

المکالم الکلیة والإسکول

في أحاديث الرسول ﷺ

دانراوی: ماموستا شیخ مه‌نصور عه‌لی ناصف

ومرگی‌رانی: نوری فارس حه‌مه‌خان

محمود أحمد محمد

پیندا چوته‌ومو سه‌رپه‌رشتی نه‌ چاپدانی کردووه

دارالمعرفة

بیروت - لبنان

منتدی اقرأ الثقافی

www.iqra.ahlamontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

=====

www.iqra.ahlamontada.com

التَّاجُ الْجَامِعُ لِلْأَصُولِ

في أحاديث الرِّسُولِ ﷺ

دانراوی: ماموستا شیخ مه‌نصور علی ناصف

وهرگی‌رانی: نوری فارس همه‌خان

محمود احمد محمد

پنیدا چوته‌وهو سه‌رپه‌رشتی له چاپدانی کردووه

به‌رگی جواره‌م - چاپی جواره‌م

دارالمعرفة

بکروت. لبنان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

التَّاجُ الْجَامِعُ لِلْأُصُولِ

- وهرگيراني: نوري فارس حمه خان
- پیداچونهوهو سهر بهرشتی له چاپدانی: محمود أحمد محمد
- چاپ: جواره م
- سالی چاپ : ۲۰۰۸
- تایپ و دیزاین: که ژال حسین / کومپیوتیری شافیا
- تیراز: ۲۰۰۰ دانه
- ژماره ی سپاردن:
- هه له گری: لافه هوشیار محمد علی - که جهزای م. نوری فارس
- له سه ره ئه رکی کتیبخانه ی ئارام له چاپ دراوه و مافی چاپکردنه وه ی
- پارێزراوه بو کتیبخانه ی ناوبراو.
- ژماره سپاردنی (۲۳۹۶) ی سالی ۲۰۰۸ ی پیدراوه

ئەم پەراۋە پىرۋزە ئەسەر فەرمايىشتى داندەرەكەى پوختەى
جەدىتەكانى ئەم پەراۋە پىرۋزانەىيە :

(۱) صحيح البخارى

(۲) صحيح مسلم

(۳) سنن أبى داؤد

(۴) جامع الترمذى

(۵) المجتبى للنسائى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نامه‌ی گهره‌یی قورئانی پیرۆز

(جوار باس و دوا و تاریکه)

(۷۶) باسی یه‌که‌م: گهره‌یی قورئان و قورئان خوینه‌کان و مامۆستای

فیرکردنی قورئانی پیرۆز

کتاب فضائل القرآن. (وفیه أربعة أبواب وخاتمة)

الباب الأول: في فضائل القرآن وحامله ومعلمه

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ لِقْرآنَ كَرِيمٍ فِي كِتَابٍ مَّكُونٍ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ، تَنْزِيلٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ} (۵۶ / ۷۷-۸۰).

واته: خودای گهره ده‌فهرموی: ئەم قورئانه قورئانیکی گه‌ئێ به‌ریزو پیرۆز نازداره، وا له‌ناو نامه‌یه‌کی نوسراوی به‌ریزو قه‌در دایه که له‌حوومه‌حقوقه، ده‌ستی ناپاکانی پێ ناگا، چونکه خودای گهره له جیگه‌یه‌کی وادا دایناوه که قه‌ده‌غه‌یه له ده‌سته‌لاتی پیسان، ته‌نیا فریشته‌کان ناگاداری ده‌که‌ن و ناگایان لێیه‌تی چونکه ئەوان پاک و نازدارو بیگهردن له ته‌لخی ده‌روونی، ده‌ی نابێ له ئەویشدا که‌سی ده‌ستی ئی بدا ته‌نیا ئەو موسوڵمانانه نه‌بێ که پاک و دوورن له له‌شپییسی و بێ ده‌سنوێژی، ئەم نامه پیرۆزه‌یه له‌و شوینه به‌قه‌درووه له لایه‌نی په‌روه‌ردگاری جیهانه‌وه نیراوه‌ته خواره‌وه بۆ موحه‌مه‌د پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ).

وَقَالَ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَأَنزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مُّبِينًا} (۱۷۴/۴-).

واته: ئەه‌ی نه‌وه‌ی ئاده‌م! ئەه‌ی ئاده‌میزادینه! وا زاتیکێ واهات بۆلای ئێوه، ئەوه‌نده ره‌فتارو کردارو گفتاری به‌رزو شیرین و بێ گهرده خۆی بۆ خۆی بووه به‌هه‌لگه‌ی روشن و نیشانه‌ی راست و دروست له‌سه‌ر راستی و پاک و ره‌هه‌ری خۆی، زاتی ئاوابێ دیاره که له لایه‌نی په‌روه‌ردگاری ئێوه‌وه

دی، له گه‌ل ئهم به‌لگه‌ رو‌شنه‌دا که مو‌حه‌مه‌دی کو‌پی عه‌بدول‌لایه‌، نامه‌یه‌کی پی‌رو‌زمان نار‌دوو‌ه، که قورئانی ناز‌داره‌، چ‌رایه‌کی رو‌ونا‌که بو‌ خو‌ی.

وَقَالَ تَعَالَى: { وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا مَا كُنتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَّهْدِي بِهِ مَنْ نَّشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِلَيْكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ أَلَا إِلَى اللَّهِ تَصِيرُ الْأُمُورُ - صدق الله العظيم - ٥٢/٤٢-٥٣ }.

واته: ئاوا به‌م شی‌وه‌یه‌ که له‌ پێ‌شه‌وه‌ با‌سمان کرد ئهم قورئانه‌مان به‌ سرو‌وش نار‌د بو‌ تو، که گیانی د‌لی رو‌شنه‌و ما‌یه‌ی ژین‌و بو‌ونه‌و زا‌خا‌وی می‌ش‌ک و ده‌رو‌ونه‌، چ‌ بو‌ خو‌ت چ‌ بو‌ یه‌کی‌کی تر، ئه‌مه‌ش له‌سه‌ر فه‌رمانی چ‌اکه‌ خوایی خو‌م و به‌ مه‌رو حوس‌ن و ره‌زای خو‌م ئه‌ی مو‌حه‌مه‌د تو له‌مه‌وبه‌ر نه‌تده‌زانی نامه‌ی خو‌دایی و ک‌تیب‌ی ئاس‌مانی چ‌یی‌ه‌و چ‌ی نی‌یه‌، هه‌روا نه‌تده‌زانی با‌وه‌پی راست و در‌وست و ب‌ی گه‌رد به‌ خو‌دا له‌سه‌ر شی‌وه‌یه‌کی شه‌رعی و راست ده‌ب‌ی چ‌ون ب‌ی، تا ئی‌مه‌ به‌ رێ‌ژه‌نه‌ی می‌ه‌ره‌بانی خو‌مان ئهم چ‌راگه‌شه‌ی قورئان‌مان کرد به‌ نو‌وری د‌لان و سو‌مای چ‌اوان و هی‌زی هه‌ناوان، ک‌ی ئاره‌زوو ب‌که‌ین له‌ به‌نده‌کانی خو‌مان ده‌ستی قه‌دری ئی ده‌نی‌ن و به‌هو‌ی ئهم قورئانه‌وه‌ رێ‌گه‌ی راستی نی‌شان ده‌ده‌ین و شار‌ه‌زای شار‌ی‌گه‌ی ئایینی راستی ئی‌سلامی ده‌که‌ین، که له‌مه‌رو به‌دوا‌وه‌ تا‌قه‌ رێ‌گه‌ی راستی خو‌دایه‌، دیاره‌ که خو‌دا خا‌وه‌نی هه‌موو ش‌تی‌که‌، ئاس‌مانه‌کان و هه‌رچ‌ییان تیادایه‌و زه‌وی و ئه‌وه‌ی وا له‌ زه‌ویدا هه‌موو هی‌ خو‌دایه‌، ئه‌وه‌ش بزانی که ئهم جیهانه‌ ب‌ی حیکمه‌ت نی‌یه‌و ئهم ژیا‌نه‌ هه‌وان‌ته‌ نی‌یه‌ سه‌ره‌نجام ده‌چ‌نه‌وه‌ به‌رده‌ستی خو‌دا خو‌ی و خو‌د‌اش هی‌چی ئی وون ناب‌ی.

٣٥٩ - عَنْ عُثْمَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالرَّمْذِيُّ^(١):

(١) تجرید بخاری به‌ کوردی / ٤ ل - ٥٢٩ ذ: ١٧٢٢ = هه‌ت‌ج: ٥٠٢٧، ٥٠٢٨.

عوسمان (رهزای خودای ئی بن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌س‌ربن) ده‌فه‌رموئ: باشت‌ترین که‌ستان ئەو که‌سه‌یه که خۆی فی‌ری قورئان ده‌بی و خه‌لکی ت‌ریش فی‌ری قورئان ده‌کا (ب/د/ت). واته: ئەم پی‌شه‌وا فه‌رمووده زانانه ئەم فه‌رمووده (حه‌دیث) هیان گ‌ی‌راوه‌ته‌وه، بوخاری له کت‌ی‌بی سه‌حیحی بوخاریداو ئەبو داوود له سونه‌تی ئەبو داوودو ت‌یرمی‌ذی له جامیعو ت‌یرمی‌ذیدا، (رهزای خودایان ئی بن).

۳۵۹۱- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْمَاهِرُ بِالْقُرْآنِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ وَالَّذِي يَقْرَأُ وَهُوَ يَشْتَدُّ عَلَيْهِ لُهُ أَجْرَانِ. رَوَاهُ الْآرَبَةُ^(۲):

له عایشه‌وه (خۆشنوودی خودای ئی بن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌س‌ربن) ده‌فه‌رموئ: ئەو قورئان‌خوینه‌ی که به ره‌وانی قورئانی له به‌ره‌و ره‌فتاری پی ده‌کا ئەوه له پایه‌ی ئەو فریشته به‌ریزه خ‌یر‌خوا‌یانه دایه که له جیهانی بالاداو له عاله‌می مه‌له‌کووت‌دا سه‌ره‌پرشتی قورئان ده‌که‌ن و خودا له‌م دوو نایه‌ته‌دا باسی کردوون که ده‌فه‌رموئ:

{بِأَيِّ سَفَرَةٍ. كِرَامِ بَرَّةٍ - ۸۰/۱۵-۱۶}.

واته: ئەم قورئانه له جیهانی بالادا وا به ده‌ستی چ‌ه‌ن فریشته‌یه‌کی به‌ریزی خ‌یرۆمه‌ندی فه‌رمان‌به‌ری خوداوه. ئەو که‌سه‌شی که خه‌ریکه ده‌یخوینئ و به‌گران بو‌ی له‌به‌ر ده‌ک‌رئ له‌باتی پاداشی دوو پاداشی بو‌ه‌یه (ش/د/ت= شه‌یخان و ئەبو داوودو ت‌یرمی‌ذی، شه‌یخان: واته: شیخی بوخاری و شیخی موس‌لیم. خۆشنوودی خودایان ئی بن).

۳۵۹۲- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الْأَنْجُرِجَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا طَيِّبٌ وَمَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ

^(۲) بخاری. التفسیر (ت‌ج‌رید / ۴ / ۵۱۱ رقم: ۱۱۳ / ۴۹۳ فتح). مسلم. فضائل القرآن وما ی‌قل‌ق به

ص‌لاة المسافرین: ۱۸۵۹. أبو داود. ادب: ۴۸۳۰. نسائی. ایمان: ۵۰۵۳.

الْقُرْآنَ مَثَلُ التَّمْرَةِ لَا رِيحَ لَهَا وَطَعْمُهَا حُلْوٌ وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ مَثَلُ الرِّيحَانَةِ رِيحُهَا طَيِّبٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ وَمَثَلُ الْمُنَافِقِ الَّذِي لَا يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْحَنْظَلَةِ لَيْسَ لَهَا رِيحٌ وَطَعْمُهَا مُرٌّ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(٣):

ئەبو موسسا (رمزای خودایان ئی بن) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ربن) ده‌فه‌رموئ: وینه‌ی ئەو موسولمانه‌ی که قورئان ده‌خوینئ و له‌هه‌مان کاتا کاری پیده‌کا وه‌ک لیمو وایه هه‌م بوئی خو‌شه‌و هه‌م تامی خو‌شه‌، وینه‌ی ئەو موسولمانه‌ی که قورئان زور نه‌خوینئ، به‌لام کاری پئ بکا، وه‌ک خورما وایه هه‌رچه‌ند بوئی نییه به‌لام تامی خو‌شه‌، وینه‌ی پیاوی دوو رووی قورئانخوین وه‌ک ریحانه‌ وایه هه‌رچه‌ند بوئی خو‌شه به‌لام تامی تاله‌! وینه‌ی دوو رووی قورئان نه‌خوینیش وه‌ک گوو ژالک وایه، بوئی خو‌شی نییه‌و تامیشی تال و ناخو‌شه (ش/د/ت/ن= بوخاری و موسلیم و ئەبو داوود و تیرمیذی و نه‌سائی).

٣٥٩٣- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَكُنْ فِي الصُّفَّةِ فَقَالَ: أَيُّكُمْ يُحِبُّ أَنْ يَغْدُوَ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى بَطْحَانَ أَوْ الْعَقِيقِ فَيَأْتِي مِنْهُ بِنَاقَتَيْنِ كَوَماوَيْنِ فِي غَيْرِ إِيْمٍ وَلَا قَطْعِ رَحِمٍ؟ فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ كُلُّنَا نُحِبُّ ذَلِكَ، قَالَ: فَلَاَنْ يَغْدُوَ أَحَدُكُمْ كُلَّ يَوْمٍ إِلَى الْمَسْجِدِ فَيَتَعَلَّمَ آيَتَيْنِ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ خَيْرٌ لَهُ مِنْ نَاقَتَيْنِ، وَثَلَاثٌ خَيْرٌ لَهُ مِنْ ثَلَاثٍ وَأَرْبَعٌ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَرْبَعٍ، وَمِنْ أَغْدَادِهِنَّ مِنَ الْإِبِلِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(٤):

➔ (ب- ١ز- ٧٨ رقم: ٥٠١/١) گێڕانه‌وه‌ی ئیره‌ ئاوايه:

عوقبه‌ی کوپی عامیر (خودای ئی رازی بن) گوئی: له صوففه‌ بووین (که سه‌کوئی بوو له بن ساباتیکا، له مزگه‌وته‌که‌ی مه‌دینه‌دا بوو، میوانخانه‌ی هه‌ژاران بوو) پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) هات بو ناومان، فه‌رمووی: کامتان

^(٣) تجرید بخاری / ٤ / ٥٤٧ رقم: ١٧٤١ = ٥٠٥٩ ، ٥٠٢٠ ، ٥٤٢٧ ، ٧٥٦٠ فتح الباری. مسلم. صلاة

المسافرين: ١٨٥٧. أبو داود. أدب: ٤٨٣٠. ترمذی. أمثال: ٢٨٦٥. نسائی. إيمان: ٥٠٥٣.

^(٤) مسلم. صلاة المسافرين: ١٨٦٩ ، ١٨٧٠. راجع رقم: ٥٠١/١ مجلد أول تسلسل/ ٧٨.

حەز دەكەن كە ھەموو رۆژى بچن بۆ شىوى بوطحان، يا بېرۆن بۆ شىوى
عەقيق، ۋە لەوى دوو ووشترى مېنگەى دووگ قەوى بېننەۋە بۆ خۆتان، بەبى
ئەۋەى كە بەھۆى ئەۋەۋە تووشى تاوانى بېن لەلاى خودا، يا تووشى
دېرەنجاندنى كەسوكتان بېن؟ گوتمان: قوربان! ئەى پېغەمبەرى خودا!
ھەموومان حەز دەكەين، فەرمووى: دەسا ھەرىكەى لە ئىۋە، ھەر رۆژى بچىت
بۆ مزگەوت، لەوى دوو ئايەت لە قورئان فىر بېى، كە نامەى خوداى تەۋاناو
مەزن و شكۆمەندە، ئەۋە لە دوو ووشتر باشتەر بۆى، ۋە سى ئايەت لە سى
ووشتر باشتەر بۆى، ھەروا چوار ئايەت لە چوار ووشتر باشتەر بۆى، ئىتر
ھەروا بژمىرە زياترى لە زياترى باشتەر! (م/د).

۳۵۹۴- => «ب- ۱- ۱۴- ۷۹- رقم: ۱۰۰/۲»^(۵).

۳۵۹۵- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يُقَالُ
لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ اقْرَأْ وَارْتَقِ وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا فَإِنَّ مَنْزِلَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ
تَقْرؤها. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ وَصَحَّحَهُ^(۶).

عەبدوللاى كۆپى عەمر (خودايان ئى رازى بن) لە پېغەمبەرەۋە (دروودى خوداى لەسر
بن) دەفەرموئى: لە بەھەشتا بە قورئانخوئىن دەلئىن: قورئانت چەندە لەبەرە
بىخوئىنە ۋە بە پاىەكانى بەھەشتا سەرکەۋە، ۋە چۆن لە جىهاندا قورئانت بە
تەرتىل دەخوئىند لىرەش ھەرەھا بە ئارامى و مۆلەت و لەسەرخو بىخوئىنە تا
بەھەشتىيەكان گوئى ئى بگرن چونكە پاىەى تۆ لەو شوئىنە داىە، كە دوا
ئايەت دەخوئىنى! (د/ت: ص. واتە: ئەبو داۋود و تىرمىذى ئەم فەرموودەىيان
گىراۋەتەۋە، تىرمىذى بە سەحىحى داناۋە).

۳۵۹۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَجِيءُ الْقُرْآنُ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ يَا رَبِّ حَلِّهِ فَيُلْبَسُ تَاجَ الْكَرَامَةِ ثُمَّ يَقُولُ يَا رَبِّ زِدْهُ فَيُلْبَسُ حُلَّةَ

^(۵) تقدم فى المجلد الأول. تسلسل/ ۱۴ برقم: ۱۰۰/۲.

^(۶) صحيح عند الترمذى.

الْكَرَامَةِ ثُمَّ يَقُولُ يَا رَبِّ اَرْضَ عَنْهُ فَيَرْضَى عَنْهُ فَيُقَالُ لَهُ اقْرَأْ وَارْقُ وَتَزَادُ بِكُلِّ آيَةٍ حَسَنَةً. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ^(٧):

ئەبو ھورەیرە (رەزاو خوشنووێ خودای گەورەیی لەسەر بێ) دەگێڕێتەوێ لە پیغەمبەرەوێ (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموێ: لە روژی قیامەتدا قورئان دێ لەگەڵ قورئانخوینا بۆ لای خودا، دەفەرموێ: ئەو پەرەردگارم! بیرازینەوێ و خەشلی لەبەرکەو خەلاتی بکە ئیتر تاجی سەر بەرزێ لەسەر دەکری، دیسان قورئان دەفەرموێ: ئەو پەرەردگارم! زیاتری بەدری، ئەوجا قاتی سەر بەرزێ لەبەر دەکری، ئینجا قورئان دەفەرموێ: ئەو پەرەردگارم لێی خوش نوود بە، جا خودا لێی خوش نوود دەبێ، وە پێی دەفەرمون: قورئان بخوینەو بە پایەکانی بەهەشتا سەرکەو، لەباتی ھەموو ئایەتیکیش (سەرەرای ئەوێ کە پایەو ھەقامت لەلای دوائیەتە کە دەبخوین) خەلاتی وەر دەگری! (ت-س/ص= تیرمیزی بە سەنەدێکی صحیح ئەم فەرموودەیە گێڕاوەتەو).

۳۵۹۷- ولأبي داود: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ أَلْبَسَ وَالِدَاهُ تَاجًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ ضَوْؤُهُ أَحْسَنُ مِنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ فِي بُيُوتِ الدُّنْيَا لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ فَمَا ظَنُّكُمْ بِالَّذِي عَمِلَ بِهِذَا^(٨):

حەزەرەت (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموێ: ھەر کەسێ قورئان بخوینێ و رەفتاری پێ بکا لە روژی قیامەتدا باوک و دایکی تاجیکی وایان لەسەر دەکری، شەوقەکی لە شەوقی ئەو خۆرە جواترە کە لە جیھاندا لەناو مائەکانتان دەدات، دەوێ کەوابێ دەشی ئەوێ کە ببخوینێ و کاری پێ بکا پلەو پایەیی خۆی چۆن بێ و چی بێ! (د).

۳۵۹۸- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ كَأَلْبَيْتِ الْخَرْبِ^(٩):

(٧) سندە صحیح.

(٨) سکت عن درجته الشارح.

ئیبینو عه‌بباس (رمزای خودایان ئی بئ) له‌ چه‌زهره‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: هه‌ر دلێ که‌ قورئانی تیا نه‌بئ و خالی بئ له‌ یادو زیکری خودا، وه‌ک که‌لاوه‌ کۆن وایه‌! (ت-س/ص).

۳۵۹۹- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لَا أَقُولُ الْم حَرْفٌ وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلَا م حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ^(۹):

عه‌بدوللآ (خۆشنوودی خودای ئی بئ) له‌ چه‌زهره‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: خودای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموئ: هه‌ر که‌سێ پیتێ له‌ قورئان بخوینێ به‌و پیته‌ چاکه‌یه‌کی بۆ هه‌یه‌ چه‌ن ووشه‌ بخوینێ یا چه‌ن ئایه‌ت و سووپه‌ت بخوینێ، له‌ باتی گشت پیتێ له‌ پیته‌کانی یه‌ک چاکه‌ی بۆ هه‌یه‌، پاداشی چاکه‌ش یه‌ک به‌ ده‌یه‌، بگه‌ر زیاتریش، وه‌ک خوا ده‌فه‌رموئ: {مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا - ۱۶۰/۶}.

واته‌: هه‌ر که‌سێ چاکه‌یی بکا، ده‌ قاتی ئه‌وه‌ یا به‌ بئ شومار پاداشی باشی هه‌یه‌. ده‌ی من نالیم (الم) یه‌ک پیته‌، به‌لکوو ئه‌وه‌ سێ پیته‌، چونکه‌ ئه‌لیف پیتیکه‌، وه‌ لام پیتیکه‌، وه‌ میم پیتیکه‌، به‌م پیتیه‌ هه‌ر که‌سێ ته‌نیا ووشه‌ی (الم) بخوینێ سێ چاکه‌ی بۆ ده‌نووسرێ (ت-س/ص).

۳۶۰۰- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى مَنْ شَغَلَهُ الْقُرْآنُ وَذَكَرَنِي عَنْ مَسْأَلَتِي أُعْطِيَتهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِيَ السَّائِلِينَ وَفَضْلُ كَلَامِ اللَّهِ عَلَى سَائِرِ الْكَلَامِ كَفَضْلِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ^(۱۰):

ئهبو سه‌عه‌ید (خۆشنوودی خودای ئی بئ) له‌ چه‌زهره‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: خودای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموئ: هه‌ر که‌سێ خه‌ریکی قورئان و یادێ

^(۹) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(۱۰) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(۱۱) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

خوا بی و له‌به‌ر ئه‌وه نه‌یه‌په‌رژئی داوای شت له من بکا، ئه‌وه ناویمیدی ناکه‌م به‌لکوو باشت‌ترین شت که ده‌یده‌م به داواکاران و ئومیده‌واران ده‌شی ده‌م به‌ویش! وه فه‌زل و گه‌وره‌یی قورئان (که که‌لام و فه‌رمایشتی خودای گه‌وره‌یه) له چاو ووتارو قسه‌ی تری درووسکراوان (مه‌خلووقات) دا وه‌ک فه‌زل و گه‌وره‌یی خودا خۆی وایه له چاو درووسکراوانی خۆیدا (ت-س/ح. واته: تیرمیزی به سه‌نه‌دیکی سه‌نه، واته: به رشتیه‌کی جوان، ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی گێپراوه‌ته‌وه).

۳۶۰۱- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَاسْتَظْهَرَهُ فَأَحْلَ حَلَالَهُ وَحَرَّمَ حَرَامَهُ أَذْخَلَهُ اللَّهُ فِي الْجَنَّةِ وَشَفَعَهُ فِي عَشْرَةِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ كُلُّهُمْ وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ^(۱۲):

عه‌لی (خۆشنودی خودای ئی بێ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموی: هه‌ر که‌سێ قورئان بخوینێ و له‌به‌ری بکا و حه‌لاڵی به حه‌لاڵ بزانی و حه‌رامی به حه‌رام بزانی، خودا به‌وه ده‌یباته به‌هه‌شت وه تکا (شه‌فاعه‌ت) یشی گێرا ده‌کا بۆ ده‌که‌س له که‌سوکاری خۆی، که هه‌ر ده‌یان ئاگریان بۆ بپیاردرایی (ت-س/غ: واته: تیرمیزی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی به سه‌نه‌دیکی غه‌ریب گێپراوه‌ته‌وه).

۳۶۰۲- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا أَذِنَ اللَّهُ لِعَبْدٍ فِي شَيْءٍ أَفْضَلَ مِنْ رَكَعَتَيْنِ يُصَلِّيهِمَا وَإِنَّ الْبِرَّ لَيَدْرُ عَلَى رَأْسِ الْعَبْدِ مَا دَامَ فِي صَلَاتِهِ وَمَا تَقَرَّبَ الْعِبَادُ إِلَى اللَّهِ بِمِثْلِ مَا خَرَجَ مِنْهُ بَعْنِي الْقُرْآنَ^(۱۳):

» «ب- ۱ز- ۴۳ل- ۱۸۸ف- ۱۵مجلد اول تسلسل/ ۴۳ رقم: ۱۵ / ۳۳۶».

ئهبو ئومامه (خودای ئی رازی بێ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموی: خودا هیچی وه‌ک ئه‌وه پی خۆش نیه، که به‌نده دوو رکات نویژ

^(۱۲) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(۱۳) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

بۆ خوا بکا ئەمه له لایین، له لایه‌کی تریشه‌وه به‌نده هه‌تا له ناو نوێژا بئ خێرو چاکه داده‌باری به سه‌ریا به‌نده‌کانی خودایش به هیهچ شتی وه‌ک نه‌وه له خودا نزیک نابنه‌وه وه‌ک به‌و شته‌ی که له‌لای خودا خۆیه‌وه هاتوووه واته: به قورئان (ت-س/غ).

۳۶۰۳- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْ الْعَمَلِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ؟ قَالَ: الْحَالُ الْمُرْتَجِلُ. «. قَالَ وَمَا الْحَالُ الْمُرْتَجِلُ؟ قَالَ: الَّذِي يَضْرِبُ مِنْ أَوَّلِ الْقُرْآنِ إِلَى آخِرِهِ كُلِّمَا حَلَّ ارْتَحَلَ»^(۴):

ئیبینو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) گوئی: پیاوئ گوئی: ئەه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا! کام کرده‌وه‌یه زۆر خۆشه‌ویسته له‌لای خودا! فه‌رمووی: ئەو که‌سه‌ی که ته‌واوی ده‌کاوتی هه‌ل ده‌چیته‌وه! عه‌رزى کرد: قوربان! ئەوه کئیه؟ فه‌رمووی: ئەو که‌سه‌یه که له سه‌ره‌تای قورئانه‌وه ریزی ئی ده‌گرئ و ده‌یهێنئ تا خه‌تمی ده‌کا، گشت جارئ که خه‌تمه‌یی ته‌واو ده‌کا سه‌ر له نوئ له سه‌ره‌تاوه ده‌ست پئ ده‌کاته‌وه! (ت-س/غ).

۳۶۰۴- عَنِ الْحَارِثِ الْأَعْوَرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَرَرْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَإِذَا النَّاسُ يَخُوضُونَ فِي الْأَحَادِيثِ فَدَخَلْتُ عَلَى عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فَقُلْتُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَلَا تَرَى أَنَّ النَّاسَ قَدْ خَاضُوا فِي الْأَحَادِيثِ، قَالَ: وَقَدْ فَعَلُواهَا؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: أَمَا إِنِّي قَدْ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: أَلَا إِنَّهَا سَتَكُونُ فِتْنَةً، فَقُلْتُ: مَا الْمَخْرَجُ مِنْهَا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: كِتَابُ اللَّهِ فِيهِ نَبَأٌ مَا كَانَ قَبْلَكُمْ وَخَبَرٌ مَا بَعْدَكُمْ وَحُكْمٌ مَا بَيْنَكُمْ، هُوَ الْفَصْلُ لَيْسَ بِالْهَزْلِ مَنْ تَرَكَهُ مِنْ جَبَّارٍ فَصَمَهُ اللَّهُ وَمَنْ ابْتَغَى الْهُدَى فِي غَيْرِهِ أَضَلَّهُ اللَّهُ وَهُوَ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ وَهُوَ الذِّكْرُ الْحَكِيمُ وَهُوَ الصِّرَاطُ الْمُسْتَقِيمُ هُوَ الَّذِي لَا تَزِيغُ بِهِ الْأَهْوَاءُ وَلَا تَلْتَبِسُ بِهِ الْأَلْسِنَةُ وَلَا يَشْبَعُ مِنْهُ الْعُلَمَاءُ وَلَا يَخْلُقُ عَلَى كَثْرَةِ الرَّدِّ، وَلَا تَنْقُضِي عَجَائِبُهُ هُوَ الَّذِي لَمْ تَنْتِهِ الْجِنَّ إِذْ سَمِعْتَهُ حَتَّى قَالُوا: (إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا

^(۴) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ) مَنْ قَالَ بِهِ صَدَقَ وَمَنْ عَمِلَ بِهِ أَجَرَ وَمَنْ حَكَمَ بِهِ عَدَلَ، وَمَنْ دَعَا إِلَيْهِ هُدًى إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ. خُذْهَا إِلَيْكَ يَا أَعْرُؤُ. رَوَى هَذِهِ السَّبْعَةُ التِّرْمِذِيُّ^(۱۵):

حاریشی ئەعوهر (خودای ئی رازی بن) گوتی: چووم بۆ مزگەوت، روانیم وا خەلکەکە ووروژاوانەتە باسو خواس و قسەو باس، منیش چووم بۆ لای عەلی (خودای ئی رازی بن) عەرزم کرد: ئەهی فەرمانرەوای موسولمانان! تەماشای ئەو خەلکە ناکەیی چۆن سەریان کردۆتە قسەو باسو و حیکایەتخوانی! گوتی: ئەمەشیان کرد؟ گوتم: ئەدی، گوتی: ئەدی سا من بۆ خۆم لە پیڤەمبەر خۆیم ژنەوت دەیفەرموو: هۆشیاربەن! پشیوویی و فەرته‌نە بەرپا دەبی عەرزم کرد: ئەهی پیڤەمبەری خودا! جا چار چییە؟ چۆن سەر دەرکەین لێی؟ فەرمووی: نامەیی خودا کە قورئانی پیرۆزە باسو خواسی پیش خۆتان و دەنگوباسی پاش خۆتان تیایە، هەروا بپیارو حوکمی ناو خۆتان تیایە، خاس و خراپ لە یەک جیا دەکاتەو، بە راستی فەرمایشتە نەوێک گالته‌و هەوانته‌، جا ئەوێ (لەبەر زۆرداری و مل هەری خۆی) رەفتاری پێ نەکاو پشیتی تێ بکا خودا پشیتی دەشکێنێ، وە ئەوێ منەیی هیدایەت و رینموونی لە شتیکی تردا بکا خودا سەری ئی دەشیوینێ، سەرەپای ئەمەش ئەوێ کە هەم کەمەندی قایمی بته‌وی خودایەو هەم یادگاری سەرپەرزێ و گەوه‌ری شەو چرایەو هەم شارپێ راستی خودایە، هەر ئەوێ کە دڵ و دەروون و ئارەزووەکان بەهۆی تیشکی ئەوێ وە لە هەق لاناوەن و لە خشتە نابری، وە زمان نایپرسکێنێ و لێی ناشیوێ و لەسەر دەم و زمان سووک و خۆش و رەوانە، وە زاناکان هەرگیز لێی تێر نابن، وەهەتا زیاتر دەوری بکەیتەو و هەتا پتر دووبارە بکەیتەو تاسووقتەر دەبی، هەمیشە تازەو نوییەو تاسووقەو کۆن نابێ و نابیزێ، وە هەتا هەتایە شتە سەیر و عەنتیکەکانی لە بن نایەن، بەردەوام رۆژ بە رۆژ زانستی نوێ و شتی سەیری نوێی ئی دەرەکەوێ، ئەوێ ئەوێ کە جنۆکەکان لەگەڵ بەر گوییان کەوت گورج کاریکی سەیری

^(۱۵) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

تیکردن و بئ پەروا گوتیان (وه‌کوو خوا له قورئانا باسی ده‌کاو قسه‌که‌یان ده‌گیڕێته‌وه‌و ده‌فه‌رموی):

{إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا، يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ - ۷۲ / ۱-۲}.

واته: ئێمه قورئانی‌کمان بیستوو، که قورئانیکی وایه که ئاده‌میزادو پەری به شیوه‌یه‌کی شیاو بانگ ده‌کا بۆ سه‌ر رێگه‌ی راستو دروست. هه‌ر که‌سێ قسه به پێی قورئان بکا قسه‌ی راست ده‌رده‌چێ، وه هه‌ر که‌سێ ره‌فتاری پێ بکا پاداشی باش وه‌رده‌گرێ، وه هه‌ر که‌سێ بپیارو حوکم و کاری به پێی ئه‌و بئ عادل و دادپه‌روه‌ر خۆیه‌تی، وه هه‌ر که‌سێ خه‌لک بانگ بکا بۆ په‌یره‌وی قورئان و ره‌فت کردن پێی ئه‌و به راستی ملی ریی راستی گرتوو و خودا شاره‌زای شه‌قامه‌پێی راست و دروستی ده‌کا جا ئه‌ی حاریشی ئه‌وه‌ر! ئه‌م په‌ندو قسه جوان و نه‌سته‌قانه له گوی بگره (ت-س/غ).

۳۶۰۵- عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَرَأَ طهَ وَيَسَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفِ عَامٍ، فَلَمَّا سَمِعَتْ الْمَلَائِكَةُ الْقُرْآنَ قَالَتْ: طُوبَى لَأُمَّةٍ يَنْزِلُ هَذَا عَلَيْهَا، وَطُوبَى لَأَجْوَابٍ تَحْمِلُ هَذَا، وَطُوبَى لَأَلْسِنَةٍ تَكْلُمُ بِهِذَا. رَوَاهُ الْبُغْوِيُّ فِي الْمَصَابِيحِ^(۱۶):

پێغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموی: خودای گه‌وره (به هه‌زار سال به‌ر له دروست کردنی ئاسمانه‌کان و زه‌وی) سووره‌تی (طه) و سووره‌تی (یس) ده‌خوینێ، کاتێ فریشته‌کان قورئان ده‌بیستن ده‌لێن: طوبوا (ناوی دره‌ختیکه له به‌هه‌شتا) بۆ ئه‌و گه‌له به‌خته‌وه‌ره‌ی که ئه‌م قورئانه به پیت و فه‌ره‌ی بۆ ده‌چێ، وه دره‌ختی طوبوا بۆ ئه‌و سینگه‌ی ئه‌م قورئانه‌ی تیا‌یه، وه طوبواو خێرو خوشی بۆ ئه‌و زمانه شیرینه‌ی که ئه‌مه ده‌خوینێ (به‌غه‌وی).

۳۶۰۶- ورد في الشُّرَح: وَحُكِيَ عَنِ الْإِمَامِ أَحْمَدَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ رَأَى رَبَّهُ فِي الْمَنَامِ عِدَّةَ مَرَّاتٍ فَقَالَ: وَاللَّهِ إِنْ رَأَيْتَهُ مَرَّةً أُخْرَى لَأَسْأَلَنَّهُ أَيُّ شَيْءٍ يُقَرِّبُ الْعَبْدَ إِلَى

^(۱۶) سكت عن درجته الشارح.

رَبِّهِ. فرأى رَبَّهُ جُلَّ شَأْنُهُ فَقَالَ: يَا رَبَّ بَأَيِّ شَيْءٍ يَتَقَرَّبُ الْعَبْدُ إِلَيْكَ؟ قَالَ: بِتِلَاوَةِ كَلَامِي يَا أَحْمَدُ. قَالَ: فَهَمَّ الْمَعْنَى أَمْ لَمْ يَفْهَمْ يَا رَبَّ؟ قَالَ: فَهَمَّ الْمَعْنَى أَوْ لَمْ يَفْهَمْ^(۷):

دانه‌ر (خودای ئی رازی بئ) له شه‌رحه‌که‌یدا ده‌لئ: هه‌قاییه‌تئ له ئیمامی ئه‌حمه‌ده‌وه (خودای ئی رازی بئ) ده‌گیژنه‌وه که‌گه‌ئ جار له خه‌ودا به‌ خزمه‌ت خودا ده‌گا، جارئ ده‌لئ: به‌ خودا ئه‌گه‌ر ئه‌م جاره‌ بیهینم عه‌رزئ ده‌که‌م که‌چی شتئ زۆر باش به‌نده‌ له‌ خودای خۆی نزیک ده‌کاته‌وه، کاتئ په‌روه‌ردگاری به‌ خه‌و ده‌بینئ په‌رسیاره‌که‌ی ئی ده‌کا، ده‌فه‌رموئ: ئه‌ی ئه‌حمه‌دا! به‌ خویندن و ده‌ورکردنه‌وه‌ی قورئان که‌ فه‌رمایشته‌ و که‌لامی خۆمه‌، ده‌لئ: خودایه‌! تیی بگاوتی ئه‌گا؟ ده‌فه‌رموئ: به‌ئئ له‌ مه‌عنای تئ بگاوتئ نه‌گا. که‌واته‌:

بِإِذَا مَرَّةً بَيْنَ نَهْوَاسٍ وَهَشْوَائِهِ

شیرێ ناپوختی ناو خپوێ خپوێه!

وه‌لئ به‌ زوویس ده‌رده‌چئ له‌ کل

ده‌بئ به‌ گولئ زاده‌ی داکس کل!

کو‌رده‌! به‌ راستی نه‌شقی قورئانی

قورئان ده‌خوینئ و مانای نازانی!

(۷۷) هه‌رده‌شه‌کردن له‌ فه‌رامۆشکردنی قورئان: (التحذیر من نسیان القرآن)

۳۶۰۷- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِمَّا مَثَلُ صَاحِبِ الْقُرْآنِ كَمَثَلِ صَاحِبِ الْإِبِلِ الْمُعَقَّلَةِ إِنْ عَاهَدَ عَلَيْهَا أَمْسَكَهَا وَإِنْ أَطْلَقَهَا ذَهَبَتْ^(۸):

ئیه‌بنو عومه‌ر (خودایان ئی رازی بئ) له‌ پیغه‌مه‌به‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: قورئان خوین و هه‌ خاوه‌ن و وشتری مه‌ر به‌ندکراو وایه‌، چۆن ئه‌و

(۷) اثر ورؤیا ێستانس به‌

(۸) بخاری. فضائل القرآن، ۵۰۳۱ = ۱۷۳۴ تجرید/ ۴ / ۵۴۰. مسلم. صلاة المسافرين، ۱۸۳۶.

ئه‌گهر سه‌ره‌رشتی ووشتره‌کانی بکا ئه‌وه له دهستی ناچن و به دهستی‌وه ده‌می‌نن، ئه‌میش هه‌روه‌ها ئه‌گهر ده‌وری قورئانه‌که‌ی بکاته‌وه له بیری ناچیته‌وه (ش).

۳۶۰۸- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: تَعَاهَدُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَكُونُ لَكُمْ عَدُوًّا مُّحَرَّمًا. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانُ^(۲):

ئه‌بو موسا (خودای ئی رازی بن) گوئی: پی‌غه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بن) فه‌رموی: سه‌ره‌وکاری قورئان بکه‌ن و هه‌میشه ده‌وری بکه‌نه‌وه، ده‌سا به‌وه‌که‌سه که گیانی منی به ده‌سه قورئان زووتر له بیرده‌چیته‌وه کاتی ده‌وری نه‌کریته‌وه، هه‌تا ووشتر کاتی له په‌ت به‌ر ده‌بی و به‌له‌سه ده‌بی!! (ش).

۳۶۰۹- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: بِئْسَمَا لِأَحَدِكُمْ أَوْ بِئْسَمَا لِأَحَدِهِمْ أَنْ يَقُولَ نَسِيتُ آيَةَ كَيْتَ وَكَيْتَ بَلْ هُوَ نَسِيَ اسْتَذَكَّرُوا الْقُرْآنَ فَلَهُوَ أَشَدُّ تَفْصِيًّا مِنْ صُدُورِ الرِّجَالِ مِنَ النَّعَمِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۳):

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بن) له هه‌زه‌ته‌وه (درویدی خودای له‌سه‌ر بن) ده‌فه‌رموی: چه‌نده خراپ و ناشیرینه بۆ ئاده‌میزاد که بلێ من ئایه‌تیکی واوام له بیرچۆته‌وه به‌لکوو ئه‌وه چاره‌نووسی خودایی له بیری بردۆته‌وه که‌وا‌بوو بابلی: فیه‌ساره ئایه‌تم له بیر براوه‌ته‌وه! ده‌ی هه‌میشه ده‌وری قورئان بکه‌نه‌وه و بیکه‌ن به پیشه‌ی هه‌میشه‌یی‌تان ئه‌گینا وه‌ک چۆن ووشتر و مال‌ات که له په‌ت به‌ربوو ئه‌گهر چاوی‌ری نه‌کری به‌له‌سه ده‌بی قورئانی‌ش ئاوا (بگه‌ر خیرات‌ریش) له سینگی پیاو ئانا‌شنا ده‌بی ئه‌گهر سه‌روم‌ ده‌وری نه‌کریته‌وه (ش/ت).

(۲) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۳۲ = تجرید / ۴ / ۵۴۱ ذ: ۱۷۳۶. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۴۱.

(۳) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۳۲، ۵۰۳۹ مسلم. صلاة المسافرين، ۱۸۳۸. ترمذی. قراءات: ۲۹۴۲.

۳۶۱۰- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَتْ: سَمِعَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلًا يَقْرَأُ بِاللَّيْلِ فَقَالَ: يَرْحَمُهُ اللَّهُ قَدْ أَذْكَرَنِي آيَةُ كَذَا وَكَذَا كُنْتُ أُلْسِيْتُهَا مِنْ سُورَةِ كَذَا وَكَذَا. رَوَاهُ الثَّلاَثَةُ^(۴).

عائیشه (خودای ئی رازی بئ) گوئی: شه‌وی پیاوی له‌ مزگه‌وت قورئانی ده‌خویند، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سەر بئ) گوئی لی‌ی بوو، فه‌رمووی: ره‌حمه‌تی خودای ئی بئ، ئەم پیاوه‌ فیساره‌ ئایه‌تی له‌ فیساره‌ سوورده‌ت یاد خسته‌وه‌، که‌ ئەو ئایه‌ته‌م له‌ یاد برابووه‌ (ش/د).

۳۶۱۱- ➡ «ب- ۱ز- ۱۱۸- ۳۵۹ف- ۱۱ تقدم برقم: ۷۱۶/۱۱»^(۵).

۳۶۱۲- ورد في الشرح: ولأبي داود: ما من امرئ يقرأ القرآن ثم ينساه إلا لقي الله يوم القيامة أجدم^(۶).

دانەر (په‌ گه‌ژێ له‌ نووری قورئان بئ و له‌ گه‌ردی گه‌ژێ به‌ سوورمه‌ی چاومان بئ) له‌ شه‌رحه‌که‌دا ده‌لی: له‌سه‌ر گه‌ژانه‌وه‌ی ئیمامی ئەبو داوود (خودای ئی رازی بئ) پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سەر بئ) فه‌رموویه‌تی: که‌سێ قورئانی له‌به‌ر بئ و بیخوینئ و له‌پاشا له‌به‌ر که‌مه‌ته‌رخه‌می خو‌ی له‌بیری بجئ ئەوه‌ رۆژی قیامه‌ت به‌ گولی ده‌چیتته‌وه‌ دیوانی خودا! خواپه‌نامان بدا.

۷۸) باسی دووه‌م: باسی نادابو ده‌ستووره‌کانی قورئان خویندن و

ده‌ورکردنه‌وه‌ی

الباب الثاني: في آداب القراءة

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: - {وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا - ۷۳ / ۴}.

^(۴) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۳۸. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۲۴.

^(۵) تقدم برقم: ۷۱۶/۱۱ مجلد اول. تسلسل / ۱۸.

^(۶) سكت الشارح عن درجته.

واته: به هیدی و شینه‌یی و مؤله‌ت و له‌سه‌رخۆ قورئان بخوینه، وهک
چۆن ده‌نکی قوبوولی برنجی سه‌یری دانار دانار ده‌وه‌ستێ ئاوا پیت و
حه‌رف و وه‌قف و مه‌ده‌ده‌و شه‌ده‌ده‌و سه‌ری ئایه‌ت و کو‌تایی باب‌ه‌ت له‌یه‌ک
جیابکه‌ره‌وه‌و به‌ جوانی ئەم صیفه‌تانه له‌سه‌ر شیوه‌یه‌کی ره‌سا ئەدا بکه‌،
په‌له‌په‌ل مه‌که‌و تی‌که‌ل و پی‌که‌لیان مه‌که‌ به‌سه‌ریه‌کا، که‌ ئاوا به‌ ووردی
ده‌وری قورئانت کرده‌وه‌ ده‌چینه‌ ئاوا دلت‌ه‌وه‌!

۳۶۱۳- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ سُئِلَ كَيْفَ كَانَتْ قِرَاءَةُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
فَقَالَ: كَانَتْ مَدًّا، ثُمَّ قَرَأَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، يَمْدُ بِبِسْمِ اللَّهِ، وَيَمْدُ بِالرَّحْمَنِ،
وَيَمْدُ بِالرَّحِيمِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱)

پرسیار کرا له ئەنه‌س (خودای ئی رازی بێ): پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ)
قورئانی چۆن ده‌خوینه‌؟ گو‌تی: به‌ مه‌ده‌ده‌وه‌ ده‌یخوینه‌، هه‌لکشاوی و
داکشاوی ره‌چاو ده‌کرد، ئینجا ئەنه‌س بۆ نموونه (بسم الله الرحمن الرحيم)ی
خوینه‌، لامی ئە‌ل‌ل‌ا‌و میمی ره‌حمان و حیی ره‌حیمی درێژ‌کرده‌وه‌ (ب/د).

۳۶۱۴- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
يُقَطِّعُ قِرَاءَتَهُ يَقُولُ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ثُمَّ يَقِفُ، الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ثُمَّ يَقِفُ، وَكَانَ
يَقْرُؤُهَا مَلِكٌ يَوْمَ الدِّينِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(۲)

ئوممو سه‌له‌مه‌ (خودای ئی رازی بێ) گو‌تی: پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) که‌
قورئانی ده‌خوینه‌ ب‌ه‌ر‌پ‌ری ده‌کردو له‌سه‌ری ئایه‌ته‌کانا‌و له‌ شوینی پ‌ی‌وی‌ستا
پ‌شووی ده‌دا‌و له‌سه‌ری ده‌وه‌ستا، به‌م شیوه‌یه‌: ده‌یفه‌رموو: (الحمد لله رب
العالمین) و ده‌وه‌ستا له‌ سه‌ری (الرحمن الرحيم) و ده‌وه‌ستا له‌سه‌ری. پی‌غه‌مبه‌ر
(دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ئەم ئایه‌ته‌ی به‌م شیوه‌یه‌ ده‌خوینه‌وه‌: (ملك يوم الدين)
(ت-س/غ).

^(۱) تجرید / ۴ ل - ۵۴۱ ر‌قه‌: ۱۷۳۷ / ۵۰۴۶ ، ۵۰۴۵.

^(۲) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

۳۶۱۵- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَهُ: لَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا أَسْتَمِعُ لِقِرَاءَتِكَ الْبَارِحَةَ لَقَدْ أُرَيْتَ مِزْمَارًا مِنْ مَزَامِيرِ آلِ دَاوُدَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالرَّمْذِيُّ^(۳):

⇒ ب- ۵- ۶۳- ل- ف- ۵ = رقم: ۵ / ۳۵۳۱ مجلد / ۵ تسلسل / ۶۳.

واته: ئەم فەرمووده‌یه له پێشه‌وه له به‌رگی پێنجه‌مدا رویشته، له زنجیره- ۶۳- له لایه‌په- ژماره‌ی فەرمووده‌که له‌وێ پێنجه.

گیڕانه‌وه‌ی ئێره پتریی هه‌یه ئاوايه: ئەبو موسا (خودای ئی زانی بێ) گوته: هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فەرمووی پیم: ئەگه‌ر ئەمشه‌و چاوت لیم ده‌بوو، که چۆن به‌دل و به‌ کۆل گویم له‌ ده‌وری قورئانی تو گرتبوو شادمان ده‌بووی، به‌ راستی خودا ده‌نگ و ئاوازیکی خووشی پیت داوه، ده‌لییی ده‌نگ و ئاوازه‌ خووشه‌که‌ی داوده (ش/ت).

۳۶۱۶- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغَفَّلٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: قَرَأَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ الْفَتْحِ فِي سَبْعٍ لَهْ عَلَى رَاحِلَتِهِ سُورَةَ الْفَتْحِ فَرَجَعَ فِي قِرَاءَتِهِ، قَالَ مُعَاوِيَةُ: لَوْلَا خَوْفِي مِنْ إِجْتِمَاعِ النَّاسِ عَلَيَّ لَحَكَيْتُ لَكُمْ قِرَاءَتَهُ^(۴):

موعاوییه‌ی کوپی قوپه‌ ده‌لی: عه‌بدوللای کوپی موغه‌ففه‌ل (خودایان ئی زانی بێ) گوته: سالی گرتن (فه‌تخ) ی مه‌که‌که، له‌ سه‌فه‌ریکا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) به‌سه‌ر وولا‌هه‌که‌یه‌وه به‌ ده‌م رویشته‌وه سووره‌تی فه‌تخی خویند، له‌کاتی خویندنه‌که‌دا ده‌نگی خویی ده‌له‌رانه‌وه‌و به‌ تیرو ته‌سه‌لی کرکی به‌ پیته‌کان ده‌کرد، موعاوییه‌ گوته: ده‌ترسم خه‌لک که‌له‌که‌م ئی بکه‌ن ئەگینا ئیستا به‌ جوانی لاسایی شیوه‌ی قورئان خویندنه‌که‌ی عه‌بدوللام بو‌ ده‌کردنه‌وه (ش/د).

^(۳) تقدم في المجلد الخامس تسلسل / ۶۳ رقم: ۵ / ۳۵۳۱.

^(۴) بخاری. مغازی: ۴۲۸۱، ۴۸۳۵، ۵۰۳۴، ۷۵۴۰ = تجرید / ۴ ل - ۳۲۹ ج: ۱۵۸۶. مسلم. صلاة

المسافرين: ۸۵۰، ۸۵۱. أبو داود. صلاة: ۱۴۶۷.

۳۶۱۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا أَذِنَ اللَّهُ لَشَيْءٍ مَا أَذِنَ لِنَبِيِّ حَسَنِ الصَّوْتِ بِالْقُرْآنِ يَجْهَرُ بِهِ. رواهما الثلاثة^(۵):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) لە ھەزەرەتەو دەفەرموو: خودا لە ھیچ شتێ وا بە ھوسنی رەزا گوی ناگری وەك گوی دەگری لە پیغەمبەرێکی دەنگ خۆش یا لە قورئانخوینێکی دەنگ خۆش كە بە ئاوازەیی خۆش و بە ھەقامی جوان قورئان بخوینێ و بە شەوقەو دەنگی ئی ھەلپێ! (ش/د).

۳۶۱۸- ولأبي داود والبخاري تعليقا: زَيَّنُوا الْقُرْآنَ بِأَصْوَاتِكُمْ لَيْسَ مِنَّا مَنْ لَمْ يَتَغَنَّ بِالْقُرْآنِ^(۶):

ھەزەرەت (دیویدی خودای لەسەر بێ) دەفەرموو: کاتێ قورئان دەخوینن بە دەنگی خۆش بیخوینن، ئەوێ بە سۆزکردن و دەنگی خۆش و نەقام و مقام قورئان نەخوینێ لە ئێمە نییە! (د/ب). بە لām بوخاری بە تەعلیق رێوایەتی کردووە.

۳۶۱۹- عن جُنْدُب بن عبد الله (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عن النبي (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قال اقرأوا القرآن ما ائتلفت عليه قلوبكم فإذا اختلفتم فقوموا عنه. رواه الشيخان^(۷):

جوندوبی کوپی عەبدوللā (خودای ئی رازی بێ) لە پیغەمبەرەو (دیویدی خودای لەسەر بێ) فەرموو: ئەوێندە قورئان بخوینن كە دلتان لە سەر یەتی، بە لām كە بێ تاقەت بوون یا قورئان خویندنەكەتان سەری كیشا بۆ ناكۆکی و دووبەرەکی ئیتر ھەلسن و ئەو كۆپە چۆل كەن و وازی ئی بینن (ش).

۳۶۲۰- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَخْرُجُ فِيكُمْ قَوْمٌ تَحْقِرُونَ صَلَاتَكُمْ مَعَ صَلَاتِهِمْ، وَصِيَامَكُمْ مَعَ صِيَامِهِمْ، وَعَمَلَكُمْ مَعَ عَمَلِهِمْ، وَيَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ، يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَةِ،

(۵) بخاری. توحید: ۷۵۴۴. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۴۴. أبو داود. صلاة: ۱۴۷۳.

(۶) رواه البخاري تعليقا بين الرقمين ۵۰۲۳ و ۵۰۲۴. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۴۲. نسائي. إفتتاح: ۱۰۱۷.

(۷) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۶۱، ۵۰۶۰.

يَنْظُرُ فِي الثَّصْلِ فَلَا يَرَى شَيْئًا، وَيَنْظُرُ فِي الْقَدَحِ فَلَا يَرَى شَيْئًا، وَيَنْظُرُ فِي الرَّيشِ فَلَا يَرَى شَيْئًا، وَيَتَمَارَى فِي الْفُوقِ^(۸):

ئەبو سەعید (خودای ئی زازی بێ) لە پیڤه مبهروهه (سروودی خودای لسهربێ) دهگیریتهوه، دهفهرموی: هۆزێ (له ناوتانا) پهیدا دهبن، نوێژو روژوو کردهوهی خۆتان له چاو هی ئەوانا به هیچ دادهنێن، بهلام ئەو هۆزه که قورئان دهخوینن له گهروویان رەت نابێ و ناچیتته ناو دلیان، ئەوانه وا له دین بهلهسه دهبن و له ئایین دهردهچن وهک تیری بدا له نیچیری و گورج بیسمی و لیی دهرچی ئاوا، تیر هاویژهکه سهیری پهیکانهکه دهکا هیچ خوین و ئەسهری پیکانی پیوه نابینێ تهماشای کلکی تیرهکه دهکا هیچی پیوه نابینێ، سهیری پهپهی تیرهکه دهکا هیچی پیوه نابینێ، له لهلهی شوینی ژێیهکهشا بهشکه، که خوین و ئەسهری نیچیرهکهی پیوهیه یا نا واته: چۆن ئەو تیره ئەوهنده خیرا نهچیرهکه دهسمی هیچ ناگریته خۆی لیی، ئەم هۆزهش ئاوا فریان بهسهر ئایینداریهوه نامینێ (ش/د/ت).

۳۶۲۱- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: يَأْتِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ قَوْمٌ خُذَاءُ الْأَسْنَانِ، سُفْهَاءُ الْأَخْلَامِ، يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ لَا يُجَاوِزُ تَرَاقِيهِمْ يَقُولُونَ مِنْ خَيْرِ قَوْلِ الْبَرِيَّةِ، يَمُرُّونَ مِنَ الْإِسْلَامِ كَمَا يَمُرُّ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَّةِ، لَا يُجَاوِزُ إِيْمَانُهُمْ حَنَاجِرَهُمْ، فَأَيُّنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ، فَإِنَّ قَتْلَهُمْ أَجْرٌ لِمَنْ قَتَلَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رواهما الأربعة^(۹):

عهلی (خودای ئی زازی بێ) گوئی: به گوئی خۆم ژنهوتم له زاری پیڤه مبهره (سروودی خودای لسهربێ) دهیفهرموو، له ئاخ زه مانا تاقمیکێ دهمپرووتی منالکاری بێ دهماخی ههزرهی نهفام پهیدا دهبن، قورئان دهخوینن بهلام له گهروویان

(۸) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۵۷، ۵۰۵۸. مسلم. زکاة: ۲۴۵۲ - ۲۴۵۸ (تجريد / ۴ / ۱۸ رقم: ۱۴۳۶، ۱۳۱۱).

(۹) تجريد / ۴ ل - ۱۸ رقم: ۱۴۳۶ / ۳۶۱۱، ۵۰۵۷، ۶۹۳۰. مسلم. زکاة: ۲۴۴۶ - ۲۴۵۸، ۲۴۵۹ - ۲۴۶۸.

ابو داود. سنة: ۴۷۶۷. نسائی. تحريم الدم: ۴۱۱۳.

تئ ناپه‌پئ، فه‌رمووده‌ی سه‌روه‌ری هه‌ر دوو جیهانی‌ش به‌ده‌م ده‌لێن و قورئانو
حه‌دیث ده‌خوینن و به‌دیمه‌ن باشت‌رین قسه‌ ده‌که‌ن، به‌لام ئه‌م تاقمه‌ فریان
به‌سه‌ر ئیسلامه‌تییه‌وه‌ نییه‌و وه‌ک تیری له‌ نیچیر ده‌رپه‌پئ ئاوا به‌ خیرایی له
ئیسلام ده‌رده‌په‌پن، ئه‌مانه‌ باوه‌ریان له‌ گه‌روویان تئ‌په‌ر ناکا، هه‌ر به‌ده‌م
موسولمانان و ره‌فتارو کرداریان له‌ ره‌فتارو کرداری موسولمانان ناکا، جا له
هه‌رلایئ تووشی ئه‌مانه‌ بوون بیان کوژن: چونکه‌ به‌ راستی ئه‌وه‌ی یه‌کئ
له‌مانه‌ بکوژئ له‌ رۆژی قیامه‌تا پاداشی باشی بۆ هه‌یه‌! (ش/د/ت-رمزای خویان
لێئین).

۳۶۲۲- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ مَرَّ عَلَى قَاصٍّ يَقْرَأُ ثُمَّ سَأَلَ
فَاسْتَرْجَعَ، ثُمَّ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَلَيْسَ أَلِ
اللَّهِ بِهِ فَإِنَّهُ سَيَجِيءُ أَقْوَامٌ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ يَسْأَلُونَ بِهِ النَّاسَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَحَسَنُهُ^(۱)

عیمرانی کوپی حوصه‌ین (خودای ئی‌زانی بن) قورئان خوینیکی دی، قورئانی
ده‌خویندو له‌پاشا سوآلی ده‌کرد وه‌ک ئه‌مانه‌ی ئیستا له‌سه‌ر شه‌قامه‌کان،
داده‌نیشن و قورئان ده‌خویننو له‌پ پان ده‌که‌نه‌وه‌ له‌ خه‌ک بۆ سوآل! جا
عیمران گوئی: (إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ)، له‌پاشا گوئی: ژنه‌وتم له‌ پیغه‌مبه‌ر
(سروودی خودای له‌سه‌ر بن) ده‌یفه‌رموو: ئه‌وه‌ی قورئان ده‌خوینئ باریزی نه‌شکینئ و
هه‌ر له‌ خودا داوای شتی پئ بکا، چونکه‌ کۆمه‌لئ په‌یدا ده‌بن، قورئان
ده‌خوینن و سوآلی له‌م و له‌و پئ ده‌که‌ن (ت:ح. واته‌: تیرمیذی ئه‌م
فه‌رمووده‌یه‌ی گێراوه‌ته‌وه‌و به‌ هه‌دیثیکی هه‌سه‌نی داناوه‌) عیمران (خودای ئی
زانی بن) بۆیه‌ ئیننالیلای کردوو چونکه‌ سوآلکردن به‌ قورئانی به‌وه‌ی و
موصیبه‌ت داناوه‌.

۳۶۲۳- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ):
اقْرَأِ الْقُرْآنَ فِي شَهْرٍ قُلْتُ: إِنِّي أَحَدُ قُوَّةٍ حَتَّى قَالَ: فَأَقْرَأْهُ فِي سَبْعٍ وَلَا تَزِدْ عَلَى ذَلِكَ.
رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱)

(۱) حسن عند الترمذي:

عه‌بدوللای کورپی عه‌مر (خودایان ئی رازی بن) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهر بن) فه‌رمووی پیتم: مانگی ده‌وریکی قورئان بکه‌ره‌وه‌ عه‌رزم کرد: به‌ خو‌مدا راده‌په‌رمووم که بتوانم به‌ که‌متر خه‌تمه‌یی ته‌واو بکه‌م تا فه‌رمووی: ده‌ی به‌ حه‌فته‌یی خه‌تمه‌یی بکه‌و له‌وه زیاتری مه‌که‌! (ب).

۳۶۲۴- وَعَنْهُ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فِي كَمْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ؟ قَالَ: اخْتِمَهُ فِي شَهْرٍ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمَهُ فِي عَشْرِينَ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمَهُ فِي خَمْسَةِ عَشَرَ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: اخْتِمَهُ فِي خَمْسٍ قُلْتُ: إِنِّي أُطِيقُ أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ قَالَ: فَمَا رَخَّصَ لِي: (۱۲)

دیسان نه‌و گوتی: گوتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! به‌ چه‌ند روژ خه‌تمیکی قورئان بکه‌م؟ فه‌رمووی: به‌مانگی خه‌تمی بکه‌. عه‌رزم کرد: ده‌توانم به‌ که‌متریش خه‌تمی بکه‌م، فه‌رمووی: ده‌ به‌ بیست شه‌و خه‌تمی بکه‌ گوتم: ده‌توانم به‌ که‌متریش بیکه‌م، فه‌رمووی: ده‌ به‌ پازده شه‌و خه‌تمه‌یی بکه‌ گوتم: ده‌توانم: به‌ که‌متریش بیکه‌م، فه‌رمووی: ده‌ به‌ده شه‌و خه‌تمه‌یه‌کی بکه‌ گوتم: ده‌توانم به‌ که‌متریش ته‌واوی بکه‌م، فه‌رمووی: ده‌ به‌ پینج شه‌و خه‌تمه‌یه‌کی بکه‌ گوتم: ده‌توانم به‌ که‌متریش خه‌تمه‌یی بکه‌م به‌لام ئیتر حه‌ززه‌ت ریگه‌ی که‌متری نه‌دام. (د/ت-س/ص).

۳۶۲۵- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمْ يَفْقَهُ مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلَاثٍ. رواهما أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ بِسَنَدَيْنِ صَحِيحَيْنِ (۱۳):

دیسان گوتی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهر بن) فه‌رمووی: نه‌وی به‌ سێ شه‌و که‌متر خه‌تمه‌یه‌کی قورئان بکا نه‌وه له‌ ده‌ستووری خویندنی قورئان تی نه‌گه‌یوه (د/ت-س/ص).

(۱۱) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۵۴.

(۱۲) بسند صحیح عند ابی داود و الترمذی.

(۱۳) بسند صحیح عند ابی داود و الترمذی.

(۷۹) دەشى بە ھۆش و گۆشەو گۆى بۆ خويندىنى قورئان شل بکرى:

يَنْبَغِي إِسْتِمَاعُ الْقُرْآنِ بِتَدْبِيرٍ وَخُشُوعٍ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ} - {۲۰۴}.

خودای گەورە لە قورئانى پېرۆزدا فەرموویەتى: ھەر کاتى و لەھەر شوینى قورئانى پېرۆز خوینرايەو پىویستە لەسەر ھەموو موسولمانى کە بى دەنگبى و گۆى بۆ قورئانە کە رابگرى ھەتا تەواو دەبى.

۳۶۲۶- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): اقْرَأْ عَلَى. قُلْتُ: اقْرَأْ عَلَيْكَ وَعَلَيْكَ أَنْزَلَ قَالَ: إِيَّيْ أَشْتَهِي أَنْ أَسْمَعَهُ مِنْ غَيْرِي. قَالَ: فَقَرَأْتُ النِّسَاءَ حَتَّى إِذَا بَلَغْتُ (فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا). قَالَ: كُفَّ أَوْ أَمْسَكَ فَرَأَيْتُ عَيْنَيْهِ تَذْرِفَانِ. رواه الشيخان^(۱).

عەبدوللای کورپی مەسعوود (خودای ئى رازى بى) گوتى: پىغەمبەر (سەددى خودای لەسەر بى) فەرمووی پىم: ھەندى قورئانم بۆ بخوینە گوتم: قوربان! قورئان بۆ تۆ ھاتوو و من بۆتى بخوینم؟ فەرمووی: ھەزە کەم کە سىکى تر بىخوینى و من گووى ئى بگرم جا منیش سوورەتى نىسائىم بۆ خویند تا گەیشتمە ئەم ئایەتە:

{فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا} - {۱/۴}.

واتە: جا ئەو دەبى حالى ئەو کافرو بى بپروايانە لە رۆژى قیامەتا چۆن بى، لەو کاتەدا کە لە ھەموو ملەتى شایەتى بىن بۆ شایەتى بدا لەسەر بى بپروایى و نامەردى ئەوان، وە تۆیش بىن بۆ شایەتى دان لەسەریان ئیتەر کە گەیشتمە ئیرە فەرمووی: بەس یا فەرمووی: بەسە کە تەماشای ھەزەتم کرد ئەسەر ھۆن ھۆن بە چاوەکانیا دەھاتە خوارەو (ش).

(۱) بخارى. فضائل القرآن: ۵۰۵۰، ۴۹۶۰، ۴۹۵۹، ۴۹۶۱. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۶۲ - ۱۸۶۳ +

٣٦٢٧- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَأُبَيَّ بْنُ كَعْبٍ: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ (لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا). قَالَ: وَسَمَائِي لَكَ؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَ: فَبَكِي. رواه مسلم والرمزي والله أعلم^(٢).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پیغەمبەر (سەددو سەددی خودای گهرهیی لەسەر بێ) بە ئوبەییە کوری کەعبی فەرموو: خودا فەرمانی پێ کردووم کە سوورەتی: لَمْ يَكُنِ الَّذِينَ كَفَرُوا لَهُ لَای تۆ بخوینم گوتی: ئوبەییە گوتی: بە ناوی خۆم ناوی هێنام بۆت؟ فەرمووی: بەلێ ئەنەس گوتی: جا لە خۆشیانا ئوبەییە دەستی کرد بە گریان (ت/ب/ت) ئیمامی نەووەوی و عەللامەیی عەینی (رمزای خودایان ئی بێ) دەلێن: بە پێی دەقی ئەم فەرموودەییە ئوبەییە تەنیا کەسێ بوو لە هاوڕێیان، کە پیغەمبەر (سەددو خودای لەسەر بێ) قورئانی لە لای خویندوو. منیش دەلیم:

مامۆستا لە لای فەقیی بخوینن

بە هەرس وا هەموو دنیا دەهینن!

٨٠) لە کاتی خویندنی قورئانا سەکینه (واتە: مایەیی ئارام: ئارام بەخش) و

فریشتەیی رەحمەت دێنە خوارەوه

تنزل السكينة لقراءة القرآن

باسی سییەم: باسی گهرهیی چەن سوورەتی

٣٦٢٨- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَجُلٌ يَقْرَأُ سُورَةَ الْكَهْفِ وَعِنْدَهُ فَرَسٌ مَرْبُوطٌ بِشَظْطَيْنِ فَتَغَشَّتْهُ سَحَابَةٌ فَجَعَلَتْ تَدُورُ وَتَدْنُو وَجَعَلَ فَرَسُهُ يَنْفِرُ مِنْهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ أَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ فَقَالَ: تِلْكَ السَّكِينَةُ تَنْزَلُ لِلْقُرْآنِ. رواه الشيخان والرمزي نسأل الله السكينة والهداية آمين^(١).

(٢) بخاری. تفسیر: ٤٩٦٠. مسلم. صلاة المسافر: ١٨٦٢، ٦٢٩٣. راجع الرقم السابق عليه.

(١) بخاری. فضائل القرآن: ٥٠١١. مسلم. صلاة المسافرین: ١٨٥٣.

به‌راء (خودای ئی رازی بئ) گوتی: جاری پیاوی، که ئوسه‌یدی کوپی حوضه‌یر بوو سووره‌تی که‌هف ده‌خوینی، له‌وکاته‌دا ماینه‌که‌ی له‌ لایه‌وه به‌ دوو گوریس به‌سرا‌بووه، له‌کاتی قورئان خویندنه‌که‌دا په‌له‌ هه‌ورئ ده‌دا به‌سه‌ریاو ده‌یگریته‌ ناوو ده‌ست ده‌کا به‌ گپ خواردن به‌ ده‌وریاو لی‌ی نزیک ده‌بیته‌وه، ماینه‌که‌شی که‌ ئه‌مه‌ ده‌بینئ سئ‌ی ئی ده‌کاو هه‌ل ده‌سله‌میته‌وه، جا بو‌ به‌یانی هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر (سه‌ودی خودای له‌سه‌ربئ) ئه‌مه‌ی بو‌ گپ‌رایه‌وه، فه‌رمووی (سه‌ودی خودای له‌سه‌ربئ): ئه‌وه‌ ئارامی و فره‌شته‌ی ئاسایش بوون له‌به‌ر خاتری قورئانه‌که‌ داباریون! (ش/ت).

۸۱) باسی گه‌وره‌یی سووره‌تی فاتح‌او سووره‌تی به‌قه‌ره‌و سووره‌تی نالی

عیمران : (الباب الثالث: في فضائل السور فضل الفاتحة والبقرة وآل عمران)

۳۶۲۹- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ بْنِ الْمَعْلَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنْتُ أَصَلِّي فَدَعَانِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمْ أَجِبْهُ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي كُنْتُ أَصَلِّي. قَالَ: أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ (اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ) ثُمَّ قَالَ أَلَا أَعْلَمُكَ أَعْظَمَ سُورَةٍ فِي الْقُرْآنِ قَبْلَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْمَسْجِدِ. فَأَخَذَ يَدِي فَلَمَّا أَرَدْنَا أَنْ نَخْرُجَ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قُلْتَ لِأَعْلَمُكَ أَعْظَمَ سُورَةٍ مِنَ الْقُرْآنِ. قَالَ (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) هِيَ السَّبْعُ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُوتِيَتْهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَابُو دَاوُدَ وَالرَّمْذِيُّ وَزَادَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا أُنْزِلَتْ فِي التَّوْرَةِ وَلَا فِي الْإِنْجِيلِ وَلَا فِي الزَّبُورِ وَلَا فِي الْفُرْقَانِ مِثْلَهَا وَإِنَّهَا سَبْعٌ مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنُ الْعَظِيمُ الَّذِي أُعْطِيَتْهُ^(۱).

ئهبو سه‌عی‌دی کوپی موعه‌للا (خودای ئی رازی بئ) گوتی: جاری له‌ مزگه‌وت نو‌یژم ده‌کرد، له‌ ناو نو‌یژه‌که‌دا پیغه‌مبه‌ر (سه‌ودی خودای له‌سه‌ربئ) بانگی کردم، وه‌رامم نه‌دایه‌وه، که‌ نو‌یژه‌که‌م ته‌واو کرد چوومه‌ خزمه‌تی، فه‌رمووی: بو‌چی بانگم کردی و نه‌هاتی؟ عه‌رزیم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌و کاته‌ی که‌ تو

(۱) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۰۶.

بانگت کردم نوێژم ده‌کرد، بۆیه وهرامم نه‌دايته‌وه، فهرمووی: بۆچی ئه‌ی خودا نافه‌رموئ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ - ۸۲۴}.

واته: ئه‌ی كه‌سانئ كه‌ باوه‌رتان هه‌ناوه به‌ ئایینی ئیسلام! به‌په‌له‌ وه‌لامی خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا بده‌نه‌وه‌و به‌ زوویی بچن به‌ ده‌نگیانه‌وه‌ هه‌ر كاتئ پیغه‌مبه‌ری من بانگی كردن بۆ سه‌ر ئه‌و كارانه‌ی كه‌ ده‌بن به‌ مایه‌ی سه‌ربه‌رزی ژینی جیهانتان و به‌هۆی روو سووری و ژیا‌نی جاویدانی خوشی بئ ئیش و ئازاری ئه‌و جیهانتان له‌پاشا فهرمووی: هۆشیاریه‌! له‌ پیش ئه‌وه‌دا كه‌ له‌ مزگه‌وت بجیته‌ ده‌رئ سووره‌تیكت نیشان ده‌ده‌م كه‌ گه‌وره‌ترین سووره‌ته‌ له‌ناو قورئاناو خه‌رو پاداشی زیاتره‌ ئینجا هه‌زه‌ت (دیرودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌ستی گرتم جا كه‌ ویستمان له‌ مزگه‌وت ده‌ربچین عه‌رم كرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! تۆ فهرمووت: سووره‌تیكت پئ نیشان ده‌ده‌م گه‌وره‌ترین سووره‌ته‌ له‌ قورئانا فهرمووی: ئه‌و سووره‌ته‌ (الحمد لله رب العالمین)ه، كه‌ ئه‌و (سبعاً من المثاني) و (والقرآن العظيم)ه‌یه كه‌ خودا داویتی به‌ من كه‌ له‌م ئایه‌ته‌دا ده‌فه‌رموئ:

{وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ - ۸۷/۱۵}.

واته: به‌ راستی ئیمه‌ هه‌وت ئایه‌تی قورئانمان، داوه‌ به‌ تۆ كه‌ له‌ هه‌موو رۆژو شه‌ویكا چهن جار له‌ ناو نوێژدا دووپات ده‌كرینه‌وه‌ "سه‌ره‌پای ئه‌م هه‌وته‌ی دووباره‌ پاته‌یش باقی قورئانم پئ داوی كه‌ گشتی گه‌وره‌یه‌و خاوه‌ن پایه‌و مایه‌یه‌ (ب/د/ت) تیرمی‌دی ئه‌مه‌ی پتره‌: به‌و كه‌سه‌ كه‌ گیانی منی به‌ ده‌سه‌ نه‌ له‌ ته‌ورات و نه‌ له‌ ئینجیل و نه‌ له‌ زه‌به‌ورو نه‌ له‌ قورئانا مانه‌ندی ئه‌م سووره‌ته‌ نه‌هاتۆته‌ خواره‌وه‌، ئه‌مه‌ ئه‌و (سبعاً من المثاني والقرآن العظيم)ه‌یه كه‌ خودا داویتی پیم.

۳۶۳۰- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ

الْعَالَمِينَ) أَمُّ الْقُرْآنِ وَأَمُّ الْكِتَابِ وَالسَّبْعُ الْمَثَانِي. رواه أبو داود والترمذي وصححه^(۲).

ئەبو هوریره (خودای ئی رازی بێ) له حه‌زهره‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموئ: سووره‌تی (الحمد لله رب العالمین) سه‌رچاوه‌ی قورئانه‌و دایکانه‌ی نامه‌ی خودایه‌و حه‌وته‌ی دووپاته‌یه (د/ت:ص).

۳۶۳۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَيْنَمَا جِبْرِيلُ قَاعِدٌ عِنْدَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَمِعَ نَقِيضًا مِنْ فَوْقِهِ فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَقَالَ هَذَا بَابٌ مِنَ السَّمَاءِ فَتُحْ فَتُح الْيَوْمَ لَمْ يَفْتَحْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ فَتُح مِنْهُ مَلَكٌ فَقَالَ هَذَا مَلَكٌ نَزَلَ إِلَى الْأَرْضِ لَمْ يَنْزِلْ قَطُّ إِلَّا الْيَوْمَ فَسَلَّمَ وَقَالَ أَتَشِيرُ بِنُورَيْنِ أَوْتِيَهُمَا لَمْ يُؤْتِيَهُمَا نَبِيٌّ قَبْلَكَ فَاتِحَةُ الْكِتَابِ وَخَوَاتِيمُ سُورَةِ الْبَقَرَةِ لَنْ تَقْرَأَ بِحَرْفٍ مِنْهُمَا إِلَّا أُعْطِيَتْهُ. رواه مسلم (۲).

ئیبناو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بێ) گوئی: جارێ جوهرائیل (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) لای پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) دانیشتبوو، له‌وکاته‌دا وه‌ك ده‌رگا بکریته‌وه جپه‌یه‌کی له ژوور سه‌ریه‌وه بیست، جوهرائیل (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) سه‌ری هه‌لپړی و فه‌رمووی: ئەوه چرکه‌ی ده‌رگایه‌کی ئاسمان بوو، ئەوه‌تی هه‌یه نه‌کراوه‌ته‌وه ئەمپۆ نه‌بێ فریشته‌یه‌کی ئی هاته‌ خواره‌وه، جوهرائیل (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: ئەم فریشته‌یه‌ش ئەمپۆ نه‌بێ قه‌ت دانه‌به‌زیوه‌ بۆ سه‌ر زه‌وی جا فریشته‌که سه‌لاوی کردو فه‌رمووی: ئەه‌ی موحه‌مه‌د! موژده‌ بێ لیت، خودا دوو چرای زۆر رووناکی داوه‌ به‌ تو، که‌ له‌ پێش تۆدا شتی وا نایابی به‌ هه‌یج پێغه‌مبه‌ریکی تر نه‌به‌خشیوه، یه‌کیکیان سووره‌تی فاتیحایه‌ که‌ دیباچه‌ی قورئانه‌، یه‌کیکیان ئاخرو ئۆخری کلکه‌ی سووره‌تی به‌قه‌په‌یه، هه‌ر پیتی له‌م دوو سووره‌ته‌ بخوینی پاداشی باشی له‌سه‌ر وه‌رده‌گری (م).

۳۶۳۲- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ الْبَاهِلِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اقْرَأُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ اقْرَأُوا الزُّهْرَاوِينَ الْبَقَرَةَ وَسُورَةَ آلِ عِمْرَانَ فَإِنَّهُمَا تَأْتِيَانِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُمَا غَمَامَتَانِ أَوْ كَأَنَّهُمَا غَيَاتَانِ أَوْ كَأَنَّهُمَا فِرْقَانِ مِنْ طَيْرٍ

صَوَافُ تُحَاجَّانَ عَنْ أَصْحَابِهِمَا اقْرَءُوا سُورَةَ الْبَقَرَةِ فَإِنْ أَخَذَهَا بَرَكَةٌ وَتَرَكَهَا حَسْرَةٌ وَلَا تَسْتَطِيعُهَا الْبَطَلَةُ. رواه مسلم والترمذي. وفي رواية: يُؤْتَى بِالْقُرْآنِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَأَهْلُهُ الَّذِينَ كَانُوا يَعْمَلُونَ بِهِ تَقْدُمُهُ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَآلُ عِمْرَانَ وَضَرْبَ لَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثَلَاثَةَ أَمْثَالٍ مَا نَسِيْتُهُنَّ بَعْدُ قَالَ: كَأَلْهُمَا إِلَى آخِرِهِ^(٤).

ئەبو ئومامەیی باهیلی (خودای ئی رازی بێ) لە پیغەمبەرەوه (دروودی خودای لەسر بێ) دەفەرموی: قورئان بخوینن، چونکە لە روژی قیامەتا قورئان دێ، دەبێ بە تەکار بۆ هاوڕێیانی خۆی! ئەم دوو سوورەتە درەخشانه بخوینن، واتە: سوورەتی بەقەرەو سوورەتی ئالی عیمران، کە ناوبانگیان زەهراوینە واتە: دوو چرای درەخشان چونکە ئەو دوو سوورەتە لە روژی قیامەتا دێن لە دووپەلە هەور دەچن یا لە دوو سابات دەکەن، یا وەك دوو پۆلەمەل و رەوه بەلەندە وان کە لە حەوا ریز دەبەستن و بەلایان رەپ دەکەن، حالیان وایە لەسەر دۆستان و یارانێ خۆیان دەکەنەوه و لەسەریان هەل دەدەن بۆ تەیبەتی سوورەتی بەقەرەو بخوینن، چونکی بە راستی وەرگرتن و خویندنی پیت و فەرۆ بەرەکەتەو لەکیس چوونی جێی داخ و خەفەتە سەرەپرای ئەوهیش جادووگەرانیشت دەرهقەتی نایەن و ئەوی لە بەری بێ یا بە نووسراوی هەلی بگری سێخرو جادوو کاری ئی ناکا (م/ت).

لە گێڕانەوهیهکا: روژی قیامەت قورئان و یارانێ قورئان دێنن، مەبەست لە یارانێ ئەو کەسانەیه کە لە جیهانا رەفت (عەمەل)ی پێ دەکەن، سوورەتی بەقەرەو سوورەتی ئالی عیمران وە پێش قورئانەکە دەکەون. قسە گێڕەوه (راوی) گوتی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسر بێ) ئەم دوووی چووان بە سێ شت هێشتا بە باشی ئەو سێ شتەم لە یاد ماون، فەرمووی: چونکە ئەو دوو سوورەتە روژی قیامەت دێن لە دوو پەلە هەور دەچن... تاد.

(٤) مسلم. صلاة المسافرين: باب فضائل القرآن وما يتعلق به: ١٨٧١.

۳۶۳۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعْثًا وَهُمْ ذُو عَدَدٍ فَاسْتَقْرَأَهُمْ فَقَرَأَ كُلُّ رَجُلٍ مِنْهُمْ مَا مَعَهُ مِنَ الْقُرْآنِ فَأَتَى عَلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ مِنْ أَخَذْتَهُمْ سِتًّا فَقَالَ: مَا مَعَكَ يَا فُلَانُ؟ قَالَ: مَعِيَ كَذَا وَكَذَا وَسُورَةُ الْبَقَرَةِ. قَالَ: أَمَعَكَ سُورَةُ الْبَقَرَةِ. فَقَالَ نَعَمْ. قَالَ: فَادْهَبْ فَأَنْتَ أَمِيرُهُمْ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَشْرَافِهِمْ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا مَنَعَنِي أَنْ أَتَعْلَمَ سُورَةَ الْبَقَرَةِ إِلَّا خَشْيَةَ إِلَّا أَقْرَمَ بِهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تَعْلَمُوا الْقُرْآنَ فَافْرُؤْهُ وَأَقْرِئُوهُ فَإِنَّ مَثَلَ الْقُرْآنِ لِمَنْ تَعْلَمُهُ فَقَرَأَهُ وَقَامَ بِهِ كَمَثَلِ جِرَابٍ مَحْشُوٍّ مِسْكًَا يَفُوحُ بِرِيحِهِ كُلُّ مَكَانٍ وَمَثَلُ مَنْ تَعْلَمُهُ فَيَرْقُدُ وَهُوَ فِي جَوْفِهِ كَمَثَلِ جِرَابٍ وَكَيْ عَلَى مِثْلِكَ^(۵):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بن) دەلی: جارێ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بن) لەشکرێکی گەورە نارد بۆ شوینی، یەکە یەکە داوای ئی دەکردن کە چەندە قورئان لەبەرە بیخوینی، جا ھەر پیاوێ چەندی قورئان لەبەر بوو دەبخویند، تا سەرە ھاتە سەر پیاوێ لە گشتیان جەھێلتر بوو، فەرمووی پێی: ئەی فیسار! تۆ چیت لەبەرە؟ گوتی: ئەوە و ئەوە سوورەتی بەقەرەش، فەرمووی: ئەدیی سوورەتی بەقەرەت لەبەرە؟ گوتی: بەئێ لەبەرە، فەرمووی: دەپرو تۆ فەرماندەیانیت! پیاوێ لە خانەدانەکانیان گوتی: ئەی پێغەمبەری خودا! من بۆیە سوورەتی بەقەرە فیڕ نەبووم ترسام مەبادا بە باشی سەرپەرشتی ئەوم بۆ نەکرێ، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بن) فەرمووی: قورئان فیڕ بێن، ھەم خۆتان بیخوینن و ھەم بە خەلکی تریشی بخوینن، چونکی ئەو کەسە کە فیڕی قورئان دەبێ و دەبخوینێ و ئەرکی بەجێ دینێ وەک ھەمانە پەر لە میسک وایە، بۆ نەخۆشە کە ی دەمار دەمار بە ھەموو لایەکا دەروا، بەلام ئەو کەسە کە فیڕی دەبێ و لەبەری دەکا و دەخەوێ و قورئانە کە لە سینگیایە ئەوە وەک ھەمانە پەر لە میسکی دەم دوورا وایە (ت-ح/ح).

^(۵) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

۳۶۳۴- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا تَجْعَلُوا يُسُوءَكُمْ مَقَابِرَ وَإِنَّ النَّبْتَ الَّذِي تُقْرَأُ فِيهِ الْبَقْرَةُ لَا يَدْخُلُهُ الشَّيْطَانُ. رواهما الترمذي^(۱):

دیسان ئەو له پیڤه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سەر‌بن) ده‌فه‌رمووی: ماله‌کانتان مه‌که‌ن به‌ گۆرخانه‌ی چۆل و هوڵ، ئەو ماله‌شی سووره‌تی به‌قه‌ره‌ی تیا بخوینری شه‌یتانی تی ناچیی (ت-ح/ص) ➡ «ب- ۱- ۱۸۶- ۵۰۸-ف- ۲+ ف- ۳+ ف- ۴». تقدم برقم: ۲ / ۹۹۹ و ۳ / ۱۰۰۰ و ۴ / ۱۰۰۱ مجلد اول. تسلسل: ۱۸۶.

۸۲) گهره‌یی نایه‌ته‌لکورسی و کلک‌ی به‌قه‌ره

فضل آية الكرسي وأواخر البقرة

۳۶۳۵- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَذَرِي أَى آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ؟. قَالَ قُلْتُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَغْلَمُ. قَالَ « يَا أَبَا الْمُنْذِرِ أَتَذَرِي أَى آيَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ مَعَكَ أَعْظَمُ؟. قَالَ قُلْتُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ. قَالَ فَضْرَبَ فِي صَدْرِي وَقَالَ: وَاللَّهِ لَيَهْنِكَ الْعِلْمُ أَبَا الْمُنْذِرِ. رواه مسلم وأبو داود^(۱):

ئوبه‌یی‌یه‌ی کوپی که‌عب (خودای ئی‌رازی بن) ده‌لئ: پیڤه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سەر بن) پیی فه‌رمووم: ئە‌ی باوکی مونزیر! ئایا ده‌زانی له‌و قورئانه‌ی که‌ له‌ به‌رت‌ه کام نایه‌ته‌ی گهره‌تره؟ گوتم: خوداو پیڤه‌مبه‌ری خودا باشت‌ر ده‌زانن، فه‌رموویه‌وه: ئە‌ی ئە‌بو مونزیر! ئایا ده‌زانی له‌و قورئانه‌ی که‌ له‌ به‌رت‌ه کام نایه‌ته‌ی گهره‌تره؟ گوتم: گوتم: نایه‌ته‌لکورسی که‌ ده‌فه‌رمووی:

{اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا

(۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(۱) مسلم. صلاة المسافرين: ۷۸۲. أبو داود. صلاة: ۱۴۶۰.

يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ - ۲ / ۲۵۵ - سورة البقرة}.

واته: خودای راست و دروست ته‌نیا یه‌زدانی پاکه، خودایه‌کی زیندووی نه‌مره، هه‌ربووو هه‌ر ده‌بی، نه‌سه‌ره‌تای هه‌یه‌و نه‌کو‌تایی، خودایه‌کی پایه‌دارو راوه‌ستاوو راگری هه‌ردوو جیهانه‌و مایه‌ی بوون و مان و مانه‌وه‌ی هه‌موو شتی‌که، خودایه‌کی بی چوونه‌و دووره‌ له‌ نیشانه‌ی دروستبوون (سیفه‌تی خودوو) له‌به‌ر ئه‌وه‌ نه‌ وه‌نه‌وز ده‌یگری و نه‌ خه‌وی ئی ده‌که‌وی، به‌که‌م و زۆر فه‌رامۆشی به‌سه‌ردا نایی، سه‌رو خوار، ئاسمان و زه‌وی، به‌ مانگ و خو‌رو کاکه‌شان هه‌مووی هی ئه‌وه‌و مو‌لک و سامانی خو‌یه‌تی و خو‌ی پاشای ده‌ستبه‌ره‌للایه‌تی و چی‌ جه‌زکا لی‌ی ده‌کاو که‌س مافی ئه‌وه‌ی نییه‌ بل‌ئ له‌ل! کئ راده‌ی ئه‌وه‌ی هه‌یه‌ که‌ به‌بی فه‌رمان و ره‌زای خو‌ی که‌ بو‌یری‌ا تکا بکا له‌لای ئه‌و پاشا بی‌باک و به‌سام و شکۆیه‌ بو‌ که‌سی‌کی تر، مه‌گه‌ر به‌ فه‌رمانی خو‌ی و خو‌ی ری‌که‌ بدا؟! خودای گه‌وره‌ هه‌موو شتی ده‌زانئ، هیچی ئی ووون نابئ، دووری و نزیک‌ی و رابووردوو ئیستاو داهاتوو بو‌ زانستی ئه‌و چون‌ یه‌که‌، ئاگای له‌ به‌رو دوا‌ی دروستکراوانی خو‌یه‌تی وه‌ئ مه‌خلوقات په‌ی به‌ هیچ شتی له‌ عیلمی خودا نابهن، مه‌گه‌ر خوا خو‌ی خواستی له‌سه‌ر ئه‌و شته‌ بی، ته‌ختی باره‌گای خودا (وه‌ندی ئه‌وه‌نده‌ مه‌زن و گه‌وره‌و گو‌شاده‌ به‌ فه‌ره‌جی جیی هه‌موو ئاسمانه‌کان و زه‌وی تیا ده‌بیته‌وه‌)، واته‌ ئه‌م بوونه‌وه‌ره‌ سه‌رو خوارو دنیاو قیامه‌تی له‌ چاو عاله‌می کورسیدا (که‌ عاله‌می‌کی تایبه‌تی‌ه‌و، هه‌ر خوا خو‌ی ده‌زانئ چیه‌و چۆنه‌) وه‌کوو تنۆک به‌ ده‌ریایه‌، راگرتن و پاراستنی ئه‌م دوو جیهانی ئاسمان و زه‌وییه‌ که‌مترین ئه‌رک و شه‌که‌تی و گرانی ناخاته‌ سه‌ر شانی گه‌وره‌یی خودا، له‌ راستیدا گه‌وره‌ی به‌ راستی که‌ خاوه‌نی پایه‌ به‌رزی راسته‌کی بی به‌س خودایه‌، پایه‌ به‌رزی و گه‌وره‌یی دروستکراوانی هه‌مووی مه‌جازیه‌و بی‌ شان و بی‌ نیشانه‌ ئوبه‌یی کوتی: که‌ وام‌ گوت ده‌ستی دا به‌ سینگماو فه‌رمووی: ئافه‌ریم بو‌

٣٦٣٦- عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ كَانَتْ لَهُ سَهْوَةٌ فِيهَا تَمُرٌ فَكَانَتْ تَحِيءُ الْغُلُوفَ فَتَأْخُذُ مِنْهُ قَالَ فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: فَادْهَبْ فَإِذَا رَأَيْتَهَا فَقُلْ بِسْمِ اللَّهِ أَجِيبِي رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ فَآخَذَهَا فَحَلَفَتْ أَنْ لَا تَعُودَ فَأَرْسَلَهَا فَجَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا فَعَلَ أُسَيْرُكَ. قَالَ حَلَفْتُ أَنْ لَا تَعُودَ فَقَالَ: كَذَبْتَ وَهِيَ مُعَاوِدَةٌ لِلْكَذِبِ قَالَ فَآخَذَهَا مَرَّةً أُخْرَى فَحَلَفَتْ أَنْ لَا تَعُودَ فَأَرْسَلَهَا فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا فَعَلَ أُسَيْرُكَ؟ قَالَ: حَلَفْتُ أَنْ لَا تَعُودَ. فَقَالَ: كَذَبْتَ وَهِيَ مُعَاوِدَةٌ لِلْكَذِبِ. فَآخَذَهَا فَقَالَ مَا أَنَا بِتَارِكِكَ حَتَّى أَذْهَبَ بِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَتْ إِنِّي ذَاكِرَةٌ لَكَ شَيْئًا آيَةُ الْكُرْسِيِّ اقْرَأْهَا فِي بَيْتِكَ فَلَا يَقْرُبَكَ شَيْطَانٌ وَلَا غَيْرُهُ. قَالَ فَجَاءَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا فَعَلَ أُسَيْرُكَ؟ قَالَ فَأَخْبَرَهُ بِمَا قَالَتْ. قَالَ: صَدَقَتْ وَهِيَ كَذُوبٌ. رواه الترمذي والبخاري (٢):

(۲) بخاری. زکاة: ۲۳۱۱، ۳۲۷۵، ۵۰۱۰.

نہیہ تہوہ، فہرمووی: درؤ دکات درؤزنہ دیتہوہ بہ لَام لہ سہری جاری سییہ ما (کہ گرتم) گوتم: ئەمہ دواجارہ بہرت نادہم تا نہتبہم بؤ خزمہتی حہزرت (سرودی خودای لہسربئ) ہہتا جہزربہت بدا، گوتی: بہرم دەو مہم بہ شتیکت پی دەلیم، لہ مالہکەتا ئایہتەلکوورسی بخوینہ ئیتر شہیتان و جنۆکەو شتی وا نزیکت ناکەونہوہ، دیسانہوہ چوومہوہ خزمہتی حہزرت (سرودی خودای لہسربئ) فہرموویہوہ: دیلہکەتت چی لیکرد؟ منیش قسہی میردەزمەکەم بۆیگیپرایہوہ، فہرمووی: گەرچی خووی درؤزنہ بہ لَام بؤ ئەمہ قسہی راستی پی گوتووی یا فہرمووی: ئەم قسہیہی راستہ بہ لَام خووی درؤزنہ (ت/ب- مزار رحمتیان ئی بن).

۳۶۳۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِكُلِّ شَيْءٍ سَنَامٌ وَإِنَّ سَنَامَ الْقُرْآنِ سُورَةُ الْبَقَرَةِ وَفِيهَا آيَةٌ هِيَ سَيِّدَةُ آيِ الْقُرْآنِ هِيَ آيَةُ الْكُرْسِيِّ^(۳):

ئەبو ھوریرہ (خودای ئی رازی بن) لہ پیغہمبەرہوہ دەفہرمووی (سرودی خودای لہسربئ): ھەموو شتی چلہ پۆیہیہکی ھەیہ، چلہ پۆیہی قورٹانییش سوورہتی بہقەرہیہ، ئایہتیکیشی تیادایہ گەرہی ئایہتەکانی قورٹانہو خووی سەر گەرہیانہ، ئەوہیش ئایہتی ئایہتەلکوورسییہ. (ت- سەنەدەکی ضعیفہ).

۳۶۳۸- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حَمْدَ الْمُؤْمِنِ إِلَى قَوْلِهِ (إِلَيْهِ الْمَصِيرُ) وَ آيَةُ الْكُرْسِيِّ ، حِينَ يَصْبِحُ ، حَفِظَ بِهِمَا لَمْ يَرِ شَيْئًا يَكْرَهُهُ حَتَّى يُمْسِيَ ، وَمَنْ قَرَأَهُمَا حِينَ يُمْسِي حَفِظَ بِهِمَا حَتَّى يُصْبِحَ . رواهما الترمذي بسندين ضعيفين^(۴):

دیسان ئەو لہ حەزرتەوہ دەفہرمووی (سرودی خودای لہسربئ): ھەر کەسێ سەر لەبەیانێ سوورہتی حامیمی موئمین لہ سەرەتاوہ ھەتا ووشەیی «إِلَيْهِ الْمَصِيرُ» بخوینێ، لہ گەل ئایہتەلکوورسی دا، ئەوہ ئەو رۆژہ ھەتا ئیوارێ خودا بەبەرەکەتی خویندنی ئەو دوو شوینہ دەپاریژی، وە ھەرکەسێ سەر لە

(۳) رواه الترمذي بسند ضعيف (شرحه).

(۴) رواه الترمذي بسند ضعيف (شرحه).

ئىواره بىانخوينى خودا به پىرۆزى ئه‌وان هه‌تا سبه‌ی به‌يانى ده‌پيارىزى
(ت- به رسته‌یه‌کى بى هیز گى‌پراویه‌ته‌وه) مه‌به‌ست له سه‌ره‌تای سووره‌تى
موئمين ئه‌م سى ئایه‌ته‌یه:

{حَم. نَزِيلُ الْكِتَابِ مِنَ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ. غَافِرِ الذَّنْبِ وَقَابِلِ التَّوْبِ شَدِيدِ
الْعِقَابِ ذِي الطُّولِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ إِلَهِي الْمَصِيرُ - ئ ۱۰/۱-۱}.

واته: ئه‌مه سووره‌تى حاسیمه، که ئایه‌ته‌کانى له‌و قورئانه پىرۆزه‌یه‌ن،
که نامه‌ی خودایه‌و خودا خۆی نووسیویه‌تى، که ئه‌و نامه گه‌وره‌و به‌قه‌درو
به‌پىزه له لایه‌نى خوداوه‌ندى ته‌واناو زاناوه به‌هۆی فريشته‌ی تايبه‌تى
سرووشه‌وه ناردوویه‌تى بۆ پىغه‌مبه‌رى خۆی که موحه‌مه‌دى کوپى
عه‌بدو‌للايه، هه‌تا ببى به‌چراى هه‌ردوو جيهان بۆ ئىه‌وى دروستکراوان،
راسته که خودا گوناھ پۆش و تاوان به‌خشه‌و تۆبه‌و په‌شىمانى راسته‌قىنه‌ی
به‌نده‌ی خۆی گىرا ده‌کا، به‌لام به‌وه له مه‌کرى خودا ئه‌مین مه‌بن و دواى هىواى
بى پايه‌و مايه مه‌که‌ون، که‌واته ئه‌م نامه‌و ئایه‌ته‌کانى زۆر به‌گرنکى بگرن و
پشت گوێيان مه‌خه‌ن، چونکه خودا له هه‌مان کاتا سه‌ختگىرو خاوه‌نى تۆله‌ی
توندى تىژه، وه‌ئى سه‌ره‌پاى هه‌موو شتێ ديارى و نمايانه که خودا خاوه‌نى
سايه‌و فه‌زڵ و به‌خششه‌و خوانى ره‌حمه‌تى بى پايانى سه‌رىکى له ئه‌زه‌له‌و
ئو سه‌ره‌که‌ی له ئه‌به‌ده خوداى راست و دروست و شىاوى به‌نده‌ی و په‌رستن
ته‌نياو ته‌نيا ئه‌و زاته‌یه‌و به‌س، بزائن خودا به‌مۆله‌ت و ئارامه‌و هىچ په‌له‌ی
نیه له هىچ شتێ، چونکه هه‌موو شتێ زوو يا دره‌نگ ده‌چیته‌وه به‌ر ده‌ستى
خۆی! (وه‌رگى):

خوانس ره‌حمه‌تى خاوه‌ندى سه‌مه‌د

ئه‌م سه‌رى نه‌زەل، ئه‌و سه‌رى نه‌به‌د

که‌ر بێتووه نوورى له‌م خوانه‌ گه‌وره

جی‌س نه‌بیته‌وه عه‌نتیکه‌و سه‌یره!!

نه‌ی یه‌زدان! ناسان! تاوان سووتانم

لافاو‌ی تاوان له‌ تو تارانم

هه‌ر نه‌ز نه‌ک ده‌ده‌م بۆ ریزه‌ی خوانت

ده‌ ده‌ستم بگه‌ به‌ میوانت!!

۳۶۳۹- عَنْ أَبِي مسعودٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: الْآيَاتُ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ مَنْ قَرَأَهُمَا فِي لَيْلَةٍ كَفَّاهُ. رواه الاربعة^(۵):

ئه‌بو مه‌سعوودی به‌دری (خودای ئی زانی بئ) گوئی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای مسرین) ده‌فه‌رموئ: هه‌ر که‌سی به‌ شه‌و دوو ئایه‌ته‌که‌ی کوئایی سووره‌تی به‌قه‌ره‌ بخوینئ ئه‌و شه‌وه‌ ئه‌وه‌ی به‌سه‌ (ش/د/ت) ئه‌مه‌ دوو ئایه‌ته‌که‌ن:

{آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَأَتْ بِهِ وَكُنْتُمْ بِهِ وَرُسُلِهِ لَا تَفْرِقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ لَسِيْنَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ}.

۳۶۴۰- عَنِ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رضي الله تعالى عنهم) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله تعالى عليه وسلم) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ كَتَبَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِأَلْفِي عَامٍ أَنْزَلَ مِنْهُ آيَتَيْنِ خَتَمَ بِهِمَا سُورَةَ الْبَقَرَةِ وَلَا يُقْرَأُ فِي دَارٍ ثَلَاثَ لَيَالٍ فَيَقْرُبَهَا شَيْطَانٌ. رواه الترمذي بسند حسن. والله أعلم^(۶):

نوعمانی کوپی به‌شیر (رمزای خودایان له‌سیر بئ) له‌ هه‌زه‌ته‌وه‌ (درویدی خودای مسرین) ده‌فه‌رموئ: به‌ دوو هه‌زار سال له‌پیش دروستکردنی ئاسمانه‌کان و زه‌وی دا خودا نامه‌یه‌کی نووسیوه‌، دوو ئایه‌تی ئی ناردۆته‌ خواره‌وه‌،

(۵) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۰۹ ، ۵۰۰۸ ، ۵۰۵۱. مسلم. صلاة المسافرين: ۱۸۷۵.

(۶) حسن عند الترمذي.

سوورہ تی به قہرہ ی پی کۆتایی هیئان و ئو دوو ئایه ته، له هەر مالیکا سی شەو بخوینرین، ئیتر شەیتان توخنی ئو ماله ناکه وی (ت-س/ح).

له کۆتایی ئه م باسه وه ئاماژه بو ئه م چهن فهرموودانه ده که م که دانهر (له شەرچه که دا) ئاماژه یان بو ده کاو ده لی (رحمتهی خودای ئ بئ) که لی فهرمووده له باسی گه وره یی ئایه ته لکوورسیدا هاتوو وه ک:

۱- که سی که له مال دهرده چی بخوینن له ئه مان و زه مانه تی خودادا ده بی تا ده گه ریته وه.

۲- هەر که سی له پاش هه موو نویرئ بیخوینن هەر که مرد یه ک سهر ده چیته به هه شت.

۳- له هەر مالیکا بخوینرئ شەیاتینی تا سیی رۆژ توخنی ئو ماله ناکه ون، جادووگه ریش (چ پیاو چ ژن) تا چل شەو ناچنه ئو ماله. ئه ی عه لی! فیری مال و منال و خیزان و دهر و دراوسی خۆتی بکه، ئایه ت له وه گه وره تر له لای خودا وه دانه به زیوه.

۴- که سی بیخوینن، کاتئ ده چیته سهر نوینی نووستن خودای گه وره ئه من و ئاسایش دها به خۆی و هاوسای و هاوسای و چهن مالیکی تریش له ده ورو به ری.

۵- قورٹان فهرمایشتی خودایه له بهر ئه وه سه رگول و سه ر گه وره ی هه موو قسه و فهرمووده یه که، سه ر گولی قورٹانیش سوورہ تی به قہرہ یه، سه رگولی سوورہ تی به قہرہ ش ئایه ته لکوورسییه!

۳۶۴۱- ومنها: أنه نزل جبریل علی موسی (عليهما السلام) وقال له: ربك يقول لك من قرأ عقب كل صلاة: اللهم إني أقدم إليك بين يدي كل نفسٍ ولمحةٍ وطرفةٍ يطرف بها أهل السماوات وأهل الأرض وكل شيءٍ هو في علمك كائنٌ أو قد كا. أقدم إليك بين يدي ذلك كله: الله لا اله إلا هو الحي القيوم إلى آخرها فإن الليل

وَالنَّهَارُ أَرْبَعٌ وَعَشْرُونَ سَاعَةً لَيْسَ مِنْهَا سَاعَةٌ إِلَّا وَيَصْعَدُ إِلَى اللَّهِ مِنْهَا سَبْعُونَ أَلْفَ حَسَنَةٍ حَتَّى يُنْفَخَ فِي الصُّورِ أَهْ حَاشِيَةِ الصَّوْأِي فِي التَّفْسِيرِ^(۷):

وهك ئه‌مه: ده‌گیڕنه‌وه: جارێ جوبرائیل دیته‌ خواره‌وه ده‌چی بۆلای پیڤه‌مبه‌ر موسا (دروودی خودایان له‌سه‌ر بئ) پێی ده‌فه‌رموئ: په‌روه‌ردگارت پێت ده‌فه‌رموئ: هه‌ر كه‌سێ له‌پاش هه‌موو نوێژێ ئه‌مه‌ بخوینێ له‌گه‌ڵ ئایه‌ته‌لكوورسیدا، ئه‌وه له‌ ماوه‌ی شه‌وو رۆژێكا كه‌ بیست و چوار سه‌عاته‌، هه‌موو سه‌عاتێ حه‌فتا ملیۆن چاكه‌ی ئه‌و كه‌سه‌ سه‌رده‌كه‌وئ و به‌رز ده‌بیته‌وه بۆلای خودا، هه‌تا ئه‌و ده‌مه‌ی كه‌ پێی ده‌لێن نه‌فخی صوور. ئه‌مه‌یش ئه‌و نزایه‌یه‌ كه‌ ده‌یخوینێ له‌سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه‌:.. تا كو‌تایی ئایه‌ته‌لكوورسی. واته‌ خودایه‌! له‌گه‌ڵ هه‌موو هه‌ناسه‌یه‌ك و هه‌موو سه‌رنجێك و هه‌موو چاو ترووكانیكا كه‌روو ده‌ده‌ن له‌ خه‌لكی ئاسمانه‌كان و خه‌لكی زه‌وی و له‌ هه‌موو شتیکی تر كه‌ به‌ پێی زانستی خۆت تا ئیستا دروست بووه‌، یا له‌ مه‌ولا دروست ده‌بێ له‌گه‌ڵ هه‌موو ئه‌مانه‌دا ئه‌م وشه‌ پیرۆزه‌یه‌ پێشكه‌ش به‌ باره‌گای هه‌ره‌ پیرۆزی تۆ ده‌كه‌م كه‌ ده‌فه‌رموئ: {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} هه‌تا كو‌تایی ئایه‌ته‌لكوورسی. فه‌رمایشتی شه‌رحه‌كه‌ لی‌رده‌دا ته‌واو كه‌ نه‌قلی كردووه‌ له‌ حاشیه‌ی صاوییه‌وه‌.

به‌نده‌یش لی‌رده‌دا ئه‌م قسه‌یه‌تان عه‌رز ده‌كه‌م: ئێمه‌ له‌م جو‌ره‌ بابه‌تانه‌دا رووی ده‌هه‌مان له‌ موسو‌لمانانه‌، هه‌قمان به‌سه‌ر زه‌نیق و بێ دینانه‌وه‌ نییه‌، چی ده‌لێن با بیلێن، واده‌ی درۆو راستی ئێمه‌و ئه‌وان دیوانی خوایه‌! وه‌ی گه‌لی جار براده‌ران ده‌لێن: ئه‌مه‌واو ئه‌وه‌ وا، جا بزانه‌ن باشت‌ترین وه‌لام بۆ ئه‌م جو‌ره‌ ده‌پاوه‌یه‌ ئه‌مه‌یه‌:

۱- یه‌كه‌م نیازێ پا‌كو باشی و چاکیی به‌نده‌ ده‌وریکی با‌لا ده‌بینی له‌م شوێنانه‌دا، به‌ تایبه‌ت له‌ كاركردنی نزادا.

(۷) منقول من شرح الصاوی علی البیضاوی.

۲- زۆر جار رووى داوه كەسى شایه تمان دەهینى و دوا ئەوه به بى ئەوهى هیچ كرده وهیهكى باش بكا یه كسەر دهمرى، دیاره ئەو وشەى شایه تمانه بوى دەبى به كلیلى بهههشت، به خوى و هموو نازو بههرى ناوى، وه رزگارى دهكا له دۆزهخ و جروجانههرى، واته ژيانىكى نه براوهى پر خىرو خوشى به گوتنى تاقه وشهین مسۆگەر دهكا، ئەگەر له باتى هموو پیتىكى ئەو وشهیه سەد هەزار ملیۆن چەرخ و زەمەن و دەر له بهههشتى بهرىنى جاويداندا بى ئەوه پیتەكان یەك له دوايهك تهواو دەبن به لام پاداشى باشیان هیشتا سەرەتایهتى و هەرگیزاو هەرگیز تهواو نابى، كهواته خیر هەمووى وایه.

۳- وهى ئەوهنده هیه نابى مرۆ بهم جوړه شتانه له خوى باى بى خوى دەسته شكین بكاو ئیتەر خهريكى كارى خیرى تر نه بى و بلى من ئەوهندهم بهسه، چونكه شتهكه خوى بو ئەوهیه كه ئیمه سەرگەرمى هموو كاریكى باش بین و له هموو خیری تا دهتوانین زۆر بكهین، نهك به پیچهوانهوه خۆمان دەس خەپۆ كهین و دلمان له كردنى كارى باش سارد بێتهوه.

براله! دل بهره من، قسهى خواو پیغه مبهرى راسته، بزانه دین و حەدیث و کتیبە دینییهكان به گشتى بو ئەوهن كه بهره بهره من و وینهى من و تو چهژ له خوشى و له زههتى دین و عیبادەت و هەرگیزین و له زههتى بچیتە بن دیانمانهوه، تا له ئەنجاما دهگهین به پایه یهقین و دل دادهینین و کلک دهنیینه خەت، ئیتەر له وه بهدوا بۆن و بهرامه و رهنگو رووى گول و گولزاری شهریعت و طهریقەت کاسمان دهكاو له بهرى ئەو باخه دهخوین و له خهتەر دهپهڕینهوه و مهودای ئەوهمان نامینى كه بیر له و درك و دال و جپو جانه وهرانه بکهینهوه كه له بهر حیکمهتیکى خودایی وان له ناو باخو بۆلاخ و گول و گولزاری شهریعت و طهریقەتدا. دهى به گوێ دلسۆزى خۆت بکه دل بهره مزگهوت و مهلاو خۆت تهسلیمی دهستی مامۆستای مهلا بکه، با چلکی دلت به ناوى كهوسهرى شهریعت پاك پاك داشۆرى و شهرحى صهەرت بو

بکاو دلت پږ بکا له نووری قورئان و هه‌دیثی پیغه‌مبه‌ر، ئه‌وجا مه‌ردانه‌و
پیاوانه‌ خۆت بکه‌ به‌ کوږی ته‌سه‌ووفدا خۆت بگه‌یه‌نه‌ مه‌ردی و طه‌ریقه‌تیکی
موافیقی شه‌ریعه‌تی ئی وه‌ربگره‌و که ده‌ستی ئه‌و شیخه‌ مه‌رده‌ت ماچ کرد
یادیکی ئیمه‌یش بکه‌و دووعایه‌کی خیرمان تی بگره‌:

نووری! به‌ قسه‌ چهن زمان لووسی

نای به‌کرده‌وه‌ که په‌ریژ پیسی!

٨٢) گه‌وره‌یی سووره‌تی ئیسرا و سووره‌تی زومه‌ر

٣٦٤٢- قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ الزُّمَرَ وَبَنَى إِسْرَائِيلَ. رواه الترمذي والله أعلم. نسأل الله كمال الرفعة واليقين آمين^(١):

عائیشه (خودای ئی رازی بئ) گوئی: جاران پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بئ)
نه‌ده‌نووست، تا سووره‌تی زومه‌رو سووره‌تی به‌نی ئیسرائیل (سووره‌تی
ئیسرا)ی نه‌خویندایه‌ (ت).

٨٤) گه‌وره‌یی سووره‌تی که‌هف: (فضل سورة الكهف)

٣٦٤٣- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ حَفِظَ عَشْرَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ سُورَةِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ. رواه مسلم وأبو داود والترمذي ولفظه: مَنْ قَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ أَوَّلِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ. وفي رواية: مَنْ حَفِظَ مِنْ خَوَاتِيمِ سُورَةِ الْكَهْفِ عُصِمَ مِنْ فِتْنَةِ الدَّجَالِ^(١):

^(١) سكت عن درجة الحديث الشارح.

^(١) مسلم. صلاة المسافرين، باب. فضائل القرآن وما يتعلق به: ١٨٨٠. أبو داود. ملاحم: ٤٢٢٢.

ئەبو دەرداء (خودای ئی رازی بئ) لە پیغەمبەرەو (دروودی خودای لەسەر بئ) دەفەرموی: هەر کەسێ دە ئایەت لە سەرەتای سوورەتی کەهفەو لەبەر بکا خودا لە ئاژاوای ججال دەپاریزی (م/د/ت) گەتە (ت) ئاواپە: هەر کەسێ سێ ئایەت لە سەرەتای سوورەتی کەهف بخوینێ لە ئاشووبی ججال قوتار دەبێ. لە گێڕانەوێهەکا: هەر کەسێ چوار ئایەتەکە کۆتایی سوورەتی کەهف لەبەر بکا لە ججال رزگاری دەبێ.

۳۶۴۴- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ سُورَةَ الْكَهْفِ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ أَضَاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَ الْجُمُعَتَيْنِ. وَفِي نَسَخَةٍ: أَضَاءَ لَهُ مِنَ النُّورِ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْبَيْتِ الْعَتِيقِ. رواه الحاكم والبيهقي^(۱):

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بئ) گوئی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بئ) فەرموی: هەر کەسێ رۆژی هەینی سوورەتی کەهف بخوینێ لەم هەینی هەتا ئەو هەینی نوورو رووناکی شەوقی بۆ دەداتەو. لە روو نووسیکا واتە: لە نوسخەیهکا: لەلای خوێهەو هەتا کابە ی خانە ی خودا نووری خودایی رووناکی دەکاتەو بۆی (حاکم/بەیهقی).

۸۵) گەورەیی سوورەتی یاسین و سوورەتی دوخان: (فضل سورة يس والدخان)

۳۶۴۵- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ قَلْبًا وَقَلْبُ الْقُرْآنِ يَسُ وَمَنْ قَرَأَ يَسَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِقِرَائَتِهَا قِرَاءَةَ الْقُرْآنِ عَشْرَ مَرَّاتٍ. رواه الترمذي والبيهقي^(۱):

ئەنەس (خودای ئی رازی بئ) لە پیغەمبەرەو (دروودی خودای لەسەر بئ) فەرموی: هەموو شتێ دایکی هەیه، دای قورئانیش سوورەتی یاسینە، هەر کەسێ جاری دەوری سوورەتی یاسین بکاتەو خودا لەباتی ئەو خیری دەخەتمە ی

(۱) سکت عن درجته الشارح.

(۱) رواه الترمذي بسند ضعيف ولكن في الفضائل.

قورئانی بۆ ده‌نوو سیّت، که سووره‌تی یاسینیان له‌گه‌ڵ نه‌بی (ت) - سه‌نه‌ده‌که‌ی بی هیزه/ به‌یهه‌قی).

٣٦٤٦ - عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قَلْبُ الْقُرْآنِ يَسَ لَا يَفْرَأُهَا رَجُلٌ يُرِيدُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَالْذَّارَ الْآخِرَةَ إِلَّا غُفِرَ لَهُ وَافْرَأُوهَا عَلَى مَوْتَاكُمْ. رواه الإمام أحمد والبيهقي^(٢).

مه‌عقیلی کوپی یه‌سار (خودای ئی رازی بی) له‌ پیغه‌مبه‌روه (دروودی خودای له‌سەر بن) ده‌فه‌رموئ: یاسین دئی قورئانه، ئەو پیاوه‌ی ئەم سووره‌ته به‌ ئیخلاص و نیازی پاک بخوینئ و ته‌نیا مه‌به‌ستی ره‌زانه‌ندی خوداو ده‌رده‌ست کردنی مال و خانه‌ی ئەو جیهان بی ئەوه‌ مسۆگەر که خودا لیئ خوش ده‌بی، سووره‌تی یاسین له‌سه‌ر مردووی خۆتان بخوینن و له‌سه‌ر ئەوانه‌شتان که‌وان له‌ حاله‌تی سه‌ره‌مه‌رگا (ئه‌/به‌یهه‌قی) ➡ (ب- ١ز- ١٩٢- ٥٢٢ف- ٥).

٣٦٤٧ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ يَسَ فِي لَيْلَةِ ابْتِغَاءٍ وَجْهِ اللَّهِ أَوْ مَرْضَاةٍ اللَّهِ غُفِرَ لَهُ. رواه الإمام مالك والبيهقي^(٣).

ئهبو هوره‌یره (خودای ئی رازی بی): پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سەر بن) ده‌فه‌رموئ: هه‌ر که‌سئ به‌ شه‌و بۆ ره‌زای خوا سووره‌تی یاسین بخوینئ خودا لیئ خوش ده‌بی (مالیک/به‌یهه‌قی).

٣٦٤٨ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حَمَّ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةِ أَصْبَحَ يَسْتَغْفِرُ لَهُ سَبْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ. رواه الترمذي والنسائي^(٤).

دیسان له‌وه‌وه، له‌ پیغه‌مبه‌روه (دروودی خودای له‌سەر بن) ده‌فه‌رموئ: هه‌ر که‌سئ له‌ شه‌ودا سووره‌تی دوخان بخوینئ هه‌تا به‌یانه‌کی هه‌فتا هه‌زار فریشته‌ بۆی ده‌پارینه‌وه (ت/ن).

(٢) تقدم بسط الكلام على قراءة القرآن على الأموات في كتاب الجنائز من كتاب الصلاة.

(٣) سكت عن درجته الشارح.

(٤) سكت عن درجته الشارح.

٣٦٤٩- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ حَمَّ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ غُفِرَ لَهُ. رواه الترمذي^(٥):

دیسان له وه وه، له هه زه ته وه (دروودی خودای له سهر بئ) ده فهر موی: ههر که سی له شه وی هه ینیدا سووره تی دوخان بخوینی خودا لی خوش ده بی (ت).

٣٦٥٠- وللطبرانی: مَنْ قَرَأَ حَمَّ الدُّخَانِ فِي لَيْلَةِ الْجُمُعَةِ أَوْ يَوْمِ جُمُعَةِ بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ^(٦):

هه زه ت (دروودی خودای له سهر بئ) ده فهر موی: ههر که سی له شه وو روژی هه ینیدا سووره تی دوخان بخوینی خودا له به هه شتا خانویه کی بو دروست ده کا (طه به رانی).

٨٦) گهورهیی سووره تی فه ت: (فضل سورة الفتح)

٣٦٥١- عَنْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَى اللَّيْلَةِ سُورَةٌ لَهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا طَلَعَتْ عَلَيْهِ الشَّمْسُ، ثُمَّ قَرَأَ (إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا). رواه البخاري هنا ومسلم في الحديبية ولفظه: لقد أنزلت علي آية هي أحب إلي من الدنيا جميعاً^(١):

عومه ر (خودای ئی رازی بئ) له پیغه مبه ره وه (دروودی خودای له سهر بئ) ده فهر موی: نه مشه و سووره تی کم له خودا وه بو هاتوه، نه و سووره ته م له هه مو جیهان پی خوشتره له دوایدا: (انا فتحنا له فتحا مبینا) ی خویند (ش) گفته ی (م): نایه تی کم بو هاتوه له هه مو جیهانم پی خوشتره.

(٥) سکت عن درجته الشارح.

(٦) سکت عن درجته الشارح.

(١) بخاری. فضائل القرآن: ٥٠١٢. مسلم. جهاد: ٤٦١٢.

(٨٧) گه‌وره‌یی موسه‌بیحاته‌کان و سووره‌تی هه‌شر فضل المسبحات وسورة الحشر

٣٦٥٢- عَنْ عِرْبَاضِ بْنِ سَارِيَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يَقْرَأُ الْمُسَبِّحَاتِ قَبْلَ أَنْ يَرْقُدَ وَقَالَ «إِنَّ فِيْهِنَّ آيَةً خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ آيَةٍ»^(١):

عیربازی کوپی سارییه (خودای ئی رازی بن) گوئی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بن) له‌ پێش خه‌وتندا موسه‌بیحاته‌کانی ده‌خویند، ده‌یفه‌رموو: ئه‌م سووره‌تانه‌ ئایه‌تیکیان تیا‌دایه‌، له‌ هه‌زار ئایه‌ت باشت‌ره‌ (ت-س/ح) موسه‌بیحات پینج سووره‌تن، له‌ سه‌ره‌تایانه‌وه‌ (سبحان) یا (یسبح لله) هه‌یه‌. له‌ شه‌رحه‌که‌دا ده‌لئ: بریتین له‌م پینج سووره‌تانه‌:

١- هه‌دید.

٢- هه‌شر.

٣- سه‌فف.

٤- جوموعه‌.

٥- ته‌غابون.

وه‌لئ ئه‌م دوو سووره‌ته‌ی تریش موصه‌دده‌رن به‌ ته‌سبیح:

١- سووره‌تی ئیسرا.

٢- سووره‌تی ئه‌علا.

٣٦٥٣- عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَالَ حِينَ يُصْبِحُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ وَقَرَأَ ثَلَاثَ آيَاتٍ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْحَشْرِ وَكُلَّ اللَّهُ بِهِ سَبْعِينَ أَلْفَ مَلَكٍ يُصَلُّونَ عَلَيْهِ حَتَّى يُمْسِيَ وَإِنْ مَاتَ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ مَاتَ شَهِيدًا وَمَنْ قَالَهَا حِينَ يُمْسِي كَانَ يَتْلُكَ الْمَنْزِلَةُ. رواهما الترمذي. نسأل الله رفيع المنزلة آمين. والله أعلم^(٢):

^(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(٢) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

مه‌عقیلی کوپی یه‌سار (خودای ئی رازی بئ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای لسه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: هه‌ر که‌سی به‌یانی سی جار بلی: **أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ**: په‌نا ده‌گرم به‌ خودا له شه‌ری شه‌یتانی ده‌رکراو ئینجا سی ئایه‌ته‌که‌ی کو‌تایی سووره‌تی هه‌شریش بخوینئ، ئه‌وه خودا ده‌یسپیری به‌ هفتا هه‌زار فریشته هه‌تا ئیواره ره‌حمه‌تی بو‌ده‌نن، ئه‌گه‌ر له‌و رۆژه‌شا بمری به‌ شه‌هیدی ده‌مرئ، وه هه‌ر که‌سی‌کیش ئیواران ئه‌مه بلی و بیخوینئ هه‌مان پایه‌ی بو‌هیه (ت-س/غ).

٣٦٥٤- عن عبد الله عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قَالَ من قرأ سورة الواقعة في كلِّ ليلةٍ لم تُصِبْه فاقةٌ أبداً. رواه البيهقي (منقول من الشرح)^(٣):

دانهر (خودای ئی رازی بئ) له شه‌رحه‌که‌دا له کو‌تایی زنجیره یازده‌ی ئه‌م به‌رگه‌دا ده‌لی: **عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ)** له هه‌زه‌ته‌وه ده‌گپ‌ریته‌وه ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای لسه‌ر بئ): که‌سی هه‌موو شه‌وی سووره‌تی واقیعه بخوینئ هه‌تا هه‌تایه تووشی هه‌ژاری و نه‌بوونی نابئ (به‌یه‌قی / غایه‌تولمه‌ئموول)*.

(٨٨) گه‌وره‌یی سووره‌تی ته‌باره‌ک: (فضل سورة الملك)

٣٦٥٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: سُورَةُ مِنَ الْقُرْآنِ ثَلَاثُونَ آيَةً تَشْفَعُ لِصَاحِبِهَا حَتَّى يُغْفَرَ لَهُ (تَبَارَكَ الَّذِي يَدْرِهُ الْمُلْكُ). رواه أبو داود والترمذي^(١):

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) له هه‌زه‌ته‌وه (دروودی خودای لسه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: سووره‌تی **(تَبَارَكَ الَّذِي يَدْرِهُ الْمُلْكُ)** که‌ سووره‌تی‌که له

^(٣) سکت عن درجته الشارح.

* خویندنی ئه‌م سووره‌ته به‌شه‌و به‌م نیازه به‌ نه‌زموون چه‌سپاوه. نه‌گه‌ر هه‌زه‌که‌ی ته‌جربه‌ی بکه. (وه‌رگپ‌ر)

^(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

سووره‌ته‌کانی قورئان و بریتیی‌ه له سیی ئایه‌ت، ئه‌م سووره‌ته‌ ت‌کا‌و شه‌فاعه‌ت له‌لای خودا ده‌کا بو‌ هاو‌پ‌ییانی خو‌ی که له‌به‌ری ده‌که‌ن و هه‌میشه ده‌یخو‌ینن هه‌تا خودا له‌به‌ر خاتری ئه‌و لییان خو‌ش ده‌بی (د/ت- س/ح).

٣٦٥٦- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ ضَرَبَ بَعْضُ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خِبَاءَهُ عَلَى قَبْرِ وَهُوَ لَا يَحْسِبُ أَنَّ قَبْرَ فَإِذَا فِيهِ إِنْسَانٌ يَقْرَأُ سُورَةَ تَبَارَكَ الَّذِي يَبْدِيهِ الْمُلْكُ حَتَّى خَتَمَهَا فَأَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي ضَرَبْتُ خِبَائِي عَلَى قَبْرِ وَأَنَا لَا أَحْسِبُ أَنَّ قَبْرَ فَإِذَا فِيهِ إِنْسَانٌ يَقْرَأُ سُورَةَ تَبَارَكَ الْمُلْكُ حَتَّى خَتَمَهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هِيَ الْمَانِعَةُ هِيَ الْمُنْجِيَةُ تُنْجِيهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ (٢):

ئیب‌نو‌عه‌ب‌باس (خودایان ئی رازی بی) گو‌تی: جا‌ری، پیا‌وی له‌ یارانی پی‌غه‌مه‌ر (دی‌ودی خودای له‌سه‌ر بی) نازانی چا‌ت‌وله‌که‌ی له‌سه‌ر گو‌پی هه‌ل ده‌دات، که گو‌ی ده‌گری وا له‌ نا‌و گو‌پ‌ده‌که‌دا یه‌کی سووره‌تی (تَبَارَكَ الَّذِي يَبْدِيهِ الْمُلْكُ): ده‌یخو‌ینی تا ته‌وا‌وی ده‌کا، جا ده‌چ‌یت‌ه‌ خزمه‌تی هه‌زه‌ت (دی‌ودی خودای له‌سه‌ر بی) عه‌رزى ده‌کا: قوربان! ئه‌ی پی‌غه‌مه‌ری خودا! نه‌مزانی، چا‌ت‌وله‌که‌م له‌سه‌ر گو‌پی هه‌ل دا‌بو‌و، که‌چی مرو‌ف‌یکی تیا‌بو‌و، سووره‌تی ته‌با‌ره‌کی خو‌یند هه‌تا ته‌وا‌وی کرد، جا پی‌غه‌مه‌ر (دی‌ودی خودای له‌سه‌ر بی) فه‌رمو‌وی: ئه‌و سووره‌ته‌ شو‌وره‌و په‌رژینه‌و که‌سێ بی‌خو‌ینن ده‌بی به‌ فریا‌ره‌سی و رزگا‌ری ده‌کا له‌ سزا‌و ئیش و نازا‌ری گو‌پ. (ت-س/ح).

٣٦٥٧- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ (الْمُتَّزِلُ) وَ (تَبَارَكَ الَّذِي يَبْدِيهِ الْمُلْكُ). رواهما الترمذي. نسأل الله حسن الرواية. آمين (٣):

(٢) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

(٣) رواه الترمذي بسند ضعيف (شرحه).

جایی (خودا نیی خۆش نوود بئ) ده‌ئێ: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لاس‌ر بئ) ده‌ستووری وابوو نه‌ده‌نووست هه‌تا سووره‌تی سه‌جده‌ی سووره‌تی ته‌باره‌کی ده‌خویند (ت-به‌رشته‌یه‌کی بئ هیئ).

٨٩) گه‌وره‌یی سووره‌تی زه‌لزله‌وه‌ سووره‌تی کافیره‌وه‌ سووره‌تی نه‌صر فضل سورة الزلزلة والكافرون والنصر

٣٦٥٨- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ إِذَا زُلْزِلَتْ عُذِلَتْ لَهُ بِصَفِّ الْقُرْآنِ وَمَنْ قَرَأَ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) عُذِلَتْ لَهُ بِرُبْعِ الْقُرْآنِ وَمَنْ قَرَأَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) عُذِلَتْ لَهُ بِثُلْثِ الْقُرْآنِ^(١).

ئه‌هه‌س (خودای ئی زانی بئ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای لاس‌ر بئ) ده‌فه‌رموێ: هه‌ر که‌سێ سووره‌تی (اذا زلزلت) بخوینێ خێرو پاداشی نیو خه‌تمه‌ی قورئانی بۆ هه‌یه ئه‌وه‌ی سووره‌تی (قل یا ایها الکافیرین) بخوینێ خێرو پاداشی چوار یه‌که خه‌تمه‌یه‌کی قورئانی بۆ هه‌یه، هه‌ر که‌سیکیش سووره‌تی (قل هو الله احد) بخوینێ خێرو پاداشی سێ یه‌که خه‌تمه‌یه‌کی قورئانی بۆ هه‌یه (ت-س/غ).

٣٦٥٩- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِرَجُلٍ مِنْ أَصْحَابِهِ. هَلْ تَزَوَّجْتَ يَا فُلَانُ. قَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا عِنْدِي مَا أَتَزَوَّجُ بِهِ. قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ). قَالَ: بَلَى. قَالَ: ثُلُثُ الْقُرْآنِ. قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ). قَالَ: بَلَى. قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ. قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ. قَالَ: بَلَى. قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ. قَالَ: أَلَيْسَ مَعَكَ (إِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ). قَالَ: بَلَى. قَالَ: رُبْعُ الْقُرْآنِ. قَالَ: تَزَوَّجْ تَزَوَّجْ. رواهما الترمذي نسأل الله التوفيق آمين^(٢).

(١) رواه الترمذي بسند غريب ولكنه مؤيد بالصحيح الآتية في (قل هو الله أحد) (شرحه).

(٢) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

دیسان ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) بە پیاوی لە ھاوڕیانی خۆی فەرموو: ئەی فیسار! ژنت هیناوه؟ گوتی: نە بەخو، ئەی پیڤه‌مبەری خودا! وە هیچیشم نییە کە ژنی پێ بیڤم فەرمووی: ئایا (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) ت لەبەرە؟ گوتی: ئەڕی فەرمووی: دە ئەوە سییه‌کی قورئانە فەرمووی: ئەی (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ) ت لەبەرە؟ گوتی: بەئێ ئه‌ویشم لەبەرە فەرمووی: دە ئه‌ویش چواریه‌کی قورئانە فەرمووی: ئەی (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) ت لەبەرە؟ گوتی: بەئێ، فەرمووی: دە ئه‌ویش دیسان چواریه‌کی قورئانە فەرمووی: ئەی (إِذَا زُلْزِلَتْ) ت لەبەرە؟ گوتی: بەئێ، فەرمووی: دە ئه‌ویش دیسانه‌وه چواریه‌کی قورئانە، کەوابوو تو زۆر دەولەمەندی و هەزار نیت، دەی ژن بیڤه، دەی ژن بیڤه! (ت-س/ح).

٩٠) گه‌وره‌یی (قل هو الله احد) - سووره‌تی نیکلاص (فضل قل هو الله احد)

٣٦٦- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَجُلًا سَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) يُرَدُّهَا فَلَمَّا أَصْبَحَ جَاءَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَذَكَرَ ذَلِكَ لَهُ وَكَأَنَّ الرَّجُلَ يَتَقَالَّهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا لَتَعْدِلُ ثُلُثُ الْقُرْآنِ. رواه البخاري وابو داود^(١):

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بێ) گوتی: شەوی پیاوی هەر (قل هو الله احد) دەخوینێ و دیسانه‌وه دووبارە دەکاتەوه، پیاویکی تر گویێ لەم کارە دەبی، بۆ سبەینێ دەچیتە خزمەتی حەزەرت (دروودی خودای لەسەربێ) ئەوەی عەرز دەکا، وەك بلی پیاوه‌که خویندنی ئەم سووره‌ته به تەنها خۆی به‌کەم دابنێ وابوو، بۆیه پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: بەو کەسه‌که ره‌وانی منی به دەسه ئەم سووره‌ته لەبەر گه‌وره‌یی ھاوتای سێیه‌کی قورئان دەکا! (ب/د).

(١) بخاری. فضائل: ٥٠١٣، ٦٦٤٣، ٧٣٧٤.

٣٦٦١- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَيْغِزُ أَحَدُكُمْ أَنْ يَقْرَأَ فِي لَيْلَةٍ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ؟ قَالُوا: وَكَيْفَ يَقْرَأُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ قَالَ: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) يَعْدِلُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ. رواه الشيخان والترمذي (٢):

ئەبو دەردا (خودای ئی رازی بێ) لە پیڤه‌مبەرەوه (دروودی خودای لەسەر بێ) دە‌فه‌رموی: کە‌ستان دە‌توانن کە‌سی یه‌کی قورئان لە شه‌ویکا بخوینن؟ گو‌تیان: ئە‌ی پیڤه‌مبەری خودا! لە‌کوێ دە‌توانی بە‌ شه‌وی سی‌یه‌کی قورئان دە‌ور بکاته‌وه! فە‌رموی: دە‌بزانن سووره‌تی (قل هو الله احد) هاوتای سی‌یه‌کی قورئان ده‌کات (ش/ت).

٣٦٦٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اخْشِدُوا فَإِنِّي سَافِرٌ عَلَيْكُمْ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ. فَخَشِدَ مَنْ خَشِدَ ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَرَأَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) ثُمَّ دَخَلَ فَقَالَ بَعْضُنَا لِبَعْضٍ إِنِّي أَرَى هَذَا خَبَرٌ جَاءَهُ مِنَ السَّمَاءِ فَذَاكَ الَّذِي أَدْخَلَهُ. ثُمَّ خَرَجَ نَبِيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: إِنِّي قُلْتُ لَكُمْ سَافِرٌ عَلَيْكُمْ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ إِلَّا إِنَّهَا تُعْدِلُ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ. رواه مسلم والترمذي (٣):

ئەبو هورەیره (خودای ئی رازی بێ) لە پیڤه‌مبەرەوه (دروودی خودای لەسەر بێ) دە‌فه‌رموی: کو‌وه‌بن "تو‌زی تر سی‌یه‌کی قورئانتان بو‌ ده‌خوینم! جا کو‌مه‌لی کو‌بوونه‌وه پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) لە مال‌ هاته‌ ده‌ره‌وه و هات بو‌ ناومان و سووره‌تی (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) ی بو‌ خویندین و ئیتر رو‌یشه‌وه ژووره‌وه بو‌ ناو هۆده‌که‌ی خو‌ی، ئی‌مه‌ له‌ناو خو‌مانا گوتمان: وا بزانه‌ ئه‌مه‌ س‌رووش بوو له‌ ئاسمانه‌وه بو‌ی هات، بو‌یه‌ چو‌ویشه‌وه ژووره‌وه، له‌پاشا پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دی‌سان هاته‌وه‌ ده‌ری، فە‌رموی: ئە‌وه‌ بوو من به‌ ئی‌وه‌م گو‌ت کە‌سی‌یه‌کی قورئانتان بو‌ ده‌خوینم، بزانه‌ کە‌ ئە‌م سووره‌ته‌ هاوتای سی‌یه‌کی قورئان ده‌کات (م/ت).

(٢) بخاری. فضائل القرآن: ٥٠١٥. مسلم. صلاة المسافرين ١٨٨٣.

(٣) مسلم. صلاة المسافرين. باب فضائل القرآن وما يتعلق به: ١٨٨٥. ترمذي. فضائل القرآن: ٢٩٠٠.

٣٦٦٣- وَبَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلًا عَلَى سَرِيَّةٍ، وَكَانَ يَقْرَأُ لِأَصْحَابِهِ فِي صَلَاتِهِ فَيَخْتِمُ بِ(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) فَلَمَّا رَجَعُوا ذَكَرُوا ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: سَلُّوهُ لَأَيِّ شَيْءٍ يَصْنَعُ ذَلِكَ. فَسَأَلُوهُ فَقَالَ لِأَنَّهَا صِفَةُ الرَّحْمَنِ، وَأَنَا أَحِبُّ أَنْ أَقْرَأَ بِهَا. فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخْبِرُوهُ أَنَّ اللَّهَ يُحِبُّهُ. رواه مسلم^(٤).

عائیشه (خودای لی رازی بن) ده‌گیریتته‌وه ده‌لی: جاری پیغه‌مبه‌ر (دیودی خودای له‌س‌ر بن) پیاویکی کرد به سه‌رکرده‌ی لقیق و ناردنی بو غه‌زا، پیاوه‌که که به‌ر نویژی ده‌کرد بو ه‌اوپیکانی له‌ کوتایی قورئان خویندنی ناو به‌ر نویژییه‌که‌یدا سووره‌تی قولووه‌لای ده‌خویند، که گه‌پانه‌وه بو لای پیغه‌مبه‌ر (دیودی خودای له‌س‌ر بن) نه‌وه‌یان بویگیرایه‌وه، فه‌رمووی: لیی پیرسن له‌به‌رچی وا ده‌کا! که لیی ده‌پیرسن ده‌لی: چونکه نه‌م سووره‌ته صیغه‌تو نیشانه‌ی خودای به‌خشنده‌و میهره‌بانه، له‌به‌ر نه‌وه حه‌زده‌که‌م که هه‌میشه بیخوینم و له سه‌رزارم نه‌که‌ویتته خواره‌وه، حه‌زرت (دیودی خودای له‌س‌ر بن) فه‌رمووی: ده‌پیی بلین که خوداش نه‌وی خویش ده‌وی! (م- پرکۆبی پیمۆنی له نوودی خودای بن).

٣٦٦٤- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ يُؤْمِنُهُمْ فِي مَسْجِدٍ قُبَاءَ، فَكَانَ كُلَّمَا أُمُّهُمْ فِي الصَّلَاةِ قَرَأَ بِ(قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ)، ثُمَّ يَقْرَأُ سُورَةَ أُخْرَى مَعَهَا، وَكَانَ يَصْنَعُ ذَلِكَ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ، فَكَلَّمَهُ أَصْحَابُهُ أَنْ تَقْرَأَ بِهَا، وَإِنَّمَا أَنْ تَدْعَاهَا وَتَقْرَأَ بِسُورَةٍ أُخْرَى. فَقَالَ لَهُمْ: مَا أَنَا بِتَارِكِهَا، إِنْ أَحْبَبْتُمْ أَنْ أُوْمَكُمْ بِذَلِكَ فَعَلْتُ، وَإِنْ كَرِهْتُمْ تَرَكْتُ. وَكَانُوا يَرَوْنَهُ أَفْضَلَهُمْ، فَلَمَّا أَتَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخْبَرُوهُ الْخَبَرَ فَقَالَ: «يَا فَلَانُ مَا يَمْنَعُكَ مِمَّا يَأْمُرُكَ أَصْحَابُكَ؟ وَمَا يَحْمِلُكَ عَلَى لُزُومِ هَذِهِ السُّورَةِ فِي كُلِّ رَكْعَةٍ؟». فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي أُحِبُّهَا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّ حُبَّهَا يُدْخِلُكَ الْجَنَّةَ^(٥).

(٤) بخاری. توحید: ٧٣٧٥ = ٢١٢٥ تجرید. راجع: (رقم/ ١٧٨٢ تجرید = ٥٠١٣ فتح الباری = به‌رگی

/ ٤ ل - ٥٣٠ مختصر صحیح البخاری = تجرید / کوردی). مسلم. صلاة المسافرين: ١٨٨٧.

(٥) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

ئەنەس (خودای ئی رازی بئ) دەلی: پیاوی (له یاریده‌ده‌ران) له مزگه‌وته‌که‌ی قوباء به‌ر نویژی ده‌کرد بۆیان، ده‌ستووری وابوو هه‌موو جاری به‌ر نویژی بۆ ده‌کردن، له گشت رکاتی‌کا سووره‌تی قولهووه‌للای له پاش فاتحاه ده‌خویند، ئینجا سووره‌تیکی تریشی دوا به‌ دوا‌ی ئەو ده‌خویند، هاوپی‌کانی پیی ده‌لین: یان گه‌ره‌که‌ که‌ هه‌ر ئەو به‌ ته‌نیا بخوینێ له پاش فاتحاه، یان ده‌بی واز له‌و بی‌نی و سووره‌تیکی تر بخوینێ، ده‌لی: ده‌ستی ئی هه‌لناگرم، ئەگه‌ر هه‌ز ده‌که‌ن ئەوه‌ هه‌ر به‌م شیوه‌یه‌ به‌ر نویژیتان بۆ ده‌که‌م، ئەگینا نایکه‌م، ئەوانیش له‌به‌ر ئەوه‌ که‌ ئەویان به‌ باشت‌رینی خۆیان داده‌نا ئیتر زۆریان ئی نه‌کرد، به‌لام که‌ پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ته‌شریفی چوو بۆ ناویان ئەم مه‌سه‌له‌یان عه‌رزکرد، فه‌رمووی: ئەه‌ی فیسار! بۆچی به‌ گوئی هاوپی‌کانت ناکه‌ی و فه‌رمانه‌که‌یان به‌جی ناهینی، وه‌ له‌به‌ر چی له‌ هه‌موو رکاتی‌کا ئەم سووره‌ته‌ ده‌خوینێ؟ گوتی: قوربان! ئەه‌ی پی‌غه‌مبه‌ری خۆشه‌یستی خودا! چونکه‌ خۆشم ده‌وی! فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ): ده‌ی! خۆشه‌یستی ئەو سووره‌ته‌ ده‌تباته‌ به‌هه‌شت (ت-ح).

٣٦٦٥- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَقْبَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَسَمِعَ رَجُلًا يَقْرَأُ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): وَجَبْتُ. قُلْتُ: وَمَا وَجَبْتُ؟ قَالَ: الْجَنَّةُ^(٦).

ئەبو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) گوتی: له‌ خزمه‌تی پی‌غه‌مبه‌ردا بووم ده‌هاتینه‌وه، هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) گوئی ئی بوو پیاوی سووره‌تی (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ) ده‌خویند، فه‌رمووی: پی‌ویست بوو، عه‌رزیم کرد: قوربان؟ چی پی‌ویست بوو؟ فه‌رمووی: به‌هه‌شت بوو به‌ مالی ئەم پیاوه‌ که‌ ئەم سووره‌ته‌ی خویند (ت-ح).

(٦) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

۳۶۶۶- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ كُلَّ يَوْمٍ مِائَتِي مَرَّةٍ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) مُحِيَ عَنْهُ ذُنُوبُ خَمْسِينَ سَنَةً إِلَّا أَنْ يَكُونَ عَلَيْهِ دَيْنٌ. روى الترمذي هذه الثلاثة^(۷):

ئەنەس (بجێتە بەمەشتی و نەیتە دەری) لە پیغەمبەرەوه (درودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموی: هەر کێ هەموو روژێ دوو سەد جار سوورەتی قولەوه‌وللا بخوینێ گوناھی پەنجا سالی لی هەل دەوهری، مەگەر قەرزی لەسەر بێ، ئەوه گوناھی قەرزدەکه پاک نابێتەوه (ت- بە سەنەدیکی غەریب).

۳۶۶۷- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَرَأَ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) عَشْرَ مَرَّاتٍ بُنِيَ لَهُ بِهَا قَصْرٌ فِي الْجَنَّةِ. رواه الإمام أحمد بسند حسن^(۸):

دیسان لە ئەنەسەوه لە حەزەرەتەوه (درودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموی: هەر کەسێ دەجار قولەوه‌وللا بخوینێ خودا لە بەمەشتا خانوویەکی بۆ دروست دەکا (ئیمامی ئەحمەد- ئەم حەدیثە ی گێراوەتەوه).

۳۶۶۸- عَنْ مُعَاذِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ أَبِيهِ قَالَ: أَصَابَنَا طَشٌّ وَظُلْمَةٌ فَانْتَظَرْنَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِيُصَلِّيَ بِنَا فَخَرَجَ فَقَالَ: قُلْ: فَقُلْتُ مَا أَقُولُ قَالَ: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) وَالْمُعَوِّذَيْنِ حِينَ تُمَسِّي وَحِينَ تُصْبِحُ ثَلَاثًا يَكْفِيكَ كُلَّ شَيْءٍ. رواه النسائي في الاستعاذة^(۹):

موعازی کوپی عەبدوللا (خودایان لی رازی بێ) گوئی: باوكم گوئی: جاری کردی بە باران و تەم و مژ، چاوەپوانی پیغەمبەرمان کرد کە بەر نوێژیمان بۆ بکا، جا کە هاتە دەرەوه فەرمووی: بلی گوتم: قوربان! چی بلیم؟ فەرمووی: کاتی ئیواران و کاتی بەیانیان سێ جار (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) بخوینە، ئیتەر بۆ هەموو شتێ بەست دەکا (ن):

(۷) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

(۸) رواه الامام احمد بسند حسن.

(۹) سكت عن درجته الشارح.

سوورہ تنی نیخلاص بہ کم مہ زمانہ
 ہاوتاس سیئہ کی ختمہ کی قورٹانہ
 گولوی لیوو دہم و زمانہ
 بو دل و چاوو دہروون دہرمانہ
 خوینہری دوستی زاتی یہزدانہ
 چونکہ سیفہ کی خواہی میہرہ بانہ
 مہ خصوص بو کہ سن نہ خویندہ وارہ
 مایہ کی خوشنوودی خواہی کردگارہ!
 بیکہ بہ چراو خوت بہ پەروانہ!
 جا سہیری دل کہ گولن چہن جوانہ!!
 ہر نہ زنہ کہ دہمہ بیم بو دیوانت!
 دہ دہستم بگرہ ہم بہ قوربانیت

۹۱) گہورہ کی (قل أعوذ) وہ کان: (فضل المعوذتین)

۳۶۶۹ - (ب - ۴ - ۷۵ - ۲۲۲ فی) (۱)

۳۶۷۰ - وَعَنْهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ كُلِّ لَيْلَةٍ جَمَعَ كَفَّيْهِ ثُمَّ نَفَثَ فِيهِمَا فَقَرَأَ فِيهِمَا (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا مَا اسْتَطَاعَ مِنْ جَسَدِهِ يَبْدَأُ بِهِمَا عَلَى رَأْسِهِ وَوَجْهِهِ وَمَا أَقْبَلَ مِنْ جَسَدِهِ يَفْعَلُ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ. رواه البخاري (۲):

(۱) سبق فی مجلد رابع. تسلسل / ۷۵ برقم: ۳۰۳۷.

(۲) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۱۷، ۵۷۴۸، ۶۳۱۹.

دیسان عائیشه (خودای ئی رازی بئ) گوتی: جاران پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بئ) هه‌موو شه‌وئ که ده‌چوووه ناو جیگه‌وه هه‌ردوو له‌پی خوی ده‌نا به‌یه‌که‌وه و کوفوی پیاده‌کردن و ئینجا (قل هو الله) و (قل اعوذ برب الفلق) و (قل اعوذ برب الناس) ی به‌ناو هه‌ردوو ده‌ستیدا ده‌خویند، ئینجا ده‌یهینان به‌سه‌ر جه‌سته‌ی خویدا سه‌رتاپا ئه‌وه‌نده‌ی ده‌ستی پیی ده‌گه‌یشته، ئینجا به‌ به‌ری له‌شیا، ئینجا به‌ به‌ری پشتیا سئ جار ئاوا‌ی ده‌کرد (ب).

۳۶۷۱- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَلَمْ تَرَ آيَاتِ أَنْزَلَتْ عَلَى اللَّيْلَةِ لَمْ يَرُ مِثْلُهُنَّ قَطُّ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ). رواه مسلم والترمذي^(۳):

عوقبه‌ی کوپی عامیر (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بئ) فه‌رمووی پیم: ده‌زانیت که ئه‌مشه‌و چه‌ن ئایه‌تیکم بو هاتوون، که هه‌رگیز شتی وا گه‌وره‌و نایاب نه‌بینراوه، که ئه‌م دوو سووره‌ته‌ن: سووره‌تی (قل اعوذ برب الفلق) و (قل اعوذ برب الناس). (م/ت- رحمه‌تی خویان ئی بی).

۳۶۷۲- وَعَنْهُ قَالَ: كُنْتُ أَقُوذُ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاقَتُهُ فِي السَّفَرِ فَقَالَ لِي: يَا عُقْبَةُ أَلَا أَعْلَمُكَ خَيْرَ سُورَتَيْنِ قُرِئَتَا. فَعَلَّمَنِي (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ)^(۴):

دیسان ئه‌و گوتی: جاران له‌ سه‌فه‌ردا جله‌وی ووشته‌که‌ی پیغه‌مبهرم راده‌کیشتا، پیی فه‌رمووم: ئه‌ی عوقبه‌! هو‌شیاربه‌، دوو سووره‌تت فی‌ر ده‌که‌م، باشت‌ترین سووره‌تن که بخوینرین ئینجا (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) و (قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) فی‌ر کردم (د/ن- خویان ئی رازی بئ).

(۲) مسلم. صلاة المسافرين. باب فضائل القرآن وما يتعلق به: ۸۸۸، ۸۸۹. ترمذی. فضائل

القرآن: ۲۹۰۲. نسائی. إفتتاح: ۹۵۲.

(۴) سکت عن درجته اشرح.

٣٦٧٣- وَعَنْهُ قَالَ: بَيْنَا أَنَا أُسِيرُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ الْجُحْفَةِ وَالْأَبْوَاءِ إِذْ غَشِيَتْنَا رِيحٌ وَظُلْمَةٌ شَدِيدَةٌ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَتَعَوَّدُ بـ (أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ) وَ (أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ) وَيَقُولُ: يَا عُقْبَةُ تَعَوَّذْ بِهِمَا فَمَا تَعَوَّذَ مُتَعَوِّذٌ بِمِثْلِهِمَا. قَالَ وَسَمِعْتُهُ يُؤْمِنَا بِهِمَا فِي الصَّلَاةِ. رواهما أبو داود والنسائي^(٥):

دیسان گوتی: جارئ له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا به‌دهم ریگه‌وه ده‌رویشتین، له‌نیوانی جوحفه‌و شه‌بودا، له‌ پر کردی به‌ باو دنیا بوو به‌ تاریک و نووته‌ک، ئیتر پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ر بئ) ده‌ستی کرد به‌ خویندنی (قُلْ أَعُوذُ) وه‌کان وه‌ ده‌یفه‌رموو: نه‌ی عوقبه‌! نه‌م دووه‌ بخوینه به‌ نیازی نه‌وه که ببن به‌ په‌ناو پاسار بو‌ت له‌ ئیش و ده‌ردو ئازار به‌ راستی نه‌مانه‌ باشت‌رین قه‌لاو پشت و په‌نان بو‌ که‌سی په‌نایان بو‌ ببا گوتی: وه‌ گویشم ئی بوو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ر بئ) که به‌ر نویژی بو‌ ده‌کردین نه‌م دوو سووره‌ته‌یشی تیا ده‌خویند (د/ن).

٣٦٧٤- وَعَنْهُ قَالَ: أَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ أَقْرَأَ بِالْمُعَوِّذَتَيْنِ فِي دَبْرِ كُلِّ صَلَاةٍ. رواه الترمذي بسند حسن^(٦):

دیسان گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ر بئ) فه‌رمانی پی‌ فه‌رمووم که له‌ پاش گشت نویژی دوو (قُلْ أَعُوذُ) وه‌کان بخوینم (ت-س/ح).

٣٦٧٥- قَالَ الْمُؤَلِّفُ (رضوان الله عليه) فِي الشَّرْحِ (تَبِيْهِ) هَذَا مَا فِي أَصُولِنَا الْخَمْسَةِ مِنْ فَضْلِ بَعْضِ سُورِ الْقُرْآنِ الْكَرِيمِ، وَإِلَّا فَكُلُّ سُورَةٍ بَلَّ كُلُّ آيَةٍ وَكُلُّ كَلِمَةٍ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ الْعَزِيزِ، فَضَائِلُهَا لَا تُحْصَى وَلَا تُعَدُّ وَأَسْرَارُهَا جَلَّتْ عَنِ الْحَصْرِ^(٧):

دانه‌ری به‌هه‌شتی له‌ شه‌رحه‌که‌دا ده‌ئ: بی‌داری یه‌ک نه‌مه‌ی که‌ رو‌یی له‌ باره‌ی گه‌وره‌یی هه‌ندی له‌ سووره‌ته‌کانی قورئانی پیرۆزه‌وه‌ بوو، به‌ پی‌ی

(٥) سکت عن درجته‌ اشارح.

(٦) حسن عند الترمذ.

(٧) كلام للمؤلف.

ئوہی کہوا له پینچ نامہ سہرچاوهکانی ئیمہدا (کہ بوخاری و موسلیم و ئہبو داود و ترمزی و نہسائین). دہنا ھہموو سوورہتیک و ھہموو ئایہتیک و ھہموو ووشہیہکی قورئانی پیرؤز کہ نامہی خودای تہوانایہ، دارای چہندین بہہرو پاکژی و قہدرو ریژی زور زورہ، کہ له ژمارہ نایہن و رازو پہنہانیہکانیان ئیجگار بی شومارن. بہندہیش عہرزتان دہکہم:

قورئان سہرا سہر گول و گولزارہ
 لہ نەلفی تا یاسی رازو نہسارہ
 بو ھەرچی، کامہی دہگری بہکارہ
 گشت ئایہتیکس بو گشت شت چارہ!
 بہ پشتی خودا، بہ دہیکس پاک
 بیخویتہ دہگہی بہ مرازی چاک
 بہ سینہی پر سۆز، بہ گہروویں ساف
 بہ دہنگن زولال وەک ناوی سۆلاف
 لہ زارت برپئن نایہتس قورئان
 دہبئن بہ مایہی خوشی دوو جیھان

۹۲) باسی جوارہم: باسی پیوانی قورئان و شیوہکانی خویندہوہی قورئان

الباب الرابع: في رجال القرآن وروایاتہ

۳۶۷۶- ➡ (ب- ۵ باسی گہورہی موعاز- ف- ۲ = بہرگی / ۵

زنجیرہ/ ۴۸. ژمارہ ۲ / ۳۴۷۴)^(۱).

^(۱) تقدم في مجلد رابع. تسلسل ۴۸/ برقم: ۳۴۷۴/۲.

۳۶۷۷- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَاتَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَمْ يَجْمَعْ الْقُرْآنَ غَيْرُ أَرْبَعَةِ آبُو الدَّرْدَاءِ وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَأَبُو زَيْدٍ. قَالَ وَنَحْنُ وَرِثَتُهُ. رواه البخاری^(۲):

ئەنەس (خودای ئی رازی بن) گوئی: بە سەرینی پیغەمبەر خوئی (دروودی خودای لەسەری) چوار کەس لە یاریدەدەران هەموو قورئانیان لەبەر بوو: ئەبو دەرءاو موعازی کوپی جەبەل و زەیدی کوپی ثابت و ئەبو زەید بوون. ئەنەس گوئی: ئەم ئەبو زەیدە ئامۆزای ئیمە بوو، کە مرد کەسی تری نەبوو جگە لە ئیمە، کە لە پوورەکەیی بێا بە ئیمە (ب).

قورئان پەرۆەرەن کۆڵەکەیی دینن

بۆ ئیمە مایەیی خوشبەس دوو ژینن!

۳۶۷۸ ⇒ (ب- ۵ باسی گەورەیی عبدالله بن مسعود- ف- ۷)^(۳).

۳۶۷۹- ⇒ (ب- ۵ باسی گەورەیی عبدالله بن مسعود- ف- ۸)^(۴).

۹۳) قورئان بە جەوت شیوێ خویندەنەوێ جوان هاتۆتە خوارەوێ بۆ
پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەری)

نزل القرآن على سبعة أحرف

۳۶۸۰- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَقْرَأَنِي جِبْرِيلُ عَلَى حَرْفٍ فَرَاغْتُهُ، فَلَمْ أَزَلْ أَسْتَزِيدُهُ وَيَزِيدُنِي حَتَّى اتَّهَى إِلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ. رواه الشيخان^(۱):

(۲) بخاری. فضائل القرآن: ۵۰۰۴.

(۳) راجع المجلد الخامس. تسلسل / ۲۸ برقم: ۳۴۰۷/۷.

(۴) راجع المجلد الخامس. تسلسل / ۲۸ برقم: ۳۴۰۸ / ۸.

(۱) بخاری. فضائل القرآن: ۴۹۹۱. راجع تجرید البخاری/ ۴ ل- ۵۲۴ رقم: ۱۷۲۴، ۴۹۹۲، ۲۴۱۹، ۱۸۹۹- ۱۹۰۴.

ئیبینو عەبباس (رهزای خودایان ئی بن) گوتی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) فه‌رمووی: جوبرائیل له‌سه‌ر یه‌ك شیوه (شیوه: حەرف: قیرائەت) قورئانی پی دەخویند، منیش هه‌موو جارێ هه‌ر داوام ئی ده‌کرد که شیوه‌کان زیاده‌کانه‌ی بۆی زیاده‌کردم هه‌تا له‌ ئه‌نجاما ژماره‌ی شیوه‌کانی خویندن (قیرائات)ی قورئان له‌سه‌ر حه‌وت شیوه‌ی جوان کۆتاییان هات (ش).

۳۶۸۱- عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ هِشَامَ بْنَ حَكِيمٍ بْنِ حِزَامٍ يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَأَهَا، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَقْرَأُهَا، وَكَذْتُ أَنْ أَغْجَلَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَهْلَيْتُهُ حَتَّى انْصَرَفَ، ثُمَّ لَبَيْتُهُ بِرِدَائِهِ فَجِئْتُ بِهِ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي سَمِعْتُ هَذَا يَقْرَأُ سُورَةَ الْفُرْقَانِ عَلَى غَيْرِ مَا أَقْرَأْتُهَا، فَقَالَ لِي: أَرْسِلْهُ. ثُمَّ قَالَ لَهُ يَا هِشَامُ: فَقَرَأَ. الْقِرَاءَةُ الَّتِي سَمِعْتُهَا فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هَكَذَا أُتِرْتُ. ثُمَّ قَالَ لِي: اقْرَأْ. فَقَرَأْتُ فَقَالَ « هَكَذَا أُتِرْتُ. إِنَّ الْقُرْآنَ أُتِرَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ فَاقْرَءُوا مِنْهُ مَا تَيَسَّرَ. رَوَاهُ الْارْبَعَةُ^(۱) ».

عومەری کوری خەططاب (خودای ئی رازی بن) گوتی: گویم له‌ هیشامی کوری حەکیم بوو، سووره‌تی فورقانی ده‌خویند، شیوه‌ی خویندنه‌که‌ی ئه‌و جیا بوو له‌گه‌ل شیوه‌ی خویندنه‌که‌ی مندا، منیش قورئانه‌که‌م له‌لای پیڤه‌مبەر خۆی خویندبوو، جا خه‌ریک بووم هه‌ر له‌ ناو نوێژه‌که‌یدا په‌لاماری بده‌م، به‌لام مۆله‌تیم دا هه‌تا سلاوی دایه‌وه، ئه‌وسا توند یه‌خه‌یم گرت و به‌رۆکی پۆشاکه‌یم لوول دا به‌ ملیه‌وه‌و به‌و شیوه‌یه‌ به‌ راکیشان بردم بۆ لای پیڤه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌ر بن) گوتم: قوربان! ئه‌مه‌ سووره‌تی فورقانی ده‌خویند، به‌ شیوه‌یی ده‌یخوینن جیا یه‌ له‌گه‌ل ئه‌وه‌دا که من له‌لای تو خویندووومه‌! فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بن): جارێ یه‌خه‌ی به‌رده‌، ئه‌ی هیشام! ئاده‌ی بخوینه‌ جا ئه‌ویش له‌سه‌ر ئه‌و شیوه‌یه‌ی پێشوو که من گویم

(۱) بخاری. ح‌ضومات (تج‌رید) / ۴ ل - ۵۲۴ ذ: ۱۷۲۴ = ۴۹۹۲، ۲۴۱۹، ۵۰۴۱، ۶۹۳۶، ۷۵۵۰. مسلم.

صلاة المسافرين. فضائل القرآن وما يتعلق بها: ۱۸۹۶ - ۱۸۹۷. أبو داود. صلاة: ۱۴۵. نسائي. افتتاح:

ئى بوو خويندى، پيڤه‌مبه‌ر (درودى خودای له‌سه‌ر بى) فه‌رمووى: ئاو‌ه‌هاش هاتۆته خواره‌وه ئينجا فه‌رمووى به‌ منيش: ئاده‌ی تویش بخوينه منيش له‌سه‌ر شيوه‌كه‌ی خۆم كه‌ له‌ پيڤه‌مبه‌رم وه‌رگرتبوو خويندم، فه‌رمووى: ئاو‌ه‌هاش هاتۆته خواره‌وه، ئه‌مه‌يش قه‌يدى نيه‌، چونكه‌ ئه‌م قورئانه به‌ حه‌وت شيوه‌ نيرراوته خواره‌وه جا ئيوه به‌ كام شيوه‌يه به‌ ئاسانى بو‌تان ده‌خوينرى به‌و شيوه‌يه بيخوينن! (ش/د/ت= بوخارى، موسليم، ئه‌بو داود، تيرميدى).

٣٦٨٢- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ عِنْدَ أَصَاةِ بَنِي غِفَارٍ - قَالَ - فَأَتَاهُ جِبْرِيلُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتَكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ. فَقَالَ: أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنْ أُمِّتِي لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَةَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتَكَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفَيْنِ فَقَالَ: أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنْ أُمِّتِي لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. ثُمَّ أَتَاهُ الثَّلَاثَةَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتَكَ الْقُرْآنَ عَلَى ثَلَاثَةِ أَحْرَفٍ. فَقَالَ: أَسْأَلُ اللَّهَ مُعَافَاتَهُ وَمَغْفِرَتَهُ وَإِنْ أُمِّتِي لَا تُطِيقُ ذَلِكَ. ثُمَّ أَتَاهُ الرَّابِعَةَ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكَ أَنْ تَقْرَأَ أُمَّتَكَ الْقُرْآنَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ فَأَيُّمَا حَرْفٍ قَرَأُوا عَلَيْهِ فَقَدْ أَصَابُوا. رواه مسلم وأبو داود والترمذي ولفظه: يَا جِبْرِيلُ إِنِّي بُعِثْتُ إِلَى أُمَّةٍ أُمِّيَّةٍ مِنْهُمْ الْعَجُوزُ وَالشَّيْخُ الْكَبِيرُ وَالْغُلَامُ وَالْحَارِيَّةُ وَالرَّجُلُ الَّذِي لَمْ يَقْرَأْ كِتَابًا قَطُّ. قَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ الْقُرْآنَ أُنْزِلَ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ (٣).

ئوبه‌يه‌ی كوپى كه‌عب (خودای ئى رازى بى) گوتى: جارى پيڤه‌مبه‌ر (درودى خودای له‌سه‌ر بى) له‌لای گو‌لاوه‌كه‌ی به‌نى غيفار بوو، جو‌برائيل (درودى خودای له‌سه‌ر بى) هات بو‌لاى، فه‌رمووى: كه‌ خودا فه‌رمانت پى ده‌كا كه‌ له‌سه‌ر يه‌ك شيوه‌ قورئان به‌ گه‌لى خۆت بخوينه پيڤه‌مبه‌ريش (درودى خودای له‌سه‌ر بى) ده‌فه‌رموى: له‌ خودا داوا ده‌كه‌م كه‌ به‌ گه‌وره‌یی خۆى بى نيازو سه‌رفرازو بى وه‌يمان بكاو چاوپوشى له‌ گوناھمان بكا، وه‌لى به‌ راستى گه‌له‌كه‌م ته‌واناى ئه‌وه‌ی نيه‌ له‌پاشا دووباره جو‌برائيل هاته‌وه بو‌لاى و فه‌رمووى: خودا پي‌ت ده‌فه‌رموى

(٣) مسلم. فضائل القرآن: ١٩٠٣، ١٩٠١ - ١٩٠٤. أبو داود. صلاة: ١٤٧٨. نسائي. إفتتاح: ٩٣٨.

که له‌سه‌ر دوو شیوه قورئان به گه‌لی خۆت بخوینه پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رمووته‌وه: داوا ده‌که‌م له‌ خودا که به‌ گه‌وره‌یی خۆی بێ نیازو سه‌رفرازو بێ وه‌یمان بکاو چاوپۆشی له‌ گوناهمان بکا، به‌لام به‌ راستی گه‌له‌که‌م تاقه‌تی ئه‌وه‌ی نییه‌ چونکه‌ زاراوه‌و شیوه‌ی زمان و قسه‌کردنیان جوێ جوێ یه‌و به‌ گران ده‌توانن که به‌ غه‌یری شیوه‌ی خۆیان بخوینن له‌پاشا جاری سییه‌م هاته‌وه‌ بۆ لای و فه‌رمووی: خودا پیت ده‌فه‌رموێ که له‌سه‌ر سێ شیوه قورئان به‌ گه‌له‌که‌ت بخوینه هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) دیسان فه‌رمووی: داوا ده‌که‌م له‌ خودا که به‌ گه‌وره‌یی خۆی بێ نیازو سه‌رفرازو بێ وه‌یمان بکاو چاوپۆشی له‌ تاوان و گوناهمان بکا، به‌لام به‌ راستی گه‌لی من ته‌وانای ئه‌وه‌شیان نییه‌ ئینجا له‌ سه‌ره‌ی جاری چواره‌ما جوهرائیل که دیته‌وه‌ بۆلای ده‌فه‌رموێ: خودا فه‌رمانت پێ ده‌کا که گه‌له‌که‌ت به‌ هه‌وت شیوه قورئان بخوینن، ئیتر به‌ هه‌رکامێ له‌و هه‌وت شیوه قورئان بخوینن ده‌ی پیکه‌نن و له‌ نیشانه‌ ده‌دن (م/ت) گفته‌ی (ت) ئاوايه: ئه‌ی جوهرائیل! من خودا کردوومی به‌ پیغه‌مبه‌ری نه‌ته‌وه‌یه‌کی بێ سه‌وادێ نه‌خوینده‌اری وا که پیریژن و پیره‌می‌ردو هه‌زه‌کارو گه‌وره‌ کچ و پیاوی وایان تیا‌دایه‌ که هه‌رگیز کتیب و په‌رتووکی نه‌خویندوه‌! جوهرائیل (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: ئه‌ی موحه‌مه‌د! ئه‌م قورئانه به‌ هه‌وت شیوه هاتۆته‌ خواره‌وه‌.

۳۶۸۳- وَعَنْهُ قَالَ: كُنْتُ فِي الْمَسْجِدِ فَدَخَلَ رَجُلٌ يُصَلِّي فَقَرَأَ قِرَاءَةً أَلْكَرَّهْتُهَا عَلَيْهِ ثُمَّ دَخَلَ آخَرُ فَقَرَأَ قِرَاءَةً سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ فَلَمَّا قَضَيْنَا الصَّلَاةَ دَخَلْنَا جَمِيعًا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (مَنْ لِي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقُلْتُ إِنَّ هَذَا قِرَاءَةٌ أَلْكَرَّهْتُهَا عَلَيْهِ وَدَخَلَ آخَرُ فَقَرَأَ سِوَى قِرَاءَةِ صَاحِبِهِ فَأَمَرَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ (مَنْ لِي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَرَأَا فَحَسَنَ النَّبِيُّ (مَنْ لِي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَأْنَهُمَا فَسَقَطَ فِي نَفْسِي مِنَ التَّكْذِيبِ وَلَا إِذْ كُنْتُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ (مَنْ لِي اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا قَدْ غَشَيْنِي ضَرْبُ فِي صَدْرِي فَفَضْتُ عِرْقًا وَكَأَنَّمَا أَلْطَرْتُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ لِي « يَا أَبُي أَرْسِلْ إِلَيَّ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ عَلَى حَرْفٍ فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوَّنَ عَلَى أُمِّي. فَرَدَّ إِلَيَّ الثَّانِيَةَ أَقْرَأُهُ عَلَى حَرْفَيْنِ. فَرَدَدْتُ إِلَيْهِ أَنْ هَوَّنَ عَلَى أُمِّي. فَرَدَّ إِلَيَّ

الثَّالِثَةَ أَقْرَأَهُ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرَفٍ فَلَكَ بِكُلِّ رَدَّةٍ رَدَّدْتُكَهَا مَسْأَلَةً تَسْأَلُيْهَا. فَقُلْتُ اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَأُمِّي. اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَأُمِّي. وَأَخْرَجْتُ الثَّالِثَةَ لَيَوْمٍ يَرْغَبُ إِلَيَّ الْخَلْقُ كُلُّهُمْ حَتَّى إِبْرَاهِيمَ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رواه مسلم^(٤):

دیسان ئوبه‌یی (خودای ئی زانی بئ) گوئی: جارئ له مزگه‌وت بووم، پیاوی هاته ژووره‌وه، دهستی کرد به نوێژکردن، قورئانی خویند، که چی له‌سه‌ر شیوه‌یه‌کی وای خویند که من به دلم نه‌بوو، ره‌خنه‌م لئی هه‌بوو، له پاشا پیاویکی تر هات، به شیوه‌یه‌کی تر خویندی، که له نوێژه‌که‌یان بوونه‌وه پیکه‌وه چووینه خزمه‌ت چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) گوتم: ئه‌مه‌یان قورئانه‌که‌ی به شیوه‌یه‌کی وا خویند که به دلی من نییه، که چی ئه‌مه‌ش هات ئه‌ویش به جوړیکی تر خویندی! پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) فه‌رمانی پئی کردن و به‌رو دوا ده‌وری قورئانه‌که‌یان کرده‌وه بوئی، له پاشا ئافه‌رینی هه‌ردووکی کردن، جا منیش ئه‌م جیاوازییه‌م له‌لا سه‌یر بوو، وه له دلم جیگه‌ی نه‌بووه بویه بئ بره‌واییه‌کی وا هات به دلم که له سه‌رده‌می نه‌زانی پیش ئیسلامیش دا ئاوا بئ به‌روا نه‌بووم له دلی خۆم دا په‌شیمانی و خه‌م و خه‌فه‌تم په‌یدا کردو گوتم: ئه‌مه چه‌نی به‌چه‌نه؟! جا که پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) چاوی به‌م حاله‌ که‌وت و ته‌ماشای کرد من وه‌ها بزپرکاوم ده‌ستیکی دا به‌سینگما، ئیتر له‌شم نیشته سه‌ر ئاره‌ق و ترسیکی وه‌هام ئی نیشت ده‌تگوت به چاوی سه‌ر ته‌ماشای خودای گه‌وره‌و سه‌روه‌ر ده‌که‌م و ئاره‌قی شه‌رمم ده‌ردا، ئه‌وجا چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) فه‌رمووی: ئه‌ی ئوبه‌یی! خودا سه‌رووشی بو ئاردم که قورئان به شیوه‌یی بخوینه، منیش وه‌رامم بو ئارده‌وه‌و عه‌رزیم کرد: که باری گه‌لی من سووک بکه جا دووباره خودا سه‌رووشی بۆم ئارده‌وه‌و، ئه‌مجاره فه‌رمووی: ده‌ی له‌سه‌ر دوو شیوه‌ی بیخوینه،

(٤) مسلم. فضائل القرآن: ١٩٠١ - ١٩٠٤ تقدم تخريجه بمثل الحديث الذي قبله.

بەلام ديسان عەرزىم كردهو: كە بارو كارى خویندن لە سەر گەلەكەم سووكتەر بكە، تا خودا لە جارى سىيەما سرووشى بۆ ناردەو و ئەمجا فەرمووى: دەى لەسەر حەوت شىوہ بىخوینە، وە لەباتى ئەم سى جارەش كە تۆ بۆ پترکردنى ئەم شىوہيانە موراجەعەى منت كردهو سى دلخوازى خۆت بۆ جى بەجى دەكەم، كە خۆت ھەلىان بژىرى و لە منيان داوا بكەى منىش دوانيانم بەم شىوہىە لە خودا داوا كردو گوتم: ئەى خودايە! لە ئوممەتم خوش بە – ئەى خودايە! لە ئوممەتم خوش بە، وە داواى سىيەمىشم ھەل گرتووہ بۆ ئەو رۆژەى كە سەرجمە دروست كراوانى خودا كاريان تىم دەكەوى، تەنانەت لەو رۆژە تووش و سەختەدا ھەلویتست وا شلوق دەبى ئىبراھىم پىغەمبەرىش (درودى خوداى لەسەربى) ھاوارم بۆ دىنى! (م) لىرەدا بە ئومىدى ئەوہى كە من و خوینەرى ھىژا بەر ئەم نزا پىرۆزەى ئەم پياوہ پىرۆزو موبارەكە بكەوين، كە لە تەرجەمەى ئەم ھەدىثەدا لە بەرگى يەكەمى (اقتران النيرين) ھە كەيدا، لە لاپەرە (٩٨) دا كەردوويەتى، ئەم دوعا جوانەى كە بەھەشتى خوالى خوشبوو جەنابى مامۇستا مەلا رەشىد بەگى بابان كەردوويەتى لەو شوینەدا رادەگويزمەوہ بۆ ئىرەو بەندەيش ئامىنم لەسەر ئامىنىتى، ئەمەش دەقى نزاكەيەتى كە دەلى:

(يا رەببى! خوايە! بۆ خاترى ئەو پىغەمبەرە عەزىزە (ملى الله عليه وسلم) منىش و مەلا حسنىش لەو وەختەو كە دەستم كەردووە بە (يا الله) و (يا فتاح) و (يا رزاق) تا سەر مەلا عبدالرحمانى پىنجوینى ھەر مامۇستايەك و ھەر كەسى كە ئستيفادەى يەك ھەرفم لى كەردبى و كەلىمەيەكى خىرم لى بىستبى و فائىدەيەكى دىينى يا دونياىى بۆم بووبى (كەم يا زۆر) يا چوبمە مالى يا ھاتبىتە مالم بە جاهی ئەو پىغەمبەرە خوشەويستە عەفوومان بكەى، لە مسىبەتى دونياو ئاخىرەت موخافەزەمان بفەرمووى: آمىن برحمتك يا ارحم الراحمين).

٩٤) پاشه‌کی (باسی کۆکردنه‌وه‌ی قورئان له سه‌رده‌می خوله‌فای راشیدیندا) (خودایان لی رازی بی)

خاتمة في جمع القرآن في عهد الخلفاء الراشدين (رضي الله تعالى عنهم)

٣٦٨٤- عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أُرْسِلَ إِلَيَّ أَبُو بَكْرٍ مَقْتَلٌ أَهْلُ الْيَمَامَةِ فَإِذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ عِنْدَهُ قَالَ أَبُو بَكْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) إِنَّ عُمَرَ أَتَانِي فَقَالَ إِنَّ الْقَتْلَ قَدْ اسْتَحَرَّ يَوْمَ الْيَمَامَةِ بِقِرَاءِ الْقُرْآنِ وَإِنِّي أَخْشَى أَنْ يَسْتَحِرَّ الْقَتْلُ بِالْقِرَاءِ بِالْمَوَاطِنِ، فَيَذْهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْقُرْآنِ وَإِنِّي أَرَى أَنْ تَأْمُرَ بِجَمْعِ الْقُرْآنِ. قُلْتُ لِعُمَرَ كَيْفَ تَفْعَلُ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)؟ قَالَ عُمَرُ: هَذَا وَاللَّهِ خَيْرٌ. فَلَمْ يَزَلْ عُمَرُ يُرَاجِعُنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صَدْرِي لِلذِّكْرِ، وَرَأَيْتُ فِي ذَلِكَ الَّذِي رَأَى عُمَرُ. قَالَ زَيْدٌ قَالَ أَبُو بَكْرٍ إِنَّكَ رَجُلٌ شَابٌّ عَاقِلٌ لَا تُتْهَمُكَ، وَقَدْ كُنْتُ تَكْتُبُ الْوَحْيَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَتَتَّبِعُ الْقُرْآنَ فَاجْمَعُهُ فَوَاللَّهِ لَوْ كَلَّفُونِي نَقْلَ جَبَلٍ مِنَ الْجِبَالِ مَا كَانُ أَثْقَلَ عَلَيَّ مِمَّا أَمَرَنِي بِهِ مِنْ جَمْعِ الْقُرْآنِ قُلْتُ كَيْفَ تَفْعَلُونَ شَيْئًا لَمْ يَفْعَلْهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)؟ قَالَ: هُوَ وَاللَّهِ خَيْرٌ فَلَمْ يَزَلْ أَبُو بَكْرٍ يُرَاجِعُنِي حَتَّى شَرَحَ اللَّهُ صَدْرِي لِلَّذِي شَرَحَ لَهُ صَدْرُ أَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - فَتَتَّبَعْتُ الْقُرْآنَ أَجْمَعُهُ مِنَ الْعُسْبِ وَاللِّخَافِ وَصُدُورِ الرِّجَالِ حَتَّى وَجَدْتُ آخِرَ سُورَةِ التَّوْبَةِ مَعَ أَبِي خُزَيْمَةَ الْأَنْصَارِيِّ لَمْ أَحِذْهَا مَعَ أَحَدٍ غَيْرِهِ (لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ) حَتَّى خَاتَمَةَ بَرَاءَةٍ، فَكَانَتِ الصُّحُفُ عِنْدَ أَبِي بَكْرٍ حَتَّى تَوَفَّاهُ اللَّهُ ثُمَّ عِنْدَ عُمَرَ حَيَاتُهُ ثُمَّ عِنْدَ حَفْصَةَ بِنْتِ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ - ^(١).

زهیدی کوپی ثابت (خودای لی رازی بن) ده‌لئ: له دوا جه‌نگه‌ی کوشتاره‌که‌ی رۆژانی شه‌ری یه‌مامه که له‌پاش مه‌رگی پی‌غه‌مبه‌ر رووی دا ئه‌بو به‌کر (خودای لی رازی بن) ناردی به‌شوینما، که چوومه لای عومه‌ری کوپی خه‌تقابی له‌لابوو. ئه‌بو به‌کر گو‌تی: عومه‌ر هاتوو به‌لام ده‌لئ: له‌رۆژی جه‌نگی یه‌مامه‌دا کوشتاریکی بێ‌داد له‌قورئان خویننه‌کان کراوه، ده‌ترسم که له‌مه‌و لاش له‌

(١) بخاری. فضائل القرآن: ٤٩٨٦ - ٤٩٨٨.

شەپگەکانا کوشتارى زۆرى تریان ئى بکرى و زۆر لە قورئان زانەکان شەهید
 بىن و شەهیدبوونیان بىئى بە ھۆى ئەوھى کە زۆر لە قورئان لە ناو بچى، جا من
 رام وایە: کە فەرمان بەدەى قورئان کۆ بکرىتەو، منیش گوتم بە عومەر: شتى
 کە پىغەمبەر خۆى (درودى خودای لەسەر بى) نەیکردبى چۆن تۆ دەیکەى؟ بەلام
 عومەر گوتى: بە خوا ئەم ئىشە زۆر باشە وە ھەروازى ئى نەھىنام ھەتا دەبینم
 خودا دلى منیشى روون کردۆتەو، بۆ ئەم کارەو منیش وەك عومەر لەو
 باوەردام کە ئەمە کارىکى زۆر پىرۆزو باشە. زەید گوتى: ئەبو بەکر گوتى:
 دەى تۆ پىاویکى گەنجى ھۆشیارى و لاویکى زىنگ و زىرەکى و جىگەى
 باوەرى ئىمەیت و گومانى خراپىت ئى ناکەین و سەرەپای ئەمەش لە کاتى خۆى
 دا مىزای ھەزەت بوویت و سروشت دەنوسىیەو، بۆى، جا کەوابوو شانى
 تۆ ئەم ئەرکە جوانە ھەل دەگرى، دەى بەم و بەو، بەگەرپى و ھەموو کەرت و
 پارچەکانى قورئان پەیدا کەو گشتیان کۆ بکەرەو، و قورئان سەرانسەر لە یەك
 بەرگ دا بنوسەرەو. زەید گوتى: سابەو خودایە ئەگەر روویان ئى بنامایە کە
 کىوئى بە کۆل بگوىزەو، ھەر ئەو، ئەندەم لەلا قورس و گران بوو. گوتم: شتى
 کە پىغەمبەر (درودى خودای لەسەر بى) خۆى نەیکردبى چۆن ئىو، دەیکەن؟ ئەبو
 بەکر گوتى: بە خودا ئەمە کارىکى زۆر باشە، ئىتر ئەبو بەکر ھەروازى ئى
 نەھىنام و ھەر رووى ئى دەنام ھەتا خودا دلى منیشى رووناك کردەو، بۆ ئەم
 کارى خىرە، وەك دلى ئەبو بەکر، عومەر (رەزای خودایان ئى بى) ئىنجا دەستم کرد بە
 گەپان بە شوین پارچەو کەرت و بەشەکانى قورئان دا، ھەندىکىم لە دارکى
 پەلکە خورما کوکردەو، ھەندىکى تری لە تەلە بەردو تەختە دارو لە
 تەسوالەت و پارچە چەرم و شتى وا کوکردەو، یا لە دەفەى شانە حوشترو
 ئىسکى پانى تەنک، کە کاتى خۆى لەو شتانە بە پەرا گەندەى و جیا جیا
 لەبەر ھۆى تايبەتى نووسرابوون، وە ھەندىکى تریم لە سىنگى پىاوان کۆ
 کردەو، کە بەرەوانى لە بەریان بوو، لەپاشا کوٹایى سوورەتى تەوبەم بەسەر
 گرتەو، کە لەلای ئەبو خوزەیمەى ئەنصارى بوو، لەلای کەسى تر دەستم
 نەکەوت، کە برىتیىە لەم دوو ئایەتە:

{لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ}، {إِن تَوَلَّوْاْ فَقُلْ حَسْبِيَ اللّٰهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ}.

نیتر ئەو توٲمارو نامانہی کہ بہ فہرمانی ئەبو بہ کر ہہموو قورثانم تیادا نووسینہوہ لەلای ئەبو بہ کر خوئی مانہوہ، تا خودا ئەبو بہ کری بردہوہ بۆ لای خوئی، ئەوجا کہوتنہ لای عومہرو ہتا خوئی لە ژیاننا مابوو ہەر لەلای خوئی بوون، دواى ئەولای حەفصہی کچی عومەر مانہوہ (خودا لیبیان رازی بێ) ہتا لە سہردہمی جینشینی عوسماندا داواى کردن و چەن روو نووسیکی ئی گرتنہوہ و بلاوی کردنہوہ بہ ناو وولاتانی ئیسلام دا (رمزای خوائ ئی بئ) (ب/ت).

٣٦٨٥- عَنِ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ حُدَيْفَةَ بْنَ الْيَمَانِ قَدِمَ عَلَى عُثْمَانَ وَكَانَ يُغَارِي أَهْلَ الشَّامِ فِي فَتْحِ إِرْمِينِيَّةٍ وَأَذْرَبِجَانَ مَعَ أَهْلِ الْعِرَاقِ فَأَفْرَعَ حُدَيْفَةُ اخْتِلَافَهُمْ فِي الْقِرَاءَةِ فَقَالَ حُدَيْفَةُ لِعُثْمَانَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَذْرِكْ هَذِهِ الْأُمَّةَ قَبْلَ أَنْ يَخْتَلِفُوا فِي الْكِتَابِ اخْتِلَافَ الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى فَأَرْسَلَ عُثْمَانُ إِلَى حَفْصَةَ أَنْ أَرْسِلِي إِلَيْنَا بِالصُّحُفِ نَنْسَخُهَا فِي الْمَصَاحِفِ ثُمَّ تَرُدُّهَا إِلَيْكَ فَأَرْسَلَتْ بِهَا حَفْصَةُ إِلَى عُثْمَانَ فَأَمَرَ زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ وَسَعِيدُ بْنُ الْعَاصِ وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ الْحَارِثِ بْنُ هِشَامٍ فَتَسَخَّرُوهَا فِي الْمَصَاحِفِ وَقَالَ عُثْمَانُ لِلرُّهْطِ الْقُرَشِيِّينَ الثَّلَاثَةِ إِذَا اخْتَلَفْتُمْ أَنتُمْ وَزَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ فِي شَيْءٍ مِنَ الْقُرْآنِ فَاسْتَبْرَاهُ بِلِسَانٍ قُرَيْشٍ فَإِنَّمَا نَزَلَ بِلِسَانِهِمْ فَفَعَلُوا حَتَّى إِذَا تَسَخَّرُوا الصُّحُفَ فِي الْمَصَاحِفِ رَدَّ عُثْمَانُ الصُّحُفَ إِلَى حَفْصَةَ وَأَرْسَلَ إِلَى كُلِّ أَقْفٍ بِمُصْحَفٍ مِّمَّا تَسَخَّرُوا وَأَمَرَ بِمَا سِوَاهُ مِنَ الْقُرْآنِ فِي كُلِّ صَحِيفَةٍ أَوْ مُصْحَفٍ أَنْ يُحْرَقَ. وَقَالَ: زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فَقَدْتُ آيَةً مِنَ الْأَخْرَابِ حِينَ تَسَخَّرْنَا الْمُصْحَفَ، قَدْ كُنْتُ أَسْمَعُ رَسُولَ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يَقْرَأُ بِهَا، فَالْتَمَسْتُهَا فَوَجَدْتُهَا مَعَ خُزَيْمَةَ بْنِ ثَابِتٍ الْأَنْصَارِيِّ (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رَجُلًا صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ) فَالْحَقْنَاهَا فِي سُورَتِهَا فِي الْمُصْحَفِ. رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ وَالرَّمْذِيُّ وَزَادَ: فَاخْتَلَفُوا فِي الثَّابُوتِ وَالتَّابُوتِ فَقَالَ الْقُرَشِيُّونَ الثَّابُوتُ. وَقَالَ زَيْدُ التَّابُوتِ. فَرُفِعَ اخْتِلَافُهُمْ إِلَى عُثْمَانَ فَقَالَ اكْتُبُوهُ الثَّابُوتُ فَإِنَّهُ نَزَلَ بِلِسَانِ قُرَيْشٍ. وَاللَّهُ تَعَالَىٰ أَعْلَىٰ وَاعْلَم. نَسَّالَ اللَّهُ أَنْ يَنْفَعَنَا بِالْقُرْآنِ آمِينَ^(٢).

ئەنەس (خودای ئى رازى بى) گوتى : حوزەيفەي كوپى يەمان هات بو لاي
عوسمان، عوسمان لەوکاتەدا خەريک بوو لەشکرى ريک دەخست لە خەلکی
شام و لە خەلکی عیراق بو گرتن (فەتھ) ی وولاتى نازەربيجان و شارى
ئەرمینیه، حوزەیفە توقى و ترسى ئى نىشت لەو جيايى و جياوازييهى که
پەيدا بوو لە نیو قورئان خوینەکاندا لە هەندى شیوهى قورئان خویندندا
چونکه خەلکی شام بە قیرائەت (شیوه) ی ئوبەییەى كوپى کەعب دەیان
خویندو خەلکی عیراق بە شیوهى ئیبنو مەسوود دەیان خویند، تەنانەت
وەختبوو فەرتهنە لە نیوانیاندا بەرپا ببی، جا حوزەیفە لەپاش گرتنەکه که
گەرانهو نه چووہ مالی خوێ تا چووہ خزمتی عوسمان، گوتى پئی: ئەي
فەرمانرەوای موسولمانان! فریای ئەم ئۆمەتە بکەوہ و بیگرەئى تا وەك
جوولەکەو گاوری ناو خوینانا لە نامەى خوادا که قورئانى پیروژە
دوو بەرهکی و جیاوازییان تی نهکەوتووہ، عوسمان (خودای ئى رازى بى) نارديە لای
حەفصەى کچی عومەر (خودیای ئى رازى بى): که ئەو قورئانەى لاتە بو مان بنیرە، تا
چەند دانەيى قورئانی ئى دەگرینەوہ ئەوسا دەینیڕینەوہ بو، حەفصەش
بوی نارد، جا عوسمان دەستوورى دا بە زەیدی کوپی ثابت و عەبدوللای
کوپی زوبەيرو سەعیدى کوپی عاص و رحمانى کوپی حاریشى کوپی هیşam
چەن قورئانیکیان لەبەر ئەو بەرگە قورئانەى حەفصە نووسییهوہ و حەوت
دانەیان لەبەری روو نووس کرد ئەم دەستەى قورئان نووسیینهوہیە که بە
سەرۆکایەتى زەید، وە بە چاو دیڤى عوسمان خوێ بوو سی کەسیان
قورەيشی بوون، عوسمان بەو سی کەسەى گوت: ئەگەر ریكەوت ئیوہو
زەیدی کوپی ثابت که قورەيشی نییه لەسەر وشەيى یا شتی لە قورئانەکه
ریك نہکەوتن که چۆنى بنووسن، ئەوہ لەم کاتەدا بە زمانى قورەيش
بینووسن، چونکہ خوێ زوربەى بە شیوہى زمانى قورەيش هاوتە خواری،
ئەوانیش وایان کرد، جا کہ ئەو قورئانەیان روو نووس کرد لە ناوچەند
دەفتەریكى ترداو چەن ویئەیهکی تریان ئى گرتهوہ ئەوجا عوسمان
قورئانەکەى حەفصەى ناردەوہ بوی، لە یاشا لەو قورئانانەى که روو

نووسیان کردن عوسمان سه‌رو دانه‌ی نارد بۆ هه‌موولایێ واته: سه‌رو دانه‌ی نارد بۆ مه‌ککه‌و کووفه‌و به‌صره‌و شام و یه‌مه‌ن و به‌حره‌ین، وه دانه‌یه‌کیشی لای خۆی گل دایه‌وه‌و دوا نه‌وه عوسمان فه‌رمانی دا که هه‌رچی تر نووسراوه، چ پارچه‌و تۆمار، چ قورئانی ته‌واو که بسووتیترێ. زه‌یدی کوپی ثابیت (خودای ئاززی بر) گوتی: ئه‌وکاته که قورئانمان ده‌نوووسییه‌وه، له سووره‌تی ئه‌حزاب ئایه‌تی‌کم ئی بزربوو، گه‌ئێ جار له پینگه‌مبه‌رم ده‌بیست که له ژانیدا ده‌یخویند، جا که‌بۆی گه‌پاین له لای خوزه‌یمه‌ی کوپی ثابیتی نه‌نصاری دۆزیمان‌وه، ئه‌و ئایه‌ته ئه‌مه‌یه:

{مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ ۚ ۳۳ / ۲۳}

ئیت له شوینی خۆیدا له سووره‌ته‌که‌ی خۆیدا له‌ناو قورئاندا دامان نا (ب/ت) (ت) ئه‌مه‌ی پتره: جا له‌سه‌ر وشه‌ی (التابوت) رِیْک نه‌که‌وتن قوره‌یشیه‌کان ده‌یان گوت: به (التابوت) ده‌ینوو سین، زه‌یدیش ده‌یگوت: به (التابوت) ده‌ینوو سین، تا مه‌سه‌له‌که‌یان گه‌یانده لای عوسمان خۆی، که عه‌ززیان کرد گوتی: به (التابوت) بینوو سن، چونکه قورئان به زمانی قوره‌یش هاتۆته خوارێ خودای گه‌وره بۆ خۆی زۆر باشی ئی ده‌زانێ. داوا له له خودای مه‌زن ده‌که‌ین که قورئان بکا به مایه‌ی خێرو خۆشی هه‌ردوو جیهانمان نامین.

يقول المؤلف (طیب الله ثراه): عدد أحاديث كتاب فضائل القرآن خمسة وتسعون حديثاً فقط:

دانه‌ر (بجێته به‌مه‌شت و نه‌یه‌ت ده‌رێ) ده‌ئێ: ژماره‌ی فه‌رمووده‌کانی نامه‌ی گه‌وره‌یی قورئان ته‌نیا نه‌وه‌و پێنج فه‌رمووده‌ن و به‌س. لی‌ره‌دا ئه‌م چه‌ن سه‌رنجه تۆمار ده‌که‌م، که نیشانه‌ی ئه‌وپه‌ری قه‌درو ریزو په‌یوه‌ندی جوانی ئه‌م میلله‌تی کوردی موسوڵمانه‌یه بۆ قورئانی پیرۆز، که که‌مه‌ندی بته‌وی نیوانی گه‌له موسوڵمانه‌کانه:

۱- مہلایئ روژئی دہیگوت بہ مہلایئ: لہم چہرخہدا ئہوہی ہاموشوی مزگہوت بکا (جگہ لہ مہلا) بہ راستی نازایہ!! دہزانی بو؟ چونکہ ئہو خہلکہ وا پہلاماری دنیایان داوہ ئہوہی سوودی ماددی ئی ورنہگرن توخنی ناکہون، ئہمروکھیش (بہ ناشوکری نہبی) دین وا غہریب بووہ خہریکہ ببی بہ عہیبہ تو سہیری ئہو ناو کوردہواریبہی خویمان مہکہ، کہ بہہوی مہلا و مزگہوتہوہ لہ دینا، ری بہدیئ دہکەن، سہیری ئہم لاو لا بکہ دہزانی دنیا چی بہسەر ہاتووہ. ماموستا گوتی: ئہی بو جگہ لہ مہلا گواہی مہلا چیبہتی؟ گوتی: پہلہ مہکہ، بہ ہلہ تئ مہگہ "مہبہستم ئہوہیہ: مہلا دہرویشی قورٹانہ، مہلا قورٹانی بہسہ، مہلا و شیخ و دہسگری خوئی ہیہ، سہرہپای ئہوہیش مزگہوت بہہشتی ماموستای مہلایہ، کہ سیکیش ہاتوچوی بہہشت بکا نازایہتی چی تیا دایہ!!

۲- ئیمہ خہلکی دیئ براہماوہی قہرہداخین، کہ دہکہویتہ ناوہندی ئہم گوندانہوہ: سہرزہل و تہنگی سہرو ہہرگینہو قہلا سوورہ، زور منال بووم، زمانم پاک نہبوو بووہ کہ دہستم کرد بہ خویندن لای ماموستا تازہکہی گوندہکەمان کہ ناوی مہلا موحمہمدی تال بوو (رحمہتی خودای ئی بی) ہیشتا قورٹانم خہتم نہکردبوو کہ ماموستا لہ دیکہمان باری کرد، بی مہلا ماینہوہ، باوکم ہہرچہند نہخویندہوار بوو بہلام بہ دل و بہ دہم دہرویشی مہلا بوو گوتی: وہصیہتہکەی رحمہتی نامہی خیزانم بہجئ دہہینم "خو یار بی، نہمرم میزہری سپی بہ نووری کوپی دہبہستمہوہ! ئیتر من کہوتمہ ناو گیزاوی (قل یا ایہا الکافرون) وہ ہہر دہرسیکم لہلای یہکی دہخوین! بہلام بہزوری دہچووم بو لای ماموستا مہلا عہلی سہرزہل (رحمہتی خودای ئی بی) بہلام لہبہر ئہوہی کہ زور منال بووم و زوریش ترسنوک بووم، گہرچی ئہو کاتہ نازاتر بووم لہ ئیستہ! لہبہر ئہوہ ہہموو روژئی بہیانہکی زو و باوکم یا کاکہ حہمہم یا خوشکیکم دہستیان دہکرتم و لہسەر ریئ باراشہاپو تری فروش و ریہوار دہوہستاین تا ناسیاوی دہہات منیان دہدایہ دہستی کہ بمگہیہنیتہ سہرزہل، ئہگہر کہس نہبواہی خویان دہیان گہیاندم، خو ئہگہر بہختم یار

بوایه ئایشیی خوشکم بی گه یاندمایه ئەوا لەپڕی بە کۆل دەیکه یاندم، لەو
 سەریشەوه هەروەها، ئەگەر کەسیش دەست نەکەوتایه لە مائی مامە گەردەیی
 سەرزل دەمامەوه! جاری واش دەبوو چەرچی و تریفروش و پۆلیس و فەقی و
 میوانی خوینەوار دەهاتن، ئەوا ریی دوورم نزیک دەبوو و دەرسەکەم لەلای
 ئەو دەخویند! چەن جاری شیخ مەحمودی گەوره یا شیخ قادری برای
 (رحمەتی خودایان ئی) دەهاتن بۆ سەردانی دیکەمان ئیتر کوێخای دیکە یا باوکم
 یا خوشکیکم دەستی دەگرت و قورئانەکەم دەنایه بن دەستم و دەبردم بۆ لای
 شیخ و عەرزى دەکردن: قوربان! ئەم مائە دەرسی نەخویندوو، بفرموو
 دەرسەکەى پئی بئی! ئەویش خۆی و پیاو ماقوولەکانی مەجلیسەکەى
 بەرزەپئی لەبەر قورئانەکە هەل دەسان و ئینجا شیخ سەری من و بەرگی
 قورئانەکەى ماچ دەکرد و دەرسەکەى زۆر بە جوانی پئی دەگوتم و دوای خیری
 بۆ دەکردم، خەلکی دیکەش (جگە لە من) لەگەڵ پیاوکانی شیخدا لە
 خزمەتی شیخدا دەوستان، سەرنجى ئەم دیمەنە شیرینەیان دەدا، جاری
 من و دوو سئ فەقی و ردیلەى تر لە خزمەتی مامۆستا مەلا عەلى سەرزلدا
 چوین بۆ خزمەتی شیخ مەحمودی حەفید (خودای ئی رازی بئ) مامۆستا بە
 شیخی فرموو: یا شیخ! من بۆ ئەو دەیم بۆ دینی تۆ تا نەلین مەلا عەلى
 دەعیەى زلە، شیخ مەحمود لە داریکەلى لە پەنایایەتی کەچی سەری ئی نەدا،
 دەنا من بۆ ئیش و شتی وا نایەم، شیخ فرموو: مامۆستا بە راستی منیش
 هاتنی تۆم (لە هاتنی وەفدى دەولەتی) پئی خوشترە، چونکە دەلین شیخ
 مەحمود ریبازی باو باپیری تەرك نەکردوو، چونکە پیاوی وەك مەلا عەلى
 دینی دەکا کە خادیمی قورئانە! هەر بە فەقییەتی لە بیارەش تەریقەتی نەقش
 بەندیم لای حەزرەتی شیخی عەلەئەددین (رمزای خودایان ئی) وەرگرتوو، شیخ
 ئەوەندە قەدر و ریزی ئەهلی قورئانی دەگرت خۆی بە نەفسى خۆی دەستی
 دەنایه ناو دەستی فەقی و مەلا لەکاتی تەریقەت وەرگرتندا، وەلى داخەکەم
 خۆم خوێپری بووم لەو تەریقەتە (غەیری خوشەویستی بنەمائەى شیخی
 بیارە) بەهرەم ئی وەرنگرت، شیخ بابە عەلى کوپى شیخ عومەرى قەرەداخیش،

له مزگهوتى حاجىحان له خزمهتى مامۇستا مەلا كەرىمى بيارەدا (كه فهقىى باوكى بووه) دەرسى كىفایهى دەخویند منیش سهماعهیم دەکردو دەرسهكانى خوشم لهلاى مامۇستا فاتیح و مامۇستا موحهممەد دەخویند، كه ئەم دوو زاته كۆپى مامۇستا مەلا كەرىم (خودا دەست به تەمەنى پىرۆزى بگرئ و رەحم به خۆى و مال و منالى بكا) جا جارئ له مهجلىسى مامۇستا مەلا خەلیل سهعید له مزگهوتى حاجى ئىبراهیم بهگى تەكرىتى له كهركوك له كلكهى مهجلىسهوه دانىشتبووم مامۇستا كه خۆى هات زۆر به نهزاکهتەوه بردمیه لای سەرەوه و گوتى: برادرینه! ئەمه جیى خۆیهتى، چونكه مامۇستا فهقىى شیخ مهحمودى گەورەیه و مهنسوبى شیخ علائەددینى بيارهیه و ئامادهى كۆپى زانستى مامۇستا مەلا كەرىمى بياره بووه، ئەم زاتانهش (لهبەر ئەوهى خادیمى قورئانى پىرۆز) نوورى چاوى ههموو موسولمانىكى پاك و كوردىكى مەردن! به راستى كه خوشم بهم حالەم زانى له حالى خۆم تەریق بوومهوه، هەرچەند مامۇستا قسهكهى له كانى دلیهوه بوو بهلام پهيوهندى من بهو دلیر مەردانهوه رەنگ بئ بۆ ئەدنا مولا بهسه بئ! بههەر حال خودا له ههموویان خوش بئ و منیش له خاكو پای ئەم زاتانه دا پهنا بدا. ئامین.

۳- باس باسى گەورەى قورئانى پىرۆز، كه له سایهى خوداوه تا ئیستا بووه به قەلایهكى پۆلایین بۆ پاراستنى گەلى كورد، وهمن لیم روونه ئەگەر ئەم پهنا جوانه نهبوايه ئیسته گەلى كورد بوو بوو به پۆپى خوراو، قولاخیشى نهماوو، جا به نیازىكى پاکی دلسۆزانه، بۆ پتهو كردنى بهردى بنچینهى بنیاتی برایهتى له نیوانى موسولمانانا، به تايبهت له نیوانى دوو گەلى برای عەرب و كورددا كه وهكوو رەنگ و بۆى شاگولئ قورئان وان ئەم چامهیهتان پيش كەش دەكەم، به سەرباسى (گەلى پهروانه):

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نازیز! نه ورۆزه، وهرزی به هاره
 دل له چلپاوی چله، دلزاره!!
 بولبول به ته مای گولای بۆنداره
 خونهچی گول به دهه شه ونم له زاره
 گوئی زهوی تینووی شیرهی گولزاره
 گوئی له قیبهی بت ته واو بیزاره!!
 شهوی نه فاسی و سوپای تارو مار
 شیریں نیسلایان لای که وتۆته کار
 قهبت داکه وت له لادی و له شار
 هه روت بوو دهکرا به قوپی دیوار!!
 بت و بتخانه چۆل و سیس و پیس
 شهیتان ناو می د، بته رست نه گریس
 له چیا سهر و نه شکووی حیرا
 له سایهی خواوه هه لکرا چرا!!
 گزنگی تیشکی شویشیکی پاک
 دهشت و دهی کرد به رۆژی رووناک
 بلێسهی نووری قورنانی پیروژ
 دهوهزی و دلی پرده کرد له سۆز
 گوئی دل یه خسیری ناوازهی قورنان
 به نهوای دهردی دل ده بوو ده رمان
 شهسته بارانی به هاره باران
 له ههوی رهحمهت چاتر له جاران
 دهباری له سهه مه دینهی پیروژ
 له سهه دانیشتووی دروودی پر سۆز!!

به بؤی نهو گولہو تیشکی نهو خۆره
 که بؤن و وورشهه به سه دان جوړه
 پؤل پؤل پیاوی مهرد خووی و خیزانی
 بوون به پهروانهه تا هاو قورنانه!!
 کوچو باریان کرد بهرهو مه دینه
 حاشا له گشت شت جگه لهو دینه
 که خوا ناردوویه به موخه مه دا (د)
 تاقه ره بهرهه ریسی راستی خودا
 بوو به مه شخه لئ رهو گهه مه دینه
 مانه ندی نه بئ لهم سر زه مینه
 لهوساوه نیتر گومزه نیسلام
 بو خوا ناس بووه به چه تری سهلام
 له زانکووی قورنان هه زاران زانا
 دهرچوون و بوونه باشترین دانا!!
 شوړشی نیسلام پهلو پؤی هاویش
 تهرزی شارهو شار بهرهو پیش رویش
 شه مشهه کویره گشت شهواره بوون
 خودای نا خودا پاره پاره بوون!!
 گولاله سووره ده شه کینه وه
 به شنهه باوه ده له برینه وه
 بو ناو دلی خاک دهوهرینه وه
 به سیننه نالی پر برینه وه!!
 تووی نازادی له ناو دوو توپی خاک
 دهوو به گهرا بو چینی نووی چاک
 تا له نه نجاما له سایهه خواوه

کوردیش چوونه ژێر سایه‌ی هه‌ماهه!!
 گه‌لی خوا پێداو کاژێ بێدادی
 فێره‌ داو چووه‌ سییه‌ری شادی
 له‌ سایه‌ی خواوه‌ کوردستانێ جوان
 سه‌رانسه‌ر چۆته‌ باوه‌شی قورئان!
 کوردان بوونه‌ته‌ په‌روانه‌ی قورئان
 قورئانیش بوته‌ په‌ناگای کوردان!
 نه‌وه‌ی ناوه‌قی کردووه‌ له‌م گه‌له
 به‌ر شەقی قورئان که‌وتوه‌ به‌ په‌له
 گه‌ڕو گول بووه‌، یا به‌ په‌ند بووه
 سه‌ری به‌ گۆپی بابی دا چووه‌!!^(*)
 نه‌م گه‌لی کورده‌ گه‌لی به‌ دینه
 هه‌ر شاری ده‌گه‌ری وێنه‌ی مه‌دینه
 شه‌پۆلی عیلمی مه‌! له‌ ناوی
 ده‌ق ده‌لێی گۆمی پێ له‌ مراوی!!
 خودا! به‌م کورده‌ نه‌م نه‌خته‌ عه‌رده
 به‌ زۆر نه‌زانی له‌م ناو چوار به‌رده
 بو‌سه‌رو مال‌و نامووس و دینیان
 بیکه‌ی به‌ سه‌نگه‌ر تا ناخر زه‌مان!!
 خاکی پیرۆزی کوردستانێ خوا

(*) مه‌به‌ست سه‌دامو شای ئێران و هه‌مانه‌که‌ی جه‌زائیر بوو، که‌ گه‌له‌کۆمه‌یه‌کی نامه‌ردانه‌یان
 کرد، له‌شۆرشێ گه‌لی کورد، له‌ ١٩٧٥. ده‌ خودا هه‌ر سێکیانی کرد به‌ په‌ندی بسات. نوخشه‌ بی
 له‌ هه‌موو زۆرداریکی تر که‌ گه‌لی کورد ده‌چه‌وسێنێته‌وه‌، له‌هه‌ر کوێبی. ئامین.

بست به بست پرہ له دؤستانی خوا!!
 ہەر لایین دەچی، شاخه یا دەشته
 لەبەر پیرو شەخص دەلێی بەهەشته
 ئەوانەس ماون، هیۆزو هەناون
 بۆ کوردەواری، هەم لەجیئ چاون
 ئەوانەس مردوون تاجی سەرمانن
 خاکس سەر گوڤیان خاکس بەرمانن!!
 کەواتە دەفید، عەل، شیخ عومەر
 سوۆماس چاوی من، تاجی گۆلی سەر!!
 ئەوێن دڵسوۆزم بۆ ئەم نیسلامە
 موسوولمان هەمووی لە جیئ برامە
 ئەوێن ناشقم بەم گەلی کوردە
 کیسرایە لەلام کامەس زۆر ووردە!!
 دەس نیۆو کوردی مەردی ناودارن
 لەلای خوداوێن گەلی نازدارن
 چەن جوانە گۆگۆی ئەو پیاو خاسانە
 یاخۆ نەزرگەس ئەو خوا ناسانە
 کە پەخش و پڕشن لەسەر گرد و شاخ
 دەشەکیئەوێن لە سەریان بەیداخ!
 کە لە بن دار و ناو گوڤستانن
 گۆلی نیژراوی ناو کوردستانن
 خزنی سەر بەرزیی، بەیداخی سەر پیر
 لە مەردی دەچن پڕچەک بن لەتیر
 خەفەر بن لە دیار رۆلەس نازیزی
 مەبادا نامەرد بشکیتن ریزی!!

نەمەئە من دەیلیم برەوای کوردانە
 دەربارەئە خەوگەئە نەو پیر مەردانە
 نیتەر نەم و نەو چئە دەلین بیلین
 نەوان داویانە بە یەکتەر بەلین!
 نووورئە! بەقسە زمان شیرینئە
 نای بە کردەووە کە ناشیرینئە!
 وەلئە بەخودا دۆستئە دیرینئە
 گشت شیخ و مەلاو پیرئە نووورینئە!
 نووورئە نا مەلاو مەلا بەزیتە
 کۆنە فەقئە، جیرەئە بۆ بیتە!
 بە دەقنەو راتوو مەرخەلەتیتە
 دوووعای بۆ بکەو وازی لئە بیتە!

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نامه‌ی تفسیر و رافه‌کردنی قورئانی پیروژ

(۱) خۇباراستنو كۆكردنه وه له رافه‌کردن و واتالیکدانه وه‌ی قورئان به‌رای

خۆیی (ره‌ئیی شه‌خصی)

کتاب التفسیر : (۱) الحذر من التفسیر بالرأي

۳۶۸۶- عَنْ جُنْدُبِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَالَ: فِي كِتَابِ اللَّهِ بِرَأْيِهِ فَأَصَابَ فَقَدْ أَخْطَأَ. رواه أصحاب السنن بسند حسن^(۱).

جوندوبی کوپی عه‌بدوللا (خودای لێبازی بێ) گوئی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەر بێ) فه‌رمووی: هه‌ر که‌سێ به‌یرو پای خۆی قسه‌ له‌ رافه‌ی قورئان بکاو به‌بێ ئه‌وه‌ی گوێ به‌ ده‌ستووری رافه‌کردنی قورئانی پیروژ بدات ده‌م له‌ رافه‌ و ته‌فسیرکردنی بکوئێ ئه‌وه‌ گریمان رافه‌ و ته‌فسیره‌که‌شی راست بێ هه‌ربه‌هه‌له‌دا چووه‌! (د/ت/ن-س/ح).

۳۶۸۷- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَالَ: فِي الْقُرْآنِ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَلْيَتَّبِعُوا مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ. رواه الترمذي بسند صحيح^(۲).

ئیبینو عه‌بباس (ره‌زای خودای لێ بێ) له‌ پیغه‌مبهره‌وه‌ ده‌فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سەر بێ): ئه‌وه‌ی به‌بێ ئاگاداری ته‌واو به‌نه‌زانی قسه‌ له‌ رافه‌ی قورئان بکا ئه‌وه‌ با جیگه‌ی خۆی له‌ ئاگرا بگرێ و خۆی ئاماده‌ بکا بۆ ناو دۆزه‌خ! (ت-س/ص).

(۲) ئه‌وه‌ی له‌ رافه‌ی سووره‌تی فاتحها هاتوووه‌ : (ما ورد في تفسير الفاتحة)

۳۶۸۸- ⇒ (ب/۱ ز/۷۲ ل/۲۴۷ ف/۴)^(۱).

^(۱) رواه أصحاب السنن بسند حسن.

^(۲) رواه الترمذي بسند صحيح.

^(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل: ۷۲ رقم: ۴ / ۴۷۲.

۳۶۸۹- عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ الْمَغْضُوبَ عَلَيْهِمُ الْيَهُودَ وَإِنَّ الضَّالِّينَ النَّصَارَى. رواه أحمد وابن حبان والترمذي ولفظه: اليهود مغضوبٌ عليهم والنصارى ضالٌّ^(۲).

عه‌دی کوپی حاته‌م (خودای لپزای بیت) له‌حه‌زره‌ته‌وه (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموی: مه‌به‌ست له (المغضوب علیهم) واته: نه‌وانه‌ی که خودا رقی لی گرتوون مه‌به‌ست لیان جووله‌که‌یه که پیشیان ده‌گوتری یه‌هوود به‌ناوی کوپه‌نوبه‌ره‌که‌ی حه‌زره‌تی یه‌عقوبه‌وه (درویدی له‌سهرین) وه‌مه‌به‌ست له (الضالین) واته: نه‌وانه‌ی که ریگه‌ی راستیان وون کردووه گاووره‌کانه، که پیشیان ده‌گوتری نه‌صاری، به‌ناوی ناصیره‌وه چونکه له‌ویوه دینه‌که‌یان سه‌ری هه‌لداوه (نه‌/ئیبنو حه‌ببان/ت) گفته‌ی (ت): جووله‌که غه‌ضه‌ببارن و گاوور گومراو سه‌ر لی شیواون!

۳) نه‌وه‌ی له‌باره‌ی سووره‌تی به‌قه‌ره‌وه هاتوووه: (ما ورد في سورة البقرة)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ قَالَ: رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً - صدق الله العظيم - ۳۰/۲}.

واته: خودای گه‌وره ده‌فه‌رموی: نه‌ی موحه‌مه‌دا! باسی نه‌وکاته پر له‌سام و حیکمه‌ته بکه بو نه‌وه‌ی ئاده‌م که په‌روه‌دگاری تو خودای گه‌وره‌ی کردگار به‌فریشته‌کانی فه‌رموو: ده‌مه‌وی جینشینن بو خو‌م دروست بکه‌م و له‌سه‌ر زه‌وی دای بنیم، ده‌ی ئیوه ده‌لین چی و پاتان چونه؟

۳۶۹۰- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَخَذَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَدَيَّ فَقَالَ: خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ التُّرْبَةَ يَوْمَ السَّبْتِ وَخَلَقَ فِيهَا الْجِبَالَ يَوْمَ الْأَحَدِ وَخَلَقَ الشَّجَرَ يَوْمَ الْاِثْنَيْنِ وَخَلَقَ الْمَكْرُوهَ يَوْمَ الثَّلَاثَاءِ وَخَلَقَ الثُّورَ يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ وَبَثَّ فِيهَا الدُّوَابَّ يَوْمَ

^(۲) سكت عن درجة هذا الحديث الشارح.

الْخَمِيسَ، وَخَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْدَ الْعَصْرِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فِي آخِرِ الْخَلْقِ وَفِي آخِرِ سَاعَةٍ مِنْ سَاعَاتِ الْجُمُعَةِ. رواه مسلم وأحمد (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) ^(۱).

ئەبو هورەیره (خودای لى پازى بن) گوتى: پيغەمبەر (دروودى خودای لەسەر بن) دەستی گرتو و فەرمووی: خودای گەورەو مەزن لە رۆژی شەممەدا زەوی دروست کردو لە رۆژی یەك شەممەدا چیاکانی لەزەویدا دروست کردو لە رۆژی دوو شەممەدا دارو درەختی دروست کردو لە رۆژی سێ شەممەدا بەدی و ناخۆشیی دروست کردو لە رۆژی چوار شەممەدا نوورو رووناکیی دروست کردو لە رۆژی پینج شەممەدا زیندەوهرانی دروست کردو پەخش و بلاوی کردنەو بەناو زەوی دا وەلە دوا دوایی دروستکراوانا ئادەمی دروست کرد، لە پاش عەصری رۆژی هەینی، لە دواکاتژێردا، لە کارژێرەکانی رۆژی هەینی (م/ئە - رەزای خودایان لى بن)).

۳۶۹۱- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَطَوَّلَهُ سِتُونَ ذِرَاعًا، ثُمَّ قَالَ: اذْهَبْ فَسَلِّمْ عَلَى أَوْلِيكَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ، فَاسْتَمِعَ مَا يُحْيَوْنَكَ، وَهِيَ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ ذُرِّيَّتِكَ. فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ. فَقَالُوا السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَرَاذُوهُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. فَكُلُّ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ عَلَى صُورَةِ آدَمَ، فَلَمْ يَزَلِ الْخَلْقُ يَنْقُصُ حَتَّى الْآنَ. رواه الشيخان والترمذي. ولفظه: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ وَنَفَخَ فِيهِ الرُّوحَ عَطَسَ فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ فَقَالَ: لَهُ رَبُّهُ رَحِمَكَ اللَّهُ يَا آدَمُ اذْهَبْ إِلَى أَوْلِيكَ مِنَ الْمَلَائِكَةِ فَقُلِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ. قَالُوا وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ. ثُمَّ رَجَعَ إِلَى رَبِّهِ فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ تَحِيَّتُكَ وَتَحِيَّةُ بَنِيكَ بَيْنَهُمْ. فَقَالَ: اللَّهُ لَهُ وَيَدَاهُ مَقْبُوضَتَانِ اخْتَرْتُ أَيْهَمَا شِئْتَ قَالَ: اخْتَرْتُ يَمِينَ رَبِّي وَكِلْتَا يَدَيْهِ يَمِينٌ مُبَارَكَةٌ. ثُمَّ بَسَطَهَا فَإِذَا فِيهَا آدَمُ وَذُرِّيَّتُهُ قَالَ: يَا رَبِّ مَا هَؤُلَاءِ؟ فَقَالَ: هَؤُلَاءِ ذُرِّيَّتُكَ فَإِذَا كُلُّ إِنْسَانٍ مَكْتُوبٌ عُمُرُهُ بَيْنَ عَيْنَيْهِ ^(۲).

^(۱) مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۸۵.

^(۲) بخاری. أحاديث الأنبياء: ۳۳۲۶، ۶۲۲۷. تجريد: ۱۳۳۶ = ۶۲۲۷ فتح.

دیسان گوتی: پیغه‌مبەر (برودی خودای لسه‌ربن) فهرمووی: خودا که ئاده‌می دروست کرد، شه‌ست بال به‌بالی خوی، یا به‌بالی ئیمه دریژ بوو وه چه‌وت بالیش پان بوو پاشان پیی فهرموو: برۆ سلّو له‌و فریشتانه بکه که له‌وی دا دانیشتون، وه باش گوئ بگره که چون سلّوت لی ده‌که‌ن و رۆژ باشیت له‌گه‌ل ده‌که‌ن، ئیتیر ئه‌وه سلّوو رۆژباشی خۆت و نه‌وه‌ته له‌ناو خۆتان، ئه‌ویش چوو گوتی: السلام علیکم: سلّوتان لی بی. ئه‌وانیش سلّویان سه‌نده‌وه‌و گوتیان: السلام عليك ورحمة الله: سلّوو په‌حمه‌تی خودا له‌ تۆیش. فریشته‌کان وشه‌ی په‌حمه‌تی خودایان بو ئاده‌م زیادکرد، ئیتیر هه‌موو که‌سی که ده‌چیته به‌هه‌شت له‌سه‌ر شیوه‌ی ئاده‌مه بالای شه‌ست گه‌ن به‌رزه شیوه‌ی وه‌ک ئه‌و شیرین و جوان و پێک و پێکه نه‌ک وه‌ک شیوه‌ی شیواوی دنیا‌ی خوی! به‌لام ئیتیر له‌وساکه‌وه به‌ره‌به‌ره ئه‌م خه‌لکه هه‌ر بچووک ده‌بنه‌وه‌و کورت و ناشیرینتر ده‌بن و هه‌تا ئیستاش هه‌ر له‌که‌می و کورتی بوون. (ش/ت) گفته‌ی (ت): کاتی خودا ئاده‌می دروست کردو گیانی کرد به‌ به‌ریا، ئاده‌م پژمی و فهرمووی: الحمد لله: سوپاس بو خودا، خودایش پیی فهرموو: رحمک الله: به‌ر په‌حمه‌تی خودا بکه‌ویت، ئه‌ی ئاده‌م! بچۆ بۆلای ئه‌و فریشتانه که له‌وی دانیشتون پێیان بلّی: السلام علیکم: ناشتی خواتان له‌سه‌ر بی. فریشته‌کان له‌وه‌لام دا گوتیان: وعليك السلام ورحمة الله، له‌پاشا که گه‌پایه‌وه بۆلای خودا پیی فهرموو: ئه‌مه سلّوو رۆژباشی خۆت و وه‌چه‌کانته له‌ناو خویان دا هه‌تا هه‌تایه، جا خودا هه‌ردوو ده‌ستی خوی به‌ نووقاوی نیشانی ئاده‌م داو فهرمووی پیی: به‌ ئاره‌زووی خۆت کامیان هه‌ل ده‌بژیریت هه‌لی بگره بو خۆت! ئاده‌م (برودی خودای لسه‌ربن) فهرمووی: ده‌ستی راستی په‌روه‌ردگاری خۆم به‌به‌ش هه‌ل ده‌گرم بو خۆم، وه هه‌ردوو ده‌سته‌کانی خودا هه‌ر ده‌سته راستن و موباره‌ک و پیرۆزن، ئه‌وسا خودا ده‌ستی راستی خوی کرده‌وه، ته‌ماشای کرد ئاده‌م خوی و نه‌وه‌که‌ی له‌ناوی دایه، ئاده‌م فهرمووی: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! ئه‌مانه چین؟ فهرمووی: ئه‌مانه نه‌وه‌و وه‌چه‌ی تۆن، وه‌هه‌ر

ئەوکاتە ھەموو کەسێ تەمەنی خۆی چەندە لە نیوانی ھەردوو چاوی
نوسرابوو:

دەریای بێ پەییە نەم جۆرە جێیە
دەم لێ کۆتانێ زۆر نابەجێ یە
پەس پێ بردنی پێ سە پاسێ یە
نەسپت غار مەدە لەوێ لاپێ یە!
نەوێ گوتراوە لەسەر سەرمانە
گوتەن پێغەمبەر گشتی دەرمانە
بۆ تۆ، یا بۆ من، یا بۆ بێ تر
گەر نەم پاش نەبێ، بە لکۆو رایێ تر!!

۳۶۹۲- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى
خَلَقَ آدَمَ مِنْ قَبْضَةٍ قَبْضَهَا مِنْ جَمِيعِ الْأَرْضِ فَجَاءَ بَنُو آدَمَ عَلَى قَدَرِ الْأَرْضِ فَجَاءَ مِنْهُمْ
الْأَحْمَرُ وَالْأَبْيَضُ وَالْأَسْوَدُ وَبَيْنَ ذَلِكَ وَالسَّهْلُ وَالْحَزْنُ وَالْخَيْثُ وَالطَّيْبُ. رواه
الترمذي بسند صحيح^(۳).

ئەبو موسا (خودای لێ پازی بێ) گوتی: ھەزەرەت (دروودی خودای لەسەر بێ)
فەرمووی: خودای گەورە کە ویستی ئادەم دروست بکا، چنگێکی گرت لە
ھەموو خۆلی زەوی و لەو چنگە خاکە ئادەمی دروست کرد، ئەو بۆیە
ئادەمیزادەکان لەسەر شێوەی جیا جیای خاک ھاتوون دەق وەک پەنگ و
شێوەی خاک، ھی وایان ھەیە سوورە، یا سپی یە، یا پەشە، یا پەنگێکی ترە،
پەفتاریشیان دیسان ھەر وایە وەک سرووشتی خاک: ھەیانە نەرم و نیانە، یا
پەق و وشکە، ھەیانە پیسە یا پاکە. (ت-س/ص).

(۳) رواه الترمذي بسند صحيح.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَوَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَى كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ - صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيم - ٥٧/٢}.

٣٦٩٣- (ب/٣ ز/٤٧ ل/١١٧ ف/٣) (٤).

قال الله تعالى: {وَإِذْ قُلْنَا اذْخُلُوا هَذِهِ الْقَرْيَةَ فَكُلُوا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ رَغَدًا وَاذْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ نَّغْفِرْ لَكُمْ خَطَايَاكُمْ وَسَتَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ} (٥٨/٢).

واته: خودای گه‌وره ده‌فه‌رموئ: یادی ئه‌و به‌سه‌ره‌اته‌ی خوتان بکه‌نه‌وه، که فه‌رمانمان کرد به پیغه‌مبه‌ری ئه‌و چه‌رخه‌ی خومان که پیتان بلی: خودا فه‌رمانتان پی ده‌کا که بی‌ن برۆنه ناو شاره دئی قودسه‌وه، وه‌له خواردن و میوه‌ی ئه‌وئ بخۆن به تیرو ته‌سه‌لی له‌هه‌ر لایه‌که‌وه که ئاره‌زوو ده‌که‌ن، وه‌له ده‌رگاوه بچه‌ن ژووره‌وه به‌ملکه‌چی و کپنووش بردنه‌وه بۆ خودای په‌روه‌ردگار، وه‌له هه‌مان کاتا هه‌ستی دانیش‌تووه‌کانی زامار مه‌که‌ن و په‌فتارتان شیرین بی له‌کاتی چوونه ناوی، ده‌م به دووعاوه بلی: په‌روه‌ردگارا! ئه‌ی خودای به‌خشنده، ئیمه‌ وا هاتووینه‌ته په‌نای تو، له په‌نای تو دا هه‌واری خومان هه‌ل داوه، ده‌ی وه‌ک میوانیکی ئازیز دامان بکه‌و له گونا‌هه‌کانمان خۆش ببه، ئه‌و حه‌له ئیمه‌ش له گونا‌هه‌کانتان خۆش ده‌بین، وه‌پاداشی چاکه‌کاران به‌زیاده‌وه ده‌ده‌ینه‌وه.

٣٦٩٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قِيلَ لِبَنِي إِسْرَائِيلَ اذْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةً. فَدَخَلُوا يَزْحَفُونَ عَلَى أَسْطَاهِهِمْ، قَبَدُوا وَقَالُوا حِطَّةٌ حَبَّةٌ فِي شَعْرَةٍ. رواه الشيخان والترمذي (٥).

(٤) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل / ٤٧ رقم ٢١٦١/٣.

(٥) بخاري. أحاديث الأنبياء: ٣٤٠٣، ٤٦٤١. مسلم. تفسير: ٧٤٣٩. بخاري تفسير سورة البقرة: ٤٤٧٩ =

تجريد / ٤ ل-٤١٢ رقم: ١٦٣٣، ٣٤٠٣، ٤٦٤١. فتح الباري.

ئەبو ھورەیرە (خودای لێ پازی بێ) لە ھەزرەتەو (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرموی: گوێرا بە ھەنی ئیسرائیل: {وَاَدْخُلُوا الْاَبَابَ سُجَّدًا وَقُولُوا حِطَّةٌ} کەچی ئەوان بە پێچەوانەو، لەباتی ئەوێ بەملکەچی و کێنووشەو بچنە ژوورەو بە قنگە خشکی چوونە ژوورەو لەباتی ئەوێ بلین حیططە زمانیان گوێری و گوێیان: حیططە، ھەبە فی شەعرە کە قسەھەکی بێ مەعنایە، لەسەر گوێی ەللامە عینی، (خودای لێ پازی بێ) وەھەبەستیان لێی دەھەویری و شکانی فەرمانی خودا بوو. (ش/ت).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ يَكْتُبُونَ الْكِتَابَ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ يَقُولُونَ هَذَا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَهُمْ مِمَّا يَكْسِبُونَ - صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيمُ - ۷۹/۲}.

مال وێرانی و ھاوار بوو ئەو زانا نامەردانە کە بە دەستی خۆیان نامەو کتیب دەنووسن، یا تەوراتە تیکدراوە کە یان دەنووسنەو، لەپاشا دەلێن بە نەخویندەوارەکان: ئەم نامەھە لەخوداوە ھاووە، تاکوو بەو تیکدراوە بەھایەکی کەمی بێ نرخی دنیاوی وەرگیرن، یا بکێن، دیسان خانە خراپی و مال وێرانی بوو ئەو مەلنامەلایانە کە بە دەست و خەتی خۆیان گزی و ناپاکی لەنامە خودا دەکەن، و ئەو نانەیش بەسندان و زەقنەبێ کە بەو حالە پەیدا بکری.

۳۶۹۵- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَيْفَ تَسْأَلُونَ أَهْلَ الْكِتَابِ عَنْ شَيْءٍ وَكِتَابُكُمْ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخَذْتُ تَفْرَعُوهُ مُحْضًا لَمْ يُشَبَّ، وَقَدْ حَدَّثَكُمْ أَنَّ أَهْلَ الْكِتَابِ بَدَّلُوا مَا كَتَبَ اللَّهُ وَغَيَّرُوا وَكَتَبُوا بِأَيْدِيهِمْ، وَقَالُوا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، لِيَشْتَرُوا بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أَلَا يَنْهَاكُمْ مَا جَاءَكُمْ مِنَ الْعِلْمِ عَنْ مُسَاءَلَتِهِمْ، لَا وَاللَّهِ مَا رَأَيْنَا مِنْهُمْ رَجُلًا يَسْأَلُكُمْ عَنِ الَّذِي أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ. رواه البخاري في كتاب الاعتصام^(۱).

(۱) بخاری. الإعتصام بالكتاب والسنة: ۷۳۶۲.

ئیبنو عەبباس (خودایان لى پازى بى) گوتى: چۆن پرسىارى شت له‌خاوه‌ن نامه‌كان ده‌كەن، له‌كاتىكا كه‌ نامه‌كه‌ى خۆتان (كه‌ قورئانى پیرۆزه كه‌ خودا به‌سرووش نارد و یه‌تییه‌ خواره‌وه‌ بۆ پیغه‌مبه‌ره‌كه‌تان) هیشتا ته‌رو تازهو نوییه‌و گه‌ردى نه‌گرتوووه‌و هه‌میشه‌ به‌زمانى خۆتان ده‌ورى ده‌كه‌نه‌وه‌، چۆن شتى وا ده‌كەن وه‌لحال قورئانه‌كه‌تان پیتان ده‌فه‌رموى: كه‌خاوه‌ن نامه‌كان نامه‌ى خودایان گۆپیوه‌و ده‌ست کارییان كردوو، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش شت به‌ ده‌ستى خۆیان ده‌نوو سنه‌وه‌و به‌درۆ ده‌لین: ئه‌مه‌ له‌لایه‌نى خوداوه‌ هاتوو، بۆیه‌ش ئه‌مه‌ ده‌كەن تا شتیكى كه‌مى پى بسین، ئه‌دىی له‌سه‌ر ئه‌م هه‌موو زانست و زانیارییه‌دا كه‌ بۆ خۆتان هاتوو چ هه‌وه‌جییه‌كتان به‌ پرسىار كردن له‌وانه‌! شتى وامه‌كەن به‌خودا هیشتا نه‌مان دیوه‌ كه‌ پیاوی له‌وان ده‌عیه‌ى بینى كه‌شتى له‌ئیوه‌ پیرسیته‌وه‌ له‌باره‌ى قورئانه‌وه‌! (ب - خودای لى پازى بى).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ - ۹۷/۲}.

واته: ئه‌ی خۆشه‌ویست! تۆ بلى: هه‌ر كه‌سى دوژمنى جویره‌ئيله‌ ئه‌وه‌ دوژمنایه‌تى له‌گه‌ل خوا ده‌كاو خودایش دوژمنى ئه‌و كه‌سه‌یه‌، چونكه‌ ئه‌و به‌فه‌رمانى خوا ئه‌م قورئانه‌ى هیناوه‌ بۆ سه‌ر دلى تۆ، حالى وایه‌ رىك و موافىقى نامه‌و قورئانه‌كانى پيش خۆیه‌تى كه‌له‌ كاتى خۆیا هاتونه‌ته‌ خواره‌وه‌ بۆ سه‌ر دلى پیغه‌مبه‌ره‌ پيشینه‌كان، وه‌كوو ته‌ورات و زه‌بوورو ئینجیل بى، له‌هه‌مان كاتا ده‌بى به‌ پشتیوان بۆیان، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ش چرایه‌كى بى هاوتایه‌و شارپىگه‌ى راستى و دروستى روشن ده‌كات وه‌ بۆ ده‌سته‌ى خاوه‌ن باوه‌ره‌كان.

۳۶۹۶- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ سَلَامٍ يَقْدُومُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ فِي أَرْضٍ يَخْتَرِفُ فَاتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: إِنِّي سَأَلْتُكَ عَنْ ثَلَاثٍ لَا يَعْلَمُهُنَّ إِلَّا نَبِيٌّ، فَمَا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ؟ وَمَا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ؟ وَمَا يَنْزِعُ الْوَلَدُ إِلَى أَبِيهِ أَوْ أُمِّهِ؟ قَالَ: أَخْبَرَنِي بِهِنَّ جِبْرِيلُ أَنِفًا قَالَ: جِبْرِيلُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ:

ذَٰلِكَ عَدُوُّ الْيَهُودِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ. فَقَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ: { مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ } أَمَّا أَوَّلُ أَشْرَاطِ السَّاعَةِ فَتَأَرَّ تَخَشُّرُ النَّاسِ مِنَ الْمَشْرِقِ إِلَى الْمَغْرِبِ. وَأَمَّا أَوَّلُ طَعَامٍ يَأْكُلُهُ أَهْلُ الْجَنَّةِ فَرِيَادَةُ كَبِدِ الْحَوْتِ. وَإِذَا سَبَقَ مَاءُ الرَّجُلِ مَاءَ الْمَرْأَةِ نَزَعَ الْوَلَدُ وَإِذَا سَبَقَ مَاءُ الْمَرْأَةِ نَزَعَتْ، قَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ. يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ الْيَهُودَ قَوْمٌ بُهَتُوا، وَإِنَّهُمْ إِنْ يَعْلَمُوا بِإِسْلَامِي قَبْلَ أَنْ تَسْأَلَهُمْ بِهَتُونِي، فَجَاءَتْ فَقَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَيُّ رَجُلٍ عَبْدُ اللَّهِ فِيكُمْ؟ فَقَالُوا خَيْرُنَا وَابْنُ خَيْرِنَا وَسَيِّدُنَا وَابْنُ سَيِّدِنَا، قَالَ: أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَسْلَمَ عَبْدُ اللَّهِ. فَقَالُوا أَعَادَهُ اللَّهُ ذَلِكَ. فَخَرَجَ عَبْدُ اللَّهِ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. فَقَالُوا شَرُّنَا وَابْنُ شَرِّنَا وَاتَّقَصُّوهُ، قَالَ: فَبِهَذَا الَّذِي كُنْتُ أَخَافُ يَا رَسُولَ اللَّهِ. رواه البخاري وتقدم لمسلم بعضه في الغسل^(۷).

ئەنەس (خودای لێ پازێ بێ) گوتی: عەبدوللای کۆری سەلام لەناو باخا باخ دەرنی لەو کاتەدا دەبیستی کە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) کۆچی کردوووە بۆ مەدینە و تەشریفی هێناوە، جادی بۆ خزمەتی و عەرزێ دەکا: من سێ شت لێ دەپرسم کەسێ پیغەمبەر نەبێ نایزانێ: یەكەم نیشانە ی گەورە ی قیامەت چییە؟ وە یەكەم خۆراکی بەهەشتی دەیخوا چییە؟ وە هوێ چییە کە منال لەباوکی دەچێ، یا لەدایکی دەچێ؟ پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ئا ئیستا کوونی زۆر نییە کە جویرائیل ئەمانە ی پێ گۆت: عەبدوللای دەلی: کێ؟ جویرائیل؟ دەفەرموێ: بەلێ، ئەو، عەبدوللای دەلی: دەسا جوولە کە لەناو خویانا لەناو هەموو فەریشتەکانا جویرائیل بە دوژمنی خویان دادەنێن، کەوا دەلی پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەم ئایەتە دەخوینێتەو:

{ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِّجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ }.

ئینجا حەزەرەت (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: یەكەم نیشانە ی گەورە ی قیامەت ئاگریکە خەلک لە خۆرەهلاتەووە گلیڕ دەکاتەووە دەیان بات بۆ

(۷) بخاری. تفسیر سورة البقرة: ۴۴۸۰.

خۆرئاوا، یه‌که‌م خۆراکی به‌هه‌شتیه‌کانیش پارچه‌ی زیا‌ده‌ گۆشته‌که‌ی جگه‌ری نه‌هه‌نگه‌، ئاوی پیاویش ئه‌گه‌ر وه‌پیش ئاوی ژن که‌وت مناله‌که‌ ده‌کیشیته‌ سه‌ر خۆی، به‌لام ئه‌گه‌ر به‌پێچه‌وانه‌وه‌ بوو ئاوی ژن وه‌پیش که‌وت ئه‌وا مناله‌که‌ ده‌کیشیته‌ سه‌ر خۆی عه‌بدوللا (خودای ئی‌ پازی بێ) گوتی: شایه‌تی ده‌ده‌م که‌ بێجگه‌ له‌ یه‌زدانی پاک خودای هه‌قی تر نییه‌ وه‌شایه‌تی ده‌ده‌م که‌تۆ پیغه‌مبه‌ری خودای، ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! بێگومان جووله‌که‌ هۆزێکی بوختیانکه‌رو درۆزن و هه‌لاتبازن، له‌پیش ئه‌مه‌دا که‌ بزائن من موسولمان بووم پرسیا‌ری حا‌لی منیان ئی بکه‌، ده‌نا له‌داخانا و له‌رقانا بوختیانم بۆ ده‌که‌ن، که‌ جووله‌که‌کان هاتن عه‌بدوللا له‌ ژووره‌وه‌ خۆی شارده‌وه‌، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: عه‌بدوللا چۆن پیاویکه‌ له‌ناوتانا؟ گوتیان: چاترینی ئی‌مه‌یه‌و کو‌ری چاترینمانه‌، خۆی به‌گو‌و به‌گزاده‌یه‌و گه‌وره‌ی ئی‌مه‌یه‌و کو‌ری گه‌وره‌شمانه‌، چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: باشه‌ پیم بلین ئه‌گه‌ر عه‌بدوللا موسولمان ببێ ئی‌وه‌ ده‌لین چی؟ موسولمان ده‌بن یانا؟ گوتیان: خوا ئه‌وه‌ نه‌کا خودا په‌نا‌ی بدا له‌شتی وا!! چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ئه‌م پرسیا‌ره‌ی چه‌ن جا‌ری بۆ دووباره‌ کردنه‌وه‌، وه‌لی ئه‌وان له‌که‌لی شه‌یتان نه‌هاتنه‌ خوا‌ره‌وه‌ هه‌ر ئه‌و وه‌لامه‌یان دایه‌وه‌ ئه‌و وه‌خته‌ له‌په‌ر عه‌بدوللا (خودای ئی‌ پازی بێ) هاته‌ ده‌ره‌وه‌و به‌ده‌نگی به‌رز گوتی: گه‌وا‌هو شایه‌تی ده‌ده‌م که‌هه‌ر یه‌زدانی پاک خوا‌یه‌و موچه‌مه‌دی کو‌ری عه‌بدوللا پیغه‌مبه‌ری خودایه‌. ئه‌وکاته‌ جووله‌که‌کان گوتیان: خرابترینی ئی‌مه‌یه‌و کو‌ری خرابترینمانه‌، ئیتر به‌وه‌شه‌وه‌ نه‌وه‌ستان به‌قسه‌ی ناشیرین دایان شو‌رد، عه‌بدوللا گوتی: قوربان! خۆ دیت؟! من عه‌رز نه‌کردی؟! ده‌ی من له‌م زمانه‌ پیسه‌یان ده‌ترسام (ب) ⇒ (ب/١ ز/٣٠ ل/١٤٦ ف/٦) ⇒ (ب/١ ز/٥٣ ل/٢١٣ ف/٧) به‌لام لی‌رده‌دا ئایه‌ته‌که‌ به‌ته‌واوی نوسراوه‌ وه‌ک ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی له‌دواوه‌ دی.

۳۶۹۷- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُصَلِّي عَلَى رَاحِلَتِهِ تَطَوُّعًا أَيْنَمَا تَوَجَّهَتْ بِهِ وَهُوَ جَاءٌ مِنْ مَكَّةَ إِلَى الْمَدِينَةِ ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عُمَرَ هَذِهِ الْآيَةَ: (وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ) الْآيَةَ. وَقَالَ: أُنْزِلَتْ فِي هَذَا^(۸).

ئیبینو عومەر (خودایان لئ پازی بئ) گوتی: جارئ پیغه‌مبەر (درویدی خودای لاسەر بئ) له‌مه‌ککه‌وه ده‌هات بۆ مه‌دینه، له‌پڕی به‌سواری وولا‌خه‌که‌ی نوێژئ سوننه‌تی ده‌کرد، به‌مه‌رجئ وولا‌خه‌که‌ له‌ژیریا پووی له‌شوینی مه‌به‌ست بوایه، ئیتیر پووی له‌هه‌رلا بوایه ده‌ریه‌ستی ئه‌وه نه‌بوو. ئینجا ئیبینو عومەر بۆ پشتیوانی و راست و دروستی ئه‌م فه‌رمایشته ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: {وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولَّوْا فَمِنْ وَجْهِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ} وه فه‌رمووی: (ئه‌م ئایه‌ته بۆ ئه‌م جووره نوێژه‌یه هاتووه). (ت-س/ص).

۳۶۹۸- ⇒ (ب/۱ ز/۵۳ ل/۲۱۳ ف/۷)^(۹).

{وَقَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ بَلْ لَّهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ لَّهُ قَانُونٌ} (۱۱۶/۲).

ده‌لێن خودا مندالی هه‌یه، کو‌پو کچی لئ بووه، سو‌بحانه‌للا شتی واو خودا کو‌جا مه‌رحه‌با، خودا له‌شتی وا پاک و به‌دووره، به‌لکوو هه‌رچی هه‌یه له‌ئاسمانان و زه‌ویدا ه‌ی ئه‌وه، هه‌موو به‌نده‌و فه‌رمانبه‌ری ئه‌وون و خو‌ی خاوه‌نیانه.

۳۶۹۹- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قَالَ: اللَّهُ تَعَالَى: كَذَّبَنِي ابْنُ آدَمَ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ. وَشَتَمَنِي وَلَمْ يَكُنْ لَهُ ذَلِكَ، فَأَمَّا تَكْذِيبُهُ إِيَّائِي فَرَعَمَ آتِي لَا أَقْدِرُ أَنْ أُعِيدَهُ كَمَا كَانَ، وَأَمَّا شَتْمُهُ إِيَّائِي فَقَوْلُهُ لِي وَلَدًا، فَسُبْحَانِي أَنْ اتَّخَذَ وَلَدًا، رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱۰).

^(۸) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(۹) رواه الترمذي بسند غريب تقدم في المجلد الأول تسلسل / ۵۳ رقم: ۷ / ۳۹۲.

^(۱۰) بخاري. تفسير: ۴۸۲ = تجريد / ۴ / ۴۱۴ رقم: ۱۶۳۵.

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) گوئی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: خودای گه‌وره ده‌فه‌رموئ: ئاده‌میزاد پاده‌ی ئه‌وه‌ی نییه که‌من به درۆ بخته‌وه یا جنیوم پئ بدا، که‌چی ده‌چی شتی واده‌کا، ئه‌وه‌یان که‌من به‌درۆ ده‌خاته‌وه ئه‌و قسه‌یه‌تی که ده‌لئ: گوايه من ناتوانم که‌له‌پاش مردن وه‌ك جارن سه‌ر له‌نوئ دروستی بکه‌مه‌وه، جنیوه‌که‌شی به من ئه‌و قسه‌یه‌تی که ده‌لئ: گوايه من منالم هه‌یه! شتی وا نه‌بووه نابئ من که‌لئ پاک و به دوورم له‌وه که منالم هه‌بئ (ب).

٣٧٠ - ⇒ (ب/١ ز/٥٣ ل/٢١١ ف/٥) (١١).

ئایه‌ته‌که له‌م شوینه‌دا رویشته: ⇒ (ب/٢ ز/١٣٤ ل/٢٦٨ ئایه‌تی

دووه‌م).

٣٧٠١ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَوَّلَ مَا اتَّخَذَ النَّسَاءُ الْمِنْطَقَ مِنْ قَبْلِ أُمِّ إِسْمَاعِيلَ، اتَّخَذَتْ مِنْطَقًا لَتَعْفَى أَكْرَهًا عَلَى سَارَةٍ، ثُمَّ جَاءَ بِهَا إِبْرَاهِيمُ، وَبَانِيهَا إِسْمَاعِيلُ تُرْضِعُهُ حَتَّى وَضَعَهُمَا عِنْدَ الْبَيْتِ عِنْدَ دَوْحَةٍ، فَوْقَ زَمْزَمَ فِي أَعْلَى الْمَسْجِدِ، وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ، وَلَيْسَ بِهَا مَاءٌ، وَوَضَعَ عِنْدَهُمَا جِرَابًا فِيهِ ثَمَرٌ وَسِقَاءٌ فِيهِ مَاءٌ، ثُمَّ قَفَى إِبْرَاهِيمُ مِنْطَقًا فَتَبِعَتْهُ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ فَقَالَتْ: يَا إِبْرَاهِيمُ أَيْنَ تَذْهَبُ وَتَتْرُكُنَا بِهَذَا الْوَادِي الَّذِي لَيْسَ فِيهِ إِنْسٌ وَلَا شَيْءٌ فَقَالَتْ: لَهُ ذَلِكَ مِرَارًا وَهُوَ لَا يَلْتَفِتُ إِلَيْهَا فَقَالَتْ: لَهُ اللَّهُ الَّذِي أَمَرَكَ بِهَذَا؟ قَالَ: نَعَمْ. قَالَتْ: إِذَا لَا يُضِيعُنَا. ثُمَّ رَجَعَتْ، فَأَنْطَلَقَ إِبْرَاهِيمُ حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ الثَّنِيَّةِ لَا يَرَوْنَهُ اسْتَقْبَلَ بِوَجْهِ الْبَيْتِ، ثُمَّ دَعَا بِهَوْلَاءِ الْكَلِمَاتِ وَرَفَعَ يَدَيْهِ، (رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ دُرِّيِّ بَوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ) حَتَّى بَلَغَ (يَشْكُرُونَ). وَجَعَلَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ تُرْضِعُ إِسْمَاعِيلَ، وَتَشْرَبُ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ، حَتَّى إِذَا نَفِدَ مَا فِي السِّقَاءِ عَطِشَتْ وَعَطِشَ ابْنُهَا، وَجَعَلَتْ تَنْظُرُ إِلَيْهِ يَتَلَوَّى فَأَنْطَلَقَتْ كَرَاهِيَةً أَنْ تَنْظُرَ إِلَيْهِ، فَوَجَدَتْ الصِّفَا، أَقْرَبَ جَبَلٍ فِي الْأَرْضِ يَلِيهَا، فَقَامَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ اسْتَقْبَلَتْ الْوَادِي تَنْظُرُ هَلْ تَرَى أَحَدًا فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَهَبَّتْ مِنْ الصِّفَا حَتَّى إِذَا بَلَغَتْ الْوَادِي رَفَعَتْ طَرْفَ دِرْعِهَا،

ثُمَّ سَعَتْ سَعَى الْإِنْسَانِ الْمَجْهُودِ، حَتَّى جَاوَزَتِ الْوَادِىَ، ثُمَّ أَتَتْ الْمَرْوَةَ، فَقَامَتْ عَلَيْهَا فَتَنَظَّرَتْ هَلْ تَرَى أَحَدًا، فَلَمْ تَرَ أَحَدًا، فَفَعَلَتْ ذَلِكَ سَبْعَ مَرَّاتٍ. قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): فَذَلِكَ سَعَى النَّاسِ بَيْنَهُمَا. (فَلَمَّا أَشْرَفَتْ عَلَى الْمَرْوَةِ سَمِعَتْ صَوْتًا، فَقَالَتْ: صَبِّهِ. ثُرَيْدٌ نَفْسَهَا، ثُمَّ تَسَمَّعَتْ، فَسَمِعَتْ أَيْضًا، فَقَالَتْ: قَدْ أَسَمِعْتُ، إِنْ كَانَ عِنْدَكَ غَوَاثٌ. فَإِذَا هِيَ بِالْمَلِكِ، عِنْدَ مَوْضِعِ زَمْزَمَ، فَبَحَثَ بِعَقْبِهِ) (أَوْ قَالَ: بِجَنَاحِهِ) حَتَّى ظَهَرَ الْمَاءُ، فَجَعَلَتْ تُحَوِّضُهُ وَتَقُولُ يَدِيهَا هَكَذَا، وَجَعَلَتْ تَعْرِفُ مِنَ الْمَاءِ فِي سِقَائِهَا، وَهُوَ يَقُورُ بَعْدَ مَا تَعْرِفُ قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَرْحَمُ اللَّهُ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ لَوْ تَرَكْتَ زَمْزَمَ (أَوْ قَالَ: لَوْ لَمْ تَعْرِفِ مِنَ الْمَاءِ) لَكَانَتْ زَمْزَمُ عَيْنًا مَعِينًا. فَشَرِبَتْ وَأَرْضَعَتْ وَلَدَهَا، فَقَالَ: لَهَا الْمَلِكُ: لَا تَخَافُوا الصَّيْعَةَ، فَإِنَّ هَهُنَا بَيْتَ اللَّهِ، يَبْنِي هَذَا الْغُلَامُ، وَأَبُوهُ، وَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَهْلَهُ. وَكَانَ الْبَيْتُ مُرْتَفِعًا مِنَ الْأَرْضِ كَالرَّايِسَةِ، تَأْتِيهِ السُّيُوفُ فَتَأْخُذُ عَنْ يَمِينِهِ وَشِمَالِهِ، فَكَانَتْ كَذَلِكَ، حَتَّى مَرَّتْ بِهِمْ رُفْقَةٌ مِنْ جُرْهُمَ (أَوْ أَهْلُ بَيْتٍ مِنْ جُرْهُمَ) مُقْبِلِينَ مِنْ طَرِيقٍ كَدَاءٍ فَتَنَزَّلُوا فِي أَسْفَلِ مَكَّةَ، فَرَأَوْا طَائِرًا عَائِفًا. فَقَالُوا إِنَّ هَذَا الطَّائِرَ لَيَدُورُ عَلَى مَاءٍ، لَعَهْدُنَا بِهِذَا الْوَادِىَ وَمَا فِيهِ مَاءٌ، فَأَرْسَلُوا جَرِيًّا أَوْ جَرِيَّتَيْنِ، فَرَجَعُوا فَأَخْبَرُوهُمُ بِالْمَاءِ، فَأَقْبَلُوا، وَأُمُّ إِسْمَاعِيلَ عِنْدَ الْمَاءِ فَقَالُوا أَتَأْذِينَنَا أَنْ نَنْزِلَ عِنْدَكَ؟ فَقَالَتْ: نَعَمْ، وَلَكِنْ لَا حَقَّ لَكُمْ فِي الْمَاءِ. قَالُوا نَعَمْ. قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَلْفَى ذَلِكَ أُمَّ إِسْمَاعِيلَ، وَهِيَ تُحِبُّ الْإِنْسَانَ فَتَنَزَّلُوا إِلَى أَهْلِيهِمْ، فَتَنَزَّلُوا مَعَهُمْ حَتَّى إِذَا كَانَ بِهَا أَهْلٌ أَتَيَاتِ مِنْهُمْ، وَشَبَّ الْغُلَامُ، وَتَعَلَّمَ الْعَرَبِيَّةَ مِنْهُمْ، وَأَلْفَسَهُمْ وَأَعْجَبَهُمْ حِينَ شَبَّ، فَلَمَّا أَدْرَكَ زَوْجُوهَ امْرَأَةٍ مِنْهُمْ، وَمَاتَتْ أُمُّ إِسْمَاعِيلَ، فَجَاءَ إِبْرَاهِيمُ، يُطَالِعُ ثَرِكَتَهُ، فَلَمْ يَجِدْ إِسْمَاعِيلَ، فَسَأَلَ امْرَأَتَهُ عَنْهُ فَقَالَتْ: خَرَجَ يَبْتَغِي لَنَا. ثُمَّ سَأَلَهَا عَنْ عَيْشِهِمْ وَهَيْئَتِهِمْ فَقَالَتْ: نَحْنُ بِشَرٍّ، نَحْنُ فِي ضَيْقٍ وَشِدَّةٍ. فَشَكَتْ إِلَيْهِ. قَالَ: فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكَ فَافْرَتِي عَلَيْهِ السَّلَامَ، وَقُولِي لَهُ يُغَيِّرُ عَتَبَةَ بَابِهِ. فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلُ، كَأَنَّهُ آتَسَ شَيْئًا، فَقَالَ: هَلْ جَاءَكُمْ مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ: نَعَمْ، جَاءَنَا شَيْخٌ كَدَا وَكَدَا، فَسَأَلَنَا عَنْكَ فَأَخْبَرْتُهُ، وَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشُنَا فَأَخْبَرْتُهُ أَنَا فِي جَهْدٍ وَشِدَّةٍ. قَالَ: فَهَلْ أَوْصَاكَ بِشَيْءٍ؟ قَالَتْ: نَعَمْ، أَمَرَنِي أَنْ أَقْرَأَ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَقُولُ: غَيْرِ عَتَبَةَ بَابِكَ. قَالَ: ذَلِكَ أَبِي وَقَدْ أَمَرَنِي أَنْ أَفَارِقَكَ الْحَقِّي بِأَهْلِكَ. فَطَلَّقَهَا، وَتَزَوَّجَ مِنْهُمْ أُخْرَى، فَلَبِثَ

عَنْهُمْ إِبْرَاهِيمُ مَا شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ أَتَاهُمْ بَعْدُ، فَلَمْ يَجِدْهُ، فَدَخَلَ عَلَى امْرَأَتِهِ، فَسَأَلَهَا عَنْهُ. فَقَالَتْ: خَرَجَ يَتَتَبَعُنِي لَنَا. قَالَ: كَيْفَ أَتَيْتُمْ وَسَأَلْتُمْ عَنْ عَيْشِهِمْ، وَهَيْئَتِهِمْ. فَقَالَتْ: نَحْنُ بِخَيْرٍ وَسَعَةٍ. وَأَتَيْتُ عَلَى اللَّهِ. فَقَالَ: مَا طَعَامُكُمْ قَالَتْ: اللَّحْمُ. قَالَ: فَمَا شَرَابُكُمْ قَالَتْ: الْمَاءُ. فَقَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَهُمْ فِي اللَّحْمِ وَالْمَاءِ. قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ يَوْمَئِذٍ حَبٌّ، وَلَوْ كَانَ لَهُمْ دَعَا لَهُمْ فِيهِ. قَالَ: فَهُمَا لَا يَخْلُو عَلَيْهِمَا أَحَدٌ بِغَيْرِ مَكَّةَ إِلَّا لَمْ يُوافِقَاهُ. قَالَ: فَإِذَا جَاءَ زَوْجُكَ فَأَقْرَبِي عَلَيْهِ السَّلَامَ، وَمُرِيهِ ثِيْبَتُ عَتَبَةَ بَابِهِ، فَلَمَّا جَاءَ إِسْمَاعِيلُ قَالَ: هَلْ أَتَاكُمْ مِنْ أَحَدٍ قَالَتْ: نَعَمْ أَتَانَا شَيْخٌ حَسَنُ الْهَيْئَةِ، وَأَتَيْتُ عَلَيْهِ، فَسَأَلَنِي عَنْكَ فَأَخْبَرْتُهُ، فَسَأَلَنِي كَيْفَ عَيْشُنَا فَأَخْبَرْتُهُ أَمَا بِخَيْرٍ. قَالَ: فَأَوْصَاكِ بِشَيْءٍ قَالَتْ: نَعَمْ، هُوَ يَقْرَأُ عَلَيْكَ السَّلَامَ، وَيَأْمُرُكَ أَنْ تُثْبِتَ عَتَبَةَ بَابِكَ. قَالَ: ذَاكَ أَبِي، وَأَنْتِ الْعَتَبَةُ، أَمَرَنِي أَنْ أُمْسِكَكِ. ثُمَّ لَبِثَ عَنْهُمْ مَا شَاءَ اللَّهُ، ثُمَّ جَاءَ بَعْدَ ذَلِكَ، وَإِسْمَاعِيلُ يَبْرِي نَبْلًا لَهُ تَحْتَ دَوْحَةٍ قَرِيبًا مِنْ زَمْزَمَ، فَلَمَّا رَأَاهُ قَامَ إِلَيْهِ، فَصَنَعَا كَمَا يَصْنَعُ الْوَالِدُ بِالْوَلَدِ وَالْوَلَدُ بِالْوَالِدِ، ثُمَّ قَالَ: يَا إِسْمَاعِيلُ، إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِأَمْرٍ. قَالَ: فَاصْنَعِ مَا أَمَرَكَ رَبُّكَ. قَالَ: وَتُعِينَنِي قَالَ: وَأَعِينُكَ. قَالَ: فَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي أَنْ أُبْنِيَ هَا هُنَا بَيْتًا. وَأَشَارَ إِلَى أَكْمَةِ مُرْتَفَعَةٍ عَلَى مَا حَوْلَهَا. قَالَ: فَعِنْدَ ذَلِكَ رَفَعَا الْقَوَاعِدَ مِنَ الْبَيْتِ، فَجَعَلَ إِسْمَاعِيلُ يَأْتِي بِالْحِجَارَةِ، وَإِبْرَاهِيمُ يَبْنِي، حَتَّى إِذَا ارْتَفَعَ الْبِنَاءُ جَاءَ بِهِذَا الْحَجَرِ فَوَضَعَهُ لَهُ، فَقَامَ عَلَيْهِ وَهُوَ يَبْنِي، وَإِسْمَاعِيلُ يُنَاوِلُهُ الْحِجَارَةَ، وَهُمَا يَقُولَانِ (رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ) رواه البخاري في بدء الخلق^(۱۲).

ئيبنو عەبباس (خودايان لى پازى بن) گوتى: بۆ يەكەمجار كە ژنان پىشتىنيان داهيئا لەلايهنى داىكى ئيسماعيلەو بوو چونكە خاتوو ھاجەرە كە سكى پر بوو بە ھەزەرەتى ئيسماعيل، خاتوو سارە كە ئاغاژنى بوو رقى لى ھەنگرت و ھەويبارى لى كيشا، داىكى ئيسماعيل پىشتىنى لەقەدى خۆى بەست و لەناو مالا دەستى كرد بە خزمەت كردن و خۆى وا نیشان دا كە كارەكەرى خاتوو سارەيەو ھەويى نىيە ھەتا بەو رقى خاتوو سارەى خانمى پى

(۱۲) تجريد البخاري / ۴ / ۲۰ / رقم: ۱۳۵۱ = ۳۳۶۴ فتح الباري.

بنیشینیتیهوه، به لām سوودی نه بوو، له پاشا ئیبراهیم هاجهره و ئیسماعیلی کوپی هاجهره ی له بهیتولمه قدیسه وه برد بۆ مه ککه و له وی له لای شوینی ئیستای بهیتا له بن شیخه لیککی گه ورده دا له ژور زه مزه مه وه، له سه رووی شوینی مه سجید و لحه رامه وه داینان، ئه و کاته ئیسماعیل ساوا بوو به بهر دایکیه وه بوو، کوپیه یه کی مه مکه خۆره بوو، دایکی خۆی مه کی پی دهدا، وه ئه و سه رده مه ش مه ککه ئاوه دان نه بوو، نه ئاو و نه ئاوه دانی و نه که سی لی نه بوو، له وی داینان و هه مانه یه ک خورما و کونده یه ک ئاوی بۆ دانان و ئیتر خۆی به ره و دوا گه پرایه وه بۆ شام، دایکی ئیسماعیل شوینی که وت و پیی فهرموو: ئه ی ئیبراهیم! تۆ بۆ کوئی ده چیت و ئیمه له م شیوه چۆل و هۆله دا به ته نیا به جی ده هیلی؟! که نه هاو ده نگێ و نه شتیکی لی نییه! چه ن جارێ هاجهره ئه م قسه یه ی عهرزی ئیبراهیم کرد، به لām ئیبراهیم ئاوپی لی نه دایه وه، هه تا پیی گوته: توخوا! ئایا خودا فهرمانی پی کردووی که وا بکه ی؟ فهرمووی: به لی. هاجهره فهرمووی: که وابی خودا په کمان ناخاته، ئیتر هاجهره خاتوون گه پرایه وه، ئیبراهیمیش رویشته تا گه یشته سه رکه ل و له دانه ی سه رو ئاوا بوو که له وانه وه دیار نه بوو، ئه و جا پروی کرده بهیت و به م وشه پیرۆزانه ی که له قورئانی پیرۆزدا باس کراون نزای کرد، هه ردوو دهستی هه لپی و فهرمووی:

{رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ دُرَّتِي بُوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ فَاجْعَلْ أَفْنِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِّنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ} - {۳۷/۱۴}

واته: ئه ی خودایه! ئه ی که سی بی که سان! وامن بازێ له وه چه و نه وه ی خۆم جیگه نشین کرد له ناو ئه م شیوه چۆل و هۆله دا، که دۆلی مه ککه یه و شیویکی وشکی بی کشتوکاله، له په نای ئه م خانه ی خۆته دا، که ریزت گرتووه و قه دهغه ت کردووه که که سی ریزی بشکینی و قه درێ نه زانی، دیاره ئه رکی بهنده ئه وه یه که نوێژو بهنده یی بکا منیش بۆ ئه وه م لیڤه دا داناون،

په‌روه‌ردگاری ئیمه! پوو دلی موسولمانانیاں تیکه، که‌به تاسه‌و شه‌وقه‌وه
 بپۆن بۆلایان و بچن بۆ دینی کابه‌ی پیرۆز خودایه! خۆت رۆزیده‌ری و به‌س!
 ده‌ی به‌میهری خۆت هۆو مایه‌ی رۆزی و به‌شو و باره‌ی باش و زۆری هه‌ردوو
 جیهانیان بۆ فه‌راهه‌م بینه، میوه‌و سه‌وزه‌وات و به‌ری دارو دره‌ختیان پێ بده،
 به‌لکوو ئه‌وانیش سوپاسی تۆ بکه‌ن ئیتیر دایکی ئیسماعیل له‌و ئاوه‌ی
 ده‌خوارده‌وه‌و مه‌مکی ده‌دا به‌ ئیسماعیل، که ئاوه‌که بپرایه‌وه ئه‌وسا خۆی و
 کوپه‌که‌ی توونییان بوو، دایکی ئیسماعیل ته‌ماشای کرد ئیسماعیل له‌تاو
 توینیتی گینگله ده‌داو ته‌پاو تل ده‌کا، ئیتیر ئۆقره‌ی پێ نه‌گیراو چاوی به‌رای
 نه‌ده‌دا که له‌سه‌ر ئه‌و حاله ته‌ماشای جگه‌ر گوشه نو‌به‌ره‌که‌ی بکا! له‌به‌ر ئه‌وه
 رۆیشت، پوانی که‌وا کیوی صه‌فا نزیکترین کیوه لییه‌وه له‌وشوینه‌دا،
 سه‌رکه‌وته سه‌ری و له‌سه‌ری وه‌ستاو پوو کرده ئاو شیوه‌که، سه‌یری ده‌کرد
 تا بزانی که‌سیک ده‌بینی، به‌لام که‌سی نه‌دی، له‌صه‌فا هاته‌ خواره‌وه، تا
 گه‌یشته ئاو شیوه‌که، له‌وێ داوینی کراسه‌که‌ی خۆی هه‌لکردو خۆی گورج
 کرده‌وه‌و چاکی کرد به‌لادا، ئینجا وه‌ک مرو‌قیکی شه‌که‌ت و ماندوو، به‌لام کۆل
 نه‌ده‌ر تا ئاخ‌ره‌ناسه ده‌ستی کرد به‌ لۆقه‌ کردن تا له‌شیوه‌که په‌رییه‌وه،
 ئه‌مجا سه‌رکه‌وته سه‌رمه‌روه‌و له‌سه‌ری پاوه‌ستاو ته‌ماشای ئه‌م لاو لای کرد
 ئایا که‌سی ده‌بینی، وه‌لێ دیسان که‌سی نه‌دی وه‌ حه‌وت جار وای کرد.
 ئیبنو‌عه‌بباس (خودایان لێ پازی بێ) ده‌لێ: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ)

♦ چاره‌ی تۆ خوشکێ! کاتس ته‌نگانه

هه‌ه‌ول و ته‌قه‌لای به‌ه‌بن ووچانه

گریان و رۆ رۆ پی‌ش‌شه‌ی نه‌زانه

ته‌نیا کۆش‌شه به‌و ده‌رد ده‌مانه

دایکی ئیسماعیل نه‌و مه‌رده کورده

سه‌رمه‌شق و دایکی گشت ژن کورده!

فەرموۋى: لەبەر ئەمەيە و بۇ يادگارى پووداۋو داستانى ئەم ئافرەتە مەردە نەبەردەيە كە ئىستا لەكاتى حەج و عەمردەدا حەوت جار خەلكى ھەپادەكەن لەنيوانى ئەم دوو گەردەدا كەلەسەرەى جارى حەوتەما ھاجەرە كە سەرکەوتە سەر تەپۆلكەى مەپوھ دەنگى بەر گوۋى كەوت، خۆى بە خۆى گوت: ئا ووس! كە گوۋى بەباشى ھەلخست، دەنگەكەى بەباشى بىست، گوتى: گوۋم لەدەنگتە، لىقەوماوم، ئەگەر بەھاۋارى ئىمەوھ ھاتوۋى تازوۋە فرىمان بگەوھ! كە سەرنجى دا وا فرىشتەكە لەلاى شوۋىنى زەمزەم دايە، لەپەنا ئىسماعىل دا، بە پاژنەى پىنى (يا گوتى: بە بالئ) خەرىك بوو زەويىيەكەى دەكوۋلىيەوھ، ھەلى كوۋلى تا ئاۋى لى دەرکەوت، ئىتر دايكە ھاجەرە لەخوشىياندا بەخوۋل كەردى بە گوۋمىلكەو بەدەستى ئا ئاۋى لى دەكرد، تا ئاۋەكەى بلاۋ نەبىتەوھ، وھ خوۋش خوۋش بەمشت ئاۋەكەى ھەل دەھىنجاو دەيكرەد كوندەكەيەوھ، ئاۋەكەش لەدوا مستەكەى ئەوۋەوھ خوۋش خوۋش ھەل دەقولايەوھ! پىغەمبەر (دروۋى خوداى لەسەربىن) فەرموۋى: دايكى ئىسماعىل، (پەحەتى خوداى لى بن) ئەگەر لەكاتى خوۋىدا دەست كارى زەمزەمى نەكردايە، يا فەرموۋى: ئەگەر بە لالەويچ ھەلى نەگۇزىايە ھەتا ھەتايە زەمزەم دەبوو بە كانىاو بەخوپ لەبەرى دەپروۋىشت ئىتر دايكى ئىسماعىل ھەم خۆى ئاۋى خواردەوھ ھەم شىرى دا بە كوپرەكەى، جوبرائىل پىنى فەرموو: مەترسن پەكتان ناكەوئ، چونكە خانەى خودا ئالېرەدا ھەيە، ئەم كوپرەو باۋكى دروستى دەكەن، وھ خودا ئەھل و كەسى ئەو خانەى خۆيە زايە ناكاو دالەدىان دەدا. بەيتىش ئەو سەردەمە پارچەيئ زەوى قۇقز بوو، وھ تەپۆلكە و ابوو لافاۋ لىى دەداۋ لەراست و لە چەپيەوھ لىى دەبەرد، ئىتر دايكى ئىسماعىل ھەروا بەو شىۋەيە لەوئ مايەوھو ئاۋى زەمزەمى دەخواردەوھو برىتتىى نان و ئاۋ دەكەوت بۆى و مەمكى دەدا بە ئىسماعىل ھەتا كاروانىكى جورھومى، يا خىزانىكى جورھومى لەرىگەى كەلى كەدا ئەوھ ھاتن، لەخوار مەككەوھ خستيان، كەچى بالندەيەكيان دى گېرى دەخوارد بەسەر ئاۋەكەوھ، گوتيان: بىئ و نەبئ ئەم مەلە بەسەر ئاۋەوھ دەگەرئ، ئەم دۆلەش ئىمە شك بەرىن

شیوئیکی ووشک و برینی بئ ئاوه، ده‌ی ده‌بئ ئەمه چی بئ؟ جا نوینه‌ری، دوو نوینه‌ریان نارد، که‌چوون ئاوه‌که‌یان دۆزییه‌وه‌و گه‌رانه‌وه‌و هه‌والی ئاوه‌که‌یان بۆ بردنه‌وه‌ ئه‌وانیش چوون بۆلای ئاوه‌که‌، دایکی ئیسماعیل له‌سه‌ر ئاوه‌که‌ بوو، گوتیان پئی: رینگه‌مان ده‌ده‌ی که‌له‌لای تو هه‌وار هه‌ل ده‌ین؟ گوتی: به‌لئ، به‌لام ئاوه‌که‌ هی منه‌و مافی ئیوه‌ی پئوه‌ نییه‌ مه‌گه‌ر به‌ په‌زای من سوودی لئ وه‌ریگرن گوتیان: به‌لئ باشه‌، پیغه‌مه‌هر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) فهرمووی: جا ئاوا ئه‌وخیلّه‌ له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌ دایکی ئیسماعیلیان دۆزییه‌وه‌و تووشی بوون، له‌کاتیکی وادا که‌ خوشی حه‌زی له‌ئاوه‌دانی و هاوده‌م و ئاوه‌نگ هه‌بوو! ئیتر خویان له‌وئ به‌زین و ناردیان به‌شوین که‌س و کاریانا، ئه‌وانیش هاتن و له‌گه‌ل ئه‌وانا له‌وئ کوچ و باریان خست و مه‌که‌که‌یان ئاوه‌دان کرده‌وه‌! هه‌تا به‌ره‌به‌ره‌ له‌وئ بوون به‌چه‌ن مألئ و زۆر بوون له‌ولاشه‌وه‌ کوپه‌که‌یش گه‌وره‌ بوو، تا بوو به‌ هه‌رزه‌کارو هه‌ر له‌وانه‌وه‌ فی‌ری زما‌نی عه‌ره‌بی بوو، که‌ گه‌وره‌ بوو دل‌یان گرتی و که‌ره‌سیده‌ بوو ژنیکیان له‌خویان بۆ هی‌نا، ئه‌وجا هاجه‌ره‌ خاتوونی دایکی ئیسماعیل مردو فهرمانی هه‌قی به‌جئ هی‌نا، ته‌مه‌نی نه‌وه‌د سال بوو، ئیسماعیلی کوپری (دروودی خودایان له‌سه‌ر بئ) له‌ حیجرا ناشتی پاش ژنه‌ینانی ئیسماعیل ئیبراهیم هات سه‌ر له‌ خیزانه‌ جیماوه‌که‌ی بدات، واپئ ده‌که‌وئ ئیسماعیل له‌مال نابئ، له‌ژنه‌که‌ی ئیسماعیل ده‌پرسی: له‌کوییه‌؟ ده‌لئ: چوه‌ شتی‌که‌مان بۆ په‌یدا بکا، له‌ گوزه‌ران و حال و بارو دۆخی ژیانیشیانی پرسی، ژنه‌که‌ گوتی: حالمان شه‌ره‌و زۆر خراپه‌و له‌ته‌نگانه‌و سه‌خ‌له‌تداین! وه‌شکات و سکا‌لایه‌کی زۆری لای ئیبراهیم کرد، ئیبراهیم (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) فهرمووی: که‌ می‌رده‌که‌ت هاته‌وه‌ سلاوی لئ بکه‌و پئی بلئ: ئاسانه‌ی ده‌رگا‌که‌ی بگۆرئ، که‌ ئیسماعیل دیته‌وه‌ وه‌ک سووسه‌و بۆنی شتی بکا، ده‌فه‌رموئ: که‌سئ هاتوه‌و بۆ لاتان؟ ژنه‌که‌ی ده‌لئ: به‌لئ پیره‌می‌ردئ له‌م په‌نگه‌ له‌م حاله‌ هاتبوو، پرسیا‌ری تۆیشی لئ کردین منیش پی‌یم گوت: پرسیشی که‌ گوزه‌رانمان چۆنه‌، گوت: حالمان شه‌ره‌و زۆر په‌رۆش و سه‌خ‌له‌تین! فهرمووی: ئایا هی‌چ ئامۆژگاریه‌کی نه‌کردیت؟

دەلى: با، فەرمووى: سلاوت لى بکەم و دەشى فەرموو: ئاسانەى دەرگاكت بگۆرە، فەرمووى: ئەو پىاوە باوکمەو فەرمانى پى کردووم کەلەتۆ جىابىمەو دەستت لى بەردەم بېرۆرەو بۆلای کەس و کارى خۆت، تەلاقى داو ژنىكى ترى لى مارەکردن. جا چەندەى کە خودا حەزکا ئەوئەندە ئىبراهیم مایەو و نەهاتەو بۆلایان، لەپاشا کەهاتەو بۆلایان دىسان ئىسماعىلى نەبىنى، چوو بۆ مالهەو بۆلای ژنە تازەکەى و هەوالى ئىسماعىلى لى پرسى، گوتى: دەرچوو پېژىوئىيەکمان بۆ پەيدا بکا، دەفەرموئ: ئىو چۆن و حال و گوزەرانتان چۆنە؟ دەلى: زۆرباشىن و لەخودا بەزىاد بى گوزەرانتان زۆر باشە عەرزى کرد: قوربان بفەرموو دابەزە، پشووئى بدە، نانئى، ئاوئى بخۆ. دەفەرموئ: خۆراکتان چىيە؟ دەلى: گۆشتە، دەفەرموئ: ئەى خواردنەوتان چىيە؟ دەلى: ئاوە، دەفەرموئ: خودایە؟ پیت و فەرو بەرکەت بخەرە گۆشت و ئاویانەو بۆیان، پىغەمبەر (درودى خودای لەسەربىن) فەرمووى: ئەو سەردەمە دانەوئلەیان نەبوو، ئەگىنا بۆ ئەویش نزای پیت و فەرى بۆ دەکردن. گوتى: هەرکەسى لەشوئىنكى تر، جگە لە مەککە، خۆراک و خواردنەوئى تەنیا ئاوو گۆشت بى، پىئى ناکەوئى، بەلام لەمەککە پىئى دەکەوئى، فەرمووى: کە مێردەکەت هاتەو سلاوى لى بکەو پىئى بلى: ئاسانەى دەرگاكتەى (دارى ژێردەرگاكتەى) لەجىئى خۆى چەسپ بکاو بپهئىئەو، کە ئىسماعىل دىتەو دەفەرموئ: کەس هاتووە بۆلاتان؟ دەلى: بەلى، پیرەمێردىكى نوورانى شیو شىرىن هاتە مالمەن، گەلى وەسفى باشى کرد، پرسىارى تۆى لى کردم، هەوالى تۆم بۆى باس کرد، لەگوزەرانی پرسىن، پىم گوت: کە زۆر باشىن، فەرمووى: راسپىرى کردیت؟ گوتى: بەلى، سلاوى لى دەکردیت و دەیفەرموو: کە ئاستانەى دەرگاكت مەحکەمتریکەى، فەرمووى: ئەو باوکمە، ئاستانەى دەرگاكتەىشم مەبەست تۆیە ژن بەردى بنچىنەى ماله، باشى و خراپى خانوو بەندە لەسەر بەردى بناغەکەى جا بۆیە کە فەرمانى پى کردووم کەلەلای خۆم بتهئىلمەو بەرەلات نەکەم، جا چەندەى کە خودا حەز بکات ئىبراهیم مایەو و نەهاتەو بۆلایان، کە هاتەو ئىسماعىل لەبن ئەو

شیخه‌له گه‌وره‌دا که‌خۆی یه‌که‌مجار له‌وێ داینان، که له‌نزیکه‌ی بیری زه‌مزه‌مه‌وه بوو، خه‌ریک بوو تیریکی داده‌داو ده‌یتاشی، که‌چاوی به‌باوکی که‌وت به‌رزه‌ پێ له‌به‌ری هه‌لساو چوو به‌ پیری‌هوه‌و له‌سه‌ر شیوه‌ی باب و کور ده‌ست و مۆچان و ئه‌مانه‌یان کردو له‌پاشا ئیبراهیم فهرمووی: ئه‌ی ئیسماعیل! خودا فهرمانیکی داوه به‌سه‌رما ئایا تو ده‌توانی کۆمه‌کیم بکه‌ی؟ فهرمووی: فهرمانی په‌روه‌ردگارت به‌جێ بینه، فهرمووی: تو یارمه‌تیم ده‌ده‌ی؟ فهرمووی: منیش یارمه‌تیت ده‌ده‌م، ئیبراهیم ته‌پۆلکه‌یه‌کی به‌ئیسماعیل پینیشان دا، که ده‌یروانی به‌ سه‌رده‌ورو به‌ری خۆی داو فهرمووی: خودای گه‌وره‌ فهرمانی پێ فهرمووم که ئالیرانه‌دا خانه‌یه‌ک دروست بکه‌م، گوته‌ی: ئیتر ئه‌و حه‌له‌ ده‌ستیان کرد به‌ بناغه‌دانانی به‌یتی خانه‌ی خوداو به‌ره‌ به‌ره‌ بناغه‌ی به‌یتیان دوو به‌دوو به‌رز کرده‌وه، ئیسماعیل شاگرد بوو به‌ردی ده‌هیناو ئیبراهیمیش وه‌ستا بوو دروستی ده‌کرد یه‌ک شاگردو یه‌ک وه‌ستا! تا خانوه‌که به‌رز بۆوه، ئه‌وجا ئیسماعیل ئه‌م به‌رده‌ی بۆ باوکی هینا، که پێی ده‌گوتری به‌رده‌که‌ی ژیر پێی ئیبراهیم، یا حه‌جهری مه‌قامی ئیبراهیم، به‌رده‌که‌ی بۆداناو ئیبراهیم له‌سه‌ری وه‌ستاو خانوه‌که‌ی دروست ده‌کردو ئیسماعیل به‌ردی بۆ ده‌هیناو ده‌یدایه‌ ده‌ستی و ئه‌ویش له‌ریزی دیواره‌که دادای ده‌ناو پیکه‌وه به‌یه‌ک ده‌نگ و یه‌ک دڵ به‌سۆزه‌وه ده‌پارانه‌وه‌و ده‌یان فهرموو:

{رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ - ۱۲۷/۲}.

خودایه‌! ئه‌م کرده‌وه‌یه‌مان لێ قووبۆل بکه‌، چونکه هه‌ر خۆتی که گویت له‌ده‌نگمان بێ و ئاگات له‌حالی دلمان بێ (بوخاری) - (ره‌زای خودای له‌سه‌ر بێ):

کوپه‌ شاگردو باوکی وه‌ستایه

خانوه‌ش به‌یتوللای خانه‌ی خودایه

شتی وایاب، به‌ده‌گمه‌ن وایه

به‌هره‌ی باوانی په‌سوله‌للایه!

۳۷۰۲ - عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَلَمْ تَرَى أَنَّ قَوْمَكَ بَنَوْا الْكَعْبَةَ أَقْتَصَرُوا عَنْ قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ. فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنْ تَرُدَّهَا عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ. قَالَ: لَوْلَا حِدَتَانِ قَوْمِكَ بِالْكَفْرِ. فَقَالَ: ابْنُ عُمَرَ لَئِنْ كَانَتْ عَائِشَةُ سَمِعَتْ هَذَا مِنْ مِنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا أَرَاهُ تَرَكَ اسْتِلَامَ الرُّكْنَيْنِ اللَّذَيْنِ يَلِيَانِ الْحِجَرَ إِلَّا أَنْ الْبَيْتَ لَمْ يُتَمَّمْ عَلَى قَوَاعِدِ إِبْرَاهِيمَ^(۱۳).

عائیشه (خودای لى پازى بن) گوئى: پیغه‌مبەر (درویدی خودای لى سەربى) فەرمووی: ئایا دەزانیت ئەوکاتەى کە گەلەکەى تۆ خانووی کابەیان دروست کردەوه، بەتەواوێ نەیان گەیاندهوه سەر بناغەکانی ئیبراهیم لەبەر ئەوەى کەئەو چەردە ماله‌ى حەلالەى کۆیان کردبوو بەشى نەدەکرد، لەلای سەررویه‌وه حىجری ئیسماعیل بەجیما. منیش عەرزیم کرد: ئەى تۆ بۆ نایبەیتەوه سەر بناغەکانی ئیبراهیم؟ فەرمووی: لەبەر ئەوه من نایبەمەوه سەر بناغەکانی ئیبراهیم چونکە گەلەکەى تۆ نۆ موسولمانن و هیشتا بەباشی دلیان نەگرتوو بە ئیسلامەتییه‌وه دوور نییه ئەگەر من کابە تێک بدهم و گەورەترى بکەم ئەوان شتى وا پەسەند نەکەن ئیبنو عومەر دەیگوت: وابزانم بۆیه‌کا جاران پیغه‌مبەر (درویدی خودای لى سەربى) لەکاتى تەواف کردندا دەستى نەدەهینا بەدوو گوۆشەکەى پال حىجری ئیسماعیل دا لەبەر ئائەمەیه کە عائیشه دەلى له پیغه‌مبەرم ژنەوتووم، کەوابى دیارە مالى کابە بەتەواوێ لەسەر بناغەکانی حەزەرەتى ئیبراهیم دروست نەکراوەتەوه، بەلکوو هەنى له‌حىجری ئیسماعیلی لى دەرکراوه (ب) ⇨ (ب/۲ ز/۱۳۵ ل/۲۷۲ ف/۴ + ب/۲ ز/۱۳۶ ل/۲۷۳ ف/۱).

۳۷۰۳ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ أَهْلُ الْكِتَابِ يَقْرَأُونَ التَّوْرَةَ بِالْعِبْرَانِيَّةِ وَيُفَسِّرُونَهَا بِالْعَرَبِيَّةِ لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ، فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا

تُصَدِّقُوا أَهْلَ الْكِتَابِ، وَلَا تُكَذِّبُوهُمْ. وَقُولُوا (آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ) الْآيَةَ. رواهما البخاري^(۱۴).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی پازی بێ) گوتی: جارێن خاوەن نامەکان تەوراتیان بەزمانی عیبری دەخویندەوێ و بەعەرەبی شەرح و رافەیان دەکرد بۆ موسولمانان، پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: نەباوەر بەم قسانە ی خاوەن نامەکان بکەن و نە بە درۆشیان بخەنەو، بەلام بلێن:

{آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلُ وَأَنَّ أَكْثَرَكُمْ فَاسِقُونَ - ۱۳۶/۲}.

واتە: باوەرمان هێنا بە خودا باوەرمان هێنا بە قورئان، کەبەهۆی موخەممەدەوێ بۆ ئیمە هاتوو، باوەرمان هێنا بەکتیب و شەریعەتی ئیبراھیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یەعقوب و نەتەوێکانی یەعقوب، وە باوەرمان هێنا بە تەورات کە هاتوو بۆ موسا و بە ئینجیل کە هاتوو بۆ عیسا و بە کتیبانە کە دراوێن بە پیغەمبەرێان بەخەلاتی لەلایەن خودای خۆیانەو، ئیمە جیاوازیخوازن و جیاوی ناکەین لەناو ئەوانا هەموویان بە پیغەمبەر و خوشەوێست و پەھەری خودای گەرە دەزانین، ئیمە کە گەلی ئیسلامین هەرچی فەرمانی خودای لەسەر بێ لەسەر سەر و چاومانەو مل کەچ و فەرمانبەرداری خودای خۆمانین (ب - خودای ئی پازی بێ).

۴ - ۳۷۰ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يُدْعَى نُوحٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَقُولُ: لَيْتَكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَبِّ. فَيَقُولُ: هَلْ بَلَّغْتَ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ. فَيَقَالُ: لَأُمَّتِهِ هَلْ بَلَّغْتُمْ؟ فَيَقُولُونَ مَا أَتَانَا مِنْ نَذِيرٍ. فَيَقُولُ: مَنْ يَشْهَدُ لَكَ فَيَقُولُ: مُحَمَّدٌ وَأُمَّتُهُ. فَتَشْهَدُونَ أَنَّهُ قَدْ بَلَّغَ. (وَيَكُونُ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا) فَذَلِكَ قَوْلُهُ: (وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا) رواه البخاري والترمذي^(۱۵).

^(۱۴) بخاری. تفسیر: ۴۴۸۵ = تجرید / ۴ / ل / ۴۱۵ / رقم: ۱۶۳۷ = ۴۴۸۵ ، ۷۳۶۲ ، ۷۵۴۲ فتح الباری.

^(۱۵) بخاری. تفسیر: ۴۴۸۷.

ئەبو سەئىدى خۇدرى (خوداى لى پازى بىن) گوتى: پېغەمبەر (درودى خوداى لەسر بىن) فەرموۋى: رۆژى قىامت نوح پېغەمبەر (درودى خوداى لەسر بىن) بانگ دەكرى، كەدى دەفەرموۋى: ئەى پەرۋەردىگارى من! بفرموو، تۆ سەرۋەرۈ من فەرمانبەر، فەرمانت بەچىيە سەرم لەرىتايە، خودا دەفەرموۋى: ئايا تۆ پەيامى منت پراگەياند بەگەلەكەى خۆت؟ نوح دەفەرموۋى: بەللى پېم پراگەياندن ئىنجا دەگوتىرى بەگەلى نوح: ئايا نوح وەك خۆى دەللى پەيامى خوداى بەئىۋە پراگەياندوۋە؟ دەللىن: كەس نەھاتوۋە بۆلاى ئىمە كە بۆ شتى وا ھۆشيارو ئاگادارمان بىكاتەۋە! ئەوجا خودا بەنوح دەفەرموۋى: كى شايەتت بۆ دەدا؟ نوح دەفەرموۋى: موخەممەدو گەلى موخەممەد شايەتت بۆ دەدەن، ئەۋجەلە ئىۋە شايەتى بۆ دەدەن كەئەۋ زاتە پەيامى خوداى پېيان پراگەياندوۋە، پېغەمبەرەكەشتان دەبى بەشايەت لەسەر راستى ئىۋە، مەبەست لەم ئايەتە ئەمەيە، كە دەفەرموۋى:

{وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا - ۱۴۳/۲}

ھەرۋەكۈۋ پوۋگەم بۆ گۆپىن بە پوۋگەيەكى ۋەھا كەپپى پازى بنو لەھەمان كاتا رېگەى پاستم نىشان دان، ئىۋەشم كرد بە گەلىكى ميانەى سەردەستە، نەۋەك گەلى مووسا بە تەۋاۋى ماددە خواھ بن، ۋە نەۋەكۈۋ گەلى عيسا نەۋىست (زاھىد) و پشت لەجىھان بن، ھەتا لەپاشە پۇژدا بىن بەشايەت لەسەر نەتەۋەكانى پېغەمبەرەكانى تر، ۋە پېغەمبەرى خۆشتان بىن بە شايەت لەسەر راستى ئىۋە (ب/ت- خودايان لى پازى بىن).

۳۷۰۵- ⇒ (ب/۱ ز/۵۳ ل/۲۱۰ ف/۲ + ف/۳ + ف/۴) (۱۶).

۳۷۰۶- ⇒ (ب/۱ ز/۵۳ ل/۲۱۰ ف/۳) (۱۷).

(۱۶) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/۵۳ رقم: ۲۸۷/۲ + رقم: ۲۸۹/۴ + ۴ / ۳۹۸ + بخاري. تفسير: ۴۹۰.

(۱۷) سبق تخريجه في الحديث الذي قبله.

۳۷۰۷- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: لَمَّا وَجَّهَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى الْكَعْبَةِ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يَخَوَانَنَا الَّذِينَ مَاتُوا وَهُمْ يُصَلُّونَ إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ) الْآيَةَ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ خَالٍ.^(۱۸)

ئیبینو عەبباس (خودایان ئی پازی بێ) دەلێ: کاتی خودا فەرمانی بە پیغەمبەر کرد کە لە نوێژدا پووبکاتە کابە ی نازدار، یاران عەرزی حەرەتیان کرد: ئەو پیغەمبەری خودا! ئەو ئەو برا موسولمانانەمان چۆن کە ئیستا مردوون و جارێان بەرەو بەیتولمەقدیس نوێژیان دەکرد؟ جا خودا بۆ وەلامی ئەم پرسیارە ئەم ئایەتە ی ناردە خوارەو:

{وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ إِنَّ اللَّهَ بِالنَّاسِ لَرُؤُوفٌ رَحِيمٌ - ۱۴۳/۲}.

واتە: خودا پایە ی ئیمان و باوەرتان و پاداشی باشی کردەوێ چاکەتان هەرگیز زایە ناکا، بەراستی خودا لەگەڵ ئەو خەڵکە زۆر بەبەزەیی و بەرەحمە (ت/ب).

{الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِّنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ - ۱۴۶/۲}.

دانەر (پەڕمەکی لە نوێژ پەخت بێ) لە ڕاڤە ی ئەم ئایەتەدا لە شەرەحە کەیدا دەلێ: خاوەن نامەکان زۆر باش پیغەمبەری خۆمان دەناسن، بەهۆی ئەو ناوێشانە ی کە لە تەو پەت و ئینجیل دا بۆ ناسینی موخەممەد (دروودی خودای لەسەر بێ) بۆیان هەڵدراون، زۆر باش دەزانن کە موخەممەد پیغەمبەری خودایە، وەکوو چۆن کۆپەکانی خۆیان دەناسن ئاوا، بەلام زۆر بەیان ئەو راسستیە دەشارنەو لە خەڵک، تەنانەت عومەر (خودای ئی پازی بێ) کە پرسیار ی لەبارە ی حەرەتەو لە عەبدوللای کۆپی سەلام کرد (کە لە پێشدا لە زاناکانی جوله‌کەبوو، وە موسولمان بوو بوو) گوتی: من پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ)

(۱۸) بخاری. تفسیر: ۴۴۸۶.

له کورپه‌کانی خوّم باشتر ده‌ناسم، چونکه له پیغه‌مبه‌ریتی موحه‌مه‌دا هیچ گومانیکم نییه، به‌لام له کورپه‌کانی خوّما گومانم هه‌یه، چونکه ده‌گونجی دایکیان به‌دزی منه‌وه داوین پیسی کردب.

۳۷۰۸- ⇒ (ب/۲ ز ۹۷/ل ۱۸۹ ف ۱ + ف/۲) (۱۹).

۳۷۰۹- ⇒ (ب/۲ ز ۹۷/ل ۱۹۲ ف ۴) (۲۰).

۳۷۱۰- عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ يَزِيدَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ فِي هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ (وَاللَّهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ) وَفَاتِحَةُ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ (إِلَهُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ)، رواه الإمام أحمد وأبو داود والترمذي بسند صحيح (۲۱).

ئه‌سمای کچی یه‌زید (خودای لئ پازی بئ) گوئی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) فه‌رمووی: ناوه هه‌ره گه‌وره‌که‌ی خودا واته: ئیسمی ئه‌عظم له‌م دوو ئایه‌ته‌دایه، له‌ ئایه‌تی {وَاللَّهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ} و له‌ ئایه‌ته‌که‌ی سه‌ره‌تای سووره‌تی ئالی عیمران دا که ده‌فه‌رمووی: {إِلَهُ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ} (ئه‌د/ت - س/ص).

۳۷۱۱- عن أبي أمامة (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عن النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قال: اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ فِي ثَلَاثِ سُورٍ مِنَ الْقُرْآنِ فِي الْبَقَرَةِ وَآلِ عِمْرَانَ وَطَةَ. رواه الطبراني والحاكم بسند حسن (۲۲).

ئه‌بو ئومامه (خودای لئ پازی بئ) گوئی: چه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) فه‌رمووی: ئه‌وناوه گه‌وره‌یه‌ی خودا، که حالی وایه هه‌رکاتێ یه‌کێ به‌وناوه هاواری لئ بکا دئ به‌ ده‌نگیه‌وه‌و مرازه‌که‌یی ده‌داتئ ئه‌وناوه پیروژه‌یه له‌م

(۱۹) تقدم في المجلد الثاني تسلسل / ۹۷ برقم: ۲۰۱.

(۲۰) تقدم في المجلد الثاني تسلسل / ۹۷ برقم: ۴.

(۲۱) سنده صحيح.

(۲۲) رواه الطبراني والحاكم بسند حسن.

سئ سوورته دایه، کهوان له‌قورئان دا: له‌به‌قهره و ئالی عیمران و طاهادا.
(طه‌به‌رانی/حاکم - س/ح).

{وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَنْدَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ وَلَوْ يَرَى الَّذِينَ ظَلَمُوا إِذْ يَرْوْنَ الْعَذَابَ - ۱۶۵/۲}.

واته: هه‌ندئ که‌سی واهه‌ن که‌چه‌ن هاو وینه‌یی بۆ خودای مه‌زنی بی وینه‌ی بی چون له‌خوینانه‌وه‌ بریار ده‌ده‌ن، به‌ بیرپای پووچی گه‌نده‌لی خوینا و ده‌زانن که‌ ئه‌و خودا داتا‌شراوانه‌ ده‌توانن شان بده‌ن له‌شانی خودا و نییددایه‌تی و دژایتی و مله‌مله‌ی له‌گه‌ل دا بکه‌ن، ئه‌وانیش وه‌کوو بت و ئه‌ستیره‌و شتانی له‌م بابته، له‌هه‌مان کاتا وه‌کوو خودای گه‌وره‌ خویشیان ده‌وین، چونکوو به‌هاوشانی خویان ده‌زانن به‌لام خاوه‌ن برپای ساغ خودای گه‌وره‌یان له‌هه‌موو شتی خوشتر ده‌وی.

۳۷۱۲- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَلِمَةً وَقُلْتُ أُخْرَى. قَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ نِدًّا دَخَلَ النَّارَ. وَقُلْتُ أَنَا مَنْ مَاتَ وَهُوَ لَا يَدْعُو لِلَّهِ نِدًّا دَخَلَ الْجَنَّةَ^(۲۳).

عه‌بدوللای کو‌پی مه‌سه‌وود (خودای لی پازی بی) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای له‌سرب) فه‌مایشتیکی فه‌رموو: منیش به‌نیشانه‌ (ده‌لاله‌ت)ی ئه‌و فه‌رمایشته‌ی ئه‌و قسه‌یه‌کم گو‌توو، هه‌زه‌ت فه‌رموویه‌تی: ئه‌وه‌ی هاوبه‌ش بۆ خودا بریاریداو لی په‌شیمان نه‌بیته‌وه‌و له‌سه‌ر ئه‌و باوه‌ره‌ بمری ده‌چیته‌ دۆزه‌خ. منیش گو‌توو مه‌: ئه‌وه‌ی برپای به‌خودا هه‌بی و هاوبه‌شی بۆ بریار نه‌داو له‌سه‌ر ئیمان و باوه‌ر بمری سه‌ره‌نجام ده‌چیته‌ به‌هه‌شت! (ب).

به‌نده‌یش قسه‌یه‌کم هه‌یه‌ عه‌رزتانی ده‌که‌م: هه‌ر موسولمانی ده‌گریت، خوینه‌وارو نه‌خوینه‌وار، زۆرباش خودا ده‌ناسی و خودا به‌ خودای خو‌ی ده‌زانئ و غه‌یری خودا هه‌مووی به‌ عه‌بدو به‌نده‌ی خودا ده‌زانئ. واته‌ تی‌ک‌رای

(۲۳) بخاری تفسیر البقرة: ۴۴۹۷.

موسولمانان له‌سایه‌ی خوداوه بیرو پریان زۆر ساغ و پاک و دووره له
 بته‌په‌رستی و شتی وا. بگره له‌سه‌ره‌تای ئیسلامیشه‌وه تا ئیستا، به‌به‌رچاوی
 مامۆستاو زانا ئایینییه‌کانه‌وه ته‌کیه‌و خانه‌قاو طه‌ریقه‌ت و شیخ و پیرو
 ده‌رویش و صوفی هه‌ر بوون، وه‌گه‌لێ له‌ موسولمانان (له‌به‌ر په‌زای
 خودا) پیری، یا مه‌لایێ یا شیخی، یا رابه‌رو مورشییدیکی خوش ده‌وی،
 له‌حالی ژیانیا دینی ده‌کاو داوای پێنموونی و نزای باشی لێ ده‌کا، وه
 له‌حالی مردنیا دینی گۆپو خزن و نه‌زرگه‌ی ده‌کاو فاتیحای بۆ ده‌نیژی و
 سلّوی لێ ده‌کاو له‌ خزمه‌تیا له‌خودا ده‌پاریته‌وه که‌له‌به‌ر خاتری ئه‌م به‌نده
 باشه‌ی خوێ و به‌به‌ره‌که‌تی عیلم و زانست و عیاده‌تی ساغی ئه‌و، په‌حم
 به‌حالی ئه‌ویش بکاو مرازی بدا، وه‌ گه‌لیکی تریان خێرو نه‌زر ده‌که‌ن و
 ده‌یده‌ن به‌ هه‌ژاران و لیقه‌وماوان و پاداشی باشی ئه‌و خێرو چاکه‌ی خوێانه
 به‌دیاری ده‌نیرن بۆ گیانی پاکی پیغه‌مبه‌رو ئه‌م شیخ و پیرو خواناسانه، وه
 هه‌ندیکی تریان به‌نیازیکی پاک خزمه‌تی ته‌کیه‌و خانه‌قاو ده‌رویش و صوفی
 ناویان ده‌که‌ن، هه‌روه‌ک خزمه‌تی مزگه‌وت و فه‌قی و مه‌لاده‌که‌ن و دلسۆزی و
 ئیخلاصی خوێان به‌رابه‌ر به‌نه‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ر ده‌رده‌به‌رن، ئه‌مه هه‌مووی
 داده‌نرێ به‌به‌شیکی باش له‌کرده‌وه‌ی چاکی موسولمان، وه‌به‌هیچ کلۆجێ
 به‌مه ناگوترێ بته‌په‌رستی و شتی وا، وه‌ ئه‌وه‌ی هه‌وا خویه‌و به‌خوتو خۆپرای
 ئه‌مه به‌ شیرک و فره‌ خواهی بزانی ئه‌وه ده‌بی به‌قسه‌ی ئه‌و تیک‌پرای
 موسولمانان (له‌سه‌ره‌تای ئیسلامه‌وه تا ئیستا) تا‌ک تا‌که‌ی لێ ده‌رچێ هه‌موو
 کافه‌رن و بته‌په‌رست بن. داخه‌که‌م ئه‌م جوړه‌ که‌سانه (به‌ناوی ئیسلامی ساخی
 په‌تییه‌وه) شاته‌ شاتیکی زۆر بی تام ده‌که‌ن و قیاسی که‌شک له‌ مه‌شک
 ده‌که‌ن و قسه‌ی هه‌له‌ق مه‌له‌ق ده‌جوونه‌وه. من به‌ش به‌حالی خۆم نه‌ده‌رویشم و
 نه‌ صوفی به‌پراستیم به‌لام خوا هه‌قه‌ ئه‌وه‌ی من له‌ئه‌هلی ته‌کیه‌و خانه‌قاو
 ته‌ریقه‌ته‌کانم دیوه‌ خووی شیرین و په‌فتارو کرداری جوان و به‌نده‌یی ساغی
 خودایه‌و هیچی تر، ده‌رویشی ساغی هه‌ژاری بیوه‌یی دلگه‌رمی وام دیوه‌ فوو
 له‌ کیو بکا هه‌لی ده‌که‌ن! سویندم به‌ خودا سه‌ییدی نعیمی وام به‌چاوی خۆم

دیوه وهك تهرزه گولله‌باران كراوه به‌پیوه وهك كیوی ئوحد وه‌ستاوه نووچی نه‌بردوه هه‌تا خودا له‌به‌ر حیکمه‌تی ریگهی نووچدانی داوه. که‌واته توخوا با سۆزیکي ده‌رویشان به‌کین*:

نووری! چیه‌ی وای حالی ده‌رویشی

سه‌ری لێ داوی؟ ده‌لیی ده‌وچۆشی!

هه‌ر قسه‌ی پووتی، ته‌نه‌که‌ی بۆشی

به‌قسه‌ ساغی، به‌دل نه‌خۆشی!!

بێ سهرینه‌ی وای په‌ست و په‌روشی

بێ سه‌ی و باده‌ سه‌ست و سه‌رخۆشی!

۳۷۱۳- عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: كَانَ فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ الْقِصَاصُ، وَلَمْ تَكُنْ فِيهِمُ الدِّيَّةُ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى لِهَذِهِ الْأُمَّةِ (كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحَرْبُ بِالْحَرْبِ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأَنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ غُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ) فَالْعَفْوُ أَنْ يَقْبَلَ الدِّيَّةُ فِي الْعَمْدِ (فَاتَّبَاعُ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٌ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ) يَتَّبِعُ بِالْمَعْرُوفِ وَيُؤَدِّي لَهُ بِإِحْسَانٍ، (ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ) مِمَّا كُتِبَ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ. (فَمَنْ اعْتَدَى بِغَدٍّ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ)^(۲۴).

* له‌شه‌ری قادسیه‌دا، سیدیکی نه‌عیم، ناوی سید محمد بوو، باوکی له‌حه‌ویجه‌ ته‌کیه‌و ده‌رویشی هه‌بوو، له‌ترسی عه‌سکه‌ری خۆی کردبوو به‌حمایه‌ی عه‌رت دووری به‌پوتبه‌ی ملازم له‌گه‌ل کۆمه‌لی عه‌سکه‌ری ڕاکردوو دا له‌خوار که‌رکووکه‌وه‌ی عه‌دامیان کرد، هه‌رمعدومی شه‌ش رامی گولله‌ بارانیان ده‌کرد. که‌ دوکتۆره‌که‌ سید محمدی فحس کرد، وه‌ک ئه‌مه‌ عاده‌ته‌، سید محمد ساخو سه‌لیم بوو، خوێن له‌ لووتی نه‌هاتبوو مقده‌میکی تورکمان گوتی: مامۆستا تو به‌شایه‌ت به‌ خودا تۆله‌ی ئه‌م سیده‌ له‌م حکومه‌ته‌ ده‌ستینی!.

وه‌رگێڕ - ۲۸ / ۳ / ۲۰۰۸

^(۲۴) بخاری. تفسیر سورة البقرة: ۴۴۹۸.

ئیبینو عەبباس (خودایان لێ پازی بێ) گوتی: لەناو نەوێ ئیسرائیل دا تۆلە‌ی کوشتن تەنیا کوشتنەوێ بوو، خوینبایی وەرگرتنیان لەناو دا نەبوو، بەلام خودای گەورە لە قورئانا دەفەرموێ بەگە‌لی موخەممەد:

{كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عَفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَاعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٍ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنِ اعْتَدَى بَعْدَ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ٢/١٧٨}.

واتە: راقە‌ی ئایەتە‌کە لەسەرەتای بەرگی سێ دا لەزنجیرە‌ی (٢) و (٣) بۆ‌یشت.

ئیبینو عەبباس (خودایان لێ پازی بێ) دە‌ڵێ: مە‌بەست لەعەفو و بە‌خشین لەم ئایەتە‌دا ئەوێ: کە‌له‌کوشتنی قەستی دا خاوەن خوین بە وەرگرتنی خوین پازی بێ، وە بە‌ پیاوانە و بە‌پێی باوی جوانی ناو کۆمە‌ڵ داوای خوینبایی بکات و بە‌ریک و پێکی خوینی پێ بدرێ، دیارە کە دامە‌زرانی ئەم یاسای لێ خوشبوون و خوین وەرگرتنە بارسووکێ و ئاسانکارییە لەچاو ئەو حوکم و برباری کوشتنەوێ بێ وە‌جە‌له‌دا کە‌له‌سەر نەوێکانی پیش ئیوێ دانرابوو (ب).

$$-٣٧١٤ \Rightarrow (ب/٣ ز/٢ ل/٣ ف/٣ + ٢/٢) (٢٥).$$

بۆ ئایەتە‌کە تە‌ماشای سەرەتای زنجیرە (٥) بەرگی دوو بکە، ئایەتی یە‌کە‌م.

$$-٣٧١٥ \Rightarrow (ب/٢ ز/٦٠ ل/١٢٤ ف/١) (٢٦).$$

$$-٣٧١٦ \Rightarrow (ب/٢ ز/٢٧ ل/٧٨ ف/٢) (٢٧).$$

$$-٣٧١٧ \Rightarrow (ب/٢ ز/٢٧ ل/٧٦ ف/١) (٢٨).$$

(٢٥) تقدم برقم: ٣ / ١٩٦٢ ورقم: ٢ / ١٩٦١ مجلد ثالث.

(٢٦) تقدم برقم: ١ / ١٤١٧. مجلد ٢ / تسلسل / ٦٠.

(٢٧) تقدم برقم: ٢ / ١٣٠٧ مجلد ٢ / تسلسل / ٢٧.

(٢٨) تقدم برقم: ١ / ١٣٠٦ مجلد ٢ / تسلسل / ٢٧.

لیرهدا ئەم نه‌خته زیاده‌ی هه‌یه: که پۆژووی پهمه‌زان داهات، پیاوان له‌مانگی پهمه‌زانا چ به‌شه‌و وه چ به‌رۆژ نه‌ده‌چوونه لای ژنان.

۳۷۱۸- ⇒ (ب/۲ ز/۲۷ ل/۷۶ ف/۱) (۲۹).

۳۷۱۹- ⇒ (ب/۲ ز/۲۷ ل/۷۸ ف/۳) (۳۰).

۳۷۲۰- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ إِذَا أَحْرَمُوا أَتَوْا الْبَيْتَ مِنْ ظَهْرِهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: (وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا). رواه البخاري ومسلم ولفظه: كَانَتْ الْأَنْصَارُ إِذَا حَجُّوا فَرَجَعُوا لَمْ يَدْخُلُوا الْبُيُوتَ إِلَّا مِنْ ظُهُورِهَا فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَدَخَلَ مِنْ بَابِهِ فَلَامَوْاهُ فَتَرَكْتُ هَذِهِ الْآيَةَ (لَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا) (۳۱).

به‌راء (خودای ئه‌ پازی بن) گوئی: له‌سه‌رده‌می نه‌زانی دا ده‌ستووریان وابوو که هه‌جیان ده‌کردو له‌حه‌ج ده‌گه‌رانه‌وه بو ماله‌وه له‌پشتی خانوو هه‌کانیانه‌وه ده‌چوونه ژووره‌وه، تا خودای گه‌وره ئەم ئایه‌ته‌ی نارد هه‌خواره‌وه:

{وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ - ۱۸۹/۲}.

واته: چاکه‌و کرده‌وه‌ی باش ئەوه نییه که هاتنه‌وه بو ماله‌وه له قنگه‌بان‌ه‌وه له‌پشتی خانوو هه‌وه بچه ژووره‌وه، به‌لکو چاکه ئەوه‌یه که پیاو له خودای گه‌وره بترسێ و پارێز له‌نافه‌رمانی ئەو بکا، له‌ده‌رگای ئاسایی ماله‌کانتانه‌وه بچه ژووره‌وه هه‌موشۆبکه‌ن و بو هه‌موو مه‌به‌ستێ له‌ ده‌رگا و پێگه‌ی ئاسایی خۆیه‌وه بپۆن (ب/م) گه‌فته‌ی (م) ئاوايه: جاران یاریده‌ده‌ران که هه‌جیان ده‌کردو ده‌گه‌رانه‌وه له قنگه‌بان‌ه‌وه ده‌لاقه‌یه‌کیان ده‌کرده خانوو هه‌کیان و له‌و کونه‌وه له‌پشته‌وه ده‌چوونه ماله‌وه، هه‌تا جارێ پیاوێ (له

(۲۹) راجع الحديث السابق عليه.

(۳۰) تقدم في المجلد الثاني تسلسل / ۲۷ رقم: ۱۳۰۸ / ۲.

(۳۱) بخاري. تفسير: ۱۸۰۲ ، ۴۵۱۲. مسلم. تفسير: ۷۴۶۵.

یاریده‌ده‌ران) له‌حه‌ج ده‌گه‌ریتته‌وه‌و له‌ده‌رگاوه ده‌چیتته‌وه ماله‌وه، ئه‌وانیش
لۆمه‌و سه‌ره‌نه‌شتی ده‌که‌ن، جا ئه‌م ئایه‌ته‌هاته‌ خواره‌وه {وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ
تَأْتُوا.....}.

۳۷۲۱- عَنْ نَافِعٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ لَابْنِ عُمَرَ فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ
الرَّحْمَنِ مَا حَمَلَكَ عَلَى أَنْ تَحُجَّ عَامًا وَتَعْتَمِرَ عَامًا، وَتَتْرِكَ الْجِهَادَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ
وَجَلَّ، وَقَدْ عَلِمْتَ مَا رَغِبَ اللَّهُ فِيهِ قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ إِيْمَانٍ بِاللَّهِ
وَرَسُولِهِ، وَالصَّلَاةِ الْخَمْسِ، وَصِيَامِ رَمَضَانَ، وَأَدَاءِ الزَّكَاةِ، وَحَجِّ الْبَيْتِ. قَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ
الرَّحْمَنِ، أَلَا تَسْمَعُ مَا ذَكَرَ اللَّهُ فِي كِتَابِهِ (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا
بَيْنَهُمَا) (قَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ) قَالَ: فَعَلْنَا عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
وَكَانَ الْإِسْلَامُ قَلِيلًا، فَكَانَ الرَّجُلُ يُفْتَنُ فِي دِينِهِ إِمَّا قَتَلُوهُ، وَإِمَّا يُعَذِّبُوهُ، حَتَّى كَثُرَ
الْإِسْلَامُ فَلَمْ تَكُنْ فِتْنَةً. قَالَ: فَمَا قَوْلُكَ فِي عَلِيٍّ وَعُثْمَانُ؟ قَالَ: أَمَّا عُثْمَانُ فَكَانَ اللَّهُ عَفَا
عَنْهُ وَأَمَّا أَنْتُمْ فَكُرهْتُمْ أَنْ تَعْفُوا عَنْهُ، وَأَمَّا عَلِيٌّ فَإِنَّ عَمَّ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
وَحَنَنَهُ وَأَشَارَ بِيَدِهِ فَقَالَ: هَذَا بَيْتُهُ حَيْثُ تَرَوْن. رواه البخاري (۳۲).

نافیع (ره‌زای خودای له‌سه‌ربن) گو‌تی: پیاو‌ی هاته‌ لای ئیبنو عومه‌ر گو‌تی:
ئهی باوکی ئه‌وپه‌رحمان! له‌به‌ر چی سالت‌ی هه‌ج ده‌که‌یت و سالت‌ی عه‌مه‌ره
ده‌که‌یت، به‌لام ناچیت بو‌ خه‌باتگه‌یران و غه‌زا له‌ ریه‌گی خودادا، ئه‌مه‌ له‌ کاتیک
دا که‌ خو‌ت زو‌رباش ده‌زانیت که‌ خودا چه‌ند به‌گه‌رمی مه‌دحی غه‌زاو په‌سنی
خه‌بات ده‌کا؟ ئیبنو عومه‌ر (خودایان له‌ پازی بن) گو‌تی: ئهی کو‌پی ب‌رام! ئایینی
ئیسلام له‌سه‌ر ئه‌م پینج بنیاته‌ دامه‌زراوه‌: باوه‌ر به‌ خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا،
کردنی پینج نو‌یژه‌و گرتنی پو‌ژوو‌ی مانگی په‌مه‌زان و دانی زه‌کات و هه‌جی
خانه‌ی خودا، گو‌تی: ئهی باوکی ئه‌وپه‌رحمان! خو‌ت باش ده‌زانی که‌ خودا
له‌قورئانا، ده‌فه‌رمو‌ی:

{وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا - ۹/۴۹}.

واته: ئەگەر دوو تاقم لە موسولمانان بوو بەجەنگیان و شەڕیان لەگەڵ یەکدا کرد، ئەو ناوێزێیان بکەن و گری ئاوی بەینیان بکەن ئەو وە لە ئایەتێکی تردا دەفرموی:

{وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ - ۱۹۳/۲}

واته: جەنگیان لەگەڵ بکەن، تا دوژمنایەتی ئایین نامێنێ، وە ئایین و بەندەیی هەر بۆخودا دەبێ ئەو بۆ ئەمە دەلیی چی؟ ئیبنو عومەریش گوتی: لەسەر دەمی پیغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەمە مان بەجێ هێنا، ئەوسا موسولمانان کەم بوون، و دەبوو پیاویان دەهینایە گیروگان و لەسەر ئایین گەڕیان پێ دەکرد، یا دەبوو وەرگەڕێ لە ئایین، دەنا یان دەیانکۆشت، یان ئازارو ئەشکەنجەیان دەدا، ئەمە وابوو تا موسولمانان زۆر بوون، بەلام ئیستا ئایینی ئیسلام پەرەیی سەندوو و گیروگان نەماو. گوتی: ئەو رای تو چییە دەربارەیی عەلی و عوسمان؟ گوتی: هەرچی عوسمانە و دیارە خودا لێی خوش بوو، بەلام ئیو بەزۆر ناتانەوێ لێی خوش بێ، وە هەرچی عەلیشە ئەو دیارە و نومایانە کە ئامۆزاو زاوای پیغەمبەری خودایە (دروودی خودای لەسەر بێ) وە بە دەستی ماله‌کە عەلی نیشان دان و گوتی: ئەو ش ماله‌کەیت بە بەرچاوی خۆتانە وە لە ناو پراستی ماله‌کانی پیغەمبەردا (دروودی خودای لەسەر بێ) (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ} (۱۹۵/۲).

واته: مالی خۆتان بەخت بکەن لەڕێگەی خودادا، وە بە دەستی خۆتان خۆتان مەخەنە ناو نەمان و تیاچوونەو، وە چاکە بکەن و هەموو شتێ لە سەرشیوێکی چاکی شەری بکەن، بە پراستی خودا چاکە کە رانی خوش دەوێ، ئەوێ پیشەیی چاکەیی خوشەوێستی خوایه.

۳۷۲۲- قَالَ: حُذِيفَةُ: نَزَلَتْ فِي الثَّقَفَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۳۳).

حوزه‌یفه (خودای لئ پازی بن) گوتی: ئەم ئایەتە هاتۆتە خوارەوه، لەبابەتی مالا بەخت کردن، لەپێگەیی خودادا بۆ غەزاو خەبات (ب).

۳۷۲۳- عَنْ أَسْلَمَ التَّجِيبِيَّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا بِمَدِينَةِ الرُّومِ فَبَرَزَ لَنَا صَفٌّ عَظِيمٌ مِنْهُمْ وَخَرَجَ لَهُمْ مِنَ الْمُسْلِمِينَ مِثْلُهُمْ أَوْ أَكْثَرُ وَعَلَى أَهْلِ مِصْرَ عُقْبَةُ بْنُ عَامِرٍ وَعَلَى الْجَمَاعَةِ فَضَالَةُ بْنُ عُبَيْدٍ فَحَمَلَ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى صَفِّ الرُّومِ حَتَّى دَخَلَ فِيهِمْ فَصَاحَ النَّاسُ وَقَالُوا سُبْحَانَ اللَّهِ يُلْقِي بِيَدِهِ إِلَى التَّهْلُكَةِ؟ فَقَامَ أَبُو أَيُّوبَ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ تَتَأَوَّلُونَ هَذِهِ الْآيَةَ هَذَا التَّأْوِيلُ وَإِنَّمَا نَزَلَتْ فِيْنَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ لَمَّا أَعَزَّ اللَّهُ الْإِسْلَامَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ فَقَالَ: بَعْضُنَا لِبَعْضٍ سِرًّا إِنَّ أَمْوَالَنَا قَدْ ضَاعَتْ وَإِنَّ اللَّهَ قَدْ أَعَزَّ الْإِسْلَامَ وَكَثُرَ نَاصِرُوهُ فَلَوْ أَقَمْنَا فِي أَمْوَالِنَا فَأَصْلَحْنَا مَا ضَاعَ مِنْهَا. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى نَبِيِّهِ (مَتَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَرُدُّ عَلَيْنَا مَا قُلْنَا (وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ) فَكَانَتِ التَّهْلُكَةُ الْإِقَامَةُ عَلَى الْأَمْوَالِ وَإِصْلَاحُهَا وَتَرْكُهَا الْفُرُوزَ فَمَا زَالَ أَبُو أَيُّوبَ شَاخِصًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ حَتَّى اسْتُشْهِدَ وَدُفِنَ بِأَرْضِ الرُّومِ. رواه أصحاب السنن بسند صحيح^(۳۴).

ئەسڵەمی نەجیبی (خودای لئ پازی بن) گوتی: لە قوستەنتینیە بووین خەریک بووین فەتەحی بکەین، لەوکاتەدا ریزیکی گەورەیی ئەوانمان بۆهاتە مەیدان، لە موسولمانانیش بەقەد ئەوان (بگەرە پتریش) شیرانە دەرچوون و بۆیان چوونە مەیدان، عوقبەیی کوپی عامیر سەرکردەیی خەلکی میصر بوو، سەرکردەیی کۆمەڵەکەش فەزائەیی کوپی عوبەید بوو، جا پیاوێ (لە موسولمانان) هەلمەتی برده سەر ئەو پیزە لەشکرەیی پۆم و نەهەستاو لەهیچ کۆی نەکردەوه هەتا خۆی کرد بەناویاناو دپی پێدان، خەلکەکەش هاواریان لئ هەلساو گوتیان: سوبحانه‌للا! شتیکی سەیری کرد! بەدەستی خۆی خۆی دەهاوێتە ناو ئاگری سوورەوه خوداش دەفەرموێ: {وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ} بەدەستی خۆتان خۆتان تووشی چورتم و سەرتیاچوون مەکەن کەچی

ئەبو ئەییوبی ئەنصاری هەلسایەووە گوتی: ئەی خەڵکینە! ئیو ه لە خۆتانەووە ئەم ئایەتە بەم شیوێهە لێک دەدەنەووە، بەلام لەپراستی دا ئەم ئایەتە دەربارە ی ئیمە هاتە خوارەووە، کە کۆمەڵی یاریدەدەرانین چونکە کە خودا ئایینی ئیسلامی سەرخست و کاتێ یارمەتی دەرانی ئیسلام زۆر بوون، ئیمە لەناو خۆمانا بەنهیانی بە یەکترمان دەگوت: مالا و سامانمان هەموو تیاچوو، ئەوا خودای گەورە ئیسلامی سەرخست و پشتیوانانی ئیسلام زۆر بوون، دە ی با ئیتر خەریکی مالا و باخەکانی خۆمان بین و ئەو دە ی ماو پەرور دە ی بکەین، جا خودای گەورە بەرپەرچی قسەکە ی ئیمە ی دایەووە ئەم ئایەتە ی بە تەواوی ناردە خوارەووە بۆ پیغەمبەری خۆی کە دەفرموی:

{وَأَنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ}.

کەواتە لەسەر ئەم بنیاتە تیاچوون و لەناوچوون و نەمان ئەوێهە کە بەدیار باخ و مالا و سامانەووە کپکەوین و خەریکی مالداریی کردن بین و واز لە غەزاو خەبات بێین! چونکە لەم حالەدا گیانی لە خۆبووردن و خۆبەخت کردن لەپیناوی خوادا نامین، دوزمن باشتترین هە ی دەست دەکەوێ و دەتان فەوتین ئیتر ئەبو ئەییوب (خودای سن پازی بن) شەوقی کەوتە سەر غەزاو بەبێ پەرپا بەپیو پراوەستاو دەستی کرد بەشەپکردن و تیکۆشان لەپریگە ی خوادا هەتا شەهید کرا، وە لە خاکی پۆم بەخاک سپێردرا (د/ت/ن - س/ص).

۳۷۲۴- ب/۲ ز/۱۲۵ ل/۲۵۳ ف/۱ (۳۵).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ...} الآية: انظر: (ب/۲ ز/۹۰ ل/۱۷۴) + (ب/۲ ز/۱۲۵ ل/۲۵۲).

۳۷۲۵- ⇔ (ب/۲ ز/۱۲۵ ل/۲۵۳ ف/۱) (۳۶).

(۳۵) تقدم في المجلد الثاني ت / ۱۲۵ رقم: ۱ / ۱۶۴۹.

(۳۶) تقدم في المجلد الثاني ت / ۱۲۵ رقم: ۱ / ۱۶۴۹.

(٣٨) (ب/٢ ز/١٠١ ل/٢٠١ ف/٤) \Rightarrow -٣٧٢٧.

٣٧٢٨- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: اللَّهُمَّ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ، رواه البخاري: (٣٩).

ئەنەس (خودای لى پازى بى) گوتى: ھەمىشە پىغەمبەر (درودى خودای لەسەر بى) دەيفەر موو:

{رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ - ٢/٢٠١}.

واټه: خودايه! ئه‌ی پەروەردگاری ئێمه‌! هه‌م له‌جیهان داو هه‌م له‌ پوڤی پاشه‌ روژدا به‌شی باشمان بده‌ی و له‌هر دوو جیهان دا چاکمان بو‌ بکه‌، وه‌بمان پارێزه‌ له‌سزای ئاگری دۆزه‌خ (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَادْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَىٰ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ} (٢٠٣)
 تہ ماشای نذرہ بکہ: ⇒ (ب/٢ ز/ ١١٤ ل/ ٢٢٣).

٣٧٢٩- (ب/٢ ز/١٠٣ ل/٢٠٢ ف/١ + ف/٢) (٤٠).

٣٧٣- (ب/٣ ز/١٢٢ ل/٣٢٠ ف/١) (٤١).

{أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخِلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسْتَهْتُمُ
الْبَاسَاءَ وَالضَّرَّاءَ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ: الرُّسُلُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصْرُ اللَّهِ أَلَا إِنَّ
نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ - ٢/٢١٤}.

(٣٧) تقدم في المجلد الثاني ت / ٨١ رقم: ١ / ١٤٩٣ و ٢ / ١٤٩٤.

(٢٨) تقدم في المجلد الثاني ت ١٠١ / ٤ = ١٥٧١.

(٢٩) بخارى. تفسير سورة البقرة: ٤٥٢٢.

(٢٠) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ١٠٣ رقم: ٢ / ١٥٧٦.

(٢١) تقدم في المجلد الثالث تسلسل / ١٢٢ رقم: ١ / ٣١٥١.

رهنگ بئ ئیوه وا به‌ته‌مابن که هه‌روا به‌بئ ئاره‌ق و به‌ئاسانی وه‌کوو
بجی بۆ سه‌رکانی ئاوا بچنه به‌هه‌شت! به‌بئ ئه‌وه‌ی که تووشی ساردی و
گه‌رمی بین و به‌بئ فیداکاری، یا به‌بئ ئه‌وه که وه‌ک پیغه‌مبه‌ره پیشینه‌کان و
په‌یره‌وه‌کانیان تووشی نه‌بوونی و خووشی و ناخووشی و دووچاری ترس و
له‌رزو کاره‌سات و به‌سه‌ره‌ات و داستانی سامناک ببن! ئه‌وان له‌پڕی خودادا
تووشی هه‌موو جووره سه‌ختی و زه‌ره‌رو زیانی بوون و گه‌لئ جار له‌تاوانا
ده‌که‌وتنه له‌رزو چرکه چرکیکی وا ته‌نانه‌ت پیغه‌مبه‌ره‌کان و گه‌له‌کانیان
وه‌هاته‌نگاو ده‌بوون ده‌یانگوت: خو ئیمه وا له‌ژێر باری زۆرو زۆرداری دا
پروکاوین و به‌رگه‌ی پتر ناگرین، ده‌ی ئه‌م یارمه‌تی و یاریده‌ی خوا دیه، که
خودا به‌لینی ئه‌وه‌ی به‌ئیمه داوه، ئه‌گه‌ر بۆ ئیستا نه‌بئ بۆ که‌یه و سوودی
چییه؟ جا کاتی خاوه‌نی ئاین ئاوا جانفیداو سه‌ر له‌پیناوی دینی خۆیاندا
بوون و تا ئه‌م حاله کۆلیان نه‌داو به‌رده‌وام بوون له‌سه‌ر هه‌ول و ته‌قه‌للای
خۆیان و خۆیان راگرت له‌ژێر باری خودادا، بیگومان که ئیتر یاریده‌و کۆمه‌کی
خودا نزیکه.

۳۷۳۱- ⇒ (ب/ ۴ ز/ ۱۱۲ ل/ ۳۶۴ ف/ ۲) (۴۲).

۳۷۳۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ
وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ) وَ (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ)
نَسَخْتُهُمَا الَّتِي فِي الْمَائِدَةِ {إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ
الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ} رواه أبو داود في الأشربة (۴۳).

ئیبنو عه‌بباس (خودایان له‌ پازی بن) ئه‌م ئایه‌ته که ده‌فه‌رموی:
{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرُبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ - ۴/ ۳۷}.

(۴۲) تقدم في المجلد الرابع تسلسل / ۱۲۲ رقم: ۲۴۵۷.

(۴۳) سكت عن درجته الشارح.

واته: ئه‌ی موسولمانینه! ئیوه له‌سه‌ر دینی خوداو پیغه‌مبه‌ری خودان که‌وابوو له‌قسه‌ی ئه‌وان ده‌ر مه‌چن و له‌کاتی سه‌رخووشی دا نزیک‌ی نوێژمه‌که‌ون، هه‌تا بزانی چ‌ی ده‌لێن و چ‌ی نا‌لێن. له‌گه‌ڵ ئه‌م ئایه‌ته‌ی تردا که ده‌فه‌رموئ:

{يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ قُلْ فِيهِمَا إِثْمٌ كَبِيرٌ وَمَنْفَعٌ لِلنَّاسِ - ۲/۲۱۹}.

واته: پرس‌یارت لێ ده‌که‌ن له‌ حوکمی ئاره‌ق‌خواردنه‌وه‌و مه‌ی نو‌شین و قورمارکردن: ئایا دروستن یا دروست نین، تۆ له‌ وه‌لامیانا ب‌فه‌رموو: خودا ده‌فه‌رموئ: له‌م دوو‌شته‌دا تاوان و گونا‌هی گه‌وره‌ه‌یه‌ وه‌چ‌ه‌ند قازانج و سوودی‌کیشیان تیا ه‌یه‌ بۆ مه‌ردوم ئه‌م دوو ئایه‌ته‌ نه‌سخ بوونه‌ته‌وه‌ به‌م ئایه‌ته‌ی تر که‌له‌ سووره‌تی مائیده‌دایه‌ که ده‌فه‌رموئ:

{إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ - ۵/۹۰}.

واته: ئه‌ی موسولمانینه! بزانی عاره‌ق و مه‌ی و باد‌ه‌و شه‌راب و قوما‌رو یاری قورما‌رو په‌رستن و ریزگرتنی ب‌ته‌کان له‌کرده‌وه‌ی شه‌یتانن، که‌وابی خوتانی لێ بیاریژن تا پزگاری سه‌رفراز بین له‌هه‌ردوو جیهاندا (د).

۳۷۳۳- ⇒ (ب/ ۱ ز/ ۳۳ ل/ ۱۵۸ ف/ ۱) (۴۴).

۳۷۳۴- ب/ ۳ ز/ ۴۳ ل/ ۹۸ ف/ ۳) (۴۵).

۳۷۳۵- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: جَاءَ عُمَرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلَكْتُ قَالَ: وَمَا أَهْلَكَكَ. قَالَ: حَوَّلْتُ رَحْلِي اللَّيْلَةَ. قَالَ: فَلَمْ يَرُدَّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَيْئًا قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ).

(۴۴) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۳۳ رقم: ۱ / ۲۹۰.

(۴۵) تقدم برقم: ۳ / ۲۱۲ مجلد / ۳ تسلسل / ۴۳.

نیبنو عه‌بباس (خودایان لێ پازی بێ) گوتی: عومەر هاته‌لای پیڤه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ) گوتی: ئه‌ی پیڤه‌مبه‌ری خودا! به‌فه‌تاره‌ت چووم! فه‌رمووی: چۆن و بۆچی؟ گوتی: ئه‌م‌مشه‌و زینه‌که‌م هه‌لسو‌پان واته‌: له‌ پشته‌وه‌ به‌پیش چوومه‌ لای ژنه‌که‌م و جووله‌که‌ش ده‌لێن: که‌سێ شتی وابکا منائی خییلی ده‌بی. پیڤه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ) هیچ ده‌نگی نه‌کرد، تا ئه‌م نایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌ که‌ ده‌فه‌رموێ:

نہوجا حہزرت (برہمدی خودای لہسربین) فہرمووی: چ لہلای بہرہوہ، چ لہلای
پشتہوہ ئیشی شہرعی خوٲ بکہ، بہلام بہمہرجی بہکوٲ (بہپاش) نہبیٲ و
لہکاتی بینویژیدا نہبیٲ (ت-س/ح).

٣٧٣٦ - عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ زَوَّجَ أُخْتَهُ رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَتْ عِنْدَهُ مَا كَانَتْ ثُمَّ طَلَّقَهَا تَطْلِيقَةً لَمْ يُرَاجِعْهَا حَتَّى انْقَضَتِ الْعِدَّةُ فَهَوِيَهَا وَهَوَيْتُهُ ثُمَّ خَطَبَهَا مَعَ الْخُطَّابِ فَقَالَ لَهَا: يَا لُكْعُ أَكْرَمْتُكَ بِهَا وَزَوَّجْتُكَهَا فَطَلَّقْتُهَا وَاللَّهِ لَا تَرْجِعْ إِلَيْكَ أَبَدًا قَالَ: فَعَلِمَ اللَّهُ حَاجَتَهُ إِلَيْهَا وَحَاجَتَهَا إِلَيْهِ بِغَلِيهَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَإِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغْنَ أَجَلَهُنَّ) إِلَى قَوْلِهِ (وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) فَلَمَّا سَمِعَهَا مَعْقِلٌ قَالَ: سَمِعَا لِرَبِّي وَطَاعَةً ثُمَّ دَعَا فَقَالَ: أَرْوِّجُكَ وَأَكْرِمُكَ. رواه الترمذي والبخاري^(٤٧).

مه‌عقیلی کوپی یه‌سار (خودای ئی‌پازی بئ) گوئی: له‌سه‌رده‌می چه‌زه‌ت دا
(دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) خوشکیکم هه‌بوو، دام به‌شو به‌پیاویکی موسوئمان، تا
ماوه‌یی له‌لای بوو، له‌پاشا یه‌ک ته‌لاقی داو نه‌یگه‌رانه‌وه‌ بۆلای خۆی تا

(٤٦) حسن عند الترمذي.

(۴۷) بخاری. تفسیر: ۴۵۲۹.

عیدده‌ی به‌سەر چوو، له‌پاشا چه‌زیان له‌یه‌کتری کرده‌وه، جا ئه‌ویش (وه‌ک خوازینی که‌رانی تر) سەر له‌نوێ هاته‌وه‌ بۆ خوازینی، منیش پێیم گوت: ئه‌ی سێله! ئه‌ی نامه‌رد! من له‌لای خۆی پیاوه‌تیم له‌گه‌ڵ کردیت و ژنم دایتی و ریزم لێ گرتیت که‌چی تو سێله‌ ده‌رچوویت و له‌باتی هه‌موو شتێ چوویت ته‌لاقت دا به‌خودا بپرای بپرای جاریکی تر نایه‌ته‌وه‌ لات و نابیته‌وه‌ به‌ژنی تو! گوتی: به‌لام خودا زانی که‌ئه‌م کاری به‌وه‌و ئه‌ویش کاری به‌مێرده‌که‌یه‌تی، ئیتر ئه‌م نایه‌ته‌ی له‌م باره‌یه‌وه‌ تا کو‌تایی نارد ه‌واره‌وه‌ که‌ده‌فه‌رموی: {وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَبَلَّغْنِ أَجَلَهُنَّ... - ۲/۲۳۲}.

واته: کاتی ژنتان ته‌لاق داو عیدده‌یان ته‌واو بوو، ئیتر پێیان لێ مه‌گرن (ئه‌ی هه‌قداره‌کانی ئه‌و ژنانه!) که‌ بۆ خۆیان شوویه‌کی تر بکه‌نه‌وه، خوا به‌مێرده‌ کۆنه‌کانیان بێ، یا به‌مێردیکی نوێ بێ به‌مه‌رجی ئه‌وه‌ که‌له‌ناو خۆیا نا به‌پێی یاساو ده‌ستووره‌کانی دین له‌سەر شیوه‌یه‌کی په‌وا رێک بکه‌ون! که‌ئه‌م نایه‌ته‌م ژنه‌وت گوتم: به‌گوێی په‌روه‌ردگاری خۆم ده‌که‌م و فه‌رمانی له‌سەر سه‌رمه، ئه‌نجا بانگی پیاوه‌که‌یم کردو گوتم: له‌تۆی ماره‌ ده‌که‌مه‌وه‌و ریزت ده‌گرم له‌به‌ر فه‌رمانی خودا (ت/ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا} ⇒ (ب/۳ ز/۷۹ ل/۱۸۴).

۳۷۳۷- عن عبد الله بن الزبير (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قال: قُلْتُ لِعُثْمَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لَأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ) قَدْ نَسَخْتُهَا الْآيَةُ الْأُخْرَى فَلَمْ تَكْتُبْهَا أَوْ تَدْعُهَا؟ قال: يا ابن أخي لا أغير شيئاً منه عن مكانه. رواه البخاري: (۴۸).

عه‌بدو‌ل‌لای کو‌پی زوبه‌یر (خودایان لێ پازی بێ) گوتی: عه‌رزێ عوسمانم کرد: خو‌ نایه‌تی {وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لَأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ

غَيْرِ إِخْرَاجٍ} به نایه‌ته‌که‌ی تر نه‌سخ بۆته‌وه، که‌واته ئیتر بۆ له‌ناو قورئاندا ده‌ینوسیتته‌وه؟ یا گو‌تی: گوتم: بۆ ده‌یخه‌ینه ناو قورئانه‌وه؟ عوسمان (خودای ئی‌پازی بئ) گو‌تی: ئه‌ی کو‌پی برام! من له‌ خو‌مه‌وه هه‌یج شتی له‌م قورئانه له‌شوینی خو‌ی لانا‌به‌م و به‌هه‌یج جو‌ری ده‌سکاری نایه‌ته‌کانی ناکه‌م (بو‌خاری - ره‌زای خودای لیبیت).

۳۷۳۸- قال: ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ} فَنُسَخَ بِآيَةِ الْمِيرَاثِ وَنُسَخَ أَجَلَ الْحَوْلِ بِأَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا. رواه أبو داود في الطلاق^(۴۹).

ئیبناو عه‌یباس (خودایان ئی‌پازی بئ) گو‌تی: ئه‌م نایه‌ته: وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ - ۲/ ۲۴۰).

به‌نایه‌تی میرات به‌ش کردن نه‌سخ بۆته‌وه که‌ده‌فه‌رمو‌ی: وَلَهُنَّ الرِّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمُنُ مِمَّا تَرَكَتُمْ - ۴/ ۱۲).

⇒ (ب/ ۳/ ز/ ۶) گو‌تی: عه‌یدده‌ی ساله‌که‌ش به‌م نایه‌ته نه‌سخ بۆته‌وه که‌ده‌فه‌رمو‌ی: {يَتَرَبَّصْنَ بَأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا} (۲/ ۲۳۴) (د). قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَقُومُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ} (۲/ ۲۳۸) ⇒ (ب/ ۱/ ز/ ۴۴).

۳۷۳۹- ⇒ (ب/ ۱/ ز/ ۴۵ ل/ ۱۹۱ ف/ ۱)^(۵۰).

۳۷۴۰- (ب/ ۱/ ز/ ۴۵ ل/ ۱۹۲ ف/ ۳)^(۵۱).

^(۴۹) سكت عن درجته الشارح.

^(۵۰) تقدم في مجلد أول تسلسل / ۴۵ رقم: ۱ / ۳۴۲.

^(۵۱) تقدم في مجلد أول تسلسل / ۴۵ رقم: ۳ / ۳۴۴.

۳۷۴۱- عَنْ أَبِي يُوسُفَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) مَوْلَى عَائِشَةَ أُمِّهِ قَالَ: أَمَرْتَنِي عَائِشَةُ أَنْ أَكْتُبَ لَهَا مُصْحَفًا فَقَالَتْ: إِذَا بَلَغْتَ هَذِهِ الْآيَةَ فَأَذِّنِي (حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى) فَلَمَّا بَلَغْتُهَا أَذَّنْتُهَا فَأَمَلْتُ عَلَى حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَصَلَاةِ الْعَصْرِ. وَقَالَتْ: سَمِعْتُهَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). وَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدَيْنِ صَحِيحَيْنِ^(۵۲).

ئەبو یونس (خودای لی پازی بی) (که به ندهی نازادکراوی عائیشه بوو) گوتی: عائیشه پیی فەرمووم که قورئانیکی بو بنووسمهوه، وه پیی گوتم: کاتی گه شتیته سەر ئەم ئایه ته {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى} ناگادارم بکه ره وه، جا که گه یشتمه سهری عائیشه ناگادار کرده وه، ئەویش گوتی: بنووسه: {حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى وَصَلَاةِ الْعَصْرِ} عائیشه گوتیشی: ئاوام له پیغه مبهەر (دیودی خودای له سەر بی) بیستوو (ت-س/ص).

۳۷۴۲- ⇒ (ب/ ۱ ز/ ۵۸ ل/ ۲۱۹ ف/ ۱)^(۵۳).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَمَا عَلَّمَكُم مَّا لَمْ تَكُونُوا تَعْلَمُونَ - ۲/۲۳۹}.

واته: خودای گه وه ده فەرموئ: ئەگەر ترستان لی پهیدا بوو، به هوی دوژمن و درنده و لافاوو شتی واوه، ئەوه هەر چوئیکتان بو دهست دهدات نوێژه کانتان بکه، به پیادهیی بی یا به سواری، به ره و کابهی پیروژ بی یا پشته و کابه، کاتی له وترسو بیمه هیمن بوونه وه و گه یشتنه حالی ئاسایی خوێتان ئەوسا نوێژه کانتان بکه به پیی یاسای ئایین وهک جاری جاران، یادو سوپاسی خودا بکه له سەر ئەوه که فییری ئەم شته جوانانهی کردوون که له مه و پییش نه تانزانیوه.

^(۵۲) رواه الترمذي بسند صحيح.

^(۵۳) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۵۸ رقم: ۱ / ۴۰۹.

۳۷۴۳- كَانَ ابْنُ عُمَرَ (رضی الله عنهما) إِذَا سُئِلَ عَنْ صَلَاةِ الْخَوْفِ قَالَ: يَتَقَدَّمُ الْإِمَامُ وَطَائِفَةٌ مِنَ النَّاسِ فَيُصَلِّي بِهِمُ الْإِمَامُ رَكْعَةً، وَتَكُونُ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْعَدُوِّ لَمْ يُصَلُّوا، فَإِذَا صَلَّى الَّذِينَ مَعَهُ رَكْعَةً اسْتَأْخَرُوا مَكَانَ الَّذِينَ لَمْ يُصَلُّوا وَلَا يُسَلِّمُونَ، وَيَتَقَدَّمُ الَّذِينَ لَمْ يُصَلُّوا فَيُصَلُّونَ مَعَهُ رَكْعَةً، ثُمَّ يَنْصَرِفُ الْإِمَامُ وَقَدْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، فَيَقُومُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ فَيُصَلُّونَ لِأَنْفُسِهِمْ رَكْعَةً بَعْدَ أَنْ يَنْصَرِفَ الْإِمَامُ، فَيَكُونُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَ الطَّائِفَتَيْنِ قَدْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ، فَإِنْ كَانَ خَوْفٌ هُوَ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ صَلُّوا رِجَالًا، قِيَامًا عَلَى أَقْدَامِهِمْ، أَوْ رُكْبَانًا مُسْتَقْبِلِي الْقِبْلَةِ أَوْ غَيْرَ مُسْتَقْبِلِيهَا. رواه البخاري^(۵۴).

نافیع (خودای لێ پازی بێ) گوئی: جاران که له باره‌ی نوێژی ترسه‌وه له‌عه‌بدوللای کوپی عومه‌ریان ده‌پرسی، ده‌یگوت: له‌پیش دا پیشنوێژ پیش ده‌سته‌یی له‌موسولمانان ده‌که‌وی، یه‌ک پکات نوێژیان پێ ده‌کا، له‌م کاته‌دا ده‌سته‌یه‌کی تریان نوێژ ناکه‌ن، به‌لکوو ئیشکی ده‌سته‌ی یه‌که‌م ده‌گرن و ده‌که‌ونه‌ نیوانی ئه‌وان و نیوانی دوژمنه‌وه، جا هه‌رکاتێ ده‌سته‌ی یه‌که‌م له‌پشتی پیشنوێژه‌وه پکاتیکیان ته‌واو کرد ئه‌وجا به‌بێ ئه‌وه‌ی که سلّو بده‌نه‌وه ئه‌وان لاده‌چن و ده‌چنه‌ شوینی ئه‌و ده‌سته‌یه‌ی که هیشتا ده‌ستیان نه‌کردووه به‌نوێژو له‌شوینی ئه‌وان ده‌ست ده‌که‌ن به‌ ئیشک گرتن، ئه‌نجا ده‌سته‌ی دووه‌م دین و ئه‌وانیش له‌گه‌ڵ پیشنوێژدا یه‌ک پکات ده‌که‌ن، ئیتر پیشنوێژ به‌ته‌نیا خۆی سلّو ده‌داته‌وه، چونکه ئه‌و دوو پکاتی خۆی ته‌واو کردووه، جاکاتێ پیشنوێژ سلّوی نوێژی دایه‌وه، ئه‌وسا هه‌ریه‌کێ له‌و دوو ده‌سته‌یه‌ هه‌ڵ ده‌سنه‌وه‌و هه‌ر که‌سه‌ی سه‌رو پکاتی تر به‌ته‌نیا بو‌ خۆیان ده‌که‌ن، ئیتر به‌م شیوه‌یه هه‌ردوو ده‌سته‌که سه‌رو دوو پکات ده‌که‌ن، جا ئه‌گه‌ر ترسه‌که له‌مه‌ش زۆرتر بوو به‌په‌نگیکی وا که‌ریگه‌ی نوێژی له‌سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه‌شی نه‌ده‌دا ئه‌وه به‌ پیاده‌یی بوو یا به‌ده‌م رۆیشتنه‌وه بوو، یا

به‌سواری بوو، به‌رهو کابه‌ی پیروژ بوو یا به‌رهو کابه نه‌بوو، له‌سه‌ر هه‌رحاله‌تی بێ نوێژه‌که‌یان ده‌که‌ن (ب- رمزای خودای له‌سه‌ر بێ).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ لَا تَأْخُذُهُ سِنَّةٌ وَلَا نَوْمٌ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ وَسِعَ كُرْسِيُّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَا يَئُودُهُ حِفْظُهُمَا وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيمُ}.

⇒ (ب/ ۵ ز/ ۸۲ ل/ ۲۹۸ رقم: ۳۵۹۶/۱ ف/ ۱).

۴۴- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَا يَنَامُ وَلَا يَتَبَغَّى لَهُ أَنْ يَنَامَ يَخْفِضُ الْقِسْطَ وَيَرْفَعُهُ، يُرْفَعُ إِلَيْهِ عَمَلُ اللَّيْلِ قَبْلَ عَمَلِ النَّهَارِ وَعَمَلُ النَّهَارِ قَبْلَ عَمَلِ اللَّيْلِ حِجَابُهُ النُّورُ لَوْ كَشَفَهُ لَأَخْرَقَتْ سُبْحَاتٍ وَجْهَهُ مَا أَتَتْهُ إِلَيْهِ بَصَرُهُ مِنْ خَلْقِهِ. رواه مسلم في الإيمان وابن ماجه: (۵۵).

ئهو موسا (خودای لێ پازێ بێ) گوتی: پیغه‌مبهر (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ) هه‌لسایه‌وه ووتاری دا بۆمان، پێنج وشه‌ی پێمان فهرموو، فهرمووی: خودای گه‌وره‌و مه‌زن نانوی و شایسته‌ی زاتی ئهو نییه‌ که بنوی، ئهو زاته مه‌زنه‌ ترا زوی دادو عه‌دلی به‌ده‌سته‌وه‌یه، تاوتووی پێ ده‌کا، به‌رزو نزمو سه‌ره‌و ژێرو سه‌ره‌و ژووری پێ ده‌کا، به‌موو سه‌رناکا، کرده‌وه‌ی شه‌وی به‌نده‌گان به‌رز ده‌کردیته‌وه بۆلای، له‌پاش نوێژی به‌یانی به‌ر له‌ کرده‌وه‌ی روژی دوایی، وه‌کرده‌وه‌ی روژی به‌نده‌گان به‌رز ده‌کردیته‌وه بۆلای له‌پاش نوێژی عه‌صر به‌ر له‌کرده‌وه‌ی شه‌وی دوایی، ئهو په‌رده‌یه‌ی که‌وا له‌نیوانی ئهو به‌نده‌گانیا، که‌ نایه‌لێ به‌نده‌گان خودا ببینن، ئهو په‌رده‌یه‌ له‌نووره، ئه‌گه‌ر ئهو په‌رده‌یه‌ لا‌ببا له‌نیوانا یا ئه‌گه‌ر ئهو نووره‌ ده‌ربخا وه‌کوو بۆ موسا و کیوه‌که‌ی ده‌رخست ورشه‌ ورشو تریفه‌و شه‌وقی پووی هه‌تا

چاوی کار ده‌کا مه‌خلووقات و دروستکراوانی خۆی ده‌سووتینن، واته: خودا نه‌گهر خۆی ده‌ربخا بوونه‌وهر هیچی نامینن (م: ئیبنو ماجه).

۳۷۴۵- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كُنْ أَحَقُّ بِالشُّكِّ مِنْ إِبْرَاهِيمَ إِذْ قَالَ: (رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُخَيِّ الْمَوْتَى قَالَ: أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ: بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي) رواه البخاري هنا ومسلم في الإيمان^(۵۶).

ئهبو هوره‌یره (خودای لێ پازی بێ) گوئی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فهرمووی: گریمان نه‌گهر من له‌فه‌پزی مه‌حال دا گومان و دوو دایم هه‌بی له‌زیندوو بوونه‌وهدا ئیبراهیم شتی وای نه‌بووه، به‌لام نه‌و گوفتوگووی ئیبراهیمه که له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراوه ته‌نیا بۆ نه‌وه بووه که به‌هۆی دیتن به‌چاوی سه‌ره‌وه، ته‌واو دل ئه‌ستوو رو دانیابن وه‌کوو چۆن ئیمه به‌بیستن بۆمان ده‌رکه‌وتوو که ده‌ریای گه‌وره گه‌وره هه‌یه به‌لام کاتی به‌چاو نه‌و ده‌ریایانه ده‌بینن هه‌رچه‌ند زانست و عیلمه کۆنه‌که‌مان (که‌له ریگه‌ی ژنه‌وته‌وه بووه هیچ پتر نابن) به‌لام پته‌وترو دامه‌زراو تر ده‌بی، ته‌نانه‌ت نه‌گهر یه‌کی له‌وه‌دوا بلن ده‌ریا ووجودی نییه ئیمه به‌روای پێ ناکه‌ین. ئایه‌تی گوفتوگوو که نه‌مه‌یه: {رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُخَيِّ الْمَوْتَى قَالَ: أَوَلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ: بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي -

.۲۶۰/۲

واته: ئیبراهیم فهرمووی: په‌روه‌ردگاری من! ئه‌ی خودای خاوه‌نی من! ئه‌ی خاوه‌نی هه‌ردوو جیهان! نیشانم بده ئه‌م خه‌لکه که ده‌مرن و ساله‌های سال ده‌بنه‌وه به‌خاک و نه‌ندامه‌کانی له‌شیان ده‌پزین و ده‌بن به‌خۆل و خاشاک و بای پۆژگار به‌ئاره‌زووی خۆی شه‌ن و که‌ویان ده‌کا و په‌خش و پرشیان ده‌کا له‌ولاتا چۆن چۆنی تۆ له‌قیامه‌تا زیندووین ده‌که‌یته‌وه به‌چی شیوه‌یی نه‌و پارچه‌په‌رت و بلاوانه‌یه‌که ده‌خه‌یته‌وه؟ خودا (له‌وه‌لامی ئیبراهیم‌دا) فهرمووی: ئه‌ی ئیبراهیم! ئایا تۆ هیشتا باوه‌رت نه‌هیناوه به‌وه که من ده‌توانم

(۵۶) بخاری. تفسیر: ۴۵۳۷، ۴۶۹۴، مسلم. ایمان: ۳۸۰، ۶۰۹۴.

مردوو زیندوو بکه‌مه‌وه؟ عه‌رزى کرد: با، به خودا زۆر باش ئه‌وه ده‌زانم و باوه‌پم هه‌یه به‌وه، به‌لام ده‌مه‌وئى که دَلَم ئاو بخواته‌وه و هه‌ها دابمه‌زئى که ئیتیر رینگه‌ی سووسه‌ی سووسه‌بای وه‌سواس و رارایى و دوو دَلی نه‌فس و ده‌روون له‌دَل و ناخى مندا نه‌میئى و ئه‌وه‌ی به‌دَل باوه‌پم پئى کردوو به‌چاوی سه‌ر بیبینم!! خودای مه‌زن بو‌خوئى ده‌یزانى که ئیبراهیم ئه‌مه ده‌زانئى، وه‌لئى بو‌یه ئه‌م پرسیاره‌ی لئى کرد تا بیسه‌ران وه‌لامه‌که‌ی ئیبراهیم بییستن! (ب/م).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {أَيُّدُ أَحَدِكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّنْ نَّجِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضِعْفًا فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ - ۲/۲۶۶}.

واته: خودای مه‌زن ده‌فه‌رموئى: ئه‌ی موسولمانه‌کان! ئایا کئى له‌ئێوه هه‌ز ده‌کا به‌وه که باخیکى باشى ببئى، پڕ بئى له‌دارى خورما و له‌دارى میو، وه‌چه‌ن جو‌بار به‌ناویا بپوا، له‌هه‌مان کاتا پڕ بئى له‌هه‌موو جو‌ره‌ داریکى تری به‌ردار، وه‌ک پرته‌قال و گو‌یزو قه‌زوان و مؤزو هه‌نجیرو سیوو هه‌رمئى و قو‌خ و به‌رو میوه‌ی تر، ئه‌مه‌یش له‌ته‌مه‌نیکدا ببئى که کابرا خو‌ی پیر بووبئى و له‌به‌ر پیری په‌کى که‌وتبئى و ئیش و کارى تری بو‌ نه‌کری و له‌هه‌مان کاتا کو‌شئى منالئى و وردی زۆری به‌سه‌ردا که‌وتبئى و جگه‌ له‌و باخه‌یش هۆیه‌کى تری نه‌بئى بو‌ ژیان و گو‌زه‌رانى ئه‌و مندال‌ه وردانه‌ جا له‌ ناکاوئیکا، کو‌توپر گی‌ژه‌لووکه‌یه‌کى پڕ له‌ ئاگر بدا له‌ باخه‌که‌ی و سه‌رتاپا بیسو‌تیئى و شه‌راو گ‌ره به‌ره‌مى باخى ئاواتى ببا؟ دیاره‌ که‌ستان هه‌ز به‌م کاره‌ساته‌ سامناکه‌ د‌لته‌زین‌ه ناکه‌ن بگ‌ره‌ شیت و منالیش ئه‌مه‌ی پئى خو‌ش نییه‌. ده‌ی ئێوه وه‌رن به‌راوه‌ردى حالى خو‌تان و کرده‌وه‌ باشه‌کانتان و پیو‌یستى ئێوه به‌و کرده‌وه‌ باشانه‌و بئى ده‌سته‌لاتى و ده‌سته‌ وسانى خو‌تان به‌رابه‌ر به‌لافاوو هه‌ره‌سى مه‌رگ و مردن بکه‌ن له‌گه‌ل حالى ئه‌م پیره‌و باخه‌که‌ی و خیزانه‌ ورده‌که‌ی و گ‌رده‌لووله‌که‌و پیداو‌یستى خیزانه‌که‌ی و که‌وتنه‌ سو‌الیان له‌پاش ئه‌م کاره‌ساته‌، ئێوه له‌ قیامه‌تاو ئه‌وان له‌ جیهان دا ده‌ی کام لاتان ره‌نجه‌پو‌ترو

مال و یراترن؟! بزائن ئەگەر خەرمانى هیواتان بەگێژە ئووکەى ئاگرینی دیمەنکاری و پوالتکاری ئاووری تى بەربوو ئەو سووچ سووچی خۆتانەو بەدەستی خۆتان ئاگرتان ناو بەمالی خۆتانەو و پاشە روژی خۆتان سوتاندوو بزائن خودا که بەم شیوہ دڤگیرە پەندو ئامۆزگاریتان دەکاو دەتان لاوینیتەو و ئایەتەکانی خۆیتان بو پووناک دەکاتەو بو ئەوہیە کہ ئیوہ لەشت و وردببنەو و لەهەر شتێ شتێ فیر ببن و خاس و خراپی خۆتان بزائن!

٣٧٤٦- قال: عُمَرُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يَوْمًا لِأَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِيمَ تَرَوْنَ هَذِهِ الْآيَةَ تَرَكْتُ (أَيُّوْدُ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ) قَالُوا اللَّهُ أَعْلَمُ. فَقَضِبَ عُمَرُ فَقَالَ: قُولُوا نَعْلَمُ أَوْ لَا نَعْلَمُ. فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ فِي نَفْسِي مِنْهَا شَيْءٌ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. قَالَ: عُمَرُ يَا ابْنَ أَخِي قُلْ وَلَا تُخَفِّرْ نَفْسَكَ. قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ ضَرَبْتُ مَثَلًا لِعَمَلٍ. قَالَ: عُمَرُ أَيْ عَمَلٍ؟ قَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ لِعَمَلٍ. قَالَ: عُمَرُ لِرَجُلٍ غَنِيٍّ يَعْمَلُ بِطَاعَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، ثُمَّ بَعَثَ اللَّهُ لَهُ الشَّيْطَانَ فَعَمِلَ بِالْمَعَاصِي حَتَّى أَغْرَقَ أَعْمَالَهُ، رواه البخاري^(٥٧).

پوژی عومەر (خودای سن پازی بن) گوتی: بەهاوړیکانی پیڤه مېهر (دروودی خودا له خوځی و خوشنودى خودا له هاوړییانی) گوتی پییان: ئەم ئایەتە کەدەفەرموی: {أَيُّوْدُ أَحَدُكُمْ أَنْ تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ}، بەباوهری ئیوہ له شانی کیدا هاتووہتە خواوہو؟ گوتیان: خودا بو خوځی باشتري دەزانئ! عومەر تووڤه بوو و گوتی: بلین دەزانين يا نازانين. ئیبنو عەبباس (خودایان سن پازی بن) کەلەوی بوو گوتی: ئەى فرمانڤه وای موسولمان! لەدلى مندا شتێ هەیه لەم بابەتەو، گوتی: ئەى برازام! دەبیلى و خۆت بە بچووک مەزانە بلییت من ڤادهى ئەوہ نییە کە قسە بکەم لەڤاڤهى ئایەت جا ئیبنو عەبباس گوتی: ئەم ئایەتە کراوہ بە نمونەو وینە بو کردەوہی. عومەر گوتی: بو کام کردەوہ؟ ئەویش گوتی: بو کردەوہی! جا عومەر (خودای سن پازی بن) گوتی: ئەم ئایەتە سەرگوروشتهو

نمونه‌ی پیاویکی ده‌وله‌مهنده کهله پینشا رهفت ده‌کا به فه‌رمانه‌کانی خوداو زۆر کرده‌وی باش ده‌کا، تا له پاشا شه‌یتان دیتته سه‌ری و له‌خشته‌ی ده‌باو ده‌ست ده‌داته نافه‌رمانی خوداو تاوان کردن، ئیتتر ئه‌وه‌نده خراپه ده‌کا کرده‌وه باشه‌کانی به‌فیرۆ ده‌دا وه‌ک به‌ردی بن گۆم (ب).

۳۷۴۷- عَنِ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا مَعَشَرَ الْأَنْصَارِ أَصْحَابَ نَخْلٍ فَكَانَ الرَّجُلُ يَأْتِي مِنْ نَخْلِهِ عَلَى قَدَرِ كَثْرَتِهِ وَقَلَّتِهِ وَكَانَ الرَّجُلُ يَأْتِي بِالْقِنُوِّ وَالْقِنُونِ فَيَعْلَقُهُ بِالْمَسْجِدِ وَكَانَ أَهْلُ الصُّفَّةِ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ فَكَانَ أَحَدُهُمْ إِذَا جَاعَ أَتَى الْقِنُوَ فَضَرَبَهُ بِعَصَاهُ فَيَسْقُطُ مِنَ الْبُسْرِ وَالتَّمْرِ فَيَأْكُلُ وَكَانَ نَاسٌ مِمَّنْ لَا يَزْعَبُ فِي الْخَيْرِ يَأْتِي الرَّجُلُ بِالْقِنُوِّ فِيهِ الشَّيْصُ وَالْحَشْفُ وَالْقِنُوُّ قَدْ الْكَسَرَ فَيَعْلَقُهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَلْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ) قَالَ: لَوْ أَنَّ أَحَدَكُمْ أَهْدَى إِلَيْهِ مِثْلَ مَا أُعْطِيَ لَمْ يَأْخُذْهُ إِلَّا عَلَى إِغْمَاضٍ وَحَيَاءٍ قَالَ: فَكُنَّا بَعْدَ ذَلِكَ يَأْتِي أَحَدُنَا بِصَالِحٍ مَا عِنْدَهُ. رواه الترمذي بسند صحيح^(۵۸).

به‌راء (خودای ئه‌ پازی بن) گوئی: جاران ئیمه (که کۆمه‌لی یاریده‌ده‌رانین) باخه خورمای زۆرمان هه‌بوو، جاهه‌ر پیاوی (به‌پیی که‌م و زۆری داره‌خورماکانی) هیشوویی خورما یا دوو هیشووی ده‌هینا، وه‌له‌ مزگه‌وتا هه‌لی ده‌واسی، بو‌خواردنی خه‌لکی مزگه‌وت، دانیشتوانی صوفه‌ش (که‌ میوانخانه‌ی هه‌ژاران بوو) نان و مووچه‌و به‌راتیان نه‌بوو، له‌سه‌ر خیری خیره‌ومه‌ندان ده‌ژیان، که‌ یه‌کیکیان برسی ده‌بوو ده‌چوو بۆلای ئه‌و هیشووه‌و به‌ دارده‌سته‌که‌ی ده‌یته‌کانه‌، ئیتتر خورمای کال و خورمای ته‌ر ده‌وه‌ری و ئه‌وه‌ی ده‌خوارد، به‌لام بازی که‌س که‌ زۆر چه‌زبان له‌خیرکردن نه‌بوو ده‌چوون هیشوویه‌کی پووچه‌ل و خراپیان ده‌هینا، وه‌ یا ئه‌و هیشوانه‌یان ده‌هینا که‌به‌کالی و کرچی شکابوون و ئه‌وانه‌یان ده‌کرد به‌خیر و له‌مزگه‌وت هه‌لیان

دهواسین، جا خودای گه‌وره ئه‌م ئایه‌ته‌ی له‌م باب‌ه‌ته‌وه نارد‌ه خواره‌وه که ده‌فه‌رموئ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ - ۲۶۷/۲}.

واته: ئه‌ی که‌سانئ که باوه‌رتان هیناوه به‌خودا! باوه‌ر به‌خودا سه‌رچاوه‌ی پوو‌باری خیر و چاکه‌یه و قه‌ده‌غه‌که‌ره له‌هه‌موو خراپه‌یی، که‌وابوو به‌شیکی باش له‌ده‌سته‌که‌وتی خوتان سه‌رف بکه‌ن له‌خیر و خیراتدا، گرنگ ئه‌وه‌یه ئه‌وشته‌ی ده‌یکه‌ن به‌خیر و چاکه پاک و حه‌لال بئ و پیس و خراپ و حه‌رام نه‌بئ، ئیتر خواه به‌ری که‌سابه‌تی حه‌لال بئ یا به‌رو بوومی زه‌وی و زارو به‌ری گیاو داربئ، که‌م بئ یا زو‌ربئ ماده‌م نیازتان پاک بئ و به‌ پیی ته‌وانا بئ قه‌یناکا، به‌لام هه‌رگیزاو هه‌رگیز نیازئ ئه‌وه‌تان نه‌بئ که‌ بچن شتی پیس بکه‌ن به‌ خیر و گوايه ئه‌وه له‌پ‌یگه‌ی خوادا خه‌رجی ده‌که‌ن! باشه ئه‌گه‌ر که‌سئ له‌وشته پیسه‌ بدا به‌ ئیوه، ئیوه وه‌ری ده‌گرن؟ نه‌خه‌یر، مه‌گه‌ر به‌ نابه‌دلی و چاوی لی بقونجینن، که‌وابوو خوتان چو‌ن ئه‌وه ده‌که‌ن! حه‌زه‌ت (درو‌دی خودای له‌سه‌ربئ) فه‌رمووی: ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ی بازئ که‌ستان ده‌یده‌ن به‌خه‌لک ئه‌وه یه‌کیکی تر به‌ خیر پیدا به‌ خو‌ی له‌به‌ر خراپی وه‌ری ناگرئ، مه‌گه‌ر له‌پوو دابم‌ینئ و شه‌رم بکا. به‌راء گو‌تی: ئیتر له‌پاش ئه‌مه کامه‌ی باش بوو ئه‌وه‌مان ده‌کرد به‌خیر و ده‌مان برد (ت - س/ص).

۳۷۴۸- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ لِلشَّيْطَانِ لَمَمَةً يَأْتِيَنَّ آدَمَ وَلِلْمَلِكِ لَمَمَةٌ فَأَمَّا لَمَمَةُ الشَّيْطَانِ فَيَاغَاذُ بِالشَّرِّ وَتَكْذِيبُ بِالْحَقِّ وَأَمَّا لَمَمَةُ الْمَلِكِ فَيَاغَاذُ بِالْخَيْرِ وَتَصْدِيقُ بِالْحَقِّ فَمَنْ وَجَدَ ذَلِكَ فَلْيَعْلَمْ أَنَّهُ مِنَ اللَّهِ فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ وَمَنْ وَجَدَ الْآخَرَ فَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ثُمَّ قَرَأَ (الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ). رواه الترمذي بسند حسن^(۵۹).

عەبدوللّا (خودای لێ پازی بێ) گوتی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی:
 شەیتان ختەختە‌ی ئادەمیزاد دەدات و خوتوورەو خەیاڵاتی خراپ دەخاتە ناو
 دلێه‌وه، هەر‌وه‌ها فریشتە‌ش ختەختە‌ی دەدات و شتی خێر دەخاتە ناو
 دلێه‌وه، جا ختەختەو خوتورە‌که‌ی شەیتان ئە‌مه‌یه‌ که‌شتی خراپ دە‌هاوێتە
 ناو دلێ و گالی دە‌دا که‌ با‌وه‌ر به‌شتی هە‌ق نە‌کا وە‌به‌شتی درۆ و دە‌له‌سه‌و
 هیچ و پوچ و به‌گفت و به‌لێنی درۆ دە‌سته‌شکێنی دە‌کا، ختەختە‌ی
 فریشتە‌ش ئە‌مه‌یه‌ که‌شتی باش دە‌هاوێتە ناو دلێ و هانە‌هانی دە‌دات که
 با‌وه‌ر به‌شتی باش و راست و دروست بکا، جا هەر‌ که‌سێ شتی باش که‌وته
 ناو دلێه‌وه‌و خە‌ته‌ره‌ی خێر هات به‌دلێا با بزانی که‌ ئە‌وه‌ له‌لایه‌نی خوداوه‌یه،
 با سوپاس و ستایشی خودای لە‌سه‌ر بکا، وە‌ هەر‌ که‌سێ خە‌یاڵاتی خراپی
 که‌وته ناو دلێه‌وه‌ بابلێ: (أَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ): پە‌نا دە‌گرم به‌پە‌نای
 خودا له‌شە‌پو زیانی شە‌یتانی دوور له‌ پە‌حمە‌تی خودا جا بۆ پە‌شتیوانی ئە‌م
 فەر‌مووده‌یه‌ حە‌زەرە‌ت (دروودی خودای لە‌سەر بێ) خوێندیه‌وه:

{الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا وَاللَّهُ
 وَاسِعٌ عَلِيمٌ - ۲/۲۶۸}.

واته: دیاره‌ که‌ئێ‌وه‌ شتی خراپ خە‌رج دە‌که‌ن یا هەر‌ له‌بنه‌پە‌ته‌وه‌ هیچ
 خێرو چاکه‌ ناکه‌ن، ئە‌مه‌ش له‌به‌ر ئە‌وه‌یه‌ به‌گوێی شە‌یتان دە‌که‌ن که‌وا‌ده‌ی
 که‌داییتنا پێ دە‌داو پێتان ده‌لێ: مالی خۆتان به‌خۆپایی بۆ دە‌ده‌ن به‌م و به‌و،
 بۆ بیرێ له‌ سوودی خۆتان ناکه‌نه‌وه، له‌هە‌ژاری بترس، کۆیکه‌نه‌وه‌ بۆ روژی
 خۆی، پوولی سپی بۆ پوژی پە‌ش، به‌لام دوژمن که‌ی ئامۆژگاری دە‌کا؟! وه‌لێ
 خودای گه‌وره‌ به‌لێنتان دە‌داتێ که‌له‌سه‌ر به‌خت کردنی مال له‌پێگه‌ی خودادا
 لێتان خۆش ده‌بێ و زیاتر ده‌وله‌مە‌ندو داراتان ده‌کا، چونکه‌ به‌راستی خودای
 گه‌وره‌ که‌رمی زۆره‌و به‌هره‌ی گه‌وره‌و به‌شی چاکی له‌لایه، وه‌له‌ هە‌موو شت
 ئاگاداره‌و ده‌زانی چۆن تۆلە‌تان بۆ ده‌کاته‌وه‌ (ت - س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ وَإِنْ تُخْفُوهَا وَتُؤْثَرُهَا الْفُقَرَاءُ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ وَيُكَفِّرُ عَنْكُمْ مِنْ سَيِّئَاتِكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ} - {۲۷۱/۲}.

واته: ئەگەر ئه‌و خێرو سه‌ده‌قه‌یه ده‌یکه‌ن ده‌ری بخه‌ن و به‌ ئاشکرا بیده‌ن به‌ داماوان، ئه‌وه‌ باشه‌ وه‌ئه‌گەر بیشارنه‌وه‌و به‌ نه‌ینی بیده‌ن به‌ هه‌ژاران ئه‌وه‌ زۆر باشترو ده‌بی به‌هوی داپۆشیینی تاوان بو‌تان، به‌هه‌ر حال خودا ئاگاداره‌ به‌حالی ئیوه‌، خوا‌ه‌ کرده‌وه‌تان، خوا‌ه‌ نیازی دلتان.

۳۷۴۹- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ الْأَرْضَ جَعَلَتْ تَمِيذُ فَخَلَقَ الْجِبَالَ فَعَادَ بِهَا عَلَيْهَا فَاسْتَقَرَّتْ فَعَجِبَتِ الْمَلَائِكَةُ مِنْ شِدَّةِ الْجِبَالِ قَالُوا يَا رَبُّ هَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْجِبَالِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْحَدِيدُ. قَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْحَدِيدِ؟ قَالَ: نَعَمْ النَّارُ. فَقَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ النَّارِ؟ قَالَ: نَعَمْ الْمَاءُ. قَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الْمَاءِ؟ قَالَ: نَعَمْ الرِّيحُ قَالُوا يَا رَبُّ فَهَلْ مِنْ خَلْقِكَ شَيْءٌ أَشَدُّ مِنَ الرِّيحِ؟ قَالَ: نَعَمْ ابْنُ آدَمَ تَصَدَّقْ بِصَدَقَةٍ يَمِينِهِ يُخْفِيهَا مِنْ شِمَالِهِ. رواه الترمذي في آخر التفسير^(۱۰).

ئهنه‌س (خودای لێ پازی بێ) گو‌تی: پیغه‌مه‌هر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمو‌وی: کاتی که‌خودا زه‌وی دروست کرد، ده‌ستی کرد به‌ جموجو‌ول و له‌رینه‌وه‌و له‌ره‌له‌ر کردن، ئیتر خودا چیاکانی دروست کردو داینان له‌سه‌ری، ئه‌وجا زه‌وی دامرکا، فریشته‌کان سه‌یریان هات له‌زه‌برو شیده‌تی چیاکان، گو‌تیان: ئه‌ی خودایه‌! ئایا له‌ناو دروست کراوانی تۆدا هیچ شتی هه‌یه‌ له‌چیا به‌زه‌بر تری‌ی؟ فه‌رمو‌وی: ئا، ئاسن له‌چیا‌ش به‌زه‌بر تره‌، گو‌تیان: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! ئایا له‌ناو دروست کراوانی تۆدا هیچ شتی هه‌یه‌ که‌له‌ ئاسن به‌زه‌برتر بی؟ فه‌رمو‌وی: به‌لێ ئاگر، گو‌تیان: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! ئایا له‌ ناو دروستکراوانی تۆدا هیچ شتی هه‌یه‌ که‌له‌ئاگر به‌ شیده‌ت تری‌ی؟ فه‌رمو‌وی: ئا، ئا، گو‌تیان: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! ئایا له‌ناو دروستکراوانی تۆدا هیچ شتی هه‌یه‌ که‌له‌ناو

(۱۰) سکت عن درجته الشارح.

به‌زهرتر بی؟ فهرمووی: به‌لئ با، گوتیان: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! ئایا له‌ناو دروستکراوانی تۆدا هیچ شتی هه‌یه‌ که‌له‌ با به‌ زهرتر بی؟ فهرمووی: به‌لئ، ئه‌و ئاده‌میزاده‌ی که‌ خیری ده‌کا به‌ ده‌ستی راستی وه‌ نایه‌لئ که‌ ده‌ستی چه‌پی پیی بزانی! (ت).

گهر هه‌به‌س له‌خیر به‌زانی خودایه

جوونه‌وه‌ی په‌وشن زۆر بن به‌زایه !!

خوایه‌ی له‌پازی دل به‌ ناگیه

خه‌لاتی گه‌وره‌ی بو خودا خویه !

پیاو پووالت ناگهی بن کایه

خه‌رمانی هیوات ده‌دا به‌بایه

چه‌ن دل ته‌یینه‌ هه‌واری خالی

له‌گۆپا کاتن که‌ تۆ نو مالن

به‌ته‌مان چاکه‌ی چه‌کی ده‌ستت بن

به‌دییه‌یه‌ی گشت هه‌به‌ستت بن!

که‌چی خه‌رمانی هیوات سووتا بن

گه‌یه‌ی په‌شه‌مان چاوه‌ی لێ دابن

۳۷۵۰- عن أبي هريرة (رضي الله عنه) يقول: قال: النبي (صلى الله عليه وسلم) ليس المسكين الذي ترده التمرة والتمران ولا اللقمة ولا اللقمتان. إنما المسكين الذي يتعفف وأفرءوا إن شئتم يعني قوله (لا يسألون الناس إلحافاً). رواه البخاري^(٦١).

ئهبو هوره‌یره (خودای لێ پازی بن) گوتی: چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سه‌ر بن) فهرمووی: هه‌ژاری به‌راستی ئه‌و که‌سه‌ نیه‌یه‌ که‌له‌م ده‌رگا و له‌و ده‌رگا ده‌ستی

(٦١) بخاري. تفسير سورة البقرة: ٤٥٢٩.

پیوه ده‌نێن و به‌ده‌نکێ یا دوو ده‌نک خورما، یاخود به‌ پاروویی یا دوو پارو و به‌پێی ده‌که‌ن و ده‌ستی پیوه ده‌نێن چونکه‌ پێی تی ده‌چی که‌ئهم ده‌روژه‌که‌رانه‌ زۆریان ده‌وله‌مه‌ند بن و خوویان به‌ سواله‌وه‌ گرتبێ به‌لام هه‌ژار ئه‌و که‌سه‌یه‌ که‌ خۆی به‌دوور ده‌گرێ له‌ پێسواویی سوال و بیژی نایه‌ که‌ سوال بکا پیاوی حال نه‌زانیش واده‌زانێ که‌ئوه‌ له‌به‌ر ده‌وله‌مه‌ندییه‌تی جا چه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: ئه‌گه‌ر چه‌زیش ده‌که‌ن ئه‌م ئایه‌ته‌ بخویننه‌وه‌ که‌ ده‌فه‌رموێ:

{لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا ۚ ۲/۲۷۳}.

واته: به‌ تووتپێکی داوای به‌ش له‌خه‌لك ناکه‌ن (ب) ⇒ (ب/۲ ز/۱۸ ل/۴۲ ف/۳ رقم: ۱۲۴۶/۳ + ۲۰/ز/۲۰ ئایه‌تی یه‌که‌م).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَمْحَقُ اللَّهُ الرَّبَّاءَ وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ} (۲۷۶/۲) ⇒ (ب/۲ ز/۱۵۴ ل/۳۲۵).

۳۷۵۱- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: لَمَّا نَزَلَتْ الْآيَاتُ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي الرَّبَّاءِ قَرَأَهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى النَّاسِ، ثُمَّ حَرَّمَ التَّجَارَةَ فِي الْخَمْرِ. رواه البخاري^(۶۲).

عائیشه (خودای له‌ پازی بێ) ده‌لی: که‌ ئایه‌ته‌کانی کو‌تایی سووره‌تی به‌قه‌ره هاتنه‌ خواره‌وه‌، که‌له‌بابه‌تی سووده‌وه‌ن، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) خویندنیه‌وه‌ بۆ مه‌ردوم، ئیتر بازرگانی و سه‌ودای مه‌ی و ئاره‌قی چه‌رامکرد (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ۚ ۲/۲۸۱}.

واته: خۆتان پیاڕیزن له‌ئیش و ئازاری پوژێ که‌له‌و پوژه‌دا ده‌برینه‌وه‌ بۆلای خودا و به‌بێ ده‌سته‌لاتی ده‌چنه‌وه‌ به‌ر دیوانی خودا و ده‌ستان به‌که‌سدا

(۶۲) بخاری. تفسیر سورة البقرة: ۴۵۴۰ ، ۴۵۴۱.

ناگاو کهس به که لکتان نایی، کرده‌وی باشی خوتان نه‌بی، وه‌هه‌موو که‌سی پاداشی کرده‌وی خوی به ته‌واوی وهرده‌گری، به قه‌ی نووکی دهرزیی زورو ستم له‌که‌س ناگری.

۳۷۵۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: آخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) آيَةُ الرَّبِّاءِ. رواه البخاري^(۱۳).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) ده‌لئ: دوا‌هه‌مین ئایه‌ت که‌هاته‌ خواره‌وه بو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ئایه‌تی سوود بوو واته: ئایه‌تی: {يَمْحَقُ اللَّهُ الرُّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ...}، به‌لام ته‌به‌ری له ئیبینو عه‌بباسه‌وه گوته‌یه‌کی تر ده‌گی‌ریته‌وه ده‌لئ: دوا‌هه‌مین ئایه‌تی قورئان که‌هاته‌ خواره‌وه بو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ئایه‌تی: {وَأَقْرَأُوا يَوْمَ تَرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ...} بوو (ب).

۳۷۵۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِنْ تُبَدُّوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخَفُّوهُ يَحْسِبْكُمْ بِهِ اللَّهُ فَيَغْفِرُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) اشْتَدَّ ذَلِكَ عَلَى أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَثَوْهُ ثُمَّ بَرَكُوا عَلَى الرُّكْبِ فَقَالُوا أَيْ رَسُولَ اللَّهِ كَلَّفْنَا مِنَ الْأَعْمَالِ مَا نَطِيقُ الصَّلَاةَ وَالصِّيَامَ وَالْجِهَادَ وَالصَّدَقَةَ وَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيْكَ هَذِهِ الْآيَةُ وَلَا نَطِيقُهَا. فَقَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَتُرِيدُونَ أَنْ تَقُولُوا كَمَا قَالَ: أَهْلُ الْكِتَابِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا بَلْ قُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ. قَالُوا مَرَّتَيْنِ فَلَمَّا اقْتَرَأَهَا الْقَوْمُ ذَلَّتْ بِهَا أَلْسِنَتُهُمْ أُنْزِلَ اللَّهُ فِي إِبْرَاهِمَ (آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا تَفِرُّ بَيْنَ أَيْدِي مَنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ) فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ نَسَخَهَا اللَّهُ تَعَالَى فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا) قَالَ: نَعَمْ (رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا) قَالَ: نَعَمْ (رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ) قَالَ: نَعَمْ (وَاعْفُ عَنَّا

(۱۳) بخاری. تفسیر: ۴۵۴۴.

وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ) قَالَ: نَعَمْ. رواه مسلم في الإيمان والبخاري والترمذي هنا والله أعلم^(۶۴).

ئەبو ھورەیرە (رەزای خودای لەسەر بێ) گوتی: کەئەم نایەتە ھاتە خوارەو: {لِّلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنْ تُبْدُوْا مَا فِيْ اَنْفُسِكُمْ اَوْ تَخْفَوْهُ يَخٰسِبْكُم بِهٖ اللّٰهُ فَيَغْفِرْ لِمَنْ يَّشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ - ۲۸۴}. واتە: ھەرچی وا لە ئاسمان و زەوی دا ھەمووی ھی خودایە و مۆلک و دروستکراوی خۆیەتی، وە ھەرچی وا لە ناو دڵ و دەروونتانا، چ ئاشکرای بکەن و چ بیشارنەوە خودا لە پۆژی قیامەتدا موخاسەبەیی ئەوەتان دەکا و پێتانی دەور دەکاتەو، ئەوسا بە ئارەزووی خۆیەتی ھەرکەسێ خواستی لەسەر بێ چاوپۆشی لێ دەکا، ھەرکەسێ خواستی لەسەر بێ ئەشکەنجەیی دەدا چونکە خودا دەسەلاتی بەسەر ھەموو شتێکا دەشکێ. گوتی: کەئەمە ھاتە خوارەو یارانێ پیغەمبەر (دروودی خودا لەسەر خۆیی و پەزای خودا لە یارانێ بێ) تەواو سەخڵەت بوون، چوون بۆ خزمەتی و بەچۆک داھاتن و عەرزیان کرد: ئەی پەوانە کراوی خودا! ھەتا ئیستا خودای گەورە ئەم ئەرکانەیی داو بەسەرمانا و ئەم کردارانەیی کردوو بەئەرکی سەرشانمان، وەك نوێژو پۆژوو خەبات و زەکات وە بۆ ئەمانە سەرمان پیو نەبوو، چونکە تەوانای ئەوەمان ھەبوو وە لەو زەمانا ھەبوو، بەلام ئەو تانێ ئەم نایەتە بۆ ھاتوو، بەپراستی تەوانای ئەمەمان نییە! ئەویش (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ھەیی ھەیی!! وادیارە ئیوێش دەتانەوی کەوێک میللەتی ئەو دوونامەییە کە لەپیش ئیوێو بوون، کە تەورات و ئینجیلن، وەك ئەوان بلین: {سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا - ۹۳/۲}.

واتە: کەچی ئەوان لەپاش فەرمانەکەیی خودا گوتیان: خودایە! فەرمانەکەتمان وەرگرت و بەگوێی خوێمان گوێمان لێ بوو، بەلام نافەرمانیت

(۶۴) بخاری. تفسیر: ۴۵۴۵، ۴۵۴۶. مسلم. ایمان: ۳۲۵. ترمذی. تفسیر: ۲۹۹۲.

ده‌که‌ین و گوئی پئی ناده‌ین، واته به‌کوردی و کورتی: گویم لیته به‌لام به‌گویت
ناکه‌م چه‌زرت فهرمووی: نه‌که‌ن شتی وابه‌که‌ن، به‌لکوو بلین:
{ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ } - ۲/۲۸۵.

واته: ئیمان و باوه‌ری هه‌یه پیغه‌مبه‌ری خوشه‌ویست، به‌و نامه‌یه که
په‌روه‌ردگاری له‌لایه‌نی خۆیه‌وه بۆی نادروده، که قورئانی پیرۆزه، هه‌وره‌ها
موسولمانه‌کانیش باوه‌رو ئیمانیاں پیی هه‌یه، هه‌موویان باوه‌ریان هیناوه
به‌خوداو به‌فریشته‌کانی و به‌نامه‌کانی و به‌پیغه‌مبه‌ره‌کانی، که خۆی
ناردوونی بۆ ته‌می و ئامۆژگاری هۆشیاران، گشتیان ده‌لین: ئیمه جیاوازی
ناکه‌ین له‌نیوانی هیچ یه‌کێ له‌ پیغه‌مبه‌ره‌کانی خودادا له‌وه‌دا که یه‌ک به‌یه‌ک
به‌ پیغه‌مبه‌ری خودایان ده‌زانین، هه‌م ده‌لین: ئه‌ی خودای په‌روه‌ردگار!
فه‌رمانه‌کانی تۆمان بیست، به‌هۆی پیغه‌مبه‌رمانه‌وه، گه‌ردن که‌چ بووین بۆ ئه‌و
فه‌رمانانه‌و داوای ئه‌وه ئه‌که‌ین له‌ تۆ که به‌که‌ره‌می خۆت چاوپۆشی بکه‌ی له
تاوانه‌کانمان، ئه‌گه‌ر داوای چاوپۆشی له‌تۆنه‌که‌ین ئه‌ی له‌کێی بکه‌ین! له‌پاشه
پۆژدا له‌ قیامه‌تدا مه‌صیرو سه‌ره‌ئه‌نجامان هه‌ر بۆ لای تۆیه‌و به‌ بێ
ده‌سته‌لاتی و به‌ده‌سته‌وسانی، ده‌وله‌مه‌ندو گه‌دامان دیننه‌وه به‌رده‌ستی
خۆت. جا که ئه‌مه‌یان به‌جئ هینا خودا حوکمی ئه‌و ئایه‌ته‌ی لابرده‌و ئه‌م
ئایه‌ته‌ی تری نارد به‌خواره‌وه که ده‌فه‌رموی:

{ لَا يَكْلَفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا
تُؤَاخِذْنَا إِن لَّمْسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِنَا
رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى
الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ } - ۲/۲۸۶.

واته: خودا ئه‌رکیکی وانا دا به‌سه‌رشانی که‌سیکا که‌شانی هه‌لی
نه‌گرێ و داوایی له‌یه‌کێ ناکا که له‌تاقه‌تیا نه‌بێ، ئه‌وه‌ی چاکه‌ بکا ده‌بێ به
چه‌کی ده‌ستی و سوودی چاکه‌که‌ی هه‌ر بۆ خۆیه‌تی، هه‌روا ئه‌وه‌ی خراپه‌ بکا
ده‌بێ به‌ ملۆزمی گیانی و زیانی خراپه‌که‌ی هه‌ر بۆ خۆیه‌تی ئه‌ی

موسولمانىنە! ئىۋەش ۋەك ياران بىكەن و کردارو گفتارى ئەوان بىكەن بەسەر مەشق و پەيپەرەو بۇ خۇتەن، ئەو نزاو پارانەۋەى ئەوان کردیان ئىۋەش بىكەن، ئەوان كەئەركى لە ۋوزە بەدەر (تەكلىفى مالا يوطاق)يان لەسەر ھەلگىرا، لەسوپاسى خودا دا لەسەر پارانەۋەكەى خۇيان پۇيشتەن و گوتيان: ئەى خودايە! ئەگەر ھەئى لەئەركى سەرشانى خۇمان لەبىرچوو، يا بەھەلە کردمان تۆ لىمان مەگەرە لەسەر ئەۋە سزاو ئازارمان مەدە ئەى پەرۋەردگارى ئىمە! بارى قورس مەھاۋىرە سەرشانمان ۋەكوو خۇ كوشتەن بۇ گىرابوونى پەشىمانى و بېرىنى پارچە بەرگى كەپىس بووبى، ۋەك ئەم بارە قورسەت دابوو بەسەر شانى گەلى جوولەكەدا كەلەپىش ئىمە بوون، ئەى پەرۋەردگارى ئىمە! دەرەو بەلاو ئاژاۋەو ئاشووبىكى وامان بەسەردا مەدە كەلە بارمانا نەبى، شوينەۋارى تاوان و گوناھەكانمان كوئىر كەرەۋەو ئازارمان مەدە، ۋە عەيب و نەنگەكانمان بېۋەشەو كەرەۋەى باشمان دەرېخە، ۋە بە لوتف و كەرەمى خۇت پەحمان پى بىكەو نازو بەھرەو پەحمەت بېرئە بەسەرمان دا ھەر تۆى سەردارى ئىمەو جگە لە تۆ پشت و پەناى ترمان نىيە سەرەپراى ئەمانەيش يارمەتیمان بدە بۇ خەبات و تىكۇشان و زالمان بىكە بەسەر كۆمەلەى كافرو بى پرواكنا ياران كاتى ئەم دووعايانەيان دەکرد خوداى گەرەو مەزن لەم چوار شوينەدا دەيفەرموو: بەئى باشە دووعاكەتان قەبوول دەكەم.

يەكەم لەپاش ووشەى: (إِنْ لَيْسَ أَوْ أَخْطَأَ).

دوۋەم: لەپاش ووشەى: (عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا).

سىيەم: لەپاش ووشەى: (مَا لَ طَاقَةَ لَنَا بِهِ).

چوارەم: لەپاش ووشەى: (فَانصُرْنَا عَلَى الْكَافِرِينَ) (م/ب/ت).

سەۋرەى بەقەرە چەراى مەحشەرە

شەۋرەى مەحكەمەى دەۋرى سەقەرە

بۆ خواوهنی خووی سەر پارێزەر
 تریاقی سیحری گشت جادوو گەرە!
 لەبەر کردنی کیلی گەنجە
 زایە کردنی جیی داخ و بەنجە
 شەیتان پارێزەر لە مائێ کەوا
 سووڕە بەقەرەیی خێنرا لەناو!!
 سەر پای گشت شتێ پریاسکە میسکە
 شەوقی بۆ دڵ و دەروون تریسکە!
 بیکە بەگۆل و چاوو دڵ بە هەنگ
 بمژە هەلۆ و هەنگوینی بێ نەنگ!
 جا سەیری پووت کە چۆن دەبێ بەمانگ
 خەرمانە دەدا بە ناوازی بانگ
 جا سەیری پووت کە چۆن دەبێ بەخۆر
 پەلکە رەنگینە و وورشە لەحو و جۆر!!
 برا، لەم دنیا کەردم بەراوورد
 خوشی و ناخوشی، لە درشت و وورد
 زۆربەیی دوور کۆژەو نزیک خنکێنە
 ناخوشی بەخشەو خوشی پسیئە!
 نەوهی بەفراوی کەللە تەزێنە
 بۆ پنی دڵ وەکوو هەوینە:
 حەوبی خودایە، بە رۆح بیسیئە

به‌سهر و به‌مال به‌ده‌ستی بیتنه!
 له‌گه‌ل خه‌ودادا دل دابه‌یتنه
 دنیاش جار جاره به‌دهم بدویننه!!
 به‌سهر براتنا قه‌ت خو مه‌نویننه
 بو‌یه‌کتر بیننه ویتنه و ناویننه
 سووره‌ی به‌قهره به‌دل بخویننه
 سیحری حه‌لالی به‌نده لاویننه

٤) سووره‌ی نالی عمران

(به‌ناوی یه‌زدانی به‌خشنده‌ی میهره‌بان سورة آل عمران)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ - ٧/٣}.

واته: خودا ئه‌و خودایه‌ته که نار دوویه‌ته خواره‌وه بو‌سهر دلی تو
 قورئانی پیروژ که نامه‌ی نووسراوی خودایه، هندی له‌ئایه‌ته‌کانی واتاو
 مانایان دیاره‌و وشه‌کانی دیاری و ناسراون، له‌به‌ر ئه‌وه ئه‌م جو‌ره‌ ئایه‌تانه
 داده‌نرین به‌سهرچاوه‌و دایکانه له‌ناو قورئانه‌که‌دا، وه‌ ئایه‌ته‌کانی تر له‌به‌ر
 پووناکی ئه‌وان و له‌سهر خه‌ت و هیلی په‌نگریژی ئه‌وان واتایان ده‌رده‌که‌وئ،
 وه‌ هندی تر له‌ ئایه‌ته‌کانی چه‌ن واتایی هه‌ل ده‌گرن و فامی واتایان
 پیویستی هیه به‌ لی‌کولینه‌وه‌یه‌کی وورد، جا ئه‌و که‌سانه که دلیان پره له
 مه‌یلی ریی چه‌وت و له‌ریی پاست لاده‌دن و هه‌میشه منه‌یی کویره‌پی و لاپری
 ده‌که‌ن و له‌شاری ده‌رده‌چن ئه‌وه ئه‌و به‌دبه‌ختانه ده‌که‌ونه شوینی ئه‌م

نایه‌تانه که‌چهن واتای هه‌ل ده‌گرن و هه‌ول ناده‌ن که‌له به‌ر پووناکی نایه‌ته موحه‌که‌مه‌کان واتای نایه‌ته موته‌شاییه‌که‌کان لێ بده‌نه‌وه ئه‌مه‌ش که‌ده‌که‌ن به‌ نامهردی ده‌یکه‌ن و له‌به‌ر ئه‌وه‌یه که‌چه‌ز ده‌که‌ن که‌ به‌گومان و خه‌یالاتی هه‌یج و پووج موسو‌لمانان له‌پڕی ده‌ریکه‌ن و تووشی پشیوویی ئایینی یان بکه‌ن، هه‌روه‌ک ده‌یان‌ه‌وئێ له‌سه‌ر هه‌وای نه‌فس و ئاره‌زووی ده‌روونی خۆیان ته‌ئویلیان بکه‌ن، وه‌لحال ته‌ئویلی راستی ئه‌و نایه‌ته موته‌شاییه‌ که‌ چهن واتایانه به‌س خودا به‌باشی ده‌یزانی له‌گه‌ل زانا به‌رزه‌کانا که‌ پایه‌یه‌کی دامه‌زراویان هه‌یه له‌عیلم و زانستا. ده‌لێن: ئیمان و باوه‌رمان هه‌یه به‌م موته‌شاییه‌انه له‌سه‌ر ئه‌و ته‌رزه که‌ خودا قه‌صدی کردوون، خودا ده‌فه‌رموئێ: ئه‌مانه خاوه‌ن بیرو هۆشی ساغن بۆیه وه‌ها به‌جوانی ته‌سه‌ووری حه‌قیقه‌ت ده‌که‌ن.

٤٧٥٤- قالت: عائشة (رضي الله عنها) تَلَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَذِهِ الْآيَةُ (هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ) إِلَى قَوْلِهِ (أُولَئِكَ الْأَنْبَاءُ) قَالَتْ: ثُمَّ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ، فَأُولَئِكَ الَّذِينَ سَمَى اللَّهُ، فَاحْذَرُوهُمْ^(١).

عائیشه (خودای لێ پازی بێ) ده‌لێ: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) ئه‌م نایه‌ته‌ی خوینده‌وه له‌ پاشا فه‌رمووی: کاتی ئه‌و که‌سانه‌ت دی که‌ شوینی ئه‌و نایه‌تانه ده‌که‌ون که‌چهن واتای هه‌ل ده‌گرن و پێیان ده‌گوترێ: نایه‌ته موته‌شاییه‌که‌کان و پوالتی ئه‌و نایه‌تانه ده‌که‌ن به‌ بیانوو و به‌هانه‌ و چاوه‌پراوی له‌مه‌ردوم پێ ده‌که‌ن و خه‌لکی پێ له‌خشته ده‌به‌ن، ئه‌ی گوێدارا بزانه که‌ئه‌وانه ئه‌و که‌سانه‌ن که‌خودا ناوی بردوون و ده‌رباره‌یان له‌ قورئانا فه‌رموویه‌تی: {فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ} دَلَّ

(١) بخاري. تفسير: ٤٥٤٧. مسلم. علم: ٦٧١٧. ابوداود. سنة: ٤٥٩٨. ترمذي. تفسير القرآن: ٢٩٩٣، ٢٩٩٤.

ده‌غەزاره‌کان له دووی ئایه‌ته‌ چه‌ن واتا هه‌لگره‌کان ده‌گه‌ڕێن، به‌نیازی ئه‌وه‌ی که‌ ئاژاوه‌ به‌ریابکه‌ن چه‌زرت فه‌رمووی: جا که‌ واته‌ ئه‌ی گه‌لی ئیسلام! خو‌تانیان لێ بیاریزن و مه‌ترسی‌تان لی‌یان هه‌بی (ش/د/ت- (خودای لێ پازی بێ)).

۳۷۵۵- وَ سَمِعَ النَّبِيُّ (مَلَىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلَيْنِ اخْتَلَفَا فِي آيَةٍ فَعَرِفَ فِي وَجْهِهِ الْغَضَبُ وَقَالَ: إِنَّمَا هَٰذَا مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِاخْتِلَافِهِمْ فِي الْكِتَابِ. رواه مسلم في الإيمان^(۲).

پیغه‌مبه‌ر (دیو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) جا‌ری به‌ر گو‌یی که‌وت، دوو پیاو نا‌کوکیان بوو له‌سه‌ر واتای ئایه‌تی، توو‌ره‌یی به‌پووی پیغه‌مبه‌ره‌وه (دیو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) دیار‌بوو، فه‌رمووی: می‌لله‌ته‌کانی پێش ئیوه‌ بۆیه‌ له‌ناو چوون و فه‌وتان چونکه‌ له‌ سه‌رنامه‌ی خو‌یان ده‌بوو به‌ نا‌کوکیان و دوو به‌ره‌کیان تی ده‌که‌وت! (م).

۳۷۵۶- عن ابن عباس (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (مَلَىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إسم الله الأعظم الذي إذا دعي به أجاب في هذه الآية: {قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِإِذْنِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ}. رواه الطبراني^(۳).

لێره‌دا ده‌لی: له‌ ئیبنو عه‌باسه‌وه (خودایان لێ پازی بێ) له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه ده‌فه‌رمو‌ی (دیو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ): ئه‌و ناوه‌ هه‌ره‌ گه‌وره‌یه‌ی خودا که‌ حا‌لی وایه‌ هه‌رکاتێ یه‌کێ به‌و ناوه‌ی هاواری لێ بکا دی به‌ ده‌نگیه‌وه‌و مرا‌زه‌که‌یی ده‌دات، ئه‌و ناوه‌ پێ‌ۆزه‌یه‌ له‌م ئایه‌ته‌ دایه‌:

{قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكُ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِإِذْنِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ}. (ته‌به‌رانی).

^(۲) مسلم. علم: ۶۷۸.

^(۳) سکت عن درجته الشارح.

۳۷۵۷- ⇒ (ب/ ۴ ز/ ۱۱۷ ل/ ۳۸۵ ف/ ۳) (۴).

۳۷۵۸- وَعَنْهُ أَي (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: كُلُّ بَنِي آدَمَ يَطْعُنُ الشَّيْطَانَ فِي جَنْبِهِ بِأَصْبَعِهِ حِينَ يُوَلَّدُ، غَيْرَ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ، ذَهَبَ يَطْعُنُ فَطَعَنَ فِي الْحِجَابِ. رواه البخاري في بدء الخلق (۵).

ئەبو ھورەیرە (خودای لێ پازی بێ) لە ھەزرەتەو ھەفەر مووی (دروودی خودای لەسەر بێ): ھەموو ئادەمیزادی (لەکاتی لەدایکبوونی دا) شەیتان بەسەر ھە پەنجە ھەژدەنێ بە ھەردوو تەنشتی دا، تەنیا عیسا ھەردوو مەریەم نەبێ، شەیتان چوو کەتیی سەر وینێ، بەلام بۆینەکراو لەجیاتیی بێسەر وینەتە عیسا خوێ، سەر واندیە کیسە ھە! (ب).

۳۷۵۹- ⇒ (ب/ ۵ ز/ ۹ ل/ ۶۵ ف/ ۶) (۶).

۳۷۶۰- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو سُفْيَانَ مِنْ فِيهِ إِلَى فِيٍّ قَالَ: انْطَلَقْتُ فِي الْمُدَّةِ الَّتِي كَانَتْ بَيْنِي وَبَيْنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: فَبَيْنَمَا أَنَا بِالشَّامِ إِذْ جَاءَ بَكِابٍ مِنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى هِرْقَلٍ جَاءَ بِهِ دَحِيَّةُ الْكَلْبِيِّ فَدَفَعَهُ إِلَيَّ عَظِيمٌ بُصْرِي، فَدَفَعَهُ عَظِيمٌ بُصْرِي إِلَى (هِرْقَلٍ) فَقَالَ: هِرْقَلُ هَلْ هُنَا أَحَدٌ مِنْ قَوْمِ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ؟ فَقَالُوا نَعَمْ. فَدُعِيَ فِي نَفَرٍ مِنْ قُرَيْشٍ فَدَخَلْنَا عَلَى هِرْقَلٍ، فَأَجْلَسَنَا بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ: أَيُّكُمْ أَقْرَبُ نَسَبًا مِنْ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ؟ فَقَالَ: أَبُو سُفْيَانَ: أَنَا. فَأَجْلَسُونِي بَيْنَ يَدَيْهِ، وَأَجْلَسُوا أَصْحَابِي خَلْفِي، ثُمَّ دَعَا بِتَرْجُمَانِهِ فَقَالَ: قُلْ لَهُمْ إِنِّي سَأَلْتُ هَذَا عَنْ هَذَا الرَّجُلِ الَّذِي يَزْعُمُ أَنَّهُ نَبِيٌّ، فَإِنْ كَذَبَنِي فَكَذَّبُوهُ. قَالَ: أَبُو سُفْيَانَ وَإِنَّمِ اللَّهُ، لَوْلَا أَنْ يُؤْثِرُوا عَلَيَّ الْكَذِبَ لَكَذَبْتُ. ثُمَّ قَالَ: لَتَرْجُمَانِهِ سَلُّهُ كَيْفَ حَسْبُهُ فَيَكُمُ؟ قُلْتُ هُوَ فِينَا دُو حَسْبٍ. قَالَ: فَهَلْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ؟ قُلْتُ لَا. قَالَ: فَهَلْ كُنْتُمْ تَتَّهَمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ: مَا قَال؟ قُلْتُ لَا. قَالَ: أَيْتَبَعُهُ أَشْرَافُ

(۴) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل / ۱۱۷ رقم: ۳۲۱۱/۳.

(۵) بخاري. تفسير: ۴۵۴۸.

(۶) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل: ۹ رقم: ۳۲۹۳ / ۶.

النَّاسِ أَمْ ضَعَفَاؤُهُمْ؟ قُلْتُ بَلْ ضَعَفَاؤُهُمْ. قَالَ: يَزِيدُونَ أَوْ يَنْقُصُونَ؟ قُلْتُ لَا بَلْ يَزِيدُونَ. قَالَ: هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ، بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ، سَخَطَةٌ لَهُ؟ قُلْتُ لَا. قَالَ: فَهَلْ قَاتَلْتُمُوهُ؟ قُلْتُ نَعَمْ. قَالَ: فَكَيْفَ كَانَ قِتَالُكُمْ إِيَّاهُ؟ قُلْتُ تَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُ سِجَالًا، يُصِيبُ مِنَّا وَتُصِيبُ مِنْهُ. قَالَ: فَهَلْ يَغْدِرُ؟ قُلْتُ لَا وَنَحْنُ مِنْهُ فِي هَذِهِ الْمُدَّةِ لَا نَدْرِي مَا هُوَ صَانِعٌ فِيهَا. قَالَ: وَاللَّهِ مَا أَمَكْنِي مِنْ كَلِمَةٍ أَدْخُلَ فِيهَا شَيْئًا غَيْرَ هَذِهِ. قَالَ: فَهَلْ قَالَ: هَذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ؟ قُلْتُ لَا. ثُمَّ قَالَ: لِرَجْمَانِهِ قُلْ لَهُ إِيَّي سَأَلْتُكَ عَنْ حَسْبِهِ فَيَكُم، فَرَعَمْتَ أَنَّهُ فَيَكُم دُو حَسْبِ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ فِي أَحْسَابِ قَوْمِيهَا، وَسَأَلْتُكَ هَلْ كَانَ فِي آبَائِهِ مَلِكٌ فَرَعَمْتَ أَنْ لَا فَقُلْتُ لَوْ كَانَ مِنْ آبَائِهِ مَلِكٌ قُلْتُ رَجُلٌ يَطْلُبُ مُلْكَ آبَائِهِ، وَسَأَلْتُكَ عَنْ أَتْبَاعِهِ أَضَعَفَاؤُهُمْ أَمْ أَشْرَافُهُمْ فَقُلْتُ بَلْ ضَعَفَاؤُهُمْ، وَهُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ كُنْتُمْ تَتَّهِمُونَهُ بِالْكَذِبِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ: مَا قَالَ: فَرَعَمْتَ أَنْ لَا، فَعَرَفْتُ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيَدْعَ الْكَذِبَ عَلَى النَّاسِ ثُمَّ يَذْهَبَ فَيَكْذِبُ عَلَى اللَّهِ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَرْتَدُّ أَحَدٌ مِنْهُمْ عَنْ دِينِهِ بَعْدَ أَنْ يَدْخُلَ فِيهِ سَخَطَةٌ لَهُ فَرَعَمْتَ أَنْ لَا، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ إِذَا خَالَطَ بِشَاشَةِ الْقُلُوبِ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَزِيدُونَ أَمْ يَنْقُصُونَ فَرَعَمْتَ أَنَّهُمْ يَزِيدُونَ، وَكَذَلِكَ الْإِيمَانُ حَتَّى يَتِمَّ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَاتَلْتُمُوهُ فَرَعَمْتَ أَنَّهُمْ قَاتَلْتُمُوهُ فَتَكُونُ الْحَرْبُ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ سِجَالًا، يَنَالُ مِنْكُمْ وَتَنَالُونَ مِنْهُ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ، ثُمَّ تَكُونُ لَهُمُ الْعَاقِبَةُ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ يَغْدِرُ فَرَعَمْتَ أَنَّهُ لَا يَغْدِرُ، وَكَذَلِكَ الرُّسُلُ لَا تَغْدِرُ، وَسَأَلْتُكَ هَلْ قَالَ: أَحَدٌ هَذَا الْقَوْلَ قَبْلَهُ فَرَعَمْتَ أَنْ لَا، فَقُلْتُ لَوْ كَانَ قَالَ: هَذَا الْقَوْلَ أَحَدٌ قَبْلَهُ قُلْتُ رَجُلٌ اتَّمَّ يَقُولُ قِيلَ قَبْلَهُ. قَالَ: ثُمَّ قَالَ: بِمِ يَأْمُرُكُمْ قُلْتُ يَأْمُرُنَا بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصَّلَاةِ وَالْعَقَافِ. قَالَ: إِنْ يَكُ مَا تَقُولُ فِيهِ حَقًّا فَإِنَّهُ نَبِيٌّ، وَقَدْ كُنْتُ أَعْلَمُ أَنَّهُ خَارِجٌ، وَلَمْ أَكُنْ أَظُنُّهُ مِنْكُمْ، وَلَوْ أَنِّي أَعْلَمُ أَنِّي أَخْلَصُ إِلَيْهِ لِأَحْبَبْتُ لِقَاءَهُ، وَلَوْ كُنْتُ عِنْدَهُ لَفَسَلْتُ عَنْ قَدَمَيْهِ، وَلَيَلْعَنَ مُلْكُهُ مَا تَحْتَ قَدَمَيْ. قَالَ: ثُمَّ دَعَا بِكِتَابِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَرَأَهُ، فَإِذَا فِيهِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ، إِلَى هِرْقَلِ عَظِيمِ الرُّومِ، سَلَامٌ عَلَى مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَى، أَمَا بَعْدُ، فَإِنِّي أَذْعُوكَ بِدَعَايَةِ الْإِسْلَامِ، أَسْلِمْتَ تَسْلَمَ، وَأَسْلِمْتَ يُؤْتِكَ اللَّهُ أَجْرَكَ مَرَّتَيْنِ، فَإِنْ تَوَلَّيْتَ فَإِنَّ عَلَيْكَ إِثْمَ الْأَرِيسِيِّينَ، وَ(قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا

مَنْ دُونَ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ). فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ قِرَاءَةِ الْكِتَابِ ارْتَفَعَتِ الْأَصْوَاتُ عِنْدَهُ، وَكَثُرَ اللَّعْطُ، وَأَمَرَ بَنَاتُ فَاخِرَجْنَا قَالَ: فَقُلْتُ لِأَصْحَابِي حِينَ خَرَجْنَا لَقَدْ أَمَرَ أَمْرٌ أَبِي كَبِشَةَ، أَنَّهُ لِيَخَافَهُ مَلِكُ بَنِي الْأَصْفَرِ فَمَا زِلْتُ مُوقِنًا بِأَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَّهُ سَيُظْهَرُ حَتَّى أَدْخَلَ اللَّهُ عَلَيَّ الْإِسْلَامَ. قَالَ: الزُّهْرِيُّ فَدَعَا هِرْقُلَ عَظَمَاءَ الرُّومِ فَجَمَعَهُمْ فِي دَارٍ لَهُ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الرُّومِ، هَلْ لَكُمْ فِي الْفَلَاحِ وَالرَّشْدِ آخِرَ الْأَبَدِ، وَأَنْ يُثْبِتَ لَكُمْ مُلْكُكُمْ قَالَ: فَحَاصُوا حَيَصَةَ حُمُرِ الْوَحْشِ إِلَى الْأَبْوَابِ، فَوَجَدُوهَا قَدْ غُلِقَتْ، فَقَالَ: عَلَى بِهِمْ. فَدَعَا بِهِمْ فَقَالَ: إِنِّي إِنَّمَا اخْتَبَرْتُ شِدَّتَكُمْ عَلَى دِينِكُمْ، فَقَدْ رَأَيْتُ مِنْكُمْ الَّذِي أَحْبَبْتُ. فَسَجَدُوا لَهُ وَرَضُوا عَنْهُ. رواه البخاري هنا ومسلم في الجهاد^(۷).

ئيبينو عه‌بباس (خودايان لى پازى بى) گوتى: ئەبو سوفيان بەزمانى خۆى بۆيگىرامەوہ گوتى: لەكاتى پىكەوتن (صولحى) ى خودەيبىيەدا كەلە نيوانى من و پىغەمبەردا كرابوو چووم بۆ شام لەوكاتەدا كەمن لەشام بووم لەكوٲاى سالى شەشەمى كوچى دا ديحىەى كەلبى نامەيەكى هينا، لە پىغەمبەروہ (درودى خوداي لەسەر بى) نووسرابوو بۆ قەيصەرى پۆم كە ھەرقلە، ديحىە كاغەزەكەى پىغەمبەر (درودى خوداي لەسەر بى) دەداتە دەست سەردارى بوصرا، سەردارى بوصرايش دەيداتە دەستى ھىرەقل خۆى، ھىرقل لەشكرى فارس دابووى بەسەرياو تەنگى پى ھەلچنى بوو، شامو ھەموو دەورو بەرى شام تا جزيرو گەلى وولاتى ترى لى داگير كرد بوو، خۆى پەناى برد بوو بۆ قوستەنتەنيە، لەويشا ماوہيەكى دوورو دريژگەمارۆى دابوو، كەخوا لەشكرى فارسى لەكوٲ كردەوہ بۆ سوپاسى ئەو بەھرە گەورەيە لە حيمصەوہ بەپىيان چوو بۆ قودس كەنامەكەى پى دەگا دەلى: ئادەى بگەپىن بزانن ليروہا كەسى ھەيە كە لەھۆزى ئەم پياوہ بى كە ئەم كاغەزەى بۆ من

(۷) بخاري. بدء الوحي: ۷، ۵۱، ۲۶۸۱، ۲۸۰۴، ۲۹۴۱، ۲۹۷۸، ۳۱۷۴، ۴۵۵۳، ۵۹۸۰، ۶۲۶۰، ۷۱۹۶،

۷۵۴۱. مسلم. جهاد: ۴۵۸۲، ۴۵۸۴. أبوداود. أدب: ۵۱۳۶. ترمذي. استئذان: ۲۷۸.

نووسیوه و خۆی به پیغه‌مبەر ده‌زانئ؟ ده‌لئین: به‌لئ، گوتی: جا من و چه‌ن که‌سیکی تری قورەیشییان بانگ کرد، که ده‌وری سیی که‌سئ ده‌بووین، بردینیان هه‌تا چووینه لای هیره‌قل له‌ قودس، له‌به‌ر ده‌میا دایان نیشاندین قه‌یسه‌ر له‌سه‌ر ته‌ختی پاشایی دانیشتبوو، تاجی له‌سه‌رابوو، گه‌وره‌ گه‌وره‌ی پۆم و په‌تریق و قه‌شه‌و راهیبی زۆری له‌ده‌ورا بوو گوتی: کامتان به‌ خزمایه‌تی نزیک‌تره‌ به‌م پیاوه‌ که‌ گوايه‌ خۆی به‌ پیغه‌مبەر ده‌زانئ؟ ئه‌بو سوفیان گوتی: گوتم: من ئیتر منیان له‌به‌رده‌م خۆیا دانیشان و هاوڕێکانمیان له‌ پشتمه‌وه‌ دانشان، ئینجا زبازان (ته‌رجمان) ده‌کە‌ی خۆی بانگ کردو گوتی: پنیان بلئ: ئه‌وا من له‌م پیاوه‌ پرسیار ده‌که‌م و هه‌وائی ئه‌و پیاوه‌ی لئ ده‌پرسم که‌ده‌لئ من پیغه‌مبهرم، جا ئه‌گەر ئه‌م له‌و باره‌یه‌وه‌ به‌درۆ وه‌لامی منی دایه‌وه‌ ئیوه‌ به‌درۆی بخه‌نه‌وه‌ ئه‌بو سوفیان گوتی: به‌خودا له‌به‌ر ئه‌وه‌ نه‌بوايه‌ که‌پیم شه‌رم بوو درۆم لئ ده‌رکه‌وئ، ئه‌گینا ئه‌و پۆژه درۆم ده‌کردو قه‌یسه‌رم چه‌واشه‌ ده‌کرد له‌باره‌ی هه‌وائی پیغه‌مبهره‌وه‌، چونکه‌ ئه‌و سه‌رده‌مه‌ من و چه‌ززه‌ت هاوداوا‌ی یه‌کتری بووین ئه‌نجا هیره‌قل به‌ز بانزانه‌که‌ی گوت: لیی پیرسه‌: به‌نه‌چه‌و په‌سه‌نی چۆنه‌ له‌ناوتانا خانه‌دانه‌ یانا؟ گوتم: تا بلییت خانه‌دان و وه‌جاخزاده‌یه‌، گوتی: ئایا له‌ ناو باوو باپیریا شایان تیا هه‌لکه‌وتوه‌؟ گوتم: خه‌یر، گوتی: باشه‌ ئه‌م پیاوه‌ له‌پیش ئه‌وه‌دا که‌بلئ من پیغه‌مبهرم درۆتان لئ دیوه‌؟ گوتم: نه‌، گوتی: باشه‌ ئه‌وانه‌ی که‌ په‌یره‌وی ده‌که‌ن و ده‌چنه‌ سه‌ر ئایینی ئه‌و له‌ خانه‌دانه‌کانی خه‌لکن یا له‌ لازه‌بوون و بئ نه‌واکانیانن؟ گوتم: نه‌، هه‌ر لازه‌بوونه‌کانیان په‌یره‌وی ده‌که‌ن، گوتی: به‌ره‌به‌ره‌ زۆر ده‌بن یا که‌م ده‌که‌ن؟ گوتم: خه‌یر، به‌لکوو پۆژ به‌ پۆژ زۆر ده‌بن، گوتی: باشه‌ که‌س هه‌یه‌ له‌وانه‌ی که‌ ده‌چنه‌ سه‌ر ئه‌و ئایینه‌ له‌پاشا لیی بیزار ببئ و پاش گه‌زببیته‌وه‌ و هه‌رگه‌رئ و وازی لئ ببئی؟ گوتم: نه‌، گوتی: ئه‌ی شه‌رو شوڤو جه‌نگتان له‌گه‌ل دا کردوه‌؟ گوتم: به‌لئ، گوتی: شه‌رکردن و جه‌نگینتان له‌گه‌ل یا چۆنه‌؟

گوتم: تا ئیستا جەنگ لەنیوانی ئیمەو ئەودا دوو بەختی بوو: بە نۆرو سەرە بوو، جاری واهەیه ئەو زāl دەبی بەسەر ئیمەداو جاری واش هەیه ئیمە زāl دەبین بەسەر ئەودا^{*} گوتی: باشە، ئەی پەیمان دەشکیننی یانا؟ گوتم: تا ئیستا نەیشکاندوو، بەلام ئیستا کە پەیمانیکمان لەنیواندا هەیه، پیکەوتووین لەسەر شەڕ نەکردن، بۆ ماوہیەکی ناوبراو، جا نازانین دەیباتە سەر یانا، ئەبو سوفیان گوتی: بەخودا تەنیا ئەم ووشەیه نەبی مەودای تری نەدام، کە تیچینیکی تی چینم و نەنگی لە پیغەمبەر بگرم. گوتی: باشە ئەی کەسی تر لە پیش ئەمەو قسەئ وایکردوو لەناوتانا؟ گوتم: نە، ئەجا بەزوبانزانەکەئ خویی گوت: پیی بلئی: من لیم پرسیت لەلایەنی بنەچەو رەسەنی ئەم پیاوہو، تۆ وەلامت دایەو گوتت: کەتا بلئی خانەدان وەجاخزادەیه لەناومانا، ئەو ش ئاداب و نەریتی هەموو پیغەمبەرئ بوو، هەموویان وانە، هەموو کاتئ خودا کەسیکی خانەدان و وەجاخزادەئ هەلبژاردوو و کردوویەتی بە پیغەمبەر و ناردوویەتی بۆسەر ھۆزەکەئ خوی، لیثم پرسیت کەئایا باو و باپیری ئەم پیاوہ شایان تیا بوو یانا، تۆ گوتت نە، منیش لەدئی خوئا گوتم: ئەگەر لەباوک و باپیریا پادشا ببوایە دەم گوت پیاویکە داوای مۆلک و دەولەتی باوک و باپیری دەکا، پرسیاریشم لیث کرد ئایا پەپرەوانی ئەم پیاوہ رەشە خەلک و کۆمەلەئ مسکینەکانن، یا ئاغاو بەگزادەکانن، ئەوہبوو تۆ گوتت زەبوون و مسکینەکان پەپرەوی دەکەن، لە راستی دا هەمیشە زوربەئ پەپرەوانی هەموو پیغەمبەرئ ئەوانەن لیثتم

^{*} نەم زۆرانبازی خیر و شەر تاکەئ!

خۆ ئیمە سووتاین بە سوۆس پەتاکەئ

خواپە! سەردەئ مەھدی بەرپاکەئ

لە چلکی ستەم بووی زەوی پاک کەئ!!

پرسی ئایا له‌پیش ئه‌وه‌دا که بلی من پیغه‌مبه‌رم درۆتان لی دیبوو، تو گوت نه‌، منیش گوت: چون ده‌بی پیاوی له‌گه‌ل خه‌لکا درۆ نه‌کا، به‌لام له‌پاشا بجی درۆ له‌گه‌ل خوادا بکا شتی وانابی، من له‌تۆم پرسى ئایا که‌س هه‌یه له‌شوینکه‌وتوانی که بجیته‌ سهر دینه‌که‌ی و که‌ شاره‌زایی لی په‌یدا کرد وازی لی بینی و به‌دلی نه‌بی، تو گوت نه‌، له‌راستی دا ههر کاتى دل که خوشیی باوه‌رو ئیمان بجیژی و تام و چیژی لی وه‌ربگرئ ئیتر هه‌تا هه‌تایه‌ ئه‌و فینکی باوه‌ره‌ له‌و دلّه ئارامه‌ ده‌رناچی و ده‌بن به‌ گول و بولبول! دل که ئاودرا به‌شه‌رابی نوور. پیویستی نابی به‌سه‌رابی دوور. من له‌تۆم پرسى که‌ ئایا په‌یره‌وانی ئه‌و له‌زۆرین یا له‌که‌مین، تو گوت تا دی زۆرتر ده‌بن! هه‌موو ئایین و بیرو باوه‌ریکی دروست ئاوايه‌، ههر له‌ زیادبوونه‌ هه‌تا له‌ئه‌نجاما سهر ده‌گرئ و ته‌واو ده‌بی، من له‌تۆم پرسى ئایا شه‌رو شوپرو جه‌نگتان له‌گه‌ل دا کردوه‌، تو گوت جه‌نگ و شه‌رمان له‌گه‌ل دا کردوه‌و تا ئیستا جه‌نگی نیوانمان دوو به‌ختی بوو، جارئ ئه‌و ده‌باته‌وه‌و جارئ ئیمه‌ ده‌یبه‌ینه‌وه‌، له‌راستی دا ئه‌مه‌ ره‌وشی هه‌موو پیغه‌مبه‌رئ بوو، له‌سه‌ره‌تاوه‌ تا‌قی ده‌کرینه‌وه‌و دوو چاری سه‌راسئ و ئیش و ئازار ده‌بن، به‌لام له‌ئه‌نجام دا ئه‌وان سه‌رده‌که‌ون، که‌ خۆره‌له‌هات به‌ره‌ به‌ره‌ سوپای زۆرو سته‌م و نا‌هه‌قی ئاو ده‌کریته‌ ژیری و گولۆله‌ی ده‌که‌ویتته‌ لیژی من له‌ تۆم پرسى ئایا په‌یمان و عه‌د ده‌شکینئ یا‌نا، تو گوت: خاوه‌ن په‌یمان و په‌یمان ناشکینئ، ئه‌مه‌ش شیوه‌و ره‌فتاری گشت پیغه‌مبه‌رانه‌، پیغه‌مبه‌ران قه‌ت په‌یمان ناشکین و به‌لین ده‌به‌نه‌ سهر، من له‌تۆم پرسى ئایا که‌سیکی تر له‌پیش ئه‌م دا ئه‌م داوايه‌ی ئه‌می کردوه‌ له‌ناوتاناو گووتویه‌تی من پیغه‌مبه‌رم! تو گوت نه‌، منیش له‌دلی خۆما گوتم ئه‌گه‌ر که‌سیکی تر له‌ پیش ئه‌م دا ئه‌م قسه‌یه‌ی بکردایه‌ ده‌مگوت: ئه‌م پیاوه‌ش لاسکایی ئه‌و قسه‌کۆنه‌یه‌ ده‌کاته‌وه‌!! ئه‌بو سوفیان گوتی: ئه‌نجا هه‌رقه‌ل گوتی: فه‌رمانتان به‌چی پئ ده‌کا و ده‌لئ چی

بەكەن و چى مەكەن؟ گوتىم: پىمان دەلى: نوپۇز بەكەن، زەكات بەدەن، خىزم دۇست
 بن و بۇ خىزم باش بن و مافى خىزمىيەتى بەجى بىنن، دەست پاك بن، داوین
 پاك بن، دەم و دل پاك بن بەندەيى ساغ بەس بۇ خۇداى گەورە بەكەن، هېچ
 شتى نەكەن بە ھاوئل بۇ خۇدا، واز لەو بت و خۇدا دروینانە بىنن كە باوك و
 باپىرمان لەكۇنا دەیانپەرسىن ھىرقەل گوتى: ئەمەى تۇ دەيلىت لەبارەى ئەو
 پىاۋەو ئەگەر راست و دروست بى ئەو پىغەمبەرە، مەن دەمزانى كەئەم
 پىغەمبەرە بەزويى پەيدا دەبى و دى، بەلام نەم دەمزانى كەلە ئىۋەيە ئەى
 كۇمەلەى عەرەب! وەمەن بەش بەحالى خۇم ئەگەر بزانم قوتار دەبەم و دەگەمە
 لای حەز دەكەم بچم بۇ خىزمەتى، ئەگەر لەلای دەبووم قاچەكانىم دەشۇرد،
 بەخۇدا قەلەمپەرەو دەستەلاتى ئەو دەگاتە ئەم شوین پایانەى منىش وەخاكى
 بەيتولمەقدىس و ھەموو ولاتى شام و پۇم داگىر دەكا ئەبو سوفیان گوتى:
 لەپاشا داۋاى نامەكەى پىغەمبەرى كەردو خويىندىەو، ناوەرۇكەكەى ئەمە
 بوو: بەناۋى يەزدانى بەخشندەى مېھرەبان، لە موخەمەدەو كە پىغەمبەرى
 خۇدايە، بۇ لای ھىرقەلى مەزنى پۇم، سلاۋو دروود لە پەپرەۋانى رىگەى
 راستى، سلاۋ لەراستى خاۋازان! لەپاش ئەمە مەن داۋات لى دەكەم كە ئىسلام
 بىت، ئىسلام ببە لەھەردوۋ جىھاندا سەلامەت دەبىت، ئىسلام ببە خۇدا
 لەباتى جارى دوو جار ئەجرو پاداشتت دەداتى چونكە ھەموو خاۋەن
 نامەيەكى نۇ موسولمان دوو پاداشى بۇ ھەيە، سەرەپراى ئەۋەش كەدەبى بە
 مامۇستاي نىشاندەرى خىر بۇ ھەموو دەست و پەيوەندەكەى خۇت و دەبى
 بەسەر مەشق بۇيان ئەگەر سەرپىنچىش دەكەى و گەردن كەچ ناكەى بۇ
 ئىسلام ئەو بزانە كەھەم ئۇبال و گوناھى خۇت و ھەم ئۇبال و گوناھى
 مسكىن و ۋەرزىرەكانىش لەئەستۇى تۇيە چونكە ئەوان ژىر دەستى تۇن و
 چاۋيان لەدەمى تۇيە. ھەروەھا داۋات لى دەكەم بەھۇى ئەم ئايەتەشەۋە كە
 دەفەرەمۇئ:

{قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِّنْ دُونِ اللَّهِ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ - ۳/۶۴}.

واته: ئەه‌ی ئەه‌لی کیتاب! ئەه‌ی خاوه‌ن نامه‌کان! ئەه‌ی کۆمه‌له‌یی که خودا نامه‌ی خو‌یی به‌ه‌وی پیغه‌مبه‌ری له پیغه‌مبه‌ره‌کانیه‌وه بو‌ناردوون! وهرن بو‌سه‌ر وهرگرتنی تاقه‌ فرموده‌یی، که بو‌ ئی‌مه‌و بو‌ ئی‌وه یه‌کسانه‌و چون یه‌که به‌بێ جیاوازی، که بریتییه‌ له نیازپاکی و ساغی له‌گه‌ل خودادا وه‌ئمه‌ مه‌به‌سته‌ش به‌م چه‌ن یاسایه‌ دیته‌جی، یه‌که‌م عیباده‌ت و په‌رستن و خودا په‌رستی بو‌که‌سی تر نه‌که‌ین بو‌ خودای گه‌وره‌ نه‌بی، دووهم هاوه‌ل و هاوبه‌ش و ژن و کو‌پو کچ و باوک و دایکی بو‌ بریار نه‌ده‌ین، سی‌یه‌م له‌ناو خو‌مانا یه‌کتری نه‌که‌ین به‌خوداو وه‌ک خودا بیکه‌ین به‌ خاوه‌ن فرمان و شت چه‌ل‌ل و حه‌رام بکا بو‌مان به‌بێ وهرگرتنی فرمان له‌خوداوه‌، جا ئەگه‌ر ئەو خاوه‌ن نامانه‌ پشتییان هه‌ل‌کرد له‌م په‌ندو ئاموژگاری و فرمایشته‌ راست و دروسته‌و پوو‌پێچیان له‌یه‌کتایی په‌رستی کرد ئەوا تو‌ ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ر! هه‌م خو‌ت هه‌م په‌یره‌وه‌کانت پێیان ب‌لێن: هه‌ق دیاره‌، ئاشکرایه‌و به‌ل‌گه‌ نه‌ویسته‌، که ئی‌وه قه‌بو‌لی ناکه‌ن ئەوا ئاگادارب‌ن و به‌شایه‌ت بن ئی‌مه‌ فرمانبه‌رداری خوداین و موسو‌لمانین. ئەبو سو‌فیان گو‌تی: که هیرقه‌ل له‌ خو‌یندنه‌وه‌ی نامه‌که‌ بو‌وه‌، له‌ده‌وری بو‌و به‌زله‌ زل و قاو و قیژ، ئیتر ده‌ستور درا ئی‌مه‌ کراینه‌ ده‌ره‌وه‌، که چو‌وینه‌ ده‌ره‌وه‌ به‌هاو‌پێکانی خو‌م گو‌ت: به‌راستی کاری کو‌په‌که‌ی ئەبو که‌بشه‌ گه‌وره‌ بو‌وه‌، خو‌ ئەوه‌ته‌ شای پۆمیش لی‌ی ده‌ترسێ ئەبو که‌بشه‌ باوکی شیریی پیغه‌مبه‌ر بو‌وه‌، می‌ردی چه‌لیمه‌یه‌ که دایه‌نی چه‌زرت بو‌وه‌ ئیتر هه‌ر له‌و کاته‌وه‌ من زانیم که کارو باری پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) سه‌رده‌که‌وێ و گومانم له‌وه‌دا نه‌بو‌و، تا ئەو پۆژه‌ی خودا کردم‌ی به‌ موسو‌لمان و چو‌ومه‌ سه‌ر ئایینی ئیسلام زوهری که ئەم فرموده‌یه‌ی گیراوه‌ته‌وه‌ له‌ عوبه‌یدو‌للای کو‌پی عه‌بدو‌للای کو‌پی عوتبه‌وه‌ له‌ ئیبنو عه‌بباسه‌وه‌ ده‌لی: ئەنجا هیرقه‌ل پیاوه‌ گه‌وره‌کانی و‌لاتی پووم بانگ ده‌کات و

له‌مالی خو‌ی کۆیان ده‌کاته‌وه‌و پێیان ده‌لێ: ئه‌ی کۆمه‌له‌ی ڤووم! نه‌گه‌ر ده‌تانه‌وێ سهر‌به‌رزو سهر‌فراز بن هه‌تا هه‌تایه‌ وه‌ مَلَك و ده‌وله‌ت‌یشتان به‌رده‌وام بێ و بمی‌نێ وهرن زووکهن موسولمان بن. گو‌تی: به‌لام ئه‌وان وه‌ک که‌ره کی‌وی ده‌شه‌له‌ژێن و به‌ره‌و ده‌رگا‌کان هه‌ل ده‌تیزێنن، ده‌روانن ده‌رگا‌کان داخراون جا هه‌رقه‌ل ده‌لێ: بانگیان که‌نه‌وه‌ بۆ‌لای خو‌م، که‌ بانگی کردنه‌وه‌ پێیان گو‌ت: ئه‌وه‌ من تاقیم کردنه‌وه‌، ویستم بزانه‌م تا چ پاده‌یی ئایینی خو‌تان به‌توندی گرتوه‌و، باش بوو کرداره‌که‌تان به‌دلی من بوو. ئیتر ئه‌وانیش کو‌رنووشی بۆ‌ده‌به‌ن و گله‌ییان لێ نامی‌نێ (ب/م - (خودایان لێ پازی بێ)).

۳۷۶۱- ونزل - لَمَّا قَالَتْ: الْيَهُودُ نَحْنُ عَلٰی دِیْنِ اِبْرَاهِیْمَ وَقَالَتْ: النَّصَارٰی نَحْنُ عَلٰی دِیْنِ اِبْرَاهِیْمَ: (مَا كَانَ اِبْرَاهِیْمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ) ^(۸).

کاتی جووله‌که‌کان گو‌تیان: ئێمه‌ له‌سه‌ر دینی ئیبراهیمین، وه‌ گا‌وره‌کانیش گو‌تیان: ئێمه‌ له‌سه‌ر دینی ئیبراهیمین، ئه‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌:

{ مَا كَانَ اِبْرَاهِیْمُ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلٰكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُّسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ - ۶۷/۳ }.

واته‌: به‌هیچ جو‌ړی ئیبراهیم له‌سه‌ر ئایینی جووله‌که‌ نه‌بوو، که‌ عوزه‌یر به‌ کو‌ڤی خودا ده‌زانن، وه‌له‌ سه‌ر ئایینی گا‌ور نه‌بوو، که‌ عیسا به‌ کو‌ڤی خودا داده‌نێن، به‌لام مه‌ردیکی له‌پرو ڤووج لاده‌رو موسولمان بووه‌و ڤووی له‌پراستی کردووه‌، وه‌له‌و که‌سانه‌ نه‌بووه‌ که‌هاوبه‌ش داده‌نێن بۆ خوداو بته‌په‌رستی ده‌که‌ن.

۳۷۶۲- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ وَلاةً مِنَ النَّبِيِّينَ وَإِنَّ وَلِيَّ أَبِي وَخَلِيلِي وَخَلَّيَ رَبِّي. ثُمَّ قَرَأَ (إِنَّ أَوَّلَى النَّاسِ بِاِبْرَاهِیْمَ

^(۸) لم ينسب إلى أي كتاب من قبل المؤلف.

لِّلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ). رواه الترمذی بسند صحیح^(۹).

عبداللہ (خودای لئ پازی بئ) گوتی: پیغهمبهر (دروودی خودای له‌سهر بئ) فہرمووی: هہموو پیغهمبهری له‌ناو پیغهمبهره‌کانا ناشنایه‌کی هہبووه، ناشنای منیش ئیبراهیمه، که‌ههم باوکمه‌و ههم دؤست و خوشه‌ویستمه هہروه‌ک دؤست و خوشه‌ویستی خودایه ئینجا چه‌زرت (دروودی خودای له‌سهر بئ) خویندی‌هه:

{إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ لِّلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ} - ۶۸/۳.

واته: به‌راستی نزیکترین و له‌به‌رتین که‌س به ئیبراهیم ئه‌و که‌سانه بوون که له‌وه‌ختی خو‌یا په‌یره‌وی ئه‌ویان کردووه، وه‌ئهم پیغهمبهریه که‌ناوی موچه‌مه‌ده‌و ناوه جوانه‌که‌ی خو‌ی پر به‌به‌ریه‌تی، وه ئه‌و که‌سانه‌یه که باوه‌ریان هی‌ناوه به‌ موچه‌مه‌ده‌و، خودای که‌وره‌ش خو‌ی دؤست و یارمه‌تیده‌ری موسولمانانه له‌هه‌ردوو جیهانا (ت-س/ص).

۳۷۶۳- ⇒ (ب/۲ ز- ۱۴۷ ل- ۳۰۱ چاپی/۱ ف- ۲+۴)^(۱۰).

۳۷۶۴- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ اقْتَطَعَ حَقَّ امْرِئٍ مُّسْلِمٍ يَمِينِهِ فَقَدْ أَوْجَبَ اللَّهُ لَهُ النَّارَ وَحَرَّمَ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ. فَقَالَ: لَهُ رَجُلٌ وَإِنْ كَانَ شَيْئًا يَسِيرًا يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: وَإِنْ قَضِيًّا مِنْ أَرَاكَ. رواه مسلم في الإيمان^(۱۱).

ئه‌بو ئومامه (خودای لئ پازی بئ) گوتی: چه‌زرت (دروودی خودای له‌سهر بئ) فہرمووی: ئه‌وه‌ی به‌ سویندو سویندکاری هه‌قی پیاویکی موسولمان به‌نا‌ره‌وا بیچ‌ری بؤ خو‌ی خودا ئاگری بؤ ده‌بریت‌ه‌وه‌و ده‌یکا به‌ موچه‌و جیره‌ بؤی و

^(۹) صحیح عند الترمذی.

^(۱۰) تقدم في مجلد / ۲ تسلسل: ۱۷۳ رقم: ۵ / ۱۹۱۷.

^(۱۱) مسلم. ایمان: ۳۵۱. نسائی: آداب القضاء: ۵۴۳۴.

به‌هه‌شتی لئ قه‌ده‌غه ده‌کا. پیاوئیکیش گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! باشتیکی که‌میش بی؟ فه‌رمووی: با چلئ دار سیواکیش بی! (م - مه‌زار په‌مبه‌تی لئ بی). (ف/۲) + (ب/۲ ز/۱۴۷ ل/۳۰۱ ف/۴).

۳۷۶۵- ⇒ (ب/۲ ز/۱۴۷ ل/۳۰۱ ف/۴) (۱۲).

۳۷۶۶- عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ امْرَأَتَيْنِ كَانَتَا تَخْرُجَانِ فِي بَيْتٍ - أَوْ فِي الْحُجْرَةِ - فَخَرَجَتْ إِحْدَاهُمَا وَقَدْ أَثْفَلَتْ بِإِشْفَى فِي كَفِّهَا، فَادَّعَتْ عَلَى الْأُخْرَى، فَرَفَعَ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا)، فَقَالَ: قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَوْ يُعْطَى النَّاسُ بِدَعْوَاهُمْ لَذَهَبَ دِمَاءُ قَوْمٍ وَأَمْوَالُهُمْ. ذَكَّرُوهَا بِاللَّهِ وَاقْرَأُوا عَلَيْهَا (إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ). فَذَكَّرُوهَا فَأَعْتَرَفَتْ، فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ قَالَ: الثَّيْبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْيَمِينُ عَلَى الْمُدْعَى عَلَيْهِ. رواهما البخاري (۱۳).

ئیبنو ئه‌بی موله‌یکه (خودای لئ پازی بی) گوتی: دوو ژن له‌چاوه‌یه‌کا، له‌ مالئیکا دره‌وشه‌کاریی ده‌که‌ن، یه‌کیکیان بریندار ده‌بی، دره‌وشه‌یی چوو بوو به‌ناو له‌پیا، داوای ئه‌وه‌بوو که‌ گوايه ژنه‌که‌ی تر وای لیی کردوو، داواکه‌یان برد بولای ئیبنو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بی) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بی) ده‌فه‌رمووی: ئه‌گه‌ر ئه‌و خه‌لکه‌ له‌سه‌ر داوای خو‌یان به‌بی پینیشاندانی به‌لگه‌و راست کردنه‌وه‌ی شایه‌ت هه‌رچی داوا بکه‌ن بدرئ پیا‌یان ئه‌وا ده‌بی به‌تیکه‌و لیکه‌و هه‌رکه‌سه‌یه‌ بو‌ خو‌ی و سه‌ره‌نجام گه‌لئ سه‌رو مال و خو‌ین و سامانی زۆرکه‌س به‌فیرۆ ده‌پوا ئیبنو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بی) گوتی: ته‌م‌ئ و ئاموژگاری ژنه‌ گومان‌باره‌که‌ بکه‌ن و ریزای خودای یاد بخه‌نه‌وه‌و ترسی خودای بخه‌نه‌ به‌ر، به‌تایبه‌تی ئه‌م ئایه‌ته‌ی بو‌ بخو‌ینه‌وه‌:

{إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا - ۷۷/۳}.

(۱۲) تقدم في مجلد / ۲ تسلسل: ۱۴۷ رقم: ۴ / ۱۷۷۱.

(۱۳) تجريد البخاري: ۴ ل / ۴۲۰ رقم: ۱۶۴۴ = ۴۵۵۲ ، ۲۵۱۴ ، ۲۶۶۸. فتح الباري مجلد / ۳ ل / ۱۷۵

رقم: ۱۰۸۲. تجريد. مسلم. اقضية: ۴۴۴۵.

واته: کهسانی که عهد و پیمان و به‌ئین به‌خودا دده‌ن و سویند ده‌خۆن و له‌پاشا په‌یمانه‌کیان ده‌شکینن و سوینده‌کانیان نابهنه‌ سه‌رو به‌به‌هایه‌کی دنیایی ده‌یانگوڤنه‌وه که‌ئو به‌هاجیهانییه‌ نه‌گه‌ر زوږیش بئ هه‌رکه‌مه، ئا ئه‌وانه‌ نه‌گه‌ر ته‌وبه‌ی به‌پراستی نه‌که‌ن و له‌سه‌ر ئه‌و په‌وشه‌ پیسه‌ بمرن ده‌بن به‌ پوو په‌شی لای خودا و له‌ودنیا هیچ به‌ش و باره‌یه‌کیان بۆ نییه، وه‌ خودای گه‌وره‌ له‌پوږی پاشه‌ پوږدا نه‌نازیان ده‌گرئ و نه‌ قسه‌ی خوشیان له‌گه‌ل ده‌کا و نه‌پوویان ده‌دات و نه‌ به‌چاوی ریزو میهره‌بانیه‌وه ته‌ماشایان ده‌کا و نه‌ پاکیان ده‌کاته‌وه له‌تاوانه‌کانیان و نه‌ تاریفی چاکی و باشییان ده‌کا، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش سزایه‌کی زوږ سه‌خت و به‌ئیش و به‌ سویان بۆه‌یه. گوتی: که‌وایان کرد ژنه‌که‌ چوو ژیری و ددانی پیا‌نا که‌ ئه‌و وای لئی کردووه، ئیبنو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: له‌داوا و داواکاری دا سویند خواردن له‌ سه‌رداوا لئ کراوه (ب - مه‌زار مه‌زار په‌حمه‌تی له‌گۆپی پیوژی بئ).

۳۷۶ - (ب/ ۲ ز/ ۱۸۲ ل/ ۳۷۴ ف/ ۱) زاد هنا: زاد في رواية: فجعلها لحسان وأبي^(۱۴).

لێره‌دا له‌داواوه‌ ئه‌مه‌ی پتره: دای به‌حه‌سه‌سان و به‌ئوبه‌یی.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلالًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنْزَلَ التَّوْرَةُ قُلْ فَأْتُوا بِالتَّوْرَةِ فَاتْلُوهَا إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ - ۳/ ۹۳}.

واته: هه‌موو خواردنه‌نییه‌که‌ هه‌لāl بوو، بۆ نه‌وه‌ی یه‌عقوب پیغه‌مبه‌ر، مه‌گه‌ر ئه‌وه‌ نه‌بئ که‌ یه‌عقوب هه‌رامی کردبوو له‌سه‌ر خو‌ی، له‌پیش ئه‌وه‌دا که‌ئهم ته‌وپاته‌ بیته‌ خواره‌وه‌ بۆ مووسا، ئه‌ی پیغه‌مبه‌را تو‌ بلئ به‌و جووله‌که‌ درۆزنانه: ئیوه‌ نه‌گه‌ر پراست ده‌که‌ن له‌م داوایه‌تانا که‌ گوايه‌ ئه‌مه‌ی ئه‌مپۆ له‌وان هه‌رامه‌ له‌کۆن کۆنیشا له‌نووحو له‌ ئیبراهیمیش هه‌رام

(۱۴) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل: ۱۸۲ رقم: ۱ / ۱۹۴۲.

بووه، بفرموو ئه‌گەر راست ده‌که‌ن و درۆ ناکه‌ن ته‌ورات بێنن و بیخویننه‌وه تا راستی و ناراستی ده‌ریکه‌وی.

۳۷۶۸- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: أَقْبَلْتُ يَهُودُ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالُوا يَا أَبَا الْقَاسِمِ أَخْبِرْنَا عَمَّا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَى نَفْسِهِ؟ قَالَ: اشْتَكَيْ عِرْقُ النَّسَا فَلَمْ يَجِدْ شَيْئًا يُلَاقِمُهُ إِلَّا لَحْمُ الْإِبِلِ وَالْبَائِهَا فَلِلَّذِكِ حَرْمُهَا. قَالُوا صَدَقْتَ. رواه الترمذي في الزهد بسند حسن^(۱۵).

ئیبناو عه‌بباس (خودایان لێ پازی بێ) گوتی: جووله‌که‌کان هاتنه‌ لای پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) گوتیان: ئه‌ی باوکی قاسم! پیمان بلێ یه‌عقوب پیغه‌مبهر (که‌ نازناوی ئیسرائیله‌، که‌ به‌مه‌عنا به‌نده‌ی هه‌لبژاردی خوایه‌) چی له‌ خۆی چه‌رام کردبوو؟ فهرمووی: یه‌عقوب تووشی نه‌خۆشی که‌ژۆک (عیرقولنه‌سا) بوو شاهی کرد ئه‌گەر خودا چاکی بکاته‌وه له‌ خۆشترین شت نه‌خوا، جا خودا چاکی کرده‌وه، ئه‌ویش هیچی وه‌ک گوشت و شیری ووشت پێ نه‌ده‌که‌وت، جا له‌به‌ر ئه‌وه ئه‌و دوو شته‌ی له‌خۆی قه‌ده‌غه کرد گوتیان: راست ده‌که‌ی (ت-س/ح).

۳۷۶۹- ⇒ (ب/۳ ز/۹۲ ل/۲۴۳ ف/۸)^(۱۶).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ - ۹۶/۳}.

ته‌فسیری ئه‌م ئایه‌ته له‌پیشه‌وه له‌م شوینه‌دا پویشته: ⇒ (ب/۱ ز/۱۱۵ ل/۳۴۹).

۳۷۷۰- ⇒ (ب/۱ ز/۱۱۵ ل/۳۴۹ ف/۱)^(۱۷).

^(۱۵) حسن عند الترمذي.

^(۱۶) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۹۲ رقم: ۸ / ۲۳۵۸.

^(۱۷) تقدم في مجلد أول. تسلسل: ۱۱۵ رقم: ۱ / ۶۹۱.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا - ۹۷/۳}. ⇒ (ب/۲ ز/۷۹ ل/۱۵۲).
 ۳۷۷۱- ⇒ (ب/۲ ز/۷۹ ل/۱۵۴ ف/۵ + ب/۲ ز/۸۸ ل/۱۷۲ ف/۳)^(۱۸).

لیژده‌دا له‌سه‌ره‌تاوه‌ ئه‌م پتریه‌ی هه‌یه: قام رجل فقال: يا رسول الله من الحاج؟ قَالَ: الشعث الثفل: پیاوی هه‌لسا گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! کئی حاجیی به‌راستییه؟ فه‌رمووی: کۆلکن و بۆرکه‌له‌کانن که له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سه‌رگه‌رمی جئ به‌جئ کردنی کرداره‌کانی هه‌جن نایانپه‌رژیته سه‌ر په‌روه‌ده‌کردنی قرؤ له‌ش و جل و به‌رگی خویان.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ - ۱۱۰/۳} ⇒ (ب/۵ ز/۷۵ ل/۲۶۱).

۳۷۷۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) (كُنْتُمْ خَيْرَ النَّاسِ لِلنَّاسِ، تَأْتُونَ بِهِمْ فِي السَّلَاسِلِ فِي أَعْنَاقِهِمْ حَتَّى يَدْخُلُوا فِي الْإِسْلَامِ. رواه البخاري^(۱۹)).

ئهبو هوره‌یره (خۆشنوودی خودای مەزنی له‌سه‌ربن) گوتی: ئیوه چاکترین که‌سن بۆئهم خه‌لکه، چونکه دیلیان ده‌که‌ن و کۆت و زنجیر ده‌خه‌نه گه‌ردنیان و له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌ ده‌یاننیه‌نن هه‌تا موسولمان ده‌بن که‌وابوو ئیوه بۆ ئه‌وان ده‌بن به‌ مایه‌ی به‌ختیاری و کلیلی به‌هه‌شت که‌ فه‌رمووده‌ی (لا اله الا الله) یه ده‌ده‌نه ده‌ستیان (ب).

۳۷۷۳- عَنْ بَهْزِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ) أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: فِي قَوْلِهِ (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) قَالَ: تُتِمُّونَ سَبْعِينَ أُمَّةً أَنْتُمْ خَيْرُهَا وَأَكْرَمُهَا عَلَى اللَّهِ تَعَالَى. رواه الترمذي بسند حسن^(۲۰).

(۱۸) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ۷۹ رقم: ۵ / ۱۴۸۳ + ۱۵۲۱ / ۳.

(۱۹) بخاري. تفسير: ۴۵۵۷.

(۲۰) حديث حسن.

به‌هزی کوری حه‌کیم له‌باوکیه‌وه له‌باپیری‌وه (خودایان لێ پازی بێ) گوتی:
گویم لێ بوو پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەر بێ) خویندی‌وه: (کنتم خیر أمة أخرجت
للناس) ئینجا فهرمووی: ئیوه ئه‌ی گه‌لی موحه‌ممه‌د! حه‌فتاه‌مین گه‌لی خاوه‌ن
ئیمانن، که‌ هه‌موویان له‌پیش ئیوه‌وه بوون و ئیوه به‌دوایانا هاتوون، ئیوه
له‌وانه له‌هه‌موویان گه‌وره‌ترو چاکترن (ت-س/ص).

۳۷۷۴- عن جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يَقُولُ: فِينَا نَزَلَتْ (إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ
تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا) قَالَ: نَحْنُ الطَّائِفَتَانِ بَنُو حَارِثَةَ وَبَنُو سَلَمَةَ، وَمَا يَسْرُنِي أَهْلَا لَمْ تُنْزَلْ
لِقَوْلِ اللَّهِ (وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا). رواه الشيخان^(۲۱).

جایبر (خودای لێ پازی بێ) ده‌لی: ئه‌م ئایه‌ته له‌شانی ئیمه‌دا دابه‌زیوه، که
ده‌فه‌رموی:

{إِذْ هَمَّتْ طَائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيُّهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ -
{۱۲۲/۳}

واته: خودای گه‌وره خۆی زانا‌بوو به‌ قسه‌ی ده‌م و نیازێ دلتان
له‌وکاته‌دا که‌ دوو تاقم له‌ئیوه ویستیان بگه‌ڕینه‌وه بو‌مه‌دینه‌و خۆیان
بدۆڕینن به‌لام خودا پاراستنی له‌و خه‌یاڵه‌ ناهه‌مواره‌و له‌و بیره‌ به‌ده‌ لایان داو
پشتی سوپای ئیسلامیان چۆل نه‌کرد، له‌به‌ر ئه‌وه خودا پاراستنی، چونکه
خودا دۆستی ئه‌و دوو تاقمه‌یه‌و خۆشی ده‌وین. جایبر ده‌یگوت: ئه‌و دوو
تاقمه‌یه‌ ئیمه‌ بووین، تاقمه‌ی به‌نی حاریسه‌و تاقمه‌ی به‌نی سه‌له‌مه‌، وه‌من
به‌ش به‌حالی خۆم هاتنی ئه‌م ئایه‌ته‌م زۆر پێ خۆشه‌ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که‌ خودا
ده‌فه‌رموی له‌شانی ئه‌و دوو تاقمه‌یه‌ دا: واللّٰه ولیهما: خودا دۆستی ئه‌و دوو
تاقمه‌یه‌و خۆشی ده‌وین! (ش - خودایان لێ پازی بێ).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَلِإِنَّهُمْ
ظَالِمُونَ} {۱۲۸/۳}.

^(۲۱) بخاری. مغازی. ۴۰۵۱. مسلم. فضائل الصحابة: ۶۳۶۲.

واته: ئەه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوشه‌ویست و نازدار! حوكمی قه‌زاو قه‌ده‌رو
بریارى سه‌رنفیس‌ت به‌ده‌ستی منه‌و به‌ده‌ستی تو نیه‌، ده‌ی زۆر باش بزانه
ئه‌مانه‌ خودا ته‌وبه‌و په‌شیماننیه‌یا گه‌را بکا، یا گه‌رای نه‌کا، وه‌له‌ هه‌ردوو
جیه‌نا، یا له‌یه‌کی‌کی‌انا سزایان بدا یا سزایان نه‌دا ئه‌م شتانه‌ که‌م و زۆر
به‌ده‌ستی تو نیه‌، چونکی به‌پراستی ئه‌م بیاوه‌رو خودا نه‌ناسانه‌ شوولیان
لێ هه‌لکیشاوه‌و زۆر سته‌مکارو له‌ پاده‌ به‌ده‌ر سته‌مکارن.

۳۷۷۵- ⇒ (ب/ ۱ ز/ ۹۲ ل/ ۲۸۸ ف/ ۴) (۲۲).

له‌ گه‌ڕانه‌وه‌ی ئێه‌دا ئه‌م پتریه‌ (زیاده‌)یه‌ی هه‌یه‌:

ولفظ الرمذي: قال: قال: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ أُحُدٍ اللَّهُمَّ الْعَنِ أَبَا
سُفْيَانَ اللَّهُمَّ الْعَنِ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ اللَّهُمَّ الْعَنِ صَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ. قال: فَتَزَلَّتْ (لَيْسَ لَكَ
مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ) فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ فَأَسْلَمُوا فَحَسَنَ إِسْلَامُهُمْ.

گفته‌ی (ت) ئاوايه: له‌پۆژی ئوحددا پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ)
فه‌رمووی: خودایه‌! نه‌فرین و له‌عنه‌ت بکه‌ له‌ئهو سوفايان، خودایه‌! له‌عنه‌ت
بکه‌ له‌ حاریسی کوپی هیشام، خودایه‌! نه‌فرین بکه‌ له‌ سه‌فوانی کوپی
ئومه‌یه‌ ئیتر ئه‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌:

{لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَإِنَّهُمْ ظَالِمُونَ -
{۱۲۸/۳.

له‌پاش دا خودا ته‌وبه‌ی ئه‌وانه‌ی قه‌بوول کردو هه‌موویان موسولمان
بوون و سه‌رو موسولمانی جوانیان لێ ده‌رچوو.

۳۷۷۶- ⇒ (ب/ ۱ ز/ ۹۲ ل/ ۲۸۸ ف/ ۴) (۲۳).

۳۷۷۷- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كُسِرَتْ رِبَاعِيَّتُهُ يَوْمَ أُحُدٍ
وَشَجَّ وَجْهُهُ شَجَّةً فِي جَنْبَتِهِ حَتَّى سَالَ الدَّمُ عَلَى وَجْهِهِ فَقَالَ: كَيْفَ يُفْلِحُ قَوْمٌ فَعَلُوا هَذَا

(۲۲) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۹۲ رقم: ۴ / ۵۶۲.

(۲۳) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۹۲ رقم: ۴ / ۵۶۲.

بَنِيهِمْ وَهُوَ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ. فَتَزَلَّتْ (لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ أَوْ يُعَذِّبُهُمْ فَأِنَّهُمْ ظَالِمُونَ). رواه الترمذي بسند صحيح^(۲۴).

ئەنەس (خودای ئێ پازى بى) گوتى: لە پڕۆژى ھەرای ئو خوددا دندانى پێشینی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بى) شکا، لە پیزی لای پاستی لە خوارەو ھە دانی چوارین (رەباعیە) شکا* وەناو چاوانی شکاو خوین بە دەموچاویا ھاتە خوارەو، پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بى) ھەرمووی: ھۆزى کە ناھەقى ئاوا لە پێغەمبەری خوێان بکەن چۆن سەر دەکەون ئەو ھەش لە کاتی کە ئەو دلسۆزانە خەریک بى بانگیان بکا بۆ لای خودا و پێگەى پاستیان پى نیشان بدا جا (لیس لك من الامر شیئ) ھاتە خوارەو (ت - س/ص).

۳۷۷۸ - (ب/ ۱ / ز ۱۸۹ / ل ۵۱۳ / ف ۱) (۲۵).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِذْ تُصْعِدُونَ وَلَا تَلْوُونَ عَلَى أَحَدٍ وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي أُخْرَاكُمْ فَأَتَابَكُمْ غُمًّا بِغَمٍّ لَكِيلاً تَحْزَنُوا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا مَا أَصَابَكُمْ وَاللَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ} (۱۵۳/۳).

واتە: خودا دەستی ئێو ھى لا برد لەسەر دوژمنەکان و ئەوانى زال کرد بە سەرتانا، لەوکاتەدا کە ئێو بە پەلە پڕووزە ھەل دەزنین بەقەد کێو کەداو سوپاگای خۆتان بە جى ھێشت و ئەو ھەندە پەریشان و بى وورە بوون ئاو پرتان نە دەدا ھەو لەکەس و لەسەری نە دەو ھەستان و ھەرکە سەتان دە یویست سەری خۆی قوتار بکا، بە لām پێغەمبەری خودا ھەزەرتى موھەممەد، کە لەگەڵ تاقمى

(۲۴) صحيح عند الترمذي.

* ۱ - ئەنەبە، ۲ - رەباعیە، ۳ - ناب، ۴ - ضەواھیک، ۵، ۶ - أضراس، ۶ - سن العقل، لە چوار تا چوار لەسەر و لە خوار = ضەواھیک. ددان لە شەو یلە سەر ھەو لە شەو یلە خوار ھەو یەک ناوی ھەبە، ئەنەبە = دوانینە، رەباعیە = چوارینە، ناب - کە لپ، ضەواھیک = زەردەدان، ضیرس = خری، کاکیلە، سن العقل = ددانى ئەقڵ.

(۲۵) تقدم في المجلد الأول. تسلسل: ۱۸۹ رقم: ۱ / ۱۰۰۶.

دواییتانا بوو، حالّی وابوو بانگی ده‌کردنه‌وه و ده‌یفه‌رموو: ئه‌ی به‌نده‌گانی خودا! ووره به‌رمه‌دهن، بگه‌پینه‌وه بۆ مه‌یدانی جه‌نگ و بگه‌پینه‌وه بۆلای من، ئه‌وه‌ی هه‌لمه‌ت بێنیته‌وه و په‌لاماری دوژمن بداته‌وه ئه‌و به‌هه‌شتیییه‌! جا خودای گه‌وره پاداشی دانه‌وه له‌سه‌ر ئه‌م حالّه ناباره‌تان و تووشی خه‌م و خه‌فه‌تیکی زۆری کردن، ئه‌وه‌ش بۆ ئه‌وه‌ی خووبگرن به‌م جوّره کاره‌ساتانه‌وه و به‌زوویی ووره به‌رنه‌دهن و جاریکی تر نه‌گه‌ر شتی وا پووی دا لیتان دلگران و زویر نه‌بن له‌سه‌ر زیانی مالی و گیانی، وه‌خودا خۆی ئاگای له‌نیازی دلتان و له‌کارو کرده‌وه‌تان هه‌یه.

۳۷۷۹- عن البراء بن عازب (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا) قَالَ: جَعَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى الرَّجَالِ يَوْمَ أُحُدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ، وَأَقْبَلُوا مُنْهَزِمِينَ، فَلَمَّا إِذْ يَدْعُوهُمْ الرَّسُولُ فِي آخِرَاهُمْ، وَلَمْ يَبْقَ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) غَيْرُ اثْنَيْ عَشَرَ رَجُلًا. رواه البخاري^(۳۶).

به‌پرائی کوپی عازیب (خودای سن پازی بێ) گوئی: له‌پۆژی پووداوی ئوحددا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) عه‌بدوڵلای کوپی جوبه‌یری کرد به‌ سه‌رکرده‌ی پیاده‌کان که‌په‌نجا پیاوی تیر هاوێژ بوون، پێی فه‌رموون: ئه‌گه‌ر به‌چاوی خۆتان ئیمه‌تان دی له‌وناوه‌دا کوژراوین و لاشه‌مان که‌وتوو و مه‌ل و مۆرو جانه‌وه‌ر ده‌مان خۆن ئیوه له‌م شوینه‌ی خۆتان مه‌جوولین و پشتمان چۆل مه‌که‌ن، به‌لام جه‌نگاوه‌ره پیاده‌کان فه‌رمانه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ریان شکاند، که‌ دییان ئه‌وا له‌شکری ئیسلام سه‌رکه‌وت به‌سه‌ر له‌شکری کوفردا، له‌سه‌ره‌تای شه‌ره‌که‌وه، ئیتر سه‌نگه‌ره‌کانی خۆیان به‌جی هیشت و چوون بۆتالان کو‌کردنه‌وه، وه‌له‌م کاته‌دا خالیدی کوپی وه‌لید هه‌لی ده‌ست که‌وتوو هی‌رشێ بردو بوو به‌هۆی شکانی سوپای ئیسلام جاله پاشا ئه‌وانیش شکان و به‌ره‌و دوا هه‌له‌هاتن، ئه‌مه ئه‌و پووداوه‌یه که‌ خودا له‌قورئان دا به‌م ئایه‌ته باسی ده‌کات و ده‌فه‌رموی: {وَالرَّسُولُ يَدْعُوكُمْ فِي آخِرَاتِكُمْ}. وه‌ئهو پۆژه دوانزه پیاو نه‌بی که‌س له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا نه‌مايه‌وه و هه‌موو هه‌له‌هاتن! (ب).

(۳۶) بخاری. تفسیر: ۴۵۶۱.

۳۷۸- عن أبي طَلْحَةَ (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) قَالَ: غَشَيْنَا النَّعَاسُ وَكُنْ فِي مَصَافِنَا يَوْمَ أُحُدٍ فَجَعَلَ سَيْفِي يَسْقُطُ مِنْ يَدِي وَآخِذُهُ. وَيَسْقُطُ وَآخِذُهُ. رواه البخاري والترمذي وزاد: والطائفة الأخرى المنافقون ليسَ لَهُمْ هُمْ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ أَجَبَ قَوْمٌ وَأَرْغَبَهُ وَأَخَذْلَهُ لِلْحَقِّ^(۲۷).

ئەبو طەلحە (خودای ئی پازی بێ) دەئێ: لە پۆژی ئوحووددا، لەپیزی شەپدا، لەناو سەنگەرەکانی خۆماندا خەو دایگرتین، خەویکی قورسی وا کە خۆش خۆش بە دەم وەنە و زبردنەو شمشیرەکەم لە دەستم دەکەوتە خوارەو و هەلەم دەگرتەو (ب/ت) تیرمزی (رەحمەتی خودای ئی بێ) ئەمە ی پترە: تاقمەکە ی تریش بریتی بوون لە ناپاکەکان، ئەوانە هەر خەمی سوود و قازانجی خۆیانە، ترسنۆکترین هۆزن و چاوچنۆکترین تاقمن و گەورەترین دوزمنی هەق و راستین. بۆ تیگەیشتنی تەواو لەم حەدیسە تەفسیری ئەم ئایەتە دەکەین:

{ثُمَّ أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنٌ نُّعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِّنْكُمْ وَطَائِفَةٌ قَدْ أَهَمَّتْهُمْ أَنْفُسُهُمْ - ۱۵۴/۳}.

واتە: پاش ئەو ترس و بیمە خودای گەورە و مەزن بە میهرەبانی خۆی ئارامی و ئاسایشی نارد بۆتان، بەرەنگی سەرەو نەوزگرتنی تاقمیکتانی داگیر کرد، وەلحال تاقمیکی تریشتان (کەناپاک و مونا فیه کانت) هەر خەمی سەردەرکردن و بەرژەوێندی خۆیان بوو، هیچ دەربەستێ بەرژەوێندی ئیسلامیان نەبوو.

۳۷۸- وعنه قال: رَفَعْتُ رَأْسِي يَوْمَ أُحُدٍ فَجَعَلْتُ أَلْظُرُ وَمَا مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ إِلَّا يَمِيدُ تَحْتَ حَجَفَتِهِ مِنَ النَّعَاسِ فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ (ثُمَّ أُنْزِلَ عَلَيْكُمْ مِّنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمْنٌ نُّعَاسًا يَغْشَى طَائِفَةً مِّنْكُمْ). رواه الترمذي بسند صحيح^(۲۸).

دیسان دەئێ: لە پۆژی ئوحووددا لەوکاتەدا کە خودا بەبەخشش (کەرەم) ی خۆی دنیایی و ئاسایش و ئارامی دئی بۆمان نارد و سەرەوێنەوز

(۲۷) بخاری. تفسیر: ۴۵۶۲.

(۲۸) حدیث صحیح.

دایگرتین و کهوتینه خهوه نووچکئ و وهنه‌وزه‌کوئئ، کاتئ که سه‌رم هه‌لبری و ته‌ماشای سوپاکه‌ی خو‌مانم کرد سه‌ره‌نجم دا وا هه‌موویان نووچ ده‌به‌ن و له‌ژیر قه‌لغانه‌کانیا نا خه‌وه‌نووچکه یانه، ئه‌مه‌ی من دیم ئه‌و حاله‌یه که خودا له‌بارده‌یه‌وه ده‌فه‌رموئ:

{ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّن بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا يَغْشَى طَآئِفَةً مِّنْكُمْ} (ت-س/ص).

۳۷۸۲- عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: افترقت قطيفة حمراء يوم بدر فقال: بغض الناس لعل رسول الله (صلى الله عليه وسلم) أخذها فأنزل الله عز وجل (وما كان لبي أن يغفل ومن يغفل يأت بما غل يوم القيامة ثم توفي كل نفس ما كسبت وهم لا يظلمون) رواه أبو داود والترمذي بسند حسن^(۲۹).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) گوئی: له‌پۆژی به‌درا پارچه‌یه‌ک قه‌یفه‌ی سوور له‌تالانییه‌که به‌ز بوو، جا هه‌ندی که‌س گوئیان: په‌نگ بئ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) به‌ردییتی! جا خودای گه‌وره ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد خوارئ:

{وَمَا كَانَ لِّبِيَ أَنْ يَغْلُفَ وَمَنْ يَغْلُفْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ - ۱۶۱/۳}.

واته: شایسته‌ی شانی پیغه‌مبه‌ران نییه، که ده‌ستپرسی بکه‌ن له‌مالی تالانی، گه‌نده دزی دووره له‌شانی پیغه‌مبه‌ران، به‌تایبه‌تی ئه‌م پیغه‌مبه‌ره نازداره قه‌ت شتی وا ناشایسته‌ناکا، وه‌هر که‌سئ به‌ناپه‌وا شتی قول بداو بیبا بو‌خوی له‌پۆژی قیامه‌تا، به‌به‌ر چاوی دۆست و دوژمنه‌وه، ده‌ینئ به‌نه‌په‌ی شانیه‌وه ده‌یه‌ینئ بو‌مه‌یدانی لئ پرسینه‌وه شه‌رمه‌زار ده‌بئ، له‌پاشا، هه‌موو که‌سئ تۆله‌و پاداشی خوی له‌سه‌ر چاکه‌و خراپه‌ی خوی به‌ته‌واوی وه‌رده‌گرئ، به‌قه‌ی سه‌ری ده‌رزیه‌ک زۆرو سته‌می لئ ناکرئ (د/ت - س/ح).

۳۷۸۳- عن جابر (رضي الله عنه) قال: لَقِيتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فقال: لِي يَا جَابِرُ مَا لِي أَرَاكَ مُنْكَسِرًا. قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ اسْتُشْهِدَ أَبِي قِيلَ يَوْمَ أُحُدٍ وَتَرَكَ عِيَالًا

وَدَيْنَا. قَالَ: أَفَلَا أُبَشِّرُكَ بِمَا لَقِيَ اللَّهُ بِهِ أَبَاكَ؟ قُلْتُ بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: مَا كَلَّمَ اللَّهُ أَحَدًا قَطُّ إِلَّا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ وَأَخِيَا أَبَاكَ فَكَلَّمَهُ كِفَاحًا فَقَالَ: يَا عَبْدِي تَمَنَّ عَلَى أُعْطِكَ. قَالَ: يَا رَبِّ تُخَيِّنِي فَأَقْتُلْ فِيكَ ثَانِيَةً. قَالَ: الرَّبُّ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّهُ قَدْ سَبَقَ مِنِّي أَنَّهُمْ إِلَيْهَا لَا يُرْجَعُونَ. قَالَ: وَأَنْزَلْتُ هَذِهِ الْآيَةَ (وَلَا تُحْسِنُ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَالًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ)^(۳۰).

جایبر (خودای لئ پازی بئ) گوئی: پیغه‌مبهرم پی گه‌یشت (دروودی خودای له‌سهر بئ) پیی فه‌رمووم: ئه‌ی جایبر! ده‌تبینم قوپاویت، چ خیرته؟ عه‌رم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! که پوژی ئوحوود باوکم شه‌هید بوو، خی‌زان و قه‌ریژی زوری به‌سهردا به‌جئ هیشتووم بیر له‌وه ده‌که‌مه‌وه فه‌رمووی: هه‌زده‌که‌ی باسی ئه‌وه‌ت بو‌یکه‌م که خودا چه‌ند به‌خو‌شی پیشوازی له‌باوکت کرد؟ گوتم: فه‌رموو، ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! فه‌رمووی: هه‌رگیز خودای گه‌وره (له‌پشتی په‌رده‌وه نه‌بئ) قسه‌ی له‌گه‌ل که‌سئ نه‌کردوو به‌لام باوکتی زیندوو کرده‌وه و به‌بئ په‌رده‌و پوو به‌پوو، قسه‌و گو‌فتو‌گو‌ی له‌گه‌ل دا‌کرد، فه‌رمووی پیی: ئه‌ی به‌نده‌ی خو‌م دلت چی ده‌خوازیت دا‌وای بکه‌ لیم ده‌یدم پی‌ت ئه‌ویش گوئی: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! زیندووم بکه‌ره‌وه، هه‌تا دی‌سانه‌وه له‌پینا‌وی تو‌دا ده‌کو‌ژریمه‌وه! په‌روه‌ردگاری گه‌وره‌و سه‌روه‌ریش فه‌رمووی: له‌می‌ژه‌وه بریاره‌و داومه‌ ئه‌وه‌ی له‌م دنیا‌یه ده‌رچوو جارێکی تر نا‌گه‌ریته‌وه بو‌ جیهان جایبر گوئی: جا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه:

{وَلَا تُحْسِنُ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَالًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ -

.{۱۶۹/۳}

واته: گومان مه‌به‌ن به‌وکه‌سانه‌ کو‌ژرا‌وون له‌پ‌ی‌گه‌ی خودادا، که‌ئه‌وانه‌ مردوون، به‌ل‌کو‌و ئه‌وانه‌ نه‌رم‌ردوون و زیندوون و له‌خزمه‌تی خودادان، وه‌ زو‌ر به‌قه‌درو ری‌ژه‌وه‌ خودا رزق و پو‌ژی یان بو‌ ده‌نی‌رئ، له‌ حه‌یات‌ی‌کی حه‌قی‌قی و

(۳۰) حدیث حسن عند الترمذی.

ژیانیکی راستدا، له‌جه‌سته‌یه‌کی به‌رزه‌خیی ناسک، وه‌ک جیسمی له‌تیی فریشته هه‌تا پوژی قیامت ئاوا ده‌ژین و ده‌مین، تا کاتی هه‌شر ئه‌وسا ده‌پۆنه‌وه به‌رگ و له‌شه پێشووه‌که‌یان و شادمان و دلخۆشن به‌و به‌هره‌و به‌خششی که‌خودا به‌هۆی سه‌ربه‌رزیی شه‌هید بوونه‌وه، به‌فه‌زلی خۆی داویه‌تی پێیان، وه‌ موژده‌ ده‌دن به‌و که‌سانه که هه‌شتا له ژیانان و شه‌هید نه‌بوون که‌خه‌می مردن و شه‌هید بوونیان نه‌بی، چونکه شه‌هیدان و پیاو باشان له‌ودنیادا نه‌ترسیان له‌سه‌ره‌و نه‌خه‌میان له‌به‌ره، که‌وتوون به‌سه‌ر خێرو خوشی داو خودا پووی خێری لییانه‌و زۆر زۆر به‌م حاله‌ی خۆیان که‌یفخۆش و دلشادن، به‌تایبه‌ت له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی که‌ده‌رکه‌وتوو به‌یان که‌خودا پاداش و مزی موسولمانان به‌ زیاده‌وه‌ ده‌داته‌وه. (ت-ح/ح).

٣٧٨٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ سُئِلَ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: (وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) فَقَالَ: إِنَّا سَأَلْنَا عَنْ ذَلِكَ فَأُخْبِرْنَا أَنَّ أَرْوَاحَهُمْ فِي طَيْرٍ خَضِرٍ تَسْرُحُ فِي الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ وَتَأْوِي إِلَى قَنَادِيلَ مُعَلَّقَةٍ بِالْعَرْشِ فَاطْلَعَ إِلَيْهِمْ رَبُّكَ أَطْلَاعَةً فَقَالَ: هَلْ تَسْتَزِيدُونَ شَيْئًا فَأَزِيدُكُمْ؟ قَالُوا رَبَّنَا وَمَا تَسْتَزِيدُ وَنَحْنُ فِي الْجَنَّةِ نَسْرُحُ حَيْثُ شِئْنَا ثُمَّ أَطْلَعَ إِلَيْهِمُ الثَّانِيَةَ فَقَالَ: هَلْ تَسْتَزِيدُونَ شَيْئًا فَأَزِيدُكُمْ فَلَمَّا رَأَوْا أَنَّهُمْ لَمْ يَتْرَكُوا قَالُوا نُعِيدُ أَرْوَاحَنَا فِي أَجْسَادِنَا حَتَّى نَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا فَتُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ مَرَّةً أُخْرَى. وزاد في رواية: وتقرئ نبينا السلام وتُخبره عنا أننا قد رضينا ورضي عنا. رواهما الترمذي^(٣).

له‌باره‌ی هۆی هاتنی ئه‌م ئایه‌ته‌وه پرسیار کرا له‌عه‌بدوللā (خودای سن‌پازی بن) گوئی: له‌م باره‌یه‌وه ئیهمه‌یش پرسیارمان کرد، له‌وه‌لاما پێمان گوتراوه: که‌گیانی شه‌هیدان وان له‌ناو چه‌ن مه‌لیکی سه‌وزدا وه‌ ئه‌و مه‌لانه له‌ناو به‌هه‌شتا به‌ناره‌زووی خۆیان که‌شت ده‌که‌ن و چه‌زبان له‌چی بی ده‌یخۆن، جا ده‌گه‌ڕێنه‌وه بو‌ ناو چه‌ن چرای، که‌هه‌لāوه‌سراون له‌سیبهری ته‌خت و باره‌گا

(٣) مسلم، إمارة: ٤٨٦٢. ترمذی، تفسیر القرآن: ٣٠١١. ابن‌ماجه. جهاد: ٢٨٠١.

(عرش)دا. جا جارێ پەرەردگاری تۆ سەر دەکێشیته ناویان و دەفەرموی: هەزتان لەچی ترە هەتا بیدەم پێتان؟ دەڵێن: ئەو پەرەردگاری ئێمە! لەمە زیاتر چی ترمان بوی، کەوا بۆ خۆمان لەناو بەهەشتا بەئارەزووی خۆمان دەخوین و پادەبویڕین! بەلام دیسانەوێ خودا سەر دەکێشیتهوێ بۆ ناویان و دەفەرموی: هەزتان لەچی ترە هەتا بیدەم بەئێو؟ جا کاتێ شەهیدەکان دەبینن خودا وازیان لێ ناھێنێ تا داوای شتێ تر نەکەن عەرزێ دەکەن: گیانمان بکەرەوێ بەبەرمان دا، هەتا بگەرێنەوێ بۆ جیهان، هەتا جارێکی تریش دیسانەوێ لەپێناوی تۆدا بکوژێنەوێ (م/ت) لەگێڕانەوێ یەکی تیرمیزیدا ئەمە پترە: وێ سلاومان بگەیهنە بە پیغەمبەرمان هەوایی خوش گوزەرانی ئێمە پێ بفەرموو، کەوا ئێمە لەخودای گەورە خوش نوودین و خوداش لەئێمە خوش نووێ.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {الَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِلَّهِ وَالرُّسُولِ مِنْ بَعْدِ مَا أَصَابَهُمُ الْقَرْحُ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا مِنْهُمْ وَاتَّقُوا أَجْرٌ عَظِيمٌ - ۱۷۲/۳}.

واتە: ئەو کەسانەوێ کە گوێیان شل کرد بۆ فەرمانی خودا و پیغەمبەری خودا و لەسەر فەرمانی ئەوان کەوتنە پێ بەشوینی دوژمن دا، لەپاش ئەو هەموو کۆشت و کۆشتارەوێ کە لێیان کرابوو لەغەزای ئو خودا، وێ بەوێ چاویان نەشکا و وەرەیان بەرنەدا، بۆ ئەوانە (کە خواوەنی ئەو چاکە و مەردایەتی و لەخۆ بووردن و لەخودا ترسان و تەقوایەن) پاداشی باش و بەش و بارەوێکی گەورە هەوێ.

۳۷۸۵- قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا): لِعُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ يَا ابْنَ أَخْتِي لَمَّا أَصَابَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا أَصَابَ يَوْمَ أُحُدٍ، وَالنَّصْرَ عَنْهُ الْمُشْرِكُونَ خَافَ أَنْ يَرْجِعُوا فَقَالَ: مَنْ يَذْهَبُ فِي إِرْهِمٍ؟ فَانْتَدَبَ مِنْهُمْ سَبْعُونَ رَجُلًا، كَانَ فِيهِمْ أَبُو بَكْرٍ وَالزُّبَيْرُ. رواه البخاري في غزوة أحد^(۳).

(۳) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۸۱ رقم: ۳۲۷۸.

عائىشە (رەزى خۇداى لەسەر بىن) بە عوروى كورى زوبەيرى گوت: ئەى خوشكەزام! كاتى كەلەپوڭى غەزى ئوھوددا پىغەمبەر (درودى خۇداى لەسەر بىن) تووشى ئەو دەردى سەرىيە بو، كە گەلى لەيارانى كوژدان و زاماربوون، كەلەشكرى بىپەرستەكان گەرانەوہ بو مەككەى پېرۆز، پىغەمبەر (درودى خۇداى لەسەر بىن) مەترسى ئەوہى كرد كە ديسان لەناكاو دوژمن بگەپتەوہ بو سەريان، جا لە بەرئەوہو لەبەر ئەوہىش كە وورەى موسولمانان بەرزبى و بەوزيان و كوشت و كوشتارە چاوە ترسىن نەبن و دليان نەترسىن فەرموى: كى دەپوا بەشويئيانا؟ جا حەفتا پياوى لى هەلبىژاردن و ناردنى، ئەبو بەكرو زوبەيريشيان تياوو (ب) ⇨ (ب/ ۵/ ز/ ۱۰/ ل/ ۸۱).

۳۷۸۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: (حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) قَالَهَا إِبْرَاهِيمُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ، وَقَالَهَا مُحَمَّدٌ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِينَ قَالُوا (إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَرَّادَهُمْ إِيْمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ) (۳۳).

ئىبنو عبباس (خودايان لى پازى بىن) گوتى: ئەو كاتە كە ئىبراھىم فەردايە ناو مەنجه نىقەكەوہ فەرموى: {حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ} وە موھەممەدیش (درودى خۇداى لەسەر بىن) ديسان ھەر وايفەرموو، ئەو كاتەى دەيان گوت پىتى: {إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَرَّادَهُمْ إِيْمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ} - ۱۷۳/۳.

واتە: ئەو مەردانە مەردايە تىيەكى تریشيان ھەيە، كاتى كە ھەندى كەس (بو ئەوہى دليان سارد بکەنەوہو زەندەقيان بەرن، تا نەچن بو پوو بەپووى دوژمن) پىيان دەگوتن: كە سوپايەكى گەورەى بىپەرستەكانى مەككە، بە سەرۆكايەتى ئەبو سوفيان، گردبوونەوہو گەلەكۆمەيەكى گەلى گەورەيان لى كردوون و دەيانەوى بدەن بە سەرتاناو پىشە كەنتان بکەن، كەوابوو، دەرمەچن و مەپۆن بو شەر لەگەليانا و شەپرى خۆ ترين مەكەن و خەمى خۆتان

ہے ہی و ترسی مال و منالی خوتان ہے ہی و سہری خوتان بہ لایہ کا دہرکھن،
کہ چسپ ئہ وان مہردانہ و شیرانہ ئہ وقسہ نابارہ و ئہ و ہرہ شہ و گوہرہ شہ
ناہہ موارہ و ئہ و پیلانہ زہرہ دارہ ئہ و ہندہ تر شیرری کردن و ئیمان و باوہری
پتر کردن و دلی ئہ ستور تر کردن و وورہی بہرتر کردن و لہکانی دلیانہ و
بہ زمانیکی پارا و دہیانگوت: {حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ} ئیمہ خودامان بہ سہ،
خودا کہ سی ئیمہ یہ، ہر خودایہ پشت و پہ نامان دیارہ کہ باشتین پشت و
پہ نایش خودای گہورہ و تہ وانایہ (بوخاری - پیکڑی پیڈی لہنوری خودا بن).

۳۷۸۷- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ آخِرَ قَوْلِ إِبْرَاهِيمَ حِينَ أُلْقِيَ فِي النَّارِ حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ. رواهما البخاري^(۳۴).

دیسان ئہ و گوتی: کاتئ ئیبراہیم فری درایہ ناو مہنجہ نیقہ کہ وہ دوا
ووتہی کہ گوتی ئہ وہ بوو فرمووی: {حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ} من خودام
بہ سہ و باشتین پشت و پہ نا ہر خودایہ و بہ س (ب):

ہر کہ سہ کہ سہ یہزدانی بہ سہ

خودا بؤ خواناس لہجی گشت کہ سہ!

فرموو دہس خوابہ خولاسہ س قسہ:

خودا بؤ دوستی لہجی پاو دہ سہ!!

۳۷۸۸- (ب/۲ ز/۲ ل/۱۱ ف/۳)^(۳۵).

۳۷۸۹- وَعَنْهُ أَيُّ (عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ مَوْضِعَ
سَوَاطِ فِي الْجَنَّةِ لَخَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا أَقْرَأُوا إِنْ شِئْتُمْ (فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُذْخِلَ
الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ). رواه الترمذي بسند صحيح^(۳۶).

(۳۴) بخاری. تفسیر: ۴۵۶۴.

(۳۵) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ۲ رقم: ۱۱۸۴ / ۳.

(۳۶) حديث صحيح عند الترمذي.

دیسان ئەبوهورهیره (خودای لێ پازی بێ) له حه‌زهره‌ته‌وه (دروودی خودای له‌سر بێ) ده‌گیرێته‌وه ده‌فه‌رموی: به‌قه‌د شوینی یه‌ك قه‌مچی له‌به‌هه‌شتا باشته له‌جیهان و له‌هه‌رچی له‌جیهان دا هه‌یه، جا ئەگه‌ر حه‌ز ده‌که‌ن بۆ پراست و دروستی ئەم قسه‌یه ئەم ئایه‌ته بخویننه‌وه:

{فَمَنْ زُحِرَ عَنِ النَّارِ وَأُدْخِلَ الْجَنَّةَ فَقَدْ فَازَ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ - ۱۸۵/۳}.

واته: هه‌موو گیاندارێ پیا‌له‌ی مه‌رگ ده‌نوشی، که‌س نییه (غه‌یری خودا خۆی) که تامی مه‌رگ نه‌چیژی، زینده‌وه‌ران هه‌موو گیای مردن، وه‌گه‌لێ هه‌لوێست و قوناغی سه‌خت و ناخوشتان له‌پیشه‌وه‌یه، پاداش و تۆله‌ی هه‌ره ته‌واویش ته‌نیا ئەو پۆژه وه‌رده‌گرنه‌وه که‌له گۆپ هه‌ل ده‌سنه‌وه‌و به‌ره‌و ده‌شتی مه‌حشر ده‌کشین و خیزی بۆ ده‌که‌ن، هه‌لوێست و شلوق ده‌بی و پۆژ و ئالۆژ ده‌بی ئەوه‌ی به‌په‌له‌پروژه‌و به‌چنگه‌ کڕیش سه‌ری خۆی ده‌رکاو له‌ده‌س دۆزه‌خ خۆی قوتار کاو به‌هه‌ر حالێ و به‌هه‌ر جوړی بێ خۆی بگه‌یه‌نیته‌ ناو به‌هه‌شت ئەوه به‌پراستی به‌ئاواتی گه‌وره‌ی خۆی ده‌گا و مایه‌ی پزگاری خۆی مسوگه‌ر ده‌کا، ئەوه‌ش (باش باش) بزانه‌ن ژیا‌نی دنیا و خو‌شی و پابواردنی ئەم جیهانه‌ له‌چا و ئەو جیهانا ده‌زی به‌ده‌ریایه، له‌گه‌ل ئەوه‌شا گه‌لێ جار ده‌بی به‌هۆی له‌خۆبایی بوونی پیا و خراپان (ت-س/ص).

۳۷۹- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْمُنَافِقِينَ كَانُوا إِذَا خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى الْغَزْوِ تَخَلَّفُوا عَنْهُ وَفَرَحُوا بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَإِذَا قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اعْتَدَرُوا إِلَيْهِ وَحَلَفُوا وَأَحْبَبُوا أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَتَرَكْتُ (لَا تُحْسِبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُحِبُّونَ أَنْ يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تُحْسِبْتَهُمْ بِمَقَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ) رواه البخاري هنا ومسلم في صفة المنافقين (۳۷).

ئەبو سەعید (خودای لێ پازی بێ) دەلێ: لەکاتی پیڤه‌مبەر خۆیدا (دروودی خودای لەسەر بێ) چەن پیاوی هەبوون، مونا‌فاق و ناپاک بوون، کاتی پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دەچوو بۆ غەزا ئەوان بە‌فیل و فەرەج خۆیان دە‌دزییه‌وه‌و لە‌گه‌لیا نە‌دە‌چوون بۆ ئەو غەزایه‌، وه‌به‌مه‌ی که‌له‌ماله‌وه‌ دادە‌نیشتن و دە‌مانه‌وه‌، به‌ پیڤه‌وانه‌ی هە‌زە‌ته‌وه‌ (دروودی خودای لەسەر بێ) که‌یف خۆش بوون، وه‌ کاتی‌کیش پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) دە‌هاته‌وه‌ له‌و غەزایه‌ ده‌چونه‌ خزمه‌تی و به‌هانه‌ی درۆیان ده‌هینایه‌وه‌و سویندیان له‌سەر ده‌خواردو که‌یفیان به‌وه‌ ده‌هات که‌ به‌به‌لاش له‌سەر شتی که‌نه‌یان‌کردوه‌و سوپاس و تاریف بکری‌ن! ئیتر ئەم ئایه‌ته‌ دابه‌زی:

{لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُجِبُونَ أَنَّ يُخْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبْنَهُمْ بِمَقَارَةِ مَنْ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ۱۸۸/۳}.

واته‌: ئە‌ی پیڤه‌مبەری خۆشه‌ویست! تۆ‌یش ئە‌ی پیاوی موسو‌لمان! وا مه‌زانه‌ ئە‌وانه‌ که‌ دلشادو شادمان ده‌بن به‌‌کرده‌وه‌ی ناشیرینی خۆیان و هە‌ز ده‌که‌ن که‌له‌سەر شتیکی باش که‌ به‌‌درو‌ ده‌لێن کردو‌ومانه‌ به‌‌لام نه‌یان‌کردوه‌و به‌به‌لاش سوپاس و وه‌سپ بکری‌ن، قه‌ت وامه‌زانه‌ که‌ ئە‌وانه‌و وێنه‌ی ئە‌م ساخته‌کارانه‌ له‌ده‌ست تۆ‌له‌و سزاو قاری خودا قوتار ده‌بن و له‌په‌نایه‌کا ناسووده‌و سه‌رفراز ستار ده‌گرن، شتی وانیه‌، به‌‌لکوو بۆ ئە‌وانه‌ هه‌یه‌ سزای به‌‌سو‌ی و ئازاری ئیش به‌‌ناو دل‌ گه‌یی‌ن! (ش - خودای لێ پازی بێ).

۳۷۹۱- قال: مَرَوَانُ لِبَوَائِهِ اذْهَبْ يَا رَافِعُ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَقُلْ لِّئِنْ كَانَ كُلُّ امْرِئٍ فَرِحَ بِمَا أُوتِيَ، وَأَحَبَّ أَنْ يُخْمَدَ بِمَا لَمْ يَفْعَلْ، مُعَذِّبًا، لَتُعَذِّبُنَّ أَجْمَعُونَ. فَقَالَ: ابْنُ عَبَّاسٍ وَمَا لَكُمْ وَلِهَذِهِ وَإِنَّمَا دَعَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَهُودَ فَسَأَلَهُمْ عَنْ شَيْءٍ، فَكَتَمُوهُ إِيَّاهُ، وَأَخْبَرُوهُ بغيرِهِ، فَأَرَوْهُ أَنَّ قَدِ اسْتَحْمَدُوا إِلَيْهِ بِمَا أَخْبَرُوهُ عَنْهُ فِيمَا سَأَلَهُمْ، وَفَرَحُوا بِمَا أُوتُوا مِنْ كِتْمَانِهِمْ، ثُمَّ قَرَأَ ابْنُ عَبَّاسٍ (وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنُنَّهُ

لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُوهُ) وتلا: (لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُجِبُونَ أَنَّ يُخْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ). رواه البخاري والترمذي^(۳۸).

کاتی که مه‌پوان سهررداری سهر شاری مه‌دینه بوو، گوتی به‌ده‌رکه‌وانه‌که‌ی خوی: ئە‌ی پافیع! ئاده‌ی بپۆ بۆلای ئیبنو عه‌بباس پیتی بلی: خو ئە‌گهر هه‌موو که‌سی سزاو ئازار بدری له‌سهر ئە‌وه که شادمان ببی به‌وه‌ی که‌ده‌ستی ده‌که‌وی و هه‌ز بکا به‌ خو‌پایی سوپاس بکری له‌سهر شتی که خوی نه‌یکردبی، خو ئە‌گهر ئە‌مه وابی ئە‌وا که سمان له‌قیامه‌تا پرگامان نابی و هه‌موومان سهرجه‌م سزاو ئازار ده‌درین چونکه کی هه‌یه (مه‌گهر به‌ده‌گمه‌ن) که مال و منال و مایه‌و پایه‌و وه‌سپی راست و درۆی پی خوش نه‌بی؟ ئیبنو عه‌بباس (خودایان لێ پازی بی) گوتی: ئیوه چیتانه به‌سهر ئە‌م باسه‌وه؟! ئە‌م ئایه‌ته هاته‌ خواره‌وه له‌شانی جووله‌که‌کانا، جاری هه‌زرت (دروودی خودای له‌سهر بی) بانگی کردن و پرسکاری شتیکی لییان کرد، ئە‌وان شته‌که‌یان شارده‌وه‌و هه‌شاری وه‌لامه‌ راسته‌که‌یان داو به‌ پیچه‌وانه‌ی ئە‌وه‌وه شتیکی تریان پیتی گوت ئە‌نجا وایان نیشانی هه‌زرت ده‌دا که وه‌لامی پرسیاره‌که‌ی ئە‌ویان به‌راستی داوه‌ته‌وه‌و که‌وا بی ده‌بی هه‌زرت (دروودی خودای له‌سهر بی) سوپاس و تاریفیان بکا، وه شادمان بوون و دلشاد به‌وه‌ی که راستیه‌که‌یان شارده‌بووه‌و که‌تمی حه‌قیقه‌ته‌که‌یان کردوه‌و، ئینجا ئیبنو عه‌بباس ئە‌م دوو ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه ئایه‌تی:

{وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ لَتُبَيِّنَهُ لِلنَّاسِ وَلَا تَكْتُمُوهُ -

۱۸۷/۳}.

که ئە‌م ئایه‌ته‌یان له‌م شوینده‌ا له‌پیشه‌وه‌ پۆیشت ⇒ (ب/ ۱/ ز/ ۱۵)

ل/ ۸۳) وه ئە‌م ئایه‌ته‌شی خوینده‌وه:

^(۳۸) بخاري. تفسير: ۴۵۶۸، ۱۶۴۸، تجريد. مسلم: صفات المنافقين: ۶۹۶۵. ترمذي: تفسير القرآن:

{لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوْا وَيُجِبُونَ أَنَّ يُخْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُمْ بِمَفَازَةٍ مِنَ الْعَذَابِ - ۱۸۸/۳} . ⇒ (ب/ت - خودای لئ پازی بئ).

۳۷۹۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَتُّ عِنْدَ خَالَتِي مَيْمُونَةَ، فَتَحَدَّثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَعَ أَهْلِهِ سَاعَةً ثُمَّ رَقَدَ، فَلَمَّا كَانَ ثُلُثُ اللَّيْلِ الْآخِرُ قَعَدَ فَتَنَظَّرَ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ: (إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ)، إِلَى آخِرِ سُورَةِ آلِ عِمْرَانَ. ثُمَّ قَامَ فَتَوَضَّأَ وَاسْتَنْ، فَصَلَّى إِحْدَى عَشْرَةَ رَكْعَةً، ثُمَّ أَذَّنَ بِلَالٍ فَصَلَّى رَكْعَتَيْنِ، ثُمَّ خَرَجَ فَصَلَّى الصُّبْحَ. رواه البخاري (۳۹).

⇒ (ب/۱/ز/۱۸۴/ل/۵۰۳/ف/۲) لیره‌دا چهن زیاده‌بئ هه‌یه: ئیبنو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) ده‌لئ: شه‌وئ له‌لای مه‌یموونه‌ی میمکم (که ه‌اوسه‌ری پیغه‌مبه‌ر بوو) مامه‌وه تاوئ هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) له‌گه‌ل خیزانی گوفتوگوئی کردو له‌پاشا پراکش‌او نووست، که دوو به‌شی شه‌و پویش‌ت و به‌شی سیه‌ه‌می شه‌و داهات هه‌زه‌ت له‌خه‌و هه‌لس‌او دانیش‌ت و ته‌ماشایه‌کی ئاسمانی کردو ئه‌م ئایه‌تانه‌ی خوینده‌وه هه‌تا کو‌تایی سووره‌تی ئالی عیمران له‌ویوه که ده‌فه‌رموئ:

{إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ - ۱۹۰/۳}.

ئه‌نجا هه‌لس‌او ده‌سنوئژی گرت و سیواکی کردو ئه‌وجا یازده پرکات نوئژی شه‌و نوئژی کرد، له‌پاشا بیلال بانگی دا بو نوئژی به‌یانی، ئه‌نجا هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) دوو پرکاته سوننه‌ته‌که‌ی پیش نوئژی به‌یانی کرد، ئه‌نجا پویش‌ت بو مزگه‌وت و له‌وئ نوئژی به‌یانی به‌کو‌مه‌ل کرد (ب).

۳۷۹۳- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا أَسْمَعُ اللَّهَ ذَكَرَ النَّسَاءَ فِي الْهَجْرَةِ. وَكَانَتْ أُمُّ سَلَمَةَ أَوَّلَ ظَعِينَةٍ هَاجَرَتْ إِلَى الْمَدِينَةِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى:

(فَاسْتَجَابَ لَهُمْ رَبُّهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عَامِلٍ مِّنْكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنُفِي بَعْضُكُمْ مِّنْ بَعْضٍ) (۱۹۵/۳). رواه الترمذي. نَسَأَلُ اللّٰهَ حُسْنَ الرِّوَايَةِ آمِينَ. (۴۰)

ئوم سەلەمە (رمزای خودای نبینت) فەرمووی: ئەهی پیغەمبەری خودا، بەرگویمان ناکەوئێ کە خودا لەقورئانا باسی ژنان لەبارەیی کۆچکردنەو بەکات؟ ئوم سەلەمە خوئی یەکەم ئافەرەتی کەژاوەنشین بوو، کە کۆچی کەدبوو بۆ مەدینە، جا خودا ئەم ئایەتەیی ناده خواریوە بۆ پیغەمبەر، کەواتای وایە:

جا خودای گەورە داواکەیاننی بەجئ هیناو فەرمووی: بەراستی من کردەوہی هیچ خاوەن کاری لەئێوہ زایە ناکەم و رەنجی بەبا نادم، نیر بئ یا مئ، چونکە ئێوہ لەناو خوئانا تیہەلکیش و سەرو قنگی یەکتەین، کەواتە ژنیش وەک پیاو لەلای خودا کردەوہی بەزایە ناچئ:

نالی عیمران و سەووەی بەقەرە

پیشەنگن لەبۆ قورئانی گەورە!

پۆئی قیامت کە تەشریف دینن

لەدۆستی، دەستی قەدر و پیز دەنن!

قورئان سەراسەر خووانی مەولایە

ووشە بە ووشە فەرموودەیی خوايە

پرسەر لەمبوەی خۆشی جیا جیايە

هەموو پیتیککی پازیککی تیایە

دوینن خۆم دئ بە چاوی دلم

خۆم لەبەرچاوی کەو نەوین سەرچلم

دل بەردەیی رەقە، بوو ساجی رەشە

چۆن مەلایەکم خۆزکەیی بە قەشە! ♦

ناسی نهوه منم، یا خو به‌رازه!
 خوئی مه‌لاس داوه لهو بی‌شه تازه
 قهت باوه‌ی ناکه‌م من به‌م نه‌ندازه
 دلام بو‌تاوان بـئـ بـه‌ ده‌رازه!
 نه‌وه‌ن ناله‌بار، نه‌وه‌ن خو‌وارو لار
 نه‌وه‌ن به‌ده‌فتار، نه‌وه‌ن به‌دکردار
 نه‌وه‌ن بـئـ شو‌عوور، نه‌وه‌ن له‌خوا دوور
 نه‌وه‌ن گوێله‌مشت بو‌ نه‌فسی شو‌ووور!
 یاران دوورکه‌ون نه‌ک له‌ناکاوا
 پرشنگی په‌شیم بکا به‌ ناوا،
 گورگه‌ل ناسایی تیتان بکه‌وه‌ن
 پوژی پووناکتان لـئـ بکا به‌ شه‌وه‌ن!!
 نووری! گهر درو‌ناکه‌ی هه‌تاکه‌ی
 به‌م هاشو هووشه‌ خۆت به‌په‌ن نه‌که‌ی
 وه‌ر تـاـزووه‌ پوو له‌ خداکه‌ه
 ملت له‌داوی دنیا جوداکه‌ه!!*
 له‌دیوه‌خان خـودا خـۆت داکه‌ه
 چه‌ش و نه‌کی سـفره‌ی خوداکه‌ه

وه‌رگیر

* قه‌ش: نه‌گه‌یت (فه‌ره‌هنگی خا).

* خوداکردن، خو‌جیک‌ردنه‌وه، ده‌ئین: ئاژه‌له‌کان داکه‌ن، واته: بیانکه‌نه‌ جیگه‌ی حه‌وانه‌وه‌ی شه‌ویانه‌وه. وه‌رگیر

۵) سووره‌تی نبیسا

به‌ناوی خودای به‌خشنده‌ی میهره‌بان (سورة النساء)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۷۹۴- قال: عُرُوَّةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) سَأَلَتْ عَائِشَةَ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ). فَقَالَتْ: يَا ابْنَ أَخْتِي، هَذِهِ الْيَتِيمَةُ تَكُونُ فِي حَجَرٍ وَلِیَّهَا، تَشْرِكُهُ فِي مَالِهِ وَيُعْجِبُهُ مَالُهَا وَجَمَالَهَا، فَيُرِيدُ وَلِیَّهَا أَنْ يَتَزَوَّجَهَا، بَغَيْرِ أَنْ يُقْسِطَ فِي صَدَاقِهَا، فَتُهْوَا عَنْ ذَلِكَ، إِلَّا أَنْ يَنْلُغُوا لَهُنَّ أَعْلَىٰ سُنَّتِهِنَّ فِي الصَّدَاقِ، فَأَمِّرُوا أَنْ يَنْكِحُوا مَا طَابَ لَهُمْ مِنَ النِّسَاءِ سِوَاهُنَّ^(۱).

عوروه (خودای سن پازی بن) گوئی: پرسیارم کرد له عائیشه (خودای سن پازی بن)

له‌باره‌ی فه‌رمایشتی خودای گه‌وره‌وه که ده‌فه‌رموئ:

{وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ - ۳/۴}.

که‌واتاکه‌ی وایه: ئەگەر ترستان له‌وه هه‌بوو که عه‌دالته‌ و دادپه‌روه‌ری نه‌که‌ن له‌گه‌ل ئە‌وکچه‌ هه‌تیوانه‌دا که‌وان له‌ژێر چاودی‌ری ئی‌وه‌دا، له‌ کاتی‌کا که‌ خۆتان ماره‌یان بکه‌ن بۆ‌خۆتان، یا ماره‌یان بپه‌ن له‌ که‌سی‌کی خۆتان ئە‌گەر له‌م حاله‌دا ئە‌م ترسه‌تان هه‌بوو ئە‌وا بچن ژنی‌کی تر ماره‌ بپه‌ن بۆ‌ خۆتان که‌ به‌دلتان بپه‌ن له‌بارپه‌ن واز له‌وه‌تیوانه‌ بی‌نن، وه‌ ده‌توانن ژنی‌ یا دوو ژن یا سێ ژن، یا چوار ژن، به‌پیی‌ یاسای شه‌رع بی‌نن به‌مه‌رجی که‌ به‌مه‌رجی سه‌ره‌کی داده‌نری که‌ ئە‌وه‌یه‌ به‌توانن عه‌دالته‌ و دادپه‌روه‌ری به‌جی بی‌نن له‌نی‌وانیا‌نا. عائیشه (خودای سن پازی بن) گوئی: ئە‌ی خوارزای خۆم! ئە‌م ئایه‌ته‌

^(۱) بخاری. تفسیر: ۵۷۴، ۲۴۹۴، ۵۰۶۴. مسلم. تفسیر: ۷۴۴۴، أبو داود. نکاح: ۲۰۶۸. نسائی: نکاح /

۳۳۴۶ = تجرید البخاری = مختصر صحیح البخاری / ۴ ل / ۴۲۹ رقم: ۱۶۴۹ = ۲۷۶۲، ۴۵۷۲، ۴۶۰۰،

۵۰۶۴، ۵۰۹۲، ۵۰۹۸، ۵۱۲۸، ۵۱۳۱، ۵۱۴۰، ۶۹۶۵. مسلم. تفسیر: ۷۴۴۴. أبوداود. نکاح: ۲۰۶۸. نسائی.

هاته خواروه له شانی کچانی بی باوکدا که له لای حه قدریان بن و نهو مه قدره بجی له بهر سامان و مالی کچه که یا له بهر جوانییه که ی ماره ی بکا له خوی، به لام نه و نه که باوبی ماره یی بو دانه نی، جا خودا نه هی لی کردن له کردنی شتی و، مه گهر به مهرجی که وهک ژنانی تر ماره یی و مافیان بو دابنن نه وه ده بی، دهنه خودا فه رموویه تی پییان برؤن له ژنانی تر به دلی خوتان ژن بهینن واز بینن له وان (ب - مه زاره حه تی لی بن).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَغْفِرْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا} (۶/۴). ⇒ (ب/۳ ز/۳۰ ف/۱).

۳۷۹۵- ⇒ (ب/۳ ز/۱۴ ل/۳۰ ف/۱) ^(۲).

۳۷۹۶- ⇒ (ب/۳ ز/۳ ل/۶ ف/۱) + (ب/۱ ز/۲۱ ل/۱۰۷ ف/۱۳) ^(۳).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ} (۱۲/۴).

۳۷۹۷- ⇒ (ب/۳ ز/۶ ل/۱۴) ^(۴).

۳۷۹۸- وعنه قال: كَانُوا إِذَا مَاتَ الرَّجُلُ كَانَ أَوْلِيَاؤُهُ أَحَقُّ بِأَمْرَانِهِ، إِنْ شَاءَ بَعْضُهُمْ تَزَوَّجَهَا، وَإِنْ شَاءُوا زَوَّجُوهَا، وَإِنْ شَاءُوا لَمْ يَزَوَّجُوهَا، فَهُمْ أَحَقُّ بِهَا مِنْ أَهْلِهَا، فَتَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي ذَلِكَ (لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَغْضُلُوهُنَّ لَتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ) ^(۵).

ديسان ئیبنو عه بیاس (خودایان لی پازی بن) گوتی: له پییش دا ده ستوریان وابوو که پیای و ده مرد ژنه که شی وه کی ماله که ی ده بوو به میرات و که له پور بو هه قدره کانی، ئیتیر یا یه کی له که سوکاری میرده مردوو که ی نه و ژنه ی

^(۲) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۱۴ رقم: ۲۰۰۳ / ۱.

^(۳) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۳ رقم: ۱۹۷۱ / ۱.

^(۴) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۴ رقم: ۱۹۳۶ / ۱.

^(۵) بخاری. تفسیر: ۴۵۷۹، ۶۹۴۸.

ماره ده‌کرد بۆ خۆی، وه‌یا ماره‌یان ده‌کرد له‌که‌سیکی تر، وه‌یا هه‌ر نه‌یان ده‌دا به‌شو و خۆیان له‌پیشتر و شیواو تر بوون به‌و ژنه له‌مالی باوانی جا ئه‌م ئایه‌ته هاته خوارئ:

{لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا وَلَا تَفْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ - ۱۹/۴}.

واته: ئه‌ی که‌سانئ که باوه‌رتان هه‌یناوه به‌خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا! بۆ ئیوه په‌وا نییه که ژنان وه‌کوو میرات وه‌ریگرن، له‌پاش مردنی خاوه‌نه‌کانیان به‌زۆر، وه‌په‌نگه‌ی شووی تازه‌یان لئ مه‌گرن، بۆئوه‌ی بازئ له‌و مال و ماره‌یه‌ی که‌ده‌یان که‌وئ به‌م شیوه ناروه‌وايه پیتان بده‌نه‌وه (ب).

۳۷۹۹- و عنه قال: كَانَ الْمُهَاجِرُونَ لَمَّا قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَرِثُ الْمُهَاجِرُ الْأَنْصَارِيَّ دُونَ ذَوِي رَحِمِهِ لِلْأُخُوَّةِ الَّتِي آخَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَهُمْ، فَلَمَّا نَزَلَتْ (وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيًّا) نَسَخَتْ. رواهما البخاري^(۶).

دیسانه‌وه گوئی: له‌پیش دا کاتئ کۆچه‌رییه‌کان هاتن بۆ مه‌دینه، یاسای یاران وابوو، کۆچه‌ری که‌له‌پووری وه‌رده‌گرت له‌یاریده‌ده‌ر، نه‌وه‌ک که‌س و کاری خۆی، به‌پیی ئه‌و په‌یمانی براهه‌تییه که پیغه‌مبه‌ر (برووی خودای له‌سری) له‌نیوانیان به‌ستبووی، ئه‌م یاسایه هه‌روا مایه‌وه، تا کاتئ ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه:

{وَلِكُلٍّ جَعَلْنَا مَوَالِيًّا... - ۳۳/۴}.

واته: بۆ هه‌موو که‌سئ بریاری چه‌ن خزم و که‌س و کاریکمان داوه، له‌پاش مردنی که‌له‌پووره‌که‌ی ده‌گرن ئیتر ئه‌و یاسایه هه‌لوه‌شایه‌وه (ب).

۳۸۰۰ - ⇒ (ب/۳ ز/۴۵ ل/۱۱۰ ف/۱)^(۷).

(۶) بخاري. تفسير: ۴۵۸۰.

(۷) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل / ۴۵ رقم: ۱ / ۲۱۴۷.

۳۸۰۱- ⇒ (ب/۳ ز/۸۱ ل/۲۰۳ ف/۸) + (ب/۳ ز/۱۲۵ ل/۳۲۶

ف/۱)^(۸).

۳۸۰۲- عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَلْهَى قَالَتْ: يَغْزُو الرِّجَالُ وَلَا يَغْزُو النِّسَاءُ وَإِنَّمَا لَنَا نِصْفُ الْمِيرَاثِ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نِصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نِصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ). رواه الترمذي^(۹).

ئومو سه‌له‌مه (رمزای خودای له‌سربین) گوتی: عه‌رزى حه‌زده‌تم کرد: قوربان! ئه‌وه‌تانى پیاوان بۆ خۆیان خه‌بات ده‌گێڤن و دياره‌ که‌پاداشى گه‌وره‌ی له‌سه‌ر و مرده‌گرن، وه‌ دوو ئه‌وه‌نده‌ی ئی‌مه‌یش به‌شه‌ که‌له‌پوور له‌میراتی ده‌به‌ن بۆ خۆیان! جا خودای مه‌زن ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه‌:

{وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِّلرِّجَالِ نِصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نِصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ - ۳۲/۴}.

واته‌: به‌خیلی و حه‌سوودی به‌به‌شى یه‌کترى مه‌به‌ن، به‌ش و باره‌یه‌ک که‌ خودا به‌مه‌حزى فه‌زل و گه‌وره‌یی و به‌خشنده‌یی خۆی داویتی به‌بازیکتان و نه‌یداوه‌ به‌بازیکی ترتان و کردوویه‌تى به‌مایه‌ی سه‌ربه‌رزى و پایه‌ بلندی بۆیان ئه‌و به‌ش و باره‌یه‌تان پى خوش بى و خۆزگه‌ی به‌لاشى بۆ مه‌خوانن نه‌بادا سه‌ر بکێشنى بۆ حه‌سوودی به‌یه‌کترى بردن، وه‌سه‌ر بۆ به‌ش و چاره‌نووسی خودایی دانه‌وێنن و هه‌رکه‌سه‌ به‌به‌شى خۆی پازى بى و چاو نه‌بێت به‌ش و به‌هره‌ی که‌سیکی ترا ئه‌مه‌ له‌لایى، له‌لایه‌کی تریشه‌وه‌ ژن و پیاو به‌به‌رى کۆششى خۆیان ده‌گه‌ن و بۆئمه‌ ژن و پیاو وه‌ک یه‌کن و ئه‌وه‌ی په‌یوه‌ندى هه‌یه‌ به‌کۆشش و هه‌ول دانی به‌نده‌وه‌، به‌ سیفه‌تى ئه‌وه‌ی کۆشش و که‌سه‌به‌ فه‌رق و جیاوازی پیاو و ژن نییه‌ (ت- خودای لى پازى بى).

۳۸۰۳- ⇒ (ب/۴ ز/۷۹ ل/۲۹۰ ف/۱)^(۱۰).

(۸) تقدم في مجلد / ۳ تسلسل: ۸۱ رقم: ۲۲۹۴.

(۹) سکت عن درجته الشارح.

۴۸۰- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: صَنَعَ لَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَوْفٍ طَعَامًا فَدَعَانَا وَسَقَانَا مِنَ الْخَمْرِ فَأَخَذَتِ الْخَمْرُ مِنَّا وَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَقَدَّمُونِي فَقَرَأْتُ (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ وَنَحْنُ نَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ. قَالَ: فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ). رواه أبو داود والترمذي بسند صحيح^(۱).

عه‌ی (خودای لی پازی بی) گوئی: نه‌وپه‌حمانی کوپی عه‌وف نانی دروست کردبوو بۆمان و بانگی کردین و باده‌ی دهرخوارد داین، جا به‌ره‌به‌ره شهراب و مه‌یه‌که کاری تی کردین و مه‌ستی کردین، که نویژ بوو منیان کرد به به‌رنویژی خویان و له‌نویژه‌که‌دا خویندنی قورئانه‌که‌م لی تیک چوو، وه له‌جیاتی:

{قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ، وَلَا أَنْتُمْ عَابِدُونَ مَا أَعْبُدُ - ۳-۱/۱۰۹}.

که واتای وایه: نه‌ی موحه‌مه‌دا بلئی به‌و ناموسولمانانه: نه‌ی کوومه‌له‌ی بی بپروا! هه‌رگیز من نه‌وه ناپه‌رستم که ئیوه ده‌یپه‌رستن، وه ئیوه‌ش عیبادت و په‌رستیاری نه‌و خودا راست و دروسته‌یه ناکه‌ن که له‌سایه‌ی خوداوه من ده‌یپه‌رستم. له‌جیاتی نه‌مه خویندمه‌وه: قل یا ایها الکافرون لا اعبد ما تعبدون ونحن نعبد ما تعبدون: بلئی: نه‌ی بی بپروایینه! من نه‌وه ناپه‌رستم که ئیوه ده‌یپه‌رستن، وه ئیوه نه‌وه ده‌په‌رستین که ئیوه ده‌یپه‌رستن. ئیتر خودای گه‌وره نه‌م ئایه‌ته‌ی ناره‌ده خواره‌وه.

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى حَتَّى تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ - ۴/۳-۴}.

^(۱) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل: ۷۹ رقم: ۱ / ۳۶۲۷.

^(۲) صحيح عند الترمذي.

واته: ئەه‌ی موسولمانینه! کاری نابەجێ مه‌که‌ن، که‌واته‌ له‌کاتی مه‌ستی و سه‌رخۆشی دا نزیک‌ی نوێژ مه‌که‌ون، نوێژ کۆله‌که‌ی دینه‌ کورۆکی خوداناسینه، که‌واته‌ نوێژو سه‌ر خۆشیان نه‌گوتوو، چونکه‌ نوێژ دڵی هۆشیاری ده‌وێ، هه‌تا بزانی چی ده‌لێن و له‌خزمه‌تی خودای خۆتان راوه‌ستاون (د/ت - س/ص).

۳۸۰۵ - ⇒ (ب/۱ ز/۳۹ ل/۱۷۱ ف/۱) ^(۱۲).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا} (۴/۴۸).

یه‌زدانی گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێ: خودا خۆی فه‌رمانه‌وای هه‌ره‌ گه‌وره‌یه، بالاده‌ستی نییه، چی بکا ده‌یکا، که‌س مافی په‌خنه‌ی نییه، خۆی له‌سه‌ر خۆی بپیریاری داوه‌ که‌ خۆش ده‌بێ (ئه‌گه‌ر مه‌یل بکا) له‌هه‌ر که‌سێ که‌ هاوه‌ڵ و هاوبه‌شی بۆ بپیار نه‌دا، گه‌رچی گوناھی گه‌وره‌ش بکا، با‌ته‌و به‌ش نه‌کا له‌و گونا‌هه، وه‌لێ له‌و که‌سه‌یه‌ قه‌ت خۆش نابێ که‌ له‌سه‌ر فره‌خواهی و شیرک بمری، چونکی ئه‌وه‌ تاوانیک‌ی گه‌لێ گه‌وره‌ی هه‌لبه‌ستوووه‌ و هه‌لاتیک‌ی بێ سه‌رو به‌ری کردوووه‌.

۳۸۰۶ - ⇒ (ب/۱ ز/۴ ل/۳۴ ف/۹) ^(۱۳).

۳۸۰۷ - ⇒ (ب/۲ ز/۱۷۳ ل/۳۶۳ ف/۳) ^(۱۴).

۳۸۰۸ - ⇒ (ب/۵ ز/۱۱۴ ل/۳۷۳ ف/۲+۳) ^(۱۵).

۳۸۰۹ - عَنْ زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: (لَمَّا لَكُمُ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٌ رَجَعَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ أَهْلِ، وَكَانَ النَّاسُ فِيهِمْ فِرْقَتَيْنِ فَرِيقٌ يَقُولُ:

^(۱۲) تقدم في مجلد اول تسلسل / ۳۹ رقم: ۱ / ۳۱۱.

^(۱۳) تقدم في مجلد اول تسلسل / ۴ رقم: ۹ / ۳۱.

^(۱۴) تقدم في مجلد ثاني تسلسل / ۱۷۳ رقم: ۲ / ۱۹۱۵.

^(۱۵) تقدم ابعز تسلسل / ۱۱۴ رقم: ۲ / ۳۱۹۹ ، ۲ / ۳۲۰۰.

{فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِتْنَةٍ - ٨٨/٤}.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا - ٩٣/٤} ⇒ ب/٣ ز/٨١ ل/١٩٩.

القرآن: ٣٠٢٨.

۳۸۱۰- قَالَ سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): اِخْتَلَفَ فِيهَا أَهْلُ الْكُوفَةِ، فَرَحَلَتْ فِيهَا إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ فَسَأَلْتُهُ عَنْهَا فَقَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ) آخِرُ مَا نَزَلَ وَمَا نَسَخَهَا شَيْءٌ. رواه الشيخان وأبو داود في الفتن ولفظه قال: لَمَّا نَزَلَتِ الْآيَةُ فِي الْفُرْقَانِ (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ) قَالَ: مُشْرِكُوا أَهْلُ مَكَّةَ نَحْنُ فَعَلْنَا ذَلِكَ كُلَّهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ) فَهَذِهِ لِأُولَئِكَ قَالَ: وَأَمَّا الَّتِي فِي النَّسَاءِ (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ) الْآيَةُ فَالرَّجُلُ إِذَا عَرَفَ شَرَائِعَ الْإِسْلَامِ ثُمَّ قَتَلَ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ لَا تَوْبَةَ لَهُ. فَذَكَرْتُ هَذَا لِمُجَاهِدٍ فَقَالَ: (إِلَّا مَنْ تَابَ) (۱۷).

سه‌عیدی کوپی جوبه‌یر (رمزای خودای له‌س‌ر‌ب‌ن) ده‌ل‌ی: له‌ شان‌ی ئەم ئایه‌ته‌دا خه‌ل‌کی کووفه‌ قسه‌یان جیا‌جیا بوو، منیش سوار‌بووم چووم بو‌لای ئیبنو عه‌بباس، که‌له‌م باره‌یه‌وه لیم پرس‌ی گو‌تی: ئەم ئایه‌ته {وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا} دواشته که له‌م باره‌یه‌وه هاته‌ خواره‌وه، وه‌هی‌چ‌یش هه‌لی نه‌وه‌شاندو‌ته‌وه‌و حوکم و بریاره‌که‌ی وه‌ک خوی ماوه (ش/د). گفته‌ی ئەبو داوود (که‌له‌باسی فیتنه‌دا ئەم فه‌رموده‌یه ده‌گی‌ری‌ته‌وه) ئاوایه: کاتی ئەم ئایه‌ته دابه‌زی، که له‌ سووره‌تی فورقان دایه، که ده‌فه‌رمو‌ی: {وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ يَلْقَ أَكْثَمًا - ۶۸/۲۵}.

که‌واته‌ی وایه: به‌نده باشه‌کان‌ی خودای میهره‌بان په‌وشی‌کی به‌رزی تریشیان هه‌یه که‌ئه‌وه‌یه: به‌س خودای که‌وره‌و مه‌زن ده‌په‌رستن و داوای هه‌موو شتی هه‌ر له‌خودا ده‌که‌ن، وه‌که‌سی که‌ خودا کوشتنی ئەوی قه‌ده‌غه کردب‌ئ نایکوژن مه‌گه‌ر له‌به‌ر هۆیه‌کی په‌وای هه‌ق به‌ پی‌ی شه‌رع، وه له‌هه‌مان

(۱۷) بخاری. تفسیر: ۴۵۹۰، ۴۷۶۳. مسلم. تفسیر: ۷۴۵۷، ۷۴۵۸، ۷۴۵۹، ۷۴۶۱. أبوداود. ملاحم وفتن:

کاتا داوینپسی ناکه‌ن و داوینپاک و پروپاک و پروسورن کاتی که‌ئم نایه‌ته هات هاوبه‌شپه‌یدا که‌ره‌کانی مه‌ککه‌گوتیان: ئیمه‌ ئه‌م تاوانانه‌مان هه‌موو کردوو، که‌واته‌ ئیسلام بوونمان چ سوود، جا خودای که‌وره‌ ئه‌م نایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه‌:

{إِلَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولَٰئِكَ يُدْخِلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا - ۷۰/۲۵}.

که‌ مه‌عنای وایه: هه‌ر که‌سی یه‌کێ له‌م تاوانانه‌ بکا ده‌گا به‌ تۆله‌ی سه‌ختی تاوانی خۆی، مه‌گه‌ر ئه‌و که‌سه‌ نه‌بی که‌له‌پاش کردنی ئه‌م گوناها‌نه‌ ته‌وبه‌بکا و ازیان لێ بێنی و موسولمان ببێ و چلکی کوفر به‌نووری ئیسلام بشوێ و ده‌ست بکا به‌ کردنی کرده‌وه‌ی باش و کردار و په‌فتاری خۆی باش بکا، ئه‌وه‌ ئه‌مانه‌ خودای مه‌زن گوناها‌ه‌کانیان ده‌پۆشی و خراپه‌کانیان بو‌ده‌کا به‌چاکه‌و خودای میهره‌بان و که‌وره‌ هه‌میشه‌ میهره‌بان و تاوان به‌خش بووه‌و هه‌روایش ده‌بی و ده‌رگای په‌حمه‌تی له‌ئه‌زه‌له‌وه‌ هه‌تا ئه‌به‌د هه‌روازه‌! ئیبنو عه‌بباس (خودایان لێ بازی بێ) گوتی: ده‌ی ئه‌م نایه‌ته‌یه‌ بو‌شه‌رحی حاڵی ئه‌مانه‌ بوو، هه‌تا پیگه‌ی ئیسلامبوونیان بو‌ خو‌ش بکا، به‌لام ئه‌و نایه‌ته‌یه‌ی که‌ له‌سووره‌تی (نیساء) دایه‌، که‌ ده‌فه‌رموێ:

{وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا - ۹۳/۴}.

هه‌ر که‌سی موسولمانێ به‌ نا‌په‌وا به‌قه‌ستی بکوژی ئه‌وه‌ پاداشی ئه‌و بکوژه‌ سزای دۆزه‌خه‌، هه‌تا هه‌تایه‌ له‌و سزا سه‌خته‌دا ده‌مینیته‌وه‌ سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یشه‌ خودا پق و قاری لێ ده‌گری و په‌یتا په‌یتا نه‌فرینی لێ ده‌کا و تابێ دوورتری ده‌خاته‌وه‌ له‌ میهری خۆی، وه‌ به‌ده‌ستی خۆی سزایه‌کی پڕ نیش و ئازاری بو‌ ئاماده‌کردوو به‌لام ئه‌م نایه‌ته‌یه‌ جیا به‌ له‌وه‌ی پێشو، ئه‌مه‌ بو‌ که‌سیکی وایه‌ که‌له‌پاش ئه‌وه‌ شاره‌زای شه‌ریعه‌تی ئیسلام ببێ، بچی به‌ئاره‌زو، به‌قه‌ستی، به‌نا‌په‌وا، موسولمانێ بکوژی ده‌ی ئه‌م بکوژه‌ (به‌لای

منهوه) سزای ئاگری دۆزه‌خه، ته‌وبه‌و په‌شیمانی بۆ نییه، راوی ده‌لێ: به‌لام که‌ئه‌م قسه‌یه‌م باس کرد بۆ موجهیدو پێیم گوت که ئیبنو عه‌بباس پای وایه، موجهید گوتی: هه‌رکه‌سی ته‌وبه‌بکا ته‌وبه‌ی گیرایه.

۳۸۱۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَجِيءُ الْمَقْتُولُ بِالْقَاتِلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ نَاصِيَتُهُ وَرَأْسُهُ بِيَدِهِ وَأَوْدَاجُهُ تَشْخَبُ دَمًا يَقُولُ: يَا رَبِّ هَذَا قَتَلَنِي حَتَّى يُذْنِبَهُ مِنَ الْعَرْشِ. فَذَكَّرُوا لِابْنِ عَبَّاسٍ التَّوْبَةَ قَتْلًا: (وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا) فَقَالَ: وَمَا نُسِخَتْ هَذِهِ الْآيَةُ وَلَا بُدِّلَتْ وَأَلَّى لَهُ التَّوْبَةُ. رواه الترمذي بسند حسن^(۸).

عه‌بدوللای کوپی عه‌بباس (خودایان لێ پازی بن) له‌ هه‌زره‌ته‌وه‌ ده‌گیریته‌وه‌، ده‌فه‌رموی (دیو‌دی خودای له‌سه‌ر بن): پۆژی قیامه‌ت، شا په‌گه‌کانی ملی کوژراو کفاره‌ی خوینیان دی، وه‌ک تازه‌ کوژرابی ئاوا، له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌ گودله‌ی بکوژه‌که‌ی ده‌گریو به‌قره‌ سه‌ری به‌کێشی ده‌کاو ده‌یهینێ بۆ به‌رده‌ستی خودا هه‌تا له‌ ته‌خت و باره‌گای خوداوه‌ نزیکێ ده‌کاته‌وه‌ عه‌رزێ ده‌کا: ئه‌ی خودای من! ئه‌مه‌ منی کوشت! جا عه‌رزێ ئیبنو عه‌بباسیان کرد: که‌ حال وابی ئایا بکوژ (قاتیل) په‌شیمانیی بۆ هه‌یه‌و ئه‌گه‌ر ته‌وبه‌بکا خودا ته‌وبه‌ی قه‌بوول ده‌کا؟ ئه‌ویش {وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا} ی خوینده‌وه‌و گوتی: ئه‌م ئایه‌ته‌ نه‌ نه‌سخ کراوه‌ته‌وه‌و نه‌ حوکه‌مه‌که‌ی گو‌پدراوه‌، که‌ وابی له‌کوێ ته‌وبه‌ی بۆه‌یه (ت-س/ح) ⇨ (ب/۳/ز ۸۱/ف ۱۱/ل ۲۰۶).

ئین بووه‌ به‌ چۆم، نیمه‌ش گشت هه‌سین

له‌جیئ نۆکسجین خویناوه‌ هه‌ل ده‌ه‌ژین

۳۸۱۲- وَعَنْهُ قَالَ: مَرَّ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سُلَيْمٍ عَلَى نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَمَعَهُ غَنَمٌ لَهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِمْ قَالُوا مَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا لِيَتَعَوَّذَ مِنْكُمْ فَقَامُوا فَقَتَلُوهُ وَأَخَذُوا غَنَمَهُ فَأَتَوْا بِهَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا

^(۸) حسن عند الترمذي.

الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتُ مُؤْمِنًا. رواه الأربعة^(۱۹).

دیسان گوتی: پیاویکی به‌نی سه‌له‌مه‌یی، پانه‌مه‌پیکی خویی پی ده‌بی، له‌لای ده‌سته‌یی له‌یارانی پیغه‌مبه‌ره‌وه پاده‌بووری (دروودی خوا له‌سه‌ر خوی و په‌زی خودا له‌یارانی) سلّوویان لی ده‌کا، که‌چی ده‌لین: ئەم سلّووی بۆیه‌کا لی کردین، تا خوی پی به‌په‌رینیته‌وه له‌ئیمه، جا هه‌ل ده‌ستن بۆی و ده‌یکوژن و پانه مه‌ره‌که‌ی ده‌به‌ن و ده‌یه‌ینن بۆ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بی) جا به‌م بۆنه‌یه‌وه ئەم ئایه‌ته دابه‌زی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتُ مُؤْمِنًا - ۹۴/۴}.

واته: ئەی موسولمانینه! کاتێ سه‌فه‌ر ده‌که‌ن و ده‌چن بۆ خه‌باتگێڕان ئاگاتان له‌خوتان بی و بچه‌ بنج و به‌هوانی کارو بارو ئه‌وسا به‌یار به‌دن، نه‌کا به‌هه‌له‌و ناهه‌ق تووشی نا‌په‌ه‌وایی بین، وه مه‌لین به‌وه‌که‌سه‌ که به‌سلّووی ئیسلام سلّووتان لی ده‌کا: تو موسولمان نیت (ش/د/ت).

۳۸۱۳- عن زَيْدِ بْنِ ثَابِتٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَلَى عَلَيْهِ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَجَاءَهُ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ وَهُوَ يُمْلِيهَا عَلَيْهِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَاللَّهِ لَوْ أَسْتَطِيعُ الْجِهَادَ لَجَاهَدْتُ وَكَانَ رَجُلًا أَعْمَى. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَفَجَدُّهُ عَلَى فَخْدِي فَتَقَلَّتْ حَتَّى خَفْتُ تُرْضُ فَخْدِي ثُمَّ سُرِّي عَنْهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ (غَيْرُ أُولَى الضَّرَرِ). رواه البخاري والترمذي^(۲۰).

زه‌یدی کوپی ثابت (خودای لی پازی بی) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بی) خه‌ریک بوو که {لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولَى الضَّرَرِ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ} بۆ ده‌خویند مه‌وه تا بینووسمه‌وه، له‌م کاته‌دا ئیبنو ئوممی

(۱۹) بخاري. تفسير: ۴۵۹۱. مسلم. تفسير: ۷۴۶۴. أبوداود. الحروف والقرءات: ۳۹۷۴.

(۲۰) بخاري. تفسير: ۴۵۹۲.

مهکتووم (خودای لئ پازی بئ) هاته خزمهتی گوتی: یا رهسوله لئلا! ئه ی رهوانه کراوی خوا! به خودا، به یهزدانی پاک، ئه گهر تهوانای غهزاو تیکۆشان و خهباتگیرانم ده بوو منیش دریغیم نه ده کردو تیده کو شام! ئیبنو ئوممی مهکتووم پیاویکی کویر بوو. زهید گوتی: لهوکاته دا پانی پیغه مبه (درودی خودای لهسر بئ) لهسر پانی من بوو، دهست به جی خودا لهم بارهیه وه سرووشی بو نارد خوارئ، لهکاتی هاتنی سرووشه که دا پانی پیغه مبه (درودی خودای لهسر بئ) لهسر پانم وا قورس و گران بوو، وهخته بوو پانم ووردو خاش بئ، لهپاش دا که پیغه مبه (درودی خودای لهسر بئ) فهرامۆشی بۆهات خودا ئهم ووشهیه ی به سرووش بۆنارد: (غیرُ اُولِي الضَّرِّ) (ب/ت). واته: لهپاش هاتنی ئهم ووشهیه نایه ته که هم حوکمه که ی و هم شیوه که ی گوڤاو ئاوا ی لئ هات:

{لَا يَسْتَرِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرِّ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ

- ۹۵/۴}.

کهواتاو رافه که ی ئاوايه: وهکوو یهک نین (لهپاداش و تۆله ی باش دا) ئه و موسولمانانه که دانیشتوون و (به بئ به هانه یهکی پهوا، وهکوو شهلی و کوپرری و نه خوشی) ته رک ی غهزاو خهباتیان کردووه له گه ل ئه و موسولمانانه دا که خهبات ده گیرن و تی ده کۆشن له پریگی خودادا. دیاره که ئهم ووشهیه وهلامی پرسیاره که ی عه بدوللای کوپی ئوممو مهکتووم پۆشن دهکاته وه، ئه ویش ئهمه یه: ئهوانه ی که به هۆی به هانه ی پهواوه ناچن بو غهزاو خهبات و شه پرکردن له گه ل دوژمن دا، وهله هه مان کاتا خاوه نی نیازی پاکن و دوستو دلسۆزی ئیسلامن ئهوانه ییش خودا به به خششی خۆی لهسر نیازی پاکیان پاداشی تیکۆشهریان ده داتی!

۳۸۱۴- قال: ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ نَاسًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا مَعَ الْمُشْرِكِينَ يُكْتَرُونَ سَوَادَهُمْ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَيَأْتِي السَّهْمُ أَحَدَهُمْ فَيَقْتُلُهُ أَوْ يُضْرَبُ فَيَقْتُلُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرَهُ فِيهِمْ (إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ

قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا (رواه البخاري^(۲۱)).

ئیبینو عەبباس (خودایان لێ پازێ بێ) دەلێ: هەندێ لە موسولمانان لەناو بێپەرستەکانی مەککەدا بوون، هێشتا کۆچیان نەکردبوو بۆ مەدینە پەشایی و قەرەبالغی ئەوانیان زۆر دەکردو دەبوون بەهۆی ئەو کە لە کاتی جەنگ و پیکهەڵپەرژاندا تارمایی لەشکری کوفر لەبەر چاوی سوپای ئیسلام زۆرتر بنوینێ، جا واپێ دەکەوت جارو بار تیری دەهات دەیدا لەیەکیکیان، یا دەیکوشت یان زاماری دەکرد موسولمانەکانیش دەیانگوت: ئەمانە بەزۆر هینراون، لەبەر ئەو بۆیان دەپارانه‌وه، بەلام خودا پێگەی ئەوێ نەدان جا بۆیە خودا تەواوی ئەم نایەتە ی ناردە خوارەو:

{الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ - ۹۷/۴}.

واتە: بەراستی ئەو کەسانە ی کە ستمیان لەخۆیان کردووه، چونکی بەبێ بەهانی پەوا تەرکی کۆچ کردنیان کردووه و لەباتی بێ بە مایە ی خێرو خوشی بۆ ئیسلام بوون بەهۆی پشت گرتنی بێ بڕواکان و پڕو پاگەندە بۆیان، بەراستی ئەو کۆمەلەیە مەلەبەندی پاشە پۆژیان ناو ئاگری دۆزەخە، کە دیارە سەرەنجامیکی زۆر زۆر خراپە، ئەمە حالیانە بۆیە فریشتە ی گیانکیشان تانە و تەشەریان لێ دەدەن و بە تەوسەو پێیان دەلێن: ئەرێ ئیو لەکوێ بوون و خەریکی چی بوون؟ لەگوێی گادا نوستبوون؟ بۆ ئیو هەش مەردانە و پیاوانە بەلایە کە سەرتان دەر نەکردو بەرەو ولاتیکی باش پەوتان ئەکرد وەکوو ئەو خەلکە ی تر؟! ئەوانیش گوتیان: ئاخر ئێمە مسکین و بێ دەستەلات بووین و دەستەلاتی هیچمان نییە لەولاتا، لەبەر دەستەوسانی خۆمان و زۆر داری ئاغاگانمان یارایی پەوکردنمان نەبوو! فریشتەکانیش بەرپەرچی ئەم بیانوو پووچەیان دەدەنەو دەلێن: ولاتی خودا بەو بەرگوشادییە ی خۆی، سەر پووی زەوی بەو گەورەییە ی خۆی جێی ئیو ی لێ نەدەبوو، کە بەلایە کە سەر دەرکەن و پەو بکەن بۆ شوینیکی باش (ب).

(۲۱) بخاری. تفسیر: ۴۵۹۶، ۷۰۸۵ = تجرید البخاری / ۴ ل / ۴۳۶ رقم: ۱۶۵۳.

۳۸۱۵- ثُمَّ خَفَّفَ اللَّهُ تَعَالَى عَنِ الضُّعَفَاءِ الَّذِينَ مَعَ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: {إِلَّا الْمُسْتَظْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا، فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَغْفِرَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا} قال: ابن عباس (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا): كُنْتُ أَنَا وَأُمِّي مِمَّنْ عَذَرَ اللَّهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۲۲).

گوته: له‌پاش دا خودای گه‌وره و مه‌زن، میهره‌بانی خو‌ی نواند له‌گه‌ل نه‌و موسولمانه لازه‌بوون و بی چاره‌و که‌ساسانه‌دا که‌مابوونه‌وه له‌مه‌که‌ه، له‌ناو بته‌رسته‌کاندا، وه‌له‌شانی نه‌وانه‌دا فه‌رمو‌ی:

{إِلَّا الْمُسْتَظْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانِ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا - ۹۸/۴}.

واته: مه‌گه‌ر نه‌و پیاو و ژن و مندا‌لانه نه‌بی که‌ لازه‌بوون و بی چاره‌و که‌ساس و داماون وه‌کافره‌کان زال بوون به‌ سه‌ریان دا، ئیتر نه‌خو‌یان ده‌توانن که‌ به‌فی‌ل و فه‌ره‌ج و مه‌هانه‌یه به‌لایه‌کا سه‌ر ده‌که‌ن و خو‌یان ده‌ریاز که‌ن، وه‌نه‌بی بپرواکان مه‌یدانی ده‌رچوون و مه‌ودای په‌وکردن و کو‌چ کردنیان پی ده‌ده‌ن، به‌لئ نه‌مانه که‌ نه‌مه‌ حال‌یانه، دوور نییه له‌و خودا به‌دادو میهره‌بانه، که‌ لی‌بووردن و چاوپو‌شی هه‌ر له‌خو‌ی جوانه، چاوپو‌شی بکا له‌ حال‌ی نه‌م به‌سه‌ زمانانه. ئیبنو عه‌بباس (خودایان لێ‌ پازی بی) گوته: من و دایکم له‌م موسولمانه لازه‌بوون و بی چارانه‌ بووین، که‌ خودا له‌م ئایه‌ته‌دا باسی کردوون. له‌گی‌رانه‌وه‌یه‌کا: من و دایکم له‌و موسلمانانه‌ بووین که‌ له‌مه‌که‌ه، له‌ناو بی بپرواکانا به‌جئ مابووین، وه‌خوا به‌هانه‌ی په‌وای نه‌وانی قه‌بوول کردووه و له‌م ئایه‌ته‌دا باسی کردووه (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُبِينًا - ۱۰۱/۴} ⇨ (ب/ ۱/ ز/ ۱۵۵ ل/ ۴۴۶).

۳۸۱۶- ⇒ (ب/۱ ز/ ۱۵۵ ل/ ۴۴۶ ف/۱) (۲۳).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ وَرَائِكُمْ وَلْتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَذَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَدَى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا - ۱۰۲/۴}.

واته: یه‌زدانی پاک ده‌فهرموی: کاتی تو له‌ناویانا بووی و پی‌شنوئیت بۆ کردن، ئەوه با تاقمیکیان به‌رهو پووی دوژمن پراوه‌ستنی و، تاقمه‌که‌ی تریان پاست ببنه‌وهو ده‌س بکه‌ن به‌ نوئژ له‌گه‌ل توداو باهر که‌سی چه‌کی خوی پی بی و ناماده‌گی و ئیحتیاط وهر بگری نه‌بادا دوژمن به‌هه‌لی بزانی و هیرش بی‌نی! جا کاتی ئەم تاقمه‌یه، سه‌جده‌کانی پکاتی یه‌که‌میان برد له‌ پشتی تووه ئیت با تو به‌جی به‌یلن و برۆن له‌دواوه به‌رهو پووی دوژمن پراوه‌ستن له‌جی‌گی تاقمه‌که‌ی ترداو ناگاداربین له‌دوژمن، پاش ئەوه تاقمی یه‌که‌م چوونه دواوه با تاقمی تر که له‌پاشه‌وه پراوه‌ستابوون و، نوئژیان نه‌کردوه با ئەوانه بین له‌پشت تووه نوئژ دابه‌ستن و پکاتی نوئژ بکه‌ن له‌گه‌ل تودا، به‌لام له‌به‌ر ئەوه‌ی لا بۆ دوژمن شل نه‌بی با ئەوانیش وه‌ک براکانی پی‌شوویان ناماده‌گی وهر بگرن و زیت و وریا و هوشیار بن و گوئ قولاخ بن بۆ جموجوولی ناحه‌زان و چه‌که‌کانیان هه‌لبگرن و واتن نه‌گه‌ن که‌ئهم هوشیاری و له‌سه‌ر پی‌یه‌تان دژی خوشوع و خوضوعی ناو نوئژه، چونکه دوژمن بۆه‌ل ده‌گه‌رئ خوا خویه‌تی که ئیوه بی ناگابن له‌چه‌ک و تفاقی خوتان و له‌ناکاوئیکا، له‌هه‌لیکا به‌یه‌ک هه‌لمه‌ت دابارین به‌سه‌رتانا و به‌یه‌ک جارو به‌ئیجگاری بنه‌پرتان بکه‌ن، که‌واته شه‌ره‌که شه‌ری سه‌رومال و نامووس و نیشتمان و ئایین و بوون و مان و نه‌مانتانه.

۳۸۱۷- عن أبي هريرة (رضي الله عنه) أن النبي (صلى الله عليه وسلم) نزل بين ضجنان وعُسقان فقال: المشركون إن لهؤلاء صلاة هي أحب إليهم من آبائهم وأبنائهم وهي العَصْرُ فأجمعوا أمرهم فميلوا عليهم ميلة واحدة وإن جبريل أتى النبي (صلى الله عليه وسلم) فأمره أن يقسم أصحابه شطرين فيصلّي بهم وتقوم طائفة أخرى ورأهم ولْيأخذوا حذرهم وأسلحتهم ثم يأتي الآخرون ويصلون معه ركعة واحدة ثم يأخذ هؤلاء حذرهم وأسلحتهم فتكون لهم ركعة ولرسول الله (صلى الله عليه وسلم) ركعتان. رواه الترمذي بسند حسن^(۲۴).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی پازی بێ) دەلی: لە سەفەریکا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) لەنیوانی ضەجنان و عوسقاندا دابەزی و لای دا، بێپەرستەکان گوتیان: ئەمانە نوێژێکیان ھەیە کە نوێژی عەصرە لەباوک و دایک و مال و منالی خۆیان خۆشەوێستەرە لە لایان، جاکە وابوو ئادەیی خۆتان ئامادەکەن و لەکاتی کردنی ئەو نوێژەدا بەسەریان بەدەن و بەئیجگاری بیانفەوتینن، جا جویرائیل (دروودی خودای لەسەربێ) ھاتە لای پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دەستووری دایە کە: ھاوڕێکانی بکا بە دوو تاقمەو، لەپیشدا پرکاتی نوێژ بەتاقمێکیان بکا، وە لەوکاتەدا تاقمەکەێ تر بەرەبەر، دوژمن ھاوستان و لەپاشەوێ ئاگاداری ئێوە بکەن، لەپاش دا کە تاقمی یەکەم پرکاتیکیان تەواو کرد ئینجا تاقمەکەێ تر بێن و پرکاتی لەگەڵ پیغەمبەردا بکەن و تاقمی یەکەم بچنە شوینی ئەوان و ئاگادارییان بکەن، وەدەبێ لەکاتی نوێژەکەدا ھەر دوو تاقمەکە چەکی خۆیان پێبێ و ئامادەیی تەواو وەرگیرن و، بەتایبەتی تاقمی پاسەوان، جا بەم پێیە ھەر تاقمەێ یەک پرکات نوێژ دەکەن، بەلام پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) خۆی دوو پرکات دەکات (ت-س/ح).

۳۸۱۷م- عَنْ قَتَادَةَ بْنِ النُّعْمَانِ (رضي الله عنه) قَالَ: سُرِقَ طَعَامٌ وَسِلَاحٌ لِعَمِّي رِفَاعَةَ بْنِ زَيْدٍ فَأَخْبَرَنِي بِذَلِكَ فَسَأَلْنَا وَتَحَسَّنَا فِي الدَّارِ فَقِيلَ لَنَا إِنَّهُمْ بَنَوْا بَرِيقَ وَهُمْ بِشِيرٍ

وبشراً ومُبَشِّرٌ وَكَانَ بَشِيرٌ مُنَافِقاً يَهْجُو أَصْحَابَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالشَّعْرِ وَيَنْسِبُهُ لغيره، وکانوا أهل بیت حاجة وفاقه فی الجاهلیة والإسلام فَاتَتْهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَخْبَرَتْهُ وَالتَمَسَتْ مِنْهُ رَدَّ السِّلَاحِ فَقَط، فَقَالَ: (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَأَمُرُ فِي ذَلِكَ. فَسَمِعَ بَنُو أُبَيْرِقٍ بِهَذَا فَأَوْفَدُوا لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَسِيدَ بَنِ عُرْوَةَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ بَنُو أُبَيْرِقٍ مِنَّا أَهْلُ صَلَاحٍ وَإِسْلَامٍ يَرْمُونَ بِالسَّرْقَةِ مِنْ غَيْرِ بَيِّنَةٍ وَلَا ثَبَتٍ، فَرَجَعْتُ وَتَمَنَيْتُ أَنِّي خَرَجْتُ مِنْ بَعْضِ مَالِي وَلَمْ أَكَلَمْ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَجَاءَنِي عَمِّي فَأَخْبَرْتُهِ بِمَا قَالَ: لِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: اللَّهُ الْمُسْتَعَانُ فَلَمْ يَلْبَثْ أَنْ نَزَلَ الْقُرْآنُ (إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِثِينَ خَصِيماً) بَنِي أُبَيْرِقٍ (وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ) أَىِّ مِمَّا قُلْتَ لِقِتَادَةَ (إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا لَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَلُونَ أَنفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا. يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا. هَآأَنْتُمْ هَؤُلَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلًا) فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَاتُ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالسِّلَاحِ. قَالَ: قِتَادَةُ وَكُنْتُ أَشْكُ فِي إِسْلَامِ عَمِّي رِفَاعَةَ لِأَنَّهُ كَانَ شَيْخًا قَدْ عَصَى فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا أَتَيْتُهُ بِالسِّلَاحِ قَالَ: يَا ابْنَ أَخِي هُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَعَرَفْتُ أَنَّ إِسْلَامَهُ كَانَ صَحِيحًا. فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَاتُ لَحِقَ بِشِيرٍ بِالْمُشْرِكِينَ فَتَنَزَلَ عَلَى سُلَافَةِ بَنْتِ سَعْدِ ابْنِ سُمَيَّةَ فَتَنَزَلَتْ: (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ لُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَصَلَّى جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا) فَرَمَى حَسَّانُ بْنُ ثَابِتٍ سُلَافَةَ هَذِهِ بِأَيَّاتٍ مِنْ شِعْرِ، فَأَخَذَتْ رَحْلَ بَشِيرٍ عَلَى رَأْسِهَا وَرَمَتْ بِهِ فِي الْأَبْطَحِ وَقَالَتْ: أَهْدَيْتَ لِي شِعْرَ حَسَّانَ مَا كُنْتُ تَأْتِينِي بِخَيْرٍ. (٢٥٠).

قه‌تاده‌ی کوپی نوعمان (رمزای خودای له‌سربن) ده‌لئ: هه‌نئ خوارده‌مه‌نی و بازئ چه‌کی ریفاعه‌ی کوپی زهید، که مامه‌ی من بوو، دزرابوو، مامه‌م هات

هه‌والی ئه‌وه‌ی دایم، که پرسمان کردو له‌م لا‌ولا هه‌ستمان هه‌ل‌خست پیمان
 گوترا: دزه‌کان به‌شیر و بیشرو موبه‌شیرن، که هه‌رسیکیان کوپی ئوبه‌یریقن،
 به‌شیریان ناپاک بوو، ده‌چوو خۆی هه‌لبه‌ستی داده‌ناو ده‌یکرد به‌هی یه‌کیکی
 ترو خوسپ (هه‌جو) ی یارانی پیغه‌مبه‌ری پئ ده‌کرد، ئه‌مانه‌ خو‌شیان (چ
 له‌سه‌رده‌می نه‌زانی داو چ له‌سه‌رده‌می ئیسلامه‌تی دا) خیزانیکی نه‌داراو
 ناتاج و هه‌ژار بوون، جا خۆم چوومه‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ)
 وه‌ مه‌سه‌له‌که‌م عه‌رزى کرد، وه‌ عه‌رم کرد: که هیچ نه‌بئ چه‌که‌کانمان بۆ
 به‌سه‌نیته‌وه، ئه‌ویش فهرمووی: با بزائم چۆنه‌ بئ، کوپانی ئوبه‌یریق، که ئه‌مه
 ده‌بیستنه‌وه ده‌چن ئوسه‌یدی کوپی عورو ده‌نیرن بۆلای پیغه‌مبه‌ر (دروودی
 خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌لئ: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! کوپانی ئوبه‌یریق له‌ خۆمان و
 خیزانیکی باش و موسولمانن، به‌بئ به‌لگه‌و شایه‌ت تۆمه‌تی دزیتییان پیا‌دا
 ده‌که‌ن، که‌ی شتی وا ره‌وايه. قه‌تاده‌ گوتی: له‌پاشا که‌له‌م باره‌یه‌وه قسه‌م
 له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا کرده‌وه فهرمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ): به‌بئ به‌لگه‌و نیشان
 شه‌لتاخى دزیتی ده‌ده‌یت له‌ خیزانیکی باشی موسولمان! ئیت‌ر منیش به
 په‌شیمانی گه‌رامه‌وه‌وه له‌ ده‌وه‌ ده‌کرد زیانیکی مالى گه‌وره‌م لئ
 بکه‌وتایه‌ به‌لام له‌م باره‌یه‌وه ئه‌و قسه‌یه‌م عه‌رزى حه‌زرت نه‌کردایه، جا‌که
 مامه‌م هات بۆلام پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) چی به‌ من فهرموو بوو بۆم
 گیرایه‌وه، ئه‌ویش گوتی: که‌واى لئ هات بیده‌ره‌ ده‌ستی خودا، به‌ پشتی
 خودا هه‌موو شت پوون ده‌بیته‌وه، ئیت‌ر زۆری پئ نه‌چوو قورئان له‌م باره‌یه‌وه
 هاته‌ خواره‌وه‌وه فهرمووی:

{إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ وَلَا تَكُنَ لِلْخَائِبِينَ
 خَصِيمًا، وَاسْتَغْفِرِ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا} هه‌تا {يَكُونُ عَلَيْكُمْ وَكِيلًا -
 ۱۰۵-۱۰۹}.

واته: ئیمه‌ قورئانمان ناردوو بۆ تۆ، تا ببئ به‌ سه‌رچاوه‌ی هه‌ق و
 راستی و کانگای هه‌ق په‌روه‌ری، هه‌تا تۆ له‌به‌ر پووناکی ئه‌م چرا دره‌خشانه‌و

بەپىئى ئەو ياساۋ دەستوررانەى كە خۇدا نىشانى داۋىت حوكم و بېرىار
 بدەىت لەنىۋانى ئەو خەلكەدا، ۋە تۆ قەت مەبە بە پارىزەرۋ كۆمەكى پىاۋى
 گزىكارۋ ناپاك، ۋەكۈۋ كۆپرەكانى ئوبەرىق، ۋە داۋاى چاۋپۇشى بىكە لە
 خۇدا، لەھۋى ئەو قەسەى ۋە كە گوتت بە قەتادە، بەراستى خۇدا چاۋپۇشى
 كەرۋ مېھرەبانە ۋەبېراى بېراى لەسەر ئەۋكەسانە مەكەرۋە كە گزىكارۋ
 ناپاكى لەخۇيان دەكەن، شتى ۋا لەتۆۋە دورۋە لایەنگىرىى ناھەقى و
 ناپەرۋاىى لەپایەى پىغەمبەررانەۋە دورۋە، ۋەلى مەبەست ئەۋەىە كە تۆ
 ھەمىشە ھۇشيارۋ ئاگادارىى و لەخۆتەۋە تا دەستورۋ سىروشت بۆنەىەو
 نەچىتە بىچ و بنەۋانى شتەكە بېرىار نەدەى و تا چاكتر ۋەستابى چاك نەكەى!
 ئەۋانە چەن نەقام و بەدن، شەرم لە خەلك دەكەن، لەبەر ئەۋە كارى شەرم
 ئاۋەرى حەىابەرى خۇيان دەشارنەۋەو حاشاى لى دەكەن و لەبەرچاۋى خەلك
 نایكەن و كە كاتىكىش تاۋانەكەىان ئاشكرابوۋ حاشاى لى دەكەن و بەھەزارۋ
 يەك فىل و فەرەج حەشارى دەدەن، كەچى شەرم لەخۇدا ناكەن و بەبەرچاۋى
 خۇداۋە تاۋان و گوناۋ دەكەن و دەرەست نىن، خۇدا ئاگای لەھەموۋ شتى،
 لەھەموۋ قەسەى، لەھەموۋ كەدەۋەىى ھەىە، باش بى خراپ بى، بەشەو بى بە
 رۆژ بى، قەسەى ناشىرىنى ئەۋان بى، یاھى يەككى تىرى، لەۋون نابى، خۇدا
 ئەگەر ۋانەبى خوا نابى، باشە ئەۋا ئىۋە لەم ژيانى دىنایەدا (كە ژيانىكى
 كەم و كورت و بى بەقايە و پىنچ و دوو رۆژىكەۋ دەپرىتەۋە) ئەم بەرگىرىەىان
 لى دەكەن و لەسەرىان دەكەنەۋەو قەسەىان بۆدەكەن، ئەى كى سبەىنى
 لەپۇژى رەستا خىزدا، كەھەموۋ شتى پاك و پىس دەكرى، كى لەۋى لەلای
 خۇدا دەتۋانى لەسەرىان بىكەتەۋەو ببى بە پارىزەرۋ دەمراستىان؟! دىارە
 كەس. گوتى: چاكە ئەم چەن ئایەتە ھاتن چەكەكەىان ھىناىەۋە بۆ پىغەمبەر
 (دروۋدى خۇداى لەسەر بى).

قەتادە گوتى: ھەتا ئەۋكاتە ھەر بۆرەگومانىكم ھەبو لە چۆنىتىى
 موسولمانەتىى رىفاعەى مامەمدا، چۈنكە پىاۋىكى پىر بو، لەسەردەمى
 نەزانى دا گەلى لەخۇدا ياخى بو، بەلام كە چەكەكەىم بىردەۋە بۆى گوتى:

ئە‌ی برازای خۆم! ئە‌وچە‌کە‌ خێ‌رو وە‌قفی پێ‌گە‌ی خودا بێ‌، ئێ‌تر زانی‌م کە‌ موسو‌لمانە‌تییه‌کە‌ی بە‌پراستییه‌و موسو‌لمانێ‌ ته‌واوه‌. لە‌پاش ئە‌وه‌ کە‌ئە‌م ئایاتانە‌ هاتن بە‌شێ‌ر پێ‌سوا بوو، لە‌بەر ئە‌وه‌ هە‌لە‌ات و پۆ‌یشت بۆ‌ناو بێ‌تپەرستە‌کان و چوو لە‌لای سولافە‌ی کچی سە‌عدی کو‌ری سومە‌ییه‌ دابە‌زی، جائە‌م دوو ئایە‌ته‌ هاتنە‌ خوارە‌وه‌ کە‌ دە‌فەر‌مو‌ی:

{وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ تُولِهِ مَا تَوَلَّىٰ وَلَنُصْلِيَنَّ جَهَنَّمَ وَرِثَةً مِّمَّا كَسَبَ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُغَيِّرُ أَنْ يَشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ ۚ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا - ١١٥/٤ - ١١٦}.

واتە‌: هەر‌کە‌سێ‌ (لە‌پاش ئە‌وه‌ کە‌هە‌قی بۆ‌دەر‌کە‌وت) گەر‌و تە‌شە‌قە‌ له‌ بێ‌ پێ‌غه‌مبە‌ری خودا بکا‌و لە‌دژی بوە‌ستی و لە‌هە‌ق لابدا‌و شوێ‌ن پێ‌و شوێ‌نی ناموسو‌لمانان بکە‌وێ‌ و پێ‌گە‌ی راستی موسو‌لمانان نە‌گڕێ‌ و گو‌هر بگو‌ڕێ‌تە‌وه‌ بە‌ خەر‌مو‌ور، ئە‌وه‌ ئێ‌و پێ‌گە‌ پێ‌سە‌ی لێ‌ پیرۆ‌زی، تا بە‌فەرمانی ئێ‌مه‌ دە‌یباتە‌ ناو نێ‌رینه‌ی ئاگری دۆ‌زە‌خە‌وه‌، دۆ‌زە‌خیش (لە‌هە‌مان) دیار‌و نو‌مایانە‌ کە‌ جێ‌گە‌یه‌کی زۆ‌ر خراپ و نا‌هە‌موارە‌، بە‌پراستی خودای گەر‌و (ئە‌گەر‌ خواستی هە‌بێ‌) لە‌هە‌موو کە‌سێ‌ خو‌ش دە‌بێ‌، بە‌لام هەر‌گیز لە‌وکە‌سە‌ خو‌ش نابێ‌ کە‌هاوێ‌ و هاوبە‌ش و شتی وا بۆ‌ خودا بێ‌یار ب‌دا، وە‌هەر‌ کە‌سێ‌ هاو‌پێ‌ و هاوبە‌ش قەر‌ار‌ب‌دا بۆ‌ خودا ئە‌وه‌ بە‌پراستی لە‌پێ‌گە‌ دەر‌چوو‌و و پێ‌گە‌ی پراستی گوم کردوو‌و و لە‌خودا زۆ‌ر دو‌رکە‌وتۆ‌تە‌وه‌. گو‌تی: جا حە‌سسە‌انی کو‌ری ثابیت (خودای لێ‌ پازێ‌ بێ‌) بە‌پارچە‌یی هۆ‌نراوه‌ زە‌میکی خە‌ستی ئە‌م سولافە‌ ناو‌ه‌ی کردو پێ‌سوای کرد، سولافە‌ش لە‌تاواندا کە‌ل و پە‌لە‌کە‌ی بە‌شێ‌ر دە‌خاتە‌ سەر‌ سە‌ری و هە‌لی دە‌گڕێ‌ و دە‌یبا لە‌و دو‌وره‌، لە‌شیوی ئە‌بطە‌ح تو‌و‌پێ‌ دە‌دا، دە‌لی: بە‌خێ‌ر نە‌یه‌یت و بە‌ملی شکاو بێ‌یت، بۆ‌ئە‌م دە‌ست و دیارییه‌ بۆ‌ت هێ‌ناوم! هۆ‌نراوه‌ی هە‌جوی حە‌سسە‌انت بە‌دیاریی بۆ‌هێ‌ناوم، قە‌ت نە‌بوو جارێ‌ خێ‌رت پێ‌وه‌ بێ‌! (ت - سە‌نە‌د غە‌ریب).

۳۸۱۸- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَا فِي الْقُرْآنِ آيَةٌ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ هَذِهِ الْآيَةِ (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ)^(۲۶).

عه‌لی (خودای سن پازی بن) ده‌لئ: هیچ ئایه‌تیکی ترم له قورئاندا وه‌ک ئه‌م ئایه‌ته پی خوش نییه که ده‌فرموی:

{إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا - ۱۱۶/۴}. ⇒ (ت-س/ح).

۳۸۱۹- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَ (مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ) شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ فَشَكُّوا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: قَارِبُوا وَسَدِّدُوا وَفِي كُلِّ مَا يُصِيبُ الْمُؤْمِنَ كَفَّارَةٌ حَتَّى الشُّوْكَةُ يُشَاكُهَا أَوْ النَّكْبَةُ يُنْكَبُهَا. وَفِي الرِّوَايَةِ: هَذِهِ مُعَابَةٌ لِلَّهِ الْعَبْدَ فِيمَا يُصِيبُهُ مِنَ الْحُمَى وَالنَّكْبَةِ حَتَّى الْبِضَاعَةُ يَضَعُهَا فِي كُمِّ قَمِيصِهِ فَيَفْقِدُهَا فَيَفْرَغَ لَهَا حَتَّى إِنَّ الْعَبْدَ لَيَخْرُجُ مِنْ ذُّؤُوبِهِ كَمَا يَخْرُجُ التَّبَرُّجُ الْأَخْمَرُ مِنَ الْكِبْرِ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةَ التِّرْمِذِيُّ^(۲۷).

ئهبو هورهیره (ده‌زای خودای لسه‌ر بن) که {وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ} واته: هه‌ر که‌سێ هه‌ر خراپه‌یی بکا دیته‌وه‌ ری و به‌هوی ئه‌وه‌وه‌ جه‌زربه‌ ده‌درئ، ده‌لئ که ئه‌مه‌هات موسوڵمانه‌کان پی سه‌خه‌ت بوون و ترسیان لئ نیشته، چونکه کئ هه‌یه که‌که‌م یا زۆر گوناوه‌ خراپه‌ی نه‌بی، جا چوونه‌ خزمه‌تی هه‌زرت (دروودی خودای لسه‌ر بن) شه‌کوا‌ی حالیان له‌ خزمه‌تیا کرد، فه‌رمووی: ئه‌وه‌نده‌ی بۆتان ده‌لوئ در‌یغی له‌کردنی چاکه‌ مه‌که‌ن و هه‌میشه‌ کاری باش بکه‌ن به‌ پیشه‌و ئامانجی خۆتان، هه‌رچیش دیته‌ پی‌گه‌ی موسوڵمان ده‌بی به‌ که‌فاره‌تی گوناوه‌ بۆی، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر در‌کی‌کیش له‌ شوینیکی هه‌لچه‌قی هه‌روا، یا هه‌ر چورتم و ناخۆشییه‌کی تووش ده‌بی ئه‌وانه‌ش بریتی‌ی تاوان ده‌که‌ون و پاکی ده‌که‌نه‌وه. له‌ گیرانه‌وه‌یه‌کا: ئه‌م وورده‌ ده‌ردو به‌لایانه‌ که

(۲۶) سنده حسن عند الترمذي.

(۲۷) سنده حسن عند الترمذي.

$$^{(28)} (2 + 1/ف 130/ل 52/ز 3/ب) \Rightarrow -382.$$

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنْ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِيهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الشُّكْلَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِن كَانُوا إِخْوَةً رِّجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَن تَصِلُوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ - {١٧٦/٤}. ⇒ (ب/٣ ز/٤ ل/٨ ل/١ + ٢ + ٣).

رقم: ١ / ٢١٤٥ و ٢ / ٢١٤٦.

۳۸۲۱- ⇒ (ب/۴ ز/۲۵ ل/۸۵ ف/۲) (۲۹).

۳۸۲۲م- عن البراء (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) قَالَ: آخِرُ سُورَةٍ نَزَلَتْ بِرَاءَةٍ، وَآخِرُ آيَةٍ نَزَلَتْ {يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ}. رواه الشيخان والترمذي (۳۰).

به‌راء خوائ ده‌لئ: دوا سوورده‌ت ک‌ه‌ه‌ات سوورده‌تی به‌رائه‌ت بوو،
دوا ئایه‌تیش ک‌ه‌ه‌ات ئایه‌تی: {يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ} بوو (ش/ت
- خویان لئ پازی بیت).

۳۸۲۳- عن عبد الله بن عمر (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا) قَالَ: آخِرُ سُورَةٍ أَنْزَلَتْ الْمَائِدَةُ: (۳۱).
ع‌ه‌بدوللای کوپی ع‌ه‌مر (پ‌م‌زای خودایان لئ بئ) ده‌لئ: دوا سوورده‌ت ک‌ه‌ه‌اته
خواره‌وه سوورده‌تی مائیده بوو. (ت-س/ح).

۳۸۲۴- وقال: ابن عباس (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا) آخِرُ سُورَةٍ أَنْزَلَتْ {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ}. رواهما الترمذي والأول بسند صحيح (۳۲).

ع‌ه‌بدوللای کوپی ع‌ه‌بباسیش ک‌ه‌ مه‌شه‌وره به‌ ئیبنو ع‌ه‌بباس (خودایان لئ
پازی بئ) ده‌لئ: دوا سوورده‌ت ک‌ه‌ه‌اته خواره‌وه سوورده‌تی: {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ
وَالْفَتْحُ} بوو. (ت).

۶) سوورده‌تی مائیده

به‌ناوی په‌زدانی به‌خشنده‌ی میهره‌بان: (سورة المائدة)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۸۲۵- ⇒ (ب/۱ ز/۴ ل/۳۳ ف/۸) (۱).

(۲۹) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل / ۲۵ رقم: ۲ / ۲۷۰۱.

(۳۰) بخاري. مرضى، ۵۶۵۱، ۶۷۲۳، ۷۲۰۹، ۶۶۰۵. مسلم. فرائض: ۴۱۲۱. أبوداود. فرائض: ۲۸۸۶.

ترمذي. فرائض: ۲۰۹۲.

(۳۱) رواه الترمذي بسند صحيح.

(۳۲) سكت عن درجته الشارح.

۳۸۲۶- ⇒ (ب/۱ ز/۴۱ ل/۱۷۶ + ب/۱ ز/۳۹ ل/۱۷۱ ف/۱) (۳).

۳۸۲۷- عَنْ الْمُقَدَّادِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ قَالَ: يَوْمَ بَدَرٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا لَا نَقُولُ لَكَ كَمَا قَالَتْ: بَنُو إِسْرَائِيلَ لِمُوسَى (فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ) وَلَكِنْ امْنُضْ وَنَحْنُ مَعَكَ. فَكَأَنَّهُ سَرَّى عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۳).

مىقداد (خوداى ئىن پازى بىن) عەرزى ھەزرىتى كىرد: ئەي پىغەمبەرى خودا! ئىمە بەسەرۈ بەمال لەگەلتاين و سەرمان لە بەرپىتايە، ھەرموۋ بۇ پىشەۋە ئىمە لە خىزمەتتاين و پىشتت دەگىرىن و پىشتت بەرنادەين، ئەۋە لەئىمەۋە نوورە كەۋەك ھۆزى جوۋلەكە گوتيان بەمووسا ئىمەش بەتۆ بلىين:

{يَا مُوسَى إِنَّا لَنُدْخِلُهَا أَبَدًا مَا دَامُوا فِيهَا فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلَا إِنَّا هَاهُنَا قَاعِدُونَ - ۲۴/۵}.

واتە: ئەي مووسا! ئىمە ئەمەي ئىۋە دەيلىن نايكەين دەي خوت و خوداكەت بېۋن لەگەل دوژمندا شەپ بىكەن، ئىمە وا لىرەدا دانىشتووين، چاۋەپروانى ئەنجامى جەنگى نىۋانى ئىۋە دەكەين! ھاشا ئىمە قسەي وا بەق و نامە قوۋلى وا لە پىۋى تۇدا ناكەين. ئىتر كەۋاي گوت پىۋى ھەزرىت سىۋىدى خوداى لەسەر بىن) گەشايەۋەۋ لەۋسەخلەتییەدا ھەرامۇشى بۆھات (ب - رەزى خوداى لەسەر بىن).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّمَا جَزَاءُ الَّذِينَ يُحَارِبُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَسْعَوْنَ فِي الْأَرْضِ فَسَادًا أَنْ يُقَتَّلُوا أَوْ يُصَلَّبُوا أَوْ تُقَطَّعَ أَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ مِنْ خِلَافٍ أَوْ يُنْفَرُوا مِنَ الْأَرْضِ ذَلِكَ لَهُمْ خِزْيٌ فِي الدُّنْيَا وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ} ⇒ (ب/۳ ز/۸۸ ل/۲۲۸).

لىرەدا ئەم پىترىيەي ھەيە:

(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۴ رقم: ۳۰ / ۸.

(۲) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۴۱ رقم: ۱ / ۳۱۷ + مجلد أول. تسلسل: ۳۹ رقم: ۱ / ۳۱۱.

(۳) بخاري. تفسير: ۴۶۰۹.

قال أَبُو قِلَابَةَ: فَهَؤُلَاءِ سَرَقُوا وَقَتَلُوا وَكَفَرُوا بَعْدَ إِيمَانِهِمْ، وَحَارَبُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ. رواه البخاري في الطهارة:

ئەبو قیلابە دەئێ: ئەمانە هەم دزییان کرد بوو، هەم پیاویان کوشتبوو، هەم پاش ئیسلامبوونیان وەرگەراییبون و بوو بوونەو بە بێ بڕوا، سەرەپای ئەوەیشە چوو بوون بەگژ خوداو پیغەمبەری خودادا (ب).

۳۸۲۸- ⇒ (ب/ ۳/ ز ۸۸/ ل ۲۳۰/ ف ۳/ + ب/ ۴/ ز ۶۹/ ل ۲۱۰/ ف ۱/)..^(۴)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ أَنَّ لَهُمْ مَّا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهُ مَعَهُ لَيَفْتَدُوا بِهِ مِنْ عَذَابِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَا تُقْبَلُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ۳۶/۵}.

واتە: بێگومان کافران ئەوانەن کە لەسەر کوفر دەمرن، جا ئەمانە ئەگەر هەرچی و لەهەم زەووییەدا هەمووی هی ئەوان بێ و ئەوەندە تریشی لەگەڵ دابێ وەبێدەن لەتۆلە پزگاری سەری خۆیان تا لە دەست ئیش و ئازاری پۆژی بوورێ ئەو خۆیان پزگار بکەن لێیان قەبوول ناکرێ، و ئەو سزا سەختە کەبۆیان بڕاوەتەو لەکوڵیان ناکەوێ.

۳۸۲۹- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَقُولُ: اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَهْلُ النَّارِ عَذَابًا لَوْ كَانَتْ لَكَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا أَكُنْتَ مُفْتَدِيًا بِهَا فَيَقُولُ: نَعَمْ يَقُولُ: اللَّهُ: قَدْ أَرَدْتُ مِنْكَ أَهْلُونَ مِنْ هَذَا وَأَنْتَ فِي صُلْبِ آدَمَ أَنْ لَا تُشْرِكَ بِي وَلَا أَدْخِلَكَ النَّارَ فَأَبَيْتَ إِلَّا الشَّرْكَ. رواه الشيخان.^(۵)

ئەنەس (خودای لێ پازێ بێ) لە پیغەمبەرەو (دروودی خودای لەسەر بێ) دەگێڕێتەو دەفەرموێ: لە پۆژی قیامەتدا خودای گەرە (بەو کەسە کە لەناو ئاگرێ دۆزەخدا سزاوئیش و ئازاری لەهەموو دۆزەخییەکانی تر سووکترە) پێی دەفەرموێ: ئەگەر ئێستا جیهان و هەرچی لە جیهان دا بوو هی تۆ بوایە ئایا

^(۴) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل / ۸۸ / رقم: ۲۲۲۷.

^(۵) بخاري. أحاديث الأنبياء: ۲۳۲۴، ۶۵۵۷، ۶۵۲۸ = تجريد / ۱۳۳۹ بقرطی / ۴ / ل / ۱۶. مسلم.

♦ ووشەى قورئانى ھەمووى ھەئبىزاردەو پرواتايە ، فرمەعنا دىگەيەنئى ئەوۋى كە قورئان بە تافە ووشەيئ ، يا بە نيزافەيئ ، يا بە پيئى ، يا بە تەجميئى ، يا بە دەلالەتى پەيۋەندى نىۋانى ووشەو نايەتەكان لەسەر اسەرى قورئاندا ، يا بە ھەر شىۋەيەكى تر ، ئەوۋى كە قورئان

به‌مانه ، یا به‌یه‌کی له‌م شتانه ده‌یگه‌یه‌نی ئیمه به‌کتیبی بۆمان پوون ناکریته‌وه ، جائه‌گهر که‌سی لیزانانه له‌م شوینه‌دا مولاتای ته‌فسیری به‌یزاوی پیرۆزو ته‌فسیری مه‌واهیبی ره‌حمان و ته‌فسیری نامی زیرین بکا ده‌زانێ که‌به‌نده له‌ ته‌فسیر و رافه‌ی نایه‌ته‌کاندا زیاده‌مه‌ویم نه‌کردوو ، وه‌لی به‌پیتی ته‌وانای نا ته‌واوی خۆم هه‌ولم داوه که به‌کوردییه‌کی به‌تی قسه‌کان دارپژم ، چونکه رافه‌ی پیت به‌پیت هه‌م له‌نرخ کوردییه‌که هه‌م له‌په‌ونه‌ق و وورشه‌ی نایه‌ته‌کان که‌م ده‌کاته‌وه. گهرچی من نامه‌وی به‌په‌راویزی شپو پری خۆم رووپه‌ری ئه‌م کتیبه‌ پیرۆزه مه‌زنه لکه‌دار بکه‌م ، یاخود باری چاپکردن و په‌خشبوونه‌وی گران بکه‌م ، ومنه‌وی که‌له‌خودا داوای ده‌که‌م نه‌ومیه که‌له‌چاپ بدری و له‌فه‌وتان پرگاری ببی ، به‌لام هه‌ندی په‌راویزی پێویسته وه‌ک ئه‌مه‌ی که‌ عه‌رزتان ده‌که‌م:

قسه‌ی ره‌وان و ریک و بیک ، ووشه‌ی ناسک و نازدار ، سووک له‌سه‌ر زمان و ره‌وان له‌سه‌ر زار ، خۆش له‌کن هه‌ست و له‌گویدا ئاوازه‌دار ، پر مه‌عنا واته پوون و ناشکرا ، وه‌ک گوئی په‌نگینی به‌ر رووناکی چرا ، پرسته‌ی به‌پیزو به‌هیزو به‌جیز ، دوور له‌ ئالۆزی خۆی و ووشه‌کانی ، نزیک له‌بیری ئاده‌میزاد و شاره‌زا به‌ناخی دموون و گیانی ، قسه‌ی وانه‌سته‌ق و ووتاری وا به‌شه‌وق و به‌ره‌ونه‌ق به‌رگ و کالۆ و الایه‌کی قه‌شه‌نگه ، وه‌ک بووکه تازه واته مه‌عنا ده‌پازینیه‌وه ، به‌ ناهیه‌سته له‌ری هه‌سته‌وه ، وه‌ک مامزێ به‌ خه‌مه‌زه بجێ بۆ سه‌رکانیاو ، به‌ره‌و ساختمانی میشتک ده‌کش و گوڵۆ پرژینی ده‌کاو زاخاوی ده‌داو له‌ویوه پووه پانایی ناخ و دموون و دل شۆپ ده‌بیه‌وه و به‌ناسته‌م له‌ دهرگا ده‌داو وه‌ک میوانیکی نازیز جیی خۆی ده‌کاته‌وه و سیه‌ری حه‌لالی خۆی ده‌پرژینی ، جا هۆش چه‌شی ده‌کاو گۆش پیی گۆش ده‌بی و دموون تام و چه‌ژو خۆشی لی ده‌مژێ ، تا سه‌ره‌نجام دل ئارام ده‌بی و گیان ده‌حه‌سیته‌وه!

خودای گه‌وره ئاده‌میزادی له‌سه‌ر ئه‌م په‌وش و سروشته دروست کردوو ، بۆیه قورئانی پیرۆز و فه‌رمووده‌کانی چه‌زمرت و نامه پیرۆزه ئاسمانییه‌کانی ترو فه‌رمایشتی پێغه‌مبه‌ران و گه‌وره پیاوان و زانایان و دانایان و بوێزان ئه‌وه‌نده گرنگیان داوه به‌ فه‌رمایشتی به‌رزی جوان و ، به‌ ناخوتنی بی گری و قورت و ، به‌ گوتاری په‌وانی پاک و پوخت و په‌وانبێژو جوان و ، به‌ پرسته‌ی سفتی سازی بی پێچ و په‌نا ، زمانی کوردی (له‌خودا به‌زیاد بی) له‌م لایه‌نه‌وه بی که‌لینه‌و زۆر پێشکه‌وتوو ، بگره‌ کورده‌کان خۆیان نه‌مه‌رۆ بی به‌ پیی به‌هیزی و به‌پیزی و ته‌رو پاراویی زمانه‌که‌یان دهرناچن و له‌و دلگیری و شه‌وق و په‌ونه‌ق و ووشه‌ نارایی و په‌وانبێژی و سفتو

سۆلىيەى كەلەدەقو بېرپەو كورۇكى زمانەكە ياندا ھەيە دواكە وتوون گەلى بەجىماون ، جار جارەش رۆشنىرە بەناو رۆشنىرەكانىشيان قىزو بىزى لى دەكەنەو ، چونكە وەك مئالى بە شىرى قوتوو گۆش و پەرومردە كرابى ئاوا لەزمانى زگماكى خۆيان نامۆبوون و ئالوودەى شىرى ناپرسەن بوون! تەنانەت شانازى بەووەو ، دەكەن كە كوردى نازانن ، بەلام ئەومندەو ئەومندە زمانى تردەزانن!

بەشت بە لوتقى خوداو بەبەرەكەتى قورئانى پىرۆز (كە ئەمپۇ مىللەتى كورد خۆى ھاويشتۆتە باومەشى گەرمى) ئىمە ناگەينە ئەو رادەيە كە بۆزانىنى زمانەكەى خۆمان لەم و لەو بېرسىن ، وەك چۆن خواجە شەلەموو لەمەلاى خۆمانى دەپرسى كەى جەژنى كەپرەشىنەيە ، كەى شەمەيە!!

من بەش بەحالى خۆم لافو گەزافى ئەو لى نادەم كە شاسوارى ئەم مەيدانەم ، بگرە لەم گۆرەپانە بەرىنەدا من شاگردو كەرسوارىش نىم ، ئەو پەسپۆرانى خۆى ھەيە ، بەلام ھەول و تەقەلا بەپىيى حال و تاقەت ھەر باشە خوا ياربى بەرمبەرە گيانى بووزانەو دىتەو بەبەرگەلەكەمانا زمانە شىرىنەكەمان ، كە لەبەرناسكى و نازدارى ووشەكانى و جوانى گوزارەكانى ، دەلىي زمانى فرىشتەو پەرىيانە ، پتر گەشەو نەشە دەكا ، ئەو دى نوپى سەردەمى نوئ چەژى لى و مردەگىرئ و مەمكە فەرەنگى بەردەداو بەمىزىنى گۆى مەمەى دايە ئاشنا دەبىتەووە ئەوكاتە تاقە وشەيەكى كوردى پەتى بە ھەموو سامانى سەرزەوى ناداو لە بىلبىلەى چاوى خۆى زياتر ئاگادارى دەكا. ھەر گەلى خۆى خۆى نەخوا قەت نامرى ، تا كوردى دەمرئ دەى تر لەدايك دەبى ، گەلى كوردىش (بەتايبەتى لەبەر ئەو دى كە گەلىكى موسولمانى پاكەو لەژىر ئالای موحەممەد دايە (دروودى خوداى لەسەر بى) كە گەورەو سەرومى دوو گەلى كوردو ەرمبى برايە) لەسايەى بەخششى خوداوە ھەر لەزىاد بوونە ، نامەخوا وەك گەنە قەندەھارى بە بېرشتە ، يەكى بە سەتە ، رۆژ بە رۆژىش سوورى خولى چەرخىش لەسوودى گەلانەو ئەم پۆ رۆژ رۆژى گەلە ، وەك ھەزەمت (دروودى خوداى لەسەر بى) دەفەرموئ: (لا كسى.... ولا قىصر.....). رۆژ رۆژى جەماومرو مەردومەو رۆژى ملھووړى و زۆرو زۆردارى و نەژدەھاكى بەسەر چوو ، ئەمپۇ ھەفيان خۆى مېشكى بۆ دەرمان دەشى ، ھاكا وەك پىغەمبەرەكان فەرموويانە ، گورگو مەر پىكەو وە ئاو بخۆنەو! وەبوو بەشايى لۆغانى جەژنى برايەتى گەلانى پرووى جىهان!.

دەئىيى وا بەبەرچاومەو ، لەسەرانسەرى عىراقى نىشتمانى نازارى خۇشەوېستماندا ، دەمەو بەيان كەلەباب لەگوندو دىو شارمەكان بەدەنگە زولالەكەى دەخوئىنى و مامۇستاي مەلاى گوند يا گەرەك لەخەو هەلەدەستىنى و بەرەو مزگەوتى گوندو گەرەك بەسەلارى دەجمى و لەسەر بانىزەى مزگەوت دەنگى (الله اكبر)ى بانگو سەلا دارو بەردو زىندوو مردوو لەخەو هەلەدەستىنى ، دەشت و دىرو شاخ و چيا بۆى دەستىننەو دەنگ دەداتەو ، بە كفلە كوونى كۆمەلى نوپزگەرەن وەك رېزى فرىشتەى ئاسمان لەپشت مامۇستاو رېز دەبەستىن و نوپزدا دەبەستىن!

لەگەردا جىگەى خۆپەتى كە ئەم سەرنجەشتان عەرز بکەم؛ لە ئاخوئىنى كوردى نووسراودا ، بۆنەوەى ڤەوان و گەوارا و سفتوسۆل و جوان بى ، دەبى هەتا دەتوانىن بەشەكانى ڤستەو ووشەكانى و راناو و زەمىرو پىتى چەسپ و بەستەو و حەرفى رەبى و ئەم جۆرەشتانەى ، كە دەبىن بەهۆى ڤەسايى ڤستەو گوستاخى و بەهۆى گوفتار ، دەبى ئەم جۆرە شتانه هەتا دەتوانىن لەسەر دەستوورى ڤەساو سازو خۇش و ئاسان و ڤەوان دايان بەزىننى ، هەموو بەهۆى ديارو ئاشكرا بن ، زۆر كرتا و پچر پچر و تېهەلگىش و ئالۆز نەبى ، گەلى لەگەلە پېشكە و تەو و دەسكارى رېزمانى خۇيان كەردوو كەلەمىژەو داناو ، بەرەو ئاسانى و ياساى باشتى ڤەرو و پەنە ، دەى ئېمە كە رېزمانى زمانەكەمان هېشتا ساواپە بۆجى سوودو بەهرە لە بەهرەكانى زمانەكانى دەرو دراوسىكانەمان وەرنەگىرن!

زمانى ئەگەر لە سامانى زمانى گەل دراوسۆ سوودو بەهرە وەربگىرئ بەو نەبى بەزىرمانەى ئەو هاوساپە! ئەو هەتا ئېمە ئاگامان لە بنج و بنەوانى كارەكە نىيە ، دەنا جى زمانى هەپە كە ووشەى بىيانى تيا نەبى ، يا رېزمانىكى سەربەخۆى واى هەبى كەلەهېچ رېزمانىكى تر نەجى! لەو ڤراواپەدام كەلە ناو گيانلەبەرەكانى ترىش دا شتى وانىيە!

كەواتە: ئەگەر ئېمەى كورد برايانەو دۆستانە بەهرە لەبەهرەكانى زمانى عەرەبى وەربگىرن ئەو جىيى خۆپەتى و هېچ نەنگ و زىيانى نىيە ، چونكە پەكەم زمانى برا عەرەبەكانەمانەو دووهم زمانى دىنەكەمانەو سىيەم بوو بەزمانى دووهمى هەموو دەرو دراوسىكانەمان ، چوارەم زمانىكى خەزمەتكارو پەشە ، وە ئەمەى مەن دەمىلەم باوو باپىرمانە كەردو و پەنەو شەقلى بە زمانەكەمانەو ديارو ئاشكراپە ، ئىتر ئەو بەهرە لىوەرگرتنە جى هې ووشە سازى بى ، چى رېزمانى بى چى هەراپەكى تىرى زمانەوانى بى قەى ناكا. لىرەدا بۆ دەوونەى ڤستەى ڤەساي

كوردى پەتى ئەم وئەنەيە دەھىنمەو: پېغەمبەر فەرمووى پىي لەم رېستەيەدا ھەرچەن فەلەكە پېشكەوتوو لەجارو مەجرورەكە ، لەنەحوى كوردىشدا شتى وا ناپەسەندە ، مەگەر لەبەر مەبەستىكى رەوا ، بەلام ئەم رېستەيە رەساترو دامەزراوترە لەرستەي (پېغەمبەر پىي فەرموو) چونكە بەشەكانى رستە ھەموو ديارو ئاشكران و قوتدراويان تيا نيە. وە بەمەش ناگوتري لاسكايى كوئرانەي زمانى عەرمىي ، چونكە ئەمە بەپىي رېزمانەكەي خۇمانە كە مەبەستى رەوا بوو بەھۆى لادان لە ياسا سەرەككەكە. ئەم باسە توئىزىنەو لىكۆئىنەو مەكە زۆر قوول و چرو خەستى گەرەكە ، بۇ ئىرە دەست نادا.

ئەوھى كە بۇ ئەگرە دەست دەدا ئەم چەن شىعرە عەربىيە يە ، كە لەپەسنى ئەم نامە پېرۇزەدا گوتوو مە ، كە بۆنى برايەتى كوردو عەرمى لى دى ، خودا ھەردوو لايان لەچەپۆلەي زالم بپاريزى و لەزىر ئالا سەربەرزەكەي ھەزەرتى موحەممەد دا (دروودى خوداى لەسەر بى) پەنايان بداو چاك بكا بۇ چاكيان و بەلابدا لەھەرە بەديان!

فەرموون ئەمە ئۆو ئەو شىعرەكان ، ديارە ديارى مىروو لە قاچەكوللە يەكە:

قَدْ بَرَدَتْ مِنْ طِينَةِ عَرَبِيَّةٍ

مَدَامُ مِمَّا بَلَدُ كَرْدِيَّةٍ ،

عَدِيَّةٌ مِنْ مَسْلَمٍ لِمَسْلَمٍ

كَأَنَّهُمَا بَدْرٌ بِلَيْلٍ مَظْلَمٍ

يَا مُطْقَفِي! أَنْتَ الصَّافِي أَنْتَ الْوَفَا

أَنْتَ الْبَرِّ الْمُنْتَفِي مِنْ ذَا الْجَفَا

أَنْتَ الشَّافِي لِكِرْدِنَا وَعَرَبِنَا

يَا نَوْرِنَا لَعَيْنِنَا وَقَلْبِنَا!

أَنْتَ الْحَلَالُ لِعَرَبِنَا وَكِرْدِنَا

يَا ضَوْؤَنَا لِقُرْبِنَا وَبَعْدِنَا!

صَلِّ الْهِنَا عَلَيْكَ دَائِمًا

مَادَامَ ذَكَرَ اللَّهُ حَقًّا قَائِمًا ،

شَمْسُ الضُّحَى بَدْرُ الدُّجَى أَقْوَالُكُمْ

يَا مَنْ جَلَّ أَبْصَارُنَا أَكْدَالُكُمْ ،

۳۸۳۰- (ب/۲ ز/۲۳ ل/۶۰ ف/۳)^(۱).

۳۸۳۱- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: مَنْ حَدَّثَكَ أَنَّ مُحَمَّدًا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَتَمَ شَيْئًا مِمَّا أُنْزِلَ عَلَيْهِ، فَقَدْ كَذَبَ، وَاللَّهِ يَقُولُ: (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ). رواه الشيخان والترمذي^(۲).

کتابک المجید جبدا الهدی
نعم الخبر نحن لنعم المبتدا
شعبان تابعان للقرآن
کورد و عرب نخلتیا صنوان!
من نخلات فی زروع زاننة
لاصاها ، وفرعها ، لاشعانه!
اعنی بها شعوب امة الهدی
التابعین رایة لاحمدا
صلی الهنا علیه دایما
مادام بیدالله لیلا قائما!
والعن (خدا!) من دهم احقادا
ورکزن فی عینیه اوتدادا
وشتتن شمل عدوهم (خدا)
مفرقنا مشتتا مبددا
واقشین بینهم ولاما
ووددن قلبهم و تماما

المرجم / ۱۴-۱۹۸۹

^(۱) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل: ۲۳: رقم: ۲ / ۱۲۸۴.

^(۲) بخاري. تفسير: ۴۶۱۲ ، ۴۸۵۵ ، ۷۳۸۰ ، ۷۵۳۱ = تجريد ۴ / ۴۳۷ رقم: ۱۶۵۵ + ۱۳۰۶ = ۲۲۲۴ ، ۲۲۲۵.

مسلم. إيمان: ۴۳۸. ترمذي. تفسير القرآن: ۳۰۶۸ ، ۳۲۷۸.

عائیشه (خودای لی پازی بن) گوتی: ئه‌وه‌ی بلی: موحه‌مه‌د (دروودی خودای لسه‌ر بن) شتیکی چه‌شارداوه له‌و سروه‌شی که خودا ناردوویه‌تی بوی ئه‌وه بیگومان درو ده‌کا، ئه‌وه‌تانی خودای گه‌وره ده‌فه‌رموی:

{يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ - ۶۷/۵}.

واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری نازدارو خوشه‌ویست! هه‌رچی به‌سروه‌شو وه‌حیی من ناردوومه بو تو ده‌بی رایبگه‌یه‌نی به‌و خه‌لکه‌و ته‌بلیغیان بکه‌ی، ئه‌گینا بزانه که‌تو په‌یامی خودای خوتت پییان نه‌گه‌یاندوو (ش/ت).

۳۸۳۲- وعنها قالت: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُخْرَسُ حَتَّى تَزَلَّتْ: (وَاللَّهُ يَغْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ) فَأَخْرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَأْسَهُ مِنَ الْقُبَّةِ فَقَالَ: لَهُمْ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ انْصَرِفُوا فَقَدْ عَصَمَنِي اللَّهُ. رواه الترمذي بسند غريب^(۸).

دیسان ده‌لی: له‌پیش دا ئیشکی پیغه‌مبه‌ریان ده‌گرت (دروودی خودای لسه‌ر بن) هه‌تا ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه:

{وَاللَّهُ يَغْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ - ۶۷/۵}.

واته: وه خودای گه‌وره تو ده‌پاریزی له‌زیانی ئاده‌میزاد جا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ر بن) که‌ئه‌و ده‌مه له‌ناو گوومه‌زییه‌کا بوو، سه‌ری لی‌وه ده‌ره‌یناو به‌ ئیشکچیه‌کانی فه‌رموو: ئه‌ی خه‌لکینه! برونه‌وه بو مالی خوتان و بچن به‌لای کاری خوتانه‌وه، ئیتیر من له‌سایه‌ی خوداوه کارم به‌ ئیشک گرتنی ئی‌وه نه‌ماوه ئیتیر من خودا خوی ده‌پاریزی (ت - س/غریب).

۳۸۳۳- عَنْ أَبِي عُبَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ بَنِي إِسْرَائِيلَ لَمَّا وَقَعَ فِيهِمُ النِّقْصُ كَانَ الرَّجُلُ يَرَى أَخَاهُ عَلَى الدُّثْبِ فَيَنْهَاهُ عَنْهُ فَإِذَا كَانَ الْغَدُ لَمْ يَمْتَنِعْهُ مَا رَأَى مِنْهُ أَنْ يَكُونَ أَكِيلَهُ وَشَرِيهَ وَخَلِيطَهُ فَضَرَبَ اللَّهُ قُلُوبَ بَعْضِهِمْ بِبَعْضٍ وَنَزَلَ فِيهِمُ الْقُرْآنُ (لَعَنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى لِسَانِ دَاوُدَ وَعِيسَى

^(۸) رواه الترمذي بسند غريب.

ابْنِ مَرْيَمَ) حَتَّىٰ بَلَغَ (وَلَوْ كَانُوا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالنَّبِيِّ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَا اتَّخَذُوهُمْ أَوْلِيَاءَ وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ). قَالَ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مُتَكِنًا فَجَلَسَ وَقَالَ: لَا حَتَّىٰ تَأْخُذُوا عَلَىٰ يَدَيِ الظَّالِمِ فَتَأْطِرُوهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا. رواه الترمذي وأبو داود^(۹).

ئەبو عوبەیدە (خودای لى پازى بى) گوتى: پيغه‌مبەر (درودى خودای لەسەر بى) فەرمووی: کاتى بارى نەوێ ئیسرائیل کەوتە لیژى، پیاوی وایان هەبوو برادرێکی خۆی دەدی خەریکی گوناھى بوو، پێى دەگوت ئیشى وا مەکە ئەو گوناھە، کەچی بۆ سبەینى خوشى دەچوو، دەبوو بەهاو خۆراک و هاو خواردنەو و هاو نۆش و هاو بەشى! جا خودا کردنى بە فیتنە و ئازاوە بۆ یەكترى، وە قورئان لەشانی ئەواندا داوەزى و پێسوای کردن، وەك دەفەرموێ: {لُعِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ...} {تادەگاتە...} {وَلَكِنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ فَاسِقُونَ - ۷۸/۵ - ۸۱}.

واتە: نەفرین و لەعنەت لە کافرو بى براواکانى نەوێ ئیسرائیل کراوە، لەسەر زمانى داوود و عیسای کوپی مەریەم، چونکە لەخودا یاخى دەبوون و دەستدریژی یان لەیاساو لەشەریعەتى ئەو دەکرد، حالیان وەها بوو لەناو خۆیان دا خراپەیان دەکردو چاوپۆشییان لە خراپەکەرەکە دەکردو پێیان نەدەگوت ئەو خراپەییە، مەیکە، بەخودا کاریکی زۆر ناپەسەندو گەندو ناھەمواریان دەکرد، تەماشای دەکەى دەبینى گەلى کەس لەوان دەبن بە دۆست و برادرى خودانەناسەکان، ئەمەش بوو بەھۆى ئەو کە خودا پرق و قاریان لى بگرێ، وە دەبى لەو خراپتر چى بى کە ئەم خانە خراپانە بەدەستى خۆیان بۆخۆیان سازاندوو؟! سەرەرای ئەوێش لەپاشە پۆژدا، لەناو ئاگرى دۆزەخ دا دەمیئنەو و هەتا هەتایە هەل دەتووتین، بەلى ئەمەى ئەمانە دەیکەن لەپەفتارى باوەردار ناچى، دەنا ئەگەر ئەوان، کە لەکن خۆیان خاوەن نامەن، باوەرى تەواویان ببوایە بە خودا و باوەرو ئیمانیا بەجوانى

(۹) رواه الترمذي هنا وأبو داود في كتاب السنة.

بەئىنايە بە پىغەمبەرى خودا، كە موحەممەدەو بەو قورئانە پىرۇزەى كەلەخوداوه رەوانە كراوه بۆى ئەوہ ئەو بىپەرست و خودا نەناسانەيان نەدەگرت بەدۆست و برادەرى خۆيان، بەلام زوربەى ئەم ھۆزە لەپرى دەرچوون و گوئى بەدین و ئايىن نادەن، مەگەر بۆ ھەندى مەبەست و مرازى جىھانى خۆيان! گوئى: لەپىش دا ھەزەت (درودى خوداى لەسەرىن) شانى دادابوو، ئنجا پىك دانىشت و فەرمووى: نەخەير پزگار نابن و قوبوول نىيە ھەتا نەدەن لەبالى سستەمكارو زۆر دارو باى پى نەدەنەوہ بۆ سەر پىگەى راست و لووتى پى دانەژەندن بەسەرىداو كلك نەئىتە ناو خەت! (ت/د).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ - ۸۷/۵}.

واتە: ئەى كەسانى كە باوەرتان ھىناوہ بەخودا، لەياساى خوداى گەورە دەرەمەچن، ئەوشتە پاك و خوشانە، چ خۆراك بن، چ چتى تر، كە خودا رەواى دىوہ بۆتان و خۆى بۆى ھەلال كەردوون لە خۆتانەوہ لەسەر خۆتانى ھەرام مەكەن، بەلام لەرەدە دەرەمەچن نەوہكا سەر بكىشى بۆ ھەرام و بکەونە ناو بى شەرعیيەوہ، ئەوہش باش باش بزائن خودا نەك ھەر ئەو كەسانەى خوشناوئى كەلە سنوور دەرچوون و بەس، بەلكوو رقىشى لىيانە، وەھەمىشە بىكەن بەرەوش و پىشە ترسى خوداتان ھەبى، خودابى باكە مەلئىن باوەرو ئيمان لەقارى خودا دەمانپارىزى، چونكە ئەوہكاتى واىە كەئىوہ لەياساو دەستوورى باوەر بەخودا لانەدەن.

۳۸۳۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَيْسَ مَعَنَا نِسَاءٌ فَقُلْنَا أَلَا نَخْتَصِمِي فِتْهَانًا عَنْ ذَلِكَ، فَرَخَّصَ لَنَا بَعْدَ ذَلِكَ أَنْ تَتَزَوَّجَ الْمَرْأَةُ بِالْغُرْبِ، ثُمَّ قَرَأَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ). رواه الشيخان^(۱۰).

(۱۰) بخاري. تفسير: ۴۶۱۵، ۵۰۷۱، ۵۰۷۵ = تجريد ۴ / ۴۲۸ رقم: ۱۶۵۶. مسلم: نكاح: ۳۲۹۶ - ۳۲۹۸.

عەبدوللای کوری مەسعوود (رمزای خودای لەسەربە) دەلێ: گەلێ جار و دەبوو لەخزمەتی پیغەمبەردا (دروودی خودای لەسەربە) دەچووین بۆ غەزا، وەژنمان لەگەڵ خۆمان نەدەبرد، جا گوتمان: ئەو پیغەمبەری خودا! رێگەمان بدە خۆمان دەخەسێنین؟ ئەویش رێگەێ ئەوێ نەداین، بەلام لەوهدوا رێگەێ دەداین کەژن بە صیغە مارە بکەین لەسەر جل و بەرگ و شتی وا، ئینجا ئیبنو مەسعوود بۆ پشتیوانی پای خۆی لەبارەێ دروستبوونی ژن صیغە کردنەوہ ئەم ئایەتەێ خویندەوہ (ش).

۳۸۳۵- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ رَجُلًا أَتَى النَّبِيَّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي إِذَا أَصَبْتُ اللَّحْمَ انْتَشَرْتُ لِلنِّسَاءِ وَأَخَذَتْنِي شَهْوَتِي فَحَرَمْتُ عَلَىَّ اللَّحْمَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ وَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلَالًا طَيِّبًا). رواه الترمذي بسند حسن. (۱۱).

ئیبنو عەبباس (خودایان لێ پازی بێ) دەلێ: پیاوێ هاتە لای پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربە) گوتی: قوربان! ئەو پیغەمبەری خودا! من کە گوشت دەخۆم هەوہسم هەل دەسێ و حەز لەژن دەکەم، لەبەر ئەوہ گوشتەم لەخۆم حەرام کردوہ، جا خودا بەم بۆنەێەوہ ئەم دوو ئایەتەێ ناردە خواریوہ:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ - ۸۷/۵} ⇒ (ت-س/ح).

۳۸۳۶- ⇒ (ب/۳ ز/۱۲۷ ل/۳۲۹ ف/۱) (۱۲).

۳۸۳۷- وَعَنْهَا (أَي عَنْ عَائِشَةَ) (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَنَّ أَبَاهَا كَانَ لَا يَحْتُ فِي يَمِينٍ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ كَفَّارَةَ الْيَمِينِ. قَالَ: أَبُو بَكْرٍ لَا أَرَى يَمِينًا أَرَى غَيْرَهَا خَيْرًا مِنْهَا، إِلَّا قَبِلْتُ رُخْصَةَ اللَّهِ، وَفَعَلْتُ الَّذِي هُوَ خَيْرٌ. رواهما البخاري (۱۳).

(۱۱) حسن عند الترمذي.

(۱۲) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۱۲۷ رقم: ۲۵۱۲.

عائیشه (خودای لئ پازی بئ) ده‌لئ: له‌پیشدا باوكم هه‌رگیز سویندی خو‌ی نه‌ده‌خست، تا خودا له‌قورئاندا بریتى (كه‌ف‌فاره‌ت) سویندی بریاردا، ئه‌وجا ئه‌بویه‌كر گوتى: هه‌ر سویندى كه‌ به‌باشى نه‌زانم، سوینده‌كه‌م ده‌شكینم و ئه‌و كه‌ف‌فاره‌ته‌ی كه‌خودا دایناوه‌ ده‌یده‌م و ئه‌وه‌ی كه‌باشتره‌ ئه‌وه‌ ده‌كه‌م (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ - ۹۰/۵}.

۳۸۳۸- ⇒ (ب/۴ ز/۲۵) + (ب/۶ ز/۳ ل/۴ ف/۴۳) (۴۳).

۳۸۳۹- ⇒ (ب/۴ ز/۲۵ ل/۸۵ ف/۲+۱) (۴۴).

۳۸۴۰- قال: عُمَرُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): اللَّهُمَّ بَيْنَ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانٍ شِفَاءٍ فَنَزَلَتْ آيَةُ النَّسَاءِ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى) فَدْعَى عُمَرُ فَقُرِئَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ: اللَّهُمَّ بَيْنَ لَنَا فِي الْخَمْرِ بَيَانٍ شِفَاءٍ فَنَزَلَتْ آيَةُ الْمَائِدَةِ (إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ) فَدْعَى عُمَرُ فَقُرِئَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ: ائْتَهَيْنَا ائْتَهَيْنَا. رواه أصحاب السنن (۴۵).

عومهر (خودای لئ پازی بئ) گوتى: ئه‌ی خودایه! مه‌سه‌له‌ی خواردنه‌وه‌ی ئاره‌ق و مه‌یمان به‌ته‌واو‌ی بو‌پوون بکه‌ره‌وه، جا ئایه‌ته‌که‌ی سووره‌تی به‌قه‌ره‌هاته‌ خواره‌وه، كه‌ ده‌فه‌رمو‌ی: {يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ} عومهر بانگ كراو ئه‌م ئایه‌ته‌ی بو‌خویندرايه‌وه، دیسان عومهر گوتیه‌وه: ئه‌ی خوایه! مه‌سه‌له‌ی خواردنه‌وه‌ی ئاره‌ق و مه‌یمان به‌باشى بو‌پوون بکه‌ره‌وه، جا ئایه‌ته‌که‌ی سووره‌تی نیس‌هاته‌ خواره‌وه، كه‌ ده‌فه‌رمو‌ی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَى}.

(۴۳) بخاري. تفسير: ۴۶۱۴، ۶۶۲۱.

(۴۴) تقدم في المجلد سادس. تسلسل ۳ / رقم: ۳۷۳۲/۴۳.

(۴۵) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل ۲۵ / رقم: ۲ / ۲۷۳۷.

(۴۶) الترمذي هنا وصاحباؤه في الأشربة (شرحه).

دیسان عومەر بانگ کرایه‌وه و ئەم ئایەتەشی بەسەر خۆیندرایه‌وه،
ئەمجارەیش گوتیه‌وه: ئەه‌ی خودایه‌! مەسەله‌ی خواردنەوه‌ی ئاره‌ق و مه‌ی و
بادە نو‌شیمان بەباشی بو‌پوون بکەرەوه، جا ئایەتەکه‌ی سوورەتی مائیدە
هاتە خواره‌وه که دەفەرموی:

{إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقَعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ}.

دیسان عومەر بانگ کرا و ئەم ئایەتەش خۆیندرایه‌وه بو‌ی، ئەوجا
گوتی: ئەه‌وا وازمان لەبادە نو‌شی هینا، ئەه‌وا دەسبەردار بووین لەئاره‌ق و
مه‌ی. (د/ت/ن - خودایان لێ پازی بێ).

۳۸۴- عن البراء (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) قَالَ: مَاتَ نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُمْ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ فَلَمَّا نَزَلَ تَحْرِيمُهَا قَالَ: نَاسٌ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): يَا رَسُولَ اللَّهِ فَكَيْفَ بِأَصْحَابِنَا الَّذِينَ مَاتُوا وَهُمْ يَشْرَبُونَهَا فَتَزَلَتْ (لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ) رواه البخاري^(۱۶).

به‌راء (خودای لێ پازی بێ) ده‌لی: له‌پیش دا مه‌ی حەرام نەبوو، چەند که‌سی
لەیارانی پی‌غه‌مبەر (درو‌دی خودای لەسەر بێ) هەتا ئەوان لەژیان دا ما‌بوون
بادە نو‌شی حەلال بوو، له‌به‌رئەوه‌ باده‌یان دەنو‌شی جا کاتی ئایەت هاتە
خواره‌وه‌ مه‌ی و ئاره‌قی حەرام کرد هەندێ که‌س له‌ هاو‌پێیان گوتیان: ئەه‌ی
پی‌غه‌مبەری خودا! دەبێ حالی ئەو برادەرانه‌مان چۆن بێ که ئیستا مردوون و
له‌کاتی خو‌ی دا شەرابیان نو‌شیوه‌؟ ئیتر ئەم ئایەتە هاتە خواره‌وه:

{لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعِمُوا إِذَا مَا اتَّقَوْا وَآمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ثُمَّ اتَّقَوْا وَآمَنُوا ثُمَّ اتَّقَوْا وَأَحْسَنُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ - ۹۳/۵}

⇒ (ب/۵ ز/۲۶ ل/۱۳۶ ف/۶). (ت/ب - ره‌زای خودایان لەسەر بێ)

۳۸۴۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَ قَوْمٌ يَسْأَلُونَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اسْتَهْزَاءً، فَيَقُولُ: الرَّجُلُ مَنْ أَبِي؟ وَيَقُولُ: الرَّجُلُ تَضِلُّ نَاقَتُهُ أَيْنَ نَاقَتِي؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ} رواه البخاري والترمذي^(۱۷).

ئیبینو عەبباس (خودایان لێ پازی بێ) دەلێ: هەندێ کەس (بۆ گالته پێکردن و تەلغیسی) پرسیاریان لە حەرزەت (دروودی خودای لەسەربێ) دەکرد، پیاو هەبوو، دەیگوت: کێ باوکم؟ پیاوی وا هەبوو کە ووشرەکە ی بزر دەبوو دەیگوت: ووشرەکەم لەکوێیە؟ جا خودا ئەمە ی ناردە خوارەو:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ - ۱۰۱/۵}.

واتە: ئە ی موسولمانینە! پرسیاری وا لە پیغەمبەری خۆتان مەکن کە بە درەدتان نەخواو ئەرکی سەرشانقان گرانتر بکا، بەتایبەتی پرسیاری وا ئەگەر وەلام بدیرتەو پاستی پووداو کەتان بۆ دەرەکەوئ و تووشی تەریقی و شەرمەزاری و ناخۆشی و دلتەنگی دەبن (ب/ت).

۳۸۴۳- ⇒ (ب/۲ ز/۷۹ ل/۱۵۲ ف/۱) (۱۸).

لەگەردا لە دواکەیه‌وه دەلێ: جا ئەم ئایەتە لەخوداو هات بۆ حەرزەت (دروودی خودای لەسەربێ) {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ}.

۳۸۴۴- ⇒ (ب/۴ ز/۱۱۳ ل/۳۶۹ ف/۲) (۱۹).

لەگەردا لە کوئایی فەرموودەکەدا دەلێ: جا ئەم ئایەتە دابەزی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءٍ إِنْ بُدِّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ}.

(۱۷) بخاری. تفسیر: ۴۶۲۲.

(۱۸) تقدم في مجلد ثاني تسلسل / ۷۹ رقم: ۱ / ۱۴۷۹.

(۱۹) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل / ۱۱۳ رقم: ۲ / ۳۱۹۵.

۳۸۴۵- عَنْ سَعْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَكْثَرُ الْمُسْلِمِينَ فِي الْمُسْلِمِينَ جُرْمًا مَنْ سَأَلَ عَنْ أَمْرِ لَمْ يُحَرِّمْ فَحَرَّمَ عَلَى النَّاسِ مِنْ أَجْلِ مَسْأَلَتِهِ. رواه مسلم في الفضائل^(۲۰).

سه‌عد (خودای لێ پازی بێ) له‌حه‌زیه‌ته‌وه (دیویدی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموێ: له‌ناو موسوڵمانا، تاوانبارترین موسوڵمان ئه‌وه‌که‌سه‌یه‌ که‌له‌شتی به‌بی پێویستی زۆر بکۆڵێته‌وه‌و پرسبیاڕی زۆری له‌باره‌وه‌ بکا، شته‌که‌ خۆی هیشتا حه‌رام نه‌کرا، به‌لام به‌هۆی پرسبیاڕه‌که‌ی ئه‌وه‌وه‌ حه‌رام ببێ له‌موسوڵمانانی تریش (م- خودای لێ پازی بێ).

۳۸۴۶- عَنْ أَبِي بَكْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ قَالَ: إِيَّاكُمْ تَقْرَأُونَ هَذِهِ الْآيَةَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) وَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا ظَالِمًا فَلَمْ يَأْخُذُوا عَلَى يَدَيْهِ أَوْشَكَ أَنْ يَعْمَهُمُ اللَّهُ بِعِقَابٍ مِنْهُ.^(۲۱)

ئه‌بو‌به‌کر (خودای لێ پازی بێ) گوئی: ئێوه ئه‌م ئایه‌ته‌ ده‌خویننه‌وه‌و ده‌یکه‌ن به‌ بیانوو ده‌لێن: ئێمه‌ پێگه‌ی راستی خۆمان ده‌گرین و هه‌قمان نییه‌ به‌سه‌ر نامۆزگاری خیری خه‌لکی تهره‌وه‌ واته‌: ئه‌م ئایه‌ته‌ که‌ ده‌فه‌رموێ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ - ۱۰۵/۵}.

واته‌: ئه‌ی بڕوا‌داره‌کان! ئێوه خه‌می خۆتان بخۆن و چاره‌سه‌ری خۆتان بکه‌ن، ئه‌گه‌ر ئێوه‌ پێگه‌ی راستی خۆتان بگرن و بپێگویی خودای خۆتان نه‌که‌ن ئیتر به‌دکاری و گومراهیی خه‌لکی تر زیان نادا له‌ئێوه‌، هه‌ر که‌سی ده‌چیته‌ گۆڕی خۆیه‌وه‌ ئێوه ئه‌م ئایه‌ته‌ ده‌خویننه‌وه‌ به‌م نیازه‌، به‌لام ئه‌مه هه‌له‌یه‌، چونکه‌ من بو‌ خۆم له‌زاری پێغه‌مبه‌ر خۆیم بیستوو ده‌یفه‌رموو

(۲۰) بخاری. اعتصام: ۷۲۸۹. مسلم. فضائل: ۶۰۶۹، ۶۰۷۰، ۶۰۷۱. أبوداود. سنة: ۴۶۱۰.

(۲۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(درویدی خودای له‌سەر بئ): هه‌رکاتێ کۆمه‌له‌ی ئاده‌میزاد چاویان که‌وت به‌که‌سیکی زۆردارو به‌چاوی خۆیان دییان که‌ واسته‌مگه‌ری سته‌م ده‌کاو وه‌ک گورگی برسی و سه‌گی هار قوڵی ئەم و ئەو ده‌با به‌ ده‌ماو ماڵی ئەم ده‌خواو خوینی ئەو ده‌پێژی، وه‌نه‌ده‌ن له‌ده‌ستی و ده‌ستی پێ هه‌لنه‌گرن له‌و زوڵم و زۆره‌ ئەوه‌ زۆر نزیکه‌ که‌خودا سزاو ئازاری هه‌موویان بدات. (ت/د - س/ص).

۳۸۴۷- وَقَالَ: أَبُو أُمَيَّةَ الشَّعْبَانِيُّ سَأَلْتُ أَبَا ثَعْلَبَةَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ) الْآيَةَ. فَقَالَ: أَمَا وَاللَّهِ لَقَدْ سَأَلْتُ عَنْهَا خَيْرًا سَأَلْتُ عَنْهَا خَيْرًا، سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: بَلِ اتَّعَمِرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَتَنَاهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ حَتَّى إِذَا رَأَيْتَ شُحًا مُطَاعًا وَهَوًى مُتَّبَعًا وَذُلًّا مُؤَثَّرَةً وَإِعْجَابَ كُلِّ ذِي رَأْيٍ بِرَأْيِهِ فَعَلَيْكَ بِخَاصَّةِ بِنَفْسِكَ وَدَعْ عَنْكَ الْعَوَامَّ فَإِنَّ مِنْ رَرَائِكُمْ أَيَّامَ الصَّبْرِ الصَّبْرُ فِيهِنَّ مِثْلُ الْقَبْضِ عَلَى الْجَمْرِ لِلْعَامِلِ فِيهِمْ مِثْلُ أَجْرِ خَمْسِينَ رَجُلًا يَعْمَلُونَ مِثْلَ عَمَلِكُمْ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَجْرُ خَمْسِينَ مِنَّا، أَوْ مِنْهُمْ؟ قَالَ: بَلِ أَجْرُ خَمْسِينَ مِنْكُمْ. رواهما الترمذي وأبو داود^(۲۲).

ئەبو ئومەییە ئەل-شەعبانی (خودای لێ بازی بئ) گوتی: پرسیارم کرد له‌ ئەبو ئەله‌به‌، له‌واته‌ی {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مِّنْ ضَلِّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ} ئەویش گوتی: ئەدیی به‌ خودا له‌پیاویکی شاره‌زاو ئاگادرات پرسى، چونکه‌ من خۆم له‌شانی مه‌به‌ست و مرازی ئەم ئایه‌ته‌دا پرسیارم له‌حه‌زه‌ت (درویدی خودای له‌سەر بئ) کرد، فه‌رمووی: خه‌یر ئەمه‌ که‌ بۆنی ئەوه‌ی لێ دێ ئەگه‌ر یه‌کێ له‌گه‌ڵ خوای خو یا راست بێ ئیتر واز له‌ته‌میی خیر بینێ، ئەم بۆچوونه‌ بۆه‌موو کاتێ وانیه‌ به‌لام ده‌بێ ئیوه‌ فه‌رمان بکه‌ن به‌ چاکه‌و نه‌ه‌ی بکه‌ن له‌خراپه‌، هه‌تا ده‌که‌ونه‌ چه‌رخ و پۆژکگاریکه‌وه‌ رژیی و له‌چه‌ریی و چرووکی واپه‌ره‌ ده‌سیئێ هه‌موو که‌س ده‌گریته‌وه‌و مه‌ردوم شوین هه‌واو هه‌وه‌س و ئاره‌زوو بازی ده‌که‌ون و په‌لاماری دنیا ده‌ده‌ن و، وه‌پیش پاشه‌ روژی ده‌خه‌ن و، خوشی جیهان ده‌بێ به‌ئاواتی هه‌ره‌گه‌وره‌یان، ته‌نانه‌ت

(۲۲) بسند حسن. رواية الترمذي هنا، وأبي داود في الأمر بالمعروف.

شیرازه‌ی کار و تیک ده‌چی تا به‌چاوی خۆت ده‌بینی هه‌موو که‌سێ پای خۆی له‌لای په‌سه‌نده‌و به‌گوێی که‌سێ تر نا‌کا، جا ئه‌وکاته که‌بارو دۆخی پۆژگار ئاوا گۆڤا، ئه‌وکاته ناگاداری خودی خۆت بکه‌و به‌س، وه‌ چاوت له‌ به‌رژه‌وه‌ندی دین و دنیا‌ی خۆت بئێ و به‌س، وه‌واز له‌په‌شه‌ خه‌که‌که‌ بینه، چونکه له‌پاش ئه‌م رۆژه‌تانه‌وه‌ چه‌ند رۆژیکێ وادی‌ت خۆگرتن له‌و رۆژانه‌دا وه‌کوو نه‌وه‌یه‌ پشکوویی ناگر ب‌خه‌یته‌ مشتته‌وه‌، وه‌له‌و رۆژانه‌دا هه‌رکه‌سێ کرده‌وه‌ی باش بئێ و ئه‌م کرده‌وه‌ باشانه‌ی که‌ئێوه‌ ده‌یانکه‌ن ئه‌ویش بیانکا ئه‌وه‌ خێرو پاداشی په‌نجا که‌س له‌ئێوه‌ی بۆه‌یه‌. عه‌رزێ کرا: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! فه‌رموت پاداشی په‌نجا که‌س له‌ ئیمه‌ یا مه‌به‌ست له‌خوێان بوو؟ فه‌رمووی: نه‌، له‌خوێان نا، به‌لکوو، پاداشی په‌نجا که‌س له‌ئێوه‌ (ت/د - س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {مَا جَعَلَ اللَّهُ مِنْ بَحِيرَةٍ وَلَا سَائِبَةٍ وَلَا وَصِيلَةٍ وَلَا حَامٍ وَلَكِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ وَكَثُرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ} (۱۰۳/۵).

واته: یه‌زدانی گه‌وره‌ ده‌فه‌رمووی: خودای گه‌وره‌ (به‌حیره‌ و) (سائیه‌) و (وه‌صیله‌) و (حامی) ی دانه‌ناوه‌، به‌لام که‌سانێ بئێ به‌روا کو‌مه‌له‌ی کافران درۆه‌ل ده‌به‌ستن به‌ده‌م خواوه‌و ده‌لێن ئه‌مانه‌ هه‌ن و خودا به‌ریاری دا‌ون، زوربه‌ی ئه‌مانه‌ش که‌ئهم درۆیا‌نه‌ دروست ده‌که‌ن بئێ هۆش و بئێ ئه‌قلن.

۳۸۴۸- عن أبي هريرة (رضي الله عنه) عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: رأيتُ عمرو بن عامر الخُزاعيَّ يَجُرُّ قَصْبَهُ فِي النَّارِ، كَانَ أَوَّلَ مَنْ سَيَّبَ السَّوَابِ. قال: سَعِيدُ بْنُ الْمُسَيَّبِ: وَالْبَحِيرَةُ الَّتِي يُمنَعُ ذَرْعُهَا لِلطَّوَاغِيتِ فَلَا يَخْلُبُهَا أَحَدٌ وَ السَّائِبَةُ كَانُوا يُسَيِّبُونَهَا لِأَهْتَمُّ لَا يُحْمَلُ عَلَيْهَا شَيْءٌ. وَالْوَصِيلَةُ النَّاقَةُ الْبَكْرُ بُكْرُ بَأْتَى ثُمَّ تُنْتَى بَعْلُ بَأْتَى لَيْسَ بَيْنَهُمَا ذَكَرٌ وَكَانُوا يُسَيِّبُونَهَا لِلطَّوَاغِيتِ وَالْحَامُ فَحْلُ الْإِبِلِ يَضْرِبُ الضَّرَابَ الْمَعْدُودَ فَإِذَا قَضَاهُ وَدَعَا لِلطَّوَاغِيتِ وَأَعْفُوهُ مِنَ الْحَمْلِ. رواه الشيخان (۲۳).

ئەبو ھورەیرە (خودای لى پازى بى) دەگىرپتەو ھەلەھەزەتەو ھە (دەودى خودای لەسەر بى) دەفەرموئ: ھەمرى كۆپى عامىرى خوزاعىم دى، لەناو ئاگرى دۆزەخ دا بوو، (حالى زۆر شەپ بوو) رىخۆلەى خۆى بەناو ئاگرەكەدا بەكىش دەکرد چونكە ئەو يەكەم كەسنى بوو كە سائىبەى داھىناو. سەعیدى كۆپى موسەیب (خودای لى پازى بى) دەلئى: بەھىرە بەو ووشترە دەلئى كە شىرەكەيان قەدەغە دەکرد بۆ بەتەسەر كەشەكانیان لەبەر ئەو كە پىنج سەك لە سەرىك زاو ھە دواسكەكەى نىر بوو، ئىتر بەرەلایان دەكردو نەسوارى دەبوون و نە ھىچیان پى دەكرد وە بۆ نىشانەش گوئیان شەق دەكردو ناویان دەنا بەھىرە واتە: گوئى ھەلداو، سائىبەش بەو ووشترە دەلئى كە ھەندى كەس نەخۆش دەكەوت دەگوت: ئەگەر خودا لەم نەخۆشینە چاكى كەردمەو ھە فیسارە، ووشتر سائىبە بى، واتە: مەرەخەس و بەرەلابى بۆ خوداوەندە كانیان، ئىتر نە سوارى دەبوون و نەباریان لى دەنا، وەصیلەش ئەو ووشترە مینگەىیە بوو كە نۆبەرەكەى و سكى دوو ھەمى لەسەر يەك مچكە بوون و نىرەيان لەنىواندا نەبوو، بۆشەش پىيان دەگوت وەصیلە بەكوردى واتە: گەيئەر چونكە دوو مئى بەیەك دەگەياندا، جا ئەویشیان بەرەل دەكردو تەرخانىان دەكرد بۆ خودا درۆینەكانیان، ھامیش ووشترە نىرەىكە دەيكەن بەكەل، ئەندازەىكە ديارى كراو دەپەرئ و ووشترە مینگەى بەكەل كەل دەدا، ئىتر لەپاش ئەو ھەلەكەيان دەكرد لەباركىشان و سەربىرین و تەرخانىان دەكرد بۆ خودا درۆینەكانیان (ش).

۳۸۴۹- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: خَرَجَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَهْمٍ مَعَ تَمِيمِ الدَّارِيِّ وَعَدِيٍّ بْنِ بَدَاءٍ فَمَاتَ السَّهْمِيُّ بِأَرْضٍ لَيْسَ فِيهَا مُسْلِمٌ فَلَمَّا قَدِمَا بَرَكَةَ فَقَدُوا جَامًا مِنْ فِصَّةٍ مُخَوَّصًا بِالذَّهَبِ فَأَخْلَفَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثُمَّ وَجَدَ الْجَامَ بِمَكَّةَ فَقِيلَ اشْتَرَيْنَاهُ مِنْ عَدِيٍّ وَتَمِيمٍ فَقَامَ رَجُلَانِ مِنَ أَوْلِيَاءِ السَّهْمِيِّ فَحَلَفَا بِاللَّهِ لَشَهَادَتِنَا أَحَقُّ مِنْ شَهَادَتِهِمَا وَأَنَّ الْجَامَ لِمَصَاحِبِهِمْ. قَالَ: وَفِيهِمْ نَزَلَتْ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنَكُمْ)

الآية. رواه الترمذي والبخاري.

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) ده‌لئ: پیاویکی به‌نی سه‌همی، له‌گه‌ل ته‌میمی داری و عه‌دی کوپی به‌ددا، ده‌چن بۆ سه‌فه‌ر، بۆ بازرگانی بۆشام، کابرای به‌نی سه‌همی له‌پڕی ده‌مری، له‌شوینئ ده‌مری موسولمانی تیا نابئ، کاتئ دوو پیاوه‌که‌ی هاوپی‌ی که‌له‌پووره‌که‌ی یان هینایه‌وه، جامیکی زیو (که‌ میخی زپری تیا بوو) دیار نه‌بوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهر بئ) سویندی دان، دوا‌ی جامه‌که‌ له‌مه‌که‌ به‌سه‌ر گیرایه‌وه نه‌وانه‌ی جامه‌که‌یان له‌لا دۆزرایه‌وه گوتیان: له‌عه‌دی و ته‌میمان کپیوه، جا له‌ویدا دوو پیاو له‌خزمانی یاروی سه‌همی هه‌لسان سویندیان خواردو گوتیان: به‌خودا شایه‌تییه‌که‌ی ئیمه‌ راستره‌ له‌ شایه‌تی نه‌و دوانه‌. وه جامه‌که‌ جامی خزمه‌که‌مانه‌. ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) گوتی: ئه‌م ئایه‌ته‌ له‌شانی نه‌وانا دابه‌زی که‌ ده‌فه‌رموی:

{يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا شَهَادَةُ بَيْنِكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ - ۱۰۶/۵}.

(ت/ب).

۳۸۵۰- عَنْ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أُنْزِلَتْ الْمَائِدَةُ مِنَ السَّمَاءِ خُبْزًا وَلَحْمًا وَأُمِرُوا أَنْ لَا يَخُولُوا وَلَا يَدْخِرُوا لِقَدِّ فَخَائِلٍ وَأَذْخَرُوا وَرَفَعُوا لِقَدِّ فَمُسِخُوا قِرْدَةً وَخَتَازِيرَ. رواه الترمذي^(۲۵).

عه‌ماری کوپی یاسر (خودایان لئ پازی بئ) له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه ده‌گیریته‌وه (دروودی خودای له‌سهر بئ) ده‌فه‌رموی: خوانی له‌ ئاسمانه‌وه له‌سهر داوا‌ی عیسا (دروودی خودای له‌سهر بئ) هاته‌ خواره‌وه، نان و گوشتی له‌سهر بوو (عیسا: له‌سهر داخوازیی هه‌وارییه‌کانی خوی و پیشنیاری کۆمه‌لی به‌نی ئیسرائیل داوا‌ی ئه‌م خوان و سفره‌یه‌ی کرد) خودا فه‌رمانی پئ کردن که‌ده‌ست پیسیی لئ نه‌که‌ن و لیئ هه‌لنه‌گرن بۆ سه‌به‌ی، که‌چی نه‌وان هه‌م ده‌ست پیسییان لیئ

(۲۵) سکت عن درجته الشارح.

کردو هه‌م لییان پاشه‌که‌وت کردو هه‌م لیشیان هه‌لگرت بۆ سبه‌ینی! جاله‌به‌ر ئه‌وه‌ خودا کردنی به‌ مه‌یموون و به‌راز! (ت).

٣٨٥١- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: خَطَبَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّكُمْ مَخْشُورُونَ إِلَى اللَّهِ حُفَاةَ غُرَاةٍ غُرْلًا. ثُمَّ قَالَ: (كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَغَدَا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ) إِلَى آخِرِ الْآيَةِ - ثُمَّ قَالَ: - أَلَا وَإِنَّ أَوَّلَ الْخَلَائِقِ يُكْسَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِبْرَاهِيمَ، أَلَا وَإِنَّهُ يُجَاءُ بِرِجَالٍ مِنْ أُمَّتِي فَيُؤْخَذُ بِهِمْ ذَاتَ الشَّمَالِ، فَأَقُولُ يَا رَبِّ أَصِحَّاحِي. فَيَقَالُ: إِنَّكَ لَا تَذَرِي مَا أَخَذْتُوا بِغَدِّكَ. فَأَقُولُ كَمَا قَالَ: الْعَبْدُ الصَّالِحُ (وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ) فَيَقَالُ: إِنَّ هَؤُلَاءِ لَمْ يَزَالُوا مُرْتَدِّينَ عَلَى أَغْقَابِهِمْ مِنْذُ فَارَقْتَهُمْ. رواه الشيخان. نَسَّالَ اللَّهُ الْمَوْتَ عَلَى الْإِيمَانِ. آمِينَ^(٢٦).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لى پازى بن) گوئى: چه‌زهره‌ت (درووى خودای لىسر بن) دوانىكى دا فه‌رمووى: ئه‌ی کۆمه‌له‌ی ئاده‌میزادا! بیگومان که‌ئیه‌وه‌ به‌پى‌خا‌ووسى و به‌پووت و قووتى و به‌خه‌ته‌نه‌ نه‌که‌راوى کۆده‌کردینه‌وه‌ بۆ لیپرسینه‌وه‌ بۆلاى خودا ئینجا خویندیه‌وه‌.

{كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَغَدَا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ - ١٠٤/٢١}.

ئینجا فه‌رمووى: بزانی! رۆژى ژینه‌وه‌ یه‌که‌م که‌سێ که‌ پۆشته‌ ده‌کرێته‌وه‌ به‌رگى له‌ به‌رده‌کرێته‌وه‌ ئیبراهیمه‌، هۆشیار بن! چه‌ن پیاوێ له‌ئۆمه‌تى من دینن و به‌ره‌ولای چه‌پ بۆناو ئاگرى دۆزه‌خ به‌کیشیان ده‌که‌ن له‌تاقمه‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌ن که‌ ده‌فه‌رموئ:

{وَأَصْحَابُ الشَّمَالِ مَا أَصْحَابُ الشَّمَالِ - ٥٦/٤١}.

منیش به‌سه‌رسامى ده‌لیم: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! خو ئه‌مانه‌ له‌کن خۆیان هاوپیى من بوون ئه‌وه‌ بۆ کوێیان ده‌به‌ن؟ ده‌فه‌رموئ: تو ئاگات لى‌ نییه‌،

(٢٦) بخارى. احاديث الأنبياء: ٣٣٤٩، ٣٤٤٧، ٤٦٢٥، ٤٦٣٦، ٤٧٤٠، ٦٥٢٤، ٦٥٢٥، ٦٥٢٦. مسلم. جنة ونعيمها: ٧١٣٠.

كەئەمانە لەپاش مەرگى تۆ چى فەرتەنەيەكيان بەرپا كەردبوو، ئەوجا منيش
وہك بەندەى فرەباش عيساى كۆپى مەريەم دەلیم:

{وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَّا دُمْتُ فِيهِمْ فَلَمَّا تَوَفَّيْتَنِي كُنْتُ أَنْتَ الرَّقِيبَ عَلَيْهِمْ
وَأَنْتَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ - ۱۱۷/۵}.

واتە: وەمن ھەتا لەناویانا بووم ئاگام لییان بوو چاودیریم دەکردن،
بەپیی تەوانا نەم دەھیششت لەپری دەربچن، وەلى لەوکاتەوہ کەمن لە جیھان
دەرچووم کە تۆمنت برەوہ بۆلای خۆت و مەرگ بوو بە میوانم، ئیتەر خۆت
بەتەنیا چاویری سەریان بووی، چونکە تۆ ئاگات لەھەموو حالیکەو کەتۆمنت
برەوہ بۆلای خۆت و لەجیھان دەرچووم ئیتەر تۆ ھەر خۆت شایەتى لەسەر
ھەموو شتێ. دیسان خودا دەفەرموی ئەمانە لەپاش مردنى تۆ یەكسەر پاش
گەزبوونەتەوہو لەئیسلامەتى ھەلگەراونەتەوہ (ش).

سوورەى مانی دە سقرەى رەحمەتە

خووانیكى گەورەى بەبێ زەحمەتە

پەر سەر لەھیوہى پەر لە نىعمەتە

چى موسوولمانە لەوێ دەعوەتە!

خوای بە رەحمى خوێ لەنانى سەرى

لەبادەى بەھەشت، لەرەزو بەرى

دەسمان شیرین کاو چاوو دل پۆشن

بیكا بە جیمان كام جیگەى خۆشن

گۆرمان گوشادكاو باخى بەھەشت بێ

ھەشت دەرگاى لەسەر چەقى ھەر ھەشت بێ!

دووڕ لەھالۆى ھەو درەگاى دۆزەخ

نەبێ بەچالمان لەژینى بەررەخ!

خۆمان و دۆسمان لەگەل كەسو كار

لەگەل خۆینەرى نازیزى نازار

لەژىر سىيىبەرى سۈۈرىسى مانىدە
 خۇدا تۆۋەن ئان! پەنا مان بدە!
 نەم گەلى كوردەش لەسايەى تۆۋە
 سەرىپاك نىسلىمە لەكۆن و نۆۋە
 لەتۆلەى نەۋە چاكەى بەرەۋە
 بەختى ژىر كەۋتوۋىى بخەسەرەۋە
 لەسەر سىفەى خۆت جىىى بكەرەۋە
 بەدەستى رەحمەت پىيىى بكەرەۋە!
 خۆت ناگات لىيە تۆى ھەر لەبىرە
 گەرچى دەست و پىيىى لەناو زنجىرە
 لەسەر زەمانى دەنگى تەكبىرە!
 مۇسولمانى پاك ۋەك چۆپى شىرە!
 ھەر كوردى دەگرى لاۋە يا پىرە
 دوسەين بابىيەتى و خەسەن باپىرە!
 خۆشى دەرويشى تاھاس دەسگىرە
 چاۋى لەقاپى خاۋى بىن ۋەزىرە
 كوردە! لەتاو تۆ ژيانم تالە
 بەشەۋۋ بەرۋژ تۆم لەخەيالىە
 ھەرچى دەنۋوسم بۆيە ۋاكالە
 لەبەر بىن كەسەيت خالە بىن خالە
 بوۋى بەگۆى مەيدان رۆژگارى نامەرد
 پىت دەكا شەقىن بەدار شەقى بەرد
 رۆژىن اينگلىزو، رۆژىن نەمەرىكا
 رۆژىن كوردى خۆت، يارىت پىندەكا
 كەسەن شەك نابەم بتدەمە دەستى

جگه لهو خوايه تو ده‌په‌رستی
 کورده! سه‌برکه باری خودایه
 خوا یاربــــن پۆژان پۆژی له‌دوایه!

وه‌رگیر / ۱۹۸۹/۶/۲۱

٧٩) سووره‌تی نه‌نعام

به‌ناوی یه‌زدانی به‌خشنده‌و میهره‌بان : (سورة الانعام)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُّكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ} (۳۳/۶).

واته: زۆرباش ده‌زانین كه‌ئهو قسه‌ی ئهو بئ پڕوایانه ده‌یكه‌ن دل‌گرانته ده‌كا، ده‌ر به‌ستی ئهو قسانه مه‌به، چونکی ئهو قسانه هه‌رچه‌ن به‌ناو له‌پرووی تۆی ده‌ده‌ن و به‌دیعه‌ن به‌گژ تو‌دا ده‌چن به‌لام له‌ راستی دا ئهو سته‌مكارانه ئایه‌ت و، فه‌رمایشت و به‌لگه‌کانی خودای گه‌وره به‌درو ده‌خه‌نه‌وه!

٣٨٥٢- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَنَّ أَبَا جَهْلٍ قَالَ: لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّا لَا نُكَذِّبُكَ وَلَكِنْ لَكَذِبُ بِمَا جِئْتَ بِهِ فَأَنْزَلَ الْآيَةَ: (فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ). رواه الرمذي^(١).

له‌ عه‌لییه‌وه (خودای سن پازی بئ) ده‌گیرنه‌وه ده‌لی: ئه‌بو جه‌هل گوتی به‌ پیغه‌مبه‌ر (درووی خودای له‌سه‌ر بئ) ئهو مه‌لعوونه گوتی به‌و پیغه‌مبه‌ره نازداره: ئیمه باوه‌ر به‌تو ده‌که‌ین که‌پیاویکی راستگو‌ی درۆزن نیت، به‌لام باوه‌ر به‌ قورئانه‌که‌ت ناکه‌ین! ئیتر ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه، له‌لایه‌نی خودای گه‌وره‌وه (ت).

٣٨٥٣- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَبْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِنْ فَوْقِكُمْ) قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَعُوذُ بِوَجْهِكَ. قَالَ:

^(١) سكت عن درجته الشارح.

{أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ} قَالَ: أَعُوذُ بِوَجْهِكَ {أَوْ يَلْبِسْكُمْ شَيْعًا وَيُذِيقَ بَغَضَكُمْ بَأْسَ بَغْضٍ} قَالَ: هَذَا أَهْوَنُ. أَوْ هَذَا أَيْسَرُ. رواه البخاري والترمذي^(۲).

جایی (رمزای خودای لیسربین) دهلی: کاتی ئەم ئایه‌ته هاته خواری: {قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَنْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ} تۆ ئەی خوشه‌ویست! پێیان بفهرموو: هەر خودایه که به‌ته وانا یه له‌ژوو سهرتانه‌وه سزاو ئازارو نه‌شکه‌نجه‌تان به‌سهردا دا ببارینی وه‌کوو گهره‌و شه‌راو گهرده‌لولو و باران و توف و گهرماو سهرماو ته‌رزو و برووسکه‌و بوق باران و خوین باران و به‌رده‌بارانی ئاسمانی و بومبا باران و شتی وا. لی‌ره‌دا هه‌زه‌ت (دروودی خودای لیسربین) فهرمووی: په‌نا ده‌گرم به‌زاتی تۆ! وه‌له‌ ویدا که ده‌فهرمووی: {أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ} یا خود ئازارو سزاتان بۆ بنی‌ری له‌ژیر پیتانه‌وه، وه‌ک بورکان و بوومه‌ له‌رزو ته‌قینه‌وه‌ی لوغم و هی‌رش‌ی مشک و مارو گازنده‌ی زه‌وی و شتی تری وا دیسان پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای لیسربین) فهرموویه‌وه: په‌نا ده‌گرم به‌زاتی تۆ. وه‌ له‌ویدا که ده‌فهرمووی: {أَوْ يَلْبِسْكُمْ شَيْعًا وَيُذِيقَ بَغَضَكُمْ بَأْسَ بَغْضٍ} یا خود ده‌سته‌ ده‌سته‌و تاقمه‌ تاقمه‌ تی‌که‌ل و پی‌که‌ل و جیا جیا تان بکا و تی‌کتان به‌ربدا له‌یه‌کتیری هه‌رکام چه‌قۆ له‌وی تر بسووی و تال‌اوی دووبه‌ره‌کی و خو‌خوری له‌ده‌ستی یه‌کتر بچ‌ێژن لی‌ره‌دا هه‌زه‌ت (دروودی خودای لیسربین) فهرمووی: هه‌رچۆنی بی ئەمه‌یان سوو‌ک‌تره‌ یا فهرمووی: ئەمه‌یان ئاسانه‌تره‌ (ب/ت).

۳۸۵۴- عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فِي هَذِهِ الْآيَةِ: (قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَنْعَثَ عَلَيْكُمْ عَذَابًا مِّنْ فَوْقِكُمْ أَوْ مِنْ تَحْتِ أَرْجُلِكُمْ) فَقَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَّا إِنَّهَا كَانَتْ وَلَمْ يَأْتِ تَأْوِيلُهَا بَعْدُ. رواه الترمذي بسند حسن^(۳).

سه‌دی کو‌ری ئەبو وه‌ققاص (خودای لێ پازی بێ) له‌باره‌ی ئایه‌تی {قُلْ هُوَ الْقَادِرُ عَلَى أَنْ يَنْعَثَ} ده‌وه‌ ده‌لی: پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای لیسربین) فهرمووی: ئەدی

(۲) بخاری. تفسیر سورة الأنعام: ۴۶۲۸، ۷۳۱۳، ۷۴۰۶. تجرید بخاری: ۴ / ۴۴۲ رقم: ۱۶۶۰.

(۳) حدیث حسن عند الترمذی.

ئەو ھەپزەشەو گۆرەشەییەکی کە لە دەقی ئەم نایەتە پیرۆزەدا ھەیە دیتە دی، بەلام ھیشتا کاتی ماوەو پووی نەداوە (ت-س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ قَالَ: إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَتَتَّخِذُ أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ - ۷۴/۶}.

واتە: ئەو پێغەمبەری خوشەوێست و نازدار! بێرەبکەرەو لە وکات و چەرخەدا کە تاریکی بپەرستی جیهانی داگیر کردبوو، کە ئیبراھیم فەرمووی بە ئازەری باوکی: ئەمە چۆن حالیکە؟ تۆ پیاویکی زیرەکی، چۆن چۆنی ئەم بته‌دەستکردە تاشراوانە بەخودا دەزانی؟ وە لە ھەمان کات وەکوو خودای کردگار بەناھەق دەیان پەرستی، بەراستی تا ئێوە لەسەر ئەم بیرو باوەرە چەوتە بن من باوەرم وایە خۆت و کۆمەڵەکەت وان لەو پەڕی سەر لئیشیواوی و پێ وون کردندا.

۳۸۵۵- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَلْقَى إِبْرَاهِيمُ أَبَاهُ آزَرَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَعَلَى وَجْهِ آزَرَ قَتْرَةٌ وَغَبْرَةٌ، فَيَقُولُ: لَهُ إِبْرَاهِيمُ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ لَا تُعَصِّبْنِي فَيَقُولُ: أَبُوهُ فَالْيَوْمَ لَا أَغْصِيكَ. فَيَقُولُ: إِبْرَاهِيمُ يَا رَبِّ، إِنَّكَ وَعَدْتَنِي أَنْ لَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُنْعَثُونَ، فَأَيُّ خِزْيٍ أَخْزَى مِنْ أَبِي الْأَبْعَدِ فَيَقُولُ: اللَّهُ تَعَالَى إِنِّي حَرَمْتُ الْجَنَّةَ عَلَى الْكَافِرِينَ، ثُمَّ يُقَالُ: يَا إِبْرَاهِيمُ مَا تَحْتَ رَجُلِكَ؟ فَيَنْظُرُ فَإِذَا هُوَ بِذِيخٍ مُلْتَطَخٍ، فَيُؤْخَذُ بِقَوَائِمِهِ فَيُلْقَى فِي النَّارِ. رواه البخاري في بدء الخلق^(۴).

ئەبو ھورەیرە (رەزای خودای لەسەر بێ) لە ھەزەرەتەو (دروودی خودای لەسەر بێ) دەفەرمووی: پوژی ژینەو ئیبراھیم (دروودی خودای لەسەر بێ) تووشی ئازەری بابی دەبێ، دەپوانی و پووی ئازەر دۆرنج و تۆزو خۆلی لێ نیشتوو و لێو بەبارو دل خەفەتبار داماو، جا ئیبراھیم پێی دەفەرمووی: ئەدیی پیم نەگوتیت بەگویم بکەو لەقسەم دەرەچۆ، کەچی ھەر قسە قسەکی خۆت بوو؟ بابیشی دەلی: ئەمڕۆ چی بلییت بەگویت دەکەم و لە فەرمانت دەرناجم، تازە ئەو

(۴) بخاری. حدیث الأنبياء: ۳۳۵۰، ۴۷۶۸، ۴۷۶۹. تجرید / ۴ ل / ۲۲ رقم: ۱۳۴۴.

له‌ده‌ستم چوو، جا ئیبراهیم ده‌فرموئ: ئه‌ی خودایه‌! خو تۆ گفتت داومه‌تی که له‌پۆژی زیندوو بوونه‌وه‌دا ریسوام نه‌که‌ی و ته‌ریقیم به‌سه‌ر نه‌هینتی، ئه‌دی چى ریسوایی و پوو زه‌ردیه‌که‌ ریسوایی تره‌ له‌م ریسوایی و شه‌رمه‌زاری و ئابروو چوونه‌ی به‌سه‌ر ئه‌م باوکه‌ نه‌گبه‌ته‌ دوور له‌په‌حمه‌ته‌م هاتوو؟ له‌مه‌ ریسوایی تر ده‌بئی چى بئی؟ خودای گه‌وره‌ ده‌فرموئ: من به‌هه‌شتم قه‌ده‌غه‌ کردوو له‌ناموسسولمانه‌کان و له‌کافران، له‌پاشا ده‌گوتری: ئه‌ی ئیبراهیم ته‌ماشای به‌ر پیی خو ت که، ئه‌وه‌ چیه‌ له‌به‌ر پیتا؟ که ته‌ماشای ده‌کا ده‌روانی و باوکی بووه‌ به‌ گۆله‌ که‌متیاریکی تیسکن و له‌ پیسای خوی دا گه‌وزاوه‌، ئه‌نجا هه‌ر چوار په‌لی ده‌گرن و تووپی ده‌ده‌نه‌ ناو ئاگری دۆزه‌خ! (بوخاری — ره‌زای خودای له‌سه‌ر بئ).

۳۸۵۶- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ (الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ) شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ، فَقَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَأَيْنَا لَا يَظْلِمُ نَفْسَهُ؟ قَالَ: لَيْسَ ذَلِكَ، إِنَّمَا هُوَ الشُّرْكُ، أَلَمْ تَسْمَعُوا مَا قَالَ: لَقَمَانُ لِإِنِّهِ وَهُوَ يَعْظُهُ (يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشُّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ). رواه الترمذي والشيخان^(۵).

عه‌بدوللا (خودای بن پازی بئ) ده‌لئ: که‌ئه‌م ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه‌:
{الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُمْ مُهْتَدُونَ} - {۸۲/۶}.

واته‌: موسولمانی راست و دروست به‌پیی ده‌ستووره‌کانی ده‌ین و ئاین ئه‌و به‌وادارانن که‌ باوه‌پییکی ساخی په‌سای بئی گه‌ردو باشیان هه‌یه‌ به‌ خودای خوین و به‌هه‌موو پیغه‌مبه‌رانی پیش چه‌رخى خوین و به‌ پیغه‌مبه‌ری

^(۵) بخاری. ایمان: ۲۲، ۳۸۱، ۳۲۴۵، ۳۲۴۶، ۴۲۵۲، ۴۴۹۸، ۶۵۲۰، ۶۵۲۸ = تجرید بخاری / ۱ / ل / ۵۱
رقم / ۲۰ = ۲۲، ۳۳۶۰، ۳۴۲۸، ۳۴۲۹، ۴۶۲۹، ۴۷۷۶، ۶۹۱۸، ۶۳۳۷. مسلم. ایمان: ۳۲۲، ۳۲۴،
ترمذی. تفسیر: ۳۰۶۷.

سەردەمى خۇيان، باوەپىكى پەتى پووتى وا كە تىكەلى سەتم و زۆرو سەتم نەبى، ئەوانە ئاسايش و ئارام و ھىمنى دادەبارى بەسەريانا، خوشيان شارەزاي پىگەى راستن و مرازيان ھاتۆتە دى.

دەلى: كاتى ئەم ئايەتە ھاتە خوارەوہ بوو بەھۆى نىگەران بوونى موسولمانەكان و ئازارى دليان، گوتيان: ئەى پىغەمبەرى خودا! دەبى كى بى ئەئىمە كە زۆرو سەتمى نەكردبى لەخودى خۆى؟ ئەویش فەرمووى: مەبەست ئەوہ نىيە كە ئىوہ تىى گەيشتوون، بەلكوو مەبەست لەو زولم و زۆرو سەتمەگەرييە شىركە، واتە: ھابەش دانان بۆ خودا! ئايا نەتان بىستووە فەرمودەى لقمان بەكوپى خۆى كە قورئانى پېرۇز دەيگىپىتەوہ دەفەرموى:

{يَا بُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ - ۱۳/۱}.

واتە: پۆلەى خوشەويستم! نەكەى ھەلەى وا گەورە بكەى، ھابەش و ھاپرئ بۆ خودا بىريار بەدەى، چونكى زولم و زۆرو سەتم و ناھەقى پيشەى ملھوپرو خوادانەناسەكانە، ھابەش دانانىش بۆخودا گەلى خراپە و بەزۆرو سەتمىكى گەلى گەورە دادەنرى (ت/ش).

پەحمەت لەو كەسەى گوتوويەتى:

چاومان قلىچ بوو، گويمان خىل و خوار

مەسىح و مەھدى ھەر نەھاتتە خوار

سویندم بەخودا شىركى ناھەسوار!

مەر بكا ھاوتەى زۆردارى زۆردار!

مەبەس ناشكورى نىيە لەم قەسە

بەلكوو بەيانى ھالە مەبەسە!

ھەرچەن مېھرەبان ناكاس لەھالە

دەرگاس بەخششى ھەمىشە والە

بەندەى زەبەونىش چەشنى منالە

سكالاس خوشە! چون گپو گالە!

نوورس! دهزانم حالت بن حاله
دهروونت سیخناخ له‌دپرکو داله
خودای میهره‌بان ناکای له‌حاله
نیتو چ پیتویست بهم کاله کاله

۱۹۸۷/۶/۲۴

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيُوسُفَ وَهَارُونَ وَكَوْنُفَ وَكَوْنُفَ وَكَوْنُفَ عَلَى الْعَالَمِينَ} - ۸۶/۶.

واته: وه ئهم پيغهمبره پایه دارانه‌یش له‌ته‌وه‌ی پيغهمبر نووحن که خودا پيگه‌ی هه‌قی پئ نیشان داون، که ناویان ئیسماعیل و ئه‌لیه‌سه‌عو یوونس و لوطه (برودی خودایان له‌سربن)، هه‌موو یه‌کئ له‌م زاته پایه به‌رزانه‌مان فه‌زڵ و باوداوه به‌سه‌ر خه‌لکی سه‌رده‌م و پوژگاری خویاندا.
-۳۸۵۷ ⇒ (ب/۴ ز/۱۱۸ ل/۳۸۶ ف/۱ + ۲) * (۶).

هه‌رکەس ناو دینین له‌دۆسو یاران
یا وا له‌جێدا یا وا له‌قه‌بران!
نیمه‌ گیای مه‌رگین، پیاله‌ی ده‌نۆشین
هاکا شایس ژین بوو به‌ زاری و شین
بۆیه‌ به‌ په‌لام له‌ نووسینه‌وه
به‌ لکوو پیش نه‌وه‌ی سه‌ر بنینه‌وه
کتێب له‌ فه‌وتان بزگاربین قوربان!
له‌ سه‌ر ته‌وه‌فقی خودای میهره‌بان
ده‌نا له‌ سه‌ر پشت که‌ر نووسیته‌وه
ده‌قی بنووسه‌، خێر به‌ ریته‌وه!!
چاو له‌ دانه‌رکه‌، داناو زانایه
نوورس فه‌قییه‌، لای نه‌و مه‌لایه!

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {أُولَئِكَ الَّذِينَ هَدَى اللَّهُ فَبِهِدَاهُمْ أَقْبَدَ - ۹۰/۶}.

واته: ئەو کۆمه‌له‌ که له‌مێردانه‌ ئەوانه‌ مه‌ردی خوداو ده‌سته‌ی هه‌لبێژاردە‌ی یه‌زدانن بۆ وهرگرتنی خه‌لاتی پێنموونی خودایی، که یه‌زدانی مه‌زن بۆخۆی شاره‌زای پاستی کردوون، ده‌ی تۆیش که دواترین پێغه‌مبه‌ری چاو له‌ په‌فتارو کرداری جوانی ئەو مه‌ردانه‌ی مه‌یدانی خودایه‌ بکه‌.

۳۸۵۸- عن ابن عباس (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: كُيُكُم (مَتَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِمَّنْ أَمَرَ أَنْ يَقْتَدِيَ بِهِمْ. رواهما البخاري^(۷).

ئيبينو عه‌بباس (خودايان لێ‌ بازى بێ) ده‌لێ: پێغه‌مبه‌ری ئێوه‌ که موچه‌مه‌ده‌ يه‌کێکه‌ له‌و زاتانه‌ که خودا فه‌رمانی کردووه‌ که بکړين به‌ پيشه‌واو سه‌رمه‌شق و چاويان لێ‌ بکړئ (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَا تُذَرِّكُمُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُذَرِّكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ - ۱۰۳/۶}.

واته: له‌به‌ر ناسکی و نازداری و وورشه‌ وورشى رووی نازداری چاوی سه‌ر، وه‌هه‌روه‌ها چاوی تری دنیایی که به‌س ماده‌ ده‌بینئ، ئەو نایینئ و نایگاتئ، وه‌لێ خودا خۆی ده‌رکی چاوان و خاوه‌ن چاوان ده‌کا، چونکه‌ خۆی ناسک و نازداره‌و به‌ئاگا و ئاگاداره‌.

۳۸۵۹- قَالَ: مَسْرُوق (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنْتُ مُتَكِنًا عِنْدَ عَائِشَةَ فَقَالَتْ: ثَلَاثَ مَنْ تَكَلَّمَ بِوَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ فَقَدْ أَغْظَمَ عَلَى اللَّهِ الْفِرْيَةَ مَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَأَى رَبَّهُ فَقَدْ أَغْظَمَ الْفِرْيَةَ عَلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَقُولُ: (لَا تُذَرِّكُمُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُذَرِّكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ) (وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ) وَكُنْتُ مُتَكِنًا فَجَلَسْتُ فَقُلْتُ يَا أُمُّ الْمُؤْمِنِينَ أَنْظِرِينِي وَلَا تُعْجِلِينِي أَلَيْسَ يَقُولُ: اللَّهُ (وَلَقَدْ رَأَاهُ نَزْلَةً

(۱) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۱۸ رقم: ۳۱۷۷ / ۱ و ۳۱۷۸ / ۲.

(۷) بخاري. تفسير: ۴۶۳۲، ۳۴۲۱، ۴۸۰۶، ۴۸۰۷ = تجريد / ۴ ل / ۴۴۶ رقم: ۱۶۶۱.

أُخْرَى) (وَلَقَدْ رَآهُ بِالْأُفُقِ الْمُبِينِ) قَالَتْ: أَنَا وَاللَّهُ أَوَّلُ مَنْ سَأَلَ عَنْ هَذَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا ذَاكَ جَبْرِيلُ مَا رَأَيْتُهُ فِي الصُّورَةِ الَّتِي خُلِقَ فِيهَا غَيْرَ هَاتَيْنِ الْمَرْتِنِ رَأَيْتُهُ مُنْهَبِطًا مِنَ السَّمَاءِ سَادًّا عِظَمَ خَلْقِهِ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ. وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا كَتَمَ شَيْئًا مِمَّا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ فَقَدْ أَغْطَمَ الْفَرِيَّةَ عَلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَقُولُ: (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ) وَمَنْ زَعَمَ أَنَّ مُحَمَّدًا يَعْلَمُ مَا فِي غَدٍ فَقَدْ أَغْطَمَ الْفَرِيَّةَ عَلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَقُولُ: (قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ). رواه الترمذي والشيخان^(۸).

مه‌سرووق (خودای لی بازى بن) ده‌لی: جارئ له‌لای عانیشه بووم، پالم دادابوو، عانیشه گوتی: هه‌رکه‌سی یه‌کئ له‌م سئ قسه‌یه بکا، نه‌وه به‌راستی هه‌لاتیکى گه‌لی گه‌وره و زل هه‌ل ده‌به‌ستئ بۆ خودا، نه‌وه‌ی بلی: موحه‌مه‌د (سه‌رو مال و منال هه‌مووی به‌قوربانى بن) خودای خوئ به‌چاوی سه‌ر دیوه نه‌وه به‌راستی درو‌یه‌کی گه‌لی زلی هه‌لبه‌ستوو به‌ده‌م خوداوه، چونکه خودا بو‌خوئ ده‌فه‌رموئ: {لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ} چاوانی سه‌ر خودا نابین و ده‌رکی کونه‌و چیه‌تی نه‌وناکه‌ن، به‌لام خودا زۆر باش ده‌رکی چاوان و خاوه‌ن چاوان ده‌کا هه‌روه‌ک ده‌فه‌رموئ له‌م لایه‌نه‌وه:

{وَمَا كَانَ لِشَيْءٍ أَنْ يُلْكَمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ - ۵۱/۴۲}.

واته: نه‌بووه بۆ ئاده‌میزاد که خودا قسه‌ی له‌گه‌لا به‌فه‌رموئ به‌یه‌کئ له‌سئ جو‌ر نه‌بی:

یه‌که‌م: به‌شیوه‌ی سرووشی راسته‌و خو له‌خوداوه بۆ به‌نده‌ی خوئ به‌بی نه‌وه‌ی که‌سئ له‌نیواندا بی.

دووه‌م: دوو به‌ دوو به‌بی میانه‌گه‌ریی که‌سیکی تر به‌لام له‌پشتی په‌رده‌وه نه‌ک پوو به‌پوو. مه‌سرووق گوتی: که عانیشه وای گوت منیش ریک

(۸) بخاری. تفسیر: ۴۶۱۲، ۴۸۵۵، ۷۳۸۰، ۷۵۳۱ = تجرید / ۴ ل / ۴۲۷ رقم: ۱۶۵۵ ورقم: ۱۳۰۶ به‌رگی

/ ۳ ل / ۴۲۷ = ۳۲۳۴ فتح. مسلم. ایمان: ۴۲۸. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۰۶۸، ۳۲۷۸.

دانیشتم و گوتم: ئه‌ی دایکی موسولمانان! مۆله‌تم بدهو په‌له‌م لی مه‌که، ئه‌ی ئه‌وه نییه‌ خودا فهرموویه‌تی:

{وَلَقَدْ رَاَهُ نَزْلَةً أُخْرَىٰ - ۱۳/۵۳}.

واته: له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌دا که جاریکی دیکه‌یش له‌دایه‌رینیکی دیکه‌دا له‌لای دره‌ختی سیدره‌تولمونه‌ها‌دا هه‌زه‌ت ئه‌وی بینێ له‌ژووری ئاسمانی هه‌وته‌مه‌وه، ئه‌ی نه‌یفه‌رموه‌وه:

{وَلَقَدْ رَاَهُ بِآلَافِي الْمِيقَاتِ - ۲۳/۸۱}.

واته: موحه‌مه‌د (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ) به‌چاوی سه‌ر له‌که‌ناری ئاسماندا به‌پوونی ئه‌وی بینێ و چاوی پێی که‌وت که‌واته‌ تو‌ چۆن واده‌لییت؟ عانی‌شه‌ش گوته‌ی: من خۆم یه‌که‌م که‌س بووم که‌ئهم پرسیاره‌ی تو‌م له‌ هه‌زه‌ت کرد، فهرمووی (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ): ئه‌وه‌ی که‌من چاوم پێکه‌وتوه‌ جوهره‌ئیل بوو، ته‌نیا ئهم دوو جاره‌ له‌سه‌ر شیوه‌ی خۆی دیومه‌، واته‌: له‌سه‌ر ئهو صوره‌ت و شیوه‌یه‌ی که‌خودا له‌سه‌ره‌تاوه‌ له‌سه‌ری دروستی کردوه‌! وه‌لی له‌سه‌ر شیوه‌ی تر زۆری دیوه‌، وه‌ک ئه‌وه‌ی گه‌لی جار له‌سه‌ر شیوه‌و شه‌کلی دیحیه‌ی ئه‌ل-که‌لبی ده‌یبینی، هه‌زه‌ت (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ) فهرمووی: جوهره‌ئیل دی له‌ئاسمانه‌وه‌ دایه‌پری، قه‌لافه‌تی ئه‌وه‌نده‌ گه‌وره‌بوو، وه‌له‌ش و لاری ئه‌وه‌نده‌ زل بوو ناوه‌ندی ئاسمان و زه‌وی داگرتبوو! دووه‌م ئه‌وه‌ی بلی موحه‌مه‌د شتیکی هه‌شارداوه‌ له‌و سرووشه‌ی که‌خودا ناردوویه‌تی بۆی، ئه‌وه‌ بێگومان درۆیه‌کی زلی هه‌لبه‌ستوو به‌ده‌م خوداوه‌، چونکه‌ خودای گه‌وره‌ فهرموویه‌تی:

{يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بُلِّغْتَ رِسَالَتَهُ} ⇒

(ب/۶ ز/۸ ل/۱۳۵ ف/۷).

سییه‌م: هه‌ر که‌سێ باوه‌ری وابێ که‌ موحه‌مه‌د عیلمی غه‌یبی بووه‌و له‌خۆیه‌وه‌ به‌بێ سرووشی خودایی ده‌یزانی سبه‌ینێ چی ده‌بێ ئه‌وه‌ دیاره‌ درۆیه‌کی زلی هه‌لبه‌ستوو به‌ده‌م خوداوه‌، چونکه‌ ده‌فهرمووی:

(٩) مسلم. إيمان: ٤٤٢. ترمذي. تفسير القرآن: ٣٢٨٢.

ئەبو زەر (خودای لى پازى بى) گوتى: لە پىغەمبەرم پرسی: ئایا خودای خۆت دیوه؟ فەرمووی: لەبەر نور چۆن ببینم؟ (م/ت).

۳۸۶۱- عن ابن عباس (رضي الله عنهما) قال: أتى أناس النبي (صلى الله عليه وسلم) فقالوا يا رسول الله إنا نأكل ما نقتل ولا نأكل ما يقتل الله فأئز الله (فكلوا مما ذكر اسم الله عليه إن كنتم بآياته مؤمنين). رواه الترمذي بسند حسن^(۱۰).

ئيبىنو عەبباس (خودایان لى پازى بى) دەلى: دەستەبەرى هاتنە خزمەتى حەزەرەت (دەودى خودای لەسەربى) عەزىيان کرد: ئەى پىغەمبەرى خودا! بۆچى ئەو ئازەلەى كە خۆمان دەیکوژین واتە: سەرى دەبەرىن، حەلەلە بۆمان و دەیخوین كەچى ئەو ئازەلەى خودا دەیکوژى واتە: بە دەردى خودا دەمرى، حەرامە و نایخوین؟ جا ئەمە دابەزى:

{فَكُلُوا مِمَّا ذَكَرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ بِآيَاتِهِ مُؤْمِنِينَ} ⇒ (ب/۴ ز/۱۰ ل/۲۹) (ت-س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُرُهُمَا أَوْ الْحَوَايَا أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ وَإِنَّا لَصَادِقُونَ - ۱۴۶/۶}.

واتە: یەزدانی مەزن دەفەرمووی: وەلە وەختى خۆیدا، لەسەر جوولەكەكان خواردنی گوشتى هەر گیانلەبەرى كە پەنجەى پى لىكابى بەیەكەو، وەكوو وشترو وشتەمرغ و سۆنەو قاز، وە هەروەها پىو بەزى رەشە و لاخ و مەرو بزن، جگە لەوێ پەيوەندى هەبى بە پشەتیانەو، یا بەناو سکیانەو، یا تیکەلى ئیسقان بوو بى.

۳۸۶۲- ⇒ (ب/۲ ز/۱۴۸ ل/۳۰۵ ف/۱) (۱۱).

(۱۰) حدیث حسن عند الترمذی.

(۱۱) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ۱۴۸ رقم: ۱ / ۱۷۸۰.

۳۸۶۳- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَنْ سَرَّهُ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى الصَّحِيفَةِ الَّتِي عَلَيْهَا خَاتَمُ مُحَمَّدٍ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلْيَقْرَأْ هَذِهِ الْآيَاتِ (قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ) الْآيَةَ إِلَى قَوْلِهِ (لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ). رواه الترمذي بسند حسن^(۱۲).

عبداللہ (خودای سن پازی بن) ده‌ئی: هرکه‌سیّ حه‌زده‌کا ته‌ماشای لاپه‌ره‌ی نه‌و تو‌ماره‌ بکا که مؤری موچه‌مه‌دی پیوه‌نرابوو، با نه‌م نایه‌تانه بخوینیته‌وه، چونکی له‌به‌ر گرنگی‌یان له‌و لاپه‌ره‌ مؤرکراوه تو‌مار کرابوون، واته:

{قُلْ تَعَالَوْا أَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ أَلَّا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ مِمَّنْ إِمْلَاقٌ لَّخُنَّ تُرْزَقُكُمْ وَإِيَّاهُمْ وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكَمْ وصَاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ، وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ حَتَّى يَبْلُغَ أَشُدَّهُ وَأَوْفُوا بِالْكَيْلِ وَالْمِيزَانِ بِالْقِسْطِ لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَإِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ وَبِعَهْدِ اللَّهِ أَوْفُوا ذَلِكَمْ وصَاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ، وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكَمْ وصَاكُمْ بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ - ۱۵۱/۶ - ۱۵۳}.

واته:

ره‌ه‌به‌ره! بفره‌موو به‌ په‌ی‌ره‌وانت
هه‌روا به‌و خه‌ل‌که‌ی وان له‌زه‌مانت
وه‌رن گ‌و‌ی‌گون له‌ده‌قی قورئان
له‌فه‌رمایشتی خودای می‌ه‌ره‌بان:
هه‌ره‌کیز داه‌ن‌ین هاو‌رن بۆ خودا
باش بن بۆ باوه‌و دایه‌ بن جودا
ج‌که‌ر گۆشه‌تان می‌وه‌ی دلتانه
نه‌که‌ن بی‌کوژن به‌بن نه‌قلانه!

(۱۲) حدیث حسن عند الترمذی.

لہ ترسی پۆزیسی یا خو لہبەر عار
 پۆژیبدەر خواپه، نهک نیووهی ههزار!
 خوینی بندهی خوا قهت بهنارهوا
 مه پێژن، ژێربن مه کهن شتی و،
 چاک به پۆ ههتیو، باش به پۆ مالی
 ده لیم: به باشی له حال بووی حالی،
 ته رازوو بازی، فیئل له پیوانه
 پهفتاری دهسبې، پیشه دیوانه،
 پتر له تاقهت خوا ته کلیف ناکا
 هه زیش له قسهی نارهوا ناکا،
 له گهڵ هه موو کهس خزم و بیانی
 به دادبه، ده لیم تو موسو لمانی،
 وهفا له گهڵ خوا مایه ی په زایه
 دۆستی به نه مه که چه شنی برایه،
 مه بهس له ته من و نامۆژگاری خوا
 دلّتان نه خه وێ له یادگاریی خوا!
 دلّتان نینجانه، نه شقی خودا گول
 به نه شک ناوی ده ن، به دلی بولبول!
 له دزی و حیزو له بهد پهفتاری
 له کاری خراپ، دیار و نادیا ری
 دوور بن، تا دوور بن له ناگری سوور
 خوا نزیک کی کا بۆمان پێگه ی دوور!
 له گهڵ میهره بان مه به بن نه مه که
 شووشی زێر مه ده به شیشی ته نه که
 ریی خودا به که وهکی دووخ راسه

پێگه‌کانی تر وه‌ک ده‌مه‌ داسه،
 لار و خوار و خێج له‌پێ ده‌رته‌که‌ن
 په‌یمانی دۆستی که‌رت و په‌رته‌که‌ن،
 نه‌مانه‌ی گوترا نامۆژی خوايه
 مه‌به‌س گرتنی پێگه‌ی ته‌قوايه،
 بریا برای مه‌رگ مه‌ودای دابايه
 ته‌فسیرێ ناوام بنه‌وسیبایه!

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا قُلِ انْتَضِرُوا إِنَّا مُنْتَظِرُونَ} - ۱۵۸/۶.

واته: له‌و پۆژهدا که‌ئهو بازه‌ نیشانه‌ی هه‌ڵسانی پۆژی قیامه‌ته‌ دیت،
 باوه‌ر هێنان و موسولمان بوونی ئه‌وه‌که‌ سانه‌ سوودی نییه‌ که‌ له‌وه‌پێش ئیمان و
 باوه‌ری نه‌هێنابی، به‌لام له‌وه‌پێش ئه‌گه‌ر ته‌نیا باوه‌ری پووتی هێنابی، باهیج
 کرده‌وه‌یه‌کی چاکه‌یشی نه‌بی ئه‌وه‌له‌و پۆژهدا سوودی ده‌بی بۆی، وه‌لێ
 ئیمان و کرده‌وه‌ی چاکه‌ که‌ له‌پاش هاتنی ئه‌و رۆژه‌ پووبده‌ن دادنا خواو
 سوودی نییه‌ بۆکه‌سی که‌ له‌پێشانا موسولمان بووبی.

۳۸۶۴- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا، فَإِذَا رَأَاهَا النَّاسُ آمَنَ مَنْ عَلَيْهَا، فَذَلِكَ حِينَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا. رواه البخاري^(۱۳).

ئهو هوره‌یره (خودای لێ پازی بێ) گوتی: که‌زهره‌ت (بروودی خودای له‌سه‌ر بێ)
 فه‌رموویه‌تی: پۆژی قیامه‌ت هه‌ڵناسی هه‌تا پۆژ نه‌گه‌ریته‌وه‌و خۆر
 له‌خۆرئاواوه‌ هه‌ڵنه‌ی، جا که‌خۆر له‌خۆرئاواوه‌ هه‌ڵه‌ات و خه‌لک به‌چاوی
 خۆیان دییان ئه‌وسا هه‌موو ئیمان و باوه‌ر دینن، به‌لام ئه‌وه‌کاته‌ ئه‌و ئیمان و

(۱۳) بخاری. تفسیر: ۴۶۳۶.

باوه‌ره هیچ سوودی نابەخشێ، وه‌ك له‌م ئایه‌ته‌دا ده‌فه‌رمووی: {لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا ⇨ (ب)}.

۳۸۶۵- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: ثَلَاثٌ إِذَا خَرَجْتَ (لَمْ يَنْفَعْ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلِ) الدَّجَالِ وَالذَّابَّةِ وَطُلُوعِ الشَّمْسِ مِنَ الْمَغْرِبِ أَوْ مِنْ مَغْرِبِهَا^(۱۴):

دیسان له‌ئەبۆ هورەیره‌وه ده‌گێڕنه‌وه: حەزەرەت (دروودی خودای لەسەر بێ) ده‌فه‌رمووی: ئەم سێ شتە‌که‌ پوویان داو پەیدا بوون ئیتر باوه‌ره‌ینان و موسولمان بوون سوودیان نییه‌، مه‌گەر بۆ‌که‌سێ که‌له‌پیش پوودانی ئەمانه‌دا باوه‌رو ئیمانی بووی:

یه‌که‌م: هه‌ڵسانی ججال.

دوهم: پەیدا‌بوونی دابیه‌تولنه‌رض.

سێیه‌م: هه‌ڵهاتنی خۆر له‌ خۆرنشین‌ه‌وه یا فه‌رمووی: که‌رانه‌وه‌ی پۆژ له‌خۆرئاواوه‌ بۆ خۆره‌ه‌لات (ت-س/ص).

۳۸۶۶- ⇨ (ب/ ۱ / ز ۱۱ / ل / ف ۲ + ب/ ۱ / ز ۱۵۹ / ل / ف ۱۰ / ۱)^(۱۵).

سووره‌تی نه‌عراف (سورة الأعراف)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۸۶۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ كَانَتْ الْمَرْأَةُ تَطُوفُ بِالْبَيْتِ وَهِيَ غُرْيَاءٌ فَتَقُولُ مَنْ يُعِيرُنِي طَوْفًا تَجْعَلُهُ عَلَيَّ فَرْجَهَا وَتَقُولُ:

الْيَوْمَ يَبْدُو بَعْضُهُ أَوْ كُلُّهُ قَمَا بَدَأَ مِنْهُ قَلَا أَجَلُهُ

فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ)^(۱).

^(۱۴) حديث صحيح عند الترمذي.

^(۱۵) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۱۱ ل / ۶۵ رقم: ۸۴ / ۲.

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لئ پازی بئ) ده‌لئ: جاران ئافره‌ت به‌پرووتی ته‌وافی به‌یتیان ده‌کرد چونکی نه‌ده‌بوو به‌جمله‌کانی خۆیه‌وه ته‌واف بکا، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی گونا‌های پێیه‌وه کردووه، جا یاده‌بوو ده‌ستئ به‌رگی ته‌واف له‌قور‌ه‌یش به‌کرئ بگرئ، یا به‌پرووتی هه‌ل ده‌سو‌وپا به‌گردی به‌یتاو ده‌یگوت: کئ ده‌ستئ جلکی ته‌وافم به‌خواسته‌مه‌نی ده‌داتئ جا جلکه‌که‌ی ده‌دا به‌سه‌ر شه‌رمگای‌داو ده‌یگوت:

الْيَوْمَ يَنْدُو بَعْضُهُ أَوْ كُلُّهُ قَمَا بَدَا مِنْهُ قَلًا أَجْلُهُ

ئه‌م‌رۆ له‌جسته‌م هه‌رچس ده‌رکه‌وئ ئیتتر ده‌لآئ ناکه‌م بۆکه‌سئ جارێکی تر!

به‌په‌خشانی‌ش واته‌: ئه‌م‌رۆکه‌ له‌شم بازیک‌ی یا هه‌مووی ده‌رده‌که‌وئ، جا ئه‌وه‌ی له‌له‌شم ئه‌م‌رۆ ده‌رکه‌وئ ئیتتر بۆکه‌سئ ده‌لآئ ناکه‌م ئه‌م ئایه‌ته‌ هات،

{خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ - ۳۳/۷}

واته‌: یه‌زدانی مه‌زن ده‌فه‌رموئ: ئه‌ی په‌هه‌ب‌ه‌را به‌فه‌رموو: خودای من که‌په‌روه‌رده‌ی کردووم له‌سه‌ر په‌فتاری جوانی به‌رز ئه‌وه‌ی کاری ناپه‌سه‌ندو ناشایسته‌و شه‌رم ئاوهر بئ حه‌رامی کردووه، ئیتتر خوا‌ه به‌ئاشکرا بکرئ، وه‌کوو هه‌نئ شتی بئ شه‌رعی که‌ به‌ پێی باوی پۆژو دابو نه‌ریتئ کۆمه‌لایه‌تی مه‌ودایان داوه‌ به‌ خه‌لك و مرو‌قی که‌م دین به‌ به‌رچاوی خه‌لك‌ی تره‌وه‌ ده‌یکا، وه‌ خوا‌ په‌ نامه‌کی بئ، وه‌کوو ئه‌و ئاره‌زوو بازی و ناشه‌رعیانه‌ی که‌ خه‌لك به‌دزییه‌وه‌ له‌ناو خۆیا‌نا ده‌یانکه‌ن، وه‌ هه‌روه‌ها هه‌موو تاوانیک‌ی تری قه‌ده‌غه‌ کردووه‌ وه‌ك قوما‌رو باده‌نۆشین و شتی وا، وه‌هه‌روه‌ها ده‌ستدریژئ و زو‌لم و زۆرو سته‌می حه‌رام کردووه‌ بۆسه‌ر خه‌لك‌ی بئ‌تاوان به‌نا‌په‌وا، وه‌ئه‌وه‌شی قه‌ده‌غه‌ کردووه‌ که‌ هاوه‌ل بۆ خودا به‌ریار بده‌ن، چونکی خودا پێگه‌ی شتی وا نادا، به‌پێچه‌وانه‌وه‌ سه‌لماندوویه‌تی به‌به‌لگه‌ی

په‌سای رۆشن که‌خودا بی‌هاوه‌له، وه‌ئه‌وه‌یشی یاساخ کردووه که‌له‌خۆتانه‌وه به‌بی به‌لگه‌یه‌کی په‌وا درۆ به‌دهم خواوه بکه‌ن، له‌خۆتانه‌وه هه‌نی نیشانه‌و صیفه‌تی بو‌داتاشن، یاخود بڵین: ئه‌مه‌ی په‌وا دیوه‌و ئه‌وه‌ی په‌وا نه‌دیوه.

۳۸۶۷- ⇒ (ب/۳/ز/۵۷/ل/۱۴۲/ف/۱+۲+۳)^(۱).

۳۸۶۸- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يُتَادَى مُنَادٍ إِنْ لَكُمْ أَنْ تَصِحُّوا فَلَا تَسْقُمُوا أَبَدًا وَإِنْ لَكُمْ أَنْ تَحْيَوْا فَلَا تَمُوتُوا أَبَدًا وَإِنْ لَكُمْ أَنْ تَشْبُوا فَلَا تَهْرَمُوا أَبَدًا وَإِنْ لَكُمْ أَنْ تَنْعَمُوا فَلَا تَبْتَسُوا أَبَدًا. فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَلَوْذُوا أَنْ تِلْكُمْ الْجَنَّةَ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ). رواه مسلم في صفة الجنة^(۲).

ئهبو هوره‌یره (خودای لێ پازی بێ) ده‌گێڕێته‌وه: که‌زهره‌ت (دیویدی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموی: له‌به‌هه‌شتا جارچی جار ده‌دا: ئه‌ی دانیشتوانی به‌هه‌شت! خه‌لاتی خودایه بو‌ئیه: هه‌تا هه‌تایه ساخه‌م ده‌بن و له‌هه‌شتان ساخ ده‌بی و قه‌ت نه‌خۆش ناکه‌ون، مرده‌ بی‌لێتان که‌ هه‌تا هه‌تایه به‌شادی و خۆشی ده‌ژین و قه‌ت نامرن، وه‌هه‌تا هه‌تایه هه‌ر جه‌هیل ده‌بن و قه‌ت پیر نابن، وه‌هه‌تا هه‌تایه له‌خۆشی و نازو نیعمه‌تا ده‌بن و قه‌ت هه‌ژارو که‌ساس ناکه‌ون، ئه‌مه ئه‌وه‌یه که‌خودای گه‌وره‌ فه‌رموویه‌تی:

{وَلَوْذُوا أَنْ تِلْكُمْ الْجَنَّةَ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ - ۴۳/۷}.

واته: فریشته‌ی به‌هه‌شت بانگی به‌هه‌شتیه‌کان ده‌که‌ن: ئه‌وا ئه‌م به‌هه‌شتی به‌رینه‌ بوو به‌مالی هه‌تا هه‌تاییان، به‌هۆی کرده‌وه باشه‌کانتانه‌وه وه‌ک ماله‌ میراتی بوو به‌هی ئیه (م - خودای لێ پازی بێ).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرْنِي إِبْرَاهِيمَ قَالَ لَنْ تُرَانِي وَلَكِنْ أَنْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ

^(۱) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل / ۵۷ / رقم: ۲۲۰۲ / ۱.

^(۲) مسلم. الجنة ونعيمها: ۷۰۸۶. ترمذي. تفسير القرآن: ۲۲۴۶.

لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ { (۱۴۳/۷) .

کاتئ مووسا (برودی خودای لسه‌ر بئ) رویششت و گه‌یشتته نه‌و شوینه‌ی خودا بۆی دیاری کردبوو، خودا گوفتوگۆی له‌گه‌ل دا کرد جا مووسا عه‌رزى باره‌گای بئ نیازی کرد: په‌روه‌ردگارا! خوتم نیشان بده، با به‌چاوی سه‌ر بۆت به‌روان! خودای گه‌وره‌ فه‌رمووی: تو له‌م جیهانه‌دا من به‌چاوی سه‌ر نابینی، به‌لام تاتئ بگه‌ی هو‌ی چیه‌ی که‌تو له‌م جیهانی ماده‌دا من نابینی به‌روانه‌ بوئه‌و کیوه‌، جا کاتئ خودا جیلوه‌ی نووری خو‌ی دا بو‌ کیوه‌ که‌ کردی به‌ گه‌ردو تو‌زو ئارد وه‌کوو سورمه‌ی چاو، وه‌له‌حالی بوونی ئه‌م پروداوه‌ پرسام و به‌سامه‌ مووسا بئ هو‌ش که‌وت، وه‌کاتئ هاته‌وه‌ سه‌ر خو‌ی گوتی: په‌روه‌ردگارا! گه‌وره‌و بئ باکی و گه‌لئ پاک‌ی و بئ نه‌نگ و بئ وینه‌ی.

۳۸۶۹ - (ب/ ۴ ز/ ۱۱۶ ل/ ۳۷۹ ف/ ۱) (۴).

۳۸۷۰ - عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَرَأَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَذِهِ الْآيَةَ (فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا) قَالَ حَمَّادٌ هَكَذَا وَأَمْسَكَ سُلَيْمَانُ بِطَرْفِ إِنِّهَامِهِ عَلَى أَلْمَلَةِ إِصْبَعِهِ الْيُمْنَى قَالَ فَسَاخَ الْجَبَلُ (وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا). وَاهِ التِّرْمِذِيُّ وَالْحَاكِمُ (۵).

ئه‌نه‌س (خودای لئ پازی بئ) ده‌لئ: پیغه‌مبه‌ر (برودی خودای لسه‌ر بئ) ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینه‌وه‌: {فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا}. سوله‌یمان نووکی په‌نجه‌که‌له‌ی خو‌ی نایه‌سه‌ر جمگه‌ی په‌نجه‌ تووته‌ی خو‌ی و گوتی: حه‌مه‌اد گوتی: ئه‌و نووره‌ ئه‌وه‌نده‌ بوو، ئیتر کیوه‌ که‌ تلیسایه‌وه‌و بوو به‌ خا‌ک و خو‌ل و مت بوو، وه‌ مووساش خپ بوورایه‌وه‌و بئ هو‌ش که‌وت (ت-س/ص - حاکم -س/ص).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَسِعَتْ كُلُّ شَيْءٍ فَسَاكُنُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ - ۱۵۶/۷}.

(۴) تقدم في المجلد الرابع تسلسل / ۱۱۶ رقم: ۱ / ۳۲۰۶.

(۵) بسندين صحيحين (شرحه).

واته: یه‌زدانی مه‌زن ده‌فه‌رموئ: په‌حمه‌ت و میهره‌بانی من گوشاده‌و
زۆره‌و هه‌موو که‌سئ هه‌موو شتئ ده‌گریته‌وه‌و شت نییه‌ که‌له‌ده‌ریای
په‌حمه‌تی مندا جئ‌ی نه‌بیته‌وه‌! له‌ قیامه‌تیشا ئه‌و په‌حمه‌ته‌ گه‌وره‌و بئ
سنووره‌م به‌تایبه‌تی ده‌نووسم بوئه‌و که‌سانه‌ی که‌خاوه‌ن ته‌قواو پارێزن و
خوێان له‌کوفرو گوناح ده‌پارێزن و زه‌کات ده‌ده‌ن و باوه‌ر ده‌که‌ن به‌ئایه‌ت و
به‌لگه‌و نیشانه‌کانی من که‌ نیشانه‌و به‌لگه‌ی بوون و یه‌کیته‌ی و ته‌وانایی و
ته‌واویی من.

۳۸۷۱- ⇒ (ب/ ۱/ ز/ ۶/ ل/ ۳۷/ ف/ ۱/)^(۱).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى
أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلَى شَهِدْنَا أَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ -
{۱۷۲/۷}.

ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوشه‌ویست! باسی ئه‌وه‌که‌ که‌ وه‌ختی خۆی خودای
تۆ وه‌ری گرتووه‌ له‌پشتی ئاده‌میزاد ماده‌و ماکی نه‌ته‌وه‌کانیان، وه‌ ئه‌وانی
کردووه‌ به‌شایه‌ت له‌سه‌ر خوێان له‌به‌ستنی عه‌ده‌و په‌یمان داو فه‌رموویه‌تی
پێیان: ئایا من په‌روه‌ردگاری ئێوه‌م و ئێوه‌م له‌نه‌بوون دروست کردووه‌ یانا؟
ئه‌وانیش گووتیان: به‌ئێ تۆ په‌روه‌ردگاری ئێمه‌ی و تۆ خۆت ئێمه‌ت دروست
کردووه‌، مه‌بادا له‌پۆژی قیامه‌تا بلین: ئێمه‌ له‌یاسای ئاین و له‌سزاو پاداشی
پۆژی قیامه‌ت بئ ئاگا بووین و که‌سیکیش ئاگای له‌یاسای نه‌بئ و پێی
پانه‌گه‌یه‌ندرا بئ ئیتر چۆن سزا ده‌درئ شتی وا سته‌مه‌.

۳۸۷۲- سُلَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ (وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ
بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ) قَالَ قَرَأَ الْقَعْنَبِيُّ الْآيَةَ. فَقَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
سُئِلَ عَنْهَا فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَ آدَمَ ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ بِمِمينِهِ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً
فَقَالَ خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلْجَنَّةِ وَبِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ يَفْعَلُونَ ثُمَّ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهُ ذُرِّيَّةً

(۱) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ۶ رقم: ۲۷ / ۱.

فَقَالَ خَلَقْتُ هَؤُلَاءِ لِلنَّارِ وَبِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ يَعْمَلُونَ. فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَيَمِ الْوَعْمَلُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ إِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلْجَنَّةِ اسْتَغْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُدْخِلُهُ فِي الْجَنَّةِ وَإِذَا خَلَقَ الْعَبْدَ لِلنَّارِ اسْتَغْمَلَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى يَمُوتَ عَلَى عَمَلٍ مِنْ أَعْمَالِ أَهْلِ النَّارِ فَيُدْخِلُهُ اللَّهُ النَّارَ. رواه الترمذي وأبو داود^(۷).

له‌بارهی ئەم ئایەتەوه پرسیار کرا له‌عوومەری کوپی خەططاب (خودای لی پازی بێ) گوتی: بەگویی خۆم گویم لی بوو، ئەم ئایەتەیان پرسییەوه له پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: کاتی خودا ئادەمی دروست کرد، له‌پاشان دەستی راستی هینا به‌پشتیاو نه‌وه‌یه‌کی لی دهرهیناو فەرمووی: ئەمانەم بۆ به‌هەشت دروست کردووه‌و به‌کرده‌وه‌ی ئەه‌لی به‌هەشت کارده‌که‌ن، له‌پاشان دەستی به‌پشتیا هینایه‌وه‌و نه‌وه‌یه‌کی تری لی دهرهیناو فەرمووی: ئەمانەشم بۆ دۆزه‌خ دروست کردووه‌و به‌کرده‌وه‌ی ئەه‌لی دۆزه‌خ کارده‌که‌ن. جا پیاوی گوتی: ئەه‌ی پیغەمبەری خودا! ئەمە چۆن کاریکه‌؟ فەرمووی: کاتی خودا به‌نده‌یه‌کی بۆ به‌هەشت دروست کرد ده‌یخاته‌ سەر پێگه‌ی خه‌لکی به‌هەشت، تاله‌ ئەنجاما له‌سەر کرده‌وه‌ی به‌هەشتیان ده‌مری و به‌هوی ئەو کرده‌وه‌یه‌وه‌ خودا په‌حمی پی ده‌کاو ده‌یخاته‌ به‌هەشت وه‌کاتی به‌نده‌یه‌کی بۆ ناگر دروست کرد ده‌یخاته‌ سەر پێگه‌ی خه‌لکی دۆزه‌خ هه‌تا له‌ئەنجاما له‌سەر ئەو کرده‌وه‌ ده‌مری و له‌و هوی‌وه‌ خودا ده‌یخاته‌ ناگره‌وه‌! (ت-س/ص-د) تا باش له‌م فەرمووده‌یه‌ حالی بیی ته‌ماشای ئەم فەرموودانه‌یه‌ش له‌م شوینانه‌دا بکه‌: (ب/۱ ز/۶ ل/۴۰ ف/۴ + ۸ + ۱۰).

۳۸۷۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمَّا خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مَسَحَ ظَهْرَهُ فَسَقَطَ مِنْ ظَهْرِهِ كُلُّ نَسَمَةٍ هُوَ خَالِقُهَا مِنْ دُرَّتِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَجَعَلَ بَيْنَ عَيْنَيْ كُلِّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ وَبَيْصًا مِنْ نُورٍ ثُمَّ عَرَضَهُمْ عَلَى آدَمَ فَقَالَ أَيُّ رَبٍّ مِنْ هَؤُلَاءِ

^(۷) ولكن أبوداود في القدر والترمذي هنا بسند صحيح (شرحه).

قَالَ هَؤُلَاءِ ذُرِّيَّتَكَ فَرَأَى رَجُلًا مِنْهُمْ فَأَعْجَبَهُ وَبَيَّضَ مَا بَيْنَ عَيْنَيْهِ فَقَالَ أَيْ رَبِّ مَنْ هَذَا فَقَالَ هَذَا رَجُلٌ مِنْ آخِرِ الْأُمَمِ مِنْ ذُرِّيَّتِكَ يُقَالُ لَهُ دَاوُدُ. فَقَالَ رَبِّ كَمْ جَعَلْتَ عُمرَهُ قَالَ سِتِّينَ سَنَةً قَالَ أَيْ رَبِّ زِدْهُ مِنْ عُمرِي أَرْبَعِينَ سَنَةً. فَلَمَّا انْقَضَى عُمرُ آدَمَ جَاءَهُ مَلَكُ الْمَوْتِ فَقَالَ أَوْلَمْ يَبْقَ مِنْ عُمرِي أَرْبَعُونَ سَنَةً قَالَ أَوْلَمْ تُعْطِهَا ابْنَكَ دَاوُدَ قَالَ فَجَحَدَ آدَمُ فَجَحَدَتْ ذُرِّيَّتُهُ وَنَسِيَ آدَمُ فَنَسِيَتْ ذُرِّيَّتُهُ وَخَطِيءُ آدَمَ فَخَطِئَتْ ذُرِّيَّتُهُ. رواه الترمذي هنا وفي آخر التفسير وزاد فيه: فَلَمَّا أَتَاهُ مَلَكُ الْمَوْتِ فَقَالَ: إِنَّكَ عَجَلْتَ قَدْ كُتِبَ لِي أَلْفُ سَنَةٍ. قَالَ بَلَى وَلَكِنَّكَ جَعَلْتَ لِابْنِكَ دَاوُدَ سِتِّينَ سَنَةً فَجَحَدَ فَجَحَدَتْ ذُرِّيَّتُهُ وَنَسِيَ فَنَسِيَتْ ذُرِّيَّتُهُ. قَالَ فَمِنْ يَوْمِئِذٍ أَمَرَ بِالْكِتَابِ وَالشُّهُودِ.^(۸)

ئەبو ھورەیرە (رەزای خودای لەسەربەن) دەلێ: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربەن) دەفەرموی: کاتی خودا ئادەمی دروست کرد دەستی هینا بە پشتیا، ئەو پەوانانەیی کە خودا دروستیان دەکا لەنەوێ ئادەم و لەسەرەتاوێ هەتا رۆژی قیامەت هەموویان لەپشتی داکیەوتن، وەهەرکەسەیان ترووسکە نووریکی دانا لەنیوانی هەردوو چاویدا، دوایی نیشانی ئادەمی دان، ئادەم فەرمووی: ئەو پەرەردگارم! ئەمانە کی؟ فەرمووی: ئەمانە نەوێ تۆن! جا ئادەم لەناو نەوێکەیی خۆی دا پیاویکی دی، بڕیقەکەیی ناوچاوانی زۆر جوان بوو بەلایەو، فەرمووی: خودایە! ئەوکی؟ فەرمووی: ئەو پیاویکە لەنەوێ تۆ لەدواترین نەتەوێکان دەبی، ناوی داوودە، فەرمووی: ئەو خودایە! چەندت تەمەن بۆی داناو؟ فەرمووی: شەست سال، فەرمووی: خودایە! لەتەمەنی من چل سالی بۆ بخەرە سەری، جا کاتی تەمەنی ئادەم تەواو بوو فریشتەیی گیانکیشان چوو بۆلای، ئادەم فەرمووی: خو من هیشتا چل سال تەمەنم ماو! فەرمووی: ئەو لەوختی خۆیدا تۆ خۆت ئەوچل سالت نەدا بە داوودی کوپت! فەرمووی: ئاوا ئادەم حاشای کرد، بۆیە نەوێکەشی حاشا دەکەن، وە ئاوا ئادەم هەلەیی کرد بۆیە نەوێکەشی هەلە دەکەن لەگێڕانەوێکە: کاتی فریشتەیی گیانکیشان هاتە لای فەرمووی: زوو

^(۸) رواه الترمذي في التفسير بسند صحيح (شرحه).

هاتووی! من هه‌زار سال ته‌مه‌نم بۆ نووسراوه، من هه‌زار سال ته‌مه‌نم بۆ نووسراوه، ئه‌ویش فهرمووی: به‌ئێ وایه به‌لام تو خۆت شه‌ست سالت لێی داوه به داوودی کوپرت، به‌لام ئاده‌م نه‌چوووه ژیری و حاشای کرد، بۆیه ئه‌وه‌که‌شی ناچنه ژیری و حاشا له‌گفتی خۆیان ده‌که‌ن، وه ئاده‌م له‌بیری چوو، بۆیه نه‌وه‌که‌یشی له‌بیریان ده‌چێ فهرمووی: ئیترا له‌و پۆژه‌وه خودا ده‌ستووری ده‌رکرد که سه‌وداو مامه‌له‌و په‌یمان و شتی وا بنوسی شایه‌ت و شایه‌تکاری له‌سه‌ریان پابگیری (ت-س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَلَمَّا آتَاهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهُ شُرَكَاءَ فِيمَا آتَاهُمَا فَتَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ - ۱۹۰/۷}.

واته: خودای گه‌وره فهرموویه‌تی: که‌چی کاتی که‌خودا به‌دلی خۆیان نه‌وه باشه‌که‌ی دا پییان، چوون دیسانه‌وه به‌گویتی شه‌یتانیان کرده‌وه، وه دووباره شه‌یتان له‌خشته‌ی بردنه‌وه وه‌له‌ی پییان کرده‌وه، ئیشیکی وای پییان کرد که‌له‌وان نه‌وه‌شیته‌وه، چونکه بۆنی فیه‌ خواپی لێ ده‌هات و گهرچی شیرک نه‌بوو به‌لام له‌صووره‌تی شیرکدا بوو، له‌هه‌موو ژيرو داناو زانایه دیارو ناشکرایه که خودای گه‌وره به‌رزو بلند بێ وینه‌و بێ چوونه‌و گه‌لی دووره له‌و وینه‌و هاوه‌ل و هاوتایانه‌ی که‌ئه‌و خه‌لکانه بۆی پریار ده‌ده‌ن.

۳۸۷۴- عَنْ سَمُرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَمَّا حَمَلْتُ حَوَاءَ طَافَ بِهَا إِبْلِيسُ وَكَانَ لَا يَعِيشُ لَهَا وَلَكِنَّ فَقَالَ سَمِيهِ عَبْدَ الْحَارِثِ. فَسَمَّيْتُهُ عَبْدَ الْحَارِثِ فَعَاشَ ذَلِكَ الْوَلَدَ وَكَانَ ذَلِكَ مِنْ وَحْيِ الشَّيْطَانِ وَأَمْرِهِ. رواه الرمزي والحاكم وصححه^(۹).

سه‌مووره (خودای لێ پازی بێ) له‌حه‌زه‌ته‌وه (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فهرمووی: له‌پیشدا دایه‌ حه‌وا مندالی بۆ نه‌ده‌ما، که‌سکی پر بوو ئیبلیس (نه‌فرین و له‌عنه‌تی خودا له‌خۆی و هه‌را خویانی) چوووه گیانی و گهری داو پیی گوت: ناوی بنی

(۹) صحیح عند الحاکم.

عەبدولحاریث، ئەویش بە گوئی کردەووە ناوی نا عەبدولحاریث، ئیتر ئەو منالەى بۆما، ئەم کەین و بەینە لەسەر راوتەکبیری شەیتان بوو وە بەهۆی فیت و فەرمانى ئەووە بوو (تیرمیزی و حاکم ئەم فەرموودەىەیان گێراوەتەو، تیرمیزی دەلى: حەدىسیکی حەسەنى غەریبە، حاکمیش دەلى: حەدىسیکی صەحیحە).

لێردا ئەمەتان عەرز دەکەم: گەلى جار ناچار دەبم کە راڤەى قورئانەکە بەشیوەیهکی وا دابریژم کەلەگەل فەرموودەکە جۆش بخوا، تا ئایەتەکەو حەدىسەکە بێن بەراڤەو شەرح و تەفسیر بۆ یەکتى، جا بۆیە لەم شوینەدا من پای تەفسیری جەلالەینم هەلبژارد، کە بریتییه لە نەیسبەتدانى بۆرە فرەخوایی و صوورەتى ئیشراک لەحەزەرەتى باوە ئادەم و دایە حەوا، (دروى خودایان لەسەر بێ) مامۆستا مەلا عەبدولکەریمیش (لەهەردو تەفسیرەکەیدا) وەکوو ئەم راڤەیه پەسەند بکا وایە، دیارە ئیمە مانان کەهەر لەمنالیهو، لە حوجرەى قوتابیانهووە لە حوجرەى فەقیانیەووە تا ئەمڕۆ زمانمان پزراوە بەکتیب و شیعو فەرمايشتى ئەم زاتەو گویمان و دلمان کراونەتەو بە ئیقبالنامەو ئیمان و ئیسلام و بارانى رەحمەت و تەفسیری نامى و مەواهییبى رەحمان و ئەسەرە موبارەکەکانى تری، دیارە ئیمە مانان کە ئەمەندە سوودمەند بێن لەبەهرەى ئەم پیرەمیاردەى کەهەم موسولمانى پاکەو هەم کوردی مەردی چاکە (لە ئیشارەتى ئەو دەرناچین). مامۆستای دانەریش (بەر گۆزى لەنور بێ) ئەویش وای تەفسیر کردووە، وەلى گەورەى راڤە نووسەرانى قورئان شیخی بەیضاوى (رمزای خودای لەسەر بێ) ئەمە بەقیل دادەنى و دەلى: دەشلىن: حەوا دووگیان دەبى، ئیبلیس خۆى لى دەکا بە پیاوئى و دەچى بۆلاى و پى دەلى: تۆ، چووزانى ئەمە چیه لەسکتا، رەنگ بى جانەوهرى بى، یا سەگى بى، تۆ چووزانى لەکوێو دەردەچى، ئەویش لەو دەترسى و دەگێریتەووە بۆئادەم، جا دەکەونە مشوور خواردنى ئەمە، تا کابرا دیتەووە بۆلاى حەواو دەلى: من لەلای خودا خاوەن پایەم، جائەگەر لەخودا داوا بکەى کەئەم سکهى تۆ ئافەریدەو مەخلووقى بى وەك خۆت و بەئاسانى بێتە دەرەو

ئەوا بەگویم بکە ناوی بنی عەبدولحاریث، ئیبلیس کاتی خۆی لەناو فریشتەکانا ناوی حاریث دەبێ، حەواش قسەکەی وەرەگری و کە منالەکەی دەبێ لەگەڵ ئادەما ناوی دەنێن عەبدولحاریث، دیارە کەشتی و لەشانی پیغمبەرەوانەو دەورەو شتی و لەوان ناوەشیته‌وه.

من بەش بەحالی خۆم ئەم قیلە‌ی کە سەرچاوەکەی ئەم فەرموودە‌یە‌یە زۆر بەباشتر دەزانم هەتا هەندێ تەکە‌للوف کە هەندێ پرافە‌نووس دەیکەن، کە سەرچاوەکەی تە‌صە‌ننوعی نە‌حوی و شتی وایە! هەرچەن خۆی بە‌نیازی پاک کراوە.

ئەگەر نە‌بێ بە‌بێ ویلێ لە‌خزمە‌تی شیخی بە‌یزاویدا، کە کوتە‌ فە‌قیه‌کی نیمچە‌ خۆ‌ینه‌واری وە‌کی من بە‌رۆکی پێ بگری ئە‌وا لە‌ خزمە‌تتانا دە‌لیم: هەندێ پینە‌و پە‌پۆی پرافە‌نووسە‌کان لە‌پێ‌ره‌وی پرافە‌و تە‌فسیر دە‌رده‌چێ و سەر‌ده‌کیشتی بۆ پیچە‌وانە‌ی مە‌به‌ست، چونکی مە‌به‌ستی سەر‌ه‌کی لە‌کتیبه‌ دینییه‌کان، ئە‌وه‌یه‌ کە پە‌یوه‌ندی بە‌نده‌ بە‌خوداوه‌ قایم و مە‌حکە‌م بێ و دامە‌زراو بێ لە‌سەر شیوه‌یه‌کی جوانی و کە هۆش و گوێش پە‌سه‌ندی بکاو ببێ بە‌مایه‌ی پە‌حم کردنی خودا بە‌به‌نده‌ی خۆی و بە‌هۆی نزیک‌بوونه‌وه‌ی بە‌نده‌یش لە‌خودای خۆی، جالە‌م حالە‌دا بە‌نده‌کان لە‌ناو خۆ‌یانا لە‌ژێر سیبە‌ری ساباتی ئیمان وە‌ک برای خۆ‌شه‌ویستی دڵ‌سۆزی یە‌کتری دە‌ژین، بە‌لێ مە‌به‌ست لە‌ئایە‌تە‌کانی نامە‌ پیرۆزە‌کان و ئە‌و هە‌موو قە‌صە‌ص و داستان و سەر‌گوزە‌شته‌و ریوا‌یه‌تە‌نە‌ی کە لە‌دین و دیا‌نه‌تدا هە‌ن مە‌به‌ست لە‌مانە‌ ئە‌مه‌یه‌ کە مە‌رۆ‌ف دڵ نە‌رم بێ، بە‌پە‌حم بێ، لە‌خودا بترسێ، بە‌دین بێ، بە‌داد بێ، ئاگای لە‌پاش و پیشی خۆی بێ، لە‌هە‌لە‌ت هە‌ل نە‌دی‌ری و بە‌رنە‌بی‌ه‌وه‌ ناو هە‌زاری پیشی! دە‌نا مە‌به‌ست نە‌ تۆ‌مارکردنی رووداوه‌ می‌ژوو‌یه‌کانە‌، نە‌ نووسینی تۆ‌مارکردنی حە‌قائیقی موحە‌پە‌ده‌یه‌، لە‌سەر شیوه‌یه‌کی پیا‌زی ووشکی پە‌تی و کە‌به‌شی دڵ و دە‌روون و هە‌ست و سۆ‌ز هۆش و گوێشی تیا‌دا نە‌بێ! وە‌نە‌بێ بە‌هۆی گل و گۆی ویزدان و دە‌روون!!

پیاوی زالمی له‌خوا دووری دَلْ ره‌قی خوینمژێ هه‌ژار کوژی نوێژنه‌که‌ری ولاتوێرانکه‌ر چ سوودی له‌زانینی هه‌قائیقی پروت و مه‌سائیلی ته‌ئریخی و فه‌له‌کی وهرده‌گرێ!! جگه‌ له‌ مه‌حکه‌م کردنی کورسییه‌که‌ی که‌وابوو ته‌فسیرو شه‌رحی هه‌دیس (به‌تایبه‌تی ئه‌و به‌شانه‌ی که‌ بو‌سوودی گشتی داده‌نرێ) هه‌تا دَلْ هه‌ژێن و هه‌ست بزوین و دَلْ پرونکه‌ره‌وه‌بن باشتن، هه‌تا مه‌نگی ده‌روون و ویزدان شه‌له‌قینترین له‌بارترن، ته‌نانه‌ت گه‌لی جار پیویسته‌ داستان و ئه‌لقه‌و جه‌مه‌سه‌ره‌کانی که‌می لی‌ل و ته‌ماوی بن و ئه‌وه‌نده‌ ساده‌و ئاشکرا نه‌بن که‌دَلْ سام و شکوایان لی‌ نه‌کا، پروداوی نائاسایی و پچ‌پچ‌پرو سه‌یر سه‌یری که‌مه‌که‌مه‌ گه‌لی جار بای بال به‌خه‌یال ده‌داو له‌ده‌ریای بی‌ په‌یی ئه‌م ژینه‌ پ‌ر له‌ ته‌له‌سمه‌دا سه‌دان گه‌شت و گه‌ردان و ده‌ستاو ده‌ستی پی‌ ده‌کا!! تا به‌چاوی سه‌رو به‌چاوی دَلْ قودره‌تی خودای بو‌ ده‌رده‌که‌وی و ناته‌وانایی و ناته‌واویی خوشی بو‌ روون ده‌بیته‌وه‌و ده‌بی به‌ هوی نزیکه‌بوونه‌وه‌ی له‌کردگاری نازار!

تا به‌زمانی قال و به‌زمانی حال ده‌لی و ده‌لیته‌وه: {الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِهِمْ وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ}.

ئه‌وه‌نده‌ هه‌یه‌ گه‌لی جار له‌هه‌لویستی خۆم ده‌که‌ومه‌ شه‌که‌وه‌و تۆمه‌ت و شه‌لتاخی دوو پرووی و دوو زمانی ده‌روون و نه‌فس له‌خۆم ده‌ده‌م و ده‌لیم که‌ تۆ ئه‌مه‌ گفتوگوو قسه‌ته‌ ئه‌ی ئه‌م شیعره‌ت له‌کوێ هیناوه‌ که‌ده‌لی:

مه‌به‌س له‌م قسه‌ راقه‌ی مه‌قامه‌

ده‌نا پایی‌ تر په‌سه‌ندی لامه‌!

ئه‌ویش خۆیم لی‌ ده‌کا به‌مه‌لاو وه‌ک مه‌لا به‌ژین به‌م شیعرانه‌ به‌ر په‌رچم ده‌داته‌وه‌و ده‌مکوتم ده‌کاو ده‌لی:

نه‌نعام و نه‌عراف زۆر له‌یه‌ک دوورن

نه‌دی‌ عه‌جه‌با وا هاو سنوورن!!

نەنەام ناژەڵە، نەنەفال تالانە
 نەعرف شوورەس کرد بەینی ئەو دوانە!
 واتە بسازن بەپیتی شەرعی خوا
 لەگەڵ زەمانا، ئەوێ عەیبی کوا؟
 خواپە! بەسیری نەم سوورەتانە
 نەبین بەنەنەام لەپووی زەمانە
 لە نەعرف دوور بین لەنەفال دوورتر
 (تأمل) دەم دووراوە نیتەر!!

وەرگیر - ۱۹۸۹/۷/۴

۹) سوورەتی نەفال : (سورة الأنفال)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۸۷۵- عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ عَنْ أَبِيهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ بَدْرٍ جِئْتُ بِسَيْفٍ فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ قَدْ شَفَى صَدْرِي مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَوْ نَحْوَ هَذَا هَبْ لِي هَذَا السَّيْفَ. فَقَالَ هَذَا لَيْسَ لِي وَلَا لَكَ. فَقُلْتُ عَسَى أَنْ يُعْطِيَ هَذَا مَنْ لَا يُبْلَى بِلَايَتِي فَجَاءَنِي الرَّسُولُ فَقَالَ إِنَّكَ سَأَلْتَنِي وَلَيْسَ لِي وَقَدْ صَارَ لِي وَهُوَ لَكَ. قَالَ فَتَزَلْتُ (يَسْأَلُوكَ عَنِ الْأَنْفَالِ) الْآيَةَ. رواه الترمذي وصححه^(۱).

موصەبی کوری سەعد (خودایان لێ خوش نوود بێ) دەلی: باوكم گوئی:
 لەپۆژی پووداوی بەدردا شمشیریکم لە مالی تالانییەکە هەلگرت و بردم بۆلای
 پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) عەزیم کرد: ئەو پیغەمبەری خودا! لەسایە
 خوداوە، لەخودا بەزیاد بێ داخی دلی خۆم بە فرەخوایی (موشریک) هەکان
 پرشت لەتۆلە عومەیری برامدا سەعیدی کوری عاصم کوشت و ئەمە
 شمشیرەکیەتی وایناومە بۆلای تۆ ئەم شمشیرەم پێ ببەخشە، فەرمووی:

^(۱) صحیح عند الترمذی.

(۲) تجرید البخاری / ۴ / ل ۲۵۰ / رقم: ۳۹۵۷، ۳۹۵۸، ۳۹۵۹، فتح الباری شرحه صحیح بخاری.

۳۸۷۷- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ بَدْرٍ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَلْشُدُّكَ عَهْدَكَ وَوَعْدَكَ، اللَّهُمَّ إِنْ شِئْتَ لَمْ تُعَبِّدْ بَعْدَ الْيَوْمِ. فَأَخَذَ أَبُو بَكْرٍ بِيَدِهِ فَقَالَ حَسْبُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَدْ أَلْحَحْتَ عَلَى رَبِّكَ، وَهُوَ فِي الدَّرْعِ، فَخَرَجَ وَهُوَ يَقُولُ (سَيَهْزُمُ الْجَمْعُ وَيُؤَلِّوْنَ الدُّبْرَ) رواهما البخاري في غزوة بدر^(۳).

ئيبینو عه‌بباس (خودایان لى پازى بى) ده‌لى: پیغه‌مبەر (درویدی خودای لى‌سەر بى) له‌پوژى به‌دردا ده‌فرموئى: ئه‌ی خودای من! تو خوا! ئه‌و په‌یمان و به‌لینه‌ی که داوته‌ پیم، بۆمى به‌جیبینه‌و به‌ینه‌ره‌دى بۆم و سه‌رم بخه به‌سه‌ر ئه‌م دوژمنانه‌دا، خودایه‌! خۆت باش باش ده‌زانى ئه‌گه‌ر من و ئۆمه‌تم له‌م شه‌رى مان و نه‌مانه‌دا به‌ده‌ستى ناموسولانه‌کان له‌ناو بچین ئیتیر که‌سى نامینى له‌سه‌ر پووی زه‌وى که‌له‌سه‌ر شیوه‌یه‌کى ره‌وا تو بپه‌رستى که‌وايه ئه‌گه‌ر خۆت هه‌وه‌ست هه‌یه ئه‌وا ئیتیر له‌پاش نه‌مانى ئیمه‌ که‌س تو ناپه‌رستى! تا ئه‌بو به‌کر چو ده‌ستى گرت و گوئى: قوربان! ئیتیر به‌سته. پیغه‌مبه‌ریش له‌جیگه‌که‌ی ده‌رده‌چى و مژده‌ی سه‌رکه‌وتنیان ده‌داتى و ده‌فرموئى:

{سَيَهْزُمُ الْجَمْعُ وَيُؤَلِّوْنَ الدُّبْرَ - ۵۴/۵۴}.

واته: بزانی به‌م زوانه ئه‌و کۆمه‌له‌ی که ئیوه‌ پێیان‌وه ده‌نازان ده‌شکین و پشتیان ده‌شکى و به‌شکانیکى وا ده‌شکین قوشقنه‌قه‌وه‌ت به‌ره‌ودوا هه‌ل دین و کونه مشکیان لى ده‌بى به‌قه‌یسه‌رى! (ب).

۳۸۷۸- قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) نَظَرَ نَبِيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى الْمُشْرِكِينَ وَهُمْ أَلْفٌ وَأَصْحَابُهُ ثَلَاثُمِائَةٍ وَبَضْعَةُ عَشَرَ رَجُلًا فَاسْتَقْبَلَ نَبِيُّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْقِبْلَةَ ثُمَّ مَدَّ يَدَيْهِ وَجَعَلَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ اللَّهُمَّ أَلْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي اللَّهُمَّ آتِنِي مَا وَعَدْتَنِي اللَّهُمَّ إِنْ تُهْلِكَ هَذِهِ الْعِصَابَةَ مِنْ أَهْلِ الْإِسْلَامِ لَا تُعْبِدْ فِي الْأَرْضِ. فَمَا زَالَ يَهْتِفُ بِرَبِّهِ مَاذَا يَدِيهِ مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ حَتَّى سَقَطَ رِدَاؤُهُ مِنْ مَنَكِبَيْهِ فَأَتَاهُ أَبُو بَكْرٍ فَأَخَذَ رِدَاءَهُ فَأَلْقَاهُ عَلَى مَنَكِبَيْهِ ثُمَّ التَزَمَهُ مِنْ وَرَائِهِ فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ كَفَاكَ مُنَاشِدُكَ رَبِّكَ فَإِنَّهُ

(۳) بخاري، غزوة البدر، ۳۹۵۳.

سَيُنْجِزُ لَكَ مَا وَعَدَكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِالْفِ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ). رواه الترمذي ومسلم في الجهاد^(۴).

عومهری کوپی خه‌تتاق (خودای ئی بازی بی) ده‌لئ: له‌پوژئی به‌دردا پیغه‌مبه‌ر (دیوودی خودای له‌سه‌ر بی) کاتی ته‌ماشای له‌شکری ناموسولمانه‌کانی کرد زۆر بوون، هزار که‌س بوون، هاوپی‌کانی خو‌شی له‌چاو ئه‌وانا که‌م بوون ده‌وری سی سهدو ده‌که‌س بوون، پووی کرده‌ پووگه‌و هه‌ردوو ده‌ستی درێژکردوو ده‌ستی کرد به‌هاوارکردن له‌خودا: خودایه! ئه‌و گفته‌ی که‌داوته‌ پیم جی به‌جیی بکه‌ بۆم، خودایه! خو‌ت ئاگات له‌حاله‌که‌یه ئه‌گه‌ر ئه‌م تاقمه‌ موسولمانه‌ بغه‌وتی ئیتر له‌سه‌ر پشتی گو‌ی زه‌وی که‌سی نامینی که‌ تو پیه‌رستی و به‌نده‌یی ساغت بۆیکا ئیتر له‌سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه سه‌رگه‌رمی دووعاو نزاو پارانه‌وه‌ بوو له‌ خوداو ده‌سته‌کانی درێژ ده‌کردن و هاواری له‌خودای خو‌ی ده‌کرد، هه‌تا به‌رماله‌که‌ی له‌شانی که‌وته‌ خواری، ئه‌بو به‌کر چوو به‌رماله‌که‌ی هه‌لگرت و دایه‌وه‌ به‌سه‌رشانیاو له‌پشته‌وه‌ باوه‌شی پیاکردو گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! زۆر لایته‌وه‌ له‌خودای خو‌ت، ئیتر به‌سته، بی گومان که‌خودا ئه‌و به‌لینه‌ی داویتی پیت بو‌تی به‌جی دینی، جا خودای گه‌وره‌ ئه‌مه‌ی نارد ه‌واره‌وه‌:

{إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُمْ بِالْفِ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ - ۹/۸}.

واته: ئالای حه‌ق سه‌رکه‌وت و سه‌ری ناهه‌ق شو‌پ بوو، ئه‌مه‌ش له‌وکاته‌دا بوو که‌ ئیوه‌ به‌کو‌لی دل و سو‌زی سینه‌ له‌خودای خو‌تان ده‌لالانه‌وه‌ داوای هه‌ناو په‌ناتان لی‌ی ده‌کرد، ئه‌وه‌ بوو خودای گه‌وره‌ش هات به‌ ده‌نگتانه‌وه‌ مزگینی سه‌رکه‌وتنی پی‌دان و فه‌رمووی: ئه‌وا بو‌ دلنیا‌یی ئیوه‌ فریشته‌ی فریا له‌پیشتان و له‌پشتانه‌وه‌ کو‌مه‌ل کو‌مه‌ل، به‌رو دوا هاتن و دین

(۴) مسلم. جهاد: ۴۵۶۳. ابوداود. جهاد: ۲۶۹۰. ترمذي. تفسیر القرآن: ۳۸۱.

بۆ یارمه‌تیتان، واهه‌زاریان گه‌یشتنه‌ جئ و دابه‌زین! وه دوو هه‌زاری تریش له‌دوا ئه‌مانه‌وه وان به‌پیوه (ت/م).

۳۸۷۹- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ لَمَّا فَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ بَدْرٍ قِيلَ لَهُ عَلَيْكَ الْغَيْرَ لَيْسَ دُونَهَا شَيْءٌ فَتَادَاهُ الْعَبَّاسُ وَهُوَ فِي وَثَاقِهِ لَا يَصْلُحُ وَقَالَ لَأَنَّ اللَّهَ وَعَدَكَ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ وَقَدْ أَعْطَاكَ مَا وَعَدَكَ قَالَ صَدَقْتَ. رواه الترمذي وصححه^(۵).

ئیبنو عه‌عباس (خودایان لئ پازی بئ) ده‌لئ: کاتئ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سەر بئ) له‌غه‌زای به‌در لیب‌ووه عه‌رزیا‌ن کرد: ئاده‌ی بابجین بۆ کاروانه‌که‌یش، ئه‌ویش بگرین، ئیستا کاروانه‌که‌ بئ پاسه‌وانه‌و که‌سی له‌ده‌ور نییه‌، عه‌بباسیش پئی له‌کو‌تدا بوو، چونکه‌ تازه له‌غه‌زای به‌دردا به‌دیل گیرابوو، له‌ویوه بانگی پیغه‌مبه‌ری کردو گو‌تی: شتی وانه‌که‌ی، ئه‌مه ده‌ست نادا، چونکه‌ خودا به‌لئنی سه‌رخستنی داوه به‌ تو، که‌به‌سه‌ر یه‌کئ له‌م دوو تاقمه‌دا سه‌رت بخا، یا به‌سه‌ر کاروانه‌که‌دا، یا به‌سه‌ر له‌شکره‌که‌دا، وه ئه‌وه‌تانئ خوا به‌لئنه‌که‌ی خوی به‌جئ هی‌ناوه بو‌ت! پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سەر بئ) فه‌رمووی: راست ده‌که‌یت (ت/ص).

۳۸۸۰- وَعَنْهُ: (إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ) قَالَ هُمْ نَفَرٌ مِنْ بَنِي عَبْدِ الدَّارِ. رواه البخاري^(۶).

له‌باره‌ی ئه‌وه‌که‌سانه‌وه که‌له‌م ئایه‌ته‌دا هه‌ره‌شه‌یان لئ کراوه دیسان ئه‌و گو‌تی: ئه‌مانه‌ چه‌ن که‌سئ بوون له‌خیلی به‌نی عه‌بدولدار خوا له‌شانیا‌ندا ده‌فه‌رموئ: {إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ - ۲۲/۸}.

واته: به‌دترین و‌لا‌خ له‌لای خوداوه‌ند ئه‌و که‌پ‌ولا‌ل‌ه‌ن به‌هیچ په‌ند نا‌گرن (ب - هه‌زار په‌حمه‌تی لئ بئ).

^(۵) صحیح عند الترمذی.

^(۶) بخاری. تفسیر سورة الأنفال: ۴۶۶.

۳۸۸۱- ⇒ (ب/۵/ز/۸۱/ل/۲۹۳/ف/۱)^(۷).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَأَنْقُزُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ - ۲۵/۸}.

یه‌زدانی مه‌زن فه‌رموویه‌تی: خۆتان بپاریزن له‌وه‌ی و مو‌صیبه‌تی که‌تاوانبارو بێ تاوان ده‌گریته‌وه، بزانی که‌خودا سه‌ختگیره.

۳۸۸۲- عن ابن عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا أَلْزَلَ اللَّهُ بِقَوْمٍ عَذَابًا، أَصَابَ الْعَذَابُ مَنْ كَانَ فِيهِمْ، ثُمَّ بُعِثُوا عَلَى أَعْمَالِهِمْ. رواه الشيخان^(۸).

ئیبینو عومەر (خودایان لێ پازی بێ) له‌حه‌زیه‌ته‌وه (دیویدی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رموئ: کاتی خودا خواستی له‌سه‌ر ئه‌وه‌بوو که‌ هۆزی تووشی عه‌زاب و سزایکا، سزاکه‌ پاک و پیس ده‌یانگریته‌وه، به‌لام له‌پاش دا له‌ قیامه‌تدا هه‌رکه‌سه‌یان به‌پیی کرده‌وه‌ی خۆی سزای خۆی یا پاداشتی خۆی وه‌رده‌گری (ش).

۳۸۸۳- عن أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَبُو جَهْلٍ (اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ أَوْ اثْنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) فَتَرَلْتُ (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ) * وَمَا لَهُمْ أَنْ لَا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أُولِئَاؤُهُ إِلَّا الْفِتْنُونَ وَلَكِنْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ. رواه الشيخان^(۹).

ئه‌نه‌س (خودای لێ پازی بێ) گوئی: ئه‌بو جه‌هل گوئی: خودایه‌! ئه‌گه‌ر ئه‌م قورئانه‌ راسته‌و نامه‌ی تو‌یه، ئه‌وا به‌رد ببارینه‌ به‌سه‌رماندا، یا سزایه‌کی

^(۷) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ۸۱ رقم: ۱ / ۳۶۳۰-۸۱.

^(۸) بخاري. فتن: ۷۱۰۹ = تجريد / ۵ / ۳۵۷ رقم: ۲۰۹۹ = ۷۱۰۸ فتح الباري شرح صحيح البخاري.

مسلم. الجنة ونعيمها: ۷۱۶۳.

^(۹) بخاري. تفسير: ۴۶۴۸، ۴۶۴۹. مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۹۵. تحفة الأشراف. ۹۷۹.

فره‌سه‌ختمان بۆ بنیره، چونکه ئیمه په‌سه‌ندی ناکه‌ین، وه‌لیمان پرونه‌که‌ئه‌مه‌ له‌لایه‌نی تۆوه‌ نییه‌ بۆیه‌ وائهم دووعاو نزای شه‌ره‌ له‌خۆمان ده‌که‌ین، که‌ئه‌بو جه‌هل و کۆمه‌له‌ پیسه‌که‌ی ئهم نامه‌قوولییه‌یان کرد خودا ئهم ئایه‌ته‌ی ناردە خواره‌وه‌:

{وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ هَذَا هُوَ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَاءِ أَوْ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ، وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ، وَمَا لَهُمْ أَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَائُهُ إِلَّا الْمُتَفَرِّقُونَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ - ۳۲/۸ - ۳۴}.

واته: ئهو نامه‌ردانه‌ ده‌لێن: خودایه‌! ئه‌گه‌ر موحه‌مه‌د پیغه‌مبه‌ری تۆیه‌و ئهم قورئانه‌ راسته‌وه‌ فرموده‌ی تۆیه‌ ئه‌وا له‌ئاسمانه‌وه‌ به‌رده‌بارانمان بکه‌و تازووه‌ به‌به‌رمان بکه‌، به‌هه‌ر سزاو تۆله‌یه‌کی سه‌خت که‌ تۆ بۆمان بنیری پیی قایلین، وه‌لێ ئه‌ی خوشه‌ویست! تۆمایه‌ی په‌حمه‌ت و خێرو خوشی بۆ عالم، له‌به‌ر ئه‌وه‌ خوداشتی وانا‌کاو هه‌تا تۆماوی و تۆ له‌ناویانا بی به‌ به‌ره‌که‌تی ووجودی تۆوه‌ خودا سزایان نادا، هه‌روه‌ها له‌به‌ر ئه‌وه‌دیش سزاو عه‌زابیان نادا چونکه‌ له‌کاتی ته‌واف و هه‌لسوو‌پان به‌ده‌وری کابه‌دا (که‌مالی خودایه‌و خانه‌ی میهره‌بانه‌و جینگه‌ی ئه‌من و ئاسایش و هیمنییه‌) له‌خودا ده‌پارێنه‌وه‌و داوای لێ خوشبوونی لێ ده‌که‌ن، ده‌نا ئه‌گه‌ر له‌فه‌پرو به‌ره‌که‌تی تۆو له‌پیت و فه‌پی دووعای ئیستیغفاروه‌ نه‌بی ئهم نه‌گبه‌تانه‌ چی چاکه‌و پیاوه‌تییه‌کیان هه‌یه‌ که‌له‌به‌ر ئه‌وه‌ خودا سزایان نه‌دا، به‌ پیچه‌وانه‌وه‌ نه‌ک هه‌رچاکه‌یان نییه‌ به‌لکوو خراپه‌شیان زۆره‌و به‌پیی سه‌گه‌، ئه‌وه‌تانی سه‌ره‌پای کوفرو فره‌ خواپی ریگه‌ی هامووشۆو ته‌وافی تۆو موسولمانان قه‌ده‌غه‌ ده‌که‌ن له‌وه‌ که‌به‌سه‌ر به‌ستی له‌ناو مه‌سجیدولحه‌راما په‌رستشی خۆتان بکه‌ن، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا که‌ئه‌مانه‌ ئه‌وحه‌قه‌یان نییه‌، چونکه‌ خۆ ئه‌وان خاوه‌ن کارو کاربه‌ده‌ستی که‌عه‌ نین، چونکه‌ کاربه‌ده‌ستی ئه‌وخانه‌ پیرۆزه‌ ده‌شی له‌خودا ترسه‌کان بن و ئه‌وانیش زۆر له‌ خودای گه‌وره‌ دوورن! به‌لام

٣٨٨٤- عن أبي موسى عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: أنزل الله على أماتين لأمتي (وما كان الله ليعذبهم وأنت فيهم) (وما كان الله لمعذبهم وهم يستغفرون) إذا مضيت تركت فيهم الاستغفار إلى يوم القيامة. رواه الرمزي^(١).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ - ٣٨/٨}.

(١٠) سكت عن درجته الشارح.

۳۸۸۵- عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ قُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا تُؤَاخِذُ بِمَا عَمِلْنَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ قَالَ مَنْ أَحْسَنَ فِي الْإِسْلَامِ لَمْ يُؤَاخِذْ بِمَا عَمِلَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَمَنْ أَسَاءَ فِي الْإِسْلَامِ أُخِذَ بِالْأَوَّلِ وَالْآخِرِ^(۱۱).

عەبدوللّا (خودای لێ پازی بێ) گوئی: عەرزی پێغه‌مبەرمان کرد: قوربان! ئەو پێغه‌مبەری خودا! ئەوێ لەکاتی نەزانی دا کردوومانە پرسینه‌وه‌ی ههیه؟ فەرمووی: هه‌رکەسێ له‌ئیسلامه‌تی دا کارو کرده‌وه‌ی جوان و شیرین بێ ئیتر ئەوێ که‌له سه‌رده‌می نەزانی دا کردوویه‌تی لێپرسینه‌وه‌ی نییه، به‌لام ئەگەر له‌کاتی ئیسلامه‌تییدا کاری خراب بێ ئەوه تۆله‌ی به‌رو دوا‌ی لێ ده‌سینری! (م).

۳۸۸۶- وَقَالَ حَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ: أَيُّ رَسُولِ اللَّهِ أَرَأَيْتُ أُمُورًا كُنْتُ أَتَحَسُّ بِهَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مِنْ صِلَةٍ وَعَتَاقَةٍ وَصَدَقَةٍ، هَلْ لِي فِيهَا مِنْ أَجْرٍ؟ قَالَ: أَسَلَّمْتَ عَلَى مَا سَلَفَ مِنْ خَيْرٍ. رواهما مسلم^(۱۲).

حه‌کیمی کو‌ری حیزام (خودای لێ پازی بێ) گوئی: ئەو پێغه‌مبەری خودا! پێم بفرموو ئەوچاکه‌و کاروباران‌ه‌ی که‌له سه‌رده‌می نەزانی دا کردوومن و به‌عیباده‌تم زانیون ئایا هه‌یج ئەجرو پاداشتیان بۆم هه‌یه؟ ئەوانه‌یش وه‌کوو خه‌یرکردن و به‌نده‌ ئازادکردن و په‌یوه‌ندی خزمایه‌تی و شتی تری و، فەرمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ): له‌سه‌ر بناغه‌یه‌کی باش و چاک ئیسلام بوویت و په‌ریزت پاکه‌و بنه‌تووت چاکه‌ (م).

۳۸۸۷- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَرَأَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَذِهِ الْآيَةَ عَلَى الْمُنْبَرِ (وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) قَالَ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ أَلَا إِنَّ اللَّهَ سَيَفْتَحُ لَكُمْ الْأَرْضَ وَتُكْفَوْنَ الْمُؤَنَةَ فَلَا يَغْزَنُ أَحَدُكُمْ أَنْ يُلْهُوَ بِأَسْهُمِهِ. رواه الرمذي (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)^(۱۳).

^(۱۱) بخاری. استتابة المرتدین: ۶۹۲۳، ۶۹۲۱ = تجرید / ۵ / ۳۳۹ رقم: ۲۰۸۰. مسلم. ایمان: ۳۱۵.

^(۱۲) بخاری. زکاة: ۱۴۳۶، ۲۱۰۷، ۲۴۰۱، ۵۹۹۲. مسلم. ایمان: ۳۱۹.

^(۱۳) سکت عنه الشارح.

عوقبه‌ی کوری عامیر (خودای لئ بازی بئ) گوتی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بئ) ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه:

{وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ - ۸/۶۰}.

واته: چیتان له‌ده‌ست دئ و چه‌نده‌تان له‌باردا هه‌یه له‌باره‌ی جه‌نگه‌وه ئاماده‌ی بکه‌ن، له‌چه‌ک و تفاق‌ی تری شه‌پو هه‌موو جوړه هیزکی تری و کهده‌بی به‌مایه‌ی سه‌رکه‌وتن و رووخاندنی ووره‌ی دوژمن ئەمه‌ی خوینده‌وه و سئ جار له‌سه‌ریه‌ک بۆ دووپات‌کردنه‌وه فهرمووی: هۆشیار بئ که‌خودا زه‌ویتان بۆ فه‌تح ده‌کا و له‌سایه‌ی خوداوه و لا‌تیکی زۆر ده‌گرن و واتان لئ دئ که‌خه‌می ئازووقه‌و پوژیتان نابئ، به‌لام نه‌که‌ن به‌وه سارد‌بینه‌وه و از له‌تیربازی و مه‌شق کردن به‌چه‌ک بی‌ن! (ت):

چه‌کی دویتنیکه نه‌ه‌پو چه‌قویه

چه‌کی نه‌ه‌پو که‌ش سه‌به‌ی په‌پویه

چه‌ک نه‌و چه‌که‌یه نه‌ه‌پو له‌شانه

(نان نه‌و نانه‌یه نه‌ه‌پو له‌خوانه)

گشت شت ده‌گۆپن به‌پیتی زه‌مانه

هه‌قایق نه‌بئ، وه‌کی خۆمانه

نه‌گۆپو یه‌ک دین، مه‌ردی مه‌یدانه

پئ لیتنه‌نانی پی‌شه‌ی نه‌زانه!

مه‌به‌س له‌خۆمان گه‌ل نی‌سلا

دینی نا‌گۆپن تا پۆی قیامه

۳۸۸۸- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ (إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ) شَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حِينَ فُرِضَ عَلَيْهِمْ أَنْ لَا يَفِرَّ وَاحِدٌ مِنْ عَشْرَةٍ، فَجَاءَ التَّخْفِيفُ فَقَالَ (الآن خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ

مِنْكُمْ مَائَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مَائَتِينَ). قَالَ فَلَمَّا خَفَّفَ اللَّهُ عَنْهُمْ مِنَ الْعِدَّةِ نَقَصَ مِنَ الصَّبْرِ بِقَدَرِ مَا خَفَّفَ عَنْهُمْ. رواه البخاري^(١٤).

ئيبينو عه‌بباس (خودايان لى پازى بى) گوتى: كه‌ئهم ئايه‌ته هاته خواره‌وه:

{إِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ - ٦٥/٨}.

واته: ئه‌گه‌ر بيبست كه‌سى خۆگري به‌سه‌برو به‌پشوو بيبى له‌ئيوه به‌فه‌رمانى خودا كه‌ هه‌ميشه له‌گه‌ل موسولمانى خۆگر دايه، ئه‌وا ئيوه زال ده‌بن به‌ سه‌ر دووسه‌د كه‌سى كافردا كه‌ ئه‌مه‌هات موسولمانه‌كان نيگه‌ران بوون و ته‌واو سه‌خه‌ته‌ى كردن، چونكه‌ به‌پيى ئه‌م ئايه‌ته له‌سه‌ر موسولمانان دانرا بوو: كه‌ تاقه‌يه‌ك موسولمان ده‌بى پوو به‌پووى ده‌ كافر رابوه‌ستى و نابى له‌به‌ريان رابكا، له‌پاش دا خودا بارى سووك كردن و كارى بو ئاسان كردن و ئه‌م ئايه‌ته‌ى ترى ناردە خواره‌وه كه‌ ده‌فه‌رموى:

{الآن خَفَّفَ اللَّهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ أَنَّ فِيكُمْ ضَعْفًا فَإِنْ يَكُنْ مِنْكُمْ مِئَةٌ صَابِرَةٌ يَغْلِبُوا مِائَتِينَ - ٦٦/٨}.

واته: ئيبستا خودا بارى ئيوه‌ى سووك كردو له‌ ئه‌ركى سه‌رشانتانى كه‌م كرده‌وه، خودا خۆى ده‌زانى كه‌ ئيوه‌يش هه‌ر ئاده‌میزادن و ئاده‌میزاديش به‌پيى سه‌رووشى خودايى تووشى كزى و زه‌بوونى و بى ووره‌يى ده‌بى، له‌به‌ر ئه‌وه‌ به‌ريارى دا: ئه‌گه‌ر له‌ئيوه‌ سه‌د جه‌نگاوه‌رى خۆگر هه‌بى سه‌رده‌كه‌ون به‌سه‌ر دووسه‌د كه‌س له‌ كافره‌كان. به‌لام كاتى خودا بارى سووك كردن به‌ ئه‌ندازه‌ى ئه‌و بارسووكييه‌ له‌سه‌برو خۆگري و ئازايه‌تيانى كه‌م كرده‌وه (ب - خوداي لى پازى بى).

٣٨٨٩ - عن ابن عباس (رضي الله عنه) ان النبي (صلى الله عليه وسلم): يَوْمُ بَذَرٍ قَالَ لِأَبِي بَكْرٍ وَعُمَرُ: مَا تَرَوْنَ فِي هَذِهِ الْأَسَارَى؟ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ هُمْ بَنُو النِّعَمِ وَالْعُسَيْرَةِ أَرَى أَنْ تَأْخُذَ مِنْهُمْ فِدْيَةً فَتَكُونُ لَنَا قُوَّةٌ عَلَى الْكُفَّارِ فَعَسَى اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُمْ

لِلْإِسْلَامِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : مَا تَرَى يَا ابْنَ الْخَطَّابِ ؟ قَالَ : لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَرَى الَّذِي رَأَى أَبُو بَكْرٍ وَلَكِنِّي أَرَى أَنَّ ثَمَكُنَا فَتَضْرِبَ أَعْنَاقَهُمْ فَتُمْكِنَ عَلَيَّا مِنْ عَقِيلٍ فَيَضْرِبَ عُنُقَهُ وَتُمْكِنَنِي مِنْ فُلَانٍ فَأَضْرِبَ عُنُقَهُ فَإِنَّ هَؤُلَاءِ أُنْمَةُ الْكُفْرِ وَصَنَادِيدُهَا فَهَوَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَا قَالَ أَبُو بَكْرٍ وَلَمْ يَهْوِ مَا قَالَ عُمَرُ. فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْقَدِ حِفْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَبُو بَكْرٍ قَاعِدَيْنِ يَنْكِيَانِ قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخْبِرْنِي مِنْ أَى شَيْءٍ تَبْكِي أَلْتَ وَصَاحِبُكَ فَإِنَّ وَجَدْتُ بُكَاءَ بَكَيْتُ وَإِلَّا تَبَاكَيْتُ لِبُكَائِكُمَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) : أَبْكِي لِلَّذِي عَرَضَ عَلَيَّ أَصْحَابُكَ مِنْ أَخَذِهِمُ الْفِدَاءَ لَقَدْ عَرَضَ عَلَيَّ عَذَابُهُمْ أَذْنَى مِنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ. وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (مَا كَانَ لَنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُلْحَنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَصَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ) الْآيَاتِ الثَّلَاثِ. رواه مسلم في الجهاد والرمذي^(۱۰).

عەبدوللای کۆری عەبباس (خودیان لێ پازێ بێ) کە مەشهورە بە ئیبنو عەبباس دەلی: پۆژی غەزای بەدر کە دیلەکانیان گرت حەزەت (دروودی خودای لەسەربێ) بەئەبو بەکەر عومەری فەرموو: بۆ ئەم دیلانە ئیو پاتان چۆنە؟ ئەبو بەکەر گوتی: ئەو پیغەمبەری خودا! ئەمانە خەزم و کەس و کاری خۆمان، هەموو ئامۆزاو هۆزی خۆتن، من و بەباش دەزانم کە سەرانیان لێ وەرگیری، ئەو فیدیە و سەرەنەیه دەبێ بەهێزو هەناو بۆمان بەرابەر بەکافران، سا بەلکوو خوداش بیانیهێنیتە سەر پێی ئیسلامەتی، جا حەزەت (دروودی خودای لەسەربێ) فەرموو: ئەو عومەر! ئەو تۆ پات چۆنە، تۆ دەلی چی؟ گوتی: نەبە خودا ئەو پیغەمبەری خودا! من پام وایە، من ئەم پرایەیی ئەبویەکر بەباش نازانم، بەلام من پام وایە کە تۆ پێگەمان بەدیت و فەرمان بەکەیت کە یەکە یەکە بەدین لەگەردنیان، عەقیل بەدەرە دەست عەلی بۆ کە لە گەردنی بدات، وە فیسارەکەس کە خەزمی منە بیدەرە دەست من تا بە دەستی خۆم بەدەم لەگەردنی، چونکە ئەمانە سەرۆک و پیشەوای میللهتی کوفرن و

گه‌وره‌گه‌وره‌کانی جیهانی بئی ئایینین ئەگەر ئەمانه سەر و نگوون بکڕین قه‌لای کوفرو بپه‌رستی ده‌تلیسیته‌وه! عومەر (خودای لئ پازی بئ) گوتی: وه‌لئ پیغه‌مبەر (دروودی خودای لاسر بئ) خوشی حه‌زی له‌قسه‌که‌ی ئەبویه‌کر پتر بوو، وه زۆر هه‌وه‌سی له‌قسه‌که‌ی عومەر نه‌بوو، وه له‌ئه‌نجامدا پرایان هاته‌ سەر وه‌گرتنی سهرانه، که‌چی بۆ سبه‌ینئ که‌ چووم بۆ خزمه‌تی حه‌زرت (دروودی خودای لاسر بئ) پوانیم که‌وا پیغه‌مبەر و ئەبو به‌کر پیکه‌وه دانیشتون ده‌گرین گوتم: ئەه‌ی پیغه‌مبهری خودا! پیم بفهرموو خۆت و هاوپیکه‌ت له‌به‌رچی ده‌گرین، ئەگەر بزانی گریان هه‌ل ده‌گرئ ئەوا منیش ده‌گریم ئەگه‌رنا هیچ نه‌بئ منیش له‌به‌ر ئیوه‌ خۆم ده‌که‌مه‌ گریان؟! ئەویش (دروودی خودای لاسر بئ) فهرمووی: بۆ ئەوه ده‌گریم که‌ هاوپیکانی تو پراویژیان بۆ کردم، که‌ سهرانه وه‌برگیرین له‌دیله‌کانی به‌درو نه‌یانکوژین، ئەوه‌بوو وامان کرد، به‌لام ئەوه‌تانی له‌په‌نای ئەم دره‌خته‌دا که‌وا له‌په‌نامدا ئەو سزایه‌ی که‌ خودا ناردوویه‌تی بۆیان له‌سەر ئەو پراویژه‌ پیم نیشان درا! جا خودای گه‌وره‌و سهرور ئەم نایه‌ته‌ی نارد ه‌واره‌وه‌:

{مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُفْجِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ}، هه‌تا: ان الله غفور الرحيم - ۶۷/۸ - ۶۹}.

واته: له‌سهره‌تای دامه‌زاندنی ئایینه‌وه نابئ پیغه‌مبهران و په‌په‌ره‌وانیان چاویان له‌مالی دنیاو پپو پیتی ئەم کۆنه جیهانه‌ بئ، وه خه‌ریکی دیل پراگرتن بن و خویان به‌شتی واوه خه‌ریک بکه‌ن، هه‌لویست زۆر ناسکه‌، که‌هه‌ل له‌کیس چوو له‌کیس ده‌چئ، ده‌شتی زه‌برو زه‌نگ بنوینن و خوینی دوژمنی دینتان بریژن وه‌ک لافاو، وامه‌زانن که‌خودا خوین پرشتنی پئ خوشه‌ نه‌، به‌لام خودا به‌رژه‌وه‌ندی ئیوه‌ی ده‌وئ، خوی ته‌واناو دانایه‌ له‌هه‌موو که‌س له‌شت باشت ده‌زانئ، چاوتان له‌فهرمایشتی ئەو بئ، گوئ به‌لاژگه‌ لاژگی گیره‌شیوین مه‌دن، که‌ده‌لین: ناشتی سه‌رچاوه‌ی به‌هه‌شتی هه‌ردوو جیهانه‌، له‌سەر ئەمه‌ی که‌ کردتان خه‌ریک بوو خودا تو‌له‌یه‌کی گه‌وره‌تان لئ بستینئ،

به‌لام نامه‌ی نه‌زله‌ی له‌و حوله‌ه‌ه‌ف‌و‌ظ فریاتان که‌وت، ده‌ی بخۆن له‌ده‌ست که‌وتی ئەم جه‌نگه‌تان به‌حه‌لالی و به‌پاکی، ئەم پازوگله‌یی‌ه‌ بو‌ئوه‌ نییه‌ که‌ئوه‌تان لێ‌ه‌پام بێ، به‌لام سه‌ر‌پ‌شته‌ی کار ئه‌وه‌یه‌ که‌هه‌میشه‌ له‌خودا به‌ترسن و له‌فه‌رمانی ده‌رمه‌چن، به‌پراستی خودای ئیوه‌ گه‌لی لیب‌وورده‌و میه‌ره‌بانه (م/ت).

۳۸۹۰- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَمْ تَحِلَّ الْغَنَائِمُ لِأَحَدٍ سِوِ الرَّؤُوسِ مِنْ قَبْلِكُمْ كَأَنْتُمْ تَنْزِلُ نَارًا مِنَ السَّمَاءِ فَتَأْكُلُهَا. قَالَ سَلِيمَانُ الْأَعْمَشُ فَمَنْ يَقُولُ هَذَا إِلَّا أَبُو هُرَيْرَةَ الْآنَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ بَذْرِ وَقَعُوا فِي الْغَنَائِمِ قَبْلَ أَنْ تَحِلَّ لَهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسْكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ). رواه الترمذي بسند صحيح. نَسَأَلُ اللَّهَ صِحَةَ الْقَوْلِ وَالْفِعْلِ آمِينَ^(۱۶).

ئەبو هورەیره (خودای لێ‌پازی بێ) پی‌غه‌مبەر (س‌و‌ودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمو‌ی: له‌پیش ئیوه‌دا غه‌نیمه‌ت و تالانی بو‌که‌سی تر‌پ‌ه‌وا نه‌بووه‌، جار‌ان له‌شوینکدا مانی تالانییه‌که‌یان خه‌رمانه‌ ده‌کرد، ئینجا له‌ئاسمانه‌وه‌ ئاگرێ ده‌هاته‌ خواره‌وه‌ ده‌یخواردا به‌لام کاتی پوژی به‌در پوویدا له‌پیش ئه‌وه‌دا که‌ غه‌نیمه‌ت و تالانییان بو‌حه‌لال بکری خود سه‌ر‌په‌لاماریان دا، جا خودای گه‌وره‌ ئەمه‌ی نارده‌ خواره‌وه‌:

{لَوْلَا كِتَابٌ مِّنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسْكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ - ۶۸/۸}. ⇒ (ت-س/ص).

۱۰) سووره‌تی نه‌ویه‌ مه‌ده‌نییه‌، (سه‌دو بیست و نۆ‌نایه‌ته‌)

سورة التوبة: مدنية وهي مائة وتسع وعشرون آية

۳۸۹۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ قُلْتُ لِعُمَّانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) مَا حَمَلَكُمْ أَنْ عَمَدْتُمْ إِلَى الْأَنْفَالِ وَهِيَ مِنَ الْمَتَانِي وَإِلَى بَرَاءَةِ وَهِيَ مِنَ الْمِثْنِ فَقَرَأْتُمْ

^(۱۶) صحيح عند الترمذي.

يَتْنَهُمَا وَلَمْ تَكْتُبُوا بَيْنَهُمَا سَطْرَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَوَضَعْتُمُوهَا فِي السَّبْعِ الطُّوْلِ مَا حَمَلَكُمْ عَلَى ذَلِكَ فَقَالَ عُثْمَانُ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِمَّا يَأْتِي عَلَيْهِ الرِّمَانُ وَهُوَ تَنْزِيلُ عَلَيْهِ السُّورُ ذَوَاتُ الْقَدَدِ فَكَانَ إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الشَّيْءُ دَعَا بَعْضَ مَنْ كَانَ يَكْتُبُ فَيَقُولُ ضَعُوا هَؤُلَاءِ الْآيَاتِ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكِّرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا وَإِذَا نَزَلَتْ عَلَيْهِ الْآيَةُ فَيَقُولُ ضَعُوا هَذِهِ الْآيَةَ فِي السُّورَةِ الَّتِي يُذَكِّرُ فِيهَا كَذَا وَكَذَا وَكَانَتْ الْأَنْفَالُ مِنْ أَوَائِلِ مَا أُنْزِلَتْ بِالْمَدِينَةِ وَكَانَتْ بَرَاءَةٌ مِنْ آخِرِ الْقُرْآنِ وَكَانَتْ قِصَّتُهَا شَبِيهَةً بِقِصَّتِهَا فَظَنَنْتُ أَنَّهَا مِنْهَا فَقَبِضَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَمْ يُبَيِّنْ لَنَا أَنَّهَا مِنْهَا فَمِنْ أَجْلِ ذَلِكَ قَرَلْتُ يَتْنَهُمَا وَلَمْ أَكْتُبْ بَيْنَهُمَا سَطْرَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ فَوَضَعْتُهَا فِي السَّبْعِ الطُّوْلِ. رواه الرمذي^(۱).

ئیبینو عەبباس (خودایان لێ پازنی بێ) دەلێ: گوتم بە عوسمان: سوورەتی ئەنفال لە سوورەتە کورتەکانە و سوورەتی تەوبە لە سوورەتە درێژەکانە و لەو سوورەتانەیە کە لە سەد ئایەت زیاترین، ئەدی بۆچی بەرو دوا داتان ناوێ و لەنیوانیاندا (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) تان نەنووسیو؟ سەرەپای ئەوەیش سوورەتی ئەنفالتان لەناو حەوت سوورەتە درێژەکەدا داناو، ئەمەتان لەبەرچی وا کردوو؟ ئەویش (رمزای خودای لەسەر بێ) گوتی: جارێ پێغەمبەر (سەددی خودای لەسەر بێ) هەموو کات سوورەت لەسەر سوورەت دەهاتە خوارووە بۆی، کە هەر سوورەتە ی بریتی بوو لە ژمارەیی ئایەت، بەلام ئەگەر ئایەتی بەتەنیا، یا چەن ئایەتیکی بۆ بەتەنیا کە لە سوورەت کەمتر بوونایە، ئەوا نووسەریکی بانگ دەکردو دەیفەرموو: ئەم ئایەتە یا دەیفەرموو: ئەم ئایەتانە لەفلان سوورەتدا دابنێن کە باسی ئەوەی تیا دا کراوە بەم پێیە پێغەمبەر (سەددی خودای لەسەر بێ) خۆی جیگە ی سوورەت و جیگە ی ئایەتی دیاری دەکرد، جەهەر چەند سوورەتی ئەنفال لەسوورەتە پێشینەکان و لەمەدینە هاتۆتە خوارێ، وە سوورەتی بەرائەت لەناخرو ئۆخری قورئاندا لە مەدینە نازل

(۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

بووه، هه‌رچه‌ند ئه‌مه وایه به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی که داستانی ئه‌م دوو سووره‌ته له‌یه‌کتر ده‌چێ و واتاو ئه‌حکامه‌کانیان له‌گه‌ڵ یه‌کتری ده‌گونجین من واتێ گه‌یشتم که ئه‌میش به‌شی‌که له‌ئه‌نفال، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش پیغه‌مبه‌ر (درووی خودای له‌سه‌ر بن) هه‌تا کوچی دوا‌ی کرد جی‌گه‌ی ئه‌م سووره‌ته‌ی دیاری نه‌کرد، جا له‌به‌ر ئه‌وه له‌پاڵ یه‌کدا نووسیم و دامن و هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌یش (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) م له‌ نیوانیان نه‌ نووسی، هه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌یش سووره‌تی ئه‌نفال دانا له‌نیوانی هه‌وت سووره‌ته درێژه‌که‌دا، که بریتین له‌م هه‌وت سووره‌ته: به‌قه‌ره، ئالی عیمران، نيساء، مائیده، ئه‌نعام، ئه‌عراف، ته‌وبه (ت-س/ص).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَأَذَانٌ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ} (۳/۹).

یه‌زدانی مه‌زن ده‌فه‌رموێ: ئه‌مه که ئیسته به‌یانی ده‌که‌ین په‌یامێکه، له‌لایه‌نی خوداو پیغه‌مبه‌ری خوداوه‌یه، له‌ پۆژی هه‌جی زۆر گه‌وره‌دا جاری ده‌ده‌ین به‌ناو کو‌مه‌له‌ی ئاده‌میزادا، که خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا به‌رین و دوورن و بێ په‌یوه‌ندن له‌گه‌ڵ هۆزی ناموسولمان و هاوبه‌شپه‌یداکه‌ردا، به‌هیچ جوړی دانوله‌یان به‌یه‌که‌وه ناکو‌لی و میانه‌یان پێکه‌وه نییه، ئه‌ی مه‌ردوم! ئه‌گه‌ر تۆبه بکه‌ن و په‌شیمان ببه‌وه له‌کافریتی و موسولمان ببن و ئایینی تاک و ته‌نیا‌ی بگره‌ ئه‌ستۆی خۆتان ئه‌وه زۆر باشه بو‌ه‌ردو جیهانتان، به‌لام ئه‌گه‌ر پشت هه‌ل بکه‌ن له‌م ئایینه‌ راست و دروسته ئه‌وه بزانتان که پزگارانابن له‌ ده‌ستمان و ئیوه ئه‌و کو‌په‌ نین که بتوانن خۆتان له‌هه‌وێلی چنگی خودای ته‌وانا قوتار بکه‌ن، زوو یا دره‌نگ به‌رره‌تی ده‌که‌ون و هه‌قی به‌رو دواتان لێ ده‌کاته‌وه، ئه‌ی موحه‌مه‌د! موژده‌ی سزایه‌کی سه‌خت و به‌سوێ بده به‌وانه که‌بێ بپروا کافرن.

۳۸۹۲- عَنْ عَمْرِو بْنِ الْأَخْوَصِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ شَهِدَ حَجَّةَ الْوَدَاعِ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَذَكَرَ وَوَعَّظَ ثُمَّ قَالَ أَيُّ يَوْمٍ أَخْرَمَ أَيُّ يَوْمٍ

أَحْرَمَ أَيُّ يَوْمٍ أَحْرَمَ. قَالَ فَقَالَ النَّاسُ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ فَإِنَّ دِمَاءَكُمْ وَأَمْوَالَكُمْ وَأَعْرَاضَكُمْ عَلَيْكُمْ حَرَامٌ كَحُرْمَةِ يَوْمِكُمْ هَذَا فِي بَلَدِكُمْ هَذَا فِي شَهْرِكُمْ هَذَا أَلَا لَا يَجْنِي جَانٌ إِلَّا عَلَى نَفْسِهِ وَلَا يَجْنِي وَالِدٌ عَلَى وَلَدِهِ وَلَا وَلَدٌ عَلَى وَالِدِهِ أَلَا إِنَّ الْمُسْلِمَ أَخُو الْمُسْلِمِ فَلَيْسَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ إِلَّا مَا أَحَلَّ مِنْ نَفْسِهِ أَلَا وَإِنْ كُلُّ رَبَا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ لَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تَظْلَمُونَ غَيْرَ رَبَا الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ فَإِنَّهُ مَوْضُوعٌ كُلُّهُ أَلَا وَإِنْ كُلُّ دَمٍ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَوْضُوعٌ وَأَوَّلُ دَمٍ أَضَعُ مِنْ دِمَاءِ الْجَاهِلِيَّةِ دَمُ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ كَانَ مُسْتَرَضِعًا فِي بَنِي لَيْثٍ فَقَتَلَتْهُ هَذِيلٌ أَلَا وَاسْتَوْصُوا بِالنِّسَاءِ خَيْرًا فَإِنَّمَا هُنَّ عَوَانٌ عِنْدَكُمْ لَيْسَ تَمْلِكُونَ مِنْهُنَّ شَيْئًا غَيْرَ ذَلِكَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ فَإِنْ فَعَلْنَ فَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ ضَرْبًا غَيْرَ مُبْرِحٍ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا أَلَا إِنَّ لَكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ حَقًّا وَلِنِسَائِكُمْ عَلَيْكُمْ حَقًّا فَأَمَّا حَقُّكُمْ عَلَى نِسَائِكُمْ فَلَا يُوطِئَنَّ فُرْشَكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ وَلَا يَأْذَنَنَّ فِي بُيُوتِكُمْ مَنْ تَكْرَهُونَ أَلَا وَإِنْ حَقُّهُنَّ عَلَيْكُمْ أَنْ تُحْسِنُوا إِلَيْهِنَّ فِي كِسْوَتِهِنَّ وَطَعَامِهِنَّ. رواه الترمذي ومسلم^(۲).

ئەم فەرموودە پیرۆزەیه لەم دوو شوێنەدا لە پێشەوێ پابورد: (ب - ۲ ز ۱۱۲ - ۱۱۹ ف - ۲) + (ب - ۲ ز - ۱۱۶ ل - ۲۲۸ ف - ۱). ————— لێرانی ئەمەری کۆری ئەهوه‌هوه (خودای لێ پازی بێ) ده‌لێ: لەهه‌جی مائناوایی (هه‌ج‌ه‌تولویداع) دا له‌ خزمه‌تی پێغه‌مبه‌ردا بووم، هه‌زه‌ت (دیوێ خودای له‌سه‌ر بێ) له‌پاش سوپاس و ستایش کردنی خودای گه‌وره‌ ده‌ستی کرد به‌ په‌ندو ئامۆژگاری کردن و فەرمووی: چ پۆژی زۆر گه‌وره‌و به‌قه‌دره‌ سێ جار ئەم پرسیاره‌ی دووپات کرده‌وه، خه‌ڵکه‌که‌یش عه‌زیزان کرد: پۆژی هه‌جی زۆر گه‌وره‌ واته‌: پۆژی جه‌ژنی قوربان ئەه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا! فەرمووی: ده‌سا خوین و مال و ناموستان به‌یه‌کتری هه‌رام و نا‌په‌وايه، وه‌ک چۆن ئەم رۆژه‌تان گه‌لی به‌پێزو به‌قه‌دره‌و شکاندنی پێزو حورمه‌تی تاوانیکێ گه‌لی

(۲) مسلم. الحج: ۲۹۴۱. تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ۱۱۲ رقم: ۲ / ۱۶۱۵.

گه‌وره‌یه ئه‌وانیش ئاوه‌ها، نه‌خوازه‌للا شکاندن پیزی ئه‌م رۆژه‌شتان له‌م شاره‌تانابی که شاری مه‌که‌که‌یه‌و به‌سته‌و له‌م مانگه‌شتانا بی که‌یه‌کیکی له‌مانگه‌ حه‌رامه‌کان. هۆشیار بن! تاوئی تاوانکار ته‌نیا هه‌ر له‌سه‌ر خۆیه‌تی و ناتهنیته‌وه‌ بۆ که‌س و کاری، که‌وابوو تاوانی باوک و دایک په‌یوه‌ندی به‌سه‌ر منالیانه‌وه‌ نییه، وه‌ هه‌روه‌ها به‌ پیچه‌وانه‌شه‌وه، بزانی که‌ موسولمان برای موسولمانه، وه‌ سه‌رو مالی موسولمان له‌برای موسولمانی ناپه‌روایه‌و حه‌رامه‌ مه‌گه‌ر شتی که‌به‌په‌زای خۆی بی و خۆی په‌وای بدینی بۆی، بزانی هه‌موو سوودی که‌له‌سه‌ر ده‌می نه‌زانی دابوو هه‌مووی به‌تاله‌و پووچه، وه‌ک خودا ده‌فه‌رموی:

{فَإِنْ لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ} - {۲۷۹/۲}.

سه‌رمایه‌ی قه‌رزه‌کانتان هه‌رچه‌نی بی ئه‌وه‌تان ده‌که‌ویتته‌وه، به‌بی زیاده‌که‌م وه‌ری بگرنه‌وه، نه‌سته‌م له‌خه‌ک بکه‌ن و نه‌که‌سیش سته‌م له‌ئیه‌و بکا به‌لام سووده‌کانی عه‌بباسی کوری عه‌بدولموطه‌لیب که‌مامه‌ی منه‌ هه‌مووی پووچ و به‌تاله‌ به‌سه‌رمایه‌و قازانجه‌وه! مه‌نده (به‌قییه‌)ی فه‌رموده‌که‌ وه‌ک گوتمان له‌پیشه‌وه‌ له‌و دوو شوینه‌دا رابورد (ت/م).

۳۸۹۳- ⇒ (ب/۲/ز ۱۱۲/ل ۲۱۹/ف ۲/۳).

۳۸۹۴- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ أَبُو بَكْرٍ فِي الْحَجَّةِ الَّتِي أَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَيْهَا قَبْلَ حَجَّةِ الْوَدَاعِ فِي رَهْطٍ يُؤَدُّونَ فِي النَّاسِ بِمَنْى الْأُحَجَّ بَعْدَ الْعَامِ مُشْرِكًا وَلَا يَطُوفُ بِالْبَيْتِ غُرَبَاءَ ثُمَّ أَرْدَفَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعْلِي يُؤَدُّنَ بِرَاءَةً فَأَذَّنَ مَعَنَا عَلِيٌّ فِي أَهْلِ مَنْى يَوْمَ التَّحْرِ بِرَاءَةً. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ وَلَفْظُهُ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَبَا بَكْرًا وَأَمَرَهُ أَنْ يُنَادِيَ بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ، ثُمَّ أَتْبَعَهُ عَلِيًّا فَبَيْنَا أَبُو بَكْرٍ فِي الطَّرِيقِ سَمِعَ رُغَاءَ نَاقَةِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْقَصْوَاءَ فَخَرَجَ

فَرَعَا فَنَظَنَّ أَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ (مَنْ لَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَإِذَا هُوَ عَلَىٰ فِدْفَعٍ إِلَيْهِ كِتَابَ رَسُولِ اللَّهِ (مَنْ لَّهِ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَمَرَ عَلِيًّا أَنْ يُنَادِيَ بِهَؤُلَاءِ الْكَلِمَاتِ فَانْطَلَقَا فَحَجَّاهُ فَقَامَ عَلَىٰ أَيَّامِ التَّشْرِيقِ فَنَادَىٰ ذِمَّةَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ بِرَيْثَةٍ مِنْ كُلِّ مُشْرِكٍ فَسَبَّحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَلَا يَحْجَنُّ بَعْدَ الْأَعَامِ مُشْرِكٌ وَلَا يَطُوفَنَّ بِالْبَيْتِ عُرْيَانٌ وَلَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا مُؤْمِنٌ وَكَانَ عَلَىٰ يُنَادِي فَإِذَا عَمِيَ قَامَ أَبُو بَكْرٍ فَنَادَىٰ بِهَا^(۴).

ئەبو ھورەیرە (خودای لێ پانی بێ) دەلێ: لەو حەجەدا کە پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەبوبەکرێ کرد بە فەرمانڕەوای حەج، کەبەر لە حەجی مائناوایی بوو ئەبو بەکر من و چەند پیاویکی تری نارد کە لەمیانە بەناو خەڵکە کەدا بانگەواز هەل دەین و جار بدەین: کەلەم ساڵ بەدواوە نابێ بێتەرست و فرەخوا (موشریک) بێن بۆ حەج، وەنابێ کە سیش بە پووتی تەوافی بەیت بکا، لە پاشدا حەزەرە (دروودی خودای لەسەر بێ) عەلیشی نارد کە بانگەواز هەل دا بە خۆیندەنەوێ سوورەتی بەرائەت بە سەر خەڵکە کەدا، ئیتر لە پوژی جەژن دا عەلی لەگەڵ ئیمەدا لەناو خەلکی مینادا بە سوورەتی بەرائەت جارو بانگەوازان هەل دا (ب/ت) گفەتی (ت) ئاواپە: پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) ئەبوبەکرێ کرد بە سەرکردەیی حەج و لەگەڵ حاجیان دا ناردی بۆ حەج و فەرمووی پێی بەم ووشانە جار بداو بانگەواز هەل بدا، لە پاشدا عەلیشی بەشویندا نارد، ئەبوبەکر هیشتا لەرێگە بوو لە پەر قوڤەیی ووشترەکی پیڤەمبەری ژنەوت، کەناوی قەصووا بوو، جا پاچەنی و هاتە دەری، وایزانی کەئەو پیڤەمبەر خۆیەتی، بەلام تەماشای کرد ئەو نەبوو، بەلام عەلی بوو بە سواری قەصووا، عەلی کاغەزەکی پیڤەمبەری دا بەئەبوبەکر، کاغەزەکی ئەوێ تیادا بوو: کە پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمانی داو بە عەلی کەبەم ووشانە جار هەل بدا بەناو حاجیان دا، جا هەم ئەبوبەکر و هەم عەلی پویشن و حەجیان کرد، وە عەلی لە پوژی جەژن و لەسێ پوژەکی پاش یەکەم پوژی

(۴) مسلم. حج: ۲۲۷۴. بخاری. تفسیر: ۴۶۵۵، ۳۶۹، ۱۶۲۲، ۳۱۷۷، ۴۳۶۲، ۴۶۵۶. أبو داوود. مناسک:

۱۹۶۴. نسائی. مناسک الحج: ۲۹۷۵.

جهن دا که ناودارن به ایام التشریق: پوژانی هه‌لخستن: پوژانی له‌تکا گوشت کردن له‌بهر تینی خورعه‌ی له‌م پوژانه‌دا پاده‌وه‌ستاو بانگه‌وازی هه‌ل ده‌دا: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا به‌رین له‌هه‌موو هاوبه‌ش په‌یدا‌که‌ری، وه‌هی عه‌ده‌و په‌یمانئ نه‌ماوه له‌مابه‌ینا، وه‌ک ئه‌م ئایه‌ته ده‌فه‌رموی:

{فَسِيحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ - ۲/۹}.

ته‌نیا ماوه‌ی ئه‌وه‌تان هه‌یه ئه‌ی کۆمه‌له‌ی کافران! که تا‌چوار مانگ له‌ناو و لا‌تا به‌بئ ترس بگه‌ڕین، به‌لام له‌پاش ته‌واو بوونی ئه‌م قه‌یران و مو‌له‌تا له‌هه‌رکوی به‌رره‌تمان بکه‌ون ده‌تانکوژین! وه‌له‌م سال به‌دواوه فره‌خوا نه‌یو بو‌حه‌ج، وه‌ مرو‌قی پروت و قووتیش ته‌وافی خانه‌ی خودا نه‌کا، وه‌ ئه‌و که‌سه‌شی بروادار نه‌بئ و خاوه‌نی دین و دیانه‌ت نه‌بئ قه‌ت نا‌چیته به‌هه‌شت له‌ پی‌ش دا عه‌لی خوی ئه‌م بانگه‌وازی هه‌ل ده‌دا، جاکه ئه‌و شه‌که‌ت ده‌بوو ئنجا ئه‌بو به‌کر هه‌ل ده‌سایه‌وه‌و هه‌مان بانگه‌وازی هه‌ل ده‌دا.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضَاهُوكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ - ۴/۹}.

واته: یه‌زدانی پاک ده‌فه‌رموی: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا ئیعلانی به‌رائه‌ت و نه‌مانی په‌یمان ده‌که‌ن له‌گه‌ل هاوبه‌شپه‌یدا‌که‌ره‌کانا، ئه‌وانه‌یان نه‌بئ که په‌یمان‌تاز له‌گه‌لیان دا کردووه‌و له‌پاشا هه‌یج مه‌رجئ له‌مه‌رجه‌کانیان نه‌فه‌وتان و نه‌یان دایا پال دوژمنی ئیوه، ئه‌وه په‌یمان‌که‌یان چه‌نده‌ی ماوه‌ بو‌یان ته‌واو بکه‌ن و زیانیاز لئ مه‌ده‌ن تاماوه‌ی ئه‌و په‌یمان ته‌واو ده‌بئ، به‌راستی خودا ئه‌و که‌سانه‌ی خو‌شر ده‌وی که‌ خو‌یان ده‌پاریزن له‌په‌یمان شکاندن.

۳۸۹۵- سئل عليّ (رضي الله عنه) بأيّ شيءٍ بعثت في الحجّة قال بعثت بأربع أن لا يطوف بالبيت عريان ومن كان بينه وبين النبي (صلى الله عليه وسلم) عهد فهو إلى مدته ومن لم يكن له عهد فأجله أربعة أشهر ولا يدخل الجنة إلا نفس مؤمنة ولا يجتمع المشركون والمسلمون بعد عامهم هذا^(۵).

(۵) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

له‌عه‌لی (خودای ئێ پازی بێ) پرسیار کرا: له‌و چه‌جهدا که چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ) تۆی نارد تا یاخه هه‌ڵته‌کاندنی خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا له‌فره‌ خواکان جاپ بده‌ی چی فه‌رمانیکت پێ کرابوو؟ گو‌تی: به‌م چوار شته‌ فه‌رمانم پێ کرابوو: یه‌که‌م ئاده‌میزادی پروت ته‌وافی کابه‌ نه‌کا، دووهم: ئه‌وانه‌ی په‌یمانیا‌ن هه‌یه‌ له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ردا (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ) ئه‌وه‌تا ماوه‌ی ئه‌و په‌یمانانه‌ ته‌واو ده‌بێ مۆله‌ت ده‌درین، وه‌ئهو‌ی په‌یمانی نییه‌ چوار مانگ مۆله‌ت ده‌دری، سییه‌م: ناچیته‌ به‌هه‌شت مه‌گه‌ر که‌سی که‌ ئیمان و باوه‌ری بی. چواره‌م: له‌م سال به‌دواوه‌ نابێ بته‌رستان و موسو‌لمانان پیکه‌وه‌ چه‌ج بکه‌ن. واته‌: فره‌خواکان نه‌یه‌ن بۆ چه‌ج (ت-س/ح).

٣٨٩٦- (ب - ١ ز - ٢ ل - ٢٤ ف - ١٤) (٦).

٣٨٩٧- عَنْ عَدِيِّ بْنِ حَاتِمٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَفِي عُنُقِي صَلِيبٌ مِنْ ذَهَبٍ. فَقَالَ يَا عَدِيُّ اطْرَحْ عَنْكَ هَذَا الْوَكْنَ. وَسَمِعْتُهُ يَقْرَأُ فِي سُورَةِ بَرَاءَةِ (اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ) قَالَ أَمَّا إِيَّاهُمْ لَمْ يَكُونُوا يَعْبُدُونَهُمْ وَلَكِنْهُمْ كَانُوا إِذَا أَحْلَوْا لَهُمْ شَيْئًا اسْتَحْلَوْهُ وَإِذَا حَرَّمُوا عَلَيْهِمْ شَيْئًا حَرَّمُوهُ. رواه الترمذي (٧).

عه‌دی کوپی حاته‌م (خودای ئێ پازی بێ) گو‌تی: چووم بۆ خزمه‌تی چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سه‌ر بێ) خاچ (سه‌لیب) یکی زی‌رم له‌ملدا بوو، فه‌رمووی: ئه‌ی عه‌دی! ئه‌م بته‌ له‌خۆت دووربخه‌ره‌وه‌ گویم له‌چه‌زهرت بوو ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه‌:

{اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ - ٣١/٩}.

(٦) تقدم في المجلد الأول. تسلس / ٢ رقم: ١٤ / ١٦.

(٧) سكت عن درجته الشارح.

واته: ئەوانه زاناو مەلاکانی خۆیان و سۆفیلکه لەخودا ترسەکانیان و مەسیح (عیسای کۆچی مەریەم)یان کردوو بە خوداوەندو بەقسە ی ئەوان دەکەن و گوێ بەیاساو فرمانەکانی خودا نادەن منیش گوتم: قوربان! خۆ ئەیان دەپەرستن فەرمووی: ئەدی خۆ بە پەرستن نایەن پەرستن بەلام ئەگەر ئەم مالووم و پەبەن و قەشانە لەخۆیانەو شتیکی حەرامیان بۆ حەلال بکەن بەحەلالی دەزانن، وە هەروەها ئەگەر حەلالیشیان لێ حەرام بکەن بە حەرامی دەزانن (ت).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ} ⇒ (ب/ز/۲/ل/۹).

۳۸۹۸- ⇒ (ب-۲-ز-۲-ل-۹-ف-۱-۲-۳)^(۸).

۳۸۹۹- عَنْ زَيْدِ بْنِ وَهَبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ مَرَرْتُ عَلَى أَبِي ذَرٍّ بِالرَّبَذَةِ فَقُلْتُ مَا أَنْزَلَكَ بِهَذِهِ الْأَرْضِ قَالَ كُنَّا بِالشَّامِ فَقَرَأْتُ (وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ) قَالَ مُعَاوِيَةُ مَا هَذِهِ فِينَا، مَا هَذِهِ إِلَّا فِي أَهْلِ الْكِتَابِ. قُلْتُ إِنَّهَا لَفِينَا وَفِيهِمْ^(۹).

زەیدی کۆچی وەهەب (خودای لێ پانی بن) گوتی: لەرەبەزە چوومە لای ئەبو زەر، گوتم: چی تۆی گەیاندووتە ئەم خاکە؟ گوتی: کاتێ لەشام بووم ئەم نایەتەم دەخویندەوێت کە دەفەرمووی: {وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ} موعاویە گوتی: ئەمە بۆ ئێمە نییە، ئەو بۆ خاوەن نامەکان، بۆ ئەهلی کیتاب وایە، منیش گوتم: بە ئەمە بۆ ئێمەیش و بۆ ئەوانیشە ئیتر لەم قسەو تەننیهوێت کێشەکە گەورە بوو، سەرەنجام من دوور خراوەوێت بۆ ئەم شوێنە (کورد ووتەنی: هەر قسەیه دەبێ بەراست، واتە: فی البدو کانت الکلمه - وەرگێڕ) (ب-رمزای خودای لەسەر بن).

^(۸) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل / ۲ رقم: ۱ / ۱۱۹۱ و رقم: ۲ / ۱۱۹۲ و رقم: ۳ / ۱۸۸۲ و

رقم: ۲/۱۸۸۳ و رقم: ۳/۱۸۸۴..

^(۹) بخاري. تفسير: ۴۶۶۰.

۳۹۰۰- وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) هَذَا قَبْلَ الزَّكَاةِ فَلَمَّا أُنْزِلَتْ جَعَلَهَا اللَّهُ طَهْرًا لِلْأَمْوَالِ. روى الثلاثة البخاري^(۱).

نبینو عومر (خودایان لئ پازی بن) دهلی: نه مه له پیش دانان (فهزکردن)ی زه‌کاتدا وابوو، به‌لام کاتی خودا زه‌کاتی فهز کرد ئیتر زه‌کاتی کرد به پاکه‌وه‌که‌ری هه‌موو جوړه سامان و مالی (ب = بوخاری).

۳۹۰۱- عَنْ ثَوْبَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ (الَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ) قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فَقَالَ بَعْضُ أَصْحَابِهِ أُنْزِلَ فِي الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ مَا أُنْزِلَ. لَوْ عَلِمْنَا أَيُّ الْمَالِ خَيْرٌ فَتَخَذَهُ فَقَالَ أَفْضَلُهُ إِسَاءَةٌ ذَاكِرٌ وَقَلْبٌ شَاكِرٌ وَزَوْجَةٌ مُؤْمِنَةٌ تُعِينُهُ عَلَى إِيمَانِهِ. رواه الترمذي بسند حسن^(۱).

ثوبان (رمزای خودای له‌سربین) گوئی: که نایه‌تی: {وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ}: دابه‌زی، جاری له سه‌فه‌ریکا، له خزمه‌تی ججه‌زه‌تدا بووین، هه‌ندی که‌س له هاوړیکانی عه‌زیان کرد: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! بۆ خۆت زۆرباش ده‌زانی که خودا له‌م نایه‌ته‌دا چ هه‌ره‌شه‌یه‌کی توندو تیرتی له‌و که‌سانه کردوو که زیرو زیو که‌له‌که ده‌که‌ن، بریا ده‌مانزانی که‌کام جوړه مال‌ه باشه، تا‌کوو مالی لئ بکه‌ین؟ فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سربین) بزائن باشتین مال و ده‌سمایه زمانیکه به‌یادو زیکری خودا پاراو بی‌و، دلیکه له‌شو‌کرو سوپاسی غافل نه‌بی‌و، هاوسه‌ریکه، که موسولمان و پرواداری و کو‌مه‌کی می‌رده‌که‌ی بکا له سه‌ر پرواداری و موسولمانه‌تی! (ت-س/ح).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ - ۳۶/۹}.

^(۱۰) بخاری. تفسیر: ۴۶۶۱.

^(۱۱) حدیث حسن عند الترمذی.

واته: خودای مه‌زن فەرمووێه‌تی: له‌پراستی دا ژماره‌ی مانگه‌کان له‌ بریاری خوادا دوازه‌ مانگن، له‌و پۆژه‌وه‌ که‌ خودا ئاسمانه‌کان و زه‌وی دروست کردووه‌، چوار مانگ له‌و دوازه‌یه‌ خاوه‌ن قیমে‌ت و نرخیکێ تایبه‌تین له‌به‌ر ئه‌وه‌ جه‌نگ و ئاشووب و تاوانی له‌واندا زۆرتر قه‌ده‌غه‌ کردووه‌ وه‌ئه‌مه‌ یاسای دینی پراسته‌، که‌وایه‌ له‌م مانگانه‌دا زۆرو سته‌م له‌خۆتان مه‌که‌ن، وه‌شه‌پرو شوپرو هه‌راو زه‌نا به‌ریا مه‌که‌ن.

۳۹۰۲ - ⇒ (ب - ۲ ز - ۱۱۲ ل - ۲۲۱ ف - ۳) (۱۲).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ الثَّنِينَ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ} ⇒ (ب - ۴ ز - ۱۰۱ ل - ۳۰۸).

۳۹۰۳ - عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ أَبَا بَكْرٍ حَدَّثَهُ قَالَ قُلْتُ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَكَخُنُ فِي الْغَارِ لَوْ أَنَّ أَحَدَهُمْ يَنْظُرُ إِلَى قَدَمَيْهِ لَأَبْصَرَنَا تَحْتَ قَدَمَيْهِ. فَقَالَ يَا أَبَا بَكْرٍ مَا ظَنُّكَ بِاِثْنَيْنِ اللَّهُ تَالِثُهُمَا. رواه الترمذي والبخاري (۱۳).

ئه‌نه‌س (خودای ئه‌ پازێ بێ) گو‌تی: ئه‌بو‌یه‌کر بو‌ی گێ‌پ‌رایه‌وه‌ گو‌تی: ئه‌وکاته‌ که‌له‌ناو ئه‌شکه‌وته‌که‌ی چیا‌ی سه‌وردا بو‌وین، عه‌رزێ حه‌زه‌تم کرد: خو‌ ئه‌گه‌ر یه‌کیکیان ته‌ماشای ژێ‌ر پێ‌ی خو‌ی بکا له‌به‌ر پێ‌ی خو‌ی دا ده‌مان بینێ، فەرمووی (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ): ئه‌ی ئه‌بو‌یه‌کر! گو‌مانت چیه‌ به‌و دووکه‌سه‌ که‌ خودا خو‌ی که‌سی سی‌هه‌میا‌نه‌ واته‌: خه‌مت نه‌بێ خودای گه‌وره‌ له‌گه‌لمانه‌ (ت/ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمِنْهُمْ مَّنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْتَخْطُونَ - ۵۸/۹}.

(۱۲) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ۱۱۲ ل / ۲۲۱ رقم: ۱۶۰۹.

(۱۳) بخاري. تفسير: ۴۶۶۳.

واته: هه‌ندی له‌وان له‌کاتی دابه‌شکردنی سه‌ده‌قه‌و خیراتدا نه‌نگ و په‌خنه‌ له‌تۆ ده‌گرن، جا ئه‌گه‌ر به‌شیان بدری له‌و خیراته ئه‌وا پازی ده‌بن و کپ ده‌بن، وه‌ئه‌گه‌ر به‌شیان نه‌دری ئه‌وا کوتو پر هه‌لده‌چن و تووړه‌ ده‌بن و ده‌ست ده‌که‌ن به‌ بۆله‌ بۆل.

۴۰۰۳- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ بُعِثَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِشَيْءٍ، فَقَسَمَهُ بَيْنَ أَرْبَعَةٍ وَقَالَ أَنَا لَهُمْ. فَقَالَ رَجُلٌ مَا عَدَلْتَ. فَقَالَ يَخْرُجُ مِنْ ضَنْطِئِي هَذَا قَوْمٌ يَمُرُّونَ مِنَ الدِّينِ. رواه البخاري^(۴).

ئهبو سه‌عید (ره‌زای خودای له‌سهر بێ) ده‌لی: عه‌لی له‌یه‌مه‌نه‌وه‌ هه‌نی زیږی نارد بۆ چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهر بێ) دابه‌شی کرد به‌سهر ئه‌م چوار که‌سه‌دا: ئه‌قره‌می کوږی حابیس و عویه‌ینه‌ی کوږی به‌درو زه‌یدی طائی و عه‌لقه‌مه‌ی ئه‌ل-عامیری، فه‌رمووی: ده‌مه‌وی به‌م خه‌لاته‌ دڵ نه‌وایی یان بکه‌م و دلیان خو‌ش بکه‌م هه‌تا به‌ره‌به‌ره‌ هو‌گری ئیسلام ده‌بن زولخووه‌یسه‌ره‌ی ته‌میمیش گو‌تی: به‌ عه‌داله‌ت به‌شت نه‌کرد! چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهر بێ) فه‌رمووی: له‌نه‌وه‌ی ئه‌مه‌ کو‌مه‌لی په‌یدا ده‌بن فه‌ریان به‌سهر ئیسلامه‌تییه‌وه‌ نییه‌و له‌ئاین به‌له‌سه‌ ده‌بن (ب) ⇨ (ب - ۵ - ز - ۷۸ - ل - ۲۸۷ - ف - ۸ + ۹).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ - ۷۹/۹}.

واته: یه‌زدانی پاک ده‌فه‌رمووی: ئه‌وکه‌سانه‌ی که‌ په‌خنه‌و له‌قه‌م ده‌گرن له‌و موسو‌لما‌نه‌ خیرکه‌ره‌ ساغ و پاستانه‌ی که‌ ساغ له‌به‌ر په‌زای خوا خیر و خیرات ده‌که‌ن، یاله‌و موسو‌لما‌نه‌ که‌م ده‌ستانه‌ی که‌ به‌پی‌ ته‌وانای خو‌یان له‌وما‌له‌که‌مه‌ی هه‌یانه‌ به‌زیاده‌وه‌ خیری لی ده‌که‌ن، ته‌نانه‌ت له‌و ما‌له‌یش که‌ به‌ئاره‌قی ناوچه‌وان و به‌ره‌نجی شان په‌یدای ده‌که‌ن به‌شی خودای لی ده‌دن، ئه‌وکه‌سانه‌ی که‌به‌م دوو ده‌سته‌یه‌ لا‌قرتی و قه‌شمه‌ری ده‌که‌ن و تیرو‌توانجیان

(۴) بخاری. تفسیر: ۴۶۶۷.

تئ ده‌گرن و ده‌یان‌ه‌وی دلیان ساردبکه‌نه‌وه، ئه‌وانه به پیچه‌وانه‌وه خودا خویان ده‌کا به‌گالته جاپو ده‌یان‌کا به‌په‌ند، له‌پۆژی دوا پۆژدا که هه‌مووشت به‌ده‌ستی خودا خۆیه‌تی سزایه‌کی سه‌ختیان بۆ ده‌برێته‌وه.

۳۹۰۵- عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ لَمَّا أَمَرْنَا بِالصَّدَقَةِ كُنَّا نَتَحَامَلُ فَجَاءَ أَبُو عَقِيلٍ يَبْصِفُ صَاحِبَهُ، وَجَاءَ إِنْسَانٌ بِأَكْثَرِ مِنْهُ، فَقَالَ الْمُتَأَفِّقُونَ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنْ صَدَقَةِ هَذَا، وَمَا فَعَلَ هَذَا الْآخِرُ إِلَّا رِئَاءً. فَنَزَلَتْ (الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ). رواه البخاري^(۱۵).

ئەبو مەسعوود (خودای لێ پازی بێ) گوتی: کاتێ فەرمانمان پێ کرا به‌خێرکردن هه‌مان بوو نه‌یبوو، ده‌چوو هه‌مالی ده‌کردو ده‌یکرد به‌خێر، جا ئەبو عقیل نیومه‌ن خیری هێنا له‌سه‌ر فەرمايشتی ته‌فسیری نامی: تا‌قه‌صاع (مه‌ن) ئی خورمای هێنا، وه‌ گوتی: ئەو پیغه‌مه‌ری خودا! ئی‌مشه‌و به‌ و‌لاخ ئاوم کی‌شاوه به‌ دوومه‌ن خورما، وا مه‌نیکیانم هێناوه بۆ خێر، وه‌ هه‌زه‌رت (دیو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) لێی وه‌ری گرت وه‌ پیاویکی تریش له‌و زیاتری هێنا، جا دوو پووو مو‌نافقه‌ ناپاکه‌کان گوتیان: خودا چ هه‌وه‌جیه‌کی هه‌یه به‌م شته‌ بێ‌نرخه‌یه که‌ئه‌مه‌ کردوویه‌تی به‌خێر؟ وه‌ ئەم پیاوه‌ی تریش بۆ‌پیاو به‌رچاوی واده‌کا. جا ئەم ئایه‌ته‌ هاته‌ خواره‌وه (ب).

۳۹۰۶- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ لَمَّا تُرِفِي عَبْدُ اللَّهِ جَاءَ ابْنُهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَسَأَلَهُ أَنْ يُعْطِيَهُ قَمِيصَةً يُكْفَنُ فِيهِ أَبَاهُ فَأَعْطَاهُ، ثُمَّ سَأَلَهُ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيْهِ، فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِيُصَلِّيَ فَقَامَ عُمَرُ فَأَخَذَ بِثَوْبِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ تُصَلِّيَ عَلَيْهِ وَقَدْ نَهَاكَ رَبُّكَ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيْهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنَّمَا خَيْرَنِي اللَّهُ فَقَالَ (اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً وَسَأَزِيدُهُ عَلَى السَّبْعِينَ). قَالَ إِنَّهُ مُتَافِقٌ. قَالَ

(۱۵) بخاري. تفسير: ۴۸۶۸.

فَصَلِّ عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ). رواه الشيخان والترمذي^(۱۶).

ئیبینو عومەر (خودایان لئ پازی بئ) گوتی: که عه‌بدوللای کوپی ئوبه‌یی کوپی سه‌لوول (سه‌روکی ناپه‌که‌کان) مرد، عه‌بدوللای کوپی ئهم عه‌بدوللایه، که‌یه‌کئ بوو له‌هاوپی پاست و باشه‌کانی چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) هات بولای چه‌زهرت، عه‌ززی کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! کراسی‌کی خوتم بده‌ره‌ئ، تا بیکه‌م به‌کفن بو باوکم ئه‌ویش کراسی‌کی خوئی دایه، له‌پاشا داواشی لئ کرد که نویژی مردووشی له‌سه‌ر بکا، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) هه‌لسا که نویژی له‌سه‌ر بکا، عومەر هه‌لسا جله‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری گرت و عه‌ززی کرد: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! تو خودا پیگه‌ی ئه‌مه‌ی نه‌داویت، نیت‌ر نویژی چی له‌سه‌رده‌که‌ی! فرمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) خودا منی کردوو به‌سه‌ریشک و خاتر خوی کردووم و ده‌فه‌رموی:

{اسْتَغْفِرْ لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ - ۸۰/۹}.

واته: ئاره‌زووی خوته داوا‌ی لئ خوش بوون بکه بویان یا مه‌یکه، ئیمه پیگه‌ی ئه‌وه‌ت لئ ناگیرین، به‌لام ئه‌وه بئ سووده، ئه‌گه‌ر نه‌ک جارو دوو جار چه‌فتا جاریش داوا‌ی لئ خوش بوونیان بو بکه‌ی خودا لییان خوش نابئ. فرمووی: ده‌ی من له‌چه‌فتا جار زیاتر داوا‌ی لئ خوش‌بوونی بو ده‌که‌م، عومەر (خودای لئ پازی بئ) گوتی: ئاخ‌ر ئه‌مه ناپاک و مونا‌فیکه. قسه‌به‌ر گوتی: جا کاتئ چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) نویژی له‌سه‌ری کرد خودا ئهم ئایه‌ته‌ی ناره‌ده‌ خواره‌وه که ده‌فه‌رموی:

{وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ - ۸۴/۹}.

(۱۶) بخاری. تفسیر سورة براءة: ۴۶۷۰، ۶۹۵۸، ۷۸۲۶، مسلم. فضائل: ۶۱۵۷.

واته: به هیچ جوړی نوێژ مه‌که له‌سهر هیچ کامی له‌و دواکه‌وتوانه کاتی که مرد، وه‌له‌سهر گوډه‌که‌ی ر‌امه‌وه‌سته بۆ نزاکردن بۆی، چونکه ئه‌وانه بێ باوهر بوون به‌خوداو پیغه‌مبه‌ری، وه‌ به‌ فاسیقی و له‌ په‌تبه‌ربوویی مردوون! (ش/ت).

قال الله تعالى: {وَأَخْرُونا عَتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللَّهُ أَن يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ - ۱۰۲/۹}.

واته: که‌سانیک‌ی تره‌ن، ئه‌وانیش له‌ ئیوه‌ن، به‌لام تووشی تاوان و گونا‌ه بوون، ته‌نانه‌ت خو‌شیان پێ له‌وه‌ده‌نی، به‌لام له‌گه‌ل ئه‌وه‌ش دا رابوو‌رده‌یه‌کی باش و په‌ریزیک‌ی پاکیان هه‌یه‌ واته: کرده‌وه‌ی چاک و کرده‌وه‌ی خراپیان هه‌یه‌و له‌هر دو‌ولا تی‌یان گو‌شیوه‌، جا ئه‌مانه‌و مانه‌ندی ئه‌مانه‌ هیوا وایه که‌خودا ته‌وه‌بو په‌شیمانی یان ئی گ‌یرا بکا، چونکه به‌راستی تا تو بلیی له‌ ر‌اده‌ به‌ده‌ر خودا تاوانه‌خ‌ش و میهره‌بانه!

۳۹۰۸ - عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَتَانِي اللَّيْلَةَ آتِيَانِ فَأَتَعَتَانِي، فَأَتَتْهُنَا إِلَى مَدِينَةٍ مَبْنِيَّةٍ بِلَيْنٍ ذَهَبٍ وَلَيْنٍ فِضَّةٍ، فَتَلَقَانَا رَجُلَانِ شَطْرَ مَنْ خَلَقَهُمْ كَأَحْسَنِ مَا أَتَى رَأً، وَشَطْرَ كَأَقْبَحَ مَا أَتَى رَأً قَالَا لَهُمْ: اذْهَبُوا فَقَعُوا فِي ذَلِكَ النَّهْرِ. فَوَقَعُوا فِيهِ ثُمَّ رَجَعُوا إِلَيْنَا قَدْ ذَهَبَ ذَلِكَ السُّوءُ عَنْهُمْ، فَصَارُوا فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ قَالَ لِي: هَذِهِ جَنَّةُ عَدْنٍ، وَهَذَاكَ مَنْزِلُكَ قَالَا أَمَّا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَانُوا شَطْرَ مِنْهُمْ حَسَنَ وَشَطْرَ مِنْهُمْ قَبِيحَ فَإِنَّهُمْ خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا تَجَاوَزَ اللَّهُ عَنْهُمْ. رواه البخاري^(۱۷).

سه‌مووره‌ی کو‌ری جوندوب (رم‌زای خودای ل‌ن بی‌ت) گو‌تی: پیغه‌مبه‌ر (دیو‌دی خودای له‌سه‌ر بی‌ت) فه‌رمووی: ئه‌م شه‌و دو‌و فریشته‌هاتن بۆ لام، له‌خه‌و هه‌لیان ساند‌م و بردمیان له‌گه‌ل خو‌یاند‌ا، پ‌و‌یش‌تین هه‌تا که‌یشتینه‌شاری دروست کرابوو، خ‌شتیک‌ی له‌ زی‌ر بوو، خ‌شتیک‌ی له‌ زیو بوو، پ‌یاو که‌لیک‌مان تووش

(۱۷) بخاری. تفسیر: ۴۶۷۴.

بوون نیوه‌ی له شیان تابلێت جوان بوو، ئەو نیوه‌که‌ی تابلێت ناشیرین بوو، دوو فریشتە‌که‌ی که له‌گه‌ڵ من بوون پێیان گوتن: بپۆن خۆتان بخه‌نه ناو ئەو چۆمه‌وه، ئەوانیش چوونه ناو چه‌مه‌که‌وه‌و له‌پاشدا هاتنه‌وه بۆ لای ئیمه ده‌نک ناشیرینی یه‌که‌یان نه‌ما‌بوو، وه تا بلێت جوان بوو بوون، گوتیان پێم: ئەمه به‌هه‌شتی ئیجگاری (جه‌ننه‌تولعه‌دن) ه، ئا ئەوه جیگه‌ی تۆیه، ئەو پیاوانه‌ش که نیوه‌یان جوان و نیوه‌یان ناشیرین بوو ئەوه بۆیه وابوون چونکه کاری باش و کاری خراپیان ئاویته‌ کردبوو، وه‌له‌ کرداری چاک و له‌ کرداری خراپ تێیان گۆشی بوو، به‌لام له‌ ئەنجامدا خودا چاو پۆشی ئی کردن. (ب - پرمزای خۆای ئی بن).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ - ۱۰۸/۹}.

واته: یه‌زدانی مه‌زن ده‌فرموی: ئەو مزگه‌وته‌ی که له‌ سه‌فه‌ری کۆچتا، پێش ئەوه‌ی بگه‌يته مه‌دینه له‌ خاکی قوبا دروستت کرد، که له‌ سه‌ره‌تاوه بناغه‌ی له‌سه‌ر ته‌قواو ترسی خودا دانراوه، ئەوه شایانی ئەوه‌یه که تۆ تاعه‌ت و نوێژی تیا بکه‌ی، ئەم مزگه‌وته سه‌ره‌پرای ئەوه‌ش چاکه‌یه‌کی تری هه‌یه کۆمه‌لێ پیاوی موسوڵمانی ساغی پاک و ته‌میزی تیايه، هه‌ز به‌پاکی دل و ده‌روون و ده‌ست و جل و به‌رگ و جێ و شوێن ده‌که‌ن، له‌ بێ ده‌سنوێژی و له‌ شپییسی دوورن، به‌سه‌ بۆ سه‌ره‌رزی ئەوان که خودا ئەو که‌سانه‌ی خۆش ده‌وی که هه‌زیان له‌ پاکی و خاوینی یه‌و خۆیان پاک و خاوین پاده‌گرن.

۳۹۰۹- قال أبو سعيدٍ الخُدريّ (رضي الله عنه): تَمَارَى رَجُلَانِ فِي الْمَسْجِدِ الَّذِي أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى فَقَالَ رَجُلٌ هُوَ مَسْجِدُ قُبَاءٍ. وَقَالَ الْآخَرُ: هُوَ مَسْجِدُ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هُوَ مَسْجِدِي هَذَا. رواه الترمذي هنا ومسلم في الحج^(۱۸).

ئەبو سەعیدی خەدری (رمزای خودای لئ بێت) گوتی: دوو پیاو بوو بە دەمە قالیان لە سەر ئەو مزگەوتە‌ی کە خودا لەو سەفای دا دەفرموی: {لَمَسْجِدِ أُسِّیَ عَلَى التَّقْوَى} کە ئەم مزگەوتە کامە‌یه، پیاویکیان گوتی: مزگەوتی قوبایه، ئەوێتریان گوتی: نه، ئەو مزگەوتە‌کە‌ی پێغه‌مبەر، جا حەزەرە (دروودی خودای لەسەر بێت) فرموی: ئەو ئەم مزگەوتە‌ی منه (ت/م).

۳۹۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي أَهْلِ قُبَاءَ كَانُوا يَسْتَنْجُونَ بِالْمَاءِ فَتَزَلَّتْ فِيهِمْ. رواه الترمذي والبراز^(۸).

ئەبو ھورەیرە (رمزای خودای لئ بێت) گوتی: پێغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێت) فرموی: ئەم ئایە‌تە لە پەسن (مەدح)‌ی خە‌لکی قوبادا ھاتە خوارەو، لەبەر ئەو کە تاراتیان بە‌ئاو دەگرت! (ت/بەزرا).

قال الله تعالى: {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ - ۱۳/۹}.

واتە: خودای گەورە دەفرموی: پەوا نییە بۆ پێغه‌مبەر بۆ موسولمانان کە داوای لی‌خۆشبوون لە خودای گەورە بکەن بۆ کافرو ھاوبەش پەیدا‌کەرەکان، بۆ ئەوانە‌یان کە لەسەر کوفرو بێ ئایینی دەمرن، مادەم بۆیان دەرکەوت کە ئەوانە دۆزەخین، بە‌لە خەزم و کەسو کاری خۆشیان بن.

۲۰- عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: لَمَّا حَضَرَتْ أَبَا طَالِبٍ الْوَفَاةُ جَاءَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَوَجَدَهُ عِنْدَهُ أَبَا جَهْلٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي أُمَيَّةَ بْنِ الْمُغِيرَةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): يَا عَمُّ، قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، كَلِمَةً أَشْهَدُ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ. فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ وَعَبْدُ اللَّهِ: يَا أَبَا طَالِبٍ، أَتَرْغَبُ عَنْ مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ؟ فَلَمْ يَزَلِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْرِضُهَا عَلَيْهِ، وَيُعِيدَانِ لَهُ تِلْكَ الْمَقَالَةَ، حَتَّى قَالَ أَبُو طَالِبٍ آخِرَ مَا كَلَّمَهُمْ هُوَ عَلَى مِلَّةِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَأَبَى أَنْ يَقُولَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. فَقَالَ

(۸) سكت الشارح عن درجته.

رَسُولُ اللَّهِ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ رَحْمَةً) أَمَّا وَاللَّهِ لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ، مَا لَمْ أُنْهَ عَنْكَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ} الآية^(۲۰):

سه‌عیدی کوپی موسه‌ییب (رمزای خودایان لئ بیت) گوتی: باوکم گوتی: کاتی نیشانه‌ی مردن له نه‌بو طالیب دیاری دا و هاته سهر مردن پیغه‌مبهر (درویدی خودای له‌سهر بیت) چوو بو لای، له‌وکاته‌دا نه‌بو جه‌هل و عه‌بدوللای کوپی نه‌بو ئومه‌ییه‌ی کوپی موغیره‌ی له‌لا بوون، پیغه‌مبهر (درویدی خودای له‌سهر بیت) قهرمووی: نه‌ی مامه! بلئی: لاله‌لا الله، ده‌یکهم به‌به‌لگه‌ی باوه‌پو شایه‌تیت بو ده‌دم له‌لای خودا له‌سهر نه‌وه که تو نه‌م ووشه پیروژه‌یه‌ت قه‌بوول کردوه، به‌لام نه‌بو جه‌هل و عه‌بدوللأ - که‌له‌و کاته‌دا له‌وئ بوون - چوونه بن کلن‌شه‌یی و پییان گوت: نه‌ی نه‌بو طالیب! ده‌ته‌وئ له‌ ئایینی عه‌بدولموطه‌لیب و باو باپیری خوت لابده‌یت و حاشای ئی بکه‌یت؟ ئیتر نه‌مانه‌ گه‌ ئی قسه‌یان له‌م باره‌یه‌وه له‌گه‌ل دا کردو دلایان سارد ده‌کرده‌وه، هه‌موو جارئ که پیغه‌مبهر (درویدی خودای له‌سهر بیت) ده‌ی دا به‌ گوئی دا که شایه‌تمان بیئئ نه‌وانیش وه‌ک شملی شه‌پ به‌ر په‌رچیان ده‌دایه‌وه و دووباره ده‌یانگوته‌وه: ئای حاشا ده‌که‌ی له‌ میلله‌ت و ئایینی باوو باپیری خوت، هه‌تا کوو دوا قسه‌ی نه‌وه‌بوو گوتی پییان: که نه‌و له‌سهر ئایینی عه‌بدولموطه‌لیبی باوکیئتی، وه‌ قاییل نه‌بوو که‌بلئی: لاله‌لا الله. ئیتر پیغه‌مبهر (درویدی خودای له‌سهر بیت) قهرمووی: نه‌دی به‌ خودا هه‌ر بوئ ده‌پاریمه‌وه و داوای لیخوش بوونت له‌خودا بو ده‌که‌م، به‌مه‌رجئ خودا نه‌وه قه‌ده‌غه نه‌کا لیم، جا خودای گه‌وره‌و مه‌زن نه‌م ئایه‌ته‌ی نارد خواره‌وه، که ده‌فهرموئ: ما کان للنبی.. تا کوئایی ئایه‌ت (ش).

^(۲۰) بخاری. تفسیر: ۴۸۷۵، (تەجرید / ۲ / ل / ۶۵ / ذ / ۶۴۵، ۲۸۸۴، ۴۶۷۵، ۴۷۷۲، ۶۶۸۱). مسلم.

۳۹۱۲- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَذَكَرَ عِنْدَهُ عَمُّهُ أَبُو طَالِبٍ فَقَالَ: لَعَلَّهُ تَنْفَعُهُ شَفَاعَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيُجْعَلُ فِي ضَحَضَاحٍ مِنَ النَّارِ، يَبْلُغُ كَعْبِيهِ، يَغْلِي مِنْهُ دِمَاعُهُ^(۲۱).

ئەبو سەعیدی خودری (خۆشنودی خودای ئی بن) گوتی: لە خزمەتی حەزەرەتا (دەودی خودای لەسەربێت) باسی ئەبو طالیبی مامەیان کرد، فەرمووی: هیوام هەیه کە لە پۆژی ژینەو دا تکاو شەفاعەتی من سوودی هەبێ بۆی، سا بەشکوو بخڕیتە ناو ئاگریکی تەنکەو، دەگاتە قۆلەپێی، وە ئی میشتکی دەکوێ پێی (ش).

۳۹۱۳- عن الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ نَفَعْتُ أَبَا طَالِبٍ شَيْءٌ؟ فَإِنَّهُ كَانَ يَحُوطُكَ وَيَغْضَبُ لَكَ. قَالَ: نَعَمْ، هُوَ فِي ضَحَضَاحٍ مِنَ النَّارِ، وَلَوْلَا أَنَا لَكَانَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ. وَفِي رِوَايَةٍ: قَالَ: نَعَمْ، وَجَدْتَهُ فِي غَمَرَاتٍ مِنَ النَّارِ، فَأَخْرَجْتُهُ إِلَى ضَحَضَاحٍ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةَ الشَّيْخَانُ^(۲۲).

عەبباسی کوپی عەبدولموطەلیب (رەزای خودای لەسەربێت) گوتی: ئەهێ پیغەمبەری خوا! ئایا هیچ کەش و سویدیکت هەبوو بۆ ئەبو طالیب؟ چونکە بەراستی ئەو زاتە لە کاتی خۆیدا دالەدی تۆی دەداو لەسەری دەکردیتەو فەرمووی: بەئێ، و لە ناو ئاگریکی تەنکدا، خۆ ئەگەر من نە بوومایە جێگەی چینی بن بنەوێ دۆزەخ دەبوو! لە گێڕانەوێهەکا: بەئێ خۆی لە ناو گێژاوو نیرینە ئاگرەکەدا بوو، بەلام من لەوێ دەرم هێناو بردمە ناو تەنکایی ئاگرەکەو! (ش):

نەههه نووسیمان قسهه کتیبه

کتیبی حل بووش قسهه حلیه!

^(۲۱) تەجریدی بوخاری بەکوردی / ۴ / ل / ۲۰۱ ذمارة / ۱۵۵۱ / ۳۸۸۵ ، ۶۵۶۴ . مسلم . ایمان: ۵۱۲-۵۰۹.

^(۲۲) بخاری (تەجرید) / ۴ / ل / ۱۹۹ رقم / ۱۵۱۰ ، ۳۸۸۳ ، ۶۲۰۸ ، ۶۵۷۲ . مسلم . ایمان: ۵۱۲-۵۰۹.

لی، دانەر-گۆپی کەیلی پەحمەت بێ-
 مەیلی لە وەییە: ئەهلی پەحمەت بێ
 منیش وەک فەقیس ئەم باش مەلایە
 پەحمەتم دەوێ بۆ هەموو لایە!!
 رەزای خـودای ئەوەندە زۆرە!
 نەک بەسە دانە، بەهەزار جۆرە!
 مەر لە ژێر خاکا پەسێ پێ بەرین
 نێمە تا نەهرین زۆر بێ خەهرین!
 بەدنامەکییە بۆ نێمە ئومەت
 قەسە خێر نەکەین بۆکەسی حەزەت
 درود و سەلام لەخۆی و خزمی
 هەر لە بەرزیی بێ، نەکەونە زەمی!
 ئەس لە نووری خوا دروستکراو تۆ
 ئەس لە گۆل جوانتر شێوە و رەنگ و بۆ
 لەبەر بێ کەسی لێم هەلسا بۆ سۆ
 گشت لێم تۆراون، قوربان! ئەتۆ بۆ!
 تۆ بۆی بۆ گشت لادەچیت و دەپۆی
 بۆ شادی ژینمان مانگی ئۆی ناسۆی
 بەرۆژ نێرگەسی و بەشەویش شەو بۆی
 خۆم هەستم پەستە بۆیە ناکەم بۆی
 لەبەر خاتری خزم و خۆیشی تۆی
 بۆ جەژنم ببە بە مانگی ئۆ بۆی!!
 بەلکوو لەسایە خودای فەردارمان
 روژی پروت هەل بێ لەگۆپی تارمان
 نووری کۆتایی ژینس پێ لە ژان
 بکا بە شایێ جەژنی رەمەزان!!

۳۹۱۴- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ رَجُلًا يَسْتَغْفِرُ لِأَبِيهِ وَهُمَا مُشْرَكَانِ فَقُلْتُ لَهُ: تَسْتَغْفِرُ لِأَبِيكَ وَهُمَا مُشْرَكَانِ فَقَالَ: أَوْ لَيْسَ أَسْتَغْفِرُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ وَهُوَ مُشْرِكٌ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَنَزَلَتْ: {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ}. رواه الترمذي وأحمد والحاكم^(۲۳).

عەلی (خودای لێ رازی بێت) گوتی: پیاوی باوک و دایکی بت پەرست بوون، گویم لێی بوو بۆیان دەپارایه‌وه، منیش پێم گوت: تۆ باوک و دایکت بت‌پەرست بوون، چۆن بۆیان دەپارایته‌وه، ئەویش گوتی: خۆ باوکی ئیبراهیمیش بت پەرست بوو و کەچی بۆشی پاراوه‌ته‌وه، جا منیش ئەمەم گێپرایه‌وه بۆ پیغه‌مبەر (سودی خودای لەسەربێت) ئەوجا ئەم نایه‌ته‌هاته‌ خواره‌وه {مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ} تادوا‌یی کەله‌ پێشه‌وه‌ رافه‌که‌ی رابورد. (ت - س/ح - س/ص).

۳۹۱۵- عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمْ أَتَخَلَّفْ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزْوَةٍ غَزَاهَا قَطُّ إِلَّا فِي غَزْوَةِ ثُبُوكَ غَيْرَ أَنِّي قَدْ تَخَلَّفْتُ فِي غَزْوَةِ بَدْرٍ وَلَمْ يُعَاتِبِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَحَدًا تَخَلَّفَ عَنْهُ إِلَّا مَا خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَالْمُسْلِمُونَ يُرِيدُونَ عِيرَ قُرَيْشٍ حَتَّى جَمَعَ اللَّهُ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ عَدُوِّهِمْ عَلَى غَيْرِ مِيعَادٍ. وَلَقَدْ شَهِدْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ حِينَ تَوَاقَفْنَا عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَا أَحْبُّ أَنْ لِي بِهَا مَشْهَدٌ بَدْرٍ، وَإِنْ كَانَتْ بَدْرٌ أَذْكَرَ فِي النَّاسِ مِنْهَا، وَكَانَ مِنْ خَبْرِي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزْوَةِ ثُبُوكَ أَنِّي لَمْ أَكُنْ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْهُ فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ وَاللَّهُ مَا جَمَعْتُ قَبْلَهَا رَاحِلَتَيْنِ قَطُّ حَتَّى جَمَعْتُهُمَا فِي تِلْكَ الْغَزْوَةِ. فَغَزَاهَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي حَرٍّ شَدِيدٍ وَاسْتَقْبَلَ سَفَرًا بَعِيدًا وَمَفَازًا وَاسْتَقْبَلَ عَدَدًا كَثِيرًا فَجَلَّ لِلْمُسْلِمِينَ أَمْرُهُمْ لِيَتَأَهَّبُوا أَهْبَةً غَزَوْهُمْ فَأَخْبَرَهُمْ بِوَجْهِهِمُ الَّذِي يُرِيدُ وَالْمُسْلِمُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَثِيرٌ وَلَا يَجْمَعُهُمْ كِتَابٌ حَافِظٌ فَقُلْتُ لِرَجُلٍ يُرِيدُ أَنْ يَتَغَيَّبَ يَظُنُّ أَنَّ ذَلِكَ سَيَخْفَى مَا لَمْ يَنْزِلْ فِيهِ وَحَى مِنَ اللَّهِ. وَكَانَتْ تِلْكَ الْغَزْوَةُ

^(۲۳) رواه الترمذي بسند حسن والحاكم بسند صحيح (شرحه).

حِينَ طَابَتِ الثَّمَارُ وَالظَّلَالُ فَأَنَا إِلَيْهَا أَصْعُرُ، فَتَجَهَّزَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ وَطَفِقْتُ أَغْدُو لِكَيْ أَتَجَهَّزَ مَعَهُمْ فَأَرْجِعُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا. فَأَقُولُ فِي نَفْسِي أَنَا قَادِرٌ عَلَى ذَلِكَ إِذَا أَرَدْتُ. فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ يَتِمَادَى بِي حَتَّى اسْتَمَرَّ بِالنَّاسِ الْجِدُّ فَأَصْبَحَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) غَادِيًا وَالْمُسْلِمُونَ مَعَهُ وَلَمْ أَقْضِ مِنْ جَهَازِي شَيْئًا ثُمَّ غَدَوْتُ فَرَجَعْتُ وَلَمْ أَقْضِ شَيْئًا فَلَمْ يَزَلْ ذَلِكَ يَتِمَادَى بِي حَتَّى أَسْرَعُوا وَتَفَارَطَ الْغَزْوُ فَهَمَمْتُ أَنْ أَرْتَحِلَ فَأَذَرِكُهُمْ فَيَا لَيْتَنِي فَعَلْتُ ثُمَّ لَمْ يُقَدِّرْ لِي فَطَفِقْتُ إِذَا خَرَجْتُ فِي النَّاسِ بَعْدَ خُرُوجِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَحْزِنُنِي أَنِّي لَا أَرَى لِي أُسُوءَ إِلَّا رَجُلًا مَعْمُومًا عَلَيْهِ فِي التَّفَاقُ أَوْ رَجُلًا مِمَّنْ عَدَرَ اللَّهُ مِنَ الضُّعَفَاءِ وَلَمْ يَذْكُرْنِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى بَلَغَ ثُبُوكَ فَقَالَ وَهُوَ جَالِسٌ فِي الْقَوْمِ مَا فَعَلَ كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ حَبَسَهُ بُرْدَاهُ وَالنَّظَرُ فِي عِطْفِيهِ. فَقَالَ لَهُ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ بَشْ مَا قُلْتَ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا. فَسَكَتَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَبَيْنَمَا هُوَ عَلَى ذَلِكَ رَأَى رَجُلًا مُبِيضًا يَزُولُ بِهِ السَّرَابُ فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كُنْ أَبَا خَيْكَمَةَ. فَإِذَا هُوَ أَبُو خَيْكَمَةَ الْأَنْصَارِيُّ الَّذِي تَصَدَّقَ بِصَاعِ الثَّمَرِ حِينَ لَمَزَهُ الْمُتَافِقُونَ. فَلَمَّا بَلَغَنِي أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَدْ تَوَجَّهَ قَافِلًا مِنْ ثُبُوكَ حَضَرَنِي بَنِي فَطَفِقْتُ أَتَذْكُرُ الْكَذِبَ وَأَقُولُ: بِمِ أَخْرَجُ مِنْ سَخَطِهِ غَدًا. وَأَسْتَعِينُ عَلَى ذَلِكَ كُلِّ رَأَى مِنْ أَهْلِي: فَلَمَّا قِيلَ لِي إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَدْ أَظَلَّ قَادِمًا زَاحَ عَنِّي الْبَاطِلُ حَتَّى عَرَفْتُ أَنِّي لَنْ أُلْجُو مِنْهُ بِشَيْءٍ أَبَدًا فَأَجْمَعْتُ صِدْقَهُ وَصَبَّحَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَادِمًا وَكَانَ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ بَدَأَ بِالْمَسْجِدِ فَرَكَعَ فِيهِ رَكْعَتَيْنِ ثُمَّ جَلَسَ لِلنَّاسِ فَجَاءَهُ الْمُخْلَفُونَ فَطَفِقُوا يَتَعَذَّرُونَ إِلَيْهِ وَيَخْلِفُونَ لَهُ وَكَانُوا بِضَنَعَةٍ وَكَمَانَيْنِ رَجُلًا فَقَبِلَ مِنْهُمْ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَايَتَهُمْ وَبَابِعَهُمْ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمْ وَوَكَّلَ سَرَائِرَهُمْ إِلَى اللَّهِ حَتَّى جِئْتُ فَلَمَّا سَلَّمْتُ تَبَسَّمَ تَبَسُّمَ الْمُغْضَبِ ثُمَّ قَالَ تَعَالَى. فَجِئْتُ أَمْشِي حَتَّى جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ لِي: مَا خَلَقَكَ. أَلَمْ تَكُنْ قَدْ ابْتِغْتَ ظَهْرَكَ. قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي وَاللَّهِ لَوْ جَلَسْتُ عِنْدَ غَيْرِكَ مِنْ أَهْلِ الدُّنْيَا لَرَأَيْتُ أَكْبَرَ سَخَطٍ مِنْ سَخَطِهِ بَعْدَ وَلَقَدْ أُعْطِيتُ جَدَلًا وَلَكِنِّي وَاللَّهِ لَقَدْ عَلِمْتُ لَنْ حَدَّثْتُكَ الْيَوْمَ حَدِيثَ كَذِبٍ تَرْضَى بِهِ عَنِّي لِيُوشِكَنَّ اللَّهُ أَنْ يُسَخِّطَكَ عَلَيَّ وَلَكِنْ حَدَّثْتُكَ حَدِيثَ صِدْقٍ تَجِدُ عَلَيَّ فِيهِ إِنِّي لَأَرْجُو فِيهِ عَفْوِي اللَّهُ وَاللَّهِ مَا كَانَ لِي عُذْرٌ

وَاللّٰهُ مَا كُنْتُ قَطُّ أَقْوَى وَلَا أَيْسَرَ مِنِّي حِينَ تَخَلَّفْتُ عَنْكَ. قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَّا هَذَا فَقَدْ صَدَقَ فَقُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللّٰهُ فِيكَ. فَقُمْتُ وَكَارَ رِجَالٌ مِنْ بَنِي سَلَمَةَ فَاتَّبَعُونِي فَقَالُوا: اللّٰهُ مَا عَلِمْنَاكَ أَذْنَبْتَ ذَنْبًا قَبْلَ هَذَا لَقَدْ عَجَزْتَ فِي أَنْ لَا تَكُونَ اعْتَذَرْتَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِمَا اعْتَذَرَ بِهِ إِلَيْهِ الْمُخَلَّفُونَ فَقَدْ كَانَ كَافِيكَ ذَنْبَكَ اسْتَغْفَارَ رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَكَ. قَالَ: فَوَاللّٰهِ مَا زَالُوا يُؤْتِسُونَنِي حَتَّى أَرَدْتُ أَنْ أَرْجِعَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَكْذَبَ نَفْسِي ثُمَّ قُلْتُ لَهُمْ: هَلْ لَقِيَ هَذَا مَعِيَ مِنْ أَحَدٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ لَقِيَهِ مَعَكَ رَجُلَانِ قَالَا مِثْلَ مَا قُلْتَ فَقِيلَ لَهُمَا مِثْلَ مَا قِيلَ لَكَ، قُلْتَ: مَنْ هُمَا؟ قَالُوا: مُرَارَةُ بْنُ الرَّبِيعَةِ الْعَامِرِيُّ وَهِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ الْوَاقِفِيُّ فَذَكَرُوا لِي رَجُلَيْنِ صَالِحَيْنِ قَدْ شَهِدُوا بِذَرًا فِيهِمَا أُسْوَةٌ فَمَضَيْتُ حِينَ ذَكَرُوهُمَا لِي. وَكَهَى رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْمُسْلِمِينَ عَنْ كَلَامِنَا أَيُّهَا الثَّلَاثَةُ مِنْ بَيْنِ مَنْ تَخَلَّفَ عَنْهُ فَاجْتَنَبْنَا النَّاسَ وَتَغَيَّرُوا لَنَا حَتَّى تَنَكَّرْتُ لِي فِي نَفْسِي الْأَرْضُ فَمَا هِيَ بِالْأَرْضِ الَّتِي أَعْرِفُ فَلَبِثْنَا عَلَى ذَلِكَ خَمْسِينَ لَيْلَةً فَأَمَّا صَاحِبَايَ فَاسْتَكَاثَا وَقَعَدَا فِي بُيُوتِهِمَا بَيْنَكِيَانِ وَأَمَّا أَنَا فَكُنْتُ أَشَبَّ الْقَوْمِ وَأَجْلَدَهُمْ فَكُنْتُ أَخْرُجُ فَأَشْهَدُ الصَّلَاةَ وَأَطُوفُ فِي الْأَسْوَاقِ، وَلَا يُكَلِّمُنِي أَحَدٌ وَآتَى رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَهُوَ فِي مَجْلِسِهِ بَعْدَ الصَّلَاةِ فَأَقُولُ فِي نَفْسِي هَلْ حَرَكْتُ شَفَتَيْهِ بِرَدِّ السَّلَامِ أَمْ لَا ثُمَّ أَصَلَّى قَرِيبًا مِنْهُ وَأَسَارِقُهُ النَّظَرَ فَإِذَا أَقْبَلْتُ عَلَى صَاحِبِي نَظَرَ إِلَيَّ وَإِذَا انْتَفَتَحَ نَحْوُهُ أَعْرَضَ عَنِّي حَتَّى إِذَا طَالَ ذَلِكَ عَلَيَّ مِنْ جَفْوَةِ الْمُسْلِمِينَ مَشَيْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ جِدَارَ حَائِطِ أَبِي قَتَادَةَ وَهُوَ ابْنُ عَمِّي وَأَحَبُّ النَّاسِ إِلَيَّ فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ فَوَاللّٰهِ مَا رَدَّ عَلَيَّ فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَبَا قَتَادَةَ أَلَشُّدُّكَ بِاللّٰهِ هَلْ تَعْلَمَنَّ أَنِّي أَحِبُّ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَسَكَتَ فَعَدْتُ فَنَاشِدْتُهُ فَسَكَتَ فَنَاشِدْتُهُ فَقَالَ: اللّٰهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. فَفَاضَتْ عَيْنَايَ وَعَدْتُ حَتَّى تَسَوَّرْتُ الْجِدَارَ. فَبَيْنَا أَنَا أُمْشِي فِي سَوَاقِ الْمَدِينَةِ يَقُولُ: مَنْ يَذُلُّ عَلَى كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ فَطَفَّقَ النَّاسُ يُشِيرُونَ لَهُ إِلَيَّ حَتَّى جَاءَنِي فَدَفَعَ إِلَيَّ كِتَابًا مِنْ مَلِكِ غَسَّانٍ وَكُنْتُ كَاتِبًا فَقَرَأْتُهُ فَإِذَا فِيهِ: أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنَا أَنَّ صَاحِبَكَ قَدْ جَفَاكَ وَلَمْ يَجْعَلْكَ اللّٰهُ بِدَارِ هَوَانٍ وَلَا مَضِيعَةٍ فَالْحَقُّ بِنَا نُؤَاسِكَ. فَقُلْتُ حِينَ قَرَأْتَهَا: وَهَذِهِ أَيْضًا مِنَ الْبَلَاءِ. فَتَيَأَمَمْتُ بِهَا التَّنَوُّرَ فَسَجَرْتُهَا بِهَا حَتَّى إِذَا مَضَتْ أَرْبَعُونَ مِنَ الْخَمْسِينَ وَاسْتَلْبَثْتُ الْوُحْيَ إِذَا رَسُولُ اللّٰهِ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَأْتِينِي فَقَالَ: النَّبِيُّ (صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَأْمُرُكَ

أَنْ تَعْتَزِلَ امْرَأَتَكَ. فَقُلْتُ أُطْلِقُهَا أَمْ مَاذَا أَفْعَلُ؟ قَالَ: لَا بَلِ اعْتَزِلْهَا فَلَا تَقْرَبْنَهَا وَأَرْسَلْ إِلَى صَاحِبِي بِمِثْلِ ذَلِكَ فَقُلْتُ لَامْرَأَتِي الْحَقِّي بِأَهْلِكَ فَكُونِي عِنْدَهُمْ حَتَّى يَقْضِيَ اللَّهُ فِي هَذَا الْأَمْرِ، قَالَ: فَجَاءَتْ امْرَأَةُ هِلَالِ بْنِ أُمَيَّةَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ هِلَالَ شَيْخٍ ضَائِعٍ لَيْسَ لَهُ خَادِمٌ فَهَلْ تَكْرَهُ أَنْ أَخْدُمَهُ؟ قَالَ لَا وَلَكِنْ لَا يَقْرَبُكَ. فَقَالَتْ: إِنَّهُ وَاللَّهِ مَا بِهِ حَرَكَةٌ إِلَّا إِلَى شَيْءٍ وَاللَّهِ مَا زَالَ يَنْكِى مُنْذُ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ إِلَى يَوْمِهِ هَذَا. قَالَ: فَقَالَ لِي بَعْضُ أَهْلِي لَوْ اسْتَأْذَنْتَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي امْرَأَتِكَ فَقَدْ أَذِنَ لَامْرَأَةِ هِلَالٍ أَنْ تَخْدُمَهُ فَقُلْتُ: لَا أَسْتَأْذِنُ فِيهَا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَمَا يُذَرِّبُنِي مَاذَا يَقُولُ لِي إِذَا اسْتَأْذَنْتُهُ فِيهَا وَأَنَا رَجُلٌ شَابٌّ قَالَ: فَلَبِثْتُ بِذَلِكَ عَشْرَ لَيَالٍ فَكَمَلْتُ لَنَا خَمْسُونَ لَيْلَةً مِنْ حِينَ لَهِيَ عَنْ كَلَامِنَا ثُمَّ صَلَّيْتُ صَلَاةَ الْفَجْرِ صَبَاحَ خَمْسِينَ لَيْلَةً عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِنَا فَبَيْنَا أَنَا جَالِسٌ عَلَى الْحَالِ الَّتِي ذَكَرَ اللَّهُ مِنَّا قَدْ ضَاقَتْ عَلَى نَفْسِي وَضَاقَتْ عَلَى الْأَرْضِ بِمَا رَحِبْتُ سَمِعْتُ صَوْتَ صَارِخٍ أَوْفَى عَلَى سَلْعٍ يَقُولُ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا كَعْبُ بْنُ مَالِكٍ أَبْشِرْ فَخَرَزْتُ سَاجِدًا وَعَرَفْتُ أَنَّ قَدْ جَاءَ فَرَجٌ. فَأَذَنَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) النَّاسَ بِتُوبَةِ اللَّهِ عَلَيْنَا حِينَ صَلَّى صَلَاةَ الْفَجْرِ فَذَهَبَ النَّاسُ يُبْشِرُونَا فَذَهَبَ قَبْلَ صَاحِبِي مُبْشِرُونَ وَرَكَضَ رَجُلٌ إِلَيَّ فَرَسًا وَسَعَى سَاعٍ مِنْ أَسْلَمَ قَبْلِي وَأَوْفَى الْجَبَلِ فَكَانَ الصَّوْتُ أَسْرَعَ مِنَ الْفَرَسِ فَلَمَّا جَاءَنِي الَّذِي سَمِعْتُ صَوْتَهُ يُبْشِرُنِي فَتَزَعْتُ لَهُ تَوْبِي فَكَسَوْتُهُ إِيَّاهُمَا بِبِشَارَتِهِ وَاللَّهِ مَا أَمْلِكُ غَيْرَهُمَا يَوْمَئِذٍ وَاسْتَعَرْتُ تَوْبَيْنِ. فَلَبِسْتُهُمَا فَانْطَلَقْتُ أَتَأْتُمُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَتَلَقَّانِي النَّاسُ فَوَجًا فَوَجًا يُهَنِّتُونِي بِالتَّوْبَةِ وَيَقُولُونَ لَتَهْنِئَكَ تَوْبَةُ اللَّهِ عَلَيْكَ. حَتَّى دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَإِذَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ وَحَوْلَهُ النَّاسُ فَقَامَ طَلْحَةُ بْنُ عُبَيْدٍ اللَّهُ يُهْرُولُ حَتَّى صَافَحَنِي وَهَنَأَنِي وَاللَّهِ مَا قَامَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ غَيْرُهُ. فَكُنْتُ لَا أُنْسَاهَا لَهُ فَلَمَّا سَلَّمْتُ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ وَهُوَ يَبْرُقُ وَجْهُهُ مِنَ السُّرُورِ قَالَ: أَبْشِرْ بِخَيْرِ يَوْمٍ مَرَّ عَلَيْكَ مُنْذُ وَلَدْتُكَ أُمُّكَ. فَقُلْتُ أَمِنْ عِنْدِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ؟ فَقَالَ لَا بَلْ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ. وَكَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا سُرَّ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ كَأَنَّ وَجْهَهُ قِطْعَةُ قَمَرٍ وَكُنَّا نَعْرِفُ ذَلِكَ. فَلَمَّا جَلَسْتُ بَيْنَ يَدَيْهِ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ مِنْ تَوْبَتِي أَنْ أُلْخِلَعَ مِنْ مَالِي صَدَقَةً إِلَى اللَّهِ وَإِلَى رَسُولِهِ فَقَالَ: أَمْسِكْ بَعْضَ مَالِكَ فَهُوَ

خَيْرٌ لَّكَ. فَقُلْتُ: إِنِّي أُمْسِكُ سَهْمِي الَّذِي بِخَيْرٍ. وَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ إِنَّمَا أَنجَانِي بِالصِّدْقِ وَإِنْ مِنْ تَوْبَتِي لَا أَحَدٌ إِلَّا صِدْقًا مَا بَقِيْتُ، قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ أَنْ أَحَدًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ أَبْلَاهُ اللَّهُ فِي صِدْقِ الْحَدِيثِ مُنْذُ ذَكَرْتُ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى يَوْمِي هَذَا أَحْسَنَ مِمَّا أَبْلَانِي اللَّهُ بِهِ. وَاللَّهُ مَا تَعَمَّدْتُ كَذِبَةً مُنْذُ قُلْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى يَوْمِي هَذَا وَإِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَحْفَظَنِي اللَّهُ فِيمَا بَقِيَ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خَلَفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ. يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) قَالَ كَغَبٍ: وَاللَّهِ مَا أُنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ مِنْ نِعْمَةٍ قَطُّ بَعْدَ إِذْ هَدَانِي اللَّهُ لِلْإِسْلَامِ أَعْظَمَ فِي نَفْسِي مِنْ صِدْقِي رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَلَا أَكُونُ كَذِبْتُهُ فَأَهْلِكَ كَمَا هَلَكَ الَّذِينَ كَذَبُوا فَإِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الْوَحْيَ فِيهِمْ بِشَرٍّ مَا قَالَ لِأَحَدٍ، قَالَ: (سَيَخْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لَتَغَرَضُوا عَنْهُمْ فَأَغَرَضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجَسٌ وَمَا وَاهُمْ جَهَنَّمَ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ. يَخْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ). رواه الشيخان والترمذي. وفي رواية: فَاجْتَنَبَ النَّاسُ كَلَامَتَا، فَلَبِثْتُ كَذَلِكَ حَتَّى طَالَ عَلَى الْأَمْرِ، وَمَا مِنْ شَيْءٍ أَهَمُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَمُوتَ فَلَا يُصَلِّيَ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَوْ يَمُوتَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَكُونَ مِنَ النَّاسِ يَبْكُ الْبُكَ الْمُنْزِلَةَ، فَلَا يُكَلِّمُنِي أَحَدٌ مِنْهُمْ، وَلَا يُصَلِّيَ عَلَيَّ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَوْبَتَنَا عَلَى نَبِيِّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِينَ بَقِيَ الثَّلَاثُ الْآخِرُونَ مِنَ اللَّيْلِ، وَهُوَ عِنْدَ أُمِّ سَلَمَةَ، وَكَانَتْ مُحْسِنَةً فِي شَأْنِي مَغْنِيَّةً فِي أَمْرِي، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَا أُمُّ سَلَمَةَ يَسِبَ عَلَيَّ كَغَبٍ. قَالَتْ: أَفَلَا أُرْسِلُ إِلَيْهِ فَأُبَشِّرُهُ قَالَ: إِذَا يَخْطِمُكُمُ النَّاسُ فَيَمْنَعُونَكُمْ النَّوْمَ سَائِرَ اللَّيْلِ. حَتَّى إِذَا صَلَّى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) صَلَاةَ الْفَجْرِ آذَنَ بِتَوْبَةِ اللَّهِ عَلَيْنَا، وَكَانَ إِذَا اسْتَبَشَرَ اسْتَنَارَ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّهُ قِطْعَةٌ مِنَ الْقَمَرِ^(٢٤).

که‌عبی کوری مالیک (رمزای خودای نبیّت) ده‌لئ: جگه له غه‌زای ته‌بووک له‌هیچ غه‌زایه‌کی ترده له‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌س‌ر‌بیت) دوانه‌که‌وتووم و له‌هموو غه‌زاکانی دا له‌خزمه‌تی دا بووم، وه‌لئ له‌غه‌زای به‌دریشدا له‌خزمه‌تی دا نه‌بووم به‌لام له‌م غه‌زایه‌دا چه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌س‌ر‌بیت) گله‌یی له‌وانه نه‌کرد که له‌م غه‌زایه دواکه‌وتبوون، چونکه پیغه‌مبه‌رو موسولمانان له‌م غه‌زایه‌دا که ده‌رچوون له‌مال مه‌به‌ستیان کردنی ئه‌م غه‌زایه نه‌بوو، به‌لکو مه‌به‌ستیان گرتنی کاروانه‌که‌ی قوهریش بوو، که به‌مالئیکی بازرگانی زۆره‌وه له‌شام گه‌رابوونه‌وه، به‌لام ئه‌وه‌بوو که خودا به‌بی واده له‌گه‌ل دوزمنی خویاندا به‌ره‌نگاری یه‌کتری کردن و ئاو قه‌دی یه‌ک بوون، وه‌من له‌شه‌وه‌که‌ی عه‌قه‌به‌دا له‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا بووم (دروودی خودای له‌س‌ر‌بیت) له‌وکاته‌دا که په‌یمانمان له‌گه‌لی دا به‌ست له‌سه‌ر ئیسلامه‌تی، وه‌من به‌ش به‌حالی خۆم له‌دل و باوه‌ری خۆما خێرو گه‌وره‌یی ئه‌م شه‌وه ناگۆرمه‌وه به‌فه‌زلی حازربوونی غه‌زای به‌در، هه‌رچه‌ند له‌ناو خه‌لکا غه‌زای به‌در به‌ناویانگه‌ره له‌مشه‌وی عه‌قه‌به‌یه، له‌راستی دا ئه‌وکاته که له‌غه‌زای ته‌بووک دواکه‌وتو له‌پیغه‌مبه‌ر به‌جی‌مام هه‌رگیز وه‌ک ئه‌وکاته ئاوا به‌هیزو ته‌واناو ده‌ست‌پۆییوو به‌تفاقی نه‌بووم، به‌خودا له‌وه‌پیش هه‌رگیز دوو و لا‌خی سواریم پیکه‌وه نه‌بووه، به‌لام له‌کاتی ئه‌و غه‌زایه‌دا دوو و لا‌خم هه‌بوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌س‌ر‌بیت) که‌چوو بۆئهم غه‌زایه کات جه‌نگه‌ی گه‌رما بوو، پیگه‌یه‌کی دورو درێژی گرت به‌رو پووی کرده بیابانیکی وشک و برینگ و به‌ره‌و دوزمنیکی زۆرو بی‌شومار که‌وته پێ، جا له‌به‌ر ئه‌وه له‌پیش دا هه‌موو شتیکی به‌باشی پوون کرده‌وه بۆ موسولمانان و پێی گوتن که‌ده‌یه‌وی بجێ بۆ کوێ، هه‌تا تفاقی جه‌نگ بخه‌ن و که‌ره‌سته‌ی پێیست ئاماده بکه‌ن بۆ غه‌زاکه‌یان، سوپای موسولمانانیش (که‌له‌م غه‌زایه‌دا له‌خزمه‌تی چه‌زده‌تدا بوون) له‌به‌ر زۆری له‌ژماره نه‌ده‌هاتن و ده‌فته‌رو تو‌مار نه‌یده‌گرتن. له‌به‌رئه‌وه ئه‌گه‌ر که‌سێ بیویستایه که‌خۆی

بشاریت‌ه‌و نه‌چئ بۆئو غه‌زایه واید‌ه‌زانی که که‌س پئی نازانی، مه‌گه‌ر تاک و ته‌را، مه‌گه‌ر له‌حاله‌تیکدا پئی بزانی که‌خودا سرووش نازل بکا ده‌رباره‌ی! که ئه‌م غه‌زایه‌ پ‌ووی دا جه‌نگه‌ی میوه‌بوو، به‌رسیبه‌ر ته‌واو خوش بوو بوو منیش خۆم له‌خۆما حه‌زم له‌شتی وایه و حه‌ز ده‌که‌م که‌به‌ده‌ستی خۆم به‌ری باخ و په‌زپه‌رم، جا پیغه‌مبه‌رو موسولمانان (درویدی خودا له‌هه‌زه‌ت و په‌زای خودا له‌وان بئ) تفاقیان خست، منیش ده‌مویست بچم تفاق بخه‌م له‌گه‌لیان به‌لام ده‌گه‌رامه‌وه‌و هیچ نه‌ده‌کرد، وه‌ له‌دلی خۆم دا ده‌مگوت: ئاسانه‌ هه‌رکاتی به‌وه‌ی ده‌توانم تفاق بخه‌م، ئیتر ئه‌م دل‌ه‌راوکییه‌م درێژه‌ی کیشا تا خه‌لکه‌که به‌گه‌رمی په‌لاماری تفاق خستنیان دا، وه‌لی من هیچ دیار نه‌بوو تا روژی پیغه‌مبه‌رو موسولمانان سه‌رله‌به‌یانه‌کی که‌وتنه‌ پئ، منیش له‌گه‌لیان ده‌رچووم به‌لام به‌بی تفاق، وه‌له‌ دوا‌یی دا خۆم دزییه‌وه‌و گه‌رامه‌وه‌و نه‌چووم، ئیتر ئه‌م راپارییه‌م درێژه‌ی کیشا هه‌تا ئه‌وان خیرا دوورکه‌وتنه‌وه‌و غه‌زاکه‌م له‌کیس چو‌و هه‌رچه‌ند تاماوه‌یه‌کیش نیازم هه‌بوو که‌پرۆم شوینیان بکه‌وم تاپینیان ده‌گه‌م به‌لام ئه‌وه‌شم له‌چاره‌ نه‌نوسرابوو خۆزگه‌م ئه‌وه‌م بکه‌ردایه‌، جا (له‌پاش ئه‌وه‌ که‌پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بیئت) رویششت) هه‌رچه‌ند ده‌چوومه‌ ده‌ره‌وه‌و ده‌چوومه‌ ناو خه‌لک ته‌واو په‌شیمان ده‌بوومه‌وه‌و خه‌م دا‌یده‌گه‌رم، چونکه‌ که‌ته‌ماشام ده‌کرد که‌سیکی وام نه‌ده‌دی که‌بیکه‌م به‌ سه‌رمه‌شق بۆخۆم جگه‌ له‌ وانه‌ که‌تانه‌ی نیفاقیان لی د‌ه‌دان و گومانی ناپاکییان لی ده‌کراو تانه‌ له‌شوین بوون! ته‌نیا ئه‌و بیه‌یزو لازه‌بوونانه‌ به‌ی، که‌ خودای گه‌وره‌ به‌هانه‌و عوزری ئه‌وانی قه‌بوول کردووه‌و هه‌قی داونه‌تی، ئیتر پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بیئت) باسی من نا‌کا هه‌تا ده‌گاته‌ ته‌بووک، جا له‌ ته‌بووک له‌وده‌مه‌دا که‌له‌ناو کو‌ری موسولماناندا دا‌ده‌نیشت ده‌فه‌رمو‌ی: ده‌بی که‌عبی کو‌ری مالیک خه‌ریکی چی بی واته‌: بۆ نه‌هات بۆئهم غه‌زایه‌! پیاویکی به‌نی سه‌له‌مه‌یی ده‌لی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌وه‌ له‌خۆی بایی بووه‌و ده‌عیه‌ی نایه‌ت بی بۆ غه‌زاو هه‌رسه‌رنجی جله‌کانی ده‌داو به‌په‌له‌ پیتکه‌ خۆی ده‌ته‌کینی! مو‌عازی کو‌ری جه‌به‌لیش پئی ده‌لی: قسه‌یه‌کی نابه‌ج‌ات کرد،

به‌خودا ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! ئه‌وه‌ی باش نه‌بی له‌وپیاوه‌مان نه‌دیوه، ئیتیر پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بیت) بی دهنگ ده‌بی، تا له‌وکاته‌دا له‌دووره‌وه تارمایی پیاوی ده‌بینی، له‌ناو سه‌راب (به‌رده‌خوی) دا که‌رویشکه ده‌کا، ده‌فه‌رموی: ده‌ی ئه‌م زه‌لامه ئه‌بو خه‌یسه‌مه‌بی! جا که دیته به‌ره‌وه خوی ده‌بی، ئه‌م ئه‌بو خه‌یسه‌مه‌یه ئه‌و پیاوه ئه‌نصاریه بوو که‌مه‌نی خورمای کردبوو به‌خیر، وه مونا‌فیک (ناپاک) ه‌کان ته‌وسیان پی کردبوو له‌سهر ئه‌وه له‌قه‌میان لیی گرتبوو، جا کاتئ که‌هه‌والم زانی وا پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهر بیت) خه‌ریکه ده‌گه‌ریته‌وه له ته‌بووک دیته‌وه خه‌م و په‌ژاره دایگرتم، وه ده‌ستم دایه درۆ ریک‌خستن، وه ده‌مگوت: سه‌به‌ینی به‌چی خۆم، رزگار بکه‌م له‌عاجز بوون و په‌نجاندنی دلی پیغه‌مبهر، وه‌بوئه‌مه پرس و پام به‌هه‌موو که‌سیکی خاوه‌ن پاو ته‌گبیر کرد له که‌س و کاری خۆم. جا هه‌ر له‌گه‌ل گوتیان ئه‌وا هه‌زرت (دروودی خودای له‌سهر بیت) گه‌یشته به‌ره‌وه ئه‌م خه‌یا‌لانه پرپوو‌چانه له‌دلم په‌وینه‌وه به‌رچاوم روشن بو‌وهو زانیم که‌به‌درۆ سازکردن له‌ده‌ستی رزگارم نابئ، جاله‌به‌ر ئه‌وه پرپارم دا چی راست و په‌وانه ئه‌وه‌ی عه‌رز بکه‌م، جا هه‌زرت (دروودی خودای له‌سهر بیت) سه‌ر له به‌یانییه‌ک ته‌شریفی هاته‌وه، ده‌ستووری وابوو که‌له‌سه‌فه‌ر ده‌گه‌رایه‌وه له‌پیشدا ده‌چوو بو‌ مزگه‌وت دوو پرکات نویژی سونه‌تی لی ده‌کرد، ئنجا له‌وی داده‌نیشت بو‌ پیشوازی خه‌لک، جا که‌ئه‌مه‌ی کرد ئه‌وکاته دواکه‌وتوو ه‌کان (واته ئه‌وانه‌ی نه‌چووبوون بو‌ئهم غه‌زایه‌و خویان دزی بو‌وه) به‌رودوا چوون بو‌ خزمه‌تی و ده‌ستیان کرد به‌پاکانه کردن بوی و که‌م و زۆر بیانوو به‌هانه‌یان ده‌دۆزیه‌وه بوی ژماره‌ی ئه‌مانه له‌هه‌شتا زه‌لام پتر بوو، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سهر بیت) به‌رواله‌ت ئه‌م به‌هانه‌یه‌ی لی وه‌رگرتن و په‌یمانی به‌ست له‌گه‌لیانداو بویان پارایه‌وه و پازو نه‌ینیی دلیشیانی پوو به‌پرووی خودای گه‌وره کرده‌وه، جامنیش رویشتم بو‌ خزمه‌تی و سلّوم لیی کرد وه‌کوو مروّقیکی که‌می زویرو عاجزو زیز زه‌رده‌خه‌نه‌یه‌کی واتاداری کردو فه‌رمووی: وه‌ره منیش چوومه به‌ره‌وه تا له به‌رده‌میا دانیشتم فه‌رمووی پیم: له‌م سه‌فه‌ره بوچی پاشکه‌وتی، خو تو

لای خۆت و لاخت کړیوو بو خه باتگړان! منیش عه‌رزیم کرد: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! خودا گوساخ‌ی و ده‌موپلیکی وای داوه پیم ئه‌گه‌ر له‌خزمه‌تی تۆدا نه‌بوومایه و له‌لای هه‌رکه‌سیکی تر بوومایه له‌خه‌لکی ئه‌م سه‌رزه‌مینه ده‌متوانی به‌قاله‌ی ده‌م و به‌عوزو به‌هانه و درۆ خۆم قوتار بکه‌م له‌ده‌ستی، به‌لام به‌خودا من باش ده‌زانم ئه‌گه‌ر ئه‌م‌پۆش له‌خزمه‌تتا قسه‌یه‌کی درۆت بۆبکه‌م و به‌وه له‌خۆمت پازی بکه‌م دوور نییه که‌خودا توو‌په‌و عاجزت بکا لیم و ئه‌وه‌نده‌ی تر باری خۆم گرانت‌ر بکه‌م، وه‌ئه‌گه‌ر قسه‌ی راستیش‌ت بۆبکه‌م (هه‌رچه‌ند له‌وانه‌یه که‌نیستا تۆیه و قسه‌یه لیم دل‌گران ببی) به‌لام له‌راستی په‌حمه‌ت ده‌باری، سه‌ره‌نجام ئومید ده‌که‌م که‌له‌لای خودا به‌گوته‌ی راستی و پینان له‌هه‌ق پزگارم ببی! ئه‌وی راست بی به‌خودا هیچ به‌هانه‌م نه‌بوو، به‌خودا هه‌رگیز وه‌ک ئه‌م‌جاره ئاوا ته‌واناو ده‌ولمه‌ند نه‌بووم، به‌لام چاره‌نووس وابوو که‌له‌م سه‌فه‌ره دا له‌تۆ دواکه‌وم چه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) فه‌رمووی: ئه‌مه راست ده‌کا، ده‌ی هه‌سته برۆ هه‌تا بزانی خودا چی ده‌فه‌رمویت جامنیش هه‌لسام و کۆمه‌لی له‌پیاوانی به‌نی سه‌له‌مه شوینم که‌وتن و سه‌رزه‌نش‌تیان کردم و گوته‌یان: بۆچی تۆیش وه‌ک ئه‌و دواکه‌وتوانه‌ی تر عوزت نه‌هاورده‌وه بۆی، ده‌سته‌لاتی ئه‌وه‌نده‌یش‌ت نه‌بوو، چونکه ئه‌م گونا‌ه‌ی تۆ ئه‌وه‌نده‌ی به‌س بوو که‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) داوای لی خوش‌بوونت له‌خودا بۆبکا، وه‌گوته‌یان: به‌وخودایه له‌پیش ئه‌مه‌دا ئاگامان لیت نییه که‌گونا‌هی ترت کردبی، که‌عب گوته‌ی: به‌خودا ئه‌وه‌نده‌یان سه‌رزه‌نش‌ت کردم ته‌نانه‌ت خه‌ریک بووم بگه‌ریمه‌وه بۆلای پیغه‌مبه‌رو خۆم به‌درۆ ب‌خه‌مه‌وه، به‌لام له‌پاش دا پیم گوته‌ن: ئایا که‌سی تر له‌گه‌ل مندا ئاوای به‌سه‌ر هاتووه؟ گوته‌یان: به‌لی دوو پیاوی تریش هه‌مان شتیان به‌سه‌ر هاتووه، تۆچیت گوتووه ئه‌وانیش هه‌رئه‌وه‌یان گوتووه، وه‌به‌تۆچی گوتراوه به‌وانیش هه‌ر ئه‌وه‌گوتراوه، گوته‌ن: کئو کئین؟ گوته‌یان: مه‌راره‌ی کوپی په‌بیعه‌ی ئه‌ل-عامیری و هیلالی کوپی ئومه‌ییه‌ی ئه‌ل-واقیفی، که‌ناوی ئه‌م دوو پیاوه باشه‌یان بۆم هیئا که‌مئ سه‌بووریم بۆهات و پوانیم ئه‌م دووه ده‌ست ده‌دن

بۆئەو کە بیانکەم بەسەر مەشق و پێشەوای خۆم و چاویان لێبکەم، ئێتر
 رویشتم و نەگەر پامەو بەخزمەتی حەزەرەت (دروودی خودای لەسەر بێت) چونکە ئەم
 دووانە موسوڵمانی ساغ بوون و ئامادەی غەزای بەدر بوو بوون! جا حەزەرەت
 (دروودی خودای لەسەر بێت) موسوڵمانەکانی قەدەغەکرد لەوێ کە قسە بکەن لەگەڵ
 ئێمەدا کە ئەم سێ کەسە بۆین و بەس، بەلام قسەو گفتوگۆی لەگەڵ
 دواکەوتوو و ئەوانی تر دا قەدەغە نەکرد، ئێتر خەلکی هەموو دوورەپەریزیان
 لێ گرتین و لەگەڵمانا، گۆڕان بەجۆری دنیام لەلاتاریک و تەنگ بوو لەوجیەمانی
 لەو پێشی نەدەکرد! جا لەسەر ئەم حالە تالە پەنجا شەوی دەق ماینەو،
 هەردوو هاوڕێکەم دۆش دامابوون و لەمالەوێیان دادەنیشتن و کوروشکەیان
 دەکردو دەگریان، بەلام من کە لەوان لاوتر بووم چالاکتر بووم، دەرویشتم لەگەڵ
 موسوڵمانان نوێژم دەکردو بەبازار دەگەریم، بەلام کەس قسە ی لەگەڵمدا
 نەدەکرد، لەپاش نوێژ دەرویشتم بۆ کوێی دانیشتنی پیغەمبەر (دروودی خودای
 لەسەر بێت) سلاوم لێی دەکرد، لەدلی خۆمدا دەمگوت: ئایا لێوی جولاند بۆ
 وەلامی سلاوەکەم یانا!! وەجار بەجار لەنزیکی حەزەرەتەو نوێژم دەکردو
 بەدزییەو لەژێرەو سەرنجیم دەدا، کاتێ پووم دەکردە سوجدەگا کەم ئەو
 بەلاچاوی بۆمی دەپوانی وەکاتێ من بە گۆشە ی چاوی بۆ ئەوم دەپوانی ئێتر
 ئەو لای تێ دەکردم و بەقنڤە چاوی تەماشای نەدەکردم، لەسەر ئەم
 حالە ماوەیەکی زۆر مامەو و جەخاریکی زۆر خورادو جەفایەکی زۆر کێشا
 لە لووتەلای موسوڵمانان هەتا روژی گەیشتم بەگیانم و رویشتم بەشوورای
 باخەکە ی ئەبو قەتادە ی ئامۆزامدا هەلزنیم (پەنگ بێ بۆیە پیا هەلزنیبێ
 دەرگا کە ی لێ نەکردبێتەو - وەرگێی) کە ئەم پیاوێ خۆشەویستێ کەسم بوو
 کە سلاوم لێ کرد بەخودایە وەلامی سلاوەکەمی نەسەندەو، جاگوتم: ئەو
 ئەبو قوتادە! توخودا ئایا دەزانیت کە وامن خوداوی پیغەمبەری خودام خۆش
 دەوی، کەچی نقە ی نەکرد، دووبارە سویندم دایەو هەر نقە ی نەکرد، سیبەر
 کە سویندم دایەو بەس ئەو نەندە ی گوت: خوداوی پیغەمبەری خودا باشتی
 لێدەزان! ئێتر ئاوی بەچاوەکانمدا هاتە خوارەو و بەرەو دوا گەر پامەو

بەدیواری باخە کەدا هەلژنیمەو. روژێ لەروژان لە بازاردە سوورامەو،
 تەماشام کرد و جوتیارێ (لە نەبەتیەکانی خەلکی شام کە خواردەمەنی و
 شتی و دەهینن بۆشاری مەدینە و لەوێ دەگۆرێنەو و دەیفروشن) پرسیری
 من دەکا و دەلێ: کێ کەعبی کوپی مالیکم پێ نیشان دەدا، خەلکە کەش
 بەئیشارەت میان پێی نیشان دا، جاها ت بۆلام و کاغەزێکی داپیم، شای
 غەسسان نوسیووی بۆم، منیش خۆم خویندەوارم کە خویندەو ئەمە
 تیا دا نوسرابوو: "لەپاش ئەمە کە بیستومانە تەو کە هاوڕێکەت (واتە: پیغەمبەر
 (دروودی خودای لەسەر بێت) لێت لوتەلایە تویش خودا بێ لانی و بێ دالەدی
 نە کردوویت بفرمو وەرە بۆلای ئێمە تا دلنەوا ییت بکەین و قەدری ریزو نازت
 بگرین، منیش کە خویندەو گۆتم: ئەمەیش سەرەپای دەردی خۆم بەلا و
 مەینەتیکی تر، جا چوومەو لەمالەو نامە کەم خستە ناو تەندوورو
 سووتاندم، جا کە لەپەنجە شەو کە چل شەوی رویششت فرستادەدی حەزەرت
 (دروودی خودای لەسەر بێت) هات بۆلام گۆتی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێت) فەرمانت
 پێ دەکا کە لەژێر کەت دوورکەوێتەو، منیش گۆتم: واتە تەلەقی بدهم یا چی
 لێ بکەم؟ گۆتی: نە، تەلەقی مەدە بەس توخنی مەکەو و نزیکێ مەبەرەو،
 لەهەمان کاتدا هەمان فرمایشتی کرد بەهەردوو هاوڕێکانم، منیش ژێر کەم
 ناردەو بۆمائی باوکی و گۆتم: بچۆرەو بۆمائی باوانت و لەوێ بە، هەتا بزانی
 خودا چی دەفرموی، کەعب گۆتی: بەلام ژێر کە ی هیلالی کوپی ئومەییە چو
 بۆ خزمەتی حەزەرت (دروودی خودای لەسەر بێت) گۆتی: ئەو پیغەمبەری خودا!
 هیلال ئیختیارێکی کە فەتەکارە و نوکەریشی نییە کە خزمەتی بکا خۆپیت
 ناخۆش نییە کە من خزمەتی بکەم فرموی: نە، بەلام توخت نەکەو
 ژێر کە گۆتی: خۆ بەخوا تاقەتی سەرچی یی و شتی وای نەماو، وەبەخودا لەو
 روژە شەو ئەم کارە لێ قەوماو هەتا ئەمڕۆ سەر و مەر هەردەگری! جا
 خیزانە کە ی منیش بەمیان گوت: بۆچی تۆش عەرزێ حەزەرت (دروودی خودای
 لەسەر بێت) ناکەیت کە ژێر کەت پێ بداتەو، خزمەتت بکا، ئەو هەتا رێگە ی ژێر کە ی
 هیلالی داو کە خزمەتی بکا، گۆتم: داوای شتی وایە حەزەرت (دروودی خودای لەسەر

بیت) ناکه‌م، یه‌که‌م له‌به‌رئه‌وه‌ی کئی ده‌لئی ئه‌گهر پووی ئه‌وه‌ی لئی بنیم ژنه‌که‌م ده‌داته‌وه، دوه‌میش من پیاویکی گه‌نجم و ده‌توانم خۆم خزمه‌تی خۆم بکه‌م و، ده‌شترسم که نه‌فس و هه‌وه‌سی خۆم پئی زه‌وت نه‌کری و توخنی ژنه‌که‌م بکه‌م و تووشی گوناح بجم، که‌عب (رمزای خودای لسه‌ر بیت) گوتی: له‌سه‌ر ئه‌م حاله‌یش ده‌شه‌وی تریش ماینه‌وه، به‌م پئی‌یه له‌وکاته‌وه که پیغه‌مبه‌ر (سورودی خودای لسه‌ر بیت) قه‌ده‌غهی کرد که مه‌ردوم قسه‌مان له‌گه‌ل بکه‌ن په‌نجا شه‌وی ده‌قمان ته‌واو کرد، جا بۆ به‌یانی شه‌وی په‌نجاهم له‌سه‌ر سه‌ربانی خانویه‌کی خۆمان نویژی به‌یانیم ده‌کرد، وه‌له‌ سه‌ر ئه‌و حاله‌ دانیشتبووم، له‌گیانی خۆم وه‌رس بووم و گیانی خۆم لی بوو بوو به‌ بارو گۆی زه‌وی و سه‌ر پووی زه‌وی به‌و هه‌موو گه‌وره‌یی و گوشادیه‌ی خۆیه‌وه له‌به‌رچاوم ته‌نگ و تروسک بوو بوو، له‌م کاتی سه‌بای سه‌لحانه‌داو له‌م حاله‌ دلته‌نگی‌یه‌دا ده‌نگی چه‌رنده‌یه‌کم به‌رگۆی که‌وت له‌ دووره‌وه ده‌هات، که‌سه‌رکه‌وتبووه سه‌رکیوی سه‌لع وه به‌هه‌موو هیزی خۆی بانگی ده‌کرد: ئه‌ی که‌عبی کوپی مالیک! موژده‌ت ئی بئی، ئیتر یه‌کسه‌ر له‌په‌و پوو که‌وتم و سه‌جده‌و کوپنووشی سوپاسی خودام بردو زانیم که خودا ده‌رووی میهره‌بانی خۆی کردۆته‌وه بۆمان، وه‌ چه‌زده‌ت (سورودی خودای لسه‌ر بیت) له‌ پاش نویژی به‌یانی ئه‌و پۆژه، راده‌گه‌یه‌نئ که خودا ته‌وبه‌ی ئیمه‌ی قه‌بوول کردوه، جا خه‌لکی ده‌سته ده‌سته ده‌هاتن موژده‌یان پئی ده‌داین، وه‌ چه‌ند که‌سێ مژده‌ ده‌به‌ن بۆ هه‌ردوو هاوڕێکه‌م دوو پیاویش مژده‌یان دا به‌ من: پیاویکیان ماینه‌که‌ی غار ده‌دا به‌ره‌و من، ئه‌ویتی‌یشیان له‌ ئه‌سه‌له‌مه‌وه راده‌کاو سه‌ر ده‌که‌وینه سه‌رچیای سه‌لع و له‌وێهه‌ پر به‌ ده‌م بانگ ده‌کا: ئه‌ی که‌عب! موژده‌ت ئی بئی، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ده‌نگه‌که له‌ ئه‌سه‌په‌که خیراتر بوو، ده‌نگه‌که زووتر گه‌یشته، جا کاتی کابرای خاوه‌ن ده‌نگ گه‌یشته لام جله‌کانی خۆم بۆ داکه‌ندو له‌ باتی مژدانه‌،، دامن به‌و، جا دوو جلکم له‌ براده‌ری خواست و له‌به‌رم کردن و پویشتم بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (سورودی خودای لسه‌ر بیت) براده‌ران پۆل پۆل پیم ده‌گه‌یشتن و ده‌هاتن به‌ پیرمه‌وه و پیرۆزبایی ی قه‌بوولی

تەوبەيان ئى دەكردم: دەيانگوت: پېرۆزىت بى قەبوولى تەوبە لەلايەنى خوداوه،
 كە چوومه مزگەوت حەزرىت (درودى خوداى لەسر بىت) دانىشتىبوو، خەلك
 لەدەورىدا خەرمانەيان دابوو، تەلحەى كوپى عوبەيدىلاھ بەھەراكردن ھات بە
 پىرمەوھو تەوقەو پېرۆزبايى لەگەل كەردم، بە خودا لەو زياتر لە كۆچكاران
 كەسى تر ھەل نەساو نەھات بەپىرمەوھ! ئەم پىاوەتى يەى تەلحە فەرماوئىش
 ناكەم. جا كاتى سلاوم كەرد لە حەزرىت (درودى خوداى لەسر بىت) پووى موبارەكى
 لە خوشى يانا شەوق و بەرقى دەداو دەدرەوشا يەوھو فەرمووى: موژدەبى
 لەتۆ، ئەوھتى لە دايك بوويت پۆژى وەك ئەمپۆ ئاوا باشو پېرۆزىت بە سەردا
 نەھاتوھە منىش عەرزىم كەرد: ئەى پىغەمبەرى خودا! لەلايەنى تۆوھە يا
 لەلايەنى خوداوھە؟ فەرمووى: نە، بەلكوو لەلايەنى خوداوھە پىغەمبەر
 (درودى خوداى لەسر بىت) عادەتى وابوو كە كەيف خوش دەبوو پووى وەك مانگى
 چارە دەدرەوشايەوھ، وە ئىمە ئەوھمان دەزانى كە حەزرىت (درودى خوداى لەسر
 بىت) لە حالى خوشى دا پوخسارى نوورى ئى دەبارى وەك تريفەى مانگەشەو،
 جاكە لە بەردەميا دانىشتەم گوتە: ئەى پىغەمبەرى خودا! لە تەواو كەردنى
 تەوبەكەمە كەلە ھەموو دارايى خۆم دەسبەردار بىم بۆ موسولمانان و ھەمووى
 ببەخشم بە خودا و پىغەمبەرى خودا. فەرمووى (درودى خوداى لەسر بىت): نە،
 ھەندى لە مالاكەت بىلەرەوھ بۆ خۆت باشترە، گوتە: باشە، ئەو پىشكەم كەلە
 خەيبەردا ھەيە ئەوھگل دەدەمەوھ بۆ خۆم، وە گوتە: ئەى پىغەمبەرى خودا!
 راستى منى پزگار كەرد، وە بەشى بى لەتەواوى تەوبەكەم ھەتا ماوم قسەى
 راست نەبى نەيكەم. كەعب (رەزاي خوداى لىبىت) گوتى: بە خودا كەس گومان نابەم
 لە موسولمانان كە وەك من خودا وا بە جوانى گوتارى راستى پى بەخشى بى
 لەو پۆژەوھ، ديسان بە خودا لەو پۆژەوھ كە ئەوھم عەرزى پىغەمبەر (درودى
 خوداى لەسر بىت) كەردوھ ھەتا ئەمپۆ ھىشتا بە قەستى درۆم نەكەردوھ، وە
 ئومىدەم ھەيە كە تاماوم خودا بىم پارىزى. جا خوداى گەورەو سەرور ئەم
 ئايەتەى ناردە خواریوھ:

{لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ - ۱۱۷/۹ - ۱۱۹}.

واته: خودای گه‌وره بارانی په‌حمه‌ت و ته‌وبه‌ی داباراند به‌سه‌ر پی‌غه‌مبه‌رو کۆچکاران و یاریده‌ده‌راند، ئه‌وانه‌ی که‌له‌و کاته ناسک و نه‌هاته‌دا شوین پی‌غه‌مبه‌ر که‌وتن، پاش ئه‌وه که نزیك بوو دئی تا قمنی له‌وان لا‌بدا له پینگه‌ی په‌یره‌وی، وه پاش ئه‌وه هم دیسان خودای گه‌وره سه‌ره‌نجام له باره‌ی ئه‌و وورده خه‌یالاته‌وه ئه‌وانی به‌خششی و بارانی میه‌رو په‌حمه‌ت و ته‌وبه‌ی پ‌ژاند به سه‌ریاندا، هه‌روا ته‌وبه‌ی قه‌بوول کردو په‌حمه‌تی پ‌ژاند به‌سه‌ر ئه‌و سئ که‌سه موسولمانه‌دا که پاش خران له‌لایه‌نی پی‌غه‌مبه‌ره‌وه فه‌رمووی پ‌تیان: هه‌سته برۆ هه‌تا بزاین خودا چی ده‌فه‌رمووی له‌باره‌ی دواکه‌وتنی تووه، وه ئه‌م سئ که‌سه له‌و ماوه‌یه‌دا ته‌واو په‌ریشان بوون، هه‌تا وایان ئی هات که ئه‌م زه‌وی یه‌یان له‌سه‌ر ته‌نگ بوو به‌و هه‌موو گوشادیه‌وه که هه‌یه، وه‌له گیانی خۆیان جارپس بوون وه باوه‌ری راستیان هاته سه‌ر ئه‌وه که پشت و په‌نا هه‌ر خودایه‌و پاسارو په‌نا له قاپی خودا نییه مه‌گه‌ر له‌لای خودا خۆی! سه‌ره‌نجام خودا به‌که‌ره‌م و نه‌وازشی خۆی ده‌رگای ته‌وبه‌و به‌خشش و عه‌فو‌ی خۆی پئ نیشان دان، وه ئه‌وانیش پ‌وویان کرده قاپی که‌ره‌می خوداو ته‌وبه‌یان کرد، به‌پاستی خودای گه‌وره ته‌وبه‌ قه‌بوول که‌ره‌و میه‌ره‌بان و به‌ره‌حم و به‌به‌زه‌یی یه. ئه‌ی که‌سانئ که خاوه‌نی ئیمان! ئه‌ی موسولمانینه! ئه‌ی پ‌روادارینه! ته‌قوای خودا بکه‌ن و هه‌میشه له‌ خودا به‌ترسن، وه به‌دل و به‌گیان و به‌گوفتارو به‌کردار هه‌میشه بیکه‌ن به پیشه له‌گه‌ل پیاو پاستان و پاستال و پاستگۆیاندا بن! که‌عب (ره‌زای خودای لیبنت) گو‌تی: به خودا به‌لامه‌وه له ژیا‌نما گه‌وره‌ترین به‌هه‌رو نازو نیعه‌ت و خه‌لات و به‌خشش که خودای گه‌وره به‌خشیی‌تی به من یه‌که‌م ئه‌وه‌یه که هیدایه‌تی داوم بو قه‌بوول کردنی ئایینی ئیسلام و دووه‌میش ئه‌وه‌یه که ئه‌و پ‌وژه قسه‌ی پاستم عه‌رزى جه‌زه‌ت کرد له په‌حمه‌تی خوداوه بوو که درۆم له خزمه‌تیا نه‌کرد، ئه‌گینا خوا نه‌خواسته

منیش وهك درۆكه‌ره‌كان به فه‌تاره‌ت ده‌چووم ئه‌وه‌تانى خودای گه‌وره له ئایه‌تى قورئاندا خراپ‌ترین هه‌په‌شه‌و گوپه‌شه‌ی ئى كردوون، له شانیا‌ندا ده‌فه‌رموئى:

{سَيَخْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ إِذَا انْقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ لِنُغْرِضُوا عَنْهُمْ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ إِنَّهُمْ رَجِسٌ وَمَآوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ - ۹۵/۹ - ۹۶}.

واته: کاتى ئیوه گه‌پانه‌وه بۆ لای ئه‌و ناپاکانه به درۆ به‌گه‌رمى سویندى گه‌وره گه‌وره‌تان بۆ ده‌خۆن و ده‌لین: ئیمه بۆیه نه‌هاتین بۆ ئه‌م غه‌زای ته‌بووکه چونکه عوزرمان هه‌بوو، ئه‌و سویندانه‌ش بۆیه ده‌خۆن که ئیوه گله‌یی یان ئى نه‌که‌ن و وازیان ئى بینن، ئیوه واز له‌وانه بینن و لۆمه‌یان مه‌که‌ن، به‌پراستی ئه‌وانه ناپاکن له دلدای له بیرو باوه‌را نه‌سویندیان پراسته‌و نه‌به‌گله‌یی و سه‌رزه‌نشست بیر ده‌که‌نه‌وه وه‌جیگای پاشه پوژیان دۆزه‌خه له‌سزای کرده‌وه نابارو ناشیرینه‌کانیا‌ندا، ئه‌وانه سویندى درۆتان بۆ ده‌خۆن بۆ ئه‌وه که ئیوه لییان پازى بن، جا ئه‌گه‌ر ئیوه‌ش لییان پازى بن به‌پراستی خودا لییان پازى نابى، چونکی ئه‌وانه له‌پرى ده‌رچوون و له یاسای حق به‌ده‌رن و خودایش پازى نابى له کۆمه‌لى له پیدهرچوو (ش/ت).

له‌گیرانه‌وه‌یه‌کا: ئیتەر له‌وه به‌دواوه موسولمانان ده‌نگیان دابپرى له گه‌لماندا، وه من ماوه‌یه‌کی زۆر له‌سه‌ر ئه‌و حاله مامه‌وه هه‌تا ته‌واو سه‌خه‌تى کردم، وه‌له هه‌موو شتێ گرنه‌تر به‌لامه‌وه ئه‌وه بوو که له‌وماوه‌یه‌دا خوا نه‌خواسته بمرم و چه‌ززه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) نوێژ له‌سه‌ر ته‌رمه‌که‌م نه‌کا، یا خود چه‌ززه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) بمري و من له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌ته بمینمه‌وه له ناو خه‌لکاو که‌س قسه‌م له‌گه‌ل نه‌کا و چه‌ززه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) نوێژم له‌سه‌ر نه‌کا، تا خودای گه‌وره - له‌کاتى سێ‌یه‌کی دواى ی شه‌ودا گیرابوو‌نى ته‌وبه‌ی ئیمه به‌ سه‌رووش ده‌نی‌رى بۆ پیغه‌مبه‌رى خۆی، له‌و ده‌مه‌دا چه‌ززه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) له‌لای ئوممو سه‌له‌مه ده‌بی، ئوممو سه‌له‌مه ئافره‌تیکی زۆر باش بوو له‌م کاره‌ی مندا قسه‌ی خیری زۆر ده‌کردو گه‌لى مه‌به‌ستى بوو،

جا پیغہ مہر (درودی خودای لہ سر بیت) دہ فہرموی: ئہی ئوممو سہ لہ مہ! خودا
تہوبہی کہ عبی گیرا کرد ئہویش (رمزای خودای لبیت) دہئی: بؤ ہہ والی بؤ نہ نیرم و
ئہم مژدہ خوشہی بدہمی! دہ فہرموی: ئاخر بہم شہوہ دہ بن بہ ژیر پیی
خہ لکہ و ہو خہ لکہ کہ تابہ یانی خہ وتان ئی دہ زپینن! جا کاتی پیغہ مہر (درودی
خودای لہ سر بیت) نویژی بہ یانی دہکا ہہ والی قہ بوول کردنی تہوبہ (لہ لایہنی
خودای گہ ورہوہ) لہ سر ئیمہ بہ موسولمانان رادہ گہ یہ نی. حہ زہرت (درودی
خودای لہ سر بیت) عادہتی وابو لہ حالہتی خوشی و شادی دا پووی و ہک مانگی
چا ردہ دہ درہوشایہ و ہو خہرمانہی دہدا:

بہ سییری سوورہی تہوبہ خودایہ!

بن تہوبہ نہ پوین بؤ ئہو دنیاہ

تہوبہ یہ کی ساخ دل زاخاو بدا

پہرہی گول ناسا پوچ ناراو بدا

سایہی پرحمہت تاجی سہریان بن!

نالای ناسایش کالای بہریان بن

قہ بوول کہ، خوابہ! زوو بہدہست و برد!

وہک گہلی یوونس تہوبہی گہلی کورد

لہ گہل نہوانا نیمہش بہ پرحمہت

حہشر کہ لہ گہل ئومہتی حہزہت

(نووری) بہقسہ ہیچ بہ ہیچ نا بن

سیکارسی ساف بن مایچ نا بن!!،،

سہدوی گلہی لہ واعیز زورہ

گوایہ قسہی و کاری دوو جوورہ:

قسہی شیرینہ و پرفتاری شورہ

نہ سانی سیبہرہو نہ خووی خوورہ

نہم جوورہ پفتہش پیشہی دوو مورہ

که دئی وه‌کوو دوو چاوی، کۆره!

نوری! له تاوان بئ سهره و نۆره

پیتزت گرتوووه وه‌ک گورگی بۆره!

ده‌هیش ده‌کووتی له تۆبه و مۆبه

وه‌ک ده‌هۆلکووتی شایى ناو هۆبه

(۱۱) سوورەتی یوونس : (سورة یونس)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱- عَنْ صُهَيْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْخُسْنَىٰ وَزَيْدًا} قَالَ: إِذَا دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ نَادَىٰ مُنَادٌ إِنَّ لَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ مَوْعِدًا. يُرِيدُ أَنْ يُنَجِّزَ كُمُوهُ. قَالُوا أَلَمْ يَبَيِّضْ وَجُوهَنَا وَيُنَجِّنَا مِنَ النَّارِ وَيُدْخِلَنَا الْجَنَّةَ. قَالُوا بَلَىٰ. قَالَ فَيُكْشَفُ الْحِجَابُ قَالَ فَوَاللَّهِ مَا أَعْطَاهُمْ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِمْ مِنَ النَّظَرِ إِلَيْهِ. رواه الترمذي ومسلم في الإيمان^(۱).

له صوهه‌یبه‌وه (خوای لئ رازی بئ) ده‌لئ: له‌بارهی فه‌رمووده‌ی خودای

گه‌وره‌وه:

{لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْخُسْنَىٰ وَزَيْدًا - ۲۶/۱۰}.

واته: ئه‌وانه‌ی چاکه‌یان کردوو به ده‌سمایه‌ی ده‌ستیان سه‌ره‌پای ئه‌وه‌موو پا‌داشت و به‌شو باره‌ی که خودا بۆ یانی داناوه مه‌قام و پایه‌یه‌کی له هه‌موو نازو نیعمه‌تئ به‌رز تریشیان بۆ پراوه‌ته‌وه، که ئه‌وه‌یه له‌و دنیا شاد ده‌بن به‌خزمه‌تی خودای خو‌یان و بئ به‌ش نابن له‌ دیتنی. ده‌لئ: له‌ باره‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌وه چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیئت) فه‌رمووی: کاتئ به‌هه‌شتی یه‌کان له‌ به‌هه‌شتا سه‌قامگیربوون، جار‌کیش جار‌ده‌دا به‌ ناویاندا: ئه‌ی دانیشتوانی

^(۱) مسلم. ایمان: ۴۴۸، ۴۴۹. ترمذی. صفة الجنة: ۲۵۵۲.

بهه‌شت! به‌لینیکتان له‌سه‌ر خودایه، خودا ده‌یه‌وئ بۆ تانی جئ به‌جئ بکا. ئه‌وانیش ده‌لین: ئه‌ی په‌روه‌ردگاری ئیمه! چ پاداشیکی ترمان ماوه، ئه‌ی ئه‌وه نییه که پووت سپی کردووین و له ناگری دۆزه‌خ پزگارت کردووین و له بهه‌شتا داتناوین ئیتر چی ترمان ماوه له‌سه‌ر تو؟! فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت): ئه‌وجا خودا په‌رده‌ی شکۆمه‌ندیی له‌سه‌ر پووی خوئی لاده‌داو به‌ه‌شتی یه‌کان به‌چاوی سه‌ر ته‌ما شای خودای خوێان ده‌که‌ن، ده‌سا به‌زاتی خودا هه‌موو ئه‌و به‌خشش و خه‌لاتانه‌ی که هه‌تا ئه‌و کاته خودا له‌وه‌و پێش به‌خشییوتی به‌وان هیچیان وه‌کوو ئه‌وه‌ خوش و خوشه‌ویست نییه له‌لایان که ده‌نواپن بۆ ئه‌و زاته! (ت/م):

هه‌ر چاکه‌ چاکه‌ لای خوا وون نابن

مایه‌ی نه‌دیینه‌ی خوا‌ی بن‌چوون نابن

قال الله تعالى: - {إِلَّا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ، لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللَّهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ - ۶۲/۱۰ - ۶۴}.

واته: ئاگاداربنا! دۆستانی خودا، خوشه‌ویستانی خودا، که بریتین له‌و که‌سانه‌ی که باوه‌ری کامل و ته‌واویان هه‌یه‌و له‌ خودا ده‌ترسن و پارێز ده‌که‌ن و له‌ کوفرو بئ دینی و شتی خراپ، ئا ئه‌م به‌هره‌وه‌رانه ده‌گه‌نه مه‌قام و پایه‌یه‌کی وا ترس و بیمیان له‌ غه‌یری خودا له‌ هیچ شتیکی تر نامیئن و خه‌م و خه‌فت له‌ هیچ شتی ناخۆن، چونکه سه‌رومال و منال و هه‌ست و نه‌ستیان ده‌ده‌نه ده‌ست خودا، جا هه‌ر کاتی به‌نده باشه‌کانی خودا گه‌یشتنه ئه‌م پایه‌ی ویلایه‌ت و خوشه‌ویستی و دۆستایه‌تی یه‌ ئیتر مژده‌و مزگینی خوش له‌ هه‌موو لایه‌که‌وه داده‌بارئ به‌ سه‌ریاندا، هه‌م له‌ماوه‌ی ژیا‌نی دنیا‌دا به‌ هو‌ی پۆشن بوونه‌وه‌ی چاو و دل و ده‌روون و موکاشه‌فاتی پۆ‌حی یه‌وه، یا به‌هو‌ی خه‌و و شتی واوه، هه‌م له‌ پۆژی قیامه‌تا به‌هو‌ی فریشته‌ی په‌حمه‌ته‌وه که دین و خه‌به‌ریان پئ ده‌ده‌ن که ئیوه ئیتر به‌ هه‌موو جو‌ری پزگار بوون و

که‌وتنه خو‌شی و کامه‌رانی و به‌ختیاری ئیجگاری‌یه‌وه، ئه‌وه‌ی که بریا رمان داوه بۆ ئه‌هلی ویلایه‌ت، بۆ دۆستانی خوا گشتی را سته‌وه‌قه‌وه‌ دیته‌ جی و فهرمووده‌ی خودایه‌وه ناگو‌ری گه‌یشتن به‌ پایه‌ی موژده‌ وه‌رگرتن گه‌یشتنه‌ به‌ پله‌و پایه‌یه‌کی هه‌ره‌ گه‌وره‌ له‌لای خودا، گه‌یشتنه‌ به‌ ئاواتی هه‌ره‌ گه‌وره‌.

۳۹۱۷- قَالَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ سَأَلْتُ أَبَا الدَّرْدَاءِ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) فَقَالَ مَا سَأَلَنِي عَنْهَا أَحَدٌ غَيْرَكَ إِلَّا رَجُلٌ وَاحِدٌ مُنْذُ سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ مَا سَأَلَنِي عَنْهَا أَحَدٌ غَيْرَكَ مُنْذُ أُنْزِلَتْ هِيَ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ يَرَاهَا الْمُسْلِمُ أَوْ تُرَى لَهُ. رواه الترمذي والحاكم وصححه^(۲).

پیاویکی خه‌لکی میصر گوتی: بۆ ئه‌م ئایه‌ته (لهم البشری فی الحیاة الدنيا) پرسیارم له‌ ئه‌بو ده‌ردا کرد، گوتی: ئه‌وه‌تی ئه‌م ئایه‌ته‌م له‌ پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بینت) پرسییوه‌ته‌وه، تو‌ نه‌بی که‌سی تر له‌ منی نه‌ پرسییوه‌ته‌وه، چه‌زه‌تیش (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بینت) که‌ لییم پرسی فهرمووی: ئه‌وه‌تی ئه‌م ئایه‌ته‌ دابه‌زیوه، تو‌ نه‌بی، که‌سی تر لیمی نه‌ پرسییوه‌ته‌وه فهرمووی: ئه‌و موژده‌و مزگینی یه‌ی که‌ له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراوه‌ بریتی یه‌ له‌ خه‌ونی باش، که‌ موسولمان خو‌ی له‌ خه‌ودا ده‌یدینی، یا که‌سیکی تر له‌ خه‌ونا بو‌ی ده‌بینی! (ت/حاکم:ص).

۳۹۱۸- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَمَّا أُغْرِقَ اللَّهُ فِرْعَوْنَ قَالَ آمَنْتُ أَلَهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ. فَقَالَ جِبْرِيلُ: يَا مُحَمَّدُ فَلَوْ رَأَيْتَنِي وَأَنَا آخِذٌ مِنْ حَالِ الْبَحْرِ فَأَدُسُّهُ فِي فِيهِ مَخَافَةً أَنْ تُذَرِكَ الرُّحْمَةُ. رواه الترمذي بسند حسن. نَسَأَلُ اللَّهَ حَسَنَ الْحَالِ آمِينَ^(۳).

^(۲) صحیح عند الحاکم.

^(۳) حسن عند الترمذی.

ئیبینو عەبباس (ره‌زای خودای لیبیت) گوتی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەر بێت) فه‌رمووی: کاتێ خودا فیرعه‌ونی نوقم کرد له‌ ناو ده‌ریادا، له‌و ده‌مه‌دا فیرعه‌ون گوتی: آمَنْتُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا الَّذِي آمَنْتُ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ. واته: باوه‌رم هینا به‌و خودایه که نه‌وه‌ی ئیسرائیل ئیمانیاں پێی هیناوه‌و هیچ خودایی نییه‌ ئه‌و نه‌بی جوبرائیل (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: ئه‌ی موحه‌مه‌د! بریا له‌و کاته‌دا چاوت لێم ده‌بوو که چۆن قوڕو لیته‌ی ناو ده‌ریاکه‌م ده‌خنیه‌ ناو ده‌می مه‌بادا به‌ر په‌رحمه‌تی خودا بکه‌وێ به‌ هوێ گوتنی ووشه‌ی (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) وه‌ (ت-س/ح) داوای گوزه‌رانیکی خوش و باش له‌ خودا ده‌که‌ین.

۱۲) سووره‌تی هود: (سورة هود)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {أَلَا إِنَّهُمْ يُثْنُونَ صُدْرَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ إِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ - ۵/۱۱}.

واته: ئاگاداربه‌! ئه‌ی پیغه‌مبهری خو‌م! به‌راستی ئه‌و بی‌پروایانه‌ سینه‌ی خو‌یاں هه‌لده‌ سوو‌پێنن بۆ ئه‌وه‌ که‌ خو‌ بشارنه‌وه‌ له‌ تو‌ یا خودای تو‌، به‌لام ئه‌وه‌ بێ سووده‌، بێدار بن له‌وکاته‌دا که‌ خو‌یاں داده‌پۆشن به‌به‌رگ و نو‌ینی نو‌وستنیاں خودای گه‌وره‌ ئاگای له‌ نه‌ینی و ئاشکرایان هه‌یه‌ ده‌زانێ چی له‌ ناو دلیاندا هه‌یه‌و ئاگای له‌ چاکه‌و خراپه‌یاں هه‌یه‌و خودا هه‌چی ئی وون نابێ، قسه‌ی سه‌ر زارو خه‌یالی ناو دل بۆ ئه‌و چون یه‌که‌.

۳۹۱۹- سُبُلُ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ فَقَالَ: أَنَسٌ كَانُوا

يَسْتَحْيُونَ أَنْ يَتَخَلَّوْا فَيُفَضُّوا إِلَى السَّمَاءِ، وَأَنْ يُجَامِعُوا نِسَاءَهُمْ فَيُفَضُّوا إِلَى السَّمَاءِ، فَتَزَلَ هَذِهِ الْآيَةُ. رواه البخاري^(۱).

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۶۸۱، ۴۶۸۲، ۴۶۸۳.

له‌بارهی ئهم ئایه‌ته‌وه پرسیا ر کرا له ئیبنو عه‌بباس (خودایان لێ پازی بیت) گوتی: گه‌لێ که‌س هه‌بوون که ده‌چوون بۆ سه‌راو پێیان شه‌رم بوو شه‌رمگای خۆیان به‌ره‌و ئاسمان پروت بکه‌ن، له‌به‌ر ئه‌وه‌ خۆیان ده‌کو‌مانده‌وه به‌ سه‌ر عه‌وره‌تی خۆیاندا هه‌تا ده‌رنه‌که‌وی! وه‌ گه‌لێ که‌سی تر هه‌بوون که ده‌چوونه لای ژن و حه‌للی خۆیان پێیان شه‌رم بوو شه‌رمی خۆیان به‌ره‌و ئاسمان پروت که‌ن، له‌به‌ر ئه‌وه‌ سه‌ری خۆیان دا ده‌پۆشی گوايه‌ خۆیان له‌ خودا ده‌شارنه‌وه! جا به‌م بۆنه‌یه‌وه ئهم ئایه‌ته‌ دابه‌زی (ب).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ وَكَانَ عَرْشُهُ عَلَى الْمَاءِ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا} - (۷/۱۱).

واته: خودا ئه‌و خودایه‌یه که له نه‌بوون ئاسمانه‌کان و زه‌مینی دروست کردووه، له ماوه‌ی شه‌ش پۆژدا له پۆژانی خودا، که پۆژی وای هه‌یه به‌ قه‌د هه‌زار سالی ئیوه‌ ده‌بی، وه‌ له‌ پێش دروست کردنی ئه‌ماندا عه‌رش (باره‌گا) ی خۆی و ئاوی دروست کردبوو، وه‌ باره‌گاکه‌ی له‌سه‌ر ئاو بوو، واته: جگه‌ له‌عه‌رش و مادده‌ی ئاو هه‌چی تر نه‌بوو، خودای گه‌وره‌ بۆیه ئه‌مانه‌ی دروست کردووه تا به‌راو‌ردتان بکا و تاقیتان بکاته‌وه که کامه‌تان په‌فتارو کرداری باش‌تره‌ له‌وی تر.

۳۹۲- عَنْ أَبِي رَزِينٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْنَ كَانَ رَبُّنَا قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ خَلْقَهُ؟ قَالَ كَانَ فِي عَمَاءٍ مَا تَحْتَهُ هَوَاءٌ وَمَا فَوْقَهُ هَوَاءٌ وَخَلَقَ عَرْشَهُ عَلَى الْمَاءِ. رواه الترمذي. بسند حسن^(۲).

ئهبو ره‌زین (خودای لێ پازی بیت) گوتی: گوتم: ئه‌ی فرستاده‌ی خودا! خودا له‌ پێش ئه‌وه‌دا که ئهم دروستکراوانه‌ی خۆی دروست بکا خۆی له‌ کوێ بووه؟ فه‌رمووی: خودا هه‌ربه‌وه‌و هه‌ر خۆی بووه‌و به‌س، له‌ پاشدا باره‌گای خۆی دروست کردووه له‌سه‌ر ئاو دایناوه! (ت - س/ح) ئیبنولئه‌ثیر (په‌زای خودای

(۲) حسن عند الترمذي.

لە (النهاية في غريب الحديث والأثر) دا دەفەرموی: (الْعَمَاءُ السَّحَاب) واتە: عەما هەورە، بە پێی ئەم ڕاقەیه واتە فەرمووده‌که ئاواى ئى دى: خودا له ناو هەوردا بووه، سەر و ژیری با (هه‌وا) بووه! وه دەفەرموی: ئەبو عوبەید (خودای ئى بازى بێت) دەفەرموی: کەس نازانى ئەو هەورە چۆن بووه! بۆیه بەنده‌ش دەلیم:

جیگەى وا جیگەى هەتخایسکانه

جىنى جلیت‌بازى شۆپە سوارانه،

کە رسوار لەم رێیە هەم خۆى و کەرى

سەر لە جىنى پێیە و پێن لە جىنى سەرى!

۳۹۲۱- عن ابن عمر (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا): سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ يَذْنُو الْمُؤْمِنُ مِنْ رَبِّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يَضَعَ عَلَيْهِ كَنَفَهُ فَيَقْرُرُهُ بِذُنُوبِهِ: تَعْرِفُ ذَنْبَ كَذَا ثُمَّ يَقُولُ يَا رَبِّ أَعْرِفْ مَرَّتَيْنِ. فَيَقُولُ أَنَا سَتَرْتُهَا عَلَيْكَ فِي الدُّنْيَا وَأَنَا أَغْفِرُهَا لَكَ الْيَوْمَ ثُمَّ يُغْفَى صَحِيفَةً حَسَنَاتِهِ وَأَمَّا الْآخَرُونَ أَوْ الْكُفَّارُ فَيُنَادَى بِهِمْ عَلَى رُءُوسِ الْأَشْهَادِ (هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ). رواه الشيخان^(۲).

ئیبینو عومەر (رمزای خودایان نبینت) دەلی: بە گۆی خۆم ژنەوتم لە پیغه‌مبەر (بروودی خودای لەسەر بێت) دەیفەرموو: لە پۆژی قیامەتا، موسولمان لە خودای خۆی نزیک دەبێتەوه، بەرەنگیکى وا خودا لە پەناى خۆیدا دالدهی دەداو لە پەناى پەردەى میهرەبانى خۆیدا دەپۆشی، هەتا خەلکی دەشتی مەحشەر چاویان ئى نەبى، ئەوجا خودا یەکه یەکه پێی پێ دەنى لە گونا‌هەکانى: پێی دەفەرموی: ئایا پێ دەنییت لەم گونا‌هە و لەو گونا‌هە که کردووتن؟ بەنده‌که‌ش گشت جارێ لە باتى جارێ دووجار لە سەریەک دەلی: بەلێ ئەى خودای من! پێیان ئى دەنیم و لە دنیا‌دا ئەم تاوانانەم هەموو کردوون، ئیتر بەنده‌که دەترسێ و دەحەپەسێ و لە دلی خویا دەلی: سەرم تیا دەچێ، جا

(۲) تجرید البخاری / ۳ ل / ۱۵۲ رقم: ۱۰۵۸ / ۲۴۴۱ ، ۴۶۸۵ ، ۶۰۷۰ ، ۷۵۱۴ . مسلم . توبه: ۶۹۴۶ .

خودا دەفەرموی: مەترسە، من لە جیھاندا ئەم گوناھانەم بۆ پۆشیویت ئەوا ئەمپۆکەش لیت خۆش بووم لەو گوناھانە، لە پاش ئەمە نامەى کردەوه باشەکانى دەدەنە دەستى را ستى، ئەمە حالى موسولمانە، بەلام ئەوانى تر – واتە: کا فرو بى بېرواکان – جا پکیش لە بەرچاوى شایەتەکانى کردەوهکانیان بانگەواز هەل دەداو دەلى: –

{هُؤَلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ - ۱۸/۱۱}.

واتە: ئا ئەمانە بوون کە درۆیان بە دەم خوداوه دەکرد، بزانی کە نەفرین و لە عەت و سزای سەختى خودا بۆ ستەمکارانە (ش).

۳۹۲۲ – عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ لَيُمْلِي لِلظَّالِمِ حَتَّى إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يُفْلِتْهُ. قَالَ ثُمَّ قَرَأَ (وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ). رواه الشيخان والترمذي^(۱).

ئەبو موسا (رەزای خودای لى بىت) لە حەزەرەتەوه (درودى خودای لەسر بىت) دەفەرموی: لە پاستى دا خودا تاماوهیى مۆلەتى پیاوی زۆردارو ستەمکار دەدات و تا ماوهیى جلەوى بۆ شل دەکات هەتا بزانی دەگەرپیتەوه یانا، لە وانەکانى پۆژگار پەندو ئامۆژگارى وەرەگرتى یانا، بەلام کە کاسەپرپوو ئەوسا قورپتمى دەگرتى ئیتەر قوتا رى نابى! ئینجا پیغەمبەر (درودى خودای لەسر بىت) ئەم ئایەتەى خویندەوه: –

{وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ - ۱۰۲/۱۱}.

واتە: ئاوهها پاش مۆلەت و ماوهیى، خودای تۆ سزای سەخت دەنیرى و قارو خەشم و غەزەب دەگرتى لە خەلکى ئەو وولات و دیهاتانە کە زۆرو ستەم و ناھەقى و بى پەوايى لە ناویاندا پەرە دەستینى و دەلى ی گوندو شارەکان سەرچەم بوون بە زۆردارو ستەمکار! وهلى لە مەکرى خودا ئەمین

(۱) تجرید البخارى / ۴ / ۴۵۰ رقم: ۱۶۶۷ / ۴۶۸۶. مسلم. بر وصلة: ۶۵۲۴.

مه‌بن، چونکه به پراستی کاتی خودا قورتمی زالم ده‌گری پشویی ده‌بری،
ئیشی باشی پی ده‌گه‌یه‌نی و برسی ده‌بری! (ش/ت):

زولم و زۆرو ناهه‌قی نه‌وه‌ن بلاوو باون

دانا له بێ باکی خوا هه‌موو واقی و وهرمان!

۳۹۲۳- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَرْحَمُ اللَّهُ لُوطًا، لَقَدْ كَانَ يَأْوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ، وَلَوْ لَبِثْتُ فِي السَّجْنِ مَا لَبِثْتُ يَوْسُفُ ثُمَّ أَتَانِي الدَّاعِيَ لِأَجْبَتُهُ. رواه الشيخان^(۵).

ئهبو هوریره (خودای لێ پازی بیت) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای لسه‌ر بیت)
فه‌رمووی: په‌حمه‌تی خودا له‌ لووت پیغه‌مبه‌ر بی له‌ سه‌رچی نه‌ساسی
فه‌رموویه‌تی:

{قَالَ لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ - ۸۰/۱۱}.

واته: هه‌زه‌تی لووت پاش ناویمید بوون له‌و نامه‌ردانه‌ فه‌رمووی:
کاشکی من خۆم هیژیکم ببوایه، هه‌تا چاره‌ی ئه‌م بی شه‌رمی و نامه‌ردی و
زیاده‌روی ئیوه‌مه‌ پی بکرده‌یه، یاخود له‌ په‌نای زاتیکی ته‌واناو به‌ هیژدا،
ده‌بووم؟! خۆ ئه‌و له‌ راستی دا له‌ په‌نای زاتیکی ته‌واناو به‌ هیژدا بوو که
خودای گه‌وره‌یه، له‌ لایه‌کی تریشه‌وه، ئافه‌ریم بۆ هه‌زه‌تی یووسف، بۆ
خۆی و بۆ سه‌برو خۆگرتنی، به‌راستی مه‌ردو یه‌سه‌برو ئازاو به‌ پشوو بوو،
ئه‌وه‌بوو که پاشا ناردی به‌ شوینی دا که بجی بۆ لای، ئه‌و مه‌ردانه‌ له
به‌ندیخانه‌ ده‌رنه‌چوو، وه‌ په‌له‌ی نه‌کرد، وه‌یستی له‌ پێشدا بی سه‌لمینی که
ئو به‌ ناوه‌وا به‌ندکراوه، بۆیه‌ به‌فروستاده‌که‌ی پاشای فه‌رموو: به‌رۆ عه‌رز
پاشا بکه‌ فه‌رمان بدا ئه‌و ژنانه‌ که ده‌ستی خۆیان له‌ت و په‌ت کرد له‌ گه‌ل ژنی
وه‌زیردا، له‌ کاتی ده‌عه‌ته‌که‌دا، کو‌یان بکاته‌وه‌و لی‌یان بپرسی: حال‌ی ئه‌وان
چۆن بوو حال‌ی منیش چۆن بوو؟ تا پاک و پیس ده‌ریکه‌وی بۆ هه‌موو لای،

(۵) بخاری. تفسیر: ۴۵۳۷، ۴۶۹۴. مسلم. ایمان: ۵۲۸۰، ۲۸۱.

ئەوسا من دیم بۆ لای پاشا ئەنجا پیڤه‌مبەر فەرمووی: وه‌ئێ ئەگەر من له جینگه‌ی ئەو بوومایه‌و ئەوه‌نده‌ی ئەو وا زۆر له به‌ندیخانه دا بمایه‌ته‌وه هەر که ده‌هاتن به دوامدا گورج به بی چهندو چوون ده‌چووم له گه‌لیان بۆ لای پاشا! (ش).

۳۹۲۴- (ب- ۱- ز- ۴۳- ل- ۱۸۵- ف- ۹) (۶).

۳۹۲۵- عَنْ أَبِي الْيَسْرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَتَنَى امْرَأَةً تَبْتَاعُ ثَمَرًا فَقُلْتُ لَهَا: إِنَّ فِي الْبَيْتِ ثَمَرًا أَطْيَبَ مِنْهُ. فَدَخَلْتُ مَعِيَ فِي الْبَيْتِ فَأَهْوَيْتُ إِلَيْهَا فَقَبَلْتُهَا فَأَتَيْتُ أَبَا بَكْرٍ فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ قَالَ اسْتَرْ عَلَى نَفْسِكَ وَتُبْ وَلَا تُخَيِّرْ أَحَدًا. وَتُبْ إِلَيَّ اللَّهُ فَلَمْ أَضِيزْ فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لَهُ. فَقَالَ: أَخَلَفْتَ غَارِيًّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فِي أَهْلِهِ بِمِثْلِ هَذَا. حَتَّى تَمْنَى أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ أَسْلَمَ إِلَّا تِلْكَ السَّاعَةَ حَتَّى ظَنَّ أَنَّهُ مِنْ أَهْلِ النَّارِ. قَالَ وَأَطْرَقَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) طَوِيلًا حَتَّى أَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ (أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارَ وَزُلْفَا مِنَ اللَّيْلِ) إِلَى قَوْلِهِ (ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ). قَالَ أَبُو الْيَسْرِ فَأَتَيْتُهُ فَقَرَأَهَا عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ أَصْحَابُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلِهَذَا خَاصَّةٌ أَمْ لِلنَّاسِ عَامَّةٌ؟ قَالَ: بَلَى لِلنَّاسِ عَامَّةٌ. رواه الترمذي بسند حسن. نسأل الله السر وحسن الحال والمال آمين (۷).

ئەبولىه‌سەر (خودای لێ پازى بێت) گوتى: ژنى هات بۆ كنىم خورما بكړى، گوتم: له ژووره‌وه خورماى باشتى لى يه، ئەويش له گه‌لما هاته ژووره‌وه منيش ده‌ستىكم بۆ يېردو ماچم كرد، له پاشا په‌شيمان بوومه‌وهو بۆ ئەم مه‌سه‌له‌يه له ئەبو به‌كرم پرسى، گوتى: پازى خوت بپوشه‌و قسه‌ بۆ كه‌س مه‌كه‌و له لای خودا ته‌وبه‌ بكه، منيش ئوقره‌م لى هه‌لگيرا هه‌تا له پیڤه‌مبهرم پرسى، فەرمووی (درووى خودای له‌سەر بێت): ئاوا چاودى‌یرى نامووسى خیزانى جه‌نگاوه‌رو تىكۆشه‌ر له پىگه‌ی خودا دا ده‌كه‌ی! گوتى: ئەوه‌نده په‌شيمان

(۶) تقدم برقم: ۹ / ۲۲۹ مجلد اول / ل / ۱۸۵.

(۷) حسن عند الترمذي.

بوومه‌وه به‌پاده‌یه‌کی وا خۆزگه‌م خواست که له‌وه‌وپیش ئیسلام نه‌بوومایه و له‌پاش ئه‌و کاته موسولمان ببومایه ته‌نانه‌ت گومانم وابوو که بووم به‌ دۆزه‌خی! جا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربیت) تاوێ پاماو ماتبوو هه‌تا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی به‌ سرووش بوینارد: {وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِّنَ اللَّيْلِ} تا کۆتایی ئایه‌ت، که پاقه‌ی له‌به‌رگی یه‌که‌ما له‌ زنجیره‌ چل و سێ دا، له‌ فه‌رمووده‌ی نۆه‌ما رابورد، ئه‌وجا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربیت) ئایه‌ته‌که‌ی بۆم خوینده‌وه، یارانیشی عه‌ززان کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌م بېریاره هه‌ر بۆ ئه‌م وایه، یا بۆ هه‌موو که‌سیکی تریش وایه؟ فه‌رمووی: نه‌ه، هه‌ر بۆ ئه‌م وانی یه، به‌لکۆو بۆ گشت که‌سێ وایه (ت - س/ح).

۱۳) سووره‌تی یووسف (دروودی خودای له‌سه‌ربیت)

سورة يوسف (عليه السلام)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَكَذَلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلَى آلِ يَعْقُوبَ كَمَا أَتَمَّهَا عَلَى أَبَوَيْكَ مِن قَبْلُ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ إِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ - ۱۲/۶}.

واته: چۆن خودا تۆی هه‌لبێژارد بۆ ئه‌و خه‌وه‌ جوانه ئاوه‌هایش هه‌لت ده‌بژێرێ و ده‌تکا به‌زاناو داناو فی‌ری قسه‌ی به‌رزو نامه‌ پیرۆزه‌کانت ده‌کا و شاره‌زای توێژینه‌وه‌و لیکدانه‌وه‌ی باشت ده‌کا، وه‌ به‌هره‌ له‌سه‌ر به‌هره‌ ده‌پێژینێ به‌سه‌رتا، وه‌ک پیغه‌مبه‌رایه‌تی و دارایی، هه‌روه‌ک له‌ کاتی خۆی دا به‌هره‌یه‌کی زۆری دا‌بوو به‌ باپیره‌کانت که ئیبراهیم و ئیسحاق بوون، خودای تۆ زاناو دانا، ده‌زانێ شانی به‌نده‌ی خۆی چی هه‌لده‌گرێ.

ئىبنو عومەر (خودايان لى پازى بىت) لى ھەزرىتە ھە دەفەرمۇي (درودى خوداي لىسر بىت): مەردى كۆپى مەردى كۆپى مەردى كۆپى مەردى، كە خۆي و باوبا پىرى مەردو بەرپىز بوون ئە ھە يوسفى كۆپى يە عقووبى كۆپى ئىسحاقى كۆرى ئىبراھىمە (ب/ت).

٣٩٢٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) سِئَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَىُّ النَّاسِ أَكْرَمُ قَالَ أَكْرَمُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَنْفَاهُمْ. قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ. قَالَ: فَأَكْرَمُ النَّاسِ يُوْسُفُ بْنُ النَّبِيِّ اللَّهِ ابْنُ نَبِيِّ اللَّهِ ابْنِ خَلِيلِ اللَّهِ. قَالُوا: لَيْسَ عَنْ هَذَا نَسْأَلُكَ. قَالَ فَعَنْ مَعَادِنِ الْعَرَبِ نَسْأَلُونِي. قَالُوا: نَعَمْ. قَالَ فَخِيَارُكُمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ خِيَارُكُمْ فِي الْإِسْلَامِ إِذَا فَقَّهُوا. رواه البخاري (٢).

ئەبوو ھورەيرە (خودای لى پازى بىت) گوتى: لە پىڭھەمبەر (درودى خودای لەسەر بىت) پرسىار کرا: کام کەس گەورەترو بەرپز ترە؟ ھەرمووی: گەورەترینيان لەلای خودای گەورە ئەو کەسەيە کە زۆرتر لە خودا بترسى! عەرزىان کرد: مەبەستمان ئەو نییە. ھەرمووی: دەي گەورەترینيان بە پشتەي نەسەبو بنەچەو رەسەن نامە يووسفە، کە خۆي پىڭھەمبەري خودايە، باوکی پىڭھەمبەري خودايە، باپىرەشي پىڭھەمبەري خودايە، با پىرە گەورەيشي دۆستی خودايە! گوتيان: لەمەيش ناپرسىن. ھەرمووی: ديارە لە بنەچەي بنەمالەو خانەدانەکانی عەرەب پرسىار دەکەن کە وەك کان وان؟ عەرزىان کرد: بەلێ مەبەستمان ئەوانە، ھەرمووی: دەي ئەو کەسانەتان کە لەسەر دەمي بيش ھاتنى ئا پىنى ئىسلامدا با ش بووبن، ھەر ئەوانيش لەسەر دەمي

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۶۸۸.

(۲) بخاری. تفسیر: ۴۶۹۹.

ئیسلامه‌تی دا باش ده‌بن، به مهرجی شاره‌زای ئایین بین و به جوانی ره‌فتاری پی بکه‌ن! (ب).

۳۹۲۸- قال الله تعالى: {وَعَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ. قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ}. قال عكرمة: هیت لك بالخورائیة هلم. وقال ابن جبر: تعاله. رواه البخاری^(۳).

خودای گه‌وره له قورئانی پیروژدا دا ستانی حه‌ز ئی کردنی زلیخا له حه‌زهرتی یووسف ده‌گی‌ریتته‌وه ده‌فه‌رموی:

{وَعَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ. قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ - ۲۳/۱۲}.

واته: زلیخا ئاگری ئه‌شق و ئه‌قیننی زوری بو هیئا، به‌ره به‌ره به عیشه‌وه ناز دئی راده‌گرت و یوسفی (به قسه‌ی خوش و به گفتی شیرین) ده‌کرده خوی، تا ته‌وا و مرخی ئی خوش کرد و بریاری دا که کاتی ئه‌وه هاتوو له په‌نایه‌کا، له کوپکی تایبه‌تی ئاشقانه‌دا کولوکوی دئی خویان دامرکینن، هات ده‌رگا له‌سه‌ر ده‌رگا دایخست، له‌سه‌ر خوی و یوسف و پیی گوت: فه‌رموو ده‌ی زووبه باپی‌که‌وه، باده‌ی دلداری نوش که‌ین! ئه‌ویش مه‌ردانه گوتی: من و کاری خراپیان نه‌گوتوو، په‌ناده‌گرم به خودا له شتی و اناشیرین عیکرمه (خودای ئی بازی بینت) ده‌لئ: ووشه‌ی (هیت لك) به زمانی حه‌ورانی یانی: زوو وهره، ئیبنو جوبه‌یریش ده‌لئ: واته: خیراوه‌ره (ب).

قال الله تعالى: {ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ سَبْعَ شِدَادٍ يَأْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ إِلَّا قَلِيلًا مِمَّا تَخَصِمُونَ - ۴۸/۱۲}.

واته: پاش ئه‌و حه‌وت سائه حه‌وت سائی ناهه‌مواری قاتی دینه پیشه‌وه، هه‌موو ئه‌و پزق و پوژی‌ه‌ی هه‌لتان گرتوو و داتان ناوه بو ئه‌و سائه گرانیانه هه‌مووی ده‌خوون، که‌می نه‌بی له‌وه‌ی ده‌یشارنه‌وه بو تووی کشتوکال (یابو کاتی قاته‌سال).

(۳) ذكره البخاری تعليقا في التفسير بين الرقمين: ۴۶۹۱ و ۴۶۹۲. سورة يوسف.

۳۹۲۹- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ قُرَيْشًا لَمَّا أَبْطَلُوا عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالْإِسْلَامِ قَالَ: اللَّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ بِسَبْعِ كَسْبَعِ يُوسُفَ فَأَصَابَتْهُمْ سَنَةٌ حَصَّتْ كُلُّ شَيْءٍ حَتَّى أَكَلُوا الْعِظَامَ حَتَّى جَعَلَ الرَّجُلُ يَنْظُرُ إِلَى السَّمَاءِ فَيَرَى بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا مِثْلَ الدُّخَانِ قَالَ اللَّهُ (فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ) قَالَ اللَّهُ (إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ) أَفَيَكْشِفُ عَنْهُمْ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَقَدْ مَضَى الدُّخَانُ وَمَضَتْ الْبُطْشَةُ. رواه الشيخان^(۴).

عه‌بدوللأ (خودای لێ پازێ بیت) گوئی: هۆزی قورەیش زەرەنگ ئیسلام بوون و هەتا ماوه‌یی ملیان نەدەدا بە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بیت) ئەویش فەرمووی (دروودی خودای لەسەر بیت): خودایە! تۆ لەباتی من چاری ئەمانە بکە و بە حەوت سالت قات و قبری (وەکوو حەوت سالتە گرانێ یەکە کاتی یوسف) یارمەتیم بدە بە سەریانان ئیتەر تووشی قاتوو قبری یەکی وەها بوون هەر مەپرسە، قبری خستە هەموو شتیکیان، تەنانەت لە برسانا ئیسقانیان دەخواردو لەبەر بێ هیزی و برسییتی پیاو چاوی پێشکەو پێشکە ی دەکردو کە تەماشای ئاسمانی دەکرد لە بەرچاوی تەم و دوو کەلێ دەکرد، جا خودای گەورە ئەم نایەتە ی دابەزاند:

{فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ - ۱۰/۴۴}.

جا تۆ چاوه‌ڕێی ئەو پۆژەیه بکە، کە لەبەر بێ بارانی تەم و مژو تەپو توژیکی رەشی بەد رەزا لە چەشنی دوو کەل پووی ئاسمان دا دەگری عەبدوللأ دەلی: مەبەست لەم دوخان و تەم و دوو کەل لەم نایەتەدا ئەمە بوو کە من پوونم کردەوه، وە ئەمەیش وەکوو گوتم پووی داو لە کاتی خۆیدا پویشت، چونکە خودا لە پاش ئەم نایەتەوه پوونی دەکاتەوه کە کەمی ئەو سزاو تۆلەیان لە سەر لادەبرێ بەلام دیسان تی هەل دەچنەوه و دەست دەکەنەوه بە لاساری و ناعالی وەکوو دەفەرموێ:

^(۴) تجرید البخاری / ۱ / ل ۴۹۲ / رقم: ۵۱۸ تجرید = ۱۰۰۷ فتح. أطرافه: ۱۰۲۰، ۴۶۹۳، ۴۷۶۷، ۴۷۷۴،

۴۸۰۹، ۴۸۲۰، ۴۸۲۱، ۴۸۲۲، ۴۸۲۳، ۴۸۲۴، ۴۸۲۵. مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۹۷، ۷۰۰۱.

{إِنَّا كَاشِفُو الْعَذَابِ قَلِيلًا إِنَّكُمْ عَائِدُونَ - ۱۵/۴۴}.

واته: نایمه له بهر تۆ بووارهسان دان

که چس چوونهوه سه‌رخووی نامه‌ردان!

جا ئه‌مه مه‌عنای وایه که ئه‌و سزاو عه‌زابه‌ینه که له‌م ئایه‌ته‌دا باس
کراوه هه‌تا ماوه‌یی له‌سه‌ریان لاده‌چۆ و دیسان ده‌گه‌رینه‌وه سه‌رباری به‌ره
بۆریان و هه‌م‌دیسان خودا سزاکه‌یان بۆ ده‌نی‌رتنه‌وه، وه‌ک له‌ دوا ئه‌مه
ئایه‌ته‌شه‌وه ده‌فه‌رمووی:

{يَوْمَ نَبْطِشُ الْبَطْشَةَ الْكُبْرَى إِنَّا مُنتَقِمُونَ - ۱۶/۴۴}.

واته: هه‌ر خۆیان زیان ده‌که‌ن وا بپاریمان دا که له‌ پۆژی به‌دردا تۆله‌ی
به‌رو دوايان ئی بستینین و هه‌لمه‌تی گه‌وره‌یان بۆ به‌رین و جه‌زه‌به‌یان بده‌ین و
ته‌مێ خواریان بکه‌ین عه‌بدوللا گوتی: جا ئه‌مه مه‌عنای وایه که ئه‌و سزاو
عه‌زابه‌ تاماوه‌یی له‌سه‌ریان لاده‌چۆ و دیسان ده‌ست ده‌که‌نه‌وه به
خراپه‌کردن و دیسانه‌وه سزاکه‌ ده‌گه‌رینه‌وه سه‌ریان، جا چۆن شتی وا له
قیامه‌تا پوو ده‌دا، له‌ قیامه‌تا سزاکه‌ هات تا ته‌واو نه‌بی لاناچی، یا هه‌ر
لاناچی، له‌سه‌ر ئه‌م پاقه‌یه‌ دیاره به‌طشه‌و هه‌لمه‌ته گه‌وره‌که‌یش وه‌ک
مه‌سه‌له‌ی دوخان و ته‌م و دووکه‌له‌که‌ پووی داوه‌ مه‌به‌ست لی‌ی غه‌زای
به‌دربووه‌و ئه‌ویش پابووردوو! (ش).

۳۹۳۰- => (ب-۶ ز-۱۳ ل-۲۴۵ ف-۱ + ف-۲) + (ب-۶ ز-۱۲ ل-

۲۴۲ ف-۵)^(۵).

لی‌ره‌دا ئه‌م پتری یه‌ی هه‌یه: فما بعث الله بعده نبيا الا في ذروة من قومه:
واته: ئیتر له‌ دوا لووت خودا هه‌ر پیغه‌مبه‌ریکی ده‌نارد سه‌رگۆلی هۆزه‌که‌ی
خۆی بوو، که ده‌بوون به‌ پشت و په‌نا بۆی.

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْأَسَ الرُّسُلُ وَظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا فَنُجِّيَ مَنْ نَشَاءُ وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ} - {۱۱۰/۱۲}.

واته: بابئ بپرواکانی ئەم چەرخە بایی نەبن بەو مۆلەتە ی بەوان دراوه، چونکە کافرەکانی چەرخەکانی پیشوویش تا ماوەیەکی زۆر مۆلەت یان دراو دوژمنایەتی ی پیغەمبەرەکانیان دەکرد، هەتا رادەیی ئەو پەھبەرەکانە بئ هیوا دەبوون لەو کە قەسەیان کاریان لی بکا، یاخود بئ ئومید دەبوون لەو کە یا رمەتی یان لەلای خوداوە بۆ بئ و گومانی کافرەکان هاتە سەر ئەو ئەو پیغەمبەرەکانە درۆیان لەگەڵ دا کراوه.. جا لەم تەنگو چەلەمەیدا کوتوپر لەلای خوداوە، یارمەتی یان بۆ هات و ئەوانە ی کە خودا خوا ستی لەسەر پزگاربوونیان بووبئ پزگاربوون و باقی مەندەکانە یان بە فەتارەت چوون چونکی ئەوانە تاوانباربوون، وە سزای ئیەش کە پووی کردە تاوانباران ئیتر ناگەریتەو تا پەلی خۆی نەوشینی.

عورو (خودای لی پازی بیت) گوتی: بە عایشە ی پوورم گوت: ئایا ئەم، ووشە لەم ئایەتەدا بە (کذبوا) دەخوینریتەو بەبئ گیراوی ی بە (کذبوا) دەخوینریتەو بە شەدە ی ذالەکە؟ گوتی (کذبوا) دەخویندريتەو بە شەدە، گوتم: دە ی خو پیغەمبەرەکان سوور لییان پوون و ئاشکرا بوو کە ھۆزەکانیان تەکزیبیان دەکەن واتە: باوەریان پئ ناکەن و بە درۆیان دەخەنەو کە واتە کە ی ئەو (ظن) و گومانە؟ عایشە گوتی: بەلئ، بە گیانی خۆم سوور ئەوەیان دەزانی، پیم گوت: خو ئەوەیش ئەقل نایگرئ کە بلین پیغەمبەرەکان گومانی ئەوەیان بۆ پەیدا بوو کە خودا درۆی لەگەڵدا کردوون؟! گوتی: پەنا بە خودا لە بەدگومانی وا، پیغەمبەرەکان بە دوورن لە باوەری واوە بە خودای خو یان و شتی وا لە پیغەمبەرەکان ناوە شیتەو، گوتم: ئە ی ئایەتە کە مەعنای چییە؟ گوتی: مەبەست لەم گومانە بە پەپرەکانی پیغەمبەرەکانە لە لایەنی پیغەمبەرەکانەو لەسەر ئەم شیوەیە: لە پیش دا ھەنئ لە ھۆزی پیغەمبەرەکان باوەرو ئیمان دەھینن بە خودا و پیغەمبەرانی،

وهده‌بن به په‌پره‌وانی ئه‌وان، هه‌تا له‌ دوایی دا‌ دهر‌دو ئازارو مه‌ینه‌تیان در‌یژه‌ ده‌کی‌شی و نه‌صره‌ت و سه‌ره‌که‌وتن دوا ده‌که‌وی، به‌را‌ده‌یه‌کی وا که پی‌غه‌مبه‌ره‌کان نا ئومید ده‌بن له‌ ئی‌مانه‌ینانی ئه‌و که‌سانه که هه‌تا ئی‌ستا ئی‌مانیان نه‌ه‌یناوه له‌ هۆزه‌کانیان، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یشه گومانی ئه‌وه‌یشیان بۆ په‌یدا ده‌بێ که په‌پره‌وه‌کانیشیان با‌وه‌ریان پی‌یان نه‌ماوه، جا له‌و کاته ناسکه‌داو له‌و حا‌لی په‌ری‌شان‌ی و جان‌بازی یه‌دا خودا سه‌ریان ده‌خاو یارمه‌تی یان بۆ ده‌نی‌ری! (ب).

١٤) سووره‌تی ره‌عد : (سورة الرعد)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٣٩٣١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: (وَتُفْضَلُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ) قَالَ الدَّقْلُ وَالْفَارِسِيُّ وَالْحُلُوُّ وَالْحَامِضُ^(١).

ئهبو هوره‌یره (خودای ئه‌ پازی بێت) گو‌تی: پی‌غه‌مبه‌ر (برو‌دی خودای له‌سه‌ر بێت) له‌ شان‌ی ئه‌م فه‌رمایشته‌ی خوادا که فه‌رموویه‌تی: {وَتُفْضَلُ بَعْضُهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأَكْلِ - ٤/١٣}.

واته: ئه‌م با‌خ و په‌زو شینایی و دارو دره‌خته جو‌راو جو‌رانه هه‌ر چه‌نده گشتیان له‌ یه‌ک ئاو ئاوده‌دری‌ن و له‌ یه‌ک زه‌ویدا ده‌پو‌ین که‌چی له‌ گه‌ل ئه‌وه‌یشدا به‌ره‌کانیان جیا جیایه له‌ په‌نگو بۆو تام و له‌زه‌ت و چیژو شی‌وه‌و قه‌واره‌و شه‌کل و کات و گه‌لی شتی تر‌دا، وه‌ بازیکیانمان باشترو خوشتر کردوو له‌ بازیکی تریان. گو‌تی: چه‌زه‌ت له‌با ره‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌وه فه‌رمووی: وه‌ک قه‌سپ و خه‌سته‌وی، وه‌ک شیرین و ترش (ت-س/ح).

٣٩٣٢- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: أَقْبَلْتُ يَهُودُ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالُوا يَا أَبَا الْقَاسِمِ أَخْبِرْنَا عَنِ الرَّغَدِ مَا هُوَ؟ قَالَ: مَلَكٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ مُوَكَّلٌ

^(١) رواه الترمذي بسند حسن.

بِالسَّحَابِ مَعَهُ مَخَارِقُ مِنْ نَارٍ يَسُوقُ بِهَا السَّحَابَ حَيْثُ شَاءَ اللَّهُ. فَقَالُوا فَمَا هَذَا الصَّوْتُ الَّذِي نَسْمَعُ؟ قَالَ: زَجْرُهُ بِالسَّحَابِ إِذَا زَجَرَهُ حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى حَيْثُ أَمِرَ. قَالُوا: صَدَقْتَ. رواهما الترمذي بسندين حسنين. نَسأل الله حسن الرواية آمين^(۲).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان لێ پازی بیت) گوتی: جووله‌که‌کان هاتن بۆ لای پیغه‌مبەر (دروودی خودای لێسەر بیت) گوتیان: ئەه‌ی ئەه‌بولقاسم! پێمان بڵێ ره‌عد (واته: هه‌وره‌گرمه = هه‌وره‌تریشفه) چیه؟ فه‌رمووی: فریشته‌یه که له‌ فریشته‌کان ناوی ره‌عه‌ده، هه‌وری پێ سپێردراوه، گورزیکی ئاگرینی پێیه، هه‌وری پێ لێ ده‌خوێ، بۆ ئەه‌و شوینانه‌ی خودا بیه‌وی، گوتیان: ئەه‌دی ئەه‌و گرمه‌یه چیه که ده‌بیستین؟ فه‌رمووی: ئەه‌و ده‌خوێته هه‌وره‌که تا به‌روا بۆ ئەه‌و شوینانه‌ی که فه‌رمانی پێ کراوه بجێ بۆ ئەه‌وی، گوتیان: راست ده‌که‌ی (ت-س/ح).

۱۵) سووره‌تی ئیبراھیم (دروودی لێ بی): (سورة إبراهيم (عليه السلام))

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۳۳- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) قَالَ أَتَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِقِنَاعٍ عَلَيْهِ رُطْبٌ فَقَالَ مَثَلُ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلُّ حِينٍ يَأْذَنُ رَبُّهَا. قَالَ هِيَ النَّخْلَةُ (وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ) قَالَ هِيَ الْحَنْظَلُ. رواه الترمذي^(۱).

ئهنه‌س (خوای لێ رازی بی) گوتی: هه‌نێ پووتاب (واته: ته‌ره‌ خورما) یان له‌سه‌ر سه‌له‌یی بۆ پیغه‌مبەر هێنا (دروودی خودای لێسەر بیت) فه‌رمووی: {مَثَلُ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ، تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلِّ حِينٍ يَأْذَنُ رَبُّهَا - ۱۴/۲۴-۲۵}.

^(۲) رواه الترمذي بسند حسن.

^(۱) سكت عنه الشارح. راجع صحيح مسلم رقم: ۷۰۳۲-۷۰۳۹ وصحيح البخاري رقم: ۶۱.

واته: نمونه‌ی وشه‌ی جوان و ووتاری خێردار و قسه‌ی خێر وه‌کوو دره‌ختیکی پاکی جوانی بۆشناخی به‌رداری سایه‌دار وایه، که بئه‌که‌ی به‌ره‌گه‌ درێژه‌ نه‌ستووهره‌کانیه‌وه دامه‌زرا بی له بنی عه‌رزدا و لقه‌کانیشی به‌رزوه بووبن و پۆیی بن به‌ئاسماندا، بای سه‌فای په‌حمه‌ت هه‌میشه ده‌یان له‌رێنیه‌وه‌وه دم به‌دهم ده‌گه‌شیینه‌وه‌وه تازه ده‌بنه‌وه، وه ئهم دره‌خته نازداره به‌ری خۆی ده‌دا به‌شایسته‌گان و موسته‌حه‌ققان، له هه‌موو کاتی‌کا به‌فه‌رمانی خودای خۆی. حه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته) فه‌رمووی: ئه‌وه دار خورمایه فه‌رمووی:

{وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ الْأَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ - ۲۶/۱۴}.

وه نمونه‌ی وشه‌و ووتاری پیس و قسه‌ی خراپیش وه‌کوو دره‌ختیکی پیسی بی سوود وایه، که نه‌به‌ری هه‌بی و نه‌سیبه‌ر، هه‌ر که ده‌ستت بۆیبرد به‌ئاسانی هه‌ل ده‌که‌نری، چونکی په‌گه‌ و پشه‌ی دانه‌کو‌تاوه به‌ ناخی زه‌ویدا، به‌لکوو به‌حال و ناخال خۆی گرتوووه به‌ چینی سه‌رووی عه‌رده‌وه، وه شایسته‌ی ئه‌وه نییه که پایه‌دار بی له عه‌رزدا فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته) ئه‌وه‌یش گووژالک‌یه (ت).

۳۹۳۴- ⇒ (ب-۱ ز- ۲۲۴ ل- ۵۸۰ ف-۱) (۲).

له‌گه‌رده‌ ئه‌مه‌ی پتره: گه‌ته‌ی (ت) ئاوایه: ئهم ته‌وفیق و ته‌سبیت و دامه‌زاندن له‌سه‌ر ئیمان‌ه له‌ گو‌پدا ده‌بی، له‌وکاته‌دا که فریشته‌کان پیی ده‌لین: خودای تو کییه؟ ده‌لین: خودای من یه‌زدانی پاکه ده‌لین: دین و ئایینت چییه؟ ده‌لین: دین و ئایینم ئیسلامه ده‌لین: پیغه‌مبه‌رت کییه؟ ده‌لین پیغه‌مبه‌رم موحه‌مه‌ده (دروودی خودای له‌سه‌ر بیته).

قال الله تعالى: {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَةَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ، جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا وَنَسُوا الْقُرْآنَ - ۱۴/۲۸-۲۹}.

واته: ئایا ته‌ماشا ناکه‌ی که چۆن ئه‌و سپله‌و پێ نه‌زان و به‌دنده‌کانه له جیاتى ئه‌وه‌ی که سوپاسی خودا بکه‌ن له‌سه‌ر به‌هره‌و نازو نيعمه‌ته‌کانی ده‌چن ناسوپاسی ئه‌و ده‌که‌ن و به‌رابه‌ر به‌چاکه‌و به‌هره‌کانی خوا خراپه‌و به‌دنده‌کی و بێ ئه‌مه‌کی ده‌که‌ن، هه‌ر به‌خۆشیان ده‌سبه‌ردار نابن، به‌لکوو هۆزو خزم و گه‌ل و که‌سوکاری خۆشیان تووشی فه‌لاکه‌ت و فه‌رتنه‌و مالویرانی ده‌که‌ن، وه‌ به‌ره‌و خانه‌ی ویرانی ناو ناخی ئاگری دۆزه‌خ له‌گه‌ل خویاندا ده‌یانبه‌ن وه‌ ئه‌و جیگه‌ خراپ و ناخۆش و به‌ده‌ ده‌که‌ن به‌ مۆلگه‌ی خویان و ئه‌وان!

۳۹۳۵- قَالَ ابْن عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) هُمْ كُفَّارُ أَهْلِ مَكَّةَ. رواه البخاري^(۳).

ئيبينو عه‌بباس (خۆشنووی خودایان ئابن) ده‌یگوت: ئه‌وانه‌ی له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراون بێ به‌رواکانی خه‌لکی مه‌که‌که‌ بوون (ب).

۳۹۳۶- عَنْ مَسْرُوقٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: ثَلَاثُ عَائِشَةٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) هَذِهِ الْآيَةُ (يَوْمَ تَبْدُلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَيْنَ يَكُونُ النَّاسُ يَوْمَئِذٍ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ فَقَالَ عَلَى الصَّرَاطِ. رواه الترمذي. نَسَّأَ اللَّهُ كَامِلَ الْإِسْلَامِ. آمِينَ^(۴).

مه‌سروق (خودای ئه‌ پازی بێت) گوئی: عایشه (خودای ئه‌ پازی بێت) ئه‌م ئایه‌ته‌ی خۆینده‌وه:

{يَوْمَ تَبْدُلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ - ۴۸/۱۴}.

واته: ئه‌و تۆله‌ سه‌ندنه‌ و له‌و پۆژه‌دا که ئه‌م زه‌مینه‌ی که‌وا ئیستا ئیوه‌ له‌سه‌ری ده‌ژین ده‌گوێی و ده‌کری به‌زه‌مینکی تر، هه‌روه‌ها ئاسمانیش

^(۳) بخاری. تفسیر: ۴۷۰۰.

^(۴) مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۸۷. ترمذی. تفسیر القرآن: ۳۱۲۱.

ده‌گۆڤڤڤی و ده‌بی به ئاسمانیکی تر، له‌و پۆژهدا هه‌موو سه‌ر له‌ گۆڤ
ده‌رده‌هینن و خواه ئاده‌میزاد و خواه په‌ری گرد ده‌بنه‌وه بۆ حیساب و
لیپرسینه‌وه‌ی خودایی مه‌سروق گوتی: عائیشه که ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه
گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له‌کاتی له‌ حظه‌ی گۆڤینه‌که‌دا ئه‌م خه‌لکه
ده‌چن بۆ کۆی و له‌کۆی ده‌بن؟ فه‌رمووی: له‌سه‌ر پردی صیراط ده‌بن! (ت/م).

(۱۶) سووره‌تی حیجر : (سورة الحجر)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۳۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ فِي تَفْسِيرِ
هَذِهِ الْآيَةِ (رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ) قَالَ: إِذَا أُخْرِجَ أَهْلُ التَّوْحِيدِ مِنَ
النَّارِ وَأُذْخِلُوا الْجَنَّةَ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ. رواه الرمزي في الإيمان^(۱).

ئهبو هوریره (خودای لێ بازی بیت) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) له
راقه‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌دا:

{رُبَّمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ - ۲/۱۵}.

واته: له‌ پۆژی ژینه‌وه‌دا گه‌ی جار ئه‌م ناپیاو و نامه‌ردانه‌ی که ئیستا
به‌بی باکانه‌ کوفری خودا ده‌که‌ن زۆر به‌که‌ساسی و به‌په‌رۆشه‌وه‌ ده‌لین:
خۆزگه‌ ئیمه‌ش له‌ جیهاندا هه‌ست و هۆش و گۆشمان ببوایه‌ و هه‌ ئه‌م خودا
پیداوانه‌ موسولمان بووینایه‌ و پۆژمان نه‌گه‌یشتیایه‌ به‌م پۆژه‌ په‌شه‌! هه‌زه‌ت
له‌ راقه‌که‌یدا فه‌رمووی: کاتی که ده‌سته‌ی خودا په‌رست (که‌ناودارن به
ده‌سته‌ی تاکپه‌رست و ئه‌هلی ته‌وحید) له‌ ئاگر ده‌رده‌هینرین و ده‌یانبه‌ن بۆ
به‌هه‌شت و ببوایه‌ پان خۆیان به‌ته‌نها له‌ دۆزه‌خا ده‌میننه‌وه‌ ئه‌وجا کافران
خۆزگه‌ به‌ موسولمانان ده‌خوازن و له‌عه‌زه‌تا به‌حه‌سه‌ره‌ته‌وه‌ ده‌لین: بریا
ئیمه‌ش هه‌ ئه‌م خودا په‌حم پێ کردووانه‌ له‌ کاتی خۆیدا موسولمان
ده‌بووین، ئیسته‌ پزگارمان ده‌بوو (ت).

^(۱) سکت عنه الشارح.

ئىبنو عەبباس (خوشنودى خودا لە خۆى و بابى) دەلى: ئافەرتى ھەبوو، ئىجگار جوان بوو، ژنىكى گەلى باش بوو، لە پشتى پىغەمبەر ھوھ (درودى خوداى لە سەر بىت) نوێژى جەماعەتى دەکرد، جا ھەندى كەس وە پىش دەكەوتن و دەچوونە ريزى يەكەمەو ھەتا ئەو ژنە نەبين نەبادا تووشى نەزەر و پوانىنى ھەرام و ناپەوا ببن، ھەندى كەسى تریش وەپاش دەكەوتن و دەچوونە ريزەكانى پاشەو! جا لەكاتى پوكووع بردن و چەمىنەو ھەدا لە ژىر بنبالىانەو ھە گوڤشەى چاو تەماشای ژنەكەيان دەکرد، جا خودا بۆ ھۆشيارى كردنەو ھى ئەم دوو تاقمەيەو بۆ پەسنى پىشينان و سەركۆنەى پاشينان، ئەم ئايەتەى نارە خواری:

واته: به راستی ئیمه ناگامان له پیشینان و یاشینانتانه (ت - خودای ئی رازی بئ).

واته: دۆزه خ حهوت دهرگای ههیه، ههر دهرگایه یان به شیکی دیاری
کراوی ههیه، لهو کافرو له پێدهرچوانه، به پئی به دبەختی خۆیان لهو
دهرگایه وه دهچنه دۆزهخه وه.

٣٩٣٩- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِحَبَّتُمْ
سَبْعَةَ أَبْوَابٍ مِنْهَا لِمَنْ سَلَ السِّيفَ عَلَى أُمَّتِي أَوْ قَالَ عَلَى أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ). (٣).

(٢) مسكوت عنه عند الترمذي.

(۲) رواہ الترمذی بسند غریب (شرحہ).

ئیبینو عومەر (خودای لى پازى بىت) گوتى: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لى سەر بىت) فەرمووی: دۆزەخ حەوت دەرگای هەیه، دەرگایەکیان بۆ ئەو کەسانەیه کە چەك هەل دەرگەن لە ئۆمەتی من یافەرمووی: کە شیر هەل دەرکێشن لە ئۆمەتی موحەممەد (ت-س/ غەریب).

۳۹۴ - عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اتَّقُوا فِرَاسَةَ الْمُؤْمِنِ فَإِنَّهُ يَنْظُرُ بَنُورِ اللَّهِ. ثُمَّ قَرَأَ (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ). روى هذه الثلاثة الترمذي^(٤).

ئەبو سەعید (خودای لى پازى بىت) گوتى: حەزەرەت (دروودی خودای لى سەر بىت) فەرمووی: خۆتان بپاریزن لە فیراسەت و تێروانیی موسولمانی پاك، چونکە ئەو بە نووری خودای گەرە دەنواپێ و لەبەر تیشک و وورشەى خودای سەرنجى شت دەدا، لەبەر ئەوە پەى بە گەلێ شتی ووردو نەینى دەبا ئینجا ئەم نایەتەى خۆیندەو:

{إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ - ۷۵/۱۵}.

واتە: بەراستی لەم داستان و کارەساتەدا چەن نیشانەو بەلگەئى هەیه لەسەر تەوانایی خوداو لەسەر تۆلەسەندنى سەختی، بەتایبەت بۆ ئەو کەسانە کەبە ووردی سەرنجی پروداوەکانی جیهان دەدەن و بەچاوی دل و بە نووری ئیمان و بەتیشکی باوەر لە ژین و بوون و لە پووێپەرەى بوونەوهر تی دەپوانن (ت - سەنەد غەریب).

قال الله تعالى: {وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسِلِينَ - ۸۰/۱۵}.

واتە: یەزدانی پاك دەفەرموێ: بەراستی ئەو گەلە کەناویان دەبرێ بە ئەصحابو لحیجر، کە هۆزی ئەموودن، کەباوەریان بە حەزەرەتی صالح پیغه‌مبەر نەکردو بەدرویان خستەو بە مەعنا ئەو نامەردانە هەموو پیغه‌مبەرەکانیان بەدروو خستۆتەو.

^(٤) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

۳۹۴۱- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضی الله عنهما) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لِأَصْحَابِهِ: لَا تَدْخُلُوا عَلَى هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ إِلَّا أَنْ تَكُونُوا بَاكِينَ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا بَاكِينَ فَلَا تَدْخُلُوا عَلَيْهِمْ أَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَا أَصَابَهُمْ^(۵).

ئیبینو عومەر (خودایان لى پازى بیت) ده‌ئى: له غەزای تەبووکا پیڤه‌مبەر (دیوودى خودای لەسەر بیت) بە یارانى خۆى فەرموو: مەپۆنه ناو شوینە‌وارو شوین هە‌وارى ئەم گە‌له‌ دوا بپاوه‌وه، مەگەر بە‌گریانە‌وه، خو ئە‌گەر گریان‌تان نە‌دهات ئە‌وا مەپۆنه ناو وولاته‌که‌یان، مە‌بادا بە‌سەر‌هاته‌ ناخۆش و پێ ناسۆره‌که‌ى ئە‌وان له‌ ئیوه‌ش پوو بدات! (ش).

۳۹۴۲- وعنه أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا نَزَلَ الْحِجْرَ أَرْضَ ثَمُودَ فِي غَزْوَةِ ثَبُوكَ أَمَرَهُمْ أَنْ لَا يَشْرَبُوا مِنْ بَثَرِهَا، وَلَا يَسْتَقُوا مِنْهَا فَقَالُوا قَدْ عَجْنَا مِنْهَا، وَاسْتَقَيْنَا. فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَطْرَحُوا ذَلِكَ الْعَجِينَ وَيَهْرِقُوا ذَلِكَ الْمَاءَ. رواهما البخاري في بدء الخلق ومسلم في الزهد وزاد. وأمرهم أن يستقوا من البئر التي كانت تردها الناقة.

دیسان ئە‌و (خودای لى پازى بیت) گو‌تى: له غەزای تەبووکدا، کاتى پیڤه‌مبەر (دیوودى خودای لەسەر بیت) گە‌یشته‌ خاکی حیجر که‌ وولاتى هۆزى ئە‌مووده‌ له‌وى دابه‌زى و لای دا و فەرمانى بە‌هاو‌پییانى کرد: که‌ نه‌له‌ئای بیرە‌که‌ى بخۆنه‌وه‌ نه‌ ئایى لى بگرن، ئە‌وانیش عە‌زىان کرد: ساخۆ هە‌ویریشمان پى شىلاوه‌ ئاویشمان لى هە‌لگرتوه‌! ئە‌ویش فەرمانى پى کردن: که‌ هە‌ویرە‌که‌‌ف‌رێدە‌نه‌ بە‌ر ووشترە‌کانیان و ئاوه‌کە‌یش بپ‌ئ‌ژن (ش = ب + م) گ‌یرانه‌وى (م = موس‌لیم) ئە‌م پ‌سته‌یه‌ى پ‌تره‌: بە‌لام فەرمانى پى کردن که‌له‌و بیرە‌ ئاوبگرن که‌ کاتى خۆى ووشترە‌که‌ى صالح پیڤه‌مبەر (دیوودى خودای لەسەر بیت) ئایى لى دە‌خواردە‌وه‌.

قَالَ اللهُ تَعَالَى: {وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَائِنِ وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ} ⇒ (ب/ ۵ ز/ ۸۱ ف/ ۱).

(۵) بخاری. احادیث الأنبياء: ۳۳۸۰. مسلم. زهد: ۷۳۹۰.

۳۹۴۳- ⇒ (ب-۱ ز-۷۲ ل-۲۴۷ ف-۴) + (ب-۵ ز-۸۱ ل-۲۹۳ ف-۱ + ف-۲)^(۷).

۳۹۴۴- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) (الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ) قَالَ: هُمْ أَهْلُ الْكِتَابِ، جَزَّؤُهُ أَجْزَاءً، فَأَمَّنُوا بِبَعْضِهِ وَكَفَرُوا بِبَعْضِهِ. رواه البخاري^(۸).

ئیبینو عه‌بباس (خودای لئ پازی بیت) له ته‌فسیری ئهم ئایه‌ته‌دا:

{الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ - ۹۱/۱۵}.

واته: وه‌ئین‌زارتان ده‌که‌م به‌وینه‌ی ئهو سزایه‌ی که په‌وانه‌مان کرد بو سهر ئهو کافرانه‌ی که قورئانیان به‌ش به‌ش کردبوو گوتی: مه‌به‌س له‌م ئایه‌ته‌ خاوه‌ن نامه‌کانه، واته: گا‌ورو جوله‌که‌کانه، ئه‌مانه قورئانیان به‌ش به‌ش کردبوو، هه‌رچی پێک و موافیقی کتیبی خویان بوو باوه‌ریان پێ ده‌کرد، وه‌هه‌رچی به‌دلیان نه‌بوايه حاشایان ئی ده‌کرد (ب).

۳۹۴۵- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى (لَسَأَلْتَهُمْ أَجْمَعِينَ، عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ) قَالَ: عَنْ قَوْلٍ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. رواه الرمزي^(۹).

ئهنه‌س (خوای لئ رازی بئ) گوتی: له ته‌فسیری ئهم ئایه‌ته‌دا:

{فَوَرَّبُّكَ لَسَأَلْتَهُمْ أَجْمَعِينَ، عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ - ۹۲/۱۵-۹۳}.

واته: سویندم به‌ خودای تو که تو‌ی په‌روه‌رده کرد هه‌تا پی‌ی گه‌یاندی، پرسیار ده‌که‌ین له‌و کافرانه‌یه‌که به‌یه‌که له‌و کرده‌وانه که له دنیا‌دا ده‌یکه‌ن گوتی: له راقه‌ی ئه‌مه‌دا هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) فه‌رمووی: له‌باره‌ی ووشه‌ی پیروزی (لااله الا الله) وه پرسیاریان ئی ده‌کری (ت).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ - ۹۹/۱۵}.

(۷) تقدم برقم: ۴ / ۴۷۲ تسلسل / ۷۲ مجلد اول + مجلد خامس / تسلسل / ۸۱ رقم: ۳۶۳۰/۱.

(۸) بخاري. تفسير: ۴۷۰۵.

(۹) بخاري. تفسير: ۴۷۰۵.

واتە: بەندەيى و عىبادەتى ساخ بکە بۆ پەرورەردگارى خۆت بەردەوام
هەتا مردن، هەتا کاتى مەرگ و ئاکام، کە شتیکە ئاشکراو دیارییەو هەقەو
پراستەو بەقەى نووکى دەرزى گومانى تیدا نیه.

۱۰ - قال سالم بن عبدالله: اليقين الموت. رواه البخاري^(۱۰).

سالمى كوپرى عەبدوللا (خوداى ئى پازى بىت) گوتى: مەبەست لە (اليقين) لەم
ئايەتەدا مەرگ و مردنە (ب) بە بۆنەى ئەم ووشتەى هۆزى ئەموودە وە ئەم
چەن شىعەرەتان پيشكەش دەكەم، وە پيشكەشى دەكەم بەگەلى فەلەستىنى
برا، خودا دەرووى پەحمەتى خۆيمان لى بکاتەو:
يا شعب ثورة الجارة المسومات في

عينيك ما في عين أمتى من التأسف
على قريب خانب قد لاذ بالتأفف
أغرى العدو بالأذى من كثرة التسوف
على عدو غاشم قد داس بالتعجرف
كل القيم، بلا حياء ما، ولا تخوف!
حتى شمت ما يدل أنهم أقارب
بعضهموا لبعضهم، نحن وهم أجانب
كأنكم ونحن في دار معا نحارب
عدونا المشترك الخبيث او نضارب!
فسد في وجهي جميع الدرب غير واحد
هو الرجا لنا كما هو الفنا لحاقد،،،،:
يا من ترى النمال في جحورها الدجى كما
ترى الشمس والنجوم الزهر في جو السما

^(۱۰) بخاري. تفسير: ذكره تعليقا في باب (واعبد ربك حتى يأتيك اليقين. سورة الحجر بعد رقم /

یامن لاجل ناقة دمرت قوماً كاملاً
 الا ترى الاذى الذي قد عم شعبي شاملاً
 اليس فيهم مؤمن كلف فوق الطاقة
 او طفلة يتيممة برينة كالناقة!
 اليس فيهم شيخة اُمرت بالبر بها
 لانها قد آمنت مع قومها بربها!
 يا ارحماً من كل راحمين رحماك المنى
 لكل مظلوم، وقهرك المنى لمن جنى

المترجم - كركوك - ۱۹۸۹/۸/۱۵

(۱۷) سورەتی نه‌حل : (سورة النحل)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۴۷- (ب- ۱ ز - ۱۸۰ ل - ۴۹۰ ف - ۲) ^(۱).

قال الله تعالى: {وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَىٰ أَرْدَلِ الْعُمُرِ - ۷۰/۱۶}.

واته: هی واتان هه‌یه که زۆر پیر ده‌بێ و وه‌کی مندالی وورده سال و په‌تیاره‌ی ئی دێ و به‌ره به‌ره هه‌رچی زانیوه هه‌چی له‌ بیر نامیڤێ و به‌مه ده‌گوترێ: نه‌رزه‌لولعومر، واته: ته‌مه‌نی که‌سیفی و که‌فته‌کاریی.

۳۹۴۸- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يَذْعُو أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْبُخْلِ وَالْكَسْلِ، وَأَرْدَلِ الْعُمُرِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ، وَفِتْنَةِ الدُّجَالِ، وَفِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ ^(۲).

ئه‌نه‌س (خودای ئی پازی بیت) گوته‌ی: هه‌میشه‌ پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر بیت) ئه‌م نزایه‌ی ده‌کرد: (أعوذ بك من البخل والكسل وارذل العمر وعذاب القبر وفتنة

^(۱) سبق في: رقم / ۲ / ۹۶۴ مجلد أول تسلسل / ۱۸۰.

^(۲) بخاري. تفسير: ۴۷۰۷.

الدجال وفتنة الحيا والمات): خودايە! پەنا دەگرم بەزاتى تۆلە پڑدى و چىرووكى و لە تەمەلى و تەوہزەلى و لە تەمەنى كەسىفى و كەفتەكارىي و لە عەزابى قەبرو سزاي گۆپو لە فیتنەو ئاژاوەى جەجال و لە پشيووى و ئاژاوەى ژيان و مردن! (ب).

قال الله تعالى: {إِنَّ إِبْرَاهِيمَ كَانَ أُمَّةً قَانِتًا لِلَّهِ حَنِيفًا - ۱۶/۱۲۰}.

واتە: بەراستى ئىبراھىم باپىرە گەورەى ئىوہ بەتەنيا خۆى ئۆمەتى بوو بۆ خۆى! وەملەكەچ و فەرمانبەر دارى خودا بوو، وەلاى دابوو لە ئايىنى بەتال و پووچ و بەدل پووى كرد بووہ خودا.

۳۹۴۹- قال عبدالله: الأمة معلّم الخير والقانت المطيع. رواهما البخاري^(۳).

عەبدوللا (خوداى سى پازى بىت) گوتى: (امە) واتە: مامۆستاي خىرو چاکە (قانت) يش يانى گوپرايەل و ملەكەچ (ب).

۴- عَنْ أَبِي بِن كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ أَصِيبَ مِنَ الْأَنْصَارِ أَرْبَعَةٌ وَسِتُّونَ رَجُلًا وَمِنَ الْمُهَاجِرِينَ سِتَّةٌ فِيهِمْ حَمْزَةُ فَمَثَلُوا بِهِمْ فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ لَنِ أَصَبْنَا مِنْهُمْ يَوْمًا مِثْلَ هَذَا لَنُرِينَ عَلَيْهِمْ قَالَ فَلَمَّا كَانَ يَوْمُ فَتْحِ مَكَّةَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَأَن عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِن صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ) فَقَالَ رَجُلٌ لَا قُرَيْشَ بَعْدَ الْيَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (مَنْ لِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ رِئَاسَتُهُ) كُفُّوا عَنِ الْقَوْمِ إِلَّا أَرْبَعَةً. رواه الترمذي بسند حسن^(۴).

ئوبەيى كوپى كەعب (خوداى سى پازى بىت) گوتى: لە پوژى غەزاي ئوھوددا لەيارىدەدەران شەست و چوار پياو كوژران، لە كوچكارانىش (بەھەمزەى مامەى پىڭەمبەرەوہ) شەش كەس كوژران كافرەكان لچو ليوى شەھىدەكانيان كرد بوو، جا يارىدەدەران گوتيان: ئەگەر دەستمان پۆيى بەسەرياندا ھەقى

(۳) بخاري. تفسير. ذكره البخاري تعليقا قبل رقم / ۳۳۴۹ في كتاب النساء.

(۴) حسن عند الترمذي.

خۆمانیان به‌زیاده‌وه ئی ده‌که‌ینه‌وه، جا کاتی فه‌تی مه‌که‌ه پووی دا خودای گه‌وره ئه‌م ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند:

{وَإِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ - ۱۲۶/۱۶}.

واته: له‌سه‌ر نه‌شری ئیسلام و په‌خش بوونه‌وه‌ی، ئیوه تووشی گه‌ئێ به‌ره‌ه‌ستی و قسه‌و کاری ناهه‌موار ده‌بن، له‌ کافرا نه‌وه، جا ئه‌گه‌ر ویستتان هه‌قی خۆتان بکه‌نه‌وه‌و تۆله‌ی خۆتانیان ئی بکه‌نه‌وه، ئه‌وه ده‌بێ هه‌ق به‌هه‌ق بکه‌نه‌وه‌و به‌س، گه‌رچی خۆبگرن و ئی بوردنتان هه‌بێ ئه‌وه گه‌ئێ باشته‌، دیاره هه‌میشه پاداشی باش بۆ خۆگران و له‌ خۆبوردوانه. پیاوی گوتی: ئه‌مپۆ قورده‌یش بنه‌بێ ده‌بن! پیغه‌مبه‌ریش (درووی خودای له‌سه‌ر بیته) فرمووی: چوار که‌سی ئی ده‌رچێ واز له‌وانی تریان بیئن (ت - س/ح).

۱۸) سووره‌تی ئیسراء: (سورة الأسراء)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

عن عبد الله (رضي الله عنه) قَالَ: فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ وَالْكَهْفِ وَمَرْيَمَ إِهْنٌ مِنَ الْعِقَاقِ الْأَوَّلِ، وَهُنَّ مِنْ تِلَادِي. رواه البخاري^(۱).

عه‌بدوللای کوپی مه‌سه‌عوود (خودای لێ پازی بیته) گوتی: سووره‌تی به‌نی ئیسرائیل (که‌ پیئشی ده‌لێن سووره‌تی ئیسراء) و سووره‌تی که‌هف و سووره‌تی مه‌ریه‌م له‌ سووره‌ته‌ دی‌رینه‌ نایابه‌کانن، که‌له مه‌که‌ه دابه‌زی بوون، وه من له‌ میژوه‌ ئه‌م گه‌نجی دره‌خشانا نه‌م کردوون به‌مال و له‌ به‌رم کردوون! (ب).

قال الله تعالى: {سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ - الآية} ⇒ (ب - ۴ ز - ۱۰۰ ل - ۲۹۸).

^(۱) بخاری. تفسیر: ۴۷۰۸.

۳۹۵۲- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَتَى بِالْبُرَاقِ لَيْلَةَ أُسْرَى بِهِ مُلْجَمًا مُسْرَجًا فَاسْتَصْعَبَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ جَبْرِيلُ أَيْمُحَمَّدٍ تَفْعَلْ هَذَا فَمَا رَكِبَكَ أَحَدٌ أَكْرَمُ عَلَى اللَّهِ مِنْهُ قَالَ فَارْقُضْ عَرَقًا^(۲).

ئەنەس (خودای لئ پازی بێت) گوتی: ئەو شەوێی کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێت) دەبرێ بۆ ئیسراو شەوێی پێ دەکەن، بۆ راق لقاوو زین دەکەن و بۆی دەیهێنن، بەلام بوراق لاملی و لامنجی دەکاو پێگە نادا کە حەزەرت (دروودی خودای لەسەر بێت) سواری، جوهرئیل (دروودی خودای لەسەر بێت) پێی دەفەرموی: ئەو لەگەڵ موخەمەدا ئەمە دەکە! ئەوەتی تۆ هەیت هێشتا کەسیکی تری وەکوو ئەم ئاوا خوشەویست و بەرپزو نازارو بەقەدرو هێژا لەلای خودا پێی ئەناوەتە سەر پشستی تۆ! گوتی: ئیتر بوراق مل دەداو لەتەریقیدا لەشی دەکەوێتە سەر ئارەق (ت - س/ح).

۳۹۵۳- عَنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَمَّا انْتَهَيْنَا إِلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ قَالَ جَبْرِيلُ بِإِصْبَعِهِ فَخَرَقَ بِهِ الْحَجَرَ وَشَدَّ بِهِ الْبُرَاقَ. رواهما الترمذي بسندين حسنين^(۳).

بۆرەیدە (خودای لئ پازی بێت) گوتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێت) فەرمووی: کە گەشتینە بەیتولمەقدیس لەوێ جوهرئیل بەپەنجەیی ئاماژەیی لە بەردی صەخرەتوللاکردو بەردەکەیی بە پەنجەیی کون کردو بۆراقی پێو بەستەو! (ت - س/ح).

۳۹۵۴- (ب) ۴ - ر - ۲۴ - ل - ۸۲ - ف - ۱ + ۲ + ب - ۴ - ز - ۱۱۵ - ل - ۳۷۸ - ف - ۴ + ب - ۴ - ز - ۱۶ - ف - ۳ + ب - ۴ - ز - ۱۷ - ف - ۱ + ۲^(۴).

^(۲) عند الترمذي بسند حسن.

^(۳) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(۴) تقدم برقم: ۱ / ۳۲۰۵ مجلد رابع تسلسل / ۲۴ و ۲ / ۲۷۳۱ + مجلد رابع تسلسل / ۱۱۵ رقم: ۴ /

۲۶۱۸ + مجلد رابع تسلسل / ۱۶ رقم: ۳ / ۲۶۲۸).

۳۹۵۵- (ب - ۴ ز - ۲۴ ل - ۸۲ ف - ۲) ^(۵).

۳۹۵۶- (ب - ۴ ز - ۱۰۰ ل - ۲۹۹ ف - ۲ + ف - ۱) ^(۶).

قال الله تعالى: {وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّىٰ نُبْعَثَ رَسُولًا وَإِذَا أَرَدْنَا أَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَرْنَاهَا تَدْمِيرًا - ۱۷/۱۵-۱۶}.

یهزدانی پاک فەرمووێتی: خودا لە خۆپای کەس ئازار نادا، لە پێشدا رابەر دەنیری پێگەی چاک و خراپ بە خەڵک دەلی، وەکاتی کاتی ئەوە هات کە خودا ئاوەدانێ یەک و یێران بکا، فەرمان دەدا بە گەورە پیاوان و ئاغاو بەگەکان، کە خویان گرتوووە بەرابواردنی خوشەووە هەمیشە خەریکی عەیش و نوێش، کەواز لە هەوێس پەرستی و ئارەزوو بازی بینن و لە پێی شەری خوا دەر نەچن، بەلام ئەوان زیاتر لە یاسا لادەدەن و لە پێی دەر دەچن، نیتەر لە سەر فەرموودەیی خودا سزا دەپوا بۆ سەریان و وولاتیان و یێران دەبێ و خاکیان بەتوورە کە دەبێژی!

۳۹۲۱- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا نَزَلَتْ (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ) إِلَى قَوْلِهِ (وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ) قَالَ أُنْزِلَتْ عَلَيْهِ هَذِهِ وَهُوَ فِي سَفَرٍ فَقَالَ أَتَذَرُونَ أَيُّ يَوْمٍ ذَلِكَ. فَقَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ ذَلِكَ يَوْمٌ يَقُولُ اللَّهُ لَا دَمَ ابْعَثْ بَعْثُ النَّارِ فَقَالَ يَا رَبِّ وَمَا بَعْثُ النَّارِ قَالَ تَسْعِمَائِيَّةٌ وَتِسْعَةُ وَتِسْعُونَ إِلَى النَّارِ وَوَاحِدٌ إِلَى الْجَنَّةِ. قَالَ فَأَنْشَأَ الْمُسْلِمُونَ يَبْكُونَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- قَارِبُوا وَسَدِّدُوا فَإِنَّهَا لَمْ تَكُنْ بُؤَةً قَطُّ إِلَّا كَانَ بَيْنَ يَدَيْهَا جَاهِلِيَّةٌ قَالَ فَيُؤَخِّدُ الْعَدَدُ مِنَ الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنْ تَمَّتْ وَإِلَّا كَمَلَتْ مِنَ الْمُنَافِقِينَ وَمَا مَلَكَكُمْ وَالْأَمَمُ إِلَّا كَمَلَّ الرَّقْمَةُ فِي ذِرَاعِ الدَّابَّةِ أَوْ كَالشَّامَةِ فِي جَنْبِ الْبَعِيرِ ثُمَّ قَالَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ. فَكَبَرُوا ثُمَّ قَالَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ.

^(۵) تقدم برقم: برقم: ۲ / ۲۷۳۱ مجلد رابع تسلسل / ۲۴.

^(۶) تقدم برقم: ۱ / ۲۱۵۴ مجلد رابع تسلسل / ۱۰۰ ورقم ۲ / ۳۱۵۵.

فَكَبَرُوا ثُمَّ قَالَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ. فَكَبَرُوا قَالَ وَلَا أَذْرِي قَالَ الثَّلَاثِينَ أَمْ لَا. رواه الترمذي في الحج والبخاري في بدء الخلق^(۷).

عیمرانی کوپی حوصه‌ین (خودای لئ پازی بیت) گوتی: له‌سه‌فه‌ریکا، ئەم دوو نایه‌ته بو چه‌زده‌ت هاتنه خوارئ (دیوودی خودای له‌سه‌ر بیت): -

{يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ. يَوْمَ تَرَوُنَّهَا تُذْهِلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُمْ بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ - ۲۲/۱-۲}.

واته: ئەه‌ی مه‌ردوم! له‌په‌روه‌ردگاری خۆتان بترسن و خۆتان له‌ بئ ئەمری ئەو بیاریژن، به‌پاستی پۆژانی گه‌لئ سه‌خت و پپر له‌ سام و ترستان و له‌ پێشه‌وه، یه‌کئ له‌ وانه پۆژی ژینه‌وه‌یه، که ده‌بئ به‌فه‌رتنه‌و پشیویی یه‌کی واکه‌س سه‌ره‌که‌سی ناپه‌رژئ به‌تایبه‌ت بوومه‌له‌رزه‌یه‌کی گه‌وره پووده‌دا، گۆی زه‌وی وه‌ک لانکی شپو شق پاده‌ژنئ، ئەو پۆژه که مه‌ردوم ئەو حاله به‌ چاوی سه‌ر ده‌بینن، له‌ ترساناو له‌ تاوانا منال به‌به‌رناگای له به‌چکه‌ی خۆی نامینئ و دووگیان خوڕپه‌ی ئی ده‌که‌وئ و سه‌که‌که‌ی له بارده‌چئ، بگه‌ر هه‌موو به‌ردارئ به‌رده‌خا، ویستاو و شلۆق و ئالۆزو سامناک ده‌بئ که ته‌ماشای مه‌ردوم ده‌که‌ی له‌ تو وایه مه‌ست و سه‌ر خۆشن و ئاره‌ق و باده‌ نو‌شن و نه‌وه‌نده‌ چه‌په‌ساو و شله‌ژاوو په‌رو‌شن، به‌لام سه‌رخۆشی و مه‌ستی چی، کئ ده‌یپه‌رژئته سه‌ر شتی و، نه‌ه نه‌ه مه‌ست و سه‌رخۆش نین به‌لام سزای توندی ئەو پۆژه و وپو گیژو ویژئ کردوون. جا چه‌زده‌ت (دیوودی خودای له‌سه‌ر بیت) فه‌رمووی: ئەه‌رئ ده‌زانن ئەوه کام پۆژه‌یه؟ گوتیان: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا باشتی ده‌زانن، فه‌رمووی: ئەوه ئەو پۆژه‌یه که خودا به‌ ئاده‌م ده‌فه‌رموئ: ئەه‌ی ئاده‌م! ده‌سته‌ی دۆزه‌خ جیاوه‌که بابرو‌ن بو ناوی! ئاده‌میش ده‌فه‌رموئ: ئەه‌ی په‌روه‌ردگارم! ده‌سته‌ی دۆزه‌خ چه‌ند له

(۷) بخاری. تجرید/ ۴ ل/ ۲۰ رقم/ ۱۳۴۲ = رقم فتح الباری شرح صحیح البخاری/ ۳۳۴۸. مسلم. ایمان: ۵۳۱.

چەندە؟ دەفەرموئى: لە ھەموو ھەزار كەسى نۆسەدو نەوەدو نووى بەشى ئاگرى دۆزەخەو تاقە يەككى بەشى بەهەشتە! گوتى: كە ئەمەى فەرموو موسولمانەكان دەستيان كرد بە گريان، پيغەمبەريش (درودى خوداي لەسر بىت) فەرمووى: لە ھەموو كاريكتانا منەى ميانەپەويى بگەن و ئامانجتان چاكە بى و چاو بېرنە كاري خيرو لە كاري خيرا كۆتاهى و دريغى مەكەن، ھەر چەند ئەمە وەك گوترا وایە ئومیدتان بە بەخششی خودا قەوى بى چونكە ھەموو جارئ كە خودا پيغەمبەرى نارد بى لە پيش ھاتنى ئەو پيغەمبەرەو ھاوہیەكى نەزانی و كافرى ھەبوو. فەرمووى: جا ئەو ژمارەى (كە نۆسەدو نەوەدو نووى) لە خەلكى ئەو سەردەمى جاھیلیەت و نەزانی يە تەواو دەكرئ، ئەگەر ئەوان بەشيان كرد ئەو باشە ئەگینا ئەو ژمارەى لە موناڤىق و ناپاكەكانى ئەو ئومەتە تەواو دەكرئ، سەرەپای ئەمەيش ئیوہ لە چاو نەتەوہو میللەتەكانى تری پيش خۆتاندا وەك ئەو پوولەكە رەقەلەىە وان كە وا بە دیوى ناوى رەفیسكى وولآخەوہ كە دەلئى پینەىە بەلاقىەوہ، یا ئیوہ بەقەد خالئ دەبن كە بەتەنشتى ووشتریکەوہبئ، لە پاشدا فەرمووى: ئەمن بەتەمای ئەوہم كە ئیوہ چوارىەكى خەلكى بەهەشت بن، یارانیش لەخوشيانا گوتيان: ئەللأھو ئەكبەر. ئەوسا فەرمووى: من بەھیواى ئەوہم كە ئیوہ سئ یەكى خەلكى بە هەشت بن دیسان یاران گوتيان: ئەللأھو ئەكبەر، ئینجا فەرمووى: بگرە من بە هیواى ئەوہم كە ئیوہ نیوہى خەلكى بە هەشت بن دیسان یاران گوتيان: ئەللأھو ئەكبەر! عیمران دەیگوت: ئەدىی نازانم حەزرت (درودى خوداي لەسر بىت) فەرمووى: بەلكوو ئومید دەكەم كە ئیوہ دوو سئ یەكى دانیشتوانى بەهەشت بن یانا (ت/ب).

۳۹۵۸- قال عبد الله (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): كُنَّا نَقُولُ لِلْحَيِّ إِذَا كُثِرُوا فِي الْجَاهِلِيَّةِ أَمْرُ بَنِي فُلَانٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۸).

(۸) بخاري، تفسير: ۴۷۱۱.

عه‌بدوللا (خودای لێ پازی بێت) ده‌لی: له‌ سه‌رده‌می نه‌زانی دا که خیل
به‌ره‌به‌ره نه‌ته‌وه‌یان ده‌خسته‌وه‌و زۆر ده‌بوون پێمان ده‌گوتن: امر بنو فلان:
نه‌وه‌ی فیسار په‌ره‌یان سه‌ند، واته‌: زۆر بوون واته‌: له‌سه‌ر ئه‌م راقه‌یه
ووشه‌ی (امرنا مترفیها) واته‌ی وایه‌: که‌یفکه‌ره‌کانی ئه‌و وولاته‌مان زۆر
ده‌کردو ئه‌وانه‌ی که‌ وه‌کی ئازهل هه‌ر خه‌ریکی رابواردنی دنیا بێن په‌ره‌یان
ده‌سه‌ند (ب)

قال الله تعالى: {وَأَتَيْنَا دَاوُودَ زُبُورًا - ۵۵/۱۷}.

واته‌: زه‌بوورمان داوه به‌ پێغه‌مبه‌ر داوود (دروودی خودای له‌سه‌رین).

۳۹۵۹- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ خُفِّفَ عَلَى
دَاوُدَ الْقِرَاءَةُ، فَكَانَ يَأْمُرُ بِدَائِيهِ لِتُسْرَجَ، فَكَانَ يَقْرَأُ قَبْلَ أَنْ يَفْرُغَ. رواه البخاري^(۹).

ئهبو هوره‌یره (خودای لێ پازی بێت) له‌ چه‌زه‌ته‌وه‌ ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای
له‌سه‌ر بێت): خویندنی زه‌بوور و سووک و ئاسان کرابوو بۆ داوود، گه‌لێ جار که
فه‌رمانی ده‌کرد وولاته‌که‌یی بۆ زین بکری خۆی له‌و ماوه‌ که‌مه‌دا طه‌یی
زه‌مانی بۆ ده‌کرا له‌ خویندنی زه‌بوور ده‌بووه‌ که‌چی هه‌شتا کابرا له‌ زین
کردنی وولاته‌که‌ نه‌بوو بووه‌! (ب):

طه‌یی زه‌مانیش وه‌ک طه‌یی سه‌کان

ئابیته به‌ پێی هه‌دیث و قورئان!

نيسراوۆ ميعراج نه‌گه‌ر تن بگه‌ی

نيسپاتى هه‌ردوو به‌هه‌ر دوو ده‌که‌ی

چهن کارى گه‌وره‌و چهن ساله‌ پێگه‌

چۆن چۆنى کردى و چۆن گه‌يبه‌ جیگه‌

(۹) بخاري. تفسير: ۴۷۱۳.

قال الله تعالى: {أُولَئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا - ۵۷/۱۷}.

واته: ئەوانە‌ی ئەوان بەنده‌ی یان بۆ ده‌که‌ن خۆیان منه‌ی هۆی ده‌که‌ن و مشووری شتی ده‌خۆن که‌له‌ خوداوه‌ نزیکیان بکاته‌وه‌، کامیان که‌ به‌ بیرى خه‌لکی له‌ خوداوه‌ نزیکتره‌ له‌ هه‌موویان زیاتر ده‌گه‌ڕێ به‌ شوین شتی ببێ به‌مایه‌ی په‌زای خودا و ئومیدی په‌حمه‌تی خودای ئی بکری، که‌واته‌ نه‌وه‌ی نزیک نه‌بی ده‌بی حالی چۆن بی، ئەوان به‌ هیوای په‌حمه‌تی خودان و له‌سزاو ئیشت و ئازارو زه‌حمه‌تی ئەوزاته‌ بی باکه‌ ده‌ترسن، که‌واته‌ چۆن هه‌له‌ی وا گه‌وره‌ ده‌که‌ن خۆیان بکه‌ن به‌ خوادروینه‌! هه‌قیشیانه‌ که‌ له‌ مه‌کرو عه‌زایی خودا ئەمین نه‌بن، چونکی به‌پراستی نه‌وه‌ی تو‌زقالی هۆش و گوشتی هه‌بی له‌سزای خودای تو‌ ده‌ترسی.

۳۹۶- قال عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) كَانَ نَاسٌ مِنَ الْإِسْلَامِ يَعْبُدُونَ نَاسًا مِنَ الْجِنِّ، فَأَسْلَمَ الْجِنُّ، وَكَمَسَكَ هَؤُلَاءِ بِدِينِهِمْ. رواه الشيخان^(۱).

عه‌بدوللا (په‌زای خوای ئی بی) گوتی: چهن که‌سی له‌ کۆمه‌له‌ی ئاده‌میزاد چهند که‌سیکیان ده‌په‌رست له‌ کۆمه‌له‌ی جنۆکه‌، جا جنۆکه‌کانیان بۆ خۆیان ئیسلام بوون، که‌چی ئەوان هه‌ریه‌خه‌ی ئایینه‌ پووچه‌که‌ی خۆیانیان به‌رنه‌ده‌دا (ش).

قال الله تعالى: {وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَبْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ - ۶۰/۱۷}.

واته: وه‌ ئەو خه‌ونه‌ی که‌ نیشانی تۆمان دا کردمان به‌ فیتنه‌ بۆ بازه‌که‌سی، که‌ باوه‌ریان لاوازه‌، هه‌روا، باسی ئەو دره‌خته‌ ناهه‌مواره‌ دوور له‌ په‌حمه‌تی ئیمه‌یه‌یش که‌له‌ ناو ئاگری دۆزه‌خدا ده‌پروینین ئەویشمان کردووه‌ به‌ فیتنه‌ بۆ بازی بی ئەقل و نه‌فام.

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۷۱۴، ۴۷۱۵. مسلم. تفسیر: ۷۴۷۰، ۷۴۷۱.

۳۹۶۱- قال ابن عباس (رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا) (وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ) قَالَ هِيَ رُؤْيَا عَيْنٍ أَرَاهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ (وَالشَّجَرَةُ الْمَلْعُونَةُ) هِيَ شَجَرَةُ الزَّقُّومِ. رواه البخاري والترمذي^(۱۱).

ئیبینو عەبباس (پەزای خویان ئی بن) دەلێ: ئەم نیشانەدان و پوئیا یە کە لەم ئایەتەدا هەیه بریتی بوو لە دیتنی راستی بە چاوی سەر، ئەک بە خەون و خەیاڵ، ئەوەش لەو شەویدا پووی داوێ کە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێت) برابوو بۆ شەو پەوی و ئیسرا، کە بە چاوی یەقین و بیداری گەلی شتی سەیر سەیری دیبوو لەخوداوە پیشانی درابوو، ئەو درەختەش کە لەم ئایەتەدا ناوی براوە بە (الشجرة الملعونة) درەختی ژەقنەموتە. (ب/ت).

۳۹۶۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي قَوْلِ اللَّهِ (يَوْمَ نَدْعُو كُلَّ أُنَاسٍ بِإِمَامِهِمْ) قَالَ يُدْعَى أَحَدُهُمْ فَيُعْطَى كِتَابُهُ يَمِينُهُ وَيُمَدُّ لَهُ فِي جَنْبِهِ سِتُونٌ ذِرَاعًا وَيُبَيِّضُ وَجْهُهُ وَيُجْعَلُ عَلَى رَأْسِهِ تَاجٌ مِنْ لَوْلُو يَتَلَأَلُ فَيَنْطَلِقُ إِلَى أَصْحَابِهِ فَيَرَوْنَهُ مِنْ بَعِيدٍ فَيَقُولُونَ اللَّهُمَّ إِنَّا بَهَذَا وَبَارَكْنَا فِي هَذَا حَتَّى يَأْتِيَهُمْ فَيَقُولُ أَبْشِرُوا لِكُلِّ رَجُلٍ مِنْكُمْ مِثْلُ هَذَا. قَالَ وَأَمَّا الْكَافِرُ فَيَسْوَدُ وَجْهُهُ وَيُمَدُّ لَهُ فِي جَنْبِهِ سِتُونٌ ذِرَاعًا عَلَى صُورَةِ آدَمَ فَيَلْبَسُ تَاجًا فَيَرَاهُ أَصْحَابُهُ فَيَقُولُونَ نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا اللَّهُمَّ لَا تَأْتِنَا بِهِدَا. قَالَ فَيَأْتِيَهُمْ فَيَقُولُونَ اللَّهُمَّ اخْزِهِ. فَيَقُولُ أَبْعِدْكُمْ اللَّهُ فَإِنَّ لِكُلِّ رَجُلٍ مِنْكُمْ مِثْلَ هَذَا. رواه الترمذي بسند حسن^(۱۲).

ئەبو هورەیرە (خودای ئی خوێش نوود بێ) دەلێ: پیغەمبەر (دروودی خودای ئی بن) لە شانی فەرموودە ی خودای گەورەدا (یوم ندعو کُلُّ أُنَاسٍ بامامهم): لە پوێ ژینەویدا، کۆمەل و دەستە دەستە، بەرە ی ئادەمیزاد بە ناوی پیئشەواکانیانەوێ بانگ دەکەین و فریشتە بانگ دەکەن: با پەپەرەوانی فلان پیغەمبەر یا فیسار پەهەر بێن بۆ مەیدانی لیپرسینەوێ دەفتەری خویان

(۱۱) بخاري. تفسير: ۴۷۱۶.

(۱۲) حسن عند الترمذي.

وهربگرن چه زرت له شانی ئەمەدا فەرمووی: پێشه‌وا‌ی وا هه‌یه که بانگ ده‌کری، نامه‌ی کرده‌وه‌ی پێ دهری، به‌ده‌ستی راستی وهری ده‌گری، وه قه‌دو بال‌ای شه‌ست بال که‌له‌گه‌ت ده‌کری، وه تاجیکی له‌ مرواری له‌سه‌ر ده‌کری، له‌ دور دوروه‌وه‌ ده‌دره‌وشیته‌وه‌ ئەوجا به‌شادی و خوشی ده‌گه‌رپێته‌وه‌ بۆ لای هاو‌پێکانی، هه‌ر که له‌ دوروه‌وه‌ ده‌یبینن یه‌کسه‌ر ده‌لێن: ئە‌ی خودایه‌! ئەمبه‌خته‌وه‌ره‌ به‌یته‌ بۆ ناومان و بیکه‌ به‌مایه‌ی خێرو بێرو فە‌رپه‌ره‌که‌ت بۆمان، جا کاتی که‌ ده‌گاته‌ لایان ده‌لی: مژده‌بی له‌ ئیوه‌ش هه‌موو پیاوی له‌ ئیوه‌ ئەم خه‌لاته‌ی بۆ دانراوه‌ فە‌رمووی: هه‌ر چیکوپێشه‌ وای کوفرۆبی به‌رواییشه‌، رووی ره‌ش ده‌کری و له‌ شی شه‌ست بال درێژ ده‌کری، له‌سه‌ر شیوه‌ی باب‌ه‌ ئاده‌م له‌بازێ ریوایه‌تدا: کاکيله‌ی کافر له‌ ناو ئاگری دۆزه‌خدا به‌قه‌ی کیویکی ئی دێ ئەوجا تاجیکی ئاگرینی له‌ سه‌ر ده‌کری هه‌ر له‌ دوروه‌وه‌ هاو‌پێکانی که‌ ده‌یبینن ده‌لێن: په‌نا به‌ خودا له‌ وه‌ی و شه‌پی ئەم ڕمووزنه‌، خودایه‌! لامانده‌ له‌ هاتنی ئەمه‌ بۆلای ئیمه‌ فە‌رمووی: جا که‌ ده‌گاته‌ لایان ده‌لێن: ئە‌ی خودایه‌ ته‌ریق و ڕیسوای که‌، ئەویش پێیان ده‌لی: خودا به‌په‌ندتانکاو له‌ناو تانبا، هه‌موو پیاوی له‌ ئیوه‌ ئەم سه‌مه‌ره‌و ته‌رپه‌ی بۆ دانراوه‌ (ت- س/ح).

۳۹۶۳- وعنه عن النبي (صلى الله عليه وسلم) قال: فَضَّلُ صَلَاةَ الْجَمْعِ عَلَى صَلَاةِ الْوَاحِدِ خَمْسَةً وَعِشْرِينَ دَرَجَةً وَتَجْتَمِعُ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ فِي صَلَاةِ الصُّبْحِ. قَالَ ثُمَّ يَقُولُ أَبُو هُرَيْرَةَ وَأَقْرَأُوا إِنَّ شِئْنَكُمْ (وَقُرْآنُ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا). رواه البخاري والترمذي^(۱۳).

دیسان ده‌لی: پێغه‌مبه‌ر (درووی خودای له‌سه‌ر بێت) فە‌رمووی: نوێژ به‌کۆمه‌لی له‌گه‌ل کۆمه‌لدا بیست و پێنج پله‌و ده‌ره‌جه‌ خێرترو گه‌وره‌تره‌ له‌ نوێژی که‌سێ که‌به‌ته‌نها خو‌ی بی، ئەو فريشتانه‌ی که‌له‌ شه‌ودا پاسه‌وانی ئاده‌میزادن له‌گه‌ل ئەو فريشتانه‌دا که‌ له‌ پۆژدا نیگابانی ئەون له‌کاتی نوێژی

(۱۳) بخاري. تفسير: إسرائ: ۴۷۱۷. مسلم. سورة إسرائ / ۱۴۷۱.

به‌یانی دا یه‌ک ده‌گرن ئه‌بو هوره‌یره (خودای لێ پازی بێت) ده‌لێ: ئه‌گهر چه‌زیش ده‌که‌ن که به‌لگه‌ی ئه‌م قسه‌و باسه‌یه‌تان له قورئاندا پێ نیشان بده‌م، فه‌رموون ئه‌مه بخوینن:

{وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا - ۷۸/۱۷}.

واته: وه‌نوێژی کاتی ده‌رکه‌وتنی سبه‌ینیش به‌جێ بێنه، چونکه به‌راستی نوێژی به‌یانی فریشته پۆل پۆل دینه دیاری (ب/ت).

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّخْمُودًا - ۷۹/۱۷}. ⇒ (ب-۱ ز-۱۸۱ ل-۴۹۱)

۳۹۶۴- ⇒ (ب-۱ ز-۶۲ ل-۲۳۱ ف-۲) ^(۱۴).

۳۹۶۵- وَسُئِلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ فَقَالَ: هِيَ الشُّفَاعَةُ ^(۱۵).

له‌باره‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌وه پرسیارکرا له پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) مه‌به‌ست له‌م پایه‌و مه‌قامه مه‌حموودو په‌سه‌نده‌یه چی‌یه؟ فه‌رمووی: مه‌به‌ست له‌م باره‌گا په‌سه‌نده‌یه مه‌قامی شه‌فاعه‌تی گه‌وره‌یه که‌له پۆژی قیامه‌تا ده‌درئ به‌من (ت-س/ح).

۳۹۶۶- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا فَخْرَ وَبَيْدَى لَوَاءِ الْحَمْدِ وَلَا فَخْرَ وَمَا مِنْ نَبِيٍّ يَوْمَئِذٍ آدَمُ فَمَنْ سِوَاهُ إِلَّا تَحْتَ لَوَائِي، فَيَأْتِينِي النَّاسُ فَأَنْطَلِقُ مَعَهُمْ إِلَى أَنْ قَالَ: فَأَخِيرُ سَاجِدًا فَيُلْهَمُنِي اللَّهُ مِنَ الثَّنَاءِ وَالْحَمْدِ فَيَقَالَ لِي ارْفَعْ رَأْسَكَ سَلْ تُعْطَى وَاشْفَعْ تُشْفَعُ وَقُلْ يُسْمَعُ لِقَوْلِكَ وَهُوَ الْمَقَامُ الْمَخْمُودُ الَّذِي قَالَ اللَّهُ (عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّخْمُودًا) ^(۱۶).

⇒ (ب-۴ ز-۸۱ ل-۲۴۶ ف-۲+۸+۱۰).

^(۱۴) تقدم برقم: ۲ / ۴۲۸ مجلد اول. تسلسل / ۶۲.

^(۱۵) حسن عند الترمذي (شرحه).

^(۱۶) حسن عند الترمذي (شرحه).

لێره‌دا ئەمە‌ی پتره‌: فه‌رمووی (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بیته‌) خه‌لکه‌ که‌ دین بو‌
تکا بۆ‌لای من تا ئە‌وێ که‌ ده‌فه‌رموێ: جامنیش له‌په‌و پوو کو‌رنووشی ده‌به‌م
بو‌ خودا، خودا بو‌ خو‌ی ستایش و سوپاسی که‌شایانی ئە‌و جی و مه‌قامه‌ بی
ده‌یخاته‌ ناو د‌لم و ده‌یکه‌م، جا پیم ده‌گوتری: ئە‌ی خو‌شه‌ویست! سه‌رت
هه‌لپه‌، داوات چیه‌ بیکه‌، هه‌رچی داوا بکه‌ی ده‌یده‌م پیت، تکا بکه‌ تکات
ده‌گیرێ، فه‌رمو و به‌رمو و قسه‌ بکه‌، گویمان له‌ قسه‌ته‌ و قسه‌ت نادریته‌ دواوه‌،
ئە‌مه‌ ئە‌و پایه‌ و باره‌گایه‌ په‌سه‌نده‌یه‌ که‌ خودا له‌شانی‌ا فه‌رموویه‌تی: {عَسَىٰ أَن
يَنفَعَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا}. (ت-س/ح).

۳۹۶۷- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِمَكَّةَ ثُمَّ
أَمَرَ بِالْهَجْرَةِ فَنَزَلَتْ عَلَيْهِ (وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ
وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا). روى هذه الثلاثة الترمذي^(۱۷).

ئیبنو عه‌بباس (خودای لێ‌ پازی بیته‌) ده‌لی: له‌پیشدا پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای
له‌سه‌ر بیته‌) له‌مه‌که‌که‌ بوو، له‌پاشدا که‌ خودا فه‌رمانی پی‌کرد که‌ کو‌چ بکا بو‌
مه‌دینه‌ ئە‌م ئایه‌ته‌ی بو‌نارد:

{وَقُلْ رَبِّ أَدْخِلْنِي مُدْخَلَ صِدْقٍ وَأَخْرِجْنِي مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِي مِنْ لَدُنْكَ
سُلْطَانًا نَصِيرًا - ۱۷- ۷۹}.

واته‌: ئە‌ی خو‌شه‌ویست! ئە‌ی به‌نده‌ی به‌ریزی خو‌م! له‌خودای خو‌ت
بپاری‌په‌وه‌ بلی: په‌روه‌ر دگا‌را! ئە‌ی خودای من! به‌میهره‌بانی و لوتف و که‌ره‌م و
به‌خششی خو‌ت به‌ خێرو خو‌شی داخلی شاری مه‌دینه‌م بکه‌، وه‌ هه‌روه‌ها به‌
خێرو خو‌شی و به‌بی وه‌ی له‌ شاری مه‌که‌که‌ی پیرۆز به‌ریم بکه‌، وه‌له‌لایه‌نی
خوته‌وه‌ به‌ هی‌زکی یارمه‌تیده‌ر چاودیری‌م بکه‌و هه‌میشه‌ چاوی خیرت لیم بی
(ت-س/ص).

^(۱۷) صحیح عند لاترمذی (شرحه‌).

۳۹۶۸- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ دَخَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَكَّةَ يَوْمَ الْفَتْحِ وَحَوْلَ الْبَيْتِ سِتُونَ وَثَلَاثُمِائَةَ نَصَبٍ، فَجَعَلَ يَطْعُنُهَا بِعُودٍ فِي يَدِهِ وَيَقُولُ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا، جَاءَ الْحَقُّ، وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ. رواه البخاري والترمذي^(۱۸).

عەبدوللا (خودای لە پازی بێت) گوئی: پۆژی گرتنی مەككه كه پێغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێت) هاته ناو شاری مەككه‌وه، له‌وكاته‌دا به‌گەردی مائی به‌یتا سێ سەد و شەست بتی ئی بوو!! پێغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەر بێت) دار دەستیکی به‌ دەسته‌وه‌بوو ده‌یکرد به‌ (چاوی) بته‌کانداو ده‌یفه‌رموو: {وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا - ۸۱/۱۷}.

واته: هه‌ق و راستی واهات، ئایینی پیرۆزی خودا واهات ئیسلام سه‌رکه‌وت، جیگه‌ی به‌ شتی هه‌یج و پوچ و ئایینی پڕو پووجی بته‌رستی له‌ق کرد، له‌ راستی دا سه‌رده‌می پڕو پووجی به‌سه‌ر چوو، شتی و باوی نه‌ما، پۆژ پۆژی ئیسلامه‌ كه‌ پێکی هۆشی ساغه‌، پۆژی کوفرو بته‌رستی و شتی واته‌وو. وه‌هه‌روه‌ها هه‌زه‌رت (دروودی خودای لەسەر بێت) دوا به‌دواي ئەمه ئەم ئایه‌ته‌ی تریشی ده‌خوێنده‌وه‌:

{قُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ - ۴۹/۳۴}.

واته: به‌فه‌رموو: وا پۆژی هه‌ق هه‌له‌هات و نووری ئیسلام بلاو بووه‌وه به‌ جیهاندا، ئیتر ئایینی بت په‌رستی و شتی و هه‌یج و پوچ باوی نه‌ما و کاتی به‌سه‌ر چوو وه‌ بنه‌بڕوو، وه‌ بپرای بپرای جاریکی تر پێز په‌یدا ناکاته‌وه‌و سه‌ره‌هل ناداته‌وه‌! (ب/ت) له‌ راستی دا ئەوه‌ی له‌به‌ر چاوه‌ ئەم فه‌رمایشته‌ راست و دروسته‌، ئەوه‌تانێ پۆژ به‌پۆژ پۆشنیری نوێ و زانستی راست و دروست په‌ره‌ ده‌سێنی و ئایینی راست سه‌رده‌که‌وێ و دلی مه‌ردوم پۆشن ده‌کاته‌وه‌و جێ به‌یرو باوه‌ری رزیوی گه‌نده‌لی کۆن له‌ق ده‌کا. گه‌رچی سه‌ر پووی زه‌وی ئەمه‌ حالیه‌تی:

(۱۸) بخاري. تفسير. إسرائ: ۴۷۲۰.

گوئی زهوی یه یا به‌له‌مه له‌ناو ده‌ریای سنه‌ما

باقنگلاشکویه له ناو گهرده‌لوولی تۆزو ته‌ما

وه‌ی خوا هه‌قه پۆژ به پۆژ بیری پۆشن و چرای زانست و ئالای خودا
پهرستی به‌ره‌و پێش ده‌پۆن، ئه‌گهر بێتو فیرعه‌ونانی سه‌رده‌م مه‌ودای نووکی
خامه‌ی پۆشنه‌بیران بده‌ن و به‌ په‌شه‌بای سه‌بوونی ئه‌تۆم بلێسه‌ی چراکه‌یان
نه‌کوژینه‌وه، له‌ ماوه‌کی که‌ما به‌ره‌به‌ره سه‌ر پووی زه‌وی ده‌بێ به‌باخی
به‌هه‌شت. (وه‌رگیڕ)

۳۹۶۹- وَعَنْهُ كُنْتُ أَمْسِي مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي حَرْثِ الْمَدِينَةِ، وَهُوَ
يَتَوَكَّأُ عَلَى عَسِيبٍ مَعَهُ، فَمَرَّ بِتَفْرِ مِنَ الْيَهُودِ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ لَوْ سَأَلْتُمُوهُ فَقَالُوا: لَا
تَسْأَلُوهُ فَإِنَّهُ يُسْمِعُكُمْ مَا تَكْرَهُونَهُ. فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَسَأَلْتُهُ. فَقَالُوا: يَا أَبَا الْقَاسِمِ، حَدَّثَنَا عَنِ
الرُّوحِ، فَقَامَ النَّبِيُّ سَاعَةً وَرَفَعَ رَأْسَهُ فَعَرَفْتُ أَنَّهُ يُوحِي إِلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: (وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ
الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا). رواه الترمذي
والشيخان^(۱۹).

دیسان عه‌بدو‌ل‌لا گوتی: جارێ له‌ مه‌دینه له‌ خزمه‌تی هه‌زه‌تدا بووم،
له‌ناو باخه‌ خورمايه‌کا ده‌رۆيشته‌ن، پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) په‌لکه‌ دار
خورمايه‌کی پێ بوو، خۆی ده‌دا به‌سه‌ريدا له‌کاتی پۆيشته‌نه‌که‌دا، له‌لای
ده‌سته‌یی جووله‌که‌وه‌ پابورد، بازیکیان گوتیان: بۆ په‌رسیاری له‌ موچه‌مه‌د
نه‌که‌ین، بازیکێ تریان گوتیان: په‌رسیاری ئی مه‌که‌ن، نه‌بادا وه‌لامه‌که‌یتان
به‌دل نه‌بێ، له‌ پاشدا گوتیان: ئه‌ی باوکی قاسم! قسه‌ی پۆحمان بۆ بکه‌، رۆح
(که‌ گیانی گیانه‌به‌ره‌) چیه‌؟ جا پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێت) تاوێ
پاوه‌ستاو پاما، ئه‌وجا سه‌ری به‌رزکرده‌وه‌، زانیم که‌ ئه‌وه‌ سه‌رووشی بۆ هات،
ئه‌وجا فه‌رمووی:

{وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا} -
. {۸۵/۱۷}

(۱۹) بخاری. سورة الإسراء. ۴۷۲۱، ۷۳۹۷، ۷۴۵۶. مسلم. سورة الإسراء: ۶۹۹۰. ترمذی. تفسیر القرآن/۳۱۴۱.

واته: پرسپارت لی ده‌که‌ن له حه‌قیقه‌ت و راسته‌کی رۆح، له کونه‌و ماهیه‌ت و چیه‌تی ئه‌و شته که پێی ده‌لێن گیان که گیاندار به‌بوونی ئه‌و گیانداره‌و زیندوووه‌و به‌نه‌بوونی ئه‌و بێ گیانه‌و مردوووه‌، له وه‌لامیان بلی: رۆح له‌و شتانه‌یه که به‌هۆی فه‌رمانی خوداو په‌یدا ده‌بێ، ئیوه‌ نایزان و تیی ناگه‌ن، له‌ سنووری هۆش و فامی ئیوه‌ به‌ده‌ره‌، له‌ مه‌یش سه‌رتان سوپ نه‌مینی، چونکی ئه‌وه‌ی ئیوه‌ ده‌یزانن له‌ چاو ئه‌وه‌ی که خودا ده‌یزانی زۆر زۆر که‌مه (ت/ش).

قال الله تعالى: {وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عُمًىٰ وَبُكْمًا وَصُمًّا مَّأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا - ۹۷/۱۷}.

وه‌له‌ پۆژی قیامه‌تیشدا زیندووین ده‌که‌ینه‌وه‌و له‌ گۆرپه‌لیان ده‌ستین و له‌سه‌ر پوین به‌ کیشیان ده‌که‌ین بۆ ده‌شتی مه‌حشر، به‌کویری و لالی و که‌ری!! له‌ویشه‌وه‌ هه‌روا له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌و به‌و شیوه‌یه له‌ سه‌رده‌م پریان ده‌کیشین تا ده‌یانخه‌ینه‌ ناو دۆزه‌خه‌وه‌، حالی دۆزه‌خ وایه‌ هه‌رکاتی بلیسه‌که‌ی نیشته‌وه‌ دیسانه‌وه‌ بلیسه‌و کلپه‌که‌ی زیاتر ده‌که‌ینه‌وه‌، هه‌تا زیاتر ئازاریان بدا، وه‌ ئه‌مه‌ حالیه‌ هه‌تا هه‌تایه‌.

۳۹۷۰- عن أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَجُلًا قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ يُخْشَرُ الْكَافِرُ عَلَىٰ وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ قَالَ أَلَيْسَ الَّذِي أَمْسَأَهُ عَلَىٰ رَجْلَيْهِ فِي الدُّنْيَا قَادِرًا عَلَىٰ أَنْ يُمَشِّئَهُ عَلَىٰ وَجْهِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. قَالَ قَتَادَةُ: بَلَىٰ وَعِزَّةُ رَبِّنَا. رواه الشيخان^(۲۰).

ئهنه‌س (خودای من پازی بیت) گوئی: پیدوی گوئی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له‌ پۆژی قیامه‌تدا بێ بپوا له‌سه‌ر پوو چون حه‌شر ده‌کری؟ فه‌رمووی: ئه‌و خودایه‌ی که‌له‌م جیهانه‌دا ده‌توانی کاریکی واکا که‌ ئاده‌میزاد له‌ سه‌ر دوپی بپوا ئایا ناتوانی که‌له‌و جیهانه‌دا کاریکی واکا که‌له‌سه‌ر پوو بپوا. قه‌تاده‌ گوئی: با، به‌گه‌وره‌ی خودا ده‌توانی و زیاتریش (ش).

^(۲۰) بخاری. تفسیر: ۴۷۶۰، ۶۵۲۳. مسلم. صفات المنافقین: ۷۰۱۸. تجرید / ۴ / ۴۶۸ / رقم: ۱۶۷۷ /

۴۶۷۰، ۶۵۲۳ فتح الباری شرح صحیح البخاری.

۳۹۷۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُخْشَرُ النَّاسُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةً أَصْنَفٍ صِنْفًا مُشَاةً وَصِنْفًا رُكْبَانًا وَصِنْفًا عَلَى وُجُوهِهِمْ. قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَكَيْفَ يَمْشُونَ عَلَى وُجُوهِهِمْ قَالَ إِنَّ الَّذِي أَمْشَاهُمْ عَلَى أَفْذَانِهِمْ قَادِرٌ عَلَى أَنْ يَمْشِيَهُمْ عَلَى وُجُوهِهِمْ أَمَا إِنَّهُمْ يَتَّقُونَ بِوُجُوهِهِمْ كُلَّ حَذَبٍ وَشَوْكٍ. رواه الترمذي بسند حسن^(۲۱).

ئەبو ھورەیرە (خودای لێ پازێ بێت) لە ھەزەرەتەوہ (دروودی خودای لەسەر بێت) دەفەرموێ: کۆمەلەی ئادەمیزاد، پۆژی ژینەوہ و ھەستانەوہ بەسێ تاقم ھەشر دەکریڤ: دەستەبەکیان بە پیادەیی دەپۆن بۆ ئیستگای مەحشەر دەستەبەکی تریان بەسواری دەپۆن، دەستەبەکی تریان لەسەر پوو ھەشر دەکریڤ گوترا: ئەو پیغەمبەری خودا! جا ئەوہ چۆن لەسەر پوو دەپۆن؟ فەرمووی: ئەو کەسە کە توانیویەتی لەسەر قاچ بیان پۆیبێت ھەر ئەو کەسە خوشی دەتوانێ کە لەسەر پوو بیانپۆیبێت، ئەدی لەو کاتەدا وا قال دەبن لە پۆیین پوو خۆیان دەپاریژن لە قوقزایی و گلمتک و دڕک و دال و شتی وا، وە کچۆن ئەگەر لەسەر پۆی بپۆن و ئەوانەیان بێتە پێگە خۆیانێ ئی لادەدەن ئاوا لەگێرانیوەیەکا: ئیوہ یا بەپیادەیی یابە سواریی یا لەسەر دەموچاو ھەشر دەکریڤ و دەبرێڤ بۆ سارای گەردەوہ بوون!

قال الله تعالى: {وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى سِنْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاَسْأَلُ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَا مُوسَى مَسْحُورًا - ۱۷/۱۰۱}.

لەکاتی مووسای کوپی عیمراندا (دروودی خودای لەسەر بێت) نو موعجیزە ی گەورە گەورە ی پووناکی دیاریم بەخشی بە پیغەمبەر مووسا (دروودی خودای لەسەر بێت) کە لە ھەندێ پڕیوایاتدا دەفەرموێ ئەمانەن:

یەکەم: عەساکە ی مووسا، کە دەبوو بە ئەژدەھا.

دووەم: دەستی کە وە کچرا دەگەرا.

سېيەم: ھېرشى كۈللە بۆ سەر كشتوكاليان.

چوارەم: سېيى دايە لەشى خۇيان و مەپرو بزن و مالاتيان.

پېنجەم: ھېرشى بۆق، كە دەكەوتنە ناو نان و چىشت و شتى تریانەو.

شەشەم: خوین، نان و ھەویر و ئاوو شتيان پېر بوو لەخوین.

ھەوتەم: كاتى لەزىي نيل پەپینەو خودا نۆ دەلاقەى لە قەویی يایی

ئاوەكەدا وەكوو نۆكۆلانى ووشك بۆ دروست كردن لەو نۆ كۆلنەو بە

ئاسایی لە نيل پەپینەو.

ھەشتەم: دوازە سەرچاوەى لە گا بەردى دروست كرد، بۆ دوازە

تیرەكەى نەوہى يەعقوب پىغەمبەر (دروى خودای لەسەربىت) كاتى كە گەيشتنە

دەشتى سينا.

نۆھەم: ئوہبوو گەزۆو شەلاقە لە دەشتى سينا دا بەسەريان دەبارى.

جگە لە مانەش گەلى موعجیزەى گەرە گەرەو فەرمودەو فەرمايشتى وەك

گەوھەرى پى نیشان دان، يا پىي فەرموون وەك لە ھەدیشەكەى راڤەى ئەم

ئايەتەدا باس كراو، بەلام دل كەمۆيى بوو بە پيسەو لە پاك نامۆيى دەكا،

نابىنن جگەرە خۆر جگەرى بە دوو كەلى تووتن كەرت كەرتە كەچى سەد گول

دەفرۆشئ بۆ دوو كەلى جگەرە، بۆى دوو كەل بەبۆي ياس و نىرگزن نادا، جا

تۆ ئەى موحەممەد! پرسیار لە نەوہى ئىستاي ئيسرائيل بكە لە ھالى

موسا، لەگەل فیرعەونى زەمانى خۆیدا، كاتى كە چوو بۆ سەرى و داواى لى

كرد كە لەكەلى شەيتان دابەزى و پى بنى لە ھەق و دان بنى بەوہدا كە ئەویش

(وہك خەلكى تر) بەندەيەكە لە بەندەكانى خودا، بەلام فیرعەون لەكەلى شەيتان

نەھاتە خوارى، وەك فیرعەونەكانى ھەموو چەرخ و سەردەمى كە رابەرى پىيان

بلى: شەرمى لە خودا بكە، دنيا بىستانى بەرەللانىيە، بەندەكانى خودا بۆ

عیبادەتى تۆو بۆ فیرعەون پەرستى خەلق نەكراون، فیرعەون وەك ئەم

فیرعەونانە بى شەرمانە و نامەردانە گوتى: ئوہ شىت بووى، دەستيان لى

وہشاندوى، بۆيە قسەى وا پېر پوچ لە پووى گەرەيەكى وەك مندا دەكەى

که لاف و گه زافی (انا ربکم الاعلی) ده‌کا؟! دیاره ئەم شیعرانه‌ش وه‌لامی هه‌موو
په‌هه‌ریکه بو گشت فیرعه‌ونی:

له‌ ناحه‌ز وایه‌ باخس به‌ره‌للاین

به‌لام به‌ خودا وه‌ک قه‌لای پۆلاین

که‌مه‌ندی ده‌سمان نامه‌ی خودایه‌

دلمان له‌ت له‌ت که‌ن قورئانی تیایه‌

پیره‌ مه‌گروونمان نه‌و به‌ره‌ز چیايه‌

که‌ بو‌ی موحه‌مه‌د له‌ ناو دلبایه‌

به‌قووی جا دووگه‌ر قه‌ت له‌بن نایه‌

به‌شای جا دووباز له‌ عه‌تی خوايه‌!

۳۹۷۲- عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَسَّالٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ يَهُودِيَيْنِ قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ
اذهب بنا إلى هذا النبيِّ فسألناه فقال لا تقل له نبيُّ فإنه إن سمعنا نقول نبيُّ كَأَنَّ لَهُ
أَرْبَعَةَ أَعْيُنَ فَأَتَيْنَا النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَسَأَلَاهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى
تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا تُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا تَزْنُوا وَلَا
تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا تَسْرِقُوا وَلَا تَسْخَرُوا وَلَا تَمْشُوا بِسَرٍّ إِلَى
سُلْطَانٍ فَيَقْتُلَهُ وَلَا تَأْكُلُوا الرِّبَا وَلَا تَقْدِفُوا مُحْصَنَةً وَلَا تَفْرُوا مِنَ الرِّخْفِ وَعَلَيْكُمْ يَا
مَعْشَرَ الْيَهُودِ خَاصَّةً أَنْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ. فَقَبَّلَا يَدَيْهِ وَرَجَلَيْهِ وَقَالَا نَشْهَدُ أَلَّا نَبِيٌّ.
قَالَ فَمَا يَمْنَعُكُمَا أَنْ تُسَلِّمَا. قَالَا إِنَّ دَاوُدَ دَعَا اللَّهَ أَنْ لَا يَزَالَ فِي ذُرِّيَّتِهِ نَبِيٌّ وَإِنَّا نَخَافُ
إِنْ أَسْلَمْنَا أَنْ تَقْتُلَنَا الْيَهُودَ. رواه الترمذي بسند صحيح^(۲۲).

صه‌قوانی کوپی عه‌سسال (خودای لێ پازی بێت) گو‌تی: دوو جووله‌که‌ دبن،
یه‌کیکیان ده‌لێ به‌ هه‌وری‌که‌ی: هه‌سته‌ باپروین بو‌لای ئەو پیغه‌مبه‌ره‌

پرسیاری ئی بکهین لهو نو ئایه‌ته، ئه‌ویش ده‌لی: مه‌لی پیغه‌مبه‌ر چونکه
 ئه‌گه‌ر گوئی ئی بئی پیی بایی ده‌بی و هه‌ر چاویکی ده‌کا به‌ چوار چاو بو
 فیزکردن به‌سه‌رمانا، دواپی هاتنه‌ لای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) له
 مه‌عناو مه‌به‌ستی ئه‌م ئایه‌ته‌ پرسیاریان ئی کرد: (ولقد آتینا موسی تسع آیات
 بینات) چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بیت) فه‌رمووی: ئه‌و نو ئایه‌تانه‌ ئه‌مانه‌ن: که
 هاوبه‌شو هاوپی بو خودا بریار مه‌ده‌ن و زیناو داوین پیسی مه‌که‌ن و که‌س
 به‌ نا‌ره‌وا مه‌کوژن و دزی مه‌که‌ن و سیحرو جادوو بازی مه‌که‌ن و پیایو بی
 تاوان پیوه‌ مه‌که‌ن و به‌ نا‌ره‌وا مه‌یده‌نه‌ ده‌ستی ده‌سته‌لاتدار که‌ به‌نا‌ه‌ق
 له‌سه‌ر قسه‌ی ئیوه‌ بیکوژی چونکه‌ قازی ته‌ماشای ده‌می ئیوه‌ ده‌کاو به‌ پیی
 قسه‌و شایه‌تی ئیوه‌ بریار ده‌رده‌کا وه‌سوود مه‌خوون و بوختان بو ژنی داوین
 پاک‌ی بی ئاگا مه‌که‌ن به‌ تاییه‌تی له‌سه‌ر ئیوه‌ (ئهی کۆمه‌له‌ی جوو!) که‌له
 پوژی شه‌مه‌دا ده‌ست درێژی نه‌که‌ن ئیتر هه‌ردوکیان هه‌ستان هه‌ردوو ده‌ست و
 هه‌ر دوو پیی چه‌زهرتیان ماچ کردو گوتیان: ئیمه‌ شایه‌تی ده‌ده‌ین که‌ تو
 پیغه‌مبه‌ری خودای، فه‌رمووی: ئهی بو ئیجگاری موسو‌لمان نابن؟ گوتیان:
 چونکه‌ داوود داوای له‌ خودا کردوو که‌ پیغه‌مبه‌ر له‌ نه‌وه‌ی ئه‌و نه‌برئ
 سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یشه‌ ده‌ترسین ئه‌گه‌ر ئیسلام ببین جووله‌که‌کان به‌مانکوژن (ت-
 س/ح) وه‌ک گوترا ژماره‌ی ئایه‌ت و موعجیزه‌کان پترن له‌ نو، گه‌وره‌مان
 ماموستا مه‌لا که‌ریمی بیاره - خودا پایه‌داری بکاو ئه‌م چرا پو‌شنه‌مان ئی
 نه‌ستینیت‌وه‌ (له‌ ته‌فسیری نامی زی‌پندا) ده‌فه‌رمووی: به‌قاعیده‌ی عیلمی
 ئوصول عه‌ده‌د مه‌فه‌وومی موخالیفی بو ئیعتیبار نا‌کرئ. مه‌به‌ست له‌
 فه‌رمایشته‌که‌ی ماموستا ئه‌مه‌یه: به‌پیی زانستی شه‌رع‌شناسی و یاسازانی
 ژماره‌ مه‌به‌ستی جیاوازی بو حلیب نا‌کرئ و هه‌ل ده‌گرئ له‌ راستیدا ژماره‌ی
 ژمی‌ردراو پتر بی له‌ ژماره‌ی دیاری‌کراو، وه‌ک ئه‌وه‌ بلین: خودا چه‌وت
 ئاسمانی دروست کردوو، ئه‌مه‌ پئ له‌وه‌ نا‌گرئ که‌ خودا زیاتری له‌ چه‌وت
 ئاسمان دروست کردبی. (وه‌رگێ)

عہدوللای کوپی عہباس، کہ مہشہوورہ بہ ئیبنو عہباس (پہزای خودا لہ
خوی ویابن) لہ بارہی پاقہی ئہم ئایہ تہوہ لیان پرسی کہ دہفہ رموی:
{وَلَا تُجْهَرُ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافُ بِهَا - ۱۱۰/۱۷}.

(٢٣) بخاری. تفسیر. سورة الاسراء / ٤٧٢٢ ، ٧٤٩٠ ، ٧٥٢٥ ، ٧٥٤٧ + ٤٧٢٣.

بوخارى و ئىمامى تىرمىزى - رەزاي خودايان لەسەر بى ئەم فەرمودە
پىرۆزەيان گىراوەتەو.

ئىسرا: شەپەرەوى، بەخىرو خوشى
دەماخمان پېر بوو لە بۆنى خوشى
پوو لە نەشكەوت كە بچۆرە كۆشى
بادەى مەجمەى بەحرەين بنۆشى!
نەگەر يەك كەون باطن و ظاھر
دەبى بەداناو زاناين ظاھر
ظاھر چىرايە، باطن ھەتاو
چىرا بۆ شەو كە دز لەناو!!
بەرۆى نىوەرۆ چىرام بۆ چىيە?
مەن كە خوام ھەبى ئەسام بۆ چىيە!
مەساكەى مووسا گۆچانى شوان بوو
بۆ لىخووين و عەلى مەر جوان بوو
زانستى خەد كانى ئىيان بوو
ھەتا بۆ مووساش ھەنگوينى شان بوو!
براى موسولمان! پەپرەوى قورئان!
موسولمانى پاك، كاكەى كورد زمان!
گوڤ شل كە لە بۆ براى دلسۆز
پەحمەت لە خۆت و مەشرەت و ھۆز
بزانە برا! مەردن لە پىشە
لەپاش مەردنیش چەن گىرەو كىشە
پۆتى واوامان لەبەرە نازىز!
بەردار بەردەخا وەك گەلانى پايىز
كىو دەھەژىنن، گۆى زەوى وەك گۆم

جمہی دن، وینہی ناووکسی نہ توّم!
 سوورہی زہلزلہ وینہی ناوینہ
 پروون دہکاتوہ نہم جوّہ شوینہ
 جامی جہ منوماسی (مقالۃ ذرۃ)
 دینیتہ سہر بہر چس لہ بن بہرہ!!
 پەردہی سہرتاوان ھەلّ دہدریتوہ
 شہرمن لہ شہرما دہبووریتوہ
 تاوان فیلمی ھەموو گیراوہ
 ہیچی گوم نابنّ ھەرچی کراوہ!!
 گەلنّ پروو دہبن بەساج، رہش و پیس
 تہپاوو قوپاو، چرچ و لۆج و سیس
 ھییہ دہبیتہ کالہ یا کلّاش
 لەسەری دەرپۆن بوّ مەحشەر باش باش!!!
 دیمەنن سەیرە لەسەر سەر پۆیین
 دوو قاچ لہ حەوا سەر لەسەر زەمین!!
 ھییہ توّزاوی و خەماوی و کەسیف
 پرووخا و بەوینہی کەندی ناوی شیف!
 کەواتە کاکە! پروو لہ خودا کە
 چونکە بەراستی خودا بنّ باکە!!
 خوائی بی باکی، سەرۆکی دادگای!
 لەبەر بنّ باکی دہلّیسی بنّ ناگای!!
 ھەر لەخۆت جوانە شیتەیی و نارام
 دہلّیسی نہییوبی، جەستە پی لہ زام!
 نہم ھەموو زولّم و زۆرە دہبینی
 سەررای ناھەقی و کوفرو بنّ دینی

که‌چی هیشتاکه جەبرە نانویتی
 بگره وه‌ک منداڵ به‌نده ده‌دویتی
 به‌قسە‌ی جوانت ده‌مان لاویتی
 به‌شهوو به‌ پۆژ ده‌مان هه‌ویتی
 به‌شه‌و نیوه‌ شه‌و درێژ ده‌کە‌ی دەس:
 نه‌ی به‌نده‌م! منم بۆ هه‌موو کە‌س کە‌س!
 وه‌ره‌ تازوو هه‌ ژێر سیبە‌ری من
 هه‌تاکە‌ی ده‌کە‌ی پقه‌به‌ری من؟!
 نه‌من خودای تۆم، نه‌تۆش به‌نده‌ی من
 بۆ بۆ یه‌کتە‌ی ببین به‌ دوژمن?!
 هه‌ر نه‌زنه‌ک ده‌ده‌م بۆ دامە‌نی گول
 گول‌او له‌ دڵ‌ما بدا قول‌و گول!!
 بجم به‌ هاو‌ده‌م جە‌نابی بۆلبول
 له‌دل ده‌ریکە‌م جە‌خاری په‌یکۆل!
 هه‌ر نه‌زنه‌ک ده‌ده‌م سه‌رکه‌وم له‌ کە‌ل
 ده‌ستم بگاته‌ داویتی نه‌مه‌ل!
 ده‌ستم بگاته‌ داویتی مه‌ردن
 په‌نامان بدا له‌ په‌نا به‌ردن!
 به‌ری ساجی پووم به‌ خۆله‌که‌وه
 بگرین‌و دل‌ ببین به‌به‌ردی شه‌وه!
 پوو به‌ کاره‌با، نه‌زه‌ردو نه‌ره‌ش
 به‌بۆی به‌رده‌ره‌ش نورانی‌و گە‌ش گە‌ش
 یه‌زدانی گه‌وره‌! نه‌ی پاشای بن‌ باک!
 که‌م تۆ ده‌ناسن به‌ ده‌گمە‌ن تاک تاک
 نه‌وه‌نده‌ گه‌وره‌ی نی‌مه‌ سه‌د چه‌نده

بچو وکین، وابسن پڙڙه مان چہندہ؟!
 نیسبہتی نیّمہ لہ چاوی تڙدا
 نیسبہتی گہردہ لہ چاوی کڙدا!
 قہہ پانی خوڊا مہریبخیویتیو
 مہر عیلمہ کھی تو بمان دڙیتیو!
 دہنا وک گہردن گوم بن لہ ہہردن
 دہبین بہ تڙی لا قہدی بہردن
 سویتدم بہ زاتی پاکی بن گہردت
 بہجن سہریہنجہی فیئکو سہردت
 گہر لہ بن باکیت نہترسم خواہ!
 سہرم بہقہرزی تڙدا نہدایہ
 بہشہوو بہرڙ گونام کربایہ
 لہگل نہوشا ترسم نہبواہ
 ہیواہ بہہشتی تڙشم ہہبواہ
 نہوہندہ گہورو بن پاکی خواہ!
 نورہکہ! کہہن شہرم لہ خواکہ
 ہہتاکہی دلت وہا بن باکہ؟!
 نہوہن بن ناگاہی دہلیی بی پاکی
 دہلیی گاہی پہشی بو قوربان چاکی
 گہرچی نامہلاو مہلا بہزینی
 بہہاشہو ہوووشہ ہوش دہتہزینی
 قسہی خوٹ بکہ بو دادہمیئنی؟!
 خو کفر نابن، دہمن ہل بیئنی!!
 نووہی حال گرتی، دہرویش ناسایی
 گوتی: ہہتاکہی منی شہیدایی

لہم چوئی قولقہ وہکوو فیدایی
 عہودال بم لہ شوین نووری خودایی
 لہگل نہم و نہو، یابہ جودایی
 کہچی لیّم بگرن بہری پوشنایی!!
 بویہ ہمیشہ واکاس و پہستم
 ناخ! نییہ دہستہ دہس باتہ دہستم
 لہناو چلپاوی لیکاوای زیندان
 تہرمی دل دہرکاو بی با پو گہردان
 پی ہی بکا گہشتی سہیرانگای مہردان
 بیباتہ کوپی سہر خنہبہندان!
 ناوی گوپی دادا بہ نہشقی یاران
 فیربین شیوازو دہستووری سہیران!
 ہہواری یاران مہولہوی و خانی
 شارہزا بیی گہلی بہ جوانی
 تانہکہی گہشتی سولاف و بیخال
 نازانی مانای چی سیجری ہلال!
 واتہ: تا شہتاو لہ ہہردوو چاوان
 سہر نہکا وینہی تانجہروو سیروان
 نازانی تامی دینداریی چوئہ
 چوئ مہلہ دہکا بہبی ناو سوئہ!!
 واتہ: لہم قسہ نہم مہبہستہ
 بہخہیالی خاو پششت مہبہستہ
 بہہاشہ و ہووشہ ہیج بہ ہیج نابین
 سپیکاری جوان بن مالیج نابین
 واتہ: لہم واتہ نہم ناواتہ:

باخسېن بەردارىن بەرەى خەباتە
 نەى كاكەى واعىظ! ديارە تەماتە
 بەقوۋ باينجان كەيتە تەماتە؟!
 وازم لىن بېئىن سەركىز كەم ھەنن
 خوا خوامە دەرم نەكەن لە كونس
 چونكە ھەژارم بەمەن دەوئىرن
 ناس لە پاستى مەھمۇوتان شېئىرن!
 نەگەر بەپاستى داخوانى خېئىرن
 تۆزىن ترووسكەم لە بۆ بىئىرن!
 نافەرىم واعىظ! خاۋەن مەعرفەت
 قەسەى نەستەقت حىكمەتە حىكمەت

۱. ۱. دەزانم بۆ راڤەى ئەم ھۆنراۋانە ئەم لىكدانەۋەيە پىۋىست بى:
 ۱. روو لە ئەشكەۋەت كە، ئىشارەتە بۆ ئايەتى (قاروا الى الكهف) كە بوۋە
 بە دروشمى كاتى ئىعتىزال و گۆشەگىرى لە كاتى بلاۋبونەۋەى شەپۇلى بى
 ئايىنى دا، ھەروەك مەبەست ئەۋەشە كەلە دوا سوورەتى ئىسرا سەرى
 سوورەتى كەھفە. بادی مەجمەعى بەحرەين: ئىشارەتە بۆ ئەم دوو
 مەبەستە: يەكەم: بۆ عىلمى باطن و عىلمى ظاھر، كەلە سەر فەرمایشتى
 گەرەمان شىخى بەيزاۋى (پەزى خۇدای ئىبن) ئايەتى: (حتى أبلغ مجمع البحرين)
 ئىشارەۋ ئامارەيەكى بۆ ئەم فەرمایش (قول) ە تىايە. دوۋەم: موسولمانىكى
 پاك و كوردىكى چاك بى، ۋەكوۋ خواناسى باش جەنابى مامۇستا مەلا رەشىد
 بەگى بابان كە خاۋەنى كىتیبى (اقران النیرن في مجمع البحرين) ە، كە غەرىبى و
 ئاۋارەى كۆلى پى نەداۋەۋ بەلكوۋ موسولمانانەۋ مەردانە بۆ خىرى
 موسولمانان و كوردان (كە سەرجمە موسولمانان) تىكۆشاۋە.

۲. دەلىئى ئەيىۋى جەستەى پىر لە زارم، لە ئايەت و ھەدىثا تەشبیھى
 ناقص زۆرە، ھەر ۋەك تەشبیھى خۇدا بەبەندەى خۇيەۋە بۆ مەبەستەكانى

لَيَكْجُون زُورَه، وهك: (الله نور السماوات والأرض مثل نوره كمشكاة فيها مصباح) وهك (وضرب الله مثلا رجلين أحدهما أبكم) وهك (الله ارحم عباده من هذه بولدها).

۳. له‌به‌ر بئ باکی ده‌لئی بئ ناگای. ئەم جووره ته‌عیریه له قورئان و حه‌دیثا هاتوو، وهك: (فالیوم ننسأهم کما نسوا لقاء یومهم هذا).

۴. هه‌ر ئەز نه‌ك ده‌دهم بۆ دامه‌نی گول. مه‌به‌ست مزگه‌وت و پیاوانی مزگه‌وته، مه‌به‌ست له بولبول بانگ‌ده‌ره، كه له‌سه‌ر كه‌مه‌ره‌ی مناره ده‌لئی بولبولی ناو هی‌لانیه‌و ده‌خوینی! جه‌خاری په‌یکول: ئەسه‌رو شوینه‌واری پیاوی خراپ و بنه‌مای خراپی ژینی کۆن. مه‌به‌ست له داوینی مه‌رد: پیاوانی طه‌ریقه‌تی راست و دروسته.

۵. شه‌وه: به‌ردی‌کی ره‌شی جوانی به‌نرخه، واته: به‌لک‌وو یار بیکرئ کاره‌با: شتی‌کی زه‌رد یار‌ه‌شه، زۆر به‌نرخه، شت پاده‌کی‌شتی، واته: وه‌ك موقناتیس دلی یار بکاته‌ خۆی، چه‌مک و مه‌به‌سته‌که‌ی ئەمه‌یه: ئەسه‌رو نیشانیه‌ی گوناوه‌ و تاوان وه‌ك جئ خالی سووتاو هه‌ر ده‌می‌نئ چاری نییه، به‌لام قه‌لایی قه‌له‌می لی‌بووردنی خوایی سپی ده‌کاته‌وه‌و په‌رقی و په‌رش‌ی دل و پرو ده‌کا به‌ شتی به‌ نرخ و باش.

۵. مه‌به‌ست له جئ سه‌ر په‌نجه‌ی فینک و سه‌ردی خودا ناو دلی پی‌غه‌مبه‌ره. ته‌ماشای به‌رگی یه‌که‌می ئەم کتیبه‌ بکه، لاپه‌ره (۳۷۲). چاپی یه‌که‌م. یه‌کسانه به‌ زنجیره / ۱۲۲ ژماره / ۷۴۸ چاپی دووه‌م.

۶. بۆ قوربان چاک‌ی. واته: مه‌گه‌ر له غه‌زادا شه‌هید ببی ئەوسا له تاوان پاک ببیته‌وه، یا خۆت به‌خت بکه‌ی له ری‌گه‌ی خودا!

۷. له ناو چلپاوی لیکاوی زیندان.. تاد. واته: دل و انووم بووه له ناو خوشه‌ویستی جیهاندا ئەو زیندانه پیسه‌ی ئی بووه به‌ باخ و بۆلاخ و لیکاوی ده‌مو فلّقی ئەو کۆنه‌ فلّقه‌ی ئی بووه به‌ شیریه‌ی هه‌نگوین و ده‌لئی می‌شی تۆ پیوه جووته پی که‌وتۆته ناوی و وه‌ك مریشکه به‌ک‌ر له‌سه‌ری ک‌ر که‌وتوو! ناگای له خۆی نه‌ماوه، نه‌قلی به‌باش و خراپی خۆی ناشکی، مه‌گه‌ر مه‌ردی

نەزەری ئی بکاو بە خیری خوی بە چوکلئ دەری بینئ و وەك دەرویشی
سەرپرەو کۆپی زیکری لەسەر بگیری و بەهیممەتی شیخ و مشایەخان چاک
ببیته‌وه‌و لە خوینی ئالی زامی لامی خوی دەست و پیی لە خەنەبگرن و
بیکن بە بووک و بە بووکی بیبەن بۆ مەعشووقەکە، بەلام کئ دەلی یارەکە
قەبوولی دەکاتەوه؟ کئ بە گولی ژاکاو رازی دەبی؟ بۆ یەرئ بۆ خوی پاک
دەکاتەوه‌و دەلی: من لەبەر بی لوتفی یار ئەم هەموو بەزم و رەزمە تووش
بووم، کەچی چونکە من هەژارم و ئەو بالادەستەو کار بەدەستە هەمووتان تانە
لەمن دەدەن و مەراییی بۆ ئەو دەکەن!

بەلام ئەگەر ئیوه راست دەکەن لەگەڵ مندا تانەم ئی مەدەن بەلکوو
یارمەتیم بدەن، هیچ نەبی بەری پۆشناییم ئی مەگرن و یارم پتر ئی مەتۆرینن با
بەدزییەوه لە دوورەوه تەماشای پوخساری بکەم و بۆن و بەرامەیی بی
بەسەرما.

وەرگیر (نوری فارس حەمەخان)

۱۱/ ۹/ ۱۹۸۹م

۱- سۆرەتی کەفف

ئەم سۆرەتە مەکییە، واتە لە مەککە هاتوووەتە خوارەوه بۆ
پیغەمبەر (سەدو یازدە ئایەتە).

سورة الكف (مكية وهي مائة واحدی عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

→ (ب- ۱ ز- ۱۸۱ ل- ۴۹۵ ف- ۱۰) (۱).

واتە: دەقی ئەم فەرمودەیە لەم شوینەدا رابورد: بەرگی یەکەم
(زنجیرە/ ۱۸۱ لاپەرە/ ۴۹۵) فەرمودەیی دەیسەم لەباسی شەونویژو
گەورەیی شەونویژدا.

قال الله تعالى: {وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا} (٦٠/١٨).

واته: ئەوێ خوشه‌ویست! باسی ئەو داستانه خوشه‌بکه‌که‌هه‌زهره‌تی موسا پیغه‌مبه‌ری گه‌وره‌ی نه‌وه‌ی یه‌عقوب فه‌رمووی به‌نۆکه‌ره‌که‌ی خۆی، که‌ناوی یۆشه‌عی کۆری نوون بوو، که‌ خوشکه‌زای خۆی بوو، که‌ فه‌رمووی پێی: من هه‌ر به‌رده‌وام ده‌پۆم هه‌تا ته‌گه‌م به‌ (مجمع البحرين = دواوانی دوو ده‌ریاکه‌) که‌ ئیستا قه‌ناتی سوێسی لێ هه‌لکه‌ندراوه‌ بۆ نه‌وه‌ بگه‌م به‌و به‌نده‌ی خودایه‌ که‌له‌من زاناته‌، خۆنه‌گه‌ر له‌وشوینه‌دا پێی نه‌گه‌یشتم ئەوا ماوه‌ی چه‌ن سالت ده‌پۆم تا ده‌یدۆزمه‌وه‌.

٣٩٧٤- عن سَعِيدُ بْنُ جُبَيْرٍ (رضي الله عنه) قَالَ قُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ إِنَّ نَوْفًا الْبَكَالِيَّ يَزْعُمُ أَنَّ مُوسَى صَاحِبَ الْخَضِرِ لَيْسَ هُوَ مُوسَى صَاحِبُ بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَقَالَ: كَذَبَ عَدُوُّ اللَّهِ حَدَّثَنِي أَبِي بْنُ كَعْبٍ أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم): يَقُولُ: «إِنَّ مُوسَى قَامَ خَطِيْبًا فِي بَنِي إِسْرَائِيلَ، فَسُئِلَ أَيُّ النَّاسِ أَعْلَمُ؟ قَالَ: أَنَا. فَعَتَبَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِذْ لَمْ يَرُدَّ الْعِلْمَ إِلَيْهِ. فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ إِنَّ لِي عَبْدًا بِمَجْمَعِ الْبَحْرَيْنِ هُوَ أَعْلَمُ مِنْكَ. قَالَ مُوسَى: يَا رَبِّ فَكَيْفَ لِي بِهِ؟ قَالَ: تَأْخُذْ مَعَكَ حُوتًا، فَتَجْعَلْهُ فِي مِكْتَلٍ، فَحَيْثُمَا فَقَدْتَ الْحُوتَ فَهُوَ تَمَّ، فَأَخَذَ حُوتًا فِي مِكْتَلٍ، ثُمَّ الطَّلَقَ وَمَعَهُ فَتَاهُ يُوْشَعَ بْنُ نُونٍ، حَتَّى إِذَا أَتَيَا الصَّخْرَةَ، وَضَعَا رُءُوسَهُمَا فَنَامَا، وَاضْطَرَبَ الْحُوتُ فِي الْمِكْتَلِ فَخَرَجَ مِنْهُ فَسَقَطَ فِي الْبَحْرِ، فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا، فَأَمْسَكَ اللَّهُ عَنِ الْحُوتِ جَرِيَةَ الْمَاءِ، فَصَارَ عَلَيْهِ مِثْلَ الطَّاقِ، وَفِي رِوَايَةٍ: فِي أَصْلِ الصَّخْرَةِ عَيْنٌ يُقَالُ لَهَا الْحَيَاةُ لَا يُصِيبُ مِنْ مَائِهَا شَيْءٌ إِلَّا حَيٌّ، فَأَصَابَ الْحُوتَ مِنْ مَائِهَا، فَتَحَرَّكَ وَالْسَّلَ مِنَ الْمِكْتَلِ فَدَخَلَ الْبَحْرَ، فَلَمَّا اسْتَيْقَظَ مُوسَى نَسِيَ صَاحِبَهُ أَنْ يَخْبِرَهُ بِالْحُوتِ فَأَنْطَلَقَا بَقِيَّةَ يَوْمِهِمَا وَلَيْلَتِهِمَا حَتَّى إِذَا كَانَ مِنَ الْقَدِ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ آتِنَا غَدَاءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا. قَالَ: وَلَمْ يَجِدْ النَّصَبَ حَتَّى جَاوَزَ الْمَكَانَ الَّذِي أَمَرَ اللَّهُ بِهِ قَالَ لَهُ فَتَاهُ: أَرَأَيْتَ إِذْ أَوْتَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْحُوتَ، وَمَا

أَلَسَانِهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَنْ أَدْكُرَهُ، وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا، قَالَ: فَكَانَ لِلْحُوتِ سَرَبًا وَلِمُوسَى وَفَتَاهُ عَجَبًا. قَالَ مُوسَى: ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِي، فَارْتَدَّا عَلَى آثَارِهِمَا قَصَصًا، قَالَ: رَجَعَا يَقْصَصَانِ آثَارَهُمَا حَتَّى انْتَهَيَا إِلَى الصَّخْرَةِ، فِإِذَا رَجُلٌ مُسَجًى يَتَوَبُّ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ مُوسَى. فَقَالَ الْخَضِرُ: وَأَنْتَى بِأَرْضِكَ السَّلَامُ. قَالَ: أَنَا مُوسَى. قَالَ: مُوسَى بَنَى إِسْرَائِيلُ؟ قَالَ نَعَمْ، أَتَيْتُكَ لِتُعَلِّمَنِي مِمَّا عَلَّمْتَ رَشَدًا. قَالَ: إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا يَا مُوسَى إِنِّي عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ، عَلَّمِيهِ اللَّهُ لَا تَعْلَمُهُ أَنْتَ، وَأَنْتَ عَلَى عِلْمٍ مِنْ عِلْمِ اللَّهِ عِلْمُكَ اللَّهُ لَا أَعْلَمُهُ. فَقَالَ مُوسَى: سَتَجِدُنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا. فَقَالَ لَهُ الْخَضِرُ: فَإِنْ أَتَّبَعْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أَحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا، فَانْطَلَقَا يَمْشِيَانِ عَلَى سَاحِلِ الْبَحْرِ، فَمَرَّتْ سَفِينَةٌ، كَلَّمُوهُمْ أَنْ يَحْمِلُوهُمْ، فَعَرَفُوا الْخَضِرَ، فَحَمَلُوهُمْ بِغَيْرِ نَوْلٍ، فَلَمَّا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ لَمْ يَفْجَأَا إِلَّا وَالْخَضِرُ قَدْ قَلَعَ لَوْحًا مِنْ أَلْوَابِ السَّفِينَةِ بِالْقَدُومِ. فَقَالَ لَهُ مُوسَى قَوْمَ حَمَلُونَا بِغَيْرِ نَوْلٍ، عَمَدْتَ إِلَى سَفِينَتِهِمْ فَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا، لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا. قَالَ: أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا؟، قَالَ: لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا، قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَتْ الْأُولَى مِنْ مُوسَى نَسْيَانًا. قَالَ: وَجَاءَ عَصْفُورٌ فَوَقَعَ عَلَى حَرْفِ السَّفِينَةِ فَنَقَرَ مِنَ الْبَحْرِ نَقْرَةً، قَالَ لَهُ الْخَضِرُ: مَا عَلَّمَنِي وَعِلْمُكَ فِي عِلْمِ اللَّهِ إِلَّا مِثْلُ مَا نَقَصَ هَذَا الْعَصْفُورُ مِنْ هَذَا الْبَحْرِ، ثُمَّ خَرَجَا مِنَ السَّفِينَةِ فَبَيْنَمَا هُمَا يَمْشِيَانِ عَلَى السَّاحِلِ إِذْ أَبْصَرَ الْخَضِرُ غُلَامًا يَلْعَبُ مَعَ الْغُلَمَانِ، فَأَخَذَ الْخَضِرُ رَأْسَهُ بِيَدِهِ فَاقْتَلَعَهُ فَقَتَلَهُ، فَقَالَ لَهُ مُوسَى: أَقْتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا. قَالَ: أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا؟. قَالَ: وَهَذِهِ أَشَدُّ مِنَ الْأُولَى. قَالَ: إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي، قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا. فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَ فَقَالَ الْخَضِرُ بِيَدِهِ فَأَقَامَهُ فَقَالَ مُوسَى: قَوْمٌ أَتَيْنَاهُمْ فَلَمْ يُطْعَمُوا وَلَمْ يُضَيَّفُوا لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا. قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنَكَ، سَأُبَيِّنُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «وَدِدْنَا أَنْ مُوسَى كَانَ صَبْرًا، حَتَّى يَقْصُ اللَّهُ عَلَيْنَا مِنْ

خَبَرَهُمَا». قَالَ سَعِيدٌ جَبْرِ: وَكَانَ ابْنُ عَبَّاسٍ يَقْرَأُ: وَكَانَ أَمَامَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ صَالِحَةٍ غَضَبًا، وَكَانَ يَقْرَأُ: وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ كَافِرًا وَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ. رواه الشيخان والترمذي (رضوان الله عليهما) ^(۲).

سه عیدی کۆری جوبهیر (خودای ئی رازی بئ) گوتی: به ئیبنو عهیباسم گوت: که (نهوف به ککالی) دهلی: گوايه ئهو موسایه که هاوپی خدری زینده بووه و داستان هه کیان له قورئاندا باس کراوه ئهو موسا مه شهووره نییه که پیغه مبهری نهوهی ئیسرائیل بووه!

ئیبنو عهیباس (خودای ئی رازی بئ) گوتی: ئهو دوشمنی خودایه درۆ دهکا، چونکه من ئوبهییی کۆری که عب خوی قسهی بۆکردم گوتی: به گویی خۆم ژنه وتم له ده می هه زرهت (دروودی خودای له سهرین) ده یفه رموو: موسا هه لسا یه وه له ناو نهوهی ئیسرائیل (بنی اسرائیل) دا گوتاریکی دا، لییان پرسى: کئ له هه موو که سئ زاناتره؟ فه رموو: من! خودای گه و ره یش (له بهر نه وهی که زانینی ئهم باسهی هه و اله نه کرد به عیلمی خودا) گله یی له موسا کردو سرووش و نیگای نارد بۆی: ئهی موسا! بهنده یه کی من هه یه ئهو له تو زاناتره، ئیستا وا له مه جمه عولبه حرهین (واته: له دواوانی دوو ده ریای فارس و رۆم، که ئیستا پییان ده گوتری ده ریای سوورو ده ریای سپی، که ئیسته ئهو جه مسهره هه لکه نراوه و کراوه به پارهی پاپۆری گه و ره به ناوی قه ناتى سويس). موسا فه رموو: ئهی پهروه ردگارم! جا ئهو چۆن خۆمى پئ بگه یه نم؟ فه رموو: ماسیه که بېژینه و له گه ل خۆتدا له زه میله یه کا بیبه، جا له کویدا ئهو ماسیه یه وون کرد ئه و بهنده یه وا له ویدا، جا له زه میله یه کا ماسیه یه کی هه لگرت و خۆی و یۆشه یی کۆری نوون که هه م سوخته ی بوو،

^(۲) تجرید البخاری. مجلد اول رقم: ۱۰۱ = ۱۲۲ فتح الباری شرح صحیح البخاری اطرافه فی: ۷۸، ۷۴.

۲۲۶۷، ۲۲۷۸، ۳۲۷۸، ۳۴۰۰، ۴۷۲۵، ۲۷۲۶، ۴۷۲۷، ۶۶۷۲، ۷۴۷۸. مسلم. فضائل ۶۱۱۳ — ۶۱۱۸.

هه‌م خوشکه‌زای بوو که وتنه‌پڕی هه‌تا گه‌یشتنه‌ لای تاوێره‌که‌ی قه‌راخ ده‌ریاکه‌، که خدری زینده‌ له‌وێ بوو، ئیتر له‌وێ سه‌ریان نایه‌وه‌و خه‌وتن، ماسیه‌که‌یش له‌ زه‌میله‌که‌دا پاپه‌ری و هاته‌ ده‌ره‌وه‌و که‌وته‌ ناو ده‌ریاکه‌وه‌، وه‌ به‌ناو ناوی ده‌ریاکه‌دا خه‌نده‌کیکی بۆخۆی دروست کردو رینگه‌ی خۆی گرته‌ به‌رو که‌وته‌ پڕی، خودای گه‌وره‌یش شلپاوی ئاوه‌که‌ی که‌ به‌پۆیشتنی ماسیه‌که‌ شه‌ق ده‌بوو وه‌ک تاقی سه‌ر ده‌رگا و په‌نجهره‌ کرد به‌کون و خه‌نده‌ک له‌ ژێر ئاوه‌که‌وه‌! له‌گێڕانه‌وه‌یه‌کا: له‌بن ئه‌و گابه‌رده‌دا کانیاوی هه‌یه‌ ناوی کانی ژیانه‌و مه‌شه‌ووره‌ به‌ناوی حه‌یات، هه‌رچی شتی له‌وناوه‌ی لێ بکه‌وێ زیندوو ده‌بیته‌وه‌، جا ماسیه‌که‌ له‌ناوی ئه‌و کانیه‌ی لێ ده‌که‌وێ و ده‌جولێته‌وه‌و راده‌چهنێ و له‌زه‌میله‌که‌ ده‌رده‌په‌پڕی و ده‌چێه‌ ناو ده‌ریاکه‌وه‌، که‌ موسا خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه‌ یوشه‌عی هاوپی له‌بیری نابێ باسی ئه‌م حاله‌ی ماسیه‌که‌ی بۆکا، جا ماوه‌ی ئه‌و رۆژه‌و شه‌ویکی ته‌واو هه‌تا به‌یانی ده‌پۆن، تا بۆسبه‌ینێ موسا به‌ یوشه‌ع ده‌فه‌رموێ: نانی به‌یانیمان بۆ بیته‌، به‌راستی له‌م سه‌فه‌ره‌مانا تووشی ماندوویی بووین! فه‌رمووی: هه‌تا له‌و شوینه‌ په‌ت نه‌بوون که‌خودا کردبووی به‌نیشانه‌ بۆی هه‌ستی به‌ماندویی و کفتی و شه‌که‌تی نه‌کرد، خزمه‌تکاره‌که‌ی عه‌رزى کرد: {أَرَأَيْتَ إِذْ أَوَيْنَا إِلَى الصَّخْرَةِ فَإِنِّي نَسِيتُ الْخُوتَ وَمَا أَنسَانِيهِ إِلَّا الشَّيْطَانُ أَن أَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ عَجَبًا} (۶۳/۱۸). قوربان! پیم نالیی که بۆچی من وام به‌سه‌ره‌ات؟ ده‌زانی کاتێ گه‌یشتینه‌ لای به‌رده‌که‌و تو نووستیت، من ته‌ماشام کرد ماسیه‌ برژاوه‌که‌مان له‌ناو زه‌میله‌که‌ ده‌رپه‌ری و خۆی فرده‌دا ناو ده‌ریاکه‌و من له‌بیرم چوو ئه‌م روداوه‌ت بۆ بگێرمه‌وه‌ که‌سیش له‌بیری نه‌بردمه‌وه‌ شه‌یتان نه‌بی به‌هۆی خه‌یالی دله‌وه‌، وه‌کاتیکیش ماسیه‌که‌ خۆی فرده‌دایه‌ ناو ده‌ریاکه‌وه‌ زۆر به‌شیوه‌یه‌کی سه‌رسوپه‌ینه‌ر به‌ناو ئاوه‌که‌دا پۆیی فه‌رمووی: ئه‌و خه‌نده‌که‌ که‌ بۆ ماسیه‌که‌ له‌غه‌م و قومووش بوو، وه‌ک بۆشایی ناو بۆری وابوو، به‌لام بۆ موسا و شاگرده‌که‌ی سه‌رسوپه‌ینه‌ر بوو موسا به‌ یوشه‌عی فه‌رموو: {ذَلِكَ مَا كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدًّا

عَلَىٰ آثَارِهِمَا قَصَصًا} (٦٤) دهی ئیمه بۆ ئەمه ده‌گه‌ڕێن که‌تۆ دیوته، جا رێک به‌سه‌ر شوینی خۆیاندا گه‌ڕانه‌وه‌ فەرمووی: واته: به‌شوینی خۆیاندا رێک گه‌ڕانه‌وه‌ شوینه‌واری خۆیانیاں ده‌قاو ده‌ق هه‌ل‌گرته‌وه‌ تا گه‌یشتنه‌وه‌ لای تاوێره‌که، ته‌ماشایان کرد واپیای بیه‌نۆین خۆی داپۆشیوه‌ جا مووسا سلاوی لێ کرد، خضریش فەرمووی: له‌کوێ له‌م ولاتی تۆیه‌ ئەم جوړه‌ سلاو و پۆژباشیی هه‌یه. فەرمووی: من مووسام، خدری زینده‌ فەرمووی: مووسای پیغه‌مبه‌ری به‌نی ئیسرائیل؟ فەرمووی: به‌لێ ئەوم، هاتووم بۆلای تۆ که‌له‌م عیلم و زانسته‌ نایابه‌ی که‌له‌کن خوداوه‌ فێرکراوی هه‌ندی‌کم فێرکه‌ی که‌بێی به‌هۆی گه‌یشتنم به‌ په‌زای خودا، خدر فەرمووی: تۆ ناتوانی له‌گه‌ڵ مندا خۆت بگری و سه‌بر بکه‌ی. ئه‌ی مووسا! من خودا له‌عیلم و زانستی خۆی بازه‌ عیلم و زانیارییه‌کی وای فێرکردووم تۆ به‌ ته‌واوی نایزانیت و ده‌ک من شاره‌زاییه‌کی ته‌واوت نییه‌ له‌وبابه‌ته‌دا که‌پێی ده‌گوترێ: عیلمی حه‌قیقه‌ت، یا عیلمی له‌دوننی، یا زانستی به‌هره‌یی (علمی لدنی) وه‌هه‌روه‌ها تۆش خودای مه‌زن له‌ عیلم و زانستی خۆی بازه‌ عیلم و زانیارییه‌کی فێرکردووی که‌بری‌تییه‌ له‌ شه‌ریعه‌ت و عیلمی ظاهر من وه‌ک تۆ نایزانم، که‌وابوو وازی‌نه‌ تۆ به‌ رێگه‌ی خۆت و من به‌رێگه‌ی خۆم، مووسا فەرمووی: {سَجِدْنِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ صَابِرًا وَلَا أَعْصِي لَكَ أَمْرًا} (٦٩/١٨). خودا یاربێ ئەگه‌ر رێگه‌م بده‌ی له‌ خزمه‌تتا بم، ده‌بینی به‌باشی ئارام ده‌گرم و سه‌رپێچی له‌ فەرمانت ناکه‌م، خدریش فەرمووی: {فَإِنْ أَبْغَيْتَنِي فَلَا تَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ حَتَّىٰ أُخْبِرَكَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا} (٧٠/١٨). باشه، به‌لام به‌مه‌رجێ له‌شت زۆر مه‌کوڵه‌ره‌وه، هه‌رچیم کرد قسه‌مه‌که‌و هه‌قت به‌سه‌رمه‌وه‌ نه‌بێ، هه‌تا خۆم تێت ده‌گه‌یه‌نم. فەرمووی: پاش ئەوه‌ که‌له‌سه‌ر ئەم مه‌رجه‌ رێکه‌وتن هه‌ردوکیان له‌قه‌راخی ده‌ریاکه‌وه‌ که‌وته‌نه‌رێ، تا پاپۆرێ هات قسه‌یان له‌گه‌ڵدا کردن که‌هه‌لیان بگرن، خدریان ناسی به‌بێ کرێ، به‌خو‌پایی هه‌لیان گرتن، که‌سواری پاپۆره‌که‌ بوون له‌په‌ر مووسا چاوی لێ بوو که‌وا خدر به‌ته‌شوێ ته‌خته‌یه‌کی له‌ته‌خته‌کانی پاپۆره‌که‌ هه‌لقه‌ند، مووسا پێی فەرموو: ئەوه‌

چیت کرد! لای خوی ئەم پیاوانە پیاوەتییان لەگەڵمان کردو بەبەلاش
 ئێمەیان هەلگرتوووە کەچی تۆ دەچیت پاپۆرەکیان کون دەکەیت، تاکوو
 سەرنشینەکانی نوقم بکەیت و لەئاودا بخنکێن، بەراستی تاوانی گەورەو
 ناهەموارت کرد، خدر فەرمووی: ها! ئەدیی من پێم نەگوتیت کەتۆ لەگەڵ
 من هەلناکەیت و ناتوانی ئۆقرە بگری؟ موسا فەرمووی: لەبیرم نەبوو،
 لێم مەگرەو هاوڕێیەکی باش بەو چاو پۆشیم لێبکە، با نەبی بەمایەى
 بارى زەحمەت بۆم فەرمووی: ئەم جارى یەكەمەیان موسا لە یادی نەبوو
 فەرمووی: لەوکاتەدا چۆلەکەیتى ھات لەسەر لیواری پاپۆرەکە نیشتەو
 دەندووکیکی ژەند بەئاوی دەریاکەدا، خدر پێی فەرموو: زانیاری من و
 زانیاری تۆ لە چاو زانیاری خودادا وەك دەنووک ژەندى ئەم چۆلەکە یە
 وایە بەم دەریایەدا. ئینجا لەپاپۆرەکە ھاتنە دەری و ھەردووکیان
 بەکەناری دەریاکەدا دەستیان کرد بەپۆشیتن، لەناکاو خدر چاوی کەوت
 بە کورپکی منالکار لەناو منداڵاندا یاری دەکرد، یەكسەر پەری کرد بە
 سەریاو بەدەست وەك بەچکە چۆلەکە سەری ھەلکەندو ملی ھەلکیشاو بە
 بئ قسەو پرسیارو چەندو چوون کوشتی! موسا پێی فەرموو: {أَقْتُلْتَ
 نَفْسًا زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَّقَدْ جِئْتَ شَيْئًا نُكْرًا} (۷۴/۱۸). ئەو منداڵە بئ تاوان و
 گیانە پاکەت بەناھەق چوون کوشت بەبئ ئەوہی کەسیکی کوشتبی
 لەخۆتەو کوشتت؟ بەراستی کاریکی زۆر ناپەرھات کردو کاری وا
 ناشیرین کەس پەسەندی ناکا. لەشەرھەکەدا دەلی: دەگیرنەوہ: خدر لەم
 پەدەہی موسایە زۆر توورە دەبی، دەچئ دەفەى شانى چەپی منداڵەکە
 دەر دەھینئ و گۆشتەکەى لئ دادەمالئ، سەیر دەکەن لئى نووسراوہ:
 ئەم کوپە کافرە قەت ئیمان و باوەر ناھینئ! ئیتەر موسا ھىواش دەبیتەوہ
 خدر دەفەرموئ: {أَلَمْ أَقُلْ لَّكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا} (۷۵/۱۸). کوپە!
 من پێم نەگوتی کەتۆ لەگەڵ مندا ھەلناکەیت و ناتوانی خۆت بگری؟!
 پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربئ) فەرمووی: پەدەى ئەم جارەى خدر توندو
 تیژ تر بوو لەپەدەى جارى یەكەم، موسا فەرمووی: {إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ
 بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْرًا} (۷۶/۱۸). ئەگەر جارىکی تر

پاش ئەم جاره هه‌له‌ی وام کردو له‌مه‌رجی خۆم دهرچووم ئیتر هاوڕیتیم مه‌که ئیتر بیانوو به‌هانه‌ت بپریوم فهرمووی: پاش ئەوه که‌وتنه‌وه پڕیگه‌و رویشتن هه‌تا چوونه ناو ئاوه‌دانیه‌ک (شاری ئەنطاکیه) له‌وئ داوای نان و ئاویان له‌همموو خه‌لکی ئەو دێیه‌ کرد که بیخۆن، به‌لام که‌سیان قاییل نه‌بوون که میواندارییان بکه‌ن و به‌نائومی‌دی پویشتن جا دیواریکیان بینێ خه‌ریک بوو هه‌ره‌س بینێ و بکه‌وئ خدر ده‌ستیکی پیا‌دا هی‌ناو راستی کرده‌وه، مووسا پێی فهرموو: خه‌لکی ئەم شاره‌ بێ ویزدان و چرووک و پیسکه‌ن ئەم هۆزه لای خۆی ئیمه‌ بووین به‌ میوانیان، که‌چی نه‌نان و ئاوکیان پیمان داو نه‌ میواندارییان پێ کردین ئەگه‌ر هه‌وه‌ست ببوایه‌ کریت لێ وهرده‌گرتن و به‌کرێ دیواره‌که‌ت راست ده‌کرده‌وه، خدر فهرمووی: {هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا} (۷۸/۱۸). ئەمه‌ کاتی جیا‌بوونه‌وه‌ی من و تو‌یه‌ له‌یه‌ک، به‌زوویی ئەو شتانه‌ت بۆ روون ده‌که‌مه‌وه‌ونه‌ینییه‌که‌یانت پێ ده‌لیم که تو‌خۆت بۆ نه‌گیرا به‌را‌به‌ریان. پیغه‌مبه‌ری خۆمان (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: خۆزگا مووسا پتر ددانی به‌خۆیدا بگرتبایه‌ هه‌تا خودا زیاتر داستانی ئەم دوو زاته‌ی باس بکردبایه‌ بۆمان! سه‌عیدی کو‌ری جو‌به‌یر (خودای ئی‌رازی بێ) گو‌تی: ئیبنو عه‌بباس (خودای ئی‌رازی بێ) ئەم ئایه‌ته‌ی به‌م قیرائه‌ته‌ ده‌خویند: {وَكَانَ أَمَامَهُمْ مُلْكٌ يَأْخُذُ كُلُّ سَفِينَةٍ صَالِحَةً غَصْبًا}. وه‌ئهم ئایه‌ته‌ی تریشی به‌م قیرائه‌ته‌ ده‌خویند: {وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ كَافِرًا وَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ} {ش/ت}.

۳۹۷۵- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): «إِنَّ الْغُلَامَ الَّذِي قَتَلَهُ الْخَضِرُ طُبِعَ يَوْمَ طُبِعَ كَافِرًا». رواه الترمذي وصححه وأبو داود في القدر، وزاد: (لو عاش لأرهبَ أبويه طغياناً وكفراً) (۳).

ئوبه‌یی کو‌ری که‌عب (خودای ئی‌رازی بێ) گو‌تی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: ئەو کو‌ره‌ی که‌ خدری زینده‌ کوشتی و سه‌ری

(۳) صحیح عتدأبی داود.

هه‌لچرکان ئه‌و رۆژه‌ی که‌خودا دروستی کردو مۆری پیا‌دانا به‌کافری دروستی کردو مۆری کافری پیا‌دانا (ت: ح/ص-د) ئه‌بو داوود له‌سه‌رباسی قه‌ده‌ردا گیراویه‌ته‌وه‌و ئه‌مه‌ی زیاتره‌: ئه‌گه‌ر ئه‌و کوپه‌ بمایه‌ باوک و دایکی خۆی له‌خشته‌ ده‌بردو له‌پێگه‌ ده‌ری ده‌کردن و ئه‌وانیشی وه‌کوو خۆی به‌دکیش و به‌ده‌ندیش و کافر ده‌کرد!

۳۹۷۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «إِنَّمَا سُمِّيَ الْخَضِرُ لِأَنَّهُ جَلَسَ عَلَى فُرْوَةٍ بَيْضَاءَ فَاهْتَزَّتْ تَحْتَهُ خَضِرَاءَ». رواه الترمذي بسند صحيح^(۴).

ئه‌بوهوره‌یره (خودای ئی رازی بێ) گوته‌ی: هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) قه‌رمووی: خضر بۆیه‌ ناونا خضر چونکه‌ کاته‌ی داده‌نیشت له‌سه‌ر زه‌وی سافی سپی گیای لێ ده‌پواو سه‌وز ده‌بوو، جا له‌ به‌رئه‌مه‌بوو ناوبرا به‌ خضر (واته‌: سه‌وزایی و شینایی). (ت-س/ص).

قال الله تعالى: {قَالُوا يَا ذَا الْقُرْنَيْنِ إِنَّا يَا جُوجَ وَمَا جُوجَ مُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَى أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا؟ قَالَ: مَا مَكْنِي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا} (۹۴/۱۸).

واته‌: گوته‌یان: ئه‌ی زولقه‌پنه‌ین! به‌پاستی نه‌ژادی تورکی مه‌غوول که‌ مه‌شه‌وورن به‌ یه‌ئجوج و مه‌ئجوج هه‌میشه‌ خراپه‌ ده‌که‌ن، خوین ده‌پێژن، مال به‌تاراج ده‌به‌ن، ولات کاول ده‌که‌ن، ئایا تو پازی ده‌بی به‌وه‌ی که‌هه‌ندی مالی خو‌مان بده‌ین به‌تو له‌ باتی ئه‌وه‌ که‌ده‌ریه‌ندی دروستبکه‌ی له‌به‌ینی ئه‌و دووکیوه‌داو پێگه‌ی هاتوو چۆی ئه‌و گه‌له‌ به‌دکاره‌ بگری و ئیتر نه‌توان له‌به‌ینی ئه‌و دوو کیوه‌وه‌ بین به‌سه‌رماندا.

۳۹۷۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي السَّدِّ قَالَ: «يَخْفِرُونَهُ كُلُّ يَوْمٍ حَتَّى إِذَا كَادُوا يَخْرِقُونَهُ قَالَ الَّذِي عَلَيْهِمْ ازْجِعُوا فَسْتَخْرِقُونَهُ

(۴) رواه الترمذي سند صحيح.

ئەبو ھورەيرە (خودای ئى رازى بى) گوتى: پيغەمبەر (دروىى خودای لەسەربى) لەبارەى ئەم دەربەند (سەدد: بەست) ەو ەرمووى: ەموو پوژى خەخنيانە بە دەستى ەو ەنى لى دەكەن و دەيکۆلنە ەو ەتا بەرپادەيى ەلى دەکۆلن بەس ئە ەندەيان دەميىنى کە کوناودەرى بکەن، ئيتى سەرکارەکەى سەريان دەلى: بگەرپنە ە، ئەمرو کارکردن بەسە ئە ەندەى نەما ە سبەيىنى کونى دەکەين! بەلام بو سبەيىنى خودا گەلى لەجاران ئە ەبەستە قايمەترو مەحکەمەتر دەکاتە ە ئەم حالە ەروا بەردەوام دەبى، ەتا ئە ەکاتە کە خودا دەيەوى بەرەللايان بکاتە گيانى مەردوم، ئيتى ئە ەمە سەرکارەکە کەوا بە سەريانە ە پييان دەلى: دەى با بگەرپنە ە، سبەى خودا ياربى کونا و دەرى دەکەين ئەمجارە وادەبى سەرکارەکەيان (إن شاء الله: خودا ياربى: خودا ەزکا) دەکا، ئيتى بو سبەيىنى کە دینە ە بو سەر بەستەکە دەبينن وەك خوى بە ەلکەنراوى چوڭيان بەجى ەيشتوو ئەوا ما ەو کون و دەلاقە ە لەغەم و قومووشەکەى تييان کردوو پرنەبۆتە ە، ئينجا گورج بەستەکە ديوا و دەر دەکەن و يەکسەر پەلامارى خەلکەکە دەدن، وە دەگەرپن بەشوین ئەودا خەلکەکەيش لەبەريان ەلدين، وا لەخويان بايى دەبن دەچن تير دەنين بەئاسمانە ە، تيرەکان خەلتانى خوین دەبن و ياشان دەکەونە خوارە ە، ئيتى دەلین: بەزەبرو

(۵) روه الترمذی بسند حسن.

زەنگو زۆر زۆردارىسى ئەوھى لەسەر زەوى بوو بۆژەمان کردو ئەوھى لەئاسمان بوو بەزاندەمان!.

جا خودا جۆرە كرمى دەنيړى، وەك مافەتەى مەر وایە، كرمەكە دەداتە پشت ملیان و دەیان تۆپینى، دەى بەو كەسە كەگیانى منى وا لەدەسا، دەعباو جانەوهرى سەر زەوى لەگۆشتى ئەمانە تیرو تەسەل دەبن و قەلەوو زیت دەبنەو! (ت-س/ح).

قال الله تعالى: {قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا، الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا} (۱۰۳/۱۸-۱۰۴).

ئەى خۆشەويست! بەوكافرانە: بفرموو ئايا حەزدەكەن پیتان بلیم كەكئ لەم دنیاىەدا لەهەموو كەسئ مالدویرانترو پەنجەپۆترە؟ پەنجەپۆترین كەس ئەو خانە خراپ و سەر لیشیواوانەن كەهەموو هەول و كۆششو تیکۆشانیکیان لەماوھى ژيانى جیھاندا بەزایەچوو و تیشكاون، كەچى عارناگرن و لەكەلى شەیتان نایەنە خواری و سەرەپای ئەوھیش وا دەزانن كەھەر خویان باش دەكەن و كردارو پەفتاریان گەلى جوان و شیرینە!.

بەلى (لەم چەرەخى ئیمەدا) زۆربەى خەلك بەم دەردو موصیبەتە مال وێران و گیرۆدەن، نوqm لەناو تاوانا، لەناو ئارەق خواردنا، لەناو حەرام خواردنا، لەناو ئازارى خەلك دانا، لەناو بەرتیل و قومارو لرف لیدانا، دوورن لەكۆپى زاناو دانا، بەشەوو بە رۆژ لەمەلھاو سینەماو شوینى خراپن، بیست و چوار سەعاتە، مەگەر چۆنەھا، لەخوداو دین و رۆژى قیامەت بئ ئاگان، لەگەل ئەوھشا لەمناڵەوہ بیگرە هەتا پیر، لەئۆمییەوہ بیگرە هەتا خوینەوار هەمووى خوى بەفەیلەسووف دەزانئ، ھاوړپییەكى كاتى فەقیتم هەبوو ئیستا لەخودا بەزىاد بئ لەپیزى مەلایان نەماوہ، رۆژى بەچاوى خۆم دیم تا ئیوارئ دووجار ئارەقى خواردەوہ، كەچى ئەو نامۆزگارى خیرى منى دەکردو دەیفەرموو: بۆ خەلەفاوى؟! بۆ حەيای

خۆت ده‌به‌ی، ده‌چی تاج ته‌رجه‌مه ده‌که‌ی؟! کورد مردو بپرایه‌وه! دین باری کردو ته‌واو! گوايه تو مردوو زیندوو ده‌که‌یته‌وه؟! سوبحانه‌للا! په‌کوو له‌م بئ عه‌قلی و نه‌فامی و گه‌وجییه! منیش - وه‌ك شیخ په‌زای تاله‌بانی (رحمه‌تی خودای ئی بن) ده‌لیم: ئه‌گه‌ر ئه‌فه‌ندی هه‌موویان وه‌کوو ئه‌م جاش ئه‌فه‌ندییه و ابن گه‌ردنی نا ئه‌فه‌ندی سه‌د هه‌زار جار ئازاد بئ[⊕] (وه‌رگیز).

۳۹۷۸- قَالَ مُصْعَبُ بْنُ سَعْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) سَأَلْتُ أَبِي (قُلْ هَلْ تُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا) أَهْمُ الْحَرُورِيَّةُ؟ قَالَ: لَا، هُمُ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى، أَمَّا الْيَهُودُ فَكَذَّبُوا مُحَمَّدًا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَمَّا النَّصَارَى فَكَفَرُوا بِالْجَنَّةِ وَقَالُوا لَا طَعَامَ فِيهَا وَلَا شَرَابَ، وَالْحَرُورِيَّةُ الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ، وَكَانَ سَعْدٌ يُسَمِّيهِمُ الْخَاسِرِينَ. رواه البخاري والحاكم^(٦).

موسعه‌بی کوری سه‌عد (خودای ئی رازی بن) گو‌تی: پرسیارم له‌باو‌کم کرد: مه‌به‌ست له‌م په‌نجه‌رو‌یانه، که‌له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراون کی‌یه ئه‌م حه‌رو‌وریانه که‌ه‌ن؟ گو‌تی: نه‌ء، مه‌به‌ست له‌مانه جووله‌که‌و گا‌وره‌کانن، جووله‌که له‌به‌رئ‌ه‌وه با‌وه‌ر به‌ مو‌حه‌مه‌د (درو‌دی خودای له‌سه‌رین) نا‌که‌ن گا‌وره‌کانیش سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش با‌وه‌ریان به‌نا‌زو به‌هره‌و نی‌عه‌تی به‌ه‌شت نی‌یه‌و ده‌لین گوا‌یه: به‌ه‌شت خ‌واردن و ش‌ت خ‌واردنه‌وه‌ی تیا نی‌یه‌و ژیا‌نی رو‌ژی دوا‌یی بری‌تی‌یه له‌ژیا‌نی‌کی گیا‌نی په‌تی پ‌ووت و به‌س! به‌لام ئه‌م حه‌رو‌وریانه به‌رئ‌ه‌و تا‌قما‌نه ده‌که‌ون که په‌یما‌نی مه‌حه‌مه‌ی‌خودای گه‌وره ده‌ش‌کی‌نن، گو‌تی: سه‌عد به‌مانه‌ی ده‌گو‌ت: ره‌نجه‌رو‌کان (ب/حا‌کم).

[⊕] ئیستا ئه‌و به‌ریزه ماوه کورد چیه، منیش (له‌به‌ر هه‌مان هۆی پ‌یش‌وو) له‌سه‌ر فره‌مایشتی را‌گه‌یا‌ندنی چه‌واشه‌ی ئه‌م‌پ‌رۆ عه‌ره‌ب‌ج‌یتی ده‌که‌م. په‌کوو!! (وه‌رگیز)

(٦) بخاري - تفسیر: ٤٧٢٨.

۳۹۷۹- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِنَّهُ لَيَأْتِي الرَّجُلُ الْعَظِيمُ السَّمِينُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا يَزِنُ عِنْدَ اللَّهِ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ وَقَالَ اقْرَأُوا (فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا)». رواه الشيخان^(۷).

ئەبوھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) دەلێ: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دەفەرموی: لەروژی قیامەتدا پیاوی زل زلی قەڵەو قەڵەو دەهینن لەلای خودا سەنگایی بآی میشتوولەیی قورس نین و بەقەد تۆسقالی دەگەرو قەدریان بۆ دانانری. فەرموی: فەرموو ئەم ئایەتە بخوینن، بۆ پشتیوانی ئەم باسە کە دەفەرموی: {فَلَا تُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا} (۱۰۵/۱۸). واتە: لەروژی ژینەویدا نرڤ و دەگەرو ریز بۆ ئەو سەرلیشیواو پەنجەپۆیانە بەقەد تۆسقالی دانانین، وەهەتا بلیی بێ سەنگ و بێ نرڤ و بێ کیش و بێ نمودن (ش- پەزای خودایان لیبی).

قال الله تعالى: {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا، خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَنفُونَ عَنْهَا حِوْلًا} (۱۰۷/۱۸).

واتە: بەپراستی ئەو خوداناسە مەردانە کە لەپال ئیمانی ساغی تەواوا دەستی خۆیان وەشانوو و گەلی کردەوێ چاکیان کردوو و لەکاری خێرو کردەوێ باش کۆتایی ناکەن و بۆچاکە کردن سەریان پێو نییە، بەپراستی ئەم کەڵە میردانە لەناو بەهەشتی فێردەوس دا دەژین، بە خوشی و شادی و ئاسودەیی، هەتا هەتایە، ئەوەندە جیگەکیان بەدڵە قەت خەیاڵی ئەو ناکەن کە لەوێ بگۆژنەو بۆ شوینیکی تر.

۳۹۸۰- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِنَّ الرَّجُلَ مِنْ أَهْلِ عَلِيِّنَ لَيُشْرِفُ عَلَى أَهْلِ الْجَنَّةِ فَتُضِيءُ الْجَنَّةُ بِوَجْهِهِ كَأَنَّهَا كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ وَإِنَّ أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرُ لَمِنْهُمْ وَأَنْعَمًا» رواه أبو داود بسند صحيح^(۸).

(۷) بخاری. تفسیر: ۴۷۲۹. مسلم. صفات المنافقین: ۶۹۷۶، ۳۹۴۵.

(۸) صحیح عند ابی داود.

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بێ) دەلێ: حەزەرت (دروودی خودای لەسەربێ) دەفەرموێ: پیاو لە دانیشتوانی بەهەشتی بالا کە سەردەکیشتی بۆناو خەلکی بەهەشتی خواروو، بەهەشت خۆی بە شەوقی پرووی ئەو پیاو وەك ئەستێرە ی گەشی پرشنگذاری پرتەو دار شەوق دەداتەو و پووناك دەبێتەو! جا دەبێ ئەو پیاو بەختەو وەرە خۆی لەچی نازو نیعمەتی کدا بێ؟ ئەبو بەکرو عومەریش لە دانیشتوانی ئەم بەهەشتی بالاییەن و پتر لەهەموو کەسێ بەهەردارو نازدارن (د - س/ص) تەماشای ئەم باسە بە (مناقب ابی بکر و عمر) فەرموودە ی چوارەم.

۳۹۸۱- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنه) قَالَتْ قُرَيْشٌ لِيَهُودَ اَعْطُونَا شَيْئًا نَسْأَلُ عَنْهُ هَذَا الرَّجُلَ فَقَالَ: سَأَلُوهُ عَنِ الرُّوحِ قَالَ فَسَأَلُوهُ عَنِ الرُّوحِ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا) قَالُوا: أَوَلَيْتَنَا عِلْمًا كَثِيرًا التَّوْرَةَ وَمَنْ أُوتِيَ التَّوْرَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا فَأَنْزَلَتْ {قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَذَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا} رواه الترمذي في الإسرائاء^(۹).

ئەبنو عەبباس (خودای ئی رازی بێ) دەلێ: قورەیش گوتیان بەجوولەکەکان شتێکمان پێی بلێن کە لە موخەممەدی پیرسینەو، گوتیان: لەبارە ی گیانەو پرسیاری لێی بکەن، کە لەم بارەو لێیان پرسی، خودا ئەمە ی نارد: {وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا} جوولەکەکانیش گوتیان: ئێمە زانیارییەکی زۆرمان پێی دراو کە تەوراتە، چونکە لەراستی دا ئەو ی کە تەوراتی پێی دراو خێریکی زۆری پێی دراو، ئێتر خودا ئەمە ی نارد: {قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَذَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا} (۱۸/۱۰۹) ئە ی پیغەمبەری زاناو دانا! بفرمووئەگەر ئاوی دەریا هەمووی مەرەکەب بێ

^(۹) سکت عن درجته الشارح.

به‌شی نووسینه‌وه و تۆمارکردنی فه‌رمایشت و زانیاری خوداناکا، بگره وینه‌ی ئەو دهریایه‌ی که ئیستا هیه ئاوی تریش زیاد بکه‌ین ئاوه‌که دیسان ته‌واو ده‌بی به‌لام عیلمی خودا ته‌واو نابێ! (ت) ته‌ماشای ته‌فسیری سوهرتی ئیسرا، فه‌رموده‌ی (۱۹) بکه.

قال الله تعالى: {فَمَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا}. → (ب-۱ ز-۱۳ ل-۷۲ چاپی یه‌که‌م).
-۳۹۸۲ → (ب-۱ ز-۱۳ ل-۷۶ ف-۶) (۱۰).

له‌ناو نه‌شکه‌وتا چاکانی خودا

خه‌لوه ده‌کێشن له‌کۆن و نو‌دا!!

به‌هه‌مان یاسا هه‌زه‌تی مه‌ریه‌م

له‌بۆ کۆلکردن دوور که‌وت له‌ عالم

خودا به‌ سیرێ سووره‌تی که‌هفت

کوردستان پڕکه‌ له‌میه‌رو لو‌طفت!

۲- سووره‌تی مه‌ریه‌م (ره‌زای خودای لی بی): (سورة مريم)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۸۳- عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى نَجْرَانَ فَقَالُوا لِي: أَلَسْتُمْ تَقْرَأُونَ يَا أَخْتَ هَارُونَ وَقَدْ كَانَ بَيْنَ عِيسَى وَمُوسَى مَا كَانَ فَلَمْ أَذِرْ مَا أُجِيبُهُمْ. فَرَجَعْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَخْبَرْتُهُ فَقَالَ: «أَلَا أَخْبَرْتَهُمْ أَنَّهُمْ كَانُوا يُسْمُونَ بِأَنْبِيَائِهِمْ وَالصَّالِحِينَ قَبْلَهُمْ». رواه الترمذي هنا ومسلم في الأدب (۱).

(۱۰) مجلد اول: تسلسل-۱۳ تقدم برقم: ۹۷/۶ مسلم. زهد: ۷۴۰۰.

(۱) مسلم. آداب. ۵۵۶۲. ترمذي. تفسير: ۳۱۵۵.

موغیره‌ی کوپری شوعبه (خودای لّی رازی بن) ده‌لّی: پیغهمبهر (دروودی خودای له‌سربن) منی نارد بۆ ولّاتی نه‌جران له‌یه‌مه‌ن، له‌وئ گاووره‌کان له‌م ئایه‌ته ره‌غنه‌یان ده‌گرت و گوتیان به‌ من: ئیوه له‌قورئانی خوئانا ئه‌م ئایه‌ته ده‌خوینن که ده‌لّی: (یا اخت هارون) وه‌به‌پئی ئه‌مه بی ده‌بی مه‌ریه‌م خوشکی هاروونی برای مووسا بی وه‌لحال مووسا و عیسای کوپری مه‌ریه‌م سه‌رده‌میان زۆر زۆر له‌یه‌کتری دووره! منیش وه‌پامی ئه‌م ره‌خنه‌یه‌م نه‌زانی، هه‌تا گه‌پامه‌ود بۆ خزمه‌تی پیغهمبهر (دروودی خودای له‌سربن) وه‌ئه‌مه‌م عه‌رزى کرد، فهرمووی: ده‌بوو بتگوتبایه پییان: که‌ئه‌وان مه‌به‌ستیان ئه‌وه‌بوو که مه‌ریه‌م ئه‌وه‌نده باش و پاک و پاکیزه خواناس بوو ده‌تگوت خوشکی راستی هاروونی برای مووسایه و وینه‌ی ئه‌وه، وه‌له‌ناو هۆزی مه‌ریه‌مدا ئه‌م جوړه بانگ کردنه باو بووه ئیستاش ئه‌م جوړه ناوبردنه عاده‌ته، ده‌لّین: ئه‌ی رۆله‌کانی خالیدو سه‌لاحه‌ددین، ئه‌ی کوپانی ئیسرائیل، ئه‌ی برایانی خانی! ئه‌ی خوشکانی رایبعه‌ی عه‌ده‌وییه (ت/م).

۳۹۸۴- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «يُؤْتَى بِالْمَوْتِ كَهَيْئَةِ كَبْشٍ أَمْلَحَ حَتَّى يُوقَفَ عَلَى السُّورِ بَيْنَ الْجَنَّةِ وَالنَّارِ فَيُنَادِي مُنَادٍ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، فَيَشْرَبُونَ وَيَنْظُرُونَ فَيَقُولُ: هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ، وَكُلُّهُمْ قَدْ رَأَاهُ، ثُمَّ يُنَادِي يَا أَهْلَ النَّارِ، فَيَشْرَبُونَ وَيَنْظُرُونَ، فَيَقُولُ: هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ: نَعَمْ هَذَا الْمَوْتُ، وَكُلُّهُمْ قَدْ رَأَاهُ، فَيُضْجَعُ فَيَذْبَحُ ثُمَّ يَقُولُ: يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ، وَيَا أَهْلَ النَّارِ، خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ ثُمَّ قَرَأَ (وَأَلْدَرَهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُؤُلَاءِ فِي غَفْلَةٍ أَهْلُ الدُّنْيَا (وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ). رواه الشيخان والترمذي وزاد: فَلَوْلَا أَنَّ اللَّهَ قَضَى لِأَهْلِ الْجَنَّةِ الْحَيَاةَ فِيهَا وَالْبَقَاءَ لَمَاتُوا فَرَحًا وَلَوْلَا أَنَّ اللَّهَ قَضَى لِأَهْلِ النَّارِ الْحَيَاةَ فِيهَا وَالْبَقَاءَ لَمَاتُوا تَرَحًا». أَي حُزْنًا^(۲).

(۲) بخاری. تفسیر: ته‌جرید: ۱۶۷۴/۴۷۳۰ مسلم. جنه ونعمها: ۷۱۱۰. ترمذی. تفسیر: ۳۱۵۶.

ئەبوسەعید (خودای ئی رازی بێ) لە حەزەرەتەو دەفەر مووی (دروودی خودای لەسەربێ): لەرۆژی قیامەتا مردن دینن (لەشیووی بەرانیکی تەودا) دەیهینن تا لەسەر شوورەکە ی نێوانی بەهەشت و دۆزەخ کەپیی دەگوتری ئەعراف پایدەگرن، ئەوجا جارچی جار هەل دەداو بەدەنگی بەرز بانگ دەکا: ئەی خەلکی بەهەشت! ئەی بەهەشتییەکان! گوئی بگرن، ئەوانیش گوئی قولاًخ دەکەن و دەنواپن، جارچیەکە دەلی: ئایا ئەمە دەناسن؟ دەلین: بەلێ ئەمە مردنە، هەموویان بەباشی چاویان لێیەتی، ئینجا جارچیەکە بانگ دەکا: ئەی دانیشتوانی دۆزەخ! ئەی دۆزەخییەکان! گوئی بگرن، ئەوانیش هەموو گوئی قولاًخ دەکەن و دەنواپن بۆی، جارچیەکە دەلی: ئایا ئەمە دەناسن؟ دەلین: ئا، ئەمە مردنە، هەر کەسەشیان لەجۆی خۆیەو بەباشی چاوی لە بەرانیەکیە، کە تەمسیلی مردن دەکا، جا یەحیای کوپی زەکەریا بەرانیەکە پال دەخاوە سەری دەبرێ، ئینجا جارکیش بانگەواز هەل دەدا: ئەی خەلکی بەهەشت! خوشی لەئێوە مژدەتان لێ بێ ئیتر مردن نەما، هەتا هەتایە لەبەهەشتا بەخوشی دەژین! وەئە ی دۆزەخنشینەکان! قوڕ بەبانی چاوتان، دەرگای ئومیدتان لێ داخرا ئیتر مردنیش نەما هەتا هەتایە ئەمە شوینتانه! جا حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربێ) خویندیەو: {وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ} (۳۹/۱۹) وەئەو کافرانە بترسینەو هەپەشە ی ئەو رۆژەیان لێ بکە کە رۆژی داخ و خەفەت و ئاھو هەناسە ی سەرد هەلکیشانە، لەو دەمە ناسک و هەلوێستە ئالۆزو شلۆقەدا کە کار لەکار دەتەرازی و ئیش هەموو دەبریتەو و خەلکی دۆزەخ لەخەلکی بەهەشت جوی دەکرینەو، بەلام ئەم بێ بپروا بێ گوییانە ئیستا وان لەحالەتی کاسی و بێ ئاگایی و نەفامیداو گالتهیان بەقسە ی هەقی پەهەران دیو، لەبارو دۆخی ئەو رۆژە سەخت و دیرئوارە تی ناگەن، کەسێ قسە ی خیریان بۆ بکا ئەوان بەشیتی دەزانن، لەبەرئەو بەچاوی دۆژمن سەیری ئامۆژگاری دلسۆزو ناصیحی ئەمین دەکەن! حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: ئەوانە ی

که ئیستا وان له‌م حاله‌تی بی ئاگایی و نه‌فامییهدا ئه‌وانه‌ی که بۆ دنیا مردوون و دنیا په‌رستن! (ش/ت) تیرمزی (خودای ئی رازی بئ) ئه‌مه‌ی زیاتره‌: فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ربئ): ئه‌گه‌ر له‌به‌رنه‌وه نه‌بی که خودا بریاری داوه که ژیان و مانی به‌هه‌شتییه‌کان له‌به‌هه‌شتا هه‌تا هه‌تایه، ده‌نا ئه‌و رۆژه له‌خۆشیانا هه‌موو گه‌شکه‌یان ده‌کردو شاده‌مه‌رگ ده‌بوون! هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر له‌به‌ر ئه‌وه‌ش نه‌بی که خودا بریاری داوه که ژیان و مانی دۆزه‌خییه‌کان له‌دۆزه‌خدا هه‌تا هه‌تایه و پرانه‌وه‌ی بۆ نییه، ئه‌گینا ئه‌و رۆژه له‌داخ و خه‌فه‌تانا هه‌موو شه‌قیان ده‌بردو له‌تاوانا ده‌مرن!!.

قال اللّٰهُ تَعَالٰی: {وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ اِذْ رِيسَ اِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نُّبِيًّا، وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا} (۵۷-۵۶/۱۹).

واته: له‌قورئانا که‌باشترین گه‌نجینه‌یه بۆ تۆمارکردنی یادی مه‌ردان و پاراستنی ناوی خواناسان، یادی شاپیاوی خوداناسی گه‌وره‌هه‌زه‌تی ئیدریس بکه، که پێغه‌مبه‌ریکی گه‌وره‌ی خودایه، تابلێ راستگوو راستال بوو، یه‌که‌م ئاده‌میزادی بوو که‌به‌ خامه‌ نامه‌ی نووسی، وه‌ته‌ماشای ئه‌حوالی ئه‌ستیره‌کانی کردو حسینی شه‌وو رۆژو وه‌زه‌کانی سالی پاگرت، وه‌ به‌رزمان کرده‌وه بۆ پایه‌یه‌کی به‌رز.

۳۹۸۵- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «لَمَّا عُرِّجَ بِي رَأَيْتُ إِذْ رِيسَ فِي السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ». رواه الترمذي^(۳).

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بئ) گووتی: پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) فه‌رمووی: کاتی شه‌وی میعراج منیان به‌رز کرده‌وه بۆ میعراج له‌ئاسمانی چواره‌م چاوم به‌ئیدریس پێغه‌مبه‌ر که‌وت (دروودی خودا له‌سه‌ر پێغه‌مبه‌ری خۆمان و له‌سه‌ر ئه‌ویش بئ) (ت-س/ح).

(۳) حسن عند الترمذي.

۳۹۸۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضی الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) لِحَبْرِيلَ «مَا يَمْنَعُكَ أَنْ تَزُورَنَا أَكْثَرَ مِمَّا تَزُورُنَا فَتَنْزِلَ {وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا} (۱۹/۶۴) رواه البخاري والترمذي^(۴).

ئیبینو عەباس (رهزای خودای لئ بئ) فهرمووی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) به‌جوبرائیل ده‌فه‌رمووی: بوچی سه‌ردانه‌کانت زیاتر نا‌که‌ی له‌مه‌ی که‌ئیس‌تا هه‌یه، پتر نایه‌یت بۆ‌لامان؟ ئیتر ئەم نایه‌ته‌هاته‌خواره‌وه {وَمَا نَنْزِلُ إِلَّا بِأَمْرِ رَبِّكَ لَهُ مَا بَيْنَ أَيْدِينَا وَمَا خَلْفَنَا وَمَا بَيْنَ ذَلِكَ وَمَا كَانَ رَبُّكَ نَسِيًّا} واته: ئە‌ی خوشه‌ویست! ئیمه‌به‌بئ فه‌رمانی خودای گه‌وره‌نایه‌ینه‌خواره‌وه، هاتنی ئیمه‌ی فریشته‌گه‌ل بۆ‌خزمه‌تی توو پیغه‌مبهرانی پیش توو به‌ده‌ست خو‌مان نییه، له‌سه‌ر فه‌رمانی خودایه، له‌ئه‌زهل هه‌تا ئە‌به‌د کارو باری هه‌ردوو جیهان له‌راستی‌دا له‌ده‌ستی خودادایه‌و خو‌ی هه‌موو به‌باشی ده‌زانئو بوونه‌وه‌ر به‌بئ جیاوازی مو‌لک و دروست کراوی خو‌یه‌تی، نا‌گای له‌هه‌مووی هه‌یه، هیچی لی‌وون نابئ، گه‌ردئ به‌رووی به‌ردی‌کی ناو هه‌ردی‌کی ناو ریزه‌چیاو شاخ و هه‌له‌ت و هه‌زار به‌هه‌زاره‌وه‌له‌عیلمی خودادا چون یه‌که‌له‌گه‌ل کو‌مه‌له‌ی روژیدا له‌ناو کاکه‌شانی خویدا، ئە‌ی خوشه‌ویست! که‌دره‌نگ دین بو‌خزمه‌تت حیکمه‌تی خودایی تیا‌دایه، خودا هیچی له‌بیر نا‌چئ، خه‌م مه‌خو‌ خودا داناو زانایه (ب/ت).

۳۹۸۷- عَنْ السُّدِّيِّ (رحم الله) قَالَ: سَأَلْتُ مُرَّةَ الْهَمْدَانِيَّ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا) فَحَدَّثَنِي أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ مَسْعُودٍ حَدَّثَهُمْ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) يَرِدُ النَّاسُ النَّارَ ثُمَّ يَصْدُرُونَ مِنْهَا بِأَعْمَالِهِمْ فَأَوَّلُهُمْ كَلَمَحُ الْبَرْقِ ثُمَّ كَالرَّيْحِ ثُمَّ كَحُضْرِ الْفَرَسِ ثُمَّ كَالرَّاكِبِ فِي رَجْلِهِ ثُمَّ كَشَدِّ الرَّجُلِ ثُمَّ كَمَشْيِهِ». رواه الترمذي بسند حسن^(۵).

(۴) بخاري. تفسير: ۴۷۳۱.

(۵) حسن عند الترمذي.

سوددی (خودای ئی رازی بئ) گوئی: له باره‌ی مه‌عنای {وَإِنْ مِّنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا} (۱۷/۱۹) که مه‌عنا دیمه‌نییه‌که‌ی وه‌هایه که هه‌موو که‌سێ ده‌بی بجیته ناو دۆزه‌خه‌وه. له‌مورره‌ی هه‌مه‌دانیم پرسى، گوئی: عه‌بدوللای کورێ مه‌سه‌عوود فه‌رموده‌یه‌کی له‌م باره‌یه‌وه بۆمان گێڕایه‌وه، که‌ هه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رموویه‌تی: مه‌ردوم هه‌موویان ده‌پۆن بۆناو دۆزه‌خ، له‌پاشا هه‌رکه‌سه‌ به‌پێی کرده‌وه‌ی خۆی لیی ده‌رده‌چێ و به‌جیی دیلی، یه‌که‌مه‌کانیان وه‌ک بریقه‌ی برووسکه‌ لیی ده‌رده‌چن و به‌ناویدا گزه‌و گفقه‌ی لی‌ده‌که‌ن، ده‌سته‌یه‌کی تر خیرا وه‌ک با تیده‌په‌رن ده‌سته‌یه‌کی تر وه‌ک سواری ماین له‌تاوی غارا ئاوا، ده‌سته‌یه‌کی تر وه‌ک سوار به‌ره‌وت و نه‌رمه‌غار، ده‌سته‌یه‌کی تر وه‌ک سه‌لته‌ زه‌لام به‌هه‌راکردن، ده‌سته‌یه‌کی تر وه‌ک زه‌لامی پیاده‌ به‌پۆشیتنی ئاسایی (ت-س/ح) له (مواهب الرحمن) دا ده‌فه‌رموی: هه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سه‌رین) ده‌فه‌رموی: چاک و خراپ، که‌س نامینێ که‌ نه‌چیته‌ ناوی، به‌لام وه‌ک چۆن بۆ ئیبراهیم بوو بوو به‌مایه‌ی فیئکی و خوشی هه‌روا بۆ موسولمانیش ده‌بی به‌ فیئکی و خوشی، ته‌نانه‌ت ئاگری دۆزه‌خ له‌تاو ساردی و فیئکی جه‌سته‌ی موسولمانان ده‌ست ده‌کا به‌ بۆله‌ بۆل و خوته‌ خوت! له‌پاشا خودا خاوه‌ن ته‌قواکان پزگار ده‌کا.

۳۹۸۸- قَالَ خَبَّابٌ (رضي الله عنه) كُنْتُ قَيْنًا بِمَكَّةَ، فَعَمِلْتُ لِلْعَاصِي بْنِ وَايِلَ السَّهْمِيِّ سَيْفًا، فَجِئْتُ أَتَقَاضَاهُ فَقَالَ لَا أُعْطِيكَ حَتَّى تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ. قُلْتُ لَا أَكْفُرُ بِمُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وسلم) حَتَّى يُمِيتَكَ اللَّهُ، ثُمَّ يَبْعَثُكَ. قَالَ: وَاللَّهِ فَدَرَنِي حَتَّى أَمُوتَ ثُمَّ أُبْعَثَ فَسَوْفَ أُرِي مَالًا وَوَلَدًا فَأَقْضِيكَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ: (أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِينَ مَالًا وَوَلَدًا * أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا). رواه الشيخان والترمذي^(٦).

(٦) بخاری. بیوع: ۲۰۹۱، ۲۲۷۵، ۴۷۳۲، ۴۷۳۳، ۴۷۳۴، ۴۷۳۵. ته‌جریدی بوخاری: ۹۴۹ = ۲۰۹۱ فتح

الباري. مسلم. صفات المنافقين: ۶۹۹۳. ترمزی. تفسیر القرآن: ۲۱۶۲.

خه‌باب (خودای ئی رازی بئ) ده‌لئ: له‌سه‌رده‌می نه‌زانی دا له‌مه‌ککه ئاسنگهر بووم، شمشیریکم بۆ عاصی کۆری وائیلی سه‌همی دروست کرد دوایی چووم داوای هه‌قده‌سته‌که‌یم لیی کرد، گوئی: ناتده‌می هه‌تا له‌ موچه‌مه‌د هه‌لنه‌که‌رپیته‌وه، منیش گوتم: به‌خودا قه‌ت له‌ دینی موچه‌مه‌د هه‌لناکه‌رپیته‌وه نه‌ به‌ زیندویی و نه‌ به‌ مردوویی و نه‌ ئه‌وکاته‌یش که‌خودا تو دهمرینی و له‌پاشدا له‌قیامه‌تا زیندوت ده‌کاته‌وه!

گوئی: که‌وابوو ئیستا وازم لیبینه‌هه‌تا دهمرم و زیندوو دهمه‌وه، مادام وابی ئه‌وکاته‌یش مال و منالم ده‌بی، جا ئه‌و حه‌له‌ وهره‌وه قهرزه‌که‌ت ده‌ده‌مه‌وه!! جا ئه‌مه‌ دابه‌زی: {أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لَأُوتِينَ مَالًا وَلَدًا، أَطَّلَعَ الْغَيْبَ أَمْ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا} (۷۸-۱۷/۱۹) واته: ده‌بی حاڵی ئه‌و کابرایه‌ چۆن بی، که‌ گالته‌ی به‌ قه‌برو قیامه‌ت دی و به‌ته‌وسه‌وه به‌ موسولمانان ده‌لئ: من له‌ قیامه‌تیشا مال و منالم ده‌بی، ئه‌گهر هه‌قیکتان له‌سه‌رمه‌ په‌له‌م لی مه‌که‌ن له‌وئ ده‌تان ده‌مه‌وه، دیاره‌ که‌ ئه‌م کابرایه‌ غه‌یبزان نییه‌و ئه‌وه‌نده‌ش پیاویکی پیرو‌وباش نییه‌ که‌عه‌دو په‌یمانی له‌خودا وهرگرتنبی، که‌واته‌ با گالته‌ی به‌ ئایه‌تی ئیمه‌ کردبی، روژی ده‌بی خوی ده‌بینیته‌وه (ش/ت).

قال الله تعالى: {وَمَا يَنْبَغِي لِلرَّحْمَنِ أَنْ يَتَّخِذَ وَلَدًا، إِنْ كُلُّ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَنِ عَبْدًا، لَقَدْ أَخْصَاهُمْ وَعَدَّهُمْ عَدًّا} (۹۴-۹۲/۱۹).

واته: خودای میهره‌بان زۆر دووره‌ له‌وه‌ که‌منال و ژن و خیزانی هه‌بی، زه‌وی و ئاسمانه‌کان و هه‌رچی له‌م دوه‌دا هه‌یه‌ هه‌مووی مولک و سامانی خودایه‌و عه‌بدی خۆیه‌تی و هه‌موویانی سه‌رژمی‌ری کردوون و به‌ ژماردن ژماردوونی.

۳۹۸۹- ته‌ماشای (ما ورد في سورة البقرة) بکه‌ حه‌دیثی ده‌یه‌م =

(ب-۶ ز-۳ ل-۱۴ ف-۱۰) (۷).

۳۹۹۰- وعنه عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِذَا أَحَبَّ اللَّهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلَ إِنِّي قَدْ أَحْبَبْتُ فَلَانًا فَأَجِبْهُ قَالَ فَيُنَادِي فِي السَّمَاءِ ثُمَّ تَنْزِلُ لَهُ الْمَحَبَّةُ فِي أَهْلِ الْأَرْضِ فَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ (إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا) وَإِذَا أَبْغَضَ اللَّهُ عَبْدًا نَادَى جِبْرِيلَ إِنِّي قَدْ أَبْغَضْتُ فَلَانًا فَيُنَادِي فِي السَّمَاءِ ثُمَّ تَنْزِلُ لَهُ الْبُغْضَاءُ فِي الْأَرْضِ». رواه الترمذي والشيخان^(۸).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: کاتی که خودا بەنده‌یه‌کی خوشویست بانگی جویرائیل دەکات، پێی دەفەرموێ: ئەو جویرائیل! من فیسار که‌سم خوش دەوێت، دەوێ تووش خوشت بوو فەرمووی: ئیتەر جویرائیل بە‌ناو دانیشتوانی ئاسمانا بانگە‌واز هەل دەداو ئەم هە‌والە پە‌خش دە‌کاتە‌وه، ئیتەر خوشە‌ویستی ئە‌و‌کە‌سه قورس دە‌به‌ستی، لە‌دای دانیشتوانی سە‌ر‌زە‌ویدا، ئە‌مه مە‌به‌سته لە‌م ئایە‌ته که دە‌فەرموێ: {إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمَنُ وُدًّا} (۹۶/۱۹) ئە‌و‌کە‌سانە که‌با‌وه‌ر دە‌که‌ن بە‌خوداوە بە‌ پیغە‌مبە‌رانی خوداوە‌ر کردە‌وه باشە‌کان دە‌که‌ن و بە‌پێی شە‌ری‌عه‌تی خودا پە‌فتار دە‌که‌ن، ئە‌وانە خودای گە‌وره‌و می‌ه‌ره‌بان پە‌زاشی‌ری‌نیان دە‌کاو خوشە‌ویستی‌یان دە‌خاتە‌ ناو دای هە‌موو خا‌ناسی‌که‌وه. فەرمووی (دروودی خودای لە‌سەربێ) کاتی‌کیش خودا پ‌ق لە‌ بە‌نده‌یی دە‌گری گازی جویرائیل دە‌کا، دە‌فەرموێ: ئە‌و جویرائیل! من پ‌قم لە‌ فیسارە‌که‌س گرت‌وه‌و تویش پ‌قی لێ ب‌گرە، جا ئە‌ویش بە‌ناو دانیشتوانی ئاسماندا بانگە‌واز هە‌ل دە‌داو ئە‌م هە‌والە پە‌خش دە‌کاتە‌وه، ئیتەر هەر که‌سی لە‌لای خو‌یه‌وه، لە‌سەر پ‌ووی زه‌وی، پ‌قی لە‌ونه‌گ‌به‌ته دە‌بی‌ه‌وه! (ت/ش — رم‌زای خ‌وایان لە‌بێ).

سە‌ری‌هە‌م تە‌وا‌و بوو، علی‌ها الس‌لام

بە‌خۆشی واهات طا‌ها‌ی د‌ل نارام!

لە‌بەر خات‌ری ئە‌م سو‌وره‌تانە:

نە‌بین بە‌نیشان بو‌ تیرۆ تانە!!

^(۸) مسلم.. برِّ وَصَلَة: ۶۶۴۷.

۳- سوره‌ی طاهّا (دروودی خوای لایبی)

سورة طه (عليه الصلاة والسلام)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۹۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: لَمَّا قَفَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مِنْ خَيْبَرَ أَسْرَى لَيْلَةً حَتَّى أَذْرَكَهُ الْكَرَى أَنَاخَ فَعَرَّسَ ثُمَّ قَالَ «يَا بِلَالُ ائْخُلْنَا اللَّيْلَةَ». قَالَ فَصَلَّى بِلَالٌ ثُمَّ تَسَاءَدَ إِلَى رَاحِلَتِهِ مُسْتَقْبِلَ الْفَجْرِ فَعَلَبَنَتْهُ عَيْنَاهُ فَتَأَمَّ فَلَمْ يَسْتَيْقِظْ أَحَدٌ مِنْهُمْ وَكَانَ أَوَّلُهُمْ اسْتِيقَاطُ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم). فَقَالَ «أَيُّ بِلَالُ». فَقَالَ بِلَالٌ يَا أَبَى أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَخَذَ بِنَفْسِي الَّذِي أَخَذَ بِنَفْسِكَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «اقتادوا». ثُمَّ أَنَاخَ فَتَوَضَّأَ فَأَقَامَ الصَّلَاةَ ثُمَّ صَلَّى مِثْلَ صَلَاتِهِ لِلْوَقْتِ فِي تَمَكُّثٍ ثُمَّ قَالَ (أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي). رواه الترمذي^(۱).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) دەلێ: کاتی حەزەرە (دروودی خودای لەسەربێ) لەغەزای خەیبەر گەڕایەووە شەوێ دەستی کرد بەشەو پەوی تاخەو زۆری بۆھینا، ئیتر فەرمانی کرد لایان دا بۆ ووچان گرتن، لەپاشا فەرمووی: ئەو بیلال! ئاگات لەشەوبێ، کە ی بانگ بوو، بۆ نوێژ خەبەرمان بکەرەو، جا بیلال دەست دەکا بەنوێژکردن، لەپاشا پال دەدا بەولاخەکە یەو، بەلام چاوی دەچیته خەو دەخەوێ و کەبەیان دەدا خەبەری نابیتەو، یەکەم کەس کە ئاگادار دەبیتهووە حەزەرە خۆی دەبێ، دەفەرمووی: ئەو بیلال! بیلال گوتی: ئەو پیغەمبەری خودا! باوکم بە قوربانت بێ، عەفووم کە منیش وەک ئێوە خەو بردمیەو، حەزەرە (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: لیخوون لەم جیگە یە بگوێزنەو، ئێرە شەیتانی لێیە لەپاشا و شترەکانیان ییخ داو حەزەرە فەرمانی دا قامەت کرا بۆ نوێژ نوێژی بەیانی بە جەماعەت بۆ کردن، دەق وەک لەکاتی خۆیدا بیکا ئاوا، ئینجا فەرمووی: خودا دەفەرمووی: {أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي} (ت). → (ب ۱ ز- ۴۹ ل- ۲۰۱ ف- ۱+۲+۳).

^(۱) سکت عن درجته الشارح.

۳۹۹۲- → (ب-۱ ز-۶ ل-۳۸ ف-۳)(۲).

طاها سه‌رگه‌وره‌ی نه‌نبییا‌کانه

بۆیه بۆیان بوو به‌سه‌ر ده‌رگانه!

۴- سوره‌تی نه‌نبییا (دروودی خودایان لی بی): (سورة الانبياء)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {قَالُوا يَا وَيْلَنَا إِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ} (۱۴/۲۱).

۳۹۹۳- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «الْوَيْلُ وَادٍ فِي جَهَنَّمَ يَهْوِي فِيهِ الْكَافِرُ أَرْبَعِينَ خَرِيفًا قَبْلَ أَنْ يَبْلُغَ قَعْرَهُ»^(۱).

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بی) دەلی: حەزەت (دروودی خودای لەسەربین) دەفەرموی: وهیل ناوی شیویکه له‌دۆزه‌خدا، کافری تی ده‌که‌وی، به‌چل سال ناگاته بنی! (ت-به‌سه‌نه‌دیکی غەریب).

۳۹۹۴- عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ: قَعَدَ رَجُلٌ بَيْنَ يَدَيِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ لِي مَمْلُوكَيْنِ يُكْذِبُونَنِي وَيَخُونُونَنِي وَيَعْصُونَنِي وَأَشْتُمُهُمْ وَأَضْرِبُهُمْ فَكَيْفَ أَنَا مِنْهُمْ؟ قَالَ «يُحْسَبُ مَا خَانُوكَ وَعَصَوَكَ وَكَذَبُوكَ وَعِقَابُكَ إِيَّاهُمْ فَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ بِقَدْرِ ذُنُوبِهِمْ كَانَ كَفَافًا لَكَ وَلَا عَلَيْكَ وَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ ذُونَ ذُنُوبِهِمْ كَانَ فَضْلًا لَكَ وَإِنْ كَانَ عِقَابُكَ إِيَّاهُمْ فَوْقَ ذُنُوبِهِمْ اقْتَصَّ لَهُمْ مِنْكَ الْفَضْلُ». قَالَ فَتَنَحَّى الرَّجُلُ فَجَعَلَ يَبْكِي وَيَهْتِفُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «أَمَّا تَقْرَأُ كِتَابَ اللَّهِ (وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ) الْآيَةَ. فَقَالَ الرَّجُلُ وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَجِدُ لِي وَلِهَؤُلَاءِ شَيْئًا خَيْرًا مِنْ مُفَارَقَتِهِمْ أَشْهَدُكُمْ أَنَّهُمْ أَخْرَارٌ كُلُّهُمْ». رواهما الترمذي والله أعلى وأعلم^(۲).

^(۲) تقدم برقم: ۳۹/۲ مجلد اول تسلسل ۶.

^(۱) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(۲) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

عائیشه (خودای ئازادی بئ) گوتی: پیاوئ له‌به‌رده‌می پیغه‌مبه‌ردا دانیشته‌ه‌ری کرد: ئە‌ه‌ی په‌وانه‌ کر‌او‌ی یه‌زدان! ئە‌ه‌ی فروستاده‌ی خودا! من چ‌ه‌ن به‌نده‌یه‌کم ه‌ه‌ن، ئە‌وان درۆم له‌گه‌ل ده‌که‌ن و گزیم لئ ده‌که‌ن و به‌گویم ناکه‌ن، منیش له‌سه‌ر ئە‌وه‌ ج‌م‌ی‌ن‌یا‌ن پئ‌ده‌ده‌م و لی‌یا‌ن ده‌ده‌م، جا ح‌ال‌م چ‌ی‌یه‌ له‌گه‌لی‌انا؟ فه‌رمو‌وی: (دروودی خودای له‌سه‌ری) گزی و بئ گوئی و درۆکه‌ی ئە‌وان ح‌لی‌ب ده‌کرئ له‌گه‌ل ئە‌و سزایه‌ی که‌تۆ‌ه‌ی ئە‌وانی ده‌ده‌ی، جا ئە‌گه‌ر سزاکه‌ی تۆ ریک به‌قه‌ی گونا‌ه‌ه‌کانی ئە‌وان بوو ئە‌وا تۆو ئە‌وان به‌را‌به‌ر ده‌ده‌ستن و هی‌چ‌تان له‌هی‌چ و پا‌کتان له‌پاک! به‌لام خو ئە‌گه‌ر تۆ‌له‌سه‌ندنه‌که‌ی تۆ له‌گونا‌ه‌ه‌کانی ئە‌وان که‌م‌تر بوو ئە‌وه‌ پیا‌وه‌تی‌یه‌و بۆ تۆ ده‌م‌ی‌ن‌ی‌ته‌وه‌، وه‌لئ ئە‌گه‌ر زی‌ات‌ر بوو ئە‌وه‌ تۆ‌له‌ی ئە‌و زی‌اده‌یه‌ له‌تۆ ده‌س‌ی‌ن‌رئ بۆ‌یا‌ن! ئی‌تر پیا‌وه‌که‌ ک‌لا بوو ده‌ستی کرد به‌گریان و هاوار له‌خودا. پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) فه‌رمو‌وی: ئە‌دی نامه‌ی خودات نه‌خویندۆ‌ته‌وه‌ که‌ده‌فه‌رمو‌ی: {وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ} (۴۷/۲۱). واته: له‌پۆژی ژینه‌وه‌دا ته‌رازو‌وی عه‌د‌اله‌ت د‌ی‌ن‌ی‌ن و کر‌ده‌وه‌ی چاک و کر‌ده‌وه‌ی خرا‌پ‌یا‌ن ده‌کی‌ش‌ی‌ن و زۆ‌رو س‌ته‌م (که‌م و زۆ‌ر) له‌هی‌چ که‌س ناکرئ، چاکه‌و خرا‌پ‌ه‌ ئە‌گه‌ر به‌قه‌د ده‌نکه‌ خه‌رت‌ه‌له‌یه‌ک‌یش بئ ده‌یه‌ی‌ن‌ی‌ن و له‌قه‌پانی ده‌ده‌ی‌ن و له‌ته‌رازو‌وی دادی ئی‌مه‌دا هی‌چ وون نابئ، نه‌ ته‌رازو‌و باز‌ی ه‌یه‌، نه‌ به‌رتیل و ئه‌رخه‌ ه‌یه‌، چونکه‌ ه‌ه‌رشتئ که‌خودا خو‌ی سه‌ره‌رشت و سه‌ر ح‌ی‌ساب‌ی بئ ئی‌تر به‌سه‌ بۆ داد‌په‌روه‌ری و کیفایه‌ته‌ بۆ ئە‌م‌ینی و سه‌ر‌پ‌استئ! پیا‌وه‌که‌ گوتی: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! که‌وابئ به‌خودا چ بۆ خو‌م و چ بۆ ئە‌وان، له‌مه‌ باشت‌ر ناب‌ی‌م که‌ لی‌یا‌ن ج‌یا‌ب‌مه‌وه‌، ئی‌وه‌ به‌شایه‌د بن که‌وا ه‌ه‌مو‌یا‌نم ساخ بۆ په‌زای خودا ئازاد کرد. (ت-سند غریب).

۵- سوره‌تی ه‌ج : (سورة الحج)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۳۹۹۵- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «يَقُولُ اللَّهُ تَعَالَى يَا آدَمُ. فَيَقُولُ لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ وَالْخَيْرُ فِي يَدَيْكَ. فَيَقُولُ أَخْرِجْ

بَعَثَ النَّارَ. قَالَ: وَمَا بَعَثَ النَّارَ؟ قَالَ: مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعُمِائَةٍ وَتِسْعَةٍ وَتِسْعِينَ، فَعِنْدَهُ يَشِيبُ الصَّغِيرُ، وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمَلٍ حَمْلَهَا، وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى، وَمَا هُمْ بِسُكَارَى، وَلَكِنَّ عَذَابَ اللَّهِ شَدِيدٌ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَأَيْنَا ذَلِكَ الْوَاحِدُ قَالَ «أَبَشِّرُوا فَإِنَّ مِنْكُمْ رَجُلًا، وَمِنْ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ أَلْفًا». ثُمَّ قَالَ «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، إِنِّي أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا رُبْعَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ «أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا ثُلُثَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ «أَرْجُو أَنْ تَكُونُوا نِصْفَ أَهْلِ الْجَنَّةِ». فَكَبَّرْنَا. فَقَالَ «مَا أَثُمُّ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّعْرَةِ السَّوْدَاءِ فِي جِلْدٍ ثَوْرٍ أَبْيَضَ، أَوْ كَشَعْرَةِ بَيْضَاءٍ فِي جِلْدٍ ثَوْرٍ أَسْوَدَ». رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَلَفْظُهُ: (مِنْ كُلِّ أَلْفٍ تِسْعُمِائَةٍ وَتِسْعَةٍ وَتِسْعُونَ إِلَى النَّارِ وَوَاحِدٌ فِي الْجَنَّةِ). فَيَنْسَ الْقَوْمُ حَتَّى مَا أَبَدُوا بِضَاحِكَةٍ فَلَمَّا رَأَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) الَّذِي بِأَصْحَابِهِ قَالَ «اعْمَلُوا وَأَبَشِّرُوا فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ إِلَيْكُمْ لَمَعَ خَلِيقَتَيْنِ مَا كَانَتَا مَعَ شَيْءٍ إِلَّا كَثُرَتْهُمَا يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ وَمَنْ مَاتَ مِنْ بَنِي آدَمَ وَبَنَى إِبْلِيسَ». قَالَ فَسُرِّيَ عَنِ الْقَوْمِ بَعْضُ الَّذِي يَجِدُونَ. فَقَالَ «اعْمَلُوا وَأَبَشِّرُوا فَوَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا أَثُمُّ فِي النَّاسِ إِلَّا كَالشَّامَةِ فِي جَنْبِ الْبَعِيرِ أَوْ كَالرَّقْمَةِ فِي ذِرَاعِ الدَّابَّةِ»^(۱).

ئەبو سەعیدی خودری (خودای نازی بن) لە گێڕانەوه‌ی خۆیدا لەم
فەرموودەیه‌دا کە لە پێشەوه‌ی رویششت، لە تەفسیری سوورەتی ئیسرا‌دا،
لەو‌ی فەرموودە‌ی ژمارە حەوتە، لە پاش ووشە‌ی: لە هەموو هەزار کەسی
نۆسە‌دو نەوه‌دو نۆی بەشی ناگری دۆزەخە ناوای دەگێڕتەوه‌: ئەمە ئەو
روژەیه‌ کە منال لە ترسا پیر دەبێ و سەری سپی دەبێ و بەردار
بەردەخات و تەماشای دەکە‌ی ئەو خە‌لکە دە‌لی‌ی سەرخۆشن ئەوه‌نده
کاس و و‌پو پەرۆش و شلەژاون، لەراستیدا سەرخۆش نین بە‌لام عەزاب و
سزای خودای گەوره‌ فرەسەخت و تونده‌ گوتیان: قوربان! جا ئەو تاقە

(۱) تەج‌ری‌دی بوخاری/ ۴/ ل ۲۰/ رقم: ۱۳۴۲ = ۲۳۴۸، ۴۷۴۱، ۶۵۳۰، ۷۶۸۲. مسلم. ایمان: ۵۳۱. ترمذی.

که سه‌یه ده‌بی کاممان بی؟! فهرمووی (دروودی خودای له‌سه‌رین): موژده‌تان لی بی: له‌ئیه‌وه یه‌کی بۆ به‌هه‌شت و له‌یه‌ئجوج و مه‌ئجوج نۆسه‌دو نه‌وه‌دو نۆ بۆ دۆزه‌خ جا فهرمووی: به‌وه‌که‌سه‌ که‌گیانی منی به‌ده‌سته، دیاره‌ که خودای گه‌وره‌یه‌ من ئومیدده‌که‌م که ئیه‌وه چواریه‌کی خه‌لکی به‌هه‌شت بن هه‌تا ئه‌وێ که ده‌فه‌رموی: نیوه‌ی خه‌لکی به‌هه‌شت بن. لی‌ره‌ دا ئاویه: له‌پاشا فهرمووی: ریژه‌ی ئیه‌وه له‌چاو خه‌لکی تر دا وه‌کوو تا‌قه‌ موویه‌کی ره‌ش له‌ پیستی گایه‌کی سپیدا وایه، یا وه‌کوو ته‌له‌ موویه‌کی سپی له‌ پیستی گایه‌کی ره‌شداوان (ش/ت) گفته‌ی (ت) ئاویه: له‌هه‌موو هه‌زار که‌سی نۆسه‌دو نه‌وه‌دو نۆی بۆ دۆزه‌خ ده‌بی و تا‌قه‌ یه‌کیکی بۆ به‌هه‌شت ده‌بی جا یاران (خودایان ئی رازی بی) خه‌م و په‌ژاره‌ دایگرتن، به‌په‌نگیکی و پیکه‌نین نه‌ما، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌رین) که‌ته‌ماشای کرد هاو‌پیکانی چییان به‌سه‌ره‌اتوو فهرمووی: دلتان ساردنه‌بیته‌وه ئیه‌وه کرده‌وه‌ی باش بکه‌ن کرده‌وه‌ی باش نیشانه‌ی مزگینی خودایه، به‌وه‌که‌سه‌ که‌گیانی موحه‌مه‌دی و له‌ده‌ستا، ئیه‌وه له‌سه‌ر ئه‌م خا‌که‌ دوو جو‌ر دروستکراو و مه‌خلووقی تر تان له‌گه‌ل دایه (که‌بریتین له‌یه‌ئجوج و مه‌ئجوج) ئه‌و دوو چه‌شنه‌ مه‌خلووقه‌ له‌گه‌ل هه‌رشتیکی تر دا بن و زۆری ده‌که‌ن ئه‌بیّه (ته‌نانه‌ت له‌به‌ر زۆری ئه‌وان ئه‌و شته‌ ده‌رنا‌که‌وێ) ئه‌مه‌ سه‌ره‌پای ئه‌و که‌سانه‌یش له‌ نه‌ته‌وه‌کانی تر، که‌ده‌مرن، چ له‌نه‌وه‌ی ئاده‌م بن، چ له‌وه‌چه‌ی ئیبلیس! ئیتر یاران هه‌ندی فهرامۆشیان بو‌هات، ئه‌وجا فهرمووی: تی‌کو‌شن و هه‌ول و ته‌قه‌لاو کو‌شش بده‌ن، به‌وخودایه‌ که‌گیانی موحه‌مه‌دی و له‌ده‌ستا ئیه‌وه له‌چاو خه‌ل‌کدا وه‌ک خالی وان که‌به‌لا‌قه‌برغه‌ی ووشت‌ری‌که‌وه‌بی، یا وه‌ک ئه‌و پووله‌که‌یه‌ وان که‌وا به‌دیوی ناوی ره‌فیسکی و لا‌خه‌وه‌!

قال الله تعالى: {وَمِنَ النَّاسِ مَن يَعْبُدُ اللَّهَ عَلَى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ انْقَلَبَ عَلَى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ} (۱۱/۲۲).

واته: یه‌زدانی مه‌زن فەرموویه‌تی: بازه‌که‌سی هه‌ن به‌پێی به‌رژه‌وه‌ندی خۆیان به‌نده‌یی بۆ خودا ده‌که‌ن، وه‌ک گۆله‌ به‌رۆژه‌ چۆن له‌گه‌ڵ خۆردا ده‌سووپێ ئه‌وانیش ئاوا بۆ سوودی خۆپه‌رستن و له‌گه‌ڵ پارووی چه‌وردا ده‌گه‌پێن، بۆ سوێچی دین و ئابروو ناموس ده‌فرۆشن، ئه‌گه‌ر خودا کردی تووشی خێرو خوشی بوون ئه‌وا عیباده‌ت و به‌نده‌گی و دین شتیکی چاک و پیرۆزه‌ و ئه‌وان پێیان پازین و ده‌یانکه‌ن، وه‌لی ئه‌گه‌ر تووشی کاره‌ساتی یا ناخوشییه‌ک یا تاقی کردنه‌وه‌یه‌کی خودایی بوون، ئه‌وا له‌په‌وروو ده‌که‌ون و چاویان به‌رپێی خۆیان نابینێ و له‌خوداو له‌شوکه‌رو سوپاسی خودا، لووته‌لان، به‌راستی ئه‌م جوړه‌ که‌سانه‌ گه‌وره‌ترین زیان له‌خۆیان ده‌ده‌ن و زیانه‌ و مه‌ندن له‌هه‌ر دوو جیهاندا.

۳۹۹۶- قال ابن عباس (رضي الله عنهما): كَانَ الرَّجُلُ يَقْدَمُ الْمَدِينَةَ، فَإِنْ وَلَدَتْ امْرَأَتُهُ غُلَامًا، وَتَبِعَتْ خَيْلَهُ قَالَ هَذَا دِينٌ صَالِحٌ. وَإِنْ لَمْ تَلِدْ امْرَأَتَهُ وَلَمْ تُنْتِجْ خَيْلَهُ قَالَ هَذَا دِينٌ سَوْءٌ. رواه البخاري^(۲).

ئێبنو عه‌بباس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: بازێ پیاو که‌ کۆچی ده‌کرد بۆ مه‌دینه‌ سه‌یری به‌رژه‌وه‌ندی خۆیی ده‌کرد، جا ئه‌گه‌ر له‌وه‌ دوا ژنه‌که‌ی کوپری ببوایه‌ و ماینه‌که‌ی بزا بایه‌ به‌دلی خۆی، ده‌یگوت: به‌راستی ئه‌م دینه‌ دینی چاکه‌ و ئه‌م شاره‌ پێ و قه‌ده‌می به‌خێره‌، به‌لام ئه‌گه‌ر ژنه‌که‌ی سکی نه‌کردایه‌ و ماینه‌که‌ی قه‌سربوایه‌ ئه‌وا ناسوپاسی ده‌کردو ده‌یگوت: به‌راستی ئه‌م ئایینه‌ ئایینی خراپ بوو، پێ و قه‌ده‌می شه‌ر بوو! (ب).

قال الله تعالى: {هَٰذَا نَخَصِمَانِ اِخْتَصِمَا فِي رَبِّهِمَا فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِّنْ تَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُؤُوسِهِمُ الْحَمِيمُ، يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ، وَلَهُمْ مَقَامِعٌ مِّنْ حَدِيدٍ} (۱۹/۲۲-۲۲).

واته:

(۲) بخاري. تفسير: ۴۷۴.

موسولمانان و کافران دوو دوژمنی راسته‌کی یه‌کترین، که‌وتونه‌ته‌ دوو به‌ره‌کی و شه‌پکردن له‌سه‌ر دینی راستی خودا، موسولمانان ده‌فه‌رموون:

دینی موحه‌مه‌د دینی خودایه

له‌م دینه چه‌وته‌ی نیوه خودایه!

زمانی حالی کافره‌کانیش ده‌لی: وه‌ک له‌ئایه‌ته‌که‌ی پیشتەر ده‌رده‌که‌وی:

دینی‌کمان ده‌وی چهره‌و وه‌له‌ک بێ

جارین که‌وابن و جارین کورته‌ک بێ

وه‌لی ئه‌ی خوشه‌ویست! خۆت و موسولمانان به‌دل سه‌رنجی ئه‌م دیمه‌نه سامناکه به‌فه‌رموون، که چاره‌پروانی دوژمنه‌کانی خودایه: له‌ روژی ژینه‌وه‌دا کافره‌کان کالای ناگیرینان به‌ به‌رده‌په‌ری و که‌واو کراسی تیزاوی قه‌ترانیان به‌بالا ده‌گیرێ، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش ئاوی داخی کولای له‌کول له‌ناو دۆزه‌خدا ده‌کری به‌سه‌ر سه‌ریاندا، به‌و ئاوه له‌ کوله‌ هه‌رچی وا له‌ ناو سکیاندا ده‌تویته‌وه‌و چه‌رم و پیستی له‌شیان داده‌پلۆخی، سه‌رباره‌ی ئه‌مه‌یشه به‌چه‌کوشی ئاسنین سه‌رو گویلاکیان میراز ده‌کری هه‌رکاتی بیانه‌وی له‌ئاگری دۆزه‌خ ده‌رچن (له‌تاو خه‌م و خه‌فه‌ت و په‌ریشانی) ته‌سیان پی‌ده‌کری و دیسان ده‌برینه‌وه‌ بۆناو چاله‌ ناگه‌ره‌کان که‌له به‌ر پیسی و پۆخلی و کیم و زووخ ده‌لیی گه‌پری و لاخه! له‌هه‌مووی خۆشته‌ر ئه‌وه‌یه که فریشته‌کان به‌ته‌وسه‌وه‌ پییان ده‌فه‌رموون: بجیرن تام و چیژی سزای هه‌لچزان به‌ئاگری دۆزه‌خا.

۳۹۹۷- كَانَ أَبُو ذَرٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) يُقْسِمُ إِنَّ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِي حُمْزَةِ وَصَاحِبِيهِ، (وَهُمَا عَلِيٌّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَعَبِيدَةُ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ عَمٍّ) وَعُتْبَةُ وَصَاحِبِيهِ يَوْمَ بَرَزُوا فِي يَوْمِ بَدْرٍ^(۲).

(۲) بخاری. تفسیر: ۴۷۴۳. مسلم. تفسیر: ۷۴۷۸.

جاران ئەبو زەر (خودای ئی رازی بێ) لەسەر ئەمە سویندی دەخوارد: کە ئەم ئایەتە لەشانی حەمزە و هەردوو هاوڕیکەیدا و عەتبە و هەردوو هاوڕیکەیدا نازل بوو، ئەوکاتە کە لەرۆژی غەزای بەدردا چوونە مەیدان بو یەکتەر، هاوڕیکانی ئیمامی هەمزە ئیمامی عەلی و عوبەیدە کۆری حاریثی ئامۆزای بوون (پەزای خودایان لەسەر بێ) (ش) دیارە کە مەبەستی ئەبو زەر (خودای ئی رازی بێ) سەبەبی نووزوولی ئایەتە کە یە، دەنا بە پێی تەفسیرەکان ئایەتە کە عامە و گشتی یە.

۳۹۹۸- عَنْ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَنَا أَوَّلُ مَنْ يَجُثُو بَيْنَ يَدَيِ الرَّحْمَنِ لِلْخُصُومَةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. قَالَ قَيْسٌ وَفِيهِمْ نَزَلْتُ (هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ) قَالَ هُمُ الَّذِينَ بَارَزُوا يَوْمَ بَدْرٍ عَلِيٌّ وَحَمْزَةُ وَغُبَيْدَةُ وَشَيْبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ وَغُبَةُ بْنُ رَبِيعَةَ وَالْوَلِيدُ بْنُ عُتْبَةَ. رواهما الشيخان^(۴).

عەلی (خودای ئی رازی بێ) دەلی: لە رۆژی ژینە وەدا من یە کەم کەس دەبم، کە لەبەر دەمی خودای گەورەدا بەچۆکا دیم و سکاڵای حالی خۆم دەکەم. قەیس دەیگوت: ئەم ئایەتە {هَذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ} لەشانی ئەم دوو دەستەیدا هاتە خوار، کە لە رۆژی غەزای بەدردا چوونە مەیدان بو یەکتەر، دەستە موسولمانەکان عەلی و حەمزە و عوبەیدە بوون دەستە کافرەکانیش شەیبە کۆری پەبیعە و عوبەیدە کۆری پەبیعە و ولیدی کۆری عوتبە بوون (ش).

۳۹۹۹- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «إِلَّمَا سُمِيَ الْبَيْتُ الْعَتِيقَ لِأَنَّهُ لَمْ يَظْهَرْ عَلَيْهِ جَبَّارٌ»^(۵).

عەبدوللای کۆری زوبەیر (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: کە عەبە بۆیە ناو نراوە بەیتولعتیق، واتە: خانە ئازاد

^(۴) بخاری. تفسیر: ۴۷۴۴، ۳۹۶۶، ۴۹۶۹، ۳۹۶۹، ۴۷۴۳. مسلم. تفسیر: ۷۴۷۸، ۷۴۷۹.

^(۵) صحیح عند الترمذی (شرحه).

کراو، چونکه ئازادکراوه له دهسه‌لاتی سته‌مکاران و هیچ زۆردارو زه‌برداری زāl نه‌بووه به‌سه‌ریا (ت-س/ص) مه‌به‌ست له‌م فه‌رمووده‌یه رافه‌ی ئایه‌تی سی‌وسی‌ی سوورده‌تی چه‌جه که ده‌فه‌رموی: {لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ} هه‌یه بو ئیوه له‌و ئازده‌لانه‌دا که ده‌یان به‌ن بو چه‌ره‌م (به‌ست)ی مه‌ککه چه‌ن به‌هره‌یی، وه‌کوو شیرو ماست و دۆو رۆن و په‌نیرو ژاژی و دۆو وشکه‌و که‌شکه‌و که‌ره‌و فروو ده‌له‌مه‌و قه‌یماخ و سه‌رتویژو خه‌سته‌و شیریزو سویره‌که‌و لوړک و سزک و دۆووک و ماستاو، وه‌کوو کوڵک و موو خوری و تووک، وه‌کوو گوشت و پیسته‌و شاخ و ریخۆله‌و ئیسک، وه‌کوو سواربوون و بارپی هه‌لگرتن و جووت، ئەم هه‌موو قازانجانه‌یان بو ئیوه هه‌یه تاکاتی ناوبراو، واته: تا ئه‌وکاته‌ی ده‌یانکه‌ن به‌هه‌دی و دیاری مالی خودا، که کۆنه مالیکی دیرینه‌ی چه‌ن هه‌زار ساله‌ی خودایه، ئیتر ده‌بی له‌وی سه‌ریان بچن بو شایسته‌گانی که‌وان له‌وی (وه‌رگیی).

۴۰۰- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) لَمَّا أَخْرَجَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) مِنْ مَكَّةَ قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَخْرِجُوا نَبِيَّهُمْ لِيَهْلِكَنَّ فَأَنْزَلَ اللَّهُ {أَذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ، الَّذِينَ أَخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ...}. فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّهُ سَيَكُونُ قِتَالٌ. رواهما الترمذي. والله أعلم^(٦).

ئیبنو عه‌باس (خودایان ئی رازی بن) ده‌لی: کاتی که پیغه‌مبه‌ریان وه‌دەرنا له‌مه‌ککه دروودی خودای له‌سه‌ربی و سه‌رو مال و پۆح و چاوو دل به‌قوربانی خاکی ژیریای پیروزی بی، به‌م بو‌نه‌یه‌وه ئه‌بو به‌کر گوتی: ئەم کافرانه پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی خویانیان وه‌دەرنا، به‌راستی ئەمه نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه که خودا له‌ناویان ده‌داو ده‌یان فه‌وتینی، ئیتر خودا ئەم ئایه‌ته‌ی

(٦) حسن عند الترمذي (شرحه).

نارده خوارى: {أَذِنَ لِلَّذِينَ يَقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ، الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَنْ يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ} (۲۲/۳۹-۴۰) واته: ریگه درا بهو موسولمانانه که به ناحق و نارہوا شہریان له گہ لدا دہ کری.. کہ جہنگ بکھن له گہ ل دورژمنه کانا، چونکہ سته میان لی کر اوہو بی گومان خودای گہ ورہ دہ توانی یارمہ تییان بداو هو ی سہرکہ و تنیان بو بسازی نی، ئہ وانہ خانہ و لانہ یان لی تی ک چووہ، پەر دہ وازہو ئاوارہو دہ ربہ دہر بوون، بہ نارہوا زورداری له پرحمہ تی خودا دور له جیگہ و ریگہ ی خو یان ہلی کہ ندوون و پہ راگہندی کردوون، له بہر ہیچ نا تہنیا له بہر ئہوہ نہ بی کہ دہ لئین: پہر و ہر دگاری نی مہ خودای گہ ورہو بی گہ ر دہ! چونکہ قسہ ی ہق له لای سته مکار گہ ورہ ترین جنیوہ پی ی (ت-س/ح).

۶- سوورہ تی مؤمنینون (مہ ککیہ سہ دو ہہ ژدہ نایہ تہ)

سورة المؤمنون (مكية وهي مائة وثمانين عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ، الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَاةِ فَاعِلُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ، إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ، فَمَنْ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ، وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ، أُولَٰئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ، الَّذِينَ يَرِثُونَ الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ} (۲۳/۱-۲۲).

واته و مہ بہ سستی نایہ تہ پیروژہ کان بہم شیعرا نہ دہ زانری:

پیگہ ی رزگاری کوششی دہوی

قو لی لی ہہ لکہ ی بہ روژو شہوی

نویژی پیک و پیک له گہ ل دلگہ رمی

دوور له ناشہ رمی و کاری بی شہ رمی

زه‌کاتی سامان به‌بان دوو چاوان
 بدهی بوّ خودا، به‌شایسته‌گان!
 ده‌سپاک، دامه‌نپاک چون نه‌ی باران
 ته‌ماع نه‌که‌یتنه نامووسى خه‌لکان
 له‌گه‌ل هه‌لآلی خۆتا به‌جوانی
 رابووێره به‌پیتی یاسای یه‌زدانی!
 نه‌وه په‌سه‌نده، نه‌کوو ناشیرین
 زالم که‌سیکه‌ لا‌بدا له‌دین
 ده‌سپاکى و په‌یمان خووی موسولمانه
 نه‌وهی لیلى لا‌دا دیاره نه‌زانه
 نامان سه‌د نامان هه‌تا ده‌توانی
 نویژ نه‌فه‌وتیتنى، بیکه به‌جوانی
 که نه‌مانه‌ت کرد خووش موسولمانی
 بزگاری، به‌پیتی ده‌قی قورنانی
 ده‌بى به‌ وارث فه‌یزی په‌حمانی
 فه‌یضى وا به‌هه‌شت بن به‌قوربانى! ♦

♦ واتاو مه‌به‌ستی قورنان به‌شیر روون ده‌گرتیه‌وه مامۆستا مه‌لاکه‌ریم (خودا پایه‌دار تری
 بکا) له‌به‌رگی پێنجه‌می ته‌فسیری نامی پیرۆزدا له‌ته‌فسیری ئهم ئایه‌ته‌دا: {يعلم ما بین ایدیهم وما
 خلفهم ولا یحیطون به‌ علما} له‌لاپه‌ره (۱۵۳)دا به‌شیر ده‌فه‌رموی: واته:
 زانایه‌ به‌هه‌ر حاله‌ن بن
 چه‌ رابوورد بن چه‌ له‌هه‌ولا بن
 زه‌په‌یه‌ن ون بن کاتى سیاهیى
 نازانه‌ن حاله‌ن (لا‌متن‌هاه‌ی)

هه‌روا مامۆستا له‌ سه‌رانه‌سری ته‌فسیره‌که‌یدا، له‌زۆر شوین مه‌به‌سته‌کانی به‌شیرى جوان
 لێکداوه‌ته‌وه، وه‌ک له‌م شیعردا ده‌فه‌رموی:

۴۰۱- قَالَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ (رضی الله عنه) كَانَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) إِذَا نَزَلَ عَلَيْهِ الْوَحْيُ سَمِعَ عِنْدَ وَجْهِهِ كَدَوِيَّ النَّحْلِ فَأُنْزِلَ عَلَيْهِ يَوْمًا فَمَكَّنَا سَاعَةً فَسَرَّيْنَا عَنْهُ فَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ وَرَفَعَ يَدَيْهِ وَقَالَ «اللَّهُمَّ زِدْنَا وَلَا تَنْقُصْنَا وَآكِرْمَنَا وَلَا تُهِنَّا وَأَعْطِنَا وَلَا تَحْرِمْنَا وَآثِرْنَا وَلَا تُؤْثِرْ عَلَيْنَا وَأَرْضِنَا وَارْضَ عَنَّا». ثُمَّ قَالَ (صلی الله علیه وسلم) «أُنْزِلَ عَلَيَّ عَشْرُ آيَاتٍ مَن أَقَامَهُنَّ دَخَلَ الْجَنَّةَ». ثُمَّ قَرَأَ (قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ) حَتَّى خَتَمَ عَشْرَ آيَاتٍ^(۱).

عومەر (خودای فی رازی بن) گوئی: هه‌رکاتێ پێغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌رین) سرووشی بۆده‌هات له‌ده‌وری سه‌روچاوی گیزه‌یی ده‌بیسترا وه‌کی گیزه‌ی هه‌نگ، رۆژی ئێمه له‌خزمه‌تیا بووین سرووشی بۆهات، له‌پاش تاوی فه‌رامۆشی بۆهات و گرانی هاتنی سرووشه‌که به‌ری دا، ئه‌وجا رووی کرده قیبله‌و هه‌ردوو ده‌ستی به‌رزه‌وه‌کردوو فه‌رمووی: خودایه! ئه‌م په‌حمه‌ته پتر بکه‌و که‌می مه‌که‌ره‌وه‌و قه‌درو ریژمان بگه‌ره‌و سووکمان مه‌که‌و به‌شی باشمان پێبده‌و نائومی‌دو بێ به‌شمان مه‌که‌و نازمان بگه‌ره‌و نازی که‌س مه‌ده‌ به‌سه‌رمانداو، پازیمان بکه‌و لی‌مان پازی به‌پاش ئه‌مه فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌رین): ده‌ ئایه‌تم بۆهاتوون هه‌رکه‌سی پاریان بگه‌ری و ره‌فتاریان پێ بکا ده‌پواته به‌هه‌شت له‌دوا‌ییدا ئه‌م ده‌ئایته‌ی خوینده‌وه به‌ته‌واوی: {قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ} (ت-س/ص).

۴۰۲- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضی الله عنه) قَالَ: أَتَتِ النَّبِيَّ (صلی الله علیه وسلم) الرَّبِيعُ بِنْتُ النَّضْرِ وَكَانَ ابْنُهَا حَارِثَةُ بِنُ سُرَاقَةَ أُصِيبَ يَوْمَ بَدْرٍ أَصَابَهُ سَهْمٌ غَرَبَ فَأَتَتْ رَسُولَ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) فَقَالَتْ أَخْبِرْنِي عَنْ حَارِثَةَ لَيْنَ كَانَ أَصَابَ خَيْرًا

نه‌مه‌یه مه‌به‌س نه‌گه‌ر بزانی

له‌ (كل يوم هو في شأن)

که‌واته به‌نده له‌په‌ره‌وی زانیان ده‌رنه‌جووم. له‌خودا به‌زیاد بێ.

(وه‌رگێڕ)

^(۱) حدیث صحیح عند الترمذی (شرحه).

اِحْتَسَبْتُ وَصَبَرْتُ وَإِنْ لَمْ يُصِيبِ الْخَيْرَ اجْتَهَدْتُ فِي الدُّعَاءِ. فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «يَا أُمَّ حَارِثَةَ إِنَّهَا جَنَّاتٌ فِي جَنَّةٍ وَإِنَّ ابْنَكَ أَصَابَ الْفِرْدَوْسَ الْأَعْلَى وَالْفِرْدَوْسُ رَبْوَةُ الْجَنَّةِ وَأَوْسَطُهَا وَأَفْضَلُهَا». رواهما الترمذي بسندين صحيحين^(۲).

ئەنەس (خودای لی رازی بن) گوئی: حاریثی کوپی پوبه‌یعی کچی نه‌ضر له رۆژی به‌دردا به‌تیری ویل کوژدا، دایکی هاته خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) گوئی: ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! هه‌والی حاریثم پی بفهرموو، حالێ چۆنه، ئەگه‌ر كه‌وتوو به‌سه‌ر خێرو خوشیدا ئەه‌وا منیش پاداشی خۆم له‌سه‌ر ئەم جه‌رگ سووتانه له‌خودای گه‌وره داوا ده‌که‌م و سه‌بر و ده‌قره ده‌گرم، ئەگینا هه‌تا ده‌توانم بۆی ده‌پاریمه‌وه. فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین): ئەه‌ی دایکی حاریثه‌! خۆی به‌هه‌شت له‌ناو به‌هه‌شته‌و کوژده‌که‌ی تۆیش فیرده‌وسی هه‌ره‌بالای وه‌به‌ر كه‌وتوو، ئەه‌و فیرده‌وسی كه‌هه‌ره پۆیه‌ی به‌هه‌شته‌و له‌چه‌قی ناوه‌راستی دایه‌و خوشترین جیگه‌یه‌تی. (ت/س/ص = تیرمیزی به‌سه‌نه‌دیکی سه‌حیح گێراویه‌ته‌وه).

٤٠٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): «أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ وَلَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا أَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ (يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُّوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ) وَقَالَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ)». ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ يُطِيلُ السَّفَرَ أَشْعَثَ أَغْبَرَ يَمُدُّ يَدَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ يَا رَبَّ يَا رَبَّ وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ وَغَدَى بِالْحَرَامِ فَأَنَّى يُسْتَجَابُ لِذَلِكَ». رواه الترمذي ومسلم^(۳).

له‌ئهبو هوره‌یره‌وه، له‌حه‌زه‌ته‌وه ده‌فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین): هه‌ی مه‌ردوم! ئەه‌ی نه‌وه‌ی ئاده‌م! بزانه‌ن خودا بو‌خۆی پاک و خاوینه، هه‌رچیش

^(۲) صحیح عند الترمذی.

^(۳) مسلم: زکاة: ۲۳۴۲. ترمذی. تفسیر القرآن: ۲۹۸۹.

پاک و حال و خاوین نه‌بی وه‌ری ناگری و قه‌بوولی ناکا، بزانی خودا چی
 فه‌مانیکی کردوو به‌پیغه‌مبه‌ران، له‌باره‌ی هه‌ندی شته‌وه هه‌مان
 فه‌مانیشی کردوو به‌موسولمان و خاوه‌ن باوه‌ره‌کان، نه‌وه‌تانی به
 پیغه‌مبه‌ره‌کان ده‌فه‌رموی: {يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا
 إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ} (۵۱/۲۳) وه به‌موسولمانان و خاوه‌ن باوه‌ره‌کانیش
 ده‌فه‌رموی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ} (۱۷۲/۲). نه‌بو
 هوره‌یره‌ گوتی: هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) باسی هه‌ندی که‌سی کرد،
 که طاعه‌تیکی جوانی خودا ده‌که‌ن به‌لام نان و ئاوه‌که‌یان هه‌رامه،
 فه‌رموی: هه‌ندی که‌س ده‌چن بو سه‌فه‌ری دوورو درێژو قژیان گف
 ده‌بی و چلک و تۆزیان لی ده‌نیشی و سه‌رگه‌رمی به‌نده‌یی خاوه‌ن و به‌کول و
 به‌دل ده‌ست درێژ ده‌که‌ن به‌ره‌و ئاسمان که قیبه‌لگای نزاو پارانه‌وه‌یه‌و
 ده‌لین: خودایه! نه‌وه‌م پی بده، خودایه! له‌و ده‌ردو به‌لایه‌ لام بده، نه‌و
 خواردنه‌که‌ی هه‌رامه، خواردنه‌وه‌که‌ی هه‌رامه، به‌هه‌رام گوشت کراوه،
 ئیتر له‌کوئی دووعاو نزاو نه‌و جوړه که‌سه‌یه‌ گیرا ده‌بی! (ت/م) واتای
 نایه‌ته‌کان له‌سه‌ره‌تای (کتاب الطعام والشراب) دا رویشته.

۴۰۰۴ - قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) سَأَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ هَذِهِ
 الْآيَةِ (وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَةٌ) قَالَتْ عَائِشَةُ أَهْمُ الَّذِينَ يَشْرَبُونَ الْخَمْرَ
 وَيَسْرِقُونَ؟ قَالَ «لَا يَا بِنْتُ الصَّدِّيقِ وَلَكِنَّهُمْ الَّذِينَ يَصُومُونَ وَيُصَلُّونَ وَيَتَصَدَّقُونَ
 وَهُمْ يَخَافُونَ أَنْ لَا يَقْبَلَ مِنْهُمْ أُولَئِكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا
 سَابِقُونَ»^(۴).

عائیشه (خودای لی رازی بن) گوتی: له‌پیغه‌مبه‌رم پرسسی بو نه‌م نایه‌ته
 {وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجَلَةٌ} (۶۰/۲۳). واته: وه نه‌و که‌سانه
 که‌خیر ده‌که‌ن و زه‌کات ده‌ده‌که‌ن، له‌هه‌مان کاتا به‌کردنی خیر و زه‌کات و

^(۴) صحیح عند الترمذی.

چاکه له‌خۆیان بایی نابن و ناگۆڕین، به‌لکوو له‌ترسی خودا دلیان ده‌له‌رزئ و له‌مه‌کری خودا ئەمین نین و مه‌ترسی ئەوه‌یان هه‌یه که ئەوه‌یان لی وهرنه‌گیری. گوتم: ئایا ئەمانه‌ی له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراون ئەو که‌سانه‌ن که‌مه‌ی ده‌خۆنه‌وه‌و دزی ده‌که‌ن، بۆیه ده‌ترسن که طاعة‌ته‌که‌یان بدریته‌وه به‌سه‌ریاندا؟ فه‌رمووی نه‌ء، ئەه‌ی کچی ئەبویه‌کری صد‌دیق! به‌لکوو ئەمانه ئەو که‌سانه‌ن که‌زۆر به‌جوانی رۆژوو ده‌گرن و نوێژ ده‌که‌ن و خێرو خێرات ده‌که‌ن و زه‌کات ده‌دن، له‌گه‌ڵ ئەوه‌یشدا هه‌ر ده‌ترسن له‌خوداو مه‌ترسی ئەوه‌یان هه‌یه که‌خودا بی باکه، بالā ده‌ستی نییه، ئەگه‌ر لیان گه‌را نه‌کا چاریان چیه‌یه هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: ئەوانه خودا ده‌ره‌ه‌قیان ده‌فه‌رموئ: {أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ} (۶۱/۲۳) واته: ئا ئەوانه بۆکاری خێرو بۆ خێرو خێرات و بۆچاکه کردن سه‌ریان پێوه نییه‌و گشت کاتێ له‌مه‌یدانی باشی و خودانا‌سیدا له‌پیشه‌وه‌ن، ئیتر چۆن باده نووشی ده‌که‌ن و دزی و فزی ده‌که‌ن!

۴۰۰۵- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ (وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ) قَالَ «تَشْوِيهِ النَّارُ فَتَقْلَصُ شَفَّتُهُ أَعْلَى حَتَّى تَبْلُغَ وَسَطَ رَأْسِهِ وَتَسْتَرْخِي شَفَّتُهُ السُّفْلَى حَتَّى تَضْرِبَ سُرَّتَهُ». رواهما الترمذي بسند صحيح. نَسَّالَ اللَّهُ السِّرَّ وَالسَّلَامَةَ، آمِينَ^(۵).

ئەبو سه‌عیدی خودری (خودای ئازادی بن) له‌حه‌زه‌ته‌وه ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای له‌سه‌رین) ئەم ئایه‌ته {تَلْفَحُ وَجُوهُهُمْ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ} (۱۰۷/۲۳) که مانای وایه: ئەوانه‌ی له‌پاش کێشانه‌ی کرداریان ده‌برین بۆ دۆزه‌خ، حالیان زۆر شه‌ره، هه‌رجاره‌ی به‌جۆری جه‌زه‌به ده‌درین، زمانه‌و بلیسه‌ی ئەو ناگه‌ر هه‌تا هه‌تاییه ده‌م و چاویان باوه‌شین ده‌کاوه‌لی ده‌په‌روزین و

^(۵) صحیح عند الترمذی.

لہوینہی داری سوتہ مہرؤ ہلئ دہقرچینئو لیویان زل دہبی و ہکوو
قہراخی کولیرہی سوتتاو فہرموی: ئہم ئایہ تہ باسی ئہو حالہی
دؤزہ خییہ، کہ لیوی سہرووی ہل دہقرچی و ہل دہگہریتہ وہ ہتا
دہگاتہ ناوہراستی سہری و ہک چؤن کلاشی پہرؤیین لووتہ کہی ہل
دہگہریتہ وہ ئاوا و ہلیوی خوارووشی شور دہبیہ وہ ہتا دہدا لہ ناوکی
خودا پہ نامان بدا، بہراستی دہبی بہ رموزن (ت-س/ص) رہمہت
لہ وکسہ دہلئ:

گہر تو لہ گوتار مہ بہستت خواہ
قسہی پہواں تو جیگہی پہزایہ
کہواتہ دیمہن گہرچی سامناکہ
دووری مہزانہ، خودا بن باکہ
خودا! لہچارہی نورس دادمین:
دانبئ: موری (نووری موئمیین)
ہہروا لہچارہی فارسس باوکی
ہہروا لہچارہی نامینہی دایکی!
ہہروا لہچارہی گشت موسولمانئ
لہجن سجدہ کہی موری جوان دانئ!

۷- سوورہ تی نوور

(ئہم سوورہ تہ مہدہ نییہ، شہست و دوو، یا شہست و چوار ئایہ تہ)
سورة النور (مدنية وهي ثنتان أو أربع وستون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۰۶- عَنْ مَرْثَدُ بْنُ أَبِي مَرْثَدٍ (رضي الله عنه) قَالَ: كَانَتْ امْرَأَةٌ بَغِيٌّ بِمَكَّةَ يُقَالُ
لَهَا عَنَاقُ وَكَانَتْ صَدِيقَةً لِي فَقَابِلْتَنِي بِمَكَّةَ لَيْلَةً، فَقَالَتْ: هَلَمْ، فَبِتْ عِنْدَنَا اللَّيْلَةَ.
فَقُلْتُ يَا عَنَاقُ حَرَّمَ اللَّهُ الزَّناَ. فَلَمَّا قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ أَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)

فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَيْكَ عَنَاقًا، فَأَمْسَكَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَلَمْ يَرُدَّ عَلَى شَيْئًا حَتَّى نَزَلَتْ (الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرْمٌ ذَلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «يَا مَرْتَدُّ لَا تَنْكِحُهَا». رواه الترمذي (أي مطولا بسند حسن).^(۱)

مه‌رته‌دی کوری ئه‌بو مه‌رته‌د (خودای ئی رازی بئی) گوتی: له‌مه‌ککه ئافره‌تیکی خراپ هه‌بوو، ناوی عه‌ناق بوو، کۆنه دۆستم بوو، شه‌وی له‌مه‌ککه تووشم بوو، گوتی: ئه‌ی مه‌رته‌دا! وه‌ره ئه‌م شه‌و له‌لای من رابووێره، گوتم: ئه‌ی عه‌ناق!! خودا داوینپیس قه‌ده‌غه کردوو، حیزایه‌تی و موسولمانه‌تیان نه‌گوتوو، جا که چووم بۆ مه‌دینه چووم بۆلای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) عه‌زیم کرد: قوربان! عه‌ناق ماره ده‌که‌م، چه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) نه‌ ده‌نگی کردو نه‌ وه‌لامی دامه‌وه، هه‌تا ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه {الزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ} (۳/۲۴) واته: سته‌مه بۆ پیاوی موسولمانی له‌خودا ترس بتوانی له‌گه‌ڵ ئافره‌تی به‌دخووی داوین پیسدا هه‌لبکا، له‌به‌ر ئه‌وه زۆر تر وایه که پیاوی داوینپیس ژنی داوینپیس دینن، یا ژنی بته‌رست ده‌هینن هه‌روه‌ها ژنی داوینپیس پیاوی به‌قه‌درو به‌پێزو باش ماره‌ی ناکا، مه‌گه‌ر پیاویکی زیناکار ماره‌ی بکا، یا پیاویکی کافری بئی دین پێی پازی بئی و بیخوای بۆ خۆی، ئه‌م ده‌ستوو رو باوه وه‌ها قورسی به‌ستوو له‌ناو دلێ خه‌لکا و اسه‌ری گرتوو ده‌لێی حه‌رامه له‌ناو موسولمانانا). ئه‌وجا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: ئه‌ی مه‌رته‌دا! ماره‌ی مه‌که (ت-س/ح) قال المصنف (رحه الله ورضوانه عليه) في شرحه على تاجه المباركين الميمونين: والواجب الزوج بالعفقات لحديث: (تخيروا لنطفكم فان العرق دساس) واته: دانهری تاجی پیرۆز له‌شه‌رحه پیرۆزه‌که‌ی سه‌رتاج دا که به‌خامه‌ی خۆیه‌تی ده‌فه‌رموئ: پێویسته، پیاوی موسولمان ژنیکی

(۱) حسن عند الترمذي.

مەرد بخوازی لەبەر ئەم فەرموودەیە کە دەرەموی: دایکیکی باشی
پەسەن هەلبژێرن بۆ نەوهی خۆتان و لەخاکیکی پاكا تۆماوی خۆتان
بوه‌شینن! چونکە پەگ دزەو دەمار دەپواو پەوشی باش و خراپ لە
بنەچەیی خۆی وەرەگرتو منال دەچیتەوه سەر پەگەزو پەسەنی خۆی
لەهەردوو سەرەوه، چونکە لەمنال دا خوینی باوان و خالوان تیکەل دەبی
(لە کوردی دا دەلین: گیا لەسەر بنجی خۆی دەپویتەوه). (وەرگیر)

٤٠٠٧ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) أَنَّ هِلَالَ بْنَ أُمَيَّةَ قَدَفَ امْرَأَتَهُ عِنْدَ النَّبِيِّ
(صلى الله عليه وسلم) بِشَرِيكِ ابْنِ السَّحْمَاءِ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «الْبَيِّنَةُ أَوْ حَدٌّ فِي
ظَهْرِكَ». فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِذَا رَأَى أَحَدُنَا الرَّجُلَ عَلَى امْرَأَتِهِ يَنْطَلِقُ يَلْتَمِسُ الْبَيِّنَةَ. قَالَ
فَجَعَلَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ «الْبَيِّنَةُ وَإِلَّا فَحَدٌّ فِي ظَهْرِكَ». قَالَ فَقَالَ هِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ
وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ إِنِّي لَصَادِقٌ وَلَيُنَزِّلَنَّ اللَّهُ فِي أَمْرِي مَا يُبْرِئُ بِهِ ظَهْرِي مِنَ الْحَدِّ قَالَ
فَنَزَلَ جِبْرِيلُ - قَالَ - فَأَنْزَلْتَ عَلَيْهِ (وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ) حَتَّى بَلَغَ (وَالْخَامِسَةَ أَنَّ
غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ) قَالَ فَانصَرَفَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَرْسَلَ
إِلَيْهِمَا قَالَ فَجَاءَ فَقَامَ هِلَالُ بْنُ أُمَيَّةَ فَشَهِدَ وَالنَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ «إِنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ أَنَّ
أَحَدَكُمَا كَاذِبٌ فَهَلْ مِنْكُمَا مِنْ تَائِبٍ». فَقَامَتِ فَشَهِدَتْ فَلَمَّا كَانَ عِنْدَ الْخَامِسَةِ قَالَ
النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «وَقَفُّوْهَا فَإِنَّهَا مُوجِبَةٌ». قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ فَتَلَكَّاتٍ وَتَكَصَّتْ حَتَّى
ظَنَّنَا أَنَّهَا سَتَرْجِعُ ثُمَّ قَالَتْ لَا أَفْضَحُ قَوْمِي سَائِرَ الْيَوْمِ. قَالَ فَمَضَتْ فَفَرَّقَ بَيْنَهُمَا قَالَ
وَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم): أَنْصِرُوهَا فَإِنْ «وَأِنْ جَاءَتْ بِهِ أَكْحَلُ الْعَيْنَيْنِ سَابِغَ الْإِلْتَيْنِ
خَدْلَجَ السَّاقَيْنِ فَهُوَ لِشَرِيكِ ابْنِ سَحْمَاءَ». فَجَاءَتْ بِهِ كَذَلِكَ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم)
«لَوْلَا مَا مَضَى مِنْ كِتَابِ اللَّهِ لَكَانَ لِي وَلَهَا شَأْنٌ». زَادَ فِي رِوَايَةٍ: ثُمَّ قَضَى بِالْوَلَدِ
لِلْمَرْأَةِ وَفَرَّقَ بَيْنَ الْمُتَلَاعِنِينَ ثُمَّ جَرَتْ السُّنَّةُ فِي الْمِيرَاثِ أَنْ يَرِثَهَا وَتَرِثَ مِنْهُ مَا فَرَضَ اللَّهُ
لَهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ^(٢).

(٢) بخاری. تفسیر. ٤٧٤٥، ٤٧٤٦، ٤٧٤٧. تقدم برقم ٢٢٥٠/١ و ٢٢٥١/٢ مجلد ثالث. تسلسل ٦٩

تجريد/ ٤ ل-٤٦٦ رقم: ١٦٦٦ - ٤٧٤٧ فتح الباري.

→ (ب-۳ ز-۶۹ ل-۱۶۷ ف-۱+ف-۲) ئەم فەرمووده‌یه له‌به‌رگی سێدا له‌باسی شه‌ره‌نه‌فریندا رابورد والی‌ره‌ش ده‌ینوسین، چونکه زیاده‌ی به‌سوودی زۆری تری تیا‌دایه: ئیبنو عه‌بباس (خودایان لای رازی بێ) ده‌لێ: هیلالی کوپی ئومه‌یه هاته لای چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) شه‌ریکی کوپی سه‌حمای نا به‌قنگی ژنه‌که‌ی خۆیه‌وه‌و گوتی: به‌سه‌ر ژنه‌که‌مه‌وه گرتوومه، چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) فەرمووی: شتی وا به‌قسه‌ی پروت ناسه‌لمی، یا به‌لگه‌و شایه‌ت پاست ده‌که‌یه‌وه یا داری هه‌ددی بوختیان له‌پشتت ده‌دری! گوتی: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئە‌مه چۆن حالیکه، کاتی پیاوی به‌سه‌ر پشتی ژنی خۆمانه‌وه بگرین برۆین به‌شوین، به‌لگه‌و شایه‌تدا بگه‌ڕیین! چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) فەرمووی: هه‌رئه‌وه‌یه یا خود به‌لگه‌ په‌یدا ده‌که‌ی یا خۆت ئاماده‌که بۆ داری هه‌ددی بوختان بۆ ژنی مه‌رد. هیلالیش گوتی: به‌و خودایه که‌ئهم ئایینه پاست و دروسته‌ی به‌تۆدا بۆ ئیمه ناردوه قسه‌که‌م پاسته، که‌وابوو لیم پوونه که‌ خودا سرووشت بۆ ده‌نی‌ری و پشتی من رزگار ده‌کا له‌داری هه‌دد، چونکه خودا له‌گه‌ل هه‌قه، ئیتر جوبرائیل ئە‌م ئایه‌ته‌ی بۆ چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) هینا: {وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ} (۶/۲۴) واته: ئە‌و می‌ردانه‌ی که به‌ده‌می خۆیان تۆمه‌تی حی‌زیتی ده‌دن له‌ ژنه‌کانیان و جگه له‌ خۆیان شایه‌ت و به‌لگه‌ی تریان نییه، ئە‌وه بۆ ئیسپاتی ئە‌م داوا‌یه ده‌بی خۆی له‌لای قازی، له‌ناو کۆمه‌لیکا چوار جار شایه‌تی بدا: بلێ: شایه‌تی ده‌ده‌م به‌ خودا که‌من پاست ده‌لیم له‌وه‌دا که‌ ده‌لیم به‌ژنه‌که‌م، وه‌کوو داوینپیس‌ی بێ. وه‌ئه‌گه‌ر ویستی حاشا له‌هاوپشتی و باوکی‌تی مندا‌له‌که‌یشی بکا ئە‌وا له‌هه‌موو شایه‌تییه‌کانیدا بلێ: وه ئە‌و مندا‌له‌یش که‌له‌لای ژنه‌که‌یه له‌من نییه. وه بۆ جاری پینجه‌م بلێ: له‌عنه‌ت و نه‌فرینی خودام له‌سه‌ر بێ ئە‌گه‌ر درۆ بکه‌م له‌م وه‌پال‌دان (نسبت) ه‌دا. ئیتر چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) وازی له‌هیلال هینا و ناردی به‌شوین ژنه‌که‌یدا و هیلال

هات شایه‌تییه‌که‌ی خۆی له‌سه‌ر شیوه‌ی پیشوودا، چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) ئامۆژگاری کردن و فهرمووی: خودا بۆخۆی ده‌زانێ که‌ئێوه لایه‌ک‌تان درۆ ده‌که‌ن، ده‌ی که‌ستان ده‌یه‌وێ له‌قسه‌ی خۆی په‌شیمان ببێته‌وه‌و ته‌وبه‌ی لێ بکا به‌لام ژنه‌که‌ش هه‌لساو چوار جار شایه‌تی داو گوتی: شایه‌تی ده‌ده‌م به‌خودا بێ‌گومان ئه‌م می‌رده‌ی من درۆزنه‌و ئه‌وه شه‌لتاخ بوو کردی به‌منا به‌لام که‌ گه‌یشته‌ سه‌رشایه‌تی جاری پینجه‌م، به‌ریان لێ برییه‌وه‌و رایان وه‌ستان و گوتیان: ئه‌م پینجه‌مه‌یان سزاو تۆله‌ی خودا مسۆگه‌ر ده‌کا، ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وێ پێ له‌ راستی بنی هیشتا ماوه‌ت ماوه‌، ژنه‌که‌ش هه‌لوێستیکی کردو پاماو چاش بوو، ته‌نانه‌ت ئیمه‌ زه‌ینمان بۆ ئه‌وه‌ چوو که‌وا په‌شیمان ده‌بییه‌وه‌ له‌قسه‌ی خۆی و ده‌چیته‌ ژێر تاوانه‌که‌ی، که‌چی سه‌ره‌نجام گوتی: نابم به‌مایه‌ی سه‌رشۆری بۆ که‌سوکاره‌که‌م و هۆزی خۆم به‌دناوناکه‌م هه‌تا هه‌تایه‌، وه‌شایه‌تی پینجه‌میشی دا، جا چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) فهرمووی: چاوی تیپن، ئه‌گه‌ر ئه‌م ژنه‌ منالیکێ چاوپه‌رشی چاو قه‌ویله‌ی سمت قه‌وی سمت پانی قوڵ قه‌ویله‌ی بوو ئه‌وه‌ واده‌زانم که‌می‌رده‌که‌ی راست ده‌کا و ژنه‌که‌ درۆده‌کا و ئه‌ومنا له‌ هی شه‌ریکی کوپی سه‌حمایه‌. جاکاتی که‌ مناله‌که‌ له‌دایک بوو، چه‌زهرت چۆنی فهرموو ئاوابوو، بۆیه‌ که‌به‌م حاله‌ی زانی فهرمووی: حوکم و بریاری قورئانی فهرمووده‌و نامه‌ی خودا رابورد، وه‌جیی خۆی گرت و هه‌لئاوه‌شییه‌وه‌، ده‌نا ئه‌گه‌ر له‌به‌ر حوکمی ئایه‌تی شه‌ره‌ نه‌فرین نه‌بێ خۆم ده‌مزانی چیم له‌م ژنه‌ ده‌کرد! له‌ گیرانه‌وه‌یه‌کا: ئه‌مه‌ی پتر کردوو: ئه‌وجا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) بریاری دا که‌ مناله‌که‌ هی ژنه‌که‌یه‌ و ژن و می‌رده‌که‌یش (که‌شه‌ره‌نه‌فرینیان له‌ناو خویانا کرد) له‌یه‌کی جیاکردنه‌وه‌. له‌پاشا بۆ که‌له‌پوریش بوو به‌ یاساو ده‌ستور که‌ منالی ژن له‌ هه‌ل و مه‌رجی وادا به‌پیی پشکی دیاری کراوی خۆی که‌له‌پوور له‌دایکی وه‌رده‌گرێ، وه‌ دایکیشی هه‌روه‌ها به‌شه‌ که‌له‌پووری خۆی له‌و مناله‌ به‌رده‌که‌وێ (ب/ت). له‌عه‌ینی دا شیخی

عه‌ینی (همزای خودای لئ بن) ده‌فه‌رموی: عیکریمه (خودای ئی رازی بن) ده‌لئ: ئەم منالە له پاشا بوو به فه‌رمانه‌واو ئەمیره‌سه‌ر میصر، وه‌ناوی باوکی نه‌ده‌زانرا. (وه‌رگێڕ)

قال الله تعالى: {إِنَّ الَّذِينَ جَاؤُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ} (١١/٢٤).

٤٠٨- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا) قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ سَفَرًا أَقْرَعَ بَيْنَ أَرْوَاجِهِ، فَأَيَّتَهُنَّ خَرَجَ سَهْمُهَا خَرَجَ بِهَا مَعَهُ، فَأَقْرَعَ بَيْنَنَا فِي غَزْوَةِ غَزَاهَا فَخَرَجَ سَهْمِي، فَخَرَجْتُ مَعَهُ بَعْدَ مَا نَزَلَ الْحِجَابُ، فَأَنَا أُحْمَلُ فِي هَوْدَجٍ وَأُنْزَلُ فِيهِ، فَسِرْنَا حَتَّى إِذَا فَرَغَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ غَزْوَتِهِ تِلْكَ، وَنَعَلْ، وَدَكُونَا مِنَ الْمَدِينَةِ، آذَنَ لَيْلَةً بِالرَّحِيلِ، فَقُمْتُ حِينَ آذَنُوا بِالرَّحِيلِ، فَمَتُّ حَتَّى جَاوَزْتُ الْجَيْشَ، فَلَمَّا قَضَيْتُ شَأْنِي أَقْبَلْتُ إِلَى رَحْلِي، فَإِذَا عَقْدٌ لِي مِنْ جَزَعِ أَظْفَارٍ قَدْ انْقَطَعَ، فَالْتَمَسْتُ عَقْدِي وَحَبَسِي ابْتِغَاؤُهُ، فَأَقْبَلَ الرَّهْطُ الَّذِينَ كَانُوا يَرْحَلُونَ لِي، هَوْدَجِي فَرَحَلُوهُ عَلَى بَعِيرِي وَهُمْ يَخْسِبُونَ أَلْيَ فِيهِ، وَكَانَ النِّسَاءُ إِذْ ذَاكَ خِفَافًا لَمْ يَتَقْلَهُنَّ اللَّحْمُ، وَإِنَّمَا يَأْكُلْنَ الْعُلُقَةَ مِنَ الطَّعَامِ، فَلَمْ يَسْتَكْبِرِ الْقَوْمُ حَقَّةَ الْهَوْدَجِ حِينَ رَفَعُوهُ، وَكُنْتُ جَارِيَةً حَدِيثَةَ السِّنِّ، فَبَعَثُوا الْجَمَلَ وَسَارُوا، فَوَجَدْتُ عِقْدِي بَعْدَ مَا اسْتَمَرَّ الْجَيْشُ، فَجِئْتُ مَنَازِلَهُمْ وَلَيْسَ بِهَا دَاعٍ وَلَا مَجِيبٌ، فَأَمَمْتُ مَنْزِلِي الَّذِي كُنْتُ بِهِ وَظَنَنْتُ أَنَّهُمْ سَيَفْقِدُونِي فَيَرْجِعُونَ إِلَيَّ، فَبَيْنَا أَنَا جَالِسَةٌ فِي مَنْزِلِي غَلَبَتْنِي عَيْنِي فَنِمْتُ، وَكَانَ صَفْوَانُ بْنُ الْمُعَطَّلِ السُّلَمِيُّ الدَّكُونِيُّ مِنْ وَرَاءِ الْجَيْشِ، فَأَصْبَحَ عِنْدَ مَنْزِلِي فَرَأَى سَوَادَ إِنْسَانٍ نَائِمٍ فَأَتَانِي، فَعَرَفَنِي حِينَ رَأَى وَكَانَ يَرَانِي قَبْلَ الْحِجَابِ فَاسْتَيْقَظْتُ بِاسْتِرْجَاعِهِ حِينَ عَرَفَنِي. فَخَمَّرْتُ وَجْهِي بِجِلْبَابِي وَاللَّهُ مَا كَلَّمَنِي كَلِمَةً وَلَا سَمِعْتُ مِنْهُ كَلِمَةً غَيْرَ اسْتِرْجَاعِهِ حَتَّى أَتَاخَ رَاحِلَتَهُ، فَوَطِئَ عَلَى يَدَيْهَا فَارْكَبْتُهَا فَانْطَلَقَ يَقُودُ بِي الرَّاحِلَةَ، حَتَّى أَتَيْنَا الْجَيْشَ بَعْدَ مَا نَزَلُوا مُوْغِرِينَ فِي نَحْرِ الظُّهَيْرَةِ، فَهَلَكَ مَنْ هَلَكَ، وَكَانَ الَّذِي تَوَلَّى الْإِفْكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي ابْنِ سُلُولٍ، فَقَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَاشْتَكَيْتُ شَهْرًا وَالنَّاسُ يُفِيضُونَ فِي قَوْلِ أَصْحَابِ

الإِفْكِ، لَا أَشْعُرُ بِشَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ وَيَرِيئُنِي فِي وَجَعِي أَنِّي لَا أَرَى مِنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) اللَّطْفَ الَّذِي كُنْتُ أَرَى مِنْهُ حِينَ أَشْتُكِي، إِنَّمَا يَدْخُلُ عَلَيَّ فَيُسَلِّمُ ثُمَّ يَقُولُ: كَيْفَ تَيْكُمُ ثُمَّ يَنْصَرِفُ وَلَا أَشْعُرُ بِالشَّرِّ. حَتَّى خَرَجْتُ بَعْدَمَا نَقَهْتُ، فَخَرَجْتُ مَعِيَ أُمُّ مِسْطَحٍ قَبْلَ الْمَنَاصِعِ وَهُوَ مُتَبَرِّزُنَا، وَكُنَّا لَا نَخْرُجُ إِلَّا لَيْلًا إِلَى لَيْلٍ، وَذَلِكَ قَبْلَ أَنْ تَتَّخِذَ الْكُفْفَ قَرِيبًا مِنْ بَيْوتِنَا، وَأَمْرُكَ أَمْرُ الْعَرَبِ الْأَوَّلِ فِي التَّبَرُّزِ قَبْلَ الْغَائِطِ، فَكُنَّا تَتَأَدَّى بِالْكَفِّ أَنْ تَتَّخِذَهَا عِنْدَ بَيْوتِنَا، فَاَنْطَلَقَ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ بِنِ اثْنَاةٍ وَهِيَ بِنْتُ أَبِي رَهْمٍ بِنْتُ عَبْدِ مَنَافٍ وَأُمُّهَا خَالَةُ أَبِي بَكْرٍ الصَّدِيقِ فَاقْبَلْتُ أَنَا وَأُمُّ مِسْطَحٍ قَبْلَ بَيْتِي، وَقَدْ فَرَعْنَا مِنْ شَأْنِنَا فَعَثَرْتُ أُمُّ مِسْطَحٍ فِي مِرْطَهِهَا فَقَالَتْ: تَعَسَ مِسْطَحٌ، فَقُلْتُ لَهَا: بِئْسَ مَا قُلْتَ، أَتُسَيِّئُ رَجُلًا شَهِدَ بَذْرًا، قَالَتْ: أَيُّ هَتَّاهُ أَلَمْ تَسْمَعِي مَا قَالَ. قُلْتُ: وَمَا قَالَ؟ فَأَخْبَرْتَنِي بِقَوْلِ أَهْلِ الإِفْكِ، فَازْدَدْتُ مَرَضًا عَلَى مَرَضِي، فَلَمَّا رَجَعْتُ إِلَى بَيْتِي وَدَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) ثُمَّ قَالَ: كَيْفَ تَيْكُمُ. فَقُلْتُ: أَتَأْذَنُ لِي أَتِي أَبَوَيَّ. قَالَتْ: وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أُسْتَيْقِنَ الْخَبَرَ مِنْ قَبْلِهِمَا، فَأَذِنَ لِي رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَجِئْتُ أَبَوَيَّ فَقُلْتُ لَأُمِّي: يَا أُمَّتَاهُ مَا يَتَحَدَّثُ قَالَتْ: يَا بُنَيَّةُ هَوْنِي عَلَيْكَ فَوَاللَّهِ لَقَلَّمَا كَانَتْ امْرَأَةً قَطُّ وَضِيئَةً عِنْدَ رَجُلٍ يُحِبُّهَا لَهَا ضَرَائِرُ إِلَّا أَكْثَرْنَ عَلَيْهَا. فَقُلْتُ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَلَقَدْ تَحَدَّثُ النَّاسُ بِهِدَا؟ قَالَتْ: فَبَكَيْتَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ حَتَّى أَصْبَحْتُ لَا يَرَقًا لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَحِلُ بَنُومٍ حَتَّى أَصْبَحْتُ أَبْكِي فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ وَأَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ (رضي الله تعالى عنهما) حِينَ اسْتَلْبَثَ الْوَحْيُ، يَسْتَاْمِرُهُمَا فِي فِرَاقِ أَهْلِهِ، فَأَمَّا أُسَامَةُ فَأَشَارَ عَلَيْهِ بِالَّذِي يَعْلَمُ مِنْ بَرَاءَةِ أَهْلِهِ وَبِالَّذِي يَعْلَمُ لَهُمْ فِي نَفْسِهِ مِنَ الْوُدِّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَهْلَكَ وَمَا نَعْلَمُ إِلَّا خَيْرًا، وَأَمَّا عَلِيٌّ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَمْ يُضَيِّقِ اللَّهُ عَلَيْكَ وَالنِّسَاءُ سِوَاهَا كَثِيرٌ، وَإِنْ تَسَالُ الْجَارِيَةُ تُصَدِّقُكَ قَالَتْ: فَدَعَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بَرِيرَةَ فَقَالَ: أَيُّ بَرِيرَةَ هَلْ رَأَيْتِ مِنْ شَيْءٍ يَرِيئُكَ. قَالَتْ: لَا وَالَّذِي بَعَثَكَ بِالْحَقِّ، إِنْ رَأَيْتُ عَلَيْهَا أَمْرًا أَغْمَصُهُ عَلَيْهَا أَكْثَرَ مِنْ أَنَّهَا جَارِيَةٌ حَدِيثَةُ السِّنِّ نَتَامُ عَنْ عَجِينِ أَهْلِهَا فَتَأْتِي الدَّاجِنُ فَتَأْكُلُهُ. فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَاسْتَعْدَرَ مِنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي ابْنِ سَلُولٍ فَقَالَ: وَهُوَ عَلَى الْمَنَبْرِ يَا مَعْشَرَ الْمُسْلِمِينَ مَنْ

يَعْدِرُنِي مِنْ رَجُلٍ قَدْ بَلَغَنِي أَذَاهُ فِي أَهْلِي، فَوَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا خَيْرًا،
وَلَقَدْ ذَكَرُوا رَجُلًا مَا عَلِمْتُ عَلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا، وَمَا كَانَ يَدْخُلُ عَلَى أَهْلِي إِلَّا مَعِيَ،
فَقَامَ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا أَعْذِرُكَ مِنْهُ، إِنْ كَانَ مِنَ الْأَوْسِ ضَرَبْتُ
عُنُقَهُ، وَإِنْ كَانَ مِنْ إِيْخْوَانِنَا مِنَ الْخَزَرَجِ أَمَرْتَنَا فَفَعَلْنَا أَمْرَكَ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ عَبَادَةَ
وَكَانَ قَبْلَ ذَلِكَ رَجُلًا صَالِحًا وَلَكِنْ احْتَمَلْتُهُ الْحَمِيَّةَ فَقَالَ لِسَعْدٍ: كَذَبْتَ لَعَمْرُ اللَّهِ،
لَا تَقْتُلُهُ وَلَا تَقْدِرْ عَلَى قَتْلِهِ، فَقَامَ أُسَيْدُ بْنُ حُضَيْرٍ فَقَالَ لِسَعْدِ بْنِ عَبَادَةَ: كَذَبْتَ
لَعَمْرُ اللَّهِ لَنَقْتُلَنَّهُ، فَإِنَّكَ مُنَافِقٌ تُجَادِلُ عَنِ الْمُنَافِقِينَ. فَتَشَاوَرَ الْحَيَّانِ الْأَوْسُ
وَالْخَزَرَجُ حَتَّى هَمُّوا أَنْ يَقْتُلُوا وَرَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَلَى الْمِنْبَرِ فَلَمْ يَزَلْ
يُخَفِّضُهُمْ حَتَّى سَكَتُوا وَسَكَتَ (وَانصرفت النبي صلى الله عليه وسلم) إِلَى بَيْتِهِ) قَالَتْ:
فَبَكَيْتُ يَوْمَ ذَلِكَ لَا يَرْقَأُ لِي دَمْعٌ وَلَا أَكْتَحِلُ بَنُوْمٌ، فَأَصْبَحَ عِنْدِي أَبُوَايَ، عِنْدِي
وَقَدْ بَكَيتُ لَيْلَتَيْنِ وَيَوْمًا وَهُمَا يَظُنَّانِ أَنَّ الْبُكَاءَ قَالِقٌ كَبِدِي. فَبَيْنَا هُمَا جَالِسَانِ
عِنْدِي وَأَنَا أَبْكِي فَاسْتَأْذَنْتِ عَلَيَّ امْرَأَةٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَأَذِنْتُ لَهَا، فَجَلَسَتْ تَبْكِي
مَعِيَ، قَالَتْ: فَبَيْنَا نَحْنُ كَذَلِكَ دَخَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَسَلَّمَ ثُمَّ
جَلَسَ، وَلَمْ يَجْلِسْ عِنْدِي مِنْذُ قِيلَ مَا قِيلَ قَبْلُهَا، وَقَدْ لَبِثَ شَهْرًا لَا يُوحَى إِلَيْهِ فِي
شَأْنِي قَالَتْ: فَتَشَهَّدَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) حِينَ جَلَسَ ثُمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ يَا
عَائِشَةُ فَإِنَّهُ قَدْ بَلَغَنِي عَنْكَ كَذَا وَكَذَا، فَإِنْ كُنْتِ بَرِيَّةً فَسَيِّرْكَ اللَّهُ، وَإِنْ كُنْتِ
أَلَمَمْتِ بِذَنْبٍ فَاسْتَغْفِرِي اللَّهَ وَتُوبِي إِلَيْهِ، فَإِنَّ الْعَبْدَ إِذَا اعْتَرَفَ بِذَنْبِهِ ثُمَّ تَابَ تَابَ
إِلَى اللَّهِ تَابَ عَلَيْهِ. قَالَتْ: فَلَمَّا قَضَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مَقَالَتَهُ قَلَصَ دَمْعِي
حَتَّى مَا أَحْسُ مِنْهُ قَطْرَةً فَقُلْتُ لِأَبِي أَجِبْ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم). فِيمَا قَالَ،
قَالَ: وَاللَّهِ مَا أَذْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم). فَقُلْتُ لِأُمِّي: أَجِيبِي
رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَتْ: مَا أَذْرِي مَا أَقُولُ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم).
قَالَتْ: فَقُلْتُ وَأَنَا جَارِيَّةٌ حَدِيثَةُ السِّنِّ لَا أَقْرَأُ كَثِيرًا مِنَ الْقُرْآنِ فَقُلْتُ إِنِّي وَاللَّهِ لَقَدْ
عَلِمْتُ لَقَدْ سَمِعْتُمْ هَذَا الْحَدِيثَ حَتَّى اسْتَقَرَّ فِي أَنْفُسِكُمْ وَصَدَقْتُمْ بِهِ، فَلَيْتَ قُلْتُ لَكُمْ
بِأَمْرِ، وَاللَّهِ يَعْلَمُ إِنِّي مِنْهُ بَرِيَّةٌ لَتُصَدِّقَنِي وَاللَّهِ مَا أَحَدٌ لَكُمْ مَثَلًا إِلَّا قَوْلُ أَبِي يُوسُفَ
قَالَ: (فَصَبَرَ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ) قَالَتْ: ثُمَّ تَحَوَّلْتُ فَاضْطَجَعْتُ

عَلَىٰ فِرَاشِي، وَأَنَا أَعْلَمُ أَنِي بَرِيئَةٌ وَلَكِنَّ وَاللَّهِ مَا كُنْتُ أَظُنُّ أَنَّ اللَّهَ مُنْزِلٌ فِي شَأْنِي وَخَيًّا يَتْلَى، وَلِشَأْنِي فِي نَفْسِي أَحْقَرُ مِنْ أَنْ يُتَكَلَّمَ اللَّهُ فِيَّ بِأَمْرٍ يُتْلَى وَلَكِنْ كُنْتُ أَرْجُو أَنْ يَرَى رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فِي النَّوْمِ رُؤْيَا يُرِيئُنِي اللَّهَ بِهَا، قَالَتْ: فَوَاللَّهِ مَا رَأَى رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَلَا خَرَجَ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْبَيْتِ حَتَّى أُنْزَلَ عَلَيْهِ، فَأَخَذَهُ مَا كَانَ يَأْخُذُهُ مِنَ الْبُرْحَاءِ، حَتَّى إِنَّهُ لَيَتَحَدَّرُ مِنْهُ مِثْلُ الْجُمَانِ مِنَ الْعَرَقِ فِي يَوْمٍ شَاتٍ، مِنْ ثَقُلِ الْقَوْلِ الَّذِي يَنْزِلُ عَلَيْهِ، فَلَمَّا سُرِّيَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَهُوَ يَضْحَكُ، فَكَانَ أَوَّلَ كَلِمَةٍ تَكَلَّمَ بِهَا: يَا عَائِشَةُ أَمَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَقَدْ بَرَأَكَ فَقَالَتْ أُمِّي: قَوْمِي إِلَيْهِ (فاجلسي بجواره على بشارته لك) فقلت: وَاللَّهِ، لَا أَقُومُ إِلَيْهِ، وَلَا أَحْمَدُ إِلَّا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ) الْعَشْرَ الْآيَاتِ كُلَّهَا، فَلَمَّا أُنْزِلَ اللَّهُ تَعَالَى هَذَا فِي بَرَاءَتِي قَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ (رضي الله عنه): وَاللَّهِ لَا أَتَفِيقُ عَلَى مِسْطَحٍ شَيْئًا أَبَدًا بَعْدَ مَا قَالَ فِي عَائِشَةَ وَكَانَ يُنْفِقُ عَلَيْهِ لِقَرَابَتِهِ مِنْهُ وَفَقْرِهِ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَا يَأْكُلِ أَوْلُوا الْفَضْلَ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيُغْفِرُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ} قَالَ أَبُو بَكْرٍ: بَلَى، وَاللَّهِ إِنِّي لِأُحِبُّ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لِي، فَرَجَعَ إِلَى مِسْطَحٍ النِّفَقَةِ الَّتِي كَانَ يَنْفِقُ عَلَيْهِ وَقَالَ: وَاللَّهِ لَا أَنْزِعُهَا مِنْهُ أَبَدًا. قَالَتْ عَائِشَةُ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَسْأَلُ زَيْنَبَ ابْنَةَ جَحْشٍ عَنْ أَمْرِي، فَقَالَ: يَا زَيْنَبُ، مَاذَا عَلِمْتَ أَوْ رَأَيْتِ، قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَحْمِي سَمْعِي وَبَصَرِي، مَا عَلِمْتُ إِلَّا خَيْرًا، قَالَتْ: وَهِيَ الَّتِي كَانَتْ تُسَامِنُنِي، مِنْ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَعَصَمَهَا اللَّهُ بِالْوَرَعِ وَطَفَقَتْ أَخْتُهَا حَمَةُ تُحَارِبُهَا فَهَلَكْتَ فِيمَنْ هَلَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْإِفْكِ. رواه الشيخان والترمذي^(۳).

عائیشہ (خودای فی رازی بن) گوئی: پیغمبر (درویدی خودای له سه‌ره‌ین) ده‌ستووری و ابوو کاتی ده‌رویششت بو سه‌فه‌ری، له‌نیوانی خیزانه‌کانیدا

(۳) ته‌جریدی بوخاری/۲ ل-۱۹۵ رقم-۱۱۰۷ = ۲۵۹۲ + ل/۲۰۹ رقم-۲۶۶۱/۱۱۲۱. مسلم. توبه: ۶۹۵۱.

تیرو پیشکی ده‌کرد، ئیتر به‌ناوی هه‌ر کامیکیانه‌وه پیشک ده‌ربچوايه ئه‌و ژنه‌ی له‌گه‌ڵ خۆیدا ده‌برد بۆ ئه‌و سه‌فه‌ره، وه له‌سه‌ر ئه‌م یاسایه جاری پیشکی خست له‌ ناوماندا، ده‌یویست بچئ بۆ غه‌زای به‌نی موصطه‌له‌ق وا پێکه‌وت پیشک به‌ناوی منه‌وه ده‌رچوو، وه‌من له‌ خزمه‌تیدا چووم بۆ ئه‌و غه‌زایه، ئه‌م سه‌فه‌ره‌یش پاش ئه‌وه‌بوو که ئایه‌تی حیجاب و حیجابگرتنه‌وه هاتبووه خواره‌وه، ده‌رباره‌ی هاوسه‌ره‌کانی هه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌به‌ر ئه‌وه من به‌ به‌رگی حیجابه‌وه له‌ناو که‌ژاوه‌یه‌کا هه‌لیان ده‌گرتم و ده‌یانخستمه سه‌رپشتی و وشتره‌که‌م و هه‌ر به‌ که‌ژاوه‌که‌یشه‌وه له‌وشتره‌که دایان ده‌گرتم، رو‌یشتین هه‌تا هه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌غه‌زاکی لی‌بووه گه‌پایه‌وه و گه‌یشتی‌نه نزیکی مه‌دینه، له‌ویدا له‌شه‌ودا پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) ده‌ستووری دا که‌بکه‌ونه پێ و به‌ره‌و مه‌دینه بجمین، منیش له‌وکاته‌دا که خه‌لکه‌که خه‌ریکی بارکردن بوون هه‌ستام چووم بۆ سه‌راو و دوورکه‌وتمه‌وه له‌ قه‌ره‌بالغی سووپاکه[Ⓢ] کاتئ سه‌راوه‌که‌م ته‌واو کرد، هاتمه‌وه بۆلای شوینه‌که‌ی خۆم، ته‌ماشام کرد گه‌ردانه‌یه‌کی به‌رده شه‌وه‌ی ظه‌فارم هه‌بوو، پسا بوو، وه‌چه‌ن دانه‌یه‌کی لی داکه‌وتبوو، منیش به‌ پێکه‌که‌ی خۆما گه‌پامه‌وه و گه‌پام بۆ مله‌وینکه‌که‌م، جا ئه‌م گه‌پان و خه‌ریکبوونه دره‌نگی به‌سه‌ره‌ینام و له‌که‌ژاوه‌که‌م بی ئاگابووم، تمه‌ز ئه‌وانه که خزمه‌تی ئیمه‌یان ده‌کرد و وشتره‌که‌یان بۆم کو‌پان ده‌کرد هاتوون که‌ژاوه‌که‌ی منیان به‌خالی هه‌لگرتوو و ناویانه‌ته سه‌ر پشتی و وشتره‌که‌م، به‌بیری خۆیان وایان زانیوه که‌من وام له‌ناویدا ئه‌و سه‌رده‌مه‌یش ئافره‌تان هیشتا سووکه‌له‌ بوون و قه‌له‌وو گوشتن و قورس نه‌بوو بوون، چونکه‌ خواردنیان که‌م بوو، به‌قه‌د به‌رکو‌لئ ده‌بوو نه‌ده‌بوو، سه‌ره‌پای ئه‌مه‌شه من خۆیشم

[Ⓢ] ئه‌مه ده‌ستووریکی گه‌لی جوانه، ژنان که‌ده‌چه‌ن به‌لایه‌کا به‌ر له‌ده‌رجوون ده‌چه‌ن بۆسه‌راو، یا ده‌سنو‌یز ده‌شک‌ین و ده‌سنو‌یز ده‌گرنه‌وه، تا له‌ملاولا کاری سه‌راویان نه‌بێ. (وه‌رگێپ)

ئەو حەلە هیشتا کچۆلە بووم و کەنیشکیکی منال کار بووم و تەواو سووکەلە بووم، ئیتر لەبەر ئەم ھۆیانە و دیارە چارەنووسی خودایی وابوو، کاتی پیاوێکەکان کە ژاوە خالییە کە ھەلەدەگرن و دەینن لە و شترە کە ی ژێر من ھەست بە سووکی و چۆلییە کە ی ناکەن و یە کسەر و شترە کە ھەلەدەسینن و دەپۆن، کاتی ملەوانە کە مە بە تەواوی دۆزییە وە رویشتمە وە بۆ شوین ھەواری سوپاکە، تە ماشام کرد کە سی لێ نە ماوە، ئیتر رویشتم بۆسەر شوینە پیشووە کە ی خۆم و بە ناچاری لەوێ دانیشتم، بە ھیوای ئەو کە ھاوڕێکانم درەنگ یا زوو ناگادار دەبن لەو کە مەن لە کە ژاوە کە دا نیم و ھەلە ی خۆیان بۆ دەردە کەوێ کە کە ژاوە کە بە تالە و مەن لەبەر ھەر ھۆیێ بێ وون بووم و دەگەرێنە وە بە شوینما.

کە مێ مامە وە لە و شوینە داو خەوم پیاکەوت، کە چاوم کردە وە صەفوانی کوپی موعەطە لی سولەمی ئەکوانی کە لە پاش سوپاکە وە بوو ھات، صەفوان لەبەر بە یانا سەر خەوێ دەشکینن و لە پاشا شەو لە ناو شەو دەگرێ بە دەمە وە دەکەوێتە پێ و لە دەمی بە یاندا گەیشتە لای مەن صەفوان عادی وە دای دەبێ ھەموو جارێ لە سوپاکە دا دەکەوێ تا دەپۆن، ئەو جا بە سەر شوینە واری سوپاکە دا تێ دەپەرێ ئەگەر شتی لە سوپاکە دا کەوتبێ ھەلێ دەگرێتە وە شوینیان دەکەوێ، کە نزیک دەبێتە وە لە مەن لە دوورە وە پەشایی و تارمایی مرقیئکی نووستوو دەبینن، کە دێتە پیشە وە دەگاتە سەرم کە تە ماشام دەکا دەمناسیتە وە، چونکە لە پیش ئەو دا کە پەچەو چارشیوگرتە وە دابی و بەرگی حیجاب پەیدا بێ ئەو مەنی دەدی، کە دەمناسیتە وە دەست دەکا بە گوتنی: (انا لله وانا اليه راجعون) ئیتر لە دەنگی ئەم ووشە یە خەبەر مە بۆ وە، کە چاوم کردە وە صەفوان دەیگوت: (انا لله وانا اليه راجعون). ئیتر مەن خۆم یە کسەر داپۆشی و گورج چارشیووە کە ی خۆم دا بە پروی خۆمدا، بە زاتی خودا یە ک ووشە چییە، قسە ی تری لە گەڵ نە کردم، جگە لە و ئایە تە زیاترم لێ نە بیست، ئەو نە بێ کە کیشای بە دەستی و شترە کە یداو ییخی داو منیش (بە بێ یاری دە ی ئەو

كە بائم بگرى يا قاجم ھەل بېرى) سواربووم، جا كەوتە پرى و جلەوى
 وشترەكەى بۆ رادەكىشام، ھەتا لەسەر ئەم حالەتە گەيشتىنەو بەسوپاكە.
 كە لەقرچەى گەرماى نىوہ پۆدا بۆ وچان لايان دابوو، جا ئىتر سەبارەت
 بە من تياچوو ئەوہى تيا چوو وەك دەلىن: باوئلکە، بايەكى بەسە، داخ
 لەدەكەنىش ئەمەيان بەھەل زانى و بەنيازى ئابروو بردنى حەزەرت و
 تانەدان لەخانەوادەى پاك و مەردو داوین پاكى ويستيان، خەنجەرە كۆل و
 كۆلەكەى خويان تا مشتووہ رزىوہكەى بدەن لەكۆلەى ئىسلام بۆ يەكا
 سەرەكى ناپەكەكان عەبدوللای كۆپى ئوبەيى، كە پيشى دەگوترى
 عەبدوللای كۆپى سەلوول، چونكە دايكى ناوى سەلوولە، ئەو سەرچۆپى
 گۆبەنى ھەلات و بوختانە زلەكەى دەكىشاو خوش خوش ئاگرى
 ئاژاوەكەى بەدەستە چيلە خوش دەكرد، كاتى گەيشتىنەو مەدينەى
 نازدار وا رېكەوت من يەك مانگى رەبەق نەخوش كەوتم، ئىتر لەبەر ئازارى
 خۆم ئاگام لەوخەلكە نەبوو، كەلە ناو خويانا باسى ئەو بوختانە دەكەن
 كەدەستەى ھەلاتبازەكان ھەليان بەستبوو بۆمن، وەكردبوويان بە بنىشتە
 خوشەى خويان، سەرەپاى ئيش و ئازارى نەخوشينەكەشم من لەكراسى
 خۆما پاك بووم* ھىچ ئاگام لەم كەين و بەينە نەبوو، بەلام لەو دوو دل بووم
 كە پىغەمبەر (دروودى خوداى لەسەربىن و رەزاي خودايش لە گشت ھاوسەرەكانى) لەو
 نەخوشينەمدا وەك نەخوشينى جارنام نازى نەدەگرتم و ئەو مېھرەبانى
 جارائەى نەمابوو لەگەلما** جار جار دەھاتە بەردەرگاي ھۆدەكەم و سلأوى

* من لەلای خودا سەربەرز و پاكەم

بۆيە لەتانەى خەلكى بن پاكەم

** بولبول نازدەكا لەگۆل دەتۆرى

بۆيە بەنەسرى دەسنوێژ دەشۆرى

واتاى ئەم شیعەرە: حەزەرت (دروودى خوداى لەسەر بى) لەكاتى سەرەمەرگا، لەباوہشى
 حەزەرتى عائیشەدا گيانى سپارد، ديارە لەودەمەدا عائیشە فرمیسكى بۆ حەزەرت (دروودى

لى دەكردىن و دەيفەرموو بەدايىكم كە بۇ چاودىرى لەلام بوو: نەخۇشەكەتان چۈنە؟ ئىتر دەرۆيشت، بەس لەمە دوو دل بووم بەلام ھەستم بەشتى خراپ نەدەكرد، تا رۆژى پاش ئەوھى تۆزى بووژامەوھو كەمى چاك بوومەوھ لەگەل دايكى مىسطەحدا (كەپورزاي باوكم بوو) چوومە دەرەوھ بۇ مەناصيغ كە جيگەى سەراومان بوو، شەواو شەو نەبوايە دەر نەدەچووين ئەوكاتە ھىشتا ئاودەستمان لەنزيك مالەكانمانەوھ دروست نەكردبوو لەسەر عادەتى عەرەبە پىشېنەكان لەچۆلەوانى سەراومان دەكرد، چونكى ئەوسا ئاودەستى لای مال ئازارى دەداين! جاكاتى لەئىشى خۇمان بووينەوھو گەپاينەوھ بۇ مالەوھ دايكى مىسطەح لەپىگە قاچى لەعەباكەى گىراو پىى ھەلكەوت و نزاىەكى خراپى لە مىسطەحى كوپى كردو گوتى: مىسطەح سەرنگرى بىو لەناو چى؟ ئەم دايكى مىسطەحە ناوى سەلما بوو، كچى ئەبورەھمى كوپى موططەليبى كوپى عەبدولمەناف بوو، دايكى سەلماش كچى صەخرى كوپى عامىر بوو، پوورى ھەقى ئەبوبەكرى صەدىق بوو، مىسطەحى كوپى سەلماش كوپى ئوثاثەى كوپى عەببەدى كوپى موططەليب بوو، كەواتە مىسطەح پورزازاي ئەبوبەكرى صەدىقە. كەئەو دووعاى شەپەرى لە مىسطەح كرد پىيم گوت: بۇ نزاى لى دەكەى، مىسطەح لەبەشدارانى جەنگى بەدرەو پياوى باشە قسەى خراپ ھەلناگرى؟ ئەويش گوتى: ئەى ھىنە! ئەى گىلە! تۆ نازانى ئەو چى گوتووە؟ گوتم: بۇچى گوتووە؟ جا بە دوورودرىژى باسى داستانى بوختانەكەى بۇ گىپرامەوھ. ئىتر نەخۇشېينەكەم لىزىندو

خوداى لەسەر بى) رژاندووە، ھەزرەتیش لەم سەرەمەرگەدا، بۇ سېپنەوھى گەردى ئەم رووداوە، كە لىرەدا باسكراو، لەلای عانىشە ماومتەوھ، ھەتا گيانى سېاردووە، واتە: چۆن بولبول، بەشەو كەتارىكى داھات، خۇى لەگول دەدزىتەوھ، بەلام بەيانى زوو دەچى خۇى ھەلدەسوئ لەبۆن و بەرامەو شەونمى سەر پەرەكانى، ھەزرەتیش لەبەرمبەيانى ژيانى ناو بەھەشتا دەسنوئ بە فرمىسكى عانىشە دەگرى. (وەرگىپ)

بویه‌وه بارم گرانتر بوو، که چوومه‌وه بۆ ماله‌وه کاتئ حه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) هاته‌وه بۆلام و وه‌ک جارن سلاوی کردو فهرمووی: ئه‌وه‌که‌تان چۆنه، واته: نه‌خۆشه‌که‌تان چۆنه عه‌رزیم کرد: رینگه‌م ده‌ده‌ی پرۆمه‌وه بۆلای باوک و دایکم؟ عائیشه ده‌یگوت مه‌به‌ستم ئه‌وه بوو که ئه‌م ده‌نگ و باسه له‌لای ئه‌وان پوون بکه‌مه‌وه و بچمه بنج و بنه‌وانی، جا حه‌زرت رینگه‌ی پی‌دام و منیش رۆیشتمه‌وه بۆلای باوک و دایکم، جا عه‌رزى دایکم کرد، دایکه! ئه‌وقسانه چین، خه‌لکی ده‌یانکه‌ن؟ ئه‌ویش گوتی: کچکه‌م! له‌سه‌ره‌خۆ به‌و گوئی مه‌ده‌ری، په‌تی درۆ کورته، زوو ده‌رده‌که‌وی، به‌خودا به‌ده‌گمه‌ن رێ ده‌که‌وی که ژنئ شوخ و شه‌نگ و جوان بئ و له‌لای می‌رده‌که‌ی نازدارو خۆشه‌ویست بئ و هه‌ویباربئ، وه‌ک حالئ حازری ئیستای تۆ، به‌لام له‌پلارو توانج و زمان و ده‌می هه‌ویکانی و که‌سانی سه‌ربه‌هه‌ویکانی، پرزگاری ببی و قسه‌ی زۆری بۆه‌لنه‌به‌ستن، منیش گوتم: سوبحانه‌للا له‌م سه‌یره! ئایا شتی وا پرسی تێ ده‌چئ که ئه‌و خه‌لکه ئه‌وه‌نده ده‌ربه‌ستی په‌زای خوداو پی‌غه‌مبه‌ر نه‌یه‌ن و قسه‌ی وانا ره‌وا بکه‌ن؟!

ئیت‌ر شه‌و کردی و من کردم، ئه‌وشه‌وه تا شه‌به‌قی دا هه‌ر گریام و فرمی‌سکم و وشک نه‌بۆوه و خه‌و نه‌چووه چاوم* وه‌هه‌تا سبه‌ینئ سه‌رو مې هه‌رده‌گریام. جاله‌به‌ر ئه‌وه‌ی که له‌وکاته‌دا سرووش نه‌ده‌هات بۆ پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌م لایه‌نه‌وه‌و دره‌نگ هات، حه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) عه‌لی کوپی ئه‌بو تالیب و ئوسامه‌ی کوپی زه‌یدی بانگ کرد، وه‌ بۆ جیا‌بوونه‌وه له‌ هاوسه‌ری خۆی که منم راویژئ پی کردن، ئوسامه (خودای ئی رازی بئ) زۆر به‌جوانی ئه‌وه‌ی که ده‌یزانی له‌پاکی و پاکیزه‌یی و مه‌ردایه‌تی خیزانه‌که‌ی حه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) به‌یانی کرد، به‌هۆی ئه‌و دۆستی و

* دلم تهنراوه سه‌پۆی دېکه‌زی

چاو - له‌باتئ خه‌و - په‌ره له‌ده‌رزى

دلسۆزىيەى كەلەناو دەروون و ناخى دلى خۆيدا ھەستى پى دەکرد بەرەبەر
 بەخىزانەكانى پىڭھەمبەر (درودى خوداى لەسەرىن) بەھۆى ئەوھو گوتى: ئەى
 پىڭھەمبەرى خودا! خىزانى خىزانى تۆبى خراب نابى و ھەر قابىل بەخۆتەو
 دلت چەكەرە نەكاو ئىمە بەش بەحالى خۆمان ئەوھى باش نەبى لىمان
 نەدىوھ. بەلام عەلى (خوداى لى رازى بى) گوتى: قوربان! خۆ خودا دەرووى
 ژنھىنانى لى نەبەستوويت و ژنى تىرىش زۆرن لەدنیدا، ئەى پىڭھەمبەرى
 خودا! ئەوھنەبى لەم قەسە مەبەستم ئەوھبى خوا نەخواستە من دلم
 لەئاستى رەوشى بەرزى عائىشە گەردى گرتبى، ياھەزم لەوھبى كەتۆ
 دەستبەردارى ببى، نەء مەبەستم ئەمە نىيە، بەلكو مەبەستم ئەوھىە كەتۆ
 بەھەر حالى خۆت بەباشى دەزانى فەرامۆشيت بۆ بى، دەنا ئەگەر ھەز
 دەكەى بەباشى لەحالىكە حالى ببى ئەوا منىش لەتۆ باشترى لى نازانم،
 بۆئەمە ئەگەر پەرسىار لەبەرىرە بكەى كە كەنیزىەتى و لەگەلى ھەلس و
 كەوت دەكا ئەو قەسەى راستت بۆ دەكا، دەلى: جا ھەزەت (درودى خوداى
 لەسەرىن) بەرىرەى بانگ كردو فەرمووى: ئەى بەرىرە! ھىچت لە عائىشە دىوھ
 جىگەى گومان بى؟ بەرىرە گوتى پى: سویندم بەوكەسەى تۆى بەراستى
 ناردوھو كردویتی بە پىڭھەمبەرى راست و دروست ھىچى وام لى نەدىوھ
 كە خوانەخواستە ماىەى سووكى بى بۆ پایەو شان و شوین و جىگەى ئەو،
 تەنیا ئەو نەبى كە كەنىشكىكى منالكارە، ھىشتا ھەلسوكەوتى لەمنال
 دەكا، چونكى جارو بار كە ھەویر دەشیللى بەسەر ھەویرەكەوھ خەوى لى
 دەكەوئ گەلى جار ئازەلى ناوماڵ دین ھەویرەكەى دەخۆن! *

* وادەزانم مەبەستى بەرىرە (خوداى لى رازى بى) ئەمەيە: ئەم ھەزارە ھىشتا بۆنى شىرى خاوە
 لەدەمى دىو بەرائەتى طوفولەت و پاكتى مندالى پىوھىو نەگەيوھتە رادەى ژنى كارامەى سل
 لەپاىو شكاو، تاگومانى شتى خراپى لى بکرى، نىتر ئەو خەلكە بۆلاى خودايان بەرداوھو كۆ لەم
 بوختانە ناكەنەوھ، ئەوكاتە عائىشە (خوداى لى رازى بى) پازدە سالى تەواویش نەبووھ. ئەم

جا پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) که تۆزئ دلی ئارام بوو، ههر ئهو رۆژه پویششت بۆ مزگه‌وت و ته‌شریفی رۆیشته‌ سهرمینبهر و سکا‌لای حالی کرد له‌ ده‌ست سهرۆکی ناپاکه‌کان عه‌بدوللای کوپری ئوبه‌یی کوپری سه‌لول و فهرمووی: ئه‌ی گه‌لی موسو‌لمانینه‌! کئ هه‌قم ده‌داتئ و یارمه‌تیم ده‌دا و له‌سهرم ده‌کاته‌وه‌ ئه‌گه‌ر بچم به‌گژ ئهم پیاوه‌ نا پیاوه‌دا، که شه‌رم و شکو له‌خودا ناکاو به‌خوت و خو‌پایی ئازار به‌خۆم و خیزانم ده‌گه‌یه‌نئ و بووه‌ به‌دپکی مه‌م و زین لی‌مان، ده‌سا به‌زاتی خودا من به‌ش به‌حالی خۆم که پیغه‌مبهری خودام و له‌قسه‌ی راست و له‌شایه‌تی هه‌ق به‌موو لانا‌ده‌م، شایه‌تی ده‌ده‌م بۆ خیزانی خۆم ئه‌وه‌ی باشه‌و چاکه‌ نه‌بئ له‌وخیزانی خۆمه‌ نه‌مدیوه‌، هه‌روه‌ها ئه‌وپیاوه‌یش که به‌خراپه‌ ناوی ده‌به‌ن له‌ویش ئه‌وه‌ی باش نه‌بئ نه‌مدیوه‌و له‌گه‌ل خوشمدا نه‌بئ سه‌ری به‌مالی مندا نه‌کردوه‌ جا سه‌عدی کوپری مو‌عاز مه‌ردانه‌ هه‌ستا گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! من یارمه‌تیت ده‌ده‌م و هه‌قت ده‌ده‌مئ و له‌سهر تۆ ده‌چم به‌گژیدا، ئه‌گه‌ر ئه‌و نامه‌رده‌ گێره‌ شیوینه‌ له‌هۆزی ئه‌وسه‌ که خۆم سهرۆکیانم ئه‌وا به‌س تۆ فه‌رمان به‌فه‌رمووتا بده‌م له‌ملی، خۆ ئه‌گه‌ر له‌برا خه‌زرجیه‌کانمانه‌ ئه‌وا چیمان له‌باره‌یه‌وه‌ فه‌رمان پئ به‌فه‌رمووی ده‌یکه‌ین!

که‌چی له‌ویدا سه‌عدی کوپری عوباده‌ی سهرۆکی خێلی خه‌زرج راسته‌وه‌ بوو، به‌رپه‌رچی سه‌عدی کوپری مو‌عازی دایه‌وه‌و گوتی: درۆت کرد! به‌زاتی خودا نایکوژی و ناتوانی بیکوژی! عائیشه‌ (خودای ئی‌رازی بن) گوتی: سه‌عد له‌وه‌به‌ر پیاویکی باش بوو، به‌لام له‌و کاته‌دا ده‌مارو ته‌نگه‌ گرتبووی!

جا له‌ویدا ئوسه‌یدی کوپری حوضه‌ر راسته‌وه‌ بوو، که ئامۆزای سه‌عدی کوپری مو‌عاز بوو، گوتی به‌سه‌عدی کوپری عوباده‌: تۆ درۆ ده‌که‌ی!

په‌راویژه‌ له‌ناو که‌وانه‌یشدا جئ‌ی ده‌بۆوه‌ به‌لام ده‌ترسم له‌کاتی چاپدا که‌وانه‌که‌ بپه‌رئو موسو‌لمانان و ابزانن که‌من به‌ناره‌زووی خۆم ها‌ج و قووج له‌فه‌رمووده‌کان ده‌که‌م. (ومرگێڕ)

سا به گه‌وره‌یی خودا ده‌یکوژین، به‌راستی تۆ له ناپاک و مونا‌فیکانی، ئه‌وه‌تانئ به‌ئاشکرا له‌سه‌ر ئه‌وان ده‌که‌یته‌وه و پاسی ناپاکان ده‌که‌ی (چۆن موسوڵمان پشستی پیغه‌مبه‌ر به‌رده‌داو پشستی دژه‌که‌ی ده‌گری، تۆ چاو بکه‌روه، ئه‌ی موسوڵمانی خودا! ده‌زانی قسه‌که‌ت کوی ده‌گریته‌وه) جا له‌ویدا هه‌ر دوو هۆزی ئه‌وس و خه‌زه‌ج هوروزان و نزیک بوو که بقه‌ومئ و بچن به‌گژی یه‌کا و په‌لاماری یه‌کتر بده‌ن، خه‌زه‌تیش هه‌ر له سه‌رمینه‌به‌ره‌که راوه‌ستاو له‌وێوه به‌فه‌رمایشتی شیرین خه‌ریک بوو هی‌دی ده‌کردنه‌وه، هه‌تا به‌ره‌به‌ره خاوی کردنه‌وه و بئ‌ده‌نگ و ئارام بوون و خوشی خامۆش و ئارام بوو.

عائیشه (سه‌د مه‌زار په‌زای خودای له‌سه‌ر بئ)، که خوا کردوویه به‌ هۆی ئه‌م هه‌موو ئایه‌ت و فه‌رمایشته شیرین و به‌سوودانه که به‌زمانی پیرۆزی خۆی بۆمان ده‌گیڕێته‌وه، فه‌رمووی: ئه‌و رۆژه‌یش که ئه‌م هه‌رایه پووی دا دیسانه‌وه سه‌رو مڤگريام و خه‌ونه‌چووه چاووم و فرمیسکم وشک نه‌کرده‌وه، وه‌باوک و دایکم هه‌ر به‌لامه‌وه بوون، وه‌من دوو شه‌وو پۆژئ هه‌ر ده‌گریام، باوک و دایکم له‌ دلسۆزی خۆیان له‌و باوه‌رده‌دا بوون که‌من له‌به‌رگریان سویم ده‌بیته‌وه و گریان جگه‌رم له‌ت له‌ت ده‌کا جا له‌وکاته‌دا که‌باوک و دایکم له‌لام دانیشتبوون و من له‌سه‌ر ئه‌و حاله ده‌گریام ژنیکی ئه‌نصاری ئیزنی خواست که بئ‌ بۆلام منیش ریگه‌م پێدا، ئه‌ویش هات دانیشت له‌گه‌لما ده‌ستی کرد به‌گریان! *

عائیشه (خودای ئی‌رازی بئ) فه‌رمووی: له‌م کاته‌دا که‌له‌سه‌ر ئه‌م حاله بووین ته‌ماشام کرد پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) هاته ماله‌وه بۆلامان و سلّوی

* بۆیه خوا نه‌سه‌ری هه‌قی پێن خۆشه

نه‌شکی نی‌رگزه‌و ره‌نگی وه‌نه‌وشه

واته: گولّوی دووچاوی پاکه

(وه‌رگێڤ)

نالای رووسووبی دلی رووناکه

کرد و دانیشتن، لهو روژوهه کهئو قسانه دهرباره‌ی من کرابوون ئه‌وه یه‌که‌م جار بوو که له‌لام دابنیشتن، ئه‌وا بووبوو به‌مانگیکی په‌به‌قیش که له‌م باره‌یه‌وه نیگای بۆ نه‌هاتبوو، جا چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) له‌پاش دانیشتن شایه‌تمانی هی‌ناو فهرمووی: له‌پاش سوپاس و ستایشی خودا، ئه‌ی عایشه! دهرباره‌ی تو هندی قسه‌ی ناشایسته‌م بیستۆته‌وه، ئه‌گهر تو پاک بی و له‌وانه به‌دووربی ئه‌وا خودا به‌زوودی پاک‌یی تو ناشکرا ده‌کات، ئه‌گهر قهره‌ی گونا‌هیش که‌وتوو ئه‌وا ته‌وبه‌ بکه‌و دا‌وای لی‌خۆشبوون له‌ خودا بکه‌، چونکه خودا می‌هره‌بانه له‌گه‌ڵ به‌نده‌ی خو‌ی دا، هه‌رکارتی به‌نده‌ی گونا‌هی بکا و ته‌وبه‌ی لی بکا، وه پێ له‌گونا‌هی خو‌ی بنی، ئیتر خودای گه‌وره ته‌وبه‌و په‌شیمانی لی‌گیرا ده‌کا. عایشه (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: کاتی چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) فهرمایشته‌که‌ی خو‌ی ته‌واو کرد فرمی‌سک له‌چاوما قه‌تیس ماو وشک بوو هه‌ستم به‌تنوکی ئه‌شک نه‌کرد (چونکی خه‌م و خه‌فته که‌زو‌ری هی‌نا دهرگای فرمی‌سک ده‌به‌ستی!) جا به‌باو‌کم گوت: بابا! تو له‌باتی من وه‌لامی پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) بده‌ره‌وه بۆ ئه‌م قسه‌یه که ده‌یفه‌رموی، باو‌کم فهرمووی: به‌خوا نازانم وه‌لامی بده‌مه‌وه، جا گوتم به‌دای‌کم: ده‌ی تو وه‌لامی چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) بده‌ره‌وه، ئه‌ویش فهرمووی: نازانم چی عه‌رزی چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) بکه‌م. عایشه (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: من ئه‌وکاته که‌نیشکی منال‌کار بووم و زو‌ریشم له‌قورئان نه‌خویندبوو، له‌به‌ره‌وه‌و له‌به‌ر په‌ریشانی دلی خو‌م نا‌وی چه‌زهرتی یه‌عقوبی باو‌کی چه‌زهرتی یوسفم له‌بیرچوو بوو، به‌لام له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا خودای گه‌وره سه‌ری خستم که به‌گوساخ‌ی وه‌لامی چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) بده‌مه‌وه، بۆیه‌کا گوتم: به‌خودا من باش ده‌زانم که ئی‌وه ئه‌وه‌نده ئه‌م قسه‌و باسه‌ چووه به‌گو‌ی‌چکه‌تانا له‌دلتانا چه‌سپی‌وه‌و با‌وه‌رتان پێ کردووه، جا ئه‌گهر من پی‌شتان بلی‌م: من پاک و به‌ری و بنی ناگام له‌م بوختانه، ئی‌وه با‌وه‌ر نا‌که‌ن، هه‌رچه‌ند خودا به‌ویانی سه‌ره‌وه بو‌خو‌ی ده‌زان‌ی و باش باش ناگاداره که من له‌گو‌ل

پاکترم و له‌منالی ساوا بی تاوانترم، به‌لام نه‌گهر به‌درۆ پینینیم له‌کردنی کاری که‌نه‌مکردوو، ئه‌وا ئیوه باوه‌رم پێ ده‌که‌ن، به‌لام سه‌بووریم به‌وه‌دی که‌خودا بۆخۆی ئاگاداره‌ و ده‌زانێ که‌من وه‌ک ده‌نکی ته‌رزه‌ پاک و بی گهردم، سویندم به‌خودای بانی سهر له‌م هه‌لۆیسته‌ ناسکه‌دا، که‌جه‌نگه‌ی خه‌م و خه‌فه‌ته‌و خورپه‌م لێ که‌وتوو له‌تاو هی‌رشێ بوختان، سویندم به‌خودا له‌ئاوا هه‌لۆیستیکا باشت‌ترین داستانی که‌بیکه‌م به‌سه‌ر مه‌شق و که‌بشی بۆ به‌یانی حالی من و حالی ئیوه‌ فه‌رمایشته‌که‌ی باوکی چه‌رزه‌تی یوسفه‌، که‌ کوپه‌کانی پیلانیان له‌ یوسفی بریایان کردو به‌درۆ پاکانه‌یان بۆ باوکیان کردو گوتیان کوپه‌که‌ت گورگ خواردوو به‌تی و سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یش ئه‌وان تانه‌ی ئه‌وه‌یان له‌باوکیان ده‌دا: که‌ گوايه‌ ئیمه‌ قسه‌ی راستت بۆ ده‌که‌ین و تۆ له‌به‌ره‌وه‌ی دلت پیسه‌ له‌ئیمه‌ برومان پێ ناکه‌ی، ئه‌وه‌یش له‌م حاله‌دا که‌له‌ دوولاه‌ جه‌رگی داخ کرابوو، وه‌ک ئه‌م حاله‌ی من، کاری خۆی سپارد به‌خودا و فه‌رمووی: {فَصَبِّرْ جَمِيلٌ وَاللَّهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ} (۱۸/۱۲). واته‌: به‌ش و باره‌ی من سه‌برو ئارامیکی جوانه‌ له‌به‌رباری خودای گه‌وره‌دا، هه‌ر خودایه‌ داوای یارمه‌تی لێ ده‌کری و ده‌توانی که‌ سه‌بووری دلم بدا و ته‌واناییم پێ بدا بۆ هه‌لگرتنی ئه‌م باره‌ قورسه‌ی که‌ئیوه‌ ده‌یڵێن. گوتی: ئیت‌ر له‌وشوینه‌ هه‌ستام و رویشتمه‌وه‌ بۆ سه‌ر نوینه‌که‌ی خۆم و له‌سه‌ری پالکه‌وتمه‌وه‌!

عائیشه‌ (خودای ئازادی بێ) فه‌رمووی: من هه‌ر ئه‌وکاته‌ (قه‌سه‌م به‌خودا) سوور سوور ده‌مزانی که‌من پاکم و ده‌مزانی که‌خودا پاک و پاکیزه‌یی من به‌یان ده‌کا، زوو یا دره‌نگ ئه‌و تۆمه‌ته‌ ناهه‌قه‌ به‌درۆ ده‌خاته‌وه‌، من ئه‌مه‌م به‌باشی ده‌زانێ به‌لام به‌خودا زه‌ینم بۆئه‌وه‌ نه‌ده‌چوو که‌ خودا ئایه‌تی قورئان له‌شانی مندا بنی‌ریته‌ خواره‌وه‌ ئه‌و ئایه‌تانه‌ له‌ ناو قورئانی پیرۆزدا بمینن و هه‌تا هه‌تایه‌ ده‌وربکریته‌وه‌! چونکه‌ له‌بیرو باوه‌ری خۆمدا خۆم له‌وه‌ به‌که‌مه‌تر ده‌زانێ که‌خودای گه‌وره‌ له‌ناو ئایه‌تی قورئاندا باسی من بکا و هه‌تا هه‌تایه‌ ئه‌و ئایه‌تانه‌ ده‌وربکریته‌وه‌ له‌هه‌موولای!

وهلی هیوام هه‌بوو که پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌خه‌ودا خه‌وی
 ببینی و حالی بکری که من به دوورم له‌شتی و ناشایسته، گوتم: جا
 سویندم به‌خودا ئیت‌هر له‌ویدا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌شوینی
 خوی نه‌بزوت وه‌که‌سی تریش له‌دانیشتوانی ناو کوپه‌که له‌مال
 دهرنه‌چوون هه‌تا سرووش هاته‌خواره‌وه، چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین)
 سرووش گرتی، وه‌که هه‌موو جاری که سرووشی بو‌ده‌هات نه‌مجاره‌یش
 ئاوا قورسی سرووش دایگرت وه‌که تایه‌کی گران و جه‌سته‌ی پیروزی
 نیشته‌سهر ئاره‌ق، ته‌نانه‌ت دلۆپی ئاره‌ق، دانه‌دانه وه‌گ گۆی مرواری
 به‌پوخساری پیروزی جه‌سته‌ی نازداریا، به‌رو دوا ده‌هاته‌خواری! نه‌وه‌یش
 له‌به‌ر زه‌برو قورسی و ه‌دی و سرووشه‌که، له‌گه‌ل نه‌وه‌یشدا که ئیمه
 له‌هه‌ره‌تی سه‌رمای زستاندا بووین و رۆژه‌که‌شی رۆژیک‌کی توفی تووشی
 سارد بوو جا کاتی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌راموشیی بو‌هات و
 سرووشه‌که‌ی وه‌رگرت و هاته‌وه‌سهر بارو دۆخی ئاسایی خوی له‌پیش
 هه‌موو شتی‌کا، له‌خوشیا‌ندا پیکه‌نی و فه‌رمووی: ئه‌ی عایشه! مۆژده‌بی،
 ئه‌وا خودای گه‌وره‌ی خاوه‌ن شکۆ ده‌ری خست که‌تۆ پاک و دووری
 له‌وتاوانه!

جا دایکم گوتی: ئه‌ی عایشه! هه‌لسه‌بچۆ بۆلای چه‌زهرت (دروودی خودای
 له‌سهرین و سه‌رومان و منال و روح و هست و نه‌ست به‌قوربانی خاکی ژێرپای بێ) له‌خزمه‌تیا دانیشه،
 له‌خوشی ئه‌م مژده‌خۆشه‌یه، منیش گوتم: به‌خودا ناچم بۆلای و سوپاسی
 خودا نه‌بی سوپاسی که‌س ناکه‌م، که به‌میهره‌گه‌وره‌یی خوی ئالای
 سه‌ره‌رزیی بۆمن هه‌لکرد. ئیت‌خودای گه‌وره‌و سه‌روه‌ر ئه‌م ده‌ئایه‌ته‌ی نارد
 خواره‌وه: {إِنَّ الَّذِينَ جَاؤُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنْكُمْ...} {هَتَا...} وَأَنَّ اللَّهَ رَؤُوفٌ
 رَحِيمٌ { (٢٤/١١-٢٠) واته: (ئه‌و که‌سانه که‌ئه‌و هه‌لاته‌هه‌ره‌گه‌وه‌یان
 هه‌لبه‌ست تاقمێ بوون له‌خۆتان، وه‌لی ئیشی خوا بێ سپرنییه‌و کاری خودا بێ
 حیکمه‌ت و دانی نییه، که‌واته به‌هه‌له‌دا مه‌چن و گومان مه‌به‌ن که‌ئه‌م درۆ
 بوختانه شه‌ر بوو بۆ ئیوه‌و زیان له‌قه‌لای قایمی ئیسلام ده‌دا، به‌لکوو خودا

کردى بەمايەى خىرو خوشى بۆ ئىوھو بۆ ھەموو گەلى ئىسلام، لەلايەكەوھ بوو بەكەفارەتى گوناھو لەلايەكەوھ بوو بەھۆى ھاتنى ھەژدە ئايەتى پېرۆزى قورئان، كەشتى وا قەت خىرو نرخى تەواو نابى ئەو ھەلاتبازانەيش ھەر كەسەيان بەپىي بەشدارىي خۆى لەدروست كردنى ئەم تاوانە دەستەلەبەستەدا سزاي پەواى تاوانى خۆيان وەرەگرن، بەتايبەتى عەبدوللای كۆپى سەلوول كە كىشى تاوانەكەى ھاويشتە سەرشانى خۆى) ئەى موسولمانىنە! دەبوو ھەرلە سەرەتاوھ كەئەم ھەلاتە ناھەمووارەتان بىست، گورج پياو و ئنتان بتانگوتبايە: درۆيى كەلەكىشانەبى ئەقل ناىگرى ئىمە كە موسلمانين باوھەرمان وايە كەخودا بى ريزى نايەنى بەشانى موھەممەداو ئابروو نامووسى خۆى و خانەوادەى لەھەموو گەردو لگەي دەپاريزى، كەواتە ئەمە درۆيەكى ئاشكرايە. ئەو درۆ ھەلەبەستانە، كوا شايتيان، كوا بەلگەو نيشانيان، ئەگە راست دەكەن و درۆزن نين با چوار شايت لەسەرداواكەيان راست بكەنەو، جا مادام شايتيان نيبە، ديارە مەبەستيان گيرەشيويىنى و رووخانى قەلاى ئىسلامە، وە خودا بوخۆى باش دەزانى كەئەوانە درۆ دەكەن و لەلاى خودا بە درۆزن لەقەلەم دراون. لەقەضلى خوداوە بوو، بەپەرحمەتى خۆى لەدنیاو دوا روژدا پاراستنى، دەنا لە تۆلەى ئەم ووتى ووتىيەدا، كە سەرتان تيزەندبوو سزايەكى گەلى گەرە چرەى لى ھەلدەستاندن! بەتايبەتى لەگەرەمەى ئەوكاتەدا كەئەم درۆيەتان كەردبوو بە بنىشتە خوشەى بن دانتان، واتان دەزانى كەئەمە شتىكى سووك و ئاسانە، گەستنى نامووسى موسولمانان ھەروا بەدەم خوشە، بەلام شتى وا لەياساى خوادا بەتاوانىكى گەلى گەرە دادەنرى، دەبوو ھەرلە يەكەمجارەوھ باوھەرتان نەكەردايەو بەدرۆتان بخستايەتەوھو بتانگوتايە: خوانەكا كەئىمە قسەى وا ناپەوا بەسەر زمانمانا بى، سوبحانەللا لەم درۆ عەنتىكەيە، دەلىلى شاخ و گوئي ھەيە ئەوھەندە ھەلاتىكى زل و گەرەيە، بەپراستى درۆ ھەروا دەبى، بوختانى پووتى بى بەلگەو نيشان و شايت ھەروا دەبى!

خودا له‌پرووی شه‌فه‌قه‌ت و جه‌رگسۆزیه‌وه ته‌مێ و ئامۆژتان ده‌کا، که‌جاریکی تر هه‌له‌ی وانه‌که‌ن و هه‌تا هه‌تایه و بپرای بپرای نه‌بن به‌کۆمه‌کی بۆ به‌کریگه‌راوانی شه‌یتان، بۆ بلاوکردنه‌وه‌ی تووی ئاژاوه‌نانه‌وه به‌ناو گه‌لی ئیسلاما، ئه‌گه‌ر به‌پاستی ئیوه‌ خاوه‌ن باوه‌رو ئیمانی ساخن. خودا هه‌میشه وه‌ک مامۆستایه‌کی میهره‌بانی دلسۆز گوێ له‌ده‌رس و ده‌ورتان ده‌گرێ و به‌نه‌زا که‌ت هه‌له‌تان بۆ پاست ده‌کاته‌وه و یاسا و نیشانه‌و نایه‌ت و حوکمی خۆیتان بۆ پوون ده‌کاته‌وه، چونکه خودا دانایه به‌حال و زانایه له‌کاری خویا، ده‌زانێ شانی به‌نده‌ی خۆی چی هه‌لده‌گرێ.

که‌سانێ که‌هه‌ز ده‌که‌ن قاوی ناشیرین دابکه‌وی و ئابپرووی موسولمانان به‌خوت و خۆپایی لکه‌دار بکه‌ن و به‌درۆ و به‌پاست شه‌ن و که‌وی باس و خواسی ناشیرین بکه‌ن، له‌هه‌ر دووجیه‌نا سزای خۆیان وه‌رده‌گرن، خودا خۆی هه‌موو شتێ به‌باشی ده‌زانێ، به‌لام ئیوه‌ گه‌لی شت هه‌یه له‌ خۆتانه‌وه نایزان، مه‌گه‌ر که‌سێ تر فیرتانی بکا خولاصه‌ی که‌لام و پالفته‌ی فه‌رمایشته‌مه‌یه: له‌سایه‌وه فه‌ضل و په‌حمه‌تی خوداوه له‌به‌رخاتری بوونی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) له‌ناوتانا ئه‌مجاره له‌م قورت و سه‌خه‌تییه‌ پرگارتان بوو وه‌خودا له‌وانه‌ خۆش بوو که‌له‌به‌ر ساویلکه‌یی و که‌مه‌تر خه‌می، ئه‌م ده‌نگوباسه‌ پیسه‌یان ده‌ماو ده‌م ده‌قۆسته‌وه، ده‌نا که‌ستان له‌تۆله‌ی سه‌ختی ئه‌م تاوانه‌ قوتاری نه‌ده‌بوو.

کاتی خودای گه‌وره ئه‌م نایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه بۆ ده‌ربیرینی پاکی و بێ‌تاوانی من، باوکم (ئه‌بویه‌کری سه‌دیق (خودای ئازادی بێ)) گوتی: به‌خوا چونکه مه‌سطه‌ح ئه‌وه‌ی به‌عائیشه‌ گووتوه ئیتر نابێ که‌هیچ مه‌سه‌ره‌فیکێ بۆ بکه‌م، بۆیه وایگوت چونکه له‌وه‌وبه‌ر مووچانه‌ی ده‌دا به‌ مه‌سطه‌ح، له‌به‌رئه‌وه که‌هه‌م خزمی بوو وه‌هه‌م هه‌ژار بوو، تا خودای گه‌وره ئه‌مه‌ی نارده‌ خواره‌وه: {وَلَا يَأْتِلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلْيُغْفَرُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ} (۲۲/۲۴) واته:

(باخواه‌ن پایه‌ی ئایینی و خواه‌ن مایه‌ی جیهانی ئیوه، به‌هۆی ئەم پروداوه‌وه، له‌خێرکردن و پیاوه‌تی کردن دلیان سارد نه‌بیته‌وه، سویند خواردن و شتی وا نه‌که‌ن به‌مه‌هانه‌ بۆئه‌وه‌ی مووچه‌و به‌راتی خزم و خویش و هه‌ژاران و ئه‌وانه‌ی له‌مه‌که‌وه‌ له‌به‌ر په‌زای خوا کۆچیان کردووه‌ بۆ مه‌دینه، بێن، له‌ناو خۆتانا به‌حه‌وسه‌له‌و نه‌رمونیان بن، چاوپۆشیتان هه‌بێ، لیپوردنتان هه‌بێ، نابێ له‌سه‌ر هه‌موو شتی ده‌ست بده‌نه‌ شیرو تیر له‌یه‌کتری ساوین، گه‌لی شت هه‌یه‌ له‌سه‌ره‌تاوه‌ تاله‌، له‌ژیره‌وه‌ شیرینه‌، ئیوه‌یی که‌ئه‌وه‌نده‌ پق ئه‌ستوورین نه‌تانه‌وی له‌که‌سی خۆش بێن که‌هه‌له‌یه‌کتان له‌گه‌ل ده‌کا، ئیتر به‌چی پروه‌یه‌که‌وه‌ له‌خودا داوا ده‌که‌ن که‌له‌تاوانتان خۆش بێ، ده‌ی باش باش بزائن که‌ خودا هه‌م تاوانپۆشه‌و هه‌م به‌ په‌حم و میهره‌بانه‌ که‌واته‌ ئیوه‌ش په‌فتارتان په‌فتاری په‌حمان بێ و دوور بن له‌ هه‌نگاوه‌کانی شه‌یتان). جا ئه‌بویه‌که‌رمووی: به‌لێ، به‌خوا هه‌ز ده‌که‌م که‌ خودا له‌گونا‌هم خۆش بێ، ئیتر ئه‌و خه‌رجی و مه‌سره‌فه‌ی ده‌یکرد بۆ میس‌طه‌ح گه‌راندیه‌وه‌ بۆی و فه‌رمووی: به‌خودا ئیتر ئەم خه‌رجی و مه‌سره‌فه‌ی هه‌تا سه‌ر ده‌ده‌مێ و قه‌ت نایپم.

عائیشه (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) بۆ مه‌سه‌له‌که‌ی من پرسیا‌ری له‌زه‌ینه‌بی کچی جه‌حش کرد، وه‌ فه‌رمووی: ئه‌ی زه‌ینه‌ب! چی لێ ده‌زانیت؟ یا چیت دیوه؟ زه‌ینه‌ب ده‌لێ: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! من به‌گویی خۆم هیچی خراپم له‌م ئافره‌ته‌ نه‌بیستوه‌، وه‌به‌چاوی خۆم هیچی ناشیرینم لێ نه‌دیوه‌، ئیتر له‌خۆمه‌وه‌ درۆی چی بکه‌م، که‌واته‌ گوی و چاوی خۆم له‌درۆ بوختان و ئاگری دۆزه‌خ ده‌پاریزم! من خێرو چاکه‌ نه‌بێ هیچم له‌ عائیشه‌ نه‌دیوه‌. عائیشه (خودای ئی رازی بێ) گوتی: له‌ناو خێزانه‌کانی هه‌زه‌رتدا (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) هه‌ر زه‌ینه‌ب هه‌بوو که‌هاوتای من بکا و وه‌ک من له‌لای خاتری هه‌بێ و به‌جوانی خۆی له‌کن هه‌زه‌رت ناز بکا و شان له‌ شانی من بدا، به‌لام خوا هه‌قه‌ خودا به‌هۆی دینداری و له‌خودا ترسیی خۆیه‌وه‌ پاراستی و باشی گوت و خراپی

نه‌گوت و قسه‌ی هه‌قی کرد، به‌لام هه‌منه‌ی خوشکی، وه‌ک ئاگری بن‌کا، له‌خویه‌وه له‌سه‌ر زه‌ینه‌ب شه‌ری به‌من ده‌گی‌پراو ئاگری ئاژاوه‌که‌ی خوش ده‌کرد، تاله‌سه‌ر حیسابی من پایه‌ی خوشکه‌که‌ی به‌رزبکاته‌وه، ئه‌وه بوو ئه‌ویش تیا‌چوو له‌گه‌ڵ ئه‌وانه‌دا که‌تیا چوون، وه‌داری هه‌ددی بوختانی لێ‌درا (ش/ت واته: ئه‌م فه‌رمووده پیرزه‌یه بوخاری و موسلیم و تیرمیزی گی‌پراویانه‌ته‌وه. خودا لێ‌یان رازی بێ و ئی‌مه‌یش له‌خاک و پای ئه‌م مه‌رده نازادارانه‌ دا په‌نا بدا. ئامین).

۴۰۰۹- (ب/۳ ز/۹۵ ل/۲۵۰ ف/۲). واته: له‌به‌رگی سی‌دا، له‌باسی هه‌ددی بوختیان و جمین و جادووبازی دا رابورد. له‌لایه‌په‌ (۲۵۰) دا. فه‌رمووده‌ی دووهم^(۴).

۴۰۱۰- وفي رواية: أَخَذَنُ أَرْزَهُنَّ فَشَقَّقْنَهَا مِنْ قَبْلِ الْحَوَاشِي فَاخْتَمَرْنَ بِهَا. رواه البخاري^(۵).

له‌گی‌پراوه‌یه‌کا، که‌ئیمامی بوخاری (خودای ئی‌رازی بێ) گی‌پراویه‌ته‌وه ده‌فه‌رموی: کاتی { وَلَيُضِرَّنَّ بِخُمْرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ... } (۳۱/۲۴) هاته‌ خواره‌وه، ژنان ده‌چوون داویننی عاباو به‌رکۆشه‌کانی خویان ده‌بپی، یا په‌شته‌مال و ئاوه‌لکراسه‌کانی خویانیان ده‌هیناو له‌قه‌راخه‌وه پارچه‌یه‌کیان لێ‌هه‌ڵ ده‌هینایه‌وه‌و ده‌یان کرد به‌ له‌چک و ده‌یان ئالاند به‌سه‌رو ملی خویانه‌وه.

۴۰۱۱- عَنْ جَابِرٍ (رضي الله عنه) قَالَ: كَانَ لَعَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي سَلُولٍ جَارِيتَانِ، إِحْدَاهُمَا تُسَمَّى مُسَيِّكَةً وَالْأُخْرَى تُسَمَّى أَمِيمَةً فَكَانَ يُكْرَهُهُمَا عَلَى الزَّئِي فَشَكَّتا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ) إِلَى قَوْلِهِ (غَفُورٌ رَحِيمٌ). رواه مسلم^(۶).

^(۴) تقدم برقم: ۳۳۶۹/۲ مجلد ثالث. تسلسل/۹۵.

^(۵) تقدم برقم: ۲۱۲۳/۲ مجلد ثالث. تسلسل/۴۰.

^(۶) مسلم. تفسیر: ۷۴۶۸.

جاییر (خودای ئی رازی بێ) دەڵێ: عەبدوللای کۆری ئوبەیی، کە بەئێبنو سەلوول مەشهوورەو ناوی زپاوە، چونکە دایکی ناوی سەلوول بوو، ئەم نامەردە دوو کەنیزەکی هەبوو، ناویان موسەیکەو ئومەیمە بوو، دەچوو بەزۆر دەیدان بەکرێ بۆ ئیشی خراپ، واتە: بۆ داوینپیسسی، جا ئەو نیش چوون لەلای حەزەت (دروودی خودای لەسەربێ) سکالای حالیان کرد، عەززیان کرد: ئەی پیڤەمبەری خوا ئیمە موسولمانین و ئەم بەدپەرەوشتەش، بۆ پوول و پارە بەزۆری زۆرداری زەلامان دەکاتە پال! جا بەم بۆنەیهو ئەم ئایەتە دابەزی: {وَلَا تُكْرِهُوا فَتِيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِّتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهِنَّ فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ} (٣٣/٢٤) واتە: شەرم و شکۆ لەخودا بکەن و ریزی بەندەو دروستکراوانی بگرن و بۆ ریتوپیت و پپرو پیتی دنیای بێ بەقاو رابواردنی چەن رۆژی خودا لەخۆتان مەرەنجین و ژيانى نەپراوەی بەهەشت لەکیس خۆتان مەدەن کەواتە ئەو کەنیزەکانەتان کە حەزریان لە مەردی و پووسوری و سەربەززییهو بەدەمی خۆیان هاواردەکەن: یا مردن بەمەردی یا ژین بەسەر بەززی، بە طەریقێ ئەولا شایانی ئەوەن کەناھەقیان لێ نەکەن و قەدرو ریزی ئەو مەردایەتییهیان بگرن و بەزۆری زۆرداری ئیشی خراپیان پێ مەکەن و مەیانکەن بەماشەو مەقاش و پەیزە بۆ و دەستەهینانی ئارەزوو بازی خۆتان، وەکەسێ لەخودا نەترسێ و بەزۆری زۆرداری ئیشی خراپ و داوینپیسسی بە ژنی مەرد بکا، چ کەنیز بێ، چ ئازاد بێ، ئەو خودا پاشایەکی بەدادە، تەکلیفی مالا یوطاق لەکەس ناکا لەبەر ئەو چاوپۆشی لەوژنە دەکا و بەرەحمەت و میهرەبانی خوشی هەقی ئەو داماوپییهشی بۆدەکاتەو (م).

بەفەرەس سوورەس نوورو قورئانت

چاومان پۆشنکا: نووری قورئانت!

٨- سورەتی فورقان

(مەکیه، هه‌فتا و هه‌وت نایه‌ته)

سورة الفرقان (مکیه وهی سبع وسبعون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {الَّذِينَ يُخْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضْلُ سَبِيلًا} (٣٤/٢٥).

٤٠١٢- ئەم فەرمووده‌یه له‌ته‌فسیری سووره‌تی ئیسرا‌دا رابورد، فەرمووده‌ی ژماره‌ بیست، ته‌ماشای ژماره‌ بیست و یه‌کیش بکه^(١).

٤٠١٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَأَلْتُ أَوْ سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) - أَيْ الدُّلْبِ عِنْدَ اللَّهِ أَكْبَرُ؟ قَالَ: أَنْ تَجْعَلَ لِلَّهِ نِدًّا وَهُوَ خَلَقَكَ. قُلْتُ ثُمَّ أَيْ؟ قَالَ: ثُمَّ أَنْ تَقْتُلَ وَلَدَكَ خَشْيَةً أَنْ يَطْعَمَ مَعَكَ. قُلْتُ: ثُمَّ أَيْ؟ قَالَ: أَنْ تُزَانِيَ بِحَلِيلَةِ جَارِكَ. قَالَ وَتَزَكْتُ هَذِهِ الْآيَةُ تَصْدِيقًا لِقَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ). رواه الشيخان والترمذي^(٢).

عه‌دوللا (خودای ئی رازی بئ) گوئی: خۆم پرسیارم کرد، یا گوئی: یه‌کی پرسیارى کرد له‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌لای خودا چ تاوانی زۆر به‌ زل داده‌نری؟ فەرمووی: ئەوه‌ که‌ هاوبه‌ش و هاوتا بریاریده‌ی بۆ ئەو خودایه‌ که‌هر خۆی تۆی دروست کردوه‌ له‌نه‌بوون! گوتم: له‌دوا ئەوه‌ چی گوناھێ دیو به‌گه‌وره‌ترین گوناھ‌ داده‌نری؟ فەرمووی: ئەوه‌ که‌له‌ترسی هه‌ژاری مندالی خۆت بکوژیت، مه‌بادا ببێ به‌هاوبه‌شی نان و ئاوت. گوتم: له‌پاش ئەمه‌ چی تر؟ فەرمووی: ئەوه‌ که‌ به‌نامه‌ردی داوینپیسى بکه‌ی له‌گه‌ڵ هه‌ل و هاوسه‌ری هاوسیتا و خوی ژنه‌که‌ی خراپ بکه‌ی ئیتر بۆ پشتیوانی و مۆرکردنی ئەم فەرمايشته‌ هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) ئەم نایه‌ته‌ دابه‌زی:

(١) تقدم تخريجه برقم: ٢/٢٥٥٢ مجلد السادس تسلسل/٨.

(٢) بخاري. تفسير: ٤٧٦١. مسلم: إيمان: ٢١٨.

{وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ} (۶۸/۲۵) → (ته‌فسیری ئه‌م ئایه‌ته له ته‌فسیری سووره‌تی نیساء دا رابورد). (ش/ت - خودایان ئی رازی بئ).

۴۰۱۴ - → (ب/۳ ز/۸۱ ل/۲۰۶ ف/۱۱+۱۲): له‌ته‌فسیری سووره‌تی نیسائیشدا، ریواتیکی تری رابورد، ژماره‌ی فهرمووده‌که له‌وئ حه‌قده‌و هه‌ژده‌یه^(۳).

۴۰۱۵ - له‌باسی ته‌فسیری سووره‌تی نیسائدا رابورد، له‌ فهرمووده‌ی ژماره‌ حه‌قده‌دا، له‌وئ به‌مه‌ ده‌ست پی‌ده‌کات: قال: لما نزلت التي في الفرقان: {وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا....} تادوایی^(۴).

۴۰۱۶ - عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) خَمْسٌ قَدْ مَضَيْنَ: الدُّخَانُ وَالْقَمَرُ وَالرُّوْمُ وَالْبَطْشَةُ وَاللِّزَامُ (فَسَوْفَ يَكُونُ لِرَامًا). رواه الشيخان^(۵).

→ (له‌ته‌فسیری سووره‌تی یوسف‌ا رابورد، فهرمووده‌ی چواره‌م).

فوقان قورئانه، قورئان چرایه

فهرمووده‌ی خودا نه‌ک شوعه‌رایه

۹- سووره‌تی شوعه‌راء

(مه‌ککیه سه‌دو بیست و شه‌ش نایه‌ته)

سورة الشعراء (مكية وهي مائة وست وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۱۷ - → له‌ رافه‌ی سووره‌تی ئه‌نعامدا رابورد، که‌ئهم فهرمووده‌یه

یه: (یلقی ابراهیم أباه آزر.... تاد).

^(۳) تقدم تخريجه برقم: ۲۲۹۷/۱ مجلد الثالث تسلسل/۸۱.

^(۴) تقدم تخريجه برقم: ۳۸۱۰/۱۷ مجلد السادس تسلسل/۵.

^(۵) تقدم تخريجه برقم: ۳۹۲۹/۴ مجلد السادس تسلسل/۱۳.

٤٠١٨ - عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ابْنُ جُدْعَانَ كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ يَصِلُ الرَّحِمَ وَيُطْعِمُ الْمَسْكِينَ فَهَلْ ذَاكَ نَافِعُهُ؟ قَالَ: «لَا يَنْفَعُهُ إِنَّهُ لَمْ يَقُلْ يَوْمًا رَبِّ اغْفِرْ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ» رواه مسلم في كتاب الإيمان^(٢).

عائیشە (خودای ن رازی بڼ) گوتی: ئەه‌ی پښغه‌مبه‌ری خودا! جارێک له‌سه‌رده‌می نه‌زانیدا ئیبنو جه‌دعان پیاویکی خزم دۆست و نانبدە بوو، ئایا ئەوه سوودی ده‌بی بۆی؟ فهرمووی: نه‌خه‌یر! چونکی روژی له‌روژان نه‌یگوتوو: خودایه‌! له‌روژی قیامه‌ت و روژی پاداشدا له‌تاوان و گوناھم خوش به‌(م).

٤٠١٩ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): حِينَ أَنْزَلَ عَلَيْهِ (وَأَنْزَلَ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ) قَالَ: «يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ اشْتَرُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ اللَّهِ لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا عَبَّاسَ بْنَ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا يَا صَفِيَّةُ عَمَّةَ رَسُولِ اللَّهِ لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَيَا فَاطِمَةَ بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ سَلِينِي مَا شِئْتَ مِنْ مَالِي لَا أُغْنِي عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا». رواه الشيخان والترمذي^(٣). وَلَفْظُهُ: يَا مَعْشَرَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ أَنْقِذُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا، يَا فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ أَنْقِذِي نَفْسَكَ مِنَ النَّارِ، فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكَ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِنَّ لَكَ رَحْمًا سَابِلَهَا بِلَاهَا.

ئەبو هورەیره (خودای ن رازی بڼ) گوتی: کاتی خودای گه‌وره‌م ئەه‌ ئایه‌ته‌ی ناردە خواریوه‌: {وَأَنْزَلَ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ} (٢١٤/٢٦) واته‌: ماده‌م تو له‌م هه‌موو پازو نه‌یینییه‌ تیگه‌یشتیت، هه‌میشه‌ په‌یوه‌ندی خۆت له‌گه‌ڵ خودا به‌هێزکه‌و ئەو خزمانه‌ت که زۆر نزیکن و تیگه‌ڵن له‌گه‌ڵتا، بیان ترسینه‌ له‌سزای خودا.

(٢) مسلم. ایمان. ٥١٧.

(٣) تجرید البخاری (مختصر صحیح البخاری) مجلد ٢/ ل ٢٧٠/ رقم/ ١١٤٠ ٢٧٥٢ فتح الباری، ٣٥٢٧، ٤٧٧١.

كاتى ئەم ئايەتە ھاتە خوارەو، ھەزەرەت (درودى خودای لەسەرىن) رویشت لەسەر تەپۆلكەى صەفا پراوەستاو بەدەنگى بەرز فەرمووی: ئەى ھۆزى قورەیش! نەفسى خۆتان لەخودای گەورە بکړن، من لەلایەنى خوداو ھیچ سودى بەئێو ناگەيەنم ئەى نەوہى عەبدولمەناف! من لەلایەنى خوداو ھیچ سوودی بەئێو ناگەيەنم، ئەى عەبباسى کوپى عەبدولموتەلیب! من لەلای خودا ھیچ سوودی بەتۆ ناگەيەنم، ئەى صەفییەى پوورى پیغەمبەرى خودا! من لەلای خودا ھیچ سوودی بەتۆ ناگەيەنم، ئەى فاتیمەى کچی موحمەد! ئەگەر داواى مالى دنیا دەکەى ئیستا بیکە، دەنا لەقیامەتدا من ھیچ سوودی بەتۆ ناگەيەنم (ش/ت).

گفتەى تیرمیزی: ئەى خزمانى نەوہى عەبدولموتەلیب! لە ئاگرى دۆزەخ خۆتان قوتارکەن، بەوەرگرتنى ئایینی ئیسلام، ئەگینا من لە روژى قیامەتدا، نەدەسەلاتى سوودو قازانج ھەيە بۆتان و نەزیان، ئەى فاتیمەى کچی موحمەد! خۆت رزگار کە، لەئاگرى دۆزەخ، ئەگینا من لە روژى قیامەتدا نەدەسەلاتى سوودم ھەيە بۆت نەزیان، پاستە کە تۆکەسى منیت، وەلى من ھەر ئەوەندەم لەدەست دى کە لەدنیا دا مافى خزمایەتى و کەسایەتى خۆت بەپیى تەوانا پى بدەم و بەس!

شوعراش (نەمل) لەیکتر دانە

دەدزن، دەیکەن بەگۆی گەردانە!

١٠- سوورەتى نەمل

(مەککيە نەوہدو سن ئايەتە)

سورة النمل (مکيە وھى بضع وتسعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِّنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ

أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ} (٨٢/٢٧).

واته: کاتی فه‌رمانی سزادان و قاری خودا هاته سهر ئه‌و کافرا نه‌وه له‌وکاته‌دا له‌زه‌وی سه‌فادا، له‌نزیکی کابه‌توللادا، له‌شاری مه‌که‌که‌دا، چه‌یوانی ده‌رده‌که‌ین، به‌ناوی دابه‌تولنه‌رض که‌به‌فه‌رمانی ئیمه‌ دیته‌ زمان و قسه‌ ده‌کا له‌گه‌ل خه‌لکه‌که‌دا، که‌ ئاده‌میزاد ئه‌و رۆژه‌ گه‌یشتوونه‌ته‌ راده‌یه‌کی وا هیچ ئیمان و باوه‌ریکیان نه‌ماوه‌ به‌قسه‌ی خودا و پیغه‌مه‌ر، له‌به‌ر ئه‌وه‌ کاتی ئه‌وه‌ هاتوو په‌رده‌ لا‌بری و به‌چاوی خویان چه‌قاییق ببینن.

٤٠٢ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «تَخْرُجُ الدَّابَّةُ مَعَهَا خَاتَمُ سُلَيْمَانَ وَعَصَا مُوسَى فَتَجْلُو وَجْهَ الْمُؤْمِنِ وَتُخَيِّمُ أَلْفَ الْكَافِرِ بِالْخَاتَمِ حَتَّى إِنَّ أَهْلَ الْخِوَانِ لَيَجْتَمِعُونَ فَيَقُولُ هَاهَا يَا مُؤْمِنُ وَيُقَالُ هَاهَا يَا كَافِرُ وَيَقُولُ هَذَا يَا كَافِرُ وَهَذَا يَا مُؤْمِنُ»، رواه الترمذي بسند حسن: (١).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بێ) گوئی: پیغه‌مه‌ر (دیوودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: دابه‌تولنه‌رض که‌ ده‌رده‌چی ئه‌موس‌تیله‌که‌ی سوله‌یمان و عاسا‌که‌ی مووسای وایی، به‌دارده‌سته‌که‌ ده‌دا له‌ته‌ویلی موسولمان له‌ جی سه‌جده‌که‌ی، خالیکی سپی پیوه‌ ده‌نی، به‌ره‌ به‌ره‌ بلاو ده‌بیته‌وه‌و پووی پووناک و گه‌ش ده‌بیته‌وه‌و له‌نیوانی هه‌ردوو چاوه‌کانی ده‌نوو‌سری: موسولمان. وه‌به‌ ئه‌موس‌تیله‌که‌ ده‌دا له‌سه‌ر لووتی کافرو مؤریکی ره‌شی پیوه‌ده‌نی و به‌ره‌ به‌ره‌ ره‌شییه‌که‌ زۆر ده‌بی و ده‌موچاوی گشت داده‌گری و پووی ره‌ش ده‌بی، ته‌نانه‌ت موسولمان و کافر وا له‌یه‌کتری ئاشکرا ده‌بن، کاتی ده‌سته‌یی له‌خه‌لک له‌سه‌ر خوانی داده‌نیشن و شت ده‌ده‌نه‌ ده‌ستی یه‌کتری به‌یه‌کتری ده‌لین: ئه‌وه‌ بگه‌ر ئه‌ی موسولمان! ئه‌گه‌ر کابرا ووشه‌ی موسولمان له‌ناو چاوه‌نی نووسرابی، یا ده‌لین: ئه‌وه‌ بگه‌ر ئه‌ی کافر! ئه‌گه‌ر کابرا ووشه‌ی کافر له‌ناو چاوانی نووسرابی، وه‌له‌ سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه‌، به‌بی په‌روا، بانگی یه‌کتری ده‌که‌ن (ت-س/ح).

(١) حسن عند الترمذي.

نەمل و قەصە و عەنکە بووت و رووم!

خودا بتانکا به رووناکیی رووم

١١- سوورەتی قەصە

(مەکیه هه‌شتاو هه‌شت نایه‌ته)

سورة القصص (مکیه، وهي بضع وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٢١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) لِعَمِّهِ أَبِي طَالِبٍ: «قُلْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ أَشْهَدُ لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ». قَالَ لَوْلَا أَنْ تُعَيِّرَنِي قُرَيْشٌ يَقُولُونَ إِنَّمَا حَمَلَهُ عَلَى ذَلِكَ الْجَزَعُ لَأَقْرَرْتُ بِهَا عَيْنَكَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ). رواه الشيخان والترمذي^(١).

ئەم فەرموودەیه پیاویەتیکی تری لەتەفسیری سوورەتی تەوبەدا رابوو، فەرموودەیی ژمارە بیست. گێڕانەوه‌ی ئیترە ئاوایه: ئەبو هورەیره (خودای ئی رازی بن) گوتی: ئەبو تالیب مامەیی پیغەمبەر (درودی خودای لەسەربن) لەسەرەمەرگا بوو، حەزەرەت چوو بۆلای، پێی فەرموو: مامە! بەگویم کە، شایەتمان بێنەو بلی: لا إله إلا الله، تا لەروژی قیامەتا بیکەم بەبەلگەو شایەت بوێ. گوتی: نەبادا هۆزی قورەیش تانووتم لێ بدەن و بلی: لەترساندا شایەتمانێ هینا، ئەگینا بەگوێتی ئەم ووشەیه دلی تۆم خوێش دەکردو چاوو دلتەم روێشن دەکردهوه! جا بەم بۆنەیهوه ئەمە هاتە خوارەوه: {إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ} (٥٦/٢٨) واتە: ئەوێ خوێشەوێست! هیدایەت، بەمەعنا قەبوولکردنی حەق و گرتنی رێگەیی راست، ئەوه بەدەستی خودایه و بەدەستی تۆ نییه، بۆیه گەلی کەسکەهەیانە خوێشەوێستی خۆتە، تۆ حەز دەکەیی کە هیدایەتی بدەیی

(١) تجريد البخاري. ٦٥/٢ رقم: ٦٤٥ = ١٣٦٠، ٢٨٨٤، ٤٦٧٥، ٤٧٧٢، ٦٦٨١، فتح. مسلم. ايمان: ١٣١.

به‌لام چونکه خودا خواستی له‌سه‌ر هیدایه‌تی ئه‌و نییه ملی ریگه‌ی راست ناگرێ، ده‌ی ئه‌وه‌ی له‌سه‌ر تۆیه ئه‌وه‌یه ریگه‌ی راستیان پینیشان بده‌ی و رابه‌ریان بکه‌ی (ش/ت).

٤٠٢٢- عَنْ عُثْمَانَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «مَنْ مَاتَ وَهُوَ يَعْلَمُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ». رواه مسلم في الإيمان^(٢).

عوثمان (خودای ئی رازی بن) گوته‌ی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: هه‌رکه‌سی له‌سه‌ر باوه‌رو ئیمان بمری و یه‌قین و باوه‌ری و ابی که‌بیجگه له‌خودای تا‌ک و ته‌نیا خودای ترنیه ئه‌وه ده‌چیته به‌هه‌شت (م).
قه‌صه‌ص! خوا حافظ، عه‌نکه‌بووت! هاتی

به‌خیر بیتی، یاده‌ی نه‌شکه‌وتی هاتی!

سه‌فه‌ر خو‌ی ریگه‌ی هاتوو نه‌هاته

بو‌یه بو‌ به‌ری نا نه‌و دوو زاته!

چاره‌نووس ته‌نی زریه‌ی تیغه‌ی نه‌بر

له‌ ته‌ونه‌که‌ی تۆو له‌هیلکه‌ی کو‌تر!

١٢- سووره‌تی عه‌نکه‌بووت

(مه‌کیه نه‌وه‌دو نو‌نایه‌ته)

سورة العنكبوت (مکیه وهي تسع وتسعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٢٣- عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ (رضي الله عنه) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: أُنْزِلَتْ فِي أَرْبَعِ آيَاتٍ → (ب/٥ ز/١٢ ل/٨٧ ف/٣)^(١).

ئه‌م فهرمووده‌یه له (مناقب سعد بن أبی وقاص) دا رابورد.

^(٢) مسلم. ایمان: ١٣٥.

^(١) تقدم تخريجه برقم: ٣/٢٢٨ مجلد خامس تسلسل/١٢.

۴۰۲۴- عَنْ أُمِّ هَانِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي قَوْلِهِ تَعَالَى (وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمْ الْمُنْكَرَ) قَالَ: «كَانُوا يَخْذِفُونَ أَهْلَ الْأَرْضِ وَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ». رواه الترمذي: (۲).

له باره‌ی ئەم ئایەتەوه {وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمْ الْمُنْكَرَ} (۲۹/۲۹) ریاویەت کراوه، لەئوممو هانییەوه، دەئێ: دەچوون پەلەپیتکەیان دەنا بەخەڵکەوهو لاقرتی و قەشمەرییان پێدەکردن (ت-س/ح).
قال الله تَعَالَى: {وَلَا تُجَادِلُوا أَهْلَ الْكِتَابِ إِلَّا بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ....} (۴۶/۲۹).

واتە: بەشیوەیەکی گەلی جوان دەمەتەقی و گفتوگۆو دەمەقانی له‌گەڵ خاوه‌ن نامه‌کان بکه‌ن، وه‌کوو گا‌ورو جووله‌که‌بی، به‌ناسکی و به‌نهرمونیانی مشتومریان له‌گەڵ بکه‌ن.

۴۰۲۵- له تەفسیری سوورەتی به‌قەرەدا رەت بوو، فەرمووده‌ی چوارده‌ که‌ده‌فەرموئ: (كان اهل الكتاب يقرؤون التوراه) (۳).
نەهل و قەصص و عەنکە بووت و رۆم
دینیتە یادم: رۆی خوێنۆڵە‌ی رۆم!

۱۳- سوورەتی رۆم

(مەکیه، شەست ئایەتە)

سورة الروم (مكية وهي ستون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۲۶- عَنْ زِيَارِ بْنِ مُكْرَمٍ الْأَسْلَمِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ (الْمُغْلِبَاتِ الرُّومُ فِي أَذْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بَضْعِ سِنِينَ) فَكَانَتْ فَارِسُ يَوْمَ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ قَاهِرِينَ لِلرُّومِ وَكَانَ الْمُسْلِمُونَ يُجِبُّونَ ظُهُورَ الرُّومِ عَلَى فَارِسَ

(۲) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

(۳) تقدم تخريجه برقم: ۳۷۰۳/۱۴ مجلد سادس تسلسل/۲.

لَا تَهُمُ وَإِيَّاهُمْ أَهْلُ كِتَابٍ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ تَعَالَى (يَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ) فَكَانَتْ قُرَيْشٌ تُحِبُّ ظُهُورَ فَارِسَ لَا تَهُمُ وَإِيَّاهُمْ لَا يَسُو بِأَهْلِ كِتَابٍ وَلَا إِيْمَانٍ يَبْعَثُ فَلَمَّا أُنْزِلَ اللَّهُ تَعَالَى هَذِهِ الْآيَةُ خَرَجَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَصْبِيحُ فِي نَوَاحِي مَكَّةَ (الْمُغَلَّبَتِ الرُّومُ فِي أَذْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ فِي بَضْعِ سِنِينَ) قَالَ نَاسٌ مِنْ قُرَيْشٍ لِأَبِي بَكْرٍ فَذَلِكَ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ زَعَمَ صَاحِبُكُمْ أَنَّ الرُّومَ سَتَغْلِبُ فَارِسًا فِي بَضْعِ سِنِينَ أَفَلَا تَرَاهُنَّكَ عَلَى ذَلِكَ؟ قَالَ: بَلَى. وَذَلِكَ قَبْلَ تَحْرِيمِ الرِّهَانِ فَارْتَهَنَ أَبُو بَكْرٍ وَالْمُشْرِكُونَ وَتَوَاصَعُوا الرِّهَانَ وَقَالُوا لِأَبِي بَكْرٍ كَمْ تَجْعَلُ الْبَضْعُ ثَلَاثَ سِنِينَ إِلَى تَسْعِ سِنِينَ فَسَمَّ بَيْنَنَا وَبَيْنَكَ وَسَطًا تَنْتَهَى إِلَيْهِ. قَالَ فَسَمَّوْا بَيْنَهُمْ سِتَّ سِنِينَ قَالَ فَمَضَتْ السِّتُّ سِنِينَ قَبْلَ أَنْ يَظْهَرَ الرُّومُ فَأَخَذَ الْمُشْرِكُونَ رَهْنَ أَبِي بَكْرٍ فَلَمَّا دَخَلَتِ السَّنَةُ السَّابِعَةُ ظَهَرَتِ الرُّومُ عَلَى فَارِسَ فَعَابَ الْمُسْلِمُونَ عَلَى أَبِي بَكْرٍ تَسْمِيَةَ سِتِّ سِنِينَ لِأَنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَالَ (فِي بَضْعِ سِنِينَ) قَالَ وَأَسْلَمَ عِنْدَ ذَلِكَ نَاسٌ كَثِيرٌ^(١).

یه‌ننازی کوپی موکره‌می نه‌سله‌می (خودای ن‌رازی ب‌ن) گوتی: کاتئ ئایه‌تی {أَلَمْ، غَلَبَتِ الرُّومُ، فِي أَذْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِنْ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ، فِي بَضْعِ سِنِينَ لِلَّهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدِ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ} (٣٠/١-٤) واته: سوپای پۆم له‌به‌رابه‌ری سوپای فارسه‌وه شکان، له‌خاکیکه‌ ئه‌م شه‌ره‌ قه‌وما که نزیکترین ولاته له‌ولاتی حیجازی ئیوه‌وه، که ده‌که‌ویته نیوانی ئه‌زروعات و به‌صراره‌، که دووشارن له‌ولاتی شام، که‌ئهو سه‌رده‌مه نزیکترین ولاتی ده‌وله‌تی رۆم بوون له‌خاکی به‌ست (حه‌ره‌م) ی مه‌که‌وه، وه‌لئ له‌ماوه‌ی چه‌ن سالیکی که‌می داهاتوودا، رۆمه‌کان له‌پاش ئه‌م شکانه‌یان سه‌رده‌که‌ون و زال ده‌بن به‌سه‌ر سوپای فارسدا. گوتی: کاتئ ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه، وه‌ک له‌ئایه‌ته‌که‌دا ده‌فه‌رموئ ئه‌و سه‌رده‌مه فارسه‌کان زال بوو بوون به‌سه‌ر پۆمییه‌کاندا، ئه‌و رۆژگاره موسولمانه‌کان و رۆمه‌کان هه‌ردوو لا ئه‌هلی

^(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

کیتاب و خاوه‌ن نامه‌ی خودایی بوون له‌بەر ئه‌وه موسولمانه‌کان چه‌زیا‌ن ده‌کرد که رۆمه‌کان زāl ببن به‌سەر فارسه‌کاندا، ئه‌مه‌ی گوتمان خودای گه‌وره به‌م ئایه‌ته‌ی باسی کردووه که ده‌فه‌رموی: {يَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ، يَنْصُرِ اللَّهُ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ} (٣٩/٤-٥). واته: له‌ورۆژهدا که له‌سەر فه‌مانی خودا، رۆمه‌کان زāl ده‌بن به‌سەر فارسه‌کاندا موسولمانه‌کان به‌و سه‌رکه‌وتنی هاوکیشتی خۆیا‌نه‌و به‌و یارمه‌تیدانه‌ی خودایه‌ی بۆ سوپای رۆمه‌کان شادو شادمان ده‌بن، وه خودای گه‌وره خواستی له‌سەر یارمه‌تیدانی هه‌رکه‌سی بیی یارمه‌تی ده‌دا وه‌خودا شکۆمه‌ندو میه‌ره‌بانه. گوتی: وه‌کوو گوتمان موسولمانه‌کان چه‌زیا‌ن له‌مه‌بوو، به‌لام کافره‌کانی قوریش زۆریان پێ خوش بوو، که فارسه‌کان زāl بوو بوون به‌سەر رۆمه‌کاندا، چونکی هه‌ردوولایان هاو مه‌شره‌بی یه‌ک بوون، هه‌ردوو لایان نه‌نامه‌ی خوداییان هه‌بوو، وه نه‌باوه‌ریان به‌ رۆژی زیندوو بوونه‌وه هه‌بوو، جاکاتی ئه‌م ئایه‌ته‌ی هاته‌ خواره‌وه ئه‌بویه‌کر (خودای ئی‌رازی بێ) ده‌رچوو، وه‌به‌ناو کووچه‌و کۆلانه‌کانی مه‌که‌که‌دا ده‌سوپایه‌وه‌و هاواری ده‌کردو به‌ده‌نگی به‌رز ئه‌م ئایه‌ته‌ی هه‌تا دوا‌یی ده‌خوینده‌وه: {أَلَمْ، غَلَبَتِ الرُّومُ.....}. جا تاقمه‌ی ئی‌له‌کافره‌کانی قوریش به‌ ئه‌بویه‌کیان گوت: با ئه‌مه له‌نیوانی ئی‌مه‌و له‌نیوانی ئی‌وه‌دا بمی‌نی، تا بزانی‌ن له‌ئه‌نجامدا قسه‌ی کامان راست ده‌رده‌چێ، گوا‌یه موچه‌مه‌دی هاو‌پیتان ده‌لێ: له‌ماوه‌ی چه‌ن سالیکی که‌مدا دیسان پۆم سه‌ر ده‌که‌ونه‌وه‌و فارس ده‌به‌زی‌نن، جا ئه‌گه‌ر ئه‌مه وایه‌ بۆ گره‌ومان له‌گه‌ڵ ناکه‌یت له‌سه‌ر ئه‌مه. گوتی: باشه، ئه‌مه‌یش به‌رله‌وه بوو که گره‌و له‌سه‌ر قوما‌ر قه‌ده‌غه‌ بکری، ئه‌وساکه ئه‌بویه‌کرو بپه‌رسته‌کان گره‌ویان کردو له‌سه‌ر مال‌و کاتی گره‌وه‌که ری‌ک که‌وتن، به‌ ئه‌بویه‌کیان گوت: (بضع) خۆی له‌سی‌وه‌یه هه‌تا نو، جا تو خۆت ماوه‌یه‌کی مامناوه‌ندی دابنی که هه‌ردوولامان پێی رازی بین. گوتی: جا بپاریان دا که‌ماوه‌ی گره‌وه‌که شه‌ش سال بێ، به‌لام شه‌ش ساله‌که‌هات و رۆیشت که‌چی رۆم سه‌رنه‌که‌وتن، له‌به‌رئه‌وه بپه‌رسته‌کان گره‌وه‌که‌یان برده‌وه‌و مالی گره‌وه‌که‌یان له‌ئه‌بویه‌کر سه‌ند، به‌لام له‌سالی چه‌وته‌ما پۆم سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ر فارسداو به‌م بۆنه‌یه‌وه،

که قسه‌ی خواو پیغه‌مبه‌ری خودا راست دهرچوو له‌و رۆژه‌دا خه‌لکیکی زۆر موسولمان بوون، له‌لایه‌کی تره‌وه موسولمانه‌کان سه‌رکۆنه‌ی ئه‌بویه‌کریان له‌سه‌ر ئه‌وه‌کرد، که‌بو ماوه‌ی گره‌وه‌که شه‌ش سالی دانابوو، چونکه خودای گه‌وره ده‌فه‌رموی: فی بضع سنین: له‌ماوه‌ی سالیکه‌وه تا نو سال. (ت-س/ص).

٤٠٢٧- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: إِنَّ الْبُضْعَ مَا بَيْنَ الثَّلَاثِ إِلَى الثَّسْعِ. رواهما الترمذي^(٢).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بن) ده‌لی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فه‌رموی: بیضع له‌سێ‌وه‌یه تا نو. (ت-سند غریب).
٤٠٢٨- → (ب/١ ز/٦ ل/٣٧ ف/٢)^(٣).

رۆم و لوقمان و سه‌جده نهم سسێ‌یه

ناوی سێ سورهن، هه‌رسێ هاوسێ‌یه !

١٤- سووره‌تی لوقمان

(مه‌کیه، سێ و چوار نایه‌ته)

سورة لقمان (مكية وهي أربع وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٢٩- → (ب/٢ ز/١٥٢ ل/٣٢٢ ف/١٩)^(١).

٤٠٣٠- → (له‌ته‌فسیری سووره‌تی ئه‌نعام دا رابوورد، هه‌دیپی

پێنجهم که‌ده‌فه‌رموی: لَمَّا نَزَلَتْ {الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ}^(٢).

^(٢) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(٣) مكرر - تقدم تخريجه برقم: ٢٨/٢ مجلد اول تسلسل/٦.

^(١) تقدم تخريجه برقم: ١٨٢٣/١٩ مجلد ثاني تسلسل/١٥٢.

^(٢) تقدم تخريجه برقم: ٢٨٥٦/٥ مجلد سادس تسلسل/٧.

٤٠٣١- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضی الله عنهما) عَنْ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) قَالَ: «مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ خَمْسٌ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا اللَّهُ لَا يَعْلَمُ مَا فِي غَدِّ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا يَعْلَمُ مَا تَغِيضُ الْأَرْحَامُ إِلَّا اللَّهُ وَلَا يَعْلَمُ مَتَى يَأْتِي الْمَطَرُ أَحَدٌ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا تَذَرِي نَفْسٌ بَأَى أَرْضٍ تَمُوتُ، وَلَا يَعْلَمُ مَتَى تَقُومُ السَّاعَةُ إِلَّا اللَّهُ عَلِيمٌ خَبِيرٌ». رواهما البخاري (ض) (٣).

ئيبينو عومەر (خودايان ئی رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: کللی نه‌یننی (غه‌یب) ئەم پینجەن که خودا له‌م ئایه‌ته‌دا ده‌فه‌رموئ: {إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَذَرِي نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَذَرِي نَفْسٌ بَأَى أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ} (٣٤/٣١) به‌راستی به‌س خودای گه‌وره‌ ده‌زانی (به‌زانیارییه‌کی دامه‌زراو) که‌ی قیامه‌ت دادی و خودا خو‌ی باران ده‌باریننی و کاته‌که‌ی ده‌زانی و ده‌زانی چی له‌منال‌دانا هه‌یه، نیره، مییه، چیه‌و چی نییه، هیچ که‌سی نازانی سبه‌یننی چی ده‌کاو چ ئیشیکی ده‌بی و که‌س نازانی که‌ی و له‌کو‌ی ده‌مری به‌راستی هه‌ر خودا زانایه‌و ئاگاداره (ب).

١٥- سووره‌تی سه‌جده

(مه‌کیه، سبی ئایه‌ته)

سورة السجدة (مكية، وهي ثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٣٢- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضی الله عنه) أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ (تَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنْ الْمَصَاحِفِ) نَزَلَتْ فِي الْإِظَارِ هَذِهِ الصَّلَاةُ الَّتِي تُذْعَى الْعَتَمَةُ. رواه الترمذي بسند صحيح (١).

(٢) بخاري. تفسير: ٤٧٨.

(١) صحيح عند الترمذي.

→ (ب/٢ ز/٢٦ ل/٧٤ ف/٧) به‌لام لی‌ره‌دا ئاوایه: ئەه‌س (خودای ئی رازی
بن) گوتی: ئەم ئایه‌ته‌ له‌مه‌دح و ستایشی ئەوه‌که‌سانه‌دا هاتۆته‌ خواره‌وه
که‌ چاوه‌نواری کردنی نوێژی خه‌وتنان ده‌که‌ن. (ت-س/ص).

٤٠٣٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم): «يَقُولُ اللَّهُ
تَعَالَى أَغْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ، وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ، وَلَا خَطَرَ عَلَى
قَلْبِ بَشَرٍ، دُخْرًا، بَلَاءً مَا أَطْلَعْتُمْ عَلَيْهِ». ثُمَّ قَرَأَ (فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ
قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ). رواه الشيخان والترمذي: (٢).

ئەبو هورەیره (خودای ئی رازی بن) گوتی: پێغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربن)
فەرمووی: خودای گە‌وره‌و سەر‌وه‌ر ده‌فەرمووی: ئەو به‌هره‌و نازو
نیعمه‌ت و خو‌شی و شادییه، که‌ خو‌م ئاماده‌م کردووه‌و هه‌لم گرتووه‌و بو
به‌ه‌داش و خاسه‌کانی خو‌م ئەوه‌نده‌ باش و نایابن نه‌ به‌چاو بینراون و نه
به‌گ‌ی بێسراون و نه‌به‌دلی که‌سدا هاتوون و نه‌به‌ خه‌یالیدا، رابوو‌ردوون،
جگه‌ له‌وه‌یش که‌خو‌تان ئاگادارینی و له‌قورئان و هه‌دیثا باس کراوه
بو‌تان. ئەنجا هه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سەربن) ئەمه‌ی خو‌ینده‌وه‌: {فَلَا تَعْلَمُ
نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ} (١٧/٣٢) → (ب/٢
ز/٢٦ ل/٧٤ ف/٧) (ش/ت).

٤٠٣٤- عَنْ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ (رضي الله عنه) قَالَ عَلَى الْمُنْبَرِ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ
(صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ «إِنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ سَأَلَ رَبَّهُ فَقَالَ أَيُّ رَبِّ أَيُّ أَهْلِ
الْجَنَّةِ أَذْنِي مَنْزِلَةٌ؟ قَالَ رَجُلٌ يَأْتِي بَعْدَ مَا يَدْخُلُ أَهْلُ الْجَنَّةِ الْجَنَّةَ فَيَقَالُ لَهُ ادْخُلِ
الْجَنَّةَ. فَيَقُولُ كَيْفَ ادْخُلُ وَقَدْ نَزَلُوا مَنَازِلَهُمْ وَأَخَذُوا أَخْدَاتِهِمْ. قَالَ فَيَقَالُ لَهُ
أَتَرْضَى أَنْ يَكُونَ لَكَ مَا كَانَ لِمَلِكٍ مِنْ مُلُوكِ الدُّنْيَا فَيَقُولُ نَعَمْ أَيُّ رَبِّ قَدْ
رَضِيتُ. فَيَقَالُ لَهُ فَإِنَّ لَكَ هَذَا وَمِثْلَهُ وَمِثْلَهُ فَيَقُولُ رَضِيتُ أَيُّ رَبِّ. فَيَقَالُ لَهُ

(٢) تجريد البخاري / ٤/ ل/ ٤٧١ رقم: ١٦٧٩ = ٤٧٨٠، ٣٢٤٤، ٤٧٧٩، ٧٤٩٨. مسلم جنة ونعيمها: ٧٠٦٤.

فَإِنَّ لَكَ هَذَا وَعَشْرَةَ أَمْثَالِهِ فَيَقُولُ رَضِيتُ أَيْ رَبِّ. فَيُقَالُ لَهُ فَإِنَّ لَكَ مَعَ هَذَا مَا اسْتَهَتْ نَفْسُكَ وَلَدْتَ عَيْنُكَ». رواه الترمذي ومسلم في الإيمان: (٣).

موغیره‌ی کوپی شوعبه (خودای ئی رازی بن) گوتی: به‌گوئی خۆم گویم لیبوو پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌سهر دوانگه ده‌یفهرموو: مووسا (دروودی خودای له‌سهرین) له‌خودای گه‌وره‌ی پرسی، فه‌رمووی: ئه‌ی خوای من! کئ له‌خه‌لکی به‌هه‌شت پایه‌ی له‌هه‌موو که‌سئ نزمتره؟ فه‌رمووی: پیاویکه کاتئ دئ بۆ به‌هه‌شت، ده‌روانئ به‌هه‌شتیه‌کان هه‌موو چوونه‌ته ناو به‌هه‌شته‌وه، پئی ده‌لئین: تۆیش بچۆره ناو به‌هه‌شت، ده‌لئ: چۆن چۆنی بچم، ئه‌وان هه‌موو به‌جیگه‌و پایه‌ی خۆیان شاد بوون و به‌ش و باره‌و به‌رات و خه‌لاتی خۆیان وه‌رگرتوه‌و، جا پئی ده‌لئین: ئایا رازی ده‌بی به‌وه‌نده که‌به‌قه‌ی پاشایی له‌پاشاکانی جیهان مولک و ده‌وله‌ت و سامانت پئ بدرئ له‌به‌هه‌شتا؟ ده‌لئ: به‌لئ ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! رازیم جا پئی ده‌گوترئ: ئه‌وا دام به‌تۆ به‌قه‌د ده‌وله‌ت و مولک و سامانی پادشایی له‌پادشاکانی جیهان، وه‌سئ ئه‌وه‌نده‌یتیش له‌گه‌لیا، ده‌لئ: خوشنوودم ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! پئی ده‌فه‌رموئ: ئه‌وا دام به‌تۆ ئه‌وه‌و ده‌ئه‌وه‌نده‌ی تیش له‌گه‌لیا، ده‌لئ: ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! به‌راستی خوشنوود بووم، ده‌فه‌رموئ: ئه‌وا سه‌ره‌رای ئه‌وه‌یش دام به‌تۆ هه‌رچی تر که‌دلت هه‌زی پئ ده‌کاو چاوت خۆشی لئ وه‌رده‌گرئ (م).

قال الله تعالى: {وَلَنَذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَذَى ذُو الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ} (٢١/٣٢).

واته: ئیمه له‌م ژیانه‌دا به‌م بیباوه‌رانه‌ جوهره‌ها ئیش و ئازاریان پئ ده‌چیژین، وه‌ک قاتوقپی و تالو سوپیری و نه‌خۆشی و هه‌ژاری و شتی زۆری له‌م بابه‌تانه‌ که‌ ئه‌مانه له‌چاو سزای گه‌وره‌ی رۆژی دوا رۆژدا

سووکەلەو ئاسانن، بەهیاوی ئەو کەئەمانە لەبیرو باوەری نابارو
کرده‌وه‌ی تاهه‌مواری خۆیان بگه‌ڕێنه‌وه‌و دەسبەردار بن.

٤٠٣٥- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فِي هَذِهِ الْآيَةِ: الْعَذَابِ الْأَذْيِ مَصَائِبُ
الدُّنْيَا وَالرُّومِ وَالْبَطْشَةُ أَوْ الدُّخَانُ. رواه مسلم في صفة القيامة^(٤).

ئەم فەرمووده‌یه، لەپێشەوه‌ی تەفسیری سوورەتی قورقانا رابورد،
فەرمووده‌ی پێنجەم. لەگێڕانه‌وه‌ی ئێره‌دا ئاوايه: ئوبه‌یی کوپی که‌عب
(خودای ئی رازی بن) له‌باره‌ی ئەم ئایه‌ته‌وه‌ گوته‌ی: (الْعَذَابِ الْأَذْيِ) که‌لەم
ئایه‌ته‌دا باسکراوه، که‌به‌مانا سزای سووکەلەو ئاسانە، بریتییه‌ له
ناخۆشی و قورت و وه‌ی و ناکامی جیهان، له‌گه‌ڵ ئایه‌تی رۆم و ده‌ست
لێ وه‌شاندنه‌که‌ی رۆژی غه‌زای به‌دردا، که قورئان پێی ده‌لی: (الْبَطْشَةُ
الکبری)، له‌گه‌ڵ داستانەکه‌ی ئایه‌تی دوخاندا، که ده‌فهرموئ: {فَارْتَقِبْ يَوْمَ
تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُّبِينٍ}:

وو‌شه‌ی قورئانی هه‌موو سه‌رگۆلن

وێته‌ی شاگۆلی به‌رزای سه‌رچۆلن!

هه‌ر وشه‌یه‌کی به‌حرێکه‌ بۆ خۆی

یا باخچه‌یه‌که، زۆر به‌ره‌نگ و بۆی

وو‌شه‌ی پر واته‌ا، ناسک و نازادار

بوونه‌ که‌ره‌سته‌ی رسته‌ی خۆش له‌زار

وه‌ک سه‌جده‌و نه‌خزاب، سه‌به‌و فاطیر

صافات و صاد و زومەر و غافیر!!

هۆی چیه‌و بۆچی و له‌به‌رچی که‌وا

نهم دوو پارچه‌یه، وه‌ک کراس و که‌وا

له‌ناو قورئانا له‌یه‌ک نزیکن

^(٤) تقدم تخريجه برقم = ٣٩٥٢/٢ مجلد سادس تسلسل/٨.

یا بۆنه‌ی چیه‌یه‌ی له‌یه‌ک ته‌ریکن!
 له‌بۆ وه‌ڵامی ئهم جووره‌ پرسه
 مه‌ته‌لی دواوه‌ باشترین ده‌رسه:
 (یاسین نقیم‌ی قورئانه‌ داده‌!)*
 پێش‌ش فایه‌که‌و پاش‌ش دوو ساده‌!*)
 (قورئان خاته‌مه‌ له‌بۆ نامه‌ گه‌ل
 سرووش دوا چۆپی هه‌ڵهات له‌ده‌م که‌ل!!)

١٦- سوورده‌تی نه‌حزاب

(مه‌ده‌نییه‌، هه‌فتاوی سێ نایه‌ته‌)

سورة الأحزاب (مدنية وهي ثلاث وسبعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٣٦- قِيلَ لَابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنه) أَرَأَيْتَ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ (مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ) مَا عَنَى بِذَلِكَ قَالَ قَامَ نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَوْمًا يُصَلِّي فَخَطَرَ خَطْرَةٌ فَقَالَ الْمُنَافِقُونَ الَّذِينَ يُصَلُّونَ مَعَهُ أَلَا تَرَى أَنَّ لَهُ قَلْبَيْنِ قَلْبًا مَعَكُمْ وَقَلْبًا مَعَهُمْ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ). رواه الترمذي بسند حسن^(١).

* له‌حه‌دیشا ده‌فه‌رموئ: یاسین قه‌لب و دلی قورئانه‌، به‌نقیم‌ی نه‌نگوستیله‌ش به‌عه‌رمبی ده‌گوترئ: فوصص - یاقه‌لبی خاته‌م، یه‌که‌م پیتی (فاطر) که‌فی‌یه‌ له‌گه‌ل یه‌که‌م پیتی صافات و یه‌که‌م پیتی صاد، که‌دوو صادن ریک ده‌کاته‌ (فص). نه‌مه‌یش رهمزه‌ بۆ نه‌وه‌ که‌ یاسین قه‌لبی خه‌مه‌ی قورئانه‌و قورئانی‌ش خاته‌می نامه‌ ئاسمانییه‌کانه‌، ده‌رگای هاتنی نامه‌ی ئاسمانی مؤرک‌دوو‌ه‌ ئیتر له‌پاش قورئان نامه‌ی ئاسمانی دانابه‌زی. (وه‌رگێڕ)

^(١) حسن عند الترمذي.

عهرزی ئیبنو عهباس (خودایان ئی رازی بی) کرا: تو چی دهفه رموی لههوی ئەم ئایه تهوه: {مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِيْ جَوْفِهِ...} (۴/۳۳) واته: خودا بریاری نه داوه بوهیچ پیاوی که دوو دلای بی. ئیبنو عهباس گوتی: روژی چه زرهت (دروودی خودای له سه ربین) ههستا نوژی کردو له نوژی که دا به هه له دا چوو، جا هه ندی (له ونا پاک و مونا فیکانه که له پشته وه نوژیان ده کرد) گوتیان: ته ماشاکه ن موچه ممه د دوو دلای هیه، به دلی و له گه ل ئیمه داو به دله که ی تری و له گه ل خویاندا، جا به م بونه یه وه ئەم ئایه ته هاته خواره وه (ت-س/ح).

۴۰۳۷- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) أَنَّ زَيْدَ بْنَ حَارِثَةَ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مَا كُنَّا نَدْعُوهُ إِلَّا زَيْدًا^(۲).

→ له پیشه وه له سه رباسی (فضل زید بن حارثه) دا رابورد.

۴۰۳۸- → (ب/۲ ز/۱۶۴ ل/۳۴۶ ف/۹) + (ب/۳ ز/۹ ل/۲۲ ف/۳)^(۳).

۴۰۳۹- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) أَنَّ عَمَّهُ غَابَ عَنْ قِتَالِ بَدْرَ فَقَالَ غِبْتُ عَنْ أَوَّلِ قِتَالٍ قَاتَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) الْمُشْرِكِينَ لَيْسَ اللَّهُ أَشْهَدَنِي قِتَالَ الْمُشْرِكِينَ لَيَرَيْنَ اللَّهَ كَيْفَ أَصْنَعُ فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ أُحُدٍ الْكَشَفَ الْمُسْلِمُونَ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا جَاءَ بِهِ هَؤُلَاءِ. يَعْنِي الْمُشْرِكِينَ وَأَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا يَصْنَعُ هَؤُلَاءِ. يَعْنِي أَصْحَابَهُ ثُمَّ تَقَدَّمَ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ. فَوُجِدَ فِيهِ بَضْعٌ وَكَمَاتُونَ مِنْ ضَرْبَةِ سَيْفٍ وَطَعْنَةٍ بِرُمْحٍ وَرَمِيَةٍ بِسَهْمٍ فَكُنَّا نَقُولُ فِيهِ وَفِي أَصْحَابِهِ نَزَلَتْ (مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّنْ قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا). رواه الترمذي والبخاري^(۴).

^(۲) تقدم برقم: ۳۳۸۷ مجلد خامس تسلسل ۲۳.

^(۳) تقدم برقم: ۱۸۸۳/۹ مجلد ثاني ت/۱۶۴.

^(۴) تجرید ۲/ ل/ ۲۸۶ ژماره/ ۱۱۵۶ = ۲۸۰۵، ۴۰۴۸، ۴۷۸۳.

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: مامەم ئەنەسی کوپی نەضر ئامادە ی غەزای بەدر نەبوو بوو، لەبەر ئەوە گوتی: یەكەم جەنگی کە حەزرت (دروودی خودای لەسەربێ) لەگەڵ کافراندا کردی بە نصیبم نەبوو، کە هاوبەشی ئەو جەنگە پیرۆزە یە بکەم، جا ئەگەر خودا فرسەتی دام و حازری جەنگی بووم، لە ئاییندەدا، لەگەڵ کافره‌کاندا ئەوکاتە خودای گەورە دەم بینی کە چلۆن جەنگی دەکەم، جا کاتی رووداوی ئوحدو هاتە پیش و واریکەوت زوربە ی موسولمانەکان شکان و دەوری حەزرتیان چۆل کرد، مامەم گوتی: خودایە! من بەری و بەدوورم لە خزمەتی تۆو لەم کارە ناشیرین و نامەردییە کە ئەم کافرانە دەربارە ی پیغمبەری تۆ کردنیان، وە پۆزش خوازی دەکەم و عوزردە هیمنەو بە تۆ لەو هیش کە ئەم موسولمانانە کردیان و بەداخەو ئەم هاوپی نازدارانە ی من لەم جەنگە پیرۆزەدا، کە شەپی مان و نەمانە تیشکان و هەلەاتن!

پاش ئەمە شیرانە هەلمەتی بردو چوو پێشەو بۆناو کوپی شەپو دەستی کرد بە شەپکردنیکی مەردانە وازی نەهینا هەتا کوژاو شەهید کرا، لەپاش تەواو بوونی شەپکە کە تەرمە کە یمان دۆزییەو تەماشامان کرد هەشتا پتر برینی پیۆه بوو، جیگە ی دەمە شپرو دەمە تیرو پیکانی رم و پەیکان!

جا بۆیە ئیمە لەوباو پەدا بووین و دەمانگوت: کە ئەم ئایەتە بۆ شەرحی حالێ ئەو و وینە ی ئەو دابەزیووە کە دەفەر موئی: {مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ...} تا کوئای ئایەتە کە کە پرافە کە ی لە پێشەو لەباسی (خاتمة في جمع القرآن) دا رابورد. (ت/ب).

٤٠٤ - → لە پێشەو پابورد، لەباسی (خاتمة في جمع القرآن) دا فەرموودە ی دوو هەم، لێرەدا ئەم پستە یە ی ئاوا یە: لم أجدها مع أحد إلا مع خزيمة الأنصاري الذي جعل رسول الله (صلى الله عليه وسلم) شهادته شهادة رجلين: واته: ئایەتە کە بەس لەلای خوزەیمە ی ئەنصار ی دەست کەوت، کە ئەم

خوزه‌یمه‌یه ئه‌وه‌نده پیاویکی هه‌قانی و راستگوو راستال بوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) شایه‌تی ئه‌وی له‌باتی شایه‌تی دوو پیاو قه‌بوول ده‌کرد^(٥).

٤٠٤١ - عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: لَمَّا أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِتَخْيِيرِ أَزْوَاجِهِ بَدَأَ بِي فَقَالَ «إِنِّي ذَاكِرٌ لَكَ أَمْرًا فَلَا عَلَيْكَ أَنْ لَا تُعْجَلِي حَتَّى نَسْتَأْمِرَ أَبَوَيْكَ». قَالَتْ وَقَدْ عَلِمْتُ أَنَّ أَبَوَيَّ لَمْ يَكُونَا يَأْمُرَانِي بِفِرَاقِهِ، قَالَتْ ثُمَّ قَالَ «إِنَّ اللَّهَ جَلَّ ثَنَاهُ قَالَ (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجُكُمْ إِن كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزَيَّنَّتْهَا) إِلَى (أَجْرًا عَظِيمًا)». قَالَتْ فَقُلْتُ لَهُ فَفِي أَيِّ شَيْءٍ أَسْتَأْمِرُ أَبَوَيَّ فَإِنِّي أُرِيدُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالْدارَ الْآخِرَةَ، قَالَتْ ثُمَّ فَعَلَ أَزْوَاجُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِثْلَ مَا فَعَلْتُ. رواه الشيخان والترمذي^(٦).

عائیشه (خودای ئی رازی بن) گوئی: کاتی خودا فه‌رمانی به پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) کرد، که هاوسه‌ره‌کانی خۆی بکا به سه‌رپشک (یا به ژنیقیی چه‌زه‌ت رازی بن، به‌ته‌مای په‌زای خوداو شادبوون به‌پایه‌ی گه‌وره‌ی رۆژی دواپی، یا ئه‌گه‌ر چه‌زانی له‌پا‌واردنی ژیا‌نی دنیا‌یه ئه‌وا پیغه‌مبه‌ر ته‌لاقیان بدا) پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) له‌پیش پی‌شدا له‌منه‌وه ده‌ستی کرد به‌پراگه‌یانندی ئه‌م فه‌رمانی خودایه، فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌رین): شتیکت بو‌باس ده‌که‌م، چه‌زناکه‌م که په‌له په‌لی تیا بکه‌ی، بریاری له‌سه‌ر مه‌ده هه‌تا پرس و پا به دایک و باوکت نه‌که‌ی! عائیشه گوئی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) خۆی ده‌یزانی که باوک و دایکم چه‌ز به‌شتی و ناکه‌ن و رازی نابن که‌من له پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) جیا‌بمه‌وه، چه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: خودای گه‌وره (وه‌سپ و ئه‌ناخوانیی ئه‌و له‌زیادی و زۆری بئ) به‌من ده‌فه‌رموی: (یا ئیها

^(٥) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٩٤. رقم: ٣٦١٤/١.

^(٦) بخاري. تفسير: ٤٧٨٥، ٤٧٨٦. مسلم. ٣٦٦٥، ٣٦٧٤. ترمذي. تفسير القرآن: ٣٢٠٤. نسائي. نکاح:

النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ...} واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! بفرموو به هاوسه‌ره‌کانت: ئه‌گه‌ر چه‌زتان وا له‌ سه‌ر خو‌شی و رابواردنی ئه‌م جیهانه‌ بی به‌قایه: ئه‌وا شتی وا له‌لای من ده‌ست ناکه‌وی که‌واته بفرموون، وهرن هه‌تا له‌سه‌ر شیوه‌یه‌کی جوان، به‌بی دل ئیشان و ناخو‌شی هه‌قی شه‌ری خو‌تان بده‌می و ته‌لاقتان بده‌م هه‌تا برۆن به‌ری خو‌تانه‌وه، ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌شتان ناوی و چه‌زتان له‌وه‌یه که به‌ژنیتی و چه‌لال و هاوسه‌ری چه‌زته‌ پازی بن و بیکه‌ن به‌هوی په‌زای خودا و پیغه‌مبه‌رو به‌مایه‌ به‌شی باشی خانه‌ی دوایی، ئه‌وه‌ کاریکی زۆر جوانه، له‌به‌ر ئه‌وه‌ خودای گه‌وره‌ بریاری داوه‌ بو ئیوه که هه‌مووتان ئافره‌تی خاس و باش و چاکه‌که‌رو خیرخوان پاداشتیکی گه‌وره‌ی واتان بداتی که‌دنیا و چی تیادیه‌ له‌چاوی ئه‌وه‌دا به‌هیچ ده‌چی. چه‌زته‌ (دروودی خودای له‌سه‌ری) که ئایه‌ته‌که‌ی خوینده‌وه‌ له‌مه‌به‌سته‌که‌ حالی بووم، عه‌رزیم کرد: بو ئه‌مه پرس و پا به‌دایک و باوکم بکه‌م! شتی وا پرس‌ی پی ناوی چونکه‌ من خواستم له‌سه‌ر په‌زای خودا و په‌زای پیغه‌مبه‌ره‌و له‌وه‌یشه‌ مه‌به‌ستم پایه‌ی به‌رزی مالی دواییه، عایشه (خوای لێ پازی بێت) گوتی: ئیتر له‌پاش منه‌وه‌ خیزانه‌کانی تری پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ری) هه‌موو چاویان له‌من کردو من چیم کردبوو ئه‌وانیش وه‌ک من کردیان و هه‌مان وه‌لامیان دایه‌وه‌ به‌ پیغه‌مبه‌ر (ش/ت- ره‌زای خویان لێ بێ).

٤٠٤٢- → ئه‌م فهرمووده‌یه‌ له‌پیشه‌وه‌ رابوورد، له‌ فه‌ضائیل دا،

له‌باسی (مناقب اهل البيت) دا، فهرمووده‌ی دووه‌م^(٧).

٤٠٤٣- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يَمُرُّ بِبَابِ

فَاطِمَةَ سِتَّةَ أَشْهُرٍ إِذَا خَرَجَ إِلَى صَلَاةِ الْفَجْرِ يَقُولُ «الصَّلَاةُ يَا أَهْلَ الْبَيْتِ (إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا)»^(٨).

^(٧) تقدم في المجلد الخامس في مناقب أهل البيت. تسلسل/ ١٦ رقم: ٢٣٤٢.

^(٨) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

ئەنەس (خودای ئی رازی بن) گوتی: تا ماوه‌ی شەش مانگ، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربن) کاتی خۆی دەچوو بۆ نوێژی بهیانی، بە بەردەرگای مائی فاتیمە کچیدا رەت دەبوو، دەیفەرموو: ئەه‌ی ئەه‌لی به‌یت! ئەه‌ی خانەنیشانی مائی پیغەمبەر! هەلسن بچن بە‌لای نوێژەوه‌! ئەوجا بە‌شوین ئەم فەرمايشته‌دا، بۆ باش حالێ بوون لە‌مە‌به‌سته‌که‌ی ئەم ئایه‌ته‌ی دەخوینده‌وه‌: {إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا} (۳۳/۳۳). رافه‌ی ئەم ئایه‌ته‌ له‌باسی (مناقب أهل البيت) دا، رابورد (ت-س/ح).

۴۰۴ - عَنْ أُمِّ عُمَارَةَ الْأَنْصَارِيَّةِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَنَّهَا قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَرَى كُلَّ شَيْءٍ إِلَّا لِلرِّجَالِ وَمَا أَرَى النِّسَاءَ يُذَكِّرْنَ بِشَيْءٍ فَتَزَلْتُ هَذِهِ الْآيَةَ (إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ). رواهما الترمذي^(۹).

ئوممو عوماره‌ی ئەنصاریه‌ (خودای ئی رازی بن) عەرزی حەزەت (دروودی خودای لەسەربن) ده‌کا: ئەه‌ی پیغەمبەر‌ی خودا! دەبینم بۆ هەموو شتێ ناو هەر ناوی پیاوانه‌و هەموو شتێ هەر دەر‌بار‌ه‌ی ئەوانه‌، نابینم که ئایه‌تێ، شتێ، دەر‌بار‌ه‌ی ژنان بیته‌ خواره‌وه‌و له‌شتی‌کا، ناویان ب‌برێو باسیان ب‌کری!

جائهم ئایه‌ته‌ هاته‌ خواری، که ده‌فه‌رموی: {إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ....} (۳۵/۳۳) (ت-س/ح).

۴۰۵ - عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ لَوْ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَاتِمًا شَيْئًا مِنَ الْوَحْيِ لَكُنَّ هَذِهِ الْآيَةُ (وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ) يَغْنَى بِالْإِسْلَامِ (وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ) بِالْعِتْقِ فَأَعْتَقْتَهُ (أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَخُفِيَ فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ) إِلَى قَوْلِهِ (وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا) وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا تَزَوَّجَهَا قَالُوا تَزَوَّجَ حَلِيلَةَ ابْنِهِ فَأَنْزَلَ

(۹) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

اللَّهُ تَعَالَى (مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ) وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) تَبْنَاهُ وَهُوَ صَغِيرٌ فَلَبِثَ حَتَّى صَارَ رَجُلًا يُقَالُ لَهُ زَيْدٌ بْنُ مُحَمَّدٍ فَأَنْزَلَ اللَّهُ (ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ) فَلَانَ مَوْلَى فَلَانَ وَفُلَانٌ أَخُو فُلَانٍ. رواه الترمذي والبخاري^(١٠).

عائیشه (خودای ئی رازی بئ) ده‌لی: ئەگەر خاوانه‌خواسته پیغه‌مبەر (دیوودی خودای لەسەرین) لەوانه‌ بوایه‌ کهشتی له‌ سرووش و وه‌حی هه‌شار بدا، یا که‌تم بکا، ئەم ئایه‌ته‌ی هه‌شارده‌داو ده‌ری نه‌ده‌خست، که ده‌قه‌رموی: {وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمْتُ عَلَيْهِ { هه‌تا {وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا} (٧/٣٣) واته‌: باسی ئەو کاته‌ بکه‌ که‌ تۆ به‌ زه‌یدی می‌ردی زه‌ینه‌بت ده‌گوت: ده‌ست له‌ژنه‌که‌ت هه‌ل مه‌گره‌و ژنی خۆت ته‌لاق مه‌ده‌و له‌خودا بترسه‌ له‌م هۆیه‌وه‌. له‌دلی خۆشتا ئەوه‌ت ده‌شارده‌وه‌ که‌ خودا ده‌ری ده‌خا، که‌ بریتییه‌ له‌ماره‌کردنی زه‌ینه‌ب بۆ خۆت ئەگەر زه‌ید ته‌لاقی بدا، که‌ئه‌م زه‌یده‌ هه‌م خودا ده‌ستی قه‌درو ری‌زی لی ناوه‌و هه‌م تۆ، خودا به‌هره‌ی باوه‌ری پاستی پی خه‌لات کردوه‌، تۆش به‌هره‌ی ئازادی جه‌سته‌ی و رزگاری گیانی، له‌هه‌مان کاتا له‌تانه‌و ته‌شه‌ری خه‌لکان ده‌ترسای و مه‌ترسی ئەوه‌ت هه‌بوو که‌ئه‌و خه‌لکه‌ ئەم مه‌سه‌له‌یه‌ بکه‌ن به‌ مه‌هانه‌و لی‌ت بکه‌ونه‌ ته‌قه‌کردن، به‌لام تۆ ده‌بی له‌تانه‌و ته‌شه‌ری نا‌ره‌وای مه‌ردوم نه‌ترسی، به‌لکوو بۆ هه‌موو شتی له‌خودای خۆت بترسی، عه‌یب ئەوه‌یه‌ که‌شه‌رع به‌عه‌یبی دابنئ، بئ عه‌یب ئەوه‌یه‌ که‌شه‌رع به‌جوانی دابنئ، ئیتر قسه‌ی ئەم و ئەو بایه‌خی نییه‌، جا کاتئ زه‌ینه‌ب له‌لایه‌نی زه‌یدی می‌ردیه‌وه‌ ته‌لاق‌دراو ف‌ری ئەوی به‌سه‌ره‌وه‌ نه‌ماو دلی لی‌ی هه‌لکه‌وت و عیده‌ی شه‌رعیشی ته‌واو بوو... له‌تۆمان ماره‌کرد، هه‌تا له‌ناو موسولمانانا باوو خووی ناشیرینی سه‌رده‌می نه‌زانی به‌هیچ جو‌ری

(١٠) بخاری. تفسیر. ٤٧٨٦.

برهوی نه‌بئ و برشتی نه‌مئنی، که‌یه‌کئ له‌و بئ شه‌رعیانه که‌خه‌لک به‌عه‌یب و عاری ده‌زانن ئه‌وه‌یه: که‌ پیاو کۆنه‌ژنی کوپری جه‌علی خۆی ماره‌ بکاته‌وه‌ بۆ خۆی، وه‌ک ئه‌م حاله‌ته‌ی توو زه‌یدی کوپری حاریشه‌، فه‌رمانی خودا په‌تبوونه‌وه‌ی نییه‌، کارئ که‌ خودا بریارێ له‌سه‌ر دابی ده‌بی بیئ.

گوتی: کاتیکیش که‌ چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌رین) زه‌ینه‌بی ماره‌کرد بۆخۆی ده‌یانگوت: موچه‌مه‌د ژنی کوپری خۆیی ماره‌کردۆته‌وه‌، چونکه‌ له‌پێشدا، له‌سه‌ر ده‌ستووری کۆنی پێش هاتنی ئیسلام، له‌ پێش بیعه‌ته‌دا، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) زه‌یدی کوپری حاریشه‌ی کپری و ئازادی کردو کردی به‌ کوپری خۆی، جا خودا بۆ به‌ره‌رچی ئه‌م بوختانه ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد ه‌وه‌: {مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ} (٤٠/٣٣) واته‌: موچه‌مه‌دی کوپری عه‌بدوڵلا باوکی هه‌چ پیاوی له‌ئێوه نییه‌ و کوپری وا گه‌وره‌ی نییه‌ له‌ پشتی خۆی که‌ بووبئ به‌ پیاو و ژنی هه‌ینابی، که‌واته‌ له‌سه‌رچی بیرو باوه‌رئ ئێوه ده‌لێن: کۆنه بووکی خۆی ماره‌کردۆته‌وه‌، ئه‌وه‌نده هه‌یه ئه‌و زاته په‌وانه‌کراوی خودایه‌و دوا پیغه‌مبه‌ریشه‌، له‌به‌ر ئه‌وه له‌فه‌رمانی خودا ده‌رناچئ و له‌هه‌موو شتی‌کا په‌زای خودای خۆی مه‌به‌سته‌و ده‌ربه‌ستی لاژگه‌لاژگی ناچه‌ز ئایه‌ت گوتی: له‌پێشدا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) زه‌یدی (به‌مه‌ندالی) کردبوو به‌کوپری شیوه‌یی و جه‌علی خۆی، هه‌تا بوو بوو به‌پیاویش هه‌ربانگیان ده‌کرد: زه‌یدی کوپری موچه‌مه‌د، تا ئه‌م ئایه‌ته هاته‌ خواره‌وه‌: {ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِنْ لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ} (٥/٣٣) واته‌: ئه‌وه‌که‌سانه‌ی که‌ به‌کوپری ئێوه له‌قه‌له‌م دراوون و له‌راستی دا کوپری ئێوه نین و کوپری که‌سیکی ترن ئه‌وانه به‌ناوی باوکی خۆیانه‌وه‌ بانگیان بکه‌ن، ئه‌وه ریکی ده‌ستووری لای خودایه‌. جا ئه‌گه‌ر نه‌تانده‌زانی که‌ کئ باوکیانه ئه‌وه برای ئاینیتانن و به‌براو براده‌ر بانگیان بکه‌ن و، دۆستی ئێوه‌ن، به‌هوشه‌ی خوشه‌ویستم و

شتی وا بانگیان بکه‌ن. گوتی: ئیتر له‌وه دوا ده‌یانگوت: فیساره‌که‌سی کورپی فیساره‌که‌س، به‌ناوی باوکی راسته‌قینه‌ی خویه‌وه بانگیان ده‌کردن، به‌لام ئه‌گه‌ر ناوی باوکی نه‌زانرایئ ده‌یانگوت: فیساره‌که‌سی سه‌ر به‌ فیساره‌که‌س، یا فیساری برای فیسار (ت/ب).

۴۰۴۶ - عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي زَيْنَبَ بِنْتِ جَحْشٍ (فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا) قَالَ فَكَأَنَّا تَفْتَحِرُ عَلَى أَزْوَاجِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) تَقُولُ زَوَّجَكُنْ أَهْلُكُنْ وَزَوَّجَنِي اللَّهُ مِنْ فَوْقِ سَبْعِ سَمَوَاتٍ.^(۱۱)

ئه‌نه‌س (خودای ئی پازی بئ) ده‌لی: ئه‌م ئایه‌ته له‌شانی زه‌ینه‌بی کچی جه‌حشدا هاتوته‌ خواره‌وه، که‌ده‌فه‌رموی: {فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا...} بویه زه‌ینه‌ب گه‌لی جار شانازی ئه‌وه‌ی ده‌کرد به‌سه‌ر ژنه‌کانی تری پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له‌سه‌ربین) ده‌یگوت: ئیوه که‌س و کارو هه‌قداره‌کانتان ماره‌یان کردوون له‌ پیغه‌مبه‌ر، به‌لام من خودا خوی (له‌سه‌رووی هه‌وت ئاسمانه‌وه) به‌ نه‌صصی ئایه‌ت ماره‌ی پریوم لیئ (ت-س/ص).

۴۰۴۷ - عَنْ أُمِّ هَانِيٍّ بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ (رضي الله عنها) قَالَتْ خَطَبَنِي النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَعْتَدْتُ إِلَيْهِ فَعَدَّرَنِي ثُمَّ أُنْزِلَ اللَّهُ تَعَالَى (إِنَّا أَخْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّائِيَّاتِ أَكَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عِمَّاكِ وَبَنَاتِ خَالَكِ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّائِيَّاتِ هَاجِرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) إِنْ أَرَادَ أُخْرَجَتْ بِهَا وَنُفْسُهَا فَكَانَتْ لَكَ) لَمْ أَهَاجِرْ كُنْتُ مِنَ الطَّلَاقِ. رواهما الترمذي:^(۱۲)

ئوممو هانی‌ء کچی ئه‌بو تالیب (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) خوازینی کردم بو‌ خوی، منیش عوزرم بو‌ هیئایه‌وه،

^(۱۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(۱۲) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

ئەویش عوزرەكەى پەسەند کردم، جا خودای گەرە ئەمەى ناردە خوارەوہ: {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ..... وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا} (۵۰/۳۳) واتە: ئەى پېغەمبەرى خوښەوېست! ئېمە حەلالمەن کردووہ بۆتۆ ئەو ژنانەى تۆ كە بەعادتى دەیانخوازیت و مارەبیان دەدەیتى، ھەرەھا ئەو كەنیزانەش كە خودا داونى بەتۆ لە دەست كەوتى جەنگ، كە بەپېى دەستور و باوى كۆمەلایەتى سەردەمى خۆت دەبن بە بەشى خۆت لە تالانى جەنگ، ھەرەھا حەلالم کردووہ بۆ تۆ، ئەگەر بتەوئ كەسى لەمانەى باسى دەكەم بۆت بەئاسایى مارەى بكەى بۆ خۆت: كچانى مامت، كچانى پورەكانت مەبەست كچانى خوشكى باوكە، كچانى خالت كچانى مېمكەكانت، مەبەست كچانى خوشكى دايكە، ئەوانەیان كە لە مەككەوہ لەگەلتا كۆچیان کردووہ بۆ مەدینە، وە بەموھاجیر حلیب دەكرین، ھەروا حەلالم کردووہ بۆ تۆ ھەرژنیكى موسولمان كەخۆى ببەخشى بەتۆ، وە داواى مارەى و جیازی نەكا، بەمەرچى ئەوہ كە تۆ بتەوئ و بەژنى خۆتى قەبوول بكەى، ئەم مەسەلەى خۆ پېبەخشینە بەس بۆ تۆ دروستە، نەك بۆ ھەموو موسولمانى، تا نەبى بە تېكە و لیكە و ھەرژن و پیاوئ ھەلسن و دەست تېكەلكەن و بلین ئېمە خۆمان بەخشیوہ بەیەكترى. ئېمە خۆمان باش دەزانین كەلەم بارەیەوہ چى دەستور و یاسایەكمان بەپېى حالى خۆیان بۆ داناون، چى لەبارەى ژنەكانیانەوہ، وە چى لەبارەى كەنیزى مالى خۆیانەوہ، كەبوون بەمال و مولکیان مەبەست لەم بەیانى حالە بەم دوورو درېژییە ئەوہیە كەلەم لایەنە ناسكەوہ لۆمەى ناحەزو گلەیی دۆستت نەیەتە سەر، وە خودای گەرەوہ تاوانبەخش و مېھرەبانە.

ئوممو ھانى گوتى: ئیتەر بەپېى ئەم دەستورانە والەم ئایەتەدا منى پى نەدەشیام، چونكى من كۆچم نەکردبوو، وەئەو مەرچەم تیا نەبوو، من لە بەرەلاكرەوہكان (طلاق)ى فەتھى مەككە بووم (ت-س/ص).

٤٠٤٨ - عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ كُنْتُ أَغَارُ عَلَى اللَّاتِي وَهَبَنَ أَنْفُسَهُنَّ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَأَقُولُ أَتَهَبُ الْمَرْأَةُ نَفْسَهَا فَلَمَّا أُنْزِلَ اللَّهُ تَعَالَى (تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتِغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ) قُلْتُ مَا أَرَى رَبَّكَ إِلَّا يُسَارِعُ فِي هَوَاكَ^(١٣).

عائیشە (خودای ئی رازی بن) گوئی: پقو بیژم له وژنانه ده بۆوه که ده چوون خۆیان ده به خشی به پیغه مبهه (دروودی خودای له سهرین) ده مگوت: خو ئافرهت (دیاری و ده سه نه و شمه ک نییه) چۆن خۆی ده به خشی! کاتێ ئه م نایه ته ش هاته خوارێ: {تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتِغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ} (٥١/٣٣) واته: له گه ل ئه وه دا که نه م ژنانه م بۆ چه لال کردووی، تو خۆت خاترخۆبه، به ئاره زووی خۆت له گه لیان هه ل سوکه وت بکه و کامیان دوا ده خه ی و دره نگ ده چیه لای تاوانت له سه ر نییه، وه کامیان بانگ ده که یه بۆ لای خۆت و له نووستنی شه وانده دا پی شنی ده خه ی ئاره زووی خۆته، وه نه و ژنه ی که که لات خستوه و لی ئی دوور که وتوو یته وه گونا هت ناگا که سه ر له نو ئی له خۆتی نزیک بخه یته وه دای بکه یته وه.

عائیشە گوئی: که نه مه ی ش هاته خواره وه به پیغه مبه ره م (دروودی خودای له سهرین) گوت: واده زانم خودا به که یفی دلی تو ده جوو لیته وه و زو و زو هه وه س و ئاره زووت جی به جی ده کا! (ش).

٤٠٤٩ - وَعَنْهَا قَالَتْ: كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم): يَسْتَأْذِنُ فِي يَوْمِ الْمَرْأَةِ مِنَّا بَعْدَ نُزُولِ هَذِهِ الْآيَةِ (تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ) فَقَالَتْ لَهَا مُعَاذَةُ قُلْتُ لَهَا: فَمَا كُنْتَ تَقُولِينَ؟ قَالَتْ: كُنْتُ أَقُولُ لَهُ إِنْ كَانَ ذَاكَ إِلَيَّ فَلْيَنِي لَا أُؤَيِّرُ عَلَيْكَ أَحَدًا يَا رَسُولَ اللَّهِ. رواهما البخاري (ومسلم-العيني)^(١٤).

^(١٣) بخاری. تفسیر. تجرید/ ٤/ ٤٧٢: رقم: ١٦٨٠ = ٤٧٨٨، ٥١١٣ فتح الباری. مسلم. رضاع: ٣١٦ - ٣١٧.

^(١٤) بخاری. تفسیر. ٤٧٨٩.

دیسان عائیشہ (خودای ن رازی بئ) گوتی: لەپاش ھاتنى ئەم ئایەتە {تَرْجِي مَنْ نَشَاءُ مِنْهُمْ} کەئەوێ تیاہ پیغەمبەر خوێ خاتر خوێو سەرپشکە بۆ شەونووستن لەلای ھەرکامێ لەژنەکانی کەخوێ بیەوئ، لەگەڵ ئەوەشدا ھیشتا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربئ) بۆ پاگرتنى دلى ئیمە، لەپۆژى سەرەى خۆماندا ئەگەر بیویستباہ بچئ بۆلای یەکیکی ترمان پرسى پئ دەکردین و پای وەردەگرتین موعاذە گوتى: پیم گوت: ئەى لەحالتى وادا تۆ دەتگوت چى؟ گوتى: منیش پیم دەگوت: ئەى پیغەمبەرى خودا! ئەگەر شتەکە بەدەستى خۆم بئ بەشو سەرەى خۆم لە ھاوپیتى خزمەتى تۆ بەکەسى تر نادەم! (ب/م).

۴۰۵ - → (ز/۳ ۴۰/ز ۹۴/ل ۵/ف) (۱۰).

لێردا ئەم پترییەى ھەیه: ھەتا گەیشتە بەردەرگای ھۆدەکەى عائیشە فەرمووی: سلاوتان لەسەربئ ئەى خانەنشینانى پیغەمبەرى خودا! لەگەڵ سۆزو میھرەبانى خودادا. ئەویش گوتى: وعلیک السلام ورحمة الله، کیف وجدت أهلك؟ بارك الله لك: سلاو سۆزو میھرى خودا لەسەر تۆیش بئ، خیزانى تازەت چۆن بوو، خودا لیتى پیروژ بکا. ئەوجا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربئ) یەکە یەکە چوو بۆ مالى گشت ھاوسەرەکانى تریشى، وەچى بەعائیشە فەرموو بەوانى تریشى ھەروا فەرموو، وە عائیشە چى بەو گوت ژنەکانى تریشى ھەروایان پئ گوت، لەپاشا گەرایەوہ بۆ مالىوہ کەچى ھیشتا سئ پیاوہکە ھەر لەمالەوہ قسەیان دەکرد، پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەربئ) زۆر بەشەرم و شکۆ بوو.

۴۰۵۱ - → (ب/۱ ۵۳/ز ۲۱۱/ل ۵/ف) (۱۶).

۴۰۵۲ - → (ب/۳ ۴۸/ز ۱۱۹/ل ۱/ف) (۱۷).

(۱۵) تقدم برقم: ۲۰۹۱/۵ مجلد ثالث تسلسل ۴۰/رقم: ۲۲۳۶/۵.

(۱۶) تقدم في مجلد الأول. تسلسل ۵۳/ برقم: ۳۹۰/۵.

قال اللَّهُ تَعَالَى: {إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا} (٥٦/٣٣).

واته: خوداو فریشته‌کانی خودا سه‌لاوات ده‌دهن له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ر، ئه‌ی که‌سانێ که ئیمان‌تان هه‌یه به‌خوداو پیغه‌مبه‌ر سه‌لاواتی له‌سه‌ر بده‌ن و سه‌لامی لێ بکه‌ن.

٤٠٥٣- عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا السَّلَامُ عَلَيْكَ فَقَدْ عَرَفْنَاهُ، فَكَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكَ؟ قَالَ: «قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ» رواه البخاري والترمذي ولفظه: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ، وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ، وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ» وَالسَّلَامُ كَمَا عَلِمْتَ^(١٨).

که‌عبی کوپی عوجره (خودای ئی رازی بێ) گوئی: گوئرا ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئیغه ده‌زانین سه‌لام له‌دیاری تو بده‌ین وه‌ک ئه‌وه له‌ته‌حیاتا ده‌لێن: (الس‌لام علیک ایها الن‌بی ورحمة الله وبرکاته) به‌لام نازانین سه‌لاوات له‌سه‌ر تو چۆن ده‌دری؟ چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: بلین: (اللهم صلي على....) هه‌تا (...حميد مجيد) ته‌رجه‌مه‌که‌شی له‌م شوینه‌دا رابوو‌رد → (ب/١/ز/٧٢ ل/٢٥٣ ف/١٣) (ب/ت). گفته‌ی تیرمیزی ئاوايه: (اللهم صل على محمد وعلى آل محمد كما صليت على ابراهيم وعلى آل ابراهيم، وبارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على ابراهيم وعلى آل ابراهيم في العالمين إنك حميد مجيد): عیباره‌تی سه‌لام کردنی‌ش له‌من له‌سه‌ر ئه‌و شیوه‌یه که‌خۆتان ده‌یزانن.

(١٧) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل/٤٨ برقم: ٢١٦٦/١.

(١٨) تقدم برقم: ٤٨١/١٣. مجلد الأول. تسلسل/٧٢.

٤٠٥٤ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) «أَنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ رَجُلًا حَيًّا سِتِيرًا مَا يُرَى مِنْ جِلْدِهِ شَيْءٌ فَآذَاهُ مَنْ آذَاهُ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَقَالُوا مَا يَسْتَتِرُ هَذَا السُّتْرَ إِلَّا مِنْ عَيْنِ بَجْلِدِهِ إِمَّا بَرَصٌ وَإِمَّا أُذْرَةٌ وَإِمَّا آفَةٌ وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَرَادَ أَنْ يُبَرِّئَهُ مِمَّا قَالُوا وَإِنَّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ خَلَا يَوْمًا وَخَذَهُ فَوَضَعَ ثِيَابَهُ عَلَى حَجَرٍ ثُمَّ اغْتَسَلَ فَلَمَّا فَرَغَ أَقْبَلَ إِلَى ثِيَابِهِ لِيَأْخُذَهَا وَإِنَّ الْحَجَرَ عَدَا بِثَوْبِهِ (أي فر به) فَأَخَذَ مُوسَى عَصَاهُ فَطَلَبَ الْحَجَرَ فَجَعَلَ يَقُولُ تَوْبِي حَجَرُ تَوْبِي حَجَرُ حَتَّى انْتَهَى إِلَى مَلَأٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ فَرَأَوْهُ غُرَبَانَا أَحْسَنَ النَّاسِ خَلْقًا وَأَبْرَأَهُ مِمَّا كَانُوا يَقُولُونَ قَالَ وَقَامَ الْحَجَرُ فَأَخَذَ تَوْبَهُ وَلَبَسَهُ وَطَفِقَ بِالْحَجَرِ ضَرْبًا بِعَصَاهُ فَوَاللَّهِ إِنَّ بِالْحَجَرِ لَنَدَبًا مِنْ أَثَرِ عَصَاهُ ثَلَاثًا أَوْ أَرْبَعًا أَوْ خَمْسًا فَلَدَّكَ قَوْلُهُ تَعَالَى (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّاهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا). رواه الشيخان والترمذي. والله أعلم^(١٩).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) گوئی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: موسا (دروودی لەسەربێ) پیاویکی زۆر بە شەرم و شکۆ بوو ھەمیشە خۆی باش دا دەپۆشی، بەرەنگیکی وا پیستی لەشی ھیچ نەدەبینرا، جا ھەندئ کەس لە ھەوای ئیسرائیل بەم جوۆرە قسانە ئازاری دئی موسایان دەداو دەیانگوت: موسا بۆیە بەم شیوہیە خۆی دا دەپۆشی دیارە نەنگی بەلەشیو ھەیە، سایا بەلەکە، یا دەبەو قوۆر، یا دەردیکی تری ھە ھەیە. جا خودای گەورەو سەرور و یستی ئەم قسەو باسە ی ئەوانە بەدرۆ بخاتەو و پاکی و بێ نەنگی موسا دەربخات جا بۆیە روژی موسا (دروودی لی بێ) بەتەنیا خۆی لەوان کلاکردو رویشت بو چۆلییەک خۆی بشوژی و جلەکانی خۆیی لەبەر داگەندو لەسەر بەردی داینان، جا کاتی کە خۆی شوڤردو لی بۆو چوو بۆلای جلەکانی تاکوو لەبەریان بکاتەو، بەلام بە فەرمانی خودای گەورە بەردەکە جلەکە ی موسای فراند! موسایش داردەستەکە ی خۆی ھەلگرت و

(١٩) تجريد البخاري/ ١/ ٢٠٤/ رقم: ١٩٢ = ٢٧٨، ٣٤٠٤، ٤٧٩٩. مسلم، حيز: ٧٦٨، ٦٠٩٨.

نیشته سهر به‌رده‌که و رایکرد به‌شوینیاو بانگی ده‌کرد: به‌رده‌که! جله‌کانم دانئ، به‌رده‌که! جله‌کانم دانئ، به‌رده‌که‌یش رویش، مووسایش له‌شوینی رویش، هه‌تا گه‌یش به‌کو‌مه‌لئ له‌نه‌وه‌ی ئیسرائیل و هه‌موو ته‌ماشای له‌شی مووسایان کرد، به‌رووت و قووتی و به‌چاوی خو‌یان دییان که‌له‌ش و لار له‌وه جواترو پاکتر نابئ و زور دووره له‌و درو‌یانه‌ی که‌ئه‌وان ده‌یانلئین! جا ئه‌وجا به‌رده‌که ره‌ق راوه‌ستاو مووسایش جله‌کانی هه‌لگرت‌ه‌وه‌و ده‌ستی کرد به‌لیدانی به‌رده‌که‌و به‌گو‌چانه‌که‌ی چهن کوه‌کیکی باشی لی‌دا!! ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن) گوئی: سویندم به‌خودای گه‌وره مووسا وا به‌توندی و به‌زه‌برو هی‌زو نه‌یم به‌عاسا‌که‌ی به‌رده‌که‌ی داپلۆسی بوو، سئ یا چوار، یا پینچ خالی لی کردبوو، وه‌ک جینگه‌ برین، ئه‌مه ئه‌و داستانه‌یه که‌خودای گه‌وره به‌م ئایه‌ته ئیشاره‌تی بو‌ده‌کاو ده‌فه‌رموئ: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ فَبَرَأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا} (۶۹/۳۳) واته: ئه‌ی که‌سانئ که‌باوه‌رتان هه‌یه به‌خوداو پی‌غه‌مبه‌ری خودا! ئی‌وه وه‌کوو ئه‌وانه مه‌بن که‌ ئازاری دئی مووسایان ده‌دا، تا خودای گه‌وره پاک‌ی و بی نه‌نگی مووسای ده‌رخست و قسه‌ ناهه‌قه‌کانی ئه‌وانی به‌ درو خسته‌وه، له‌پاستیدا مووسا له‌لای خودای گه‌وره گه‌لی خاوه‌ن خاترو پایه‌و ریز بوو. (ش/ت):

له‌به‌ر خاتوبی سووره‌تی نه‌حزاب

خودا لایمان دا له‌پیاوس خراپ

۱۷- سووره‌تی سه‌به‌ء

(له‌سووره‌ته مه‌کیه‌کانه به‌نجاو جوار نایه‌ته)

سورة سبأ (مکیه: وهي أربع وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٥٥ - عَنْ فَرْوَةَ بِنِ مُسَيْلِكِ الْمُرَادِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ أَتَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ

وَسَلَّمَ) فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَقَاتِلُ مَنْ أَذْبَرَ مِنْ قَوْمِي بَيْنَ أَقْبَلِ مِنْهُمْ فَأَذِنَ لِي فِي

قَاتِلِهِمْ وَأَمَرَنِي فَلَمَّا خَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهِ سَأَلَ عَنِّي مَا فَعَلَ الْعُطْفِيُّ فَأَخْبَرْتَنِي قَدْ سِرْتُ قَالَ فَأَرْسَلَ فِي أَكْثَرِي فَرَدَّنِي فَأَتَيْتُهُ وَهُوَ فِي نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ «اذْغُ الْقَوْمَ فَمَنْ أَسْلَمَ مِنْهُمْ فَأَقْبِلْ مِنْهُ وَمَنْ لَمْ يُسَلِّمْ فَلَا تَعْجَلْ حَتَّى أُحْدِثَ إِلَيْكَ». قَالَ وَأُنْزِلَ فِي سَبَا مَا أُنْزِلَ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا سَبَا أَرْضٌ أَوْ امْرَأَةٌ قَالَ «لَيْسَ بِأَرْضٍ وَلَا امْرَأَةٍ وَلَكِنَّهُ رَجُلٌ وَلَدَ عَشْرَةَ مِنَ الْعَرَبِ فَيَأْمَنُ مِنْهُمْ سِتَّةٌ وَتَشَاءَمُ مِنْهُمْ أَرْبَعَةٌ فَأَمَّا الَّذِينَ تَشَاءَمُوا فَلَخِمُوا وَجَدَامَ وَغَسَّانَ وَعَامِلَةَ وَأَمَّا الَّذِينَ تَيَّامَنُوا فَلَازِدُوا وَالْأَشْعَرِيَّوْنَ وَحِمِيرَ وَمَذْحِجَ وَالنَّمَارُ وَكِنْدَةَ». فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا أَلْمَارُ قَالَ «الَّذِينَ مِنْهُمْ خُتْعَمُ وَبَجِيلَةُ» رواه الترمذي وأبو داود^(١).

فەرۆهی مورادی (خودای ئا رازی بێ) گوتی: چووم بۆلای پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) گوتم: قوربان! ئەگەر رێگەم بدەى بە وانەى کەله‌هۆزه‌کەى خۆم موسوڵمان بوون شەڕدەکەم لەگەڵ ئەوانەى کە هیشتا موسوڵمان نەبوون، فەرمووی: باشە جا کاتى من دەرچووم، حەزەرەت (دروودی خودای له‌سهرین) پرسى یارى من دەکاو دەرئەرموئ: فەرۆهی قوتەیفى چى لى هات؟ دەلێن: رۆیشتەوه‌ نه‌ویش دەنێرئ بەشوینما، کە چوومه‌وه‌ بۆ خزمەتى له‌ناو دەستەمێئ له‌ یاراندا بوو، فەرمووی: کە چوویتەوه‌ بەقسەى خوێش بانگى هۆزه‌کەت بکە بۆ سەر دینی ئیسلام، جا ئەوه‌ی ئیسلام بوو ئەوا زۆر باشە، ئەوه‌یشی ئیسلام نەبوو پەله‌ی لى مەکە هەتا خۆم پەيامت بۆدەنێرم! فەرۆه گوتی: کاتى ئایەت لەبارەى سەبەئەوه‌ هاتە خواروه‌ پیاوئ گوتی: ئەى پیغه‌مبەرى خودا! سەبەء چیه‌؟ ولاته‌ یا ئافره‌ته‌؟ فەرمووی: نه‌ ولاته‌ و نه‌ ئافره‌ته‌، بەلەن ناوی پیاوئکی عەرەب بووه‌، دەمنالئ بووه‌، شەشیان له‌لای راسته‌وه‌ له‌یه‌مەن و چواریان له‌لای چه‌په‌وه‌ له‌شام نیشتەجئ دەبن، ئەوانەى کە له‌شام نیشتەجئ بوون لەخم و جودام و غەسسان و عامیلەن، ئەوانەیشی کە له‌یه‌مەن نیشتەجئ بوون ئەزەو ئەشعەرییه‌کان و حیمیه‌رو مودحیح و ئەنمارو

(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

کیندهن پیاوی گوتی: قوربان ئەنمار کێهایه؟ فەرمووی: ئەو عێلهیه که هۆزی خەتەم و هۆزی بەجیله دەچنەوه سەری! (ت-س/ح-د).

٤٠٥٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِذَا قَضَى اللَّهُ الْأَمْرَ فِي السَّمَاءِ ضَرَبَتِ الْمَلَائِكَةُ بِأَجْنِحَتِهَا خُضْعَانًا لِقَوْلِهِ كَأَنَّهُ سُلْسِلَةٌ عَلَى صَفْوَانٍ، فَإِذَا فُزَّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا: مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ؟، قَالُوا: الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ، فَيَسْمَعُهَا مُسْتَرْقَوُ السَّمْعِ، فَيَلْقِيهَا إِلَى مَنْ تَحْتَهُ ثُمَّ يَلْقِيهَا الْآخَرُ إِلَى مَنْ تَحْتَهُ حَتَّى يَلْقِيهَا عَلَى لِسَانِ السَّاحِرِ أَوِ الْكَاهِنِ فَرُبَّمَا أَذْرَكَهُ الشَّهَابُ قَبْلَ أَنْ يَلْقِيهَا وَرُبَّمَا أَلْقَاهَا قَبْلَ أَنْ يُذْرَكَهُ فَيَكْذِبُ مَعَهَا مِائَةٌ كَذِبَةٍ فَيَقَالُ: أَلَيْسَ قَدْ قَالَ لَنَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا كَذَا وَكَذَا، فَيُصَدِّقُ بِتِلْكَ الْكَلِمَةِ الَّتِي سُمِعَتْ مِنَ السَّمَاءِ». رواه البخاري والترمذي هنا وأبو داود في السنة، ولفظه: «إِذَا تَكَلَّمَ اللَّهُ تَعَالَى بِالْوَحْيِ سَمِعَ أَهْلُ السَّمَاءِ لِلْسَّمَاءِ صَلَصلةً كَجَرِّ السُّلْسِلَةِ عَلَى الصَّفَا فَيُصْنَعُونَ فَلَا يَزَالُونَ كَذَلِكَ حَتَّى يَأْتِيَهُمْ جِبْرِيلُ فَإِذَا جَاءَهُمْ فُزَّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ فَيَقُولُونَ: يَا جِبْرِيلُ مَاذَا قَالَ رَبُّكَ؟ فَيَقُولُ: الْحَقُّ فَيَقُولُونَ: الْحَقُّ»^(٢).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پێغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەری) فەرمووی: کاتی خودای گەورە لەئاسمان کاریکی بپارداو فەرمایشتیکی فەرموو، فریشتەکان بەل دەدەن بەیەکاو ملکه‌چ دەکەن بۆ فەرمایشتەکه‌ی خودا، دەنگی ئەو فەرمایشتە وەکوو دەنگی زەه‌ی زنجیری سەرتاویڕ وایە ئیتر فریشتەکان لەترسی خودا دەشەلەژێن و دەتوقین کاتی توژی ترسەکه‌یان دەنیشیتەوه‌و دەزانن که‌ئەوه‌ نییه‌ که‌ئەوان لێی دەترسان، لەناو خۆیان، بەیەکتری دەلین: پەرودەرگارتان چی فەرموو؟ فریشتە گەورە پایەدارەکانیش (وەک جوبرائیل و میکائیل) وەلامیان دەدەنەوه‌و دەفەرموون بەوانە‌ی که‌ئەم پرسیارە دەکەن: خودای پایە بەرزو پایە

^(٢) مختصر صحيح البخاري = تجريد البخاري/٤ ل/٤٥١ رقم/١٦٦٨ = ٧٠١، ٤٨٠٠، ٧٤٨١ فتح الباري

گه‌وره و تاریکی راست و دروستی فەرموو ئەمە ئەو پرسیار و هەلامەیه که خودای گه‌وره له قورئاندا لەم ئایەتەدا باسی کردوو که دەفەرموئ: {وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّىٰ إِذَا فُزِعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقُّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ } (٢٣/٣٤) واتە: تکا کردن لای خودا سوودی نییه، بۆ کەسێ نەبێ کە خۆی رێگهی بدا کە یەکنێ تکای بۆ بکا، وە لەوماوە دا ترس و بیم وا دایان دەگرێ، کەس سەرکەسی ناپەرژێ، هەتا تۆزێ ترسەکیان دەرپەریتەوه دەلێن: خودای گه‌وره چی فەرموو؟ دەلێن: خودای پایەبەرزێ پایەگه‌وره گوتاریکی راست و دروستی فەرموو. جا وا پێ دەکەوێ ئەو شەیتانانە ی که گوێ هەل دەخەن و گوێ لەقسە ی فریشتەکان دەگرن ئەو وتەیه دەبیستن و دەیفرێزن و ئەم دەیکەیه‌نێ بەوه‌ی ژێر خۆی و ئەو دەیکەیه‌نێ بەشەیتانیکی تر لەخوار خۆیه‌وه، ئێتر هەروا دەماو دەمی پێ دەکەن و ئەم دەیدا بەو ئەو دەیدا بەم هەتا شەیتانی لەهەل و مەرجیکا دەیچپێنێ بەگوێی جادوو بازیکا، یا دەیخاتە سەر دەمی کاهینێ، ئەویش لەگێرفانی خۆیه‌وه سەد درۆی پێوه دەنێ، جا بۆیه خەلک باوەر بەقسە ی کاهین و جادوو گەر دەکەن و دەلێن: ئەوه نەبوو لەفیسارە رۆژو مانگا ئەو قسەیه‌ی بۆ کردین و قسەکەشی راست دەرچوو، هۆی ئەو باوەر پێکردنە ئەو تاقە ووشە راستەیه که شەیتانەکان لەئاسمان لەفریشتەکانیان بیستوو و بەم شیۆیه گەیانددویانە بە جادووگەر و کاهین و کۆلەنانییەکان، جا گەلێ جار بەر لەوه که شەیتانەکه ئەو ووشەیه‌ی دەیفرێنێ، گەلێ جارێش وادەبێ پەتی دەکا، ئەوسا شوولە ئاگرو بزووتکە که دەیگاتێ (ب/ت/د).

گفتە ی (د) ئاوايه: کاتی خودای گه‌وره و سەرور و وتاری سرووش دەفەرموئ دانیشتوانی ئاسمان زپوهورێ دەبیستن، لەچەشنی زپه‌ی زنجیری کەبەسەر تاشە بەردیکا رابکێشێت ئاوا، ئەو زپو هورەش لە ئاسمان خۆیه‌وه هەل دەستی، ئێتر لە ترساندا هەموو لەهۆش خۆیان دەچن و هەروا بەبێ هۆشی لەشوینی خۆیان دەمیننەوه هەتا جوبرائیل (سرووی لێ بێ) دەچێ

بۆلایان، که‌ئەو دەچی بۆلایان بەرەبەرە دلیان دە‌حه‌وێتە‌وه‌و دە‌لین: ئە‌ی جویرائیل! ئە‌م زەرە‌یه‌ چی بوو، پەرە‌ردگاری تۆ چی فەر‌موو؟ دە‌فەر‌موو: ووتاریکی راست و دروستی فەر‌موو، که ئە‌مه‌یه‌و ئە‌وه‌یه‌.

بە‌نده (که‌وه‌رگێ‌ری ئە‌م نامە‌ پیرۆزە‌یه‌م که نوری فارس حمە‌ خان حە‌سە‌نم پێ‌ دە‌لین*) دە‌مه‌وێ‌ له‌ گیرفانی خۆ‌مه‌وه‌ شتی‌کتان عەر‌زبکە‌م، که ببێ‌ بە‌ کلیلی وە‌لامی گە‌لێ‌ پرس‌یارو چاره‌ی گە‌لێ‌ وە‌سوە‌سه‌و پارایی و دله‌ راوکێ‌، که مرو‌قی موسو‌لمان له‌ژیانی خۆ‌یا بە‌هۆ‌ی بە‌راو‌ردو ته‌جرە‌به‌و ئی‌کتیشافاتی عیلمی و طیبی و فە‌له‌کی تازه‌و تووشی دە‌بێ‌، ئیتر چ هی خۆ‌ی بێ‌ چ هی یه‌کیکی تر بێ‌، بۆ‌یه‌ش دە‌لیم له‌ گیرفانی خۆ‌مه‌وه‌ تا کە‌س بە‌قسە‌کە‌م دە‌سخەر‌پۆ‌نە‌بێ‌، هە‌تا بە‌باشی هە‌لی دە‌سە‌نگینێ‌ جا ئە‌گەر باش بوو له‌خودا بە‌زیادی‌، ئە‌گەر هە‌لە‌ش بوو ئە‌وا بە‌خیری خۆ‌ی رە‌ددی لێ‌ بداتە‌وه‌:

١- ئی‌مه، که موسو‌لمانین و با‌وه‌رمان بە‌خودا و پێ‌غه‌مبەر‌و فەر‌مایشتی ئە‌وان هە‌یه، با‌وه‌رە‌که‌شمان له‌سەر‌ بو‌ر‌هان و دە‌لیل و بە‌لگە‌ی رو‌شنی دامە‌زرا‌وه‌ که گە‌یوه‌ته‌ راده‌ی یه‌قینی ته‌وا‌و خۆ‌ی له‌و دارە‌تانه‌دا که خا‌نه‌خواسته‌ گومان و شو‌رشی گومان و شە‌کک جێ‌ی پێ‌ له‌ق بکا، وە‌ک چۆ‌ن دە‌زانین ١+١=٢ ئا‌واش دە‌زانین که هەر‌چی قسه‌ی دینه‌ ئا‌وا راستە‌و هە‌لە‌ی تیانییه‌.

بە‌لام.... بە‌لام چی؟.. بە‌لام گە‌لێ‌ جار، له‌ئایه‌تی قورئانا، یا له‌حه‌دیثی صە‌حیحی پێ‌غه‌مبەر‌دا، یا له‌قسە‌و فەر‌مایشت و داستا‌ن و سەر‌گوروشته‌ی زانا‌و دانا‌و پێ‌غه‌مبەر‌و پێ‌شه‌وا ئاینییه‌کانا گە‌لێ‌ شتی سە‌یر سە‌یری‌ و

* ئە‌م فەر‌مایشتی مامو‌ستا مه‌لا مو‌حه‌مه‌دی کو‌یی جە‌نده‌ جوان و ناسک و شیرینه‌، که‌له‌کو‌تایی پێ‌شه‌کی تە‌فسیر‌ه‌که‌یدا دە‌فەر‌موو: منیش که جە‌لی زاده‌ کاک حە‌مه‌دم پێ‌ نه‌لین دە‌ستم پێ‌ کرد بە‌ تە‌فسیری قورئانی حە‌کیم و نا‌و لێ‌ نا (تە‌فسیری کوردی له‌که‌لامی خودا‌وه‌ندی). داخه‌کە‌م ئە‌م تە‌فسیره‌ زێ‌رینه‌ گومه‌. (وه‌رگێ‌ر)

ھەيە، مەۋقە سەرسام دەكا، ھەيانە لەبەرزەقى و پەقى وەك كىچ خەو لەچاوى دلى ئارام دەتەقىنى، ھەيانە وەك زىخى ناو چاۋ بەناو مۇخى مېشكى ھۇشا ھەزارە دەكا، ئەمە واۋ ئەۋە وا، ئەم جۆرە شىتەنىش كە موسولمان (بەتايىبەتى موسولمانى رۇشنىرى ئەم رۇزگارە) دەستەوسان دەكا، وەك: باسى يەئجوج و مەئجوج و داببەتولئەرض و كەلەكەى شەياتىنى بۇ دىزىنى پەيامى ئاسمانى و سووتانىان بەسەرەبزوت و چۆلەچراۋ شتى وا، وەك بوۋنى مانگ لەفلان ئاسمان و دوۋرى و نىزىكى ئاسمانەكان و ئاسمان سەقى مەحقوۋظە، وەك پىغەمبەر (درودى خوداى سىرىن) لەشەۋى ميعراجا ئەۋەى دى لەۋى، وەك سەددى يەئجوج و مەئجوج، وەك باسى ججال و ھەلھاتنى خۆرو ئاۋابوۋنى لىرەۋ لەۋى، وەك ھەندى باسو خواسى تايىبەتى ژيانى پىغەمبەرەكان و خواناسە گەرەكان، وەك داستانى يوسف و زليخاۋ سەرگوروشىتى داۋود و ئورىاى حىثتى و وەك باسى لەدايكبوۋنى عىساى كوپى مەرىم بەبى باب، وەك باسى مارەكەردنى زەينەب لەلايەنى خوداۋە لە پىغەمبەر، لەگەل ئەۋ ھەموۋ وپەرەپەركەردن و گىرەگىرە كەردەنى كە موحەدىتىن و موفەسىرىن، بەگەرەۋە بچوۋكىانەۋە (پەزى خۇدايان لى بى) بۇ ئەم مەسەلەى زەيدو زەينەبە گىراۋيانەتەۋە، وەك ھەراۋ ھورىاى نىۋانى يارانى پىغەمبەر، يانئوانى پىاۋانى شەرىعەت و طەرىقەت وەك گەلى شتى ترى پزىشكى و ئاسمانى و زانستى، كەلىرەۋ لەۋى ناو بەناو لەگەل بىرو باۋەرە ئايىنىيەكانا، بەيەكا ھەل دەتەقىن! بەدىمەن وەك دوۋ دژوان كەقەت يەك نەگرن!

دەبى ئەمە بۇ ۋابى؟ ئايا خودا لەزاناكانى ئەۋروپا زانائە نىيە، وەخۇى (أحكم الحاكمين) و (أعلم العالمين) نىيە؟ (بلى وأنا على ذلك من الشاهدين). گەلى جار زاناکان دەفەرموۋن: ئەۋ پىتە لەۋ شۆيىنەدا بۇ ئەۋ ووشەيە زىادكراۋە لەبەرئەۋە، يا لەبەر ئەمە، وەك دەفەرموۋن: ئەلفى (سلاسل) بۆئەۋەيە كەلەگەل ئەلفى تونۋىنى (اغلا) راست بېيىتەۋە، يا دەفەرموۋن:

ژیری لامی (وارجلکم) بؤ جیوارو هاوسایی سینی ژیرداری (برؤسکم) ه. وه گهلی شتی لهم بابته وورده کارییه، لهه موو بابته دینییه کانا هیه، بؤ نمونه: دهلین: ژماره ی پشتنی چاو تاک بی، یا مووی لووت بهمه قهست بکری باشه، یا خواردنی نهو شتهیه بویه خراپه چونکه دهبی بههوی زهینکویری، باشه خودا که نهو هنده گرنگی بهشتی وا بهدیمه ن کهم تهئثر لهژیانی گهلی ئیسلام دا داوه نهیدی ئهم ئوممه تی ئیسلامی بؤلهم هه موو موعه مموو مه تهل و گیزاوه دا هیشتوته وه؟! مه بهستم له ئاراسته کردنی ئهم پرسیارانه ئینکارو ئیعتراض نییه، مه بهستم رۆشنکردنه وهی باسه کهیه. له قورئانا ئهم جوړه پرسیارانه زۆره. له پیشا پرسیار، له پاشا وهلام.

کهواته براله! بزانه گهلی پرسیارو رهخنه ی تری لهم بابته زۆرن، بهلام هه موویان له جیی خویان وهلامیان هیه، نه گهر مرؤی موسولمان زۆر ئاگادارو هۆشیار نه بی و شاره زاییه کی باشی له قورئان و عیلمی تهئویل و ئوصوولی هه دیث و تہفسیرو مه سائیلی کهلام و عه قائیبدو باقی مه ندهی عولوو مه دینییه کان نه بی، سه ری لی دهشیوی و به سه ر کوفردا دهچی، خودا په نامان بدا.

بهلام زانای گهوره که شاره زایی ته واویان له عولوومی دنیایی و عولوومی دینی هیه، وهک زه پهن گهری ده سپهنگین مه قاش و چه کوش و مووکیش و مه قهستی خویی لی دهخاته کارو له کووره ی بیر تیرژی خوی پارچه زیپی نهخشینی پهنگاو پهنگی لی ده رده هیئی که به جوانی زاخاوو میرازو چه کوشکاری و نه خشکاری کرابی که قابیل بی به وهی دابنری له ناو خشلی گهنجینه ی پاشایان.

دهی نه گهر ئینصاف بدهین تیده گهین خودا بههوی ئهم جوړه شتانه وه بههزاران ههزار زاناو داناو پیای دینی خاوه ن پاداش دهبن و ناوده رده کهن و لهه ر دوو جیهاندا سه ر به رزی لای خوداو بهنده دهبن،

دەنا ئەگەر مەسائیلی دینی هەمووی وەك ١+١=٢ بەدوو وایی، دەبی ئیتر زانا و راقەزان و فەرموودەزان و ئەمانە ئیشیان چی بێ. کەواتە ئامان سەد ئامان خۆت مەدە لەم دارەتەو مەبە بە کەلەشییری ناوەخت و لەشتی مەکوڵەرەووە کە کەرەستەو ئەهلییەتی ئەوەت نەبی، وەك سوڤیلکەیی دەفەرەمۆی: من لەباتی ئەوەی لەعەتێ لەشەیتان بکەم، دەپۆم شایەتەمانی دەهینم، سەلاواتی لەدیاری پیغەمبەر دەدەم، دەی تۆیش مەرد بەو مەردی خودابەو پەلاماری طاعەتییکی رێک و پێک بەدو شەونوێژی خۆتی لێ بکەو دەوری قورئان بکەرەووە و هاورپیتی پیاوی باش بکەو و هامشۆی مزگەوت و خانەقاو حوجرە فەقی و شوینە پیرۆزەکانی تر بکەو خۆت لە کوپی پیاوی خراپ لادە وەك گوتراوە (گوتیارەکە ی خۆم):

يا عاشقا لحاقله الاذكار ابشر لقد مسكت بالانذار
جالس وجاور نسمة الابرار واستنشق رائحة الازهار
وفر من مجالس الاشجار فرار ظبي من اذى الضواري!

کە ئەمەت کردو بەحەللی خوا قنیاات کردو لەگەڵ خۆی خۆتا گونجای و لەگەڵ موسولمانا پووت خۆش بوو، وەهاو بەشیی خۆشی و ناخۆشیان کرد، دەی تۆ ئەگەر ئەمانە بکە ی لەماوەیەکی نێسبەتەن کەما، دەبینی چاوو دلت پۆشن دەبیتهو، پەخنەو مەخنەت نامینی، دەچیتە عالەمیکی ترەو، کە پیی دەگوترێ عالەمی یەقین! کە من نەمدیو، بەلام مەردی ئەو مەیدانەم بەچاوی خۆم زۆر دیو، کە بپروا بەقسە ی دین دەکەن و هەستی خۆیان بەدپۆ دەخەنەو!

دەنا بەخودا ئەگەر ئەمە نەکە ی، ئەگەر بەپی خۆت بچیتە سەر سەدی یەنجوو و مەنجوو و بەزمانی خۆت قسەیان لەگەڵ بکە ی و بەچاوی خۆت تیر تەماشایان بکە ی کە هاتیتەو، دیسانەو بە قسە ی ئەم و ئەو گومانەت بۆ پەیدا دەبیتهو!

٢- هه‌روا بزانه: كه‌ئهم ره‌خنه‌و پرسیاره تازانه وه‌ك ره‌خنه‌و پرسیاره كۆنه‌كان هه‌ر ئیمه‌و دینه‌كه‌ی ئیمه‌ ناگریته‌وه به‌لكوو ئایینه‌ ئاسمانیه‌كانی تریش ده‌گریته‌وه، میلله‌تی موساو میلله‌تی عیسایش، وه‌ك ئیمه‌ باوه‌ریان به‌م جوړه شتانه هه‌یه‌و بگره هه‌لویست و مه‌وقیفی ئه‌وان له‌هی ئیمه‌ گه‌لی گه‌لی ناسکتره، چونكه ئیسلام خوی له‌سه‌ر ئهم دووپایه‌یه به‌نده: ئه‌قل و هۆشی ساغ و زانست و عیلمی راست، وه‌له چاودینه‌کانی تر دا دینی خۆمان ته‌واو ته‌واو دووره له‌شتی پڕو پوچ و مه‌سه‌له‌ی وا كه‌له له‌گه‌ل هۆش و گوڤا نه‌گونجی.

٤٠٥٧- → ئهم فهرمووده‌یه له (الكهانة والخط والطرق) دا رابوورد، له‌وئ ژماره‌كه‌ی سئیه^(٣).

سه‌به‌ء و فاطیر له‌ناو قورنانا

یاسین ده‌خوینن به‌سه‌ر شارانا

ده‌لین به‌جوړن تیسی ده‌گا دانا:

(تیره‌كه‌ی سه‌به‌ء وا له‌ كه‌وانا

نه‌ی خه‌لكه جیتان شاره‌ یا دنییه

گه‌ر واز نه‌هینن له‌م پا لا پنییه

تو‌فانی دووه‌م وا له‌ سه‌ر پنییه

نه‌تۆم ده‌بارن له‌هه‌موو جنییه

هاكا جاپ درا وا جه‌نگی سنییه

بوو به‌ فهرته‌نه‌و وه‌ی كن به‌ كنیه!!)

(٣) مكرر - تقدم في المجلد الرابع. تسلسل/٧٩ رقم: ٢٠٥٧/٣.

١٨- سووره‌تی فاطیر

(مه‌کیه جل و بیتج نایه‌ته)

سورة فاطر (مکیه، وهي خمس وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٥٨- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) أَنَّهُ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ {ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ يُاذِنُ اللَّهُ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ} قَالَ: «هَؤُلَاءِ كُلُّهُمْ بِمَنْزِلَةِ وَاحِدَةٍ وَكُلُّهُمْ فِي الْجَنَّةِ». رواه الترمذي. نَسَّأَلُ اللَّهَ حَسَنَ التَّوْفِيقِ، آمِينَ^(١).

ئەبو سەعیدی خۆدی (خودای ئی رازی بن) گوئی: لەبارە ی ئەم ئایەتەوه {ثم أورتنا} هەتا {فضل الکبیر} (٣٥/٣٢) حەزەت (دروودی خودای لەسەربن) فەرمووی: ئەمانە (هەرچەند هەر تاقمە ی بە پێی کردەوه ی خۆی پلە ی بەرزە یا نزە بەلام) هەموویان وان لە یەک پایەدا، کە پایە ی شادبوونە بە بەهەشت! (ت- بەسەندیکی غەریب).

مەبەست لە ئایەتە کەش ئەمە یە: گەلی ئیسلام کە گەلی پەسەندکراوی خودایە، کە خودا قورئانی پێ خەلات کردوون دەبن بە سێ بەشەوه: باش و مامناوەندی و خراپ، وەلی هەرسێ بەشە کە مادام ئیسلامن ئەهلی نەجاتن.

١٩- سووره‌تی یاسین

(لە سووره‌ته مه‌کیه‌کانه، هه‌شتاو دوو نایه‌ته)

سورة يس (مکیه، وهي ثنتان وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٥٩- → (ب/١ ز/١١٤ ل/٣٤٦ ف/٢٢)^(١).

^(١) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(١) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/١١٤ رقم: ٦٨٦/١٢.

لیڤه‌دا ده‌فه‌رموئ ئه‌م ئایه‌ته به‌م بۆنه‌یه‌وه هاته خواره‌وه که ده‌فه‌رموئ: {إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَىٰ وَنَكْتُبُ مَا قَدُمُوا وَآثَارَهُمْ} (١٢/٣٦) واته: ئیمه ئه‌و که‌سه‌ین، که هه‌موو کاریکی له لائسانه، مردوو زیندوو ده‌که‌ینه‌وه یه‌ک به‌یه‌ک، وه‌هه‌رچی‌یان کردوو، که‌م و زۆر، باش و خراپ، هه‌موومان نووسیوه، شوینه‌واریان له‌پاش خویان به‌جیمایی ئه‌ویشمان نووسیوه.

٤٠٦ - عَنْ أَبِي ذَرٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي الْمَسْجِدِ عِنْدَ غُرُوبِ الشَّمْسِ فَقَالَ: «يَا أَبَا ذَرٍّ أَتَذَرِي أَيْنَ تَغْرُبُ الشَّمْسُ؟» قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: «فَإِنَّهَا تَذْهَبُ حَتَّى تَسْجُدَ تَحْتَ الْعَرْشِ، فَتَسْتَأْذِنُ فَيُؤْذَنُ لَهَا، وَيُوشِكُ أَنْ تَسْجُدَ فَلَا يَقْبَلُ مِنْهَا، وَتَسْتَأْذِنُ فَلَا يُؤْذَنُ لَهَا فَيَقَالَ لَهَا: ارْجِعِي مِنْ حَيْثُ جِئْتِ فَتَطْلُعْ مِنْ مَغْرِبِهَا فَذَلِكَ قَوْلُهُ تَعَالَى: (وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ)» رواه البخاري والترمذي^(٢).

ئه‌بو ذه‌ر (خودای ئی رازی بێ) گوئی: له‌کاتی ئاوابوونی روژدا، له‌مزگه‌وت بوم، له‌خزمه‌تی چه‌زه‌تدا (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: ئه‌ی ئه‌بو ذه‌ر! ده‌زانی که خۆر له‌کوێ ئاوا ده‌بی؟ گوتم: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا باش ده‌زان، فه‌رمووی: ئه‌م خۆره هه‌روا ده‌پوات، هه‌موو روژێ ئه‌مه ئیشیه‌تی ده‌چیت له‌ژێر عه‌رشا کوپنوش و نووچ ده‌باو داوا ده‌کاته‌وه له‌خودا که دیسانه‌وه ریگه‌ی پێ بداته‌وه تا له‌شوینی خۆیه‌وه جاریکی تریش هه‌لبیته‌وه، هه‌ر له‌کوپنوشدا ده‌بی خودا ریگه‌ی پێ ده‌داو سه‌رله‌نوێ، وه‌ک جاری جاران له‌شوینی خۆیه‌وه هه‌ل دیته‌وه به‌لام ها‌کا ئه‌و روژه‌هات که خۆر ده‌چێ وه‌ک جاران کوپنوش ده‌باو لی قه‌بوول نا‌کری و داوای روخصه‌ت ده‌کا وه‌ک جاران له‌شوینی خۆیه‌وه هه‌ل بیته‌وه خودا ریگه‌ی ئه‌وه‌ی پێ ناداو ده‌فه‌رموئ پێی: به‌سه‌ر شوینی خۆتا رێک بگه‌رێره‌وه

(٢) بخاری. تفسیر: ٤٨٠٢.

دواوه، له‌وشوینه‌وه هه‌لبێ کهلێ ئاوابووی! ئیتەر خۆر له‌خۆرئاواوه هه‌ل دێ، مه‌به‌ست ئه‌مه‌یه له‌و فه‌رمووده‌ی خودایه که ده‌فه‌رموێ: {وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذَلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ} (٣٨/٣٦) واته: خۆر له‌سه‌ر ئه‌م یاسای هاتوچۆی خۆیه هه‌موو رۆژێ به‌رێک و پێکی دێ و ده‌چێ و له‌خۆرئاواوه هه‌ل دێ و له‌خۆرئاواوه ئاوا ده‌بێ (ب/ت). لی‌ره‌دا عه‌رز مه‌یه: مامۆستا مه‌لا ره‌شید (په‌رگۆپی پیرۆزی له‌ نووری قورئان و نووری هه‌دیثی پی‌غه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌رین) بێ) له‌ ئه‌شراف و فیتنه‌، له‌به‌رگی سی‌یه‌می مه‌جموعه‌لبه‌حرینه‌که‌یدا، به‌جوانی راقه‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌و ئه‌م ئایه‌ته‌ی پوون کردۆته‌وه.

دانه‌ری تاجیش (تاجی نووری خودای له‌سه‌ر کرێ) لی‌ره‌دا له‌شه‌رحه‌که‌دا ده‌فه‌رموێ: (وفي رواية: سألت رسول الله (صلى الله عليه وسلم) عن هذه الآية: فقال: مستقرها تحت العرش، هذا ما قالوه. وفي النفس منه شيء، فان الشمس في السماء الرابعة والعرش أعظم مخلوق، يعلو الملك والملكوت، ولكننا نؤمن بهذا، ونفرض امره الى الله ورسوله (صلى الله تعالى عليه وسلم) واته: له‌گێڕانه‌وه‌یه‌کا: ده‌لێ: له‌ هه‌زه‌تم په‌رسی مه‌به‌ستی ئه‌م ئایه‌ته‌ چیه‌؟ فه‌رمووی: جی‌گه‌ ستاری گۆی خۆر (واته: قورسی رۆژ) له‌ژێر عه‌رشدايه‌) (موسلیم).

دانه‌ر پای خۆی (که‌بوونی په‌خنه‌ی لێ دێ له‌م ریوايه‌ته‌) ئاوا ده‌رده‌په‌رێ: ئه‌مه‌ی گوترا فه‌رمووده‌ی پی‌شینانه‌ بو‌ئهم فه‌رمایشته، به‌لام دڵ به‌مه‌ ئاوا ناخواته‌وه، چونکه‌ گۆی خۆر له‌ناو ئاسمانی چواره‌مدايه‌و عه‌رش و باره‌گای خودا له‌هه‌موو شتیکی دروسکراو گه‌وره‌تره‌و له‌سه‌روو هه‌موو مو‌لک و مه‌له‌کووته‌وه‌یه، ده‌ی چۆن خۆر له‌ژێر عه‌رشایه، له‌ سه‌روو خۆره‌وه‌ سێ ئاسمانی تر هه‌یه، کورسی هه‌یه، به‌لام هه‌ر چۆنێ بێ ئی‌مه‌ به‌قه‌سه‌ی ئه‌و زاتانه‌ باوه‌ر ده‌که‌ین و کاروباری خۆمان ده‌سپێرین به‌خودا و به‌پی‌غه‌مبه‌ری خودا. مه‌به‌ستی دانه‌ر ئه‌مه‌یه: ئی‌مه‌ به‌فه‌رمایشتی دین پتر متمانه‌مان هه‌یه تا به‌چاو و هۆشی خۆمان!.

مەبەستەم ئەمەيە كە خويىنەرى ھىژا دۇنيا بى، كە زاناكان شت نىيە
چارىيان بۇ دانە نابى، فەرمايشتەكەي كە مامۇستا مەلا رەشىد خالىكى
كەلى گىرنگى تىايە كە دەفەرموى: حوكەماي ئىستە ئىنكارى
ئاسمانەكان ئەكەن، ئاسمانيان لەلا نىيە، چونكى تەماسيان ناكەن،
ئاسمانەكانىش ئەوئەندە لەطيف لەھەوا لەطيف ترن بەچاۋو دوربىن
نەيان بىنيوہ! تەماشاي دووپەرە لەمەپىش بكە:

(ياسىن تەۋاۋ بوو، صافات باي باليان)

دەدەن، نامادەن بۇ كارو حاليان:

نەى كەورە شارى ھىلانەى تاۋان!

مۆلەى لىن داۋى دېرەندەى كىۋان!!

بەنوۋكى قەلەم، بەجوۋلەى لىۋان

شارىن دەكەيتە خۇراكى دىۋان!!

نۆرەى نىمەيە ژىرەو ژوورتان كەين

پەھەنەى ناخى ناۋ تەنوورتان كەين

بەقاۋەلتوۋنى ناكى سۈورتان كەين

يا بە خۇراكى مارو سۈورتان كەين!!^(*)

(*) ئەم شىعرانە بەھۇي كىمىيابارانى ھەئەبجەۋە گوتراۋە، رەقابەى بەغدا، مېژوۋەكەۋ چەن
دېرېكى لىن لاپردوۋە، ۋەك لەجەنابى (مامۇستا شىخ محمد عەلى قەرمداغى) م بىستوۋە،
كتىبەكانى مەن ئەۋەى لەبەغدا چاپ دەكران، رەقابە دەيدان بە (شوكر مصطفى) ۋ (جەمىل
رۇزبەيانى) بۇ تەماشاكردىيان، ئەۋانىش خوا ھەقە ئەۋەى بۇنى دۇرى رۇيم ۋ بەغسى لى
بەتابايە (حەفیان) دەكرد. سوپاس بۇخودا كەئەم تەبائە ھاتە دى.

٢٠- سووره‌تی صافات

(مه‌کییه، سه‌دو هه‌شتاو دوو نایه‌ته)

سورة الصافات (مكية، وهي مائة واثنان وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٦١- عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «مَا مِنْ دَاعٍ دَعَا إِلَى شَيْءٍ إِلَّا كَانَ مَوْقُوفًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا زِمًا لَهُ لَا يُفَارِقُهُ وَإِنْ دَعَا رَجُلٌ رَجُلًا». ثُمَّ قَرَأَ قَوْلَ اللَّهِ تَعَالَى: (وَقَفُّوهُمْ إِنْهُمْ مَسْتُولُونَ مَا لَكُمْ لَّا تَنَاصَرُونَ)^(١).

ئه‌نه‌سی کوپی مالیک (خودای ئی رازی بن) گوئی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای نسه‌ری) فه‌رمووی: هه‌ر بانگه‌ری خه‌ک بانگ بکا بو په‌رستنی هه‌ر شتی، له‌روژی قیامه‌تدا نه‌وشته په‌رستراوه راده‌وه‌ستینری و نه‌و بانگه‌ره ده‌لکی پییه‌وه‌و لی جوی نابیته‌وه، ته‌نانه‌ت نه‌گه‌ر پیاوی له‌دنیا‌دا پیاوی‌تر په‌رستی له‌روژی قیامه‌تدا ده‌لکی پییه‌وه‌و لی جیا‌نابیته‌وه! نه‌وجا نه‌م گوته پیرۆزه‌ی خوای گه‌وره‌ی خوینده‌وه: {وَقَفُّوهُمْ إِنْهُمْ مَسْتُولُونَ، مَا لَكُمْ لَّا تَنَاصَرُونَ} (٣٧/٢٤-٢٥) واته: جا خودا فه‌رمان ده‌دا به‌فریشته‌کان و ده‌فه‌رمویتی: نه‌و کافره‌ سه‌ته‌مکارانه‌ خو‌یان و هاو‌ینه‌کانیان له‌ به‌ته‌رسته‌کان گرد بکه‌نه‌وه‌و له‌گه‌ل نه‌و به‌تانه‌دا که ده‌یان‌په‌رستن و گو‌ییان به‌خودا نه‌ده‌دا، جا ریگه‌ی دۆزه‌خیان نیشان بده‌ن و رایان بگرن، به‌راستی نه‌وانه به‌ر په‌رسیاران و په‌رسیاریان لی ده‌کری. نه‌وه چیتانه بو وه‌کوو جیهان په‌شتی یه‌کتری ناگرن و ناوا سه‌ر شو‌پو کزو داماون؟ (ت-سه‌نه‌ده‌که‌ی غه‌ریبه).

٤٠٦٢- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي قَوْلِ اللَّهِ (وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ) قَالَ «حَامٌ وَسَامٌ وَيَافِثٌ». رواهما الترمذي^(٢).

^(١) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(٢) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

سه‌مووره (خودای ئی رازی بئ) گوتی: له‌بارهی ئەم ئایه‌ته‌وه: {وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ} (٧٧/٣٧) واته: ته‌نیا نه‌وه‌و وه‌چه‌ی نوو‌حمان له‌سه‌ر زه‌ویدا ه‌یشته‌وه گوتی: چه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: نه‌وه‌که‌ی ئەم س‌ئ کوره‌ی بوون: حامو سامو یافیث، ئیتر له‌وانه‌وه‌ی هه‌رچی مرو‌ف بوو که‌وتونه‌ته‌وه (ت-س/ح).

٤٠٦٣- له‌پ‌یشته‌وه‌ ره‌ت بوو، فه‌رمووده‌ی ژماره‌ س‌ئ، له‌سه‌ر باسی (فضل العرب والحجاز)^(٣).

٤٠٦٤- ئایه‌ته‌که‌و فه‌رمووده‌که‌ له (کتاب النبوة) دا‌پ‌ابورد له‌سه‌ر باسی (یونس وزکریا صلی الله علیهما وسلم) دا^(٤).

٤٠٦٥- قال أبی بن کعب (رضی الله عنه) سألتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (وَأَرْسَلْنَا إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ) قَالَ «عِشْرُونَ أَلْفًا». رواه الترمذي بسند غريب^(٥).

ئوبه‌یی کور‌ی که‌عب (خودای ئی رازی بئ) گوتی: ب‌ئ‌ئه‌م ئایه‌ته‌: {وَأَرْسَلْنَا إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ} (١٤٧/٣٧) له‌ چه‌زهره‌تم پرس‌ی: خودا ده‌فه‌رمو‌ئ یوونس پ‌یغه‌م‌به‌رم ره‌وانه‌ کرد ب‌و سه‌رگه‌ل‌ئ که‌ ژماره‌یان سه‌د هه‌زار که‌س بوون و به‌ل‌کوو له‌و ژماره‌یش زیاتر بوون، ئایا ئەو زیاده‌یه‌ چه‌ند بووه؟ فه‌رمووی: (بیست هه‌زار بوو!).

صافات و صادو زومه‌بو م‌ونمین

بوونه‌ته‌ م‌ایه‌ی خ‌وش‌ی هه‌ردوو ژین

ب‌و ن‌افه‌ته‌ی باش، ب‌و پ‌یاو‌ی به‌دین

ب‌و ن‌یمه‌ش، نه‌گه‌ر خ‌واناس و مه‌ردین

^(٣) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٧٠ رقم: ٣/٣٥٦٠.

^(٤) تقدم في المجلد الرابع تسلسل ١٨ رقم: ٢/٣٢١٥.

^(٥) حديث غريب عند الترمذي.

٢١- سوورده‌تی (ص)

(له‌سوورده‌ته مه‌که‌یه‌کانه، هه‌شتاو شه‌ش یا هه‌شتاو هه‌شت نایه‌ته)

سورة (ص) (مکیه وهی ست او ثمان وثمانون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٦٦- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضی الله عنهما) قَالَ مَرَضَ أَبُو طَالِبٍ فَجَاءَتْهُ قُرَيْشٌ وَجَاءَهُ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) وَعِنْدَ أَبِي طَالِبٍ مَجْلِسُ رَجُلٍ وَاحِدٍ فَقَامَ أَبُو جَهْلٍ كَيْ يَمْتَنِعَهُ وَشَكْوَةً إِلَى أَبِي طَالِبٍ فَقَالَ يَا ابْنَ أَخِي مَا تُرِيدُ مِنْ قَوْمِكَ؟ قَالَ: «إِنِّي أُرِيدُ مِنْهُمْ كَلِمَةً وَاحِدَةً تَدِينُ لَهُمْ بِهَا الْعَرَبُ وَتُؤَدِّي إِلَيْهِمُ الْعَجَمُ الْحِزْبَةَ». فَقَالَ: كَلِمَةً وَاحِدَةً قَالَ: «كَلِمَةً وَاحِدَةً». فَقَالَ: كَلِمَةً وَاحِدَةً، يَا عَمُّ يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ». فَقَالُوا إِلَهًا وَاحِدًا (مَا سَمِعْنَا بِهِذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ) قَالَ فَتَنَزَّلَ فِيهِمُ الْقُرْآنُ (ص) وَالْقُرْآنُ ذِي الذِّكْرِ بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ إِلَى قَوْلِهِ (مَا سَمِعْنَا بِهِذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَاقٌ). رواه الترمذي^(١).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) گوئی: ئه‌بو تالیب نه‌خۆش بوو، گه‌وره پیاوه‌کانی خێلی قورده‌یش ده‌سته ده‌سته ده‌چوون بۆلای بۆ سه‌رلێدانی و هه‌والپرسی. هه‌روا پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌رین) چوو بۆلای بۆ هه‌والپرسی، له‌لای ئه‌بو تالیب دا جینگه‌ی دانیشتنی تاقه‌ زه‌لامی هه‌بوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) ویستی له‌و شوینه‌ دا دانیشتن، به‌لام ئه‌بو جه‌هل هه‌لسا که نه‌یهێلئ له‌وئ دابنیشئ! ئیتر کۆمه‌لانی قورده‌یش ده‌ستیان کرد به‌ سکاڵای حاڵی خویان، له‌لای ئه‌بو تالیب، له‌ده‌ست پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) که برازایه‌تی، ئه‌بو تالیب گوئی: ئه‌ی برازای خۆم تو چیت ده‌وئ له‌هۆزی خۆت؟ داوا‌ی چی له‌م خزمانه‌ ده‌که‌ی؟ فه‌رمووی: من تاقه‌یه‌ک وشه‌م له‌وان ده‌وئ، که‌ده‌بئ به‌کللی پیرۆزی، که‌به‌هۆی ئه‌و تاقه‌ وشه‌یه‌وه هه‌رچی عه‌ره‌ب هه‌یه‌ ملکه‌چ ده‌بن بۆیان و عه‌جه‌م و غه‌یری عه‌ره‌بیش سه‌رانه‌یان پئ ده‌دن! ئه‌بو تالیب

^(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

گوئی: تاقه‌یک ووشه ئه‌و تاقه ووشه‌یه چیه که ده‌بێ به‌سه‌رمایه‌ی ئه‌م هه‌موو خێرو بێره؟ فه‌رمووی: به‌ئێ! ئه‌ی مامی خۆم! تاقه‌یه‌ک ووشه‌م ده‌وێ لییان ئه‌وه‌یه که بلی: (لا إله إلا الله) ئه‌وانیش گوئیان: تاقه‌یه‌ک خودا!! قسه‌ی واشتیکی تازە قه‌للایه‌و له‌م چه‌رخه‌ دوایه‌دا نه‌مان بیستوه، ئه‌مه‌ پێی و نه‌بێ درۆ ده‌له‌سه‌یه‌و هیچی تر، جا له‌شانی ئه‌وانه‌دا ئه‌م ئایه‌تانه‌ هاتنه‌ خواره‌وه {ص وَالْقُرْآنِ ذِي الذِّكْرِ، بَلِ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي عِزَّةٍ وَشِقَاقٍ} هه‌تا ده‌گاته: {مَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي الْمِلَّةِ الْآخِرَةِ إِنْ هَذَا إِلَّا اخْتِلَافٌ}. (ت-س/ح).

٤٠٦٧- → (ب/١ ز/١١٨ ل/٣٦٠ ف/١٥) (٢).

٤٠٦٨- → (ب/١ ز/٤٤ ل/١٨٨ ف/١ + ب/١ ز/١٢٢ ل/٣٧٢ ف/٦) (٣).

٤٠٦٩- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ (رضي الله عنه)، يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَنْ عَلِمَ شَيْئًا فَلْيَقُلْ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يَعْلَمْ فَلْيَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ، فَإِنَّ مِنَ الْعِلْمِ أَنْ يَقُولَ لِمَا لَا يَعْلَمُ اللَّهُ أَعْلَمُ، قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِنَبِيِّهِ (صلى الله عليه وسلم) (قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ). رواه البخاري والترمذي (٤).

عه‌بدوللای کوپی مه‌سه‌عوود (خودای ئا رازی بێ) ده‌یگوت: ئه‌ی موسولمانینه! ئه‌وه‌ی شتی ده‌زانێ با بلی و نه‌ترسێ و به‌پێ پله‌ی زانیی خۆی هوکمی پێ بکا، وه‌ ئه‌وه‌ی که شتی نازانی با بلی: نازانم، خودا خۆی ئه‌مه‌ باشت ده‌زانێ، چونکه‌ ئه‌گه‌ر که‌سی شتی نه‌زانێ و ئاوا بلی، ئه‌م قسه‌یه‌ش به‌شیکه‌ له‌زانین چونکه‌: نه‌زان ئه‌و که‌سه‌یه‌ که به‌غه‌له‌ت فه‌توا بده‌و شتی نه‌زانێ و بلی ده‌یزانم خودا له‌م باره‌یه‌وه

(٢) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/١٨ برقم: ٧٢٠/١٥.

(٣) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/٤٤ برقم: ٣٣٧/١.

(٤) بخاري. تفسیر: ٤٨٠٩.

به پیغه‌مبه‌ری خو‌ی ده‌فرمو‌ی: {قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ} (٨٦/٣٨) (ب/ت).

خودا له (زومره)ی دووه‌سی زومره

حه‌شربین له‌گه‌ل نو‌مه‌تی سه‌ره‌ره

٢٢- سووره‌تی زومره

(هه‌فتا و پینج نایه‌ته)

سورة الزمر (مکیه، الا بضع آیات وهي خمس وستون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٧٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ (رضي الله عنهما) قَالَ لَمَّا نَزَلَتْ (ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ) قَالَ الزُّبَيْرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَتَكْرَهُ عَلَيْنَا الْخُصُومَةَ بَعْدَ الَّذِي كَانَتْ بَيْنَنَا فِي الدُّنْيَا قَالَ «نَعَمْ». فَقَالَ إِنَّ الْأَمْرَ إِذَا لَشَدِيدٌ. رواه الترمذي^(١).
کاتی ئەم نایه‌ته هاته‌ خواره‌وه: {ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ} (٣٩/٣١). تو‌وه‌وان له‌روژی قیامه‌تدا له‌ حوزووری خودای خوتان ده‌وه‌ستن و ده‌بی به‌ده‌مه‌ قال و به‌ربه‌رکانیتان، تو‌ ده‌لیی من ئه‌رکی سه‌رشانی خۆم به‌جی هیناوه‌ ئه‌وانیش ده‌لین حاشا هیچی به‌ئیمه‌ پانه‌گه‌یاندووه‌. عه‌بدوللای کوپی زوبه‌یر (خودای فی‌رازی بن) گو‌تی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئایا جاریکی تریش له‌قیامه‌تدا ناکوکی و به‌ربه‌ره‌کانی پوو ده‌داته‌وه‌ له‌نیوانی ئیمه‌ و ئه‌واندا، له‌پاش ئه‌مه‌ی که‌ له‌جیهاندا پوو داوه‌ له‌نیوانماندا؟ فه‌رمو‌ی: به‌لی. گو‌تی: وادیاره‌ ئیشه‌که‌ گه‌لی دشوارو‌ ناهه‌موارو‌ سه‌خته‌ (ت-س/ح) مامۆستای مه‌زن، مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریم، خودا پایه‌دار تری بکا، له‌ته‌فسیری نامی زی‌پیندا، ئەم پسته‌یه‌ی دوا‌ی ئاوا ته‌رجه‌مه‌ کردووه‌: قال: نعم، فقال: ان الامر اذن لشديد: ئه‌ویش فه‌رمو‌ی: کاتی ئه‌وه‌ پوو‌نه‌دا کاری

^(١) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

ئادەمیزاد لەو رۆژەدا دشوارو ناھەموارە. جا نازانم ئەمە پێوایەتیکی تری ئەم
 ھەدیثە، یا ھەمان ھەدیثە و ھەقوولی ھەردوو (قال) ھەکەمی بەفەرماشتی
 ھەزرت داناو، بەلام من بەبیری خۆم وا دەزانم ھەقوولی (قال) ھی دووھم
 ەبدوللّا بئ ئەک ھەزرت. (وەرگێڕ)

٤٠٧١ - → (لەتەفسیری سوورەتی نيسادا پابوورد، فەرموودە
 ھەقدەھەم). لەگێڕانەوێ ئیڕەدا ئاوايە: ئیبنو عەبباس (خودایان ئی رازی بئ)
 گوئی: گەلئ لەبەتپەرستەکان، خەلکیکی زۆریان کوشتبوو، وەزیناو
 داوینپیسە زۆریان کردبوو، جا بەپێی خوێان ھاتنە لای پێاھەبەر (دروودی خودای
 ەسەربئ) گوئیان: ئەمەئ تو دەیلئیت و خەلک بانگ دەکەئ بوئ شتیکی زۆر
 جوان و شیرین، بەلام خۆت دەزانئ ئیمە حالەکەمان وایە، جا ئایا ئەم کردووە
 خراپانە کە ئیمە کردوومانە، کەفەرەت و بریتئ و پاکبوونەویان بۆھەئ یان؟
 جا بەم بۆنەئ ھە ئەم ئایەتە دابەئ: {وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ وَلَا
 يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ} ھەروەھا ئەم ئایەتەئ تریش
 دابەئ: {قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ
 يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا} (٥٣/٣٩) واتە: ئەئ موھەممەد! ئەئ خوشەوئست!
 بفەرموو بەبەندەگانی من لەسەر زمانئ خۆم: ئەئ بەندەئینە! ئەئ ئەو
 کەسانەئ کەستەم و تاوانیکی زۆرتان کردووە و باری دواپۆژئ خۆتان گران و
 دژوار کردووە، ناوئمئ مەبئ لە پەحمەتئ خودا، ئەگەر ئێو بەراستی پوو
 لەخوداکەن و خۆتان فەبدەنە قاپئ ئەوپاشا گەورەئ ەوئش
 لەھەموو تاوانەکانتان خوش دەبئ. (بوخاری - ھەزار پەحمەت لەگۆڕئ
 نازداری)^(٢).

٤٠٧٢ - وللمزمذی: قَرَأَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم): {وَلَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ
 إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ}. ولا يبالي^(٣).

(٢) تقدم برقمه: ٣٧٩٥/١. مجلد سادس. تسلسل/٥.

(٣) رواه الترمذی بسند حسن (شرحہ).

تیرمیزی (خودای ئی رازی بئ) به‌سه‌نه‌دیکی چه‌سه‌ن ده‌گیرێته‌وه: جارێ چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) ئەم ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه: {لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا} هیوا بپراو مه‌بن له‌په‌رحمه‌تی خودای میه‌ره‌بان، به‌پراستی خودای گه‌وره، ئەگه‌ر خواستی هه‌بێ له‌هه‌موو گوناھێ خوش ده‌بێ. جا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) به‌شوین خویندنه‌وه‌ی ئەم ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌دا فه‌رمووی: وه‌هه‌ر باکیشی نییه‌! (ت-س/ح).

٤٠٧٣- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) قَالَ جَاءَ حَبْرٌ مِنَ الْأَخْبَارِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ، إِنَّا نَجِدُ أَنَّ اللَّهَ يَجْعَلُ السَّمَوَاتِ عَلَى إِصْبَعٍ وَالْأَرْضِينَ عَلَى إِصْبَعٍ، وَالشَّجَرَ عَلَى إِصْبَعٍ، وَالْمَاءَ وَالْثَرَى عَلَى إِصْبَعٍ، وَسَائِرَ الْخَلَائِقِ عَلَى إِصْبَعٍ، فَيَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ. فَضَحِكَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) حَتَّى بَدَتْ نَوَاجِذُهُ تَصْدِيقًا لِقَوْلِ الْحَبْرِ ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) (وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ). رواه الشيخان والترمذي^(٤).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ) گوئی: یه‌کێ له‌زانا گه‌وره‌کانی جووله‌که‌ هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) گوئی: ئەه‌ی موچه‌مه‌ه‌دا! له‌ته‌وراتی ئیمه‌دا هه‌یه: که‌ خودا له‌ روژی قیامه‌تدا ئاسمانه‌کان داده‌نی له‌سه‌ر په‌نجه‌یی و زه‌وییه‌کان داده‌نی له‌سه‌ر په‌نجه‌یی و دارو دره‌خت داده‌نی له‌سه‌ر په‌نجه‌یی و ئاوو خاک داده‌نی له‌سه‌ر په‌نجه‌یی و هه‌موو دروستکراوه‌کانی تریش داده‌نی له‌سه‌ر په‌نجه‌یی واته: بوونه‌وه‌ر، سه‌رو خواری به‌ده‌ستی قودره‌تی وه‌ک توپی ده‌گری و ئەوه‌جا بۆنواندنێ جه‌به‌ره‌و شان و شکوی خوی و به‌یانی یه‌کتایی خوی و بئ نموودی یادشاو قه‌اله‌کانی جیهان، ده‌فه‌رموی: پادشا هه‌ر خۆم پادشا‌کانی سه‌رزه‌مین و ناو جیهان کوان؟ له‌کوین؟

(٤) بخاری. تفسیر: ٤٨١١، ٧٤١٤، ٧٤١٥، ٧٤٥١، ٧٥١٣ = ١٦٨٩ تجرید ٤/٤٨٣ مسلم. صفات المنافقین: ٦٩٧٧

پیغه‌مبهریش (دروودی خودای له‌سهرین) بۆ پشتیوانی قسه‌ی مالومه‌که وه‌ها
پیکه‌نی، ددانه‌پیشینه‌کانی وهرده‌که‌وتن، له‌پاشا چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین)
ئه‌منایه‌ته‌ی خوینده‌وه: (وما قدروا) هه‌تا (عما یشرکون) (ش/ت).

٤٠٧٤- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضی الله عنهما) قَالَ مَرَّ يَهُودِيٌّ بِالنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم)
فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «يَا يَهُودِيُّ حَدِّثْنَا». فَقَالَ كَيْفَ تَقُولُ يَا أَبَا الْقَاسِمِ
إِذَا وَضَعَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ عَلَى ذِهِ وَالْأَرْضِينَ عَلَى ذِهِ وَالْمَاءَ عَلَى ذِهِ وَالْجِبَالَ عَلَى
ذِهِ وَسَائِرَ الْخَلْقِ عَلَى ذِهِ. وَأَشَارَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ الصَّلْتِ بِخِنْصَرِهِ أَوَّلًا ثُمَّ تَابَعَ
حَتَّى بَلَغَ الْإِنْهَامَ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ}. رواه
الترمذي بسند صحيح^(٥).

ئيبنو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) گوئی: پیاویکی جووله‌که، له‌لای
پیغه‌مبهره‌وه (دروودی خودای له‌سهرین) رابورد، فهرمووی: ئاده‌ی ئه‌ی جووه!
قسه‌مان بۆ بکه. گوئی: ئه‌ی باوکی قاسم! تۆ چی ده‌لییت بۆ ئه‌وکاته که
خودا ئاسمانه‌کان داده‌نی له‌سهر ئه‌م په‌نجیه‌و زه‌وی داده‌نی له‌سهر ئه‌م
په‌نجیه‌و ئاو داده‌نی له‌سهر ئه‌م په‌نجیه‌و کیوه‌کان داده‌نی له‌سهر ئه‌م
په‌نجیه‌و دروستکراوه‌کانی تریش داده‌نی له‌سهر ئه‌م په‌نجیه‌و!
موحه‌مه‌دی کوپی سه‌لت له‌پیشدا، له‌یه‌که‌م ئیشاره‌ته‌وه له
په‌نجه‌تووته‌ی خویه‌وه ده‌ستی کرد به‌ژماردنی په‌نجه‌کانی و له‌گه‌ل هه‌ر
ئیشاره‌تیکه‌ی په‌نجیه‌کی خوی به‌ریز دیاری ده‌کرد هه‌تا په‌نجه‌که‌له‌ی
خوی واته: مه‌به‌ست له‌یه‌که‌م ئیشاره‌ت په‌نجه‌ تووته‌یه‌و له‌دووه‌م
ئیشاره‌ت براتووته‌یه‌و... قاد. جا خودای گه‌وره ئه‌مه‌ی دابه‌زاند: {وما
قدروا الله} هه‌تا {یشرکون} (٦٧/٣٩) واته: شان و شکوی خودا گه‌لئ
گه‌وره‌و مه‌زنه، ئه‌و کافره‌ دل و چاو کو‌رانه، وه‌ک پێویست بئ و شیایوی

^(٥) صحیح عند الترمذی.

پرنزی باره گای خوداوهندی بی ئاوا قه درو پرنزی نازانن، دلمردوو چووزانی سؤزو ئه شق چیه و کویری زکماک چووزانی پهنکی پهنکین چیه، میثالئ بؤئه وهی ئیوه له گه ورهیی و دهسته لاتی خودا تی بگه ن ئه مهیه: ئه م زه وییه هه مووی، یه ک مووی که م نه بی له گه ل هه موو ئاسمانه کانا، وه ک گوئی، هه لماتی، وایه له ناو چنگی خودادا، خودا پاک و بی گه ردو گه لی گه ورهیه و به دووره له م لاژگه لاژگی بتپه رستانه، که بریاری هاوه ل و کوپو کچ و هاوسه ری بؤ ده دن (ت-س/ص).

۴۰۷۴م- وللشیخین: «يَقْبُضُ اللَّهُ الْأَرْضَ، وَيَطْوِي السَّمَوَاتِ بِمِثْنِهِ، ثُمَّ يَقُولُ أَنَا الْمَلِكُ، آيُنْ مُلُوكُ الْأَرْضِ»^(۶).

ئهبو هورهیره (خودای ئا رازی بن) گوئی: له پنیغه مبه رم (دروودی خودای له سه ربین) ژنه وت ده یفه رموو: خودا، له پوژی قیامه تا گوئی زه وی ده کا به یه ک چنگ و ئاسمانه کان به ده سستی راستی ده پیچیتته وه ئه و جا ده فه رموی: پادشای بی هاوشان هه ر خوّم، پادشاکانی زه وی له کوین (ش).

۴۰۷۵م- (له باسی تفسیری سووره تی ئیبراهیم رابوورد. ف/۴)^(۷).

قال الله تعالى: {وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ} →.

۴۰۷۶م- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «بَيْنَ النَّفْخَتَيْنِ أَرْبَعُونَ». قَالُوا: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَرْبَعُونَ يَوْمًا؟ قَالَ: أَبَيْتُ. قَالَ: أَرْبَعُونَ سَنَةً؟ قَالَ: أَبَيْتُ. قَالَ: أَرْبَعُونَ شَهْرًا؟ قَالَ: أَبَيْتُ، وَيَبْلَى كُلُّ شَيْءٍ مِنَ الْإِنْسَانِ إِلَّا عَجَبَ دَنْيَاهُ، فِيهِ يُرْكَبُ الْخَلْقُ. رواه الشيخان^(۸).

(۶) بخاری. رقائق: ۶۵۱۹، ۷۲۸۲. مسلم. صفات المنافقین: ۶۹۸۱.

(۷) تقدم برقم: ۴۹۳۶/۴ مجلد سادس تسلسل/۱۵.

(۸) بخاری. تفسیر: ۴۹۳۵. مسلم. فتن: ۷۳۴۰.

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) گوتی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: لەم فوو تا ئەو فوو چلە! یاران گوتیان: ئەی ئەبو ھورەیرە! مەبەست لە ماوەی بەینی دوو فوو کە مەشھوورن بە نەفخەتەین کە ئەم فەرموودەیە ئاماژەی بۆدەکا چل رۆژە؟ گوتی: نازانم، گوتیان: ئەی مەبەست چل سالە؟ گوتی: نازانم، گوتیان: ئەی مەبەست چل مانگە، گوتی: نازانم چونکە من ژمێردراوە کەم لە حەزرت نەبیستوو کە چییە، لەخۆمەو ناتوانم بپیار بەم کە سالە، رۆژە، مانگە، حەفتە، چییە گوتی: حەزرت (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووشی: لەش و ئەندام و ھەموو پارچەکانی جەستە ئادەمیزادیش ھەمووی دەپزێ، نووکی بیخی جوچکە سەمتی نەبی کە بەقەد دەنکی خەرتەلەیک دەبی لەویو فریشتەکان بەفەرمانی خودا سەرلەنوێ ھەموو کەسێ وەك حاالی ژبانی دروستی دەکەنەو (ش) لەریوایەتیکی شەرھەکەدا: دەلی: دەگێرنەو لەئیبنوعەبباس و حەسەنەو (رەزای خویان لێ بێ) کە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دەفەرموێ: بەینی دوو فوو کە چل سالە، بەفووی یە کەم بەفەرمانی خودا ھەموو گیاندارێ دەمرێ، بەفووی دوو بەفەرمانی خودا ھەموو مردووی زیندوو دەبیئەو!

٧٧، ٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «كَيْفَ أَلْعَمُ وَقَدْ أَلْتَمَّ صَاحِبُ الْقَرْنِ الْقَرْنَ وَحَنَى جَبْهَتَهُ وَأَصْفَى سَمْعَهُ يَنْتَظِرُ أَنْ يُؤْمَرَ أَنْ يَنْفُخَ فَيَنْفُخَ». قَالَ الْمُسْلِمُونَ: فَكَيْفَ نَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «قُولُوا: حَسْبُنَا اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ، عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا».^(٩)

ئەبو سەعید (خودای ئی رازی بێ) گوتی: حەزرت (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: من چۆن خوشی بکەم و پابوێرم، لەکاتی کە ئیسرافیل، کە مەئمووری نەفخی سوورە، کەرەناکە ناو بە دەمیەو بە ھەر دوو لیوی گرتوویەتی و تەوێلی دانەواندوو گوێی ھەلخستوو و چاوەنوارە

^(٩) رواه الترمذي وأبو داود بسندين صحيحين (شرحه).

که هه‌رده‌م فه‌رمانی پێ‌بکری گورج فووی پیا بکاو کۆتایی به‌جیهان
بینی!! موسولمانه‌کانیش گوتیان: ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌ی ئیمه‌ چی
بکه‌ین؟ فه‌رمووی: بَلِّین: (حسبنا الله ونعم الوکیل - علی الله توکلنا)
(ت/د-س/ح).

٤٠٧٨- وَسُئِلَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) عَنْ الصُّورِ فَقَالَ: «الصُّورُ قَرْنٌ يُنْفَخُ
فِيهِ». رواهما الترمذي وأبو داود^(١٠).

پرسیار کرا له پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین): صور چیه؟
فه‌رمووی: صور شاخیکه وه‌ک ئه‌و بۆریه‌ی که‌سه‌رباز فووی پیا‌ده‌که‌ن
بۆ کۆ بوونه‌وه‌و بلاو بوونه‌وه‌ له‌پۆژی قیامه‌تا فووی پێدا ده‌کری. (ت/د-
س/ح).

(مومنین) دووناوه زۆر سووره‌تی تر
هه‌یه‌تی چهن ناو له‌یه‌کێ پتر،
به‌ فوویێ مردووین، به‌ فوویێ زیندووین
به‌بای خوا ده‌ژین گه‌ر نه‌بوو مردووین
ئه‌م هه‌موو به‌زم و سه‌یرو سه‌مایه
بناغه‌ی له‌سه‌ر پرستی هه‌وایه!!
سه‌رم ده‌رناچن له‌م کاره‌ خوایه!
بوون و نه‌بوونم گشت به‌ده‌ست بایه!!
تازه‌م زانیوه که‌هن شیتری بام
په‌پوله‌ پایزه‌ی ده‌می ره‌شه‌ بام
په‌پوله‌ پایزه‌ی ده‌می ره‌شه‌ با
مه‌ر خوا بزانی، با بۆ کویت ده‌با

^(١٠) رواه الترمذي وأبو داود بسندين صحيحين (شرحه).

٢٢- سووره‌تی مؤمنین

(بیشی ده‌کوثری سووره‌تی غافیر - مه‌کیبه ٨٥ نایه‌ته)

سورة المؤمن (مکیه، وهي خمس وثمانون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٧٩- سُبُلَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رضی الله عنه) عَنْ أَشَدَّ مَا صَنَعَهُ الْمُشْرِكُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) فَقَالَ: بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) يُصَلِّي بِفَنَاءِ الْكَعْبَةِ، إِذْ أَقْبَلَ عُقْبَةُ بْنُ أَبِي مُعَيْطٍ، فَأَخَذَ بِمَنْكِبِ رَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) وَلَوَّى ثَوْبَهُ فِي عُنُقِهِ فَخَنَقَهُ خَنْقًا شَدِيدًا، فَأَقْبَلَ أَبُو بَكْرٍ فَأَخَذَ بِمَنْكِبِهِ، وَدَفَعَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) وَقَالَ (أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ؟) (١).

له عه‌بدوللای کوپی عه‌مر (خودایان لای رازی بی) پرسیار کرا: ناخوشت‌ترین شت که بته‌رسته‌کان ده‌بار‌ه‌ی پی‌ناه‌م‌به‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) کردیان چی بوو؟ گوتی: جاری، پی‌غه‌م‌به‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) له‌حه‌وشه‌ی که‌عه‌دا نویژی ده‌کرد، عوقبه‌ی کوپی نه‌بو موعه‌یط په‌یدا بوو، سه‌ر شانی پی‌غه‌م‌به‌ری گرت و جله‌که‌ی توند لوول دا له‌گه‌ردنیاو ته‌واو تاساندی! نه‌بو به‌کریش هات قولی عوتبه‌ی گرت و له‌کوئی پی‌غه‌م‌به‌ری کرده‌وه‌و گوتی: {أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ؟} (٣٨/٤٩). واته: له‌سه‌رچی نه‌م پی‌اوه‌ باشه‌یه ده‌کوژن؟ له‌سه‌ر نه‌وه که‌خودای راست و دروست به‌خوای خوئی ده‌زانی، وه بو داه‌مه‌زاندن و سه‌له‌ماندنی داوای خوئی موعجیزه‌و به‌لگه‌ گه‌لیکی زور روشن و ناشکرای له‌لایه‌نی خودای نیوه‌وه پی دراوه، که‌به‌چاوی خوژان ده‌یان بینن (ب).

٤٠٨٠- عَنْ الثُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ (رضی الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) قَالَ: «الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ». ثُمَّ قَرَأَ (وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ). رواه الترمذي (٢).

(١) بخاری. تفسیر: ٤٨١٥.

(٢) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

نوعمانی کوری به شیر (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ) فەرمووی: دووعاو موشتەققاتی ووشەیی دووعا له قورئاندا به‌مه‌عنا عیباده‌ت و پەرسەتنە. جا حەزەرت (دروودی خودای له‌سەربێ) بۆ سەلماندنی ئەم مەسەلەیه، کە دووعا به‌مه‌عنا عیباده‌تە، ئەم ئایەتەیی خویندەوه: {وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ ذَاخِرِينَ} (٦٠/٤٠) واتە: پەروەردگاری ئێوه فەرموویەتی: هاوار لەخۆم بکەن، پەنا هەر پەنای منە، پەنای تەرنییه، کەواتە ئەگەر ئێوه پەنا بۆمن بێنن و بەنده‌یی ساغ بۆمن بکەن، ئەوا منیش دێم بەهاوارتانەوه و پەناتان دەدەم، وه‌لێ ئەو بێ هۆش و گوێشانەیی کە لەبەر فیزو دەعیە زلی بێز لەبەنده‌یی من دەکەنەوه، ئەوانە زۆر بەکەساسی و دامادی سەری خۆیان شوێ دەکەن و دەچنە ناو گەڕەکانی دۆزەخەوه! (ت-س/ص).

(فصلت) واتە: جیا جیا و سەربەخۆ

نەک تیگەڵ- پیگەڵ، وه‌کوو گەنم و جو

واتە: نامەیین دانار داناره

لەفطس وه‌ک مەعنا ی پیک و نازاره!!

٢٤- سوورەتی (فصلت)

(مەکیه ٥٣ نایەتە)

سورة فصلت (مکیه، وهي ثلاث وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٨١- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رضي الله عنه) قَالَ: اجْتَمَعَ عِنْدَ الْبَيْتِ قُرَشِيَّانَ وَتَقَفِيَّ (أَوْ تَقَفِيَّانَ وَقُرَشِيَّ) كَثِيرَ شَحْمٍ بَطُونُهُمْ قَلِيلَةٌ فَقَهَ قُلُوبُهُمْ فَقَالَ أَحَدُهُمْ: أَتُرَوْنَ أَنَّ اللَّهَ يَسْمَعُ مَا نَقُولُ قَالَ الْآخَرُ: يَسْمَعُ إِنْ جَهَرْنَا وَلَا يَسْمَعُ إِنْ أَخْفَيْنَا. وَقَالَ الْآخَرُ: إِنْ كَانَ يَسْمَعُ إِذَا جَهَرْنَا فَإِنَّهُ يَسْمَعُ إِذَا أَخْفَيْنَا فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَمَا كُنْتُمْ

تَسْتَرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ (الآية). رواه الشيخان والرمذي: (١).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ) گوئی: له‌لای به‌یتا، دوو قورده‌یشی و یه‌ک شه‌قه‌فی، یا دوو شه‌قه‌فی و یه‌ک قورده‌یشی کۆده‌بنه‌وه، به‌له‌ش قه‌به‌و قه‌له‌وو فیله‌ته‌ن، به‌دل که‌و ده‌ن و نادان، یه‌کیکیان ده‌لئ: ئایا ئیوه‌ له‌و باوه‌رده‌که‌ن که‌ خودا گوئی لییه، ئیمه‌ چی ده‌لئین؟ یه‌کیکی تریان ده‌لئ: ئه‌گه‌ر به‌ ده‌نگی به‌رز قسه‌ بکه‌ین ده‌بیستی، به‌لام ئه‌گه‌ر به‌په‌نه‌انی قسه‌بکه‌ین نایژنه‌وئ! ئه‌وی تریشیان ده‌لئ: ئه‌گه‌ر به‌ده‌نگی به‌رز قسه‌بکه‌ین گوئی لی بئ، به‌په‌نه‌انی قسه‌بکه‌ین هه‌ر گوئی لی ده‌بی، جا خودای گه‌وره‌ومه‌زن ئه‌مه‌ی نارد: {وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلَا أَبْصَارُكُمْ وَلَا جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ لَا يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ} (٢٢/٤١). (ش/ت).

٢٥- سووره‌ی شوورا

(له‌سووره‌یه‌ مه‌کییه‌کانه‌ ته‌نیا چوار نایه‌تی نه‌بی، ٢٥ نایه‌ته‌)

سورة الشورى (مكية إلا أربع آيات وهي ثلاث وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٨٢- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رضي الله عنهما) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَفِي يَدِهِ كِتَابَانِ فَقَالَ: «أَتَذَرُونَ مَا هَذَانِ الْكِتَابَانِ». فَقُلْنَا لَا يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا أَنْ تُخْبِرَنَا. فَقَالَ لِلَّذِي فِي يَدِهِ الْيُمْنَى «هَذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ فِيهِ أَسْمَاءُ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ ثُمَّ أُجْمِلَ عَلَى آخِرِهِمْ فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا يُنْقَصُ مِنْهُمْ أَبَدًا». ثُمَّ قَالَ لِلَّذِي فِي شِمَالِهِ: «هَذَا كِتَابٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ فِيهِ أَسْمَاءُ أَهْلِ النَّارِ وَأَسْمَاءُ آبَائِهِمْ وَقَبَائِلِهِمْ ثُمَّ أُجْمِلَ عَلَى آخِرِهِمْ فَلَا يُزَادُ فِيهِمْ وَلَا

(١) بخاري. تفسير: ٤٨١٦، ٤٨١٧، ٧٥٢١. مسلم: صفات المنافقين: ٦٩٦٠. ترمذي. تفسير القرآن: ٣٢٤٨.

يُنْقَضُ مِنْهُمْ أَبَدًا». فَقَالَ أَصْحَابُهُ فِيمَ الْعَمَلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ كَانَ أَمْرٌ قَدْ فُرِعَ مِنْهُ؟ فَقَالَ: «سَدِّدُوا وَقَارِبُوا فَإِنَّ صَاحِبَ الْجَنَّةِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ وَإِنْ عَمِلَ أَىَّ عَمَلٍ وَإِنْ صَاحِبَ النَّارِ يُخْتَمُ لَهُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ وَإِنْ عَمِلَ أَىَّ عَمَلٍ». ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بِيَدَيْهِ فَنَبَذَهُمَا ثُمَّ قَالَ: «فَرَعَ رَبُّكُمْ مِنَ الْعِبَادِ فَرِيقَ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقَ فِي السَّعِيرِ». رواه الترمذي في القدر^(١).

عه‌بدوللای کورپی عه‌مر (خودایان ئی رازی بئ) گوتی: جارئ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) هات بو ناومان، دوو کتیبی به‌ده‌سته‌وه بوو، فه‌رمووی: ئایا ده‌زانن که‌ئه‌م دوو کتیبه‌ چین؟ گوتمان: خه‌یر! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! مه‌گه‌ر خۆت پیمان به‌فه‌رموویت، ئه‌وجا هه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) به‌ونه‌نامه‌یه‌یان که‌له‌ ده‌ستی راستی دابوو فه‌رمووی: ئه‌مه‌یان نامه‌یه‌که‌ له‌لایه‌نی خودای هه‌موو جیهانه‌وه، ناوی هه‌موو به‌هه‌شتیه‌کانی تیدا‌یه، ناوی خۆیان و ناوی باوباپیریان و ناوی عیّلو تیره‌و هۆزیانی یه‌ک به‌یه‌ک تیدا‌یه، سه‌رتاپا دیاری کراون، هه‌تا هه‌تایه‌ هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ ده‌بن، نه‌که‌م ده‌که‌ن و نه‌زۆرت‌ر ده‌بن! وه‌ به‌ونه‌نامه‌شیان که‌له‌ده‌ستی چه‌پی دابوو فه‌رمووی: ئه‌مه‌ی تریشیان نامه‌یه‌که‌ له‌لایه‌نی خودای هه‌موو جیهانه‌وه، ناوی هه‌موو دۆزه‌خیه‌کانی تیدا‌یه، ناوی خۆیان و ناوی باو باپیریان و ناوی عیّلو تیره‌و هۆزیانی یه‌ک به‌یه‌ک تیدا‌یه، سه‌رتاپا دیاری کراون، هه‌تا هه‌تایه‌ هه‌ر ئه‌وه‌نده‌ ده‌بن نه‌که‌م ده‌که‌ن و نه‌زۆر ده‌بن یارانیش عه‌رزیان کرد: قوربان! که‌وابئ و هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه‌ چاره‌نووسی هه‌موو که‌سئ دیاری کرابئ که‌ به‌هه‌شتیه‌، یا دۆزه‌خیه‌، ئیتر ئیمه‌ بۆچی خۆمان ماندوو بکه‌ین و کارو کرده‌وه‌ له‌پای چی؟ فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ربئ): کاری پاک و پوخت بکه‌ن و بو‌کردنی چاکه‌ کو‌تایی مه‌که‌ن و چه‌نده‌ی له‌ده‌ستتان دئ هه‌ولئ باشه‌ بده‌ن، له‌راستی دا‌شته‌که‌ خۆی ئاوا‌یه: ئه‌وه‌ی له‌بنه‌ره‌ته‌وه‌ به‌به‌هه‌شتی دانرابئ

^(١) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

سهره‌نجام ده‌گه‌پیتته‌وه سهرکاری باش و خوداناسی، که نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه خاوه‌نه‌که‌ی به‌ه‌شتیییه، ئیتر گریمان له‌وه‌و به‌ر هه‌ر کاریکی کردبێ کار له‌م سهره‌نجامه‌ ناکات، هه‌روه‌ها ئه‌وه‌ی له‌سهره‌تاوه‌ به‌ئه‌ه‌لی دۆزه‌خ له‌قه‌له‌م درابێ، سهره‌نجام باده‌ داته‌وه‌ بۆ سهرکاری خراپ و بێ شه‌رعی، ئیتر له‌وه‌و به‌ر هه‌ر کاریکی کردبێ کار له‌م سهره‌نجامه‌ ناپه‌سه‌نده‌ی ناکات.

ئه‌وجا حه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) هه‌ردوو ده‌ستی خۆی هه‌له‌ته‌کاندو دوو کتیبه‌که‌ی هه‌ل داو فه‌رمووی: خودای په‌روه‌ردگاری ئیوه‌ له‌ میژوه‌ چاره‌نووسی هه‌ریه‌کێ له‌ئیوه‌ی دیاری کردووه‌و له‌و مه‌سه‌له‌یه‌ بۆته‌وه‌. ئه‌وجا بۆ پش‌تیوانی و پاستی و دروستی فه‌رمووده‌که‌ی خۆی ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه‌: {فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ} (٧/٤٢) واته‌: له‌و رۆژه‌دا تاقمێ وان له‌به‌ه‌شتاو، تاقمێ وان له‌ناو دۆزه‌خا! (ب-س/ص).

٤٠٨٣- ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ له‌پیشه‌وه‌ رابورد، له‌باسی (مناقب اهل البيت) دا فه‌رمووده‌ی یه‌که‌م^(٢).

٤٠٨٤- عَنْ عَائِشَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «سَيِّئَةٌ لَعْنَتُهُمْ لَعْنَهُمُ اللَّهُ وَكُلُّ نَبِيٍّ كَانَ: الزَّائِدُ فِي كِتَابِ اللَّهِ وَالْمُكَذِّبُ بِقَدْرِ اللَّهِ وَالْمُتَسَلِّطُ بِالْجَبْرُوتِ لِيُعْزَّ بِذَلِكَ مَنْ أَذَلَّ اللَّهُ وَيُذِلَّ مَنْ أَعَزَّ اللَّهُ وَالْمُسْتَحِلُّ لِحَرَمِ اللَّهِ وَالْمُسْتَحِلُّ مِنْ عِثْرَتِي مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَالتَّارِكُ لِسُنَّتِي»^(٣).

عائیشه (خودای ئی رازی بێ) گوئی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) فه‌رمووی: ئه‌م شه‌ش که‌سه‌ هه‌م من به‌له‌عنه‌تم کردوون و هه‌م خودا به‌له‌عنه‌تی کردوون و هه‌م هه‌موو پیغه‌مبه‌رێ له‌پیش مندا به‌له‌عنه‌تی کردوون، یه‌که‌م ئه‌وه‌ی شتی

^(٢) تقدم برقم: ٣٢٤١/١ مجلد خامس تسلسل/١٦.

^(٣) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

زیاد بکا، له‌نامه‌یی له‌نامه‌کانی خودا، دووهم ئه‌وه‌ی چاره‌نووسی خودایی به‌درۆ بزانی و بپوای پئی نه‌بی، سییه‌م ئه‌و زه‌بر به‌ده‌سته‌ی که‌به‌زۆری زۆردای و به‌زه‌بری مله‌وپی خو‌ی، خو‌ی ده‌سه‌پینی و ئه‌وجا به‌که‌یفی خو‌ی ئه‌وه‌ی خودا سه‌ری ئه‌وی شو‌پ‌کردوو و سووک و تپۆی کردوو و ئه‌و ده‌چئ سه‌ری ئه‌وه به‌رزده‌کاته‌وه‌و پووی ده‌داتئ، وه ئه‌وکه‌سه‌ی که خودا سه‌ری ئه‌وی به‌رزده‌و کردوو و ده‌چئ سه‌ری ئه‌وه نه‌وی ده‌کا و پووی ناداتئ و سووک و تپۆی ده‌کا!!

چواره‌م ئه‌وکه‌سه‌ی که حه‌رامی خودا به‌حه‌لال ده‌زانی!! پینجه‌م ئه‌وکه‌سه‌ی که زۆرو سته‌م له‌ئالوبه‌یتی من بکا و به‌پئی شه‌ریعه‌تی خودا په‌فتیان ه‌گه‌ل نه‌کا، شه‌شه‌م ئه‌وکه‌سه‌ی ته‌رکی ریبازی من بکا! (ت-س/ص).

٤٠٨٥ - عَنْ أَبِي مُوسَى (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «لَا يُصِيبُ عَبْدًا نَكْبَةٌ فَمَا فَوْقَهَا أَوْ دُونَهَا إِلَّا بِذَلْبٍ وَمَا يَغْفِرُ اللَّهُ عَنْهُ أَكْثَرُ». قَالَ وَقَرَأَ (وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ). رواه الترمذي^(٤).

ئهبو موسا (خودای ئازای بئ) گوئی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) فه‌رمووی: ه‌ر ئیش و ئازاری (که‌م تا زۆر) که تووشی به‌نده‌یی ده‌بی به‌هۆی گونا‌هه‌ویه، وه‌لی ئه‌وه‌نه‌بی که له‌سه‌ر هه‌موو گونا‌ه‌ی خودا به‌نده ئازار بدا، به‌لکو و ئه‌و گونا‌هانه‌ی که خودا چاوپۆشیان لئ ده‌کا گه‌لی زۆرتن له‌و گونا‌هانه‌ی که خودا خاوه‌نه‌کانیان تووشی ئیش و ئازار ده‌کا. گوئی: جا حه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) خويندیه‌وه: {وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فِيمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ} (٣٠/٤٢) واته: ه‌ر ئازار و به‌لایه‌کتان تووش ده‌بی و ه‌ر ناخۆشییه‌کتان دیته‌ پئ به‌هۆی کرده‌وه‌ی ناباری خۆتانه‌ویه، که به‌ده‌ستی خۆتان ده‌یکه‌ن، گه‌رچی خودا له‌زۆر کرده‌وه‌ی خراپیشتان چا و پۆشی ده‌کا و ده‌بووری! (ت-سند غریب).

(٤) رواه الترمذي بسند غریب (شرحه).

قال الله تعالى: {وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ عَلِيُّ حَكِيمٌ} (٥١/٤٢) →.

٤٠٨٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «مَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ نَبِيٍّ إِلَّا قَدْ أُعْطِيَ مِنَ الْآيَاتِ مَا مِثْلُهُ آمَنَ عَلَيْهِ الْبَشَرُ، وَإِنَّمَا كَانَ الَّذِي أُوتِيَتْ وَحْيًا أَوْحَاهُ اللَّهُ إِلَيَّ فَأَرْجُو أَنْ أَكُونَ أَكْثَرَهُمْ تَابِعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ». رواه مسلم في الإيمان^(٥).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بن) گوئی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربن) فەرمووی: ھەموو پیغەمبەری لەکاتی خۆیدا، نیشانەیی گەرە گەرە و موعجیزەیی وای پێ دراوە کە ئادەمیزادەکانی چەرخێ خۆی بەھۆی ئەو نیشانە و موعجیزانە و ئیمان و باوەریان پێ ھێناوە، وەلێ ئەو موعجیزەیی کە خەڵات کراوە بەمن ئەم قورئانەییە، کەخودا بەوھێ بۆی ناردووم بۆیە ئومیدم گەرەییە کە لەپۆژی قیامەتدا من لەھەموو پیغەمبەرەکانی تر ئومەت زۆر تریی (م).

٢٦- سوورەتی زوخر

(مەكەییە ٨٩ نایەتە)

سورة الزخرف (مكية وهي تسع وثمانون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٨٧- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: «مَا ضَلَّ قَوْمٌ بَعْدَ هُدًى كَانُوا عَلَيْهِ إِلَّا أَوْتُوا الْجَدَلَ». ثُمَّ تَلَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) هَذِهِ الْآيَةَ (مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلَّا جَدَلًا بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ). رواه الترمذي^(١).

ئەبو ئومامە (خودای ئی رازی بن) گوئی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربن) فەرمووی: ھەر گەلێ پێگەیی پاست بزیکەن مسوگەر تووشی دەمبازی و

^(٥) مسلم. إيمان: ٢٨٣. بخاري. فضائل القرآن: ٤٩٨١، ٧٢٧٤ = تجريد ٤/ل ٥٢٣ رقم: ١٧٢٢.

^(١) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

٤٠٨٨ - ئەم فەرموودەییە لەپێشەوێ رابورد، لەتەفسیری سوورەتی ئەعراف دا، فەرموودەیی سێبەم^(٢).

(۲) رواه الترمذی بسند غریب (شرحہ).

نه‌گریان و مؤله‌تی ئه‌وه‌یشیان نه‌درا که فه‌وتانیان دوا بخری، چونکه
ئه‌مانه‌ پیاوی خراپ بوون، به‌لام مروقی موسولمان هه‌م ئاسمان بو‌ی
ده‌گری و هه‌م زه‌وی. (ب-به‌سه‌ندیکی غه‌ریب).

دوخان وا له‌پیش سووره‌ی (جاثیه)

(نه‌حقاف) نه‌په‌ی لم وه‌کوو ماسییه

٢٨- سووره‌تی جاثیه

(له‌سووره‌ته‌ مه‌کیه‌کانه ٢٧ نایه‌ته)

سورة الجاثية (مكية، وهي سبع وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٩١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «قَالَ اللَّهُ
عَزَّ وَجَلَّ: يُؤْذِنِي ابْنُ آدَمَ، يَسُبُّ الدَّهْرَ وَأَنَا الدَّهْرُ، يَدِي الْأَمْرُ، أَقْلَبُ اللَّيْلَ
وَالنَّهَارَ». رواه البخاري^(١).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) گو‌تی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین)
فه‌رمووی: خودای گه‌وره‌و سه‌روه‌ر ده‌فه‌رمووی: ئاده‌میزاد ئازاری من
ده‌دا، کاتی جنیو به‌چه‌رخ و گه‌ردوون ده‌دات وه‌کی ئه‌وه‌ که‌هه‌ست
به‌ئازاری ده‌کا ده‌لی: ئه‌ی فه‌له‌ک واوات لی بکری، یا ده‌لی: ئه‌ی
گه‌ردوونی چه‌پگه‌ردا گه‌ردوون، یا فه‌له‌ک، یا چه‌رخ هیچی به‌ده‌ست نییه،
ئه‌وه‌ی ئیوه‌ نیسه‌به‌تی ده‌ده‌ن له‌گه‌ردوون و ده‌لین گوايه‌ هه‌موو کارو بارئ
چه‌رخ و گه‌ردوون هه‌لی ده‌سووپینئ ئه‌وه‌ وانیه، به‌لکوو من خۆم هه‌موو
شتئ هه‌ل ده‌سووپینم، گه‌ردوون من دروستم کردووه، ئه‌وچی به‌ده‌سته،
هه‌موو کاروباری به‌ده‌ستی خۆمه، خۆم ئه‌م شه‌وو روژه‌ تاو تووی ده‌که‌م و
ده‌یانیه‌ینم و ده‌یانبه‌م (بوخاری. په‌حمه‌ت له‌گوپی نازداری).

^(١) بخاری. تفسیر: ٤٨٢٦.

٢٩- سووره‌تی نه‌حقاف

(مه‌کیه، ٣٥ نایه‌ته)

سورة الأحقاف (مکیه، وهي خمس وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٠٩٢- كان معاوية (رضي الله عنه) استعمل على الحجاز مروان فخطب فجعل يذكر يزيد بن معاوية، لکنی یبایع له بعد أبيه، فقال له عبد الرحمن بن أبي بكر شيئا، فقال خذوه. فدخل بيت عائشة فلم يقدروا { عليه } فقال مروان إن هذا الذي أنزل الله فيه (والذي قال لوالديه أف لكما أتعداني أن أخرج) الآية، فقالت عائشة من وراء الحجاب: ما أنزل الله فينا شيئا من القرآن إلا أن الله أنزل عذري. رواه البخاري^(١).

موعاوییه مه‌پروانی کردبوو به‌سه‌رداری ولاتی حیجان، مه‌پروان له خوتبه‌دا باسی یه‌زیدی کوپی موعاوییه‌ی بو‌خه‌لکه‌که ده‌کرد، هه‌تا له‌پاش باوکی په‌یمانی خه‌لافه‌ت بدری به‌وو ئه‌و ببی به‌جینشین له‌جینگه‌ی بابی!

عه‌بدولپرهمانی کوپی ئه‌بویه‌کریش قسه‌یه‌کی له‌پرووی مه‌رواندا کرد گوتی: بوچی ئه‌مه‌ هیرقلییه‌ته، کوپ له‌شوینی بابی ببی به‌پاشا، یا پیغه‌مبه‌رایه‌تی و جینشینایه‌تییه، ئه‌ی ئه‌بویه‌کرو عومه‌رو عوشمان ئه‌مه‌یان بو‌نه‌کردو له‌جینگه‌ی خو‌یان منالی خو‌یانیان دانه‌نا؟ مه‌پروان گوتی: ئاده‌ی بیگرن! ئه‌وپرهمانیش خو‌ی کرد به‌مالی عایشه‌ی خوشکی دا، ئیتر پییان نه‌ویرا، جا مه‌پروان گوتی: ئه‌م نایه‌ته‌ ده‌رباره‌ی ئه‌م عه‌بدوپرهمانه‌هاته‌ خواره‌وه‌ که‌ده‌فه‌رموی: {وَالَّذِي قَالَ لِوَالِدَيْهِ أَفْ لَكُمْمَا أَتَعِدَانِي أَنْ أُخْرَجَ وَقَدْ خَلْتُ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِي وَهُمَا يَسْتَعْجِلَانِ اللَّهَ وَيَلْكَ آمِنْ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَيَقُولُ مَا هَذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ} (١٧/٤٦) واته: به‌دبه‌ختی

(١) بخاري. تفسير: ٤٨٢٧.

وا هیه که دایک و باوکی ته‌می خیری ده‌کن و پیئ ده‌لین: خانه خراب! باوه‌رو ئیمان بینه، به‌راستی به‌لینی خودا راسته، که‌چی ئه‌و له‌پروویانا هه‌لده‌گه‌ریته‌وه‌و ده‌لی: ئۆه! له‌ده‌ست ئیوه! ئه‌م قسه‌ پ‌رو پ‌وچه‌ چیه‌ که ئیوه‌ ده‌یکه‌ن، که‌ گوایه‌ من له‌ پاش مردن زیندوو ده‌کریمه‌وه‌و له‌گۆر ده‌رم ده‌کن و ده‌مبه‌ن بۆ‌حه‌شرو لی‌پ‌رسینه‌وه‌، ئه‌مه‌ی ئیوه‌ ده‌یلین کۆنه‌و قسه‌ی ئه‌م‌رو نییه‌، هه‌ر ئه‌فسانه‌ کۆنه‌که‌ی پیشینانه‌و ده‌یلینه‌وه‌، سه‌له‌های سه‌له‌ ئه‌و خه‌لکه‌ دین و ده‌مرن و گوم ده‌بن، ئه‌ی کوا بۆیه‌کی نه‌گه‌رایه‌وه‌ دواوه‌!!؟

عائیشه‌یش که‌له‌پشتی په‌رده‌وه‌ بوو به‌ مه‌روانی گوت درۆده‌که‌ی خودا له‌باره‌ی ئیمه‌وه‌ که‌ که‌سوکاری ئه‌ب‌وبه‌کری سه‌دیقین هیچ شتیکی واکه‌بۆنی خراپی ئیمه‌ی لی بئ له‌قورئاندا نه‌یناردۆته‌وه‌ خواره‌وه‌، به‌لکوو ئه‌و ئایه‌تانه‌ی ناردوو که‌به‌یانی پاکی و مه‌ردی و داوینپاکیی من ده‌کن (ب).

٤٠٩٣ - قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا): مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ (ضاحكا حتى أرى منه هواته، إِنَّمَا كَانَ يَتَبَسَّمُ، قَالَتْ: وَكَانَ إِذَا رَأَى غَيْمًا أَوْ رِيحًا عُرِفَ فِي وَجْهِهِ. قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ النَّاسَ إِذَا رَأَوْا الْغَيْمَ فَرَحُوا، رَجَاءَ أَنْ يَكُونَ فِيهِ الْمَطَرُ، وَأَرَاكَ إِذَا رَأَيْتَهُ عُرِفَ فِي وَجْهِكَ الْكَرَاهِيَةُ. فَقَالَ «يَا عَائِشَةُ مَا يُؤْمِنِي أَنْ يَكُونَ فِيهِ عَذَابٌ عَذَبَ قَوْمَ بِالرَّيْحِ، وَقَدْ رَأَى قَوْمَ الْعَذَابِ فَقَالُوا (هَذَا عَارِضٌ مُمِطِرٌ)».

رواه الأربعة^(٢).

عائیشه (خودای ئی‌رازی بئ) گوتی: قه‌ت نه‌م دیوه‌ که‌ پی‌غه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ربین) و پی‌بکه‌نئ که‌ زمانه‌ بچکۆله‌ی ده‌ریکه‌وی و ده‌م دابچه‌قیئ و بدا له‌ قاقاو تریقه‌ی پی‌که‌نین! به‌لام به‌ سه‌لاری به‌زه‌رده‌خه‌نه‌ پی‌ده‌که‌نی، عائیشه‌ گوتی: کاتئ هه‌وریا با هه‌لی ده‌کرد په‌نگی ده‌گۆرا، عه‌رزیم

(٢) بخاری. تفسیر: ٤٨٢٨، ٤٨٢٩، ٦٠٩٢ = تجرید/٤ ل/٤٩٠ رقم: ١٦٩٥. مسلم: صلاة استقاء: ٢٠٨٢.

كرد: ئەى پىغەمبەرى خودا! خەلك كە ھەور دەبىنن خۆشى دەكەن، بە ئومىدى ئەو كە بارانى پىوھبى، كەچى دەبىنم تۆ كە ھەور دەبىنى خەم و پەژارە لە پروت ديارە؟ فەرمووى: ئەى عائىشە! دەترسم كە ئەو ھەورى مەينەت و سزابى، عادى ھۆزى ھود (درودى خوداى لەسەرىن) كاتى سزاكە ھاتە سەريان و بەچاوى خويان شەپۆلى باو گەردەلوولەكەيان دى و چاويان بەبەرايى سزاكە كەوت گوتيان: {هَذَا عَارِضٌ مُّمْطِرُنَا} (۲۴/۴۶) واتە: ئەمە ھەورى بارانە، بارانمان بۆ دەبارىنى (ش/د/ت).

بەلام خۆى وانەبوو، بەلكو ھەورى غەضەب بوو، وەك ھەزەرتى ھود (درودى خوداى لەسەرىن) وەلامى دانەو: {بَلْ هُوَ مَا اسْتَعْجَلْتُمْ بِهِ رِيحٌ فِيهَا عَذَابٌ أَلِيمٌ} (۲۴/۴۶) واتە: نەخەير ھەور نىيە، بەلكو ئەو سزايەيە كە ئىو پەلەپەلتان بوو بۆھاتنى، ئەو بايەك و شەپۆلە ھەوايەكى ئاسمانىيە سزايەكى سەختى تايە. (وەرگىي).

۴۰۹۴ - و للشّٰيخين: نُصِرْتُ بِالصَّبَا وَاهْلَكْتُ عَادَ بالدُّبُور^(۳).

ھەزەرت (درودى خوداى لەسەرىن) فەرمووى: خوداى گەورە بەھۆى باى خۆرەلاتەو كەبەعەرەبى پىي دەلین صەبا، لەشەپى غەزای خەندەقا سەرى خستم بەسەر دوژمندا، وەھۆزى عادىش بەباى رەشەبا لەناو چوون (ش).

قال اللّٰهُ تَعَالٰى: {وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُوهُ قَالُوا أَنصِتُوا فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُّنْذِرِينَ} (۲۹/۴۶).

باسى ئەو كاتەيان بۆ بكە، كەلە (وادى النخلە) دا نۆكەسمان (لە جنوكە) نارد بۆلاى تۆ، كە گەيشتنە لای تۆ لەو كاتەدا تۆ شەو نویرت دەكردو قورئانت دەخویند، لەناو خویانا گوتيان: ئابى دەنگ بن و گوئى

^(۳) بخارى. إستسقاء: ۱۰۲۵، ۳۲۰۵، ۲۳۴۳، ۴۱۰۵ = تجريد ۱/ ل ۹۹/ رقم: ۵۲۶. مسلم: صلاة الإستسقاء:

بگرن با بزانی د‌ه‌ه‌رموئ چ‌ی، کات‌ی قورئان خویندنه‌که ته‌واو بوو، گه‌رانه‌وه بۆلای گه‌له‌که‌یان و ده‌ستیان کرد به هۆشیاری کردنه‌وه‌یان.

٤٠٩٥ - عَنْ عَلْقَمَةَ (رضی الله عنه) قَالَ قُلْتُ لِابْنِ مَسْعُودٍ (رضی الله عنه) هَلْ صَحِبَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) لَيْلَةَ الْجِنِّ مِنْكُمْ أَحَدٌ؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنْ قَدْ افْتَقَدْنَاهُ ذَاتَ لَيْلَةٍ وَهُوَ بِمَكَّةَ فَقُلْنَا اغْتِيلَ أَوْ اسْتُطِيرَ فَبِتْنَا بِشَرِّ لَيْلَةٍ بَاتَ بِهَا قَوْمٌ حَتَّى إِذَا أَصْبَحْنَا إِذَا نَحْنُ بِهِ يَجِئُ مِنْ قِبَلِ حِرَاءٍ قَالَ فَذَكَّرُوا لَهُ الَّذِي كَانُوا فِيهِ فَقَالَ «أَتَأْنِي دَاعِيَ الْجِنِّ فَأَتِيَهُمْ فَقَرَأْتُ عَلَيْهِمْ». فَأَنْطَلَقَ فَأَرَانَا آثَارَهُمْ وَأَثَارَ نِيرَانِهِمْ. قَالَ الشَّعْبِيُّ وَسَأَلُوهُ الزَّادَ وَكَانُوا مِنْ جِنِّ الْجَزِيرَةِ فَقَالَ «كُلُّ عَظْمٍ يُذَكِّرُ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ يَقَعُ فِي أَيْدِيكُمْ أَوْ فَرَّ مَا كَانَ لَحْمًا وَكُلُّ بَغْرَةٍ أَوْ رَوْتَةٍ عُلْفٌ لِدَوَابِّكُمْ». فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) «فَلَا تَسْتَنْجُوا بِهِمَا فَإِنَّهُمَا زَادُ إِخْوَانِكُمْ مِنَ الْجِنِّ». رواه الترمذي^(٤).

عه‌قله‌مه (خودای ئی رازی ب‌ن) گوت‌ی: گوتم به ئیبنو مه‌سعوود: له‌وشه‌وه‌دا که وه‌قدو نوینه‌ری جنۆکه هاتنه‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رب‌ن) ئیوه له‌وکاته‌دا که‌ستان له‌خزمه‌تی‌دا بوون؟ گوت‌ی: نه‌، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رب‌ن) ه‌یشتا له‌مه‌که‌که بوو، شه‌وئ لیمان بز بوو، گوتمان: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رب‌ن) بۆیه دیار نییه یا له‌ناکاو کوژراوه، یا فریندراوه. ئیتر شه‌و شه‌وه که‌له‌ئیمه روئی قه‌ت نه‌ی بینینه‌وه، که‌چی بۆبه‌یانی پوانیمان وا له‌لای شه‌که‌وتی حیراوه د‌یت‌ه‌وه، که‌ بۆیان گیرایه‌وه که‌ئهم شه‌و به‌هوی تووه چ‌یمان به‌سه‌ره‌اتووه، فه‌رمووی: نوینه‌ری جنۆکه هاتبوو به‌شوینمداو بانگی کردم بۆلایان، منیش چووم بۆلایان و قورئانم بۆخویندن. ئینجا له‌خزمه‌تی دا چوون، شوینه‌وارو ئاگردانه‌کانیانی پ‌ینی‌شان د‌این، له‌وشه‌وه‌دا جنۆکه‌کان داوای خوارد‌مه‌نی و تویشووی لی ده‌که‌ن، شه‌ویش د‌ه‌ه‌رموئ: ه‌ه‌ر ئیسکی

^(٤) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

له‌کاتی سه‌ربریندا، یا له‌کاتی کرانه‌وه‌دا، یا له‌کاتی فرهداندا ناوی خودای لیبه‌ینری، کاتی ده‌که‌ویته، ده‌ستی ئیوه له‌هه‌موو کاتیکی تر گوشتی پتر پیوه بی! وه‌هه‌موو پشقل و شیاکه‌و ته‌پاله‌و ته‌رسیکیش ئالیک بی بۆ و لاخه‌کانتان، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ریی) فه‌رمووی: که‌واته به‌و دوو شته‌واته: به‌ ئیسقان و په‌یین له‌پاش سه‌راوکردن گیانی خۆتان پاک مه‌که‌نه‌وه، چونکه‌ ئه‌م دوو شته‌ خۆراکی براجنۆکه‌کانتان. (ت-س/ص).

٤٠٩٦- وَقِيلَ لِعَبْدِ اللَّهِ: مَنْ آذَنَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) بِالْجَنِّ لَيْلَةَ اسْتَمْعُوا القرآن؟ قال: آذنت بِهِمْ شَجْرَةً: (٥).

به‌عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بی) گوئرا: ئه‌و شه‌وه‌ که‌ وه‌فدی جنۆکه‌ گوئی له‌ قورئانه‌که‌ ده‌گرن کئی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ریی) ئاگادار ده‌کاته‌وه‌ له‌وه‌؟ گوئی: دره‌ختی جنۆکه‌کان ئاشکرا ده‌کا له‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ریی) (ب).

٤٠٩٧- وَقِيلَ لِلنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم): مَا بَالُ الْعَظْمِ وَالرُّوثِ لَا يُسْتَنْجَى بِهِمَا؟ قَالَ «هُمَا مِنْ طَعَامِ الْجِنِّ، وَإِنَّهُ أَتَانِي وَفَدَّ جِنَّ نَصِيبَيْنِ وَنَعْمَ الْجِنُّ، فَسَأَلُونِي الزَّادَ، فَدَعَوْتُ اللَّهَ لَهُمْ أَنْ لَا يَمُرُّوا بِعَظْمٍ وَلَا بِرَوْتَةٍ إِلَّا وَجَدُوا عَلَيْهَا طَعَامًا». رواهما البخاري في المناقب: (٦).

عه‌رزى پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ریی) ده‌کری: بۆچی نابئ تارات به‌ ئیسقان و ته‌پاله‌و ته‌رسه‌قول بگیری؟ فه‌رمووی: چونکه‌ ئه‌و دوو شته‌ له‌خۆراکی جنۆکه‌ن، حال و ابوو کاتی نوینه‌ری جنۆکه‌کانی خه‌لکی نه‌صیبین له‌ جه‌زیره‌ی ئیبینو عومه‌ر، که‌ ده‌که‌ویته‌ ناو کوردستانه‌وه‌ هاتنه‌ لام داوای خۆراکیان لئى کردم، منیش له‌خودا پارامه‌وه‌ بۆیان! که‌به‌لاى هه‌ر ئیسک و ته‌رسیکا بپۆن له‌خوداوه‌ خۆراک بگرن بۆیان و وه‌ک کاتی پیش خواردنیان لئى بیته‌وه‌، ئیسکه‌که‌ پر بی له‌گوشت و ته‌پاله‌که‌یش خواردنیان لئى بیته‌وه‌ به‌

(٥) بخاری. مناقب. ٣٨٥٩ = تجرید/ ٣/ ل ١٩٧/ رقم/ ١٥٠٧.

(٦) بخاری. مناقب: ٣٨٦٠ = تجرید/ ٣/ ل ١٩٧/ رقم/ ١٥٠٨.

دانه وئەلەكەى جاران ھەزەرەت (دروودى خوداى لەسەربىن) كەناوى جنۆكەكانى
نەصیبىنى ھىنا فەرمووى: بەراستى ئەو جنۆكانە جنۆكەى چاك بوون* (ب).

۳۰- سوورەتى موحەممەد (دروودى خوداى لەسەربىن)

(لەسوورەتە مەدەنىيەتپەكەنە، ۳۹ نایەتە)

سورة محمد (صلى الله عليه وسلم) (مدنية، وهي تسع وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۰۹۸- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) (وَأَسْتَغْفِرُ لِدُنْيَاكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ)

فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ فِي الْيَوْمِ سَبْعِينَ مَرَّةً». رواه
الترمذي^(۱).

* لەخودا بەزىادى كەنەم سەحابانە پاش ئەووى خۇيان ئىسلام بوون گەرانەو بۇناو
گەلەكەى خۇيان لە كوردستانو بوون بە يەكەم نوپنەرى ئىسلام لەكوردستاندا. ئەمەش
بەهرەمەكى گەورەپە، نیشانەى پېرۇزى ئەم خاكەپە.
(وەرگێڕ)

سوورەتى (محمد) عليه السلام

مژدەى (فەتە)س دا بەگەلى ئىسلام

حوجرات فەتەى بە قووى (قاف) دەبن

(زارىيات) بۆ (طوور) بەتەناف دەبن

يەكەم كەس كەدەرگای گۆزى بۆ دەكریتەووە لەگۆر دەردەچى پېغەمبەرى خۇمانە، كە
گۆرەكەى وا لەناو حوجرەكەى عانىشەدا، كە يەكێكە لە (حوجرات)ى ئوممولوئەمىنەكان!
كللى كردنەووى گۆرەكانىش نەفخىصوورى دووومە، كەلەناپەتەى بىستەو يەكى سوورمەتى قافا
باس كراوە پېش ئەوەيش بەپېى ناپەتەكانى سەدو دوو ھەتا سەدو ھەشتى سوورمەتى طاھا
كێوكان (كە يەكێكان كێوى طوورە) بەھۆى زارىاتەووە، كە بەمەعنا باى بەھێزە، پەخشو
پرشو بلاو دەبنەووە رووى زەوى دەبن بە گۆى بى گرىو قۆرت وەك ھىلكە. (وەرگێڕ)

^(۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بئ) گوتی: ھەزەرەت (دروودی خودای لەسەرین) ھەرمووی: من لە روژیک، ھەفتا جار داوای لیخۆشبوونی گوناھ لە خودا دەکەم، بۆخۆم و بۆئێوە، بۆبەجیھێنانی ھەرمانی ئەم ئایەتە کە دەفەرموی: {وَاسْتَغْفِرْ لِدُنْكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ} (۱۹/۴۷) واتە: داوای تاوان پۆشی لەخودا بکە بۆخۆت و بۆ پیاو و ژنی موسوڵمان (ت-س/ص).

۴۰۹۹- وَ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «خَلَقَ اللَّهُ الْخَلْقَ، فَلَمَّا فَرَعَ مِنْهُ قَامَتِ الرَّحِمُ فَأَخَذَتْ بِحَقْرِ الرَّحْمَنِ فَقَالَ لَهَا مَهْ. قَالَتْ هَذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ مِنَ الْقَطِيعَةِ. قَالَ أَلَا تَرْضَيْنَ أَنْ أَصِلَ مِنْ وَصْلِكَ وَأَقْطَعَ مِنْ قَطْعِكَ؟ قَالَتْ: بَلَى يَا رَبِّ. قَالَ فَذَاكَ لَكَ». قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ أَقْرَأُوا إِنْ شِئْتُمْ (فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقْطَعُوا أَرْحَامُكُمْ). رواه الشيخان^(۲).

دیسان لەو ھو (خودای ئی رازی بئ) ھەزەرەت (دروودی خودای لەسەرین) ھەرمووی: ئەوکاتە کە خوا ئەم بوونە ھەری دروست کردو لئ بوو ھو لئی، خزمایەتی (رەھەم) ھەلسا کە ھەری خودای میھرەبانی گرت و گوتی: دەستم دامینت! خودا ھەرمووی پێی: مەکە بۆ وادەکە داوات چییە بیلئ؟ خزمایەتی گوتی: بۆ ئەو ھەلساوم و لەوشوینەدا کە مەرت دەگرم و پەنام بۆ ھیناویت: کە سکاڵا دەکەم لە دەستی ئەو کەسانە کە مافی من بەجئ ناھینن و پرشتە پە یوھندی خزمایەتی دەپن، خودای گەورەیش ھەرمووی: ئایا رازی دەبی بەو کە ھەرکەسێ پێ لەتۆ نەبێ و پە یوھستی ھەبێ لەگەڵتا منیش پێ لەو نەبێ و پە یوھستی ھەبێ لەگەڵتا، و ئەو کەسەیش پێ لەتۆ بێ و پە یوھستی نەبێ لەگەڵتا منیش پێ لەو بێ و پە یوھستی نەبێ لەگەڵتا؟ خزمایەتی گوتی: بەلئ ئەو پەروەردگار! من بەمە رازیم، ھەرمووی: دە ئەمە پەیمان بئ لەبەینی

(۲) بخاری. تفسیر: ۴۸۳۰، ۴۸۳۱، ۴۸۳۲، ۵۹۸۷، ۷۵۰۲، تجرید البخاری/ ۴/ ۴۹۱/ رقم/ ۱۶۹۶، مسلم. البر

من و تودا ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) گوتی: ئه‌گهر ئاره‌زوو ده‌که‌ن، بۆ پشتیوانی ئه‌م فهرمووده‌یه ئه‌م ئایه‌ته بخوینن: {فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ} (٢٢/٤٧) واته: چی چاوه‌پوان ده‌کری له‌سه‌ر کاری به‌دو له‌کاربه‌ده‌ستی ناموسولمان غه‌یری ئه‌وه که‌ده‌س بکه‌ن به‌خراپه‌و بشیوه له‌ولاتا و پرشته‌ی خزمایه‌تی بیچرن؟ (ش).

٤١٠٠- → له‌سه‌ر باسی (فضل فارس) دا رویشته، (ف/١ + ف/٢). به‌لام لی‌رده‌دا بۆ رافه‌ی ئه‌م ئایه‌ته: {وَإِنْ تَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُم} (٣٨/٤٧) واته: ئه‌گهر پشته له‌دینی خودا بکه‌ن ئه‌وه خودا ئیوه به‌رباد ده‌کاو گه‌لیکی تر دینیته‌ رووی کارو نه‌وانه فهرمانی خودا ناشکینن و ده‌کوو ئیوه نابن^(٣).

٣١- سووره‌تی فه‌ت‌ح

(مه‌دینه‌یه، ٢٩ ئایه‌ته)

سورة الفتح (مدنية، وهي تسع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٠١- (ب/١ ز/١٨١ ل/٤٩٣ ف/٧ + ب/١ ز/١٨٥ ل/٥٠٧ ف/١٠)^(١).

له‌گی‌رانه‌وه‌ی ئی‌رده‌دا ئه‌م پتریه‌ی هه‌یه: به‌دانیشته‌وه نوێ‌ژی سوننه‌تی ده‌کرد، به‌لام که‌ده‌یویست بچه‌میته‌وه هه‌ل ده‌سایه سه‌رپی ئه‌وسا پوکووعی ده‌برد.

٤١٠٢- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) لَمَّا نَزَلَتْ عَلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) (لِيُغْفَرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ) مَرْجِعُهُ مِنَ الْحُدَيْبِيَّةِ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «لَقَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيَّ آيَةٌ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا عَلَى الْأَرْضِ ثُمَّ قَرَأَهَا النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم)

^(٢) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٧٢ برقم: ٢٥٧٢/١ و رقم: ٢٥٧٢/٢.

^(١) تقدم برقم ٩٧١/٧ مجلد أول. تسلسل/٨١.

عَلَيْهِمْ فَقَالُوا هَبْنَا مَرِيئًا يَا نَبِيَّ اللَّهِ قَدْ بَيَّنَّ اللَّهُ لَكَ مَاذَا يُفَعْلُ بِكَ فَمَاذَا يُفَعْلُ بِنَا فَزَلَّتْ عَلَيْهِ (لِيُدْخَلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا) حَتَّى بَلَغَ (فَوْزًا عَظِيمًا). رواه الترمذي^(٢).

ئهم فهرموده‌یه له پی‌شهو رابورد، له‌سه‌ر باسی (فضل سورة الفتح) دا گپ‌رانه‌وه‌ی ئیره که له‌ئنه‌سه‌وه‌یه ئه‌مه‌ی پتره: یاران (خودیان ئی رازی بی) عه‌رزیان کرد: قوربان! نو‌شی گیانت بی، باشه ئه‌مه خه‌لاتی خودایه بو تو، ئه‌ی چی خه‌لات ده‌کا به ئیمه؟ ئیتر ئهم ئایه‌ته هاته خواره‌وه: {لِيُدْخَلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا} (٥/٤٨) (ت-س/ص).

٤١٣- ئهم فهرموده‌یه له پی‌شهو رابورد، له‌سه‌ر باسی (الفصل الثالث في اخلاق النبي) دا. فهرموده‌ی سییه^(٣).

قال الله تعالى: {لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا} (١٨/٤٨).

واته: خودای گه‌وره زۆر رازی بوو له‌و موسولمانانه‌ی که له‌پووداوی حوده‌یی‌یه‌دا، له‌ژیر دارسه‌موره‌که‌دا، په‌یمانی مه‌شه‌وور به به‌یعه‌تولریضوانیان له‌گه‌ل تو‌دا به‌ست، خودا ئاگای له‌نیازی پاکی ناودلیان بوو، بویه بارانی هیمنی و په‌حمه‌ت و دامه‌زراوی داباران به سه‌ریاندا، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌یشه خه‌لاتیکی تری گه‌وره‌ی کردن، به‌گرتنیکی نزیک بو شاریکی پر له‌خیره‌و بی‌ر.

٤١٤- عَنْ أَبِي وَائِلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا بِصِفِّينَ فَقَالَ رَجُلٌ: أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ؟ فَقَالَ عَلِيٌّ: نَعَمْ، فَقَالَ سَهْلُ بْنُ حَنْفٍ: أَتَاهُمَا أَنْفُسَكُمُ فَلَقَدْ رَأَيْنَا يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ فِي الصُّلْحِ الَّذِي كَانَ بَيْنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)

(٢) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

(٣) تقدم في المجلد الرابع برقم: ٣١٨/٣ تسلسل/٩٠.

والمشركين ولو نرى قتالا لقاتلنا، فجاء عمرُ فقال: أَلَسْنَا عَلَى الْحَقِّ وَهُمْ عَلَى الْبَاطِلِ؟ أَلَيْسَ قِتَالًا فِي الْجَنَّةِ وَقِتَالُهُمْ فِي النَّارِ؟ قَالَ: «بَلَى»، قَالَ: فَفِيمَ نُغْطِي الدِّينَةَ فِي دِينِنَا وَنَرْجِعُ وَلَمَّا يَحْكُمِ اللَّهُ بَيْنَنَا، فَقَالَ: يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ، وَلَنْ يُضَيِّعَنِي اللَّهُ أَبَدًا، فَرَجَعَ مُتَغَيِّظًا فَلَمْ يَصْبِرْ حَتَّى جَاءَ أَبُو بَكْرٍ، فَقَالَ: أَلَسْنَا عَلَى الْحَقِّ وَهُمْ عَلَى الْبَاطِلِ؟ قَالَ: يَا ابْنَ الْخَطَّابِ، إِنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ، وَلَنْ يُضَيِّعَهُ اللَّهُ أَبَدًا، فَتَرَكْتُ سُورَةَ الْفَتْحِ. رواه البخاري ومسلم في الحديبية^(۴).

ئەبو وائیل (خودای ئی رازی بئ) گوتی: لە صەفەین بووین، پیاوی گوتی: ئایا تەماشای ئەمانە ناکە، بانگ دەکەین بۆ حوکم کردن بە پیتی نامە ی خودا که قورئانی پیروژه که دەفەرموی: {وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا} که چی رازی نابن؟ عەلی (خودای ئی رازی بئ) گوتی: بەلێ، من بەم پیشنیاریە دەستە ی موعاوییه رازیم، که قورئان لەبەینا بئ، چونکه ئەگەر نیاز پاک بئ و مەبەست ئەوە بئ که خوینی موسولمان بە دەستی برای موسولمانی نەپێژری و کردار و پەفتار بە نامە ی خودا بکری من بۆ ئەمە لە پیشەوهم و سەرم پیوەنییه، وەلێ هەندێ کهس پەخنەیان لە سولح و ریککەوتن دەگرت، لەبەر ئەو سەهلی کوپی ئەحنەف گوتی: زۆر لە پای خۆتان رازی مەبن و گومان لە خۆتان بکەن، چونکه مەرج نییه که هەرچی ئیو بەباشی بزائن ئەو بەش بئ، لەروژی ریککەوتنی حودەیییه دا ئیمەش زۆر رازی نەبووین بەو ریککەوتنە ی که لە نیوانی پیغەمبەر و هاو بەشپەیدا کەرەکاندا پرووی دا، وەحە زمان لە شەر بوو بەرادیە ک عومەر چوو گوتی: باشە ئەدی ئیمە لە سەر هەق نین و ئەوان لە سەر باطیل و بۆش و هیچ و پووچ نین؟ ئایا کوژراوەکانی ئیمە لە بەهشتدانین و کوژراوەکانی ئەوان لە دۆزەخدانین؟ حەزرت (درویدی خودای لەسەرب) فەرمووی: با، چۆنی دەلێی وایە، عومەر گوتی: که وایە ئیتر بۆچی سووکایەتی بە سەر ئایینی خۆمان بێنین و بەرلەو که خودا لە نیوانی ئیمە و ئەواندا برائتی و حوکم بکا، بگەرێنەو و ئەم هەموو مەرجە نا قولایانە ی ئەوان

(۴) بخاري. الجزية والموادعة: ۳۸۱، ۳۸۲، ۴۸۹، ۴۸۴، ۷۳۰۸، مسلم جهاد: ۴۶۰۹.

که نیشانه‌ی دهسته‌وسانی ئیمه‌یه قه‌بوول بکه‌ین؟ چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سهرین) فهرمووی: ئه‌ی کوپی خه‌ططاب! من پیغه‌مبه‌رو په‌وانه‌کراوی خودام و پشت ئه‌ستوورم له‌یارمه‌تی خودای خۆم و هه‌رگیز خودا فهرامۆشم ناکا! جا عومهر به‌توورپی گه‌پایه‌وه‌و ئوقره‌ی نه‌گرت: هه‌تا چوو بۆلای ئه‌بویه‌کرو پیی گوت: باشه ئیمه له‌سه‌ر هه‌ق نین و ئه‌وان له‌سه‌ر باطیل؟! ئه‌ویش گوتی: ئه‌ی کوپی خه‌ططاب! ئه‌و خۆی پیغه‌مبه‌ری خودایه‌، خودا خۆی په‌وانه‌ی کردووه‌، که‌واته‌ قه‌ت خودا به‌گورگان خواردووی نادا! ئیتر سووره‌تی فه‌تح هاته‌ خواره‌وه‌، له‌پریگه‌ی مه‌دینه‌، کاتی گه‌پانه‌وه‌ی چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سهرین) له‌هوده‌یییه (ش).

٤١٠٥ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) أَنَّ ثَمَانِينَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ هَبَطُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَأَصْحَابِهِ مِنْ جَبَلِ التَّنْعِيمِ عِنْدَ صَلَاةِ الصُّبْحِ وَهُمْ يُرِيدُونَ قَتْلَهُ، فَأَخَذُوا أَخْذًا فَأَغْتَقَهُمُ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: {وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ عَنْكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ عَنْهُمْ بِطَّنِ مَكَّةَ مِنْ بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا}. رواه الترمذي ومسلم^(٥).

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بن) گوتی: جارێ، له‌هوده‌یییه‌، هه‌شتا که‌س له‌کاتی کردنی نوێژی به‌یانیدا، له‌چپای ته‌نعیمه‌وه‌ دابارین به‌سه‌ر پیغه‌مبه‌رو یارانێ دا، ده‌یانویست که‌ پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) بکوژن، به‌لام هه‌موویان به‌گرتن گیران و به‌یده‌ست و یه‌خسیر کران، له‌پاشدا پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) هه‌موویانی ئازاد کرد، جا خودا بۆ تۆمارکردنی ئه‌م داستانه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی ناره‌ خواره‌وه‌ {وَهُوَ الَّذِي كَفَّ أَيْدِيَهُمْ...} هه‌تا {.. تَعْمَلُونَ بَصِيرًا} (٢٤/٤٨) واته‌: خودا ئه‌و خودا میهره‌بانه‌یه‌، که‌له‌نزیکی شاری مه‌که‌دا، ده‌ستی کافره‌کانی گرت و نه‌یه‌یشت که‌ده‌ست درێژی له‌ئیه‌ بکه‌ن، وه‌پاش ئه‌وه‌ی که‌ئیه‌ی زāl کرد به‌سه‌ر ئه‌وانا ده‌ستی ئیه‌یشی گرت و نه‌یه‌یشت

(٥) مسلم. جهاد. ٤٦٥٤، ٤٦٥٦. أبوداود. جهاد: ٢٦٨٨. ترمذی. تفسیر القرآن: ٢٣٦٤.

که ئیوه‌یش ئازاری ئه‌وان بدهن، ئه‌وه‌بوو ئازادتان کردن، وه ئه‌م پیاوه‌تییه‌ی ئیوه‌یه‌ بوو به‌هه‌وینی ئه‌و ریکه‌وتنه‌ پیرۆزه‌یه، بزائن که خودا بینایه به‌هه‌موو کارو کرده‌وه‌یه‌کتان (ت/م).

٤١٠٦- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): وَالزَّمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ. رواه الترمذي^(١).

ئوبه‌یی کورپی که‌عب (خودای ئی رازی بئ) گوئی: له‌بارهی ئه‌م ئایه‌ته‌وه: {وَالزَّمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى} (٢٦/٤٨) واته: وه‌خودا بری به‌بالایان ووشه‌ی له‌خودا ترسی و که‌لیمه‌ی ته‌قوای وه‌ک به‌رگی باش و کالایه‌کی چاک بری به‌به‌ریان گوئی: له‌بارهی ئه‌مه‌وه‌ چه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: مه‌به‌ست له‌م ووشه‌یه‌ ووشه‌ی پیرۆزی (لا إله إلا الله)یه، که لکاوه‌و نووساوه‌ به‌ناو دئی هه‌موو خواناسیکی خاسی ساغه‌وه (ت).

٣٢- سووره‌تی هوجرات

(مه‌ده‌نییه، ١٨ نایه‌ته)

سورة الحجرات (مدنية، وهي ثمان عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٠٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَدِمَ رَكْبٌ مِنْ بَنِي تَمِيمٍ عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَمْرُ الْقَعْقَاعِ بْنِ مَعْبُدٍ بْنُ زُرَّارَةَ. قَالَ عُمَرُ بَلْ أَمْرُ الْأَفْرَعِ بْنِ حَابِسٍ. قَالَ أَبُو بَكْرٍ مَا أَرَدْتُ إِلَّا خِلَافِي. قَالَ عُمَرُ مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ. فَتَمَارَيْنَا حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا فَنَزَلَ فِي ذَلِكَ {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ}. رواه البخاري^(١).

^(١) سكت عن درجته الشارح.

^(١) بخاري. تفسير: ٤٨٤٧.

عبداللّای کوری زوبه‌یر (خودایان فی رازی بن) گوتی: ده‌سته‌یی سواری به‌نی ته‌میمی هاتنه خزمه‌تی پیغهمبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ئه‌بو به‌کر عهرزی حه‌زره‌تی کرد: که قه‌عقاعی کوری مه‌عبه‌د بکه به‌گه‌وره‌یان، عومریش عهرزی کرد: که ئه‌قره‌عی کوری حابیس بکه به‌گه‌وره‌یان، ئه‌بویه‌کر دلگران بوو گوتی: تو هر مه‌به‌ستت درایه‌تی و به‌ربه‌رکانی من بوو له‌م قسه‌یه‌دا! عومه‌ریش گوتی: مه‌به‌ستم شتی و انیه ئیتیر بوو به‌مشت و مریان و ده‌نگیان به‌رزوه‌و بوو. ئیتیر ئه‌م ئایه‌ته هاته خواره‌وه: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْدُمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَمِيعٌ عَلِيمٌ} (۱/۴۹) واته: نه‌ی موسولمانینه! هیچ کاری خود سهر له خوتانه‌وه به‌بی فرمانی خودا و پیغهمبه‌ری خودا مه‌کن (ب).

۴۱۰۸ - عَنْ ابْنِ أَبِي مُلَيْكَةَ (رضي الله عنه) قَالَ كَادَ الْخَيْرَانِ أَنْ يَهْلِكََا - أَبَا بَكْرٍ وَعُمَرُ (رضي الله عنهما) رَفَعَا أَصْوَاتَهُمَا عِنْدَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) حِينَ قَدِمَ عَلَيْهِ رَكْبُ بَنِي تَمِيمٍ، فَأَشَارَ أَحَدُهُمَا بِالْأَفْرَعِ بْنِ حَابِسٍ أَخِي بَنِي مُجَاشِعٍ، وَأَشَارَ الْآخَرُ بِرَجُلٍ آخَرَ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ لِعُمَرَ مَا أَرَدْتُ إِلَّا خِلَافِي. قَالَ مَا أَرَدْتُ خِلَافَكَ. فَارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا فِي ذَلِكَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ) الْآيَةَ. قَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ فَمَا كَانَ عُمَرُ يُسْمِعُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بَعْدَ هَذِهِ الْآيَةِ حَتَّى يَسْتَفْهِمَهُ. رواه البخاري والترمذي (رضوان الله عليهما) (۲).

ئه‌بو موله‌یکه (خودای فی رازی بن) گوتی: دوو پیاوه باشه‌که، واته: ئه‌بو به‌کرو عومه‌ر خه‌ریکبوون تیا بچن! کاتی ده‌سته سواره‌که‌ی به‌نی ته‌میم هاتن بو خزمه‌تی پیغهمبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌خزمه‌تی پیغهمبه‌ردا ده‌نگیان به‌رزوه‌و بوو، وه‌کردیان به‌مشت و مر، ئه‌بویه‌کر ده‌یویست که پیغهمبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) قه‌عقاعی کوری مه‌عبه‌د بکا به‌سهر گه‌وره‌یان، عومه‌ریش ده‌یویست که ئه‌قره‌عی کوری حابیس بکا به‌

سەرگه‌وره‌یان. جا ئەبو بەکر بە عومەری گوت: تو هەر مەبەستت بەر
پەرچدانەوه‌ی قسەکه‌ی منەو هیچی تر! ئەویش گوتی: مەبەستم ئەوه
نییه، جا لەسەر ئەوه‌بوو، بەقرە قرو دهنگە‌ده‌نگیان، جا خودا ته‌واوی ئەم
ئایه‌ته‌ی ناردە خواره‌وه: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ
النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا
تَشْعُرُونَ} (٢/٤٩) واتە: موسولمانینه! لەخزمه‌تی پیغه‌مبەری خودا گالە
گال و دهنگە‌ده‌نگ مەکەن، بەئەدەب و بەریزه‌وه، بەهێواشی و نەرم و
نیانی لەخزمه‌تیا بدوین، مەیکەن بە چه‌قه‌خانه‌ی خۆتان، دهن‌ا تووشی
بئ ویلی دهن و کرده‌وه‌ی باشتان بەزایه‌ ده‌روا، وه‌ به‌خۆتان نازانن.
ئیبنو زوبه‌یر ده‌یگوت: ئیتر عومەر له‌دوا ئەم ئایه‌ته‌ له‌خزمه‌تی چه‌زهدا
به‌چه‌ نه‌بوايه‌ قسه‌ی نه‌ده‌کرد بۆ چه‌زهد (دروودی خودای له‌سەربین) واده‌بوو که
پیغه‌مبەر پرسیاری لئ ده‌کرد، که توژی دهنگ هه‌لپه‌ر باش تی
نه‌گه‌یشتم! (ب/ت).

٤١٠٩ - عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) افْتَقَدَ ثَابِتَ
بْنِ قَيْسٍ، فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَنَا أَعْلَمُ لَكَ عِلْمَهُ. فَأَتَاهُ فَوَجَدَهُ جَالِسًا فِي بَيْتِهِ
مُنْكَسًا رَأْسَهُ، فَقَالَ لَهُ: مَا سَأَلْتُكَ؟ قَالَ: شَرٌّ، كَانَ يَرْفَعُ صَوْتَهُ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ
(صلى الله عليه وسلم) فَقَدْ حَبَطَ عَمَلُهُ، وَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ! فَأَتَى الرَّجُلُ النَّبِيَّ (صلى الله عليه
وسلم) فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ: «اذْهَبْ إِلَيْهِ فَقُلْ لَهُ إِنَّكَ لَسْتَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ، وَلَكِنَّكَ مِنْ أَهْلِ
الْجَنَّةِ». رواه الشيخان^(٣).

ئەنەس (خودای ئازای بئ) گوتی: جارێ چه‌زهد (دروودی خودای له‌سەربین)
پرسیاری له‌ ثابیتی کوپی قه‌یس کردو له‌هه‌والی ئەوی پرسی. پیاوی گوتی:
قوربان! هەر ئیسته‌ من هه‌والی ئەوت بۆ ده‌زانم جا پوشت به‌ شوینی دا،
ته‌ماشای کرد و له‌ماله‌وه‌ کزو مات سه‌ری داخستوه‌و دانیشتوه‌و، پیاوه‌که

(٣) مسلم. ایمان: ٣١٠. بخاری: تفسیر: ٤٨٤٦.

پیی ده‌لی: ئەو چیتە بۆ وا ده‌که‌ی؟ ده‌لی: خراپم لێ قه‌وماوه، هه‌رچی کرده‌وه‌ی باشم هه‌یه هه‌مووم به‌فیرۆ داناو بووم به‌ دۆزه‌خی، بێ وێلیم له‌ خزمه‌تی هه‌زه‌تدا کردووه‌و پاداشی باشم به‌زایه‌ چووه، چونکه‌ من پیاویکی ده‌نگ گه‌وره‌م و که‌له‌خزمه‌تی هه‌زه‌تدا قسه‌ده‌که‌م ده‌نگم له‌ده‌نگی ئەو به‌رز تره، خوداش فهرموویه‌تی: لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ: ده‌نگتان سه‌ر ده‌نگی پیغه‌مبه‌ر نه‌که‌وێ. ئەو له‌به‌ر ئەوه‌یه که‌وا مات و دامام!

پیاوه‌که‌یش هاته‌وه‌ بۆ خزمه‌تی هه‌زه‌ت و داستانه‌که‌ی قه‌یسی بۆ گێڕایه‌وه. هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: بچۆره‌وه‌ بۆلای و مژده‌ی به‌ده‌ری: که‌ تۆ دۆزه‌خی نیت، به‌لکوو تۆ به‌هه‌شتیت! (ش).

٤١١٠- عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فِي قَوْلِهِ (إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ) قَالَ فَقَامَ رَجُلٌ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ حَمْدِي زَيْنٌ وَإِنَّ دَمِي شَيْنٌ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «ذَلِكَ اللَّهُ»^(٤).

له‌باره‌ی هۆی دابه‌زینی ئەم ئایه‌ته‌وه: {إِنَّ الَّذِينَ يُنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ} (٤/٤٩) واته: ئەو نه‌قامانه‌ی که‌له‌ ده‌ره‌وه، دوور به‌ دوور ده‌یکه‌ن به‌ بانگه‌ بانگو وه‌ك شوان و گاوان بانگ بکه‌ن ئاوا بانگی تۆ ده‌که‌ن: هۆ موحه‌مه‌د! هۆ پیغه‌مبه‌ر! به‌راستی ئەمانه‌ لاژگو و بێ هۆشن، ده‌نا ده‌ستوورو وێلی ناو کۆمه‌لایه‌تیان ده‌زانی و به‌هۆهۆ گازی تۆیان نه‌ده‌کرد. له‌هۆی هاتنی ئەم ئایه‌ته‌وه‌ به‌پرای کوپی عازیب (خودای نازی بن) گوتی: پیاوی هه‌لسا گوتی: ئەه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! من پیاویکی وام هه‌رکه‌سی من ستایش و مه‌دحی بکه‌م ده‌بی به‌سه‌ره‌رزی بۆی و هه‌رکه‌سی من زهم و خوسپی بکه‌م ده‌بی به‌روژه‌ردی و سه‌رشۆپی بۆی!!

هه‌زه‌تیش (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: ئەو به‌س خودا وایه‌ خۆ تۆ خودا نیت، تۆیش به‌نده‌یه‌کی قنگ هه‌لپچراوی (ت-س/ح) یقول

^(٤) رواه الرتمذي بسند حسن (شرحه).

المصنف (رضوان الله علیه) فی هذه المناسبة: فالواجب على كل مسلم الأدب في حضرة النبي (صلی الله علیه وسلم) ولو كان يزور قبره، لأنه حي فيه، ومجلس حديث النبي (صلی الله علیه وسلم) كمجلسه.

دانه‌ر (خودای ئی رازی بئ) له شه‌رحه‌که‌دا به‌م بۆنه‌یه‌وه ده‌فه‌رموئ: ئه‌رکی سه‌رشانی گشت موسولمانیکه، که‌له‌خزمه‌تی چه‌زهدا سه‌لارو به‌وێڵ و به‌ئه‌ده‌ب بئ، هه‌روه‌ها له‌کاتی دینی گوپی پیرۆزیشی دا، وه‌قه‌درو ریژی کوپو مه‌جلیسی فه‌رمووده‌ی پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربن) وه‌ک قه‌درو ریژی مه‌جلیس و کوپی دانیشتنی کاتی مانی چه‌زهدت خوئی (دروودی خودای له‌سه‌ربن) وایه. (وه‌رگیی)

نووسه‌ی که‌واته‌ قسه‌ی هه‌یچ و پووج

له‌تاج مه‌نووسه، با نه‌بئ به‌ سووچ

٤١١- قَرَأَ أَبُو سَعِيدٍ (وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ) قَالَ هَذَا يُبَيِّنُكُمْ (صلی الله علیه وسلم) يُوحِي إِلَيْهِ وَخِيَارُ أَيْمَتِكُمْ لَوْ أَطَاعَهُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُوا فَكَيْفَ بِكُمْ الْيَوْمَ. رواه الترمذي^(٥).

ئهبو سه‌عید (خودای ئی رازی بئ) ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه که‌ ده‌فه‌رموئ: {وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِّنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ} ئه‌ی موسولمانه‌کان! بزانی پیغه‌مبه‌ری خودا وا له‌ناوتانا ئه‌گه‌ر له‌گه‌لی کارا به‌گوئی ئیوه‌ بکا به‌ فه‌تاره‌ت ده‌چن و تووشی ره‌نج و مه‌ینه‌ت ده‌بن. ئینجا گوئی: ئه‌مه‌ له‌کاتی‌که‌دا که‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) خوئی مابئ و په‌یتا په‌یتا سرووشی له‌ ئاسمانه‌وه‌ بۆ بئ و پیشه‌وا باشه‌کانتان له‌ خزمه‌تیا بن هیشتا ئه‌مه‌ حاله‌که‌ بئ که‌له‌م ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌دا دیاری کراوه‌، ئه‌ی ده‌بئ ئه‌مپۆو له‌مه‌و دوا حالتان چۆن بئ! (ت-س/ص).

^(٥) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

٤١١٢- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) قَالَ قِيلَ لِلنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) لَوْ أَتَيْتَ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِيٍّ. فَأَنْطَلَقَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) وَرَكِبَ حِمَارًا، فَأَنْطَلَقَ الْمُسْلِمُونَ يَمْشُونَ مَعَهُ، وَهِيَ أَرْضٌ سَبْحَةٌ، فَلَمَّا أَتَاهُ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ إِلَيْكَ عَنِّي، وَاللَّهِ لَقَدْ آذَانِي نَشْنُ حِمَارَكَ. فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ مِنْهُمْ وَاللَّهِ لَحِمَارُ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَطْيَبُ رِيحًا مِنْكَ. فَغَضِبَ لِعَبْدِ اللَّهِ رَجُلٌ مِنْ قَوْمِهِ فَشَتَمَا، فَغَضِبَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَصْحَابُهُ، فَكَانَ بَيْنَهُمَا ضَرْبٌ بِالْجَرِيدِ وَالْأَيْدِي وَالنَّعَالِ، فَلَبَغْنَا أَلَهَا أَنْزَلَتْ (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا). رواه مسلم في الجهاد^(٦).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) گوتی: عەززی حەزەرتیان کرد: خۆزیا دەچووی بۆلای عەبدوللای کوپی ئوبەیی کوپی سەلوول و بانگت دەکرد بۆسەر ئایینی ئیسلام، جا حەزەرت (دروودی خودای لەسەربێ) سواری گویدریژێ بوو لەگەڵ چەند پیاوی لەموسولماناندا رویشت بۆلای، رێگەکش سۆرەکات بوو (لەبەر ئەوە کەمێ تۆزو خۆلی هەبوو) تۆزو خۆلی سمی گویدریژە کە چوو بە سەر کوپی دانیشتنە کە عەبدوللای کاتی پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) دابەزی، عەبدوللای گوتی: توخنم مەکەوێ بچۆ بەولای، بەخودا بینی کەرەکت ئازارم دەدا، پیاویکی ئەنصاری لەیاران وەلامی عەبدوللای دایەوێ گوتی: بەخودا بۆنی گویدریژە کە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) لەبۆنی تو خوشترە! لەو لایشەو پیاوی لەکۆمەلەی عەبدوللای لەسەر عەبدوللای هەلی دایەو پیاوی لەکۆمەلەی ئەنصارییە کە لەسەر ئەنصارییە کە هەلی دایەو بوو بەهەراو هەردوو لا چوون بەگژیە کداو بەدەست و شەپلاخ و دارو لقی خورماو پیلاو دایان بەسەر گوێلاکی یەک دیداو تا حەزەرت خۆی (دروودی خودای لەسەربێ) کەوتە بەینیانەوێ خامۆشی کردنەو، گوتی: بەئیمە گەیشتو

(٦) بخاری. صلح: ٢٦٩١. مسلم. جهاد: ٤٦٣٧.

که‌ئەم ئایەتە لەواندا هاتۆتە خوارەوه: {وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا} → (م- رەزای خۆی لێ بێ).

٤١٣- قَالَ أَبُو جَبْرِ بْنُ الصَّحَّاحِ: كَانَ الرَّجُلُ مِنَّا يَكُونُ لَهُ الْإِسْمَانِ وَالثَّلَاثَةُ فَيُدْعَى بِغَضَبِهَا فَعَسَى أَنْ يَكْرَهَ قَالَ فَتَزَلَّتْ هَذِهِ الْآيَةُ (وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ). رواه الترمذي وأبو داود في الأدب بلفظ. قَدَّمَ عَلَيْنَا النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) وَمَا مِنَّا رَجُلٌ إِلَّا وَلَهُ إِسْمَانِ أَوْ ثَلَاثَةٌ فَجَعَلَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يَقُولُ يَا فُلَانُ فَيَقُولُ مَهْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ يَغْضَبُ مِنْ هَذَا الْإِسْمِ، فَتَزَلَّتْ آيَةُ: (٧).

ئەبو جوبەیرە ی کۆپی ضەحاک گوتی: پیاوی وامان هەبوو دووناو سێ ناوی هەبوو، وا دەبوو کە بە ناوی لەوناوانە ی بانگ دەکرا پێی ناخۆش بوو (وەکوو بە هەندێ کەس دەلێن: دێو، گورگە، سمەشەل، شەمەکەل، خەخێل، خولەگیل و ناوی تری وا) کە خاوەنە کە ی پێی ناخۆشە. جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوه: {وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ} (١١/٤٩) واتە: وە ناتۆرە بۆ یەکتەری فەرەمە دەن و ناوو ناتۆرە ی ناشیرین لە یەکتە مەنێن (ت-س/ص) ئەبو داویدیش لە (الأدب) دا بەم گەفتە یە دە یگێڕێتە وه: کاتێ پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەری) هات بۆ ناومان، بۆ مەدینە، پیاو نەبوو لە ئێمە کە دووسێ ناوی نەبێ، جا گەلێ جار، کە پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەری) بە ناوی لەوناوانە بانگی لە زەلامی دەکرد، دەیانگوت: نا، وا بانگی مەکە، ئە ی پێغەمبەر ی خودا! چونکە ئەم پیاو بەوناو توو پرەو قەلەس دەبێ! جا ئەم ئایەتە هاتە خوارەوه: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرُوا قَوْمٌ مِّن قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِّنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِّن نِّسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِّنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْإِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَّمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ} (١١/٤٩) واتە: ئە ی موسولمانینە! سەر مە کە نە گالته و گە مە و لا قرتی و، یەکتەری مە کە ن بە نیشانە ی تیرو تانە و توانجی

(٧) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

خۆتان، بۆ ئەمەیشه پیاو و ژن وەك یەك، كێ دەلێ ئەو پیاوێ یان ئەو ژنێ یان كە ئێوەی پیاوان، یا ئێوەی ژنان گالتە یان پێ دەكەن لەلای خۆدا لەئێوە باشتەری نییه، زۆر ناشیرینه ناو و ناتۆره و قسهیهك كە پێچهوانه‌ی یاسای ئیسلام بێ دوا یان ئەوێ كە مڕۆف باوهری به‌خودا كرد، وەهەر كەس تۆبه‌ له‌م كارانه نه‌كا، ئەوه له‌سته‌مكاران ده‌ژمێردرێ.

٤١٤- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) قَالَ خُطِبَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) النَّاسَ يَوْمَ فَتَحَ مَكَّةَ فَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ أَذْهَبَ عَنْكُمْ عُبْيَةَ الْجَاهِلِيَّةِ وَتَعَاطَمَهَا بِأَبَائِهَا فَالنَّاسُ رَجُلَانِ رَجُلٌ بَرٌّ تَقِيَّ كَرِيمٌ عَلَى اللَّهِ وَفَاجِرٌ شَقِيٌّ هَيْنَ عَلَى اللَّهِ وَالنَّاسُ بَنُو آدَمَ وَخَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مِنْ تُرَابٍ». قَالَ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ) ^(٨).

عه‌بدوللای کوپی عومه‌ر (خودای ئی رازی بێ) گوئی: له‌روژی ئازاد کردن و گرتنی شاری مه‌که‌دا، پیغه‌مه‌به‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) دوانیکی بۆ مه‌ردومه‌که‌دا، فه‌رمووی: ئەه‌ی خه‌لکینه‌! ئەه‌ی مه‌ردوم! بزانی که‌وا خودای گه‌وره‌ی ئێوه‌ خۆپه‌رستی و ده‌عیه‌ و فیزی له‌ناوتانا هه‌لگرتوه‌، ئەه‌م جو‌ره‌ خووه‌ ناپه‌سه‌ندانه‌ی که‌له‌کاتی نه‌زانی پێش هاتنی ئایینی ئیسلام دا له‌ناوتانا باو بوو، وەك خۆبه‌زل زانی و که‌ش و فش به‌ باو و باپه‌روه‌، ئەه‌م جو‌ره‌ شتانه‌ له‌ئیسلام و سه‌رده‌می ئیسلام دا نه‌ماوه‌، ئاده‌میزاد به‌پێی یاسای خودا یه‌کیکه‌ له‌م دووکه‌سه‌: یا باشه‌و له‌خوا ترسه‌و به‌پێزه‌ و نازداره‌ له‌لای خودا، یا به‌ ده‌و به‌دکاره‌و به‌ده‌هشت و به‌ده‌خت و سووک و پێسووک و ترویه‌ له‌لای خودا! ئەه‌م به‌پێی کرده‌وه‌، وەکی تریش ئاده‌میزاد هه‌موویان نه‌ته‌وه‌ی ئاده‌من و خودایش ئاده‌می له‌گل دروست کردوه‌، وەك خۆی فه‌رموویه‌تی: {يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ

^(٨) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

مَنْ ذَكَرَ وَأَنْتَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ → (ت-به‌سه‌ندیکی غه‌ریب).

٤١١٥- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رضی الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) قَالَ: «الْحَسَبُ الْمَالُ وَالْكَرَمُ التَّقْوَى». رواهما الترمذی^(٩).

سه‌موره (خودای ئی رازی بئ) گوئی: پیڤه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) له‌بارهی ئایه‌تی {إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ} وه‌وه‌ فه‌رمووی: حانه‌دانی به‌ماله‌ واته‌: که‌مالت هه‌بوو خانه‌دانی، که‌مالت نه‌بوو سه‌د خانه‌دان بی که‌س قه‌درت ناگری پیزو گه‌وره‌ییش له‌لای خودا به‌پیی ته‌قواو له‌خودا ترسان و پاریز له‌گوناخانه‌ (ت-س/ص).

٣٣- سووره‌تی قاف

(مه‌که‌یه، ٤٥ ئایه‌ته)

سورة ق (مكية، وهي خمس وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١١٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) قَالَ: «يُقَالُ لِحَبْنَمَ هَلْ امْتَلَأَتْ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ فَيَضَعُ الرَّبُّ تَبَارَكَ وَتَعَالَى قَدَمَهُ عَلَيْهَا فَتَقُولُ قَطِرٌ قَطِرٌ». رواه الشيخان والترمذی^(٩).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) ده‌ئى: پیڤه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) ده‌فه‌رمووی: له‌روژی قیامه‌تا ده‌سته‌ ده‌سته‌ خه‌لك برك ده‌ده‌نه‌ ناو دۆزه‌خه‌وه‌ به‌لام دۆزه‌خ له‌ به‌رگه‌وره‌یی و پان و پۆری خوی هه‌ر پر نابئ، جا گشت جارئ که‌ به‌ دۆزه‌خ ده‌لین: ئایا پر بووی؟ یا ماوته‌ که‌ پر ببی؟ ئه‌ویش ده‌ئى: ئایا هی ترماوه‌؟ ئه‌گه‌ر هی ترماوه‌ بابئ! ئه‌م حال و

^(٩) رواه الترمذی بسند صحيح (شرحه).

^(١) بخاری. تفسیر: ٤٨٤٨، ٤٨٥٠، ١٤٤٩ = تەج‌رید ٤/٤٩٢ رقم: ١٦٩٧. مسلم. جنة: ٧١٠٨.

پرسیار و ه‌لامه ه‌روا به‌رده‌وام ده‌بی، ه‌تا خودای پیروژو گه‌وره پای خو‌ی داده‌نی له‌سه‌ری و ده‌مکو‌تی ده‌کا، ئه‌وجا ده‌لی: به‌سمه، به‌سمه (ش/ت) عه‌لامه‌ی عه‌ینی (خودای ئا‌رازی بی) ده‌فه‌رمو‌ی: ری‌بازگه (مه‌ذه‌ب‌ی) زانا‌کان له‌و‌ینه‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌دا که ئی‌سباتی صی‌فات بو‌ خودا ده‌کا، وه‌ک ده‌ست و قا‌چ و چاو، ده‌بی به‌دوو راره‌و، یه‌کی‌کیان که ری‌بازی ده‌سته‌ی به‌خوا سپی‌ره‌کان (المفوضه) ئه‌مه‌یه: باوه‌رمان به‌م صی‌ف‌ت و نی‌شانانه‌ی خودایه‌یه، به‌پی‌ی خواستی خودا خو‌ی له‌مانه، که‌واتایه‌کی وایان ه‌یه‌ه شایه‌نی شانی ئه‌و زاته‌بی، به‌لام و‌اتا دی‌مه‌نییه‌که‌ی و مه‌عنا به‌رووه بو‌وه‌که‌ی مه‌به‌ست نییه.

قه‌سه‌ی ده‌سته‌ی دو‌وه‌م دو‌ورو در‌یژه، به‌لام ئه‌گه‌ر که‌سه‌ی ده‌یه‌وی نا‌گای لی‌ی بی ئه‌وا له‌عه‌ینی دا، له‌ ته‌فسی‌ری سو‌وره‌تی قاف‌دا نو‌وس‌راوه، به‌لام به‌نده که به‌و‌وردی سه‌رنجی پای ئه‌ه‌لی ته‌ئویل دا و‌اهات به‌یادما که سه‌ره‌نجامی ه‌ردوو پایه‌که‌یه‌که، که‌ئهم جو‌ره ووشانه ظاهیریان مه‌به‌ست نییه، مه‌عنایه‌کی تایبه‌تی خو‌یان ه‌یه، ئه‌ه‌لی ته‌فویض ده‌م له‌و مه‌عنایه نا‌کو‌تن و زانی‌نی ئه‌وه ه‌ه‌واله به‌عیلم و زانستی خودا ده‌که‌ن، وه‌لی ئه‌ه‌لی ته‌ئویل ه‌ه‌ولی ئه‌وه ده‌ده‌ن که‌مه‌به‌سته‌که بدو‌زنه‌وه (وه‌رگی‌).

۴۱۱۷- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «تَحَاجَّتِ الْجَنَّةُ وَالنَّارُ فَقَالَتِ النَّارُ أُورِثْتُ بِالْمُتَكَبِّرِينَ وَالْمُتَجَبَّرِينَ. وَقَالَتِ الْجَنَّةُ مَا لِي لَا يَدْخُلْنِي إِلَّا ضِعْفَاءُ النَّاسِ وَسَقَطُهُمْ. قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِلْجَنَّةِ أَلْتِ رَحِمْتِي أَرْحَمُ بِكَ مِنْ أَشَاءِ مِنْ عِبَادِي. وَقَالَ لِلنَّارِ إِمَّا أَلْتِ عَذَابِي أَعَذَّبُ بِكَ مِنْ أَشَاءِ مِنْ عِبَادِي. وَلِكُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهُمَا مِلْؤُهَا، فَأَمَّا النَّارُ فَلَا تَمْتَلِي حَتَّى يَضَعَ رَجُلُهُ فَنَقُولُ قَطِرٌ قَطِرٌ قَطِرٌ. فَهَذَا لَكَ تَمْتَلِي وَيُزَوَّى بَعْضُهَا إِلَى بَعْضٍ، وَلَا يَظْلِمُ اللَّهُ - عَزَّ وَجَلَّ - مِنْ خَلْقِهِ أَحَدًا، وَأَمَّا الْجَنَّةُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَنْشِئُ لَهَا خَلْقًا. رواه الشيخان^(۲).

(۲) بخاری. تفسیر: ۴۸۵۰، مسلم. جنة و نعيمها: ۷۱۰۴.

دیسان گوتى: پیغەمبەر (درودى خودای لەسەرىن) فەرمووی: بەهەشت و دۆزەخ دەبى بە دەمە قالیان، دۆزەخ دەلى: خو بە زلزان و بە زەبرو زەنگەکان تەرخان کراون بو من، بەهەشتیش دەلى: ئەى من چیمە، کەوا ھەر لازەبوونەکان و بێنە وایانى ئەو خەلکەم تى دین و بووم بە جیگەى دوا روژى رەش و رووتەکان! ئەوجا خودای گەورەو سەرورە دەفەرموئ: ئەى بەهەشت! تۆ پەحمەتى منى، ھەر کەسێ خو م بمرەوئ لەبەندەکانى خو م، پەحمى پى دەکەم و تۆ دەکەم بە شوینی پەحمەت بوئ، وە بە دۆزەخیش دەفەرموئ: تۆ ھۆى سزای منى، ھەر کەسێ خو م بمرەوئ، لەبەندەکانى خو م بە تۆ سزای دەدەم و تۆ دەکەم بە جیگەى سزادانى، وە بەلێنە لەسەرم کە ھەردوو لاتان پەربکەم، ھەر کەسەتان لەئەھلى خوئ، بەلام دۆزەخ ھەر لرفەى دى، ھەر پەرنابى، پەیتا پەیتا ھەر خەلکى تى فەرە دەدەن و ھەر دەلى: ئەگەر ماوہ بابى! ھەتا خودا پى عیززەتى دادەنئ لەسەرى ئەودەمە وازدینئ و دەلى: ئیتەر بەسە، ئیتەر بەسە، جیگە نەما جا ئەوجا پەرنابى دەپەچنئ بەسەریەکا و لەناو خویدا پەنگ دەخواتەو! دیارە کە خودای گەورەو خاوەن شکو زۆرو ستەم لەکەس ناکا، لە دروستکراوانى خوئ، وەھەرودە بەهەشتیش ھەر پەرنابى و شوینی وای ھەیە کە ھەر چۆلە، تا خودا لەنوی خەلکى تری بو دروست دەکا و بەوانە پەرنابى دەکا! (ش).

۴۱۸- → (ب/ ۱/ ز/ ۴۴/ ل/ ۱۹۰/ ف/ ۲/)^(۳).

قال الله تعالى: {وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبَّحَهُ وَأَذْبَارَ السُّجُودِ} (۴۰/۵۰).

واتە: وەلەھەندى لەشەویشا یا دوو تەسبیحى خودای خۆت بکەو لەپاش نوێژەکانیش.

۴۱۹- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) أَمْرُهُ أَنْ يُسَبِّحَ فِي أَذْبَارِ الصَّلَوَاتِ كُلِّهَا. رواه البخاري^(۴).

(۳) تقدم في المجلد الأول. تسلسل/ ۱۴ رقم: ۳۴۷/۲.

ئیبینو عه‌بباس (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: خودا له‌م ئایه‌ته‌دا فه‌رمانی کردوو به‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) که‌له‌ پاش هه‌موو نوێژی ته‌سبیحات و زیکرو یادی خودا بکاو وێرد بخوینێ (ب).

٣٤- سووره‌تی ذاریات

(مه‌کیه، شه‌ست ئایه‌ته)

سورة الذاریات (مکیه، وهی ستون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٢٠- عَنْ الْحَارِثِ بْنِ يَزِيدَ الْبَكْرِيِّ (رضي الله عنه) قَالَ قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ فَدَخَلْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَذَكَرْتُ عَنْدهُ وَافِدُ عَادٍ فَقُلْتُ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ وَافِدِ عَادٍ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «وَمَا وَافِدُ عَادٍ؟». قَالَ: فَقُلْتُ: عَلَى الْخَبِيرِ سَقَطَتْ إِنَّ عَادًا لَمَّا أَفْجِطَتْ بَعَثَتْ قَيْلًا فَتَزَلَّ عَلَى بَكْرِ بْنِ مُعَاوِيَةَ فَسَقَاهُ الْخَمْرَ وَغَشَّاهُ الْجَرَادَ ثَانٍ ثُمَّ خَرَجَ يُرِيدُ جِبَالَ مَهْرَةَ فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنِّي لَمْ آتِكَ لِمَرِيضٍ فَأَذَاوِيهِ وَلَا لِأَسِيرٍ فَأَذَاوِيهِ فَاسْقِ عَبْدَكَ مَا كُنْتُ مُسْتَقِيئُهُ وَاسْقِ مَعَهُ بَكْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ. يَشْكُرُ لَهُ الْخَمْرَ الَّذِي سَقَاهُ فَرُفِعَ لَهُ سَحَابَاتٌ فَقِيلَ لَهُ اخْتَرْ إِحْدَاهُنَّ فَاخْتَارَ السُّودَاءَ مِنْهُنَّ فَقِيلَ لَهُ خُذْهَا رَمَادًا رَمَدًا لَا تَذَرُ مِنْ عَادٍ أَحَدًا وَقَالَ: أَلَمْ يَرْسَلْ عَلَيْهِمُ مِنَ الرِّيحِ إِلَّا قَذَرُ هَذِهِ الْحَلَقَةِ يَعْنِي حَلَقَةَ الْخَائِمِ. ثُمَّ قَرَأَ (إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ مَا تَذَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْنَاهُ كَالرِّمِيمِ) الْآيَةَ. رواه النسائي والترمذي. نسأل الله حسن الصناعة والرواية آمين^(١).

حاریثی کوپی یه‌زییدی ئهل-به‌کری (خودای ئی رازی بئ) گوتی: چووم بو مه‌دینه، چوومه خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) باسی نوینه‌ره‌که‌ی هوژی عادم بویکرد، وه عه‌رزیم کرد: په‌نا ده‌گرم به‌ په‌حمه‌تی خودا له‌وه

(٤) بخاری. تفسیر: ٤٨٥٢.

(١) سکت عن درجته الشارح.

کەمنیش وەك ئەوم بەسەربى، فەرمووی: بۆچی نوینەرەكەى ھۆزى عاد چى بەسەرھاتبوو؟ گوتم: بەراستى لەكەسىكى شارەزای ئەم باس و خواست پرسى، ھۆزى عاد كە تووشى قاتوقپى و نەھاتى و بى بارانى بوون، قەیل ناویکیان نارد بۆ ھەرەمى مەككە، كەلەوئ لەخودا داواى بارانیان بۆبكا، قەیلیش لەپیشا چوو بوو بە میوانى بەكرى كۆپى موعاویيە كەلە مەككە بوو، بەكریش ھەموو رۆژى مەستى دەکرد لەمەى و بادەو ئارەق، وە دوو گورجى دەنگخوشیش ھەموو رۆژى بەزم و ئاھەنگیان بۆ دەگیڤا، تاماوەى مانگى ئەمە كارى بوو لەپاشدا ھەرچوو بەرەو چیاكانى خىلى مەھەرە، لەوئ گوتى: خودایە! من نەھاتووم بۆلاى تۆ لە بەر نەخوشى تاجارى بكەم یا لەبەر دىلى تا سەرانیى بۆ بدەم و بەرەلاى بكەم، بەلام بۆ ئەو ھاتووم كەوەك جارى جاران باران ببارینە بۆ ئەم بەندەى خۆتەو بۆ بەكرى كۆپى موعاویيەش لەگەل ئەودا، جا بەفەرمانى خودا چەند پەلە ھەورئ لەدوورەو ھەورە دەركەوتن و لەناو ھەورەكەو دەنگى پى گوت: بۆخۆت پەلەى لەم ھەورانە ھەلبرئەرە، پەلەىەكى رەشیان تیاوو، ئەو ھەورەى ھەلبرئەرد بۆ خۆى. لە غەیبەو پى گوترا: ھا وەرى بگرە، ئەو ھەورى باران نییە بەلكو ئەو خۆلەمپىكى پى لە ژیلەمۆیە، كەس لە ھۆزى عاد قوتار ناكا، چۆلەكە بكۆژيان لى دەبرى!

وہ گوتى: كونی ئەوبایەى خودا ناردیە سەریان و تەفرو تونایانى کرد پى بەقەى ئەم ئەلقەىە بوو (واتە: بەقەى كونی ئەلقەى ئەموسئیلەكەى دەستى) ئینجا ئەمەى خویندەو: {إِذْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الرِّيحَ الْعَقِيمَ، مَا تَكْتَرُ مِنْ شَيْءٍ أَتَتْ عَلَيْهِ إِلَّا جَعَلْنَاهُ كَالرِّمِيمِ} (۵۱/۴۱-۴۲) واتە: وەلەگەلى عادیشا نیشانەىەكى گەورە ھەیە، بۆ موسولمانى ھۆشیار، لەو کاتەدا كە قارمان لى گرتن، بایەكى سەختى بى خىرو بیрман ناردە سەریان دەیدا لەھەرچى شتى دەیکرد بە خۆلەمیش (ن/ت) لەخودا داوا دەکەین بەجوانى كارى خۆمان ساز بدەین و کارجوان بین و فەرموودەى ھەزەتیش بەجوانى بگىرینەو. ئامین خودایە.

٣٥- سووره‌تی طوور

(مه‌که‌ییه، جل و نو نایه‌ته)

سورة الطور (مکیه، وهي تسع و أربعون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٢١- قَالَ بَن جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ (رضی الله عنه) سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صلی الله علیه وسلم) يَقْرَأُ فِي الْمَغْرِبِ بِالطُّورِ فَلَمَّا بَلَغَ هَذِهِ الْآيَةَ (أَمْ خُلِقُوا مِنْ غَيْرِ شَيْءٍ أَمْ هُمُ الْخَالِقُونَ * أَمْ خُلِقُوا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بَلْ لَا يُوقِنُونَ * أَمْ عِنْدَهُمْ خَزَائِنُ رَيْكٍ أَمْ هُمُ الْمُسَيْطِرُونَ) كَادَ قَلْبِي أَنْ يَطِيرَ. رواه البخاري^(١).

جوبه‌یری کوپی موطعیم (خودای فی رازی بن) گوئی: گویم لی بوو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌نویرتی شیواندا سووره‌تی طووری ده‌خویند، که‌گه‌یشته‌سهر ئه‌م ئایه‌تانه {أَمْ خُلِقُوا...} هه‌تا {..المسيطرن} (٣٧-٣٥/٥٢) واته: ئایا هوش و بیرى ساخ ری ئه‌وه ده‌دا که‌ ئه‌و خه‌لکه‌و ئه‌و بوونه‌وه‌ره‌سه‌یره‌هه‌روا له‌خویه‌وه‌به‌هه‌وانته، به‌بی دروستکاریکی داناو زانا په‌یدا بووبی، یا ئه‌م له‌په‌تبه‌ربووانه‌خویان دروستکه‌ری خویانن بویه‌به‌نده‌یی بو خوداناکه‌ن، یا به‌ئه‌قلی کى داده‌چى که‌ئهم هه‌موو ئاسمانه‌گه‌وران، ئه‌م زه‌وییه‌به‌رینه‌به‌ده‌ستی ئه‌و خویرى و لاژگانه‌دروست کرابن، دیاره‌که‌ئهم داوايانه‌هه‌موویان پووچن، که‌وا بوو ئه‌م بی باکی ئه‌مانه‌ئه‌وه‌یه‌که‌نه‌زان و نه‌قام و بی باوه‌رن، دیاره‌بویه‌یش ددان نانین به‌ پیغه‌مبه‌رایه‌تی تو‌دا چونکه‌خویان کلیل به‌ده‌ستی گه‌نجینه‌کانی خودان! یاخود خویان بو هه‌موو شتی به‌ده‌سته‌لاتن و به‌بی په‌زای ئه‌وان که‌س ناتوانی په‌نجه‌بکا به‌ئاوا. جوبه‌یر (خودای فی رازی بن) گوئی: که‌حه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سهرین) گه‌یشته‌سهر ئه‌م ئایه‌تانه‌وا به‌جوانی و به‌ته‌ئسیر خویندی کاری تی کردم و سام و شکویه‌کی وا گرتمی وه‌خته‌بوو دلم، بفری و به‌ندی دلم بیچری (ب) → (ب/١ ز ٨٠ ل/٢٦٧ ف/٢).

^(١) بخاري. تفسير: ٤٨٥٤ = تجريد البخاري/٤ ل/٩٥ رقم: ١٦٩٩ + ٤١٦ = ٧٦٥ فتح.

٤١٢٢- و للرمذي: «إِدْبَارُ النُّجُومِ الرَّكْعَتَانِ قَبْلَ الْفَجْرِ وَإِدْبَارُ السُّجُودِ الرَّكْعَتَانِ بَعْدَ الْمَغْرِبِ». نَسَأَلُ اللَّهَ تَعَالَى التَّوْفِيقَ^(٢).

تیرمیژی (خودای ئی رازی بن) ده‌گیڕێته‌وه: مه‌به‌ست له ته‌سبیحی (أدبار النجوم) له‌ئایه‌تی {وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبَّحْهُ وَإِدْبَارَ السُّجُودِ} (٤٠/٥٢) دا دوو پکات نویژی سوننه‌تی پیش نویژی به‌یانیه‌و مه‌به‌س له‌ته‌سبیحی (ادبار السجود) له‌ئایه‌تی {وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبَّحْهُ وَإِدْبَارَ السُّجُودِ} (٤٠/٥٠) دا دوو پکات نویژی شیوانه.

له (طور) دابه‌زه (نه‌جم) به‌یادکه

به‌رحمى (په‌حمان) دلى خوت شادکه

خۆشه ققوله‌مه‌ر نابى نه‌گه‌ر تو

یه‌ک ده‌م به‌باده‌ی خه‌مى کوون و نو!!

٣٦- سووره‌تی نه‌جم

(مه‌که‌یه، شه‌ست و دوو ئایه‌ته)

سورة النجم (مكية، وهي إثنان وستون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٢٣- قَالَ الشَّيْبَانِيُّ (رضي الله عنه) سَأَلْتُ زُرَّ بْنَ حُبَيْشٍ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: (فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى، فَأَوْحَى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحَى، مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَى). قَالَ أَخْبَرَنَا ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ مُحَمَّدًا (صلى الله عليه وسلم) رَأَى جِبْرِيلَ لَهُ سِتْمِائَةٌ جَنَاحٍ. رواه الشيخان والترمذي^(١).

(٢) راجع رقم: ٤١١٩ / في تسلسل/ ٣٣ من هذا المجلد.

(١) بخاري. تفسير: ٤٨٥٦، ٤٨٥٧، ٣٢٣٢ = تجريد/ ٣ ل/ ٤٣٦ رقم: ١٣٠٤. مسلم. إيمان: ٤٣٢، ٤٣٣.

شه‌یبانی (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پرسیارم له زیرکرد له فهرمووده‌ی خودا: {فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ، فَأَوْخَىٰ إِلَىٰ عَبْدِهِ مَا أَوْخَىٰ، مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأَىٰ} (٩/٥٣-١١) وه‌ها له پیغه‌مبه‌ر نزیک بووه، که نیوانیان به‌قه‌د دووکه‌وان ده‌بوو، یا که‌متر، جا له‌و شوینه‌دا وه‌حی و سرووشی کرد بۆ لای به‌نده‌ی خوشه‌ویستی خودا، که موحه‌مه‌ده، ئه‌و سرووش و وه‌حیه، که قانق و ته‌فاصیل و ئه‌س‌راره‌که‌ی ه‌ر خودا و پیغه‌مبه‌ر خۆیان زۆر به‌جوانی ده‌زانن که چییه‌و چی نییه، ئه‌وه‌ی که موحه‌مه‌د به‌چاوی سه‌ربینی به‌چاوی دل‌یش بینی و ه‌ه‌ست و هۆش له‌بۆنی ره‌حمه‌ت و ره‌فعی ره‌حمه‌ت مه‌ست بوون و چا‌و دل بۆ یه‌کتری بوون به‌شایه‌تی دا‌وای یه‌کتری! شه‌یبان گوتی: له‌وه‌لاما زیر گوتی: له‌م باره‌یه‌وه‌ عه‌بدوللای کوپی مه‌سه‌وود ه‌ه‌والی به‌ئیمه‌داوه: که پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌م جیگه‌یه‌دا جو‌برائیلی دیوه، دروودی خودا له‌سه‌ر ه‌ه‌ردوکیان بئ، شه‌ش سه‌د بالی بووه! (ش/ت).

٤١٢٤- وَقَالَ مَسْرُوقٌ لِعَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَيْنَ قَوْلُهُ تَعَالَى: (كُمٌ دَنَا فَتَدَلَّى...) إِلَى آخِرِ الْحَدِيثِ^(٢).

ئهم فهرمووده‌یه به‌ دوورو درێژی له ته‌فسیری سووره‌تی ئه‌نعاما رابورد، فهرمووده‌ی هه‌شته‌م.

٤١٢٥- وَقَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) رَأَى النَّبِيُّ جِبْرِيلَ (عَلَيْهِ السَّلَام) فِي صُورَتِهِ (الْأَصْلِيَّةِ) مَرَّتَيْنِ. رواه الشيخان والترمذي وزاد: مَرَّةً عِنْدَ سِدْرَةِ الْمُنْتَهَى وَمَرَّةً فِي جِيَادٍ لَهُ سِتْمَائَةٌ جَنَاحَ قَدْ سَدَّ الْأَفُقَ^(٣).

عائیشه (خودای ئی رازی بئ) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) دووجار به‌چاوی سه‌ر جو‌برائیلی له‌سه‌ر شیوه‌ی راسته‌قینه‌ی خۆی دیوه (ش/ت)

(٢) تقدم في تفسير سورة الأنعام في حديث طويل، الحديث الثامن، ل/١٥٨.

(٣) بخاري. تفسير. ٤٨٥٦، ٤٨٥٧ = ٣٢٢٢ = تجريد/٣ ل/٤٣٦ رقم/١٣٠٤، مسلم. الإيمان: ٤٣٢، ٤٣٣.

ترمذي. تفسير القرآن: ٣٢٧٧.

گیرانه‌وه‌ی (ت) ئەمە‌ی پتره: جارێ له‌لای شه‌جه‌ره‌ی سیدره‌تولمونت‌ه‌ادا و جارێ له‌ جییادا، که شوینیکه‌ و له‌نزیکی ئەشکه‌وتی حیرادا، له‌و کاته‌دا شه‌ش سه‌د بآلی بووه، له‌به‌ر گه‌وره‌یی خۆی رووی ئاسمانی به‌ ته‌واوی داگرته‌بوو.

٤١٢٦- جه‌دیثی (نورانی آراه) له‌ ته‌فسیری سووره‌تی ئەنعامدا رابورد (ف/٩)^(٤).

٤١٢٧- ئەم فه‌رموده‌یه‌ش له‌ته‌فسیری سووره‌تی ئەنعاما رابوورد، (ف/٨). لێره ده‌فه‌رموئ: عیكرمه (خودای ئی رازی بئ) ده‌لئ: ئیبنو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) گوئی: موحه‌مه‌د خودای خۆی به‌چاوی سه‌ر دیوه، منیش گوتم: چۆن واده‌فه‌رمووی، ئەدی خودا ناهه‌رموئ: {لَا تُذْكَرُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُذْكَرُ الْأَبْصَارُ؟} گوئی: بئ‌وه‌ی بیت! ئەوه‌ کاتئ وایه‌ که به‌و نووره‌ خۆی بنوینئ که نووری حه‌قیقی خۆیه‌تی. گوئی: به‌لام دووجار خودا خۆی نیشانی موحه‌مه‌د داوه (ت-س/ح)^(٥).

٤١٢٨- قَالَ الشَّعْبِيُّ: لَقِيَ ابْنُ عَبَّاسٍ كَعْبًا (رضي الله عنهم) بِعَرَفَةَ فَسَأَلَهُ عَنْ شَيْءٍ فَكَبَّرَ حَتَّى جَاوَبَتْهُ الْجِبَالُ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ إِنَّا بَنُو هَاشِمٍ. فَقَالَ كَعْبٌ: إِنَّ اللَّهَ قَسَمَ رُؤْيَاهُ وَكَلَامُهُ بَيْنَ مُحَمَّدٍ وَمُوسَى فَكَلَّمَ مُوسَى مَرْثِينَ وَرَأَاهُ مُحَمَّدٌ مَرْثِينَ. رواهما الترمذي^(٦).

شه‌عبی (خودای ئی رازی بئ) گوئی: له‌کیوی عه‌ره‌فات ئیبنو عه‌بباس ته‌وشی که‌عب بوو، (په‌زای خودایان لئ بئ)، په‌رسیاری شتیکی لئ کرد، که‌عبیسه‌ش به‌ده‌نگی به‌رز، به‌ره‌نگئ ئەللاه‌وه‌ئ‌ه‌که‌ری کرد، کیوه‌کان ده‌نگیان دایه‌وه‌! ئیبنو عه‌بباس گوئی: پیای خۆت بناسه، ئیمه‌ نه‌ته‌وه‌ی هاشمین (و سه‌رچاوه‌ی ئایین و زانستین، که په‌رسیاریکت لئ ده‌که‌ین، خۆت لئ نه‌گۆڕئ

^(٤) تقدم بالمجلد السادس. تسلسل ٧/ برقم: ٣٨٦٠/٩.

^(٥) تقدم بالمجلد السادس. تسلسل ٧/ برقم: ٣٨٥٩/٨.

^(٦) بسند لاطعن فيه (شرحه).

جا که عب گوتی: خودا دیتنی خوئی و قسه‌کردنی خوئی دابه‌شکردوه له‌نیوانی موحه‌ممه‌دو موسادا (دروودی خودای له‌سهرین) له‌سهر ئه‌م شیوه‌یه: خودا دووجار قسه‌ی له‌گه‌ل موسادا کردوه، وه موحه‌ممه‌د دوو جار چاوی به‌خودا که‌وتوه (ت).

٤١٢٩- وَقَالَ أَنَسٌ (رضي الله عنه): رَأَى مُحَمَّدَ رَبَّهُ. رواه ابن خزيمة، بإسنادٍ قوي^(٧).

ئه‌نه‌س (خودای فی رازی بن) ده‌لێ: موحه‌ممه‌د (دروودی خودای له‌سهرین) په‌روه‌ردگاری خوئی چاوی پێکه‌وتوه! (ئیبنو خوزه‌یمه به‌رشته‌یه‌کی به‌هیز ئه‌م فه‌رمایشته‌ی گێراوه‌ته‌وه).

٤١٣٠- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضي الله عنه) لَمَّا بَلَغَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى قَالَ «انْتَهَى إِلَيْهَا مَا يَغْرُجُ مِنَ الْأَرْضِ وَمَا يَنْزِلُ مِنْ فَوْقَ. قَالَ فَأَعْطَاهُ اللَّهُ عِنْدَهَا ثَلَاثًا لَمْ يُعْطِهِنَّ نَبِيًّا كَانَ قَبْلَهُ فَرَضَتْ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ خَمْسًا وَأَعْطَى خَوَاتِمَ سُورَةِ الْبَقَرَةِ وَغُفِرَ لَأُمَّتِهِ الْمُفْجِحَاتُ مَا لَمْ يُشْرِكُوا بِاللَّهِ شَيْئًا». رواه الترمذي ومسلم^(٨).

عه‌بدوللا (خودای فی رازی بن) گوتی: کاتێ پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) کاتێ پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌شه‌وی ئیسرا‌دا ده‌گاته سیدره‌تولمونه‌ها، له‌وێ خودا سێ خه‌لاتی گه‌وره‌ی وای پێ به‌خشی، که‌له‌وه‌و پێش خه‌لاتی وا گه‌وره‌ی به‌هیچ پێغه‌مبه‌ریکی تر نه‌داوه: یه‌که‌م خودا، شه‌وو روژی پێنج نویژ له‌سهر خوئی و یه‌که‌ به‌یه‌کی ئوممه‌تی دا ده‌نی. دووه‌م: ئایه‌ته‌کانی کو‌تایی سووره‌تی به‌قه‌ره‌ی پێ خه‌لات ده‌کا، سییه‌م: له‌گونه‌و تاوانه‌ زله‌کانی ئومه‌تی خو‌ش ده‌بی، واته: ئه‌و گونه‌و تاوانه‌ زلانه‌ی که‌ خاوه‌نه‌کانیان ده‌که‌ن به‌ قورداو به‌ ره‌و دۆزه‌خ ده‌یان به‌ن، به‌لام به‌مه‌رجێ که‌هیچ هاو‌به‌ش و شه‌ریک بو‌ خودا په‌یدا نه‌که‌ن، واته: له‌سهر ئیمان به‌مرن. عه‌بدوللا گوتی:

(٧) بسند قوي رواه ابن خزيمة.

(٨) مسلم. إيمان: ٤٣٠، ترمذي تفسیر: ٣٢٧٦، نسائي: صلاة: ٤٥٠.

سیدره‌تولمونتته‌ها بۆیه ناوئراوه سیدره‌تولمونتته‌ها به کوردی واته: دارمۆردی سهره‌نجام، یا دارمۆردی ههره ئه‌وپه‌ر چونکه ههرچی له زه‌وییه‌وه سهرده‌که‌وئ و ههرچی له‌لای سهره‌وه دیتته خواره‌وه سهره‌نجام له‌وئ وهرده‌گیرئ (ت/م) ئیمامی نه‌وه‌وی (په‌زای خودای له‌سهر بئ) ده‌فه‌رموئ: مه‌به‌ست ئه‌وه نییه که‌هه‌ر که‌سئ تاوانه گه‌وره‌کان بکا به مه‌رجئ له‌سهر ئیمان و باوه‌ر بمرئ یه‌ک سهر به‌بئ پرسینه‌وه‌و تو‌له‌ لئ سه‌ندن ده‌پوا بۆ به‌هه‌شت، به‌لکو مه‌به‌ست له‌م لئ خوشبوونه ئه‌وه‌یه که به‌ئیجگاری له‌دۆزه‌خا نابئ. (وه‌رگیر)

قال الله تعالى: {لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى} (١٨/٥٣).

واته: بێگومان له‌م کاته‌دا موحه‌مه‌د گه‌لئ نیشانه‌ی گه‌وره گه‌وره‌ی دی، له‌و نیشانه‌یه‌ی که‌ده‌بنه به‌لگه‌ی گه‌وره‌یی و ته‌وانایی و دانایی خودا. ١٣١-٤ قال عبد الله (رضي الله عنه): رأى رفرقا أخضر قد سد الأفق. رواه البخاري^(٩).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ) گوئی: چه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) له‌شه‌وی ئیسرادا جو‌برائیل ده‌بینئ له‌سهر پرایه‌خیکێ گه‌وره‌ی سه‌وز ده‌بئ، له‌به‌ر گه‌وره‌یی وه‌ک تارا پووی ئاسمان داده‌پو‌شئ (ب). ١٣٢-٤ قال ابن عباس (رضي الله عنهما): (اللّات وَالْعُزَّى) كَانَ اللَّاتُ رَجُلًا يَلْتُ سَوِيقَ الْحَاجِّ. رواه البخاري^(١٠).

ئیبنا عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) ده‌لئ: لات له‌م ئایه‌ته‌دا: {أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى} (١٩/٥٣) واته: ناوی پیاوئ بووه ئیشی ئه‌وه بووه له‌کاتی چه‌جا قوت و پو‌نی بۆ حاجیان ده‌گرته‌وه‌و ده‌رخواردی ده‌دان که‌مرد په‌یکه‌ریکیان له‌به‌رد بۆی دروست کردو ده‌ستیان کرد به‌په‌رستنی (ب).

(٩) بخاري. تفسير: ٤٨٥٨.

(١٠) بخاري. تفسير: ٤٨٥٩.

٤١٣٣ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضی الله عنه) (الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ) قَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «إِنْ تَغْفِرِ اللَّهُمَّ تَغْفِرْ جَمًّا وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلْمَا». رواه الترمذي^(١١).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان فی رازی بئ) فه‌رمووی: له‌باره‌ی {الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ} (٣٢/٥٣) واته: ئه‌وکه‌سانه‌ که‌نار ده‌گرن له‌گونا‌هه‌ که‌وره‌کان و خۆیان ده‌پاریزن له‌کاره‌ شه‌رم ئاوه‌رو ئابروو به‌ره‌کان، با جارو باریش وورده‌ گونا‌هیان لیوه‌ پوو بدا، ئه‌م جو‌ره‌ که‌سانه‌ به‌ر لیخۆشبوونی به‌روالای که‌وره‌ی خودای تو‌ ده‌که‌ون، که‌ هه‌میشه‌ به‌چاوی میه‌رو په‌حمه‌ت ته‌ماشای خۆت و ئۆمه‌ت ده‌کا. گو‌تی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) به‌م بو‌نه‌یه‌وه‌ ئه‌م شیعه‌ری ئومه‌یییه‌ی کو‌پی سه‌لتی خو‌ینده‌وه‌، که‌ده‌ئێ:

إِنْ تَغْفِرِ اللَّهُمَّ تَغْفِرْ جَمًّا وَأَيُّ عَبْدٍ لَكَ لَا أَلْمَا

واته:

سه‌رجه‌م گونا‌همان بیۆشه‌ خوایه‌! کام به‌نده‌ت هه‌یه‌ که‌ بئ‌گونا‌یه‌؟

یا ئاوا:

به‌نده‌ی به‌بئ‌ نه‌نگ کوا هه‌یه‌ خوایه‌؟ که‌وایه‌ خۆش به‌ له‌هه‌موو لایه‌!

(ت-س/ص)

٤١٣٤ - وَعَنْهُ قَالَ: سَجَدَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) بِالنَّجْمِ وَسَجَدَ مَعَهُ الْمُسْلِمُونَ وَالْمُشْرِكُونَ وَالْجِنُّ وَالْإِنْسَانُ^(١٢).

دیسان گو‌تی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) سووره‌تی نه‌جمی خو‌یندو خۆی کو‌پنووشی قورئان‌خو‌یندن (سه‌جده‌ی تیلاوه‌ت) ی برد، موسو‌لمانان و

^(١١) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(١٢) بخاري. تفسير: ٤٨٦٢.

بتپه‌رستان و جنۆکه‌و پهری و ئاده‌میزاد هه‌رچی له‌وێ ئاماده‌ بوون له‌گه‌ڵیدا کوپنووشیان برد! (ب).

٤١٣٥- وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضي الله عنه) أَوَّلُ سُورَةٍ أُنْزِلَتْ فِيهَا سَجْدَةٌ (وَالْتَجَمَ). قَالَ فَسَجَدَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَسَجَدَ مَنْ خَلْفَهُ، إِلَّا رَجُلًا رَأَيْتُهُ أَخَذَ كَفًّا مِنْ تُرَابٍ فَسَجَدَ عَلَيْهِ، فَرَأَيْتُهُ بَعْدَ ذَلِكَ قُتِلَ كَافِرًا. رواهما البخاري. نَسَأَلُ اللَّهَ التَّوْفِيقَ آمِينَ^(١٣).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ) گوئی: یه‌که‌م سوورته‌ که‌ ئایه‌تی سه‌جده‌ بردنی تێدا‌بوو سوورته‌تی نه‌جم بوو، پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) له‌دوای ئایه‌تی سه‌جده‌که‌وه‌ سه‌جده‌ی برد، نه‌وانه‌یشی که‌له‌وێ بوون له‌دوایه‌وه‌ کوپنووشیان برد، ته‌نیا پیاوێ نه‌بئ که‌چاوم لئ بوو پر له‌پئ خوئی هه‌لگرت و کوپنووشی له‌سه‌ر برد، له‌وه‌دوا ئه‌و پیاوهم دی به‌کافری کوژرا، ناوی ئومه‌یه‌ی کوپی خه‌له‌ف بوو (ب).

٣٧- سوورته‌تی قه‌مه‌ر

(له‌سوورته‌ مه‌که‌یه‌که‌نه‌، ٥٥ ئایه‌ته‌)

سورة القمر (مکیه، وهي خمس وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٣٦- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) قَالَ: سَأَلَ أَهْلُ مَكَّةَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) آيَةً فَالْشَّقُّ الْقَمَرُ بِمَكَّةَ مَرَّتَيْنِ فَقَالَ (اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَالشَّقُّ الْقَمَرُ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ)^(١).

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بئ) گوئی: خه‌لکی مه‌که‌که‌ داوای موعجیزه‌یان له‌ پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) کرد وه‌له‌ناو خوینا، ریکه‌وتن له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی موعجیزه‌که‌یان له‌مانگا ده‌ربکه‌وئ، جا شه‌ویکیان بریارداو له‌وشه‌وه‌دا گرد

(١٣) بخاری. تفسیر: ٤٨٦٣.

(١) بخاری. تفسیر: ٤٨٦٤، ٤٨٦٨، ٣٦٣٧، ٣٦٣٦، ٣٨٦٩، ٣٨٧١، ٤٨٦٤، ٤٨٦٥ = تجرید/ ٤ ل/ ١٣٢ رقم: ١٤٤٧.

مسلم. صفات المنافقين: ٧٠٠٢-٧٠١٠. ترمذی: تفسیر القرآن: ٣٢٨٥، ٣٢٨٦.

بوونه‌وه‌و حه‌ززه‌ت هات و به‌په‌نجه‌ی ئیشاره‌تی کرد بۆ مانگ و مانگ دوو له‌ت بوو، کو‌تیکیان له‌سه‌ر کی‌وی ئه‌بو قوبه‌یس دا به‌زی و ئه‌و‌کو‌ته‌که‌ی تریان له‌سه‌ر کی‌وی قه‌ه‌ی قه‌عان دابه‌زی، ئه‌م پوداوه‌ له‌و سه‌رده‌مه‌دا بوو که‌ه‌یشتا پی‌غه‌مبه‌ر له‌مه‌که‌که‌ بوو، کو‌چی نه‌کردبوو بۆ مه‌دینه، به‌م بۆنه‌یه‌وه‌ ئه‌مه‌ هاته‌ خواری: {اَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَالنَّشَقُ الْقَمَرُ، وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ} (١/٥٣-٢) واته‌: هاتنی کاتی تاییه‌تی تی‌کچوونی ئه‌م دنیاو ده‌رکه‌وتنی جیهانیکی تازه‌ی نه‌پراوه‌ی هه‌تا هه‌تایی نزیکه‌وه‌ بوو، وه‌ مانگ له‌ت بوو له‌ سه‌رداوا کردنی پی‌غه‌مبه‌ری ئاخ‌ر زه‌مان، وه‌لێ ئه‌م کافره‌ بێ پراو و سه‌ر سه‌ختانه‌ ئه‌گه‌ر چاویان به‌نیشانه‌و موعجیزه‌ی خودایی بکه‌وی باوه‌ری پێ ناکه‌ن و بۆ لاساری و بێ گویی ده‌لێن: ئه‌م جو‌ره‌ شتانه‌ سی‌حرو جادوو چاو به‌سته‌و هه‌میشه‌ له‌جیهاندا بووه‌و ده‌بی! (ت/ش).

١٣٧٤- وَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِمِنَى فَالْشَّقُّ الْقَمَرَ فَلَقَتَيْنِ فَلَقَةً مِنْ وَرَاءِ الْجَبَلِ فَلَقَةً ذُوْنَهُ فَقَالَ لَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «اشْهَدُوا» رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ وَالشَّيْخَانُ^(١).

عه‌بدوللا (خودای ئی‌رازی بێ) ده‌فه‌رموێ: جارێ له‌مینا له‌خزمه‌تی حه‌ززه‌تدا بووین (دروودی خودای له‌سه‌رین) مانگ بوو به‌ دوو‌که‌رته‌وه‌، که‌رتیکیان که‌وته‌ پشت کی‌وه‌که‌وه‌و ئه‌و‌که‌رته‌که‌ی تریشیان که‌وته‌ ئه‌و دیویه‌وه‌، پی‌غه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌رین) پی‌مانی فه‌رموو: ته‌ماشا‌که‌ن و به‌شایه‌ت بن که‌ئه‌م موعجیزه‌ که‌وره‌یه‌تان به‌چاوی خو‌تان له‌من دی (ت/ش).

١٣٨٤- وللترمذي: الشَّقُّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى صَارَ فِرْقَتَيْنِ عَلَى هَذَا الْجَبَلِ وَعَلَى هَذَا الْجَبَلِ فَقَالُوا سَحَرَنَا مُحَمَّدٌ فَقَالَ بَعْضُهُمْ لَيْنَ كَانَ سَحَرَنَا مَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْحَرَ النَّاسَ كُلَّهُمْ^(٢).

^(١) بخاری. مناقب. ٣٦٣٦ (راجع الرقم السابق) مسلم. صفات المنافقين: ٧٠٠٢. ترمذی. تفسیر

القرآن. ٣٢٨٥، ٣٢٨٦.

^(٢) سکت عنه الشارح.

تیرمیزی (خودای ئی رازی بئ) ریوایهت ده‌کا: که‌له‌زه‌مانی پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) کافره‌کان داوای موعجیزه‌یه‌کی ئاسمانی له‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) ده‌که‌ن، ئیتر به‌فه‌رمانی خودا له‌سه‌ر داواکردنی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) مانگ ده‌بئ به‌دوو پارچه‌وه، پارچه‌یه‌کیان ده‌که‌وێته سه‌ر کیوی ئه‌بو قوبه‌یس و ئه‌و پارچه‌که‌ی تریشیان ده‌که‌وێته سه‌ر کیوی قوعه‌یقیعان که‌چی هیشتا کافره‌کان ده‌یانگوت: موحه‌مه‌د چاو به‌ست و جادووی لی کردین! به‌لام هه‌ندیکیان گوتیان: ئه‌وا باشه جادووی له‌ئیمه کردووه خو ناتوانی سیکرو جادوو له‌م هه‌موو خه‌لکه‌ی تربکا، با له‌خه‌لکی ئه‌م لاو لا پیرسین، بزانی ئه‌مه‌ی ئیمه دیمان به‌چاوی خو‌مان ئه‌وانیش دیوانه‌ یانا، که‌له‌کاروانی و ئه‌مه‌نه‌یان پرسى گوتیان: ئیمه‌یش دیمان.

قال الله تعالى: {وَلَقَدْ تَرَكْنَاهَا آيَةً فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ} (١٥/٥٤).

واته: وه ئه‌و که‌شتیه‌ی نووحمان کرد به‌یادنامه‌یی و به‌یادگارو نیشانه‌یی، تاخاوه‌ن هۆش و داناو زاناکان بیرى لی بکه‌نه‌وه و سوود له‌م سه‌رگوزه‌شته‌یه وه‌ریگرن و په‌ندی پئ بگرن.

١٣٩٤- قَالَ قَتَادَةُ (رضي الله عنه) أَبْقَى اللَّهُ سَفِينَةَ نُوحٍ حَتَّى أَذْرَكَهَا أَوَائِلُ هَذِهِ الْأُمَّةِ^(٤).

قه‌تاده (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: هه‌تا ئه‌م ماوه‌یه‌یش به‌فه‌رمانی خودا که‌شتیه‌که‌ی نووح هه‌رمابوو، پیشینانی ئه‌م گه‌لی ئیسلامه‌یش فریای که‌وتن (ب).

١٤٤٠- له‌ته‌فسیری سووره‌تی ئه‌نفالا رابورد، فه‌رمووده‌ی سییه‌م و چواره‌م^(٥).

١٤٤١- → (ب/ ١ ز/ ٦ ل/ ٤ ف/ ٦)^(٦).

^(٤) رواه البخاري تعليقاً في التفسير قبل الرقم: ٤٨٦٩ مباشرة.

^(٥) تقدم برقم: ٢٨٧٧/٣ مجلد سادس. تسلسل/ ٩ ورقم: ٢٨٧٨/٤.

^(٦) تقدم برقم: ٤٢/٦ مجلد أول: تسلسل/ ٦.

٤١٤٢ - وَ عَنْهُ (أَي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) «(رضي الله عنه) قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَكُنْ تَتَنَارَعُ فِي الْقَدَرِ فَغَضِبَ حَتَّى احْمَرَّ وَجْهُهُ حَتَّى كَأَنَّما فُقِيَ فِي وَجْتِيهِ الرُّمَانُ فَقَالَ «أَبْهَذَا أَمْرُكُمْ أَمْ بِهَذَا أُرْسِلْتُ إِلَيْكُمْ إِنَّمَا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ حِينَ تَتَنَارَعُوا فِي هَذَا الْأَمْرِ عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ أَلَّا تَتَنَارَعُوا فِيهِ». رواه الترمذي في القدر^(٧).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بن) فەرمووی: جاری خەزەرت (دروودی خودای لەسەربن) ھات بەسەرمانا، لەوکاتەدا ئیئە لەناو خۆمانا لەسەر چارەنووس و قەزاو قەدەر دەمەقال و مشتومڕمان بوو، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربن) واتووڕەبوو، پووێ سوور داگیرسا دەتگوت ھەنار تلیقاوئەتو ھەسەر گۆنایا، فەرمووی: ئەو چیتانە بۆ وادەکەن، بۆ لەسەر شتی وا سەر سەر دەکەن، کە یخودا بەئێوەی گوتوو کە لەسەر شتی وا چەندو چوون بکەن، یا کە یخودا پەوانە ی کردووم بۆ ناوتان و کردومی بە پیغەمبەرتان کە فیری ئەم گیرەگیرو بگەر و بەردە یەتان بکەم؟! لەراستیدا ئەمە کاریکی زۆر خراپ و دەردیکی کوشندە یە چونکە میللەت و نەتەوێکانی پیش ئێو کاتی سەریان کردە ئەم جۆرە باسە و لەسەر ئەم جۆرە کارە بوو بە ھەر او کیشمەکیش لەناویاندا ئیتەر بۆخویان فەوتان و تەفرو توونا بوون و لەناو چوون، من جەختتان لێ دەکەم، دیسان زۆر بە توندی بە جەخت و داواتان لێ دەکەم و فەرمانتان پێ دەکەم: کە جاریکی تر لەم باسە مەکوئنەو و لەسەر شتی وا کیشەو ھەرا بەرپا مەکەن! (ت-رەحمەتی خۆی لێ بن).

رەحمان بە کوردی واتە مێھرەبان

خاوەنی رەحمە لە ھەردوو جیھان

^(٧) سکت عن درجته الشارح.

٣٨- سوورده‌تی ره‌حمان

(مه‌کیه، ٧٨ نایه‌ته)

سورة الرحمن (مكية، وهي ثمان وسبعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٤٣- عَنْ جَابِرٍ (رضي الله عنه) قَالَ خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عَلَى أَصْحَابِهِ فَقَرَأَ عَلَيْهِمْ سُورَةَ الرَّحْمَنِ مِنْ أَوَّلِهَا إِلَى آخِرِهَا فَسَكَتُوا فَقَالَ «لَقَدْ قَرَأْتُهَا عَلَى الْجِنِّ لَيْلَةَ الْجِنِّ فَكَانُوا أَحْسَنَ مَرْدُودًا مِنْكُمْ كُنْتُ كُلَّمَا أَتَيْتُ عَلَى قَوْلِهِ (فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ) قَالُوا لَا بَشَىءٌ مِنْ نِعْمِكَ رَبَّنَا نَكْذِبُ فَلَكَ الْحَمْدُ». رواه الترمذي والحاكم^(١).

جابر (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: جارئ پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌مال هاته‌ده‌روه هات بو‌ناویارانی و سوورده‌تی ئه‌ره‌حمانی سه‌رتاپا به‌سه‌ریاندا خویند، به‌لام یاران نقه‌یان نه‌کرد، جا‌ه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: له‌شه‌وه‌که‌ی له‌یله‌تولجیندا، که‌له‌گه‌ل نوینه‌ره‌کانی جنۆکه‌کاندا کو‌بوومه‌وه ئه‌م سوورده‌ته‌م به‌سه‌ریاندا خوینده‌وه، ئه‌وان له‌ئیه‌باشتر وه‌لامیان ده‌سه‌نده‌وه، چونکه‌گشت جارئ که‌ ئه‌م نایه‌ته‌م ده‌خویند {فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ} جنۆکه‌کان بو‌یان ده‌سه‌ندمه‌وه ده‌یانگوت: (لا بَشَىءٌ مِنْ نِعْمَتِكَ رَبَّنَا نَكْذِبُ فَلَكَ الْحَمْدُ) ئه‌ی په‌روه‌ردگاری ئیمه! هیچ به‌هره‌و نازو نیعمه‌تیکی تو‌به‌درو‌ نازانین، سو‌پاس و ستایشی گه‌وره‌هر بو‌تو‌بووه‌و هه‌ر بو‌تو‌ ده‌بئ) (ت/حاکم). مه‌عنای نایه‌ته‌که‌ ئاوايه: ده‌ی ئه‌ی به‌ره‌ی ئاده‌میزادو ئه‌ی به‌ره‌ی په‌ری! ئیتر له‌پاش ئه‌م به‌یانی حاله‌له‌لایه‌نی خوداوه بو‌ئیه‌ کام نیعمه‌ته‌کانی خودا به‌درو‌ ده‌زانن و به‌کام به‌هره‌و چاکه‌ی خودا باوه‌رناکه‌ن و به‌درو‌ی ده‌خه‌نه‌وه. له‌کاتی خویندنی بازئ نایه‌تدا جو‌ره‌گوته‌یه‌ک یا دووعایه‌کی تایبه‌تی سوننه‌ته، وه‌کوو گوتنی (ئامین). له‌پاش خویندنی سوورده‌تی فاتیحاه، یا گوتنی (بلى وأنا على ذلك من الشاهدين) له‌پاش

^(١) سکت عن درجته الشارح.

خویندنی ئایه‌تی کۆتایی سوورەتی تین، جالەم فەرمووده پیرۆزەدا وادەردەکەوی کە لە پاش خویندنی ئەم ئایەتەیشەو ئەم گۆتەیه سوننەت بێ، وەمن هەرچەند مەلانی (واتە: زانای ئایینی نیم با پێشم بڵین مەلا) بەلام وا بەباشی دەزانم کە گۆتەو عیبارەت و کەلیماتی دووعاو عیبادەت هەر لەسەر ئەصلەکە ی خۆیان بمیئنەو بەشترە چونکە ئەوانە هەر هیچ نەبێ لەسەر ئەو شیوێهە لەسەرزاری حەزەرەت و یارانی جاری بوون و لەناو قورئان و کتیبە گەورەکانی سوننەتدا نوسراون، لەبەر ئەوە بەرەکەت و پیرۆزییەکی جیا یان هەیە، دیارە تەرجەمەکە یان سوودی زۆرە چونکە تیگەیشتن لەواتا دەبێ بەهۆی بەرهە لێ وەرگرتنی تەواو (وەرگێڕ).

قال الله تعالى: {وَلَمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّاتٍ} (٤٦/٥٥).

هەیه بۆ ئەو کەسانە ی کە دەترسن لەگەورەیی و شان و شکۆی خودای خۆیان و سام و شکۆیەکی باش لەخودای خۆیان دەکەن دوو بەهەشت.

٤١٤٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «جَنَّاتٍ مِنْ فِضَّةٍ، آيَتْهُمَا وَمَا فِيهِمَا وَجَنَّاتٍ مِنْ ذَهَبٍ آيَتْهُمَا وَمَا فِيهِمَا، وَمَا بَيْنَ الْقَوْمِ وَبَيْنَ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَى رَبِّهِمْ إِلَّا رِذَاءَ الْكِبَرِ عَلَى وَجْهِهِ فِي جَنَّةٍ عَذْنٍ». رواه الشيخان^(٢).

عەبدوللای کۆری قەیس (خودای ئازادی بێ) فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: هەموو خوا پێداوی لەناو بەهەشتا دوو بەهەشتی هەیه، کە قاپ و قاجاخ و کەرەستەو تفاق ی ناویان هەمووی لەزیون، وە دوو بەهەشتی تریشی هەیه کە قاپ و قاجاخ و تفاق ی ناویان هەمووی لەزێپن، بەهەشتییەکان وان لەناو بەهەشتی عەدندا، هەموو ئاواتیکیان هاتۆتە دی تەنیا ئەو ئاواتەیان ماوێ کە تەماشای زاتی خودا بکەن، ئەگەر لە بەرتاری مەزنای و پەردە ی گەورە ی نەبێ کەوا لەسەر زاتی خودا ئەو ئاواتەشیان دەهاتە دی و بەچاوی سەرچاویان دەکەوت بەزاتی پەروەردگاری خۆیان (ش).

(٢) بخاری. تفسیر: ٤٨٧٨، ٤٨٨٠، ٧٤٤٤ = تجرید = مختصر صحيح البخاري: ١٧٠٢.

٤١٤٥ - وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ خَيْمَةً مِنْ لَوْلُؤَةٍ مُجَوَّفَةٍ، عَرْضُهَا سِتُّونَ مِيلًا، فِي كُلِّ زَاوِيَةٍ مِنْهَا أَهْلٌ، مَا يَرَوْنَ الْآخِرِينَ يَطُوفُ عَلَيْهِمُ الْمُؤْمِنُونَ». رواه البخاري. نَسَأَلُ اللَّهَ حَسَنَ الرِّوَايَةِ، آمِينَ^(٢).

دیسان فەرمووی: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەری) فەرمووی: لەبەهەشتا چادری واهیه، بریتییه لەیهك دەنك مرواری ھلۆل، پاناییه‌كه‌ی شەست میله! لەهەموو گۆشەیی لەگۆشەکانیدا، خیزانیکی تیا دایه، كه‌هەمیشە چاویان بپوه‌تە ھاوسەرەکانی خۆیان و دلیان لای كه‌سی تر نییه، ئەوانە‌ی كه‌وان لەناویه‌كی لەم گۆشەیانەدا چاویان لەو خیزانانە‌ی تر نییه‌ كه‌وان لەناو گۆشەکانی تری ئەم چادردەدا، ئیتر پیاو و موسولمانە‌كان بە ئارەزووی دلی خۆیان گۆشە بەگۆشە دەسووپێنەو بەسەر ئەم خیزانانە‌ی خۆیاندا (و‌ه‌ك خودا لە قورئاندا دەفەرموێ: {حُورٌ مَّقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ} (٧٢/٥٥) واتە: لەبەهەشتا پەری ناسك و نازداری، خۆش‌پروو خۆش‌فەتاری تیا یه، وان لەناو دەوارو پشمال و چادردا، ھۆگری می‌ردی خۆیان و چاویان بەس لەمی‌ردی خۆیانە (ب).

واقیعه! نامان له دهستی (ه‌دید)

ب‌ووم بە موختەبەر بۆ (ب‌أس شدید)!

٣٩- سوره‌تی واقیعه

(ه‌كه‌كیه، ٩٧ نایه‌ته)

سورة الواقعة (مكية، وهي سبع وتسعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٤٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِنَّ فِي الْجَنَّةِ شَجَرَةً يَسِيرُ الرَّكِيبُ فِي ظِلِّهَا مِائَةَ عَامٍ لَا يَقْطَعُهَا، وَاقْرَأُوا إِنَّ شَيْئًا (وَطِلَّ مَمْدُودٍ)». رواه الشيخان والترمذي^(١).

(٢) بخاري. تفسیر: ٤٨٧٩.

ده‌گیرنه‌وه له‌ئەبو هورهیره (خودای ئی رازی بێ) پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەرین) فەرموویەتی له‌به‌هه‌شتدا دره‌ختی هه‌یه سوار سه‌د سال به‌سیبهره‌که‌یدا ده‌روا هه‌شتا ناگاته ئه‌وپه‌ری، ئه‌گه‌ر چه‌زیش ده‌که‌ن ئه‌م ئایه‌ته بخویننه‌وه که ده‌فرموئ: {وَقُلْ مَعْدُولٍ} (۳۰/۵۶) واته: وه‌وان له‌سیبهری خه‌ستی درێژی ئاو رشینکراودا! (ش/ت).

٤١٤٧- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي قَوْلِهِ (وَقُرْشٍ مَرْفُوعَةٍ) قَالَ «ارْتِفَاعُهَا كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَمَسِيرَةُ مَا بَيْنَهُمَا خَمْسُمِائَةِ عَامٍ»^(٢).

ئەبو سه‌عید (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: له‌باره‌ی فەرمووده‌ی خواوه: {وَقُرْشٍ مَرْفُوعَةٍ} (۳۴/۵۶): فەرشو رایه‌خ و قالی و ئورته‌ی جو‌ر به‌جو‌ری زو‌ر له‌هه‌موولایێ راخراون و به‌رزوه‌ بوون و که‌له‌کیان کردوه له‌سهریه‌ک چه‌زته‌ له‌باره‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌وه فەرمووی: به‌قه‌د نیوانی ئاسمان و زه‌وی به‌رزوه‌بوون! نیوانی ئه‌م دوانه‌یش پینج سه‌د ساله‌ پێیه! (ت-سه‌نه‌ده‌که‌ی غه‌ریبه‌).

٤١٤٨- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) (إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنِشَاءً) قَالَ «إِنَّ مِنَ الْمُنْشَأَاتِ اللَّائِي كُنَّ فِي الدُّنْيَا عَجَائِزَ عُمْشًا رُمَصًا». رواهما الترمذي^(٣).

ئەنس (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەرین) له‌باره‌ی ئایه‌تی: {إِنَّا أَنشَأْنَاهُنَّ إِنِشَاءً} (۳۵/۵۶) که‌ مه‌عنای وایه: ئی‌مه‌ ئه‌و په‌رییه‌ ناسک و نازهنین و نازدارانه‌مان سه‌ر له‌نوێ دروست کردوه‌ته‌وه فەرمووی: پیرێژنه‌ چاو کزو کوتو کوێرو چاو رپو‌قاوییه‌کانی دنیا به‌ر ئه‌م ئایه‌ته‌ ده‌که‌ون و ئه‌وانیش خودا له‌به‌هه‌شتا سه‌ر له‌نوێ دروستیان ده‌کاته‌وه به‌دروستکردنیکی تایبه‌تی و سه‌ربه‌خۆو ده‌یانکاته‌وه به‌کچی ناسک و نازداری

^(١) بخاری. تفسیر: ٤٨٨١. مسلم: جنة ونعيمها: ٧٠٦٩ ترمذی. صفة الجنة: ٢٥٢٣.

^(٢) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(٣) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

لاوی گهنجی شوخ و شهنگ، عهیبی رۆژگاریان تیا نامینئ. (ت-سه‌نه‌ده‌که‌ی غه‌ریبه).

قال الله تعالى: {نَحْنُ قَدَرْنَا بَيْنَكُمْ الْمَوْتَ وَمَا نَحْنُ بِمَسْبُوقِينَ، عَلَىٰ أَنْ تُبَدَّلَ أَمْثَالُكُمْ وَتُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ} (۶۱-۶۰/۵۶).

واته: ئیمه له‌ناوتانا مردنمان بپیارداوه و هووکات و ساتیکمان بۆ دیاری کردووه، ئیمه بئ ده‌سه‌لات و ده‌سته‌وسان نین که‌له‌باتی ئیوه هاویننه‌ی ئیوه له ئینسانیه‌تا دروست بکه‌ین و ئیوه دروست بکه‌ین و داتانبه‌زیننه‌وه له‌ناو شیوه و سیفه‌تیکا که ئیسته به‌یرو خه‌یالتان دا نایئ.

۴۱۴۹- قَالَ أَبُو بَكْرٍ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ شِئْتُ. قَالَ «شِئْتَنِي هُوَذُ وَالْوَاقِعَةُ وَالْمُرْسَلَاتُ وَ (عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ) وَ (إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ)». رواه الترمذي^(۴).

ئهبویه‌کر (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! به‌راستی واپیرویت! فه‌رمووی: سوورته‌ی هوودو سوورته‌ی واقعیعو سوورته‌ی مورسه‌لات و سوورته‌ی عه‌مه‌و سوورته‌ی ته‌کویر پیریان کردم (له‌به‌ر ئه‌و هه‌موو داستان و باسو و خواسه‌ دلته‌زینانه‌ی که‌وان له‌م سوورته‌تانه‌دا). (ت-س/ح).

۴۱۵۰- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «(وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَكْثَمَ تُكْذِبُونَ) قَالَ شُكْرُكُمْ تَقُولُونَ مُطَرِّئًا بَنُوْءَ كَذَا وَكَذَا وَبَنَجْمَ كَذَا وَكَذَا». رواه الشيخان والترمذي. ولفظ مسلم: مُطَرِّئَ النَّاسِ عَلَىٰ عَهْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ «أَصْبَحَ مِنَ النَّاسِ شَاكِرٌ وَمِنْهُمْ كَافِرٌ قَالُوا هَذِهِ رَحْمَةُ اللَّهِ. وَقَالَ بَعْضُهُمْ لَقَدْ صَدَقَ نَوْءُ كَذَا وَكَذَا». قَالَ فَتَنَزَّلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ (فَلَا أُقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ) حَتَّىٰ بَلَغَ (أَلَا أُنَبِّئُكُمْ تُكْذِبُونَ). صدق الله عظيم^(۵).

^(۴) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(۵) مسلم. إيمان: ۲۱۳.

عه‌لی (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی له‌باره‌ی مه‌به‌ست له‌م ئایه‌ته‌وه که ده‌فه‌رمووی: {وَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَكْثَمَ تُكْذِبُونَ} (۸۲/۵۶) واته: کاتی له‌سایه‌ی به‌خششی خوداوه بارانتان بۆ ده‌باری و ده‌بی به‌هۆی رزق و رۆژی بۆتان له‌باتی ئه‌وه‌ی سوپاس و ستایشی خودا بکه‌ن له‌سه‌ر ئه‌م به‌خششه‌گه‌وره‌یه‌ی، که‌چی ده‌چن به‌درۆ ده‌لین: له‌فلانه بورجدا بارانمان بۆ باری. عه‌لی فه‌رمووی: چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌رین) ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه‌ی فه‌رمووی: له‌جیاتی سوپاسی خودا له‌سه‌ر نیعمه‌تی بارینی باران که ده‌بی به‌هۆی پزق و رۆژی بۆتان ده‌چن ده‌لین: له‌فلانه بورجدا به‌هۆی فلانه ئه‌ستیره‌وه بارانمان بۆ باری! (ش/ت) → (ب/۱ ز/۱۷۶ ل/۴۷۹ ف/۳ + ف/۴).

۴۰- سووره‌تی هه‌دید

(مه‌دینه‌یه، ۲۹ ئایه‌ته)

سورة الحديد (مدنية، وهي تسع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۵۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ بَيَّنَّمَا نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) جَالِسٌ وَأَصْحَابُهُ إِذْ أَتَى عَلَيْهِمْ سَحَابٌ فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «هَلْ تَذَرُونَ مَا هَذَا؟». فَقَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «هَذَا الْعَنَانُ هَذِهِ رَوَايَا الْأَرْضِ يَسُوقُهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى إِلَى قَوْمٍ لَا يَشْكُرُونَهُ وَلَا يَذْعُرُونَهُ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ مَا فَوْقَكُمْ؟». قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّهَا سَقْفٌ مَحْفُوظٌ وَمَوْجٌ مَكْفُوفٌ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ كَمْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ سَمَاءَيْنِ وَمَا بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ عَامٍ». حَتَّى عَدَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ مَا بَيْنَ كُلِّ سَمَاءَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ. ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ مَا فَوْقَ ذَلِكَ؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّ فَوْقَ ذَلِكَ الْعَرْشَ وَبَيْنَهُ وَبَيْنَ السَّمَاءِ بُعْدٌ مِثْلُ مَا بَيْنَ السَّمَاءَيْنِ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ تَذَرُونَ مَا الَّذِي تَحْتَكُمْ؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّهَا الْأَرْضُ». ثُمَّ قَالَ «هَلْ

تَذَرُونَ مَا الَّذِي تَحْتَ ذَلِكَ». قَالُوا اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنَّ تَحْتَهَا الْأَرْضَ الْأُخْرَى بَيْنَهُمَا مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ». حَتَّىٰ عَدَّ سَبْعَ أَرْضِينَ بَيْنَ كُلِّ أَرْضَيْنِ مَسِيرَةُ خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ ثُمَّ قَالَ «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ أَنَّكُمْ دَلَّيْتُمْ رَجُلًا بِحَبْلِ إِلَى الْأَرْضِ السُّفْلَى لَهَبَطَ عَلَى اللَّهِ». ثُمَّ قَرَأَ (هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) رواه الترمذي (بسند غريب)^(۱).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئازادی بێ) دەفەرمووی: جارێ پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) خۆی و یارانێ دانیشتبوون، لەوکاتەدا پەلەیی ھەوری ھینا، پیغەمبەری خودا (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: ئایا دەزانن ئەمە چییە؟ عەزیزان کرد: خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: ئەمە ھەرە، ئەمە ئاودیتری زەویە ئەم ھەرە خودا دەبیا بۆ ھۆزی کە نەسوپاسی دەکەن و نە دەپەرستن فەرمووی: ئەی دەزانن ئەمە چییە لەسەر و تانەو؟ گوتیان: خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن فەرمووی: ئەو سەقف (بنمیچ) یکێ پارێزراو، شەپۆلیکی پەنگخواردوو! فەرمووی: ئایا دەزانن کە لێرەو ھەتا ئەوێ چەندە؟ گوتیان خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: لێرەو ھەتا ئەوێ پینج سەد سألەرییە فەرمووی: ئەی دەزانن لەژور ئەویشەو چییە؟ گوتیان خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: لەژور ئەویشەو دوو ئاسمانی ترن، نیوانیان پینج سەد سألەرییە جا ھەتا ھەوت ئاسمانی ژمارد کە نیوانی ھەردوو ئاسمانی بەقەد نیوانی ئاسمان و زەوی بێ. ئینجا فەرمووی: ئەی دەزانن لە ژورووی ئەویشەو چییە؟ گوتیان خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: لەژورووی ئەویشەو عەرش (تەخت و بارەگا)ی خودایە، بەینی عەرش و ئاسمانی ژێری بەقەد بەینی دوو ئاسمان لەیەك دورن فەرمووی: ئەی دەزانن لەژێر ئێو ھەو چی ھەیە؟ گوتیان خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: زەویەکی تر ھەیە فەرمووی: ئەی دەزانن لەژێر ئەویشەو چی ترە؟ گوتیان خوداو پیغەمبەری خودا باشتەری دەزانن، فەرمووی: لەژێر ئەویشەو

^(۱) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

زهوییه‌کی تره نیوانیان پینج سهد ساله پئییه جا هه‌تا هه‌ت زهوی ژمارد، که نیوانی ئەم زهوی تا ئەو زهوی پینج سهد ساله‌پئی بی، له‌پاشا فه‌رمووی: به‌وکه‌سه که گیانی موحه‌مه‌دی به‌ده‌سه، که خودای گه‌وره‌یه، ئەگه‌ر گریمان ئیوه پیاوی به‌گوریسی شو‌پکه‌نه‌وه بو زهوی هه‌ره خوارو له‌ویش هه‌رده‌چیت‌ه‌وه به‌رده‌ستی خوداو خودا له‌هه‌موو شوینی حازره ئەوجا خویندیه‌وه {هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ} (۳/۵۷) واته: خودا له‌هه‌موو مه‌وجودی له‌پیشتره‌وه یه‌که‌م مه‌وجوده، وه‌له‌هه‌موو مه‌وجودی له‌دواتره‌وه دواه‌مین مه‌وجوده که ده‌مین، وه‌هه‌م خودایه‌کی ئاشکرایه‌وه هه‌م خودایه‌کی په‌نه‌انه، وه‌هه‌میشه ئاگای له‌وردو درشتی ئەم بوونه‌وه‌ره هه‌یه (تیرمیزی (خودای ئی رازی بی)، به‌رشته‌یه‌کی نابلاو (غریب) ئەم فه‌رموده‌یه‌ی گپ‌راوه‌ته‌وه).

۴۱۵۲- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضي الله عنه) مَا كَانَ بَيْنَ إِسْلَامِنَا وَبَيْنَ أَنْ عَابَتَنَا اللَّهُ بِهَذِهِ الْآيَةِ (أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ) إِلَّا أَرْبَعُ سِنِينَ. رواه مسلم^(۲).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بی) فه‌رمووی: له‌نیوان موسولمان بوونی ئیمه‌وه گله‌یی خودادا له‌ئیمه، که‌وا ئەو گله‌یه‌یه له‌م ئایه‌ته‌دا باس کراوه ته‌نیا چوار سال بوو، که ده‌فه‌رمووی: {أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ} (۱۶/۵۷) واته:

هه‌تا که‌ی ئیوه‌ی په‌په‌وه‌ی قورئان

دل داناهیتن به‌یادی یه‌زدان! (م)

۴۱- سووره‌تی موحاده‌له

(مه‌دینه‌یه، ۲۲ نایه‌ته)

سورة المجادلة (مدنية، وهي ثنتان وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۵۳- عَنْ خُوَيْلَةَ بِنْتِ مَالِكِ بْنِ نَعْلَبَةَ (رضي الله عنها) قَالَتْ ظَاهَرَ مِنِّي زَوْجِي أَوْسُ بْنُ الصَّامِتِ فَجِئْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَشْكُو إِلَيْهِ وَرَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم)

(۲) مسلم. تفسیر: ۷۴۶۶.

يُجَادِلُنِي فِيهِ وَيَقُولُ «اتَّقِيَ اللَّهَ فَإِنَّهُ ابْنُ عَمِّكَ». فَمَا بَرَحْتُ حَتَّى نَزَلَ الْقُرْآنُ (قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا) إِلَى الْفَرَضِ فَقَالَ «يُعْتِقُ رَقَبَةً». قَالَتْ لَا يَجِدُ قَالَ «فَبِصُومِ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ». قَالَتْ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ شَيْخٌ كَبِيرٌ. قَالَ «فَلْيُطْعِمِ سِتِّينَ مِسْكِينًا». قَالَتْ مَا عِنْدَهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَصَدَّقُ بِهِ قَالَتْ فَأَتَيْتُ سَاعَتِيذَ بَعْرَقٍ مِنْ ثَمَرٍ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنِّي أُعِينُهُ بَعْرَقٍ آخَرَ. قَالَ «قَدْ أَحْسَنْتِ اذْهَبِي فَأَطْعِمِي بِهَا عَنْهُ سِتِّينَ مِسْكِينًا وَارْجِعِي إِلَى ابْنِ عَمِّكَ». رواه أصحاب السنن^(۱).

خه‌وله‌ی کچی مالیکی کوپی شه‌عله‌به (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: شه‌وس کوپی ثابت که می‌ردم بو، ظیهار ی له‌گه‌ل کردم و پیی گوتم: تو له‌سه‌ر من وه‌کوو پشتی دایک و خوشکم وای، منیش چوومه خزمه‌ت پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) و هاوارم بو بردو داستانه‌که‌م بویگی‌پرایه‌وه، فه‌رمووی: له‌م پرووه‌وه هیچ سرووشیکم بو نه‌هاتووه، به‌لام تو له‌سه‌ر ده‌ستووری کوئی جارن له‌ می‌رده‌که‌ت قه‌ده‌غه ده‌بیت منیش گوتم: بوچی؟ خو ته‌لاقی نه‌داووم، جاله‌سه‌ر شه‌مه له‌گه‌ل حه‌زهدا بوو به ده‌مه‌قالی و گوفت و گوتمان و فه‌رمووی: له‌خودا بترسه‌و لای خودا به‌رمه‌ده‌و له‌هیچ حالیکا بیگوویی خودا مه‌که، می‌رده‌که‌یشت هه‌رچون بی خو ئاموژای خوته. ئیتر له‌جیگه‌ی خوّم نه‌جوولام تا شه‌م قورئانه‌هاته خواره‌وه: {قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُجَادِلُكَ فِي زَوْجِهَا: تَا نُهُوئِی که که‌ه‌فاره‌تی ظیهار دیاری ده‌کاو ده‌فه‌رمووی..... وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ أَلِيمٌ} (۴-۱/۵۸) پالفتی مانای ئایه‌ته‌کان (نه‌ک ده‌قی مانا‌که‌یان) شه‌مه‌یه: خودا قسه‌ی هه‌ق ده‌بیستی، بویه گوئی شل کرد بو سکالای شه‌ورنه که له‌گه‌ل تو دا گوفتوگوئی بوو، وه‌هات به‌هاواریه‌وه شه‌م برپاره‌ی له‌م لایه‌نه‌وه‌دا: شه‌و می‌ردانه‌ی که به‌ژنی خو‌یان ده‌لین: تو دایک و خوشکی منی یا وه‌ک دایک و خوشکم وای، شه‌وه به‌وقسه پروته بی به‌لگه‌و پالپشته ژنه‌کانیان نابن به دایک و خوشکیان چونکه دایک له‌شه‌رع و له‌عورفا به‌و ژنه ده‌گوتری که ئاده‌میزادی لی ده‌بی، وه‌لی ده‌بی شه‌وه بزائن که قسه‌و گوتار نابن به‌گوتره و هه‌وانته بکری، ده‌بی ئاگاتان له‌به‌رو دوا قسه‌ی

^(۱) رواه الترمذي لسلمة بن صخر بسند صحيح (شرحه).

خوتان بی، قسہیی نہکەن کہ دژی یاساو شەری خودا بی، وەک ئەم جوړه قسە ناشیرین و ناپەسەندە کہ ظیہارکەر دەیلی، ئەمە زۆر ناشیرین و نا پەسەندو درۆو نابەجییە. لەبەرئەوہ کہ خودا ھەمیشە چاوپۆشی لە ھەلەتان دەکاو دەیەوی بارتان بو راست بکاتەوہ ئەوا بریاری دا! ئەو میردانە ی کہ زیہار دەکەن لەگەڵ ژنی خویاندان لە پاشا پاشگەز دەبنەوہ و ھەز دەکەن چاری قسەکەیان بکەن دەبی لەپیش ئەوہدا کە لەگەڵ ئەو ژنەدا جووت ببن ئەم کە ففارەتە بدن. یا بەندەیی ئازاد بکەن، یا دوومانگ لەسەر یەک بەپۆژوو بن، یا نانی شەست ھەژار بدن. ئەو جا ھەزەرە (دروودی خودای لەسەری) فەرمووی: بەپی ئەم فەرمایشتە ی خودا میردەکەت دەبی بەندەیی ئازاد بکا ئەوسا تۆی بو ھەلەل دەبیئەوہ. گوتم: نییەتی، فەرمووی: دە دەبی دوو مانگ لەسەریەک بەپۆژوو بی. گوتم: ئەی پیغەمبەری خودا! پیریکی ئیختیارە ناتوانی بەپۆژوو بی، فەرمووی: کەواتە دەبی نانی شەست ھەژار بدا. گوتم: ھەر ھیچ شتیکی نییە کە بیکا بەخیر. خەولە گوتی: جا لەو کاتەدا ھەلەلانی خورمایان ھینا بو پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەری) فەرمووی: من نیوہی خورماکە ی بو دەدەم و ئەم پووشە خورمایە ی دەدەم. منیش عەزیم کرد: دە ی منیش ئەو نیوہکە ی تری بو دەدەم فەرمووی: ئافەریم زۆر باشە، دەبچۆ لەجیات ی میردەکەت کە فارەتەکە ی بۆدەو نانی شەست ھەژاری لی بدەو بگەرێرەو بۆلای ئاموزای میردت. (ت-س/ص/د/ن).

٤١٥٤- قَالَ أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ (رضي الله عنه) أَنَّ يَهُودِيًّا أَتَى عَلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) وَأَصْحَابِهِ فَقَالَ السَّامُ عَلَيْكُمْ فَرَدَّ عَلَيْهِ الْقَوْمُ فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «هَلْ تَذَرُونَ مَا قَالَ هَذَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ سَلَّمَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ. قَالَ «لَا وَلَكِنَّهُ قَالَ كَذَا وَكَذَا رُدُّوهُ عَلَيَّ». فَرَدُّوهُ قَالَ «قُلْتَ السَّامُ عَلَيْكُمْ؟». قَالَ: نَعَمْ. قَالَ نَبِيُّ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) عِنْدَ ذَلِكَ «إِذَا سَلَّمَ عَلَيْكُمْ أَحَدٌ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَقُولُوا: «عَلَيْكَ مَا قُلْتَ». قَالَ: (وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ)^(٢).

(٢) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: جوولەکەیی هات بۆلای پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربێ) لەناو یارانیدا بوو، جوولەکەکە لەجیاتى (السلام علیکم) گوتى: (السام علیکم) کۆمەلەى یاران وەلامیان دایەو بەشیوێ وەلامى سلاو. جا حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: زانیتان ئەو کابرایە چى گوت؟ گوتیان: خوداو پیڤەمبەرى خودا بەباشى دەزانن، لەئیمە وابوو کە سلاوی کرد، ئەو پیڤەمبەرى خودا! فەرمووی: نەخەیر سلاوی نەکرد، بەلام لەباتى سلاو گوتى: السام علیکم. واتە: مردن بۆئێو، ئادەى بانگی کەنەو بەم، کەبانگیان کردەو بۆ، فەرمووی: کە هاتیت گوتت: السام علیکم؟ گوتى: بەئى وام گوت: حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: کاتى ئەم خاوەن نامانە، کە ناسراون بەئەهلى کیتاب، سلاویان لى کردن لەو وەلامیاندا بلین: عليك ما قلت: لەوێ گوتت لەسەرت بێ. ئینجا خویندیهو: {وَإِذَا جَاؤُكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ} (۸/۵۸) واتە: کاتى دین بۆلات سلاوت لى دەکەن، بە سلاویکی جیا لەو سلاوێ کە خودا دایناو بۆ ئێو، لەجیاتى (السلام علیکم) پیتان دەلین: (السام علیکم). (ت-س/ص).

۱۵۵- قَالَ عَلِيٌّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) لَمَّا نَزَلَتْ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَةٌ). قَالَ لِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «مَا تَرَى دِينَارًا؟». قُلْتُ: لَا يُطِيقُونَهُ. قَالَ: «فَنَصْفُ دِينَارٍ؟». قُلْتُ: لَا يُطِيقُونَهُ. قَالَ: «فَكُم؟». قُلْتُ: شَعِيرَةٌ. قَالَ: «إِنَّكَ لَزَهِيْدٌ». قَالَ فَتَزَكَّتْ (أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ) الْآيَةَ. قَالَ فَبَيَّ خُفِّفَ اللَّهُ عَنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ. رواهما الترمذي^(۳).

عەلى (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: کاتى ئایەتى {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ} تا کۆتایی هاتە خوارەو، کە ئایەتى دوازدەیه لە سوورەتى پەنجاو هەشت، کە ماناکەى وایە: ئەو کەسانى کە بپرواتان هیناو! کاتى دەتانەوى

^(۳) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

قسه‌ی دوو به دوو به په‌نامه‌کی له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا بکه‌ن، ئەوا له‌پیش قسه‌ی کردنه‌که‌دا خیری بکه‌ن به‌ه‌زاران، کاتی ئەمه‌هاته‌ خواره‌وه‌ه‌زه‌رت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) راویژی پێ کردم و پێی فەرمووم: ئەو خیره‌ چەندی بێ؟ به‌پای تۆ لیڤه‌یی باشه؟ گوتم: لیڤه‌یه‌ زۆره‌ له‌تاقه‌تیاندا نییه‌، فەرمووی: ئەی نیولیره‌ باشه؟ گوتم: ئەویش هەر زۆره‌، فەرمووی: ئەی چەنی باشه؟ گوتم: سه‌نگی ده‌نکه‌ جوویی زی‌ر به‌سه‌. فەرمووی: به‌راستی تۆ که‌م خوازی و زۆر که‌مت دانا جا ئەم ئایه‌ته‌ تا دوا‌یی هاته‌ خواره‌وه‌: {أَأَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيَّ نَجْوَاكُمْ صَدَقَاتٍ} (۱۳/۵۸) واته‌: وادیاره‌ له‌وه‌ ده‌ترسن که‌له‌پیش چپه‌و قسه‌ کردنی دوو به‌دووی په‌نامه‌کی له‌گه‌ل ه‌زه‌رتدا خیری بکه‌ن، له‌به‌رئه‌وه‌ ئەمه‌تان نه‌کرد، وه‌ خودایش چاوپۆشی لی کردن، ده‌ی نوێژه‌کاناتان بکه‌ن و، زه‌کاتی ماله‌کانتان بده‌ن و، په‌یره‌وی فەرمانی خودا و پیغه‌مبه‌ری خودا بکه‌ن، خودا ناگای له‌هموو کارو کرده‌وه‌و گوتارو ره‌فتاریکتانه‌.

عه‌لی (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: خودا به‌ه‌وی منه‌وه‌ ئەم بارو ئه‌رکه‌ی سووک کردو ئەم دیارییه‌ی له‌سه‌ر شانی ئەم گه‌لی ئیسلامه‌ لا‌برد (ت-س/ح).

پیاو که‌سه‌یری ئەو ه‌هموو شه‌پۆل و لافاوو گه‌رده‌لوول و هی‌رش‌ی بێ دینی و خراپه‌و زو‌لم و زۆرو بێ ره‌ه‌وشتییه‌ ده‌کا که‌ له‌ه‌هموو لایه‌که‌وه‌ ووروژمی هی‌ناوه‌و سه‌ر پووی زه‌وی سه‌راسه‌ر ده‌لیی گۆمه‌و لافاوی تاوان په‌نگی تیا خواردۆته‌وه‌، پیاو که‌ ئەم حا‌له‌ به‌چاوی سه‌ری خۆی ده‌بینی زه‌نده‌قی ده‌چی، ووره‌ به‌رده‌دا، ده‌ستی سارد ده‌بیته‌وه‌، خۆی به‌شی‌ت ده‌زانی، خۆی به‌خۆی ده‌لی: ئه‌ری تۆ خه‌ریکی چیت، وه‌ک کابرای ئاره‌قخۆر گو‌تی: دیاره‌ خه‌له‌فاوی و ده‌ته‌وی مردووی ناو گۆپ زیندوو بکه‌یته‌وه‌!

به‌لام وه‌ک ئەه‌لی ئه‌عراف که‌ ئاو‌ری له‌ به‌ه‌شتییه‌کان ده‌ده‌ینه‌وه‌ خیره‌ت ده‌ده‌ینه‌ به‌رخۆمان و ووره‌مان به‌رز ده‌بیته‌وه‌و ئومیدمان به‌که‌رم و به‌خشش و سو‌زه‌بای میهروره‌حمه‌تی خودا قه‌وی ده‌بی، وه‌ک ده‌نگی له‌ پشت په‌رده‌ی غه‌یبه‌وه‌ بچپینی به‌ گو‌یی پیاوانی خودادا: ئیوه‌ ته‌نیا نین، دل‌تان سارد

نەبیتهوه، خودا له گەڵ ئیوهیه، نەصرەت و سەرکەوتن بە دەستی خودایه، به‌زۆری و بۆری سوپا نییه، فەرمایشتەکه‌ی حەزەرەتی ئیبراهیم (برۆدی خودای لەسەرب) بکەن بە سەر مەشق، کە لە دەست زۆلم و زۆر، ولاتە و ولات، بۆ پاراستنی دینی خۆی کۆچی دەکرد تا سەرەنجام فیرەوونی میصر تەماعی کردە نامووسی و، خاتوو سارای خیزانی برد بۆ ئیشی خراپ، بەلام ئیبراهیم وورە‌ی بەرنەداو دەستی لە دینی خۆی هەڵنەگرت و بە یانی حال و بارو دۆخی ئەهلی ئیمانی سەر پووی زەوی زەمانی خۆیی بەم ووشەیه کردو فەرموو: **والله ان على الأرض مؤمنٌ غیری وغیرک: سویندم بەخودا لەسەر پووی زەوی خۆم و خۆت نەبێ ئە‌ی سارە! یەک موسولمانی تر نییه! جا ئەوه‌بوو خودا نامووسی پاراست و سەری خست و سەر پووی زەوی پرکرد لە ئیمان و ئیسلام و بەندەگانی باشی خۆی، ئیتر قسە هەزارەو یەکی بە کارە، پەنا بە خودا، ئەوه‌ی لەسەر ئیمەیه وەکوو کوردان دە‌لێن: هەتا مردن کردن. لە خوداش داوا دەکەین کە رەنجەرۆ نەبین و لەم گۆششە پیرۆزەدا کردە‌ی ئیمەو برده‌ی بانەبێ. ئەمەیش حالی دنیا یە لەم چەرخە‌ی ئیمەدا:**

گەر لەگەڵ دنیا (موجادەلە) کەین

تا (حەشر) دە‌بێن پازو گلە‌کەین

گوتم بە دنیا: نە‌رێن بەس نییه

لەم (تێکە و لێکە و کەس بەکەس نییه)؟

گوتم: پیاوی خوا هیچ بە دەس نییه

ئیتێر چس دە‌بێن، هیچ مە‌بەس نییه

بۆیه وەک دۆزەخ هەر دە‌لێم: بابێ

گە دەم بەم هەموو گەندە پر نابێ!!

٤٢- سووره‌تی حه‌شر

(مه‌دینه‌یه، ٢٤ نایه‌ته)

سورة الحشر (مدنية، وهي أربع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٥٦- عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ (رضي الله عنه) قُلْتُ لَابْنِ عَبَّاسٍ سُورَةُ التَّوْبَةِ قَالَ التَّوْبَةُ؟ هِيَ الْفَاضِحَةُ، مَا زَالَتْ تَنْزَلُ وَمِنْهُمْ وَمِنْهُمْ، حَتَّى ظَنُّوا أَنَّهَا لَمْ تَبْقَ أَحَدًا مِنْهُمْ إِلَّا ذَكَرَ فِيهَا. قَالَ قُلْتُ سُورَةُ الْأَنْفَالِ؟ قَالَ: نَزَلَتْ فِي بَدْرٍ. قَالَ قُلْتُ: سُورَةُ الْحَشْرِ. قَالَ: نَزَلَتْ فِي بَنِي النَّضِيرِ. رواه الشيخان^(١).

سه‌عیدی کوپی جوبه‌یر (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: گوتم به‌عه‌بدوللای کوپی عه‌بباس ئاموژای پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ریئ) و په‌زای خوداش له‌عه‌بدوللای ئاموژای بئ: هو‌ی هاتنی سووره‌تی ته‌وبه‌ چی بوو؟ فه‌رمووی: سووره‌تی ته‌وبه‌ی چی؟! بو‌نالئی سووره‌تی ئابروو بردن و ریسواکردنی ناپاک و مونا‌فقه‌کان! له‌کاتئ خویدا هه‌موو جارئ که ئایه‌ته‌کانی ئه‌م سووره‌ته ده‌هاتنه‌ خواره‌وه‌و کو‌مه‌ل کو‌مه‌ل ناپاکه‌کانیان که‌شف ده‌کردو ده‌یان‌فه‌رموو: هه‌ندیکیان حالئ ئه‌مه‌یه‌و هه‌ندیکی تریان حالئ ئه‌وه‌یه، نا پاکه‌کان زه‌نده‌قیان ده‌چوو، له‌دل‌ه‌وه‌ ده‌یان‌گوت: واب‌روا که‌سمان لئ ده‌رناکا: یه‌ک به‌یه‌ک هه‌موومان که‌شف و پ‌یسوا ده‌کا. گوتم: ئه‌ی هو‌ی هاتنی سووره‌تی ئه‌ن‌فال چی بوو؟ فه‌رمووی: له‌باره‌ی جه‌نگی به‌دره‌وه‌ هاته‌ خواره‌وه‌، گوتم: ئه‌ی سووره‌تی حه‌شر؟ فه‌رمووی: له‌باره‌ی جووله‌که‌کانی هو‌زی به‌نی نه‌ضیره‌وه‌ هاته‌ خواره‌وه‌ (ش).

٤١٥٧- قَالَ ابْنُ عُمَرَ (رضي الله عنهما) حَرَّقَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَقَطَعَ وَهِيَ الْبُؤَيْرَةُ فَتَزَلَّتْ (مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لِينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَيَاذَنَ اللَّهُ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ). رواه البخاري والترمذي^(٢).

(١) بخاري. تفسير: ٤٨٨٣، ٤٠٢٩، ٤٨٨٢، ٤٦٤٥. مسلم: تفسير: ٧٤٧٤.

(٢) بخاري. تفسير: ٤٨٨٤.

ئیبینو عومەر (خودایان ئی رازی بئ) فەرمووی: کاتئ پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) پره‌زه‌دار خورماکانی به‌نی نه‌ضیری سووتاندو فەرمانی دا به‌پرینیان، که‌له بووه‌یره بوون، که‌ نزیک‌ی دوو میل له مه‌دینه‌وه دووره، جووله‌که‌کان به‌مه ئاگریان تئ به‌ربوو، گوتیان: ئه‌ی موحه‌مه‌د! تو له لایه‌که‌وه ده‌لییت من پیغه‌مبهرم، که‌چی له‌لایه‌کی تره‌وه ده‌چی په‌زو باخ دا ده‌هیندی و داری به‌ریی و دره‌ختی به‌ردار ده‌سووتینی و داده‌پاچی، ئه‌مه چی به‌سهر چی‌یه‌وه‌یه؟ جا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارد: {مَا قَطَعْتُمْ مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ} (۵/۵۹) واته: هه‌رچی ئیوه پریتان له باخه‌کانی به‌نی نه‌ضیر، یا هیشتانه‌وه به‌راوه‌ستاوی له‌سهر ره‌گ و ریشه‌ی خو‌ی، هه‌مووی به‌فەرمانی خودا بوو، هه‌تا کافرانی پیچاوشکی‌ن ببن و ئه‌و به‌دکارو فاسیق و له‌په‌یمان ده‌رچوانه په‌نجه‌پۆو ریسوا ببن به‌فەرمانی خودا (ب/ت).

۴۱۵۸- قَالَ عُمَرُ (رضي الله عنه) كَانَتْ أَمْوَالُ بَنِي النَّضِيرِ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ (صلی الله علیه وسلم) مِمَّا لَمْ يُوجِفِ الْمُسْلِمُونَ عَلَيْهِ بِخَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ، فَكَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) خَاصَّةً، وَكَانَ يُنْفِقُ مِنْهَا عَلَى أَهْلِهِ نَفَقَةً سَنَّتِهِ، ثُمَّ يَجْعَلُ مَا بَقِيَ فِي السَّلَاحِ وَالْكَرَاعِ، غُدَّةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ. رواه البخاري (بل رواه الخمسة. أنظر مبحث الفیء من كتاب الجهاد)^(۳).

عومەر (خودای ئی رازی بئ) فەرمووی: ئه‌و مال و تالانییه که‌ده‌ستی پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) که‌وت، له‌مالی به‌نی نه‌ضیر، خودا ده‌ستی پیغه‌مبهری خستبوو، موسولمانان به‌تاودانی ماین و ئه‌سپ و به‌غاردانی وشترو به‌جه‌نگ په‌یدایان نه‌کردبوو، وه ئه‌و مال و تالانییه به‌ر ئه‌م ئایه‌ته‌ ده‌که‌وی که‌ ده‌فهرموئ: {وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا أَوْجَفْتُمْ عَلَيْهِ مِن خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ} ئه‌وی خودا ده‌ست پیغه‌مبهری خو‌ی خست له‌مالی مفتی بئ ئاره‌قی به‌نی نه‌ضیر ئیوه (ئه‌ی له‌شکری ئیسلام!) بو په‌یداکردنی ئه‌و مال هه‌یج ئه‌سپ و

(۳) بخاری. تفسیر: ۴۸۸۵.

ووشتریکتان تاونه‌داوه، به‌لکوو خودا به لوتفی خو‌ی ره‌خساندبووی بو‌ی. عومهر فه‌رمووی: جا له‌به‌ر ئه‌وه ئه‌م مال و سامانانه به‌تایبه‌تی هه‌ریوو بوون به‌هی پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌رین) ئازوو‌قه و مه‌صره‌فی سالیکی خیزان و که‌س و کاری خو‌ی لێ داده‌نا و هه‌رچی ده‌مایه‌وه له‌وه دایده‌نا بو‌ ئیش و کار و پیویستی موسولمانان و صه‌رفی ده‌کرد بو‌ ئاماده‌کردنی چه‌ک و تفاق‌ی جه‌نگ و وولاخ، له‌پێگه‌ی خودادا ده‌یکرد به‌که‌ره‌سته‌ی جه‌نگ (ش/د/ت/ن).

۱۵۹- → (ب/۳ ز/۴۵ ل/۱۴۶ ف/۳)^(۴).

۱۶۰- → (ب/۱ ز/۹ ل/۵۳ ف/۵)^(۵).

۱۶۱- (ب/۵ ز/۷ ل/۳۴ ف/۱)^(۶).

له‌ ئه‌صلی عه‌ره‌بییه‌که‌دا به‌رگی سنی (ص/۳۱۹) هه‌دیثی یه‌که‌م باسی

(وصية عمر والبيعة لعثمان).

۱۶۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَصَابَنِي الْجَهْدُ فَأَرْسَلَ إِلَى نِسَائِهِ فَلَمْ يَجِدْ عِنْدَهُنَّ شَيْئًا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «أَلَا رَجُلٌ يُضَيِّفُ هَذِهِ اللَّيْلَةَ يَرْحُمُهُ اللَّهُ». فَقَامَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ. فَذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ فَقَالَ لَامْرَأَتِهِ: ضَيِّفِي رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) لَا تَدْخِرِيهِ شَيْئًا. قَالَتْ: وَاللَّهِ مَا عِنْدِي إِلَّا قُرْتُ الصَّبِيَةِ. قَالَ: فَإِذَا أَرَادَ الصَّبِيَةُ الْقَشَاءَ فَنَوِّمِيهِمْ، وَتَعَالَى فَاطْفِي السَّرَاجَ وَكَطِّوِي بُطُونَنَا اللَّيْلَةَ. فَفَعَلَتْ ثُمَّ غَدَا الرَّجُلُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ: «لَقَدْ عَجِبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ - أَوْ ضَحِكَ - مِنْ فُلَانٍ وَفُلَانَةٍ». فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ). رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ. نَسَأَ اللَّهُ التَّوْفِيقَ لِمَا يُحِبُّ وَيَرْضَى^(۷).

(۴) بخاري. تفسير: ۴۸۸۶، ۴۸۸۷، ۵۹۳۱، ۵۸۳۹، ۵۹۴۳، ۵۹۴۸.

(۵) تقدم في المجلد الأول. تسلسل ۹ رقم: ۶۵/۵.

(۶) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل: ۷ = ۳۲۷۱/۱.

(۷) بخاري. مناقب الأنصار: ۳۷۹۸، ۴۸۸۹ = تجريد/ ۴ ل/ ۱۷۴ رقم: ۱۴۸۹. مسلم: أشربة: ۵۳۲۷.

ترمذي. تفسير القرآن: ۳۳۰۴.

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیاوی ھاتە خزمەتی ھەزەرە (دروودی خودای لەسەربێ) گوتی: ئەو پێغەمبەری خودا! لەبرسانا لاکە ی سەرم دی! ئەویش یەکە یەکە ناردی بۆ خواردن بۆلای ھاوسەرەکانی خۆی، (پەزای خودایان لەسەربێ)، بەلام ھیچی لێ ھەلنەکێراندن، ئەوجا فەرمووی: ئای بۆ پیاوی ئەم شەو دالەدی ئەم پیاو بەداو میوانداریی پێ بکا، (رەحمەتی خودای لێ بێ) پیاوی لە یاریدەدەران (ئەنصار) ھەلسا گوتی: ئەو پێغەمبەری خودا! من میوانداریی بۆ دەکەم. جا رویشتنەووە لەمالەووە بەژنەکە ی خۆی گوت: ئەمە میوانی پێغەمبەرە (دروودی خودای لەسەربێ) ھیچ درێغی لەگەڵ مەکە، ژنەکە ی گوتی: بەخودا بەس خۆراکی منداڵەکان گومان دەبەم، گوتی: کاتێ منداڵەکان داوای شیویان کرد گورگانه شەویان بۆ بکەو بیانخەوینەو کەنانەکەت بۆ ئێمە دانا، بەبیانوی چراچاک کردنەووە خۆشت وەرەو چراکە بکوژینەووە، ئەم شەو خۆمان بەسکی خالی شەو دەکەینەووە، با میوانەکە ی پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) بێ خزمەت نەبێ و نانەکە ی بەتێرو تەسەلی بخوا، شەوی ھەر شەویکە، ھەرچۆنێ بێ دەپوا، ژنەکەیشی وای کرد، جا بۆ بەیانی کە پیاو کە چۆووە بۆ خزمەتی ھەزەرە (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی (دروودی خودای لەسەربێ): بەراستی خودای بالادەست و شکۆدار ئەم شەو سەیری ھات لەکاری ئەم پیاووە ژنەکە ی یا فەرمووی: خودا پێکەنینی لەکاری شیرین و جوانیان ھات ئەوەندە ی پێ خوش بوو جا خودای گەورەیش ئەمە ی ناردە خوارەووە: {وَيُؤْتِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ} (۹/۵۹) واتە: ھەرچەند خوشیان نەداراوە کەم دەستن و دەستیان کورتە لەگەڵ ئەو شەو چاویان لەپیاووەتی و خێرکردن نەترساوە → (ش/ت).

٤٣- سوورەتی مومتەھینە

(مەدینەییە، ۱۳ نایەتە)

سورة الممتحنة (مدنية وهي ثلاثة عشر آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٦٣- عَنْ عَلِيٍّ (رضي الله عنه) قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَنَا وَالزُبَيْرُ وَالْمِقْدَادُ فَقَالَ: اطْلُقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاخٍ، فَإِنَّ بِهَا ظِعِينَةً (امرأة في هَوْجٍ اسْمُهَا

سَارَةَ مَعَهَا كِتَابٌ، فَخَذُوهُ مِنْهَا. قَالَ فَأَطْلَقْنَا تَعَادَى بَنَا خَيْلُنَا حَتَّى أَتَيْنَا الرُّؤْسَةَ، فَإِذَا نَحْنُ بِالطَّعِينَةِ قُلْنَا لَهَا: أَخْرِجِي الْكِتَابَ. قَالَتْ: مَا مَعِيَ كِتَابٌ. فَقُلْنَا لَتُخْرِجَنَّ الْكِتَابَ أَوْ لَتُنَلْقَيْنَ الثِّيَابَ، قَالَ: فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ عِقَاصِهَا (شعرها المضفور)، فَأَتَيْنَا بِهِ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَإِذَا فِيهِ مِنْ حَاطِبِ بْنِ أَبِي بَلْتَعَةَ إِلَى نَاسٍ بِمَكَّةَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، يُخَيِّرُهُمْ بَعْضُ أَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «يَا حَاطِبُ مَا هَذَا». قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَا تَعْجَلْ عَلَيَّ، إِنِّي كُنْتُ أَمْرًا مُلْصَقًا فِي قُرَيْشٍ وَلَمْ أَكُنْ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَكَانَ مِنْ مَعَكَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ مَنْ لَهُمْ قَرَابَاتٌ، يَحْمُونَ أَهْلِيهِمْ وَأَمْوَالَهُمْ، فَأَحْبَبْتُ إِذْ فَاتَنِي ذَلِكَ مِنَ النَّسَبِ فِيهِمْ أَنْ أَتَّخِذَ عِنْدَهُمْ يَدًا يَحْمُونَ قَرَابَتِي، وَلَمْ أَفْعَلْهُ ارْتِدَادًا عَنْ دِينِي، وَلَا رِضًا بِالْكَفْرِ بَعْدَ الْإِسْلَامِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «أَمَّا إِنَّهُ قَدْ صَدَقَكُمْ». فَقَالَ عُمَرُ يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعْنِي أَضْرِبَ عُنُقَ هَذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ «إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَذْرًا، وَمَا يُذَرِّكَ لَعَلَّ اللَّهَ أَطَّلَعَ عَلَيَّ مَنْ شَهِدَ بَذْرًا قَالَ أَعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ». فَأَنْزَلَ اللَّهُ السُّورَةَ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ). رواه الأربعة^(١).

له‌عه‌لییه‌وه (په‌زای خودای له‌سهر بن) ده‌گپ‌رنه‌وه، ده‌فه‌موئ: کاتئ بئ بپرواکانی مه‌ککه په‌یمان‌ه‌که‌ی حوده‌ییییه‌یان شکان پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهر بن) بپریاری دا که‌شاری مه‌ککه بگری، وه فه‌رمانی دا به موسولمانه‌کان که خو‌یان ئاماده بکه‌ن بو جه‌نگ، حاطه‌بی کوپی ئه‌بویه‌لته‌عه، له‌ژی‌ره‌وه کاغه‌زی ده‌نوو‌سی بو دانیش‌توانی مه‌ککه، که ئاگاتان له‌خوتان بئ، چونکه پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهر بن) له‌م روژانه‌دا دیته سه‌رتان و ده‌دا به‌سه‌رتانا، وه به‌دزییه‌وه به‌ژنیکی مه‌ککه‌یی دا ده‌ینی‌ری بویان، جا چه‌ره‌تی جویره‌ئیل (دروودی خودای له‌سهر بن) دیت بولای چه‌ره‌ت و ئه‌م هه‌واله‌ی پی ده‌داو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهر بن) من و زوبه‌یرو میقدادی ناردو فه‌رمووی: بپرون هه‌تا ده‌گه‌نه باخچه‌ی

(١) بخاری. معازی: ٤٨٩٠، ٣٠٠٧، ٣٠٨١، ٣٩٨٣، ٤٢٧٤، ٦٢٥٩، ٦٩٣٩ = ته‌ج‌رید/ ٤/ ل/ ٤٩٩ ژماره/ ١٧٠٤.

مسلم. فضائل الصحابة: ٦٢٥١ ترمذی. تفسیر القرآن: ٣٢٠٥، أبو داود. جهاد: ٣٦٥.

خاخ لەویدا ئافرهتیکى که ژاوه نشینی لىیه، کاغه زىكى پىیه لىی بسینن
 ئەگەر کاغه زه کهى نه دانئ بیکوژن، جا به غار رویشتین و ماینه کانمان تاودا
 هه تا چوینه باخچه که، که سهیرمان کرد واژنه که لهوپییه، وه داواى
 که غازه که مان لى کرد، حاشای کردو گوتى کاغه زم پى نییه، جا گوتمان: یا
 کاغه زه که مان دده دیتى یا ده بى خۆت پرووت و قووت بکه یته وه یا ده تکوژین،
 ئەو جا ژنه که کاغه زه کهى له ناو لوى په لکه کانی دهرهینا و ژنه که و نامه که مان
 برد بۆلای پیغه مبهەر (دروودی خودای له سهرین) که نامه که مان خوینده وه ئەمەى
 لى نووسرابوو، له حاطه بى کوپى ئەبو به لته وه بو فلان و فلان، که ناوى چەن
 که سى بوون له بتپه رسته کانی مه که، وه هه والى هه ندی له کارو بارى
 پیغه مبهرى بو نووسی بوون که دهیه وئ بجى بو سهریان، جا پیغه مبهەر (دروودی
 خودای له سهرین) حاطه بى بانگ کردو فهرمووى: ئەى حاطه ب! ئەمه چیه؟ ئەم
 کاغه زه ت بو نووسیوه؟ ئەویش گوتى: ئەى پیغه مبهرى خودا! په له لى مه که
 تامه سه له که تان بو پروون ده که مه وه به خوا ئەوه تى موسولمان بووم نه له دین
 هه لگه پراومه ته وه و نه ناپاکى و مونافقیم کردو وه، به لام من بابیه کی به پرائى
 بووم له ناو هۆزى قوپه ریش داو له خویمان نه بووم و ژن و منداله کانم له ناو
 ئەواندا به جیماون، ئەم هه موو کوچکه رانه ی که له گه ل تۆدان هه موو که سوکارو
 خزم و خویشیان له مه که ههیه، که ئاگادارى مال و منداله کانیان ده کهن
 له وئ، ته نیا من نه بى، جا له بهر ئەوه ی که به خزمایه تى هیچم بۆناکرئ،
 ویستم بهم شیویه ده ستیاویکیان له گه ل دا بکه م، هه تا به رابه ربه وه ئەوانیش
 ئاگادارى خزمه کانم بکه ن، ئەگینا نه له بهر بى بروائى و نه له بهر هه لگه پراوه
 له ئایینی خۆم ئەمه م نه کردو وه.

پیغه مبهەر (دروودی خودای له سهرین) فهرمووى: قسه ی راستى بو کردن عومه ر
 (خودای ئى رازى بى) گوتى: ئەى پیغه مبهرى خودا! لیم گه رئ ئەمه ناپاکه با له ملی
 بده م؟ فهرمووى (دروودی خودای له سهرین): ئەمه له یارانى به دره، چۆنى ده کوژیت تۆ
 چووزانیت؟ به لکوو خودای بالاده ست و خاوه ن شکۆ پرووى قسه ی کرد بپته
 یارانى به درو مژده ی دابنى و پى فهرمووبن: به ئاره زوى خۆتان چى ده کهن

بیکن، من هر له ئیستاوه لیقان خوش بووم، له‌بەر ئه‌وه‌ی که به‌شداری ئه‌م جه‌نگه‌ پیرۆزه‌یه‌تان کردووه‌ جا له‌شانی ئه‌ودا ئه‌م ئایه‌ته‌ دابه‌زی: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ} (١/٦٠) واته: ئه‌ی کۆمه‌له‌ی موسوڵمانان! هه‌رگیزاو هه‌رگیز کافرو بێ برۆیان (که‌هه‌م دوژمنی من و هه‌م دوژمنی ئێوه‌) مه‌گرن به‌دۆستی خۆتان. (ش/د/ت).

قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَاِمْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَأَنْ هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ} (١٠/٦٠) واته:

ئه‌ی که‌سانێ که‌باوه‌ری ساغتان به‌ خودا و پیغه‌مبه‌ری خودا هه‌یه، کاتێ ژنه‌ خاوه‌ن باوه‌رپه‌کان کۆچیان کردو هاتن بۆناو ئێوه، ئه‌وه‌ له‌ پێش‌ا تاقییان بکه‌نه‌وه، که‌هه‌ر بۆ په‌زای خودا کۆچیان کردووه‌ و په‌نایان هێناوه‌ بۆلای ئێوه، نه‌وه‌ک له‌بەر دلداری و شتی وا، هه‌رچه‌ند خودا خۆی راستیی هه‌موو پروداوی زۆر به‌باشی ده‌زانێ و ئاگای له‌ باوه‌رو ئیمانی ئه‌وانه، جا ئه‌گه‌ر بۆتان ده‌رکه‌وت که‌ئه‌و ژنانه‌ له‌ده‌ستی کو‌فر کۆچیان کردووه‌ و موسوڵمانان ئیتر مه‌یان ده‌نه‌وه‌ به‌می‌رده‌ بێ برۆاکانیان، چونکه‌ نه‌ ئه‌مانه‌ حه‌ل‌لن بۆ ئه‌وان و نه‌ئه‌وانیش حه‌ل‌لن بۆ ئه‌مان!

١٦٤-٤ - قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يَمْتَحِنُ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ بِهَذِهِ الْآيَةِ، يَقُولُ اللَّهُ (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ) إِلَى قَوْلِهِ (غُفُورٌ رَحِيمٌ). قَالَ عُرْوَةُ قَالَتْ عَائِشَةُ فَمَنْ أَقْرَبُ بِهَذَا الشَّرْطِ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ قَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «قَدْ بَايَعْتُكَ». كَلَامًا وَلَا وَاللَّهِ مَا مَسَّتْ يَدُهُ يَدَ امْرَأَةٍ قَطُّ فِي الْمُبَايَعَةِ، مَا يُبَايِعُهُنَّ إِلَّا بِقَوْلِهِ «قَدْ بَايَعْتُكَ عَلَى ذَلِكَ». رواه البخاري والترمذي^(٢).

(٢) بخاري. تفسیر: ٤٨٩١.

عائیشه (خودای ئازای بێ) فه‌رمووی: جاران ئه‌و ئافره‌تانه‌ی که موسولمان ده‌بوون و کۆچیان ده‌کرد بۆلای پیغه‌مبه‌رو مال و می‌ردی خۆیانیان به‌جۆ ده‌هێشت و ده‌هاتنه‌ ناو موسولمانان چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) به‌پی‌ی ئه‌م ئایه‌ته‌ تا‌قی ده‌کردنه‌وه: {یا ایها النبی...} تا دوا‌یی. ئه‌م ئایه‌ته‌ له‌م شوینه‌ دا رابورد → (ب/ ۱ ز/ ۸ ل/ ۹ ف/ ۶) عائیشه فه‌رمووی: جا هه‌رژنێ له‌و ژنانه‌ که موسولمان ببوونایه‌ ددانی بنایه‌ به‌م شه‌ش مه‌رجه‌ دا ئیتر پیغه‌مبه‌ر به‌ده‌م پی‌ی ده‌فه‌رموو: ئه‌وا په‌یمانم له‌گه‌ڵ به‌ستیت مه‌نده‌ی فه‌رمووده‌که‌ش له‌پی‌شه‌وه‌ له‌هه‌مان شویندا رویشت (ب/ت).

٤٤- سووره‌تی صف

(هه‌ندێ ده‌لێن مه‌که‌یبه‌و هه‌ندێ ده‌لێن مه‌دینه‌یبه‌، جواره‌ نایه‌ته‌)

سورة الصف (مکة أو مدینة، وهي أربع عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٦٥- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَلَامٍ قَعَدْنَا نَقَرًا مِنْ أَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَتَذَاكَرْنَا فَقُلْنَا لَوْ نَعْلَمُ أَىَّ الْأَعْمَالِ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ لَعَمَلْنَاهُ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (سَبِّحَ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ). رواه الترمذي^(١).

عه‌بدوللای کوری سه‌لام (ره‌زای خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رمووی: کۆمه‌لێ له‌یارانی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) بووین، دانیشتبووین و له‌ناو خۆمانا گو‌فت و گو‌مان ده‌کرد، گوتمان: ئه‌گه‌ر بمانزانایه‌ چه‌ کرده‌وه‌یێ له‌لای خودا زۆر چاکه‌و په‌سه‌نده‌ ده‌مان کرد جا خودا ئه‌مه‌ی نارده‌ خواره‌وه‌: {سبح لله...} تاد. واته‌: سه‌رو خوارو ژوور، ئاسمان و زه‌وی، خۆیان و هه‌رچی له‌ناویانایه‌ خودا به‌هه‌ق ده‌زانن و به‌پاک و بێ گه‌ردو بێ خه‌وشی داده‌نی، خودا خودایه‌کی

^(١) سکت عن درجته الشارح.

خاوەن دەستەلاتەو داناو زانایە. ئەه‌ی موسوڵمانینە! مەنئ بپیون
کەسەر بگری، قەسەیی بکەن کە جئ و شوینی هەبئ، ووتارو کردارتان
ئاسمان و رێسمان نەبئ (ت).

قال الله تعالى: {وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ
مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ
بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ} (٦/٦١) واته:

خودای گەورە دەفەر موی: ئەه‌ی خۆشەویست! ئەو داستانه جوانە
شیرینەه‌ی عیسانی کوپی مەریەم باس بکە بۆ موسوڵمانان، کە تەبلیغی قەومی
جووی کردو پیی فەر موون: ئەه‌ی نەوه‌ی ئیسرا ئیل! باش بزائن یە کەم من
پیغەمبەری خودام ره‌وانە یکردووم بۆسەر ئیوه‌ دووهم باوه‌رم هەیه‌ بە تەورات
کە لە پیش مندا خودا بە سرووش ناردوویەتی بۆ موسا، نامەه‌ی خودایه‌و
راستەو دروستە سییەم موژدە دەم بە هەموو کەسئ، کە پیغەمبەریکی راست
لە پاش من دیت ناوی ئەحمەدە، جاکاتئ ئەو پیغەمبەرە کە ناوی ئەحمەدە
هات بۆ ناویان، بە بەلگەو نیشانەه‌ی ئاشکراوه‌، لەباتی باوه‌ری پی بکەن
گوتیان: ئەم قورئانە جادوویەکی دیارییه‌!

٤١٦٦ - → لە پیشەوه‌ رابوورد، لەباسی (مولد النبي (صلی الله علیه وسلم)
ونسبه‌ وأسماؤه‌) فەر موودەه‌ ژمارە چوار^(٢).

٤٥- سوورەتی جومعه‌

(مەدینەییە، ٢١ نایەتە)

سورة الجمعة (مدنية، وهي إحدى عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٦٧ - لەباسی (فضل فارس) دا رابورد، فەر موودەه‌ یە کەم و دووهم^(١).

^(٢) تقدم برقم: ٢٠٨٢/٤ مجلد/٤ ت/٨٢.

٤١٦٨ - عَنْ جَابِرٍ (رضی الله عنه) قَالَ: أَقْبَلْتُ عِیرَ یَوْمِ الْجُمُعَةِ وَكُنْتُ مَعَ النَّبِیِّ (صلی الله علیه وسلم) فَتَارَ النَّاسُ إِلَّا اثْنَا عَشَرَ رَجُلًا فَأَنْزَلَ اللَّهُ (وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُوا إِلَيْهَا). رواه البخاري والترمذي والله أعلم^(۱).

جابر (خودای ئا رازی بئ) فهرمووی: له‌پوژئ هه‌ینی دا، له‌ خزمه‌ت پی‌غه‌مبه‌ردا بووین، خه‌ریکبوو خوتبه‌ی هه‌ینی ده‌خوینده‌وه، له‌وکاته‌دا له‌ شامه‌وه کاروانئ هات، ده‌هۆل و زوپنا له‌پیشیه‌وه بوو، تا مه‌ردووم بزائن که‌وا کاروانه‌که‌ گه‌یشه‌ جئ، ئیتر خه‌لکه‌که‌ ووتاره‌که‌یان به‌جئ هیشت و له‌مزگه‌وت ده‌رچوون و ده‌رپه‌پین بۆلای کاروانه‌که‌، بۆ شت کپین، ته‌نیا دوازه‌ که‌س له‌خزمه‌تی هه‌ره‌تدا مانه‌وه (له‌شه‌رحه‌که‌دا: ده‌فه‌رموئ: هه‌ندی ده‌لئین: سیازده‌که‌س و هه‌ندی ده‌لئین چواره‌ که‌س و هه‌ندی ده‌لئین: چل که‌س له‌خزمه‌تی دا مانه‌وه، ئه‌مه‌یش بووه به‌هۆی جیایی پای پی‌شه‌واکان له‌باره‌ی ژماره‌ی نه‌و نوێژکه‌رانه‌وه که‌نوێژئ هه‌ینی یان پی داده‌مه‌زرئ). جا خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه: {وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انفَضُوا إِلَيْهَا} (١١/٥٢) واته‌: ئه‌وانه‌ی له‌ده‌وری تو بوون، کاتی چاویان به‌بازرگانی و مامه‌له‌و ئه‌وکاره‌ بی‌هووده‌یه‌ که‌وت، که‌له‌کاتی وادا له‌زۆر کاتی تریش دا ئاده‌میزاد خه‌ریک ده‌کاوه‌ به‌نده‌یی کردنی ساغ بۆ خودای مه‌زن دووری ده‌خاته‌وه، ئه‌وانه‌ له‌م کاته‌دا ده‌وری تو‌یان چۆل کردو بلاوه‌یان لئ کردو چوون بۆلای ئه‌و به‌زم و په‌زمه‌ (ب/ت - ره‌زای خودای لئ بئ) له‌شه‌رحه‌که‌دا ده‌فه‌رموئ: (په‌زای خودای له‌سه‌ر بئ) له‌ هه‌یث دا ده‌فه‌رموئ: ئه‌گه‌ر هه‌مووتان، یه‌که‌ له‌دوای یه‌که‌ لای منتان چۆل بکړدایه‌و که‌ستان له‌لای من نه‌مایه‌ته‌وه یه‌که‌سه‌ر لی‌شاوی بلی‌سه‌ی ئاگر به‌ناو ئه‌م شیوه‌دا راپیچی ده‌کردن!.

(۱) تقدم برقم: ٢/٢٥٧٣ مجلد خامس. تسلسل/٧٢.

(۲) بخاري. تفسیر: ٤٨٩٩.

٤٦- سوورەتی موناڤیقوون

(مەدینەییە، ٢١ نایەتە)

سورة المنافقون (مدنية، وهي إحدى عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٦٩- عَنْ زَيْدِ بْنِ أَرْقَمٍ (رضي الله عنه) قَالَ كُنْتُ مَعَ عُمِّي فَسَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَبِي بَنِي سَوْدَةَ يَقُولُ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ حَتَّى يَنْفَضُوا مِنْ حَوْلِهِ وَقَالَ: لَنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لِيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِعَمِّي فَذَكَرَهُ لِلنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَرْسَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) إِلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي وَأَصْحَابِهِ فَحَلَفُوا مَا قَالُوا فَكَذَّبَنِي رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَصَدَّقَهُ فَأَصَابَنِي هَمٌّ لَمْ يُصِبْنِي مِثْلُهُ قَطُّ، فَجَلَسْتُ فِي الْبَيْتِ فَقَالَ لِي عَمِّي مَا أَرَدْتَ إِلَيَّ أَنْ كَذَّبَكَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَمَقَّتَكَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى (إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ) إِلَى قَوْلِهِ (هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لَا تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ) إِلَى قَوْلِهِ: (لِيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ) فَأَرْسَلَ إِلَيَّ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَرَأَهَا عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ قَدْ صَدَّقَكَ يَا زَيْدٌ»^(١).

زەیدی کۆپی ئەرقەم (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: جاری لەخزمەتی مامەدا بووم، گویم لێ بوو عەبدوللای کۆپی سەلوول دەیگوت: مانی خۆتان بوو ئەوانە خەرج مەکەن کەوان لەگەڵ پیغەمبەری خوادا، هەتا بلاوی لێ بکەن و لێی بتهکینەوه. وه دەیگوت: ئەگەر گەپاینەوه بوو شاری مەدینە، لەوی لەئیمەو لەدەستەوی موحەممەد کێمان بەدەست و بەدەسلات و ئازاتری، شاری مەدینە بە دەستەکوونی و بێ دەستەلاتەکە ی ترمان چۆل دەکەین! منیش ئەمەم بوو مامەم گێپرایەوه، ئەویش بوو حەزەرەتی دەگێریتەوه، پیغەمبەریش (درووی خودای لەسەری) ناردی بەشوین عەبدوللای کۆپی سەلوول و هاوڕێکانی داوباسەکە ی بوو باس کردن، ئەوانیش حاشایان لێ کردو بە درۆ

(١) بخاری. تفسیر: ٤٩٠٠، ٤٩٠١، ٤٩٠٣، ٤٩٠٤، تجرید/ ٤/ ٥٠٥ رقم: ١٧٠٧ مسلم. صفات المنافقين:

سویندیان خوارد که ئیمه قسه‌ی وaman نه‌کردوووه‌و هه‌زرت باوه‌ری پی
کردن و باوه‌ری به‌من نه‌کرد مامه‌یشم پی گوتم: چ کاریکت به‌م قسه‌یه‌ه‌بوو
که بوو به‌هوی ئه‌وه پیغه‌مبه‌ر باوه‌رت پی‌نه‌کاو رقی لیّت بی منیش تووشی
خه‌می بووم، هه‌رگیز تووشی خه‌می وا نه‌بووم و له‌ماله‌وه‌ ده‌سته‌ نه‌ژنۆ
به‌خه‌م و خه‌فه‌ته‌وه‌ لیّ دانیشتم تا خواو پاسان خودای بالا ده‌ست و خاوه‌ن
شکو ئه‌م نایه‌تانه‌ی نارده‌ خواره‌وه‌ له {إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ...} هه‌تا {...
لِيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ} جا هه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) ناردی به‌شوینماو
نایه‌ته‌کانی به‌سه‌رما خوینده‌وه‌و فه‌رمووی: ئه‌ی زه‌ید! قسه‌که‌ت راست
ده‌رچوو، چۆنت گوت وابوو، ئه‌وه‌تانئ خوا به‌م نایه‌تانه‌ راستی قسه‌که‌ی
توی ده‌رخست و ئه‌وانی به‌دروخسته‌وه‌ (ش/ت). ره‌حه‌مه‌ت له‌وکه‌سه‌ی
گوتویه:

ده‌لین: خواوه‌ن خاوه‌ن مناله

موه‌جیزه‌ی هه‌زرت گشت فیل و فاله

من چۆن بزگارم، خوداو پیغه‌مبه‌ر

رزگاریان نه‌بووه‌ له‌تانه‌ی به‌شه‌ر!

به‌م پیو دانه‌بن، ده‌بن من وه‌ک کا

وورد وورد بمکوتن، به‌جه‌نجه‌رو گا!

به‌لام زوربه‌ی خه‌لک قسه‌ واده‌کا

تاج تاجی گوله‌ له‌دلی خه‌لکا،

پی‌م ده‌لین نووری! ده‌زانی کاکه!

ساجی رووت پۆشی به‌م تاجه‌ چاکه!

١٧٠٤- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ كُنَّا فِي غَزَاةٍ فَكَسَعَ رَجُلٌ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلًا
مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ الْأَنْصَارِيُّ يَا لِلْأَنْصَارِ. وَقَالَ الْمُهَاجِرِيُّ يَا لِلْمُهَاجِرِينَ. فَسَمِعَ ذَلِكَ
رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ «مَا بَالُ دَعْوَى جَاهِلِيَّةٍ» قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَسَعَ رَجُلٌ
مِنَ الْمُهَاجِرِينَ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ. فَقَالَ «دَعُوهَا فَإِنَّهَا مُنْتَهَةٌ». فَسَمِعَ بِذَلِكَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ

أَبَى فَقَالَ فَعَلُوا، أَمَا وَاللَّهِ لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ. فَلَبَّغَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) فَقَامَ عُمَرُ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ دَعْنِي أَضْرِبُ عَنْقَ هَذَا الْمُنَافِقِ. فَقَالَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) «دَعْنَهُ لَا يَتَحَدَّثُ النَّاسُ أَنَّ مُحَمَّدًا يَقْتُلُ أَصْحَابَهُ». رواهما الشيخان والترمذي^(۲).

له‌جایره‌وه (خودای ئی رازی بئ) ده‌گیڕنه‌وه ده‌فه‌رمووی: له‌غه‌زای ته‌بووک دا بووین، پیاوی (له‌کوچکاران) شه‌پاله‌یه‌که کی‌شا به‌پاشه‌لی پیاویکی یاریده‌ده‌ردا، ئیتر پیاوه‌یاریده‌ده‌ره‌که زۆر تووڤه‌بوو، هاواری لئ هه‌لساو بانگی کرد: ئه‌ی یاریده‌ده‌رینه‌! هاوار فریام که‌ون، وه‌کابرای کوچکه‌ریش هاواری له‌کومه‌لی خووی کردو گوتی: ئه‌ی کوچکارینه‌، هاوار فریام که‌ون، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربین) گوئی له‌مه‌بوو ده‌رچوو بو‌ناوایان فه‌رمووی: ئه‌م بانگه‌وازو هاتوو هاواری سه‌رده‌می نه‌زانی و جاهلیته‌چییه‌؟ گوتیان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! پیاویکی کوچکار شه‌پلاخیکی له‌پیاویکی یاریده‌ده‌رداوه‌، فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ربین) واز له‌م جو‌ره‌پیشه‌پیسه‌بینن، چونکه‌به‌پراستی خوویه‌کی بو‌گه‌نو گه‌نده‌، جا عه‌بدوللای کوپی سه‌له‌وول، که‌ئه‌مه‌ی بیسته‌وه‌گوتی: ئاواي لئ هات، ئه‌مه‌شیان کرد؟ ده‌سا به‌و خودایه‌ئه‌گه‌ر، گه‌پاینه‌وه‌بو مه‌دینه‌کیمان نازاو به‌ده‌سه‌لات بئ‌شاری مه‌دینه‌به‌کونی و بئ‌ده‌سه‌لاته‌کانمان چۆل ده‌که‌ین!! ئه‌م باسه‌گه‌یشته‌وه‌به‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) جا عومه‌ر هه‌لسایه‌سه‌ر پئ‌گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! لیم گه‌رئ بابده‌م له‌گه‌ردنی ئه‌م دوو پووی ناپاکه‌. فه‌رمووی: وازی لیبینه‌با خه‌لک نه‌لین: موچه‌مه‌د هاوړیکانی خووی ده‌کوژئ! (ش/ت).

١٧١٤- عَنْ قَيْسِ بْنِ عُبَادٍ (رضي الله عنه) قُلْنَا لِعَمَّارٍ أَرَأَيْتَ قِتَالَكُمْ مَعَ عَلِيٍّ (رضي الله عنه) لِأَهْلِ الشَّامِ أَرَأَيْتُمْ فَإِنَّ الرَّأْيَ يُصِيبُ وَيُخْطِئُ أَوْ عَهْدًا عَهْدُهُ إِلَيْكُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) فَقَالَ مَا عَهْدُ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) شَيْئًا لَمْ يَعْهَدْهُ إِلَى النَّاسِ

(۲) بخاری. تفسیر: ۴۹۰۰، ۴۹۰۱، ۴۹۰۲، ۴۹۰۳، ۴۹۰۴، ۴۹۰۵، ۴۹۰۷. مسلم: صفات منافقین: ۶۹۵۷.

كَافَّةً. وَقَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «إِنَّ فِي أُمَّتِي اثْنَا عَشَرَ مُنَافِقًا لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يَجِدُونَ رِيحَهَا حَتَّى يَلْجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ثَمَانِيَةَ مِنْهُمْ تَكْفِيكُهُمُ الدُّبَيْلَةُ سِرَاجٌ مِنَ النَّارِ يَظْهَرُ فِي أَكْتَافِهِمْ حَتَّى يَنْجُمَ مِنْ صُدُورِهِمْ»^(۳).

قه‌یسی کورپی عوبباد (خودای ئا رازی بن) فه‌رمووی: به‌عه‌ماریان گوت: هه‌والمان بده‌ری ئایا ئەم جەنگی ئیوه‌و‌ه‌لییه‌ له‌گه‌ل موعاوییه‌و‌ خه‌لکی شامدا له‌سه‌ر بیرو باوه‌ری خۆتان بوو، دیاره‌ بیرو پایش گه‌لی جار ده‌پیکی و هه‌ندی جاریش به‌هه‌له‌داده‌چی، یاخود په‌یمانی بوو له‌ایه‌نی پیغه‌مبه‌روه‌ (دروودی خودای له‌سه‌ری) ئەو وه‌صییه‌تی بو‌ کردبوون و بو‌ ئەمه‌ ئیوه‌ی راسپاردبوو؟ ئەویش فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) په‌یمان و عه‌دی وای له‌گه‌ل ئیمه‌دا نه‌کردوه‌ که‌له‌گه‌ل سه‌راپای یارانی تری دا نه‌یکردی. وه‌ فه‌رمووشی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) فه‌رموویه‌تی: له‌ناو ئوممه‌تی مندا دوازه‌ ناپاک (مونا‌فیک) هه‌ن، نه‌ ده‌چنه‌ به‌هه‌شته‌وه‌و‌ نه‌له‌ دووریشه‌وه‌ بو‌نی به‌هه‌شت ده‌که‌ن، مه‌گه‌ر له‌فه‌رزی مه‌حالا و شتر بچی به‌کونی ده‌رزییه‌وه‌ ئەوسا ئەوانیش بچنه‌ به‌هه‌شت هه‌شت که‌س له‌م دوازه‌ که‌سه‌ خه‌یاره‌ (که‌ دوومه‌لیکی گه‌وره‌یه‌) له‌کۆلی ئیوه‌یان ده‌کاته‌وه‌، دوومه‌لی وه‌کوو چراوک له‌سه‌ر شانیان ده‌ردی، له‌ سه‌ر سینگیا‌نه‌وه‌ سه‌ره‌ل ده‌دات و له‌ویوه‌ ده‌رگا ده‌بی و ده‌یانکوژی (م).

٤١٧٢ - عَنْ جَابِرٍ (رضي الله عنه) قَالَ: قَدِمَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) مِنْ سَفَرٍ فَلَمَّا كَانَ قُرْبَ مِنَ الْمَدِينَةِ هَاجَتْ رِيحٌ شَدِيدَةٌ تَكَادُ أَنْ تَذْفِنَ الرَّائِبَ فَرَعَمَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «بُعِثْتُ هَذِهِ الرِّيحُ لِمَوْتِ مُنَافِقٍ». فَلَمَّا قَدِمَ الْمَدِينَةَ فَإِذَا مُنَافِقٌ عَظِيمٌ مِنَ الْمُنَافِقِينَ قَدْ مَاتَ.^(٤)

^(۳) مسلم. صفات المنافقين: ٦٩٦٦.

^(٤) مسلم. صفات المنافقين: ٦٩٧٢.

جابر (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌سه‌فه‌ر ده‌گه‌پرایه‌وه، که گه‌یشته‌ نزیکی مه‌دینه له‌وئ بایه‌کی سه‌خت هه‌لی کرد، زۆری نه‌مابوو که سوار به‌ماینه‌وه ببات و له‌به‌رچاو وونی بکات، ده‌یگوت: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: ئه‌م بایه سه‌خته به‌بۆنه‌ی مردنی پیاویکی ناپاک (دووو روو - دوو دل - مونا‌فیک) هه‌ خودا نار‌دوویه‌تی. گوتی: جا کاتئ چه‌زهره‌ (دروودی خودای له‌سهرین) گه‌یشته‌وه مه‌دینه ته‌ماشامان کرد و پیاویکی ناپاکی گه‌وره له‌مونا‌فیک و ناپاکه‌کان مردووه (م).

١٧٣-٤ - عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «مَثَلُ الْمُنَافِقِ كَمَثَلِ الشَّاةِ الْعَائِرَةِ بَيْنَ الْقَتَمَيْنِ تَعْبُرُ إِلَى هَذِهِ مَرَّةً وَإِلَى هَذِهِ مَرَّةً». روى اثنائه مسلم في كتاب المنافقين^(٥).

عه‌بدوللای کوپی عومه‌ر (خودایان لئ رازی بئت) فهرمووی: پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: ناپاک وه‌ک مه‌پری ئاوه‌کی وایه، ویل و پاراپایه، جارئ به‌م لایه‌دا باده‌داته‌وه جارئ به‌و لایه‌داو حول حولی ده‌بی و سه‌ری لیده‌شیوئ و پانی خوئ نانا‌سیته‌وه! (م).

١٧٤-٤ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ مَنْ كَانَ لَهُ مَالٌ يُبَلِّغُهُ حَجَّ بَيْتِ رَبِّهِ أَوْ تَجِبُ عَلَيْهِ فِيهِ الزَّكَاةُ فَلَمْ يَفْعَلْ سَأَلَ الرَّجْعَةَ عِنْدَ الْمَوْتِ. فَقَالَ رَجُلٌ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ إِنَّ اللَّهَ إِذَا سَأَلَ الرَّجْعَةَ الْكُفَّارُ قَالَ: سَأَلُو عَلَيْكَ بِذَلِكَ قُرْآنًا (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ) (وَأَلْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ) إِلَى قَوْلِهِ (وَاللَّهُ خَيْرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ) قَالَ فَمَا يُوجِبُ الزَّكَاةَ قَالَ إِذَا بَلَغَ الْمَالُ مِائَتِي دِرْهَمٍ فَصَاعِدًا. قَالَ فَمَا يُوجِبُ الْحَجَّ قَالَ الزَّادُ وَالْبَعِيرُ. رواه الترمذي. نسأل الله التوفيق^(٦).

(٥) مسلم صفات المنافقين: ٦٩٧٤.

(٦) سكت عن درجته الشارح.

ئیبینو عەبباس (خودایان لى رازى بىت) فەرمووی: ھەر کەسێ ئەوەندە دارایی ھەبێ کە بتوانی ھەجی پێ بکا، وەنەیکا وە یاخود زەکاتى لى بکەوێ و زەکاتەکەى نەدا، ئەو لەکاتى سەرەمەرگا (بۆ جەبرى مانەقەص) داواى مۆلەت و گەپانەو بۆ دنیا لەخودا دەکا، وە خودایش رێگەى ئەوێ نادات جا پیاوێ گوتى: ئەى ئیبینو عەبباس! لەخودا بترسە، ئەو کەسانە داواى گەپانەو بۆ دنیا دەکەن کە بەکافرى دەمرن! ئەویش فەرمووی: ئیستە ئایەتى قورئانت لەسەر راستى و دروستى ئەم فەرمايشتەى بۆ دەخوینمەو، خودا فەرموویەتى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ...} تا کۆتایى سوورەتەکە (تەرجەمەى ئایەتەکە لەبەرگی دوو، لەلایە پەنجاو ھەشت پابوورد) جا پیاوێکە عەرزى کرد: چى ئەندازەى لەمال زەکاتى لى دەکەوێ؟ فەرمووی: کاتى نرخى مال بگا بە دووسەد درەم یا زیاتر ئیتەر زەکاتى دەکەوێ. کابرا گوتى: ئەى کەى ھەج فەرز دەبێ لەسەر موسوڵمان و بەچى ھەجى دەکەوێتە سەر؟ فەرمووی: خەرجى رێگەى ھەبێ و شترى سواری ھەبێ ئیتەر ھەجى لەسەر پێویست دەبێت (ت).

٤٧- سوورەتى تەغابون

(لەسوورەتە مەدینەییەکانە، ھەژدە ئایەتە)

سورة التغابن (مدنية، وهي ثمان عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٧٥- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) وَسَأَلَهُ رَجُلٌ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ) قَالَ هَؤُلَاءِ رَجَالٌ أَسْلَمُوا مِنْ أَهْلِ مَكَّةَ وَأَرَادُوا أَنْ يَأْتُوا النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) فَأَبَى أَزْوَاجُهُمْ وَأَوْلَادُهُمْ ذَلِكَ وَمَنْعُوهُمْ أَنْ يَأْتُوا رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَلَمَّا أَتَوْا رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَرَأَوْا النَّاسَ قَدْ فَفَّهُوا فِي الدِّينِ هَمُّوا أَنْ يُعَاقِبُوهُمْ فَأَنْزَلَ اللَّهُ الْآيَةَ. رواه الترمذي بسند صحيح^(١).

(١) رواه الترمذي بسند صحيح.

پیاوی پرسیاری کرد له ئیبنو عەباس (خودایان لئ رازی بیئت) له مانای ئەم ئایەتە: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلَادِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ} (۱۴/۶۴) واتە: ئەو کەسانێ کەوا باوەرتان هیناوه! بزائن کە هەندئ لەژن و منالەکانتان دوژمنتان، خۆتانان لئ پاریزن. ئەویش فەرمووی: ئەمانە چەند پیاویکی موسولمان بوون خەلکی مەککە بوون، ویستیان لەمەککەوه کوچ بکەن بۆ مەدینە، بۆ شارەکە پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربە) بەلام ژن و منالەکانیان نهیان دەهیششت و ریگەیان نەدەدا، جا کاتی خودا بۆیان ریگخست و کوچیان کرد بۆلای پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربە) تەماشایان کرد کەوا خەلکی هەموو روشنبیرو شارەزای یاسای ئایین و دینی خویان بوون و ئەمان لەولایەنەوه دواکەوتوون، جا لەبەر ئەوه ویستیان تۆلەئ ئەو نەهیشتنه لەژن و منالەکانیان بستینن، جا خودا ئەم ئایەتەئ ناردە خوارهوه: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا} {ت-س/ص}.

٤٨- سوورەتی تەلاق

(مەدەنییه، ١٢ ئایەتە)

سورة الطلاق (مدنية وهي ثنتا عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٧٦-٤ → (ب/٣ ز/٦٤ ل/١٥٧ ف/١)^(١).

١٧٧-٤ → (ب/٣ ز/٧٩ ل/١٨٥ ف/١)^(٢).

^(١) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل/٦٤ رقم: ٢٢٣٢. بخاري. تفسير: ٤٩٠٨، ٥٢٥١، ٥٢٥٢، ٥٢٥٣، ٥٢٥٨.

٥٢٦٤، ٥٢٣٣، ٧١٦٠.

^(٢) تقدم في المجلد الثالث. تسلسل: ٧٩ برقم: ٢٢٧٤/١.

٤٩- سووره‌تی نه‌هریم

(له‌سووره‌ته مه‌دینه‌یه‌کانه، ١٢ نایه‌ته)

سورة التحريم (مدنية، وهي ثنتا عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٧٨٤- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَشْرَبُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ وَيَمْكُثُ عِنْدَهَا فَوَاطِئْتُ أَنَا وَحَفْصَةُ عَنْ أَيْتِنَا دَخَلَ عَلَيْهَا فَلْتَقُلْ لَهُ أَكَلْتَ مَغَافِيرَ إِلَى أَحَدٍ مِنْكَ رِيحَ مَغَافِيرَ. قَالَ «لَا وَلَكِنِّي كُنْتُ أَشْرَبُ عَسَلًا عِنْدَ زَيْنَبَ ابْنَةِ جَحْشٍ فَلَنْ أَغُودَ لَهُ وَقَدْ حَلَفْتُ لَا تُخْبِرِي بِذَلِكَ أَحَدًا». رواه الثلاثة^(١).

عائیشه (خودای ئا رازی بڼ) فهرمووی: گه‌لئ جار که پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌مالی زه‌ینه‌بی کچی جه‌حش ده‌مایه‌وه شه‌ربه‌تی هه‌نگوینی ده‌خوارد، جا من و حه‌فصه قسه‌مان کرد به یه‌ک و بریارمان دا: هه‌ر کامان له‌پیشدا پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) ته‌شریفی هات بۆلای پیی بلیت: مه‌غافیرت خواردوه، من بۆنی مه‌غافیرت لی ده‌که‌م، جا کاتئ ئه‌م قسه‌یه‌مان عه‌رزى حه‌زده‌ت کرد، فهرمووی: نه‌خه‌یر، به‌لام له‌لای زه‌ینه‌بی کچی جه‌حشی خیزانم شه‌ربه‌تی هه‌نگوینم خواردۆته‌وه، سویندم خواردوه‌وه ئیتر ناخۆمه‌وه، ئه‌م قسه‌یه‌ به‌که‌س مه‌لئ (ش/د).

مه‌غافیر شیه‌ی داریکه، به‌عه‌ره‌بی پیی ده‌لین: (عورفوط)، قامی شیرینه، به‌لام بۆنی ناخۆشه، نازانم به‌کوردی چی پیی ده‌لین. ئیمامی نه‌وه‌وی (په‌رگه‌زی له‌په‌حه‌ت و نووری خودای بڼ) له‌شه‌رحی سه‌حیحی موسلیم دا ده‌فه‌رموئ: عورفوط داریکه له‌ولاتی حیجاز هه‌یه (وه‌رگیی).

١٧٩٤- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) مَكَثْتُ سَنَةً أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ آيَةٍ، فَمَا اسْتَطِيعَ أَنْ أَسْأَلَهُ هَيَّيَّةَ لَهُ، حَتَّى خَرَجَ حَاجًّا فَخَرَجْتُ مَعَهُ فَلَمَّا رَجَعْتُ وَكُنَّا بِبَعْضِ الطَّرِيقِ عَدَلْ إِلَى الْأَرَاكِ لِحَاجَةِ لَهُ - قَالَ - فَوَقَفْتُ لَهُ حَتَّى فَرَعُ

^(١) بخاري. تفسير: ٤٩١٢، ٥٢٦٧، ٦٦٩١، تجريد: ١٧٠٩. مسلم. طلاق: ٣٦٦٣، ٣٦٦٤.

سِرْتُ مَعَهُ فَقُلْتُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مِنَ اللَّتَانِ تَظَاهَرَا عَلَى النَّبِيِّ (صلی اللہ علیہ وسلم) مِنْ أَزْوَاجِهِ فَقَالَ تِلْكَ حَفْصَةُ وَعَائِشَةُ. قَالَ فَقُلْتُ وَاللَّهِ إِنْ كُنْتُ لِأُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ هَذَا مِنْهُ سَنَةً، فَمَا أَسْتَطِيعُ هَيْبَةً لَكَ. قَالَ فَلَا تَفْعَلْ مَا ظَنَنْتُ أَنْ عِنْدِي مِنْ عِلْمٍ فَاسْأَلْنِي، فَإِنْ كَانَ لِي عِلْمٌ خَبَرْتُكَ بِهِ - قَالَ - ثُمَّ قَالَ عُمَرُ وَاللَّهِ إِنْ كُنَّا فِي الْجَاهِلِيَّةِ مَا نَعُدُّ لِلنِّسَاءِ أُمُورًا، حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِنَّ مَا أَنْزَلَ وَقَسَمَ لَهُنَّ مَا قَسَمَ - قَالَ - فَبَيْنَا أَنَا فِي أَمْرِ أُنَاْمُرُهُ إِذْ قَالَتْ امْرَأَتِي لَوْ صَنَعْتَ كَذَا وَكَذَا - قَالَ - فَقُلْتُ لَهَا مَا لَكَ وَلِمَا هَا هُنَا فِي تَكْلُفِكَ فِي أَمْرٍ أُرِيدُهُ. فَقَالَتْ لِي عَجَبًا لَكَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ مَا تُرِيدُ أَنْ تُرَاجِعَ أُنْتَ، وَإِنْ ابْتَنَكَ لَتُرَاجِعَ رَسُولَ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) حَتَّى يَظُلَّ يَوْمَهُ غَضَبَانِ. فَقَامَ عُمَرُ فَأَخَذَ رِدَاءَهُ مَكَانَهُ حَتَّى دَخَلَ عَلَى حَفْصَةَ فَقَالَ لَهَا يَا بَنِيَّةُ إِنَّكَ لَتُرَاجِعِينَ رَسُولَ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) حَتَّى يَظُلَّ يَوْمَهُ غَضَبَانِ. فَقَالَتْ حَفْصَةُ وَاللَّهِ إِنَّا لَتُرَاجِعُهُ. فَقُلْتُ. تَعْلَمِينَ أَنِّي أَحَدُكُمْ عَقُوبَةُ اللَّهِ وَغَضَبَ رَسُولِهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) يَا بَنِيَّةُ لَا يُغْرُكَ هَذِهِ الَّتِي أَعْجَبَهَا حُسْنُهَا وَحُبُّ رَسُولِ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) إِيَّاهَا - يُرِيدُ عَائِشَةُ - قَالَ ثُمَّ خَرَجْتُ حَتَّى دَخَلْتُ عَلَى أُمِّ سَلَمَةَ لِقَرَأَتِي مِنْهَا فَكَلَّمْتَهَا. فَقَالَتْ أُمُّ سَلَمَةَ عَجَبًا لَكَ يَا ابْنَ الْخَطَّابِ دَخَلْتُ فِي كُلِّ شَيْءٍ، حَتَّى تَبْتَغِي أَنْ تَدْخُلَ بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) وَأَزْوَاجِهِ. فَأَخَذَنِي وَاللَّهِ أَخَذًا كَسَرْتَنِي عَنْ بَعْضِ مَا كُنْتُ أَجِدُ، فَخَرَجْتُ مِنْ عِنْدِهَا، وَكَانَ لِي صَاحِبٌ مِنَ الْأَنْصَارِ إِذَا غِبْتُ أَتَانِي بِالْخَبَرِ، وَإِذَا غَابَ كُنْتُ أَنَا آتِيَةً بِالْخَبَرِ، وَنَحْنُ نَتَخَوَّفُ مَلِكًا مِنْ مُلُوكِ عَسَّانٍ، ذَكَرَ لَنَا أَنَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَسِيرَ إِلَيْنَا، فَقَدْ امْتَلَأَتْ صُدُورُنَا مِنْهُ، فَإِذَا صَاحِبِي الْأَنْصَارِيُّ يَدُقُّ الْبَابَ فَقَالَ افْتَحِ افْتَحِ. فَقُلْتُ جَاءَ الْغَسَّانِيُّ فَقَالَ بَلْ أَشَدُّ مِنْ ذَلِكَ. اعْتَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) أَزْوَاجَهُ. فَقُلْتُ رَغَمَ أَلْفِ حَفْصَةَ وَعَائِشَةَ. فَأَخَذْتُ ثَوْبِي فَأَخْرَجْتُ حَتَّى جِئْتُ إِذَا رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) فِي مَشْرُوبَةٍ لَهُ يَرْقَى عَلَيْهَا بِعَجَلَةٍ، وَغَلَامٌ لِرَسُولِ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) أَسْوَدُ عَلَى رَأْسِ الدَّرَجَةِ فَقُلْتُ لَهُ قُلْ هَذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ. فَأَذِنَ لِي - قَالَ عُمَرُ - فَقَصَصْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) هَذَا الْحَدِيثَ، فَلَمَّا بَلَغْتُ حَدِيثَ أُمِّ سَلَمَةَ تَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی اللہ علیہ وسلم) وَإِنَّهُ لَعَلَّى حَصِيرٍ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ شَيْءٌ، وَتَحْتَ رَأْسِهِ وَسَادَةٌ مِنْ أَدَمٍ حَشَوْهَا لَيْفٌ، وَإِنْ عِنْدَ رِجْلَيْهِ قَرَطًا مَصْبُوبًا، وَعِنْدَ رَأْسِهِ أَهَبٌ مُعَلَّقَةٌ فَرَأَيْتُ أَثَرَ الْحَصِيرِ فِي جَنْبِهِ فَبَكَيْتُ فَقَالَ «مَا

يُنْكِيكَ». فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ كِسْرَى وَقِصْرَ فِيمَا هُمَا فِيهِ وَأَنْتَ رَسُولُ اللَّهِ. فَقَالَ «أَمَّا تَرْضَى أَنْ تُكَونَ لَهُمُ الدُّنْيَا وَلَنَا الْآخِرَةُ». رواه الشيخان والترمذي^(۲).

ئىبنو عەبباس (خودايان ئازى بىن) دەگىرىتەو دەفەرموئى: ماوہى سالى چاوەرپى ھەل بووم، بۆ ئەو پرسىار لە عومەرى كوپى خەتتاب بکەم لە مەعنای ئايەتەى بەلام بۆم نەکراو لىم نەپرسى، چونکە ئەوئەندە سامى ھەبوو لەدەلما. ھەتا چوو بۆ سەفەرى ھەج و منىش لەگەلئيا چووم بۆ ھەج کاتى گەراينەو لەرپگە لای دارسيواکىدا لای دا، بۆ سەراو، منىش لەسەرى وەستام ھەتا لى بۆو، جا لەگەلئيا رۆيشتم و گوتم: ئەى فەرمانرەواى موسولمانان! ئەو دوو ژنە کى بوون کەلەناو ژنەکانى پىغەمبەردا گەلەکوئە (تەظاھور)يان لە پىغەمبەر کردبوو (وہک خودا باسى ئەم باسە دەکا لە سەرەتای سوورەتى تەحریمەو)؟ ئەویش فەرمووى: ئەو ھەفصەى کچى من و عائیشەى کچى ئەبوبەکر بوون. منىش گوتم: بەخودا سالىکى رەبەقە دەموئى بۆئەمە پرسىارت لى بکەم، بەلام لە بەر سامى تۆ پرکیشیم نەدەکرد. فەرمووى: شتى وامەکە، ئەگە بەزەينى خۆت وات دەزانى کەشتى ھەيە من دەيزانم و لەلای من ھەيە پرسىارم لى بکە شەرم مەکە، ئەگەر بيزانم پىتتى دەلیم لەپاشدا عومەر (خودای ئازى بىن) فەرمووى: بەخودا ئىمە لەسەردەمى نەزانى پىش ھاتنى ئىسلامدا ئافرەتمان بەھىچ دانەدەناو ھىچ ھەق و حىسابىکمان بۆ ژن نەدەکرد، ھەتا خودا ئايەتى قورئانى لەبارەى ژنانەو ناردە خواریو بەش و بارەو مافى بۆديارى کردن. عومەر فەرمووى: ئەوا جاريکیان خەرىکى کارىکى خۆم و بىرى لى دەکەمەو، لەوکاتەدا ژنەکەم پىي گوتم: بۆ ئاوا نايکەى! پىيم گوتم: تۆ ھەقت چىيە؟ تۆ بۆ خۆت لەکارى من ھەلدەقورتىنى؟ ئەویش گوتمى پىم: ئەى عومەر! تۆ چەندە سەيرىت! تۆ ناتەوئى کەکەس قسە لەقسەتا بکا کەچى کچەکەت رۆژ تا ئىوارى دەمەدەمى لەگەل پىغەمبەرى خودادا دەکاو دەچىتەو بەگژدەميا، رۆژى واھەيە بەم

(۲) بخاري. تفسير: ۴۹۱۳، ۴۹۱۴، ۴۹۱۵، ۵۲۸، ۵۸۴۳، ۷۲۵۶، ۷۲۶۳. مسلم: طلاق: ۳۶۷۶ - ۳۶۷۹. ترمذي

بۆنه‌یه‌وه تا ئیواره‌هه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) به‌زویری و قاره‌وه ده‌مینێته‌وه؟ فهرمووی: جا هه‌ستام و پۆشاکه‌که‌ی سه‌رشانم هه‌لگرت و چووم بۆلای هه‌فصه‌و پییم گوت: کچم! راسته‌که‌ تۆ ده‌چیته‌وه به‌گژده‌می پیغه‌مبه‌ردا و چه‌ندو چوونی له‌گه‌ڵدا ده‌که‌یت و روژی واهیه‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) تانیواری به‌زیزی و زویری ده‌مینێته‌وه؟ گوتی: ئه‌ری به‌خودا راست وایه‌ ویره‌وپری له‌گه‌ڵ ده‌که‌ین! منیش پییم گوت: تۆ ده‌زانی که‌من تۆ ده‌ترسینم له‌سزای خودا له‌سه‌ر زیز کردنی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) کچم! تۆ به‌هۆی ئه‌و ژنه‌وه (واته‌ به‌هۆی عایشه‌وه) له‌خۆت بایی مه‌به‌، ئه‌و به‌جوانیی خۆی ده‌نازی و پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) خوشی ده‌وی، تۆ خۆت مه‌به‌سته‌ به‌وه‌ وه‌. له‌پاشدا رویشتم، ئوممو سه‌له‌مه‌یش خزم بوو، چووم بۆ مائی ئه‌ویش و له‌گه‌ڵ ئه‌ویشدا قسه‌م کرد، فهرمووی: ئه‌ی کوپی خه‌تتاب! سه‌یرم له‌تۆ دێ، له‌هه‌موو شتی‌کدا هه‌ڵ ده‌ده‌یت! ته‌نانه‌ت ده‌ته‌وی له‌نیوانی پیغه‌مبه‌رو ژنه‌کانیشیا خۆت تێ هه‌لبقورتینی!

به‌خودا به‌پراستی قسه‌کانی ئوممو سه‌له‌مه‌ واکاریان تێ کردم تۆژی خاویان کردم‌وه! ئینجا رویشتم هاوپییه‌کی ئه‌نصاریم هه‌بوو، من و ئه‌و به‌سه‌ره‌ ده‌چوین بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) بۆ هه‌واڵزانی و ده‌نگوباسی سرووش و شتی وا، ئه‌گه‌ر من نه‌چوومایه‌ ئه‌و هه‌واڵ و باسو خواسی بۆم ده‌هینا ئه‌گه‌ر ئه‌ویش نه‌چوایه‌ من ده‌نگوباسم بۆ ده‌برد، وه‌ له‌وسه‌رده‌مه‌دا مه‌ترسیمان له‌پاشایی له‌پاشاکانی غه‌سسان هه‌بوو، وامان بیستبوو که‌ده‌یه‌وی به‌سوپاوه‌ بیته‌ سه‌رمان، زۆر لێی ده‌ترساین، له‌ناکا و ته‌ماشام کرد ئه‌و هاوپی ئه‌نصاریم دای له‌ ده‌گا و گوتی: بیکه‌ره‌وه بیکه‌ره‌وه! گوتم: دیاره‌ کابرای غه‌سسانی هاتۆته‌ سه‌رمان! گوتی! به‌لکوو له‌وه‌ خراپ‌تریش رووی داوه‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) که‌ناری له‌خیزانه‌کانی گرتوه‌!

منیش گوتم: هه‌ی لووتی هه‌فصه‌و عایشه‌ به‌ته‌وسیته‌وه! جا جله‌کانم هه‌لگرت و ده‌رچووم و چووم بۆلای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) ته‌ماشام کرد هه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) واله‌ باله‌خانه‌یه‌کا به‌په‌یژه‌ بۆی سه‌رده‌که‌وی،

خولامیکی ره‌شی پیغمبه‌ر هه‌بوو، ناوی ره‌باح بوو، له‌سه‌ر ته‌وقه‌ سه‌ری په‌یژه‌که‌ بوو پیم گوت: عه‌رزی هه‌زه‌ت بکه‌ که‌ عومه‌ری کو‌ری خه‌تتاب ده‌یه‌وی بئ بو خزمه‌ت، پیغمبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ربن) ریگه‌ی دام، گوتی: که‌ چوومه‌ خزمه‌تی، باسه‌که‌م بو هه‌زه‌ت گیرایه‌وه، تا گه‌یشتمه‌ سه‌ر قسه‌که‌ی ئوممو سه‌له‌مه‌ زه‌رده‌ خه‌نه‌یه‌کی کرد. پیغمبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ربن) له‌وکاته‌دا له‌سه‌ر هه‌سیریکی پووت بوو، هه‌سیره‌که‌ هیچی تری به‌ سه‌ره‌وه‌ نه‌بوو، سه‌رینیکی چه‌رمی له‌ژیر سه‌ردابوو، ناواخه‌که‌ی ریشال (لیف)ی خورما بوو، له‌پایینه‌وه‌ هه‌ندی به‌ره‌دارشیلان که‌ که‌ولئ پی خوشه‌ ده‌کری هه‌ل‌ر‌ابوو، له‌ژوور سه‌ریشیه‌وه‌ چه‌ن که‌ولئ هه‌لواسرابوو، ته‌ماشایم کرد گریی هه‌سیره‌که‌ لاقه‌ برغه‌ی هه‌زه‌تی دابریبوو، منیش ده‌ستم کرد به‌گریان. فه‌رمووی: بوچی ده‌گریت؟ گوتم: ئه‌ی پیغمبه‌ری خودا! کیسراو قه‌یسه‌ر وان له‌و هه‌موو نازو خوشییه‌دا که‌ تیا‌یدان و خو‌مان ده‌زانین، که‌چی تو‌یش پیغمبه‌ری خودای و ئه‌مه‌ حالته‌ که‌ ده‌ییبنین. فه‌رمووی: ئه‌دی تو‌ به‌وه‌ پازی نابی که‌دو‌نیا بو‌ ئه‌وان بئ و پاشه‌پو‌ژیش بو‌ خو‌مان بئ (ش/ت).

٤١٨٠- له‌باسی (ما ورد فی سورة البقرة) دا رابورد، فه‌رمووده‌ی یازده‌هه‌م^(٣).

٥٠- سووره‌تی ته‌باره‌ک

(هه‌که‌یه، ٣٠ نایه‌ته)

سورة تبارک (مکبة، وهي ثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٨١- ته‌ماشای (فضل سورة الملك) بکه: (ف/١ + ف/٣)^(١).

^(٣) تقدم في امجلد اسادس. تسلسل ٣/ رقم: ٣٧٠٠/١١ = مجلد أول. تسلسل: ٥٣ رقم: ٣٩٠/٥.

^(١) راجع المجلد الخامس. تسلسل/٨٨.

۵۱ سووره‌تی نوون

(مه‌کک‌یه، ۵۲ نایه‌ته)

سورة ن (مکیه، وهي إنسان و خمسون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۸۲- عَنْ عَبْدِ بْنِ الصَّامِتِ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «إِنَّ أَوَّلَ مَا خَلَقَ اللَّهُ الْقَلَمَ فَقَالَ لَهُ اكْتُبْ فَجَرَى بِمَا هُوَ كَاتِبٌ إِلَى الْأَبَدِ». رواه الترمذي^(۱).

عوباده‌ی کوپی صامیت (خودای ن رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: یه‌که‌م شت که‌خودا دروستی کرد (له‌و‌حول مه‌حفوظ) بوو، له‌پاش ئه‌و یه‌که‌م شت که‌خودا دروستی کرد قه‌له‌م بوو، جا پیی فهرموو: ئه‌ی قه‌له‌م!! بنووسه، ئیتر قه‌له‌م هرچی ده‌بی و پروو ده‌دات هه‌تا هه‌تایه گشتی تو‌مار کرد! (ت-س/ح).

۴۱۸۳- عَنْ حَارِثَةَ بْنِ وَهَبٍ عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ كُلِّ ضَعِيفٍ مُتَّعَفٍ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرَةٍ، أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ النَّارِ كُلِّ غُلٍّ جَوَاطٍ مُسْتَكْبِرٍ»^(۲).

حاریشه‌ی کوپی وه‌هب (خودای ن رازی بن) فهرمووی: چه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: ئه‌دی با هه‌والتان بده‌م و نیشانه‌ی پی‌او‌ی خودا پید‌او‌ی به‌ه‌شتیتان نیشان بده‌م: هه‌موو موسولمانیکی لازه‌بوونی بی نموودی بی فیزی خو به‌که‌م زانی بی ناز به‌ه‌شتیه، ئه‌و جو‌ره که‌سانه هه‌رچه‌ند خه‌لک به‌بی نمود سهریان ده‌که‌ن به‌لام له‌لای خودا ئه‌وه‌نده به‌قه‌درو به‌ریزن هه‌موو دو‌وعاو نزایه‌کیان گیرایه، ئه‌گه‌ر یه‌کئ له‌وانه سویند بخوات له‌سهر شتی به‌پشتی که‌ره‌می خودا، خودا دل‌ی ناشکی‌ندی و سوینده‌که‌ی بو ده‌باته سهر. ئه‌دی با پیشتان بلیم که‌ کئ دۆزه‌خییه و نیشانه‌ی خه‌لکی دۆزه‌خ

^(۱) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(۲) بخاري. تفسير: ۴۹۱۸، ۶۰۷۱، ۶۶۵۷، تجريد/ ۴/ ل/ ۵۰۹ رقم: ۱۷۱۰. مسلم: صفة الجنة: ۷۱۱۶.

چییه و چۆنه: هه‌موو ئاده‌میزادیکی چاره‌ قوورسی مرقنی گۆشتنی فیزی به‌ده‌عیه و ده‌ماری زۆر خۆر دۆزه‌خییه (ش/ت).

٤١٨٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه) قَالَ عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «يَكْشِفُ رَبُّنَا عَنْ سَاقِهِ فَيَسْجُدُ لَهُ كُلُّ مُؤْمِنٍ وَمُؤْمِنَةٍ، وَيَبْقَى مَنْ كَانَ يَسْجُدُ فِي الدُّنْيَا رِئَاءَ وَسُْمْعَةٍ، فَيَذْهَبُ لِيَسْجُدَ فَيَعُودُ ظَهْرُهُ طَبَقًا وَاحِدًا». رواهما البخاري. نَسَّالَ اللهُ حَسَنَ الرَّوَايَةِ آمِينَ^(٣).

ئهو سه‌عید (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) فه‌رمووی: له‌ رۆژی قیامه‌ت دا خودای په‌روه‌دگارمان لاقی خۆی هه‌ل ده‌مالی، ئیتر هه‌موو موسوڵمان و بپرواداری (چ پیاو چ ژن) کوپ‌نووش و سه‌جده‌ی بۆده‌به‌ن، ئه‌وانه‌یش که‌له‌جیه‌ناندا بۆ چاوه‌و رووپامایی و ناوبانگ کوپ‌نووشیان بردووه‌ ده‌میننه‌وه‌و له‌پاش ئه‌وان ده‌چن که‌ کوپ‌نووش به‌ن بۆ خودا، به‌لام له‌خوداوه‌ پشتیان په‌ق ده‌بی و ده‌بی به‌یه‌ک پارچه‌ ته‌خته‌و هه‌رچی هه‌ول ده‌دن ناتوانن سه‌جده‌ به‌ن، ئاوا له‌به‌رچاوی ئه‌وعه‌شاماته‌ ته‌ریق و چاو شوپرو پيسوا ده‌بن (بوخاری - پرگۆره‌که‌ی له‌نوور بی).

ته‌لاق و ته‌حريم، مولاکو و سووره‌ی نوون

چوار سووره‌ن له‌ناو قورئانی خوا پوون!

٥٢- سووره‌تی الحاقه

(هه‌که‌یه‌، ٥٢ نایه‌ته‌)

سورة الحاقه (مكية، وهي ثنتان وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةٌ }

(١٧/٦٩).

^(٣) بخاري. تفسير: ٤٩١٩ = تجريد ٤/ل ٥١٠ رقم: ١٧١١ = ٢١ تجريد = ٢٢، ٤٥٨١، ٤٩١٩، ٦٥٦، ٦٥٧٤،

واته: کاتی قیامت پرووی دا، شیرازه‌ی بوونه‌وهر به‌ته‌واوی ده‌پچری، زه‌وی ده‌پوخی به‌سه‌ر یه‌کا، ئاسمانه‌کان ده‌ته‌پین و پارچه‌ پارچه‌ ده‌بن و وه‌ک که‌لاوه‌ کۆنیان لێ دێ و وه‌ک ناشی ئاوکه‌وتوو له‌گه‌ر ده‌که‌ون و ئه‌و فریشتانه‌ی که‌وان له‌ناویانا به‌ په‌له‌ پڕووزه‌ خۆیان ده‌گه‌یه‌ننه‌ که‌نار و قه‌راخییان، وه‌هه‌موو کۆمه‌ل کۆمه‌ل له‌م لا و له‌و لاوه‌ ده‌ویستن تابزانن بوونه‌وهر چی به‌سه‌ردی، وه‌له‌و روژده‌دا هه‌شت فریشته‌ عه‌رش و ته‌ختی په‌روه‌ردگاری تو هه‌ل ده‌گرێ، له‌ژوور هه‌موو فریشته‌کانی تره‌وه‌.

١٨٥-٤- قَالَ الْعَبَّاسُ (رضي الله عنه) كُنْتُ جَالِسًا فِي الْبُطْحَاءِ فِي عِصَابَةِ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) جَالِسٌ فِيهِمْ إِذْ مَرَّتْ عَلَيْهِمْ سَحَابَةٌ فَنَظَرُوا إِلَيْهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «هَلْ تَذَرُونَ مَا اسْمُ هَذِهِ؟». قَالُوا: نَعَمْ هَذَا السَّحَابُ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «وَالْمَزْنُ». قَالُوا وَالْمَزْنُ. قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «وَالْعَنَانُ». قَالُوا: وَالْعَنَانُ. ثُمَّ قَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «هَلْ تَذَرُونَ كَمْ بَعْدَ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ؟». فَقَالُوا: لَا وَاللَّهِ مَا نَذَرِي. قَالَ: «فَإِنْ بَعْدَ مَا بَيْنَهُمَا إِمَّا وَاحِدَةٌ وَإِمَّا اثْنَتَانِ أَوْ ثَلَاثٌ وَسَبْعُونَ سَنَةً وَالسَّمَاءُ الَّتِي فَوْقَهَا كَذَلِكَ». حَتَّى عَدَدَهُنَّ سَبْعَ سَمَوَاتٍ كَذَلِكَ ثُمَّ قَالَ «فَوْقَ السَّمَاءِ السَّابِعَةِ بَحْرٌ بَيْنَ أَغْلَاهُ وَأَسْفَلِهِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ إِلَى السَّمَاءِ وَفَوْقَ ذَلِكَ ثَمَانِيَةُ أَوْعَالٍ بَيْنَ أَظْلَافِهِنَّ وَرُكْبِهِنَّ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ ثُمَّ فَوْقَ ظُهُورِهِنَّ الْعَرْشُ بَيْنَ أَصْفَلِهِ وَأَعْلَاهُ مَا بَيْنَ سَمَاءٍ إِلَى سَمَاءٍ وَاللَّهُ فَوْقَ ذَلِكَ». رواه الترمذي وأبو داود (رضوان الله تعالى عليهما)^(١).

عه‌عباس (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: له‌و ده‌شته‌ له‌گه‌ل ده‌سته‌یی له‌ یاراندا له‌خزمه‌تی چه‌زده‌تا دانیشتبووین، له‌وکاته‌دا په‌له‌یی هه‌ور له‌سه‌ر سه‌ریانه‌وه‌ رابورد، ته‌ماشایان کرد پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فه‌رمووی: ئایا ده‌زانن ئه‌مه‌ ناوی چییه‌؟ گو‌تیان: به‌لێ ئه‌مه‌ هه‌وره‌، چه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فه‌رمووی: گه‌واله‌یشی پێ ده‌لێن گو‌تیان به‌لێ گه‌واله‌یشی پێ ده‌لێن.

^(١) رواه أبو داود و في السنة و الترمذي هنا بسند حسن (شرحه).

فهرمووی: په‌له‌هه‌وریشی پێ ده‌لێن گوتیان: به‌لێ ئه‌ویشی پێ ده‌لێن. له‌پاشا
فهرمووی: ئایا ده‌زانن که ئاسمان و زه‌وی چه‌ند له‌یه‌که‌وه‌ بلاون؟ گوتیان:
نه‌به‌خوا نازانین، فهرمووی: ئاسمان و زه‌وی چه‌فتا و یه‌ک یا فهرمووی:
چه‌فتا و دوو یا فهرمووی: چه‌فتا و سێ ساڵ له‌یه‌که‌وه‌ دوورن! وه‌ فهرمووی:
دووری ئاسمانی دووه‌میش له‌ ئاسمانی یه‌که‌مه‌وه‌ وه‌ک دووری ئاسمانی
یه‌که‌م و زه‌وی وایه. جا چه‌وت ئاسمانی له‌سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه‌ ژمارد، ئینجا
فهرمووی: له‌ ژوور ئاسمانی چه‌وته‌مه‌وه‌ ده‌ریایه‌که‌ سه‌روبنی به‌قه‌د ئه‌م
ئاسمان تا ئه‌و ئاسمان له‌یه‌که‌وه‌ دووره‌ واته: ئه‌و ده‌ریایه‌ به‌قه‌د به‌ینی عه‌رزو
ئاسمان قووله‌ له‌ژوور ئه‌ویشه‌وه‌ چه‌وت فریشته‌ هه‌یه‌ له‌سه‌ر شیوه‌ی ساب‌رینه
کیوین، به‌ینی سمیان هه‌تا ئه‌ژنویان به‌قه‌د به‌ینی ئه‌م ئاسمان تا ئه‌و ئاسمان
ده‌بی، ته‌خت و باره‌گای خودا له‌سه‌ر پشته‌ی ئه‌م فریشتانه‌یه‌، به‌ینی لای
سه‌رووی ته‌خت و باره‌گا هه‌تا لای خوارووی به‌قه‌د نیوانی دوو ئاسمان له‌یه‌ک
دوورن، خودا خوشی له‌سه‌روو ئه‌وه‌یه‌!

(ت-س/ح-د) ته‌ماشای فهرمووده‌که‌ی سووره‌تی چه‌دیدیش بکه،
ده‌بینی به‌دیمه‌ن که‌مێ جیاوازی له‌نیوانی ئه‌م دوو فهرمووده‌دا هه‌یه‌، وه‌ک
ژماره‌ی ساڵه‌کان له‌وێ پینچ سه‌د ساڵه‌، لی‌ره‌ چه‌فتا ساڵه‌. له‌پراستی دا ئه‌م
جو‌ره‌ شوینه، وه‌ک چه‌ند جارێ له‌مه‌وبه‌ر په‌نجه‌مان بو‌ درێژ کرد، ده‌ریایه‌کی
بێ په‌یه‌ و گه‌ردوونیکی گه‌وره‌ و وپراقه‌، به‌ زه‌رپه‌ قووته‌یه‌کی بێ په‌رو باڵی وه‌ک
من له‌ناو ئه‌م لانه‌ی له‌شه‌ رووخواوه‌دا نه‌په‌ی ده‌کری و نه‌په‌ی پێ ده‌برێ!
ته‌نیا من ئه‌وه‌نده‌م له‌سه‌ره‌ که‌ ته‌رجه‌مه‌یه‌کی پاک و پوختی فهرمووده‌که‌
بکه‌م و وه‌ری بگێرمه‌ سه‌ر زمانی شیرینی کوردی، وه‌لێ راقه‌ و شه‌رح و
ته‌ئویل و ره‌خنه‌ و وه‌لامی ره‌خنه‌ و شیکردنه‌وه‌ی هه‌ندێ شوین و ته‌وفیق له‌
به‌ینی چه‌دیسه‌کاندا و پیکه‌وه‌ سازاندنی فهرمووده‌کان له‌ناو خۆیاندا،
بابه‌تیکی تره‌ و کات و کو‌شش و مه‌ودایه‌کی تری گه‌ره‌که‌، که‌ ئیستا من
له‌ترسی بارگه‌ران کردنی ئه‌م کتێبه‌ وازم له‌ لایه‌نه‌ هه‌تاوه‌. مه‌گه‌ر ناو به‌ناو
وه‌ک چراوگێ قسه‌یی له‌م بابه‌ته‌ بده‌م به‌گویی خۆینه‌ری نازیزدا، که‌ زۆر به‌

قوولی پی دانه‌گرێ له‌وشوینانه‌دا که‌هه‌ست به‌زه‌قی و ره‌ق و ته‌قی و گیرو
گرفت ده‌کا، جا بو ئه‌وه‌ی خوینه‌ری ئازیز دلنیا بێ که زانا گه‌وره‌کان له‌کۆن و
نۆدا ئه‌م جووره شوینانه‌یان به‌جوانی پوون کردۆته‌وه، چه‌ند نمونه‌یه‌کتان
له‌فه‌رمایشتی ئه‌و زاتانه بو ده‌هینمه‌وه:

۱- مامۆستا مه‌لا عه‌بدولکه‌ریمی بیاره (خودا پایه به‌رزتری به‌فرموی)
له‌وینه‌ی ئه‌م شوینه‌دا ده‌فرموی:

له‌بو ته‌عینی جیسی جه‌ننه‌ت و نار

نه‌صصیکسی صهریج هیج نیه دیار!

چاکوایه ده‌ستی هیج لێ نه‌دری

ته‌قویض به‌ عیلمی زانی حه‌ق کری

۲- دانه‌ری تاج (ره‌زای خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فرموی: مه‌به‌ست روون
کردنه‌وه‌ی دووری نیوانه، نه‌ک پێوانه‌ی نیوان به‌سال، که‌واته جیاوازی
دژایه‌تی نییه له‌به‌ینی ئه‌م فرموده‌یه‌و فرموده‌که‌ی سووره‌تی هه‌دید دا.
۳- مه‌وله‌وی (خودای ئازیزی بێ) له‌لایه‌نی جیگه‌و ریگه‌و کاتی بوونی خوداوه
ده‌فرموی:

متی متی؟ حتی اتی علیه من این این؟ ینتمی الیه

به‌کوردییه‌که‌ی خۆمان له‌هه‌مان به‌حر (که‌به‌حری ره‌جه‌زه) واته:

که‌ی که‌ی هه‌بوو؟ هه‌تا خودا له‌وین بێ

له‌کون له‌ کون بوو؟ تا خودا له‌و جێ بێ!

۴- شیخی به‌یزاوی له‌ته‌فسیری ئه‌م ئایه‌ته‌دا ئاماژه بو جووره ته‌ئویلیکی
دوور ده‌کا، که ده‌فرموی: هه‌لێش ده‌گرێ که مه‌به‌ست له‌م ئایه‌ته مه‌به‌سته
پرواله‌تییه‌که‌ی نه‌بێ، به‌لکوو ته‌مسیل و نمایشی حاڵی گه‌وره‌یی خودا بێ،
به‌هۆی حاڵی له‌به‌ر چاوی پادشایانه‌وه گه‌وره‌یی خودا ده‌ریکه‌وی.

۵- مامۇستا شىخ موحەممەدى خال (پەزای خودای لەسەر بى) لە ڤاڤەى ئەم ئايەتەدا دەفەرموئ: مەبەست لە (عرش) گەورەيى و دەسەلات و دەست رۆينه، وە ئەم ئايەتە نموونە هێنان (تھیل)ە بۆ باسى گەورەيى و دەسەلاتى خوا لە ڤۆژى دوايى دا تا ئەوئ كە دەفەرموئ: ئەگەر راستت ئەوئ ئەم ووتە و ووتارە كە بەكوردی، يا عەرەبى، يا بەھەر زمانىكى تر دانراون بۆ تەعبیر دانەوہیە لەمەبەسان (معاني) جیھانى، مەبەسانى رۆژى دوايى لەجیھانا ووتەيان بۆ دانەنراوە، كەوابوو تەعبیر دانەوہ لەمەبەسانى رۆژى دوايى بەووتەى جیھانى، وەك باسى فەلسەفە و نەینى سروشت (طبیعت) وایە، كە بەئامازەى دەست و چاوو سەر بى كەیت... تاد.

وادەزانم مەبەستى مامۇستا مەلا عەبدولكەرىم ئەم رەوشەيە بەگشتى: كەڤياو بەبەهانەى لاواز لەنەصصى صەرىحى ئايەتى قورئان و حەدىثى صەحیح لاندە، مەبەسانى جیھانى و مەبەسانى رۆژى دوايى بە پى فام و تىگەيشتنى زانايان و عورف و عادەتى لۆغەت و زمان و بەشەر لەسەر ظاهیری خۆيان بىننەوہ، بەلام ئەگەر مەعنای ظاهیری پىويستى بە تەئویل بوو ئەوہ دەبئ تەئویل بکړئ، پالڤتەى شیعەرەكەى مامۇستا ئەمەيە:

برا! بابەتى ئايين كە غەيب بى

قەسەين بکە تەواو بى غەيب بى

كۆلینەوہى دین بە خەيالى رەوت

گىرەى گولشەنە بەسمى گاجووت!

من بەش بەحالى خۆم لەسەر ئەم ڤايەى مامۇستا مەلا كەرىم، بەئى

راستە كە:

كاتو جىگەو هەند، تەن و دەنگ و رەنگ

بۆ بەندە بەھرەن، لە بۆ خودا نەنگ

بەلام گەلى ووشەو زاراوەىش مەبەستى ئايىنى تايبەتى خۆى ھەيە، لەکاتى گوتنى ئەو ووشەيەدا پېشپېشيان و پاشپېشيان ھەست بە مەبەستى تايبەتى خۆى دەکەن، بۆ نمونە کە گوتت: عەرش، واتە: تەخت و بارەگای حوکمرانى خودا، کە گوتت: پردى صىراط، واتە: ئەو پردەى کەوا لەسەر پىشتى دۆزەخ و رۆژى قىامەت خاس و خراپ بەسەریدا دەپۆن، کە گوتت: خودا، واتە ئەو کەسەى کە ئەم بوونەو ھەرى لە نەبوون دروست کردوو ھەو ھال و نىشانەو صىفەتى ئەمەو ئەو ھەيە کە لەقورئان و فەرموودەکانى ھەزەرت دا بەيان کراون، بە کوردى و کورتى: زاراوەو ناوو و شەى ئايىنى (وەک: خودا، پېغەمبەر، فرىشتە، قىامەت، عەرش، کورسى قەلەم، ھەشر، میزان، کىشاندی کردار، ھەج، نوپۆ، زەکات و رۆژوو، ژنھييان، ئاسمان، زەوى، خۆر، مانگ، سال و رۆژ، دايک، باوک، برا، خوشک، ژن، وەک ئەم ووشانەو وینەى ئەم ووشانە کە لەناو قورئان و ھەدىسدا وارىد بوون ئەمانە) ھەموو مەبەستى ديارى ئاشکرای زانراوى خۆيان ھەيە، ھەندىکیان کەوان لەبەرچاومان ئەو ھەو زۆر بەباشى لە ھەقىقەت و کونھەکەى دەگەين، ھەموو کەس وەک يەک دەزانى خۆر کامەيە، زەوى کامەيە، ژن چيیە، براو دايک و خوشک لەشەرعا مەعنای چيیە، نوپۆ رۆژوو زەکات و ھەج ئەو ھەيە کە مامۆستاکان شەرھيان دەکەن بۆمان، بەلام کونھو ھەقىقەتى خودا کەس نازانى چيیە، وە کۆلینەو ھەى شتى وا کارىکی ناشايستەيە، ھەروا ھەقىقەتى عەرش و فرىشتەو تەرازوو کورسى و قەلەم و ئەوشتانەى کە لەم بابەتانەن ئەو ھەى کە لە سەر ئیمەيە بېرومان بە بوونى ئەم شت گەلە بېئ لەسەر ئەو شىو ھەيە کە لەشەرعیەتدا پوون کراونەتەو، وە نەصصى صرىحى ئایەت و ھەدىث بە خۆپایى و بە تەئویلى ضەعیف لەمەعنای ظاهیری مۆتەعارەفيان لانەدەين، دەنا ئەگەر وانەبى و ھەرکەسى ھەلسى و بلى ئەمە وانییە وئاوایە چونکە میستەر مشکە وادەلى، ئەو ھەردەکیشتى بۆ پاشاگەردانى و ھیچ شتىکی نھینى و غەیبى ئىسپات نابى و بەپى رۆژ وەک نرخی گەنم و جۆ، مەعناکەى دەگۆپۆ.

راسته خودا ده‌فهرمووی: {وَأَتُوا بِهِ مُتَشَابِهًا} وه ئیبنو عه‌بباس (به‌زای خودای له‌سه‌ربین) ده‌فهرمووی: (ليس في الجنة من أطعمة الدنيا الا الأسماء: خوارده‌مه‌نی و خواردنه‌وه‌ی به‌هه‌شت و جیهان به‌س ناویان یه‌که، ده‌نا تام و چیتۆ خوشی و شتی تریان هه‌موو جیا‌یه!) وه‌لێ ئه‌مه‌ مه‌عنای وانیه‌یه‌ که‌ئیمه‌ به‌بێ به‌لگه‌و نیشانه‌ی پۆشن قیاسی هه‌موو شتیکی تری رۆژی دوا‌ی له‌خۆراک بکه‌ین.

۵۳- سوورده‌تی مه‌عاریج

(مه‌که‌کیه‌، ۴۴ نایه‌ته)

سورة المعارج (مكية، وهي أربع وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۱۸۶- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رضي الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي قَوْلِهِ (كَالْمُهْلِ) قَالَ «كَعَكْرِ الزَّيْتِ فَإِذَا قَرَّبَهُ إِلَى وَجْهِهِ سَقَطَتْ فَرْوَةٌ وَجْهِهِ فِيهِ». رواه الترمذي^(۱).

ئهبو سه‌عید (به‌زای خودای له‌سه‌ربین) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌باره‌ی ووشه‌ی (کالمهل) یه‌وه‌ که‌له‌نایه‌تی: {يَغَاثُوا بِمَاءِ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهُ} ی و نایه‌تی: {يَوْمَ تَكُونُ السَّمَاءُ كَالْمُهْلِ} دایه‌ فه‌رمووی: واته: وه‌کوو خلته‌ی زه‌یت و دۆووک‌ی پۆنی داخ، کاتێ دۆزه‌خییه‌کان له‌توونیا‌نا هاوار ده‌که‌ن بۆ ئاو، ئاو‌یک‌ی وایان ده‌ده‌ن، وه‌کوو خلته‌ی زه‌یت و دۆووک‌ی پۆنی داخکراو وایه، کاتێ نزیک‌ی ده‌موچاویان ده‌کریته‌وه، هه‌ر هالاوی تینه‌که‌ی ده‌موچاویان داده‌پلۆخین و چه‌رم‌ی ده‌م و چاویان داده‌مالیته‌ ناوی! خودا په‌نامان بدا (ت-س/غ).

قال الله تعالى: {إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا، إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا، {وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا} (۷۰/۱۹-۲۱)

^(۱) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

واته: ئای له ئاده‌میزاد که بئی ئۆقره‌و بئی هوره‌و دهم به‌هاواره: نه له شادی دا خۆی ده‌گری و نه له‌شیندا، کاتێ خودا مال و خێرو دارایی ده‌داتێ ده‌ست قووچاو و خێرنه‌که‌ره، کاتێ تووشی زهره‌رو زیان و ناخۆشی ده‌بێ، دهم به‌هاورارو بۆله‌ بۆلکه‌ره‌و به‌هاتوو هاوار ئاسایش له‌خۆی هه‌ل ده‌گری.

٤١٨٧- أتی النبی (صلی الله علیه وسلم) مالاً فأعطی قوماً ومنع آخرین، فبلغه أنهم عتبوا علیه فقال: «إني أعطی الرجل وأدع الرجل، والذي أدع أحب إلي من الذي أعطی، أعطی أقواماً لما فی قلوبهم من الجزع والهلع وأکل أقواماً إلى ما جعل الله فی قلوبهم من الخیر والغنی، منهم عمرو بن تغلب». فقال عمرو بن تغلب ما أحب أن لی بکلمة رسول الله (صلی الله علیه وسلم) حمر النعم. رواه البخاري فی التوحید. نسأل الله خالص التوحید، آمین^(٢).

ده‌گیرنه‌وه: که هه‌ندی مال دینن بۆ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) ئه‌ویش به‌شی بازیکێ لێ ده‌دات و به‌شی بازیکێ تری لێ نادات دوایی خه‌به‌ر ده‌گاته‌وه به‌پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) که‌ئه‌وانه‌ی به‌شی نه‌داوون گله‌یی ده‌که‌ن. ئه‌ویش به‌م بۆنه‌یه‌وه ده‌فه‌رموێ: گه‌لێ جار واده‌بێ من به‌ش ده‌ده‌م به‌پیاوێ و به‌ش ناده‌م به‌پیاوێکی تر، به‌لام له‌ دلێشه‌وه ئه‌و پیاوه‌یانم خۆشتر ده‌وێ که‌به‌شیم نه‌داوه، ده‌ی ده‌زانن ئه‌وه بۆ واده‌که‌م چونکه هه‌ندی که‌س ده‌یانبینم هه‌لپه ده‌که‌ن و چاوبرسین و چاو چنۆکن، بۆیه منیش به‌شیان ده‌ده‌م، هه‌تا دلایان رابگرم و بیانکه‌م به‌دۆستی ئیسلام، وه‌لێ به‌شی هه‌ندی که‌سی تر ناده‌م چونکه پشته ئه‌ستوورم له‌وه‌ی که‌ئه‌وانه به‌رچاوتیرن و خێرخوان، ئێتر ده‌یان سپێرم به‌و خودایه‌ی که‌ئاوا به‌رچاوتیرو دل پر له‌ خێری دروست کردوون. یه‌کێک له‌م خودا پێداوانه‌ی که‌من دلنایام له‌ دلفراوانییان عه‌مری کوپی ته‌غلیبه‌! جا هه‌موو جارێ عه‌مر ده‌یفه‌رموو: ئه‌م وشه مه‌دحه‌ی پیغه‌مبه‌ر، که‌له باره‌ی منه‌وه فه‌رموو یه‌تی، به‌هه‌موو رانه

(٢) بخاری. توحید: ٧٥٣٥.

و شتره سووره‌کانی عهره‌بی ناده‌م، که‌پره‌نگیان ده‌لیی ره‌نگی مه‌ره‌زه،
وه‌باشترین و نایابترین سامانی عهره‌بابن (بوخاری — (په‌زای خودای له‌سه‌رین)).

(نه‌لحاقه) که‌م که‌م دیته‌پیشه‌وه

وه‌ک به (مه‌عاریج) بێ له‌پیشه‌وه

تاوه‌ک تۆفانی (نووج) له‌ناکاوا

وه‌کوو (جن) له‌په‌ ده‌کا به‌ ناوا

(هه‌زه‌میل) که‌وا له‌پیش (موده‌شیر)

له (قیامت!) دا هه‌یانه‌ ته‌شیر!

بۆ (انسان) ده‌بن له (ده‌هری) دووه‌م

جارێ به‌نوورو جارێ به‌ مه‌هه‌م

مه‌عاریج واته: نه‌رده‌وان و په‌یژه، نه‌لحاقه ناوی قیامت‌ه. (وه‌رگیڕ)

۵۴- سووره‌تی نووح (دروودی خودای له‌سه‌رین)

(مه‌که‌هیه، ۵۹ نایه‌ته)

سورة النوح (عليه السلام) (مكية، وهي تسع وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَقَالُوا لَا تَذَرُنْ آلِهَتَكُمْ وَلَا تَذَرُنْ وَدًّا وَلَا سُوَاعًا وَلَا يَغُوثَ
وَيَعُوقَ وَنَسْرًا} (۲۳/۷۱).

واته: وه‌کافره‌کان له‌ناو خویانا گه‌وره‌کانیان به‌ بچووکه‌کانیان ده‌گوت:
واز له‌ خودا‌کانی خۆتان مه‌هینن، ده‌سه‌به‌رداری (وودد) و (سواع) و (یغوث) و
(یعوق) و (نسر) مه‌بن، له‌پراستی دا ئه‌م بتانه‌ ئاده‌میزادیکی زۆریان گومراکرد.

۱۸۸- ۴- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) صَارَتِ الْأَوْثَانُ الَّتِي كَانَتْ فِي قَوْمِ نُوحٍ فِي
الْعَرَبِ بَعْدُ، أَمَا وَدٌّ كَانَتْ بِدَوْمَةِ الْجَنْدَلِ، وَأَمَا سُوَاعٌ كَانَتْ لِهَذَيْلَ، وَأَمَا يَغُوثُ

فَكَانَتْ لِمُرَادٍ ثُمَّ لَبِنِي غُطَيْفٍ بِالْجُرْفِ عِنْدَ سَبَا، وَأَمَّا يَعْقُوبُ فَكَانَتْ لِهَمْدَانَ، وَأَمَّا نُسْرُ فَكَانَتْ لِحَمِيرَ، لَالِ ذِي الْكَلَاعِ. أَسْمَاءُ رَجَالٍ صَالِحِينَ مِنْ قَوْمِ نُوحٍ، فَلَمَّا هَلَكُوا أَوْحَى الشَّيْطَانُ إِلَى قَوْمِهِمْ أَنْ انْصِبُوا إِلَى مَجَالِسِهِمُ الَّتِي كَانُوا يَجْلِسُونَ أَنْصَابًا، وَاسْمُوهَا بِأَسْمَائِهِمْ فَفَعَلُوا فَلَمْ تُعْبَدْ حَتَّى إِذَا هَلَكَ أُولَئِكَ وَتَنَسَّخَ الْعِلْمُ غُبِدَتْ. رواه البخاري. نَسَّالَ اللّٰهُ حَسَنَ الرِّوَايَةِ، آمِينَ^(۱).

ئیبینو عەبباس (خودایان فی رازی بین) فەرمووی: ئەو بتانەی کە لە ناو گەلی نوح دا هەبوون لە پاش ئەو بوو بوون بە هی عەرەبیش، ووددیان بوو بوو بە بتی ھۆزی کەلب، لە دەو مەتولجەندەل بوو، لە ھۆی دەیانپەرست، سواعیشیان بوو بوو بە هی ھۆزی ھوزەیل، یەغووثیشیان بوو بوو بە هی مورا، لە پاشدا بوو بوو بە بتی بەنی غوطەیفیش، لە خاکی جەرف لە ولاتی سەبەء، یەغوقیش بتی ھەمدان بوو، نەسریش بتی حیمیر بوو، کە خانەوادەی ذولکەلاعن وەلای ئەم ناوانە لە پێش ئەو دا بن بە ناوی ئەم بتانە ناوی چەن پیاو چاکیکی گەلی نوح بوون، کاتی دەمردن شەیتان ختەختە ی گەلەکیان دا، کە لە جیگەی کۆری دانیشتنە کە یاندا کۆتەلیان بۆ بکەن و وینەیان بکێشن و ناوی ئەو پیاو باشانانەیان لی بنین، بۆ ئەو پیرۆزباییان لێ وەر بگرن، ئەوانیش وایانکرد، جا کە ئەمانە شوینە واریان کوێر بوو ئەو جا نەوای ئەوانە ی کە ئەو پەیکەرانیان دروست کردبوو، وە لە شوینانە دا، دایان نابوون دەستیان کرد بە پەرستنی ئەو بتانە! (ب (خودای فی رازی بین))

۵۵- سوورەتی جین

(مەکەییە، ۲۸ نایەتە)

سورة الجن (مكية ثمان وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۸۹- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ انْطَلَقَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي طَائِفَةٍ مِنْ أَصْحَابِهِ عَامِدِينَ إِلَى سَوْقٍ عُكَاظٍ، وَقَدْ حِيلَ بَيْنَ الشَّيَاطِينِ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ،

(۱) بخاري. تفسیر: ۴۹۲۰.

وَأَرْسَلَتْ عَلَيْهِمُ الشُّهُبُ، فَرَجَعَتِ الشَّيَاطِينُ فَقَالُوا: مَا لَكُمْ؟ قَالُوا: حِيلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ، وَأَرْسَلَتْ عَلَيْنَا الشُّهُبُ. قَالَ: مَا حَالُ بَيْنِكُمْ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ إِلَّا مَا حَدَّثَ، فَاضْرِبُوا مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا، فَانْظُرُوا مَا هَذَا الَّذِي حَدَّثَ، فَانْطَلِقُوا يَنْظُرُونَ فَالَّذِينَ تَوَجَّهُوا نَحْوَ تِهَامَةٍ سَمِعُوا قِرَاءَةَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَهُوَ يُصَلِّي بِأَصْحَابِهِ صَلَاةَ الْفَجْرِ بَنخلة فَتَسْمَعُوا لَهُ، فَقَالُوا: هَذَا الَّذِي حَالَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ خَبَرِ السَّمَاءِ. فَرَجَعُوا إِلَى قَوْمِهِمْ فَقَالُوا: يَا قَوْمَنَا (إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا. يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ وَلَنْ نُشْرِكَ بِرَبِّنَا أَحَدًا) وَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: {قُلْ أُوْحِي إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ} وَإِنَّمَا أُوْحِيَ إِلَيْهِ قَوْلُ الْجِنِّ. رواه البخاري والترمذي وزاد: لَمَّا رَأَى الْجِنُّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) وَأَصْحَابَهُ يُصَلُّونَ بِصَلَاتِهِ فَيَسْجُدُونَ بِسُجُودِهِ فَعَجَبُوا مِنْ طَوَاعِيَةِ أَصْحَابِهِ لَهُ وَقَالُوا لِقَوْمِهِمْ: (لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا). نَسْأَلُ اللَّهَ كَمَالَ الطَّاعَةِ آمِينَ^(١).

ئيبينو عه‌بباس (خودايان ئى رازى بن) قه‌رمووى: پيغه‌مبەر (درویدی خودای له‌سهرين) له‌گه‌ل ده‌سته‌یی له‌يارانی دا له‌مه‌ککه‌وه ده‌رچوون بو‌ بازارى عو‌کا‌ظ (که کاتى گرده‌وه بوونی عه‌ره‌ب بوو له‌و شوینه‌دا) هه‌تا عه‌ره‌به‌کان بانگ بکا بو‌ سهر ئايینی ئيسلام، ئه‌مه له‌و کاته‌دا بوو که شه‌ياطين ريگه‌ی ئه‌وه‌يان لى گيرابوو که به‌ئاسماندا سهرکه‌ون بو‌هه‌وال و ده‌نگوباس، ئه‌و شه‌يتانانه‌ی ئه‌مه‌يان بکرديا به‌بليسه‌ی ئاگرو برووسکه‌و چه‌خماخه به‌ره‌نگاريان ده‌بوو، جا که به‌ناو‌مي‌دی ده‌گه‌رانه‌وه هۆزه‌که‌يان پييان ده‌گوتن: ئه‌وه چيتانه؟ ده‌يانگوت: ده‌نگوباس وه‌والی ئاسمانمان لى قه‌ده‌غه‌کراوه که ده‌چين ده‌درينه به‌ر شووله ئاگرو برووسکه. جا شه‌يتان ده‌لى: دياره شتى پووی داوه له‌دنیا‌دا، بويه ريگه‌ی ئاسمانتان لى گيراوه، ده‌سا ده‌ی کون و قوربني سهرزه‌وی چ له‌رۆژه‌لات و چ له‌رۆژئاوا بگه‌پين و بزائن چى پووی داوه که

(١) بخاري. تفسير: ٤٩٢١.

بووه به‌هۆی ئەم ئاگربارانه. جا ئەوانیش به هەر چوارلادا بۆ ئەم مەبەستە
 دەرده‌چن و ده‌کەونه جم و جوول و سووسه کردن، تا ئەوانه‌ی که پروه و
 مه‌که‌که هاتن له به‌طنونه‌خه تووشی پیغه‌مبه‌ر ده‌بن، خه‌ریک ده‌بن به‌رنوێژی
 نوێژی به‌یانی بۆ هاو‌پێکانی ده‌کا و گوێ له‌قورئان‌خویندنه‌که‌ی ده‌گرن جا
 گوئیان: ئەم قورئانه‌یه که ده‌بن به‌هۆی ئەوه که نایه‌لێ ئیمه به ئاسماندا
 سه‌رکه‌وین و هه‌وال و هه‌ریگرن، ئەوسا ده‌گه‌رینه‌وه بۆلای گه‌له‌که‌یان و ده‌لێن:
 ئەه‌ی گه‌لی ئیمه! ئیمه قورئانی‌کمان بیستوه، جیگه‌ی سه‌ر سوپ‌مانه ریگه‌ی
 پاست نیشانی ئاده‌میزاد و پهری ده‌دا، ئیمه‌یش باوه‌رمان پێ کرد و هه‌ریگیز
 که‌س ناکه‌ین به‌هاوبه‌ش و هاو‌پێ بۆ خودای په‌وه‌ردگارمان. جا خودای
 گه‌وره ئەمه‌ی نارد هه‌ره‌وه: {قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِّنَ الْجِنِّ} ئەه‌ی
 په‌هه‌به‌ری خۆشه‌ویست! تۆ به‌رموو: له‌لایه‌نی خوداوه سه‌رووش و وه‌حیم
 بۆهاتوه که‌چهن که‌سێ له‌به‌ره‌ی جنۆکه‌ گوئیان لێ پاگرتووم، له‌کاتی
 قورئان‌خویندندا به‌لام ته‌واوی قسه‌ی جنۆکه‌کان به‌وه‌حی به‌یان کرابوو، بۆ
 پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) (ب/ت) پ‌روایه‌تی تیرمیزی ئەمه‌ی پتره: کاتی
 جنۆکه‌کان دییان که یارانێ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) ئاوا به‌و په‌نگه‌ به‌بن
 گه‌یوگه‌رت په‌یره‌وی هه‌زه‌ت ده‌که‌ن و نوێژ به‌ نوێژی ئەو ده‌که‌ن و به‌شوین
 سه‌جده‌ی ئەوا سه‌جده‌ ده‌بن و ئەویان کردوه به‌په‌هه‌به‌رو سه‌رمه‌شق و
 نمونه‌ی بالا کاتی ئەم حاله‌یان دی زۆر به‌دلیان بوو، وه به‌گه‌له‌که‌ی خۆیان
 گوت: {وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا}.

٥٦- سووره‌تی موزه‌میل (سورة المزمل)

لم يرد في الأصول حديث فيها:

دانەر (پەرگۆڤی له‌نوور بێ) ده‌فه‌رموئ: له‌سه‌رچاوه‌کانی تاج دا هیچ
حه‌دیثی له‌باره‌ی ئەم سووره‌ته‌وه نه‌هاتوه به‌لام له‌ته‌فسیری (مواهب
الرحمن) دا، له‌سه‌ره‌تای ئەم سووره‌ته‌دا ده‌فه‌رموئ:

١٩٠- عَنْ سَعْدِ بْنِ هِشَامٍ قَالَ: قُلْتُ لِعَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَلَيْسَنِي عَنْ قِيَامِ رَسُولِ
اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَتْ أَلَسْتُ تَقْرَأُ هَذِهِ السُّورَةَ (يَا أَيُّهَا الْمَزْمَلُ) قُلْتُ بَلَى. قَالَتْ
فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ افْتَرَضَ قِيَامَ اللَّيْلِ فِي أَوَّلِ هَذِهِ السُّورَةِ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ) وَأَصْحَابُهُ حَوْلًا حَتَّى اتَّفَعَتْ أَقْدَامُهُمْ وَأَمْسَكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ خَاتَمَهَا فِي السَّمَاءِ
اثْنَيْ عَشَرَ شَهْرًا ثُمَّ أُنْزِلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ التَّخْفِيفَ فِي آخِرِ هَذِهِ السُّورَةِ فَصَارَ قِيَامُ رَسُولِ
اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اللَّيْلَ طَوُّعًا مِنْ بَعْدِ فَرِيضَتِهِ. أَخْرَجَهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(١).

سه‌عدی کوپی هیشام فه‌رمووی: گوتم به‌ عایشه (خودای ئی رازی بێ): پیم
بفه‌رموو که‌شه‌و نویژی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ریی) چۆن بوو؟ فه‌رمووی:
دیاره‌ که‌تو ئەم سووره‌ته‌ ده‌خوینی که‌ناوی (یا ایها المزمّل)؟ گوتم: به‌ئێ.
فه‌رمووی: ده‌ی به‌پیی سه‌ره‌تای ئەم سووره‌ته‌ خودای گه‌وره‌ شه‌و نویژی دانا
له‌سه‌ر هه‌زه‌ت و یارانی، ئیتر هه‌زه‌ت خۆی و یارانی تاماوه‌ی سالتی به‌پیی
سه‌ره‌تای ئەم سووره‌ته‌ شه‌و نویژیان ده‌کرد، ته‌نانه‌ت پییان په‌نه‌ما بوو، ئیتر
تاماوه‌ی سالتی خودای گه‌وره‌ له‌ئاسمان کۆتایی ئەم سووره‌ته‌ی گیردا، جا
له‌پاشدا له‌م سووره‌ته‌دا له‌ئاخه‌ره‌که‌یه‌وه ئه‌رکی سووک کردن، ئیتر شه‌و نویژ
له‌پاش ئه‌وه که‌له‌ پيشا فه‌رز بوو، بوو به‌ سوننه‌ت.

مامۆستا مه‌لا که‌ریم (خودای ئی رازی بێ) له‌کۆتاییدا ده‌فه‌رموئ: موسلیم و ئه‌بو
داوود و نه‌سائی ئەم هه‌یثه‌ یان گیراوه‌ته‌وه.

^(١) راجع: بخاري: تهجد: ١١٣٠، ٤٨٣٦، ٦٤٧١. مسلم: صفات المنافقين: ٧٠٥٥ - ٧٠٥٧. ترمذي: صلاة:

٤١٢. نسائي: قيام الليل: ١٦٤٣. ابن ماجه: إقامة الصلاة: ١٤١٩.

٥٧- سوورەتی موددەئیر

(مەككەییە، ٥٥ نایەتە)

سورة المدثر (مكية، وهي خمس وخمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤١٩١- عَنْ يَحْيَى قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَيُّ الْقُرْآنِ أَنْزَلَ أَوَّلَ. سَبَقَ هَذَا الْحَدِيثُ فِي كِتَابِ النَّبُوءَةِ وَالرِّسَالَةِ فِي مَبْحَثِ (أَوَّلُ نَزُولِ الْوَحْيِ بِالنَّبُوءَةِ وَالرِّسَالَةِ) → (١).

٤١٩٢- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «الصَّعُودُ جَبَلٌ مِنْ نَارٍ يُتَّصَعَدُ فِيهِ الْكَافِرُ سَبْعِينَ خَرِيفًا وَيَهْوَى فِيهِ كَذَلِكَ مِنْهُ أَبَدًا» (٢).

ئەبوسەعید (خودای ئی رازی بئی) فەرمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربین) دەفەرمووی: صەعوود (لەنایەتی: سارھقە صعودا) دا کیویکی ئاگرینی زۆر سەختە، کافر حەفتا ساڵ پیاوا سەردەکەوێ، ئنجا بەحەفتا سالی تر گلۆر دەبیته‌وه بەناو ئەو شاخ و داخەدا، ئیتر هەمیشە ئەمەکاریه‌تی هەتا هەتایە (ت- بەسەندیکی غەریب).

٤١٩٣- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ: نَاسٌ مِنَ الْيَهُودِ لِلنَّاسِ مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَلْ يَعْلَمُ بَيْتُكُمْ كَمْ عَدَدُ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ؟ قَالُوا: لَا نَدْرِي حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا. فَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ غَلِبَ أَصْحَابُكَ الْيَوْمَ. قَالَ «وَيْسَ غَلِبُوا؟». قَالَ: سَأَلَهُمْ يَهُودُ هَلْ يَعْلَمُ بَيْتُكُمْ كَمْ عَدَدُ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ قَالَ «فَمَا قَالُوا». قَالَ قَالُوا لَا نَدْرِي حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا. قَالَ «أَفْغَلِبَ قَوْمٌ سَأَلُوا عَمَّا لَا يَعْلَمُونَ فَقَالُوا لَا نَعْلَمُ حَتَّى نَسْأَلَ نَبِيَّنَا لَكِنَّهُمْ قَدْ سَأَلُوا نَبِيَّهُمْ فَقَالُوا أَرَأَيْتَ اللَّهُ جَهَنَّمَ عَلَى بِأَعْدَاءِ اللَّهِ إِيَّيْ سَأَلْتَهُمْ عَنْ ثَرْبَةِ الْجَنَّةِ وَهِيَ الدَّرْمَكُ». فَلَمَّا جَاءُوا قَالُوا يَا أَبَا الْقَاسِمِ كَمْ عَدَدُ خَزَنَةِ جَهَنَّمَ قَالَ «هَكَذَا وَهَكَذَا». فِي مَرَّةٍ عَشْرَةَ وَفِي مَرَّةٍ تِسْعَ «أَيَّ عَدَدُهُمْ تِسْعَةُ عَشَرَ خَاوَنًا». قَالُوا:

(١) تقدم في المجلد الرابع. تسلسل: ٩٨ رقم: ٣/٣١٤٩.

(٢) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

نَعَمْ. قَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) «مَا تُرَبُّهُ الْجَنَّةُ؟». قَالَ فَسَكَّرُوا هُنَيْهَةً ثُمَّ قَالُوا: أَخْبِرْنَا يَا أَبَا الْقَاسِمِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): «الْخُبْرُ مِنَ الدَّرَمِ»^(۳).

جابیر (خودای نازای بئ) فهرمووی: چهن جووله که یی به چهن که سی له یاران
 چه زرهه (دروودی خودای له سهری) ده لئین: ئایا پیغه مبه ره که ی ئیوه ژمارهی کار
 به ده ست و ده رگا وانه کانی دۆزه خ ده زانی؟ گوتیان: نازانین، تالیی نه پرسین.
 جا پیاوی ده چئی بو خزمه تی پیغه مبه ره (دروودی خودای له سهری) ده لئ: ئهی
 موحه ممه ده! یاران تو ئه مپو بوپردان، ده فهرمووی: چو چوئی بوپردان؟
 ده لئ: جووله که کان پرسیارکیان لی کردن، که چی گوتیان: نازانین تا له
 پیغه مبه ری خو مان نه پرسین! فهرمووی: بوپردان چو واده بی، ئه گهر
 پرسیار شتی له هوژی بکری ئه وانیش بلئین: نازانین تا له پیغه مبه ره که مان
 نه پرسین. به لام ئه و جووله که نه وه ی ئه وانه که له پیغه مبه ری خو یان
 ده پرسی ده یانگوت پیی: ارنا الله جهرة: به ناشکرا خودامان پی نیشان بده، که
 به چاوی خو مان، به چاوی سه رمان چاومان پیی بکه وی ئاده ی ئه و دوشمنانی
 خودایه م بو بینن، پرسیار خاکی به هه شتیان لی ده که م که ئاردی بی گهرده
 کاتی جووله که کان هاتن گوتیان: ئهی باوکی قاسم! ژمارهی پیسخزمه ته کانی
 دۆزه خ چهن که سن؟ چه زرهه (دروودی خودای له سهری) به په نجه ی ده ستی ئاماژهی
 کرد که نوژده که سن، وه ک خودای گهره له قورئانی پیروژ ده فهرمووی:
 {عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ} (۳۰/۷۴) دۆزه خ نوژده فریشته، یا خود نوژده چه شن
 فریشته سه ره پرشتی ده که ن) گوتیان: به لئ وایه. پیغه مبه ریش (دروودی خودای
 له سهری) فهرمووی: خاکی به هه شت چییه؟ جا توژی مات بوون و گوتیان: ئهی
 باوکی قاسم: تو پیمان بلئ چییه فهرمووی: نانی ئاردی بی گهرده (ت-
 سه نه د غه ریب).

^(۳) رواه الترمذي بسند غریب (شرحه).

۱۹۴- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) أَنَّهُ قَالَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ (هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ) قَالَ «قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَا أَهْلٌ أَنْ أَتَقَى فَمَنْ اتَّقَانِي فَلَمْ يَجْعَلْ مَعِيَ إِلَهًا فَأَنَا أَهْلٌ أَنْ أُغْفِرَ لَهُ». روى هذه الثلاثة الترمذي. والله أعلم^(۴).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (درویدی خودای لەسەربێ) لەبارەى ئەم نایەتەوه که دەفەرمووی: {وَمَا يَذْكُرُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ} (۵۶/۷۴) خودای گەوره شایستەیه بۆ ئەوه که هەموو کەسێ زۆر بە باشی شەرم و شکۆو سامی لێ بکاو لێی بترسێ، هەر وه کوو لەشانی دا هەیه کەلە تاوانی بەندەى خوێ خوش ببێ. فەرمووی: خودای بالادەست و شکۆمەند دەفەرمووی: من شایستەم بۆ ئەوه که هەموو کەسێ شەرم و شکۆم لێ بکاو لێم بترسێ، جا هەر کەسێ لەم بترسێ و خودای تر لەگەڵ مندا نەکا بەخودا، ئەوه ئەویش شایەنى ئەوهیه که من لێی خوش ببم! (ت-سند غریب).

۵۸- سوورەتى قیامەت

(مەككەییە، ۴۰ نایەتە)

سورة القيامة (مكية وهي أربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۱۹۵- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) إِذَا نَزَلَ جِبْرِيلُ بِالْوَحْيِ، وَكَانَ مِمَّا يُحَرِّكُ بِهِ لِسَانَهُ وَشَفَتَيْهِ فَيَشْتَدُّ عَلَيْهِ وَكَانَ يُعْرِفُ مِنْهُ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ (لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتُغْفَلَ بِهِ* إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ) قَالَ: عَلَيْنَا أَنْ نَجْمَعَهُ فِي صَدْرِكَ، وَقُرْآنَهُ (فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ) فَإِذَا أُنزِلَتْ فَاسْتَمِعْ (ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ) عَلَيْنَا أَنْ نُبَيِّنَهُ بِلِسَانِكَ - قَالَ - فَكَانَ إِذَا آتَاهُ جِبْرِيلُ أَطْرَقَ، فَإِذَا ذَهَبَ قَرَأَهُ كَمَا وَعَدَهُ اللَّهُ. (أَوَّلَى لَكَ فَأَوَّلَى) قَوْلُهُ. رواه البخاري والترمذي^(۴).

^(۴) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(۱) بخاري. تفسير: ۴۹۲۹.

ئیبینو عەبباس (پەزای خودای لەسەر بێ) دەیفەرموو: لەپیش دا کاتێ جویرائیل (دروودی خودای لەسەر بێ) وەحی و سرووشی دەهینا بۆ پیغەمبەر (دروود و سەلاوات و سەلامی خودای گەورە لەسەر بێ) گەلی جار زۆر پەلە پەلی دەکرد و خوش خوش لیو زمانی خوێ بۆ دەبزاواند و ئەم حالە زۆر پەڕیشانی دەکرد، لەبەر ئەوە ئەم حالە ی پێوە دیار بوو، جا خودا ئەم ئایەتە ی ناردە خوارەووە بۆی: {لَا تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتُغَيِّرَ بِهِ، إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ} لەکاتی وەرگرتنی قورئاندا، کاتێ جویرائیل بەوەحی دەیهینێ بۆت، پەلە پەلی لی مەکو و دەمت نەیت بەیەکا و مەترسی ئەوەت نەبێ کەبۆت پەوان ناکرێ، چونکە ئێمە لەسەرمانە کە کوێ بکەینەو لەفەوتان پزگاری بکەین و زۆر بەجوانیش بە توێ پەوان بکەین، ئیبینو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) فەرمووی: واتە ئێمە لەسەرمانەو بەلێنەو دەیدەین بەتۆ کە ئەم قورئانە بەجوانی پیئت پەوان بکەین و لەسەر زمانت ئاسانی بکەین و بەدڵ باشباش تیێ بگەیت تا تۆش گەلی خۆت فیتری خویندن و مانای قورئان بکەیت! ئیبینو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) فەرمووی: ئیتر لەو دوا کە جویرائیل وەحی و سرووشی بۆی دەهینا کە دەخویندەووە بۆی ئەومات دەبوو، گوێی دەگرت و قسە ی نەدەکرد کاتێ جویرائیل دەرویششت حەزەرەت (دروودی خودای لەسەر بێ) قورئانەکە ی بەپەوانی و بەشینەیی دەخویند، وەک خودا بەلێن و مژدە ی ئەو ی پێدا بوو لەم ئایەتەدا.

ئیبینو عەبباس (خودایان ئی رازی بێ) فەرموویشی: ئەم ئایەتەیش لەم سوروەتەدا کە دەفەرموێ: {أَوَلَيْكَ فَأُولَى} (۳۴/۷۵) ئەمە ووشە ی هەپەشەیه کە لەئادەمی بێ باوەر کراوە. ئایەتەکە واتە: ئە ی بێ پەوای بەدبەخت! ئە ی ئەو کەسە ی کە لەژیانی جیهانا نەنوێژت دەکرد، نە زەکاتت دەدا، نە خیرت دەکرد، چونکە هەموویت بەدرۆ دەزانی، لەبەرئەو ی کە باوەر پت بەخودا نەبوو، وەئەمانەت گشتی پشت گوێ خستبوو، ئە ی ئەو کەسە ی کە ئەمە پەوشی بەدی تۆ بوو بزانه کە ئەم سزایە کە ئیستا دەیچەژی ئەمە پەپە پیستتەو تۆلە ی ئەو کوفرو بێ باوەرپیە ی خۆتە، وە ئەمە جیێ گومان نییه.

(ب/ت = بوخاری و ترمیزی غیریقی رهمه‌تی (خودای ن رازی بن) گه‌وره‌بن نه‌م
فهرموده‌یه‌یان گپراوه‌ته‌وه)

٤١٩٦- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «إِنَّ أَذْنَى أَهْلِ الْجَنَّةِ مَنْزِلَةً لِمَنْ يَنْظُرُ إِلَى جَنَانِهِ وَأَزْوَاجِهِ وَنَعِيمِهِ وَخَدَمِهِ وَسُرُرِهِ مَسِيرَةَ أَلْفِ سَنَةٍ وَأَكْرَمَهُمْ عَلَى اللَّهِ مَنْ يَنْظُرُ إِلَى وَجْهِهِ غُدُوَّةً وَعَشِيَّةً». ثُمَّ قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (وَجُودَةً يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةً إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةً). رواه الترمذي^(٢).

عه‌بدوللای کوردی عومهر که به‌ناوبانگه به‌ئینو عومهر (ره‌زای خودایان له‌سهر
بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سهر بی و سه‌رومال و منال گشتی
به‌قوربانی گهردی سهر گوپی پیروزی بی) فهرمووی: نزمترین پایه له‌به‌ه‌شتا
پایه‌ی نه‌و که‌سانه‌یه، که هه‌زار ساله‌ پی هه‌ر ته‌ماشای باخ و بیستان و ژن و
کاره‌که‌رو نو‌که‌رو ته‌خت و چارپایه‌ی خو‌یان ده‌که‌ن نه‌و به‌ه‌شتیانه‌یشی
که‌زور به‌قه‌درو به‌پیزن له‌لای خودا نه‌وانه سه‌بینو و ئیوارئ وان له‌خزمه‌تی
خوداداو ته‌ماشای زاتی پیروزی نه‌و ده‌که‌ن، ئینجا پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای
له‌سهر بن) نه‌م ئایه‌ته‌ی خو‌ینده‌وه، بو پشتیوانی نه‌م فهرمایشته: {وَجُودَةً يَوْمَئِذٍ
نَاضِرَةً، إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةً} (٢٣-٢٢/٧٥) واته: له‌و روزه‌دا گه‌لئ له
به‌ه‌شتیه‌کان وورشه وورشئ پوخساریان دی، ده‌لئیی نووریان لی باریوه،
شادبوون به‌دیداری په‌روه‌دگاری خو‌یان و به‌ه‌ردو چاوی سهر خودای
خو‌یان ده‌بینن (ت-به‌سه‌نه‌دیکی غه‌ریب).

٤١٩٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «مَنْ قَرَأَ مِنْكُمْ بِالتِّينِ وَالزُّرِّيَّتِ فَانْتَهَى إِلَى آخِرِهَا (أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ) فَلْيَقُلْ: بَلَى وَأَنَا عَلَى ذَلِكَ مِنَ الشَّاهِدِينَ، وَمَنْ قَرَأَ (لَا أَقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ) فَانْتَهَى إِلَى (أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُخَيِّئَ الْمَوْتَى) فَلْيَقُلْ بَلَى، وَمَنْ قَرَأَ (وَالْمُرْسَلَاتِ) فَلْيَقُلْ (فَبَأَى حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ) فَلْيَقُلْ: آمَنَّا بِاللَّهِ. رواه أبو داود في الركوع والسجود والترمذي^(٣).

^(٢) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

^(٣) سكت عن درجته الشارح.

دەگىرپنەوہ لەئەبو ھورەيرەوہ (خودای ئى رازى بن) لە پىڤەمبەرەوہ (درودى خودای لەسەرىن) دەفەرەمۆى: ھەر کەسىڭکتان سوورەتى (والتين والزيتون) ى خویند کاتى گەيشتە کۆتايیەکەى بابلى: بلى وأنا على ذلك من الشاهدين: بەلى خودا لەھەموو فەرماندارى باشترەو لەھەموو فەرمانپەرەوايى عادلتەرەو فەرمانپەرەواترەو لەھەموو کەسى کار دروستترە. وەھەر کەسى سوورەتى (لا أقسم بيوم القيامة) ى خویندو گەيشتە دوايیەکەى بابلى: بلى، بەلى ئەو خودایەى کە لە تەنۆکى ئا، بەچەن پلەيەکى يەک لە يەک سەیرتر ئەم ئادەمیزادە بليمت و ھۆشيارەى لەم قالبە رىکوپىڭ و شیوہ نازدارەدا دروست کردووە، زۆر بەباشى دەتوانى مردووہکان زیندوو بکاتەوہ! وەھەر کەسى سوورەتى: (والمرسلات) ى خویند کە گەيشتە ئايەتى: {فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ} بابلى: آمنا بالله: باوەرمان بەیەزدانى پاك ھەيە (د/ت = ئەبو داوودو تیرمىزى ئەم حەدىثەيان گىراوەتەوہ):

(هل أتى) ھەلھات وەک باى (مورسەلات)

جزمى (تەبارەک) کۆتايى پىن ھات

نۆرەى (عەمە) يە، لەبرايماوہ!

جزمى قورئانم ھەبوو بەم ناوہ!

مەلای لىن دەرچىن لەخەلکى ناودىن

من عولەيان بووم لەپاش نەلفوبىن!

۵۹- سوورەتى ھەل ئەتا

(ھەدىنەيە، ۳۱ ئايەتە)

سورة هل أتى (مدنية، وهي إحدى وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

قال الله تعالى: {وَمَا تَشَاؤُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا}

(۳۰/۷۶).

واته: هه‌تا خودا خواستی له‌سه‌ر بوونی شتیی نه‌بی ئیوه له‌خۆتانه‌وه خود سه‌ر ناتوانن خواستی ئه‌وشته بکه‌ن، به‌راستی خودا داناو زانیه.

٤١٩٨ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ وَفِي كُلِّ خَيْرٍ آخِرُ مَنْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ وَاسْتَعْنِ بِاللَّهِ وَلَا تَعْجِزْ وَإِنْ أَصَابَكَ شَيْءٌ فَلَا تَقُلْ لَوْ أَنِّي فَعَلْتُ كَذَا كَذَا وَكَذَا. وَلَكِنْ قُلْ قَدَرُ اللَّهِ وَمَا شَاءَ فَعَلَ فَإِنَّ لَوْ تَفْتَحُ عَمَلَ الشَّيْطَانِ». رواه مسلم في القدر^(١).

له ئه‌بو هوره‌یره‌وه (په‌زای خودای له‌سه‌ر بئ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: موسوڵمانی ته‌واناو به‌هیز له موسوڵمانی ناته‌واناو بئ‌هیز باش‌تره، هه‌ردوو لایش ماده‌م موسوڵمانن و ئه‌هلی ئیمانن زۆر باشن، هه‌رچی سوودی ره‌وای هه‌ردوو جیهانی هه‌یه بۆت سوورو مجیز به له‌سه‌ری و بۆی تیکۆشه، هه‌میشه یارمه‌تی له‌خودای گه‌وره داواکه‌و، به پشتی خودا ده‌ست بده‌ره کاری خێرو ته‌مبه‌ل و ته‌وه‌زهل مه‌به‌و خاوه‌خاوو سستی تیا‌مه‌که، خودا ده‌تگه‌یه‌نئ به‌ناوات چونکه خۆی به‌لێنی ئه‌وه‌ی داوه ده‌فه‌رموئ: {وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ} ئه‌وه‌ی به‌راستی پشت به خودای ببه‌ستی، خودای به‌سه‌و کاری به‌که‌سی تر نییه ئه‌گه‌ر تووشی شتیکیش بوویت مه‌لئ: ئه‌گه‌ر وام بک‌ردایه واوا ده‌بووا به‌لام بلئ: ئه‌مه چاره نووسی خودا بوو، چاره‌نووسی خودایش په‌تبوونه‌وه‌ی نییه‌و خودا خواست و ویستی له‌سه‌ر هه‌ر شتیی بئ ده‌یکا، چونکه ئه‌گه‌ر بلئئ ئه‌گه‌ر وام بک‌ردایه واده‌بوو (ئه‌گه‌ر) ده‌رگا بۆکاری شه‌یتان ده‌کاته‌وه‌و سه‌ر ده‌کیشتی بۆ خراپه‌گرتن له‌چاره‌نووس و سه‌رنقیشت که‌واته: خۆت ته‌سلیمی ئه‌مری خودا که‌و له‌دوای چووه مه‌چووه (م-خ- = ئیمامی موسلیم، (په‌زای خودای له‌سه‌ر بئ) له سه‌حیحی موسلیم دا ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی گێ‌راوه‌ته‌وه).

(١) مسلم. قدر: ٦٧٦.

٦٠- سوورده‌تی مورسه‌لات

(مه‌ککه‌یی به‌نجا نایه‌ته)

سورة المرسلات (مکیه، وهي خمسون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٩٩- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رضی الله عنه) بَيْنَمَا نَحْنُ مَعَ النَّبِيِّ (صلی الله علیه وسلم) فِي غَارٍ بِمِنَى، إِذْ نَزَلَ عَلَيْهِ (وَالْمُرْسَلَاتِ) وَإِنَّهُ لَيَتْلُوهَا، وَإِنِّي لَأَتْلُقَاهَا مِنْ فِيهِ، وَإِنَّ فَاهُ لَرَطَبٌ بِهَا، إِذْ وَكَبْتُ عَلَيْنَا حَيَّةٌ فَقَالَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) «اقْتُلُوهَا». فَأَبْتَدَرْنَاهَا، فَدَهَبَتْ، فَقَالَ النَّبِيُّ (صلی الله علیه وسلم) «وَقَيْتُ شَرَّكُمْ كَمَا وَقَيْتُمْ شَرَّهَا». رواه الشيخان. نَسَأَلُ اللَّهَ السَّلَامَةَ آمِينَ^(١).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: جارئ له‌شه‌وی عه‌ره‌فه‌دا له‌خاکی مینا، له‌ئه‌شکه‌وتیکا، له‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا بووین (دروودی خودای له‌سه‌ربین) له‌وکاته‌دا سوورده‌تی (والمرسلات) ی بو‌هات، چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) خوئی ئه‌م سوورده‌ته‌ی به‌قه‌درو ریژه‌وه‌ ده‌خوینده‌وه‌و منیش ووشه‌ به‌ ووشه‌و نایه‌ت به‌نایه‌ت له‌ده‌می چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) وهرم ده‌گرت و له‌به‌رم ده‌کرد، جا له‌م کاته‌دا که هیشتا سوورده‌ته‌که به‌سه‌رزاری پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ بوو (دروودی خودای له‌سه‌ربین) وه‌ ده‌می پیروزی پیی ته‌پو پاراو بوو، له‌په‌ر له‌ناکاو ماری ده‌ره‌په‌ری و په‌لاماری داین! پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فهرمووی: ئاده‌ی بیکوژن. به‌لام ماره‌که ده‌ربازبوو رویشت پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فهرمووی: هه‌م ئه‌و قوتاری بوو له‌چنگی ئیوه‌و هه‌م ئیوه‌ قوتارتان بوو له‌چنگی ئه‌و! (ش).

(عه‌مه‌) و (نازعات) له‌گه‌ل (عه‌به‌سه‌)

بو‌ بئ چاو له‌ جیئس پاو چاوو ده‌سه‌!

بو‌ بیناش بو‌ون و بو‌ون و هه‌بو‌ون

له‌گه‌ل (ته‌کویر) دا چون چراس پونن:

^(١) بخاری. تفسیر: ٤٩٣٠، ٤٩٣١. مسلم. سلام. ٥٧٩٦-٥٧٩٩.

بوون ده‌که‌نسه‌وه پۆژی قیامه‌ت
چۆن دین و نه‌و خه‌لکه‌ چۆن ده‌بن سه‌خه‌ت
له‌تاو (انفطار) دلان شه‌ق شه‌ق بوون
به (موطه‌ففیفین) چاوان نه‌بله‌ق بوون
که (نینشیقاق) بوو، (بورووچ) و (طاریق)
نامیتن، سوین بئ به‌ (ئه‌لا) خالیق،

٦١- سووره‌تی عه‌مه

(مه‌که‌یهه، ٤٠ نایه‌ته)

لم یرد فی تفسیرها شیء.

له‌سه‌رچاوه‌کانی تاجول ئوصولدا هیچ له‌باره‌ی ئه‌م سووره‌ته‌وه نه‌هاتوه.

٦٢- سووره‌تی نازعات

(له سووره‌ته مه‌که‌یهه‌کانه، جل و شه‌ش نایه‌ته)

سورة النازعات (مکیه، وهي ست وأربعون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠ - عَنْ سَهْلُ بْنُ سَعْدٍ (رضي الله عنه) قَالَ رَأَيْتُ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ:

يَا صَبَّغِيْهِ هَكَذَا بِالْوُسْطَى وَالَّتِي تَلِي الْإِبْهَامَ «بُعْتُ وَالسَّاعَةَ كَهَاتَيْنِ». رواه الشيخان^(١).

سه‌هلی کوپی سه‌عد (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: به‌چاوی خۆم چاوم لئ
بوو که پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) په‌نجه‌ی ناوه‌راست و په‌نجه‌ی شایه‌تمانی
ئاوا جووت کردو ئاراسته‌ی یارانی کردن و فه‌رمووی: من و قیامه‌تن وه‌ک ئه‌م
دوو په‌نجه‌یه دوا به‌دوای یه‌ک هاتووین و من دوا‌هه‌مینى پیغه‌مبه‌رانم و له‌دوای
من هه‌تا قیامه‌ت هه‌ل ده‌ستى، پیغه‌مبه‌رى تر نایى (ش).

^(١) بخاری. تفسیر: ٤٩٣٦، ٥٣٠١، ٦٥٠٣، مسلم. فتن: ٧٣٣٠، ٧٣٢٩، ٧٣٣٤، ترمذی: فتن: ٢٣١٤.

٦٢- سووره‌تی عه‌به‌سه

(مه‌که‌یه، ٤٢ نایه‌ته)

سورة عبس (مکیه، وهي إثنان وأربعون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠١- عَنْ عائشة (رضي الله عنه) قَالَتْ: جَاءَ ابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ الْأَعْمَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَجَعَلَ يَقُولُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُرْسِدْنِي، وَعِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) رَجُلٌ مِنْ عُظَمَاءِ الْمُشْرِكِينَ فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يُغْرِضُ عَنْهُ وَيُقْبِلُ عَلَى الْآخِرِ وَيَقُولُ «أَتَرَى بِمَا أَقُولُ بَاسًا». فَيَقُولُ لَا فَيَفِي هَذَا نَزَلَتْ: (عَبَسَ وَتَوَلَّى أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى) الْآيَات. رواه اترمذي^(١).

عائیشه (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پڑی پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) قسه‌ی له‌گه‌ل پیاویکدا ده‌کرد، که‌یه‌کیک بوو له‌گه‌وره پیاوانی بته‌رسته‌کانی قوپه‌هیش، له‌وکاته‌دا عه‌بدوللای کوپی مالیک، که به‌ئیبنو ئوممی مه‌کتووم ناوبانگی ده‌رکردوه، که پیاویکی کویری مجرؤ بوو هات بولای و عه‌رزی کرد: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! ئیرشادو ری‌نموونیم بکه، دوو سی جار ئه‌م قسه‌یه دووباره ده‌کاته‌وه چونکه چاوی لی نابئ و نازانی که پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌گه‌ل گه‌وره‌کانی قوپه‌هیشدا خه‌ریکه‌و ده‌یه‌وی ئیسلامیان تی بگه‌یه‌نی به‌لام پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) پوو له‌عه‌بدوللا وهر ده‌گی‌رئ و وه‌لامی ناداته‌وه‌و هه‌ر خه‌ریکی گو‌فتوگو‌و ده‌بی له‌گه‌ل کابرای ترداو پیی ده‌فه‌رموئ: ئایا ئه‌مه‌ی که ئی‌مه ده‌یلین به‌پای تو قه‌یدی هه‌یه؟ کابرایش ده‌لئ: نه‌خه‌یر قه‌یدی نییه. جا له‌باره‌ی ئه‌م رووداوه‌وه به‌شی‌وه‌ی سه‌ره‌نشتی چه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سهرین) ئه‌م چه‌ند ئایه‌ته‌ دیته‌ خواره‌وه، که ده‌فه‌رموئ: {عَبَسَ وَتَوَلَّى، أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى،....} هه‌تا {كَرَامٍ بَرْرَةٍ} (ت-س/ح).
٤٢٠٢- وَعَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: مَثَلُ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ حَافِظٌ لَهُ مَعَ (الحديث)^(٢).

^(١) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(٢) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل/٧٦، رقم: ٣٥٩١/٢، بخاري. تفسیر. ٤٩٣٧.

له‌سه‌ره‌تای (کتاب فضائل القرآن) دا رابوورد فه‌رمووده‌ی یه‌که‌م و دووهم و سێیه‌م. → (ب/ ۵ ز/ ۷۶ ل/ ۲۷۱ ف/ ۲).

۴۲۰۳ - عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «تُحْشَرُونَ حُفَاةَ عَرَاةٍ غُرْلًا». فَقَالَتِ امْرَأَةٌ أُيْنَصِرُ بَعْضُنَا عَوْرَةَ بَعْضٍ؟ قَالَ: «يَا فُلَانَةُ (لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ)». رواه الترمذي^(۳).

ئیبناو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بن) ده‌لێ: هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: ئیوه له‌ پۆژی قیامه‌تدا به‌ پووت و قووتی و به‌ پێخاوسی و به‌ سوننه‌ت نه‌کراوی هه‌شر ده‌کرین و کو ده‌کرینه‌وه بو لیپرسینه‌وه. ناهه‌تیکیش عه‌رزى کرد: ئایا عه‌وره‌ت و شه‌رمگای یه‌کتری به‌چاوی خۆمان ده‌بینن؟ فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌رین) کچی! وه‌ک خودا ده‌فه‌رمووی: {لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ} (۳۷/۸۰) له‌و روژه‌دا بارو دوخ و هه‌لوێست و دژوارو سه‌خت و سه‌خه‌ت ده‌بێ، که‌س ناپه‌رژێته سه‌ر شتی و، که‌س سه‌رکه‌سی ناپه‌رژێ و هه‌رکه‌سی پلکاوه به‌ده‌ردی خۆیه‌وه و مشووری کاری خۆی ده‌خوات! (ت-س/ح).

۶۴- سووره‌تی ته‌کویر

(مه‌که‌یه، ۲۹ نایه‌ته)

سورة التکویر (مکیه وهی تسع وعشرون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۰۴ - عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «مَنْ سَرَّهَ أَنْ يَنْظَرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ كَأَنَّهُ رَأَى عَيْنٍ فَلْيَقْرَأْ (إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ) وَ (إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ) وَ (إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ)». رواه الترمذي^(۱).

^(۳) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(۱) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

ئیبینو عومەر (خودایان ئی رازی بئ) فەرمووی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربین) فەرمووی: هەر کەسێ حەز دەکا وەك بەچاوی خۆی رۆژی قیامەت ببینێ با ئەم سوورەتانە بخوینێ: {إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ} و سوورەتی {إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ} و سوورەتی {إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ} (ت-س/ح).

٦٥- سوورەتی ئینفطار (سورة الإنفطار)

لم يرد فيها شيء في أصولنا.

٦٦- سوورەتی موطه‌ففیفین

(سی و شەش ئایەتە)

سورة الموطففين (مدنية، وهي ست وثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠٥- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله عنهما) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ «(يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ) حَتَّى يَغِيبَ أَحَدُهُمْ فِي رَشْحِهِ إِلَى أُلْصَافٍ أَذْنِيهِ». رواه البخاري والترمذي^(١).

ئیبینو عومەر (خودایان ئی رازی بئ) فەرمووی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربین) فەرمووی: ئەم ئایەتە کە دەفەرمووی: {يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ} (٦/٨٣) ئەو رۆژه‌ رۆژیکی گەلی گەورەیه، ئەو خەڵکە سەرتاپا لەبەر باره‌گای پەرورده‌گاری هەردوو جیهاندا بو‌ پرسینه‌وه‌و دادپرسی دەستەو نه‌زەر راده‌وه‌ستن. لەکاتی پروودانی راوه‌ستانی ئەم رۆژه‌دا هەلویست و ئالۆز دەبی و ئەوه‌نده‌ به‌پیوه‌ ده‌وه‌ستن و ئەوه‌نده‌ ماندوو شه‌که‌ت دەبن، هی وایان هه‌یه‌ ئەوه‌نده‌ ده‌وه‌ستێ هه‌تا بنا گوێی له‌ناره‌قی خۆیدا ده‌چه‌قی (ب/ت).

(١) بخاری. تفسیر: ٤٩٣٨.

٤٢٠٦ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا أَخْطَأَ خَطِيئَةً لُكِّتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءٌ فَإِذَا هُوَ نَزَعَ وَاسْتَغْفَرَ وَتَابَ سَقِلَ قَلْبُهُ وَإِنْ عَادَ زِيدَ فِيهَا حَتَّى تَعْلُوَ قَلْبُهُ وَهُوَ الرَّأْنُ الَّذِي ذَكَرَ اللَّهُ (كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ)». رواه الترمذي. نَسَأَلُ اللَّهَ التَّوْفِيقَ آمِينَ^(٢).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (درویدی خودای لەسەری) دەرەرموئ: کاتی بەندەیی لە بەندەکانی خودا یەکەمجار گوناخیکی کرد، خالیکی رەش لەناو دایا پەیدا دەبێ، جا ئەگەر خۆی لەو گوناھە کیشایەووە داوای لێ خۆش بوونی لە خودا کردو تۆبە ی کردو پەشیمان بوووە، ئەوا دلی پاک و پووناک دەبێتەو، بەلام ئەگەر گەراپەووە بووسەری و سەری تێ کرد ئەوا ئەو خالە بەرەبەرە زیاد دەکاو پەرە دەسینئ: هەتا سواری دلی دەبێ و چرای دل و دەروونی دەکوژیتەو ئەمە ئەو (ران)یە کە خودا لە قورئانا باسی دەکاو دەرەرموئ: {كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ} (١٤/٨٣) حاشا شتی وا نییە، بەلکوو ئەو تاوان و کردەو خراپانە ی کە ئەیان کەن پەردە ی پەشی هیناوە بەسەر چاوی دلایان و تروسکە ی باوەری تیا کوژاندوتەو (ت-س/ص).

٦٧- سوورەتی ئینشیقاق

(مەکەییە، ٢٥ نایەتە)

سورة الإنشقاق (مكية، وهي خمس وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٠٧ - قَالَتْ عَائِشَةُ (رضي الله عنها) سَمِعْتُ سُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَقُول: «لَيْسَ أَحَدٌ يُحَاسَبُ إِلَّا هَلَكَ». قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ أَلَيْسَ اللَّهُ تَعَالَى يَقُول:

^(٢) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

«فَأَمَّا مَنْ أَوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا» قَالَ: «ذَلِكَ الْعَرَضُ يُعَرَضُونَ وَلَكِنْ مَنْ نُوقِشَ الْحِسَابَ هَلْكَ». رواه الشيخان والترمذي^(۱).

عائیشه (خودای لی رازی بن) فهرمووی: به‌گوئی خوّم گویم لی‌بوو، پیغهمبه‌ر (دیوودی خودای له‌سهرین) ده‌یفه‌رموو: له قیامه‌تدا هه‌ر که‌سی حیساب و لی‌پرسینه‌وه‌ی له‌گه‌ل دا بکریّ مسوگه‌ر سه‌ری تیا ده‌چی! منیش عه‌رزیم کرد: ئە‌ه‌ی پیغهمبه‌ری خودا! خودا بمکا به‌قوربانت! ئە‌ه‌ی ئە‌وه نییه‌ خودای گه‌وره ده‌فه‌رموئ: {فَأَمَّا مَنْ أَوْتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ، فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا} (۸-۷/۸۴) واته: هه‌رکه‌سی به‌ده‌ستی راستی نامه‌ی کرداری خوئی وه‌ربگری ئە‌وه به‌ئاسانی حیساب و لی‌پرسینه‌وه‌ی له‌گه‌ل دا ده‌کریّ ئە‌ویش فه‌رمووی (دیوودی خودای له‌سهرین): ئە‌وه‌ی که‌ لی‌ره‌دا وا ده‌فه‌رموئ مه‌به‌ست ده‌ورکردنه‌وه‌و پانوندیکی سه‌ره‌تاییه که‌ خودا له‌گه‌ل به‌نده‌که‌دا، دوو به‌ دوو چاوئ به‌نامه‌ی کرداری دا ده‌خشیئ و ده‌فه‌رموئ پیی: ئایا پی‌ده‌نیئت له‌م گونا‌هانه، ئە‌ویش عه‌رزی ده‌کا: به‌ئ، خودایش ده‌فه‌رموئ: مه‌ترسی و مه‌حه‌په‌سی من له‌جیهاندا ئە‌م گونا‌هانه‌م بو پۆشیویت، ئە‌وا ئە‌مه‌روکه‌یش خو‌ش ده‌بم لی‌ت له‌و گونا‌هانه، ئە‌مه‌یش به‌س به‌ دیمه‌ن حیساب و لی‌پرسینه‌وه‌یه، ئە‌گینا هه‌ر که‌سی له‌حیساب و لی‌پرسینه‌وه‌دا له‌گه‌لی بکو‌لنه‌وه به‌ر باد ده‌بی (ش/ت).

٦٨- سوورده‌تی بو‌رووج

(مه‌که‌هیه، ٢٢ نایه‌ته)

سورة البروج (مکیه، وهي ثنتان وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٨٠٢٤- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) عَنْ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: «الْيَوْمُ الْمَوْعُودُ يَوْمُ الْقِيَامَةِ وَالْيَوْمُ الْمَشْهُودُ يَوْمُ عَرَفَةَ وَالشَّاهِدُ يَوْمُ الْجُمُعَةِ وَمَا طَلَعَتِ الشَّمْسُ

(۱) بخاری، تفسیر: ٤٩٢٩، ٦٥٣٧، مسلم: حنة ونعيمها: ٧١٥٦، ترمذی، تفسیر: ٣٢٣٧.

وَلَا غَرَبَتْ عَلَى يَوْمٍ أَفْضَلَ مِنْهُ فِيهِ سَاعَةٌ لَا يُوَافِقُهَا عَبْدٌ مُؤْمِنٌ يَدْعُو اللَّهَ بِخَيْرٍ إِلَّا اسْتَجَابَ اللَّهُ لَهُ وَلَا يَسْتَعِيدُ مِنْ شَرِّ إِلَّا أَعَاذَهُ اللَّهُ مِنْهُ». (رواه الترمذی^(۱)).

له گیرانه‌وه‌ی ئیره‌دا ناوایه: نه‌بو هوره‌یره (خودای ن‌رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهر بن) فه‌رمووی: مه‌به‌ست له‌م رۆژانه که خودای گه‌وره له‌م نایه‌ته‌دا سویندیان پی ده‌خواو ده‌فه‌رمووی: {وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ، وَشَاهِدِ وَمَشْهُودِ} (۳-۲/۸۵) واته: سویندم به رۆژی واده‌پیدراو بو دانه‌وه‌ی پاداشتی خیر و شەر، هه‌رکامه‌ی به‌پی خوی، وه سویندم به رۆژی شایه‌ت له‌سهر خیر، وه سویندم به رۆژی مه‌شه‌وود که‌دینه‌ دیاری، فه‌رمووی: مه‌به‌ست له رۆژی واده‌پیدراو رۆژی قیامه‌ته، وه مه‌به‌ست له رۆژی مه‌شه‌وود رۆژی عه‌ره‌فه‌یه، وه مه‌به‌ست له رۆژی شایه‌ت رۆژی هه‌ینییه که شایه‌تی ده‌دا له‌سهر هاتن و نه‌هاتن نوێژکه‌ره‌کان بو نوێژی جومعه، باقی مه‌نده‌ی فه‌رمووده‌که له‌م باسه‌دا رۆیشته: (ب/۱ ز/۱۵۰ ف/۱ + ف/۲ + ف/۳ + ف/۴).

۴۲۰۹ - عَنْ صُهَيْبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ «كَانَ مَلِكٌ فِيمَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ وَكَانَ لَهُ سَاحِرٌ فَلَمَّا كَبِرَ قَالَ لِلْمَلِكِ إِنِّي قَدْ كَبِرْتُ فَأَبْعَثْ إِلَيَّ غُلَامًا يَعْلَمُ السَّحْرَ. فَبَعَثَ إِلَيْهِ غُلَامًا يَعْلَمُهُ فَكَانَ فِي طَرِيقِهِ إِذَا سَلَكَ رَاهِبٌ فَقَعَدَ إِلَيْهِ وَسَمِعَ كَلَامَهُ فَأَعْجَبَهُ فَكَانَ إِذَا أَتَى السَّاحِرَ مَرًّا بِالرَّاهِبِ وَقَعَدَ إِلَيْهِ فَإِذَا أَتَى السَّاحِرَ ضَرَبَهُ فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى الرَّاهِبِ فَقَالَ: إِذَا خَشِيتَ السَّاحِرَ فَقُلْ حَبَسَنِي أَهْلِي. وَإِذَا خَشِيتَ أَهْلَكَ فَقُلْ حَبَسَنِي السَّاحِرُ. فَبَيْنَمَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ أَتَى عَلَى دَابَّةٍ عَظِيمَةٍ قَدْ حَبَسَتْ النَّاسَ فَقَالَ الْيَوْمَ أَعْلَمُ السَّاحِرُ أَفْضَلُ أَمْ الرَّاهِبُ أَفْضَلُ فَأَخَذَ حَجَرًا فَقَالَ اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ أَمْرُ الرَّاهِبِ أَحَبَّ إِلَيْكَ مِنْ أَمْرِ السَّاحِرِ فَأَقْتُلْ هَذِهِ الدَّابَّةَ حَتَّى يَمْضِيَ النَّاسُ. فَرَمَاهَا فَقَتَلَهَا وَمَضَى النَّاسُ فَأَتَى الرَّاهِبَ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ لَهُ الرَّاهِبُ أَيْ بُنَى أَتَتْ الْيَوْمَ أَفْضَلُ مِنِّي. قَدْ بَلَغَ مِنْ أَمْرِكَ مَا أَرَى وَإِلَيْكَ سُبُّتِلِي فَإِنْ ابْتُلِيتَ فَلَا تَدُلَّ عَلَيَّ. وَكَانَ الْغُلَامُ يُرِي الْأَكْمَةَ

(۱) بسند حسن (شرحه).

وَالْأَبْرَصَ وَيُذَاوِي النَّاسِ مِنْ سَائِرِ الْأَذْوَاءِ فَسَمِعَ جَلِيسُ الْمَلِكِ كَأَنَّ قَدْ عَمِيَ فَأَتَاهُ
بِهَذَايَا كَثِيرَةً فَقَالَ مَا هَذَا لَكَ أَجْمَعُ إِنْ أَنْتَ شَفَيْتَنِي فَقَالَ إِنِّي لَا أَشْفِي أَحَدًا إِلَّا مَا
يَشْفِي اللَّهُ فَإِنْ أَنْتَ آمَنْتَ بِاللَّهِ دَعَوْتُ اللَّهَ فَشَفَاكَ. فَأَمَّنَ بِاللَّهِ فَشَفَاهُ اللَّهُ فَأَتَى الْمَلِكَ
فَجَلَسَ إِلَيْهِ كَمَا كَانَ يَجْلِسُ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَنْ رَدَّ عَلَيْكَ بَصْرَكَ؟ قَالَ رَبِّي. قَالَ وَلَكَ
رَبٌّ غَيْرِي؟ قَالَ رَبِّي وَرَبُّكَ اللَّهُ. فَأَخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ حَتَّى دَلَّ عَلَى الْغُلَامِ فَجِئَ
بِالْغُلَامِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ أَيْ بُنَى قَدْ بَلَغَ مِنْ سِحْرِكَ مَا تُبْرِي الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَتَفْعَلُ
وَتَفْعَلُ. فَقَالَ إِنِّي لَا أَشْفِي أَحَدًا إِلَّا مَا يَشْفِي اللَّهُ. فَأَخَذَهُ فَلَمْ يَزَلْ يُعَذِّبُهُ حَتَّى دَلَّ عَلَى
الرَّاهِبِ فَجِئَ بِالرَّاهِبِ فَقِيلَ لَهُ ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ. فَأَبَى فَدَعَا بِالْمُشَارِ فَوَضَعَ الْمُشَارَ
فِي مَفْرَقِ رَأْسِهِ فَشَقَّهُ حَتَّى وَقَعَ شِقَاؤُهُ ثُمَّ جِئَ بِجَلِيسِ الْمَلِكِ فَقِيلَ لَهُ ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ.
فَأَبَى فَوَضَعَ الْمُشَارَ فِي مَفْرَقِ رَأْسِهِ فَشَقَّهُ بِهِ حَتَّى وَقَعَ شِقَاؤُهُ ثُمَّ جِئَ بِالْغُلَامِ فَقِيلَ لَهُ
ارْجِعْ عَنْ دِينِكَ. فَأَبَى فَدَفَعَهُ إِلَى نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ فَقَالَ اذْهَبُوا بِهِ إِلَى جَبَلٍ كَدَا وَكَدَا
فَاصْعَدُوا بِهِ الْجَبَلَ فَإِذَا بَلَغْتُمْ ذُرْوَتَهُ فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإِلَّا فَاطْرَحُوهُ فَذْهَبُوا بِهِ فَصَعِدُوا
بِهِ الْجَبَلَ فَقَالَ اللَّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ. فَرَجَفَ بِهِمُ الْجَبَلُ فَسَقَطُوا وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى
الْمَلِكِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَا فَعَلَ أَصْحَابُكَ؟ قَالَ كَفَانِيَهُمُ اللَّهُ. فَدَفَعَهُ إِلَى نَفَرٍ مِنْ أَصْحَابِهِ
فَقَالَ اذْهَبُوا بِهِ فَاحْمِلُوهُ فِي قُرْقُورٍ فَتَوَسَّطُوا بِهِ الْبَحْرَ فَإِنْ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ وَإِلَّا فَاقْذِفُوهُ.
فَذْهَبُوا بِهِ فَقَالَ اللَّهُمَّ اكْفِنِيهِمْ بِمَا شِئْتَ. فَالْكَفَاتُ بِهِمُ السَّفِينَةُ فَغَرَقُوا وَجَاءَ يَمْشِي إِلَى
الْمَلِكِ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ مَا فَعَلَ أَصْحَابُكَ؟ قَالَ كَفَانِيَهُمُ اللَّهُ. فَقَالَ لِلْمَلِكِ إِنَّكَ لَسْتَ
بِقَاتِلِي حَتَّى تَفْعَلَ مَا أَمْرُكَ بِهِ. قَالَ وَمَا هُوَ قَالَ تَجْمَعُ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَتَصْلُبُنِي
عَلَى جَذَعٍ ثُمَّ خَذَ سَهْمًا مِنْ كِنَائِي ثُمَّ وَضَعَ السَّهْمَ فِي كَبِدِ الْقَوْسِ ثُمَّ قُلَّ بِاسْمِ اللَّهِ رَبِّ
الْغُلَامِ. ثُمَّ ارْمِنِي فَإِنَّكَ إِذَا فَعَلْتَ ذَلِكَ قَتَلْتَنِي. فَجَمَعَ النَّاسَ فِي صَعِيدٍ وَاحِدٍ وَصَلَبَهُ عَلَى
جَذَعٍ ثُمَّ أَخَذَ سَهْمًا مِنْ كِنَائِهِ ثُمَّ وَضَعَ السَّهْمَ فِي كَبِدِ الْقَوْسِ ثُمَّ قَالَ بِاسْمِ اللَّهِ رَبِّ
الْغُلَامِ. ثُمَّ رَمَاهُ فَوَقَعَ السَّهْمُ فِي صُدْغِهِ فَوَضَعَ يَدَهُ فِي مَوْضِعِ السَّهْمِ فَمَاتَ فَقَالَ النَّاسُ
أَمَّا بَرَبُّ الْغُلَامِ أَمَّا بَرَبُّ الْغُلَامِ أَمَّا بَرَبُّ الْغُلَامِ. فَأَتَى الْمَلِكُ فَقِيلَ لِلْمَلِكِ: قَدْ وَقَعَ مَا
كَنتَ تَحْذَرُ قَدْ آمَنَ النَّاسُ فَأَمَرَ بِالْأَخْذِ فِي أَفْوَاهِ السَّكَّ فَخُذَّتْ وَأُضْرِمَ النَّيِّرَانِ
وَقَالَ: مَنْ لَمْ يَرْجِعْ عَنْ دِينِهِ فَاحْمُوهُ فِيهَا. أَوْ قِيلَ لَهُ اقْتَحِمْ. فَفَعَلُوا حَتَّى جَاءَتْ امْرَأَةٌ

وَمَعَهَا صَبِيٌّ لَهَا فَتَقَاعَسَتْ أَنْ تَقَعَ فِيهَا فَقَالَ لَهَا الْغُلَامُ يَا أُمِّهِ اصْبِرِي فَإِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ». رواه مسلم والترمذي^(۲).

صوهه‌یب (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: حه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) فهرمووی: پادشایه‌ک بووه، جادووگه‌ریکی هه‌بوو، که پیرده‌بی به پادشا ده‌ئی: ئەوا من پیربووم، کوپکی جه‌هیل بنیره بۆلام، هه‌تا به‌ره‌به‌ره فییری عیلمی سیحرو زانستی جادووگه‌ریی بکه‌م، ئەویش کوپکی نارد بۆلای که فییری بکا، ئەو کوپه هه‌موو رژی ده‌پۆیشت بۆلای جادووگه‌ره‌که ده‌رزی ده‌خویند جا له‌سه‌ر ریگه‌ی کوپه‌که‌دا خواناس (راهیب) ئی هه‌بوو لای ده‌دا بۆلای و گوئی له‌قسه‌ی ده‌گرت و قسه‌که‌یی زۆر به‌دل بوو، به‌لام که ده‌چوو بۆلای جادووگه‌ره‌که له‌سه‌ر ئەوه لیی ده‌دا، جا سکا‌لای ئەم حاله‌ی له‌لای خواناسه‌که کرد، ئەویش ته‌گبیری بۆکردو پیی گوت: له‌مه‌ولا ئەگه‌ر ترست له‌جادووگه‌ره‌که هه‌بوو ئەوا بلئی له‌ماله‌وه دوايان خستم، وه‌ئه‌گه‌ر ترست له‌ماله‌وه هه‌بوو بلئی: جادووگه‌ره‌که دواي خستم، ئیتر هه‌تا ماوه‌یی له‌سه‌ر ئەم حاله‌مايه‌وه، هه‌تا رۆژی له‌ریگه‌که‌یدا ماریکی حه‌فیانیی دی پیی له‌پێ‌وار به‌ستبوو، کوپه‌که‌گوتی: ئەم‌پۆ بۆم ده‌رده‌که‌وی که‌ئایا جادووگه‌ره‌که باش‌تره‌ یا خواناسه‌که، وه‌ دیاری ده‌دا که‌ریگه‌ی کامیان دروسته‌و راست، ئەوجا به‌ردیکی هه‌لگرت و گوتی: خودایه‌! ئەگه‌ر کاری خواناسه‌که‌ت خوش‌تر ده‌وی له‌کاری جادووگه‌ره‌که ئەوا به‌م خپکه ئەم ماره‌ بکوژه‌ هه‌تا ریگه‌که بکریته‌وه بۆ ئەم خه‌لکه‌و به‌رۆن به‌ریگه‌ی خۆیاندا، وه‌ په‌له‌به‌رده‌که‌ی پیاداکی‌شاو ماره‌که‌ی کوش‌ت و ریگه‌که به‌ربوو، خه‌لکه‌که رۆیشتن به‌ریگه‌ی خۆیان‌ه‌وه. ئینجا فه‌قیکه‌ چوو بۆلای سو‌فیلکه‌ی مامۆستای و باسه‌که‌ی بۆگێ‌رایه‌وه، ئەویش پیی فهرموو: ئەی کوپی خۆم! ئەم‌پۆ تو له‌من باش‌تری، ئەوه‌تانئ له‌سایه‌ی خوداوه‌ گه‌یشتی‌ت به‌م پایه‌ به‌رزه، به‌لام بزانه‌ که‌ئه‌مری خودا وایه‌ له‌لایه‌نی خوداوه‌ دوو‌چاری تاقی‌کردنه‌وه ده‌بی و گیرۆده‌ ده‌بی، جا

(۲) مسلم. زهد: ۷۴۳۶. ترمذی: تفسیر القرآن: ۳۳۴۰.

ئەگەر گىرۆدە بووى، راستى لەمن مەلئ و ناوى من مەهینە. ئىتر روژ بە روژ
كوپەكە كارى گەورەترى دەکرد، هەتا وای لیھات بەرەزای خودا کوپرى
سكوماى چاك دەکردهو و بەلەكى خوش دەکردهو و دەرمانى هەموو
دەردىكى ترى دەکرد.

لەو سەردەمەدا وەزىرى پاشا کوپردەبئ و ناوبانگى كوپە فەقى
دەبىستئ و بەدىارى و دەسەنەيەكى زۆرەو دئ بۆلاى و دەلئ: ئەمانە
هەموویم بۆتۆ هیناوە، بەمەرجئ چاوم چاك بکەیتەو ئەویش دەلئ: من
کەس چاك ناکەمەو، هەر خودا نەخۆش چاك دەکاتەو، بەلام ئەوئەندە هەيە،
ئەگەر باوەر بەینى بەخودا منیش لەوداوا دەکەم و دەپاریمەو و خودايش
چاکت دەکاتەو، ئەوسا وەزىر ئيمان دەهینئ و خودا چاکى دەکاتەو،
ئەوجا وەك جارى جاران دەچیتەو بۆلاى پاشا و لەلاى دادەنیشئ، پاشا پيئى
دەلئ: كئ چاوتى چاك کردەو؟ دەلئ: خودا، دەلئ: بۆتۆ جگە لە من
خودايەكى تەرت هەيە؟ وەزىر دەلئ: خوداى من و خوداى تۆ يەك کەسە
کەناوى يەزدانى پاکە، تۆ کەى خوداى تۆيش بەندەيەكى قنگ هەلچىراوى
وەکوو من! جا پاشا دەيگرئ و هەر سزاو ئەشکەنجەى دەدا هەتا راستى
لەكوپەكە دەدا، جا کوپە فەقىکە دینن، پاشا پيئى دەلئ: رۆلەکەم! بوويت بە
جادو و گەريكى و اچاك کە کوپرى سكوما چاك دەکەیتەو و بەلەك خوش
دەکەیتەو و ئەمە دەکەيت و ئەو دەکەيت، بەراستى گەيشتووى بەپايەيەكى
بەرز لەزانستى جادوو گەريدا، ئەویش دەلئ: من لەخۆمەو کەس چاك

.

عليك بالدعاء فالـدعاء لكل داننا هو الدواء!
لكل سقمنا هو الشفاء لكل سؤلنا هو الجباء
وخذ من القرآن ما تشاء لما تشاء يصل البراء
واعلم إذا تأخر العطاء أختار غيره لك القضاء

(المترجم)

ناکه مه وه، هەر خودا نه خووش چاک دهکاته وه، ئه وهی له دهست من دی نه وه ندهیه نزا له خودا دهکه م و لێی دهپارپیمه وه. جا پادشا ئه ویش دهگری و دهیخاته ژێر ئازارو ئه شکهنجه وه و چه رمه سه ریی دها هه تا راستی له ماموستا خواناسه که ی دها، ئه و جا سو فیلکه دینن، پیی ده لێن: واز له م ئایینه بینه، ئه ویش قاییل نابی، جا پادشا فه رمان دها به شه قه مشار له ته و قی سه ری ه وه ده یکن به دوو له ته وه، که رته کانی یه کیکیان ده که وێ به م دیودا و ئه ویتریان ده که وێ به و دیودا!

ئىنجا ھاۋدەمەكەي پادشايشيان ھىناۋ داوايان لەۋىش كرد كافر بىيئەو، بەلام قەبوولى نەكرد (كە بۆلالوئىچى خوين دىنى بفرۆشى) جا پادشا بەدەستى خۆى مشارى دانا لەسەر تەپلى سەرى و كردى بە دوو پارچەوھو پارچەكانى ئەۋىش كەوتن بەم ديوو ئەو ديودا!.

ئەوجا كۆپرە قەقىيان ھېناو پىيان گوت: واز لە دىنى خۆت بىنە، ئەوئىش قەبوولئى نەكرد. جا پادشا كۆپرەكەى دايە دەستى چەند كەسئى لەدەست و پاى خۆى و گوتئى: بىرۆن بىبەن بۆسەر لووتكەى ئەو كيۆ، ئەگەر لەئايىنەكەى خۆى پەشىمان بوەو ئەوا باشە، ئەگىنا لە لووتكەى كيۆكەو بىخەنە خوارەو، جا كاتئ دەيبەن و سەرى دەخەنە سەر چياكە كۆپرەكە لەخودا دەپارئتەو دەلئ: خودايە! خۆت چۆن بەباشى دەزانئ ئاوا ئەمانەم لەكۆل بكَرەو، ئىتر كيۆكە دەكەوئتە لەرزە لەرزو ھەموويان لەماھى زەردەكە ھەلدەدئرئ و ھەپروون ھەپروون دەبن و دەمرن و كۆپرە قەقى بەپئ دەگەرئتەو بۆلاى پادشا، پادشا پئى دەلئ: ھا ديمانەت بەخئرا! ھاوړيكانت كوان چييان بەسەرھات؟ دەلئ: خودا بۆخۆى چارى كردن و لەكۆلمى خستئ!

ئەمجار پادشا دەیداته دەست دەستەیکە تر لە یارانێ خۆی و دەلی: لە
کەشتییە کدا ببەن هەتا دەیبەنە ناو نیڕینەو ناوہ راستی دەریا، لەوئ ئەگەر
کافر بووہ ئەوا باشە دنا تووپی بدەنە ناو شەپۆلی دەریاکەوہ، لەرئ کوپرەکە
دەلی: خودایە! خۆت چۆنی بەباش دەزانئ ئاوا ئەم نامەردانەم لەکوڵ

بخه‌روه، ئیتر کهشتییه‌که هه‌ل ده‌گه‌رپته‌وه هه‌موویان له ئاوه‌که‌دا ده‌خنکین، ته‌نیا کوپه‌ فه‌قێ پزگاری ده‌بی و ره‌پ و راست و قیت قیت دیته‌وه بۆلای پادشا، پادشایش به‌ قینه‌وه پیتی ده‌لی: ئه‌وه هاوپێکانت کوان؟ ده‌لی: خودا چاری کردن و له‌کوڵمی خستن، ئه‌وجا کوپه‌که به‌ پادشا ده‌لی: ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وی من بکوژیت ئه‌وا من چیت پی ده‌لیم ئه‌وه بکه، ده‌لی: ئاده‌ی بلی چی بکه‌م، ده‌لی: له‌ ده‌شتیکا هه‌موو خه‌لکه‌که گرد بکه‌ره‌وه و من به‌لقی داریکا هه‌لبواسه تیری له‌ تیردانه‌که‌ی خۆم ده‌ربینه‌و له‌ناوماڵی که‌وانه‌که‌دا داینی و بلی: به‌ناوی یه‌زدانی خودای ئه‌م کوپه‌، ئینجا بیهاوێژه بۆم، کاتی ئه‌مه‌ت کرد ئه‌وسا من ده‌کوژێ، جا پادشا کوپه‌که چی پیگوت کردی، ئینجا گوتی: به‌ناوی یه‌زدانی خودای ئه‌م کوپه‌، ئینجا تیره‌که‌ی تی گرت و تیره‌که‌ی دای له‌ لاجانگی و کوپه‌که ده‌ستی خۆی نایه‌ سه‌ر شوینی تیره‌که‌ و مرد!

ئیت‌ر جه‌ماوه‌رو عه‌شاماته‌که کاتی ئه‌مه‌یان چا و پیکه‌وت گوتیان: باوه‌رو ئیمانمان به‌خودای ئه‌م کوپه‌ هی‌نا، باوه‌رو ئیمانمان به‌خودای ئه‌م کوپه‌ هی‌نا، ئه‌وجا به‌ پادشایان گوت: ئه‌وه‌ی که‌ توڵیی ده‌ترسای پروی داوه‌ و قه‌وماوه‌، ئه‌وه‌تا ئه‌و خه‌لکه‌ هه‌موو موسوڵمان بوون! ئیت‌ر پادشا فه‌رمانی دا خه‌نده‌کیان هه‌لکه‌ند، له‌چواردیه‌ پێ و ده‌رگای کوڵانه‌کاندا خه‌نده‌قیکی زۆریان هه‌لکه‌ند و ئاگریکی گه‌وره‌یان تیا کردنه‌وه‌ و فه‌رمانی دا: که‌ هه‌ر که‌سی نه‌گه‌رایه‌وه بۆ سه‌ر دینی پادشا بیخه‌نه‌ ناو ئه‌و ئاگره‌ سووره‌وه، جا وایانکرد: تا ژنی هات منداڵیکی ساوای پی بوو، له‌قه‌راخ چاله‌ ئاگره‌که ئیستیکی کردو گه‌رایه‌وه دواوه‌ نه‌یویست بچی‌ه‌ ناوی، به‌لام منداڵه‌که‌ی هاته‌ زمان و پیی گوت: دایه‌! بچۆره‌ ناوی و ئارام بگره‌ له‌به‌ر ئه‌م باره‌داو ددان به‌خۆتا بگره‌، چونکه‌ تو له‌ سه‌ره‌ه‌ق و راستیت. (م/ت).

٤٢١- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) إِذَا صَلَّى الْعَصْرَ هَمَسَ - فَسُئِلَ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: «إِنَّ كَيْبًا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ كَانَ أُعْجِبَ بِأَمَّتِهِ فَقَالَ مَنْ يَقُومُ لَهُؤَلَاءِ

فَأَوْحَى اللَّهُ إِلَيْهِ أَنْ خَيْرُهُمْ بَيْنَ أَنْ أَلْتَقِمَ مِنْهُمْ وَبَيْنَ أَنْ أَسْلُطَ عَلَيْهِمْ عَدُوَّهُمْ فَأَخْتَارَ
النَّقْمَةَ فَسَلَّطَ عَلَيْهِمُ الْمَوْتَ فَمَاتَ مِنْهُمْ فِي يَوْمٍ سَبْعُونَ أَلْفًا». رواه الترمذي^(٢).

دیسان فەرمووی: ماوه‌یی حەزەرت (دروودی خودای لەسەربین) کەنویژی
عەصری دەکرد، پاشا لیوێه‌کانی خۆی دەجووڵان وەکوو دووعا بخوینێ، کە
بو ئەمە لییان پرسی، فەرمووی: پیڤه‌مبەری (لە پیڤه‌مبەرە پێشینەکان)
دەنازی بە گەلەکە‌ی خۆیه‌وه‌و دەیگوت: کێ خۆی لەبەر ئەمانەدا دەگرێ! جا
خودا سرووش دەنیری بۆی: کە خۆیان بکە بەسەر پشک و خۆیان خاتر خۆ
بکە لەبەینی یه‌کێ لەم دووشته‌دا: یا خۆم تۆلەیان لێ دەسینم، یا دوژمنی
خۆیان زāl دەکەم بەسەریاندا، پیڤه‌مبەر بەوه‌ پازی بوو کەخودا خۆی
تۆلەیان لێ بسینێ، خودا قریان تی دەخا، بەتاقە روژی هەفتا هەزار کەسیان
لێ دەمرێ! (ت-س/ح).

٦٩- سوورەتی طارق

لم یرد فیها شیء.

٧٠- سوورەتی ئەعلا

(مەکە‌ییە، ٢٩ نایه‌ته‌)

سورة الأعلى (مکیه، وهي تسع وعشرون آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١١٢٤- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَوَّلُ مَنْ قَدِمَ عَلَيْنَا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مُضْعَبُ بْنُ عُمَيْرٍ وَابْنُ أُمِّ مَكْتُومٍ، فَجَعَلَا يُقْرَأُنَا الْقُرْآنَ ثُمَّ جَاءَ عُمَارٌ وَبِلَالُ
وَسَعْدٌ ثُمَّ قَدِمَ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ فِي عِشْرِينَ ثُمَّ جَاءَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، فَمَا رَأَيْتُ
أَهْلَ الْمَدِينَةِ فَرَحُوا بِشَيْءٍ فَرَحَهُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)، حَتَّى رَأَيْتُ الْوَلَدَ

^(٢) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

وَالصَّبَّانَ يَقُولُونَ: هَذَا رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه وسلم) قَدْ جَاءَ فَمَا جَاءَ حَتَّى قَرَأْتُ (سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى) فِي سُورٍ مِنْ مِثْلِهَا. رواه البخاري^(۱).

به‌راء (خودای ئی رازی بێ) فهرمووی: یه‌که‌م که‌س له‌یارانی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) که له‌مه‌که‌وه کوچیان کرد بۆلای ئیمه، بۆ مه‌دینه موصعه‌بی کوپی عومه‌یرو ئیبنو ئوممو مه‌کتووم بوو، جا ده‌ستیان کرد به‌ خویندنی قورئان پیمان، ئینجا عه‌ممارو بیلال و سه‌عدیش هاتن، له‌پاشا عومه‌ری کوپی خه‌تتاب به‌خۆی و بیست که‌سه‌وه هات، ئینجا، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) هات، به‌چاوی خۆم نه‌مدیوه که خه‌لکی مه‌دینه به‌هیچ شتی وه‌ک هاتنی هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) شادمان ببن، ته‌نانه‌ت که‌نیزه‌ک و مندالانیش به‌چاوی خۆم ده‌مدین ده‌یانگوت: ئۆخه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا ته‌شریفی هینا!

جا هه‌ر که‌ هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) ته‌شریفی هینا، ئیتر ده‌ستم کرد به‌ خویندنی قورئان هه‌تا له‌لای سووره‌تی {سَبَّحَ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى} و چهن سووره‌تیکی تری له‌م چه‌شنه‌یه‌م له‌خزمه‌تیدا له‌به‌رکرد. (ب- غه‌ریقی په‌حمه‌تی خودابێ).

۷۱- سووره‌تی غاشیه

(مه‌که‌کویه، ۲۶ نایه‌ته)

سورة الغاشية (مكية، وهي ست وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۲- → (ب/۲ ۲/ز ۲/ل ۱۲/ف/۴).^(۱)

گه‌رانه‌وه‌ی ئیره‌ تیرمیزی به‌سه‌نه‌دیکی سه‌حیح له‌جایره‌وه ده‌یگه‌رپه‌ته‌وه، له‌ کو‌تاییه‌که‌یدا ده‌فه‌رموی: ئینجا ئه‌م نایه‌ته‌ی خوینده‌وه: {إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكَّرٌ، لَسْتُ عَلَيْهِمْ بِمُصِطَرٍّ} (۲۲-۲۱/۸۸).

^(۱) بخاري. تفسير: سورة الأعلى: ۴۹۴.

^(۱) تقدم في المجلد الثاني، تسلسل ۲/ رقم ۱۸۵/۴.

(غاشییه) و (فهجر) و (به‌له‌د) له‌گه‌ل (شه‌مس)
 (له‌یل) و (ضوحا) و (شه‌رح) (تین) ده‌ده‌ن به‌ نه‌فس
 که به‌ ته‌زکییه و به‌کاری چاکه،
 که‌لله‌ت له‌په‌شمه‌ی شه‌یتان په‌هاکه!!
 داد له‌ده‌س نه‌فسی پیسی نه‌ماره‌م
 گو‌دو نیفلیجی زه‌ه‌ری نه‌ماره‌م!!
 وه‌ک (عه‌لق) نووری ناو‌دله‌ی مژنی
 له‌به‌ر بن (قه‌در)ی پووم بوو به‌ ره‌ژیی

۷۲- سووره‌تی فه‌جر

(مه‌که‌یه، ۳۰ نایه‌ته)

سورة الفجر (مکة، وهي ثلاثون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۳- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) سُئِلَ عَنِ الشَّفْعِ وَالْوَثْرِ فَقَالَ «هِيَ الصَّلَاةُ بَعْضُهَا شَفْعٌ وَبَعْضُهَا وَثْرٌ». رواه الترمذي (بسند غريب)^(۱).

له عیمرانی کوپی حوصه‌ینه‌وه (خودای لی‌رازی بن) فه‌رمووی: عه‌رزی
 پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) کرا: مه‌به‌ست له (الشفع والوتر) چییه‌له‌م
 شوینه‌دا؟ فه‌رمووی: مه‌به‌ست نویژه، که‌ژماره‌ی پکاته‌کانی هه‌ندیکیان شه‌فعه
 واته: جووته‌و ژماره‌ی پکاته‌کانی هه‌ندیکی تریان وه‌تره، واته: تاکه. (ت-
 سه‌نه‌د غه‌ریب).

^(۱) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

۷۲- سورة البلد

لم یرد فیها شیء.

۷۴- سورة تى شه مس

(مه كه ییه، ۱۱ نایه‌ته)

سورة الشمس (مکیه، وهی أحد عشر آیه)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَمْعَةَ (رضی الله عنه) أَنَّهُ سَمِعَ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) يَوْمًا يَخْطُبُ وَذَكَرَ النَّاقَةَ وَالَّذِي عَقَرَهَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم): «(إِذَا انْبَعَثَ أَشْقَاهَا) انْبَعَثَ لَهَا رَجُلٌ عَارِمٌ عَزِيزٌ مَنِيْعٌ فِي رَهْطِهِ مِثْلُ أَبِي زَمْعَةَ». ثُمَّ سَمِعْتُهُ يَذْكُرُ النِّسَاءَ فَقَالَ «(إِلَّامَ يَعْمِدُ أَحَدُكُمْ فَيَجْلِدُ امْرَأَتَهُ جَلْدَ الْعَبْدِ وَلَعَلَّهُ أَنْ يُصَاحِبَهَا مِنْ آخِرِ يَوْمِهِ». قَالَ ثُمَّ وَعَظَهُمْ فِي ضَحِكِهِمْ مِنَ الضَّرْطَةِ فَقَالَ «(إِلَّامَ يَضْحَكُ أَحَدُكُمْ مِمَّا يَفْعَلُ». رواه الشيخان والترمذي^(۱).

عه‌بدوللای کوردی زهمعه (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: گویم لئ بوو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهر‌بئ) خوتبه‌ی ده‌خوینده‌وه، له‌وکاته‌دا باسی ووشتره‌که‌ی شه‌موودی کردو نیشانی ئه‌و پیاوه نه‌گه‌ته‌ی باس کرد، که ووشتره‌که‌ی په‌یکردو له‌ته‌فسیری ئه‌م نایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رموئ: {إِذَا انْبَعَثَ أَشْقَاهَا} فه‌رمووی: ئه‌م پیاوه چاره‌په‌شه‌به‌ده‌به‌خته‌ی که خودا له‌م نایه‌ته‌دا ناوی ناوه‌به‌دترین و خراپترین پیاوی ئه‌و هۆزه له‌خودا یاخییه، پیاویکی به‌ده‌سه‌لاتی به‌هیز بوو، خاوه‌ن ده‌سه‌لات و که‌س و کارو خزمیکی زۆری بوو که پشتیان ده‌گرت وه‌کوو ئه‌بو زهمعه‌چۆن له‌ناو هۆزی قوره‌یشا خاوه‌ن ده‌سه‌لات و که‌س و کاره، ئه‌ویش ئاوا بوو، به‌لام هه‌تا بلیی بئ په‌زاو شه‌پانی بوو، بۆیه‌پۆیشته‌گیان ووشتره‌که‌ی صالح پیغه‌مبه‌رو ووشتره‌که‌ی په‌ی کرد، وه‌حه‌زرت باسی ژنانیشی فه‌رموو، فه‌رمووی: ئه‌وه‌چۆن کاریکه، پیاوی

(۱) بخاری. تفسیر: ۴۹۴۲.

واتان تیا هیه خود سەر هه‌ل ده‌کویتیته سەر ژنه‌که‌ی و وه‌ک به‌نده‌یه‌کی پیاو
دارکاری بکا ئاوا ئه‌و ژنه به‌سته زمانه فه‌لاقه ده‌کا، دوور نییه که‌هه‌ر
له‌کو‌تایی ئه‌و رۆژه‌یدا ده‌ست بکاته ملی و له‌گه‌لیا دروست ببی! ئه‌وجا
له‌باره‌ی ئه‌وه‌وه که به‌تپو تسی یه‌کتری پی‌ده‌که‌ن، ته‌می و ئامۆزگاری کردن و
فه‌رمووی: ئه‌مه چۆن حالیکه شتی که خوش‌تان ده‌یکه‌ن ئه‌گه‌ر له‌یه‌کی
ترتان رووب‌دات، بو‌ پیی پی‌ده‌که‌ن، کاری و مه‌که‌ن (ش/ت). رحمه‌ت
له‌وه‌که‌سه‌ی ده‌لی:

ژن گوله بو‌ دل، نه‌ک تو‌پی پی‌یه
تا ریزی بگوس زیاتر به‌جی یه
پیاوی خراپیش پشکو نه‌سپن یه
که‌ی نه‌وه می‌رده؟ به‌لکو‌و هه‌وین یه!

٧٥- سوورده‌تی له‌یل

(مه‌که‌یه، ٢١ نایه‌ته)

سورة الليل (مكية، وهي إحدى وعشرون آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢١٥- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَقِيعِ الْغَرْقَدِ فِي
جَنَازَةٍ فَأَخَذَ شَيْئًا فَجَعَلَ يَنْكُتُ بِهِ الْأَرْضَ فَقَالَ «مَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا وَقَدْ كُتِبَ مَقْعَدُهُ
مِنَ النَّارِ وَمَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ». قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا تَتَكَلَّمُ عَلَيْنَا وَتَدْعُ الْعَمَلَ قَالَ
«اعْمَلُوا فَكُلُّ مَيْسَرٍ لِمَا خُلِقَ لَهُ، أَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ السَّعَادَةِ فَيُسَرُّ لِعَمَلِ أَهْلِ
السَّعَادَةِ، وَأَمَّا مَنْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الشَّقَاءِ فَيُسَرُّ لِعَمَلِ أَهْلِ الشَّقَاوَةِ». ثُمَّ قَرَأَ (فَأَمَّا مَنْ
أَعْطَى وَاتَّقَى * وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى) الْآيَةَ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ. نَسَّالَ اللَّهُ التَّوْفِيقَ
لِلْيَسْرِ آمِينَ^(١).

^(١) بخاری. ج١، ١٣٦٢، ٤٩٤٥، ٤٩٤٦، ٤٩٤٧، ٤٩٤٨، ٤٩٤٩، ٦٢١٧، ٦٦٠٥، ٧٥٥٢. مسلم. قدر: ٦٦٧٣

- ٦٦٨٠. تجرید البخاری = مختصر صحیح البخاری: ٢ ل/٦٩ رقم/٦٤٦.

عه‌لی (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: جارئ له‌خزمه‌تی چه‌زهدا (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) بووین، له‌گۆرستانی به‌قیعولغهرقه‌د، تهرمی‌کمان به‌رئ ده‌کرد، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) دارده‌ستیکی به‌ده‌سته‌وه‌ بوو، خوش خوش ده‌یخشان له‌عه‌رده‌که، وه‌ک که‌سئ بیر له‌شتئ بکاته‌وه‌ فهرمووی: یه‌ک به‌ یه‌کتان له‌ ئه‌زه‌لدا جیگه‌ی نووسراوه‌ هم له‌به‌ه‌شتداو هم له‌دۆزه‌خدا. یاران فهرموویان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! که‌وايه‌ بۆ به‌و نووسراوه‌مان پشت نه‌به‌ستین و پشتی لئ نه‌ده‌ینه‌وه‌و ئیتروان له‌کارو کرده‌وی باش بینین، ئیمه‌ چی بکه‌ین و چی نه‌که‌ین جیگه‌مان له‌وه‌پیش دیاری کراوه‌. فهرمووی: ئیوه‌ له‌کاری چاکه‌ سارد مه‌بنه‌وه‌و کارو کرده‌وی خۆتان بکه‌ن قه‌ده‌ر سهریکی خوداییه‌، هۆشو ئه‌قلئ ئیوه‌ ئیستا ده‌رکی حیکمه‌ت و دانایی ئه‌و نه‌ینییه‌ ناکات هه‌رکه‌سئ له‌ئه‌زه‌لدا له‌عیلمی خودادا بۆ کوئ دروست کرابئ ریگه‌ی ئه‌و شوینه‌ ده‌گرئ و له‌سه‌ر ئه‌م بنیاته‌ به‌ختیار ریگه‌ی چاکه‌ ده‌گرئ و به‌دکار ریگه‌ی خراپه‌ ده‌گرئ، به‌م پییه‌ کاری باش نیشانه‌ی به‌ه‌شته‌و کاری خراپ نیشانه‌ی دۆزه‌خه‌، ئینجا چه‌زهد (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) له‌ بۆ پشتیوانی ئه‌م مه‌سه‌له‌یه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ی خوینده‌وه‌ که‌ ده‌فهرموئ: {فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى، وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى، فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى} (۷-۵/۹۲) واته‌: جا هه‌رکه‌سئ مالی خۆی له‌ریگه‌ی خودادا بداو، زه‌کات و سه‌رفتره‌و به‌شی به‌شدارانی لئ بداو، له‌خودا بترسئ و کو له‌گوناوه‌و تاوان بکاته‌وه‌، بئ په‌روا په‌لاماری سه‌رو مال و نامووسی خه‌لکی نه‌دا، وه‌ له‌هه‌مان کاتدا باوه‌ری وابئ که‌ چاکه‌ چاکه‌یه‌و خراپه‌ خراپه‌یه‌، ئه‌وه‌ ئیمه‌یش که‌ خودای به‌هه‌قی ئیوه‌ین ئه‌وه‌که‌سه‌ ده‌خه‌ینه‌ سه‌ر ریگه‌ی چاکه‌و ناماده‌ی ده‌که‌ین بۆ گه‌یشتن به‌ پله‌ی باش که‌ شادبوونه‌ به‌ دیداری خودای مه‌زن و چوونه‌ ناو به‌ه‌شتی به‌رینه‌وه‌! (ش/ت).

۷۶- سووره‌تی ضوحا

(مه‌ککه‌یه، ۱۱ نایه‌ته)

سورة الضحی (مکیه، وهي إحدى عشرة آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۶- عَنْ جُنْدُبَ بْنِ سُفْيَانَ (رضي الله عنه) قَالَ اشْتَكَيْ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) فَلَمْ يَقُمْ لَيْلَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا، فَجَاءَتْ امْرَأَةً (هِيَ الْعَوْرَاءُ بِنْتُ حَرْبٍ أَخْتُ أَبِي سُفْيَانَ، زَوْجَةُ أَبِي لَهَبٍ) فَقَالَتْ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَكُونَ شَيْطَانُكَ قَدْ تَرَكَكَ، لَمْ أَرَهُ قَرِيبَكَ مُنْذُ لَيْلَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا. فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (وَالضُّحَى * وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى * مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى). رواه الشيخان (عليهما الرحمة والرضوان)^(۱).

جوندوبی کوپی سوفیان (خودای لی رازی بن) فه‌رمووی: حه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) توژی ناساخ بوو، دوو شهو یا سی شهو هه‌لنه‌سا بو شه‌ونویژ، جا عه‌ورای ژنی نه‌بو له‌هه‌بی له‌عنه‌تی هاته‌گیانی حه‌زهرت و گوتی: نه‌ی موحه‌مه‌د! ده‌نگت نییه، نه‌مه‌ دوو سی شه‌وه‌ نابینم شه‌یتانه‌که‌ت سه‌رت لی‌ بدا، ئومید ده‌که‌م که‌وازی لی‌ هی‌نابیت. ئیتر خودا نه‌مه‌ی نارد: {وَالضُّحَى، وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَى، مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى} (۱/۹۲-۳) سویند به‌کاتی چی‌شته‌نگاو که‌ جواترین کاته، وه‌ سویند به‌شه‌و که‌ته‌واو ده‌زرنگیته‌وه‌و به‌تارای په‌شی تاریکی خو‌ی هه‌موو شت ده‌پوشی و کاتی نه‌وه‌ دی‌ ماندوو به‌سه‌یته‌وه‌و هه‌موو شت ئارام بگرئ، نه‌ی موحه‌مه‌د! خودای تو‌ که‌ تو‌ی په‌روه‌رده‌ کردوو هه‌میشه‌و هه‌تا هه‌تایه‌ وازت لی‌ نایه‌نی و ده‌ست به‌ردارت نابئ، تو‌ خو‌شه‌ویستی منی، قه‌ت لی‌ت زیزو دل‌گیر نابم چجای نه‌وه‌ی رقم لی‌ت بی (ش = بوخاری و موسلیم).

^(۱) بخاری. تهجد: ۱۱۲۵، ۴۹۸۳، ۴۹۵۰، ۱۱۲۴ = تجرید/ ۱/ ۵۳۸، رقم: ۵۶۰ مسلم. جهاد. ۴۶۳۲، ۴۶۳۴،

۴۲۱۷- وَعَنْهُ قَالَ: كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فِي غَارٍ، فَدَمِيتُ إِصْبَعَهُ، فَقَالَ: النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم):

هَلْ أَنْتَ إِلَّا إِصْبَعٌ دَمِيتُ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا لَقِيتُ
قَالَ: فَأَبْطَأَ عَلَيْهِ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ الْمَشْرُكُونَ: قَدْ وَدَّعَ مُحَمَّدٌ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ
(مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى). رواه الترمذي ومسلم^(۱).

دیسان له‌وه‌وه فه‌رمووی: له خزمه‌تی چه‌زه‌تدا بووم، له غه‌زایه‌کا بووین، له‌ناو
ئه‌شکه‌وتی‌کا په‌نجه‌یه‌کی چه‌زه‌ت (دیو‌دی خودای له‌سهرین) زامار بوو، فه‌رمووی:
هل أنت إلا إصبعٌ دَمِيتُ وفي سبيلِ الله ما لقيت
واته:

نه‌ی په‌نجه‌ وایه‌ پایه‌وه‌ شویتت

له‌ پای خودادا وا پڅا خویتت!

جوندوب ده‌لی: ماوه‌یی پاش نه‌وه‌ جو‌برائیل نه‌هات بو خزمه‌تی
چه‌زه‌ت (دیو‌دی خودای له‌سهرین) جا هاو‌به‌شپه‌یدا‌که‌ره‌کان گوتیان: دیاره‌ خودا
وازی له‌ موحه‌مه‌د هیتاوه‌! ئیت‌ر خودا ئه‌م ئایه‌ته‌ی نارده‌ خواره‌وه‌: {مَا
وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى} (ت/م).

۷۷-سوره‌تی شهرج

(مه‌که‌یه، ۸ نایه‌ته)

سورة الشرح (مکیه، وهي ثمانی آیات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۱۸- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) (أَلَمْ نُشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ) أَيِ لِلْإِسْلَامِ (فَإِنَّ مَعَ
الْعُسْرِ يُسْرًا، إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا) قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ أَيْ مَعَ ذَلِكَ الْعُسْرِ يُسْرًا آخِرُ كَقَوْلِهِ (هَلْ
تَرَبُّصُونَ بِنَا إِلَّا إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ) وَلَنْ يَغْلِبَ عُسْرُ يُسْرَيْنِ. رواه البخاري^(۲).

^(۲) بخاری. جهاد. ۲۸۰۲، ۶۱۴۶ = تجرید البخاری/ ۳/ ل ۲۸۵/ رقم: ۱۵۴. مسلم: جهاد: ۴۶۳۰. ترمذی:

له باره ی ئەم ئایەتەوه: {أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ} واتە: بەرەحمەت و میهرەبانی خۆمان دلی تۆمان پووناك كردهوه. ئیبنو عەبباس (پەزای خودای لەسەر بێ) فەرموی: واتە: دل و سینگی تۆمان والا كردهوه، بۆ وەرگرتنی ئایینی پاکی ئیسلام، كە بەسینگێکی فراوانەوه بەدلیکی گوشادەوه قەبوولی بكە. لەبارە ی ئەم ئایەتە ی تریشەوه كە دەفەرموی: {فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا، إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا} واتە: لە ئیش و ئازاری كافران دلت سارد نەبێتەوه، دلتیا بە لەوه ئەگەر خودا لەبەر حیکمەتی دەروویی لەبەندە ی خۆی بگری، بە رەحمەتی خۆی لەچەن لای ترەوه دەرووی لی دەكاتەوه. ئیبنو عویەینە دەفەرموی: واتە: هەموو تەنگانە یی دوو خۆشی لەگەڵە. وەك بەپی ئەم ئایەتە دوو چاكە بۆ موسولمان ساخ دەبێتەوه كە دەفەرموی: {هَلْ تَرَبُّصُونا إِنَّا إِلَّا إِخْدَى الْحُسَيْنِ} جا بۆیە پیغەمبەر (درووی خودای لەسەر بێ) فەرموویەتی: یەك تەنگانە قەت دەرەقەتی دوو فەرمانە نای (بوخاری هەزار رەحمەتی لەگۆری پیروزی خۆی و كەس و کاری بێ).

٧٨- سوورەتی تین

(مەككەییە ٨) ئایەتە

٤٢١٨م- ئەم فەرموودەییە لەتەفسیری سوورەتی قیامەدا رابورد، ئاخەمین حدیث^(١).

٧٩- سوورەتی عەلەق (مەككەییە، ٨ ئایەتە)

سورة العلق (مكية، وهي تسعة عشر آية)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢١٩م- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ «(رضي الله عنهما) قَالَ: قَالَ أَبُو جَهْلٍ: لَئِنْ رَأَيْتُ مُحَمَّدًا يُصَلِّي عِنْدَ الْكَعْبَةِ لِأَطَّانَ عَلَى عُنُقِهِ. فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ «لَوْ فَعَلَ لَأَخَذْتُهُ

^(١) ذكره البخاري تعليقا في كتاب التفسير، في سورة (ألم نشرح) بعد الرقم: ٤٩٥١.

^(١) تقدم في تفسير سورة القيامة، آخر حديث. رقم: ٤١٩٧/٣.

الْمَلَائِكَةُ عِيَانًا». رواه الشيخان والترمذي ولفظ مسلم: قَالَ أَبُو جَهْلٍ هَلْ يُعْقَرُ مُحَمَّدٌ وَجْهَهُ بَيْنَ أَظْهُرِكُمْ؟ قَالَ فَقِيلَ نَعَمْ. فَقَالَ وَاللَّاتِ وَالْعُزَّى لَئِنْ رَأَيْتُهُ يَفْعَلُ ذَلِكَ لَأَطَّأَنَّ عَلَى رَقَبَتِهِ أَوْ لَأُعْفَرَنَّ وَجْهَهُ فِي الثَّرَابِ - قَالَ - فَأَتَى رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَهُوَ يُصَلِّي فَمَا فَجَنَّهُمْ مِنْهُ إِلَّا وَهُوَ يَنْكِصُ عَلَى عَقِبَيْهِ وَيَتَّقِي يَدَيْهِ فَقِيلَ لَهُ: مَا لَكَ؟ فَقَالَ: إِنَّ بَيْنِي وَبَيْنَهُ لَخَنْدَقًا مِنْ نَارٍ وَهَوْلًا وَأَجْنَحَةً. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) «لَوْ دَنَا مِنِّي لَأَخْطَطَفْتُهُ الْمَلَائِكَةُ غَضَوًا غَضَوًا». فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ (كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَاذِبٌ أَنْ رَأَاهُ اسْتَعْنَى إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الرُّجْعَىٰ أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَىٰ عَبْدًا إِذَا صَلَّى أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَىٰ أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَىٰ أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّىٰ) (أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ كَلَّا لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ كَلَّا لَا تَطْغَىٰ) ^(١).

ئیبینو عه‌بباس (پەزای خودایان لەسەر بێ) فەرمووی ئەبو جەهل گوتی: ئەگەر موحمەد ببینم لەلای کەعبەدا نوێژ بکا پێ دەنیم بەرئێسی ملیا لەکاتی سەجدەدا. کەئەم قەسەیه گەیشته‌وه به پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: ئەگەر وابکات فەریشتە‌ی خودا به ئاشکرا به‌بێ پەرده دەیگرێ (ش/ت) گەفتە‌ی موسلیم ئاوايه: ئەبو جەهل گوتی: ئە‌دی موحمەد بووه به‌و پیاوه کەبه به‌رچاوی ئێوه‌وه بوێژی به‌ناوی نوێژکردنە‌وه لنگه‌و تلوور بکه‌وی، یا له‌په‌و پوو بکه‌وی و به‌ناوی سەجدە‌وه ته‌ویڵێ لەسەر خاک و خۆل دا‌بنی؟ گوتیان: ئا، واده‌کا. گوتی: به‌لات و به‌عوززا، ئەگەر ببینم شتی وا بکا به‌ پێوه له‌ناو کورپنووش دا ده‌چمه‌ سەر بوته‌قه‌ی ملی!! جا جارێ پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) نوێژی ده‌کرد له‌وکاته‌دا ئەبو جەهل چوو بوگیانی، هه‌تا ده‌سد‌ریژی لێ بکات له‌ناو نوێژه‌که‌دا، به‌لام خه‌لکه‌که‌ هه‌ر ئەوه‌نده‌یان زانی کە ئەبوجه‌هل پاشه‌و پاش کشایه‌وه‌و وه‌ک کەسێ شتی شالۆی بو‌ هی‌نابی به‌هه‌ردوو ده‌ست پاسی خۆی ده‌کا. کە پێیان گوت: ئەوه‌ چیته‌ بو‌ واده‌که‌یت؟ گوتی: خه‌نده‌کیکی پر له‌ناگه‌رو شتگه‌لیکی زۆر سامناک و

(١) بخاري. تفسير: سورة العلق: ٤٩٥٨ = تجريد البخاري/٤ ل/٥١٦ رقم: ١٧٧٨. مسلم. صفات

چهند بالئ، له غهیبهوه لهبهینی من و لهبهینی ئهودا پهیدا بوون! پیغه مبه ریش (دروودی خودای لهسهرین) فهرمووی: ئهگهر لیم نزیك ببوایه تهوه بهر لهوهی ئهوه دهرسدریژی لهمن بکا فریشته پهل پهلیان دهکردو پارچه پارچه دهیان فراند، ئیتر خودای گهوره ئهوهی نارد هوارهوه: {كَلَّا إِنَّ الْإِنْسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنَافٍ} {كَلَّا لَا تُطِغُهُ}.

٤٢٢- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يُصَلِّيُ فَجَاءَهُ أَبُو جَهْلٍ فَقَالَ أَلَمْ أَهْلِكَ عَنْ هَذَا أَلَمْ أَهْلِكَ عَنْ هَذَا؟ فَزَبَرَهُ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا بَيْنَا نَادٍ أَكْثَرُ مِنِّي فَأَنْزَلَ اللَّهُ (فَلْيَذْغُ نَادِيَهُ سَنَذْغُ الزَّبَانِيَةَ) فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ قَوْلَ اللَّهِ لَوْ دَعَا نَادِيَهُ لَأَخَذَتْهُ زَبَانِيَةُ اللَّهِ. رواه الترمذي وصححه^(١).

دیسان فهرمووی: جارئ هه زههت (دروودی خودای لهسهرین) نویژی دهکرد لهوده مه دا ئه بو جهل هات گوتی: ئهوه چهن جارم پئ گوتی که ئه مه مه که! هه زهه تیش (دروودی خودای لهسهرین) لئی توو په ده بی پیایدا هه ل ده شاخی. ئه بو جهه لیش ده لئ: خو ت باش ده زانی که س نییه له م شاره دا که دیوه خان و یانه ی وه کوو من پر بی له کو مه ل و یارو یاوه رو ئاوا خاوه ن قوناخ بی، جا خودا ئه م ئایه ته ی نارد هواره وه: {فَلْيَذْغُ نَادِيَهُ، سَنَذْغُ الزَّبَانِيَةَ} ده ی با ئه و بانگی کو مه ل و هاو پر یکانی خو ی بکا و گازی گو ی له مشته کانی خو ی بکا تا یاری ده ی بده ن و بب ن به کو ته کی ده ستی، ئی مه ی ش بانگی چهن د فریشته یه کی زه بر به ده ستی بو ده که ی ن خو یان ده رگاوان و بهر پر سیاری دۆزه خن، جا ئه وسا خو ی ده بینیت ه وه که چهن حا لی شه ره، که که سی شه ر له گه ل خودا دا بکا شه ری خو تر ی ن ده کا. ئی بنو عه بباس (خودایان ن رازی بن) فهرمووی: سا به و یه زدانی پا که ئه گهر ئه و نامه رده کو مه له ی خو ی بانگ بکردایه فریشته زه بر به ده سته کانی خودا ده یان قو سته وه و ده یان گرت و به ره و دۆزه خ ده یان برد.

(ت/ص).

^(١) صحیح عند الترمذی.

له‌هه‌بانییه‌ بووم، له‌ ده‌وروبه‌ری سالی ۱۹۵۹ دا حاجیییه‌کی عه‌ره‌ب که زۆر مه‌ردو موسوڵمانیکی باش بوو، بازرگانیکی گه‌وره‌ش بوو گێڕایه‌وه‌ گوتی: کوپیکم هه‌یه‌ موده‌پرسه‌ له‌ ئانه‌وی، ئه‌مه‌ سی ساله‌ نه‌چاوم پیتی که‌وتوووه‌ نه‌ ده‌مه‌وی چاوم پیتی بکه‌وی، تا ئه‌و له‌سه‌ر ئه‌و فیکره‌ بی، چونکه‌ ده‌لی: ئه‌بو جه‌هل خو‌مانه‌یه‌ له‌سه‌لمانی فارسی باشته‌ که‌ پیاویکی بیگانه‌یه‌. گوتی: به‌لام ده‌سگیرۆده‌یی بوو که‌که‌م ده‌که‌م هه‌تا کوپه‌زاکانم بی خزمه‌ت نه‌بن! به‌لی جارن وابوو، موسوڵمان له‌سه‌ر برای موسوڵمانی حاشای له‌که‌سو کاری خوی ده‌کرد. خودا به‌ لوطفی خوی له‌گه‌ل ئه‌م حاجییه‌ عه‌ره‌به‌دا هه‌شرمان بکا، له‌ژێر ئالای موحه‌مه‌ددا، له‌ خزمه‌ت سه‌لمانی خو‌شه‌ویستا*.

وه‌رگێڕ

۱۹۵۹/۵/۲ م.ک.ع

۸۰- سووره‌تی قه‌در

(مه‌که‌کیه‌، ۵ نایه‌ته‌)

سورة‌ القدر (مکیه‌، وه‌ی خمس آیات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۲۱- عَنْ يُونُسَ بْنِ سَعْدٍ (رضي الله عنه) قَالَ قَامَ رَجُلٌ إِلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ (رضي الله عنهما) بَعْدَ مَا بَايَعَ مُعَاوِيَةَ فَقَالَ سَوِّدَتْ وُجُوهُ الْمُؤْمِنِينَ. أَوْ يَا مُسَوِّدٌ وُجُوهُ الْمُؤْمِنِينَ. فَقَالَ لَا تُؤْثِنِي رَحِمَكَ اللَّهُ فَإِنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) أَرَى بَنِي أُمَيَّةَ عَلَى مَنبَرِهِ فَسَاءَةٌ

* دياره‌ ئه‌م زه‌لامه‌ به‌عشی بووه‌، وه‌به‌چاوی خو‌مان دیمان که‌ هوکمی به‌عش چۆن بوو، به‌ناشکرا عوروبه‌یان کرد بوو به‌خوا، وه‌ک لاتو عوززاو هوپه‌ل دمیانه‌پرست، وه‌ به‌چاوی خو‌مان دیمان که‌ چۆن حیزبی به‌عش به‌رشه‌فی قورنان که‌وتن و بوون به‌ په‌ندی زه‌مان، دئیام که‌ به‌عشی کوردیش، که‌ ئیستا ئالای دژه‌ نیسلامیان هه‌لک‌ردوووه‌، به‌رشه‌فی قورنان و له‌عنه‌تی میژوو ده‌که‌ون و ئه‌م که‌لی کورده‌ش، خوا یارب‌ی، رۆژ به‌رۆژ، خوا زۆرترو باشتر ده‌رووی

وه‌رگێڕ - ۲۰۰۸/۲/۳

ره‌حمه‌تی بۆ ده‌کاته‌وه‌.

ذَلِكَ فَزَلْتِ (إِنَّا أَغْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ) يَا مُحَمَّدُ يَعْنِي نَهْرًا فِي الْجَنَّةِ وَكَزَلْتِ (إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ) يَمْلِكُهَا بَعْدَكَ بَنُو أُمِّيَّةَ يَا مُحَمَّدُ. قَالَ الْقَاسِمُ فَعَدَدَتَاهَا فَإِذَا هِيَ أَلْفُ يَوْمٍ لَا يَزِيدُ يَوْمٌ وَلَا يَنْقُصُ. رواه الترمذي بسند غريب^(۱).

یوسفی کوپی سه‌عد (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: که سه‌ه‌نی کوپی عه‌لی په‌یمانی دا به‌موعاوییه، پیاوی هه‌لسا بوی پیی گوت: تو پووی موسولمانانت ره‌ش کردا، یا پیی گوت ئه‌ی پووره‌شکه‌ره‌ی موسولمانان! سه‌ه‌نیش (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: ره‌حه‌تی خودات لی بئ سه‌ر کونه‌م مه‌که، چونکه پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌س‌ربین) له‌خه‌ونا هوژی به‌نی ئومه‌ییه ده‌بینی له‌سه‌ر مینه‌به‌ره‌که‌ی هه‌زه‌ت خوئی (دروودی خودای له‌س‌ربین) که خوتبه‌ی له‌سه‌ر ده‌ده‌ن و حوکم ده‌که‌ن، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌س‌ربین) ئه‌مه‌ی زۆر پینا‌خۆش ده‌بی، جا خودا ئه‌م سووره‌ته‌ی بۆ ده‌نی‌ری: {إِنَّا أَغْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ} ئی‌مه‌ که‌وتنه‌رمان داوه به‌ تو واته: ئه‌ی موحه‌مه‌د! ئه‌و جوگه‌و سه‌رچه‌شمه‌یه که‌ناوی که‌وتنه‌ره‌و وا له‌ به‌هه‌شتا دا‌وامانه به‌تۆ، وه ئه‌مه‌یش هاته‌ خواره‌وه: {إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ، وَمَا أَدْرَاكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ، لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ شَهْرٍ}: به‌راستی ئی‌مه‌ قورتانمان نارده‌ خواره‌وه له‌شه‌وی له‌یله‌تول قه‌دردا، که شه‌ویکی زۆر به‌پینو گه‌وره‌و پیرۆزه تو چوزانییت که‌شه‌وی له‌یله‌تول قه‌در چییه، شه‌وی له‌یله‌تول قه‌در چاک‌ترو گه‌وره‌تره له‌ هه‌زار مانگ. واته: ئه‌ی موحه‌مه‌د! له‌یله‌تول قه‌در که‌خودا دا‌ویتی به‌تۆ له‌و هه‌زار مانگه‌ باشت‌ره که هوژی به‌نی ئومه‌ییه حوکمی تیا ده‌که‌ن. قاسم گوتی: کاتی موده‌ی ده‌وله‌تی ئه‌مه‌ییه‌کانمان ژمارد هه‌زار مانگی ته‌واو بوو به‌بی زیادو که‌م. (ت- به‌سه‌نه‌دیکی غه‌ریب).

^(۱) غریب عند الترمذي.

۸۱- سوورەتی بینه

(هه‌دینه‌یه، هه‌شت نایه‌ته)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ئەم فەرموودەیه لەم باسەدا رویشت: (فضائل القرآن) باسی (ینبغی استماع القرآن بتدبر و خشوع) بەلام لیڤرەدا ئاوایه: ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربێ) بە ئوبەیی کۆری کەعبی فەرموو: خودا فەرمانی پێ کردووم کە قورئانت لەلا بخوینم. ئوبەیی فەرمووی: خودا بوخۆی بەناو هیئان، ناوی منی هیئا بوۆ؟ فەرمووی: بەئێ، فەرمووی: لەکەرەمی خودا بەزیاد بێ گەیشتووم بەپایەیه‌کی وا کە لەلای پەرورەدگاری هەردوو جیهان باسم بکری و ناوم ببرێ؟ فەرمووی: بەئێ، جا ئوبەییشت لە خوشیاندا کە حەزەرەت بەفەرمانی خودا دەرسی قورئانی لەلا دەخوینێ ئەشک بەچاوەکانیا هاته خوارێ! (ش).

۸۲- سوورەتی زەلزەلە

(هه‌دینه‌یه، هه‌شت نایه‌ته)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: قَرَأَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) هَذِهِ الْآيَةَ: {يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا} قَالَ «أَتَذَرُونَ مَا أَخْبَارُهَا؟». قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ «فَإِنْ أَخْبَارُهَا أَنْ تَشْهَدَ عَلَى كُلِّ عَبْدٍ أَوْ أَمَةٍ بِمَا عَمِلَ عَلَى ظَهْرِهَا أَنْ تَقُولَ: عَمِلَ كَذَا وَكَذَا يَوْمَ كَذَا وَكَذَا قَالَ فَهَذِهِ أَخْبَارُهَا». رواه الترمذي^(۱).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پێغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) {يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارُهَا} خۆیندەو و فەرمووی: دەزانن کەئەو هەوال و دەنگوباسانە کەزەوی دەیانگێڕێتەو چییەو چی نییە! عەزیزان کرد:

^(۱) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا ده‌زانن فه‌رمووی: هه‌والی زه‌وی ئه‌مه‌یه: که‌شایه‌تی ده‌دا له‌سه‌ر هه‌موو به‌نده‌یی (چ پیاو چ ژن) به‌وه‌ی که له‌دنیا‌دا کردوویه‌تی له‌سه‌رپشتی زه‌وی، ده‌لی: فیساره‌که‌س له‌ فیساره‌ روژدا له‌ فیساره‌ شویندا فیساره‌ کرده‌وه‌ی کردووه (ت-س/ص).

٤٢٢٣- → (ب/٢ ز/٣ ل/١٦ ف/٦) سُبُلَ عَنْ الْحَمِيرِ فِيهَا زَكَاةٌ... الخ^(١).

٨٣- سورة العاديات والقارعة

لم يرد شيء في أصولنا.

٨٤- سووره‌تی ته‌كانور

(هه‌كه‌یه، هه‌شت ئایه‌ته)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٢٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الشَّخِيرِ «رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ» أَنَّهُ انْتَهَى إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) وَهُوَ يَقْرَأُ {الْهَآكُمُ التَّكَاثُرُ} قَالَ «يَقُولُ ابْنُ آدَمَ مَالِي مَالِي وَهَلْ لَكَ مِنْ مَالِكَ إِلَّا مَا تَصَدَّقْتَ فَأَمْضَيْتَ أَوْ أَكَلْتَ فَأَفْنَيْتَ أَوْ لَبَسْتَ فَأَبْلَيْتَ». رواه الترمذي هنا ومسلم في الزهد^(١).

له‌عه‌بدوللای کوپی شه‌خیره‌وه (خودای ئی‌رازی بن) ده‌گیریت‌ه‌وه ده‌فه‌رمووی: چوومه‌ خزمه‌تی چه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سیرین) خه‌ریک بوو سووره‌تی {الْهَآكُمُ التَّكَاثُرُ} ده‌خویند. فه‌رمووی: ئاده‌میزاد هه‌ر هه‌لپه‌و هاواریه‌تی بو‌مال‌و ده‌لی: ماله‌که‌م واو ماله‌که‌م وا! ئایا پیم‌نالیی ئه‌م ماله‌ی تو کامه‌ی هی تو‌یه، جگه‌ له‌وه‌ی که ده‌یکه‌ی به‌خیرو چاکه‌و له‌پیش خۆته‌وه ده‌ینیری بو‌ئه‌و جیهان، یا ده‌یخۆی و له‌ناوی ده‌به‌ی له‌پیش مردنتا، یا له‌ به‌ریده‌که‌یت تا کوڤ ده‌بی‌و ده‌دری. (ت/م).

^(٢) تقدم في المجلد الثاني. تسلسل/٦ رقم: ١٢٠٤/٦ بخاري. تفسير: ٤٩٦٣.

^(١) مسلم. زهد: ٧٣٤٦، ٧٣٤٩، ترمذي: زهد: ٢٣٤٢، ٢٣٥٤، نسائي: إحباس: ٣٦١٥.

۴۲۲۵- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ مَا زِلْنَا نَشْكُ فِي عَذَابِ الْقَبْرِ حَتَّى نَزَلَتْ (أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ)^(۲).

عه‌لی (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: له‌باره‌ی سزاو عه‌زایی ناو گوڤه‌وه که مردوو له‌ناو گوڤدا ئازار دهری یانا، هه‌رشک و گومانمان هه‌بوو، هه‌تا سووره‌تی {أَلْهَاكُمْ التَّكَاثُرُ} هاته خواره‌وه ئیتر گومانمان نه‌ما که سزای گوڤ هه‌یه‌و راسته. (ت- سه‌نه‌د غه‌ریب).

۴۲۲۶- عَنْ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا نَزَلَتْ (ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ) قَالَ الزُّبَيْرُ قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَأَيُّ النَّعِيمِ لُسْأَلُ عَنْهُ وَإِنَّمَا هُمَا الْأَسْوَدَانِ الثَّمَرُ وَالْمَاءُ. قَالَ «أَمَّا إِنَّهُ سَيَكُونُ»^(۳).

زوبه‌یری کوپی عه‌وام (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: کاتێ {ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ}: له‌پاشان سویند ده‌خۆم له‌پوژێ دوایی دا پرسیارتان لێ ده‌کرێ له‌و به‌هره‌و نازو نیعمه‌تانه‌ که پێتان دراوه. هاته خواره‌وه گوتم: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! کام نازو نیعمه‌ته‌مان لێ ده‌پرسنه‌وه! خو ئیمه‌ خوراکمان ته‌نیا هه‌ر خورماو ئاوه‌! فهرمووی: ئه‌دی ئه‌وه‌ ده‌بێ هه‌ر بێ! (ت-س/ح).

۴۲۲۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) «إِنَّ أَوَّلَ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَعْنِي الْعَبْدُ مِنَ النَّعِيمِ أَنْ يُقَالَ لَهُ أَلَمْ نُصِحْ لَكَ جِسْمَكَ وَلَوْحَ مِنْ الْمَاءِ الْبَارِدِ». رَوَى الثَّلَاثَةُ التِّرْمِذِيُّ^(۴).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فهرمووی: له‌روژی قیامه‌تدا یه‌که‌م نیعمه‌ت که پرسیارێ له‌به‌نده‌ لێ ده‌کرێ ئه‌وه‌یه‌ پێی ده‌گوترێ: ئایا له‌شی ساخ و ته‌ندروستی باشمان نه‌دابوو پێت و له‌ ئاوی سارد تیراومان نه‌کردیت؟ (ت- به‌سه‌نه‌دیکی غه‌ریب).

(۲) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

(۳) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

(۴) رواه الترمذي بسند غريب (شرحه).

۸۵- سوورەتی عەصرو سوورەتی ھومەزەو سوورەتی فیل و سوورەتی قورەیش و سوورەتی ماعوون،

لم یرد فیھن شیء فی أصولنا.

۸۶- سوورەتی کەوئەر

(مەككەییە، ۳ نایەتە)

سورة الكوثر (مكية، وهي ثلاث آيات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۲۸- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) أَنَّ النَّبِيَّ (صلى الله عليه وسلم) قَالَ: لَمَّا عُرِجَ بِالنَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) إِلَى السَّمَاءِ قَالَ «أَتَيْتُ عَلَى نَهْرٍ حَافَتَاهُ قَبَابُ اللَّوْلُوِّ مُجَوَّفًا فَقُلْتُ مَا هَذَا يَا جِبْرِيلُ؟ قَالَ: هَذَا الْكُوثَرُ». رواه البخاري والترمذي^(۱).

ئەنەس (خودای ئی رازی بن) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) فەرمووی: کاتێ چووم بۆ ميعراج بۆ ئاسمان، چوومە سەر روباری هەردوو قەراخەکەى گومەزى مروارى ھلۆل بوو، جا گوتم: ئەى جوبرائیل! ئەمە چییە؟ فەرمووی: ئەمە ھەوزى کەوئەرە (ب/ت).

۴۲۲۹- وَسُئِلَتْ عَائِشَةُ (رضي الله عنها) عَنْ قَوْلِهِ تَعَالَى (إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ) قَالَتْ نَهْرٌ أُعْطِيَهُ نَبِيُّكُمْ (صلى الله عليه وسلم) شَاطِئَاهُ عَلَيْهِ ذُرٌّ مُجَوَّفٌ آيَتُهُ كَعَدَدِ الثُّجُومِ. رواه البخاري^(۲).

لەبارەى فەرمايشتى خودای گەورەو: {إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ} لە عائیشەیان پرسى کەوئەر چییە؟ فەرمووی: کەوئەر چۆمیکە دراوہ بە پیغەمبەرى ئیوہ (دروودی خودای لەسەربین) ھەردوو کەنارەکەى مروارى ھلۆلە وەك ژمارەى ئەستێرەى ئاسمان ئاوا زۆرو بى شومار حاجەت و جامى خواردنەوہى لەسەرە! (ب) لەشەرھەکەدا دەفەرموى: ئیمامى موسلىم لەئەنەسەوہ

^(۱) بخاري. سورة الكوثر: ۴۹۶۴.

^(۲) بخاري. سورة الكوثر: ۴۹۶۵.

ده‌گیرپیتیه‌وه: ده‌فرمووی: جاری له‌خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا بووین (دروودی خودای له‌سهرین) چه‌زهرت وه‌کوو خه‌و بیباته‌وه ئاوا حاله‌تی سرووش گرتی، کاتی سهری هه‌لپری زهرده‌خه‌نه‌یه‌کی کرد، عه‌رزمان کرد: قوربان! خیره‌وا پیده‌که‌نی؟ فرمووی: سووره‌تیکم بو‌هات ئینجا ئه‌مه‌ی خوینده‌وه: {بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، إِنْ أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ، فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ، إِنَّ شَانِكَ هُوَ الْأَبْتَرُ} له‌پاشا فرمووشی: ئایا ده‌زانن که‌و‌ته‌ر چییه؟ گوتمان: خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا خو‌یان باشتر ده‌زانن، فرمووی: ئه‌وه چۆمیکه له‌به‌هه‌شتا خودا ده‌یدا به‌من، خیره‌و بی‌ریکی زۆر زۆری له‌سهره.

۴۲۳۰- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «بَيْنَا أَنَا أُسِيرُ فِي الْجَنَّةِ إِذْ عَرَضَ لِي نَهْرٌ حَافَّتَاهُ قَبَابُ اللَّوْزِ. قُلْتُ لِلْمَلِكِ مَا هَذَا؟ قَالَ: هَذَا الْكَوْثَرُ الَّذِي أَعْطَاكَهُ اللَّهُ قَالَ ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ إِلَى طِينَةٍ فَاسْتَخْرَجَ مِنْهَا مِسْكَ ثُمَّ رَفَعَتْ لِي سِدْرَةٌ أَلْمُتَّهَى فَرَأَيْتُ عِنْدَهَا نُورًا عَظِيمًا». رواه الترمذي وأبو داود^(۳).

ئه‌نه‌س (خودای ئی‌رازی بن) فرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فرمووی: کاتی له‌به‌هه‌شتا ده‌سووپامه‌وه، له‌پەر پوو‌باریکم لێ ده‌رکه‌وت ئه‌م به‌رو به‌ره‌که‌ی گومه‌زی مرواری بوو، به‌فریشته‌که‌م گوت ئه‌مه چییه؟ فرمووی: ئه‌مه ئه‌و کانی و سه‌رچاوه‌ی که‌و‌ته‌ره‌یه که خودا داویتی به‌تۆ، ئینجا فریشته‌که ده‌ستی برد بۆ قو‌پولیتیه‌ی بنه‌که‌ی، له‌باتی قو‌پ میسکی ده‌ره‌ینا! ئینجا ده‌رختی سیدره‌تولمونه‌هام نیشان درا، له‌ایدا نو‌ورو رووناکییه‌کی فرمه‌زن و که‌وره‌م به‌چاوی خۆم دی! (ت-س/ص-د).

۴۲۳۱- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: «الْكَوْثَرُ نَهْرٌ فِي الْجَنَّةِ حَافَّتَاهُ مِنْ ذَهَبٍ وَمَجْرَاهُ عَلَى الدَّرِّ وَالْيَاقُوتِ تُرْبَتُهُ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ وَمَاؤُهُ أَحْلَى مِنَ الْعَسَلِ وَأَبْيَضُ مِنَ الثَّلْجِ». رواه الترمذي بسند صحيح^(۴).

^(۳) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(۴) حديث صحيح عند الترمذي.

ئىبنو عومەر (خودايان ئى رازى بى) فەرمووى: ھەزرىت (درودى خودای لەسەربىن) دەفەرموى: ھەزرىت جوڭگەيەكە لە بەھەشتدا، قەراخەكەى لەھەر دوولاولە زىرە، وھناو جوڭگەكەو تەختى بنەكەى لەدوړو ياقووتەو بوئى زەوييەكەى لە بوئى ميسك خوشترەو ئاوەكەى لەھەنگوين شيرينترەو لەبەفر سپيترە (ت-س/ص).

۸۷- سۈرە الكافرون

لم يرد فيها شيء.

۸۸- سۈرەتى نەصر

(ھەدينەيە، ۳ ئايەتە)

سورة النصر (مدنية، وهي ثلاث آيات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۳۲- → (ب/۱ ز/۸۳ ل/۲۷۲ ف/۴)^(۱).

لێرەدا ئەم زیادەيەى ھەيە: يتأول القرآن. زیادەكە واتە: عايشە (خودای ئى رازى بى) دەيفەرموو: واتە: پيغەمبەر (درودى خودای لەسەربىن) كەلەناو روکوع و سوجدەدا بە زۆرى دەيفەرموو: (سبحانك اللهم ربنا وبحمدك اللهم اغفر لي) مەبەستى ئەوھبوو ەمەل و پەفتارى بەمەعنای ئەم ئايەتەى قورئان دەکرد كە دەفەرموى: {فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا} (۳/۱۱۰) واتە: كاتى بەچاوى خۆت دیت كەوا ئايىنى ئىسلام سەركەوت و نیشانەى گەورەيى ئەوھاتەدى كە گرتنى شارى مەككەيەو ئەو خەلكە پۆل پۆل و كۆمەل كۆمەل دینە سەر دینى ئىسلام، كە تاقە دینى خودايە لەم چەرخەى تۆبەدواوە، كاتى ئەمە بوو تۆش نوێژ بو خودای خۆت بكەو تەسبيح و ەمدو ئىستىغفارى تيا بكە چونكە بەراستى خودا بەزۆرى تەوبەو پەشيمانى گىرا دەكا (ش).

(۱) تقدم برقم: ۵۲۰/۴، مجلد أول، تسلسل/۸۲.

۴۲۳- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضی الله عنهما) قَالَ كَانَ عُمَرُ يُدْخِلُنِي مَعَ أَشْيَاحِ بَذَرٍ، فَكَأَنَّ بَعْضَهُمْ وَجَدَ فِي نَفْسِهِ فَقَالَ لِمَ تُدْخِلُ هَذَا مَعَنَا وَلَنَا أَبْنَاءُ مِثْلِهِ فَقَالَ عُمَرُ إِنَّهُ مِنْ حَيْثُ عَلِمْتُمْ. فَدَعَا ذَاتَ يَوْمٍ - فَأَدْخَلَهُ مَعَهُمْ - فَمَا رُئِيتُ اللَّهُ دَعَانِي يَوْمَئِذٍ إِلَّا لِيُرِيَهُمْ. قَالَ مَا تَقُولُونَ فِي قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ) فَقَالَ بَعْضُهُمْ أَمَرَنَا نَحْمَدُ اللَّهَ وَنَسْتَغْفِرُهُ، إِذَا نُصِرْنَا وَفُتِحَ عَلَيْنَا. وَسَكَتَ بَعْضُهُمْ فَلَمْ يَقُلْ شَيْئًا فَقَالَ لِي أَكْذَاكَ تَقُولُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ؟ فَقُلْتُ لَا. قَالَ فَمَا تَقُولُ قُلْتُ هُوَ أَجَلُ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَغْلَمَهُ لَهُ، قَالَ (إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ) وَذَلِكَ عَلَامَةٌ أَجَلَكَ (فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا). فَقَالَ عُمَرُ مَا أَغْلَمَ مِنْهَا إِلَّا مَا تَقُولُ. رواه البخاري وأحمد وزاد (على ما هو في شرح التاج) فكيف تلو مني على حب ماترون^(۲).

ئیبنو عەبباس (پەزای خودای لەسەر بن) فەرمووی: ئیمامی عومەر منی لەناو پیزی پیرانی بەدردا دادەنا، وا دیار بوو هەندیکیان لەدڵەوه لەمە زین بوون، وەك بلین: ئیمە کوپمان لە سیڤه‌ی ئەودایه، که‌وایه‌ بۆچی دیتە ناو کوپری ئیمە‌وه؟ عومە‌ریش دە‌بیستیتە‌وه‌و دە‌فەر‌موئ: پاسته‌ وە‌کوو ئی‌وه‌ دە‌لین بە‌سال‌ منالە‌و لە‌ سیڤه‌ی منالی ئی‌وه‌‌دایه‌ وە‌لئ وە‌ك خۆتان دە‌زانن زمانیکی زۆر گو‌ی‌او دل‌یکی زۆر روونا‌کو ووری‌ای ه‌یه‌. جا روژئ عومەر بانگی کرد‌و لە‌ناو کوپری ئە‌واندا داینام، خۆم زانیم که‌ئە‌و روژە‌ بۆ ئە‌وه‌ بانگی کرد‌ووم تا پایه‌و لیه‌اتوو‌یی منیان نیشان بدا. بۆ‌یه‌ فەر‌مووی پ‌ییان: لە‌بارە‌ی مە‌ع‌ناو مە‌به‌ستی ئە‌م ئایه‌‌ته‌وه‌ ئی‌وه‌ دە‌لین چی که‌ دە‌فەر‌مو‌ی: {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ} جا هەندیکیان گو‌تیان: مانای وایه‌ فەرمانمان پ‌ئ کراوه‌ هە‌رکاتئ خودا یارمە‌تی داین‌و لە‌سایه‌ی خۆ‌یه‌وه‌ سە‌ری خستین‌و ولاتمان گ‌رت: سوپاس‌و ستایشی بکه‌ین‌و دا‌وای لی‌خۆش‌بوونی لی‌ بکه‌ین، بازیک‌یشیان بن دە‌نگ بوون‌و ه‌یچ قە‌سه‌یان نە‌کرد، ئە‌وجا عومەر بە‌منی فەر‌مو‌و: ئیب‌نو عە‌بباس! تۆ دە‌ل‌یی چی، ئایا تو‌یش هە‌روا دە‌ل‌یی؟ منیش گو‌تم: نە‌خە‌یر،

(۲) بخاری. تفسیر: سورة النصر: ۴۹۷.

فهرمووی: ئەه تۆ ده‌لێی چی؟ گوتم: من ده‌لێم ئەم سوورده‌ ته‌ باسی هاتنی ئاکامی چه‌زهره‌ ده‌کا و نیشانه‌ی نزیکبوونه‌وه‌ی مه‌رگیتی و خودا له‌سه‌ر ئەم شیوه‌یه‌ ئاگاداری کردۆته‌وه‌و فهرموویه‌تی: {إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ}: کاتی دینی خودا سه‌رکه‌وت و نیشانه‌ی هه‌ره‌گه‌وره‌ی ئەوه‌ هاته‌دی که گرتنی شاری مه‌که‌ه‌ی پیرۆزه‌، ئیتر بزانه‌ ئەه‌ی موچه‌مه‌ده‌! که‌ئه‌وه‌ نیشانه‌ی هاتنی ئاکامی تۆیه‌، چونکه‌ تۆیش وه‌کوو پیغه‌مبه‌ره‌کانی پیش خۆت که‌ئه‌رکی سه‌رشانی خۆت به‌ جیه‌یناو په‌یامی خۆت به‌ئه‌نجام گه‌یاند ئیتر ده‌بی پیاله‌ی مه‌رگ بجێژی، که‌واته‌ له‌م ئاخرو ئۆخری ته‌مه‌نی پیرۆزه‌تا: {فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا} (٣/١١٠) تا ده‌توانی سوپاس و ستایشی خودای خۆت بکه‌و داوای لێ خوشبوونی لێ بکه‌، هه‌م بۆ خۆت هه‌م بۆ موسوڵمانان، دنیاش به‌ که‌خودا له‌گه‌ڵ به‌نده‌ی گه‌راوه‌ی خۆی، که‌ په‌شیمان بێ له‌ تاوانی خۆی زۆر به‌لوتف و که‌ره‌مه‌و ته‌وبه‌و په‌شیمانی لێ گیرا ده‌کا! عومه‌ریش خودای ئی رازی بێ) فهرمووی: منیش له‌م قسانه‌ی که‌ ئیوه‌ کردتان به‌س ئەم مه‌عنایه‌ی تۆم به‌دله‌ ئەه‌ی ئیبنو عه‌بباس (ب/ت/ئه‌ = ئیمامی بوخاری، ئیمامی تیرمیزی، ئیمامی ئەحمه‌د. خودا له‌هه‌موویان رازی بێ و ئیمه‌ی گوناهباریش له‌ خاکوپای ئەم مه‌ردانه‌دا په‌نا بدا).

٨٩- سوورده‌تی مه‌سه‌د

(مه‌که‌ه‌یه‌، ٥ نایه‌ته‌)

سورة المسد (مکیه، وهي خمس آیات)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

٤٢٣٤- قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما): لَمَّا نَزَلَتْ (وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ)

وَرَهْطُكَ مِنْهُمْ الْمَخْلَصِينَ^(١).

(١) بخاري. وصايا: ٢٧٥٢، ٤٧٧١، مسلم: إيمان: ٥٠٣.

له سووره‌تی شوعه‌رادا رابورد، فهرموده‌ی سییه‌م، لی‌ره‌دا به‌م شیوه‌یه‌یه: ئیبنو‌عه‌بباس (خودایان ئی‌رازی‌بن) فهرمووی: کاتی: {وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ} هاته‌ خواره‌وه، که‌ ئه‌وکاته‌ به‌م قیرائه‌تیش ده‌خویندرایه‌وه: وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ. وَرَهْطُكَ مِنْهُمْ الْمَخْلَصِينَ: حه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) پۆیششت له‌سه‌ر ته‌پۆلکه‌ی صه‌فا پاره‌وستاو به‌ده‌نگی به‌رز فهرمووی: هه‌ی هاوارا! هه‌ی هاوارا! فریاکه‌ون خه‌لکه‌که‌ش دابارین به‌سه‌ریاو له‌ده‌وری کۆبوونه‌وه‌و گوتیان: ئه‌وه‌ چیه‌؟ حه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) فهرمووی: ئه‌رئ پیم بلین ئه‌گه‌ر ئیستا پیتان بلیم که‌وا له‌شکری دوژمن له‌داویننی ئه‌م گرده‌وه‌ له‌کلکه‌ی ئه‌م شاخه‌وه‌ په‌یدا ده‌بی‌و ده‌دا به‌سه‌رتاندا ئایا باوه‌رم پئ ده‌که‌ن یانا؟ گوتیان: به‌لئ باوه‌رت پئ ده‌که‌ن چونکه‌ تا ئیستا درۆمان له‌تۆ نه‌دیوه‌! فهرمووی: ده‌سا چاوتان بکه‌نه‌وه‌و خاس‌و خراپی خۆتان بزائن من خودا کردوومی به‌ترسینه‌ر بۆ ئیوه‌، تا ئاگادارتان بکه‌مه‌وه‌ ئه‌گه‌ر له‌فرمانی من ده‌ربچن و به‌گوئی من نه‌که‌ن ئه‌وا به‌زوویی له‌گه‌ل تۆله‌یه‌کی سه‌خت و سزایه‌کی زۆر توندا پوو به‌پوو ده‌بنه‌وه‌، ئیتر که‌یفی خۆتان! ئه‌بو له‌هه‌بیش که‌پووی له‌به‌ر سووری ده‌تگوت سکلێ سووره‌، وه‌خۆشی هه‌روا بوو چونکه‌ پووی له‌ئه‌نجاما بوو به‌پشکوێ سووری ناو دۆزه‌خ ئه‌و نامه‌رده‌ گوتی: تَبَّأْ لَكَ مَا جَمَعْنَا إِلَّا لِهَذَا: هه‌ی له‌ناوچیت ئا بۆ ئه‌م قسه‌یه‌ ئیمه‌ت کۆکردۆته‌وه‌، گوتمان ده‌بی‌ چی‌ بی!

دوای ئه‌وه‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) ته‌شریفی هه‌لساو پۆیششت ئه‌وجا سووره‌تی {تَبَّأْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَكَبُّ} له‌ زه‌م و خوسپی ئه‌و سه‌گه‌ پیسه‌دا هاته‌ خواره‌وه‌ (ش/ت).

٤٢٣٥- ورأى العباس (رضي الله عنه) في النوم أبا لهب بعد موته في أسوأ حال، فَقَالَ لَهُ: مَاذَا لَقِيتُ؟ قَالَ: لَمْ أَلْقِ بَعْدَكُمْ خَيْرًا غَيْرَ الَّذِي سَقَيْتُ فِي هَذِهِ وَأَشَارَ إِلَى الثَّقَرَةِ الَّتِي تَحْتَ إِبْهَامِهِ بِإِعْتِاقِ ثَوْبِهِ (التي أَرْضَعْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رواه البخاري في الرضاع والنكاح^(٢).

(٢) بخاري. نكاح: ٥١٠١، ٥١٠٦، ٥١٠٧، ٥١٢٣، ٥٣٧٢.

جاری عه‌بباسی مامه‌ی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودا له‌سه‌ر پیغه‌مبه‌رو به‌زای خوداش له‌و بێ) ئه‌بو له‌هه‌بی برای: له‌پاش مردنی، له‌خه‌وندا، له‌بارو دۆخیکی زۆر خراپدا ده‌بینی، پیتی ده‌لی: حالت چۆن بوو؟ ده‌لی: ئه‌وه‌تی له‌ئیه‌وه‌ دابراوم ئیتر تووشی خێرو خوشی نه‌بووم، ئینجا ئیشاره‌ت ده‌کا بۆ ئه‌و چاله‌ به‌جۆله‌ی که‌وا له‌ نیوانی په‌نجه‌که‌له‌و په‌نجه‌ی دۆشاو مرته‌داو ده‌لی: وه‌لی ته‌نیا پر ئه‌م چالاییه‌ له‌ ناو دۆزه‌خدا ئاویان داوه‌ پیم‌و به‌و تنۆکه‌ ئاوه‌ لیوم ته‌پرکردوه‌، ئه‌ویش به‌هۆی ئه‌وه‌وه‌ که‌له‌جیه‌اندا شووبه‌ی دایه‌نی پیغه‌مبه‌رم ئازاد کردوه‌! (ب- به‌زای خوی لێ‌بن).

۹۰- سووره‌تی ئیخلاص

(مه‌که‌کیه‌، چوار نایه‌ته‌ یا پینج نایه‌ته‌)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۳۶- عَنْ أَبِي بِنِ كَعْبٍ (رضي الله عنه) أَنَّ الْمُشْرِكِينَ قَالُوا لِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) السُّبُّ لَنَا رَبُّكَ. فَأَنْزَلَ اللَّهُ (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ اللَّهُ الصَّمَدُ) فَالصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ لِأَنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ يُولَدْ إِلَّا سَمِئْتُ وَلَيْسَ شَيْءٌ يَمُوتُ إِلَّا سَمِئْتُ وَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَمُوتُ وَلَا يُورَثُ (وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ) قَالَ «لَمْ يَكُنْ لَهُ شَيْءٌ وَلَا عِدْلٌ وَلَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ». رواه الترمذي بسند لا طعن فيه^(۱).

ئوبه‌یی کوری که‌عب (خودای ئی‌رازی بێ) فه‌رمووی: هاوبه‌شپه‌یدا که‌ره‌کان گوتیان به‌حه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) په‌سه‌ن و به‌چه‌ی خودای خۆتمان بۆ هه‌لده‌، کێیه‌و کێ نییه‌و چییه‌و له‌چی دروست کراوه‌. جا خودای مه‌زن ئه‌م سووره‌ته‌ پیرۆزه‌ی نارد ه‌واره‌وه‌: {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، اللَّهُ الصَّمَدُ، لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ} (۱/۱-۴) واته‌: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری نازدار! تۆ له‌ وه‌لامی پرسیا‌ری ئه‌و کافرا نه‌دا بلی: ئه‌و زاته‌ ناوی ئه‌للایه‌، ناوی یه‌زدانه‌،

^(۱) رواه الترمذي بسند غير مطعون فيه.

خودایه‌کی تاک و ته‌نیا، خودایه‌که جیی هیواو نیازو ئومیده، که‌سی لی نه‌بووه له‌که‌س نه‌بووه که‌س هاوتای نییه. فرمووی: صه‌مه‌د ئه‌وه‌یه که‌سی لی نه‌بووه له‌که‌س نه‌بووه، نه‌ منال و خیزانی هه‌یه و نه‌دایک و باوک، چونکه ئه‌وه‌ی که له‌دایک ده‌بی ده‌شی بشمری، وه ئه‌وه‌یشی که بمری ده‌بی که‌له‌پوورو میراتی دابه‌ش بکری به‌سه‌ر ئه‌م و ئه‌ودا خودای بالاده‌ست و شکۆمه‌ندیش نه‌ ده‌مری و نه‌ مولکی به‌میراتی وه‌رده‌گیری. فرمووی: {وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفْرًا أَحَدٌ} واته: خودایه‌کی بی مانه‌ند و بی چوونه و هاوچه‌شن و هاوتای نییه و هیچ شتی له‌وینه‌ی نییه و که‌س وینه‌ی ئه‌و نیه له‌خوایه‌تی و په‌روه‌ردگاریی دا (ت).

٤٢٣٧- → له‌پیشه‌وه رابوو، له‌سه‌ر باسی (ماورد فی سورة البقرة) دا. فرمووده‌ی ده‌یه‌م. هه‌روه‌ها له‌ته‌فسیری سووره‌تی مه‌ریه‌م دا، فرمووده‌ی: (قال الله تعالى: شمتي ابن آدم) الخ^(٢).

یادگاریکی مندالیم هه‌یه، له‌باره‌ی {قُلْ هُوَ اللَّهُ} وه، که له‌به‌ینی من و خه‌لکی دیکه‌مانا روه‌ی داوه، که‌وه‌ختی خۆی به‌عه‌ره‌بی له‌یادداشتی خۆما، که‌ناوم ناوه (الذکریات صدی السنین الحاکمی) تۆمارم کردووه، خودا یارب‌ی ئه‌م یادگاره له‌پاش سووره‌تی (ناس) وه به‌بی ده‌سکاری ده‌نووسم، به‌ ئومیدی دوعای خیر بو هه‌موولایی، چونکه به‌پراستی ئه‌م کتیبه‌ پیرۆزه جیگه‌ی خرۆشانی ده‌ریای په‌حمه‌تی خودایه. هه‌روه‌ک داستانی ئه‌م یادگاره به‌لگه‌یه‌کی تری پۆشنه له‌سه‌ر حویب و خۆشه‌ویستی و ئیخلاص و دلسۆزی ئه‌م گه‌لی کوردی موسولمانه بو قورئانی پیرۆز، خودا په‌نای بدا له‌په‌نای دا وه‌کی تریش هه‌تا دۆست و دوژمن زۆرباش بزانن که‌ئه‌م گه‌لی کورده‌ چهنده خودا په‌رستن و قورئان دۆستن و ئه‌م دینی موحه‌مه‌ده‌یان تا چی پاده‌یی به‌ده‌م و ده‌ست گرتووه، تا بۆیان پۆشن ببیته‌وه ئه‌و تانه‌و ته‌شه‌ره‌و تانوت و

(٢) تقدم فی مجلد اول تسلسل ٢/ ل ٥١/ ط ١/ رقم ٥. المجلد السادس. تسلسل ٤/ برقم: ٢٥٨٣/١٠.

توانجانه‌ی که داخ له‌دله‌کان، له کۆن و نوڤا له‌دژی ئەم گه‌له‌ باشه‌ بڵاوی ده‌که‌نه‌وه، که گوايه‌ گه‌لیکی سه‌رکه‌شی چه‌توونی خودا نه‌ناسه‌ هه‌مووی درۆو ده‌له‌سه‌و بوختان و غه‌یبه‌ته‌.

۹۱- سووره‌تی فه‌له‌ق

(هه‌که‌یه، ۵ نایه‌ته‌)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

۴۲۳۸- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَظَرَ إِلَى الْقَمَرِ فَقَالَ «يَا عَائِشَةُ اسْتَعِذِي بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ هَذَا فَإِنَّ هَذَا الْغَاسِقُ إِذَا وَقَبَ». رواه الترمذي بسند صحيح^(۱).

عائیشه (خودای ئا رازی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) ته‌ماشای مانگی کردو فه‌رمووی: ئە‌ی عائیشه! په‌نا بگره‌ به‌خودا له‌وه‌ی و شه‌ری ئە‌مه‌و بئ: أعوذ بالله من شر هذا: په‌نا ده‌گرم به‌خودای گه‌وره‌ له‌شه‌ری ئە‌م مانگه‌. چونکه‌ ئە‌مه‌ ئە‌و (غاسق)ه‌یه‌ که خودا له‌باره‌یه‌وه‌ ده‌فه‌رموئ: {وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ}: وه‌له‌شه‌ری تاریکه‌ شه‌و کاتئ که‌شه‌و ده‌زرنگیته‌وه‌، به‌تایبه‌تی له‌شه‌ری مانگ که‌له‌که‌ناری ئاسمان وون بوو. (ت-س/ص).

۹۲- سووره‌تی ناس

لم يرد في تفسيره شيء، نَسأل الله السرَّ الجميل والتوفيق الكامل آمين.

ئهمه‌ش ئە‌و یادگاربه‌یه‌ که‌ عه‌رزى ئیوه‌ی ئازیزم کرد له‌به‌ر ئە‌وه‌ی له‌ شه‌سته‌کانا تۆمارم کردوو به‌عه‌ره‌بی، ئیستا به‌بی ده‌ستکاری وه‌هه‌ر به‌عه‌ره‌بی ده‌ینوسمه‌وه‌. له‌ خودا داوا ده‌که‌م که‌ مه‌به‌ست لیئ په‌زای خودابئ حیکایه‌ته‌که‌و حیوارو گوفتوگو که‌ به‌مه‌عنا ریوايه‌ت کراوه‌، په‌نگ بئ

^(۱) صحیح عند الترمذی.

ئەوانە‌ی کە ئاگایان لە ئوسلوب و شیوازی قورئانی پیرۆز فەرموودە‌ی
 ھەزەرت نەبئ، کە چۆن بە‌پرستە‌ی پەساو جوملە‌ی پەر لە بە‌لاغەت و
 فەصاحت، قسە و گوڤتوگۆ‌ی ژن و منال و پیاوی نە‌خویندە‌وارو ئاژە‌ل و
 دپندە و جانە‌وەر و مەل و مۆریان گێراوە‌تە‌و، پەنگ بئ ئەو نە‌شارە‌زایانە‌ی کە
 ئاگایان لە‌مە نییە، خود سەر بڵێن: ئای لە‌م ھاشە و ھووشە‌یە. بفرموون
 خودا لە‌قورئانی پیرۆزدا، بە‌چ بە‌لاغەت و فەصاحت و جوانکاری و
 پەوانبێژییە‌ک قسە‌ی میروولە‌یی دە‌گێڕیتە‌و کە دە‌فرموئ: {قَالَتْ نَمْلَةٌ يَا أَيُّهَا
 النَّمْلُ ادْخُلُوا مَسَاكِنَكُمْ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمَانُ وَجُنُودُهُ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ*} (١٨/٢٧)

* پەراویژئ لە‌سەر رێ‌رووی دێ‌رینی خۆمان: شیخی بە‌یضاوی (خودای ئی رازی بئ) لێ‌ردا
 دە‌فرموئ: (کائە‌ها لما رأتهم متوجهين الى الوادي فرت عنهم مخافة حطمهم فتبعها غيرها،
 فصاحت صيحة نبهت بها ما بحضرتها من النمل فتبعها غيرها، فشبّه ذلك بمخاطبة الغفلاء
 ومناصحتهم ولذلك أجروا مجراهم، مع انه لا يمتنع أن خلق الله سبحانه وتعالى فيها العقل
 والنطق!). بە‌ندە لە‌فەرمايشتە‌کە‌ی شیخی گە‌ورە‌م بۆ‌نی ئە‌م درکاندنە‌ی ئی دە‌کە‌م: تە‌ماشاکە‌ن
 ئە‌و‌ە‌ی میروولە‌کە‌ کردوویە‌تی جوولە و قیزمێ‌ن بوو لە‌سەر ئە‌م شیومە‌ی، کە‌چی خودا چە‌ن بە
 بە‌لیغی و فە‌صیحی تە‌عبیری لە (ما في الضمير) ئە‌م میروولە‌یە‌ی داوە‌تە‌و! وە‌ کردوویە‌تی بە
 قسە و وە‌ری گێ‌راوە‌تە‌ سەر زمانی ئادە‌میزاد و کردوویە‌تی بە‌ عەرە‌بی و دایناو لە‌ناو کە‌لامی
 قە‌دیمی خۆ‌ی دا! کە‌ موسلمان تا رۆ‌ژی قیامە‌ت دە‌وری دە‌کە‌نە‌و و نوێ‌زی پێ‌ دە‌کە‌ن و دە‌یکە‌ن
 بە‌ سەر‌مە‌شق و بە‌مایە‌ی خێ‌رو پیت و بە‌ھەر و پاداشی باش!!...تاد.

ئێ‌تر ئە‌و میروولە‌یە‌ نە‌ عەرە‌بی زانیو و نە‌ زمانی ھە‌بوو و نە‌ ئاگای لە‌ یاسای زمانە‌وانی بوو و
 نە‌ نوونی تە‌وکیدێ‌ی ئە‌قیلە‌ی بیستوو و نە‌ بوختیانی زۆ‌رو ستە‌می بۆ‌ سلیمان کردوو، وە
 نە‌ ئاگای لە‌ عیصمە‌تی پێ‌غە‌مبەرە‌ن بوو؟! بە‌ئێ‌ کە‌سێ‌ سەر‌نجی استنباطات و استخراجاتی
 موحە‌ددیتە‌کانمان بە‌دا، کە‌ چۆن لە‌زە‌ردیە‌کی ھە‌زە‌رت، یا لە‌سەر جوولانیکی، یا
 لە‌نیشارە‌تیکێ‌، یا لە‌ گۆ‌رانی پە‌نگی، یا لە‌ خامۆ‌شی و بئ دە‌نگی ئە‌و، چە‌ندە‌ھا حوکم و بڕیاری
 شەرعیان ئی وەر‌گرتوو، ئە‌وسا باش دە‌زانئ کە‌ موفە‌سیرە‌کانمان (پە‌زای خودا لە‌ھە‌موویان بئ)
 زۆ‌رباش لە‌م لایە‌نە‌و لە‌ موحە‌ددیتە‌کان بە‌ جی‌مان، بە‌ تاییبە‌تی لە‌ شیخی بوخاری و لە‌ شیخی

هه‌روه‌ها نه‌قل و روایه‌ت له په‌پوو سلیمانکه‌وه ده‌کا و ده‌فه‌رموئ: {فَقَالَ أَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَحِجَّتْكَ مِنْ سَيِّئَاتِكَ بِمَا يَفْقَهُ} (٢٢/٢٧) هه‌روه‌ها نه‌قلی قسه‌ی فیرعه‌ون و نه‌مروود و ژنه‌که‌ی لووت له قورئانی پیرزدا ده‌کا، له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی ئه‌مانه‌ عه‌ره‌ب نه‌بوون و ئه‌عه‌می بوون و له‌وانه‌یه‌ یه‌ک ووشه‌ عه‌ره‌بیان نه‌زانیبی، که‌چی خودا به‌ عه‌ره‌بییه‌کی فه‌صیح قسه‌و گو‌فتو‌گو‌یان ده‌گیرێته‌وه. بگره‌ له‌ هه‌دیث‌دا هه‌یه‌ که‌ پی‌غه‌مبه‌ران قسه‌و گو‌فتو‌گو‌یان له‌گه‌ل دارو به‌رد کردووه‌و قسه‌ی ئه‌و دارو به‌رده‌ش زۆر به‌جوانی و به‌پێژه‌وه‌ له‌ناو کتیبه‌ عومده‌کاندا نه‌قل و روایه‌ت کراوه‌و که‌سیش تا ئیستا نه‌یگوتوه‌ خودا به‌و هه‌موو گه‌وره‌یییه‌وه‌ چۆن قسه‌ی پیره‌ژنی یا می‌رووله‌یی ده‌گیرێته‌وه. مه‌به‌ستم له‌م قسه‌یه‌ ئه‌وه‌یه‌ که‌ دین به‌حه‌رو ژیان ده‌ریایه‌کی بێ په‌یه‌، جا ئه‌گه‌ر هه‌ر که‌سه‌مان به‌پێی ته‌وانای خۆی له‌ سی‌یه‌ری دین دا خزمه‌تی ژین بکا، وه‌ هه‌روه‌ها به‌ پی‌چه‌وانه‌وه‌ ئه‌وه‌ کاریکی گه‌لی پیرۆز ده‌کا، وه‌ مه‌رج نییه‌ هه‌موو شتیکی کۆن به‌پیرۆز دابنێن و هه‌موو شتیکی تازه‌یش به‌ فیسق و فوجوورو به‌قسه‌ی هیچ و پوچ!

زۆر سه‌یره! گه‌لیکمان شانازی به‌وه‌وه‌ ده‌کا که‌هیندی کچی عوتبه‌، یا ژنه‌که‌ی لووت، یا ژنه‌که‌ی ئه‌بو له‌هه‌ب، له‌فلانه‌ وه‌ختا وا وای گوتووه‌، وه‌ وا ده‌لی! که‌چی پێی عه‌یب و شووره‌یه‌ که‌ قسه‌یه‌کی ژنیکی کوردی مه‌ردی موسولمانی پاک بگیریته‌وه!

گوایه‌ ئه‌م جو‌ره‌ کتیبانه‌ شوینی قسه‌ی ئه‌و جو‌ره‌ که‌سانه‌ نییه‌، به‌لام با من عه‌رزتان بکه‌م: مه‌به‌ست له‌ کتیب و ئامۆژگاری ئایینی ئه‌وه‌یه‌، که‌ وه‌ک

موسلیم، وه‌ زوربه‌ی رووبه‌ره‌ی ته‌فسیره‌کانیان به‌رده‌دو به‌ده‌ل و گیره‌و کێشه‌ی ناو خۆیان‌ه‌وه‌ پێ کردۆته‌وه‌. چه‌ند جوان و شیرینه‌ ئه‌م فه‌رمایشته‌ی شیخی به‌یزاوی که‌له‌ داستانه‌که‌ی سوله‌یمان و په‌پوو سلیمانکه‌دا ده‌فه‌رموئ: (و لعل في عجائب قدرة الله وما خص به خاصة عباده أشياء أعظم من ذلك يستكبرها من يعرفها ويستنكرها من ينكرها).

بارانیکی ره‌حمه‌ت عه‌قیده‌و بیرو باوه‌پێکی ره‌سای ساغی پێک و پێکی جوان له‌ مه‌زرای دڵ و ده‌روونی موسوڵماندا بپوینن، هه‌تا به‌ره‌ به‌ره‌، به‌و فه‌رمایشته‌ دڵ لاوینانه موسوڵمان دڵ داوینن و دلی نه‌رم ببی، هه‌م له‌ خودا بترسێ و ریزی شه‌ریعه‌ته‌که‌ی بگرێ و هه‌م ره‌حم به‌ مه‌خلووقی خودای گه‌وره‌ بکا، هه‌ر له‌ به‌ر ئه‌وه‌یه‌ هه‌تا له‌ نامه‌ پیرۆزه ئاسمانیه‌یه‌کاندا هه‌ندێ داستان و باس و خواسی گه‌وره‌و بچووک و هه‌مه‌ جوړ هه‌یه‌، وه‌ک باسی گیایی، حاله‌تی به‌ردی، ره‌گ و پیشه‌ی دارێ، گێرانه‌وه‌ی قسه‌ی هه‌نگی، یا میرووله‌یی، یا وه‌صفی لانه‌ی جالجالۆکه‌یی، یا داستانی سه‌یر سه‌یری پیشینان که‌ تیئه‌لکیش کراوه‌ له‌ گه‌ل بازی کاره‌ساتا یا له‌ گه‌ل بازی رووداوی تردا، که‌ به‌دیمه‌ن په‌یوه‌ندی به‌باته‌که‌وه‌ نییه‌ جا له‌م پوانگه‌وه‌ زاناکان ده‌فه‌رموون: له‌ پیاوه‌تی هه‌قایه‌ت و ره‌قائیق و ئه‌وشتانه‌ی که‌ ده‌بن به‌هۆی نه‌رمبوون و ئارامبوون و هیمنی دڵ و ده‌روون، دروسته‌ که‌ ته‌ساهول و چاوپۆشی بکری، وه‌له‌تاجی پیرۆزدا که‌ مێ له‌م ره‌قائیق و شتانه‌ی تیا‌دا ره‌چاو ده‌کری، وه‌ ئه‌وه‌یش قه‌یدی نییه‌.

دیسان هه‌ر له‌م پوانگه‌وه‌یه‌ که‌ به‌نده‌یش ده‌مه‌وی لی‌ره‌و له‌وی ناو به‌ناو، له‌ناو ئه‌م کتێبه‌ پیرۆزه‌دا بیده‌م به‌گوینی خوینه‌ری کوردی ئازیزدا که‌ ئه‌م جوړه‌ شتانه‌ له‌دین دا دروسته‌. من خۆم ده‌زانم مه‌به‌ستم له‌ به‌رگری و دیفاع له‌ گه‌لی کوردی سه‌رتۆپ موسوڵمان ره‌زای خودایه‌و سوود و به‌رژه‌وه‌ندی گه‌لی ئیسلامه‌، نه‌ک ته‌عه‌صصوب و ره‌گه‌زه‌په‌رستی، چونکه‌ ئه‌م گه‌لی کورده‌ گه‌لیکی سته‌م لی‌کراوه‌، بگره‌ خویشمان که‌ مه‌لاین و پیشه‌وا‌ی ئایینی ئه‌و میلله‌ته‌ین هه‌ر نا‌ره‌وا‌یی لی‌ ده‌که‌ین و ددانی خیری پیا‌دا نانین.

بۆیه‌ به‌نده‌ ئه‌م قسانه‌ عه‌رزێ ئیوه‌ی به‌رپیزی به‌رزێ ئازیز ده‌که‌م، چونکه‌ ده‌زانم خه‌لکه‌که‌ گله‌ییمان زۆر لی‌ ده‌که‌ن، به‌تایبه‌ت خوینده‌واره‌کانیان، ده‌لین: گوايه‌ مه‌لاکان هه‌ر ده‌لین: کورده‌ نه‌گبه‌ته‌که‌ له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی عه‌ره‌بی نازانی، هه‌ر چۆنی بی، به‌هه‌ر شپرم پرمی بووه‌ ده‌بی ئیمه‌ دینه‌که‌ی

فیربکه‌ین و له‌مارو دوپشکی ئاگری دۆزه‌خ پزگاری بکه‌ین، هه‌تا له‌و دنیا‌ش وه‌ک ئه‌م دنیا له‌ دۆزه‌خ دا نه‌ژی!.

ئێتر دهره‌سته‌ی هه‌یجی تری میله‌تی کورد نین، هه‌رچه‌ند ئه‌م قسه‌یه‌ وانییه‌، به‌لام وه‌ک گوته‌راوه‌ (تا نه‌بوهد چیرۆ نه‌گۆیه‌ند چیرۆ). به‌هرموون ئه‌مه‌ش یادگار هه‌مه‌ به‌لام له‌به‌ر ئه‌وه‌ی خۆی زۆر درێژه‌، له‌ویوه‌ ده‌ست پێده‌که‌م که‌ مامۆستا مه‌لا موحه‌مه‌دی تال له‌پاش ماوه‌یێ برایماره‌ به‌جێ دیلێ و واز له‌ مه‌لایه‌تی دینێ و ده‌چیته‌وه‌ بۆ بنگردی لای ئالیشه‌و ده‌ست ده‌کا به‌ که‌سابه‌ت، ئه‌م مامۆستا مه‌لا موحه‌مه‌دی تاله‌یه‌که‌م مامۆستام بوو، وه‌له‌لای ئه‌و ده‌ستم کردووه‌ به‌ ئه‌لفوویی:

عاد الشيخ الى قريته الأولى، وانصرف إلى العمل الحر والكسابة، بعد ان جرب كثيرا من إمامة القرى وبان له: (عزوف العامة عن أهل العلم، وإقبالهم المزري وتهافتهم المشين على زخارف الدنيا الزائفة وحطامها الفاني) وقال في هذا المعنى مشمئزاً:

(عندما لا يمشي العالم العوام في عاداتهم المرزولة ولا يداريهم في دنياهم على حساب دينه، يكون غريباً عنهم وهم غرباء عليه، ثم الويل كل الويل للعالم الذي لا يجاري السلطان في جوره، ولا يداري العامة في رزائلهم، فعندئذ (أي عندما يكون سواءً العالم في العادات المرزولة والعامي) يعتبرونه مثل أحدهم، وحق لهم ذلك، ثم يستغفرون عنه كلية وينفرون منه ويخشونه تقيةً ولا يجلونه لعلمه ولكونه إمام هديهم، حتى إذا ذكرهم بشيء من أمور الدين ذكروه، بمخالفاته هو، و عندئذ تغدو الموعظة نوعاً من تبادل التنازع واللجاجة! إن المجتمع بحر متلاطم والعالم سفينة فإذا كثر الخرق فيها غرقت وابتلعتها لجة المياه).

ظلَّ الشيخ محمد التال هناك في قريته الأولى إلى ان توفاه الله تعالى، فألف ألف رحمةً وتحيّةً وسلامٍ على روحه الطاهرة وعلى أرواح شيوخنا ومشايخنا وأساتذتنا كلّهم أجمعين، وطُوبى لثربٍ يُؤاري رفاتهم الطاهر. ومنهم الشيخ الملا علي إمام قرية سهرزهل، والشيخ الملا عبدالله إمام قرية تهنگي سهر، والشيخ الملا محمد سعيد إمام قرية هه‌رگينه، والشيخ الملا محمد الكاني رؤشناي، والملا صالح الكاني جناري. والشيخ الملا عبد القادر

العربی، والشیخ الملاّ الشیخ عبد العزیز البارہ زانی، الرّجل التقی الصّالح الورع الولی، والأستاذ الشیخ الملاّ أسعد اخوی، والشیخ الملاّ عبد اللہ الجریستانی، والشیخ الملاّ محمد سعید الخویمخانہ، والشیخ الملاّ عنایة، والشیخ الملاّ عبد الرحیم البرخی، والأستاذ الإمام الشیخ عبد الکرم المدرس المشهور بالبیارة، والشیخ محمد الخال، والشیخ الملاّ عبد الرحمن الکؤلّ، والشیخ محمد القرہ داغی الخطیب، والشیخ الملاّ مصطفی الزلی، والشیخ محمود الحفید وشقیقہ الشیخ عبد القادر وابنه الشیخ لطیف، والشیخ الملاّ محمد الدیگہ لئی، والشیخ الملاّ محمد القہ لاسورہی، والشیخ الملاّ عمر الهاشہ زینی، إنّ هؤلاء هم شیوخی (أو أغلبهم) قرأت علیهم قلیلاً أو کثیراً، وعندما كنت صغیراً أو کبیراً (ولقد نصصت علی اسمائهم الشریفه فی هذا الکتاب المبارک المیمون وفاءً لحقّهم علیّ، لأنهم علّمونی ورؤونی ومهدوا لی لهذا العمل الجلیل المبارک، ألا وهو قیامی بخدمة التاج الجامع للأصول فی أحادیث الرسول (صلی اللہ علیہ وسلم)، لعلّ المسلمین یذکرونهم بخیر ویتروّون ویترحمون علیهم، إنّ التآدب بأدب القرآن العظیم، الذی هو دستور الأدب الخالد إلی أبد الآبدین، والتخلّق بخُلُقِ النبیّ الکریم الذی نعتہ ربّہ بقوله الحکیم: وإِنَّکَ لعلی خُلُقٍ عظیمٍ إنّ التآدب والتخلّق بهذین الأصلین الأساسین لیرشدان المسلمین إلی فقه حکمة ربّنا فی فهم مرمی ومغزی قوله الکریم: {بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ} کهیص، ذکُرُ رَحْمَةِ رَبِّکَ عَبْدُهُ زَكْرًا} وقوله الکریم: {وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ}.

أیّھا الشخبة الطیبة، منکم من قضی نحبہ ومنکم من ینتظر، بحق وصدق کنتم قدوة أمة اهدی وعینھا وسمعھا ویدها ورجلھا، فجزاکم اللہ عنا خیر الجزاء مع سائر العلماء والصالحین، رضوان الہ تعالی علیکم وعلیهم أجمعین:

ذکر اکموا شور علی نور علی نور النجوم والشموس قد علّا

ومع انتقال الشیخ التال من قرية (برایماوه) تنفس نوری الصعداء وظن: (أن الخلاص من ربقة العبودية المتمثلة في الإلتزام بأداب الدراسة الدينية، ومن الولايات التي تفرضها علیه مراسیم القراءة وعرف الطلاب، ظن أن الخلاص من کل هذا کان قاب قوسین أو أدنی!).

وحلم باستعادة حريته المغصوبة، وهمهم مع نفسه بصوت مسموع: بعد قليل سأعود إلى صفوف زملائي من أطفال القرية، وأترك مجالس العلم وأهله، مثل بلبل تمزق قفصه وعاد إلى أحضان أسراب البلبال المرحمة المغرّدة في مروجها الخضراء وبين زهورها الزاهية، فسأخوض معهم ما يخوضونه، سألعب الكرة وأزاول الألعاب، بكلّ حرية من دون خشية ورقب، وأطارد القطط والكلاب والفراشات وغيرها من حشراتي الجميلة حتى أعشى، وأهوى وامرح وأفرح مع زملائي، ولا ريب أنّي سأبزّهم جميعاً... آه! وا فرحتاه! حينئذ فقط سأنجو من تعنيف أهلي وتأديب شيعي وتأنيب ضميري وهزء الناس وهمزهم ولزهم إلى الأبد، ما أشدّ وقع ألسنتهم الحداد في نفسي، كأنه السّم الساري في الدم الجاري، حتى يصل إلى سويداء القلب فيصيبه بالعوار والدوار، إنه حتى أقراني بدأوا يلمّزونني وشرعوا يذكرونني بمركزي الدينيّ، ويدعون أن فعالي تنافى مع أقوالي، إن كلا يحاسبونني، هذا يقول مستكراً: (يا تالي القرآن كيف تأكل جوز الرهان؟!) وذاك يقول متهماً: (إن الشيوخ لهم اليد الطولي في تحليل الحرام بالحيل!) وآخر يقول متوسلاً وساخراً: (أستحلفك بكتبك أن لا تغش في اللعب والقمار! ضع كرتك في محلها الأول!) ومنهم من يقول: (مرحبا بالشيخ اللاعب أو اللاهي!).

وفي نشوة هذا الحلم اللذيذ جعل يغني هذه الأغنية: عدت يا يوم حريقي! صن هذا العيد يارب من العين والحسد! بيد أن هذه الأمنية الغالية التي تحققت بفترة بعد طول انتظار قد تبخرت فجأة أيضاً، وبدا كأنه أفعى أهر في جلد سمكة أو سم في الدسم وذلك حسب رأيه، لا في نفس الأمر والواقع.

فلقد دَعَا والدُهُ ذات يوم وأخرجه من حلبة اللعبة وأعادته إلى يقظته المرة بالأمر الحازم التالي: أتذكر أم تتغابي أنني قد حظرت عليك اللعب إلا قليلاً في أيام الجمع؟ ولا ريب أنك مخطيء جداً إذا حسبت أن كل شيء جاء مع الشيخ التال وذهب معه.

فاعلم أنّه لو صفرت الأرض من العلماء والشيوخ سأنقلك إلى البحار، إلى أعالي السماء، على اجنحة الريح، وسأرغمك على المواظبة على الدراسة، مَهْمَا كلف الثمن، وسوف لن أرتاح حتى أراك شيخاً تعلو هامته عمامة بيضاء! فعندئذ تقرر والدتك عينا في

قبرها، لقد كانت تحلم ان تسمعك من وراء التراب والثرى تقرأ سورة ياسين وسُورَ القرآن الكريم على روحها في مثواها الأخير.

هذه هي خطي، فسأقوم بتنفيذها بكل دقة مادام النفس يتردد في صدري وصدرك فهل فهمت؟

هيء نفسك غذا سأذهب بك إلى الشيخ علي في قرية (سهرزهل) المجاورة، فتكون طالبا عنده منذ الغد. ثم قال: (يا بني! لست أروم إلا مصلحتك وسوف تتأكد من ذلك). وفي الليل قال مراضيا له: تعال يا بني هات كراتك نلعب الكرة قبيل النوم، لأن الغد عطلة. فلعبا شوطا او شوطين، وغلب الإبن أباه، وسرهما ذلك لأن نجاح الإبن من نجاح الأب، وضحك نوري كثيرا من جهل أبيه باللعبة وأخذ يعلمه بعضا من مباديء الدعبل وآدابها وقوانينها فقال الوالد والبهجة تملأ فؤاده:

(شكرا لك يا ولدي فهل لك أن تعلمني بدلا من ذلك حفظ آية الكرسي؟ ولكن الآن اصغ لي حتى أقرأ عليك الفاتحة، لأتأكد من صحة حفظي لها، فبدأ يقرأ بصورة صحيحة، حتى أوقفه قول نوري: (ليست -إياك نعبد... إياك نستعين) يا أبي بل قل: (إياك نعبد وإياك نستعين) فقبله الأب وطبع على فمه قبلة ود وشكر وضمه إلى صدره وربت على ظهره ثم قال: صحيح هو قولك ورب الكعبة، إذ صحح لي الشيخ التال هذه الكلمة وقبله الشيخ يوسف، تماما كما تقول. ولكني الآن (بعد ان سبق بها لسانی) لحنت بها لأختبرك شكرا لك يا رب إنني أكاد أصعق من الفرح، وحق لي ذلك لأن ابني تحت توجيهي قد دخل في طور خدمة القرآن الكريم هذا الكتاب الكريم الذي يفديه كل كردي بدمه وماله. ثم خر ساجدا لله وقبل الأرض بإخلاص بعد السجدة عليها.

وأثناء هذا الكلام قد حضر العم الحاج عبدالرحيم، الذي كان آنذاك هو الحاج الوحيد في القرية، فطلب هو الآخر من نوري ان يستمع لتلاوته لسورتي الفاتحة والإخلاص وآية الكرسي، فحدثت اثناء الاستماع هذه اللطيفة المليحة التالية نسجلها للطافتها اولا ولبيان اهتمام الكرد بشؤون دينهم ومدى إخلاصهم وحبهم إلى حد العشق والهيام للقرآن المجيد، أجارهم الله في جواره على الإيمان والأمان وعلى الإسلام والسلام. آمين.

قال نوري وهو يصحح القراءة للحاج التالي في زعمه:

(ليست (ولم يكن له) يقصد بالإدغام، يا عمي الحاج! بل قل: ولم يكن له! يقصد بإظهار النون والنطق بالنون قبل اللام).

فتعجب العم الحاج وقال مفندا: (كلا يا بني! فلقد صححت قراءتي عند كثير من الشيوخ ولم أسمع من أحدهم ما تقول ولا أدع ما أخذته من أفواه الشيوخ الكبار بقول صبي غر مثلك، ما ندري هل حفظ أم نسي!!).

وأصرَّ كل على قوله وتأييد له رأيه بأمور يعلمها، هو، ويجهلها صاحبه المنكر، فاثَّرت المسألة بين المصلين في المسجد في الغد، فاجتمعت كلمة القوم كلهم على: أن ما يقوله الحاج هو الصحيح، خاصة بعد أن طمأنهم العم القادر، الذي أصبح فيما بعد هو الآخر العم الحاج قادر، والذي كان المرجع الديني الأعلى الوحيد في القرية بعد مغادرة إمامها لها، وذلك بحكم اختلاطه المستمر بالعلماء ومجالسهم ولولعه الشديد بالشؤون الدينية، رغم كونه أميًا مثلهم، ولكن كان يتميز عنهم بالإلمام بالأذان والإقامة وبغسل أموات القرية حسبة لله تعالى، وكان مثله الصالح المختبأ موجودا في أغلب القرى الكردية قديما.

وعارض أنور بشدة، وضحك من كل قلبه من إجماعهم على الخطأ، ثم أحضر بسرعة مصحفا كريما من مصاحف المسجد التي تملئ بها مع مقارئها مساجد الكرد فأراهم سورة الإخلاص، حتى يثبت لهم أنه يتكلم من موقع الصدق والصواب، وقال (وهو يحسب أن العلوم الإثني عشرة كلها ملاء أعطافه:

(أنظروا هنا، هاهي النون أظهر من هلال رمضان وأشد تقوسا من حاجب ليلي! بل من حواجبكم التي تعلو عيونكم التي تبصرون بها، فقيم العناد إذن!).

وكان العم فارس (الذي هو الآخر أصبح العم الحاج فارس فيما بعد) يراقب الموقف بانتباه وسرور ممزوج بالقلق ها هو ابنه يجادل قومه بوحده، فكانه كان يقول في نفسه: وقى الله ابني من صدمة الفشل في معركته هذه وأعاده من العين والحسد لدى التأكد من الانتصار عليهم ودعا الله أن يقي ابنه وقومه كل مكروه.

والقوم من جانبهم ضحكوا ايضا ملاً أفواههم وسخروا من تحطئة صبي غراً لما تلقوه من (شيوخ أعلام) وبالطبع جهلوا كليةً علاقة (آية علامة) بين النون وبين حاجب ليلي وبينهما وبين هلال رمضان.

فاضطروا لهول الحادثة التي من جملة أخطارها الإخلال بالصلاة التي يحافظ عليها الكردي أشد من حفاظه على روحه ودمه، فيقولون في مدح احدهم:

فلان يضحي برأسه ولا يضحي بصلاته فاضطروا تحت وقعة هذا الهول أن يرسلوا وفداً مع الصبي إلى الشيخ الملا علي، إمام قرية سهرزهل المجاورة للتحكيم بينهم بعد أن تراهنوا على حفلة عشاء يقيمها الخاسر.

وعند عرض المسألة أجاب الشيخ علي: (كلا الأمرين صحيح!) ثم أضاف: (وقول المصلين أفضل) ثم طمأن الطرفين قائلاً: صدق رسول الله (صلى الله تعالى عليه وسلم) إذ قال اختلاف أمتي رحمة، وهذا من هذا، يا بني أمة الرحمة!

ثم حاول تفهيم الطرفين شيئاً من قواعد التجويد التي هي أساس القراءات والفارق المميز بين كلام الله وكلام عباده، حتى يستيقن المسلم أن القرآن كله بحروفه وصفاتها وكيفية النطق بها وإخراجها من مخارجها وبكلماته وحروفها مع مراعاة الوصل والوقف ورؤوس الآي، كل ذلك وحي منزل وقرآن مجيد، يخص النص العربي ولا يتعداه إلى سواه من اللغة المترجم إليها، فلذا ردد على مَسَامِعِهِمُ البيت الذي يعالج الموضوع، كمن يصف ألوان القوس والقزح السبع للأكمه، فقال وهو يجود البيت نفسه:

وَأَدْنَمْنَ حَتْمًا لِيَرْمَلْنَ لَأَقْنَةُ مَعَ (ول) بِهَا يَمُونَ

ولكن آئي لهم، وهم هم، فهم هذه الأشياء الدقيقة.

ثم استفتوا: أيها الشيخ الموقر لقد تراهناً على هذا الأمر بكفالة والد نوري لإبنه، فهل رهاننا صحيح أم لا؟ ولمن الرهان الآن؟ فأفتى: نعم، الرهان في مثل هذه الأمور الخيرية ليست من القمار في شيء ولذا يكون صحيحاً، وحيث أن قول الطرفين الْمُتْرَاهِنَيْنِ مصيب على أحد الوجهين فَلَا يستحق الرهان أحد، وشرط الفقهاء المجوزون للرهان شروطاً ليس هنا مكان لبحثها.

ثم هنا انور على هذه الضجة التي أثارها، ودعا له بالتوفيق وشكر للقوم هذه العناية الفائقة بمثل هذه المسائل الدينية الدقيقة وقال: (قال رسول الله صلى الله عليه وسلم) خيركم من تعلم القرآن وعلمه). وهذا من صميم تعلم القرآن وتعليمه، هنيئاً لكم، زادكم الله حرصاً على خير دينكم).

وحيث إن العم حارساً كان ضمن الوفد فقد قدم ابنه أنور للشيخ علي بصفة تلميذ جديد له، فرحب الشيخ بذلك بل عده بادرة طيبة لبسط نفوذه الديني في القرية (وأنور ابن حارس هو الاسم المستعار في القصة الأساس لنوري بن فارس، للتغطية على بعض الهنياهات الواردة فيها).

وذاع خبر هذه المسألة النونية وما رافقها من الجدل والنقاش في القرية حتى أرخت بها تلك السنة بينهم وعرفت لديهم بسنة (لم يكن له) أو سميت: بالسنة النونية النورية! مثلما يؤرخ أهل القرى الأعوام بالاحداث الجسام التي تقع فيها وتواكبها.

ولوحظ على الصبي في طريق العودة: أنه كان يزاحم رئيس الوفد على تصدر الطريق! وأنه كان يحس بزهو عظيم لم يحس بمثله إلا في مثل اللحظات التي قضاها بين يدي الشيخ محمود الحفيد، الزعيم الكردي، عندما مر بقريتهم فقرأ عليه درس يومه وتكرر نفس الشيء مع شقيقه وابنه الحفيدين!.

قياماً بمراسيم الشكر والوفاء للرسول الكريم سيدنا محمد (صلى الله عليه وسلم) وبياناً لفضل علماء الكرد وسبقهم في خدمة الإسلام العظيم، ووفاء ودعاء خير لشعبنا الكردي المسلم الذي أنجبهم، وبأمر من السيد عبدالرحيم المولوي القائل: (هيمهت طه له بكة له رۆحانيان، أي فأطلب المدد من روحانيات الأولياء والصلحاء). وتفنيداً لزعم الغافلين عن شذى الأنفاس القدسية وأريج روائح الألفاف الرحمانية. ورجماً للقوى الشيطانية وعند تبييض هذا الكتاب المبارك أقول هنا:

ماذا على من زار قبر المصطفى

أن يلثم الثرى بنينة الشفا

وما على الذي بجاء من صفا

لسقمه وسؤله قد اشتفى

ما مات من فی الله مات بل رحل
 من دارنا، لدار حقّه انتقل!
 فالسَّلفُ الصَّالح هم خیر الأمل
 للخلف الصَّالح، قل ذا بالمثل!
 لا تسمعن دعوی من الحسود:
 (من مات فأت) تبي من الجحود
 ولا على الكرد من الحقود
 ذي طعنة فی أمة السُّجود!
 قَأْمَتِي مَشْرُبُهُمْ مَحْمُودِي
 طوبی لَهُمْ، فبهذاهم اقتد،
 فخری بكونی مسلماً وكُردی
 بدين احمد الامین اهتدی!

تەفسیر تەواو بوو، خوا حافیزی بئ
 دوشمنی، دوشمن لە پارێزی بئ!
 روئیاو نەمثال واهاتن بەخێر
 هێنایان بەخێر کۆڵن خێرو بێر!
 گەر باش تێبینی دەزانن لاله!
 نە ژینە خەوێ دینیش نەمثاله
 با بۆت بەیانکەم نەوێ کەماوێ
 نالەو پێپێستەن کە خۆم دامناوێ:
 لەپاش (بینە) کە حەزەت بەدەرس
 خۆیندووێیە لەلای نوبەییە نەوێرس
 نەم سوورەتانە بەریز دین هەتا
 دەبن بە چارەو سەد دەبن کۆتا!!
 (زەلزەلە) سوورەن نەوێدو نۆیە

(عادیات) سہدہ بہ رہنگو بویہ
 (قاریعہ) لہ پیش (تہ کاشور) دہ لیس:
 خہ لکی نہم (عہ صرہ) دہ پلشین بہ پین
 (ہوہ مزہ) ش دہ لیں: خہ لکہ بہ قہد (فیل)
 گہ ورہش بن مردن دہ تان کا بہ دیل!
 (قورہیش) و (ماعوون) (کہ و شہری) حہ زرہت
 واتہ (کافرون) دوون لہ بہ حمہت
 (نہ صر) و (مہ سہد) و (نیخلاص) و (فہلق)
 دہ فہرموون بہ (ناس) رووبکہ نہ حہق!
 پیڑستہ کہی من تہ و او تہ و اوہ
 گہر کہ میی ہہ بوو دیارہ کرتاوہ
 شہش سہدو شہستو شہش و شہش ہہ زار
 ناپہ تہ، قورئان لہ سہر ہہ تا خوار
 وشہ کانیشی حہ فتاو شہش ہہ زار
 وو شہن، لہ گہل چل، لہ گہل سہد لہ چوار
 سن سہد ہہ زارو بیست و سن ہہ زار
 شہش سہدو حہ فتاو یہک پیتسی نازار
 ژمارہی پیتسی قورئانی فہر دار
 بہ بن زیادو کہم، لہ سہر ہہ تا خوار!!
 سہدو بیست حیزہ سیی جزمہی قورئان
 خہ تمہیش خویندنیہ لہ سہر تا پایان
 بہ دل بیخوینہ بہ دہنگیکسی خوش
 لہ سہر مردووو گوڑ، یا لہ سہر نہ خوش
 یا خوت بہ تہ نیا، یا لہ ناو کوڑا
 دہ بن بہ چرائی روشن لہ گوڑا!!
 کاکہ! بہ خودا کاتیکت زانی:
 کوتو پپ لہ ناو گوڑا میوانی!

دیاره میوانی یه‌کێ له دوانی:
 میوانی قورئان، یا هس شه‌یتانی!
 کهواته برا روو له خودا که
 دلت له کۆتی دنیا ره‌هاکه!
 به‌گه‌نجی مه‌ستی، به‌ پیری سستی!
 کهواته خودا کهس ده‌په‌رستی!
 با به‌س بێ نووری، بۆ کهسێ کهسه
 نه‌گه‌ر خوا ده‌زکا نه‌لفیکێ به‌سه
 نیستا که‌زانیم باوکم بۆ جاران
 له‌پاش نوێژ ده‌یگوت وه‌ک ده‌نکی باران:
 شه‌ش سه‌دو شه‌ست و شه‌ش و شه‌ش هه‌زار
 سه‌لوات له‌دیار په‌سوولی نازدار!^{*}
 به‌قه‌د دارو به‌رد، به‌قه‌د گه‌لێ دار
 سوپاس بۆ خودا، نه‌ک جارێ سه‌دجار!
 دلێ به‌تیشکی قورئان پته‌وبێ
 سه‌رتاپا نه‌وقمی په‌ندو پورته‌وبێ
 خه‌والوونه‌بێ چاوی له‌خه‌وبێ
 خانه‌ی سینه‌مان جۆلانه‌ی نه‌وبێ!
 فینک و روشن، بۆ خێر به‌ده‌وبێ
 مه‌ر به‌هه‌شت وابه‌ن نه‌روژ نه‌شه‌وبێ

^{*} قازی شیخ موحه‌مه‌دی خال (رحمه‌تی خودای له‌سه‌ر بێ) له‌سه‌رته‌ای ته‌فسیری خالدا
 له‌به‌رگی یه‌که‌م دا ده‌فه‌رموێ: وه‌هه‌ندیکی نایه‌ت و وته‌و پیته‌کانیان ژمارد دووه‌، که
 نایه‌ته‌کانی (٦٦٦) و وته‌کانی (٧٦٤٤٠) و پیته‌کانی (٢٢٣٦٧١) دمرچوو. و مرگێر-نوری فارس
 ١٩٩٠/٥/٢٦ - م.ک.ع

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نامه‌ی خه‌ون و په‌ندو وینه‌هینانه‌وه

(جوار به‌ش و دوا ووتاریکه)

(١) به‌شی یه‌که‌م: باسی به‌شه‌کانی خه‌ون و خه‌و بینین،

که‌سی خه‌ون ده‌بینی چی بلی باشه:

کتاب‌الرؤیا والأمثال. وفيه فصول أربعة وخاتمة

٤٢٣٩- عَنْ عَبْدِ بْنِ الصَّامِتِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ التُّبُورَةِ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(١):

عوباده‌ی کوپی صامیت (خودای فی رازی بن) ده‌لی: چه‌زده‌ت (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌فهرموئی: خه‌ونی موسولمان یه‌که به‌شه‌له‌چل و شه‌ش به‌ش له پیغه‌مبه‌رایه‌تی. (ش/د/ت).

٤٢٤٠- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ الرُّسَالَهَ وَالتُّبُورَةَ قَدْ انْقَطَعَتْ فَلَا رَسُولَ بَعْدِي وَلَا نَبِيٍّ، قَالَ: فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى النَّاسِ، فَقَالَ: لَكِنَّ الْمُبَشِّرَاتُ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا الْمُبَشِّرَاتُ؟ قَالَ: رُؤْيَا الْمُسْلِمِ وَهِيَ جُزْءٌ مِنْ أَجْزَاءِ التُّبُورَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ خَالٍ^(٢):

ئه‌نه‌س (خودای فی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: فروستاده‌یی و پیغه‌مبه‌رایه‌تی واته: ریساله‌ت و نوبووه‌ت ته‌واوبوون، ئیتر له‌دوامن نه‌فروستاده‌ی تر ده‌بی و نه‌پیغه‌مبه‌ری تر دی. گوتی: به‌لام خه‌لکه‌که ئه‌مه‌یان له‌لا سته‌م بوو، چه‌زده‌تیش (درویدی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: وه‌لی مرده‌ده‌ره‌کان هه‌ر ده‌مینن یاران گوتیان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! مرده‌ده‌ره‌کان چین؟ فه‌رمووی: خه‌ونی پیاوی موسولمانه، که به‌شیکه له به‌شه‌کانی پیغه‌مبه‌رایه‌تی (ت/ب).

^(١) بخاری. تفسیر: ٧٠١٧ تعليقا تحفة الأشراف ١٤٩٤. مسلم. رؤیا: ٥٨٦٦-٥٨٧٨. ترمذی. رؤیا: ٢٢٩١.

أبو داود. أدب: ٥٠١٨. تجريد/٢٤٥/٥ رقم: ٢٠٨٧.

^(٢) بخاری (تجريد): ٢٠٨٣ = ٦٩٩٠ فتح الباری: شرح صحيح البخاری.

٤٢٤١- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ رُؤْيَا يُحِبُّهَا فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ اللَّهِ، فَلْيَحْمَدِ اللَّهَ عَلَيْهَا، وَلْيُحَدِّثْ بِهَا، وَإِذَا رَأَى غَيْرَ ذَلِكَ مِمَّا يَكْرَهُ، فَإِنَّمَا هِيَ مِنَ الشَّيْطَانِ، فَلْيَسْتَعِذْ مِنْ شَرِّهَا، وَلَا يَذْكُرْهَا لِأَحَدٍ، فَإِنَّهَا لَا تَضُرُّهُ. رواه البخاري^(٣):

ئه‌بو سه‌عید (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: نه‌گه‌ر یه‌کیکتان خه‌ویکی دی و خه‌وه‌که‌ی پی خۆش بوو ئه‌وه له‌خوداوه‌یه، با چه‌مدو سوپاسی خودای له‌سهر بکاو بیگی‌پیتته‌وه بو زاناو دۆست، به‌لام نه‌گه‌ر خه‌ویکی وای دی که به‌دلی نه‌بوو ئه‌وه له‌شه‌یتانه‌وه‌یه با په‌نا بگری به‌خودا له‌شه‌ری شه‌یتان و له‌شه‌ری ئه‌و خه‌وه، وه باسی نه‌کا بو که‌س، ئیت‌ریانی پی ناگه‌یه‌نی! (ب).

٤٢٤٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا اقْتَرَبَ الزَّمَانُ لَمْ تَكُذْ رُؤْيَا الْمُسْلِمِ تَكْذِبُ وَأَصْدَقُكُمْ رُؤْيَا أَصْدَقُكُمْ حَدِيثًا. وَرُؤْيَا الْمُسْلِمِ جُزْءٌ مِنْ خَمْسَةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ التُّبُورِ، وَالرُّؤْيَا ثَلَاثَةٌ: فَرُؤْيَا الصَّالِحَةِ بُشْرَى مِنَ اللَّهِ، وَرُؤْيَا تَخْزِينٍ مِنَ الشَّيْطَانِ وَرُؤْيَا مِمَّا يُحَدِّثُ الْمَرْءَ نَفْسَهُ. فَإِنْ رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يَكْرَهُ فَلْيَقُمْ فَلْيَصَلِّ وَلَا يُحَدِّثْ بِهَا النَّاسَ، قَالَ: وَأُحِبُّ الْقَيْدَ وَأَكْرَهُ الْغُلَّ^(٤):

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: کاتئ شه‌وو روژ به‌رانبه‌ر بوون وه‌ک ناوه‌پاستی وه‌ری پاییزو ناوه‌پاستی وه‌ری به‌هار له‌و کاته‌دا زۆر نزیکه که خه‌ونی موسولمان هه‌له‌ی نه‌بی و راست ده‌رچی. ئه‌و که‌سه‌یشتان خه‌ونی زۆر راست و دروسته که خوی زۆر راستگو‌یه، وه خه‌ونی موسولمان به‌شیکه له‌چل و پینج به‌ش له‌پیغه‌مبه‌رایه‌تی، خه‌ونیش سی جو‌ره: خه‌ونی باش، ئه‌مه‌یان مژده‌ی خۆشه

(٣) بخاري (تجريد/٣٤١/٥-رقم: ٢٠٨٢ = ٦٩٨٥ فتح الباري).

(٤) تجريد البخاري/٣٤٥/٥-رقم: ٢٠٨٧ = ٧٠١٧ فتح. مسلم. رؤيا: ٥٨٦٥. أبو داؤد. أدب: ٥٠١٩.

ترمذي. رؤيا: ٢٢٧٠، تحفة الأشراف: ١٤٤٤٤.

له خوداوه، هەندى خەونى تريش خەم و خەفەتە، ئەمەشيان له شەيتانەو، هەندى خەونى تريش قسە جوڤنەو و وپاوهى دەروونە، کەسى خەيالى لای شتى بى دياره خەونى پيوە دەبينى، چونکە لەو پيش ئەو نەدە له دلى خویدا بىرى لى کردۆتەو له خەويشا هەر دیتەو خەيالى، ئەمەشيان بايەخى پى نىيە، جا ئەگەر کەسيکتان خەونيکی وای دى کە بەدلى نەبوو با هەلسى و نوڤى بکاو نەگيريتەو بو خەلک! ئەبو هورەيرە دەلى: من بەش بەحالى خۆم ديتنى پابەندم له خەودا پى خوشە چونکە نيشانەى بەندەيى خودايە بەلام حەز له ديتنى زنجيرى مل ناکەم له خەودا چونکە نيشانەى باش نىيە (ش. د/ت).

٤٢٤٣- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنْتُ أَرَى الرُّؤْيَا فَتُمْرُضُنِي حَتَّى سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ مِنَ اللَّهِ فَإِذَا رَأَى أَحَدُكُمْ مَا يُحِبُّ فَلَا يُحَدِّثْ بِهَا إِلَّا مَنْ يُحِبُّ وَإِذَا رَأَى مَا يَكْرَهُ فَلْيَتَّقِلْ عَنْ يَسَارِهِ ثَلَاثًا، وَلْيَتَعَوَّذْ بِاللَّهِ مِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرِّهَا وَلَا يُحَدِّثْ بِهَا أَحَدًا فَإِنَّهَا لَنْ تَضُرَّهُ. رواهما الأربعة. نَسَّأَلُ اللَّهَ الْعِلْمَ بِالتَّعْبِيرِ آمِينَ^(٥):

ئەبو قەتادە (خودای لى رازى بى) فەرمووی: جارى وا دەبوو خەونى وام دەدى نەخۆشى دەخستم، هەتا جارى گویم لى بوو له سەرورە (دروى خودای نسرین) دەیفەرموو: خەوى باش له خوداوه، جا ئەگەر یەکیکتان خەونيکی خۆشى دى با نەگيريتەو بو کەس، مەگەر بو دوست و خەونزان، بەلام ئەگەر خەونيکی ناخۆشى دى با لەلای چەپەو سى تف رۆبکا، وە پەنا بگرى بە خودا له شەپى شەيتان و له شەپى ئەو خەونە ئيتەر بو کەسى نەگيريتەو، ئيتەر خوا ياربى زيانى بو نابى (ش. د/ت) - نوقمى دەريای ميهربانى ميهربان (بن) له خودای مەزن داوا دەکەين کە بە بەخششى خۆى شارەزای زانستى خەو پەرژينمان بفەرموێ. نامين.

^(٥) بخاري. طب: ٥٧٤٧، ٦٩٨٥، ٦٩٩٥، ٧٠٠٥، ٧٠٠٥، ٧٠٤٤. أبو داؤد. أدب: ٥٠٢١. ترمذی. رؤيا:

٢) خهون هه رکه خهون په رزین کرا نیتر دیتته دی: (إذا قصت الرؤیا وقعت)

٤٢٤٤- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا صَلَّى الصُّبْحَ أَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: هَلْ رَأَى أَحَدٌ مِنْكُمْ الْبَارِحَةَ رُؤْيَا؟ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَزَادَ: وَيَقُولُ: إِنَّهُ لَمْ يَنْقُ بَعْدِي مِنَ الثُّبُوءِ إِلَّا الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ^(١).

سه مووره ی کوپی جندوب (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه مبهه (دیودی خودای له سرین) که نویژی به یانی ده کرد رووی تی ده کردین و دهیغه رموو: نیمشه و کهستان خهونی بینیه؟ (ش/ت/د) گیرانه وه (ریوایه ت) ی تیرمیذی ئه مه ی پتره: وه دهیشی فهرموو: له پاش من له پیغه مبهه رایه تی هیچ نه ماوه جگه له خهونی باش.

٤٢٤٥- عَنْ أَبِي رَزِينِ الْعَقِيلِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ جُزْءٌ مِنْ أَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ الثُّبُوءِ، وَهِيَ عَلَى رَجُلٍ طَائِرٌ مَا لَمْ يَتَحَدَّثْ بِهَا، فَإِذَا تَحَدَّثَ بِهَا سَقَطَتْ، قَالَ: وَأَخْسَبُهُ قَالَ: وَلَا يُحَدَّثُ بِهَا إِلَّا لَيِّبًا أَوْ حَيِّبًا. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(٢).

ئهبو ره زینی عوقه یلی (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه مبهه (دیودی خودای له سرین) فهرمووی: خه و بینینی پیاوی موسولمان چل یه کی پیغه مبهه رایه تییه خه ونیش به موله ق بهنده، وه که به سه ر قاجی بالنده وه بی وایه، چون شتی به سه ر قاجی بالنده وه بی به که مترین جوولانه وه ده که وی خه ونیش ئاوا به موله قی بهنده، هه تا خاوه نه که ی دهیگیریتته وه، جا هر له گه ل گیرایه وه نیتر

(١) بخاری. أذان: ٨٤٥. تجرید/١- ٤٣٢ = ٨٤٥، ١١٤٣، ١٣٨٦، ٢٠٨٥، ٢٧٩١، ٣٢٣٦، ٣٣٥٤، ٤٦٧٤، ٦٠٦٩، ٧٠٤٧. مسلم. رؤیا: ٥٨٩٦. ترمذی. رؤیا: ٢٢٩٤.

(٢) مسلم. رؤیا: ٥٨٦٦ - ٥٨٧٨. ترمذی. رؤیا: ٢٢٩١. تحفة الأشراف: ١٤٤٥٢. أبو داود. أنب: ٥٠٨. تجرید/٥/٣٤٠ رقم: ٢٠٨١ = ٦٩٨٣، ٦٩٩٤ فتح الباری + رقم: ٢٠٨٧ = ٧٠١٧ فتح. قال فی الفتح: أخرجه أبو داود و الترمذی وابن ماجه بسند حسن صححه الحاكم حديث رقم: ٧٠٤٦.

گورج بە پیی لیكدانهوهی یەكەم كەس كەبۆی دەگیریتەوه دیتە دی! گوتی: وا
ههزانم فەرموویشی: با بۆكەسی نەگیریتەوه، مەگەر بۆ كەسیكى ژێرو
هۆشمەند، یا بۆ دۆستی (ت/د).

٤٢٤٦- ولأبن ماجة: اغتبروها بأسمائها وكنوها بكنائها والرؤيا لأول عابر^(٣):

دەفەر موئ: لە ناو و كەسناو (كونیە) ی شتەكەوه خەونەكە لێك
بدەنەوه، یەكەم كەسیش خەونەكە چۆن خەو پەرژین بكا ئەو خەونە وەها
دیتە دی (ئیبنو ماجة).

٤٢٤٧- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ أَغْرَابِيٌّ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْتُ فِي الْمَنَامِ كَأَنَّ رَأْسِي ضُرِبَ فَتَدَخَّرَجَ فَاسْتَدَدْتُ عَلَى أَثَرِهِ،
فَقَالَ: لَا تُحَدِّثِ النَّاسَ بِتَلَعُّبِ الشَّيْطَانِ بِكَ فِي مَنَامِكَ. رواه مسلم. نَسَّالَ اللَّهُ كَمَالَ
الإسلام وقوة اليقين آمين^(٤):

لە جابیرەوه (خودای ئی رازی بێ) گوتی: عارەبیکی دەشتەکی هاتە لای
پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) گوتی: ئەو پیغەمبەری خودا! لە خەوما دیتم
وەكو لە سەرم بدری و سەرم بپەرێ و خلۆر ببیتەوه و ابوو وەخویشم پامکرد
بەشوینیا! دەبی ئەمە واتە چی بێ؟ فەرمووی (دروودی خودای لەسەربێ): ئەمە
خەونی تێكەل و پێكەلە، لەخەوتا شەیتان وازی پێ کردووی، شتی وا
مەگیرەوه بۆ خەلك (م).

لەگرەدا دوو خالی گرنگ هەیە: یەكەم مەبەست لەو حەدێشانە كە
دەفەر موون: خەون بە شێكە لە پیغەمبەرایەتی ئەو نەییە كە كەسێ پەیدا ببێ و
بلی بە خەون وەحی و سرووشم بۆ دی كەواتە من پیغەمبەرم یا بلی من
پیاویکی باشم و لە خەوما بە خزمەت خودا، یا بە خزمەت پیغەمبەر گەیشتم و

^(٣) بخاري. تعبير: ٧٠٤٦.

^(٤) مسلم. رؤيا: ٥٨٨٤ — ٥٨٨٦.

واوایان فەرموو، کەواتە من واوا دەکەم و ئێوەیش لەسەر ئەم خەونە من ئەمە بکەن، یا ئەوە مەکەن. چونکە ئەمە سەر دەکێشێ بۆ ئاژاوە دروست کردن.

بەڵێ ئەوەندە هەیە لە حالەتی وادا پیاوی باش دەتوانێ رەفت بە خەوی خۆی بکا، بەم مەرجە: کە خەوەکە سەر نەکێشێ بۆ تێکدانی یاسایەکی پەسای ئیسلام، وە لەهەمان کاتدا لە یاساکانی شەریعت دەرنەچێ، وە ئێدەدای پێغه مەبەراییەتی و شتی وای لەگەڵ دا نەبێ. بگرە لەم حالەتەدا موسولمانانی تێرش دەتوانن بپروای پێ بکەن و بەگوێی بکەن!

ئالەم بابەتەیه ئەو خەونە کە نووری چاوی نووری جەنابی مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی بیارە، لە تەفسیری نامی پیرۆزدا لە سەرەتای سوورەتی قافەو دەگێژێتەو و ئەو خۆی باوەری پێ دەکا و بۆ تەفسیری (ق) سوودی ئی وەرەگێری دیارە ئێمەیش باوەر بە فەرموودەکە مامۆستا دەکەین مامۆستا دەفەرموی:

بەم مواناسەبەو، لەم رۆژانەدا پیاویکی موسولمان هاتە لام وتی: لەم شەوانەدا بە خزمەت پێغه مەبەر گەیشتم و عەزەمکرد: مەعنای (ق) چییە؟ ئێویش لە وەلامدا فەرمووی: علم الله الانسان کلمات، وەهە منھا. جا پرسیری ئی کردم: مەعنای ئەم فەرموودە چییە؟ منیش وتم: مەبەستی لە لەفری (الانسان) زاتی خۆیەتی و مەبەستی ئەمەیه کە خودا چەن کەلیمەیهکی نیشانی بەندە خۆی (کە محەممەد) داو (ق) یش یەکیکە لەوانە، واتە: ئەمیش رەمزە وەکوو ئەوانی ترا!

خالی دووهم: لە کوون و نوادا گەلی کەسی بە دیمەن باش و لە دڵەو خراپ، بۆ عەوام هەڵفریواندن خەونیان کردووە بە سەرچاوەیهکی سەرەکی بۆ بلۆکردنەوێ درۆو دەرەسە خۆیان، بۆ سوود و بەرژەوێندی گلاوی خۆیان، تەنانەت هی وایە بە خەون نایەت نەسخ دەکاتەو، یا خەونەکە خۆی بە حەدیث دادەنێ، جا کورت و پوخت بە کوردی پەتی عەززی ئازیزانی خۆم بکەم: خەون چەشنە دەرەسە و بەرچاو روشن کردنەوێهە، پەيوەندی بە هەندێ کارو

باری نه‌ینى و غه‌ییبیه‌وه هه‌یه، به‌نده‌ی باش ده‌توانى سوودو به‌هره‌ی ئى وهر‌بگرئى و بیکا به‌ نیشانه‌و به‌لگه‌ له‌سه‌ر بوون (یا نه‌بوون) ى شتى، وه‌ك چۆن هه‌ور نیشانه‌ی بارانه‌ ئاوا، به‌لام مه‌رج نییه‌ كه‌ هه‌ور بوو ئیتر ببارئ، دیاره‌ خه‌ونى پیغه‌مبه‌ران له‌ خه‌ونى تاك تاكى ئوممه‌ته‌كانیان جیایه‌ . (وه‌رگێڕ).

٣) له‌ خه‌ون گێڕانه‌وه‌دا درۆ دروست نییه‌: (یحرّم الکذب فی قص الرؤیا)

٤٢٤٨- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ تَحَلَّمَ بِحُلْمٍ لَمْ يَرَهُ، كُفِّ أَنْ يَعْقِدَ بَيْنَ شَعِيرَتَيْنِ، وَلَنْ يَفْعَلَ، وَمَنْ اسْتَمَعَ إِلَى حَدِيثِ قَوْمٍ وَهُمْ لَهُ كَارِهُونَ أَوْ يَفِرُّونَ مِنْهُ، صُبَّ فِي أُذُنِهِ الْإِثْمُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ صَوَّرَ صُورَةً، عَذَّبَ وَكُفِّ أَنْ يَنْفُخَ فِيهَا، وَلَيْسَ بِنَافِعٍ . رواه البخاري وأبو داود والترمذي^(١):

ئیبنو عه‌بباس (خودایان ئى زانى بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: هه‌ر كه‌سێ له‌ خو‌یه‌وه‌ خه‌ونێ به‌ درۆ هه‌ل به‌ستئ له‌ روژى قیامه‌تدا داواى ئى ده‌كرئ كه‌ دوو ده‌نكه‌ جو‌ى ئاگرین پێكه‌وه‌ گرئ بدا، هه‌رگیز ئه‌وه‌یشى بو‌ ناكړئ، واته‌ى وا‌یه‌ كه‌ هه‌ر له‌و سزاو ئه‌شكه‌نجه‌یه‌دا ده‌بئ، هه‌ر كه‌سه‌یش گو‌ئ له‌ قسه‌ى هو‌ژئ بگرئ كه‌ ئه‌وانه‌ پێیان ناخو‌ش بئ كه‌ ئه‌و گو‌ییان ئى بگرئ، یا خو‌یانى ئى دوور بخه‌نه‌وه‌ ئه‌وه‌ له‌ روژى قیامه‌تدا قورقوشمى سو‌ره‌وه‌ كراوه‌ى تواوه‌ ده‌كریته‌ ناو هه‌ردوو كو‌نه‌ گو‌یچكه‌یه‌وه‌، هه‌ر كه‌سه‌یش وینه‌ی بکیشئ ئه‌وه‌ ئازارو سزا ده‌درئ و به‌ زۆر داواى ئى ده‌كرئ كه‌ ده‌بئ گیان بكا به‌ به‌ریدا، دیاره‌ كه‌ ئه‌وه‌یشى بو‌ ناكړئ. (ب/ د/ت).

٤٢٤٩- وللبخاري: إِنَّ مِنْ أَفْرِى الْفِرَى أَنْ يُرَى عَيْنِيهِ مَا لَمْ تَرَهُ . نَسَّالَ اللَّهُ الصَّدَقَ فِي الْقَوْلِ وَالْفِعْلِ^(٢):

(١) بخاري. تعبیر: ٧٠٤٢ = تجرید/٢٤٦/٥ رقم: ٢٠٨٩ = ٧٠٤٢ فتح.

(٢) بخاري. تعبیر: ٧٠٤٣ = تجرید- مختصر صحيح البخاري/٥٧- ٢٤٧ رقم: ٢٠٩٠.

ئیبینو عومەر (خودایان ئی رازی بێ) فەرمووی: پیڤه مبهەر (دروودی خودای له سهرین) ده فەرمووی: هه لاتییکی فره زله: که سێ بلی: له خهوما شهوهم دیوه، وه له راستیشدا هیچی نه دیبێ (ب) له خودا داوا ده کهین که هه میشه قسه راستی و کار دروستیمان به نسیب بفرموی.

٤) به شی دووهم: نه و خهونانهی که پیڤه مبهەر خۆی ^{دروودی خودای له سهر} دیونی

الفصل الثاني: فيما رآه النبي ﷺ

٤٢٥٠- عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا صَلَّى صَلَاةَ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بِوَجْهِهِ فَقَالَ: مَنْ رَأَى مِنْكُمْ اللَّيْلَةَ رُؤْيَا؟ فَإِنْ رَأَى أَحَدٌ قَصَّهَا، فَيَقُولُ مَا شَاءَ اللَّهُ، فَسَأَلْنَا يَوْمًا، فَقَالَ: هَلْ رَأَى أَحَدٌ مِنْكُمْ رُؤْيَا؟ قُلْنَا: لَا، قَالَ: لَكِنِّي رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ رَجُلَيْنِ أَتَانِي، فَأَخَذَا بِيَدِي فَأَخْرَجَانِي إِلَى الْأَرْضِ الْمُقَدَّسَةِ. فَإِذَا رَجُلٌ جَالِسٌ، وَرَجُلٌ قَائِمٌ يَدُهُ كَلُوبٌ مِنْ حَدِيدٍ يُذْخِلُ فِي شِدْقِهِ حَتَّى يَبْلُغَ قَفَاهُ، ثُمَّ يَفْعَلُ بِشِدْقِهِ الْآخَرَ مِثْلَ ذَلِكَ وَيَلْتَمِمْ شِدْقَهُ هَذَا فَيَعُودُ فَيَصْنَعُ مِثْلَهُ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ قَالَا: انْطَلِقْ فَانْطَلَقْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى رَجُلٍ مُضْطَجِعٍ عَلَى قَفَاهُ وَرَجُلٌ قَائِمٌ عَلَى رَأْسِهِ بِفَهْرٍ أَوْ صَخْرَةٍ، فَيَشْدُخُ بِهِ رَأْسَهُ فَإِذَا ضَرْبُهُ تَدَهَّدَ الْحَجَرُ فَانْطَلَقَ إِلَيْهِ لِيَأْخُذَهُ فَلَا يَرْجِعُ إِلَى هَذَا حَتَّى يَلْتَمِمْ رَأْسَهُ وَعَادَ رَأْسَهُ كَمَا هُوَ فَعَادَ إِلَيْهِ فَضَرْبُهُ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ قَالَا: انْطَلِقْ فَانْطَلَقْنَا إِلَى ثَقَبٍ مِثْلِ الثُّورِ أَغْلَاهُ ضَيْقٌ، وَأَسْفَلُهُ وَاسِعٌ يَتَوَقَّذُ تَحْتَهُ نَارًا فَإِذَا اقْتَرَبَ ارْتَفَعُوا حَتَّى كَادُوا يَخْرُجُوا. فَإِذَا خَمَدَتْ رَجَعُوا فِيهَا، وَفِيهَا رِجَالٌ وَنِسَاءٌ عُرَاةٌ، فَقُلْتُ مَنْ هَذَا؟ قَالَا: انْطَلِقْ فَانْطَلَقْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى نَهْرٍ مِنْ دَمٍ، فِيهِ رَجُلٌ قَائِمٌ عَلَى وَسْطِ النَّهْرِ وَعَلَى شَطِّ النَّهْرِ رَجُلٌ بَيْنَ يَدَيْهِ حِجَارَةٌ فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ الَّذِي فِي النَّهْرِ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ رَمَى الرَّجُلُ بِحَجَرٍ فِي فِيهِ فَرَدُّهُ حَيْثُ كَانَ فَجَعَلَ كُلَّمَا جَاءَ لِيَخْرُجَ رَمَى فِي فِيهِ، بِحَجَرٍ فَيَرْجِعُ كَمَا كَانَ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا؟ قَالَا: انْطَلِقْ فَانْطَلَقْنَا حَتَّى انْتَهَيْنَا إِلَى رَوْضَةٍ خَضِرَاءَ فِيهَا شَجَرَةٌ عَظِيمَةٌ وَفِي أَصْلِهَا شَيْخٌ وَصَبِيَّانِ وَإِذَا رَجُلٌ قَرِيبٌ مِنَ الشَّجَرَةِ بَيْنَ يَدَيْهِ نَارٌ يُوقِدُهَا فَصَعِدَا بِي فِي الشَّجَرَةِ وَأَذْخَلَانِي دَارًا لَمْ أَرْ قَطُّ أَحْسَنَ مِنْهَا، فِيهَا رِجَالٌ شُبُوحٌ وَشَبَابٌ وَنِسَاءٌ وَصَبِيَّانِ ثُمَّ أَخْرَجَانِي مِنْهَا فَصَعِدَا بِي الشَّجَرَةَ فَأَذْخَلَانِي دَارًا هِيَ أَحْسَنُ

وَأَفْضَلُ، فِيهَا شُبُوحٌ وَشَبَابٌ، فَقُلْتُ: طَوَّقْتُمَانِي اللَّيْلَةَ فَأَخْبِرَانِي عَمَّا رَأَيْتُمْ، قَالَا: نَعَمْ. أَمَّا الَّذِي رَأَيْتَهُ يُشَقُّ شِدْقُهُ فَكَذَّابٌ يُحَدِّثُ بِالْكَذِبَةِ فَتُحْمَلُ عَنْهُ حَتَّى تَبْلُغَ الْآفَاقَ فَيُصْنَعُ بِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَالَّذِي رَأَيْتَهُ يُشَدُّ رَأْسُهُ فَرَجُلٌ عَلَّمَهُ اللَّهُ الْقُرْآنَ، فَتَأْمَ عَنْهُ بِاللَّيْلِ وَلَمْ يَعْمَلْ فِيهِ بِالنَّهَارِ يُفْعَلُ بِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَالَّذِي رَأَيْتَهُ فِي الثَّقْبِ فَهُمْ الزُّنَاةُ، وَالَّذِي رَأَيْتَهُ فِي النَّهْرِ أَكِلُ الرَّبَا، وَالشَّيْخُ فِي أَصْلِ الشَّجَرَةِ إِبْرَاهِيمُ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) وَالصَّبِيَّانُ حَوْلَهُ فَأَوْلَادُ النَّاسِ، وَالَّذِي يُوقِدُ النَّارَ مَالِكُ خَازِنِ النَّارِ، وَالذَّارُ الْأُولَى الَّتِي دَخَلْتَ: الْجَنَّةَ دَارَ عَامَةِ الْمُؤْمِنِينَ، وَأَمَّا هَذِهِ الدَّارُ فَدَارُ الشُّهَدَاءِ، وَأَنَا جِبْرِيلُ، وَهَذَا مِيكَائِيلُ، فَارْفَعْ رَأْسَكَ، فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا فَوْقِي مِثْلُ السَّحَابِ، قَالَا: ذَاكَ مَنْزِلُكَ، قُلْتُ: دَعَانِي أَدْخُلْ مَنْزِلِي، قَالَا: إِنَّهُ بَقِيَ لَكَ عُمُرٌ لَمْ تَسْتَكْمِلْهُ، فَلَوْ اسْتَكْمَلْتَ أَتَيْتَ مَنْزِلَكَ. رواه البخاري^(١):

سه‌مووره‌ی کوپی جوندوب (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: گه‌لی جار پیغه‌مبه‌ر (دیودی خودای له‌سهرین) که نویژی به‌یانی ده‌کرد، رووی تی ده‌کردین و ده‌یغه‌رموو: که‌ستان ئەم شه‌و خه‌ونی نه‌دیوه؟ ئیت‌ر ئەگەر که‌سی خه‌ونیکی بدیبايه ده‌یگپ‌رایه‌وه بو‌ی و پیغه‌مبه‌ریش (دیودی خودای له‌سهرین) ئەوه‌نده‌ی خودا مه‌یلی له‌سه‌ر بوايه لیکی ده‌دایه‌وه‌و خه‌ون په‌رژینی ده‌کرد، جا روژی لیمانی پرسى فه‌رمووی: که‌ستان خه‌ونی دیوه؟ عه‌ر زمان کرد: نه‌خه‌یر فه‌رمووی: به‌لام من ئەمشه‌و له‌خه‌ودا دوو پیاوم دی هاتنه‌ لام و ده‌ستیان گرت‌و بردمیان بو‌ خاکی پاک و پیروژ، بو‌ ولاتی شام، له‌وێ که ته‌ماشام کرد واک‌برایین دانیش‌تووه‌و پیاویکیش قولاپیکی ئاسنینی به‌ ده‌سته‌وه‌یه‌و به‌ پیوه‌ وه‌ستاوه‌، خو‌ش خو‌ش قولاپه‌که‌ ده‌خاته‌ لالغاوه‌ی کابراکه‌ تا له‌ پشته‌ سه‌ریه‌وه‌ ده‌رده‌چن، ئەوجا ئەو لالغاوه‌ی تریشی ئاوا ئی ده‌کا، جا هه‌تا ئەم لای وای لیده‌کرد، ئەولاکه‌ی تری چاک ده‌بووه‌وه‌و ده‌نووسایه‌وه‌ به‌یه‌کدا، ئەویش دیسانه‌وه‌ وه‌ک جاری پی‌شوو‌ی ئی ده‌کرده‌وه‌! ئیت‌ر هه‌ر به‌م ده‌ستووره‌، گوتم:

(١) بخاري. تعبير: ٧٠٤٧.

ئەمە چییە؟ دوو فریشتەکه گوتیان: جارێ بپۆ، رویشتین تا چوینە لای کابرایێ تر، لەسەر گازەرەوی پشت راکشابوو، پیاویکیش (خەریکی پێ بوو، یا تاویریکی پێ بوو) لەسەر سەری کابراکه راوەستابوو دەیمالی بە تەپلی سەریدا، جا که بەردەکهی دەکیشا بەسەری کابرادا بەردەکه هەل دەبەزییەوه و خلۆر دەبۆوه، پیاوکهەیش دەچوو دەیهێنایەوه، تا دەهاتەوه سەری کابرا وەك خۆی ساریژ دەبۆوه، جا ئەویش دیسانەوه دەیکیشایەوه پیایدا ئیتر هەرەها ئەمە کاری بوو، گوتم: ئەمە کییە؟ گوتیان: جارێ بپۆ! جا رویشتین هەتا گەیشتینە لای شتی وەکوو تەندوور و ابوو، لەسەرەوه تەسك و لە بنەوه پان و دەلپ بوو، تەماشام کرد پیاو و ژنی رووتی زۆری تیادا بوو ئاگر لە ژێریدا دەسووتاو بلیسەیی ئاگرەکه نیلە نیلی دەهات جا که تاوی دەسەند ئاوهکه دەکولۆ و قۆلپەیی دەکردو زەلامەکانی ناوی وەك دەنکی دانولەیی سەر ئاگر لەکاتی قۆلتە قۆلتەکهدا ئاوا بەرز دەبونەوه و خەریک بوون هەلجنا! بەلام کێپەیی ئاگرەکه گورج کپ دەبوو، ئیتر ئەوانیش دەکووتنەوه بنەکهی، ئیتر هەرەها ئەمە حالیان بوو، گوتم: ئەمە چییە؟ گوتیان: جارێ بپۆ، رویشتین تا گەیشتینە سەر روباریکی خوین، کابرایێ لە ناویا بە پیوه راوەستابوو، پیاویکیش لەسەر لیواری چۆمەکه بوو، بەردیکی زۆری لەبەر دەستدا بوو، گشت جارێ که کابرای ناو چۆمەکه دەهات دەرچێ که دەگەیشتە لای ئەو، بەردیکی دەکیشا بەناو دەمیاو تەسی پێ دەکردهوه بۆ شوینی پیشووی، ئیتر هەموو جارێ تلیکی دەمالي بە دەموو قەپۆزیاو کابرا دەگەرایەوه بۆ شوینی خۆی گوتم: ئەی ئەمە چییە؟ گوتیان: جارێ بپۆ، رویشتین تا گەیشتینە لای باخیکی سەوز، درەختیکی گەورەیی تیادا بوو، پیرەمێردی لە بنیدا دانیشتبوو، مندالیکی زۆر زۆری لە دەور بوون، پیاویکی تریش (لە نزیک درەختهکهوه) ئاگریکی لەبەر دەمدا بوو، هەر ئاگرەکهی خوش دەکرد، ئینجا دوو فریشتەکان بەو شیخەلەدا سەریان خستم و بردمیانه ناو خانوویەکهوه قەت خانووی وا باشم نەیدوه، پریبوو لە پیاوی پیرو لە لاو لە ژن و لە منال، ئینجا لەوی هینامیانه دەرەوه دیسان بە شیخەلەکهدا سەریان خستم و بردمیانه ناو

خانویه‌کی تره‌وه له‌وی تر جوانترو باشتربوو، پری له پیرو لاوو بوو. ئینجا گوتم: ئەمشه‌و منتان سووپانه‌وه، ده‌پیم بلین ئەمه‌ی من دیم چی بوو، گوتیان: به‌لێ باشه، ئەوه‌ی که دیت لالغاوه‌یان هه‌ل ده‌دپری ئەوه ئەو درۆزنه‌یه که درۆیی هه‌ل ده‌به‌ستنی و له ده‌می ئەوه‌وه به‌هر چوار لادا بلاو ده‌بیته‌وه جا ئەوه هه‌تا رۆژی قیامه‌ت هه‌ر وای ئی ده‌کری، ئەوه‌یش که دیت سه‌ریان ده‌شکاند، ئەوه ئەو پیاوه‌یه که خودا فی‌ری قورئانی کردووه، که چی به‌شه ده‌خه‌وی و ده‌وری ناکاته‌وه به‌ رۆژیش ره‌فتاری پی ناکا، تا رۆژی قیامه‌ت هه‌روای ئی ده‌کری، ئەوانه‌یشی که له‌ناو کونه‌که‌دا دیتن ئەوانه داوین پیسه‌کان بوون، ئەوه‌یشی که له‌ناو چۆمه‌ خویناوه‌که‌دا دیت ئەوه سوو خۆر بوو، پیره‌می‌رده‌که‌ی بن دره‌خته‌که‌یش ئیبراهیم بوو (درووی خودای له‌سه‌ری)، منداڵه‌کانی ده‌وریشی منداڵی خه‌لکی بوون ئەو منداڵانه‌ بوون که له‌پیش ره‌سید بووندا ده‌مرن، ئەو پیاوه‌یش که له‌ نزیک‌ی دره‌خته‌که‌وه ئاگره‌که‌ی خوش ده‌کرد مالیکی وه‌ردیانی دۆزه‌خ بوو، خانووی یه‌که‌میش که چوویته‌ ناوی خانه‌ی سه‌رتاپای موسوڵمانان بوو، ئەم خانووه‌یش مالی شه‌هیدانه! منیش جو‌برائیل و ئەمه‌یش که له‌ گه‌لمدایه‌ میکائیل، جا سه‌ر هه‌لپه‌ که سه‌رم هه‌لپری له ژوور سه‌رمه‌وه شتی‌کم دی وه‌ک په‌له‌ هه‌ور وابوو، فه‌رموویان: ئەوه‌یش هه‌وارو باره‌گای تۆیه‌ گوتم: ده‌لیم گه‌رین با بچمه‌ ناو جیگه‌ی خۆم، فه‌رموویان: هیشتا ته‌مه‌نت ماویه‌تی، که‌ی ته‌مه‌نت ته‌واو بوو دیته‌ ناومالی خۆت. (ب- خودای ئی رازی بێ).

٤٢٥١- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: بَيْنَا أَنَا عَلَى بئرِ أُنْزِعَ مِنْهَا إِذْ جَاءَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، فَأَخَذَ أَبُو بَكْرٍ الدُّلْوَ فَتَزَعَّ دُثُوبًا أَوْ دُثُوبَيْنِ وَفِي نَزْعِهِ ضَعْفٌ يُغْفَرُ اللَّهُ لَهُ. ثُمَّ أَخَذَهَا ابْنُ الْخَطَّابِ مِنْ يَدِ أَبِي بَكْرٍ، فَاسْتَحَالَتْ فِي يَدِهِ غَرْبًا فَلَمْ أَرِ عَبْقَرِيًّا مِنَ النَّاسِ يَقْرِي قَرِيهَ حَتَّى ضَرَبَ النَّاسُ بَعْطَنَ. رواه الشيخان والترمذي^(٢).

(٢) بخاري. فضائل: ٣٨٢. مسلم. فضائل: ٦١٤٦.

ئیب‌نو عومەر (خودایان ئی رازی بئ) فەرمووی: پیغه‌مبەر (درویدی خودای له‌سەرین) فەرمووی: جاری له‌خه‌وما له‌سەر بیرئ بووم، ئاوم ئی هه‌ل ده‌گۆزی له‌وکاته‌دا نه‌بو به‌کرو عومهریش په‌یدا‌بوون، نه‌بو به‌کر دۆلچه‌که‌ی هه‌لگرت و به‌کرێکه‌وه دۆلچه‌یئ یا دوو دۆلچه‌ ئاوی هه‌لکیشا، (خودا یئی خوش بئ)، نه‌جا عومهری کوپی خه‌طاب له‌ ده‌ستی نه‌بو به‌کری وهرگرت و دۆلچه‌که‌ له‌ ده‌ستی عومهردا بووبه سه‌تلیکی گه‌وره‌ که‌ به‌ قه‌د مه‌شکه‌یه‌کی گاه‌وس ئاو بگری جا که‌سم نه‌دیوه، وه‌ک عومەر ئاوا بلیمه‌ت بئ و ئاوا به‌ هه‌لپه‌و هه‌لمه‌ت و ده‌ست و برد بئ، جا عومەر به‌ شیوه‌یه‌کی وا ئاوی زۆر کرد، هه‌تا خه‌لکه‌که‌ له‌ ده‌وری ئاوه‌که‌ په‌چه‌یان بۆ ئاژه‌له‌کانیان به‌ست بۆ حه‌وانه‌وه، له‌ پاش پاراو بوون. (ش/ت).

٤٢٥٢- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَرَى اللَّيْلَةَ رَجُلًا صَالِحًا أَبَا بَكْرٍ يَطْ بَرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَيَطْ عَمْرُ يَأْبَى بَكْرٍ وَيَطْ عُثْمَانُ بِعُمَرَ. قَالَ جَابِرٌ: فَلَمَّا قُمْنَا مِنْ عِنْدِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قُلْنَا أَمَّا الرَّجُلُ الصَّالِحُ فَرَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). وَأَمَّا تَتَوَطُّ بِغُضِّهِمْ يَبْغُضُ فَهُمْ وَلَاةُ هَذَا الْأَمْرِ الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ بِهِ نَبِيَّهُ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ فِي بَابِ التَّفْضِيلِ (٣).

جایبر (خودای ئی رازی بئ) فەرمووی: پیغه‌مبەر (درویدی خودای له‌سەرین) فەرمووی: نه‌مشه‌و له‌ خه‌ودا نیشانی پیاویکی باش دراوه، که‌وا نه‌بو به‌کر، په‌یوه‌ند کراوه به‌ پیغه‌مبهره‌وه و عومهریش په‌یوه‌ند کراوه به‌ نه‌بو به‌کروه‌وه و عوتمانیش لکاوه به‌ عومهره‌وه! جایبر فەرمووی: که‌ له‌کن حه‌زرت هه‌لساین گوتمان: پیاوه‌ باشه‌که‌ که‌ نه‌م خه‌ونه‌ی دیوه‌ پیغه‌مبەر خۆیه‌تی (درویدی خودای له‌سەرین) نه‌وه‌یشی که‌ په‌یوه‌ستی کراون به‌یه‌که‌وه‌ نه‌مه‌یه‌ که‌ نه‌وان خاوه‌ن و سه‌روه‌رو فه‌رمانداری نه‌م ئایینه‌ن که‌ خودا به‌ پیغه‌مبهری خۆیدا ناردوویه‌تی. (نه‌بو داوود گێراویه‌تی‌ه‌وه. مه‌زار ره‌حمه‌ت له‌ گۆپی پیمۆزی بئ).

٤٢٥٣- → (سووره‌تی قه‌در، فەرمووده‌ی یه‌که‌م به‌رگی حه‌وته‌م) (٤).

(٣) سکت عن درجته الشارح.

(٤) تقدم في تفسير سورة القدر، المجلد السابع. تسلسل / ٨٠ رقم: ٤٢٢١/١.

٥) نه‌و خه‌ونانه‌ی که پیغه‌مبه‌ر خو‌ی دیونی و هه‌ر خویشی خه‌و
په‌رژینسی کردوون : (ما رآه النبی ﷺ ومبره)

٤٢٥٤- → (له فه‌ضائیلی عومه‌ردا رابوورد، یه‌که‌م فه‌رمووده به‌رگی
پینجه‌م ل-٢٠) ^(١).

٤٢٥٥- → (له فه‌ضائیلی عومه‌ردا رابوورد، دووهم فه‌مووده) ^(٢).

٤٢٥٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يَبْتَأْنَا أَنَا
نَائِمٌ رَأَيْتُ فِي يَدَيَّ سَوَارِينَ مِنْ ذَهَبٍ فَأَهْمَنِي شَأْنُهُمَا فَأَوْحَى إِلَيَّ فِي الْمَنَامِ أَنَّ الْفُخْهَمَا
فَتَفَخَّهْتُهُمَا فَطَارَا فَأَوَّلَتْهُمَا كَذَّابَيْنِ يَخْرُجَانِ مِنْ بَعْدِي. فَكَانَ أَحَدُهُمَا الْعَنَسِيُّ صَاحِبُ
صَنْعَاءَ وَالْآخَرُ مُسَيْلِمَةُ صَاحِبُ الْيَمَامَةِ. رَوَى هَذِهِ الثَّلَاثَةُ الشَّيْخَانِ وَالرَّمْذِي ^(٣):

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیو‌دی خودای له‌سهرین)
فه‌رمووی: له‌خه‌وما دیتم که‌وا دوو بازنی زی‌رم له‌ ده‌ستدابوو و زۆرم
پی‌ناخۆشه‌ له‌خه‌وه‌که‌دا سرووشم بۆ هات: که‌ فوو‌یان لی‌یکه‌ جا که‌ فووم
لی‌کردن با بردنی! جا لی‌کم دانه‌وه به‌م دوو پیغه‌مبه‌ره‌ درۆزنه‌ که‌ له‌ پاش من
ده‌رده‌که‌ون، که‌ یه‌کی‌کیان ئه‌سه‌وه‌دی عه‌نه‌سییه‌ که‌ له‌ سه‌نعا‌یه، ئه‌وی
ت‌ریشیان موسه‌یله‌مه‌ی درۆزنه‌ که‌ له‌ یه‌مامه‌یه. (ش/ت).

٤٢٥٧- له‌ باسی (الفصل السابع فی الهجرة) یدا له‌ (کتاب النبوة) یدا
رابوورد. فه‌رمووده‌ی دووهم. له‌م گێ‌رانه‌وه‌ی ئیره‌دا ئه‌مه‌ی پ‌تره‌: هه‌ر له‌م
خه‌ونه‌دا دیتم که‌وا شمشیری راده‌وه‌شینم، که‌چی نووکه‌که‌ی په‌ری! تومه‌ز
ئه‌وه‌ ئه‌وه‌ بوو که‌ له‌ رۆژی غه‌زای ئوحوودا تووشی موسو‌لمانان بوو، به‌لام
له‌پاشدا که‌پام وه‌شاندوه‌ که‌ ئی له‌ جاران باشت‌ری ئی هاته‌وه، تومه‌ز ئه‌وه‌یش

^(١) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ٤ رقم: ٣٢٤٥/١.

^(٢) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ٤ رقم: ٣٢٤٦/٢.

^(٣) بخاري. تعبير: ٧٠٣٦ ، ٤٣٧٩. تجريد/ ٣٦٤/٤ رقم: ١٦٠٩ = ٤٣٧٥ ، ٤٣٧٤ فتح الباري. مسلم. رؤيا:

ئهو خێرو خوشی و فه‌تخ و یه‌کگرتنی موسولمانانه بوو که خودا له‌وه‌دوا ره‌خساندی، دیسان هه‌ر له‌وخه‌وه‌دا دیتم چه‌ن سه‌رئ گایان سه‌رپرئ، وه به‌رگویم که‌وت یه‌کئ فه‌رمووی: خێر لای خودایه، تومه‌ز ئهو ئهو چه‌ن موسولمانانه بوون که له‌جه‌نگی ئو‌خوددا شه‌هید کران، خێره‌که‌ی لای خودایش ئهو خێرو به‌ره‌که‌ته‌ بوو که خودا له‌وه‌دوا ره‌خساندی بۆمان له‌گه‌ل ئهو پاداشه‌ جوانه‌ی که خودا له‌پاش روژئ به‌دری دووهم خه‌لاتی کرد پیمان له‌سه‌ر سه‌ر راستی و دلپاکی خو‌مان (ش = شه‌یخان = ب + م - ئیمامی بوخاری و ئیمامی موسلیم. رم‌زای خوایان ئی بن) ^(٤).

٤٢٥٨- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رَأَيْتُ كَأَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ ثَائِرَةَ الرَّأْسِ خَرَجَتْ مِنَ الْمَدِينَةِ حَتَّى قَامَتْ بِمَهَيَّةٍ وَهِيَ الْجُحْفَةُ فَأَوَّلَتْ أَنْ وَبَاءَ الْمَدِينَةَ ثَقُلَ إِلَيْهَا . رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالْإِسْلَامِيُّ ^(٥).

ئیب‌نو عومه‌ر (رم‌زای خوایان ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: له‌خه‌وما دیتم وه‌کوو بلیئ ژنیکی ره‌شی سه‌ر ئالۆسکاوی له‌مه‌دینه‌ ده‌ربچئ و بچئ بۆ مه‌هیه‌عه‌ وابوو واته‌: بۆ جو‌حفه‌ چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: جا من وام لی‌کدایه‌وه‌ که په‌تاو ناسازییه‌که‌ی مه‌دینه‌ ده‌گوێزیتته‌وه‌ بۆ مه‌هیه‌عه‌ (ب/ت).

٤٢٥٩- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَرَانِي فِي الْمَنَامِ أَتَسُوكُ بِسِوَاكِ فَعَدَنِي رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا أَكْبَرُ مِنَ الْآخَرِ، فَتَأَوَّلْتُ السَّوَاكَ الْأَصْغَرَ مِنْهُمَا فَقِيلَ لِي كَبُرَ فَدَفَعْتُهُ إِلَى الْأَكْبَرِ . رَوَاهُ الشَّيْخَانِ ^(٦).

دیسان فه‌رمووی: چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: له‌خه‌وما دیتم که‌وا به‌دارسیواکئ سیواک ده‌که‌م، دوو پیاویش (هه‌ر که‌سه‌یان بۆ

^(٤) تقدم المجلد الرابع. تسلسل / ١٠١ رقم: ٣١٥٩.

^(٥) بخاري. رؤيا (تجريد): ٢٠٨٨ = فتح: ٧٠٣٨ ، ٧٠٣٩ ، ٧٠٤٠.

^(٦) بخاري. وضوء: ٢٤٦ = تجريد / ١ / ١٩٤ رقم: ١٧٧. مسلم. رؤيا: ٥٨٩٢.

خۆی) رام دەکیشتی، یهکیکیان لهوی تریان گه‌وره‌تر بوو، منیش ویستم سیواکه‌که بدهم به پچکۆله‌که‌یان که چى پیم گوترا: گه‌وره‌که‌یان وه‌پیشخه، منیش دام به گه‌وره‌که‌یان (ش).

٤٢٦٠- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رَأَيْتُ ذَاتَ لَيْلَةٍ فِيمَا يَرَى النَّاسُ كَأَنَّ فِي دَارِ عُقْبَةَ بْنِ رَافِعٍ فَاتَيْنَا بِرُطْبٍ مِنْ رُطْبِ ابْنِ طَابٍ فَأَوَّلْتُ الرُّفْعَةَ لَنَا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَنَّ دِينَنَا قَدْ طَابَ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ (٧).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: حەزەرەت (بروودی خودای لەسەری) فەرمووی: شەوێ لەخەوما دیتم کەوا وەکوو لەمالی عوقبەى کورێ رافیعدا بین ئاوابوو، تەرە خورمای تازەیان بۆ هینان، لەو جۆرە خورمایە که پێی دەلێن خورمای ئیبنو طاب! منیش ئەم خەونەم ئاوا خەو پەرژین کرد: رافیعم لیکدایەوه به سەر بەرزى دنیا مان و عوقبەیشم دانا به سەرەنجامی باشی دوا روژمان و روطابی ئیبنو طابیشم لیکدایەوه به‌وه کەوا ئەم ئایینەى ئیمە خوش و باش بووه دامەزراوه ره‌گی داکوتاه! (م/د) ئەم خەونە نموونەیه‌کی جوانه بۆ دۆزینەوه‌ی مانای خەون لەناو و کونیه‌و که‌سناوه‌وه چونکه عوقبه به کوردی واتە سەرەنجام، رافیع واتە سەر بەرز ئیبنو طاب (که کونیه‌یه، یانی که‌سناوه) واتە کاکه باشه رسته‌که به کوردی ئاواى ئی دێ: شەوێ لەخەوما دیتم کەوا وەکوو لە مالێ سەرەنجامی کورێ سەر بەرزدا بووین وابوو، تەرە خورمای تازەیان بۆ هینان لەو جۆرە خورمایە که پێی دەلێن: روتابی کاکه باشه! (وه‌رگێ).

٦) بەشى سێهەم: ئەو خەونانەى که پێخەمبەر ^{بروونى} خۆی خەوپەرژێنى کردوون

الفصل الثالث: في الرؤي التي عبرها النبي ﷺ

٤٢٦١- له باسى گه‌وره‌ی عەبدوللای کورێ سەلامدا رابورد فەرمووده‌ی دووهم (١).

(٧) مسلم. رؤيا: ٥٨٩١. أبو داود. أدب: ٥٠٢٥.

٤٢٦٢- ته‌ماشای (کتاب الفضائل، فضل عبدالله بن عمر) حه‌دیثی

دووه‌م بکه. ئەم فه‌رمووده‌یه له‌وی رابورد^(١).

٤٢٦٣- عَنْ أُمِّ الْعَلَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَتْ: رَأَيْتُ لِعُثْمَانَ بْنِ مَظْعُونٍ فِي التَّوَمِ عَيْنًا تَجْرِي، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: ذَلِكَ عَمَلُهُ يَجْرِي لَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(٢).

ئومموه‌لاه (خۆش نوودی خودای له‌سهر بێ) فه‌رمووی: له‌ خه‌وما دیتم وا عثماني کوپی مه‌ظعوون کانییه‌کی هه‌یه وه‌ک کارێژ، ئاوی له‌به‌ر ده‌پوا، گێڕامه‌وه بو پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهر بێ) فه‌رمووی: ئەوه کرده‌وه‌که‌یه‌تی هه‌ر به‌رده‌وامه‌ بو‌ی! (ب- نو‌ق‌می شه‌پۆلی میه‌ره‌بانی خودا بێ).

٤٢٦٤- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ رَجُلًا أَتَى رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ فِي الْمَنَامِ ظِلَّةً تَنْطِفُ السَّمْنُ وَالْعَسَلُ فَأَرَى النَّاسَ يَتَكَفَّفُونَ مِنْهَا بِأَيْدِيهِمْ، فَأَلْمُسْتُكَثِيرُ وَالْمُسْتَقِيلُ، وَأَرَى سَبَبًا وَاصِلًا مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ فَأَرَاكَ أَخَذْتَ بِهِ فَعَلَوْتَ، ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ مِنْ بَعْدِكَ فَعَلَا، ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَعَلَا، ثُمَّ أَخَذَ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَأَنْقَطَعَ بِهِ ثُمَّ وَصَلَ لَهُ فَعَلَا. قَالَ أَبُو بَكْرٍ: يَا رَسُولَ اللَّهِ بَأْيَى أَلْتَ وَاللَّهِ لَتَدَعُنِي فَأَعْبُرَهَا فَلَا عِبْرَتَهَا. قَالَ: اعْبُرْهَا، قَالَ أَبُو بَكْرٍ: أَمَا الظِّلَّةُ فَظِلَّةُ الْإِسْلَامِ. وَأَمَا الَّذِي يَنْطِفُ مِنَ الْعَسَلِ وَالسَّمْنِ فَأَلْقُرْآنُ حَلَاوَتُهُ وَلِينُهُ. وَأَمَا مَا يَتَكَفَّفُ النَّاسُ مِنْ ذَلِكَ فَأَلْمُسْتُكَثِيرُ مِنَ الْقُرْآنِ وَالْمُسْتَقِيلُ، وَأَمَا السَّبَبُ الْوَاصِلُ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ فَالْحَقُّ الَّذِي أَلْتَ عَلَيْهِ تَأْخُذُ بِهِ فِعْلُكَ اللَّهُ بِهِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِهِ رَجُلٌ مِنْ بَعْدِكَ فَيَعْلُو بِهِ ثُمَّ يَأْخُذُ بِهِ رَجُلٌ آخَرُ فَيَعْلُو بِهِ ثُمَّ يَأْخُذُهُ رَجُلٌ آخَرُ فَيَنْقَطِعُ بِهِ ثُمَّ يُوصِلُ لَهُ، فَيَعْلُو بِهِ، فَأَخْبِرْنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ بَأْيَى أَلْتَ أَصَبْتُ أَمْ أَخْطَأْتُ؟ قَالَ: أَصَبْتُ بَعْضًا وَأَخْطَأْتُ بَعْضًا، قَالَ: فَوَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَتُحَدِّثَنِي مَا الَّذِي أَخْطَأْتُ، قَالَ: لَا تُقْسِمُ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(٣).

(١) تقدم في المجلد الخامس/ تسلسل/ ٦١ رقم: ٢/ ٢٥١٧.

(٢) تقدم في المجلد الخامس/ تسلسل/ ٢٧ رقم: ٢/ ٣٣٩٩.

(٣) بخاري. تعبير: ٧٠٠٤.

(٤) بخاري (تجريد/ ٥/ ٢٤٧/ ل/ ٢٤٧) رقم: ٢٠٩١-٧٠٤٦، ٧٠٠٠. مسلم. رؤيا: ٥٨٨٧، أبوداؤد. إيمان وتذوور: ٢٢٦٧، ٢٢٦٩، ٤٦٢٣.

ئىبنو عەبباس (خودايان ئىزاىى) فەرمووى: پىاوى ھاتە لای پىغەمبەر
 سىردى خوداى لەسەرىن گوتى: ئەى پىغەمبەرى خودا! ئەمشەو لەخەومدا پەلەيەك
 ھەورم دىت، رۆن و ھەنگوینى ئى دەچۆپاىەو، دىشم كە ئەو خەلكە بە ھەردو
 لەپ لىيان دەگرتەو، ھەبوو زۆرو ھەبوو كەمى گرتبۆو! وە دىشم كەمەندى لە
 ئاسمانەو شۆر بۆتەو ھەگەيشتۆتە سەر زەوى، وە تۆم دى ئەو كەمەندەت
 گرت و سەرکەوتىت، لەپاش تۆ پىاوىكى تر گرتى و ئەویش سەرکەوت لەپاش
 ئەو پىاوىكى ترىش ھەروا، لەپاش ئەو پىاوىكى ترىش گرتى بەلام كەمەندەكە
 پسا لە دەستىدا! ھەتا بەستیانەو بەيەكەو بۆى و ئەویش سەرکەوت. ئەبو
 بەكرىش (خوداى ئىزاىى) فەرمووى: ئەى پىغەمبەرى خودا! باوكم بە قوربانت بى،
 بەخودا دەبى لىم گەپىت، من ئەم خەو لىك دەدەمەو. فەرمووى: باشە خەو
 پەرزىنى بكە. ئەبو بەكرىش فەرمووى: پەلە ھەورەكە كەپرو ساباتى ئىسلامە
 ئەو رۆن و ھەنگوینەيش كە دەچۆپاىەو ئەو شیرىنى و نەرم و ناسكىي قورئانە،
 ئەویش كە خەلك بە ھەردو دەست لىيان دەگرتەو ئەو يە كە ھەندى كەس
 زۆر لە قورئان وەردەگرن و ھەندى كەس كەم. ئەو كەمەندەيش كەلە ئاسماناوە
 گەيشتبۆو سەر زەوى ئەو ھەق و راست و دروستىيە كە تۆى لەسەرىت،
 رىگەى ھەق و راستى ئىسلامە ھەر لەسەرى دەپۆیت و ھەر خودا پلەو پايت
 جار لەگەل جاردە بۆندتر دەكا، لەپاش تۆيش پىاوى رىگەى راستى تۆ دەگرى و
 پىنى بۆند دەبىتەو، پىاوىكى ترىش دواى ئەو ھەروەھا، لەپاشدا پىاوىكى
 ترىش دەىگرى و لەسەرى دەپوا بەلام لە دەستىدا دەپچرئى و بۆى دەبەستەو
 بەيەكەو، جا ئەویش پىنى بەرز دەبىتەو!

جا ئهى پيغه مبهري خودا! باوكم به قوربانٲ بئى، پيٲم بفهرموو ئايا
پيكاومه يا بههلهدا چووم؟ فهرمووى: ههنديكيت پيكاوهو ههنديكيت ههله
كردوه.

گوٽي: دہسا بہ خودا ئہی پیقہ مہری خودا! دہبی پیم بفہرمووی کہ کامہیم بہ ھلہ خہو پەرژین کردووہ، فہرمووی: سویند مہخو پیٽ نالیم.
(ش/د/ت).

٤٢٦٥- وَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ رَأَيْتُ كَأَنَّ مِيزَانًا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ، فَوُزِنَتْ أَلْتُ وَأَبُو بَكْرٍ فَرُجِحَتْ أَلْتُ، وَوُزِنَ أَبُو بَكْرٍ وَعُمَرُ فَرُجِحَ أَبُو بَكْرٍ، وَوُزِنَ عُمَرُ وَعُثْمَانُ فَرُجِحَ عُمَرُ، ثُمَّ رُفِعَ الْمِيزَانُ، قَالَ: فَرَأَيْنَا الْكَرَاهِيَةَ فِي وَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (٥).

پیاوی گوتی: ئەوی پیڤه‌مبه‌ری خودا! له‌خه‌وما دیتم ته‌رازوویی له ئاسمانه‌وه هاته‌ خواره‌وه، تۆو ئەبو به‌کر پیی کی‌شتران، تۆ قورستر بووی، ئەبو به‌کرو عومه‌ریش پیی کی‌شتران ئەبو به‌کر قورستر بوو، عومه‌رو عثمانیش کی‌شتران عومه‌ر قورستر بوو، ئیت‌ ته‌رازووه‌که هه‌لگیرا. گوتی: سه‌ره‌نجماندا رووی پیڤه‌مبه‌ر (د‌روودی خودای له‌سه‌رین) کرژ بوو! (د/ت-س/ص).

٤٢٦٦- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَتْ: سَأَلْتُ خَدِيجَةَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ وَرَقَةَ بْنِ نُوفَلٍ: فَقَالَتْ: إِنَّهُ كَانَ صَدَقَكَ وَلَكِنَّهُ مَاتَ قَبْلَ أَنْ تَظْهَرَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أُرِيتُهُ فِي الْمَنَامِ وَعَلَيْهِ ثِيَابٌ بَيَاضٌ وَلَوْ كَانَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ لَكَانَ عَلَيْهِ لِبَاسٌ غَيْرُ ذَلِكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (٦).

عائیشه (خودای ئ‌ زانی ب‌ن) فه‌رمووی: له‌ باره‌ی جی‌گه‌ی وه‌ره‌قه‌ی کو‌ری نه‌وفه‌له‌وه‌ خه‌دیجه‌ له‌ پیڤه‌مبه‌ر (د‌روودی خودای له‌سه‌رین) ده‌پرس‌ئ، ده‌ل‌ئ: وه‌ره‌قه‌ باوه‌ری به‌تۆ هه‌بوو، به‌لام ئەو هه‌له‌ تۆ هیشتا ئاشکرا نه‌بوو بووی که ئەو مرد، هه‌زه‌تیش (د‌روودی خودای له‌سه‌رین) ده‌فه‌رموئ: له‌خه‌ومدا وه‌ره‌قه‌م دی به‌رگی سپی له‌ به‌ردابوو، که به‌رگی دانیش‌توانی به‌هه‌شته، ئەگه‌ر وه‌ره‌قه‌ دۆزه‌خی بوایه‌ ره‌نگی‌کی تری له‌ به‌ردا ده‌بوو! (ت).

(٥) بسند صحیح (شرحه).

(٦) سکت عنه الشارح.

(٧) دیتنى پېڭەمبەر ^{دروودى خوداى لەسەرىن} بەخەو : (رؤية النبي ﷺ في النوم)

٤٢٦٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَقَدْ رَأَى، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَمَثَّلُ بِي . رَوَاهُ الشَّيْخَانِ وَالتَّمْذِي (١):

ئەبو ھورەیرە لە ھەزرەتەو دەفەرموو (دروودى خودای لەسەرىن): ھەرکەسێ لە خەویدا من ببینی، ئەو بەراستی لەو خەودا بەخەو منی دیو و کەسیکی تری نەدیو، چونکە شەیتان خۆی بو ناكری بە من. واتە: ناتوانی خۆی بگورێ و خۆی بباتە شیوەی منەو (ش/ت).

٤٢٦٨- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ رَأَى فِي الْمَنَامِ فَسَيَرَانِي فِي الْيَقَظَةِ وَلَا يَتَمَثَّلُ الشَّيْطَانُ بِي . رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ (٢):

دیسان فەرموو: پېڭەمبەر فەرموو (دروودى خودای لەسەرىن): ھەرکەسێ بە خەو من ببینی ئەو بە چاوی سەرىش لە حالى ھۆشیاریدا من دەبینی، شەیتان قەت ناچیتە شەکلی منەو (ش/د).

٤٢٦٩- وَلِلشَّيْخَيْنِ: مَنْ رَأَى فَقَدْ رَأَى الْحَقَّ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ لَا يَتَكَوَّنِي (٣):

ھەزرەت (دروودى خودای لەسەرىن) دەفەرموو: ھەرکەسێ لە خەویدا من ببینی ئەو خەویکی راست و دروستی دیو، چونکە شەیتان خۆی بو ناكری بە من و ناتوانی بچیتە شیوەی منەو (ش).

(١) بخاري (تجريد/٥/٢٤٢- ٣٤٢ رقم: ٢٠٨٤ = ٦٩٩٣ ، ٦٩٩٦). مسلم. رؤيا: ٥٨٨٠ ، ٥٨٧٩. أبو داود.

أدب: ٥٠٢٣.

(٢) تجريد/٥/٣٤٢ رقم: ٢٠٨٤ ، ٢٠٨٥ = ٦٩٩٧ ، ٦٩٩٣ فتح.

(٣) بخاري. رؤيا: ٦٩٩٧. مسلم. رؤيا: ٥٨٨٠ — ٥٨٨٣.

٨) به‌شی چواره‌م: له‌باره‌ی ده‌ستوو‌رو نه‌ریت و دو‌عا و نزا‌ی نو‌وستنه‌وه:

الفصل الرابع: في آداب النوم ودعائه

٤٢٧٠- عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وَضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ، وَقُلِ اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ، رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ. فَإِنْ مِتُّ مِنْ لَيْلَتِكَ مِتُّ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ مَا تَقُولُ، فَقُلْتُ أَسْتَذَكِّرُهُنَّ: وَبِرَسُولِكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ، قَالَ: لَا وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ^(١).

به‌رای کو‌پی عازیب (خودای ن‌ا‌زای بن) فه‌رمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (دیو‌دی خودای له‌س‌رین) فه‌رمووی پیم: کات‌ی ده‌ته‌وی بجیت‌ه سه‌ر نو‌ینی خه‌وتن، له‌ پی‌شدا ده‌سنو‌یژی بگ‌ره، ریک وه‌ک ده‌سنو‌یژی نو‌یژ، ئینجا له‌سه‌ر لای راستت رابکش‌ی و بلی:

(اللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ، وَقَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ رَهْبَةً وَرَغْبَةً إِلَيْكَ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنَاجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ، اللَّهُمَّ آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ، وَبِنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ):

خودایه! خۆم دایه ده‌ستی تۆ، کاری خۆم سپارد به‌ تۆ، په‌نام هیناوه بۆ په‌نای تۆ، پشتم به‌ستووه به‌ تۆ، هه‌روه‌ک به‌ته‌مای میه‌ره‌بان‌ی و ره‌حمه‌تی تۆم مه‌ترسیشم هه‌یه له‌ قارو سزای تۆ، هیچ په‌ناو پاساری نییه له‌ قارو غه‌زه‌بی تۆ، مه‌گه‌ر هه‌ر له‌لای خۆت، په‌نا هه‌ر په‌نای تۆیه، باوه‌رم هه‌یه به‌ونا‌مه پی‌رو‌زه‌ی تۆ که خۆت نار‌دو‌وته خو‌اره‌وه، که قورئانی گه‌وره‌یه، وه‌ باوه‌رم هه‌یه به‌و پی‌غه‌مبه‌ره‌یش که خۆت ره‌وانه‌ت کردووه بۆ سه‌ر ئاده‌میزادو په‌ری که حه‌زه‌ته‌ی مو‌حه‌مه‌ده.

^(١) تجريد البخاري / ١ / ١٩٥ رقم: ١٧٨ = ٢٤٧ ، ٦٣١١ ، ٦٣١٣ ، ٦٣١٥ ، ٧٤٨٨ . مسلم . ذكر ودعاء: ٦٨٢٠ .

أبو داود . أدب: ٥٠٤٦ ، ٥٠٤٧ ، ٥٠٤٨ ، ترمذي . دعوات: ٣٣٩٤ . تحفة الأشراف: ١٧٦٣ .

فهرمووی: جا ئەگەر له پاش خویندنی ئەم نزایه لهو شهوه تدا بمریت، ئەوا له سهر ئایینی پاکی ئیسلام دهرمیت، وه ئەم نزایه بکه به دواهمین قسهت و که دوعاکهت خویند ئیتر قسهی تر مه که تا خهوت لی ده که وی. بهراء فهرمووی: خه ریکبووم له بهری بکه له جیاتی (وَبَنِيكَ الَّذِي أُرْسَلْتَ) گوتم: (وَبِرَسُولِكَ الَّذِي أُرْسَلْتَ) که چی هه زهرهت (دروودی خودای له سهرین) فهرمووی: نه، وا مه لی و ووشه کانی نزاکه له خۆته وه مه گوێره و وهك خۆم پێتم گوت بلی: (وَبَنِيكَ الَّذِي أُرْسَلْتَ). (ش/د/ت).

٤٢٧١- عَنْ حُذَيْفَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ وَضَعَ يَدَهُ تَحْتَ خَدِّهِ ثُمَّ يَقُولُ اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا. وَإِذَا اسْتَيْقَظَ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ^(٢).

حوزهیغه (خودای لی رازی بن) فهرمووی: پێغه مبههر (دروودی خودای له سهرین) دهستووری وابوو، به شهو که دهچوو ههر نووستنگاکه ی دهستی راستی له ژیر روومه تی خویدا داده ناو دهیغه رموو: اللَّهُمَّ بِاسْمِكَ أَمُوتُ وَأَحْيَا: خودایه! به پیرۆزی ناوی تو دهرمو و دهژیم: به به که ته ناوی تو دهخه وم و له خه هه له دهستم. کاتی له خه ویش هه له دهستا، دهیغه رموو: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ: سوپاس و ستایش ههر بو ئەو خودایه یه که له پاش ئەوهی که مراندینی زیندووی کردینه وه وه له قیامه تیشا زیندوو کردنه وه ههر به دهستی خۆیه تی. (ش/د/ت).

٤٢٧٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا أَوَى أَحَدُكُمْ إِلَى فِرَاشِهِ فَلْيَنْفُضْ فِرَاشَهُ بِدَاخِلَةِ إِزَارِهِ فَإِنَّهُ لَا يَذَرِي مَا خَلْفَهُ عَلَيْهِ ثُمَّ لِيَضْطَجِعْ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ ثُمَّ يَقُولُ بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ إِنْ أَمْسَكَتْ نَفْسِي فَارْحَمْهَا وَإِنْ أُرْسَلْتُهَا فَاحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ^(٣).

(٢) تجريد البخاري/ ٥ / ٢٤٣ رقم: ١٩٧٩ ، ٦٣١٤ ، ٦٣١٢ ، ٦٣٢٤ ، ٧٣٩٤. مسلم. ذكر ودعاء: ٦٨٢٥.

(٣) تجريد = مختصر صحيح البخاري/ ٥ / ٢٤٦ رقم: ١٩٨٢ ، ٦٣٢٠ ، ٧٣٩٣.

ئەبو هورهیره (خودای ئازانی بن) فەرمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربن) فەرمووی: کاتی یه‌کی له ئیوه ده‌یه‌وی بجیته ناو نوینه‌که‌یه‌وه، با به چمکی ناوه‌وه‌ی جله‌که‌ی، یا به‌هەر شتیکی تر نوینه‌که‌ی بته‌کینن، چونکه ئیوه نازانن که له‌پاش ئیوه نوینه‌که‌ی چی تری تیده‌چی له وانه‌یه ماری یا دوو‌پشکی یا نازاریکی تری تی چووبن جا که نوینه‌که‌ی ته‌کان ئەوجا بلی: بِاسْمِكَ رَبِّي وَضَعْتُ جَنْبِي وَبِكَ أَرْفَعُهُ، إِنَّ أَمْسَكَتَ نَفْسِي فَأَغْفِرْ لَهَا، وَإِنْ أَرْسَلْتَهَا فَأَحْفَظْهَا بِمَا تَحْفَظُ بِهِ عِبَادَكَ الصَّالِحِينَ:

ئە‌ی په‌روه‌ر‌د‌گ‌ار‌م! به‌ پی‌و‌زی ناوی پی‌و‌زی تو، ته‌نیشتی خو‌م له‌سه‌ر ئەم نوینه‌ داد‌ه‌نیم و ده‌خه‌وم، وه به‌ پشتی تو به‌رزی ده‌که‌مه‌وه وه‌ل ده‌سم له‌ خه‌و. خودایه! ئە‌گ‌ه‌ر گ‌یا‌نم گ‌ل ده‌ده‌یت‌ه‌وه وه‌م خه‌وه‌دا گ‌یا‌نم ده‌کیشتی ئە‌وا به‌ ره‌حه‌تی خو‌ت ره‌حمی پ‌ی ب‌که، وه ئە‌گ‌ه‌ر به‌ره‌ل‌ای ده‌که‌یت‌ه‌وه وه‌م خه‌وه‌ ده‌به‌رم ده‌که‌یت‌ه‌وه ئە‌وا بی‌پ‌ار‌یز‌ه‌و به‌وه‌ی که‌ نا‌گ‌اد‌اریی به‌نده‌ باش‌ه‌کان‌ی خو‌تی پ‌ی ده‌که‌ی نا‌گ‌اد‌اریی ئە‌و‌یش ب‌که (ش/د/ت).
٤٢٧٣- → (ب- ٣ز- ٤٨ل- ١٢٠ف- ٤) (٤).

٤٢٧٤- حدیث (كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا أوى إلى فراشه كل ليلة جمع كفيه.. الخ) سبق في (فضل الموعودتين) (٥).
٤٢٧٥- وَقَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه): كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) يَأْمُرُنَا إِذَا أَخَذَ أَحَدُنَا مَضْجَعَهُ أَنْ يَقُولَ: اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ فَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى وَمُنْزِلَ التَّوْرَةِ، وَالْإِنْجِيلِ وَالْقُرْآنِ أَغُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ أَلْتَّ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَلْتَّ الْأَوَّلَ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَلْتَّ الْآخِرَ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ، وَأَلْتَّ الظَّاهِرَ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَلْتَّ الْبَاطِنَ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ أَقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا مِنَ الْفَقْرِ (٦).

(٤) تقدم في مجلد / ٣ تسلسل / ٤٨ل - ١٢٠ رقم: ٢١٦٩/٤.

(٥) تقدم في المجلد الخامس. تسلسل / ٩١ - ٣٢١ رقم: ٣٦٧٠ / ٢.

(٦) مسلم. ذكر ودعاء: ٦٨٢٧.

ئەبو هورهیره (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ)
 فه‌رمانی پی فه‌رمووی کاتی ده‌چینه سەر نوینی خەوتن بلیین:
 اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ
 وَقَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى وَمُنْزِلَ التَّوْرَةِ، وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ
 أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ،
 وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا
 مِنَ الْفَقْرِ :

ئەبو هورهیره (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ)
 فه‌رمانی پی فه‌رمووی، کاتی ده‌چینه سەر نوینی خەوتن بلیین:
 اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَوَاتِ وَرَبَّ الْأَرْضِينَ وَرَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، رَبَّنَا وَرَبَّ كُلِّ شَيْءٍ
 وَقَالِقَ الْحَبِّ وَالنَّوَى وَمُنْزِلَ التَّوْرَةِ، وَالْإِنْجِيلِ وَالْفُرْقَانِ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ كُلِّ شَيْءٍ
 أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ الْأَوَّلُ فَلَيْسَ قَبْلَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْآخِرُ فَلَيْسَ بَعْدَكَ شَيْءٌ،
 وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ اقْضِ عَنَّا الدَّيْنَ وَأَغْنِنَا
 مِنَ الْفَقْرِ :

ئە‌ی‌ خوا‌یه! ئە‌ی‌ په‌روه‌ر‌د‌گ‌اری ئاس‌مان‌ه‌کان، ئە‌ی‌ په‌روه‌ر‌د‌گ‌اری زه‌وی،
 ئە‌ی‌ په‌روه‌ر‌د‌گ‌اری باره‌گ‌ای یه‌زدانی مه‌زن! ئە‌ی‌ په‌روه‌ر‌د‌گ‌اری ئی‌مه، ئە‌ی‌
 په‌روه‌ر‌د‌گ‌اری هه‌موو شت‌ی! ئە‌ی‌ ئە‌و که‌سه‌ی که له تو‌مه‌ی ره‌ق و ته‌ق و
 وش‌ک و برین چو‌وزه‌ره‌ی سه‌وزو ناس‌ک شین ده‌که‌ی! وه دانه‌وی‌له‌و ناو که
 له‌کاتی سه‌وزبو‌ونا به ته‌وانایی ب‌ی سنووری خۆت له‌ت ده‌که‌ی! ئە‌ی‌
 دابه‌زینه‌ری ته‌ورات و ئینجیل و قورئان! ئە‌و قورئانه‌ی که راست و نا‌راست
 له‌یه‌کتری جیا‌ده‌کاته‌وه، په‌نا ده‌گرم به تو له شه‌ری هه‌موو شت‌ی، که جله‌وی
 به ده‌ستی تو‌یه، ئە‌ی‌ خودایه! تو خۆت ئە‌وه‌ل و یه‌که‌م که‌سیت و سه‌ره‌تات بو
 نییه‌و ه‌یچ شت‌ی له پیش تو‌دا نه‌بووه، وه تو خۆت ئاخ‌ره‌مینیت و
 دواکه‌سیت و له دوا‌ی هه‌موو مه‌وجوودی هه‌ر ده‌مین‌ی، وه تو هه‌م ظاه‌یر و
 ئاش‌کرای‌ی و ه‌یچ شت‌ی بالا ده‌ستی تو نییه، وه هه‌م با‌طین و په‌نهانی و غه‌یری

تو هه‌مووی له ژیر ده‌ستی تودایه، په‌روردگارا! به که‌ره‌می خوت نه‌و
قه‌ره‌زی که له سه‌رمانه بومانى بده‌روه‌و به رحمه‌تی خوت به مالى
رحمه‌ت و به زانستی باش و به ره‌فتارى شیرین و به گوتارى زی‌رین داراو
ده‌وله‌مه‌ندمان بکه‌و له‌و فه‌قرو هه‌ژارییه‌ی که ده‌بی به مایه‌ی کوفرو ناشوکری
تو رزگارمان بکه (ش/د/ت).

٤٢٧٦- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ إِذَا أَوَى
إِلَى فِرَاشِهِ قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَآوَانَا وَكَم مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا
مُؤْوَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (٧):

ئه‌نه‌س (ره‌زای خودای ئا‌بی) فه‌رمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ر‌بی) که
ده‌چووه‌ ناو نوینه‌وه ده‌یفه‌رموو: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَكَفَانَا وَآوَانَا
فَكَم مِمَّنْ لَا كَافِيَ لَهُ وَلَا مُؤْوَى): سوپاس و ستایش هه‌ر بو‌ئه‌و خوایه‌یه که
نان و ناومان ده‌داو به‌شئ که سه‌روبه‌ر به‌شمان بکا ده‌مانداتئ و جی‌گه‌و
ری‌گه‌ی هه‌سانه‌وه‌و هه‌وانه‌وه‌ی داوه‌ پی‌مان، ئه‌مه له کاتی‌کا که چه‌نده‌ها
که‌سی وا هه‌ن که بی که‌س و بی دالده‌و بی جی‌گه‌و شوین و لانه‌ن! (م/د/ت).

٤٢٧٧- وَأَمَرَ ابْنُ عُمَرَ رَجُلًا إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ قَالَ: اللَّهُمَّ خَلَقْتَ نَفْسِي وَأَلْتَ
تَوَفَّاهَا، لَكَ مَمَاتُهَا وَمَحْيَاهَا، إِنْ أَحْيَيْتَهَا فَاحْفَظْهَا وَإِنْ أَمَتَّهَا فَاعْفِرْ لَهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ
الْعَافِيَةَ، فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ: أَسَمِعْتَ هَذَا مِنْ عُمَرَ؟ قَالَ: مِنْ خَيْرٍ مِنْ عُمَرَ، مِنْ رَسُولِ اللَّهِ
(صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبْنُ حَبَّانَ (٨):

ئیب‌نو عومه‌ر (ره‌زای خودایان له‌سه‌ر‌بی) به پیاویکی ده‌گوت: کاتئ ده‌چیته
ناو نوینه‌وه بلی:

(اللَّهُمَّ خَلَقْتَ نَفْسِي وَأَلْتَ تَوَفَّاهَا لَكَ مَمَاتُهَا وَمَحْيَاهَا إِنْ أَحْيَيْتَهَا فَاحْفَظْهَا وَإِنْ
أَمَتَّهَا فَاعْفِرْ لَهَا اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ الْعَافِيَةَ):

(٧) مسلم. ذکر ودعاء: ٦٨٢٢. أبُو دَاوُد. أدب: ٥٠٥٣. ترمذی. دعوات: ٣٣٩٦.

(٨) مسلم. ذکر ودعاء: ٦٨٢٦.

خودایه! گیانی من تو خۆت دروستت کردوه، وه هه‌ر خۆت وه‌ری ده‌گریته‌وه و ده‌بیته‌وه بۆلای خۆت، مان و نه‌مانی و مردن و ژیا‌نی به‌ ده‌ستی خۆته، ده‌ی که‌وایه نه‌گه‌ر زیندووی ده‌که‌یته‌وه و له‌م خه‌وه خه‌به‌ری ده‌که‌یته‌وه نه‌وا به‌ که‌ره‌می خۆت چاوی خیرت لی‌ی بی و ئاگاداری بکه، خو نه‌گه‌ر، ده‌یمرینی نه‌وا لی‌ی خوشبه، نه‌ی په‌روه‌ردگارم! نه‌ی یه‌زدانی پاک و بی باک! داوای خو‌شی و باشی و بی‌وه‌یی و له‌شی ساغت لی ده‌کم. کابرایه‌کیش پی‌ی گوت: باشه تو خۆت نه‌م نزایه‌ت له‌ عومه‌ری باوکت بیستوه؟ ئیبنو عومه‌ریش فه‌رمووی: به‌لکوو له‌ که‌سیکم بیستوه که له‌ عومه‌ر گه‌لی باشتره، له‌ هه‌زه‌تی پی‌غه‌مبه‌ری خودا خۆیم بیستوه (دروو مه‌لات و سه‌لامی خودا له‌ خۆی و که‌سو کارو یارانی بی). (م / ئیبنو جه‌بان).

٤٢٧٨- عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَبْتَغِي عَلَى ذِكْرِ طَاهِرًا فَيَتَعَارُ مِنَ اللَّيْلِ فَيَسْأَلُ اللَّهَ خَيْرًا مِنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ إِلَّا أَعْطَاهُ إِيَّاهُ ^(٩).

موعا‌دی کو‌ری جه‌به‌ل (خودای لی رازی بی) فه‌رمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (درووی خودای له‌سه‌ری) ده‌فه‌رمووی: هه‌ر که‌سی له‌سه‌ر پاکی به‌ ده‌م یاد و زی‌کری خوداوه بخه‌وی، کاتی به‌ شه‌و له‌خه‌و خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه داوای هه‌رچی له‌ خودا بکا، له‌ خیر و چاکه‌ی هه‌ردوو جیهان خودا ده‌یداتی! (د/ت).

٤٢٧٩- عَنْ فَرْوَةَ بْنِ نَوْفَلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَهُ (حِينَما قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ عَلَّمَنِي شَيْئًا أَقُولُهُ إِذَا أَوَيْتُ إِلَى فِرَاشِي): اقْرَأْ قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، ثُمَّ لَمْ عَلَى خَائِمَتِهَا فَإِنَّهَا بَرَاءَةٌ مِنَ الشُّرْكِ ^(١٠).

فه‌روه‌ی کو‌ری نه‌وفه‌ل (به‌زای خودا له‌ خۆی و بابی) ده‌لی: باو‌کم به‌ هه‌زه‌تی فه‌رمووی: قوربان! شتی‌کم فی‌ربکه که‌ چوومه سه‌ر نو‌ینی نووستن بی‌لی‌م؟

^(٩) سکت عن درجته الشارح.

^(١٠) سکت عن درجته الشارح.

حه زرهت (درویدی خودای له سهرین) فهرمووی پیی: سووره تی (قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ) به ته وای بخوینه و که ته وای خویندت بخه وه، چونکه نه سووره ته حاشا کردن و یه خه هه لته کاندنه له شیرک و فره خوایی (د/ت).

٤٢٨٠- عَنْ حَفْصَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَرْقُدَ وَضَعَ يَدَهُ الْيُمْنَى تَحْتَ خَدِّهِ وَيَقُولُ: اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ ثَلَاثَ مِرَّاتٍ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١١).

حه فصه ی هاوسه ری پیغه مبه ر (درویدی خودای له سهرین) فهرمووی: که پیغه مبه ر (درویدی خودای له سهرین) ده یویست بخه وای دهستی راستی له ژیر روومه تیدا داده ناو سی جار ده یفه رموو: (اللَّهُمَّ قِنِي عَذَابَكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ): ئه ی خودایه! له و روژده دا که به نده کانی خوټ زیندوو ده که یته وه له سزاو عه زابی خوټ بم پاریزه (د/ت- س/ص).

٤٢٨١- عَنْ أَبِي الْأَزْهَرِ الْأَنْمَارِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ إِذَا أَخَذَ مَضْجَعَهُ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ: بِسْمِ اللَّهِ وَضَعْتُ جَنْبِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَأَخْسَأْ شَيْطَانِي، وَفُكَّ رِهَانِي. وَاجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالحَاكِمُ^(١٢).

ئهبو ئه زهه ری ئه نماري (خودای ن رازی بن) فهرمووی: پیغه مبه ر (درویدی خودای له سهرین) به شه و که ده چووه سهر نوستنگاکه ی ده یفه رموو: (بِسْمِ اللَّهِ وَضَعْتُ جَنْبِي اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي وَأَخْسَأْ شَيْطَانِي، وَفُكَّ رِهَانِي. وَاجْعَلْنِي فِي النَّدِيِّ الْأَعْلَى): به به ره که تی پیروزی ناوی خودا ته نیشتی خوټم داناو له سهر ئه م نوینه راکشام، خودایه له گونا هم خوټ به و شه یقانم تپوو ره هه نه بکه و چغه ی ئی که و، گهر دنم رزگار بکه و له و هه ق و مافانه ی که له سهر من هو ی گهر دن ئازادیم بو فره راهم بیته، وه به لوتفی خوټ شادم که به هاوده می یارانی یانه ی هره بالا (د/حاکم).

^(١١) بسند صحیح (شرحه).

^(١٢) سکت عن درجته الشارح.

٤٢٨٢- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ عِنْدَ مَضْجَعِهِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَكَلِمَاتِكَ الثَّامَاتِ مِنْ شَرِّ مَا أَتَتْ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ تَكْشِفُ الْمَغْرَمَ وَالْمَأْتَمَ، اللَّهُمَّ لَا يُهْزَمُ جُنْدُكَ وَلَا يُخْلَفُ وَعَدُّكَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ، مِنْكَ الْجَدُّ سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ^(١٣).

عه‌لی (په‌زای خودای ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌سه‌ر خه‌وگا‌که‌ی ده‌یفه‌رموو: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِوَجْهِكَ الْكَرِيمِ وَكَلِمَاتِكَ الثَّامَاتِ مِنْ شَرِّ مَا أَتَتْ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهِ، اللَّهُمَّ أَنْتَ تَكْشِفُ الْمَغْرَمَ وَالْمَأْتَمَ، اللَّهُمَّ لَا يُهْزَمُ جُنْدُكَ وَلَا يُخْلَفُ وَعَدُّكَ، وَلَا يَنْفَعُ ذَا الْجَدِّ مِنْكَ الْجَدُّ، سُبْحَانَكَ وَبِحَمْدِكَ.

ئه‌ی خودایه‌! په‌نا ده‌گرم به‌ زاتی نازداری تو، به‌ خوټ و به‌ وشه ته‌واوه‌کانت له‌ شه‌ری ئه‌وه‌ی که‌ جلّه‌وی به‌ ده‌ستی خوټه، په‌روه‌ردگارم! خوټ ده‌توانی له‌ژیر باری قه‌رزازی و گونا‌ه‌باری رزگارمان بکه‌ی، په‌روه‌ردگارا! سوپای تو قه‌ت ناشکی و گف‌ت و به‌لینی تو پاشگه‌ز بوونه‌وه‌ی بۆ نییه، مال و دارایی ده‌وله‌مه‌ند به‌ ده‌ردی ناخوا، له‌لای تو، چونکه‌ ئه‌وه‌ی به‌ ده‌ردی ده‌خوا ته‌نیا کرده‌وه‌ی باشه، ئه‌تو پاک و بی نه‌نگیت و، من هه‌میشه سوپاس و ستایشی زاتی تو ده‌که‌م (د).

٤٢٨٣- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي وَآوَانِي وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي مَنَّ عَلَيَّ فَأَفْضَلَ، وَالَّذِي أَعْطَانِي فَأَجْزَلَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، اللَّهُمَّ رَبِّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكُهُ وَإِلَهُ كُلِّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(١٤).

ئیب‌نو عومه‌ر (خودایان ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ری خودا فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین): (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانِي وَآوَانِي وَأَطْعَمَنِي وَسَقَانِي الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي مَنَّ عَلَيَّ فَأَفْضَلَ، وَالَّذِي أَعْطَانِي فَأَجْزَلَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ، اللَّهُمَّ رَبِّ كُلِّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ).

(١٣) سکت عن درجته الشارح.

(١٤) سکت عن درجته الشارح.

شَئٍ وَمَلِكُهُ وَإِلَهُ كُلِّ شَيْءٍ أَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ): سوپاس و ستایش بۆ ئەو خودایه که به‌شی باشی داومه‌تی و، دالده‌ی داوم و نان و ئاو و خواردن و خواردنه‌وه‌ی داومه‌تی، سوپاس و ستایشی بۆ پیاو و یه‌زدانی پا‌که که ئەوپه‌ری گه‌وره‌یی و چاکه‌و پیاوه‌تی له‌گه‌دا کردووم، وه به‌ش و باره‌ی گه‌وره‌ی پێ به‌خشیوم، سوپاس بۆ خودا له‌سه‌ر هه‌موو حال و بارو دۆخێ، ئە‌ه‌ی خودای من! ئە‌ه‌ی په‌روه‌ردگارو پادشاو خوداوه‌ندی هه‌موو شت! په‌نا ده‌گرم به‌ په‌نا‌ی تو له‌ سزاو ئیش و نازاری ئاگری دۆزه‌خی تو! (ئه‌بو داوود. پر گۆڤه‌کی له‌ نوور بێ).

٤٢٨٤- عَنْ طِخْفَةَ بْنِ قَيْسٍ الْغِفَارِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَيْنَمَا أَنَا مُضْطَجِعٌ فِي الْمَسْجِدِ مِنَ السَّحَرِ (أَي مِنْ مَرَضِ السَّحَرِ وَهُوَ الرُّعَةُ - شرحه) عَلَى بَطْنِي، إِذَا رَجُلٌ يُحَرِّكُنِي بِرِجْلِهِ فَقَالَ: إِنَّ هَذِهِ ضِجَّةٌ يُبْغِضُهَا اللَّهُ، فَتَنَظَرْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) (١٥).

طه‌فخه‌ی کو‌ری قه‌یسی غیفاری (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: جارێ له‌ مزگه‌وت له‌به‌ر ژانه‌ سیی له‌سه‌ر س‌ک راکشایووم، روانیم وا پیاوێ به‌ قاچ رام ده‌وه‌شینی و ده‌فه‌رمووی: خودا رقی له‌م جو‌ره‌ پا‌که‌وتنه‌یه‌. جا که ته‌ماشایم کرد پی‌غه‌مبه‌ر بوو (دروودی خودای له‌سه‌ربێ). (د/ت).

٤٢٨٥- عَنْ عَلِيِّ بْنِ شَيْبَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ بَاتَ عَلَى ظَهْرِ بَيْتٍ لَيْسَ لَهُ حِجَارٌ فَقَدْ بَرِئَتْ مِنْهُ الدِّمَةُ. وَلَفْظُ التِّرْمِذِيِّ: نَهَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ يَنَامَ الرَّجُلُ عَلَى سَطْحٍ لَيْسَ بِمَخْجُورٍ عَلَيْهِ (١٦).

عه‌لی کو‌ری شه‌یبان (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) فه‌رمووی: هه‌رک‌ه‌سێ له‌سه‌ر بانی بێ لاوانه‌ بخه‌وێ ئە‌وه ئۆبالی به‌ ئە‌ستو‌ی خۆیه‌تی، ئە‌گه‌ر که‌وته‌ خواری سووچی خۆیه‌تی (د/ت) گف‌تی (ت) ئاوايه‌: پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) رینگه‌ی نه‌ده‌دا که‌ پیاو له‌سه‌ر سه‌ربانی بێ لاوانه‌ بخه‌وێ.

(١٥) س‌کت عن درجه‌ الشارح.

(١٦) س‌کت عن درجه‌ الشارح.

٤٢٨٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ اضْطَجَعَ مَضْجَعًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ تَعَالَى فِيهِ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِ تِرَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ قَعَدَ مَقْعَدًا لَمْ يَذْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ إِلَّا كَانَ عَلَيْهِ تِرَةٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ . رَوَاهُ الثَّلاثَةُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (١٧):

ئەبو ھورەیرە (پەزای خودای ئی بن) ھەرمووی: ھەزەرت (دروودو سلوو رەحمەتی خودای گەرەو مەزنی لەسەر بن) دەھەرمووی: کەسێ لە شوینیکا پال بکەوی و زیکرو یادی خودای تیدا نەکا لە روژی قیامەتدا بۆی دەبی بە داخ و خەفەت و داخی دل! ھەروا کەسێ لە شوینی دابنیشی و تا دانیشتنەکە ی تەواو دەبی، یادی خودانەکا (د/ت- خودایان ئی رازی بن).

٤٢٨٧- عَنْ شَدَّادِ بْنِ أَوْسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَفْرَأُ عِنْدَ نَوْمِهِ سُورَةَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ إِلَّا وَكَّلَ اللَّهُ بِهِ مَلَكًا فَلَا يَقْرُبُهُ شَيْءٌ حَتَّى يَهْبُ مَتَّى هَبْ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ حَسَنٍ (١٨):

شەدەدادی کوپی ئەوس (خۆش نوودی خودای ئی بن) ھەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەر بن) دەھەرمووی: ھەر موسولمانێ لەکاتی نووستندا سوورەتی قورئان بخوینی، خودا دەیسپیڕی بە فریشتەیی و فریشتەیی دەکا بە پاسەوانی ئیتر نایەلی ھیچ شتیکی خراپ توخنی بکەوی ھەتا لەو خەو خەبەری دەبیته‌وه! (ت-س/ح).

٤٢٨٨- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ قَالَ حِينَ يَأْوِي إِلَى فِرَاشِهِ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ، ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، غَفَرَ اللَّهُ ذُنُوبَهُ وَإِنْ كَانَتْ مِثْلَ زَبَدِ الْبَحْرِ، وَإِنْ كَانَتْ عَدَدَ وَرَقِ الشَّجَرِ، وَإِنْ كَانَتْ عَدَدَ رَمْلِ عَالِجٍ، وَإِنْ كَانَتْ عَدَدَ أَيَّامِ الدُّنْيَا . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (بِسَنَدٍ حَسَنٍ). نَسَّالَ اللَّهُ تَعَالَى التَّوْفِيقَ. آمِينَ (١٩):

(١٧) سکت عن درجته الشارح.

(١٨) سندە حسن عند الترمذی (شرحه).

(١٩) سندە حسن عند الترمذی (شرحه).

ئەبو سه‌عید (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربین) ده‌فه‌رمووی: هه‌ر که‌سێ له‌و کاته‌دا که ده‌چیتته سه‌ر پیخه‌فه‌که‌ی سێ جار بلی: (أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ الْعَظِيمَ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ وَأَتُوبُ إِلَيْهِ): داوای لی‌بووردن له‌ خودای مه‌زن ده‌که‌م، خۆی تاکه‌ خودایه‌، خوایه‌کی زیندووی نه‌مه‌ره‌، هه‌ر بووه‌و هه‌ر ده‌بی، خودایه‌کی ته‌وانای وایه‌ که له‌نگه‌ری هه‌موو شتیکی راگرتووه‌، په‌شیمانم له‌ کرده‌وه‌ی خراپی خۆم و ته‌وبه‌ له‌لای ئەو خودایه‌ی خۆم ده‌که‌م و ده‌گه‌ڕیمه‌وه‌ بۆ لای که‌رهم و به‌خششی خۆی! چه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سەربین) فه‌رمووی: هه‌ر که‌سێ له‌و کاته‌دا سێ جار ئاوا بلی ئیتر خودا له‌ هه‌موو گونا‌هه‌کانی خۆش ده‌بی، با به‌قه‌د که‌فی ده‌ریاش گونا‌هی هه‌بی، یا به‌قه‌ی گه‌لای دار، یا به‌قه‌ی ژماره‌ی ده‌نکه‌ لمی ته‌پۆلکه‌ له‌مه‌کانی زنجیره‌ چیاکانی عائیج، که بۆ زۆری و بێ شوماری به‌ناوبانگن، یا به‌قه‌د ژماره‌ی رۆژه‌کانی جیهان! (ت-س/ح).

٩) وشه‌ی کاتی له‌خه‌وه‌ستان: (ما یقول إذا استیقظ)

٤٢٨٩- عَنْ عَبْدِ بْنِ الصَّامِتِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَنْ تَعَارَّ مِنَ اللَّيْلِ، فَقَالَ حِينَ يَسْتَيْقِظُ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، ثُمَّ دَعَا، اسْتَجِيبَ لَهُ. فَإِنْ قَامَ فَتَوَضَّأَ ثُمَّ صَلَّى قُبِلَتْ صَلَاتُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (بِسند صحيح)^(١):

عوباده‌ی کوپی صامیت (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربین) ده‌فه‌رمووی: هه‌ر که‌سێ به‌شه‌و کاتێ خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه‌ بلی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ): هه‌ر خودا خودایه‌، تاک و ته‌نیا، هاوه‌ل و هاوڕی و هاوبه‌شی بۆ نییه‌، مۆلک و پاشایه‌تی هه‌ر قابیل به‌ خۆیه‌تی، سوپاس و ستایش هه‌ر قابیل به‌ خۆیه‌تی، هیچی له‌

(١) بسند صحيح (شرحه).

ده‌ست دهرناچی و ده‌سه‌لات و ته‌وانایی به‌سه‌ر هه‌موو شتی‌کدا هه‌یه،
یه‌زدانیکی پاک و بی‌گه‌ردو بی‌نه‌نگه، سوپاس و ستایش هه‌ر قابیل به
خویه‌تی هه‌تا هه‌تایه، هه‌ر بو‌خوی خودایه و به‌س، یه‌زدانی مه‌زن له هه‌موو
مه‌زنی مه‌زنتره هه‌موو جموجوولی، وه هه‌موو هی‌زو ته‌وانایی به ده‌ستی
خودایه، فه‌رمووی: نه‌مجار هه‌ر دووعایی، یا هه‌ر نزایی بکا له‌پاش گو‌تنی
نه‌م گوته‌یه خودا نزاکه‌ی گیرا ده‌کا فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ری):
نه‌گه‌ر له‌دوا نه‌وه هه‌لستی و ده‌سنویژ بگری و نویژ بکا نویژه‌کشی قه‌بوول
ده‌بی (د/ت- س/ص).

۴۲۹۰- وَقَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا
اسْتَيْقَظَ مِنَ اللَّيْلِ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ اسْتَغْفِرُكَ لِدُنْيِي وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ،
اللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا وَلَا تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي، وَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ
الْوَهَّابُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ: (۲).

عائیشه (خودای نازای بی) فه‌رمووی: پی‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ری) به‌شه‌و
کاتی له‌خه‌و خه‌به‌ری ده‌بووه ده‌یفه‌رموو: (لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ
اسْتَغْفِرُكَ لِدُنْيِي وَأَسْأَلُكَ رَحْمَتَكَ، اللَّهُمَّ زِدْنِي عِلْمًا وَلَا تُزِغْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي،
وَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ): (د).

۴۲۹۱- → (ب- ۱ز- ۱۸۱- ۴۹۲ف- ۵) (۳).

۴۲۹۲- → (ب- ۱ز- ۱۸۱- ۴۹۳ف- ۵) (۴).

۴۲۹۳- ته‌ماشای نه‌م جی‌گه‌یه‌یش بکه: (آداب النوم ودعائه) (۵).

(۲) سکت عن درجته الشارح.

(۳) تقدم برقم: ۹۷۷ مجلد اول. تسلسل / ۸۱.

(۴) تقدم برقم: ۹۷۰ / ۶ مجلد اول. تسلسل / ۸۱.

(۵) راجع تسلسل / ۸ من هذا المجلد.

(۱۰) پاشه‌کی: باسی په‌ندو نموونه‌کان : (خاتمه فی الأمثال)

۴۲۹۴- → (ب- ۱- ۹- ۵۴- ف- ۸) (۱).

۴۲۹۵- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْعِشَاءَ، ثُمَّ أَخَذَ يَدَيَّ وَخَرَجَ إِلَى بَطْحَاءٍ مَكَّةَ فَأَجْلَسَنِي وَخَطَّ عَلَيَّ خَطًّا، وَقَالَ: لَا تَبْرَحْهُ وَلَا تُكَلِّمْ أَحَدًا، ثُمَّ ذَهَبَ وَجَاءَ فِي آخِرِ اللَّيْلِ فَدَخَلَ عَلَيَّ فِي خَطِّي فَنَوَّسَدَ فَخِذِي، فَرَفَدَ وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا رَفَدَ نَفَخَ فَيَبِّتَا أَنَا قَاعِدٌ وَهُوَ مُتَوَسِّدٌ فَخِذِي إِذَا أَنَا بِرِجَالٍ عَلَيْهِمْ ثِيَابٌ يَبِضُّ اللَّهُ أَعْلَمُ مَا بِهِمْ مِنَ الْجَمَالِ فَانْتَهَوْا إِلَيَّ، فَجَلَسَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ عِنْدَ رَأْسِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَطَائِفَةٌ مِنْهُمْ عِنْدَ رِجْلَيْهِ، ثُمَّ قَالُوا بَيْنَهُمْ: مَا رَأَيْنَا عَبْدًا قَطُّ أُوتِيَ مِثْلَ مَا أُوتِيَ هَذَا النَّبِيُّ، إِنَّ عَيْنَيْهِ تَنَامَانِ وَقَلْبُهُ يَقْظَانِ، اضْرِبُوا لَهُ مِثْلًا، مِثْلَ سَيِّدِ بَنِي قَصْرًا ثُمَّ جَعَلَ مَأْذِبَةً فَدَعَا النَّاسَ إِلَى طَعَامِهِ وَشَرَابِهِ. فَمَنْ أَجَابَهُ أَكَلَ مِنْ طَعَامِهِ وَشَرِبَ مِنْ شَرَابِهِ وَمَنْ لَمْ يُجِبْهُ عَاقَبَهُ أَوْ قَالَ عَذَّبَهُ، ثُمَّ ارْتَفَعُوا وَاسْتَقِظَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: سَمِعْتُ مَا قَالَ هَؤُلَاءِ وَهَلْ تَذَرِي مَنْ هَؤُلَاءِ؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: هُمُ الْمَلَائِكَةُ، فَتَذَرِي مَا الْمَثَلُ الَّذِي ضَرَبُوا؟ قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: الْمَثَلُ الَّذِي ضَرَبُوا الرَّحْمَنُ (كَبَارَكَ وَتَعَالَى) بَنَى الْجَنَّةَ وَدَعَا إِلَيْهَا عِبَادَهُ، فَمَنْ أَجَابَهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ، وَمَنْ لَمْ يُجِبْهُ عَاقَبَهُ أَوْ عَذَّبَهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ (۲).

عه‌بدوللای کوردی مه‌سعوود (په‌زای خودای ئا‌بین) فه‌رمووی: جارئ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) نو‌یژی خه‌وتنانی کردو، ده‌ستی منی گرتو، ده‌رچوو بو‌ سارای مه‌ککه، که ناوداره به‌ به‌طحاء، له‌وئ منی دانیشنانو، هیلیکی کی‌شا به‌ ده‌ورماو، فه‌رمووی: له‌م هیله‌ ده‌رنه‌چیت و ئه‌م جه‌غزه‌ به‌جئ مه‌هیله‌و هه‌تا خو‌م دیمه‌وه بو‌لات قسه‌ له‌گه‌ل که‌س نه‌که‌ی! ئه‌نجا خو‌ی رو‌یشت و شه‌وه‌کی هاته‌وه‌و هاته‌ ناو هیله‌که‌وه‌ له‌ناو جه‌غزه‌که‌دا سه‌ری کرده‌ سه‌ر

(۱) تقدم برقم: ۸ / ۶۸ مجلد اول. تسلسل / ۹.

(۲) رواه الترمذي بسند صحيح.

رانى من و خەوت، عادەتى پېڭەمبەر (درودى خودای لەسەربى) وابوو کە دەخەوت دەپېرخاند، لەسەر ئەم حالە من دانىشتبووم سەرى پېڭەمبەر (درودى خودای لەسەربى) لەسەر رانم بوو، پرخەى خەوى دەهات، تەماشام کرد وا دەستەيى پياو پەيدا بوون، هەموو جل و بەگى سېى چريان لەبەردا بوو، هەر خودا بۆ خۆى دەزانى چەندە جوان و نازدار بوون، کە گەيشتنە لای من تاقمىکیان لە سەرىنى پېڭەمبەرەوه (درودى خودای لەسەربى) دانىشتن و تاقمىکیشیان لە پایینیەوه، ئەوجا لەناو خۆياندا فەرموویان: هەرگیزاو هەرگیز کەسمان نەدیوه (لە بەندەکانى خودا) کە وەك ئەم پېڭەمبەرە نازدارە بەشى گەورەى پى خەلات کرابى. چاوەکانى دەنۆى کەچى دلى هەر وریایە، وینەيى، نمونەيى بۆ ئەم پېڭەمبەرە بەیننەوه بەیانی حالى بکا: مانەندى ئاغايى وایە، کۆشکى دروست بکاو نان دروست بکاو خەلک بانگ بکا بۆ سەر نان و ئاو، جا ئەوهى بچى بۆ سەر دەعوەتەکەى لەو نانه جوانە دەخوات و لەو خواردنەوه نایابە نۆش دەکا، ئەوهیشى نەچى ئاگا کە تۆلەى ئى دەسینى، یا فەرمووى: سزای دەدا، ئیتەر پیاوەکان بەرزەوه بوون بۆ ئاسمان و نەمان لەبەر چاوم و ون بوون، پېڭەمبەرىش (درودى خودای لەسەربى) خەبەرى بۆوه و فەرمووى: گویت ئى بوو کە ئەمانە چىیان گوت، وە ئایا دەزانیت کە ئەوانە کى بوون؟ گوتم: خودا و پېڭەمبەر خۆیان باشتەر دەزانن، فەرمووى: ئەوانە فریشتە بوون، ئەى دەزانى مانای قسەکەیان چىیە؟ گوتم: خودا و پېڭەمبەر خۆیان زۆر باش دەزانن. فەرمووى: ئەوه مەسەل و نمونەى خودای پىروۆز گەورەیه، کە بەهەشتى دروست کردوو و بەندەکانى خۆى بانگ دەکا بۆ ئەوى، جا هەرکەسى بچى بە دەنگیەوه دەچیتە بەهەشت، هەر کەسیکیش نەچى بە دەنگیەوه تۆلەى ئى دەسینى یا سزای دەدا (ت- س/ص).

٤٢٩٦- عَنْ الْحَارِثِ الْأَشْعَرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَ يَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ يَعْمَلَ بِهَا وَيَأْمُرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهَا، وَإِنَّهُ كَادَ أَنْ يُنْطَى بِهَا. فَقَالَ عِيسَى: إِنَّ اللَّهَ أَمَرَكَ بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ لِتَعْمَلَ بِهَا وَتَأْمُرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنْ يَعْمَلُوا بِهَا، فِيمَا أَنْ تَأْمُرَهُمْ وَإِمَّا أَنَا آمُرُهُمْ، فَقَالَ يَحْيَى أَخَشَى إِنْ

سَبَقْتَنِي بِهَا أَنْ يُخَسَفَ بِي أَوْ أُعَذَّبَ، فَجَمَعَ النَّاسَ فِي بَيْتِ الْمَقْدِسِ، فَامْتَلَأَ الْمَسْجِدُ وَقَعَدُوا عَلَى الشَّرَفِ فَقَالَ إِنَّ اللَّهَ أَمَرَنِي بِخَمْسِ كَلِمَاتٍ أَنْ أَعْمَلَ بِهِنَّ وَأَمُرُكُمْ أَنْ تَعْمَلُوا بِهِنَّ. أَوَّلُهُنَّ أَنْ تَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَإِنْ مَثَلٌ مَنْ أَشْرَكَ بِاللَّهِ كَمَثَلِ رَجُلٍ اشْتَرَى عَبْدًا مِنْ خَالِصٍ مَالِهِ بِدَهَبٍ أَوْ وَرَقٍ، فَقَالَ هَذِهِ ذَارِي وَهَذَا عَمَلِي فَأَعْمَلَ وَأَدَّى إِلَيَّ، فَكَانَ يَعْمَلُ وَيُوَدِّي إِلَى غَيْرِ سَيِّدِهِ، فَأَيْكُمُ يَرْضَى أَنْ يَكُونَ عَبْدُهُ كَذَلِكَ، وَإِنَّ اللَّهَ أَمَرُكُمْ بِالصَّلَاةِ، فَإِذَا صَلَّيْتُمْ فَلَا تَلْتَفِتُوا فَإِنَّ اللَّهَ يَنْصِبُ وَجْهَهُ لَوَجْهِ عَبْدِهِ فِي صَلَاتِهِ مَا لَمْ يَلْتَفِتْ، وَأَمُرُكُمْ بِالصِّيَامِ فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ فِي عِصَابَةٍ مَعَهُ صُرَّةٌ فِيهَا مِسْكٌ فَكُلُّهُمْ يُعْجِبُهُ رِيحُهَا وَإِنْ رِيحَ الصَّائِمِ أَطِيبُ عِنْدَ اللَّهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ. وَأَمُرُكُمْ بِالصَّدَقَةِ فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ أَسْرَهُ الْعَدُوُّ، فَأَوْتَقُوا يَدَهُ إِلَى عُنُقِهِ وَقَدَّمُوهُ لِيَضْرِبُوا عُنُقَهُ، فَقَالَ: أَنَا أَفْدِيهِ مِنْكُمْ بِالْقَلِيلِ وَالْكَثِيرِ، فَقَدَى نَفْسَهُ مِنْهُمْ. وَأَمُرُكُمْ أَنْ تَذْكُرُوا اللَّهَ فَإِنَّ مَثَلَ ذَلِكَ كَمَثَلِ رَجُلٍ خَرَجَ الْعَدُوُّ فِي أَثَرِهِ سِرَاعًا حَتَّى إِذَا أَتَى عَلَى حِصْنٍ حَصِينٍ فَأَخْرَزَ نَفْسَهُ مِنْهُمْ، كَذَلِكَ الْعَبْدُ لَا يُخْرِزُ نَفْسَهُ مِنَ الشَّيْطَانِ إِلَّا بِذِكْرِ اللَّهِ تَعَالَى. قَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): وَأَنَا أَمُرُكُمْ بِخَمْسِ أَمْرٍ يَهْدِي إِلَى السَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَالْجِهَادِ وَالْهَجْرَةِ وَالْجَمَاعَةِ، فَإِنَّهُ مَنْ فَارَقَ الْجَمَاعَةَ قِيدَ شِبْرٍ فَقَدْ خَلَعَ رِبْقَ الْإِسْلَامِ مِنْ عُنُقِهِ إِلَّا أَنْ يَرْجِعَ، وَمَنْ ادَّعَى دَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ فَإِنَّهُ مِنْ جُنَا جَهَنَّمَ، فَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَإِنْ صَلَّيْتُ وَصَامْتُ، قَالَ: وَإِنْ صَلَّيْتُ وَصَامْتُ فَادْعُوا بِدَعْوَى اللَّهِ الَّذِي سَمَّاكُمْ الْمُسْلِمِينَ الْمُؤْمِنِينَ عِبَادَ اللَّهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَاللَّهُ أَعْلَمُ. نَسَأَلُ اللَّهَ الْعِلْمَ وَالْعَمَلَ وَالتَّوْفِيقَ. آمِينَ^(٣).

حاریشی ئەشعەری (خودای ئی رازی بن) فەرمووی: پێغه‌مبەر (دروودی خودای ئەسەری) فەرمووی: خودای گەورە پێنج فەرماشتی بە یەحیای کوی زەکەریا فەرموو، وە فەرمانی پێدا کە هەم خۆی رەفتاریان پێ بکا، هەم ئەوەی ئیسرائیل، بەلام یەحیا خەریک بوو سستییان تیا بکا، عیسايش فەرمووی پێی: تۆ خودا فەرمانی پێ کردووی کە خۆت و ئەوەی یەعقوب رەفتار بەو پێنج فەرماشته بکەن، جا یا خۆت پێیان بفەرموو، یا من پێیان دەلێم،

^(٣) زوآة الترمذي بسند صحيح (شرحه).

فەرمانەکەى خودایان پێ رادەگەیەنم. یەحیا فەرمووی: دەترسم ئەگەر تۆ
 لەپیش مندا پێیان رابگەیەنى خودا من بە ناخى زەویدا رۆبچوینى، یاخود
 سزایەکی سەختم بدا جا لە بەیتولمەقدیسدا ئەوەندە خەلکی کۆکردووە هەتا
 مزگەوت پەرپوو تەنانەت زۆرکەس لەسەر بانیزەو بالاجی و کۆنگرەکان
 دانیشتبوون فەرمووی پێیان: من خودا فەرمانی پێ کردووم بەم پێنج
 فەرمايشته که هەم خۆم و هەم ئێو رەفتاریان پێ بکەین، یەکەمیان ئەوێه:
 کە تەنیا خودا بپەرستین و هیچ هاوبەشى بۆ پەیدا نەکەین، چەنکە ئەوێ
 هاوبەش دابنێ بۆ خودا وەک ئەو پیاو وایە کە بە مالى ساغى خۆی (بە زێر
 یا بە زیو) بەندەین بکری و پێی بلێ: ئەمە مائەکەمەو ئەمەیش ئیشەکەمە،
 ئیش بکەو وەرە بیدەرە دەست خۆم، کەچی ئەویش بچێ ئیش بکاو بەلام
 نەیدا بە ئاغاکی بەلکوو بیدا بە کابرایەکی تر، ئایا کامتان رازی دەبێ کە
 بەندەى ئەو وابێ، دووهم: خودای گەرە فەرمانتان پێ دەکا بە نوێژ، کاتی
 نوێژ دەکەن لەناو نوێژەکەدا ئاوڕ مەدەنەو، چونکە لە نوێژدا خودا روو
 بەپرووی بەندەى خۆی رادەووستێ، بەمەرجێ لا نەکاتەو! سییەم: خودای
 مەزن فەرمانتان پێ دەکا بە رۆژوو گرتن، رۆژوو وەک ئەو وایە پیاوێ لەناو
 تاقمیکا پریاسکەین میسکی پێ بێ، دیارە کە هەموو ئەو تاقمە بۆنى ئەو
 مسکەیان پێ خوشە، جا بزائن کە بۆنى رۆژوو وەان (لە لای خودای گەرەو
 سەرور) لە بۆنى میسک گەلی خوشترە، چوارەم: خودای گەرە فەرمانتان پێ
 دەکا بەخێرو چاکەو زەکات، جا بزائن کە خێرو چاکە کردن وەک ئەو وایە:
 کە پیاوێ دوژمن یەخسیری بکاو کۆت و زنجیری بکاو بیبات کەبدا لە
 گەردنى، ئەویش بلێ: هەرچیم هەیه کەم و زۆر دەیدەم بە ئێو لەجیاتى
 سەرم و سەرانیان بساتی و خۆی رزگار بکا لە دەستیان، پێنجەم:
 فەرمانیشتان پێ دەکا بە یادو زیکری خودا، یادو زیکری خودا وەک ئەو
 وایە پیاوێ دوژمن نیشتبیتە سەری و بە هەلەداوان بە شوینیەو بێ، بەلام
 خۆی بگەیهنیتە قەلایەکی قایم و لە شوینیکی وادا خۆی قایم بکا کە دەستی
 ئەوانی پێ نەگا. جا بزائن بەندەیش ئاوايە بە یادو زیکری خودای گەرە

نه‌بی خوی له شه‌یتان بو ناپاریزری. چه‌زرت (صلات و سلام و درودی خودای گه‌وری له‌س‌رب) فهرمووی: منیش نه‌مرتان پی ده‌که‌م به‌م پی‌نج شته‌که‌ خودا فهرمانی پی کردووم پی‌یان.

یه‌که‌م: گوپ‌رایه‌لی فهرمان‌پ‌ه‌وای خو‌تان بن و فهرمان‌به‌ری بکه‌ن.

دووه‌م: خه‌بات و تی‌کو‌شان له‌ ری‌ی خودادا قه‌ت ته‌رک مه‌که‌ن.

سی‌یه‌م: کو‌چ و هی‌ج‌رت بکه‌ن له‌ مه‌که‌وه بو مه‌دینه، تا کاتی مه‌که‌یش ده‌بی به‌ ولاتی ئی‌سلام.

چواره‌م: هه‌می‌شه‌ لایه‌نگیری کو‌مه‌له‌ی موسو‌لمانان بن قه‌ت دوو به‌ره‌کی و نا‌کو‌کی به‌ریا مه‌که‌ن، له‌ناو نه‌ته‌وه‌ی ئی‌سلامدا چونکه‌ نه‌و که‌سه‌ی به‌قه‌د بست‌ی له‌ کو‌مه‌له‌ی موسو‌لمانان جیا ببی‌ته‌وه‌ نه‌وه به‌راستی رشت‌ی ئی‌سلامه‌تی له‌ مل خوی داده‌مال‌ی و فری به‌سه‌ر ئایینه‌وه نامی‌نی هه‌تا ده‌گه‌ریت‌ه‌وه بو سه‌ر ئی‌سلامه‌تی!

پی‌نجه‌م: هه‌ر که‌س‌ی منه‌یی داواو نه‌ریت و عاده‌ته‌ خراپه‌کانی سه‌رده‌می نه‌زانی پی‌ش هات‌نی ئی‌سلام بکا، نه‌وه له‌ پ‌ل و پووشی ناگری دۆزه‌خه! پی‌او‌یک‌یش گوت‌ی: نه‌ی پی‌غه‌مه‌ری خودا! هه‌رچه‌ند نو‌یز‌یش بکاو رۆ‌ژو‌ویش بگری؟

فهرمووی: با نو‌یز‌یش بکاو رۆ‌ژو‌ویش بگری. نه‌دی ئی‌وه داواو فهرمانی نه‌و خودایه‌ به‌رو پی‌ بده‌ن و بلاو بکه‌نه‌وه که‌ ئی‌وه‌ی ناوناوه: می‌لله‌تی موسو‌لمان، خاوه‌نی باوه‌رو ئیمان، به‌نده‌ گه‌لی خودای می‌هره‌بان (ت-س/ص).

يقول المؤلف (رضوان الله تعالى عليه): عدد أحاديث كتاب الرؤيا ستون حديثاً فقط:

دانه‌ر (رحمه‌تی ئ‌بی) ده‌فه‌رمو‌ی: ژماره‌ی فهرمووده‌کانی نامه‌ی خه‌ون ته‌نیا شه‌ست فهرمووده‌یه.

به‌ بۆنه‌ی فهرمووده‌ی دووه‌می نه‌م باسه‌وه، که‌ چه‌زرت (درودی خودای له‌س‌رب) به‌ په‌نج‌ه‌ی پی‌رۆ‌زی خه‌تی کی‌شاوه، به‌ ده‌وری ئی‌بنو مه‌سه‌عود دا بو

حيفظ و پاراستنى، ئەم رووداوەتان عەرز دەکەم: ئەم کوردستانەى خۆمان
هەروا و ڤێرانە نەبوو، پیاوی پیاوانەى وای تیا بوو شەیتان شەرمى ئى دەکردن
مارو میروو شەرم و شکۆيان ئى دەکردن و تەمەنناو سلاوى ریزيان بۆ دەگرتن!
بەچاوى خۆم دیم، لە کەرکوک لە گەرەکی ئازادى، لە بەردەم مالى
شیخ عەبدولکەریمی کەرەبچەندا (خوداينى خوش بن) کوپى زیکرى قادری
بەسترا بوو، دەرویشەکان حالىيان ئى ھاتبوو، عەشاماتیکی زۆر، لە کوردو
عەرەب و تورکمان دەورەيان ئى دابوون شیخ عەبدولکەریم خوێ لەبەر
قاپیەکەى خويا لەسە کورسییەک دانیشتبوو، بەینە بەینە بە تەئسیری سوۆی
خەلیفەو دەرویشەکان فرمیسکی شادی و رحمەت و شەفەقەت و دل پى
سووتان ھۆن ھۆن بە چاوەکانیدا دەھاتە خوارەو، خەلکەکەیش وەک
رێچکەى میروولە ریزيان بەستبوو، بە سەرە دەستیان ماچ دەکرد، زیکر
تەواو بوو، سەلاواتی کوۆتایی ئى درا، تەپل و دەف کپ بوو، دەرویشیکی
چلکنەى کولکنەى بۆرەقنەى حال ئى ھاتوو، شا ماریکی بە دەستەوہ بوو، بە
پەنجەى لەسەر خوۆی جى زیکرەکە، لە ناوەراستی عەشاماتەکەدا، جەغزیکی
گەورەى کیشاو، مارەکەى بەرەلای ناو ئەو ئەلقەییە کردو خوێ لەناویا
وہستاو، پى گوت: لەم خەتە دەرنەچى!

مارەکە بەناو جەغزەکەدا دەستی کرد بە خولانەوہ، بە ھیچ جوۆی
نەیدەتوانى لە خەتەکە دەربچى، دەرویشەکە ناو بەناو فەمانى سەیر سەیری
دەدا بە مارەکە، کە دەگەیشتە ئاستى شیخ، دەرویشەکە تیى دەخوړى و
دەيگوت: ئادەى تەمەنایی بۆ شیخ بکە، مارەکەش بە ئاشکرا رادەوہستاو
دوو سى جار بەلای شیخ دا ملی خوێ لار دەکردەوہ وەک سلاو بۆ شیخ بکا
ناوا.

خۆشەوێستیەکی سەیر لە نیوانى شیخ و دەرویشەکانیدا ھەبوو،
شیخ خوێ لە دەرویشەکانى جیا نەدەکردەوہ، بەلام ئەوانەى کە بە چاوى ریز
تەماشای ئەھلى تەریقەتیان نەکردایە، ئەویش زۆر بەبى ریزی تەماشای

ئەوانى دەکرد، شىخ فەرمووى: موسولمانەکان! بە چاوى خۇتان دەبينن، لە بەرەكەتى قورئانى پىرۆزەو، بە ھىممەتى شىخ و پىرو مشايەخان، بەھۇى سۆزى دلى ئەم دەرويشە ھەژارانەو ئەم مارو شا مارانە خودا کردوونى بە پەتو منالان وەك يارۆچكە گەمەيان پى دەكەن. من چىم بەچاوى خۆم دیوہ ئەوہم نووسیوہ، زۆرىشم لەسەر كەس نىيە كە باوہر بە قسەكەم بكا، بەلام داخەكەم ھەندىكمان بە ھەموو شتىكى خۆمان (ئەگەر كەراماتى ئەولياش بى) دەلین: خۆكردىيەو خۆ كوردىيە! بە يادى ئەو رۆژگارەوہكە ئەو وەجاخە رۆشنە لە كەركوك بوو دەلیم:

موسولمانىڭ پاك، كوردىڭ خانە دان

شىخى دىل رووناك بە نوورى يەزدان

لە كەركوك مابوو، داخەم ئەویش رۆى

لە بەختى خۆمان، نە گول ما، نە بۆى

سليمانى / دور الضباط

١٩٩٠/٧/٢٧ وەرگىز

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نامه‌ی خه‌بات و تی‌کۆشان و غه‌زاکان

(نهم نامه‌یه جهوت باسه)

(١١) باسی یه‌که‌م: باسی که‌وره‌یی خه‌بات و تی‌کۆشان له ری‌که‌ی خودادا:

کتاب الجهاد والغزوات وفيه سبعة أبواب (الباب الأول: فی فضل الجهاد)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ تِجَارَةٍ تُنْجِيكُمْ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ تُوْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَتُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ، يُغْفِرُ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ يُدْخِلُكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتٍ عَدْنٍ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ} (١٠/٦١-١٢):

واته: ئە‌ه‌ی که‌سانێ که باوه‌رتان به خوداو به پی‌غه‌مبه‌ری خودا کردوو، ئایا چه‌زده‌که‌ن شاره‌زاتان بکه‌م بۆ تی‌جاره‌ت و بازگانییه‌ک که له سزای سه‌ختی پاشه‌ روژ رزگارتان بکا، ئە‌وه ئە‌وه‌یه باوه‌رتان به خوداو به پی‌غه‌مبه‌ری خو‌تان پته‌وو دامه‌زراو بکه‌ن و له‌گه‌ڵ ئە‌وه‌دا به سه‌رو به مال له ری‌که‌ی خودای که‌وره‌دا تی‌کۆشن و خه‌بات بگێپ‌ن و به‌هنگن له‌گه‌ڵ دوشمنانی ئایینی خودادا، به‌هه‌ر شی‌وه‌یی بۆتان بلوێ، ئە‌گه‌ر بزانن ئە‌مه‌تان زۆر چاک‌ترو باش‌تره بۆ پاشه‌ روژو بۆ جیهانیشتان ئە‌گه‌ر ئاوا بکه‌ن خودا تاوانتان ده‌به‌خشێ و ده‌تان‌خاته ناو به‌هه‌شتی‌کی واوه که جو‌بار له ژێر داره‌کانیه‌وه، ره‌وان ده‌بی و هه‌روه‌ها چه‌ن کۆشک و خانوو مالی جوان جوانتان ده‌دات، که‌وان له‌ناو به‌هه‌شتانی عه‌دندا که به‌پراستی جی‌گه‌ی دانیشتن و رابواردن و چه‌وانه‌وه‌و چه‌سانه‌وه‌ن، ئە‌مه‌یش به‌پراستی به‌هه‌ریه‌کی ئی‌جگار که‌وره‌و پی‌روژه‌و گه‌یشتنه به پایه‌ی پی‌روزی و سه‌رکه‌وتنی که‌وره‌.

٤٢٩٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَبِرَسُولِهِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَصَامَ رَمَضَانَ كَانَ حَقًّا عَلَى اللَّهِ أَنْ يُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، جَاهِدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ جَلَسَ فِي أَرْضِهِ الَّتِي وَلَدَ فِيهَا، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفَلَا نُبَشِّرُ النَّاسَ؟ قَالَ: إِنَّ فِي الْجَنَّةِ مِائَةَ دَرَجَةٍ أَعَدَّهَا اللَّهُ لِلْمُجَاهِدِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مَا بَيْنَ

الدَّرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، فَإِذَا سَأَلْتُمُ اللَّهَ فَاسْأَلُوهُ الْفَرْدَوْسَ، فَإِنَّهُ أَوْسَطُ الْجَنَّةِ وَأَعْلَى الْجَنَّةِ، أَرَأَاهُ، قَالَ: فَوْقَهُ عَرْشُ الرَّحْمَنِ، وَمِنْهُ تَفَجَّرُ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ هُنَا وَالترمذی فی الْجَنَّةِ ^(١):

ئەبو هورەیره (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: هەر کەسێ باوەر بە خوداو پیڤه‌مبەری خودا بکاو، نوێژ بکاو، رۆژووی رەمەزان بگرت، دەبی بە مال لەسەر خودا کە بیباتە ناو بەهەشتەوه، ئیتر چی لە مالی خۆیدا دابنیشی، لەو ولاتە ی کە لەوی لە دایک بوو، یا بپروا بۆ خەبات و کۆشش لە رێگە ی خودادا. یارانێ حەزەرەتیش (دروودی خودای لەسەربێ): گوئیان: ئە ی پیڤه‌مبەری خودا! با ئەم مرثە خوێشە بدەین بە هەموو کەسێ. فەرمووی: ئاخەر بزانن کە سەد پایە ی بەرزو بەرێز هەیە لە بەهەشتا خودا نامادە ی کردوون بۆ ئەو کەسانە کە خەبات دەکێن و کۆشش دەکەن لە رێگە ی خودادا، نیوانی ئەم پایە هەتا ئەو پایە بەقە ی نیوانی عەردو ئاسمان لەیەک دوورن، جا کاتێ لە خودا داواتان کرد داوا ی فێرەوسی ئی بکەن چونکە هەم نایابترین و... وا دەزانم فەرمووشی: هەم بلندترینی شوینی بەهەشتە فەرمووی: لە ژوور ئەویشەوه تەخت و بارەگای خودای میهرەبانە، لەویوه رووبارەکانی بەهەشت هەلدەقولین (ب/ت).

٤٢٩٨- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: تَضَمَّنَ اللَّهُ لِمَنْ خَرَجَ فِي سَبِيلِهِ لَا يُخْرِجُهُ إِلَّا جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَإِيمَانًا بِي وَتَصَدِيقًا بِرُسُلِي فَهُوَ عَلَى ضَامِنٍ أَنْ أَذْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ أَرْجِعَهُ إِلَى مَسْكِنِهِ الَّذِي خَرَجَ مِنْهُ نَائِلًا مَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ أَوْ غَنِيمَةٍ وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا مِنْ كَلِمٍ يُكَلِّمُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِلَّا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كَهَيْئَتِهِ حِينَ كَلِمٍ، لَوْثُهُ لَوْثُ دَمٍ وَرِيحُهُ مِثْلُ الَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوْ لَا أَنْ يَشُقَّ عَلَى الْمُسْلِمِينَ مَا قَعَدْتُ خِلَافَ سَرِيَّةٍ تَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَبَدًا وَلَكِنْ لَا أَجِدُ سَعَةً فَأَحْمِلُهُمْ وَلَا يَجِدُونَ سَعَةً وَيَشُقُّ عَلَيْهِمْ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنِّي وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أَلِّي أَغْزُو فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَقْتُلُ

(١) بخاري. جهاد: ٢٧٩٠ ، ٧٤٢٣.

ثُمَّ أَغْزَوْ فَاُقْتُلْ ثُمَّ أَغْزَوْ فَاُقْتُلْ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَابْنُ خَرِيٍّ وَلَفْظُهُ : وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوَدِدْتُ أَنِّي أَقْتُلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَأَحْيَا ثُمَّ أَقْتُلُ فَأَحْيَا ثُمَّ أَقْتُلُ (٢).

دیسان ئەو (خودای ئازادی بن) فەرمووی: پیغەمبەر (درویدی خودای لەسەربن) دەفەرمووی: کەسێ بپروا بۆ خەبات و غەزاو تیکۆشان لەرێی خودادا خودا بۆ خۆی دەبێ بە دەستەبەر (زامن)ی و، دەفەرمووی: خۆم کەفیلی ئەوم کە یەکی لەم دوو خەلاتە گەورەیی پێ بدەم: یا بیبەمە ناو بەهەشت، یا بیبەمەو بۆ شوینی خۆی لەگەڵ ئەو هەموو پاداشی گەورەو تالانییە زۆرە کە دەستی دەکەوێ! بەمەرجێ ئەو تیکۆشەرە کە دەچێ بۆ ئەو غەزاو کۆششە مەبەستی تەنیا رەزامەندی خودایی و باوەڕو ئیمانی بە من و پیغەمبەرانێ من هەبێ، بەو کەسە کە گیانی موحەممەدی بەدەستە، دیارە کە یەزدانی پاکە، هەر کەسێ لە رێی خودادا زامار بکری لە رۆژی قیامەتا کە دێ بۆ دیوانی خودا زامەکە ی تازەو نوێیە وەکۆو تازە ئەو دەمە زامار کرابێ ئاوا، لەسەر هەمان شیوەیە، رەنگەکە ی سووری تیلیقییە، وەکۆو خوینی ئاسایی، بەلام بۆنەکە ی بۆنی میسکە.

بەو کەسە گیانی موحەممەدی بە دەستە (درویدی خودای لەسەربن) دەترسم کە موسوڵمانان تووشی رەنج و سەخڵەتی بن ئەگینا ئەگەر لەبەر ئەوە نەبواوە ئەو لەگەڵ هەموو تاقمە موسوڵمانێکا کە دەچن بۆ غەزاو خەبات خۆشم لەگەڵیان دەچووم، بەلام ئەمە ناکرێ: چونکە نە خۆم ئەو تواناییەم هەیە کە وولایخی سواری بۆ هەموویان پەیدا بکەم و، نە خوشیان ئەو دەستەیان دەپروا، لەهەمان کاتدا زۆریش بە زەحمەتی دەزان و لە شانیا گرانە ئەگەر من بچم بۆ غەزاو ئەوان نەین! بەو خودایە کە گیانی موحەممەدی لە دەستدایە، بە حەزی دڵ پەر بە دڵ حەزەدەکەم کە لە رێگە ی خودادا بچم بۆ غەزاو لەو غەزایەدا بکوژریم، دیسان زیندوو بچمەو و بچمەو بۆ غەزاو هەمدیسان بکوژریمەو،

(٢) تجرید / ١ / ٥٥ رەقم: ٣٤ - ٣٦ ، ٢٧٨٧ ، ٢٧٩٧ ، ٢٩٧٢ ، ٣١٢٣ ، ٧٢٢٦ ، ٧٢٢٧ ، ٧٤٦٣ ، ٧٤٥٤ . مسلم.

هه‌م‌دیسان زیندوو بېمه‌وهو بچمه‌وه بو غه‌زاو هه‌م‌دیسان بکوژیمه‌وه! (ش) گفته‌ی (لفظ)ی بوخاری ئاوايه: به‌و که‌سه که گیانی موچه‌مه‌دی وا له‌ده‌ستا، پر به دال حه‌زده‌که‌م که له ریگه‌ی خودادا بکوژیم و له‌پاشا زیندوو بېمه‌وهو دیسان بکوژیمه‌وهو، هه‌م‌دیس زیندوو بېمه‌وهو هه‌م‌دیس بکوژیمه‌وهو، هه‌م‌دیس زیندوو بېمه‌وهو هه‌م‌دیسانه‌وه جارێکی تریش بکوژیمه‌وه!

٤٢٩٩- وَعَنْهُ قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا يَغْدِلُ الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؟ قَالَ: لَا تَسْتَطِيعُونَهُ، فَأَعَادُوا عَلَيْهِ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا كُلُّ ذَلِكَ يَقُولُ لَا تَسْتَطِيعُونَهُ، وَقَالَ فِي الثَّلَاثَةِ: مَثَلُ الْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ الصَّائِمِ الْقَائِمِ الْقَانِتِ بآيَاتِ اللَّهِ لَا يَفْتَرُ مِنْ صَلَاةٍ وَلَا صِيَامٍ حَتَّى يَرْجِعَ الْمُجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ تَعَالَى^(٣):

دیسان ئهو (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: گو‌ترا: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! چی هاوتای خهبات و تیکۆشان له ریگای خودای گه‌وره‌دا ده‌کا؟ فه‌رمووی: ئه‌وه به ئیوه‌ نا‌کرێ دوو‌جار یا سێ جار ئه‌م پرسیاره‌یان لی‌کرده‌وه، هه‌ر ده‌یفه‌رموو: ئه‌وه به ئیوه‌ نا‌کرێ له جاری سییه‌ما فه‌رمووی: وینه‌ی که‌سێ له ریگه‌ی خودادا بچێ بو خهبات و کو‌شش و بیی به تیکۆشه‌ر له ریگه‌ی خودادا وه‌ک وینه‌ی ئه‌و که‌سه وایه که هه‌تا ئه‌و ده‌که‌پیته‌وه بو جیگه‌ی خو‌ی ئه‌ویش سه‌رو م‌ر هه‌ر نو‌یژ ب‌کاو هه‌میشه به‌رو‌ژوو بێ و یه‌ک ده‌م چیه‌ له نو‌یژو رو‌ژوو سارد نه‌بیته‌وه، وه ره‌فتاریش به ئایه‌ته‌کانی قورئان ب‌کا (ش/ت/ن).

٤٣٠٠- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَقَابُ قَوْسٍ فِي الْجَنَّةِ خَيْرٌ مِمَّا تَطْلُعُ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَتَغْرُبُ. وَقَالَ: لَفْدَوْةٌ أَوْ رَوْحَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِمَّا تَطْلُعُ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَتَغْرُبُ. رَوَاهُمَا الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبُو دَاوُدَ^(٤):

^(٣) تجرید/ ٣/ ٢٧٩ رقم: ١١٤٦ = ٢٧٨٥ + ١١٤٨ = ٢٧٨٧ فتح الباري شرح صحيح البخاري. مسلم.

جهاد: ٤٨٤٦. ترمذی. جهاد: ١٦١٩ تحفة الأشراف: ١٢٧٩١.

^(٤) تجرید/ ٣/ ٢٨٢ رقم/ ١١٥٠ = ٢٧٩٢ ، ٢٧٩٦ ، ٦٧٦٨. مسلم. جهاد: ٤٨٥٤ ، ٤٨٥٠ - ٤٨٥٥. نسائي.

جهاد: ٣١٨ ، ٣١٩٩.

دیسان فەرمووی: پیڤه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ) فەرمووی: به‌قه‌ی جێ
که‌وانی له‌ به‌هه‌شتا له‌ هه‌موو جیهان باشتەر. وه‌ فەرمووشی (دروودی خودای
له‌سەربێ): تاقی کۆشش و تیکۆشان له‌ ریگه‌ی خودادا (چی تاقی به‌یانی بێ و
چی تاقی ئیواری بێ) له‌هه‌موو سامان و مولکی جیهان چاکتره‌! (ش/ت/ن).

٤٣٠١- وللبخاري والترمذي: وَلَوْ أَنَّ امْرَأَةً مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ اطَّلَعَتْ إِلَى أَهْلِ
الْأَرْضِ لَأَضَاءَتْ مَا بَيْنَهُمَا وَلَمَلَأَتْهُ رِيحًا، وَكَتَبَتْهَا عَلَى رَأْسِهَا خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا
فِيهَا^(٥).

حه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سەربێ) ده‌فه‌رمووی: ئه‌گەر بێتوو ئافره‌تی (له‌
دانیشتوانی به‌هه‌شت) خۆی نیشانی دانیشتوانی سه‌ر زه‌وی بدا له‌به‌ر
شه‌وقی ئه‌و نیوانی به‌هه‌شت و زه‌وی هه‌مووی روشن ده‌بیته‌وه‌ و پیری ده‌بی له‌
بۆن و به‌رامه‌ی خۆش! سه‌رپۆشی سه‌ری ژنی به‌هه‌شتی باشتەر له‌ جیهان و
هه‌رچی له‌ جیهاندا هه‌یه‌ (ب/ت).

٤٣٠٢- وَسُئِلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَيُّ النَّاسِ أَفْضَلُ؟ فَقَالَ: مُؤْمِنٌ يُجَاهِدُ فِي
سَبِيلِ اللَّهِ بِمَالِهِ وَنَفْسِهِ، قَالُوا: ثُمَّ مَنْ؟ قَالَ: مُؤْمِنٌ فِي شِجْبٍ مِنَ الشَّعَابِ يَتَّقِي اللَّهَ
وَيَدْعُ النَّاسَ مِنْ شَرِّهِ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ (رَضْوَانُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَيْهِمْ وَعَلَى الْمُؤَلِّفِ)^(٦).

پرسیار کرا له‌ پیڤه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ): چاکترین که‌س کێیه‌؟
فه‌رمووی: ئه‌و موسوڵمانه‌ی که‌ به‌ گیان و سامان، به‌ سه‌رو به‌ مال له‌ ریگه‌ی
خودادا تی ده‌کۆشی گوتیان: ئه‌ی دوا ی ئه‌و کێ چاکترینه‌؟ فه‌رمووی: ئه‌و
موسوڵمانه‌ی که‌ له‌ په‌نایه‌کا خودای خۆی به‌ جوانی ده‌په‌رستێ، وه‌ له‌
خودای گه‌وره‌ ده‌ترسێ و ئازاری که‌س نادا. (ش/د/ت/ن - ره‌زای خویان ئی بێ).

^(٥) تجرید = مختصر صحيح البخاري / ٣ / ٢٨٣ رقم: ١١٥٢ = ٢٧٩٦ فتح الباري شرح صحيح البخاري.

^(٦) تجرید / ٣ / ٢٨٠ رقم: ١١٤٧ ، ٢٧٨٦ ، ٦٤٩٤ = فتح الباري. مسلم. جهاد: ٤٨٦٣ - ٤٨٦٨. أبو داود.

جهاد: ٢٤٨٥. ترمذي: جهاد: ١٦٦٠. نسائي. جهاد: ٣١٠٥. ابن ماجه. فتن: ٣٩٧٨.

٤٣٠٣- وللشيخين: يَضْحَكُ اللَّهُ إِلَى رَجُلَيْنِ يَقْتُلُ أَحَدُهُمَا الْآخَرَ يَدْخُلَانِ الْجَنَّةَ، يُقَاتِلُ هَذَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلُ، ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَى الْقَاتِلِ فَيُسْتَشْهِدُ^(٧):

حه‌زه‌ت (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: کارى ئەم دوو پیاوه ئەوه‌نده سه‌یرو عه‌نتیکه‌یه خودای گه‌وره بو‌ خو‌ی پیکه‌نینی پێیان دئی، ئەوه‌نده که‌یفی به‌ کاره‌که‌یان دئی، یه‌کیکیان ئەه‌وی تریان ده‌کوژئی، که‌چی هه‌ردووکیشیان ده‌چنه‌ به‌هه‌شت! له‌ پێشا یه‌که‌میان له‌ رینگه‌ی خودادا ده‌جه‌نگی هه‌تا به‌ ده‌ستی ئەویتریان ده‌کوژئی، له‌پاشا بکوژه‌که‌ش ته‌وبه‌ ده‌کاو خودا په‌شیمانی ئی گیرا ده‌کاو ئەه‌ویش شه‌هید ده‌کری و له‌ ئەنجامدا کوژراوی یه‌که‌م و بکوژه‌که‌ی (که‌ ئەه‌ویش شه‌هید ده‌کری و) هه‌ردوو لا پیکه‌وه ده‌چنه‌ به‌هه‌شت! (ش).

٤٣٠٤- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَهُ: يَا أَبَا سَعِيدٍ مَنْ رَضِيَ بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، فَعَجِبَ لَهَا أَبُو سَعِيدٍ فَقَالَ: أَعِدْهَا عَلَيَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَفَعَلَ، ثُمَّ قَالَ: وَأُخْرَى يُرْفَعُ بِهَا الْعَبْدُ مِائَةً دَرَجَةً فِي الْجَنَّةِ مَا بَيْنَ كُلِّ دَرَجَتَيْنِ كَمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ، قَالَ: وَمَا هِيَ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، الْجِهَادُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ^(٨):

ئەبو سه‌عه‌یدی خوریدی (خودای ئی‌رازی بن) فه‌رمووی: پێغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی پێم: ئەه‌ی ئەبو سه‌عه‌ید! ئەه‌وی خودا به‌ خودای خو‌ی بزانی و ئیسلام به‌ ئایینی خو‌ی دابنێ و موچه‌مه‌د به‌ پێغه‌مبه‌ری خو‌ی قه‌بوول بکا ئیتر به‌هه‌شت بو‌ خو‌ی مسۆگه‌ر ده‌کا! گو‌تی: منیش ئەم فه‌رمایشته‌م زۆر به‌لاوه‌ خو‌ش و دلگیر بوو، عه‌رزیم کرد: ئەه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا! بۆم دووباره‌ بکه‌ره‌وه، ئەه‌ویش دووباره‌ی کرده‌وه بۆم، ئەنجا فه‌رمووی: به‌لام پایه‌یه‌کی تریش هه‌یه، به‌نده‌ له‌ به‌هه‌شتا سه‌د پله‌ پێی به‌رز ده‌بیته‌وه که‌ نیوانی هه‌موو

(٧) بخاري. جهاد (تجريد / ٣ / ٢٩٣ رقم: ١١٦٢ = ٢٨٢٦. مسلم. جهاد: ٤٨٧١).

(٨) مسلم. جهاد: ٤٨٥٦. نسائي. جهاد: ٣١٣١ تحفة الأشراف: ٤١١٢.

دو پله‌یه‌کی به قه‌د نیوانی ئاسمان و زه‌وی ده‌بی! گوتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! نه‌وه چیه‌ی؟ فه‌رموی: نه‌وه کوشش و تیځوښان و خه‌بات گپړانه له ریځه‌ی خودادا، دوو جار نه‌م وشه پیروزه‌ی دووباره کرده‌وه (م/ن).

٤٣٠٥- ولایې داود: ثَلَاثَةٌ كُلُّهُمْ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: رَجُلٌ خَرَجَ غَازِيَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُ فَيُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ يَرُدَّهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ وَغَنِيمَةٍ، وَرَجُلٌ رَاحَ إِلَى الْمَسْجِدِ فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ حَتَّى يَتَوَفَّاهُ فَيُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ أَوْ يَرُدَّهُ بِمَا نَالَ مِنْ أَجْرٍ وَغَنِيمَةٍ، وَرَجُلٌ دَخَلَ بَيْتَهُ بِسَلَامٍ فَهُوَ ضَامِنٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ^(٩):

حه‌زرت (د یوودی خودای له‌سره‌ی) ده‌فه‌رموی: نه‌م سی که‌سه خودای که‌وره و سه‌روه بۆ خوی زامنیا‌نه: یه‌که‌م: نه‌و پیاوه‌ی ده‌چی بۆ غه‌زا بۆ ره‌زای خودا، نه‌وه خودا ده‌بی به‌که‌فیل و ده‌سته‌به‌ری: یا گیانی و ه‌رده‌گری و ده‌یباته‌وه بۆ لای خوی و ده‌یباته‌ به‌ه‌شت، یا به‌ پاداش و به‌ش و باره‌و تالانیکی باشه‌وه ده‌یباته‌وه بۆ جیگه‌ی خوی، دووه‌م: نه‌و پیاوه‌ی که‌ هاموشوی مزگه‌وت ده‌کا، بۆ خوا په‌رستی، یا بۆ دهرس خویندن و دهرس گوته‌وه نه‌وه نه‌ویش خودا ده‌بی به‌که‌فیل و زامن و ده‌سته‌به‌ری: یا گیانی و ه‌رده‌گری و ده‌یباته‌وه بۆ لای خوی و ده‌یباته‌ به‌ه‌شت یا به‌ پاداش و به‌ش و باره‌و تالانیکی باشه‌وه ده‌یباته‌وه بۆ جیگه‌ی خوی، سییه‌م: نه‌و پیاوه‌ی که‌ به‌بی وه‌ی و به‌بی وه‌زن و نازار بجیته‌وه مالی خوی نه‌وه خودا ده‌سته‌به‌ری نه‌ویش ده‌کا و نه‌ویش له‌ نامانی خودادایه. (د- سند صالح).

٤٣٠٦- و لمسلم وأبي داود والنسائي: مَا مِنْ غَازِيَةٍ أَوْ سَرِيَّةٍ تُغْزَوُ فَتَغْنَمُ وَتَسْلَمُ إِلَّا كَانُوا قَدْ تَعَجَّلُوا ثَلَاثِي أَجُورِهِمْ. وَمَا مِنْ غَازِيَةٍ أَوْ سَرِيَّةٍ تُخْفِقُ وَتُصَابُ إِلَّا تَمَّ أَجُورُهُمْ^(١٠):

^(٩) زوآه أبو داود بسند صالح. (شرحه)

^(١٠) مسلم. جهاد: ٤٩٠٢، ٤٩٠٣، أبو داود. جهاد: ٢٤٩٧. نسائي. جهاد: ٣١٢٥. ابن ماجه، جهاد:

حەزرىت (دېۋىدى خۇداى لەسەرىن) دىفەرمۇي: ھەر كۆمەلە موسولماننى (كەم بن يا زۆر) بىچن بۇ غەزايى و، لەو غەزايەدا تالانىان دەست بىكەيى، بەلام بەيى زيان، بە سەلامەتى بىگەرپىنەو ۋە پىشەكى دوو سىيەكى پاداشى خۇيان ۋەرگرتوۋ، خۇ ئەگەر ۋەو كۆمەلە سەرنەكەوتن و پىكران و لىدران ۋەو پاداشى تەواويان بۇ حلىب دىكرى (م/د/ن).

۴۳۰۷- و للبخاري والنسائي والترمذي: مَا اغْبُرْتُ قَدَمًا عَبْدٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَمَسَّهُ النَّارُ^(۱۱):

حەزرىت (دېۋىدى خۇداى لەسەرىن) دىفەرمۇي: ۋەو بەندەيەى بۇ رەزاي خۇدا قاچەكانى خۇلاۋى بىن (ۋەك ۋەو بىچى بۇ نوپىشى ھەينى و لە رى تەپو تۆزە پىيى يا لە خۇي بىنىشى، يا ۋەك ۋەو بىچى بۇ غەزاو پىيى تۆزاۋى بىيى) ئىتر ئاگرى دۆزەخ چەشكەى ئاكا (ب/ن).

۴۳۰۸- وللمزمذي: لَا يَلِجُ النَّارَ رَجُلٌ بَكَى مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ حَتَّى يَغُودَ اللَّبَنُ فِي الصَّرْعِ، وَلَا يَجْتَمِعُ غُبَارٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَدُخَانٌ جَهَنَّمَ^(۱۲):

حەزرىت (دېۋىدى خۇداى لەسەرىن) دىفەرمۇي: ۋەكەسەى ترسى خۇداى لە دلدا بى و دللى گەرم بىي و لە ترسى خۇدا بگرى ئاچىتە ئاۋ دۆزەخ، ۋەك چۆن شىرى كە دۇشرا ئاچىتەو ۋە ئاۋ گوانى ئازەلەكە ئاۋا، ھەرۋەھا گەردى رىگەى خۇداۋ چىرو دوۋكەلى دۆزەخىش قەت يەك ئاگرىن واتە: ۋەوئى تۆزى رىگەۋبانى خەبات و غەزاي ئى بىنىشى، دوۋكەلى دۆزەخ ئاچى بەسەرىدا(ت).

۴۳۰۹- له تەفسىرى سوورەتى مومتەحىنەدا رۆيشت فەرموۋەدى يەكەم، حەدىثەكەى ئىمامى عەلى و نامەكەى حاطب^(۱۳).

۴۳۱۰- وللشيعين والترمذي: وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ^(۱۴):

^(۱۱) بخاري. جهاد: ۲۸۱۱.

^(۱۲) سكت عن درجته الشارح.

^(۱۳) تقدم برقم: ۱/ ۴۱۶۲. مجلد سابع. تسلسل/ ۴۲.

حه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموئ: بزانی که‌وا به‌هه‌شت واه سای شمشیردا (ش/ت).

٤٣١١- ولمسلم وأبی داود والنسائي: مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَغْزُ وَلَمْ يُحَدِّثْ بِهٖ نَفْسَهُ مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نِفَاقٍ^(١٥).

حه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموئ: ئه‌وه‌ی بمری و غه‌زای نه‌کردبئ و له‌ دلئیشه‌وه له‌ ژيانیدا به‌ته‌مای غه‌زا نه‌بووبئ ئه‌وه که‌ ده‌مرئ ره‌گیکی مونا‌فیکی تیا‌یه! (م/د/ن).

٤٣١٢- ولمسلم وأبی داود: لَا يَجْتَمِعُ كَافِرٌ وَقَاتِلُهُ فِي النَّارِ أَبَدًا^(*).

٤٣١٣- عَنْ أُمِّ حَرَامٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: أَتَانَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمًا فَقَالَ عِنْدَنَا فَاسْتَقِظَ وَهُوَ يَضْحَكُ، فَقُلْتُ: مَا يَضْحَكُكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ يَا أَبَا أُمِّ؟ قَالَ: أَرَيْتُ قَوْمًا مِنْ أُمَّتِي يَرَكِبُونَ ظَهَرَ الْبَحْرِ كَالْمُلُوكِ عَلَى الْأَسِيرَةِ، فَقُلْتُ: اذْغُ اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ، قَالَ: فَإِنَّكَ مِنْهُمْ، ثُمَّ نَامَ فَاسْتَقِظَ أَيْضًا وَهُوَ يَضْحَكُ فَسَأَلْتُهُ فَقَالَ مِثْلَ مَقَالَتِهِ، فَقُلْتُ: اذْغُ اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَنِي مِنْهُمْ، قَالَ: أَنْتِ مِنَ الْأَوَّلِينَ، قَالَ: فَتَزَوَّجَهَا عَبْدًا بِنُ الصَّامِتِ بَعْدَ فُغْزَا بِهَا فِي الْبَحْرِ فَحَمَلَهَا مَعَهُ فَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ قُرْبَتْ لَهَا بَغْلَةً فَرَكِبَتْهَا فَصَرَ عَنَّا فَمَاتَتْ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(١٦).

ئوممو حه‌رام (ره‌زای خودای ئا بن) فه‌رموئ: روژئ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) هات بو مالمان، وه له‌ مائی ئیمه‌ سه‌ر خه‌وی نیوه‌پوئ شکان، کاتی خه‌به‌ری بووه‌ پئ ده‌که‌نی. گوتم: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! باوک و دایکم

(١٤) مسلم. جهاد: ٤٨٩٣. ترمذی. جهاد: ١٦٥٩.

(١٥) مسلم. جهاد: ٤٩٠٨. أبو داؤد. جهاد: ٢٥٠٢. نسائی. جهاد: ٢٠٩٧ تحفة / ١٢٥٦٧.

(*) پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموئ: (خودا نه‌ناس و ئه‌وه‌ی ده‌یکوژئ ئه‌م دوو که‌سه‌ قه‌ت له‌ دۆزه‌خدا کو نابنه‌وه).

(١٦) مسلم. جهاد: ٤٨٧٢، ٤٨٧٣. أبو داؤد. جهاد: ٢٤٩٥.

(١٧) بخاری. جهاد: ٢٧٨٨، ٢٧٨٩، ٦٢٨٢، ٦٢٨٣، ٧٠٠١. مسلم. جهاد: ٤٩١١. أبو داؤد. جهاد: ٢٤٩١.

ترمذی. جهاد: ٢٤٩١. نسائی. جهاد: ١٦٤٥.

بەقوربانت بن بۆچی پێ دەکەنی؟ فەرمووی: لەخەوما کۆمەڵی لە گەلی خۆم دی، سواری پشستی ئەم دەریایە دەبن، شوین و جیگەیان ئەوەندە باش و خوش و ئاوەدانە دەلێی پاشان لەسەر تەخت و قەنەفەیی شاھانە دانیشتون. منیش گوتم: لە خودا داوا بکە بەمکا بە یەکی لەم چینهی ئۆمەتت، فەرمووی: تۆ لەوانیت! جا دیسان حەزەت (دروودی خودای لەسەری) سەری نایەو و خەوتەو کە هەلسایەو دیسان پێ دەکەنی، کە پرسیارم ئی کردەو هەمان وەلامی پیشووی دامەو، گوتم: لە خودا بپارێرەو کە بەمکا بە یەکی لەوانە فەرمووی: تۆ لە دەستەیی یەکەمیت! قسە گێڕەرەو دەلی: لە پاشا عوبادەیی کورپی صامیت ئوممو حەرام مارە دەکا و لە دەریاوە بردی بۆ غەزا، کاتی ھاتەو و گەرایەو ھێستەرە ماچەییەکیان بۆیەر کە سواری ھێستەرە بوو ھێستەرە کە گلاندی و کەوتە خوارەو و مردو بە پیی دوو عاکەیی پیغەمبەر کە بۆیی کرد شەھید بوو (ش/د/ت/ن).

٤٣١٤- وَعَنْهَا عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْمَائِدُ فِي الْبَحْرِ الَّذِي يُصْبِيهِ الْقَيْءُ لَهُ أَجْرُ شَهِيدٍ وَالْفَرْقُ لَهُ أَجْرُ شَهِيدَيْنِ : رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (١٨):

دیسان فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەری) فەرمووی: ئەو کەسەیی لە دەریادا تووشی سەرە خوێ دەبی و دەرشیقەو پاداشی شەھیدیکی بۆ ھەیە، و ئەو کەسەیی لە ئاودا دەخنکی پاداشی دوو شەھیدی بۆ ھەیە (د-س/صالح).

٤٣١٥- وَلِلرَّمْزِي وَالنَّسَائِي: مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مِنْ رَجُلٍ مُسْلِمٍ فُوقَ نَاقَةٍ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ (١٩):

پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەری) دەفەرمووی: ھەر پیاویکی موسولمان ئەوەندەیی و شتر دۆشینێ جەنگ بکا بۆ رەزای خودا بەھەشتی بۆ مسوگەر دەبی! (ت/ن:س/ح).

(١٨) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِسَنَدٍ صَالِحٍ (شرحه).

(١٩) ترمذی والنسائی بسند حسن (شرحه).

٤٣١٦- ولهما أيضاً: وَمَنْ شَابَ شَيْبَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَانَتْ لَهُ نُورًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ^(٢٠):

حهزهرهت (دروودی خودای لهسهرین) دهفهرمووی: ههر کهسێ له رێگهی خودادا چهند تهلێ له مووی سهرو ریشی سپی ببێ له روژی قیامهتدا بۆی دهبی به نوورا! (ت/ن-س/ص).

٤٣١٧- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَلَا أَخْبِرُكُمْ بِخَيْرِ النَّاسِ؟ رَجُلٌ مُنْسِكٌ يَعْنَانِ فَرَسِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ أَلَا أَخْبِرُكُمْ بِالَّذِي يَتْلُوهُ؟ رَجُلٌ مُعْتَزِلٌ فِي غَنِيمَةٍ لَهُ يُؤَدِّي حَقَّ اللَّهِ فِيهَا أَلَا أَخْبِرُكُمْ بِشَرِّ النَّاسِ؟ رَجُلٌ يُسْأَلُ بِاللَّهِ وَلَا يُعْطَى بِهِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ^(٢١):

ئیبینو عههباس (خودایان ئی رازی بن) فهرمووی: پیغهمبهر (دروودی خودای لهسهرین) فهرمووی: ئهدی با پیتان بلیم که باشتین کهس کییه؟ ئهو پیاوهیه که ههمیشه جلّهوی ماینهکهی به دهستییهوهیه وهموو کاتێ ئامادهیه بۆ تیکۆشان له رێگهی خودادا، ئهدی با پیتان بلیم له دواي ئهو کیی تر باشه؟ ئهو پیاوهیه که له پهنایهکا رانۆچکهیهکی ههیه، واته: چهن سهری بزنی مهپری ههیه، مافی خودایان ئی دهاو ههقی خودایان لهسهر ناچوینێ! ئهدی با پیتان بلیم که بهدترین کهسیش کییه؟ ئهو کهسهیه که به خاتری خودا داواي شتی ئی دهکهن و ئهو شتهشی ههیهو خاتری خودا ناگری و شتهکه نادات! (ت/م).

٤٣١٨- وَمَا قَالَتْ نَفْسُ رَجُلٍ إِلَى الْعُزْلَةِ فَسَأَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْهَا، فَقَالَ: لَا تَفْعَلْ فَإِنَّ مَقَامَ أَحَدِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ سَبْعِينَ عَامًا. أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ الْجَنَّةَ؟ اغْزُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، مَنْ قَاتَلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فُورًا نَاقَةً وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(٢٢):

^(٢٠) ترمذی والنسائی بسند حسن (شرحه).

^(٢١) مسلم. جهاد: ٤٨٦٢ - ٤٨٦٨.

^(٢٢) بسند حسن (شرحه).

ده‌گیرنه‌وه: پیاوئ ده‌بی، چه‌زی له‌گۆشه‌گیری ده‌بی، له‌و باره‌وه له‌ پی‌غه‌مبەر (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌پرسی، ده‌فه‌رموئ: نه‌که‌ی! چونکه‌ تا‌قه‌ یه‌ک هه‌لۆیستی ئیوه‌ له‌ ری‌ی خودادا له‌ چه‌فتا سا‌ل نو‌یژێ ماله‌وه‌تان خ‌ی‌ری زیاتره‌. ئه‌دی ئیوه‌ چه‌زنا‌که‌ن که‌ خودا لی‌تان خو‌ش بی‌ و بتان‌خاته‌ به‌هه‌شته‌وه؟ ده‌ی که‌ چه‌ز له‌وه‌ ده‌که‌ن له‌ ری‌ی خودادا غه‌زا بکه‌ن! ئه‌وه‌ی به‌قه‌ی حوشت‌ری بدو‌شری، له‌ ری‌ی خودادا جه‌نگ بکا به‌هه‌شتی بو‌ مسو‌گهر ده‌بی (ت-س/ح).

روون کردنه‌وه‌یی:

۱- زانا‌کان ده‌فه‌رموون: وشه‌ی (فی سبیل اللّٰه) جگه‌ له‌ غه‌زاو خه‌بات‌گیران بو‌ ره‌زای خودا زو‌ر شتی تری باش ده‌گری‌ته‌وه‌، وه‌ک رو‌ژوو، خ‌ی‌رکردن، چوون بو‌ نو‌یژێ هه‌ینی، وی‌لبوون به‌ شو‌ین زانستا. هه‌روا ده‌لین: وشه‌ی (اغبرت قدامه‌) یا (فی شِعبٍ مِنَ الشَّعَابِ) و ئه‌مانه‌ بو‌ نموونه‌ و میثاله‌ بو‌ مه‌رج و قه‌ید نییه‌.

۲- زو‌رکه‌س له‌ ناحه‌زانی ئیسلام و پی‌ هه‌ل‌خه‌له‌تاوه‌کانیان ده‌لین: گوا‌یه‌ ئیسلام شه‌ر په‌رسته‌و چه‌زی له‌ جه‌نگ و هه‌رایه‌و ئیسلام به‌ زه‌بری تیرو شیر بلا‌و بو‌ته‌وه‌ نه‌ک به‌ هی‌زی فیکرو بیر! ئه‌مه‌ قسه‌یه‌کی زه‌هراوییه‌و درو‌یه‌کی په‌تییه‌. چونکه‌ وه‌ک خودا له‌ قورئانا به‌ چه‌ز ره‌ت ده‌فه‌رموئ:

{قُلْ مَا كُنْتُ بِدْعًا مِّنَ الرُّسُلِ} (۹/۴۶).

واته‌ ئه‌ی مو‌حه‌مه‌د! بفه‌رموو به‌ وانه‌ی که‌ داوا‌ی مو‌ع‌ج‌یزه‌ی نا شایسته‌ت لی‌ ده‌که‌ن، یا ده‌لین دینه‌که‌ی تو‌ ئه‌مه‌ی وایه‌و ئه‌وه‌ی وایه‌ له‌ وه‌لامی ئه‌وانه‌دا بفه‌رموو: من یه‌که‌م پی‌غه‌مبەر نیم له‌سه‌ر رووی زه‌وی که‌ له‌ خو‌مه‌وه‌ شتی ناب‌ه‌جا دابه‌ینم، ره‌وشت و ره‌فتار و کردار و حال‌م وه‌ک ه‌ی پی‌غه‌مبەر‌ه‌کانی پی‌ش خو‌مه‌. که‌سێ به‌ وردی ته‌ماشای ته‌ورات بکا که‌ به‌لای

گاۋرو جوۋولەكەۋە نامەيەكى پىرۋزەو فەرمايشت و سرووشى خودايە، دلى دەۋەستى، مووى لەشى قەف رادەۋەستى، كە دەبىنى چۇن چۇنى تەۋرات بەۋ پەرى دل رەقى و بى باكيىەۋە فرمان دەدا بە جەنگاۋەرەكان كە ئەۋ دى و شارو ۋلاتەى دەيگرن دارو بەردو خانوو مال و گياندارو بى گيان و مروڤو ۋەلسى ھەموو بەسەر يەكا بسووتىنن و رەحميان پى ئەكەن. لە زەمىنەى واقىعیشدا (نەك لە زەمىنەى خەيال پلاۋدا) با تەماشاي شەپ فروشى و بى رەحمى و بى وىژدانى گاۋرەكان بكەين، دەبى پەپرەۋانى چى ئاينىكى تر بە قەد پەپرەۋانى عيسا خويىنى ناھەقيان لەسەر رووى زەۋى رژاندبى، مالى خەلكى بى تاۋانيان لە خويان و لە خەلكى تىرىش وىران كىرەبى، بە بەرچاۋى ئەم چىنەى ئىمەۋە دوو جەنگى ھەرە گەۋرەيان بەرپا كىردوۋە، بە سەدان جەنگى بچكۆلەۋ گەۋرەى تىريان لە ھەموو لايى ھەلگىرساندوۋە، لە جەزائىر، لە مىصر، لە ئەرتىريا، لە ئەفغانىستان، لە يەمەن، لە كۇريا، لە قىتنام، لە ھەموو لايى، كۆى زەۋى بەھۆى ئەۋانەۋە بوۋە بە كۈنە مشكى قانگىدراۋ، لە ھەموو لايى خويان و نۆكەرە ئەلقە بە گويىكانيان شەپ ھەرا دروست دەكەن بە ھەزاران گۈندو شارو ۋلاتى تيا سووتاۋ تيا دەسووتى، بە مليۋنەھا مروڤى بى تاۋان و ژن و منال و پىرو زىندەۋەريان كوشت و سووتاندو برژاند بە ھەزاران مزگەۋت و خانەى خودايان رمان و سووتاند، ئايا ئەمەى كە ئەم گاۋرانە دەيكەن تەنفىزى ئايەتەكەى ئىنجىلە كە دەلى: (من ضربك على خدك اليمين فادر لە خدك اليسر) يا خويان مەشموول نىن بە مەفعوول و حوكمى ئەم ئايەتەۋ ئەم ئايەتەيان كىردوۋە بە دەرزى زەھرو دەيدەن لە مېشك و دلى ئەۋ گەل و كەسانەى كە دەيانەۋى مەردانە دىفاع و بەرگرى لە سەرو مال و نامووس و نىشتەمانى خويان بكەن و سەر بۇ زولم و زورى ئەۋان شوپ ئەكەن. ھەزار رەحمەت لە گۆپى مامۇستا مەلا ھەمە سەعيدى خومخانە كە دەيفەرموو: ئەگەر منالى دوانە لەناۋ سكى دايكيانا شەر بكەن بە دەسيىسەۋ پىلانى كافرانە.

ۋەرگىز

١٢) باسی دووهم: باسی شه‌هید و گه‌وره‌یی و پایه و پله‌ی شه‌هید

الباب الثاني: في الشهداء وفضلهم

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا...} الْآيَةُ. ئەم ئایه‌ته پیرۆزه له ته‌فسیری سووره‌تی ئالی عیمراندا رابوو، فه‌رمووده‌ی سییه‌م.

٤٣١٩- → (ب- ١- ز- ١٣١- ل- ٣٩٣- ف- ١) (١).

٤٣٢٠- وَعَنْهُ (أَي عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ) (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)، عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ مَا تُعَدُّونَ الشَّهِيدَ فَيَكُم؟ قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَالَ: إِنَّ شَهِدَاءَ أُمَّتِي إِذَا لَقِيتُ، قَالُوا: فَمَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي الطَّاعُونَ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَمَنْ مَاتَ فِي الْبُطْنِ فَهُوَ شَهِيدٌ، وَالْعَرِيقُ شَهِيدٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ، وَفِي رِوَايَةٍ لَهُ: يَخْتَصِمُ الشَّهِدَاءُ وَالْمُتَوَفُّونَ عَلَى فُرُشِهِمْ إِلَى رَبَّنَا عَزَّ وَجَلَّ فِي الَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنَ الطَّاعُونَ فَيَقُولُ الشَّهِدَاءُ إِخْوَانُنَا قُتِلُوا كَمَا قُتِلْنَا، وَيَقُولُ الْمُتَوَفُّونَ عَلَى فُرُشِهِمْ: إِخْوَانُنَا مَاتُوا عَلَى فُرُشِهِمْ كَمَا مِتُّنَا عَلَى فُرُشِنَا فَيَقُولُ رَبُّنَا: عَزَّ وَجَلَّ انْظُرُوا إِلَى جِرَاحِهِمْ فَإِنْ أَشَبَّهَتْ جِرَاحَهُمْ جِرَاحَ الْمَقْتُولِينَ فَإِلَهُمْ مِنْهُمْ وَمَعَهُمْ، فَإِذَا جِرَاحُهُمْ قَدْ أَشَبَّهَتْ جِرَاحَهُمْ (٢).

دیسان ئەبو هوریره (خودای ئا‌رازی بن) فه‌رمووی: چه‌زه‌ت (دروود و سلوی خودای کهری ئا‌بن) فه‌رمووی: ئیوه له‌ناو خۆتاندا کێ به شه‌هید داده‌نیی؟ گوتیان: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئی‌مه ئەو که‌سه به شه‌هید داده‌نیی که له خه‌باتی ریگه‌ی خودادا بکوژێ، فه‌رمووی: ئە‌گه‌ر وه‌ک ئی‌وه ده‌لێن وابێ شه‌هیدانی ئۆمه‌تی من زۆر که‌من گوتیان: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئە‌ی کێ شه‌هیده؟ فه‌رمووی: ئە‌وه‌ی له خه‌باتی ریگه‌ی خودادا بکوژێ ئە‌وه شه‌هیده،

(١) تقدم في المجلد الأول. تسلسل / ١٣١ رقم: ٧٨٣.

(٢) مسلم. جهاد: ٤٩١٩، ٤٩١٨.

وہ ئه‌وه‌ی له ریگه‌ی خودادا بمری شه‌هیده، وه ئه‌وه‌ی به دهردی ناوسک بمری شه‌هیده، وه ئه‌وه‌ی به ئاو بخنکی شه‌هیده! (م/ن).

له گێڕانه‌وه‌یه‌کی نه‌سائیدا: شه‌هیدان و ئه‌وانه‌ی به دهردی خودا له‌سه‌ر نوینی خۆیان دهمرن، له خزمه‌تی خودادا ده‌بی به مشتو مرو دهمه‌ قالیان له‌سه‌ر ئه‌وانه‌ی که به تاعوون دهمرن: شه‌هیده‌کان ده‌لین: خودایه! ئه‌مانه‌ برای ئیمه‌ن و وه‌ک ئیمه‌ کوژراون و که‌وابی ئه‌وه‌ی به تاعوون مردوو ده‌بی شه‌هید بی وه‌ک ئیمه‌! ئه‌وانه‌شی که به دهردی خودا مردوون ده‌لین: خودایه! ئه‌مانه‌ برای ئیمه‌ن و له ده‌سته‌ی ئیمه‌ن و شه‌هید نین، چونکو وه‌ک ئیمه‌ به دهردی خودا مردوون! خودای په‌روه‌ردگاری هه‌موومان ده‌فه‌رموی: ته‌ماشای زامه‌کانیان بکه‌ن، ئه‌گه‌ر له زامی کوژراوان بچێ ئه‌وا ئه‌وانیش له‌وانن و له‌گه‌ل ئه‌وانیشدا ده‌بن، جا کاتی که سه‌یر ده‌که‌ن و برینه‌کانیان له‌ برینی ئه‌وان ده‌چێ.

٤٣٢١- عَنْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الشُّهَدَاءُ أَرْبَعَةٌ: رَجُلٌ مُؤْمِنٌ جَيِّدُ الْإِيمَانِ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَّقَ اللَّهَ حَتَّى قُتِلَ فَذَلِكَ الَّذِي يَرْفَعُ النَّاسُ إِلَيْهِ أَعْيُنُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ هَكَذَا، وَرَفَعَ رَأْسَهُ حَتَّى وَقَعَتْ قَلَنَسُوهُ، قَالَ: فَمَا أَذْرَى أَقْلَنَسُوهُ عُمَرُ أَرَادَ أَمْ قَلَنَسُوهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ جَيِّدُ الْإِيمَانِ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَكَأَلَمَا ضَرَبَ جِلْدُهُ بِشَوْكٍ طَلَحَ مِنَ الْجَبَنِ أَتَاهُ سَهْمٌ غَرَبَ فَقَتَلَهُ فَهُوَ فِي الدَّرَجَةِ الثَّانِيَةِ، وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ خَلَطَ عَمَلًا صَالِحًا وَآخَرَ سَيِّئًا لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَّقَ اللَّهَ حَتَّى قُتِلَ فَذَلِكَ فِي الدَّرَجَةِ الثَّالِثَةِ، وَرَجُلٌ مُؤْمِنٌ أَسْرَفَ عَلَى نَفْسِهِ لَقِيَ الْعَدُوَّ فَصَدَّقَ اللَّهَ حَتَّى قُتِلَ فَذَلِكَ فِي الدَّرَجَةِ الرَّابِعَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ (٣):

عومه‌ر (خودای ئی‌رازی بی) له‌ هه‌زه‌ته‌وه‌ ده‌فه‌رموی: شه‌هیدان چوار

ده‌سته‌ن:

(٣) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ حَسَنٍ (شَرْحَهُ).

دهسته‌ی یه‌که‌م: ئه‌و پیاوه موسولمانه باوه‌ر جوانانه‌ن که ده‌گه‌ن به دوشمن، له‌گه‌ل خودادا راست دهرده‌چن و له پیناوی ره‌زای ئه‌ودا ده‌جه‌نگن تا ده‌کوژرین، ئا ئه‌مانه‌ن که له روژی قیامه‌تا پایه‌یان ئه‌وه‌نده بلنده خه‌لک ئاوا چاویان بۆ هه‌ل ده‌بهرن گوتی: که ته‌ماشای ئاسمانی کرد، بۆ به‌یانی بلندی پایه‌ی ئه‌م دهسته‌یه ئه‌وه‌نده سه‌ری به‌رزکرده‌وه کلاوبۆرگه‌که‌ی له‌سه‌ری که‌وته خواره‌وه، قسه به‌ر ده‌لی: نازام راوی پیش من مه‌به‌ستی کلاوی پیغه‌مبه‌ر بوو، یا مه‌به‌ستی کلاوی عومه‌ر بوو، فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سه‌ربین):

دهسته‌ی دووه‌م: ئه‌و پیاوه موسولمانه باوه‌ر جوانانه‌ن که ده‌گه‌ن به دوشمن له‌به‌ر ترسنۆکی وه‌ک پۆستیان به‌ دهرکه‌زی بناژنری وان، تا له لابه‌لاوه تیریکی ویلیان بۆ ری ده‌که‌وی و ده‌یانکوژی، ئا ئه‌مانه وان له پله‌ی دووه‌مدا. دهسته‌ی سییه‌م: ئه‌و پیاوه موسولمانانه‌ن که هه‌م کاری باش و هه‌م کاری خراب تیکه‌ل ده‌که‌ن و باشیش ده‌که‌ن و خراپیش ده‌که‌ن، وه‌لی کاتی به‌ره‌نگاری دوشمن ده‌بن و له‌گه‌لی دین به‌ شه‌رپدا له‌گه‌ل خودای گه‌وره راست دهرده‌چن و پیاوانه جه‌نگ ده‌که‌ن هه‌تا ده‌کوژرین! ئا ئه‌مانه‌یش له پله‌ی سییه‌م دان.

دهسته‌ی چواره‌م: ئه‌و پیاوه موسولمانانه‌ی که له راده‌به‌ده‌ر خراپه‌یان کردووه و زۆرو سته‌میان له خودی خو‌یان کردووه، به‌لام کاتی تووشی دوشمن ده‌بن له‌گه‌ل خودای خو‌یان راست دهرده‌چن و مه‌ردانه جه‌نگ ده‌که‌ن هه‌تا شه‌هید ده‌کری‌ن، ئا ئه‌مانه‌یش له پله‌ی چواره‌م دان (ت-س/ح).

٤٣٢٢- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا مِنْ عَبْدٍ يَمُوتُ لَهُ عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ، يَسْرُهُ أَنْ يَرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا، وَأَنَّ لَهُ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، إِلَّا الشَّهِيدَ لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ، فَإِنَّهُ يَسْرُهُ أَنْ يَرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا فَيَقْتَلَ مَرَّةً أُخْرَى. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ. فِي رَوَايَةٍ: مَا مِنْ أَحَدٍ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يُحِبُّ أَنْ يَرْجَعَ إِلَى الدُّنْيَا وَأَنَّ لَهُ مَا عَلَى

الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ غَيْرِ الشَّهِيدِ فَإِنَّهُ يَتَمَنَّى أَنْ يَرْجِعَ فَيُقْتَلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنَ الْكَرَامَةِ^(٤):

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: ئەوەی دەمری ئەگەر لەلای خودا جیگەیی باش بێ ئیتر ئەگەر ئەم جیهانە و هەرچی لەم جیهانەدا یە بیدەنێ بۆ خۆی حەزناکات بگەرێتەو بۆ جیهان، بێجگە لە شەهید، بەلام شەهید (لەبەر گەرەیی پایەیی شەهیدی) حەزەکا کە بگەرێتەو بۆ دنیاو جاریکی تر بکوژێتەو (ش/د/ات/ن) لە گێرانیەو یەکا: ئەوەی چوو ناو بەهەشت حەزناکا کە بگەرێتەو بۆ دنیا ئەگەر هەرچی لەسەر رووی زەوی هەیە بیدەن پێی ناگەرێتەو، مەگەر شەهید، بەلام ئەو حەزەکا کە بگەرێتەو بۆ دنیاو دەجاری تریش بکوژێتەو! چونکە بە چاوی خۆی دەبینی کە شەهید چەندە بە قەدر بە ریزو قورس و گرانە!

٤٣٢٤- وللنسائي: يُؤْتَى بِالرَّجُلِ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَقُولُ اللَّهُ: عَزَّ وَجَلَّ يَا ابْنَ آدَمَ كَيْفَ وَجَدْتَ مَنْزِلَكَ؟ فَيَقُولُ: يَا رَبِّ خَيْرَ مَنْزِلٍ، فَيَقُولُ: سَلْ وَتَمَنَّ فَيَقُولُ: أَسْأَلُكَ أَنْ تُرَدَّنِي إِلَى الدُّنْيَا فَأُقْتَلَ فِي سَبِيلِكَ عَشْرَ مَرَّاتٍ لِمَا يَرَى مِنْ فَضْلِ الشَّهَادَةِ^(٥):

دەفەرمووی (دروودی خودای لەسەربێ): پیاوی بەهەشتی وا هەیە کە دەیهێنن خودای مەزن پێی دەفەرمووی: ئەی رۆلەیی ئادەم! جیگەکەت چۆنە بەلاتەو؟ دەلی: ئەی پەروردگار! جیگەم زۆر چاکە، دەفەرمووی: داواو ئاواتت چییە بیلێ، دەلی: لە تۆ داوا دەکەم کە بمگیریتەو بۆ جیهان تا لەوێ لە پیناوی رەزای تۆدا دەجاری تر بکوژیمەو، چونکە بە چاوی خۆی دەبینی کە بەهرەیی شەهید بوون چەندە نازدارو بەریزو گەرەییە. (ن/رەزای خۆی ئی بێ).

(٤) بخاری. جهاد: ٢٨١٧. مسلم. جهاد: ٤٨٤٥. ترمذی. فضائل الجهاد: ١٦٦٢.

(٥) سکت عن درجته الشارح.

٤٣٢٥- وَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَتُكْفَرُ عَنِّي خَطَايَايَ؟ فَقَالَ: نَعَمْ وَأَنْتَ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرُ مُذِيرٍ إِلَّا الدِّينَ، فَإِنَّ جِبْرِيلَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) قَالَ لِي ذَلِكَ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(٦):

جاری حہزہت (درویدی خودای لہسہرین) باسی گہورہیی خہباتی دہکرد بو یارانہی، پیایوی ہہلسا گوتی: ئہی پیغہمبہری خودا! ہہوالم بدہری و پیم بفہرموو ئہگہر من لہ پیناوی رہزای خودادا بکوژریم ئایا بہمہ لہ گوناہ پاک دہبہموہ؟ فہرمووی: بہئی بہ مہرجی ددان بہ خوئدا بگریت و خو رابگریت و پاداشی خوئ بہس لہ خودا داوا بکہیت و روو بہ رووی دوشمن بیت و پشتی تی نہکہیت و پشت ہہلنہکہی تہنیا قہرز نہبی، قہرز بہ شہید بوونیش پاک نابیتہوہ، چونکہ جوہرائیل (سہلامی خوی لہسہرین) ئاوا ی بہ من فہرموو (م/ت/ن).

٤٣٢٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا يَجِدُ الشَّهِيدُ مِنْ مَسِّ الْقَتْلِ إِلَّا كَمَا يَجِدُ أَحَدُكُمْ مِنْ مَسِّ الْقَرْصَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(٧):

ئہبو ہورہیرہ (خودای ئا رازی ہن) فہرمووی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسہرین) فہرمووی: ئیوہ بہ قورنچکی چہندی ئیشتان پی دہگا شہیدیش بہ کوشتن ئہوہندہ ئیشی پی دہگا (ت/ن-س/ص).

٤٣٢٧- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عَرَضَ عَلَيَّ أَوَّلُ ثَلَاثَةِ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ: شَهِيدٌ وَعَفِيفٌ مُتَعَفِّفٌ، وَعَبْدٌ أَحْسَنَ عِبَادَةَ اللَّهِ وَكَصَحَ لِمَوَالِيهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ^(٨):

دیسان فہرمووی: پیغہمبہر (درویدی خودای لہسہرین) دہفہرمووی: ئہو سی کہسانہم پی نشان دران کہ لہپیش پیشتا دہچنہ بہہشت، ئہم کہسانہ

(٦) مسلم. جہاد: ٤٨٥٧ - ٤٨٦١. ترمذی. جہاد: ١٧١٢. نسائی. جہاد: ٣١٥٨.

(٧) بسند صحیح (شرحہ).

(٨) بسند حسن (شرحہ).

بوون: شه‌هید و مروقی ده‌ست و دل و داوینپاکی دور له حه‌رام و به‌نده‌یی که به‌جوانی خودای خو‌ی ده‌په‌رستی و دلسۆزیشه بو ئاغاکانی. (ت-س/ح).

٤٣٢٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عَجِبَ رَبُّنَا عَزَّ وَجَلَّ مِنْ رَجُلٍ غَزَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَانْهَزَمَ أَصْحَابُهُ فَعَلِمَ مَا عَلَيْهِ فَرَجَعَ حَتَّى أَهْرِيقَ دَمُهُ فَيَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِمَلَأَكْتِهِ: انْظُرُوا إِلَى عَبْدِی رَجَعَ رَغْبَةً فِيمَا عِنْدِی وَشَفَقَةً مِمَّا عِنْدِی حَتَّى أَهْرِيقَ دَمُهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(٩):

عه‌بدوللا له پیغه‌مبه‌روه ده‌فه‌رمو‌ی: به‌نده‌یی ده‌پوا بو غه‌زا له ریی خودادا، هاو‌پیکانی ده‌شکین و هه‌ل‌دین، به‌لام نه‌و به‌ئه‌رکی سه‌ر شانی خو‌ی هه‌ل‌ده‌سی و ده‌گه‌ریت‌هه‌و بو ناو کو‌پی شه‌پو شه‌پ ده‌کا هه‌تا خو‌ینی ده‌پ‌یر‌ژی، خودای گه‌وره‌و سه‌روه‌مان (کاتی نه‌م شی‌وه‌ پیاوه‌ مه‌ردانه‌ ده‌بینی) به‌ فریشته‌کانی خو‌ی ده‌فه‌رمو‌ی: ته‌ماشای نه‌م به‌نده‌یه‌ی من بکه‌ن، چۆن بای دایه‌وه‌ بو ناو کو‌پی شه‌پ هه‌تا خو‌ینی ر‌ژا، به‌ته‌مای نه‌و به‌شو باره‌ باشه‌ی که له‌لای من هه‌یه‌و له‌ ترسی نه‌و سزاو تو‌له‌یه‌ی که له‌لای من هه‌یه‌و وه‌ خودای گه‌وره‌و سه‌روه‌مان کاری نه‌م جو‌ره‌ پیاوه‌ مه‌ردانه‌ی زۆر به‌لاوه‌ په‌سه‌ندو نایابه‌ (د- سند صالح).

٤٣٢٩- عَنْ أَبِي أُمَامَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَيْسَ شَيْءٌ أَحَبُّ إِلَى اللَّهِ مِنْ قَطْرَتَيْنِ وَأَكْرَبَيْنِ: قَطْرَةٌ مِنْ دُمُوعٍ فِي خَشْيَةِ اللَّهِ وَقَطْرَةٌ مِنْ نَهْرٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. وَأَمَّا الْأَكْرَبَانِ فَأَكْرَبُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَكْرَبُ فِي فَرِيضَةٍ مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(١٠):

ئه‌بو ئوما‌مه‌ (خودای ئا‌ رازی بن) فه‌رمو‌ی: پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ربن) ده‌فه‌رمو‌ی: له‌لای خودا هیچ شتی وه‌ک نه‌م دوو دلۆپه‌و نه‌م دوو شو‌ین پایه‌ خو‌شه‌ویست نییه‌: یه‌که‌م دلۆپی فرمی‌سک که له‌به‌ر ترسی خودا بی و دلۆپی

^(٩) بسند صالح (شرحه).

^(١٠) بسند حسن (شرحه).

خوین که له‌بهر رهزای خودا رزایی، دووهم هه‌نگاوئ که له‌بهر رهزای خودایی و له پیناوی شه‌وا بی وهك چوون بو غه‌زا، هه‌روا هه‌نگاوئ که بو جی‌به‌جی کردنی فره‌زی له فره‌زه‌کانی خودا بی! (ت-س/ح).

۴۳۳۰- ولمسلم والنسائي قَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَيْنَ أَنَا إِنْ قُتِلْتُ؟ قَالَ: فِي الْجَنَّةِ. فَأُلْقِيَ ثَمَرَاتُ كُنْ فِي يَدِهِ ثُمَّ قَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ^(۱۱).

پیاوی گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌گه‌ر له پیناوی ئایینی تودا بکوژیم شوینم کوئییه؟ فره‌مووی: جیگه‌ت به‌هه‌شته‌ پیاوه‌که چه‌ند ده‌نکی خورما له‌ناو له‌پیدا بوو، تووپی دان و ده‌ستی کرد به‌شه‌رکردن هه‌تا کوژرا (م/ن).

۴۳۳۱- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي النَّبِيتِ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّكَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، ثُمَّ تَقَدَّمَ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ فَقَالَ النَّبِيُّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَمِلَ هَذَا يَسِيرًا وَأَجَرَ كَثِيرًا^(۱۲).

به‌راء (خودای ئی‌رازی بن) فره‌مووی: پیاویکی به‌نی نه‌بی‌تی هات گوتی: شایه‌تی ده‌ده‌م له یه‌زدانی پاک به‌ولاره‌ خودای تر نییه، وه تویش ئه‌ی موحه‌مه‌دا! به‌نده‌و پیغه‌مبه‌ری ئه‌ویت! ئه‌مجار چووه‌ پیشه‌وه‌و خوئی کرد به‌ کوژی شه‌ر‌داو جه‌نگی کرد هه‌تا کوژرا، جا چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) فره‌مووی: ئه‌م پیاوه‌ به‌ کار کاریکی زور که‌می کرد، وه‌ئ بو پاداش پاداشیکی گه‌ئ گه‌وره‌ی برد (ش- ره‌زای خودای ئی‌بن).

۴۳۳۲- → (ب- ۵- ۵۱- ۵۱- ۱۸۲- ف- ۱) (۱۳).

۴۳۳۳- وَسُئِلَ النَّبِيُّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَنْ فِي الْجَنَّةِ؟ قَالَ: النَّبِيُّ فِي الْجَنَّةِ، وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ، وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ، وَالْوَلِيدُ فِي الْجَنَّةِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۱۴).

(۱۱) مسلم. جهاد: ۴۸۹۰. بخاري. مغازی: ۴۰۴۶ = تجريد / ۴ / ۲۸۱ رقم: ۱۵۴۲. نسائي. جهاد: ۳۱۵۴.

(۱۲) مسلم. جهاد: ۴۸۹۱.

(۱۳) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۵۱ رقم: ۳۴۸۲.

پرسیار کرا له چه‌زهره‌ت (دروودی خودای له‌سهرین) کی به‌بی گومان به‌هه‌شتیه؟ فهرمووی: پیغه‌مبه‌ران به‌هه‌شتین، شه‌هیدان به‌هه‌شتین، مندالانی نه‌بالق به‌هه‌شتین، زینده به‌چالان به‌هه‌شتین (د- سند صالح).

١٣) شه‌هید بو خه‌لکیکی زور نکا ده‌کا : (الشهید یشفع فی خلق کثیر)

٤٣٣٤- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يُشَفِّعُ الشَّهِيدُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ، وَلَفْظُهُ: لِلشَّهِيدِ عِنْدَ اللَّهِ سِتُّ خِصَالٍ، يُغْفَرُ لَهُ فِي أَوَّلِ دَفْعَةٍ وَيَبْرَى مَقْعَدُهُ مِنَ الْجَنَّةِ وَيَجَارُ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ، وَيَأْمَنُ مِنَ الْفَزَعِ الْأَكْبَرِ، وَيُوضَعُ عَلَى رَأْسِهِ تَاجُ الْوَقَارِ الْيَاقُوتَةُ مِنْهَا خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، وَيُزَوَّجُ اثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ زَوْجَةً مِنَ الْخُورِ وَيُشَفِّعُ فِي سَبْعِينَ مِنْ أَقَارِبِهِ^(١):

ئه‌بو دهرداء (خودای ئا رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: تکای شه‌هید بو چه‌فتا که‌س له که‌س و کاری خوی گه‌را ده‌بی (د/ت-س/ص) گفته‌ی (ت) شه‌هیدان شه‌ش به‌خشیشیان له‌لای خودا هه‌یه: له‌گه‌ل یه‌که‌م ده‌سته‌دا خودا لییان خۆش ده‌بی و شوینی خویان له به‌هه‌شتدا ده‌بینن، وه له سزاو ئیش و ئازاری گو‌پ رزگاریان ده‌بی، وه له ترس و توقانی که له هه‌موو ترس و توقانی که‌وره‌تره د‌لنیا ده‌بن، وه تاجی سه‌لارو سه‌نگینیان له‌سه‌ر ده‌نین، که هه‌ره‌یه‌ک یاقووتی ئه‌و تاجه، له هه‌موو جیهان باشته‌ر، وه چه‌فتاو دوو په‌ری (له په‌رییه‌کانی به‌هه‌شت) ده‌دری به هه‌موو شه‌هیدی وه تکای گه‌را ده‌بی بو چه‌فتا که‌س له خزم و خویشانی!

٤٣٣٥- وَلَا بَن مَاجَة: يَشَفِّعُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثَلَاثَةُ الْأَنْبِيَاءِ ثُمَّ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ الشُّهَدَاءُ .

نسأل الله أن نكون منهم^(٢):

^(٤) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِسَنَدٍ صَالِحٍ (شرح‌ه).

^(١) بِسَنَدٍ صَحِيحٍ (شرح‌ه).

^(٢) سَكَّتْ عَنْ دَرَجَتِهِ الشَّارِح.

دهفهرموی (دیوودی خودای لهسهرین): له رۆژی قیامهتدا ئهم سێ تاقمهیه تکاو شهفاعهت دهکهن: له پێشدا پێغهمبهرهکان، له دوا ئهوان زاناکان، له دوا ئهوانیش شههیدهکان (ئێبنو ماجه) له خودا داوا دهکهن که لهم کۆمهله پیرۆزه بین.

١٤) بههرهی پاسهوانهکانی سهر سنوورو پاسدارانی رێکهی خودا:

فضل المرباط والحارس في سبيل الله

٤٣٣٦- عَنْ سَهْلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا عَلَيْهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ (١):

سههل له پێغهمبهروه دهفهرموی (دیوودی خودای لهسهرین): كهسێ يهك رۆژ لهسهر سنووری بهینی كافران و موسولمانانا بمینیتتهوه به نیازی پاراستن و ئیشتك گرتنی ولاتی ئیسلام، لهبهر رهزای خودا ئهوه له ههموو جیهان باشتیه (ب/ت).

٤٣٣٧- وَهُ (أَيُّ التِّرْمِذِيِّ) وَلِلنَّسَائِيِّ: رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ أَوْ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرِ وَقِيَامِهِ وَمَنْ مَاتَ فِيهِ وَقَى فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَلَمْ يَلَمْزْهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ (٢):

دهفهرموی (دیوودی خودای لهسهرین): يهك رۆژ پاسهوانی سهر سنوور لهبهر رهزای خودا گهورهترو خیر تره له رۆژوو وشهو نوێژی يهك مانگ، وه ئهوهی لهم رێیهدا بمری گرفتاری تاقی کردنهوهی ناو گۆر نابێ، وه ئهوه کردهوه باشهشی ههتا رۆژی قیامهت ههر له زیادهبونهو ههر نهشونهما دهکا بۆی! (ت/ن).

٤٣٣٨- وَلَهُمَا: رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ أَلْفِ يَوْمٍ فِيمَا سِوَاهُ مِنَ الْمَنَازِلِ (٣):

(١) بخاري. جهاد، ٢٨٩٢.

(٢) سكت عن درجته الشارح.

دهفهرموئ (دروودی خودای لهسهرین): یهك روژ ئیشك گرتنی سهر سنووری ئیسلام له بهر رهزای خودا خیرتره له ههزار روژ خیرکردن له مهلبهندهکانی تری خیردا (ت/ن - س/ص).

٤٣٣٩- عَنْ فَضَالَةَ بْنِ عُبَيْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: كُلُّ الْمَيِّتِ يُخْتَمُ عَلَى عَمَلِهِ إِلَّا الْمُرَاطِبَ فَإِنَّهُ يَنْمُو لَهُ عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيُؤْمَنُ مِنْ قَتَانِ الْقَبْرِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(٤):

له فوضاله وه چه زههت (دروودی خودای لهسهرین) دهفهرموئ: هه موو كه سنی كاتی دهمری ئیتر كرده وه كه ی مۆر دهكری و زیاده كه م ناكا، پاسهوانی سهر سنوور نه بی، به لام كرده وه ی ئه م هه ر له زیاده بونه و هه تا روژی قیامهت هه ر نه شونما ده كا بۆی، وه له تا قی كرده وه و پرسیار ی نه كیرو مونكه ریش له قه بردا ترسی نابی و د دنیا ده بی → (ب - ١ - ١٩ - ١٩٥ - ٢ - ٣) (د/ت - س/ص).

٤٣٤٠- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عَيْنَانِ لَا تَمْسُهُمَا النَّارُ: عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ وَعَيْنٌ بَاثَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ. وَاللَّهُ أَعْلَمُ^(٥):

ئیبینو عه بباس (خودایان ئی رازی بی) فهرمووی: پیغه مبهه ر (دروودی خودای لهسهرین) دهفهرموئ: ئه م دوو چاوانه بهر ئاگری دۆزهخ ناکهون:

یه کهم: چاوی که له ترسی خودا بگری.

دووه م: چاوی که بۆ رهزای خودا بی به پاسهوان و پاسی ولاتی ئیسلام بکا (ت/ن - س/ح).

^(٢) رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ (شرحه).

^(٤) بسند صحیح (شرحه) (راجع: ج/١ ز - ١٩ رقم / ٢ ، ١٣٤ و ٢ / ١٣٥).

^(٥) بسند حسن (شرحه).

١٥) گهوهیسی دارایی به خت کردن له ریگهی خودای گهوهدا:

فضل الانفاق في سبيل الله تعالى

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {مَثَلُ الَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ كَمَثَلِ حَبَّةٍ أُنْبَتَتْ سَبْعَ سَنَابِلَ فِي كُلِّ سُنبُلَةٍ مِئَةُ حَبَّةٍ وَاللَّهُ يُضَاعِفُ لِمَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ} (٢٦١/٢):

واته: داستانی نهو که سانه که مالی خویمان له ریگهی خودادا بهخت ده کهن وهک داستانی که سئ وایه یهک دهک توو بپوینئ و نهو دانه شین ببئ و حهوت گول بپوینئ و لههر گولیکا سهد دانهی تیابی، سه ره پای نهو هیش نه گهر خودا خواستی هه بی چهند قاتی نه مهیش دهدا به که سئ که خوئی بیهوئ، وه خوای گه وره ره حمهت و به ره که تی زوره و خه زینهی خودا هه تا بلیی گه وره و پرهو خوئی زانایه به حالی هه موو که سئ، که شانی چی هه لده گری و چی هه ل ناگری.

٤٣٤١ - (ب - ٢ز - ١ل - ٧ف - ٥) ^(١).

٤٣٤٢ - وَجَاءَ رَجُلٌ بِنَاقَةٍ مَخْطُومَةٍ فَقَالَ: هَذِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): لَكَ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ سَبْعُمِائَةِ نَاقَةٍ كُلُّهَا مَخْطُومَةٌ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالنَّسَائِيُّ ^(٢):

پیاوئ و شتره مینگه یه کی ره شمه کراوی هیئا، گوئی: نه مه هیناوه و دهیده له ریگهی خودادا، پیغه مبه ریش (دیو دی خودای له سربن) فه رمووی: له روژی قیامه تدا له باتی نه مه حهوت سهد و شتره میچکهی هه و سار کراوت پی ده دری (م/ن).

٤٣٤٣ - وَلأبي داود والنسائي: الْغَزْوُ غَزْوَانٌ فَأَمَّا مَنْ ابْتَغَى وَجْهَ اللَّهِ وَأَطَاعَ الْإِمَامَ وَأَلْفَقَ الْكَرِيمَةَ وَيَاسَرَ الشَّرِيكَ وَاجْتَنَبَ الْفُسَادَ فَإِنَّ ثَوْمَهُ وَنَبْهَهُ أَجْرٌ كُلُّهُ، وَأَمَّا مَنْ غَزَا فُخْرًا وَرِبَاءً وَسُمْعَةً وَعَصَى الْإِمَامَ وَأَفْسَدَ فِي الْأَرْضِ فَإِنَّهُ لَمْ يَرْجَعْ بِالْكَفَافِ ^(٣):

^(١) تقدم في مجلد ثانی. تسلسل / ١ - ٧ برقم: ١١٧٩.

^(٢) مسلم. جهاد: ٤٨٧٤. نسائي. جهاد: ٣٨٧ تحفة الأشراف: ١٣٢.

دەفەرموئى: غەزا دوو غەزايە: ئەوھى مەبەستى رەزامەندى خودا بئى و بە گويى پيشەواى ئىسلام بكاو فەرمانى بەجئ بىنئى و سامانى ناياب بەخت بكاو، رەفتارى خوش بئى لەگەل ھاوپېداو لە خزاپە بتەكىتەوھو تەريزى ئى بكا، ئەوھ چ بخەوئى و چ بە خەبەر بئى بە خىرو پاداش دادەنرى بوى! بەلام ئەوھى كە بۇ شانازى و روپامايى و ناو شۆرەت دەچئ بۇ غەزاو، بئى گويى پيشەواى ئىسلام دەكاو ئازاوە دەگىرئى لە ولاتداو فەرتەنە بەرپا دەكا ئەوھ نەك بە سەرمايەكەى خويەوھ دەگەرپىتەوھ، بەلكوو كۆلئى تاوانىش لەگەل خوى دىنيىتەوھ (د/ن - رەزاي خودايان ئى بئى).

٤٣٤٤- وللترمذي والنسائي: مَنْ أَلْفَقَ نَفَقَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ كُتِبَتْ لَهُ بِسَبْعِمِائَةٍ ضِعْفٍ^(٤).

دەفەرموئى (دروودى خوداي لەسەربئى): ھەر كەسئى ھەر خىرئى بكاو مال و دارايى بەخت بكات بۇ رەزاي خودا بە ھەوت سەد قات بوى دەنووسرى. (ت-س/ح-ن).

٤٣٤٥- وللترمذي: أَلْفَضْلُ الصَّدَقَاتِ ظِلُّ فُسْطَاطٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَمَنْ يَحْضُ خَادِمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَوْ طُرُوقَةً فَحُلٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. نَسَأَلُ اللَّهَ التَّوْفِيقَ لِمَا يَجِبُهُ وَيَرْضَاهُ. آمِينَ^(٥).

دەفەرموئى (دروودى خوداي لەسەربئى): گەورەترین خىرو خىرات خىرى سىبەرى ئەو دەوارەيە كە بۇ رەزاي خودا بدرئى بە تىكۆشەرانى رىگەى خودا، يا خىرى ئەو نۆكەرەيە كە بۇ رەزاي خودا بدرئى بە تىكۆشەرانى رىگەى خودا كە بەر دەستىيان بكاو خزمەتيان بكا، يا خىرى ئەو ولاخەيە كە بۇ سواری، يا بۇ خزمەت پيش كەش بكري بە تىكۆشەران بۇ رەزاي خودا. (ت-س/ص).

^(٣) سكت عن درجته الشارح.

^(٤) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(٥) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

١٦) خیری یارمه‌تی دانی غه‌زا که: (فضل إعانة الغازی)

٤٣٤٦- عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ جَهَّزَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَدْ غَزَا، وَمَنْ خَلَّفَ غَازِيًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَزَا. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١):

زهیدی کوپی خالید (خودای فی رازی بن) له پیغه‌مبه‌روه (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌فهرمووی: نه‌وه‌ی له‌به‌ر ره‌زای خودا خه‌بات‌گپیری ته‌داره‌ک بکا و چه‌ک و تفاق‌ی پی بدا نه‌وه وه نه‌وه وایه که خو‌ی بجی بو غه‌زا، وه نه‌وه‌ی به باشه سه‌ره‌رشتی خیزانی تیکۆشه‌ری بکا که بو ره‌زای خودا چووبی بو غه‌زا وه نه‌وه وایه که خو‌ی بجی بو غه‌زا (ش/ت).

٤٣٤٧- → (ب- ١ز- ١٥- ١ل- ٨٧ف- ٨) ^(٢).

٤٣٤٨- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعَثَ رَحْلًا إِلَى بَنِي لَحْيَانَ لِيَخْرُجَ مِنْ كُلِّ رَجُلَيْنِ رَجُلٌ، ثُمَّ قَالَ لِلْقَاعِدِ: أَتَيْتُكُمْ خَلْفَ الْخَارِجِ فِي أَهْلِهِ وَمَالِهِ بِخَيْرٍ كَأَنَّهُ لَمْ يَخْرُجْ أَجْرُ الْخَارِجِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ^(٣):

ئهبو سه‌عید (خودای فی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) زه‌لامیکی نارد بو ناو هو‌زی به‌نی له‌حیان و فهرمووی: با له هه‌ردوو پیاو‌ی پیاو‌یکیان به‌روا بو غه‌زا. وه فهرمووی به‌وه‌یان که له ماله‌وه ده‌مینیت‌ه‌وه: هه‌ر کامتان به چاکه له جیاتی نه‌وه‌ی ده‌رچووه بو غه‌زا سه‌ره‌وکاری مال و مناله‌که‌ی بکا به قه‌د نیوه‌ی ئه‌و خپرو پاداشتی بو هه‌یه (م/د).

٤٣٤٩- عَنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: حُرْمَةُ نِسَاءِ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ كَحُرْمَةِ أُمَّهَاتِهِمْ، وَمَا مِنْ رَجُلٍ مِنَ الْقَاعِدِينَ يَخْلَفُ رَجُلًا مِنَ الْمُجَاهِدِينَ فِي أَهْلِهِ فَيُخَوِّنُهُ فِيهِمْ إِلَّا وَقَفَ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَيَأْخُذُ مِنْ عَمَلِهِ مَا شَاءَ فَمَا ظَنُّكُمْ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(٤):

^(١) تجريد البخاري/ ٣/ ٣٠٢ رقم: ١١٧١ = ٢٨٤٣. مسلم. جهاد: ٤٨٧٩.

^(٢) تقدم في مجلد اول. تسلسل/ ١٥ رقم: ٨/ ١١٧.

^(٣) مسلم. جهاد: ٤٨٨٤.

^(٤) مسلم. جهاد: ٤٨٨٥. أبو داود. جهاد: ٢٤٩٦.

بورهیده (خودای ئی رازی بێ) له پییغه مبه ره وه ده فهرمو ی (دروودی خودای له سه ربێ):
 حورمهت و ریزو قه دری ژنی پیاوانی تیکۆشه ره له سه ره ئه و پیاوانه ی له ماله وه
 ده مینه وه وه کوو حورمهت و ریزو قه دری دایکی خۆیان وایه! هه ره پیاویکی
 نیشته جیی ماله وه سه ره و کاریی که سوکاری پیاویکی تیکۆشه ره بکا، به لام
 له هه مان کاتدا گزی و ناپاکییان له گه لدا بکا ئه وه له رۆژی قیامه تدا ئه و
 گزیکاره راده گرن بۆ ئه و غه زا که ره به ئاره زووی خۆی کیشه له خێرو خیراتی
 ده کا و ده یانبا بۆ خۆی! جا ئایا به بیرى ئیوه ئه و تیکۆشه ره له و رۆژدا
 هیچی بۆ ده میلتیه وه یا هه موو خیره کانی ده با بۆ خۆی؟ (م/د/ن).

١٧) باسی سییه م: نیازی پاک و قه ستی خیره مه به ستی ره وا له غه زا دا

مه ره جه، هوکمی غه زا چیه، فه رزه یا سونه ته، یا چیه؟

الباب الثالث: في نية الجهاد وحكمه

٤٣٥٠- عَنْ أَبِي مُوسَى (رضي الله عنه) قَالَ: جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَقَالَ: الرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلْمَغْنَمِ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِلدَّكْرِ، وَالرَّجُلُ يُقَاتِلُ لِيُرَى مَكَائِلُهُ. فَمَنْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟ قَالَ: مَنْ قَاتَلَ لِتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ. رواه الخمسة^(١).

ئه بو موسا (خودای ئی رازی بێ) فه رمووی: پیاوی هاته خزمه تی هه زه رت
 (دروودی خودای له سه ربێ) گو تی: پیاوی وا هه یه بۆ تالان شه پ ده کا، پیاوی وا هه یه
 بۆ ناوو شه رت شه پ ده کا پیاوی وا هه یه تا شوینی دیاربێ و بلین ئازایه
 له به رئه وه شه پ ده کا، ئه مانه کامه یان له به ره زای خودایه؟ فه رمووی: هه ره
 که سی شه پ بکا هه تا شه ریه تی خودا سه ربکه وی ئه وه له به ره زای خودایه
 (ش/د/ن).

(١) تجرید البخاریم ٣/ ٢٩٢ رقم: ١١٦٠ ، ٢٨١٠ ، ٣١٢٦ ، ٧٤٥٨ . مسلم . جهاد: ٤٨٩٦ . أبو داؤد . جهاد:

٢٥١٧ ، ٢٥١٨ . ترمذی . فضائل الجهاد: ١٦٤٦ . نسائی . جهاد: ٣١٣٦ . ابن ماجه . جهاد: ٢٧٨٣ .

٤٣٥١- عَنْ سَهْلَ بْنِ حَنْفٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ سَأَلَ اللَّهَ الشَّهَادَةَ بِصِدْقٍ بَلَغَهُ اللَّهُ مَنَازِلَ الشُّهَدَاءِ وَإِنْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ . رَوَاهُ الْخُمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِي (٢):

سه‌هلی کوپی حونه‌یف (خودای ئا رازی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: نه‌وه‌ی له‌کانی دلیه‌وه به راستی داوای شه‌هید بوون له خودا بکا خودا پایه‌ی شه‌هیدی ده‌داتئ، نه‌گه‌ر چی له‌ناو نوینی خوشیا له ماله‌وه‌ی به ده‌ردی خودا بمیری و له مه‌یدانی شه‌ردا جوانه مه‌رگ نه‌بی (م/د/ت/ن).

٤٣٥٢- وَقَالَ رَجُلٌ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ رَجُلًا غَزَا يَلْتَمِسُ الْأَجْرَ وَالذِّكْرَ مَا لَهُ؟ فَقَالَ: لَا شَيْءَ لَهُ. فَأَعَادَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَقَالَ: لَا شَيْءَ لَهُ. إِنَّ اللَّهَ لَا يَقْبَلُ مِنَ الْعَمَلِ إِلَّا مَا كَانَ لَهُ خَالِصًا وَابْتِغَى بِهِ وَجْهَهُ. رَوَاهُ النَّسَائِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ (٣):

پیاویکیش گوتی: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! پیم بفه‌رموو نه‌گه‌ر پیاوی بچی بو غه‌زاو مه‌به‌ستی هم پاداش و هم ناو و شوهرتی باش بی چی پی ده‌برئ؟ فه‌رمووی: هیچی پی نابری پیاوه‌که سی جار نه‌مه‌ی دووباره کرده‌وه، نه‌ویش فه‌رمووی: هیچی پی نابری چونکه هه‌ر کارئ ساخ و ساف بو ره‌زای خودا بی خودا وه‌ری ده‌گرئ و په‌سه‌ندی ده‌کا نه‌گینا نایه‌وی! (ن/د).

١٨) نه‌وه‌ی به کری بچی بو خه‌بات واته: (کری گه‌ته) پاداشی بو نییه:

لا ثواب للأجير على الجهاد

٤٣٥٣- عَنْ أَبِي أَيُّوبَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: سَتُفْتَحُ عَلَيْكُمُ الْأَمْصَارُ وَتَسْتَكُونُ جُنُودَ مُجَنَّدَةٍ تَقْطَعُ عَلَيْكُمُ فِيهَا بُعُوثٌ فَيَكْرَهُ الرَّجُلُ مِنْكُمْ

(٢) مسلم. جهاد: ٤٩٠٧. أبو داود. صلاة: ١٥٢٠. ترمذي. فضائل الجهاد: ١٦٥٣. نسائي. جهاد: ٣١٦٢.

ابن ماجه. جهاد: ٢٧٩٧.

(٢) سكت عن درجته الشارح.

الْبَغْتُ فِيهَا فَيَتَخَلَّصُ مِنْ قَوْمِهِ، ثُمَّ يَتَصَفَّحُ الْقَبَائِلَ يَغْرِضُ نَفْسَهُ عَلَيْهِمْ يَقُولُ: مَنْ أَكْفِيهِ بَغْتًا كَذَا، مَنْ أَكْفِيهِ بَغْتًا كَذَا، وَذَلِكَ الْأَجِيرُ إِلَى آخِرِ قَطْرَةٍ مِنْ دَمِهِ^(١):

ئەبو ئەییوب (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغه‌مبەر (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: ئێو له‌مه‌ولا شارو ولاتی زۆر ده‌گرن فەرمان‌پره‌واکانیش بو پاراستن و کارگیریی ئەو شوینانه‌ ناچار ده‌بن که سوپای گه‌وره‌ پیکه‌وه‌ نین و سه‌ربازی ده‌بن به‌ بیگاری (ئیجباریی) جا هه‌ر ولاته‌ی به‌ پیی سه‌ر ژماره‌یه‌کی دیاری کراوتان له‌ سه‌رباز له‌سه‌ر داده‌نری، جا پیاوی وا ده‌بی هه‌ز ناکا ئاوا به‌خو‌پایی بچئ بو غه‌زا، ده‌چی خو‌ی له‌ هۆزه‌که‌ی ده‌دزیته‌وه‌و ده‌پوا به‌سه‌ر خیل و تیره‌کانی ترده‌ا، ده‌سو‌وپیتته‌وه‌و خو‌ی ده‌خاته‌ سه‌ر سه‌واو ده‌لئ: کئ ده‌یه‌وئ که من له‌باتی ئەو به‌کری بچم بو ئەم سه‌ربازییه‌، یا له‌ جیاتی ئەو بچم بو ئەم نی‌رده‌یه‌! ئا ئەمه‌یه‌ که تا دوا دلۆپی خوینی به‌کری گیراوه‌! (د- س/ص).

٤٣٥٤- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لِلْغَازِي أَجْرُهُ وَلِلْجَاعِلِ أَجْرُهُ وَأَجْرُ الْغَازِي . رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(٢):

عه‌بدوللای کو‌پی عه‌مر له‌ پیغه‌مبهره‌وه‌ ده‌فه‌رموئ (درودی خودای لەسەر بێ): غه‌زا که به‌ کرى بچئ بو غه‌زا، يه‌ك خي‌رى بو هه‌يه‌، به‌لام غه‌زا ساز که دوو خي‌رى بو هه‌يه‌، هه‌م خي‌رى خو‌ی و هه‌م خي‌رى ئەو غه‌زا که ره‌ی که تفاقى غه‌زای بو ساز ده‌کاو ده‌بن به‌هۆی چوونی بو غه‌زا (د- سند صالح).

٤٣٥٥- وَقَالَ الْحَسَنُ وَابْنُ سِيرِينَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا): يُقَسَمُ لِلْأَجِيرِ مِنَ الْمَغْنَمِ، وَأَخَذَ عَطِيَّةُ بْنُ قَيْسٍ فَرَسًا عَلَى التَّنْصِفِ، فَبَلَغَ سَهْمُ الْفَرَسِ أَرْبَعِمِائَةَ دِينَارٍ، فَأَخَذَ مِائَتَيْنِ وَأَعْطَى صَاحِبَهُ مِائَتَيْنِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي الْأَجِيرِ^(٣):

(١) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِسَنَدٍ صَالِحٍ (شَرْحَهُ).

(٢) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِسَنَدٍ صَالِحٍ (شَرْحَهُ).

(٣) رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ تَعْلِيلًا فِي بَابِ الْأَجِيرِ كِتَابُ الْجِهَادِ ، قَبْلَ رَقْمِ: ٢٩٧٣.

حه‌سه‌ن و ئیبنو سیرین (رمزای خودایان ئی بن) فه‌موویانه: کرئ گرتیه به‌شی بو دانه‌نرئ له تالان، عه‌طیییه‌ی کوپی قه‌یسیش ئه‌سپیکئی وه‌رگرت به‌ نیوه‌یی و سواری بوو چوو بو غه‌زا، له‌و غه‌زایه‌دا پشکی ئه‌سپه‌که‌ چوار سه‌د دینار ده‌رچوو، جا عه‌طیییه‌ دوو سه‌دی بو خۆی هه‌لگرت و دوو سه‌دیشی دا به‌ خاوه‌ن ئه‌سپه‌که‌! (ب).

١٩) تیکۆشان (غه‌زاکردن) فه‌رزی کیفایه‌یه: (الجهاد فرض کفایه)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {الْفِرُّوْا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكَ خَيْرٌ لَّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ} (٩-٤١).

واته: ئه‌ی موسوڵمانینه! به‌گشتی ده‌رچن بو غه‌زاو تیکۆشان له‌ ریگه‌ی خوا‌دا، خوا له‌شتان سووک بئ یا قورس،، سه‌رتان سووک بئ یا سه‌رتان جه‌نجال بئ، خیزان و مال و منالتان که‌م بئ یا زۆر، ده‌وله‌مهند بن یا هه‌ژار، به‌ سه‌رو به‌ مال و به‌ گیان و به‌ سامان، کۆشش و جیهاد بکه‌ن له‌به‌ر ره‌زای خودا له‌ پیناوی یارمه‌تی ئیسلامدا، ئه‌م کۆشش و تیکۆشان و غه‌زاکردنه‌ گه‌ ئی چاکتره‌ بو ئیوه‌ بو دین و دنیا‌تان هه‌گه‌ر بزائن.

٤٣٥٦- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: (إِلَّا تُنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا) وَ (مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ) نَسَخَتْهَا الْآيَةُ الَّتِي بَعْدَهَا: (وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ ^(١):

ئیبنو عه‌بباس (رمزای خودایان ئی بن) ده‌فه‌رموئ: ئایه‌تی:

{إِلَّا تُنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا — ٣٩/٩}.

هه‌گه‌ر کاتئ فه‌رمانه‌وا داوای ئی کردن که‌ ئیلجارییی ئی بکه‌ن و ئیوه‌ نه‌چن به‌ ده‌نگیه‌وه‌ هه‌وه‌ خودا سزایه‌کی به‌ سویتان ده‌داو ئایه‌تی:

^(١) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ بِسَنَدٍ صَالِحٍ (شرحه).

{مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَتَخَلَّفُوا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ -
١٢٠/٦}.

دهفهرمووی: ئەم دوو ئایهته نهسخ بوو نهتهوه بهم ئایهته کهوا لهدوا
ئهوانهوه که دهفهرمووی:

{وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُونَ لِيَنْفِرُوا كَافَّةً - ١٢٢/٩}.

واته: هەر وهکوو رهوا نییه بۆ موسولمانان که پاش بکهون له سهفهری
غهزادا له چهزهرت ههروهها رهوايش نییه که ههموویان سهرجهم دهبرچن بۆ
غهزاو دهووری چهزهرت چۆل بکهنا (د- سند صالح).

٤٣٥٧- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَّهُ قَالَ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا هِجْرَةَ بَعْدَ الْفَتْحِ
وَلَكِنْ جِهَادٌ وَبَيْتَةٌ، وَإِذَا اسْتَنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا. رَوَاهُ الْخَمِيسَةُ (٢).

ديسان فهرمووی: روژێ گرتنی شاری مهككه، كه ناوو بانگی
دهركردوه به فهتحي مهككه، پيغه مبهه (دروودی خودای لهسهرين) فهرمووی: له پاش
گرتنی شاری مهككه و ئيسلام بوونی خهلكهكهی ئيتر كوچ كردن له مهككهوه
بۆ مهدينه نهما، چونكه مهككهيش وهك مهدينه بوو به خاك و ولاتی ئيسلام
له ژيهر كیفی كافران دهبرچوو، بهلام كووشش و تیكۆشان و جيهاد و نیازی
پاك ههرماون و ههر ده مینن و ههتا ههتا به ههوی سهربهززی ههر دوو
جيهان و مایه ی روو سووری له لای خودای گهوره، جا ههر کاتی داواتان ئی
کرا که دهبرچن بۆ غهزا دهبرچن و بپۆن بۆی. (ش/د/ت/ن- خودایان ئی زازی بن).

٤٣٥٨- → (ب- ١ز- ٢١٦ل- ٥٦٥ف- ٢) + (ب- ١ز- ١٢٨ل- ٣٨٨ف- ٦) (٣).

(٢) تجرید / ٢ / ٢٤٢ رقم: ٨٤٣ = ١٨٢٤ ، ١٣٤٩ تعلیقاً ، ١٥٨٣ ، ١٨٣٤ ، ٢٧٨٣ ، ٢٨٢٥ ، ٣٠٧٧ ، ٣١٨٩ ،
مسلم. حَج: ٣٢٨٩ ، ٤٨٠٦. أَبُو دَاوُدَ. مَنْاسِك: ٣٠١٨ ، ٢٤٨٠. ترمذی. سيرة: ١٥٩٠. نسائي: مَنْاسِك.
الحَج: ٢٨٧٤ ، ٢٨٧٥.

(٣) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ٢١٦ برقم: ١١١٢. وتسلسل / ١٢٨ رقم / ٦ / ٧٧٢.

٤٣٥٩- عَنْ جَابِرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا تَزَالُ طَائِفَةٌ مِنْ أُمَّتِي يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ ظَاهِرِينَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ، وَزَادَ: ظَاهِرِينَ عَلَى مَنْ نَاوَاهُمْ حَتَّى يُقَاتِلَ آخِرُهُمُ الْمَسِيحَ الدَّجَالَ^(٤).

جابر له پیغه مبهروه ده فهرموئ: کۆمه لئ له ئۆمه تم هه خهبات ده گێرن و به ناشکراو به بئ پهروا له پیناوی هه ق و راستیدا هه جهنگ ده کهن و خوداش هه سهریان ده خا به سهه دوشمینی خویاندا، تا نزیکى رۆژى قیامهت (م/ت/د) ئه بو داوود (رحمتهى خودای ئ بئ) ئه مه ی پتر کردووه: هه زال ده بن به سهه ئه وانده که شهریان پی ده فروشن، هه تا چینی دواوه یان ده چن به گز جگاله کویره ی هه لاتبازدا.

٤٣٦٠- وَمُسْلِمٌ: لَنْ يَبْرَحَ هَذَا الدِّينُ قَائِمًا يُقَاتِلُ عَلَيْهِ عَصَابَةٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ^(٥).

ده فهرموئ (دیویدی خودای له سه رین): ئه م ئایینی ئیسلامه هه پایه دار ده بی، به بی و چان و بهردهوام کۆمه ل کۆمه ل، چین له دوا چین موسولمانان خهبات ده گێرن و جهنگ ده کهن له پیناویدا، هه تا نزیکى رۆژى قیامهت (م).

٢٠) خاوهن عوزرو به هانه ی رهوا نه گهر نه شچئ بو غهزا گوناھى له سهه نیهه:
(لا حرج على المذون)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ} (٩١/٩).

واته: ئه وانه ی که لازه بوون و بئ هیزن، وه کوو پیرو منال، یا ئه وانه ی که نه خوشن یا ئه وانه ی که دارای مال نین تا سهرفی بکهن له چاکه دا ئه مانه ئه گهر به شداری نه کهن له غهزا کردندا، هه ره که سی به پیی به هانه ی رهوا ی

^(٤) مسلم. جهاد: ٤٩٢٧. ترمذی. فتن: ٢٢٢٩.

^(٥) مسلم. جهاد: ٤٩٣٠

خۆی ئەو گوناھیان لەسەر نییە، بەلام بەم مەرجە کە لەگەڵ خودا و پیغەمبەری خودادا ساخ بن و بۆ دینی ئیسلام دڵسۆزین و بە پێی تەوانای خۆیان لە یاری دەهی ئیسلام کۆتایی نەکەن.

٤٣٦١- حدیث زید بن ثابت: أَمَلَى عَلَى رَسُولِ اللَّهِ.. الْحَدِيثُ، سَبَقَ فِي مَبْحَث (سورة النساء) فِي كِتَابِ التَّفْسِيرِ، الْحَدِيثُ الْعَشْرُونَ^(١).

٤٣٦٢- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ فِي غَزَاةٍ فَقَالَ: إِنَّ أَقْوَامًا بِالْمَدِينَةِ خَلْفَنَا، مَا سَلَكْنَا شِعْبًا وَلَا وَادِيًا إِلَّا وَهُمْ مَعَنَا فِيهِ، حَسَبَهُمُ الْعُدُوَّ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(٢).

ئەنەس (ڕەزای خودای ئێ بێ) فەرمووی: حەزەرەت (دوودی خودای لەسەربێ) لە غەزایەکا فەرمووی: لە شارێ مەدینە، پیاوانێ لە خۆمان، لە ئێمە بەجێمان و نەهاتوون بۆ ئەم غەزایە، بەلام بە دڵ و بە گیان لەگەڵ ئێمەن لەبەر ئەوەی کە بەهانی رەوانیان هەیە و نیازی پاکیان هەیە ئێمە لەهەر رێچکە و لاپێ و شیوو دۆلیکەو برۆین ئەوانیش لە پاداشت و خێردا لە گەلمان، چونکە بەهانی رەوانا لەوێ گلی داوونەتەو (ش/د).

٤٣٦٣- وَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَسْتَأْذِنُهُ فِي الْجِهَادِ، فَقَالَ: أَلَاكَ وَالِدَانِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَفِيهِمَا فَجَاهِدْ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(٣).

پیاویکیش هاتە خزمەتی حەزەرەت (دوودی خودای لەسەربێ) پرسی پێ کرد کە لە خزمەتی دا بجێ بۆ غەزا، فەرمووی: باوک و دایکت هەیە؟ گوتی: بەلی هەمە، فەرمووی: دەی کەواتە بۆ خزمەتی ئەوان تیکۆشە (ش/د/ت/ن).

(١) تقدم في المجلد السادس. تسلسل / ٥٥ / ١١٠ برقم: ٣٨١٣/٢٠.

(٢) مسلم. جهاد: ٤٩٠٩. ابن ماجه. جهاد / ٢٧٦٥. تحفة الأشراف: ٢٣٠٤.

(٣) تجريد البخاري / ٣ / ٢٥٣ رقم: ١٢٢٩ = ٣٠٠٤ ، ٥٩٧٢ فتح الباري. مسلم. بروصلة: ٦٤٥١. أبو داود. جهاد: ٢٥٢٩. ترمذي. جهاد: ١٦٧١. نسائي. جهاد: ٣١٠٣.

٤٣٦٤- وَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الْيَمَنِ لِيُجَاهِدَ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: هَلْ لَكَ أَحَدٌ بِالْيَمَنِ؟ قَالَ: أَبَوَايَ، قَالَ: أَذِنَا لَكَ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: ارْجِعْ إِلَيْهِمَا فَاسْتَأْذِنَهُمَا، فَإِنْ أَذِنَا لَكَ فَجَاهِدْ وَإِلَّا فَبِرُّهُمَا . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ . نَسَّأَلُ اللَّهَ حَسَنَ الرِّوَايَةِ . آمِينَ ^(٤) .

پیاویکیش (له یه مهنه وه) هات، تا کوو له خزمه تی پیغه مبهردا خهبات بکا، فهرمووی پیی: که ست هه یه له یه مهن؟ گوتی: باوک و دایکم له وین، فهرمووی: ئایا رهزایان له سه رهو ریگه یان داوی که هاتووی بو لای من بو غهزا؟ گوتی: نه، فهرمووی: ده بچوره وه بو لایان و پرس و رایان پی بکه، جا نه گهر رهزایان له سه ره بوو نهوا تیکۆشه وه ره بو غهزا، نه گینا دلی باوک و دایکت را گهر و باش به بویان (د).

٢١) په یمان به ستن له سه ره غهزا کردن: (المبايعة على الجهاد)

٤٣٦٥- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمْ يُبَايِعِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى الْمَوْتِ إِلَّا مَا بَايَعْتَاهُ عَلَى أَنْ لَا تَفِرَّ ^(١) .

جابر (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: له سه ره مردن په یمانمان به پیغه مبهره (دروودی خودای له سه ره بن) نه ده دا به لام له سه ره نه وه په یمانمان ده دایه که له کاتی شه پرکردندا له بهر دوژمن رانه که یین (ش/ت).

٤٣٦٦- وَسَلَّ سَلْمَةُ بْنُ الْأَكْوَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): عَلَى أَيِّ شَيْءٍ بَايَعْتُمُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ؟ قَالَ عَلَى الْمَوْتِ . رَوَاهُمَا الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ ^(٢) .

له سه له مهی کوپی نه کوه عیان پرسسی: له روژی رووداوی حوده ییبیه دا له سه ره چی له گهل پیغه مبهردا (دروودی خودای له سه ره بن) په یمانتان به ست؟ فهرمووی: له سه ره نه وه په یمانمان دایه که نه گهر بشکوژرین له فهرمانی حه زره ت (دروودی خودای له سه ره بن) ده رنه چین (ش/ت).

^(٤) سکت عن درجته الشارح.

^(١) مسلم. مغازی: ٤٧٨٥. ترمذی. سیر: ١٥٩٤. نسائی. بیعة: ٤١٦٩. تحفة الأشراف: ٢٧٦٣.

^(٢) تجرید البخاری/ ٣/ ٣٣٩ رقم: ١٢١٤ = ٢٩٦٠، ٤١٦٩، ٧٢٠٦، ٧٢٠٨، مسلم: مغازی: ٤٧٩٩. ترمذی.

سیر: ١٥٩٢. نسائی. بیعة: ٤١٧٠.

٤٣٦٧- → (ب- ٣ز- ١٠٤ل- ٢٧٣ف- ١) (٣).

٢٢) نافرته‌تانیس له‌گه‌ل پیاواندا ده‌چن بۆ غه‌زا : (غزو النساء مع الرجال)

٤٣٦٨- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ أُحُدٍ انْهَزَمَ النَّاسُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَقَدْ رَأَيْتُ عَائِشَةَ بِنْتَ أَبِي بَكْرٍ وَأُمَّ سُلَيْمٍ وَإِلَهُمَا لَمُشْمَرَتَانِ أَرَى خَدَمَ سُوْقِهِمَا تَنْقَرَانِ الْقِرْبَ عَلَى مَثْوْنِهِمَا ثُمَّ تُفْرِغَانِهِ فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ، ثُمَّ تَرْجِعَانِ فَتَمْلَأْنِيهَا، ثُمَّ تَجِيَانِ فَتُفْرِغَانِيهَا فِي أَفْوَاهِ الْقَوْمِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانِ (١):

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بێ) ده‌فه‌رموئ: روژی رووداوه‌که‌ی چیا‌ی ئو‌حود، خه‌لکه‌که‌ له‌ ده‌وری پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌رین) هه‌له‌اتن، عایشه‌ی کچی ئه‌بو به‌کرو ئوممو سوله‌م دی، زۆر زۆر خه‌راو به‌ ده‌ست و برد بوون، به‌ کۆل به‌ کونده‌ ئاویان ده‌هیناو قولیان هه‌لکه‌ردبوو، خه‌رخال و پیاوانه‌کانیان له‌ قوله‌ پیاواندا دیار بوو، به‌ هه‌راکردن ده‌هاتن و ده‌چوون و له‌ناو کۆپی شه‌په‌که‌دا، له‌ جه‌نگه‌ی شه‌په‌که‌دا ئاوه‌که‌یان ده‌گیرا به‌سه‌ر جه‌نگاوه‌ره‌کاندا، به‌ هه‌نگه‌ی کونده‌کان ئاوه‌که‌یان ده‌کرد به‌ ده‌می پیاوه‌ غه‌زا که‌ره‌کانه‌وه، هه‌ر له‌گه‌ل کونده‌وه جه‌وه‌نده‌کان خالی ده‌بوونه‌وه به‌بی وچان دیسانه‌وه به‌قه‌له‌مبازو به‌ گومه‌ته‌ ده‌گه‌رانه‌وه و پریان ده‌کردنه‌وه له‌ ئاوو، ده‌هاتنه‌وه بۆ شه‌په‌رگا که‌و ئاوه‌که‌یان ده‌کرده‌وه به‌ ده‌می پیاوه‌ره‌کانه‌وه، هه‌تا دووباره‌ خالی ده‌بوونه‌وه، وه‌ هه‌روه‌ها (ش) → (ب- ٥ز- ٩٤ل- ١٧٩ف- ١). برقم/١/ ٣٤٣٨.

٤٣٦٩- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْزُو بِأُمِّ سُلَيْمٍ وَنِسْوَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ مَعَهُ إِذَا غَزَا فَيَسْقِيْنَ الْمَاءَ وَيُدَاوِيْنَ الْجَرْحَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (٢):

(٢) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/ ١٠٤ برقم ٢٤١١.

(١) بخاري. جهاد: ٢٨٨٠، ٢٩٠٢، ٢٨١١، ٤٠٦٤. مسلم. مغازی: ٤٦٦٠.

(٢) مسلم. مغازی: ٤٦٥٩. أبو داود. جهاد: ٢٥٣. ترمذي. سير: ١٥٧٥.

دیسان فهرمووی: جاران پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ئوممو سوله‌یم و چهند ژنیکی ئه‌نصاری تری له‌گه‌ل خۆیدا ده‌برد بۆ غه‌زا، ئیشیان ئه‌وه‌بوو ئاویان ده‌گێراو تیماری زامداره‌کانیان ده‌کرد (م/د/ت).

٤٣٧٠- وَقَالَتِ الرَّبِيعُ بِنْتُ مُعَوِّذٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهَا): كُنَّا نَغْزُو مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَتَسْقَى الْقَوْمَ وَتَخْدُمُهُمْ وَتُرِدُّ الْجَرْحَى وَالْقَتْلَى إِلَى الْمَدِينَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (٣):

روبه‌یعی کچی موعه‌وویز (خودای ئی رازی بێ) فهرمووی: جاران ئیمه‌ی ژنانن له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌چووین بۆ غه‌زا، کارمان ئه‌وه‌بوو ئاومان ده‌دا به‌ خه‌باتگێره‌کان و خزمه‌تمان ده‌کردن و زامارمان ده‌گواسته‌وه‌و کوژراومان ده‌برده‌وه‌ بۆ مه‌دینه‌! (ب).

٤٣٧١- وَقَالَتْ أُمُّ عَطِيَّةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَبْعَ غَزَوَاتٍ أَخْلَفَهُمْ فِي رِحَالِهِمْ فَأَصْنَعُ لَهُمُ الطَّعَامَ وَأُدَاوِي الْجَرْحَى وَأَقُومُ عَلَى الْمَرْضَى. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَاللَّهُ أَعْلَمُ (٤):

ئوممو عه‌طیه‌ش (خودای ئی رازی بێ) فهرمووی: بۆ خۆم هه‌وت غه‌زام له‌ خزمه‌تی هه‌زه‌تا کردوه‌، له‌ بانه‌و باره‌گاکیان ده‌مامه‌وه‌ نانم بۆ دروست ده‌کردن و تیماری زاماره‌کانم ده‌کردو سه‌ره‌رشتی نه‌خۆشه‌کانم ده‌کرد (م).

٢٣) هه‌جهره‌ت و ره‌وه‌کردن بۆ ولاتی ئیسلام سونه‌ته‌

الهجرة إلى بلاد الإسلام مستحبة

قال الله تعالى: {وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاعِمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا} (٤/١٠٠).

(٣) بخاری. جهاد: ٢٨٨٢ ، ٢٨٨٢ ، ٢٨٤٣ ، ٥٦٧٩.

(٤) مسلم. مغازی: ٤٦٦٧.

واته: هر که سنی کوچ و رهو بکا له ولاتی خویه وه بۆ ولاتی ئیسلام له بهر رهزای خودا، نه وه تووشی خیرو خوشی دهبی و له جینگه یه کی باشا، له ولاتیکی دوور له ناشووب و ئاژاوه داده گیرسیته وه و دهحه سیته وه و خوداش رزق و روژی پتر دهکا وه که سنی له مالی خوئی ده ربچی و مه بهستی هیج رت و کوچ کردن بی بۆ لای خوداو پیغه مبهری خودا، جا له ریگه ی مردن یه خه ی پی بگری و نه مری خودا بکا و فه رمانی هه ق به جی بیئی نه وه به بی شک و شوبه ه پاداشی باشی ده بی به مزو مال له سه ر خودای گه وره، وه خودای مه زن تاوانپوش و میهره بانه.

۴۳۷۲- → (ب- از- ۱۱- ۶۵- ف- ۱) (۱).

۴۳۷۳- عَنْ مُعَاوِيَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا تَنْقَطِعُ الْهِجْرَةُ حَتَّى تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ وَلَا تَنْقَطِعَ التَّوْبَةُ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنْ مَغْرِبِهَا^(۲):

موعاوییه له پیغه مبه ره وه ده فه رموئی (درویدی خودای له سه ربین): تا ده رگای ته وبه داده خری کاتی هیج رت و کوچ کردن ده میئی، هه تا خویش له روژئاواوه هه لنه یی ده رگای ته وبه دانا خری! (د- سند صالح).

۴۳۷۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: سَتَكُونُ هِجْرَةٌ بَعْدَ هِجْرَةٍ، فَخِيَارُ أَهْلِ الْأَرْضِ أَلْزَمُهُمْ مُهَاجَرَةَ إِبْرَاهِيمَ، وَيَبْقَى فِي الْأَرْضِ شِرَارُ أَهْلِهَا تَلْفِظُهُمْ أَرْضَهُمْ تَقْدَرُهُمْ نَفْسُ اللَّهِ وَتَخْشَرُهُمُ النَّارُ مَعَ الْقِرْدَةِ وَالْخَنَازِيرِ . رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۳):

عه بدوللای کوپی عه مر (خودایان ئی رازی بی) فه رمووی: پیغه مبه ره (درویدی خودای له سه ربین) فه رمووی: کوچیکی تریش له پاش نه م کوچه ده بی! وه چاکترینی خه لک ئه وانن که ره وگه (مه هه ر) ی ئیبراهیم که له قودسه به رناده ن، وای ئی

(۱) تقدم في مجلد اول؛ تسلسل / ۱۱ برقم: ۸۲.

(۲) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

(۳) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

دئی تەنیا بەدکارو گەندەکان دەمیننەوہ لە ولادت، زەوی نایان گریتە خوئی و خودا پەر بەدل قیزیان لی دەکاتەوہ، وە ئاگری لەگەڵ جانەوہرو مەیموون و بەرازا خریان دەکاتەوہ و مۆلیان دەدات! (د- سند صالح).

٤٣٧٥- وَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ جِئْتُ أَبَايُكَ عَلَى الْهَجْرَةِ وَتَرَكْتُ أَبَوَيَّ يَنْكِيَانِ، قَالَ: ارْجِعْ عَلَيْهِمَا فَأُضْحِكُهُمَا كَمَا أَبْكَيْتُهُمَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ (٤):

پیاوی هاتە لای پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) گوتی: ئەو پیغەمبەری خودا! هاتووم بۆ خزمەتی تۆ هەتا پەیمانەت بدەم لەسەر ئەو لە ولاتی خۆمەوہ کوچ بکەم بۆ خزمەتی تۆ، بەلام کە هاتم باوک و دایکم دەگریان بە دوامدا، فەرمووی: بچۆرەوہ بۆ لایان چۆن کردووینتە گریان ئاوەهایش بیاننەنەرە پیکەنین (د/ن).

٤٣٧٦- وَ لَأَبِي دَاوُدَ: مَنْ جَامَعَ الْمُشْرِكَ وَسَكَنَ مَعَهُ فَإِنَّهُ مِثْلُهُ (٥):

دەفەرمووی: کەسێ تیکەلی بپەرست بکاو لە گەلیدا دانیشی و هەلسی، ئەوہ ئەویش وەك ئەو وایە (د).

٤٣٧٧- وللنسائي: لَا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ مَا قُوتِلَ الْكُفَّارُ وَبَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَرِيَّةً إِلَى خَتَمٍ، فَأَعْتَصَمَ نَاسٌ مِنْهُمْ بِالسُّجُودِ، فَأَسْرَعَ فِيهِمُ الْقَتْلُ، فَبَلَغَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَمَرَ لَهُمْ بِبِنْفِ الْعَقْلِ، وَقَالَ: أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهَرِ الْمُشْرِكِينَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ (٦):

دەفەرمووی (دروودی خودای لەسەربین): کوچ کردن هەر دەمینێ تا شەر لەگەڵ کافراندە بمینێ. جاری پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) لقی سوپای نارد بۆ سەر هۆزی خەشەم چەن کەسێ پەلاماری سەجده بردنیان داو کوپنووشیان برد،

(٤) سکت عن درجته الشارح.

(٥) رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ فِي أَخْرَ كِتَابِ الْجِهَادِ (شرحه).

(٦) سکت عن درجته الشارح.

هه‌تا له‌شکری ئیسلام نه‌یانکوژی و بیان ناسی که ئەمانه موسولمانن به‌لام له په‌له‌په‌لی دا کوژران، جا که ئەم باسه‌گه‌یشته‌وه به پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) پیغه‌مبه‌ر نیوه‌ خوینی دا به‌ خاوه‌ن خوینه‌کان و فهرمووی: من به‌هریم له‌و موسولمانانه‌ی که له‌ناو هاوبه‌شپه‌یدا که‌رانا داده‌نیشن! (ت/د).

٤٣٧٨- وَجَاءَ عَبْدٌ فَبَايَعَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى الْهَجْرَةِ وَلَا يَشْعُرُ بِهِ، فَجَاءَ سَيِّدُهُ فَطَلَبَهُ فَاشْتَرَاهُ مِنْهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِعَبْدَيْنِ أَسْوَدَيْنِ وَلَمْ يُبَايِعْ أَحَدًا بَعْدُ حَتَّى يَسْأَلَهُ أَعْبَدٌ هُوَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ فِي السِّرِّ (٧).

به‌نده‌یی هاته‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) په‌یمانی له‌گه‌لی دا به‌ست له‌سه‌ر کوچکردن، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) نه‌یزانی که ئەوه عه‌به‌ده، واته: به‌نده‌ی زه‌رخ‌په‌یده‌یه، له‌پاشا خاوه‌نه‌که‌ی هات داوا‌یکرده‌وه پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سهرین) به‌ دوو به‌نده‌ی ره‌ش لی‌ی کړی، له‌وه‌دوا حه‌ززه‌ت په‌یمانی له‌که‌س وه‌رنه‌ده‌گرت تا لی‌ی نه‌پرس‌یابیه: تو به‌نده‌ی یانا؟ (ت).

٤٣٧٩- وَ دَخَلَ سَلَمَةُ بْنُ الْأَكْوَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَلَى الْحَجَّاجِ فَقَالَ: يَا ابْنَ الْأَكْوَعِ ارْتَدَدْتَ عَلَى عَقَبِكَ تَعَرَّبْتَ، قَالَ: لَا وَلَكِنْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَذِنَ لِي فِي الْبَذْوِ رَوَاهُ مُسْلِمٌ (٨).

سه‌له‌مه‌ی کوپی نه‌کوه‌ع (خودای ئی‌رازی بێ) چوو بو‌لای حه‌ججاج، گو‌تی: ئە‌ی کوپی ئە‌کوه‌ع! پاشگه‌ز بو‌ویته‌ته‌وه‌و وا‌زت له‌ ه‌یج‌ره‌ت ه‌ی‌ناوه‌و بو‌ویته‌ته‌وه‌ به‌ ده‌شته‌کی! سه‌له‌مه‌یش فهرمووی: نه‌خه‌یر، ئە‌وه له‌ منه‌وه‌ زۆر دووره، من له‌سه‌ر دین و ئایینی خۆم هاوم، بو‌ ئە‌مه‌یش که‌ ئیستا له‌ ده‌شت، دا ده‌نیشم له‌کاتی خۆی دا پیغه‌مبه‌ر خۆی (دروودی خودای له‌سهرین) ری‌گه‌ی ئە‌وه‌ی داوم (م).

(٧) سکت عن درجته الشارح.

(٨) رواه مسلم، إمارة: ٤٨٠٢. تجرید/ ٥ ل - ٢٥٧ رقم: ٢٠٩٨ - (٧٠٨٧) ٧٠٨٨ فتح الباری.

٢٤) باسی جواره‌م: باسی سه‌فه‌رو و لاخ و که‌ره‌سته و تفاقى تیکۆشان له ریکه‌ی خودادا:

الباب الرابع: في السفر والدواب وآلات الجهاد

٤٣٨٠- عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَرَجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ فِي غَزْوَةِ ثُبُوكَ وَكَانَ يُحِبُّ أَنْ يَخْرُجَ يَوْمَ الْخَمِيسِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(١):

که‌عبی کنزی مالیک (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیوودی خودای له‌سه‌ربن) له‌ روژی پینج شه‌مه‌دا له‌ مال دهرچوو، رویشت بو غه‌زای ته‌بووک، هه‌میشه‌یش هه‌زی ده‌کرد که له‌ روژی پینج شه‌مه‌دا دهرچئ بو سه‌فه‌ر (ب/د/ن- پرگۆمکانیان له‌ نوور بن).

٤٣٨١- عَنْ صَخْرِ الْغَامِدِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اللَّهُمَّ بَارِكْ لَأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا، وَكَانَ إِذَا بَعَثَ سَرِيَّةً أَوْ جَيْشًا بَعَثَهُمْ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ وَكَانَ صَخْرٌ رَجُلًا تَاجِرًا وَكَانَ يَبْعَثُ تِجَارَتَهُ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ فَأَثَرَى وَكَثُرَ مَالُهُ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(٢):

سه‌خری غامیدی (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیوودی خودای له‌سه‌ربن) فه‌رمووی: خودایه! ئیش و کاری سه‌ر له‌ به‌یانانی ئۆمه‌تم پیروز که! فه‌رمووی: ده‌ستووری هه‌زه‌تیش وابوو نه‌گه‌ر په‌ئ سوپا، یا له‌شکرێکی بناردایه بو غه‌زا له‌سه‌ره‌تای روژه‌وه ده‌یناردن، سه‌خر خۆی پیاویکی بازرگان بوو، خۆشی ده‌ستووری وابوو له‌ سه‌ره‌تای روژه‌وه بازرگانیه‌که‌ی ده‌خسته‌ ری، له‌به‌ره‌وه‌ ته‌واو داراو ده‌وله‌مه‌ند بوو بوو، وه مال و سامانی زۆر بوو بوو (د/ت/ن-س/ح).

^(١) تجريد البخاري: ١٢٠٨ = ٢٩٤٩ ، ٢٩٤٧ ، ٢٩٤٨ ، ٢٩٥٠ ، ٣٠٨٨ ، ٣٥٥٦ ، ٣٨٨٩ ، ٣٩٥١ ، ٤٤١٨ ، ٤٦٧٣ ،

٤٦٧٦ ، ٤٦٧٧ ، ٤٦٧٨ ، ٦٢٥٥ ، ٦٦٩٠ ، ٧٢٢٥ .

^(٢) رواه أصحاب السنن بسند حسن (شرحه).

٤٣٨٢- ولأبي داود: عَلَيْكُمْ بِالذُّلَّةِ فَإِنَّ الْأَرْضَ تُطَوَّى بِاللَّيْلِ^(٣):

ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای له‌سهرین): بۆ سه‌فه‌ر کردن شه‌و بگرن به ده‌مه‌وه‌و شه‌و له‌ناو له به‌ره‌به‌یانا بکه‌ونه ری، چونکه به‌شه‌و ته‌نگی زه‌وی ه‌کی‌شری! (د- سند صالح).

٤٣٨٣- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضي الله تبارك وتعالى عنهما) عَنِ النَّبِيِّ (صلى الله تعالى عليه وسلم) قَالَ: لَوْ يَعْلَمُ النَّاسُ مَا فِي الْوَحْدَةِ مَا أَعْلَمَ مَا سَارَ رَاكِبٌ بَلِيلٍ وَخَدَهُ رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالتِّرْمِذِيُّ^(٤):

ئیبینو عومه‌ر (خودایان ئی رازی بن) له‌ هه‌زه‌ته‌وه‌و (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رموئ: ئه‌وه‌ی من ده‌یزانم له‌ باره‌ی ته‌نیا‌یه‌وه‌و، ئه‌گه‌ر خه‌ل‌کیش وه‌ک من بی‌زان، هیچ سواری به‌ شه‌و به‌ ته‌نها به‌بی هاو‌پئ نه‌ ده‌رویشته‌ (ب/ت).
٤٣٨٤- ولأبي داود والتِّرْمِذِيُّ: الرَّكَّابُ شَيْطَانٌ وَالرَّكَّابَانِ شَيْطَانَانِ وَالثَّلَاكَةُ رَكْبٌ^(٥):

ده‌فه‌رموئ (دروودی خودای له‌سهرین): تاقه‌ سواری تاقه‌ شه‌یتانیکه‌، دوو سوار دوو شه‌یتانه‌، که بی‌ون به‌ سئ سوار ده‌بن به‌ ده‌سته‌ سوار! (د/ت- س/ص) مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه‌ پیاو تا بۆی ده‌کری به‌ ته‌نیا سه‌فه‌ری دوور نه‌کا.

(وه‌رگپ)

٤٣٨٥- وَعَنْهُ (أي عَنْ ابْنِ عُمَرَ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) نَهَى أَنْ يُسَافَرَ بِالْقُرْآنِ إِلَى أَرْضِ الْعَدُوِّ. وَفِي رَوَايَةٍ: لَا تُسَافِرُوا بِالْقُرْآنِ فَإِنَّي لَا أَمْنُ أَنْ يَنَالَهُ الْعَدُوُّ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(٦):

^(٣) بسند صالح (شرحه).

^(٤) تجريد البخاري/ ٣/ ٢٥٢ رقم: ١٢٢٨ = ٢٩٩٨ فتح الباري شرح صحيح البخاري.

^(٥) بسند صحيح (شرحه).

^(٦) تجريد البخاري: ١٢٢٤ = ٢٩٩٠ ، ٢٦١٠ = فتح الباري. مسلم. إمارة: ٤٨١٦ - ٤٨١٩. أبو داود. جهاد:

٢٦١٠. ابن ماجة. جهاد: ٢٨٧٩.

دیسان ئیبنو عوه (ره‌زای خودایان ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیوودی خودای له‌سه‌ربین) ریگه‌ی نه‌ده‌دا که قورئان ببری بۆ ولاتی دوشمن. له‌گیرانه‌وه‌یه‌کا: حه‌زه‌رت (دیوودی خودای له‌سه‌ربین) فه‌رمووی: قورئان مه‌به‌ن بۆ سه‌فه‌ر، چونکه ده‌ترسم که بکه‌ویته به‌ر چنگی دوژمن! (ش/د).

٤٣٨٦- وَقَالَ (رضی الله عنه): كُنَّا إِذَا صَعِدْنَا كِبْرَتَا، وَإِذَا نَزَلْنَا سَبَّحْنَا. رَوَاهُ البخاري وأبو داود ^(٧):

جایی‌ر (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: له‌کاتی راره‌وی (سه‌فه‌ر) دا که سه‌ر ده‌که‌وتینه سه‌ر به‌رزایی ئه‌للّاهو ئه‌که‌به‌رمان ده‌کرد، که سه‌ر به‌ره‌و خواریش ده‌بووینه‌وه سو‌بجانه‌للّامان ده‌کرد (ب/د).

٤٣٨٧- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: السَّفَرُ قِطْعَةٌ مِنَ الْعَذَابِ، يَمْنَعُ أَحَدَكُمْ نَوْمَهُ وَطَعَامَهُ وَشَرَابَهُ، فَإِذَا قَضَى أَحَدُكُمْ نَهْمَتَهُ فَلْيَعَجِّلْ إِلَى أَهْلِهِ. رَوَاهُ الشَّيْخَان ^(٨):

ئهبو هوره‌یره (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: له‌هه‌زه‌ته‌وه (دیوودی خودای له‌سه‌ربین) ده‌فه‌رمووی: سه‌فه‌ر پارچه‌یه‌که له‌ئیش و ئازار، خه‌وو خۆراک و خواردنه‌وه‌تان ئی هه‌راسان ده‌کا، جا له‌به‌ره‌ئه‌وه هه‌ر که فرمانی خۆتان به‌ ئه‌نجام گه‌یاند ئیتر خیرا بپۆنه‌وه بۆ لای که‌سو کارتان! (ش).

٤٣٨٨- → (ب- ٣ز- ٤٧ل- ١٨ف- ٥+٦+٧+٨) ^(٩)

^(٧) بخاري. جهاد: ٢٩٩٣.

^(٨) تجريد البخاري/ ٢ / ٢٣٤ رقم: ٨٣٣ = ١٨٠٤ ، ٣٠٠١ ، ٥٤٢٩. (رياض الصالحين/ ٣ / ٣٦ رقم: ٩٨٤

متفق عليه: ١٨٠٤ بخاري ١٩٢٧ مسلم).

^(٩) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/ ٤٧ رقم: ٥ / ٢١٦٢ + ٦ / ٢١٦٣ + ٧ / ٢١٦٤.

٢٥) به‌ریکردن و پیشوازی خه‌باتگیران : (تودیع الغزاة وإستقبالهم)

٤٣٨٩- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ الْخَطْمِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَرَادَ أَنْ يَسْتَوْدِعَ الْجَيْشَ قَالَ: أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكُمْ وَأَمَانَتَكُمْ وَخَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ ^(١):

عه‌بدوللای خه‌طمی (خودای فی رازی بن) فه‌رمووی: جاران پیغه‌مبه‌ر (دیودی خودای له‌سهرین) کاتی له‌شکری به‌ری ده‌کرد ده‌یفه‌رموو: أَسْتَوْدِعُ اللَّهَ دِينَكُمْ وَأَمَانَتَكُمْ وَخَوَاتِيمَ أَعْمَالِكُمْ : دین و ئایین و مال و منال و کس و کار و سه‌ر ئه‌نجامی کاروبارتانم هه‌موو سپارد به‌ خودا به‌ رحمه‌تی خوی ئاگای لی‌تان بی. (د/ت/ن - س/ص).

٤٣٩٠- وَقَالَ ابْنُ الزُّبَيْرِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) لِابْنِ جَعْفَرٍ: أَتَذْكُرُ إِذْ تَلَّقَيْنَا النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنَا وَأَلْتِ وَأَبْنُ عَبَّاسٍ، قَالَ: نَعَمْ، فَحَمَلْنَا وَتَرَكْنَا. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ ^(٢):

ئیب‌نو زوبه‌یر به‌ ئیب‌نو جه‌غهری گوت: ئایا له‌ یادته که من و توو ئیب‌نو عه‌بباس چووین به‌ پیری پیغه‌مبه‌ره‌وه (دیودی خودای له‌سهرین)؟ فه‌رمووی: به‌لئ له‌ بیرمه، ئه‌وه‌بوو ئیمه‌ی هه‌لگرت و تووی هه‌لنه‌گرتن چونکه یه‌کیکمانی خسته‌ پاشکووی و یه‌کیکمانی خسته‌ به‌رده‌می (ش).

٤٣٩١- وَقَالَ السَّائِبُ بْنُ يَزِيدَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): ذَهَبْنَا نَتَلَقَّى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَعَ الصَّيَّانِ إِلَى ثِيَّةِ الْوَدَاعِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ ^(٣):

سائیبی کو‌ری یه‌زید (خودای فی رازی بن) فه‌رمووی: هه‌تا ئه‌نییه‌تولوه‌داع له‌گه‌ل مندا‌لاند‌ا چووین به‌ پیری پیغه‌مبه‌ره‌وه (دیودی خودای له‌سهرین). (بوخاری رحمه‌ت له‌ خوی و کس و کاری).

^(١) رواه اصحاب السنن بسند صحيح (شرحه).

^(٢) تجريد ٣/ ٣٧٤ رقم: ١٢٥٤ = ٣٠٨٢.

^(٣) تجريد ٣/ ٣٧٤ رقم: ١٢٥٥ = ٣٠٨٢ ، ٤٤٢٦ ، ٤٤٢٧.

٢٦) باشی و نیشانەیی رەسەنیی و لاخی بەرزە : (فضل الخیل وصفاتها)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ} (٦٠/٨) ^(١).

واتە: ئەو موسولمانەکان! هەمیشە خۆتان ئامادە بکەن، بو چاری دوژمنەکانتان، ئەوەی کە دەتوانن لە هیزی جەنگ، لە فێربوونی هونەرەکانی، لە چەک و تفاق، لە ئەسپ و هیسترو ماینی مەشق دیدە ی قال و چوار نال ئامادە ی بکەن، هەتا بە باشی دوژمنی خوداو دوژمنی خۆتان بەوە بتوقینن.

٤٣٩٢- عَنْ عُرْوَةَ الْبَارِقِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْخَيْلُ مَعْقُودَةٌ فِي نَوَاصِيهَا الْخَيْرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ الْأَجْرُ وَالْمَغْنَمُ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ ^(١).

عوروەی باریقی (خودای ئی رازی بن) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای سەربە) فەرمووی: لە کاکۆل و یالی ماین و ئەسپ خێرو خوشی گرێدراوە: کە بریتییه هەم لە پاداشتی باش و هەم لە مالی تالانی هەلال، ئەمە بەردەوامە هەتا روژی قیامەت (ش/د/ت/ن).

٤٣٩٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَنْ احْتَبَسَ فَرَسًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِمَانًا بِاللَّهِ وَتَصَدِيقًا بِوَعْدِهِ، فَإِنَّ شِبَعَهُ وَرِيَهُ وَرَوْتَهُ وَبَوْلَهُ فِي مِيزَانِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ ^(٢).

^(١) تجرید/ ٢/ ٣٠٥ رقم/ ١١٧٥ = ٢٧٥٠ ، ٢٨٥٢ ، ٣١١٩ ، ٣٦٤٣ . مسلم . مغازی: ٤٨٢٢ - ٤٨٢٦ . نسائی .

خیل: ٣٥٧٥ ، ٣٥٧٤ ، ٣٥٧٦ . ترمذی . جهاد: ١٦٩٤ ، ٣٥٧٦ ، ٣٥٧٧ ، ٣٥٧٨ ، ٣٥٧٩ .

^(٢) تجرید/ ٣/ ٣٠٦ رقم: ١١٧٧ = ٢٨٥٣ فتح .

ئەبو هورهیره (خودای ئازادی بن) فەرمووی: پێغه‌مبەر (دروودو سلاوو میهره‌بانی و پیروزیی خودای گه‌وره‌و مه‌زنی له‌سه‌ر بێ و سه‌رو مال و منال به‌ قوربانی گه‌ردی سه‌ر گو‌پری پیروزیی بێ) فەرمووی: هه‌ر كه‌سی و لا‌خێکی به‌رزه له‌ رێگه‌ی خودادا رابگرێ بۆ خو‌ی و ساخ له‌به‌ر ره‌زای خودا ته‌رخانی بكا بۆ غه‌زا، دیاره‌ بۆیه‌ ئه‌مه‌ ده‌كا چونكه‌ باوه‌ری هه‌یه‌ به‌ خوداو ئه‌و به‌لێنه‌ی له‌م باره‌یه‌وه‌ داویه‌تی به‌ خه‌باتگێره‌كان به‌ راستی ده‌زانێ، هه‌ر كه‌سی ئاوا بكا ئه‌وه‌ له‌ روژی قیامه‌تدا خو‌اردن و خو‌اردنه‌وه‌و ته‌رس و گمیزی ئه‌و و لا‌خه‌ هه‌مووی له‌ تای خێری ته‌رازووی خاوه‌نه‌كه‌ی دا داده‌نرێ (بوخاری و نه‌سائی - خودایان ئازادی بن).

٤٣٩٤- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْخَيْلُ ثَلَاثَةٌ: هِيَ لِرَجُلٍ وَزَرٌّ وَهِيَ لِرَجُلٍ أَجْرٌ وَهِيَ لِرَجُلٍ سِتْرٌ فَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ وَزَرٌّ، فَرَجُلٌ رَبَطَهَا رِبَاءً وَفَخْرًا وَنَوَاءً عَلَى أَهْلِ الْإِسْلَامِ فَهِيَ لَهُ وَزَرٌّ، وَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ سِتْرٌ فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ لَمْ يَنْسَ حَقَّ اللَّهِ فِي ظَهْرِهَا وَلَا رِقَابِهَا فَهِيَ لَهُ سِتْرٌ، وَأَمَّا الَّتِي هِيَ لَهُ أَجْرٌ، فَرَجُلٌ رَبَطَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ لِأَهْلِ الْإِسْلَامِ فِي مَرْجٍ أَوْ رَوْضَةٍ، فَمَا أَكَلَتْ مِنْ ذَلِكَ الْمَرْجِ وَالرَّوْضَةِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا كُتِبَ لَهُ عَدَدُ مَا أَكَلَتْ حَسَنَاتٍ وَكُتِبَ لَهُ عَدَدُ أَرْوَائِهَا وَأَبْوَالِهَا حَسَنَاتٍ، وَلَا تَقْطَعُ طَوْلُهَا فَاسْتَنْتَ شَرَفًا أَوْ شَرَفَيْنِ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَدَدَ آثَارِهَا وَأَبْوَالِهَا حَسَنَاتٍ وَلَا مَرَّ بِهَا صَاحِبُهَا عَلَى نَهْرٍ فَشَرِبَتْ مِنْهُ وَلَا يُرِيدُ أَنْ يَسْقِيَهَا إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَدَدُ مَا شَرِبَتْ حَسَنَاتٍ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا أَبَا دَاوُدَ (٣):

دیسان فەرمووی: سه‌زده‌ت (دروودی خودای له‌سه‌رین) ده‌فه‌رمووی: و لا‌خی به‌رزه (به‌ پێی نیازی خاوه‌نه‌كه‌ی) سێ جو‌ره‌: بۆ هه‌ندی پیاو مایه‌ی شه‌ره‌، بۆ هه‌ندی پیاو په‌رده‌و داپۆشه‌ره‌، بۆ هه‌ندی پیاو مایه‌ی پاداشت و خێره‌، مایه‌ی تاوان و شه‌ره‌ بۆ ئه‌وه‌كه‌سه‌ی كه‌ رایده‌گری بۆ چاوه‌و رووپامای و خو‌ نواندن و

(٣) تجرید بخاری/ ٣/ ١٣٥ رقم: ١٠٤٣ = ٢٣٧١، ٢٣٧١، ٢٨٦٠، ٣٦٤٦، ٤٩٦٢، ٤٩٦٣، ٧٣٥٦. مسلم.

زکاة: ٢٢٨٧. نسائی. خیل: ٢٥٦٥. ابن‌ماجه: جهاد: ٢٧٨٨.

شانازی و بۆ دوژمنایه‌تی له درژی موسولمانان! په‌رده‌و داپۆشه‌ریشه‌ بۆ ئه‌و که‌سه‌ی که‌ له‌ ریڭه‌ی خودادا رایده‌گری و بۆ روو سووری و هه‌ردوو جیهان که‌سابه‌تی پێوه‌ ده‌کا و ئه‌و مافه‌ی که‌ خودا له‌سه‌ر ئه‌و و لاخه‌ی داناوه‌ فهرامۆشی نا‌کا، وه‌ک ئه‌وه‌ ئه‌گه‌ر بازرگانی پێوه‌کرد زه‌کاته‌که‌ی بدا، هه‌روه‌ها مافی و لاخه‌که‌ خوۆشی فهرامۆش نه‌کا، ئالیکی ئاسایی بداتی، شتی قورسی پێ هه‌ل نه‌گری، مایه‌ی پاداشت و خێریشه‌ بۆ ئه‌و که‌سه‌ی که‌ رایده‌گری بۆ خه‌بات و تیڭۆشان ساخ له‌به‌ر ره‌زای خودا، بۆ به‌رژه‌وه‌ند و سوودی گه‌لی ئیسلام، له‌ می‌رگیک‌ا یا له‌ می‌رغوزاریکا ده‌یبه‌ستیتته‌وه‌، ئیتر ئه‌و و لاخه‌ هه‌رچی بخوا له‌و می‌رگ و می‌رغوزاره‌ به‌ ژماره‌ی ئه‌وه‌ چاکه‌ بۆ خاوه‌نه‌که‌ی ده‌نوسری، وه‌ به‌ ژماره‌ی ته‌رس و می‌زه‌که‌یشی چاکه‌و خێرو خێرات بۆ خاوه‌نه‌که‌ی ده‌نوسری، ته‌نانه‌ت ئه‌گه‌ر مه‌ر به‌نده‌که‌ی بپسینێ، یا خود گوریسه‌که‌ی بپچڕینێ، وه‌ سه‌ری دوو سه‌ر غار بکا و بای بالی خوێ بدا و یاری بکا و به‌بی سواره‌که‌ی به‌ پشتی خالی رهبازی و ته‌راتین بکا، خودا به‌ ژماره‌ی شوین سم و ته‌رسه‌که‌ی چاکه‌و خێری بۆ ده‌نوسی، هه‌تا ئه‌گه‌ر خاوه‌نه‌که‌ی به‌سه‌ر ئاوێکا بردی، به‌ نیازی ئه‌وه‌یش نا که‌ بیبا ئاوی بدا، به‌لام و لاخه‌که‌ له‌ خوێه‌وه‌ لێی خوارده‌وه‌، ئه‌وه‌ به‌قه‌د ژماره‌ی ئه‌و ئاوه‌ی که‌ ده‌یخواته‌وه‌ چاکه‌ی بۆ ده‌نوسری، دیاره‌ ئه‌گه‌ر سواره‌که‌ خوێ مه‌شقی پی بکا، یا بچێ ئاوی بدا، یا له‌ غه‌زادا سواری بی ئه‌وه‌ پاداشته‌که‌ی چه‌ند قاته‌ (ش/ت/ن) قه‌لغان و رم و شیرو تیرو ماین و زین و ئه‌مانه‌ نمونه‌و میثالن بۆ هه‌موو جوړه‌ چه‌ک و تفاقیک‌ی جه‌نگی کۆن، هه‌روه‌ها رهبازی و ئالیک‌ خواردن و گمی‌زو ته‌رس و له‌وه‌پرو می‌رگ و پێوه‌ند و ره‌شمه‌و لقاو و ئه‌مانه‌یش نمونه‌ن بۆ شوین و شوینه‌وارو ئیش و کارو تفاق‌ی جه‌نگن که‌واته‌: نیازو مه‌به‌ست و کرده‌وه‌ هه‌ر ده‌مین به‌لام ئامیرو تفاق‌ و که‌ره‌سته‌ به‌ پێی روژ ده‌گوپین و هه‌تا دی کۆنه‌کان کۆنتر ده‌بن و روژ به‌ روژ چه‌کی تازه‌ترو له‌بارترو چاکتر دیته‌ کایه‌وه‌.

ده‌ی به‌م پێیه‌ بی له‌م روژگاره‌ی ئیمه‌دا تفه‌نگ و شه‌ستیرو توپ له‌ جیی شیرو تیرو کۆنه‌و خێرو پاداشی ئه‌وانی (له‌کاتی خۆی‌اندا) هه‌یه‌، تانک و

فرۆک و فرۆکه خانە و به‌نزی و رۆن و گازو جه‌رو بورغوو شوڤیرو توپچی و فرۆکه‌وان و که‌شتییه‌وان و ئەمانه‌یش له‌جیی ماین و هیسترو حوشترو ته‌ویله‌و ئاوو ئالیک و میڤگی کۆن، ته‌نانه‌ت ده‌توانین بلیین دووکه‌ل و رۆنی مه‌کینه‌ی کۆن و ئەم ورده‌ بابە‌تانه‌یش وه‌ک گمی‌زو ته‌رسی و لاخ وان، له‌ رۆژی قیامه‌تا داده‌نری‌ن له‌ تای ته‌رانووی خیری خاوه‌نه‌که‌یاندا، ئیتر هه‌روا به‌م پێو دانه‌.

وه‌لی ئەوه‌ی که‌ جیی گومان نییه‌ ئەم دوو خاله‌ سه‌ره‌کییه‌یه‌: یه‌که‌م نابی ئیمه‌ ئەمرو، وه‌کوو کۆن به‌ شیرو تیره‌وه‌ بچین بو‌ شه‌رو غه‌زاکردن گوايه‌ ئەوه‌ سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ره‌و خیری گه‌وره‌تره‌، به‌راستی شتی وا شه‌ری خۆتری‌نه‌، خودا فه‌رمانمان پی ده‌کا که‌ به‌ پێی رۆژوو چه‌رخ خۆمان ئاماده‌ بکه‌ین و چه‌کی نوێ په‌یدا بکه‌ین و مایه‌ی به‌هیزبوونمان مسۆگه‌ر بکه‌ین، ئەوه‌تا ده‌فه‌رموی:

(وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ) (٦٠/٨).

دووه‌م شیرو تیرو ماین و ئەمانه‌یش له‌ قورئان و حه‌دیسدا وه‌سف کراون و کراون به‌ نیشانه‌ی خیری خوشی هه‌ردوو جیهانمان، که‌واته‌ دروست نییه‌ که‌ به‌ چاوی سووک ته‌ماشای بکری‌ن. بگه‌ر تا ئیستایش له‌ شه‌را رۆلی خۆیان ده‌بین و به‌ پێی حال ده‌وری باش ده‌بین، ده‌ی له‌سه‌ر ئەم بنیاته‌، له‌ شه‌ری ئەمرو‌شدا شیرو تیرو سوارو ماین و ئەمانه‌ به‌پێی پێویستی رۆژ، وه‌کوو کۆن خیری پاداشتی گه‌وره‌یان هه‌یه‌، چونکه‌ یاساو ده‌ستووریکی سه‌ره‌کییه‌: له‌ دینی ئیسلامدا هه‌رچی شتیکی ره‌وا سوودی گشتی هه‌بی بو‌ ئیسلام دروسته‌و به‌جی‌یه‌. (وه‌رگێڕ)

٤٣٩٥- وَعَنْهُ قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صلى الله تعالى عليه وسلم) يَكْرَهُ الشُّكَّالَ مِنَ الْخَيْلِ. رَوَاهُ الْخُمَسَةُ إِلَّا الْبَخَارِيُّ^(٤).

^(٤) مسلم. مغازی: ٤٨٣٣. ابو داود. جهاد: ٢٥٤٧. ترمذی. جهاد: ١٦٩٨. نسائی. خیل: ٢٥٦٩. ابن

ماجه: جهاد: ٢٧٩٠. تحفة الأشراف: ١٤٨٩٠.

دیسان فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) چه‌زی له ولاخی به‌رزهی راست و چه‌پ سپی نه‌بوو (م/د/ت/ن).

٤٣٩٦- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: يُمْنُ الْخَيْلِ فِي شُقْرِهَا . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ ^(٥):

ئیبنو عه‌بباس (رمزای خودایان ئی بن) له چه‌زهره‌ته‌وه (دروودی خودای گه‌رمه‌و مه‌زنی له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: ماین و نه‌سپیی شی پیرۆزن (د/ت- س/ح).

٤٣٩٧- عَنْ أَبِي وَهَبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: عَلَيْكُمْ بِكُلِّ كُمَيْتٍ أَعْرَ مُحَجَّلٍ أَوْ أَشَقَرَ أَعْرَ مُحَجَّلٍ، أَوْ أَذْهَمَ أَعْرَ مُحَجَّلٍ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ ^(٦):

ئهبو وه‌هب (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: ولاخی به‌رزهی کویتی مارۆی چوار پهل سپی رابگرن، یاخود شی مارۆی چوار پهل سپی، یاخود ره‌شتاله‌ی مارۆی چوار پهل سپی (د/ن).

٤٣٩٨- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: خَيْرُ الْخَيْلِ الْأَذْهَمُ الْأَقْرَحُ الْأَرْتَمُ، ثُمَّ الْأَقْرَحُ الْمُحَجَّلُ طَلْقُ الْيَمِينِ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ أَذْهَمَ فَكُمَيْتٌ عَلَى هَذِهِ الشَّيْءِ . رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ^(٧):

ئهبو قه‌تاده (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: باشتترین ولاخی به‌رزه‌ ئهو ولاخه‌یه که خوی ره‌شتاله‌ بی و ناوچه‌وانی قه‌ش بی و سهر لووتی سپیواش بی، دوا ئهو ئه‌وه‌یه که خوی ره‌شتاله‌ بی و ناوچه‌وانی قه‌ش بی و هه‌رچوار پهل سپی بی، ده‌ستی

^(٥) بسند حسن (شرحه).

^(٦) سکت عن درجته الشارح.

^(٧) بسند صحيح (شرحه).

راستی نه‌بی، جا ئه‌گهر ره‌شتاله نه‌بوو با کویت بی و له‌سه‌ر هه‌مان نیشانه‌ی باسکراو بی (ت-س/ص).

٤٣٩٩- وَلِلنَّسَائِي: مَا مِنْ فَرَسٍ عَرَبِيٍّ إِلَّا يُؤْذَنُ لَهُ عِنْدَ كُلِّ سَحَرٍ بِدَعْوَتَيْنِ: اللَّهُمَّ خَوَّلْتَنِي مَنْ خَوَّلْتَنِي مِنْ بَنِي آدَمَ وَجَعَلْتَنِي لَهُ، فَاجْعَلْنِي أَحَبَّ أَهْلِهِ وَمَالِهِ إِلَيْهِ، أَوْ مِنْ أَحَبِّ مَالِهِ وَأَهْلِهِ إِلَيْهِ. نَسَأَلُ اللَّهَ التَّوْفِيقَ لِمَا يُحِبُّ وَيَرْضَى^(٨):

ده‌فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌رین): گشت به‌ره به‌یانئ هه‌موو ماین و ئه‌سپیکئ عه‌ره‌بی رینگای ئه‌م دوو نزایه‌ی پی ده‌درئ: یه‌که‌م ده‌لئ: اللَّهُمَّ خَوَّلْتَنِي مَنْ خَوَّلْتَنِي مِنْ بَنِي آدَمَ وَجَعَلْتَنِي لَهُ فَاجْعَلْنِي أَحَبَّ أَهْلِهِ وَمَالِهِ إِلَيْهِ أَوْ مِنْ أَحَبِّ مَالِهِ وَأَهْلِهِ إِلَيْهِ:

ئه‌ی خودایه! تو منت داوه به‌و که‌سه‌ی که خوت و یستووته منی پی بده‌یت و منت کردووه به‌مالئ ئه‌و، دووه‌م ده‌لئ: که‌واته به‌مکه به‌خۆشه‌ویستترین که‌س و خۆشه‌ویستترین مالئ له‌کنئ! (ن).

٢٧) نابئ ماین له‌که‌ر چاک بکری: (لا تحمل الحمر علی الخیل)

٤٤٠٠- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أُهْدِيَتْ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَغْلَةٌ فَرَكِبَهَا. فَقَالَ عَلِيٌّ: لَوْ حَمَلْنَا الْحَمِيرَ عَلَى الْخَيْلِ فَكَانَتْ لَنَا مِثْلُ هَذِهِ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِنْمَا يَفْعَلُ ذَلِكَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(٩):

عه‌لی (ره‌زای خودای له‌سه‌ر بن) فه‌رمووی: جارئ قاتریکیان به‌دیاری هینا بو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) پیغه‌مبه‌ر خوی سواری بو، منیش عه‌رزیم کرد: ئیمه‌یش ئه‌گهر که‌ر بنین له‌ماین شتی ئاوامان ده‌ست ده‌که‌وی. فه‌رمووی: ئه‌وه کاری پیای تینه‌گه‌یشتوو! (د/ت/ن).

^(٨) سکت عن درجته الشارح.

^(٩) رواه الترمذي بلفظ آخر بسند صحيح (شرحه).

۲۸) به شه‌ردانی نازدل (وهك شه‌ره كه‌له‌شیرو شه‌ره كه‌وو شه‌ره به‌ران و شتی وا) ناره‌وايه، هه‌روه‌ها جه‌رامه له ده‌موو چاوی چوار پی بدری، یاخود له‌عنه‌ت و نه‌فرینی لی بکری:

التحریش بین البهائم وضربها فی وجهها ولعنها حرام

۴۴۰۱- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنِ التَّحْرِيشِ بَيْنَ الْبَهَائِمِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱):

ئیبینو عه‌باس (خودایان لی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) به‌شه‌ردانی گیانله‌به‌رانی قه‌ده‌غه‌ه کردووه و شه‌ره كه‌له‌شیرو شه‌ره سه‌گ و شه‌ره به‌ران و نه‌م شتانه‌ی جه‌رام کردووه! (د- سند صالح- ت).

۴۴۰۲- → (ب- ۴ز- ۴۸ل- ۱۵۳ف- ۲) (۲)^(۲).

۴۴۰۳- وَ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي سَفَرٍ فَسَمِعَ لَعْنَةً فَقَالَ: مَا هَذِهِ؟ قَالُوا: هَذِهِ فَلَانَةٌ لَعْنَتْ رَاحِلَتَهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): ضَعُوا عَنْهَا، فَإِنَّهَا مَلْعُونَةٌ، فَوَضَعُوا عَنْهَا. قَالَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): فَكَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَيْهَا نَاقَةً وَرَقَاءً. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ. وَلَفْظُهُ: فَكَأَنِّي أَرَاهَا تَمْشِي فِي النَّاسِ مَا يَغْرِضُ لَهَا أَحَدٌ^(۳):

له سه‌فه‌ریکا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) نه‌فرین (له‌عنه‌ت) یکی به‌ر گوئی كه‌وت، فه‌رمووی: نه‌وه چی بوو؟ عه‌رزیان كرد: نه‌و ژنه‌ه بوو نه‌فرینی له ولا‌خه‌كه‌ی كرد، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: كو‌پانه‌كه‌ی لی بگرنه‌وه به‌ره‌للای بكه‌ن و كه‌س سواری نه‌بی، چونكه‌ نه‌و وشتره به‌ر له‌عنه‌ت كه‌وتوو ئیتر نه‌وانیش كورتانه‌كه‌یان لی گرتنه‌وه. عیمرانی كو‌پی حوصه‌ین ده‌یگوت: ئیستاكه‌یش نه‌و وشتره‌م هه‌ر له‌به‌ر چاوه‌، وشتره‌ مینگه‌یه‌کی بو‌ر

(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

(۲) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۴۸ برقم: ۲۸۹۸/۲.

(۳) (رياض الصالحين. رقم: ۱۵۵۷/۷. مسلم/۲۵۹۵). مسلم. أدب: ۶۵۴۷. أبو داود. جهاد: ۲۵۶۱. تحفة

بوو (د/م) گفته‌ی (م): ده‌یگوت: ده‌لیی هه‌ر له‌به‌ر چاومه، به‌ناو عه‌شاماته‌که‌دا ده‌سو‌پایه‌وه‌ که‌س هه‌قی نه‌بوو به‌ سه‌ریه‌وه.

٤٤٠٤ - → (ب- ٤٤ - ز- ٤٨ - ل- ١٥٢ - ف- ١ - + ف- ٢) (٤).

٢٩) دروست نییه ژیی که‌وان و زه‌نگ بکرتنه ملی ناژه‌ل و ولاخ:

لا يجوز الوتر والجرس

٤٤٠٥- عَنْ أَبِي بَشِيرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَعْضِ أَسْفَارِهِ فَأَرْسَلَ رَسُولًا إِلَى النَّاسِ وَهُمْ فِي مَقِيلِهِمْ لَا تَبْقَيْنَ فِي رَقَبَةٍ بَعِيرٍ قِلَادَةً مِنْ وَتَرٍ أَوْ قِلَادَةً إِلَّا قُطِعَتْ. رَوَاهُ الثَّلاَثَةُ (١):

ئه‌بو به‌شیر (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: له‌ سه‌فه‌ریکا له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا بووین (دروودی خودای له‌سه‌ربین) خه‌لکه‌که‌ شوینی شه‌ویان گرتبوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) رابه‌ریکی نارد بو‌ لایان که‌ پییان رابگه‌یه‌نی: که‌ هه‌ر وشت‌ری ملیوانکه‌ی ژیی که‌وانی له‌ ملدایه، یاخود هه‌ر ملیوانکه‌یه‌کی دیکه‌ی له‌ مل دایه‌ بیچ‌پرتنه‌وه‌ له‌ ملی دابکه‌نن! (ش/د).

٤٤٠٦ - → (ب- ٤٤ - ز- ٤٦ - ل- ١٤٩ - ف- ٢ - ١ - ٣ - ٤) (٢).

٣٠) دروسته ولاخ ناو بنری: (يجوز تسمية الدواب)

٤٤٠٧- عَنْ سَهْلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي حَائِطِنَا فَرَسٌ يُقَالُ لَهُ اللَّحِيفُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (١):

(٤) راجع المجلد الرابع. تسلسل/ ٤٨ رقم: ٢٨٩٧/١ ورقم: ٢٨٩٨/٢. بخاري. جهاد: ٣٠٠٥.

(١) تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري: ١٣٣٠ = ٣٠٠٥ فتح الباري. مسلم. لباس: ٥٥١٥.

ترمذي. جهاد: ١٧٠٢.

(٢) سبق في مجلد رابع. تسلسل/ ٤٦ رقم: ٢٨٨٨/٢ و ٢٨٨٧/١ و ٢٨٨٩/٣ و ٢٨٥٢/٤.

(١) تجريد/ ٣ / ٢٠٦ رقم: ١١٧٨ = ٢٨٥٥ فتح الباري شرح صحيح الباري.

سه‌هل (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: پیڤغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ئه‌سپینکی هه‌بوو، ناوی لوحه‌یف بوو، له‌ناو هه‌ساری باخه‌که‌ی ئیمه‌دا بوو (ب).

٤٤٠٨- وَقَالَ مُعَاذٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): كُنْتُ رِذْفَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى حِمَارٍ يُقَالُ لَهُ عُفَيْرٌ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(٢):

موعاذ (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: له‌ پاشکۆی پیڤغه‌مبه‌ره‌وه‌ سواری گویدرێژێ بووم ناوی عوفه‌یر بوو! (ب/د).

٤٤٠٩- → (ب- ٤ز- ٩٠ل- ٢٧٠ف- ٧)^(٣).

لیڤه‌دا ئه‌م پتریه‌ی هه‌یه: ئه‌سپه‌که‌ ناوی مه‌ندوب بوو، که‌ هه‌زه‌ت که‌ پرایه‌وه‌ فه‌رمووی: مه‌شله‌ژین، هه‌یج نییه، به‌پاستی ئه‌م ئه‌سپه‌یش که‌ ئیوه ده‌لین: ته‌پاله‌ زۆر خه‌راو به‌ گوپو خو‌شپۆ بوو! (ب/ت).

٤٤١٠- وَقَدْ كَانَتْ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاقَةٌ يُقَالُ لَهَا الْعُضْبَاءُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(٤):

گوته‌ی: پیڤغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) وشتره‌ مینگه‌یه‌کی هه‌بوو ناوی عه‌ضباء بوو (ب/ن).

٤٤١١- وَلَأَبِي دَاوُدَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تُسَمَّى الْأُتَى مِنَ الْخَيْلِ فَرَسًا^(٥):

گوته‌ی: پیڤغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) به‌مای و لاخی به‌رزه‌ی ده‌فه‌رموو: ماین(د).

٣١) ناکاداری و چاویری و لاخ پیتوسته : (تجب مراعاة الدواب)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ} (٨/١٦):

^(٢) بخاري. جهاد: ٢٨٥٦.

^(٣) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ٩٠ برقم: ٣١٢٢/٧. بخاري: ٢٨٥٧.

^(٤) بخاري. جهاد: ٢٨٧٢. تجريد / ٣ / ٣١٢ رقم: ١١٨٤ = ٢٨٧٢، ٢٨٧١، ٦٥٠١ فتح الباري.

^(٥) سكت عن درجته الشارح.

واته: وه خودای گه‌وره دروستی کردوه بۆ ئیوه چاره‌واو هیسترو
که‌ر، بۆئوه‌ی که هه‌م سوارییان پێ بکه‌ن و هه‌م بیانکه‌ن به‌هۆی جوانی بۆ
خۆتان، وه هه‌روه‌ها گه‌لی شتی تریش دروست ده‌کا بۆ خۆشی و
خۆشگوزهرانی ئیوه، که ئیوه ئیستا نایانزانن، وه‌کوو فرۆکه‌و که‌شتی و
ئوتومبیل و شتی وا.

٤٤١٢- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا
سَافَرْتُمْ فِي الْخِصْبِ فَأَعْطُوا الْإِبِلَ حَظَّهَا مِنَ الْأَرْضِ وَإِذَا سَافَرْتُمْ فِي السَّنَةِ فَاسْرِعُوا
عَلَيْهَا السَّيْرَ، وَإِذَا عَرَسْتُمْ بِاللَّيْلِ فَاجْتَنِبُوا الطَّرِيقَ فَإِنَّهَا مَأْوَى الْهَوَامِّ بِاللَّيْلِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ
وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١):

ئهبو هوره‌یره (خودای ئی‌رازی بێ) له‌ هه‌زه‌ته‌وه ده‌فه‌رموێ (دروودی خودای
له‌سهرین): ئه‌گه‌ر له‌کاتی له‌وه‌پ‌دا سه‌فه‌رتان کرد، ماوه‌ی وشتر بده‌ن که به‌شی
خۆی له‌و له‌وه‌پ‌ه‌بله‌وه‌پ‌ی، خۆ ئه‌گه‌ر وشکه‌ سالی‌ش بوون له‌وه‌پ‌ه‌نبوو، خه‌را
لی‌خوێن (هه‌تا زوو بگه‌نه‌ ماله‌وه‌و و‌لا‌خه‌کان له‌پ‌ئ‌ ئه‌وه‌نده‌ی تر له‌پ‌و لا‌واز
نه‌بن). ئه‌گه‌ر دنیا بوو به‌ شه‌ویش لاتان دا بۆ و‌چان، یا بۆ سه‌ر خه‌و
شکاندن، له‌ رێگه‌که‌ تۆزێ دوور بکه‌ونه‌وه‌و له‌سه‌ر چه‌قی رێگه‌که‌ و‌چان
مه‌گرن، چونکه‌ به‌ شه‌و رێگه‌ ده‌بێ به‌ جیگه‌و رێگه‌ی ج‌پ‌و جانه‌وه‌رو مارو
می‌روو (م/د/ت).

٤٤١٣- وَمَرَّ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى بَعِيرٍ قَدْ لَحِقَ ظَهْرُهُ بِطَنِهِ. قَالَ: اتَّقُوا
اللَّهَ فِي هَذِهِ الْبَهَائِمِ الْمُفْجَمَةِ فَارْكَبُوهَا صَالِحَةً وَكُلُّوهَا صَالِحَةً^(٢):

په‌غه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) وشتریکی له‌پ‌ئ‌ دی، له‌به‌ر لا‌وازی سکی
نووسابوو به‌ پشتییه‌وه، فه‌رمووی: له‌باره‌ی ئه‌م ئاژله‌ بێ زمانانه‌وه‌ له‌ خودا
بترسن و زۆرو ناهه‌قییان ئی مه‌که‌ن و برسی و توونیان مه‌که‌ن، به‌م ره‌نگه‌ کاتی

^(١) مسلم. جهاد: ٤٩٣٦. ترمذی. استئذان: ٢٨٥٨.

^(٢) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

گۆشتییان بخۆن که گۆشتهکهیان به کهلکی خواردن بی، وهکاتی سوارییان پی بکهن که به کهلکی سواریی بیّن (د- سند صالح).

٤٤١٤- وَدَخَلَ النَّبِيُّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَائِطًا لِرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ، فَإِذَا جَمَلٌ فَلَمَّا رَأَى النَّبِيَّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَنَّ وَذَرَفَتْ عَيْنَاهُ، فَأَتَاهُ النَّبِيُّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَمَسَحَ ذِفْرَاهُ فَسَكَتَ، فَقَالَ: مَنْ رَبُّ هَذَا الْجَمَلِ، لِمَنْ هَذَا الْجَمَلُ؟ فَبَجَّاءَ فَتَى مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: لِي يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: أَفَلَا تَتَّقِي اللَّهَ فِي هَذِهِ الْبَهِيمَةِ الَّتِي مَلَكَكَ اللَّهُ إِيَّاهَا فَإِنَّهُ شَكَا إِلَيَّ أَنَّكَ تُجِيعُهُ وَتَذْنِبُهُ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(٣):

پیغهمبهر (دروودی خودای لهسهرین) جاری رۆیشته ناو چهساری باخه خورمای پیاویکی نه نصاری، و شتریکی لی بوو، و شتره که که چهزرتی دی غوربهتی ههلساوو کورکاندی و فرمیسک به ههردوو چاوهکانیدا هاته خوارهوه! جا پیغهمبهر (دروودی خودای لهسهرین) چوو بۆلای و دهستی هیئا به بناگویدا، ئیتر و شتره که کۆلی نیشتهوه، نهو جا چهزرت (دروودی خودای لهسهرین) فهرمووی: خاوهنی نهو و شتره کییه؟ نهو و شتره هی کییه؟ لهولاه جهیللی له یاریدهدهران هات، گوتی: قوربان! هی منه، فهرمووی: نهو بۆچی له خودا ناترسیت و ناههقی لهه ناژه له بهسهزمانه دهکهی، که خودا تۆی کردووه به خاوهنی، نهوهتانی لهلای من سکالات لی دهکاو دادو بی دادو هاواریهتی له دهستت و دهلی: که تۆ ههه برسی دهکهیت و ههه و چانی نادهیت! (د- سند صالح).

٤٤١٥- → (ب- ٢ز- ١٧٧ل- ٣٦٨ف- ٣)^(٤).

لیزه دا ئاوايه: رۆژی زۆر گهرم دهبی، ژنیکی سهلیته (واته: داوینپیس) سهگنی دهبینی به دهوری بیریکدا دهخولیتهوهو له تونیاندا ههناسکه ههناسکیهتی و زمانی دهركیشاوه، ژنهکesh بهزهیی پیادا دیتهوهو پر به کالهکهی پیی خوی ئاوی له بیره که بۆ ههه دهکیشی و دهیداتی، خودا بهوه لیی خوش دهبی! (م).

^(٣) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(٤) بخاري. احاديث الأنبياء: ٢٤٦٧. مسلم. حيوان: ٥٨٢٢ تقدم في مجلد / ٢ تسلسل / ١٧٧ برقم: ١٩٣٠.

٣٢) ده‌ستووره‌کانی سواری: (آداب الركوب)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {لَتَسْتَوُوا عَلَى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَتَقُولُوا سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ} (١٣/٤٣):

واته: ئەمەیشم بۆیه کردوو هه‌تا ئیوه سواری سه‌رپشتیان ببن و بیری نازو نیعمه‌ت و به‌خششی خودا بکه‌نه‌وه، کاتی که له سه‌ر پشتیان جیگیر بوون و به‌ته‌واوی دامه‌زنان یه‌که‌م زیکری خودا که ده‌یکه‌ن بلین: {سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ وَإِنَّا إِلَى رَبِّنَا لَمُنْقَلِبُونَ}.

٤٤١٦- عَنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَمْشِي جَاءَ رَجُلٌ وَمَعَهُ حِمَارٌ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ ارْكَبْ وَتَأَخَّرَ الرَّجُلُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): لَا. أَلَيْتَ أَحَقُّ بِصَدْرٍ دَابَّتْكَ مِنِّي إِلَّا أَنْ تَجْعَلَهُ لِي قَالَ: فَإِنِّي قَدْ جَعَلْتُهُ لَكَ فَرَكِبَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١):

بوره‌یده (خودای ئا‌رازی بن) فه‌رمووی: جارێ پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) به‌پێ ده‌رۆیشت پیاویکی‌ش هات گوی درێژیک‌ی پی بوو، گوتی: ئەه‌ی پێغه‌مبه‌ری خودا! فه‌موو سواریه‌ له‌ گه‌لما، ئینجا پیاوه‌که‌ خۆی چوو ده‌واوه، هه‌تا پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) له‌ به‌رده‌مه‌وه سواری بێ، پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: نابێ، تو خۆت له‌به‌رت‌ریت به‌ به‌رده‌می پشتی و لا‌خه‌که‌ت هه‌تا من، مه‌گه‌ر خۆت بیه‌خشی به‌ من. ئەه‌ویش گوتی: ئەه‌وا به‌خشییم به‌ تو، ئەه‌وا پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) له‌ پێشه‌وه سواری بوو، پیاوه‌که‌یش له‌ پاشکۆیه‌وه (د/ت- س/ح).

١٧٤٤- → (ب- ٤ز- ٣ل- ١٤ف- ٨) ^(٢).

^(١) بسند حسن (شرحه).

^(٢) تقدم في مجلد / ٤ تسلسل / ٣ رقم: ٢٥٧١.

٤٤١٨- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا اسْتَقْبَلَ مِنْ سَفَرٍ اسْتَقْبَلَ بَنًا، فَأَيُّنَا اسْتَقْبَلَ أَوَّلًا جَعَلَهُ أَمَامَهُ، فَاسْتَقْبَلَ بِي فَحَمَلَنِي أَمَامَهُ، ثُمَّ اسْتَقْبَلَ بِحَسَنِ أَوْ حُسَيْنٍ فَجَعَلَهُ خَلْفَهُ، فَدَخَلْنَا الْمَدِينَةَ وَإِنَّا لَكَذَلِكَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ^(٣):

عه‌بدوللای کوری جه‌غفر (خودای ئی رازی بئ) فه‌رموی: جاران پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) که له سه‌فه‌ر ده‌گه‌پایه‌وه، که ده‌چوون بو پیشوازی، له پیشا ئیمه (که منداآنی که‌سو کاره‌کی بووین) ده‌یان‌بردین به‌پیرییه‌وه، جا هه‌ر کامیکمان له پیش پیشه‌وه بپراینایه به‌پیرییه‌وه ئه‌وه‌مانی ده‌خسته به‌رده‌می خوی، جاری من یه‌که‌م که‌س بووم که بردمیان به‌پیرییه‌وه، منی نایه به‌رده‌می خوی له‌پاش من حه‌سه‌ن یا حوسه‌ینیشیان هی‌نا به‌پیرییه‌وه ئه‌ویشی خسته پاشکوی خوی، ئیتر له‌سه‌ر ئه‌م شیویه یه‌کیکمان له به‌رده‌میاو یه‌کیکمان له پاشکوی دا چووینه ناو شاری مه‌دینه (د/م) → (ب- ٥- ٢٢- ١٢٢- ١). برقم/١/٣٣٤٩.

٤٤١٩- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: رَكِبَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِمَارًا عَلَى إِكَافٍ عَلَيْهِ قَطِيفَةٌ فَذَكِيَّةٌ وَأَرْدَفٌ أَسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَرَأَاهُ^(٤):

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بئ) فه‌رموی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌سه‌ر کورتانیکه‌وه سواری گویدریژی بوو، سه‌ر جله‌که‌ی قه‌یفه‌ی فه‌ده‌کی بوو ئوسامه‌شی خسته پاشکوی خوی! (ب).

٤٤٢٠- وَعَنْهُ قَالَ: أَقْبَلْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ خَيْبَرَ، وَإِنِّي لَرَدِيفُ أَبِي طَلْحَةَ وَبَعْضُ نِسَاءِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَدِيفُ لَهُ فَعُتِرَتِ النَّاقَةُ فَقُلْتُ: الْمَرْأَةُ، فَقَالَ

^(٣) مسلم. فضائل، ٦٢١٨، ٦٢١٩. أبو داود. جهاد، ٢٥٦٦. ابن ماجه: ادب، ٣٧٧٣.

^(٤) تجريد/ ٣/ ٣٤٧ رقم: ١٢٢٢ = ٢٩٨٧، ٤٥٦٦، ٥٦٦٣، ٥٩٦٤، ٦٢٠٧. اخرجہ مسلم في الجهاد. باب في دعاء النبي (صلى عليه وسلم) وصبره على اذى. رقم/ ١٧٩٨ (هامش التجريد/ ٣- ٢٤٧).

(مَلَىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّهَا أُمُّكُمْ فَنَزَلْتُ فَشَدَدْتُ الرَّحْلَ وَرَكِبَ النَّبِيُّ (مَلَىٰ اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمَّا رَأَى الْمَدِينَةَ قَالَ: آيُّونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ لِرَبَّنَا حَامِدُونَ. رَوَاهُمَا البخاري:

دیسان ئهو (خودای ئا رازی بن) فهرمووی: له خزمهتی حه زه قدا (درویدی خودای له سهرین) له خه یبه ر ده گه پراینه وه، من به پاشکوی ئه بو طه لحه وه بووم، یه کئی له ژنه کانی پیغه مبه ریش (درویدی خودای له سهرین) له پاشکوی خوی دا بوو، وشتره که یان سهر سمیکی داو گلا، پیغه مبه رو ژنه که ی به ربوونه وه. منیش گوتم: فریای ئافره ته که که ون. پیغه مبه ریش (درویدی خودای له سهرین) فهرمووی: ئه وه دایکتانه قه دری بگرن منیش دابه زیم و کوپانه که م توند کرده وه پیغه مبه ر (درویدی خودای له سهرین) سوار بووه، جا کاتئ مه دینه ی لیوه ده رکه وت فهرمووی: (آيُّونَ تَائِبُونَ عَابِدُونَ سَاجِدُونَ لِرَبَّنَا حَامِدُونَ) ئه واه پراینه وه بو لای خودای خو مان، په شیمانین له هه موو کاریکی خراپی خو مان، خودای خو مان ده پهرستین و به کولی دل سوپاس و ستایشی ده که یان! (ب).

٤٤٢١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِيَّايَ أَنْ تَتَّخِذُوا ظُهُورَ دَوَابِّكُمْ مَنَابِرَ، فَإِنَّ اللَّهَ إِذَا سَخَّرَهَا لَكُمْ لِيَبْلَغَكُمْ إِلَى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بِالْغِيَةِ إِلَّا بِشِقِّ الْأَنْفُسِ وَجَعَلَ لَكُمْ الْأَرْضَ فَعَلَيْهَا فَاقْضُوا حَاجَاتِكُمْ^(١):

ئهو بو هورهیره له پیغه مبه ره وه (درویدی خودای له سهرین) ده فهرمووی: نه که ن سه رپشتی ولا خه کانتان بکه ن به دوانگه و مینه بر، چونکه خودا که ئه م ولاخانه ی بو ئیوه رامه یناوه ته نیا بو بار سووکی و ئاسانی هاتووچوی ئیوهیه، که له شوینی که وه ده چن بو شوینی، تا تووشی سه خله تی و چه رمه سه ری نه بن، له هه مان کاتدا ئه وه تا خودا ئه م زه وییه یشتی بو تان دروست کردوه، چی پیویستی ترتان هیه (وهک خوتبه ی درێژو شه و نوێژو شتی تر) ئه واه له سه ر پشتی زه وی جی به جی بکه ن نه وه که له سه ر پشتی ولا خه کانتان (د- س/ص).

(١) رواه ابو داود بسند صالح (شرحه).

۴۴۲۲- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: تَكُونُ إِبِلٌ لِلشَّيَاطِينِ وَيُوتُ لِلشَّيَاطِينِ: فَأَمَّا إِبِلُ الشَّيَاطِينِ فَقَدْ رَأَيْتُهَا يَخْرُجُ أَحَدُكُمْ بِجَنِيَّاتٍ مَعَهُ قَدْ أَسْمَتْهَا فَلَا يَغْلُو بَعِيرًا مِنْهَا وَيَمُرُّ بِأَخِيهِ قَدْ انْقَطَعَ بِهِ فَلَا يَحْمِلُهُ، وَأَمَّا يُوتُ الشَّيَاطِينِ فَلَمْ أَرَهَا. كَانَ سَعِيدٌ يَقُولُ: لَا أَرَاهَا إِلَّا هَذِهِ الْأَقْفَاصَ الَّتِي يَسْتُرُ النَّاسُ بِالذَّبْيَاجِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۷):

دیسان ئەو لە حەزەرتەووە فەرەمۆی (درویدی خودای لەسەری): وشتری و هه‌یه هه‌یه شه‌یتانه، وه شوینی وایش هه‌یه هینی شه‌یتانه! هه‌ر چی‌کۆ وشتری شه‌یتانه من خۆم دیومه: ئەو وڵاخانه‌یه که هه‌ندی‌کتان قه‌له‌ویان ده‌که‌ن و له ته‌ک خۆيانا بۆ فیرو ده‌عیه به‌ کی‌شیان ده‌که‌ن، نه‌ خۆیان سواریان ده‌بن و نه‌ براده‌ری‌کی په‌که‌وته‌شیان سوار ده‌که‌ن، به‌ل‌ان شوین و لانه‌ی شه‌یتانم نه‌دیوه، چونکه له‌ سه‌رده‌می مندا په‌یدا نه‌بوون سه‌عی‌دی کوپی ئەبو هیند ده‌یگوت: وا ده‌زانم که شوین و لانه‌ی شه‌یتانیش ئەم که‌ژاوانه‌یه که په‌رده‌ی ئاو‌ریشم و دیبا‌جیان بۆ ده‌که‌ن! (د- سند صالح) له‌ باوه‌ری به‌نده‌یشدا له‌م چه‌رخه‌ی ئی‌مه‌شدا:

لۆچ‌سی س‌ینه‌ما، سه‌یخانه‌ی یانه‌

سه‌ماگا و شانۆس ویتنه‌ی نه‌مانه‌

لانه‌ و لۆقنته‌و خانه‌ی شه‌یتانه‌

له‌ هه‌ر شوین بوون ناگر بارانه‌

۳۳) پی‌شبر‌کی به‌ وڵاخ له‌سه‌ر مال: (المسابقة على الدواب)

۴۴۲۳- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: سَابَقَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ الْخَيْلِ الَّتِي قَدْ أُضْمِرَتْ فَأَرْسَلَهَا مِنَ الْحَفِيَاءِ، وَكَانَ أَمْدُهَا ثِنْيَةَ الْوَدَاعِ، فَقُلْتُ لِمُوسَى: فَكَمْ كَانَ بَيْنَ ذَلِكَ؟ قَالَ: سِتَّةُ أَمْيَالٍ أَوْ سَبْعَةٌ وَسَابَقَ بَيْنَ الْخَيْلِ الَّتِي لَمْ تُضْمَرْ، فَأَرْسَلَهَا

(۷) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

مِنْ ثَنِيَةِ الْوَدَاعِ وَكَانَ أَمَدُهَا مَسْجِدَ بَنِي زُرَيْقٍ، قُلْتُ: فَكَمْ بَيْنَ ذَلِكَ؟ قَالَ: مِيلٌ أَوْ نَحْوُهُ، وَكَانَ ابْنُ عُمَرَ مِمَّنْ سَاقَى فِيهَا. رَوَاهُ الْخُمْسَةُ^(۱):

ئيبنو عومەر (خودايان ئى رازى بن) فەرمووى: پيغەمبەر (دروودى خوداي لەسەربىن) پيشپرکەيهكى سازدا بە ولاخى بەرزە، ئەو ماين و ئەسپانەى کە قال بوون و پەرورەدەکرا بوون، بۆ قوشمە پيکەردن، لە حەفيائەو بەرى دان، ئەو سەريان ئەنيەتول وەداع بوو، فەرموو دەگيپرەو (راوى) دەلى: گوتم بە مووسا: مەوداي چەند دەبوو؟ گوتم: شەش حەوت ميل دەبوو، و ئەو ماين و ئەسپانەى کە تەرال بوون و قال نەکرا بوون بۆ قوشمە لە ئەنيەتول وەداعەو بەرى دەدان، ئەو سەريان مزگەوتەکەى بەنى زورەيق بوو، گوتم: ئەو ماوەيه چەند دەبى؟ گوتم: ميل (يا شتيكى وا) دەبى، ئيبنو عومەر خوێ يەكيك بوو کە لەم قوچ و قوشمە و تەرەت و تەرەتینەدا بەشداری کردووە (ش/د/ت/ن).

٤٤٢٤- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاقَةٌ تُسَمَّى الْعَضْبَاءَ لَا تُسَبِّقُ، فَجَاءَ أَغْرَابِيٌّ عَلَى قَعُودٍ فَسَبَقَهَا فَشَقَّ ذَلِكَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ حَتَّى عَرَفَهُ فَقَالَ: حَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَلَّا يَرْتَفَعَ شَيْءٌ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا وَضَعَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(۲):

ئەنەس (رەزای خودای ئى بن) فەرمووى: پيغەمبەر (دروودى خوداي لەسەربىن) وشتەرە مينگەيهكى هەبوو، ناوی عەضبەا بوو، بەرايى بەهيچ نەدەداو ولاخ نەبوو کە پيشى بکەوێ، روژى عەرەبيکى دەشتەکى بە سواری وشتريکى توپرى بەربار لەولاو هات وە پيشى عەضبەا کەوت، موسولمانانيش ئەمەيان لەبەر گران بوو،

(۱) تجرید/ ۱/ ۲۶۹ رقم: ۲۶۰ = ۴۲۰، ۲۸۶۸، ۲۸۶۹، ۳۸۷۰، ۷۳۳۶. نسائي. خيل: ۳۵۸۶. مسلم.

مغازی: ۴۸۲۰ — ۴۸۲۱.

(۲) بخاري. جهاد: ۲۸۷۲. راجع الحديث الرابع من تسلسل / ۲۸ من هذا المجلد = التحريش بين

البهائم... إلخ.

کاتی پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) هه‌ستی به‌وه کرد فه‌رمووی: ره‌وایه و به‌لینه له‌سه‌ر خودا که هه‌ر شتی له‌م دنیا بی به‌قایه لووتی به‌رزه‌وه بوو، سه‌ری به‌رزه‌وه کرد، خودا بدا له‌لووتی و له‌ئه‌نجامدا سه‌ری نه‌وی بکاته‌وه! (ب/ن).

۴۴۲۵- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَتْ كُنْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي سَفَرٍ فَسَابَقْتُهُ فَسَبَقْتُهُ عَلَى رِجْلِي، فَلَمَّا حَمَلْتُ اللَّحْمَ سَابَقْتُهُ فَسَبَقَنِي فَقَالَ: هَذِهِ يَتْلُكَ السَّبْقَةُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۳):

عائیشه (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: له‌سه‌فه‌ریکا له‌خزمه‌تی هه‌زه‌تدا (درویدی خودای له‌سهرین) بووم، به‌پێ نه‌ک به‌سواری پی‌شپرکیم له‌گه‌لیدا کرد پی‌شی که‌وت! به‌لام که‌گوشتن بووم له‌وه دوا پی‌شپرکیم له‌گه‌لیدا کرده‌وه نه‌و له‌منی برده‌وه، فه‌رمووی: ئه‌مه‌ له‌باتی برده‌وه‌که‌ی ئه‌وجاره! (د-س/صالح).

۴۴۲۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا سَبَقَ إِلَّا فِي خُفٍّ أَوْ حَافِرٍ أَوْ نَعْلٍ^(۴):

ئهبو هوره‌یره له‌هه‌زه‌ته‌وه ده‌فه‌رمووی (درویدی خودای مه‌زنی له‌سهر بئ): دروست نییه پی‌شپرکێ له‌سه‌ر مال بکری، مه‌گه‌ر به‌وشترو و لاخ و به‌رم و په‌یکان و شتی وا بکری! (د/ت/ن-س/ح).

۴۴۲۷- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: لَا جَلَبَ وَلَا جَنَبَ فِي الرَّهَانِ. رَوَاهُمَا أَصْحَابُ السَّنَنِ. نَسَأَلَ اللَّهُ الْهَدَى لَأَقُومَ طَرِيقَ^(۵):

عیمرانی کوپی حوصه‌ین (خودای ئی رازی بئ) له‌هه‌زه‌ته‌وه (درویدی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: له‌گه‌ره‌وی قوشمه‌دانه‌لیخوڤ دروسته‌وه نه‌یه‌ده‌ک، واته‌:

^(۳) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۴) رواه أصحاب السنن بسند حسن (شرحه).

^(۵) رواه أصحاب السنن بسند صحيح (شرحه).

دروست نییه که که‌سیکی تر له دواوه و لاخه‌که‌ی بۆ ئی خوڤی، یا مبینه‌ک و یه‌ده‌ک له‌گه‌ل خۆی به‌ری له‌ کوێ و لاخه‌که‌ی ژیری سسته‌وه بوو سواری یه‌ده‌که‌که‌ بێ! (د/ت/ن - س/ص).

(۳۴) تیر نه‌ندازی: (الرمی بالسهم)

۴۴۲۸- عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ يَقُولُ: {وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ} أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمْيُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ^(۱):

عوقبه‌ی کوڤی عامیر (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: گویم ئی بوو چه‌زهرت (دیودی خودای له‌سه‌ربێ) له‌سه‌ر دوانگه‌ ده‌یفه‌رموو: مه‌به‌ست له‌ (قوة) بۆ ئه‌مپۆ له‌م نایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رموی: {وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ} مه‌به‌ست له‌م (قوة) یه‌ تیر نه‌ندازی و تیر هاویشته‌نه‌، وه‌سێ جار ئه‌م وشه‌یه‌ی دووباره‌ کرده‌وه (م/د).

۴۴۲۹- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: سَتُفْتَحُ عَلَيْكُمْ أَرْضُونَ وَيَكْفِيكُمْ اللَّهُ فَلَا يَغْزِي أَحَدُكُمْ أَنْ يَلْهُوَ بِأَسْهُمِهِ^(۲):

دیسان فه‌رمووی: چه‌زهرت (دیودی خودای له‌سه‌ربێ) ده‌فه‌رموی: خودا ولا‌تیکێ زۆر له‌سه‌ر ده‌ستی ئیوه‌دا فه‌تح ده‌کا، وه‌ئێ ئیوه‌ پشتتان سارد نه‌بیته‌وه‌ و به‌هه‌ر حال خاومه‌بنه‌وه‌ و از له‌ تیربازی و مه‌شق کردن به‌پرم و تیر مه‌هیننا (م) ته‌ماشای (سووره‌تی ئه‌نفال) فه‌رموده‌ی (۱۳) بکه‌ →.

۴۴۳۰- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ عَلِمَ الرَّمْيَ ثُمَّ تَرَكَهُ فَلَيْسَ مِنَّا أَوْ قَدْ عَصَى. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ^(۳):

(۱) مسلم. جهاد: ۴۹۲۳. أبو داود. جهاد: ۲۵۱۴.

(۲) مسلم. جهاد: ۴۹۲۴.

(۳) مسلم. جهاد: ۴۹۲۶.

دیسان لهوهوه له پیغه مبه رهوه (دروودی خودای لهسهرین) ده فهرمووی: ئهوهی
فیری رمبازی و تیرنه ندازی ببی، به لام له پاشان وازی ئی بینی ئهوه له ئیمه
نییه یا فهرمووی: ئهوه یاخی بووه! (م- خودای ئی رازی بێ).

٤٤٣١- عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْرَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَرَّ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)
عَلَى نَفَرٍ مِنْ أَسْلَمَ يَنْتَضِلُونَ فَقَالَ: ارْمُوا بَنِي إِسْمَاعِيلَ فَإِنَّ آبَاءَكُمْ كَانُوا رَامِيًا ارْمُوا وَأَنَا
مَعَ بَنِي فَلَانٍ فَأَمْسَكَ أَحَدُ الْفَرِيقَيْنِ بِأَيْدِيهِمْ، فَقَالَ: مَا لَكُمْ لَا تَرْمُونَ؟ قَالُوا: كَيْفَ نَرْمِي
وَأَلْتَمَعَهُمْ، قَالَ: ارْمُوا فَأَنَا مَعَكُمْ كُلُّكُمْ^(٤).

سه له مهی کوپی ئه کوه (خودای ئی رازی بێ) فهرمووی: پیغه مبه ره (دروودی
خودای لهسهرین) له کن دهستهیه کی ئه سه له مییه ره رابورد، نیشانیان نابوو،
فهرمووی: ئه ی نهوهی ئیسماعیل پیغه مبه ره! تیر بهاویژن و مه شق به تیرو رم و
چهک بکه، چونکه له کاتی خۆیدا باب به گه وه ریشتان تیر نه نداز بوو! ده ی
بهاویژن و رهفتاری باو باپیرتان پشت گوئی مه خه، ده ی تیگرن، من له سه ره
ئه م تیپه م! ئیتر تیپه که ی تر ده ستیان کی شایه وه،، هه زره ت (دروودی خودای
لهسهرین) فهرمووی: ئه وه چیتانه بو تی ناگرن؟ گو تیان: چون تی بگرین که تو
له سه ره ئه وان بیت! فهرمووی: تیگرن من له سه ره هه مووتانم! (ب- ره مهت له خۆی،
له که سوکاری).

٤٤٣٢- وَفِي يَوْمٍ بَذَرَ حِينَ أَصْطَفُوا لِقِتَالِ قُرَيْشٍ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ):
إِذَا أَكْبَرْتُمْ فَعَلَيْكُمْ بِالرَّمِي . رَوَاهُمَا الْبَخَارِيُّ^(٥).

له رۆژی غه زای به دردا کاتی ریزیان به ست بو جهنگ کردن له گه ل بێ
برواکانی قورده شدا، پیغه مبه ره (دروودی خودای لهسهرین) فهرمووی: کاتی نزیکه وه
بوون لی تان و نیشانیان دا ئه وه حه له تیر بارانیان که! (ب- ره مهت له گه ی
نازداری).

^(٤) بخاری. جهاد: ٢٨٩٩، ٣٣٧٣، ٣٥٠٧.

^(٥) بخاری. جهاد: ٢٩٠٠، ٣٩٨٤، ٣٩٨٥.

۴۴۳- ولأصحاب السنن: إِنَّ اللَّهَ لَيَدْخِلُ بِالسَّهْمِ الْوَاحِدِ ثَلَاثَةَ الْجَنَّةِ: صَانِعُهُ يَحْتَسِبُ فِي صَنْعَتِهِ الْخَيْرَ، وَالرَّامِيَ بِهِ، وَالْمُمِدُّ بِهِ. وَقَالَ: ارْمُوا وَارْكَبُوا وَلَا تَرْمُوا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تَرْكَبُوا^(٦).

دہفہرموی (درویدی خودای لہسربین): بہہوی تاقہ تیریکہوہ خودای گہورہ سی کہس دہخاتہ بہہشتہوہ: یہکہم ئہوہی کہ دروستی دہکا، لہبہر رہزای خوداو مہبہستی لہ دروست کردنہکہی خیبری ئیسلا مہ، دووہم ئہوہی دہیتہقیئی، سییہم ئہوہی دہیداتہ دہستی. فہرمویشی: ہم مہشقی تیر بازی و ہم مہشقی سواری بکہن، بہلام مہشقی تیر ئہندازی بکہن پیم خوشترہ لہ مہشقی سواری (د/ت/ن) دیاری کردنی تیر بؤ نمونہیہ، چونکہ لہ سہر دہمی حہزہتدا (درویدی خودای لہسربین) باشتیرین چہک بووہ. دہنا تہقہمہنی ہمہموی وایہ، چہک تا چاتربئی خیبری پترہ. (وہرگیب)

۴۴۴- وَلَلْمُذِي: مَنْ رَمَى بِسَهْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ لَهُ عَدْلٌ مُحَرَّرٌ. نَسَأَلُ اللَّهَ تَمَامَ الْعَبودية^(٧):

لہسہر گیڑانہوہی تیرمیذی حہزہت (درویدی خودای لہسربین) دہفہرموی: ئہوہی لہبہر رہزای خودای گہورہ تیری بتہقیئی پاداش و خیبری ئازادکردنی بہندہیہکی بؤ ہہیہ.

۳۵) داوای سہرکہوتن لہ خودا بہ خاتری زہبہونہکان : (الإستنصار بالضعفاء)

۴۴۳- → (ب- ۱ز- ۱۷۸ل- ۴۸۳ف- ۲) ^(۱).

۴۴۳۶- عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: ابْغُزْنِي الضُّعْفَاءُ فَإِنَّمَا تُرْزَقُونَ وَتُنْصَرُونَ بِضُعْفَائِكُمْ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۲):

^(۱) سکت عن درجته الشارح.

^(۲) سکت عن درجته الشارح.

^(۱) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۱۷۸ رقم: ۲ / ۹۵۰.

ئەبو دەرداء (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: ژنەوتم لە حەزەرت (سروودی خودای لەسەڕین) دەیفەرموو: هەژاروو لازەبوون و بێ ئەواکانم بۆ بیّنن هەتا بیانکەم بە دەست کە لا لەلای خودا، چونکە لە راستیدا ئیوێ کە خواوەند روژیتان دەدا، وە یا سەرتان دەخا بەسەر دوژمندا لەبەر خاتری ئەوانە! (د/ت/ن- س/ص).

۴۴۳۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: رُبُّ أَشْعَثَ مَذْفُوعٍ بِالْأَبْوَابِ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لِأَبْرُهُ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) وَحَشَرْنَا فِي زَمَرَتِهِمْ آمِينَ^(۳):

ئەبو ھورەیرە (خۆشنوودی خودای ئی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (سروودی خودای لەسەڕین) فەرمووی: گەلی کەسی وا ھەیە بە دیمەن کولکەن و چلکەن، لەم دەرگاوا لەو دەرگا پالی پیوێ دەنێن و قەدری نازانن و دەری دەکەن، وە ئی لەلای خودا ئەوەندە نازین و نازدارە ئەگەر سویند لە خودا بخوا لەسەر ھەرشتی کە بۆی بکا، خودا دلی ناشکینی و نیشەکە ی بۆ دەکا و سویندەکە ی ناخات (م/ئە).

۳۶) داوا ی کۆمەکی لە بێبەرست ناکری: (لا یستعان بالمشرک)

۴۴۳۸- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَبْلَ بَدْرٍ فَلَمَّا كَانَ بِحَرَّةِ الْوَبَرَةِ أَذْرَكَهُ رَجُلٌ يُدْكَرُ بِالْجُرَّاءِ وَالتَّجْدَةِ فَفَرَحَ بِهِ الْأَصْحَابُ فَقَالَ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): جِئْتَ لِأَتَبِعَكَ وَأَصِيبَ مَعَكَ فَقَالَ: تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَارْجِعْ فَلَنْ أَسْتَعِينَ بِمُشْرِكٍ، ثُمَّ مَضَى حَتَّى إِذَا كُنَّا بِالشَّجَرَةِ أَذْرَكَهُ الرَّجُلُ فَقَالَ لَهُ كَمَا قَالَ أَوَّلَ مَرَّةٍ فَرُدُّ عَلَيْهِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَالْمَرَّةِ الْأُولَى، ثُمَّ رَجَعَ فَأَذْرَكَنَا بِالْبَيْدَاءِ فَقَالَ كَالأَوَّلِ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ لَهُ: انْطَلِقْ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱):

^(۲) رواه أصحاب السنن بسند صحيح (شرحه).

^(۳) مسلم. أدب: ۶۶۲۵.

^(۱) مسلم. مغازي: ۴۶۷۷. أبو داود. جهاد: ۲۷۲۲. ترمذي. سير: ۱۵۵۸.

عائىشە (خوداى ئى رازى بىن) فەرموۋى: پىڭمەبەر (درودى خوداى لەسەرىن) كاتى دەرچوۋ بۇ بەدر، كە گەيشتە حەرەتول وەبەرە لەۋى پىاۋى ھاتە خزمەتى، ئەۋ پىاۋە بۇ ئازايەتى و مەردايەتى بەناۋ بانگ بوۋ، لەبەرئەۋە ياران بە ھاتنى گەلى دىشاد بوۋن، كابرە كە بە پىڭمەبەرى گوت: ھاتووم لە گەلتا دىم بۇ ئەم جەنگە، يارىدەى ئىۋەش دەدەم و خۆشم لە تالان شتىكم دەست دەكەۋى! ئەۋىش فەرموۋى: باۋەرپ ھەيە بە خوداۋ بە پىڭمەبەرى خودا؟ گوتى: نە، فەرموۋى: دە بگەپىرەۋە دواۋە، چونكە من يارمەتى لە خودا نەناس ناخوام! ئىنجا حەزەرەت (درودى خوداى لەسەرىن) رۆيشت گەيشتە لای درەختەكە، لەۋى پىاۋەكە ھاتەۋە بۇلاى و پىڭمەبەر (درودى خوداى لەسەرىن) جارى پىشوو چى پىى فەرموۋ ئەم جارەيش ھەر ئەۋەى پىى فەرموۋەۋە، پىاۋەكەش وەك جارى پىشوو وەلامى دايەۋە، ديسان پىاۋەكە گەپرايەۋە، ھەتا لە بەيداء حەزەرەتى گرتەۋە و قسەكەى يەكەم جارى دووبارەكرەۋە بۇ پىڭمەبەر، ئەۋىش فەرموۋى پىى: باۋەرپ بە خوداۋ پىڭمەبەرى دەكەى؟ گوتى: بەلى، فەرموۋى: دە وەرە لەگەلمان! (م/د/ت).

۳۷) نامىرو چەك و تفاقى جەنگ: (آلات الحرب)

۴۴۳۹- → (ب- ۳- ز- ۱۰- ۲۴- ف- ۱) (۱).

۳۸) زرىيە و رم: (الدرع والرمح)

۴۴۴۰- → (ب- ۶- ز- ۹). تەفسىرى سوورەتى ئەنفال، فەرموۋەى سىيەم، لىرەدا لەپاش رستەى: (ئىتر بەستە ئەى پىڭمەبەرى خودا!) ئەمەى پترە: بەراستى زۆر پارايتەۋە لە خوداى خۆت، گوتى: پىڭمەبەر (درودى خوداى لەسەرىن) لەوكتەدا زرىيە لەبەردا بوۋ. ھەتا كۆتايى فەرموۋەكە (۱).

(۱) تقدم في مجلد / ۲ تسلسل / ۱۰ رقم: ۱۹۹۵.

(۱) تقدم في مجلد / ۶ تسلسل / ۹ رقم: ۲۸۷۷.

٤٤٤١- ولأبي داود والترمذي: ظَهَرَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ أُحُدٍ بَيْنَ دِرْعَيْنِ أَوْ لَيْسَ دِرْعَيْنِ^(٢):

ئەبو داوود و تیرمیزی (رهزای خودایان ئی بن) دهگێڕنهوه: له رۆژی ئوحوودا پیغهمبەر (دروودی سلوو میهرههانی خودای گهرمو مهزنی لهسهر بێ) دوو زریهه لهسهر یهك لهبهردا بوو یا گوته: دوو زریهه لهسهر یهك لهبهر کردبوو.

٤٤٤٢- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: جُعِلَ رِزْقِي تَحْتَ ظِلِّ رُمْحِي، وَجُعِلَ الذُّلَّةُ وَالصَّغَارُ عَلَى مَنْ خَالَفَ أَمْرِي. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ^(٣):

ئیبنو عومەر (رهزای خودایان ئی بن) فهرمووی: پیغهمبەر (دروودی خودای لهسهر بێ) فهرمووی: رزق و رۆژی من وا له ژێر سای سیبههری رمهكهمدا، سهر شوپی و سووکی و ریسواییش بو ئهوه كهسهیه كه له فهرمانی من دهردهچی! (بوخاری/ ئیمامی ئەحمەد).

(٣٩) شمشیر: (السيف)

٤٤٤٣- قَالَ جَابِرٌ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): غَزَوْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَذْرَكُنَا الْقَائِلَةَ فِي وَادٍ كَثِيرِ الْعِصَاهِ فَتَفَرَّقَ النَّاسُ فِي الشَّجَرِ يَسْتَظِلُّونَ، وَنَزَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) تَحْتَ شَجَرَةٍ فَعَلَّقَ بِهَا سَيْفَهُ ثُمَّ نَامَ، فَاسْتَيْقَظَ وَعِنْدَهُ رَجُلٌ وَهُوَ لَا يَشْعُرُ بِهِ. فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّ هَذَا اخْتَرَطَ سَيْفِي. فَقَالَ: مَنْ يَمْنَعُكَ؟ قُلْتُ: اللَّهُ. فَشَامَ السَّيْفُ فَهَذَا جَالِسٌ ثُمَّ لَمْ يُعَاقِبْهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(١):

جابیر (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: له غهزایهكدا، له خزمهتی پیغهمبهردا بووین (دروودی خودای لهسهر بێ) له قرچهی نیوهپۆدا له شیویکی زیاویدا بو

(٢) بسند حسن (شرحه).

(٣) بخاري. جهاد: رواه تعليقا في باب: ما قيل في الرماح بين الرقمين: ٢٩١٣ و ٢٩١٤.

(١) بخاري. جهاد: ٢٩١٣.

سه‌رخه‌و شکاندن لاماندا، خه‌لکه‌که به‌ناو شیوه‌که‌دا بلآو بوونه‌وه‌و چوونه سیبهری داره‌کانه‌وه، پیغه‌مبه‌ریش (دیودی خودای له‌سهرین) له‌بن داریکا دابه‌زی و شمشیره‌که‌ی پیادا هه‌لواسی و خه‌وت، کاتی خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه ده‌پوانی و پیاوی له‌لایه‌تی، که هاتوو هه‌زرت هه‌ستی پی نه‌کردوو. جا فهرمووی: ئه‌م پیاوه شمشیره‌که‌ی منی هه‌لکیشابوو، به‌رووتی گرتبووی به‌ده‌سته‌یه‌وه ده‌یگوت پیم: کئی رزگارت ده‌کات له‌ده‌ستم؟ منیش گوت: خودا، جا شمشیره‌که‌ی نایه‌وه ناو کیلانه‌که‌ی، و ئه‌وه‌تانی بو‌خوی دانیشتوو! ئیتر پیغه‌مبه‌ریش (دیودی خودای له‌سهرین) تۆله‌ی له‌پیاوه‌که نه‌سهندو هیچی لیی نه‌کرد (ب).

۴۴۴- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَتْ قَبِيلَةُ سَيْفِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِضَّةً. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ^(۲):

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: مشتووی شمشیره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (دیودی خودای له‌سهرین) زیوی تی گیرابوو (د/ت/ن- س/ح).

۴۰ خوده‌ی ناسن و کلاو‌زری: (البیضة والمغفر)

۴۴۴۵- → (ب- ۴- ز- ۷۰- ل- ۲۱۱- ف-)^(۱).

۴۴۴۶- → (ب- ۲- ز- ۱۳۱- ل- ۲۶۵- ا-)^(۲).

۴۱ نالآو به‌یداخ: (اللواء والراية)

۴۴۴۷- سئل البراء بن عازب (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ رَأْيِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: كَانَتْ سَوْدَاءَ مُرَبَّعَةً مِنْ لَمْرَةٍ^(۱):

^(۲) بسند حسن (شرحه).

^(۱) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۷۰ رقم: ۳۰۱۳.

^(۲) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ۱۳۱ رقم: ۱۷۰۷.

له‌باره‌ی ئالا‌که‌ی پیغه‌مبه‌ره‌وه (درویدی خودای له‌سهرین) له‌ به‌پای کوپی عازیب پرسیار کرا، گوته‌ی: پارچه‌ شالیکی ره‌ش‌بازووی چوار گوشه‌ بوو. (د/ت- س/ح).

۴۴۴۸- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: دَخَلَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَكَّةَ وَلِوَاؤُهُ أَبْيَضٌ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱):

جایبر (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) که‌ هاته‌ ناو شاری مه‌که‌وه‌و مه‌که‌ی ئازاد کرد ئالا‌که‌ی سپی بوو (د/ت- س/غ).

۴۴۴۹- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: كَانَتْ رَايَةُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَوْدَاءَ وَلِوَاؤُهُ أَبْيَضٌ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ^(۲):

ئیب‌نو‌عه‌بباس (ره‌زای خودایان ئی بئ) فه‌رمووی: ئالا‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) ره‌ش بوو، به‌لام به‌یداخه‌که‌ی سپی بوو. (ت/ن- س/ح).

۴۲) باسی پینجه‌م: باسی مه‌به‌ستی سه‌ره‌کی له‌ تیکۆشان و خه‌بات، سه‌ر رسته‌ی کاری خه‌باتگیران، بانگ کردنی پادشایان بو‌ ئیسلامه‌تی

الباب الخامس: في ملاك الجهاد دعوة الملوك إلى الاسلام

۴۴۵۰- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَتَبَ إِلَى كِسْرَى وَإِلَى قَيْصَرَ وَإِلَى النَّجَاشِيِّ وَإِلَى كُلِّ جَبَّارٍ يَدْعُوهُمْ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى وَلَيْسَ بِالنَّجَاشِيِّ الَّذِي صَلَّى عَلَيْهِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۱):

ئهنه‌س (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) نامه‌ی نووسی بو‌ لای کیسراو بو‌لای قه‌یصه‌رو بو‌ لای نه‌جاشی و بو‌ لای گشت

^(۱) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

^(۲) بسند غریب (شرحه).

^(۳) بسند حسن (شرحه).

^(۱) مسلم. مغازی: ۴۵۸۵. ترمذی. استئذان: ۲۷۱۶.

زۆردارو زهبرداری، بانگی دهکردن بۆسه‌ر ئیسلام که ئایینی خودای گه‌وره‌یه، هه‌تا ده‌ست هه‌لبگرن له زۆرو سته‌م و بینه‌ سه‌ر ریگه‌ی راستی خودا وه‌ی ئه‌م نه‌جاشییه‌ نه‌و نه‌جاشییه‌ نییه‌ که کاتێ له‌ حه‌به‌شه‌ مرد پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) نوێژی مردووی نادیار (صلوة الغائب) ی له‌سه‌ر کرد (م).

٤٤٥١- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رضي الله عنهما) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِكِتَابِهِ رَجُلًا إِلَى عَظِيمِ الْبَحْرَيْنِ لِيُذْفَعَهُ إِلَى كِسْرَى فَلَمَّا قَرَأَهُ كِسْرَى مَرَّقَهُ فَدَعَا عَلَيْهِمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ يُمَزَّقُوا كُلُّ مُمَزَّقٍ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(٢).

ئیبینو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) نامه‌یه‌کی نارد بۆ سه‌ر گه‌وره‌ی به‌حه‌رین، هه‌تا ئه‌و بیگه‌یه‌نێ به‌ کیسرای شای ئیرانی نه‌و کاته، جا کاتێ کیسرا کاغه‌زه‌که‌ی حه‌زه‌ت ده‌خوینیته‌وه‌ ده‌یدرێ! پیغه‌مبه‌ریش (دروودی خودای له‌سه‌ربین) نزای ئی کردن: که‌ شه‌ق و په‌ق کرین؟ ئیتر نزاکه‌ی پیغه‌مبه‌ری ئی گیرا بوو، له‌وه‌دا خودا کوپه‌که‌ی کیسرا (که‌ ناوی شیرو بوو) زالی کرد به‌ سه‌ریدا، به‌ خه‌نجه‌ر سکی درێ و کوشتی! (ب).

٤٤٥٢- عَنْ أَنَسٍ (رضي الله عنه) قَالَ: لَمَّا أَرَادَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَنْ يَكْتُبَ إِلَى الرُّومِ قِيلَ لَهُ إِنَّهُمْ لَا يَقْرَءُونَ كِتَابًا إِلَّا أَنْ يَكُونَ مَخْتُومًا، فَأَتَّخَذَ خَاتَمًا مِنْ فِصْطَةٍ وَنَقَشَ فِيهِ: مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ. → (ب- ٤ز- ٣٥ل- ١١٧ف- ٤) (٣):

٤٣) خه‌بات و غه‌زا ده‌بی له‌ بنه‌ره‌تا له‌ پیناوی ئایین دابی:

أصل الجهاد للدين

ئایه‌ته‌که‌ له‌م شوینده‌ا رابوورد: به‌رگی شه‌شه‌م زنجیره‌ی سییه‌م، سووره‌تی به‌قه‌ره، ئایه‌تی: (وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً) الآیه.

(٢) بخاری. جهاد: ٢٩٣٩.

(٣) مسلم. لباس: ٥٤٤٧. تقدم في مجلد رابع. تسلسل/ ٢٥ برقم: ٤/ ٢٨١٢. بخاری. جهاد: ٢٩٣٨.

٤٤٥٣- → (ب- ٢ز- ٢ل- ١٢ف- ٤) (١).

٤٤٥٤- → (ب/ ١/ ز/ ٥٣/ ل/ ٢١٠/ ف/ ١) + (ب/ ٢/ ز/ ٢/ ل/ ١٢/ ف/ ٤) (٢).

٤٤٥٥- عَنْ أَسَامَةَ بْنِ زَيْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَرِيَّةً إِلَى الْحُرَقَاتِ، فَتَدْرُوا بَنَاءَ، فَهَرَبُوا فَأَذْرَكْنَا رَجُلًا فَلَمَّا غَشِيَتْهُ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَضَرَبْنَاهُ حَتَّى قَتَلْنَاهُ فَذَكَرْتُهُ لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَنْ لَكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِمَّا قَالَهَا مَخَافَةَ السَّلَاحِ، قَالَ: أَفَلَا شَقَقْتَ عَنْ قَلْبِهِ حَتَّى تَعْلَمَ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ قَالَهَا أَمْ لَا؟ مَنْ لَكَ بِلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟ فَمَا زَالَ يَقُولُهَا حَتَّى وَدِدْتُ أَنِّي لَمْ أَسْلِمَ إِلَّا يَوْمَئِذٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَمُسْلِمٌ (٣).

ئوسامه‌ی کوپی زهید (خودا له خو‌ی و باوکی خو‌ش بن) فهرمووی: لقی سوپا بووین، پیغه‌مبه‌ر (دیودی خودای له‌سهرین) ناردمانی بو سهر چه‌ند خیلێ له هو‌زی جو‌هینه که پییان ده‌گوتن: حوره‌قات، که هه‌ستیان به ئی‌مه کرد هه‌له‌اتن، نیش‌تینه سهر پی‌او‌ی و گه‌مارۆمان داو گرتمانە ناو، له‌وکاته‌دا گو‌تی: (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) به‌لام ئی‌مه ده‌رفه‌تمان نه‌داو دامان گرت و دامان پلۆسی هه‌تا کوشتمان! له‌ پاشدا که چووینه‌وه خزه‌تی هه‌زرت (دیودی خودای له‌سهرین) نه‌مه‌م بو‌ی گیرایه‌وه، فهرمووی: رو‌ژی قیامه‌ت کێ قوتارت ده‌کا له‌ چنگی وشه‌ی پیرو‌زی (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) عه‌رزیم کرد: قوربان! خو‌ئه‌و به‌پراستی نه‌بوو به‌لکو‌و له‌ ترسی گیانی وای گو‌ت هه‌تا نه‌یکوژن! فهرمووی: جا که‌وا ده‌زانی بو‌چی دلت هه‌ل نه‌دپی هه‌تا بزانی که له‌به‌رئه‌وه وای گو‌تووه یانا! رو‌ژی قیامه‌ت کێ له‌ چنگی وشه‌ی (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) قوتارت ده‌کا! ئیتر هه‌زرت (دیودی خودای له‌سهرین) خو‌ش خو‌ش ئه‌م وشه‌یه‌ی دووباره ده‌کرده‌وه بو‌ دووپاتی. ته‌نانه‌ت ئه‌وه‌نده په‌شیمانیم حاصل کرد ئاواتم خواست که هه‌تا ئه‌و رو‌ژه موسو‌لمان نه‌بوومایه تا‌کو‌و تووشی ئه‌م تا‌وانه نه‌بوومایه (د/م).

(١) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ٢ برقم: ١٨٥ / ٤.

(٢) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ٥٣ برقم: ٢٨٦ / ١ + مجلد الثاني. تسلسل / ٢ برقم: ١٨٥ / ٤.

(٣) مسلم. إيمان: ٢٧٢ - ٢٧٥. بخاري. مغازي: ٤٠٢١. أبو داود. جهاد: ٢٦٤٣.

۴۴۵۶- عَنْ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ إِنْ لَقِيتُ رَجُلًا مِنَ الْكُفَّارِ فَقَاتَلَنِي فَضْرَبَ إِحْدَى يَدَيَّ بِالسَّيْفِ فَقَطَعَهَا، ثُمَّ لَادَ مِنِّي بِشَجَرَةٍ فَقَالَ أَسْلَمْتُ لِلَّهِ، أَفَأَقْتُلُهُ يَا رَسُولَ اللَّهِ بَعْدَ أَنْ قَالَهَا؟ قَالَ: لَا تَقْتُلْهُ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ قَدْ قَطَعَ يَدِي، قَالَ: لَا تَقْتُلْهُ فَإِنْ قَتَلْتَهُ فَإِنَّهُ بِمَنْزِلِكَ قَبْلَ أَنْ تَقْتُلَهُ وَأَنْتَ بِمَنْزِلَيْهِ قَبْلَ أَنْ يَقُولَ كَلِمَتَهُ الَّتِي قَالَ . رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۱):

میقدادی کوپی نه‌سوهد (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: گوتم: نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! پیم بفه‌رموو نه‌گه‌ر تووشی کابرایه‌کی خودا نه‌ناس (کافر) بووم و چووین به‌گژی‌ه‌کدیداو به‌شمشیر دای له‌ده‌ستی‌کم و ده‌ستی په‌رندم و ئینجا خو‌ی لیم دایه‌پال دره‌ختیک و گو‌تی: موسولمان بووم و نه‌وا باوه‌رم هینا به‌خودا، جا ئایا له‌پاش گو‌تنی ئه‌م قسه‌یه‌له‌هه‌ل و مه‌رجیکی واواییدا بیکوژم یانا؟ فه‌رمووی: مه‌یکوژه. خو‌نه‌گه‌ر بیکوژی نه‌وه‌نه‌و ده‌چیته‌پایه‌ی تو‌به‌رله‌وه‌ی که‌نه‌و بکوژیت و وه‌ک نه‌وکاته‌ی تو‌رشتنی خو‌ینی حه‌رام و ناره‌وایه‌وه‌توش ده‌چیته‌پایه‌ی نه‌و به‌رله‌وه‌ی که‌موسولمان ببی و وه‌ک نه‌وکاته‌ی نه‌و رشتنی خو‌ینت حه‌لاله‌به‌لام له‌به‌ر شلو‌قی هه‌له‌وست به‌هانه‌ت هه‌یه‌و تو‌له‌ت لی ناسینری (ش/د).

۴۴ (بانگه‌وازی پیش ده‌ست پیکردنی شه‌ر پتویسته: (الدعوة قبل القتال)

۴۴۵۷- عَنْ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى جَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا ثُمَّ قَالَ: اغْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ اغْزُوا وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَغْدِرُوا وَلَا تَمُتِلُوا وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا وَإِذَا لَقِيتَ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ فَأَيَّتَهُنَّ مَا أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ، اذْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ اذْعُهُمْ إِلَى التَّحَوُّلِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ، وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا،

(۱) تقدم تخريجه بمثل الحديث الذي قبله رقم: ۴۴۵۵ / ۲.

فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَغْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرَى عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرَى عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْقَنِيمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ، فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَسَلَّهِمُ الْجِزْيَةَ، فَإِنْ هُمْ أَجَابُوكَ فَأَقْبِلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَاسْتَعِزْ بِاللَّهِ وَقَاتِلْهُمْ. وَإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرَادُوكَ أَنْ تَجْعَلَ لَهُمْ ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ نَبِيِّهِ فَلَا تَجْعَلْ لَهُمْ ذَلِكَ وَلَكِنْ اجْعَلْ لَهُمْ ذِمَّتَكَ وَذِمَّةَ أَصْحَابِكَ فَإِنَّكُمْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّتَكُمْ وَذِمَّتَ أَصْحَابِكُمْ أَهْوَى مِنْ أَنْ تُخْفِرُوا ذِمَّةَ اللَّهِ وَذِمَّةَ رَسُولِهِ. وَإِذَا حَاصَرْتَ أَهْلَ حِصْنٍ فَأَرَادُوكَ أَنْ تُنْزِلَهُمْ عَلَى حُكْمِ اللَّهِ فَلَا تَقْبَلْ مِنْهُمْ وَلَكِنْ أَنْزِلْهُمْ عَلَى حُكْمِكَ فَإِنَّكَ لَا تَذَرِي أَتُصِيبُ حُكْمَ اللَّهِ فِيهِمْ أَمْ لَا. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ^(١):

بوره‌یده (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: ده‌ستووری پیغه‌مبەر (دیودی خودای له‌سهرین) وابوو که یه‌کیکی ده‌کرد به فهرمانداری سوپا، یا ده‌یکرد به‌سەر له‌شکر له‌ پێشا ئامۆژگاری ده‌کرد که بۆ خۆی به‌ تایبهت له‌ ته‌قوای خودا دریغی نه‌کاو بۆ ئه‌و موسوڵمانانه‌شی که له‌ ته‌کی دان باش بێ، ئینجا ده‌یفه‌رموو: به‌ پیرۆزی ناوی خودا، غەزا بکه‌ن له‌ پیناوی خودادا، جه‌نگ بکه‌ن له‌ گه‌ڵ ئه‌وانه‌دا که باوه‌ر به‌ خودا ناکه‌ن، غەزا بکه‌ن و گزی و دزی مه‌که‌ن و له‌ تالانی و مائی ده‌ست که‌وتی شه‌ری کافران ناخونه‌ک مه‌ده‌ن و په‌یمان مه‌شکینن و کوژراوه‌کان ئه‌تک مه‌که‌ن و له‌چ و لیویان مه‌که‌ن و منال مه‌کوژن، کاتیکیش به‌ره‌نگاری دوژمنی خۆت بووی بانگیان بکه‌ بۆ سه‌ر یه‌کی له‌م سێ شته‌: جا بۆ هه‌رکامێ له‌م سێ شته‌ به‌ گوییان کردی پێی رازی به‌و وازیان ئی بیینه‌،

یه‌که‌م: داوایان ئی بکه‌ که موسوڵمان بین جا ئه‌گه‌ر رازی بوون ئه‌وا زۆر باشه‌و ئیتیر وازیان ئی بیینه‌.

دووه‌م: دوا ئه‌وه‌ داوایان ئی بکه‌ که له‌ شوینی خۆیا نه‌وه‌ بگوێزنه‌وه‌ بۆ ولاتی کوچکاران (که مه‌دینه‌ی پڕ له‌ نووره‌) وه‌ پێیان بلێ: ئه‌گه‌ر کوچ بکه‌ن بۆ ئه‌وی ئیتیر مافی ئه‌وانیش وه‌ک مافی کوچکه‌رانی تر وایه‌و ئه‌رکی سه‌ر

(١) مسلم. مغازی: ٤٤٩٧. أبو داود. جهاد: ٢٦١٢، ٢٦١٣. ترمذی. سیر: ١٦١٧، ١٦١٧ م.

شانیشیان وهك ئهركی سهر شانی كوچكهرانی تر وایه! به‌لام ئه‌گهر قاییل نه‌بوون كه بگوینه‌وه ئه‌وا پێیان بلێ: كه حالی ئه‌وانیش وهك حالی عه‌ره‌به ده‌شته‌کییه موسولمانه‌کان ده‌بن، وه‌چی فه‌رمانیکی خودا به‌سهر ئه‌واندا جێ‌به‌جێ بکړئ به‌سهر ئه‌مانیشدا جێ‌به‌جێ ده‌کړئ، وه له تالانی جه‌نگ و مفت‌ه مال (فی‌ء) دا به‌شیان بۆ دانانړئ، مه‌گهر به مه‌رجی ئه‌وه كه له‌ناو ریزی موسولماناندا خه‌بات بگێیڤن.

سی‌یه‌م: خو ئه‌گهر ملیان نه‌دا كه ئیسلام بڤن ئه‌وا داوای سهرانه‌یان ئی بکه، جا ئه‌گهر به قسه‌یان کردی ئه‌وا تویش قاییل به‌و شه‌ریان له‌گه‌ڵ دا مه‌که، ئه‌گینا به پش‌تی خودا جه‌نگ بکه له‌گه‌لیاندا. له‌کاتی قه‌ومانی شه‌ر‌دا، کاتێ ده‌وری قه‌لایێ ده‌گری‌ت ئه‌گهر خه‌لکی قه‌لاکه داوایان ئی کردی كه به‌را‌به‌ر به‌وه كه خو‌یان بده‌ن به ده‌سته‌وه په‌یمانی خودا و پیغه‌مبه‌ری خودایان بده‌یتئ، شتی وا مه‌که، مه‌گهر به باشی بزانی، به‌لام به ناوی خو‌ت و هاو‌یکانت‌ه‌وه په‌یمانیان بده‌رئ، چونکه ئی‌وه ئه‌گهر په‌یمانی خو‌تان و هاو‌یکانتان بشکینن ئاسان‌تره له‌وه كه په‌یمانی خودا و پیغه‌مبه‌ری خودا بشکینن، وه هه‌روه‌ها ئه‌گهر گه‌مارۆی خه‌لکی قه‌لایه‌کت‌داو داوایان ئی کردیت كه له‌سهر فه‌رمان (حوکم) ی خودا خو‌یان بده‌ن به ده‌سته‌وه شتی وایان ئی قه‌بوول مه‌که، به‌لام با له‌سهر فه‌رمانی خو‌ت خو‌ بده‌ن به ده‌سته‌وه، چونکه تو نازانیت ئایا فه‌رمانی خودا له باره‌ی ئه‌وانه‌وه ده‌پیکیت یانا (م/د/ت/ن).

٤٥) راسپیری (وه‌صیه‌ت) ی پیغه‌مبه‌ر ﷺ بۆ سه‌رکرده‌کانی سوپاکان:

وصية النبي ﷺ إلى أمراء الجيش

٤٤٥٨- عَنْ أَبِي مُوسَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا بَعَثَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ قَالَ بَشِّرُوا وَلَا تُنْفَرُوا وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا^(١).

(١) مسلم. مغازی: ٤٥٠٠. أبو داود. أدب: ٤٨٢٥.

ئەبو موسا (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: جاران پیڤه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) کە یەکی له‌ هاورپیکانی خۆی دەنارد بۆ فرمانیکی خۆی، دەیفەرموو: مزگینی بدەن بە خەلک و خەلک مەتەکیڤنه‌وه، وه‌ له‌ناو خۆشتانا ئیش و کار بۆ یه‌کتری ئاسان بکەن و کارگران مەکەن و باری مەردوم گران مەکەن (ش).

٤٤٥٩- → (ب- ٣ز- ١٠٧ل- ٢٩٢ف- ٤) (٢).

٤٤٦٠- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: انْطَلِقُوا بِاسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَعَلَى مِلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا تَقْتُلُوا شَيْخًا فَإِنَّا وَلَا طِفْلًا وَلَا صَغِيرًا وَلَا امْرَأَةً وَلَا تَغْلُوا وَضُمُّوا غَنَائِمَكُمْ وَأَصْلِحُوا وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ . رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (٣):

ئەنەس (رهزای یەزدانی مەزنی لەسەربێ) له‌ هەزره‌ته‌وه‌ (دروودی یەزدانی گه‌وره‌ی ئی بێ) فەرمووی: بە پیرۆزی ناوی خودا بکەونه‌ رێ، هه‌روه‌ها به‌ پشتی یاریده‌ی خودا، وه‌ له‌سەر یاسا و دەستووری ئایینی پیڤه‌مبەری خودا، له‌ غەزادا پیره‌می‌ردی ئیفتاده‌ی کەفته‌کار مەکوژن، وه‌ منالی ساوا مەکوژن، وه‌ ژن مەکوژن، وه‌ گزی و دەست پیسی له‌ دەستکه‌وتی جه‌نگ مەکەن، وه‌ تالانی خۆتان به‌ رێک و پێکی کۆکه‌نه‌وه‌، وه‌ چاکه‌ بکەن به‌ پیشه‌ی خۆتان وه‌ با کار و فرمانتان جوان بێ {وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ} (١٩٥/٢) (د- س/ص).

٤٤٦١- ته‌ماشای فەرمووده‌ی یه‌که‌م له‌ باسی (الدعوة قبل القتال)

بکە. ئەویش له‌م بابەته‌یه‌ (٤).

(٢) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ١٠٧ رقم: ٢٤٤٥.

(٣) بسند صالح (شرحه).

(٤) راجع التسلسل / ٤٤ (الحديث الأول).

٤٦) له پاش بانگ کردنی بێ پروایان بۆ سەر فەرمانی ئیسلام نهگەر قهبوولیان نهکرد دروسته بدری به سهریاندا:

تجوز الاغارة على الكفار بعد دعوتهم

٤٤٦٢- عَنْ ابْنِ عَوْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى نَافِعٍ أَسْأَلُهُ عَنِ الدَّعْوَةِ قَبْلَ الْقِتَالِ قَالَ فَكَتَبَ إِلَيَّ، إِنَّمَا كَانَ ذَلِكَ فِي أَوَّلِ الْإِسْلَامِ وَقَدْ أَغَارَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى بَنِي الْمُصْطَلِقِ وَهُمْ غَارُونَ وَأَنْعَامُهُمْ تُسْقَى عَلَى الْمَاءِ فَقَتَلَ مُقَاتِلَتَهُمْ وَسَبَى سَبْيَهُمْ وَأَصَابَ يَوْمَئِذٍ جُوَيْرِيَةَ بِنْتُ الْحَارِثِ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(١):

ئيبینو عهون (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: نامهیەکم بۆ نافع نووسی، له باره‌ی بانگه‌وازی پێش ده‌ست پێکردنی جه‌نگه‌وه پرسیارم لێی کرد، ئه‌ویش نامهی بۆ من نووسییه‌وه: که ئه‌مه له سه‌ره‌تای ئیسلامه‌تییه‌وه وابوو هه‌تا بانگیان نه‌کرد نایه بۆ سه‌ر ئیسلام و له‌پاش مل نه‌دان ئاگاداریان نه‌کرد نایه‌ته‌وه که خۆیان ئاماده بکه‌ن بۆ شه‌ر په‌لاماریان نه‌ده‌دان به‌لام له‌وه پاش پێغه‌مبه‌ر خۆی (دروودی خودای له‌سه‌رین) له ناکاو په‌لاماری به‌نی موصطه‌له‌قی داو ئاگاشیان له خۆیان نه‌بوو، له‌و کاته‌دا ئاژه‌له‌کانیان له‌سه‌ر ئاو بوو، خه‌ریک بوون ئاویان ده‌دان! جا پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) له‌وه شه‌ه‌رده‌دا، پیاوه جه‌نگاوه‌ره‌کانی کوشتن و خه‌زانی به‌ تالانی بردن، وه هه‌ر له‌وه رۆژه‌دا بوو که جووه‌یرییه‌ی کچی حاریثی سه‌ر کۆماری ئه‌و خه‌له‌ی ده‌ست که‌وت و ماره‌ی کرد بۆ خۆی (ش/د).

٤٤٦٣- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَرَجَ إِلَى خَيْبَرَ فَجَاءَهَا لَيْلًا، وَكَانَ إِذَا جَاءَ قَوْمًا لَيْلًا لَا يُغِيرُ عَلَيْهِمْ حَتَّى يُصْبِحَ. فَلَمَّا أَصْبَحَ، خَرَجَتْ يَهُودُ بِمَسَاحِيهِمْ وَمَكَاتِلِهِمْ فَلَمَّا رَأَوْهُ قَالُوا: مُحَمَّدٌ وَاللَّهِ مُحَمَّدٌ وَالْخَمِيسُ، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): اللَّهُ أَكْبَرُ، خَرَبَتْ خَيْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُتَدَرِّينَ. وَفِي رَوَايَةٍ: كَانَ إِذَا غَزَا قَوْمًا لَمْ يُغِيرْ حَتَّى يُصْبِحَ فَإِنْ سَمِعَ أَذَانًا أَمْسَكَ، وَإِلَّا أَغَارَ بَعْدَ

^(١) تجريد البخاري: ٣/ ١٨٠ رقم: ١٠٨٩ = ٢٥٤١ فتح. مسلم. جهاد: ٤٤٩٤. أبو داود. جهاد: ٢٦٣٣.

يُصْبِحُ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ وَزَادَ التِّرْمِذِيُّ فِي رِوَايَةٍ: فَسَمِعَ رَجُلًا يَقُولُ: اللَّهُ أَكْبَرُ. فَقَالَ: عَلَى الْفِطْرَةِ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَقَالَ: خَرَجْتَ مِنَ النَّارِ. نَسَأَلَ اللَّهُ السَّلَامَةَ. آمِينَ^(٢):

ئەنەس (رەزای خودای ئی بن) فەرمووی: پیڤه‌مبەر (درویدی خودای لەسەربین) لە مال دەرچوو، چوو بوو خەیبەر، کە گەیشته ئەوێ شەو بوو، بەلام دەستووری وابوو کە بە شەو بگەیشتیایەتە سەر هۆزێ بەو شەو نەیدەدا بەسەریاندا، چاوه‌نواری دەکرد تا بەیانی دەدا، جا بەیانی زوو جووله‌که‌کان (وهك ناسایی به بیڵ و خاکه‌نازو زه‌مبیلە و تفاق‌ی کهشتوکالەوه) وه دەرکه‌وتن و دەرپۆشتن بوو سەر ئیش و کاریان، لەناو دیبەرو مەزراکانیان، لەپەر چاویان بە پیڤه‌مبەر و سوپاکە‌ی کەوت و گوتیان: ئای! خووبە خودا ئەمە موحه‌ممەدو لەشکره‌که‌یه‌تی!

پیڤه‌مبەریش (درویدی خودای لەسەربین) فەرمووی: ئەللا‌هو ئەکبەر، وا وێران بوو خەیبەر! ئیمە کاتی پەلاماری هۆزێ بدەین و بۆیان بجینه‌ مه‌یدان و بەر دەرگایان پێ بگرین و گەمارۆیان بدەین ئیتر ئەو ترسی‌نراو و توقیوانە بەیانی روژی ره‌شیانە! پیڤه‌مبەر (درویدی خودای لەسەربین) بەم بۆنه‌یه‌وه ئیستیشهادی بەم ئایه‌ته پیرۆزه کردوو کە ده‌فه‌رموئ:

{فَإِذَا نَزَلَ بِسَاحَتِهِمْ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْدَرِينَ} (١٧٧/٣٧).

واته: کاتی ئەو سزایه‌ به‌ر دەرگایان پێ ده‌گری و گەمارۆیان دەدا ئیتر ئەو ترسی‌نراو و توقیوانە بەیانی روژی ره‌شیانە (وه‌رگیپ) له‌ گێرانه‌وه‌یه‌کا:

(٢) تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري بالكوردي: ٢٣٥ = ٢٧١، ٦١٠، ٩٤٧، ٢٢٢٨، ٢٢٣٥، ٢٨٨٩، ٢٨٩٣، ٢٩٤٣، ٢٩٤٤، ٢٩٤٥، ٢٩٩١، ٣٠٨٥، ٣٠٨٦، ٣٣٦٧، ٣٦٤٧، ٤٠٨٣، ٤٠٨٤، ٤١٩٧، ٤١٩٨، ٤١٩٩، ٤٢٠٠، ٤٢٠١، ٤٢١١، ٤٢١٢، ٤٢١٣، ٥٠٨٥، ٥١٥٩، ٥١٦٩، ٥٢٨٧، ٥٤٢٥، ٥٥٢٨، ٥٩٦٨، ٦١٨٥، ٦٣٦٣، ٦٣٦٩، ٧٣٢٣. مسلم. نکاح: ٢٤٨٢، ٤٦٤١. أبو داود. خراج: ٣٠٠٩. نسائي. نکاح: ٢٣٨٠ تحفة الأشراف: ٩٩٠.

پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) یاسای وابوو که ده‌پۆیشت بۆ غهزا بۆ سه‌ر هۆزێ، هه‌تا به‌یان‌ه‌کی نه‌دایه نه‌یده‌دا به سه‌ریاندا، جا ئه‌گه‌ر له‌کاتی به‌یانیدا گوێی له ده‌نگی بانگ بوايه ئه‌وا وازی ئی ده‌هینان، ئه‌گینا له‌پاش به‌یان هێرشی ده‌برده سه‌ریان و په‌لاماری ده‌دان (ش/د/ت) گێڕانه‌وه‌ی تیرمیذی ئه‌مه‌ی پتیه‌: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) گوێی ئی بوو که پیاوی ده‌یگوت: ئه‌للا‌هو ئه‌که‌بر، فه‌رمووی: له‌سه‌ر ئایینی خودا کردی پیاوه‌که‌ش گوتی: (أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ) پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: خۆت ده‌ربازکرد له ئاگری دۆزه‌خ! له خودا داوا ده‌که‌ین که له ئاگری دۆزه‌خ به‌مانپاریزێ. گه‌ریکه‌ی خودایه‌.

٤٧) کاتو ده‌می شه‌ر خۆش بوون! : (الساعة التي يطلب فيها القتال)

٤٤٦٤- عَنْ الثُّعْمَانَ (رضي الله تعالى عنه) قَالَ: شَهِدْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله تعالى عليه وسلم) إِذَا لَمْ يُقَاتَلْ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ أَخَّرَ الْقِتَالَ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ وَتَهْبُ الرِّيَّاحُ وَيَنْزِلَ النَّصْرُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالبخاري والمزمدي ولفظه: غَزَوْتُ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) فَكَانَ إِذَا طَلَعَ الْفَجْرُ أَمْسَكَ حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ، فَإِذَا طَلَعَتْ قَاتِلٌ، فَإِذَا انْتَصَفَ النَّهَارُ أَمْسَكَ حَتَّى تَزُولَ الشَّمْسُ، فَإِذَا زَالَتْ قَاتِلَ حَتَّى الْعَصْرِ ثُمَّ أَمْسَكَ حَتَّى يُصَلِّيَ الْعَصْرَ ثُمَّ يُقَاتِلُ، وَيُقَالُ عِنْدَ ذَلِكَ تَهِيحُ رِيَّاحُ النَّصْرِ وَيَدْعُو الْمُؤْمِنُونَ لِجُيُوشِهِمْ فِي صَلَاتِهِمْ^(١).

نوعمان (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: بۆ خۆم له‌گه‌ڵ پیغه‌مبهردا بووم (دروودی خودای له‌سهرین) ئه‌گه‌ر سه‌ر له به‌یانی ده‌ستی نه‌کردایه به جه‌نگ کردن، ئیتر شه‌ر ده‌ستی‌یکردنی دوا ده‌خست، هه‌تا ده‌بوو به نیوه‌پۆ وه با هه‌لی ده‌کرد، وه نه‌صرو سه‌رکه‌وتن و پیروزی داده‌به‌زی (د/ب/ت) گه‌ته‌ی (ت): بۆخۆم له خزمه‌تی پیغه‌مبهردا (دروودی خودای له‌سهرین) غه‌زام کردوه، ده‌ستووری وابوو

^(١) تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري: ١٢٧٨ = ٣١٦٠.

كاتى به يانى دەدا دەستى ھەل دەگرت و دەستى دەگرتەو ھەتا خۆر گزنگى دەدا، جا كە خۆر ھەل دەھات شەپى دەکرد تا رۆژ دوو كوت دەبوو، ئەوجا وازى دەھينا تا خۆر لای دەدا، ئەوجا شەپى دەكردهو تا عەصر، ئەوجا دەستى ھەل دەگرتەو تا نويزى عەصرى دەکرد، ئينجا جەنگى دەكردهو، دەلین: لەم دەمەدايە كە باى سەرکەوتن دەوھزى، وە موسولمانان لە نويزدا بۆ سوپاي خويان دەپارپنەو و نزاى سەرکەوتن و زالبونيان بۆ دەكەن.

۴۴۶۵- وللبخاري وأبي داود: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعُرْصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ^(۲):

دەفەرموى: جاران كاتى كە پيغەمبەر (درودى خوداي لەسەرىن) زال دەبوو بەسەر ھۆزىكا سى شەو لەلا مالا نەكەيان لە دياريان دەمايەو، ھەتا خويان پشووئى بدن و دوژمنيش تەواو چاو ترسيئ ببى (ب/د).

۴۸) لە دەمە دەمى كەرمەى جەنگدا پارانەو ھەسەندە:

الدعاء عند القتال مطلوب

۴۴۶۶- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي أَوْفَى (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَعْضِ أَيَّامِهِ الَّتِي لَقِيَ فِيهَا الْعَدُوَّ يَنْتَظِرُ حَتَّى مَالَتْ الشَّمْسُ ثُمَّ قَامَ فِي النَّاسِ، فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ لَا تَتَمَنَّوْا لِقَاءَ الْعَدُوِّ وَاسْأَلُوا اللَّهَ الْعَافِيَةَ، فَإِذَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاصْبِرُوا، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلَالِ السُّيُوفِ، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِيَ السَّحَابِ وَهَازِمَ الْأَحْزَابِ اهْزِمْهُمْ وَالصِّرْنا عَلَيْهِمْ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۱):

(۲) تجريد البخاري = مختصر صحيح البخاري بالكوردى: ۱۲۴۸ = ۳۰۶۵ ، ۲۹۷۶ فتح الباري شرح صحيح البخاري. أشار العسقلاني والعيني أن مسلماً أخرج متابعة عبد الأعلى لهذا الحديث (فتح الباري حديث رقم/۳۰۶۵).

(۱) بخاري. جهاد: ۳۰۳۶. مسلم. مغازي: ۴۵۱۶ ، ۴۵۱۷ ، ۲۵۱۶ = تجريد/ ۳ / ۲۴۲ رقم: ۱۲۱۷ = ۲۹۶۵ = ۱۲۰۴ = ۲۹۳۳ فتح الباري أبو داود. جهاد: ۲۶۳۱.

عەبدوللای کورپی ئەبو ئەوفا (خودای ئازادی بێ) فەرمووی: روژی پیغه‌مبەر (درویدی خودای لەسەربێ) تووشی دوژمن بوو، چاوه‌پروانی کرد هەتا خۆر لاریبۆوه، ئەوسا هەلسا خوتبەیه‌کی داو بە خەڵکەکه‌ی فەرموو: ئەی مەردووم! ئاوات مەخوازن بۆ گەیشتن بە دوژمن، وە لە خودا داوای خووشی و باشی لەشو گیان و دین و دنیا بکەن، کاتیکیش تووشی دوژمن بوون خۆپاگرن و بە پشوو بن، وە بزانن کە بەهەشت و لەسای سیبەری شیردا، ئینجا فەرمووی: **اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ وَمُجْرِيَ السَّحَابِ وَهَازِمَ الْأَحْزَابِ، اهْزِمْهُمْ وَانصُرْنَا عَلَيْهِمْ** : خودایە! ئەی ئەو کەسە‌ی کە قورئانت بە خەلات ناردوو بۆ موحمەد! ئەی ئەو کەسە‌ی کە بە تەوانایی خۆت با هەل دەکەیت و بەهەموو لایەکا دەبخەیتە رێ! ئەی ئەو کەسە‌ی کە بە تەنیا خۆت گەلە کوڵە‌ی کوڵە‌ی دوژمنانی ئیسلامت تێ شکاند! لەم غەزایە‌شدا بیانشکێنە و سەرمان بخە بە سەریاندا (ش/د).

٤٤٦٧- **وَفِي يَوْمِ الْأَحْزَابِ دَعَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيعَ الْحِسَابِ اهْزِمِ الْأَحْزَابِ اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزِلْهُمْ**. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ^(٢).

لە روژی غەزای خەندە‌قدا کە ناو دەبرێ بە جەنگی ئەحزابیش پیغه‌مبەر (درویدی خودای لەسەربێ) نۆر پارایە‌وه و فەرمووی: **اللَّهُمَّ مُنْزِلَ الْكِتَابِ سَرِيعَ الْحِسَابِ! اللَّهُمَّ اهْزِمِ الْأَحْزَابِ، اللَّهُمَّ اهْزِمْهُمْ وَزَلْزِلْهُمْ** : ئەی خودایە! ئەی ئەو کەسە‌ی کە قورئانت بە خەلات ناردوو بۆ موحمەد! ئەی ئەو کەسە‌ی کە لیپرسینە‌وه‌ت لە هەموو کەسێ خیراترە! ئەم کوڵە‌ی لەشکری کوفرە کە لە دژی ئیسلام گەلە کوڵە‌یان کردوو تێک شکێنە و بیان بە‌زینە و بیان شلە‌زینە و بیان شلە‌قینە (ش/ت).

^(٢) تجرید / ٣ / ٢٢٧ رقم: ١٢٠٤ ، ٢٩٢٣ ، ٢٩٦٥ ، ٣٠٢٥ ، ٤١١٥ ، ٦٣٩٢ ، ٧٤٨٩ . مسلم . مغازی: ٤٥٨ .

۴۴۶۸- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا غَزَا قَالَ: اللَّهُمَّ أَلْتَ عَضْدِي وَكَصِيرِي، بِكَ أَحُولُ وَبِكَ أَصُولُ وَبِكَ أَقَاتِلُ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۳):

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیودی خودای له‌سهرین) کاتئ که ده‌چوو بۆ غه‌زا ده‌یفه‌رموو: اللَّهُمَّ أَلْتَ عَضْدِي وَكَصِيرِي بِكَ أَحُولُ وَبِكَ أَصُولُ وَبِكَ أَقَاتِلُ. خودایه‌! هه‌ر تۆ په‌ناو پشتی منی، هه‌ر تۆ یارو یاوه‌ری منی، به‌ پشتی تۆ پیلان دانه‌نیم بۆ خستنی دوژمن، به‌ پشتی تۆ هه‌لمه‌ت ده‌به‌م، به‌ پشتی تۆ جه‌نگ ده‌که‌م (د/ت/ن - س/ح).

۴۴۶۹- وَلَإِيَّي دَاوُدَ: ثِنْتَانِ لَا تُرَدَّانِ أَوْ قَلَّمَا تُرَدَّانِ، الدُّعَاءُ عِنْدَ النَّدَاءِ وَعِنْدَ الْبَاسِ حِينَ يُلْحِمُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا^(۴):

له‌سه‌ر گێڕانه‌وه‌ی ئه‌بو داوود (خودای ئی رازی بن) چه‌زهرت (دیودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: دوو نزا ره‌تبه‌وونه‌وه‌یان بۆ نییه‌: یه‌که‌م: پاپانه‌وه‌ له‌کاتی بانگدا، دووه‌م: نزاو پاپانه‌وه‌ی کاتی گه‌رم بوونی جه‌نگ، له‌و ده‌مه‌دا که شه‌ر گه‌رم ده‌بی و ده‌بی به‌ تیک رژان و تیکه‌ربه‌بون.

۴۹ خۆپاگرتن و وره‌به‌رزنی نه‌به‌زین له‌کاتی روودانی شه‌ردا پێویسته‌ (واته‌: واجیبه‌): (النبات عند القتال واجب)

۴۴۷۰- قِيلَ لِلْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): أَكُنْتُمْ فَرَرْتُمْ يَا أَبَا عُمَارَةَ يَوْمَ حُنَيْنٍ؟ قَالَ: لَا وَاللَّهِ مَا وَلَّى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَكِنَّهُ خَرَجَ شَبَّانُ أَصْحَابِهِ، وَأَخْفَاؤُهُمْ حُسْرًا لَيْسَ بِسِلَاحٍ، فَأَتَوْا قَوْمًا رَمَاهُ جَمَعَ هَوَازِنَ وَبَنَى نَصْرَ مَا يَكَادُ يَسْقُطُ لَهُمْ سَهْمٌ فَرَشَقُوهُمْ رَشْقًا مَا يَكَادُونَ يُخْطِئُونَ فَأَقْبَلُوا هُنَالِكَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ عَلَى بَغْلَتِهِ الْبَيْضَاءِ وَابْنُ عَمِّهِ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ يَقُودُ بِهِ فَنَزَلَ وَاسْتَنْصَرَ ثُمَّ قَالَ:

^(۳) بسند حسن (شرحه).

^(۴) سكت عن درجته الشارح.

أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

ئۇم صَفَّ أَصْحَابَهُ رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱):

گوترا بە بەراء (خودای ئازادی بێ) : ئەى ئەبو عومارە! ئایا راستە کە ئیوھ لە روژی غەزای حونەیندا هەلھاتن؟ فەرمووی: ئەگەر ئیمە هەموو هەلھاتبین دیارە پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەربێ) لە گەلمان بوو! نە بەخودا شتی وا نەبوو، نە پیغەمبەر هەلھات و نە ئیمە هەلھاتین بەلام مەسەلەکە ئاوابوو: جەھیل و ھەرزەکارە بزێوھەکان {لە یارانێ حەزەرە (دروودی خودا لە حەزەرە و رمزای خودا لە یارانێ بێ)} بە دەستی رووتی بەبێ چەك ھاتبوون بۆ ئەو شەپەر، جا لە ناكاو لووتیان تەقی بە لووتی کۆمەلەى لەشکرى ھەوازین و بەنى نەصرەوھ ئەوانیش ھۆزیکى تیر ئەندازى چاک بوون، مەگەر بە دەگمەن تیریان نیشانی نەپیکایە، دەنا تیریان لە زەوى نەدەدا، ئیتەر لەپەر تیر بارانیکی وایان کردن مەگەر چۆنھا، ئەگینا تیریان بە ھەلە نەدەچوو {ئیتەر ئەمە بوو بەھۆى ئەوھ کە لە سەرھەتای شەپەرکەوھ لەشکرەکەى پیغەمبەر (دروودی خودا لەسەر خۆى و رمزای خودا لە لەشکرەکەى بێ) شکست بێنن، بەلام پیغەمبەر بەشى لە یارانى خۆیان راگرت و نەبەزین و حەزەرە فەرمانى کرد بە عەبباسى مامەى بانگى یاران بکاتەوھ بۆلای پیغەمبەر} ئەوجا یاران و موسولمانان بەرەو پیغەمبەر گەرانەوھ و لە دەورى کۆبوونەوھ، لەوکاتەدا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) بە سواری ھیستەرە ماچە سپییەکەى خۆى بوو ھەر باکى لە کافران نەبوو، وە ئەبو سوفیانى کوپى حاریشى کوپى عەبدولموطەلیب کە ئامۆزای خۆى بوو، و لاخەکەى بۆ رادەکیشا، جا حەزەرە (دروودی خودای لەسەربێ) دابەزى و پارایەوھ و داواى پیروزی و سەرکەوتنى لە خودا کرد و فەرمووی:

أَنَا النَّبِيُّ لَا كَذِبَ أَنَا ابْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ

^(۱) بخاری. مغازی: ۲۹۳۰. مسلم. مغازی: ۴۵۹۱. تحفة الأشراف: ۱۸۳۸ = تجرید: ۳ / ۳۱۰ رقم: ۱۸۸۳ =

واته:

پیغه‌مبه‌رم من نه‌وه‌ک درۆزن

عه‌بدو لموگ‌گه‌لیه‌ به‌ به‌ گه‌وره‌ی من!

فه‌رمووی: ئینجا هاوړیکانی خوی ریزکرده‌وه و سه‌ر له‌نوی هه‌لمه‌تی شیرانه‌یان برده‌وه و دوژمنیان شکاند (ش/ت).

۴۴۷۱- وَ لِلْبَخَارِيِّ: إِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ^(۲):

ده‌فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سه‌ری): له راستیدا گه‌ی جارانی‌ش خودای گه‌وره‌و مه‌زن به‌ پیاوی به‌دکارو فاسقی‌ش پشتیوانی نه‌م ئایینی ئیسلامه ده‌کا. {بوخاری (خودای ئی زانی بن) }.

۴۴۷۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: شَرُّ مَا فِي الرَّجُلِ شَحٌّ هَالِعٌ وَجُنٌّ خَالِعٌ^(۳):

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی زانی بن) له‌ چه‌زه‌ته‌وه ده‌فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سه‌ری): به‌دترین ره‌فتار بو‌ پیاو ئه‌وه‌یه که ئه‌وه‌نده رژدو پیسکه بی به‌ خیرکردن خورپه‌ی ئی که‌وی، ئه‌وه‌نده‌یش ترسنوک بی هه‌میشه‌ بتوقی! (د):

نه‌وه‌ن چرووکه‌ گه‌ر به‌خه‌و خیرین

بکا تا هردن له‌ خه‌و ده‌تۆین!

۴۴۷۳- عَنْ جَابِرِ بْنِ عَتِيكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كَانَ يَقُولُ: مِنَ الْغَيْرَةِ مَا يُحِبُّ اللَّهُ وَمِنْهَا مَا يُغْضُ اللَّهُ، فَأَمَّا الَّتِي يُحِبُّهَا اللَّهُ فَالْغَيْرَةُ فِي الرَّيَّةِ، وَأَمَّا الْغَيْرَةُ الَّتِي يُغْضُهَا اللَّهُ فَالْغَيْرَةُ فِي غَيْرِ رِيَّةٍ. وَإِنَّ مِنَ الْخِيَلَاءِ مَا يُغْضُ اللَّهُ وَمِنْهَا مَا يُحِبُّ اللَّهُ: فَأَمَّا الْخِيَلَاءُ الَّتِي يُحِبُّ اللَّهُ فَاخْتِيَالُ الرَّجُلِ عِنْدَ اللَّقَاءِ وَاخْتِيَالُهُ

^(۲) تعليق ترجم به الباب الرقم / ۱۸۲ من كتاب الجهاد. قبل الرقم: ۳۰۶۲.

^(۳) سكت عن درجته الشارح.

عِنْدَ الصَّدَقَةِ، وَأَمَّا الَّتِي يُنْفِضُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَاخْتِيَالُهُ فِي الْبُعْيِ وَالْفَخْرِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۴):

جاییری کوری عه‌تیک (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ری خودا (دیوودی خودای له‌سهرین) ده‌فه‌رمووی: غیره‌ت و به‌ته‌نگه‌وه بوون دوو جووری هه‌یه، جوړیکیان خودای گه‌وره و مه‌زن پیی خوشه‌و خوشی ده‌وی ئه‌ویش ئه‌وه‌یه که له‌سه‌ر شتی بئ، بوئی گومانی خراپی ئی بکری، جوړه‌که‌ی تریان که خودا رقی لییه‌تی ئه‌وه‌یه که له‌سه‌ر شتی بئ بوئی گومانی خراپی ئی نه‌کری! وه مه‌روه‌ها خو‌نواندن و خو‌هل‌کی‌شانیش ئه‌م دوو جوړه‌ی هه‌یه، ئه‌و ده‌عیه‌و خو‌ه‌ل‌کی‌شانه‌ی که خودا پیی خوشه‌و ئه‌وه‌یه که پیاوی ئازا له‌کاتی جه‌نگیندا که شوفش و فیزو ده‌مارو ده‌عیه‌ بکا، یا له‌کاتی خیرکردندا خو‌ی بنوینئ، هه‌تا که سانی تریش چاو له‌و بکه‌ن، جووری دووهم که خودا رقی لییه‌تی: که فیزو ده‌عیه‌ به‌کردنی زو‌لم و زۆره‌وه بکا و شانازی به‌سه‌ر هه‌ژاراندنا بکا. (د).

۵۰. شوینه گومکی له شه‌ردا په‌سه‌نده‌و شه‌ر به‌ فیل ده‌بریته‌وه:

التورية والحرب خدعة

٤٤٧٤- عَنْ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَلَمًا يُرِيدُ غَزْوَةً يَغْزُوهَا إِلَّا وَرَّى بِغَيْرِهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۱):

که‌عبی کوری مالیک (ره‌زای خودای ئی بئ) فه‌رمووی: جاران ده‌ستووری پیغه‌مبه‌ر (دیوودی خودای له‌سهرین) وابوو، که ده‌یویست بچی بو غه‌زایی شوینه گومکی ده‌کردو له‌به‌ر چاوی خه‌لک وای نیشان ده‌دا که بو جیگه‌یه‌کی تر ده‌چی نه‌وه‌ک بو ئه‌وی (ب/د).

^(۴) سکت عن درجته الشارح.

^(۱) بخاري. جهاد: ۲۹۴۷.

۴۴۷۵- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: الْحَرْبُ خُدْعَةٌ. رَوَاهُ الْخَمْسَةُ^(۱):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) دەفەر مووی: حەزەرەت (دروودی خودای لەسەربێ) دەفەر مووی: شەر بە فەرفەیل دەبریتەو! (ش/د/ت/ن- رەزای خودای ئی بێ).

۵۱) نیشانە و دروشمی یەکتەر ناسینەو وە لە جەنگدا : (الشعار في الحرب)

۴۴۷۶- عَنْ الْمُهَلَّبِ بْنِ أَبِي صُفْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَخْبَرَنِي مَنْ سَمِعَ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: إِنْ بَيْتُمْ فَلْيَكُنْ شِعَارُكُمْ حَمَ لَا يُنْصَرُونَ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السَّنَنِ^(۱):

موهەللەبێ کۆپی ئەبو صوفەرە (خودای ئی رازی بێ) فەر مووی: کەسێ ئەم فەر موودەییە بۆ من باس کردوو کە بە خودی خۆی لە پیڤەمبەری ژنەوتوو فەر موویەتی: ئەگەر دنیا بوو بە شەو دایان بە سەرتاندا و دوژمن شەبە یخون بە سەریدا دان، با لەناو خۆتاندا دروشمتان وشە (حم = حامیم) بێ ئیتر خوا یار بێ دوژمن سەر ناکەوێ. (د/ت/ن- سند صالح).

۴۴۷۷- عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ سَلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: غَزَوْنَا مَعَ أَبِي بَكْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) زَمَنَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانَ شِعَارُنَا أَمِتْ أَمِتْ^(۲):

ئێیاسی کۆپی سەلەمە (رەزای خودایان ئی بێ) فەر مووی: باوكم فەر مووی: لە سەردەمی پیڤەمبەردا (دروودی خودای مەزنی لەسەربێ) لەگەڵ ئەبو بەکر دا رویشتین بۆ غەزا، دروشمی ئێمە لەکاتی شەردا وشە (أَمِتْ أَمِتْ) بوو (أَمِتْ أَمِتْ واتە: بێمەرنە بێمەرنە) (د- سند صالح).

^(۲) تجرید / ۳ / ۳۶۰: رقم: بلا رقم = ۳۰۲۹ ، ۳۰۲۸ فتح الباری. مسلم. مغازی: ۴۵۱۵. تحفة الأشراف:

۱۴۶۷۶. أبو داود. جهاد: ۲۶۳۶. ترمذی. جهاد: ۱۶۷۵.

^(۱) بسند صالح (شرحه).

^(۲) بسند صالح (شرحه).

۴۴۷۸- وَعَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدَبٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: كَانَ شِعَارُ الْمُهَاجِرِينَ عَبْدُ اللَّهِ وَشِعَارُ الْأَنْصَارِ عَبْدُ الرَّحْمَنِ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ^(۳):

سه‌مووره (خودای فی رازی بن) فه‌رمووی: دروشمی کوچکاران عه‌بدوللا بوو وه دروشمی یاریده‌ده‌ران عه‌بدول ره‌حمان بوو (د- سند صالح).

۵۲) ژن و مندال و پیتره‌میترو به‌نده ناکوژرین

لَا تَقْتُلِ النِّسَاءَ وَالصَّبِيَّانَ (وَكَذَا الشَّيْخُ الْهَرَمُ وَالْأَرْقَاءُ- شرحه)

۴۴۷۹- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: وَجَدْتُ امْرَأَةً مَقْتُولَةً فِي بَعْضِ مَغَازِي النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَتَهَيَّ عَنْ قَتْلِ النِّسَاءِ وَالصَّبِيَّانِ^(۱):

ئیبنو عومەر (ره‌زای خودایان فی بن) فه‌رمووی: له غه‌زایی له غه‌زاکانی پیغه‌مبه‌ردا (درودی خودای له‌سهرین) لاشه‌ی ژنیکی کوژراو دۆزرایه‌وه، ئیتر پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سهرین) کوشتنی ژن و مندالی قه‌ده‌غه کرد (ش/د/ت).

۴۴۸۰- وَسُئِلَ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ أَهْلِ الدَّارِ يُبَيِّتُونَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ، فَيَصَابُ مِنْ نِسَائِهِمْ وَدَرَارِيِّهِمْ قَالَ: هُمْ مِنْهُمْ. رَوَاهُمَا الْأَرْبَعَةُ^(۲):

له پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سهرین) پرسیارکرا له باره‌ی خیزانی مالی ئه‌و هاوبه‌شپه‌یدا که‌رانه‌وه که له شه‌ودا به‌سه‌ریاندا ده‌دری و له شه‌به‌یخووندا ژن و مندالیان به‌رده‌که‌ون ئایا به‌کوشتن یا به‌زامار بوون ئایا حوکی ئه‌و ژن و مندالانه چییه؟ فه‌رمووی: ئه‌وانیش له‌وانن و له‌به‌ر ناچار ی حوکی کوشتنی ژن و منال و شه‌رکه‌ریان له حالی وادا که سته‌مه جیا بکرینه‌وه چوون یه‌که (ش/د/ت).

۴۴۸۱- → (ب- ۳- ز- ۱۵- ل- ۳۲- ف- ۳)^(۳).

^(۲) بسند صالح (شرحه).

^(۱) تجرید / ۳ / ۲۵۶ رقم: ۱۲۳۴ = ۳۰۱۴ ، ۳۰۱۵.

^(۲) تجرید / ۳ / ۲۵۵ رقم: ۱۲۳۳ = ۳۰۱۲ ، ۲۳۷۰ فتح = ۱۰۴۱ تجرید.

۵۳) نازاردان به ئاگر بهس بۆ خودا دروسته : (لا يعذب بالنار إلا الله)

۴۴۸۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي بَعْثٍ فَقَالَ: إِنَّ وَجَدْتُمْ فَلَاكًا وَفَلَاكًا فَأَخْرِقُوهُمَا بِالنَّارِ فَلَمَّا أَرَدْنَا الْخُرُوجَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنِّي أَمَرْتُكُمْ أَنْ تُخْرِقُوا فَلَاكًا وَفَلَاكًا وَإِنَّ النَّارَ لَا يُعَذَّبُ بِهَا إِلَّا اللَّهُ، فَإِنْ وَجَدْتُمُوهُمَا فَاقْتُلُوهُمَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱).

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی زانی بن) فەرمووی: پەلێ بووین، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربەن) ناردينی بۆ غەزا، فەرمووی: ئەگەر دنیا بوو فیسارو فیسارتان بەرھەویڵ کەوت بە ئاگر بیان سووتینن جا کاتێ ویستمان بکەوینە رێ، فەرمووی: ئەو بوو من دەستوورم پێدان کە فیسارە کەس و فیسارە کەس بسووتینن، بەلام ھەر بۆ خودا خۆی دروستە کە بە ئاگر سزای دروسکراوانی خۆی بدا دەی ئەگەر تووشیان بوون بە ئاگر مەیان سووتینن، بەلام بە کوشتن بیانکوژن! (ب/د/ت).

۴۴۸۳- → (ب- ۴ز- ۴ل- ۱۵ف- ۱) (۲).

۵۴) لچو لیو کردن و ئەتک کردنی کوژراو ناره‌وايه : (المثلة حرام)

۴۴۸۴- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: نَهَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنِ الثَّهْبِيِّ وَالْمُثَلَّةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ فِي الصِّيدِ^(۱).

عەبدوللای کوپی زەید (خودای ئی زانی بن) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربەن) تالان و برۆو لچو لیو کردن و ئەتک کردنی ھەموو گیاندارێکی قەدەغە کردووە. (ب= بوخاری).

(۲) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۱۵. رقم / ۳ / ۲۰۰۸.

(۱) تجريد / ۳ / ۳۵۷ رقم: ۱۲۳۵ = ۳۰۱۷ ، ۶۹۲۲.

(۲) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۴ رقم: ۲۵۷۴ / ۱.

(۱) بخاری. ذبائح وصید: ۵۵۱۶.

۴۴۸۵- وَ قَالَ عِمْرَانُ بْنُ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَحُكُّنَا عَلَى الصَّدَقَةِ وَيَنْهَانَا عَنِ الْمُثَلَّةِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(۲):

عیمرانی کوپی حوصه‌ین (خودای ئی زانی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهریئ) هه‌میشه‌ هانی ئیمه‌ی ده‌دا که خیرو خیرات بکه‌ین وه‌نه‌هی ئی ده‌کردین له‌وه‌ که کوژراو نه‌تک بکه‌ین (د/ن).

۵۵) په‌یمان شکاندن و بئ په‌یمانی زۆر ناره‌وايه: (الغدر حرام)

۴۴۸۶- → (ب- ۳- ۱۰۴- ل- ۲۷۵- ف- ۷)^(۱).

۴۴۸۷- وَ كَانَ بَيْنَ مُعَاوِيَةَ وَبَيْنَ أَهْلِ الرُّومِ عَهْدٌ وَكَانَ يَسِيرُ فِي بِلَادِهِمْ فَلَمَّا انْقَضَى الْعَهْدُ أَغَارَ عَلَيْهِمْ فَإِذَا رَجُلٌ عَلَى فَرَسٍ وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُ أَكْبَرُ وَفَاءٌ لَا غَدْرَ وَإِذَا هُوَ عَمْرُو بْنُ عَبْسَةَ فَسَأَلَهُ مُعَاوِيَةُ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: مَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ فَلَا يَخْلُنُّ عَهْدًا وَلَا يَشُدُّهُ حَتَّى يَمُضِيَ أَمْدُهُ أَوْ يَنْبُدَ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ قَالَ: فَرَجَعَ مُعَاوِيَةُ بِالنَّاسِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَلَفْظُ الْآخِرِ: مَنْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ قَوْمٍ عَهْدٌ فَلَا يَشُدُّ عُقْدَةً وَلَا يَخْلُهَا حَتَّى يَنْقَضِيَ أَمْدُهَا أَوْ يَنْبُدَ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ^(۲):

جاری له‌ نیوانی موعاوییه‌و خه‌لکی رۆمدا په‌یمانی هه‌بوو، به‌ پیی ئه‌و په‌یمانه‌ موعاوییه‌ حه‌قی هه‌بوو که له‌ناو ولاتی ئه‌واندا، هاموشۆ بکا، جا که ماوه‌ی په‌یمانه‌که به‌سه‌ر چوو، موعاوییه‌ به‌بئ هۆشیار کردنه‌وه‌ ویستی په‌لاماریان بداو هی‌رشى برد بۆ سه‌ریان. له‌پر ئه‌سپ سواری په‌یدا بوو، ده‌یفه‌رموو ئه‌للأهو ئه‌کبه‌را په‌یمان به‌جیه‌ینان و په‌یمان بردنه‌ سه‌ر سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خودایه‌، نه‌وه‌ک په‌یمان شکاندن، که ته‌ماشایان کرد و پیاوه‌که عه‌مری کوپی عه‌به‌سه‌یه‌. موعاوییه‌ پرسیا‌ری ئی کرد: مه‌به‌ستت

^(۲) سکت عن درجته الشارح.

^(۱) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ۱۰۴ رقم: ۲۴۱۷ / ۷.

^(۲) سکت عن درجته الشارح.

چییه؟ فهرمووی: بیستومه له پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌یفه‌رموو: هه‌ر که‌سێ له‌گه‌ل کۆمه‌لیکا په‌یمانیکێ به‌ست نابێ نه‌ هه‌لی وه‌شینیته‌وه نه‌ مه‌حه‌متری بکا تا ماوه‌ی ناوبراوی نه‌و په‌یماننه‌ تیپه‌ر ده‌کا، وه‌ هه‌تا نه‌وانیش ناگادار ده‌کاته‌وه بو‌ جه‌نگ! گو‌تی: جا مو‌عاوییه له‌ هه‌رشه‌که ده‌ستی هه‌لگرت و خه‌لکه‌که‌ی گه‌یراه‌وه (ت/د) گفته‌ی (د): نه‌وه‌ی په‌یمانیکێ هه‌بوو له‌گه‌ل هۆزیکدا، نابێ گه‌ری نه‌و په‌یماننه‌ تووند بکاته‌وه، یا شلی بکاته‌وه هه‌تا ماوه‌که‌ی به‌سه‌ر ده‌چێ، جا نه‌وسا ده‌توانێ که‌ ناگاداریان بکاته‌وه که‌ ناماده‌ بن بو‌ شه‌ر.

۴۴۸۸- وَعَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ حَمَلَ عَلَيْنَا السَّلَاحَ فَلَيْسَ مِنَّا . رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۳):

دیسان فهرمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فهرمووی: نه‌وه‌ی چه‌کمان ئێ هه‌لبه‌گری له‌ ئیمه‌ نییه (ش).

۵۶) باسی شه‌شه‌م: باسی ده‌ست که‌وتی جه‌نگ (تالانی) و باسی چۆنیتێ دابه‌ش کردنی:

الباب السادس: في الغنائم والقسمه

قَالَ اللهُ تَعَالَى: {وَأَعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ التَّقَىٰ الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} (۴۱/۸):

واته: بزانی نه‌وه‌ی به‌ زه‌بری شیرو تیرو به‌ زۆری گولله‌ وه‌ری بگرن له‌ کافران نه‌وه‌ ده‌بێ پینچ یه‌کی نه‌و تالانییه له‌سه‌ر نه‌م یاسایه‌ دابه‌ش بکری: نه‌و پینچ یه‌که‌ ده‌کری به‌ پینچ به‌شی یه‌کسانه‌وه، به‌شیکی بو‌ خودا و پیغه‌مبه‌ره، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌سه‌ر فه‌رمانی خودا چۆنی به‌ باش

(۳) بخاری. فتن: ۶۶۶۰. مسلم. ایمان: ۲۷۶ - ۲۷۹. ترمذی. حدود: ۱۴۵۹ تحفة الأشراف: ۹۰۴۲.

بزانئ ئەم بەشە دابەش دەکا، بەشیکی تری بۆ خزمەکانی پیغەمبەر،، بەو دەستوورەى که خۆی فەرموویەتی، بەشیکی تری بۆ هەتیوان و هەژاران و ریبوارانە. ئەو چوار بەشە کهی تریش لەو تالانییە که ماون دەدرئ بە جەنگاوەرەکان ئەمە دەستووری دابەش کردنی مالى تالانى غەزایە، ئەگەر بەراستی ئیوه موسولمانی تەواون و باوەرتان هەیه بەو شتانەى که لە رۆژی غەزای بەدردا ئیمە ناردمانن بۆ بەندەى خوشەویستی خۆمان که موخەمەدە، ئەو رۆژە پیروزی که بوو بەهۆی جیاوە بوونی راستی لە ناپراستی، که موسولمانان و نا موسولمانەکان تیا بەرەنگاری یەک بوون، لەسەر یاریدەى خودا لەشکری ئیسلام سەرکەوت و لەشکری بی ئایینی ژیر کەوت.

٤٤٨٩- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (مَلَى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: غَزَا نَبِيُّ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ فَقَالَ لِقَوْمِهِ: لَا يَتَّبِعْنِي رَجُلٌ قَدْ مَلَكَ بُضْعَ امْرَأَةٍ وَهُوَ يُرِيدُ أَنْ يَنْبِيَ بِهَا وَلَمَّا يَنْبِ، وَلَا آخَرَ قَدْ بَنَى بُنْيَانًا وَلَمَّا يَرْفَعْ سَقْفَهَا، وَلَا آخَرَ قَدْ اشْتَرَى غَنَمًا أَوْ خِلْفَاتٍ وَهُوَ مُنْتَظَرٌ وَلَادَهَا، قَالَ: فَغَزَا قَادَتِي لِلْقَرْيَةِ حِينَ صَلَاةِ الْعَصْرِ أَوْ قَرِيبًا مِنْ ذَلِكَ فَقَالَ لِلشَّمْسِ: أَلَتِ مَأْمُورَةٌ وَأَنَا مَأْمُورٌ؟ اللَّهُمَّ احْسِنَهَا عَلَيْنَا فَحُسِبَتْ عَلَيْهِ حَتَّى فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ قَالَ: فَجَمَعُوا مَا غَنِمُوا فَأَقْبَلَتِ النَّارُ لِتَأْكُلَهُ فَأَبَتْ أَنْ تَطْعَمَهُ فَقَالَ: فِيكُمْ غُلُولٌ فَلْيَبَايِعْنِي مِنْ كُلِّ قَبِيلَةٍ رَجُلٌ فَبَايَعُوهُ فَلَصِقَتْ يَدُ رَجُلٍ بِيَدِهِ فَقَالَ: فِيكُمْ الْغُلُولُ فَلْتَبَايِعْنِي قَبِيلَتِكَ فَبَايَعْتَهُ فَلَصِقَتْ بِيَدِ رَجُلَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةٍ فَقَالَ: فِيكُمْ الْغُلُولُ فَأَخْرَجُوا لَهُ مِثْلَ رَأْسِ الْبَقَرَةِ مِنْ ذَهَبٍ فَوَضَعُوهُ فِي الْمَالِ وَهُوَ بِالصَّعِيدِ فَأَقْبَلَتِ النَّارُ فَأَكَلَتْهُ فَلَمْ تَحِلِّ الْقَنَائِمُ لِأَحَدٍ مِنْ قَبْلِنَا، ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى رَأَى ضَعْفَنَا وَعَجَزَنَا فَطَيَّبَهَا لَنَا . رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(١):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئازانی بن) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربن) فەرمووی: پیغەمبەرئ، لە پیغەمبەران، ویستی بچئ بۆ غەزایی، بە گەلە کهی خۆی فەرموو: ئەو پیاوہی که ژنی مارە بریوہو دەیهوئ که بیگویزیتەوہو

^(١) تجرید بالکوردی / ٣ / ٣٨٩ رقم: ١٢٦٥ = ٣١٢٤ ، ٥١٥٧ . مسلم . مغازی: ٤٥٣٠ . تحفة الأشراف: ١٤٦٧٧

هیشتا نه‌یگۆیزاوه‌ته‌وه با ئه‌وه له‌گه‌لما نه‌یه‌ت بۆ ئه‌م غه‌زایه، هه‌روه‌ها ئه‌و که‌سه‌یش که‌ خانوویه‌کی دروست کردووه و هیشتا سه‌ری نه‌گرتووه، هه‌روه‌ها ئه‌و که‌سه‌یش که‌ بزنی و مه‌رو مایاتی ئاوسی له‌سه‌ر گوانی کړیوه و چاوه‌پوانی زاینیان ده‌کا. فه‌رمووی: ئه‌وجا چوو بۆ غه‌زا که‌و ده‌می نوێژی عه‌صر (یا نزیکه‌ی ده‌می نوێژی عه‌صر) له‌ دیکه‌ نزیکه‌وه بوو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ به‌ خۆری فه‌رموو: تۆیش فه‌رمانبه‌ری و منیش فه‌رمانبه‌رم، خوایه! ئه‌م خۆره‌ رابگره‌ بۆمان و مه‌یه‌له‌ ئاوا ببێ هه‌تا فه‌رمانی خۆمان ئه‌نجام ده‌ده‌ین ئیتر خودا خۆره‌که‌ی راگرت بۆی و خۆره‌که‌ ئاوا نه‌بوو هه‌تا خودا شاره‌که‌ی فه‌تح کرد بۆی فه‌رمووی: ئینجا هه‌رچی تالانیان گرتبوو کۆیان کردووه و له‌سه‌ر ده‌ستوورو یاسای پێشینیه‌ی پیغه‌مبه‌ران له‌ شوینیکی به‌رزی به‌رچا و دا خپریان کردووه و دایان نا هه‌تا ئاگر له‌ ئاسمانه‌وه به‌ فه‌رمانی خودا بیئا، بیخوا، که‌چی ئاگره‌که‌ که‌ هات چه‌شکه‌ی نه‌کرد! ئیتر پیغه‌مبه‌ره‌که‌ زانی که‌ گزی و ده‌سپییسی کراوه له‌ تالانییه‌که‌ بۆیه فه‌رمووی: دزیتان له‌ تالانییه‌که‌ کردووه بۆیه ئاگره‌که‌ ناخوا! که‌ وایه با له‌هه‌ر خێلێ پیاوێ پهیامان بدات، جا له‌کاتی پهیامان کردنه‌که‌دا ده‌ستی پیاوێ له‌سه‌ر خێله‌کان نووسا به‌ ده‌ستی پیغه‌مبه‌ره‌که‌وه، فه‌رمووی: دزییه‌که‌ له‌ناو ئیوه‌ دایه، با خێله‌که‌ی تۆ هه‌موویان بێن یه‌که‌ یه‌که‌ پهیامان بدهنی، کاتی ئه‌و خێله‌ پهیامانیان دا پێی، ده‌ستی پیاوێ یا دوو پیاو لکا به‌ ده‌ستی پیغه‌مبه‌ره‌که‌وه و دزه‌کان دۆزرانه‌وه و فه‌رمووی: دزییه‌که‌ ئیوه‌ کردووتانه، ئه‌وجا پارچه‌یی زێریان هینا بۆ پیغه‌مبه‌ره‌که‌، له‌سه‌ر شیوه‌ی سه‌ره‌گا وابوو ئه‌ویشیان له‌سه‌ر مائی تالانییه‌که‌ دانا، که‌ له‌سه‌ر زه‌وییه‌که‌ دانرابوو، ئه‌وجا ئاگره‌که‌ له‌ ئاسمانه‌وه هات و هه‌مووی خوارد! چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: له‌ پێش ئیمه‌دا خواردنی تالانی بۆ که‌سی تر چه‌لال نه‌بووه، به‌لام له‌ پاشدا خودای پیروۆز گه‌وره‌ که‌دی حالمان کزه‌و بی هیۆز زه‌بوونین به‌زه‌وی پیاماندا هاته‌وه و بۆی چه‌لال کردین (ش).

۴۴۹۰ → (ب - ۱ز - ۱۴ - ۷۷ف - ۱)^(۲).

۴۴۹۱- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضی الله عنه) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَا أُعْطِيَكُمْ وَلَا أَمْنَعُكُمْ، أَنَا قَاسِمٌ أَضْعُ حَيْثُ أَمِرتُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۳):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: بەخشین و نەبەخشین بە دەستی من نییە واتە: بەخشینی شتێ بەکەسێ و نە بەخشینی ئەو شتە بە کەسیکی تر ئەو بە دەست من نییە و ھەر بە دەست خودا خۆیەتی و بەس بەلام من بەپێی فەرمانەکەی خودا کە بە منی دەکا شتەکەتان ئی دابەش دەکەم و بەس! (ب/د).

۴۴۹۲- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رضی الله عنهما) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَرِيَّةً إِلَى تَجْدٍ فَخَرَجْتُ فِيهَا فَأَصَبْنَا إِبِلًا وَغَنَمًا فَلَقْتُ سُهْمَانًا اثْنَيْ عَشَرَ بَعِيرًا اثْنَيْ عَشَرَ بَعِيرًا، وَكُفِّلْنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعِيرًا بَعِيرًا. رَوَاهُ الثَّالِثَةُ^(۴):

ئیبینو عومەر (رمزای خودا لە خۆی و بابی) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) پەلیکی نارد بەرەو نەجد بۆ غەزا، من خۆم لە ناویاندا بووم، رانە وشترو گەلەیهکی زۆرمان بە تالان گرت، گشتمان ھەریهکی سەر و دوازدە وشتەر پشکمان بەرکەوت، پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەربێ) ھەریهکی سەر و وشتەری (بە زیادە) داینی (ش/د).

۴۴۹۳- وَعَنْهُ قَالَ: بَعَثْنَا النَّبِيَّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي جَيْشٍ قَبْلَ تَجْدٍ وَأَبْعَثْتُ سَرِيَّةً مِنَ الْجَيْشِ فَكَانَ سُهْمَانُ الْجَيْشِ اثْنَيْ عَشَرَ بَعِيرًا، وَكُفِّلَ أَهْلَ السَّرِيَّةِ بَعِيرًا بَعِيرًا فَكَانَ لِكُلِّ مِنْهُمْ ثَلَاثَةُ عَشَرَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْبُخَارِيُّ^(۵):

^(۲) تقدم برقم: ۱ / ۹۸ مجلد أول. تسلسل / ۱۴.

^(۳) تجريد البخاري ۳ / ۲۸۸ رقم: ۱۲۶۳ = ۳۱۱۷ فتح الباري.

^(۴) بخاري. فرض الخمس: ۳۱۳، ۳۱۳۲. مسلم. مغازي: ۴۵۲۳ - ۴۵۲۷. أبو داود. جهاد: ۲۷۴۴.

^(۵) مسلم. مغازي: ۴۵۲۴. أبو داود. جهاد: ۲۷۴۴. بخاري. فرض الخمس: ۳۱۳.

دیسان ئەو (خودای ئازادی بن) فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) لەشکرێکی بەرهو نەجد نارد بۆ غەزا، خۆمیان تیا دا بووم، پەتای لە لەشکرەکە جوو بوونەوهو چوون بۆ غەزاو تالانیکی زۆریان دەست کەوت کاتێ بەش بەشیان کرد لەناو خۆیاندا پشکی هەریەکێ لە لەشکرەکە دوازدە و شتر بوو، وە تاقمەیی پەلەکەیش پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) یەکی سەرو و شتری تری زیاده داپیانیان، جا ئەوان یەکی سیازدە و شتریان پێ برا (د/ب).

۴۴۹۴- وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَسَمَ فِي النَّفْلِ لِلْفَرَسِ سَهْمَيْنِ وَلِلرَّجُلِ سَهْمًا. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(۶):

دیسان فەرمووی: پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) جاری دەست کەوتی جەنگی دابەش کرد لەسەر ئەم شیوێ: دوو پشکی دانا بۆ چارەواو یەك پشکی بۆ پیاو (ش/د/ت) لە گیرانەوه یەکا: (لەسەر فەرماشتی راقەکە) سێ پشکی دانا بۆ سواره، پشکی بۆ خۆی و دوو پشک بۆ ماینەکە ی! واتە: پیاده یەك پشکی دەکەوێ.

۵۷) نەفل (واتە: مالی تالانی کە لە ناموسولمانان وە دەست دەکەوێ):

النفل

۴۴۹۵- له بەرگی شەشدا لە سوورەتی (ئەنفال) دا رابورد، یەكەم فەرموودە^(۷).

۴۴۹۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ بَدْرٍ: مَنْ فَعَلَ كَذَا وَكَذَا فَلَهُ مِنَ النَّفْلِ كَذَا وَكَذَا، فَتَقَدَّمَ الْفَتَيَانُ وَلَزِمَ الْمَشِيخَةُ الرِّايَاتِ فَلَمْ يَبْرَحُوهَا فَلَمَّا فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَالَتِ الْمَشِيخَةُ: كُنَّا رِذَاءًا لَكُمْ لَوِ الْهَزْمَتُمْ

(۶) مسلم. مغازي: ۴۵۶۱. ترمذي. سير: ۱۵۵۴.

(۷) سبق في مجلد سادس. سورة الأنفال. تسلسل/ ۹ رقم: ۱/ ۳۸۷۵. مسلم. مغازي: ۴۵۳۱، ۶۱۸۸،

۶۱۸۹. أبو داود. جهاد: ۳۷۴۰. ترمذي. تفسير: ۳۰۷۹.

لَفِئْتُمْ إِلَيْنَا، فَلَا تَذْهَبُوا بِالْمَعْنَمِ وَبَقِي، فَأَبَى الْفَتَيَانُ وَقَالُوا: جَعَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَنَا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى: يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْحَاكِمُ^(۲):

ئيبنو عه‌بباس (خودايان ئى رازى بى) فه‌رمووى: له‌ روژى غه‌زاي به‌دردا، پيغه‌مبهر (درودى خوداي له‌سهرين) فه‌رمووى: ئه‌وه‌ى واوا بكا ئه‌وه‌نده‌و ئه‌وه‌نده‌ى زياته‌ به‌ش له‌ تالان ده‌درىتى! ئيت‌ر كۆپه‌ گه‌نجه‌كان كه‌وتنه‌ خويان و رو‌يشتنه‌ پيشه‌وه‌و چوونه‌ ناو كۆپى جه‌نگه‌وه‌و، پيره‌كان له‌ ده‌ورى ئالاكان مانه‌وه‌و له‌وى نه‌بزووتن! كاتى كه‌ خودا زالى كردن به‌سهر كافره‌كاندا، لاوه‌كان گوتيان: ئيمه‌ جه‌نگمان كردوه‌و، تالانه‌كه‌ ه‌ى ئيمه‌يه‌، پيره‌كانيش گوتيان: ئيمه‌ پشتى ئيوه‌مان گرتبوو، ئه‌گه‌ر خوانه‌خواسته‌ ئيوه‌ بشكانايه‌ ده‌هاتنه‌وه‌ بو‌ لاى ئيمه‌، جا كه‌وابى نابى هه‌موو تالانه‌كه‌ ببه‌ن بو‌ خو‌تان و ئيمه‌يش به‌بى به‌ش بمينينه‌وه‌!

به‌لام گه‌نجه‌كان قاييل نه‌بوون و گوتيان: پيغه‌مبهر خو‌ى (درودى خوداي له‌سهرين) داوي‌تى به‌ ئيمه‌. جا له‌پاش ئه‌م بگه‌ره‌و به‌رده‌يه‌ خوداي گه‌وره‌و مه‌زن ئه‌مه‌ى نارده‌ خواره‌وه‌: {يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَنْفَالِ قُلِ الْأَنْفَالُ لِلَّهِ وَالرَّسُولِ} (ته‌فسيرى ئه‌م ئايه‌ته‌ له‌ سووره‌تى نه‌فالد‌ا رابوورد) (د/حاكم).

٤٤٩٧- وَقَالَ ابْنُ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُنْقَلُ بَعْضُ مَنْ يَبْعَثُ مِنَ السَّرَايَا لِأَنْفُسِهِمْ خَاصَّةً سِوَى قِسْمِ عَامَّةِ الْجَيْشِ. رَوَاهُ الثَّلاَثَةُ^(۳):

ئيبنو عوه‌ر (ره‌زاي خودايان ئى بى) فه‌رمووى: جاران پيغه‌مبهر (درودى خوداي له‌سهرين) زياته‌ به‌شى تايبه‌تى ده‌دا، به‌هه‌ندى له‌و په‌ل و لقانه‌ى كه‌ ده‌يناردن بو‌ غه‌زا، سه‌ره‌پاي ئه‌و به‌شه‌يش كه‌ ده‌يدا به‌ گشت كه‌سى له‌ سوپاكه‌ (ش/د).

^(۲) سكت عن درجته الشارح.

^(۳) بخاري. فرض الخمس: ۳۱۳۵. مسلم. مغازي: ۴۵۴۰. أبو داود. جهاد: ۲۷۴۶.

۵۸) سهر به‌ش ده‌بی له پاش جیا کردنه وه‌ی پینج یه‌ک بی:

التنفیل بعد التخمیس

۴۴۹۸- عَنْ حَبِيبِ بْنِ مَسْلَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُنْفِلُ الرَّبْعَ بَعْدَ الْخُمْسِ وَالثَّلْثَ بَعْدَ الْخُمْسِ إِذَا قَفَلَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۱):

حەبیبی کوپی مسله مه (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ) کاتی له غەزا ده‌گه‌پایه‌وه، له پینجدا پینج یه‌کی جیا ده‌کرده‌وه له تالانه‌که بو پینج تاقمه‌که به‌پیی ئایه‌تی: (وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّن شَيْءٍ) تا کو‌تایی، گه‌ ئی جاریش شه‌ر که‌ره‌که چه‌ندی پشک به‌ر ده‌که‌وت، پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ) چوار یه‌کی ئه‌وه‌یشی، یا سییه‌کی ئه‌وه‌یشی، به‌سه‌ر به‌ش ده‌دا پیی! (د- سند صالح- ت) سه‌ر به‌ش: زیاده به‌ش، له کوردیدا ده‌لێن: ماله‌که‌ی سه‌ر به‌شی مالان بی. (وه‌رگێڕ).

۵۹) پیتشه‌وا (سه‌روکی موسولمانان) خوی سه‌ره‌وکاری دابه‌ش کردنی پینج یه‌کی مالی تالانی ده‌کاوه‌ندازه‌ی به‌شی نه‌م پینج تاقمه‌هه‌واله‌ی بیرورای نه‌وه‌که‌ری: (الامام يتولى خمس الغنيمة)

۴۴۹۹- عَنْ عَمْرِو بْنِ عَبَّسَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى بَعِيرٍ مِنَ الْمُغَنِمِ فَلَمَّا سَلَّمَ أَخَذَ وَبَرَةً مِنْ جَنْبِ الْبَعِيرِ ثُمَّ قَالَ: وَلَا يَجِلُّ لِي مِنْ غَنَائِمِكُمْ مِثْلُ هَذَا إِلَّا الْخُمْسَ وَالْخُمْسُ مَرْدُودٌ فِيكُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(۱):

عه‌مری کوپی عه‌به‌سه (خودای ئی رازی بن) فهرمووی: پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەربێ) له‌لای وشتریکا (له مالی تالانییه‌که) نوێژی بو کردین، که سلاوی دایه‌وه ته‌لێ تووکی له ته‌نیشتی وشتره‌که هه‌لگرت فهرمووی: پینج یه‌کی ئی ده‌رچێ ئا نه‌م ته‌له مووه چیه‌یه، له ده‌ست که‌وتی مالی تالانی ئیوه به‌ من

^(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۱) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

حه‌لاّ نیه، له هه‌مان کاتا ئه‌و پینج یه‌که‌یش دیسان هه‌ر ده‌گه‌رپته‌وه بۆ خۆتان (د- سند صالح- ن).

۴۵۰۰- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ لَوْ فِدَ عَبْدُ الْقَيْسِ: أَمْرُكُمْ أَنْ تُؤْذُوا خُمْسَ مَا غَنِمْتُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالبَخَارِيُّ طَوِيلًا^(۲):

ئیبینو عه‌بباس (ره‌زای خودایان ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهرین) به‌ نوینه‌ره‌کان (وفدی خیلێ عه‌بدولقه‌یسی فه‌رموو: فه‌رمانتان پێ ده‌که‌م که پینج یه‌کی ئه‌و تالانییه‌ی که به‌شه‌ر وه‌ری ده‌گرن له‌ نا موسولمانه‌کان بیده‌ن به‌ سه‌روکی موسولمانان، هه‌تا ئه‌و به‌پێی ئایه‌ته‌که‌ی پیشه‌وه‌ دابه‌شی بکا به‌سه‌ر ئه‌و پینج تاقمه‌ دا (ت/ب).

۴۵۰۱- عَنْ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعِمٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: مَشَيْتُ أَنَا وَعُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَغْطِيَتْ بَنِي الْمُطَّلِبِ وَتَرَكْتَنَا وَنَحْنُ وَهُمْ مِنْكَ بِمَنْزِلَةٍ وَاحِدَةٍ فَقَالَ: إِمَّا بَنُو الْمُطَّلِبِ وَبَنُو هَاشِمٍ شَيْءٌ وَاحِدٌ^(۳):

جوبه‌یری کوپی موطعیم (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: من و عوثماني کوپی عه‌ففان چووینه لای هه‌زره‌ت (درویدی خودای له‌سهرین) عه‌رزیمان کرد: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له‌ پینج یه‌کی پینج یه‌ک (خمسولخومس) بۆچی به‌شی به‌ره‌بابی به‌نی لموططلیب ده‌ده‌ی که‌چی به‌شی ئیغه‌مبه‌ر ناده‌ی، وه‌لحال ئیغه‌مبه‌ر ئه‌وان هه‌رسێ لاما‌ن بۆ تو وه‌ک یه‌کین و بۆ خزمایه‌تی له‌ یه‌ک پایه‌ داین؟ فه‌رمووی (درویدی خودای له‌سهرین): ئاخر به‌ره‌بابی به‌نی لموططله‌لیب و به‌ره‌بابی به‌نی هاشم یه‌ک شتن له‌به‌ره‌وه‌ی که‌ له‌ سه‌رده‌می پێش هاتنی ئیسلام و له‌دوا هاتنی ئیسلامه‌وه‌ پشته‌ی یه‌کیان گرتوووه‌ پشته‌ی یه‌کیان به‌رنه‌داوه‌ هه‌میشه‌ له‌ خوشی و ناخۆشیدا وه‌ک یه‌ک بوون و هاوبه‌شی

^(۲) بخاری. فرض الخمس: ۳۰۹۵.

^(۳) بخاری. فرض الخمس: ۳۱۴۰، ۳۵۰۲، ۴۲۲۹.

خۆشی و ترشی یه‌ك بوون (ب/د) هاشم و موططلیب و عه‌بدو شه‌مس و نه‌وفل چوار برا بوون، باوکیان عه‌بدو مه‌نافه، پیغه‌مبه‌ر خۆی له به‌ره‌بابی هاشمه، عوتمان له به‌ره‌بابی عه‌بدو شه‌مس، جوبه‌یر له به‌ره‌بابی نه‌وفله. (وه‌رگیز).

٤٥٠٢- وَعَنْهُ قَالَ: لَمْ يَقْسِمِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِبَنِي عَبْدِ شَمْسٍ وَلَا لِبَنِي نَوْفَلٍ^(٤):

دیسان جوبه‌یر (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) نه‌بو به‌ره‌بابی عه‌بدو شه‌مس و نه‌بو به‌ره‌بابی نه‌وفله له پینج یه‌کی پینج یه‌ك به‌شی دانه‌ده‌نا (ب/د).

٤٥٠٣- قَالَ ابْنُ إِسْحَاقَ: وَعَبْدُ شَمْسٍ وَهَاشِمٌ وَالْمُطَّلِبُ إِخْوَةٌ لَأُمِّ وَأُمُّهُمْ عَاتِكَةُ بِنْتُ مَرْءَةٍ وَكَانَ نَوْفَلٌ أَخَاهُمْ لِأَيِّهِمْ. رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(٥):

موحه‌مه‌دی کوپی ئیسحاق (مه‌شه‌وور به ئیبنو ئیسحاق، خاوه‌نی په‌رتووی ئه‌لمه‌غازی) ده‌لی: عه‌بدو شه‌مس و هاشم و موططلیب برای باوک و دایکی بوون دایکیان ناوی عاتیکه‌ی کچی موپه‌ بووه، باوکیان عه‌بدو مه‌ناف بووه، که باپیری سییه‌می پیغه‌مبه‌ر بووه، نه‌وفه‌لیش له باوکه‌وه برایان بووه ئه‌میش کوپی عه‌بدو مه‌نافه وه‌لی دایکی جیایه، ناوی واقیده‌ی کچی عه‌مه‌ (ب/د).

له سه‌حیحی بوخاریدا: فه‌رمووده‌ی (٣) و (٤) له (کیتابی مه‌غازی)دا به‌ موسنه‌دو به‌ یه‌ك سه‌نه‌د ریوایه‌ت کراون، واته: هه‌ردوکیان له‌وێ یه‌ك هه‌دیشن. به‌لام له (کیتابی خومس)دا فه‌رمووده‌ی (٤) به‌ ته‌علیق،، ریوایه‌ت کراوه، هه‌روا فه‌رمووده‌ی ژماره‌ پینجیش به‌ ته‌علیق ریوایه‌ت کراوه. جا له‌به‌رئه‌وه‌ی فه‌رمووده‌ی (٣) و (٤) له راستیدا یه‌ك هه‌دیشن دانهر (به‌رحمه‌ت بئ) له‌گه‌ل فه‌رمووده‌ی (٥)دا دایناون به‌ دوو فه‌رمووده‌ وه‌لی من سئ ژماره‌م بو دانان، چونکه دانهر سییه‌م و چواره‌می به‌ دیمه‌ن به‌ دوو فه‌رمووده‌ داناوه‌(١).

^(٤) راجع الرقم السابق = ٣١٤٠.

^(٥) راجع الرقم السابق = ٣١٤٠ ، ٣٥٠٢ ، ٤٧٢٩.

(۱) تیبینییه‌ک:

گه‌لێ هه‌ولم داوه که ئەم کتیبه‌ پیرۆزه به‌هۆی ته‌رجه‌مه‌که‌ی منه‌وه هه‌له‌ی تێ نه‌که‌وێ، بگره‌ به‌ته‌مای نه‌وه بووم که ئەم ته‌رجه‌مه‌ی من بۆ که‌سێ عه‌ره‌بی بزانی له‌ جیاتێ شه‌رحیکی کورتی پوخت بێ له‌ شیوه‌ی (جه‌لاله‌ین) بۆ ته‌فسیری قورئانی پیرۆز، هه‌رچه‌ند له‌ خودا به‌زیاد بێ و له‌ لوتف و که‌رمی که‌م نه‌بی ئەمه‌ تا راده‌یی وایه‌، به‌لام داخه‌که‌م به‌هۆی هه‌له‌ی چاپه‌وه که‌متابییژئ هه‌له‌ی تیا په‌یدا بوو. به‌ تایبه‌تی له‌ خالبه‌ندیدا وه‌ک لا‌بردنی که‌وانه‌کان و هه‌له‌ی زۆر له‌ ژماره‌ی زنجیره‌ و لا‌په‌ره‌ و به‌رگی فه‌رمووده‌ دووباره‌ وه‌کاندا. هه‌ر فه‌رمووده‌یی ژماره‌ی زنجیره‌که‌ی نووسرابێ، نه‌گه‌ر له‌ شوینی ناوبراوی خویا هه‌له‌ بوو ئەوا به‌ جه‌مع و طه‌رح ده‌دۆزیته‌وه‌، بۆ نمونه‌ → (ب- ۲ز- ۱۹۱ل- ف- ۱) هه‌له‌یه‌، که‌ سه‌یری به‌رگی دوو ده‌که‌ین دوا زنجیره‌ی (۱۸۵)ه‌. جا ئاوا ده‌یدۆزینه‌وه‌: ۲۲۹ + ۱۸۵ + ۱۳۵ + ۱۲۰ + ۹۴ + ۱۸ + ۹۲ + ۱۰۵ = ۹۸ = سه‌رجه‌می ژماره‌کانی زنجیره‌کانی به‌رگی یه‌ک و سێ و چوار و پینچ و شه‌ش و هه‌وت و هه‌شت. ده‌لێن: به‌رگی دوو له‌یه‌که‌وه‌ تیا به‌تی هه‌تا (۱۸۵) که‌واته‌ ۱۹۱-۱۸۵ = ۶. که‌واته‌: به‌رگی دوو شه‌ش زنجیره‌ی زیاده‌، له‌ زنجیره‌ (۱۸۶)وه‌ هه‌تا (۱۹۱)وه‌ ئەم شه‌شه‌ زنجیره‌ ده‌که‌ونه‌ سه‌ره‌تای به‌رگی سییه‌مه‌وه‌، که‌واته‌ زنجیره‌ی ئەم فه‌رمووده‌یه‌ له‌ سه‌ره‌تای به‌رگی سییه‌مدايه‌، وه‌ له‌وێ زنجیره‌ (۶)ه‌ له‌به‌رئه‌وه‌ی ژماره‌ی فه‌رمووده‌که‌ ناگۆڕێ، که‌ زنجیره‌که‌مان دۆزییه‌وه‌ فه‌رمووده‌که‌ش ده‌دۆزینه‌وه‌ که‌ فه‌رمووده‌که‌شمان زانی ژماره‌ی لا‌په‌ره‌که‌یشی ده‌زانین. که‌واته‌ ئەم ره‌مه‌زه‌ که‌وا له‌ به‌رگی سییه‌م، لا‌په‌ره‌ (۲۲۰)دا که‌ ئاوايه‌ و هه‌له‌یه‌ → (ب- ۲ز- ۱۹۱ل- ف- ۱) ئەمه‌ راسته‌که‌یه‌تی: → (ب- ۳ز- ۱۶ل- ۱۵ف- ۱) ئیتر هه‌روا. سوپاس بۆ خودا له‌م چاپه‌ نوییه‌دا ئەم هه‌لانه‌م به‌سه‌ر گرتۆته‌وه‌ و هه‌مووم راست کردۆته‌وه‌. جا خودا بکا ئەمجاره‌ له‌ هه‌له‌ی چاپ رزگار یاربێ. (وه‌رگیر).

٦٠) فه‌یا (فیئ: واته: مفته مال): (الفیئ)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ - صدق الله العظيم - ٧/٥٩}:

واته: ئەو مفتە ماله‌ی که خودای گه‌وره به‌بن ئاره‌ق ره‌خساندی بۆ پیغه‌مبه‌ری خۆی، له تالانی دیهاتی ده‌ورو به‌ری مه‌دینه‌ی پیروژ، وه‌کوو مالی تالانی ولاتی جووله‌که‌کانی به‌نی نه‌زیر، ئەوه ئەوهو وینه‌ی ئەوه مه‌مووی ساخ بۆ خوداو پیغه‌مبه‌ری خوداو خزمانی پیغه‌مبه‌رو هه‌تیوان و هه‌ژاران و ری‌بوار ی بۆ خه‌رجی و بۆ ده‌ره‌تانه.

٤٥٠٤ - → (سوره‌تی حه‌شر. به‌رگی حه‌وته‌م فه‌رمووده‌ی سییه‌م)^(١).

٤٥٠٥ - عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: أَيُّمَا قَرْيَةٍ أَتَيْتُمُوهَا وَأَقَمْتُمْ فِيهَا فَسَهْمُكُمْ فِيهَا، وَأَيُّمَا قَرْيَةٍ عَصَتْ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَحُصِمَتْهَا لِلَّهِ وَلِرَسُولِهِ ثُمَّ هِيَ لَكُمْ . رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَأَبُو دَاوُدَ^(٢):

ئەبو هورهیره (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌رین) فه‌رمووی: هه‌ر گوندی به‌بن شه‌رو شو‌ر گرتتانه‌و چوونه‌ناوی، ئەوه‌ی که له‌و گونده‌ده‌ستتانه‌ده‌که‌وی داهه‌نری به‌مفتەمال و به‌پی‌ی یاسای مفتەمال لی‌تانه‌دابه‌ش ده‌کری، به‌لام هه‌ر گوندی له‌خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا یا‌خی بوو، تا له‌ئه‌نجامدا به‌شه‌ر ده‌یگرن ئەوه‌پینج یه‌کی تالانییه‌که‌ی بۆ خوداو پیغه‌مبه‌ری خودایه، ئەوجا چی له‌پینج یه‌ک مایه‌وه‌بۆ ئیوه‌یه (م/د).

٤٥٠٦ - وَقَالَ عُمَرُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): مَا أَنَا أَحَقُّ بِهَذَا الْفَيْءِ مِنْكُمْ وَمَا أَحَدٌ مِنَّا بِأَحَقُّ بِهِ مِنْ أَحَدٍ إِلَّا أَنَا عَلَىٰ مَنَازِلِنَا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَىٰ وَقَسَمَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَالرَّجُلُ وَقَدَمُهُ وَالرَّجُلُ وَبَلَاؤُهُ وَالرَّجُلُ وَعِيَالُهُ وَالرَّجُلُ وَحَاجَتُهُ^(٣):

^(١) تقدم في مجلد سابق. تفسير سورة الحشر. برقم: ٤١٥٨/٣.

^(٢) مسلم. مغازی: ٤٥٤٩. أبو داود. خراج: ٣٠٣٦ تحفة الأشراف: ١٤٧٢٠.

^(٣) واه أبو داود في الخراج بسند صالح (شرحه).

٤٥٧- وَدَخَلَ ابْنُ عُمَرَ عَلَى مُعَاوِيَةَ فَقَالَ: حَاجَّتُكَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ فَقَالَ:
عَطَاءُ الْمُحَرَّرِينَ، فَإِنِّي رَأَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَوَّلَ مَا جَاءَهُ شَيْءٌ بَدَأَ بِهِمْ^(٤):

ئىبنو عومەر (خۇشنودى خۇداى لەسەن) لە ديوە خان چوۋ بۆلای موعاويىيە،
پىنى گوت: ئەي باۋكى ئەورەحمان! بفرموو بۆچى ھاتروى پىئويستىت چىيە
بىلئ. فەرموۋى: تەكام وايە كە بەرات و بەخششى بەندە ئازادكاروەكان بدەي،
چونكە مەن خۇم ديوە پىغەمبەر (درودى خۇداى لەسەرىن) كە شتىكى بۆ دەھات لە
پىنش ھەموو شتىكا بەشى ئەوانى دەدا (د- سەند صالح).

٤٥٠٨- وَقَالَ عَوْفُ بْنُ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ): كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِذَا أَتَاهُ الْفَيْءُ قَسَمَهُ فِي يَوْمِهِ فَأَعْطَى الْآهَلَ حَظَّيْنِ وَأَعْطَى الْعَزَبَ حَظًّا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ أَبُو دَاوُدَ فِي الْخُرَاجِ^(٥):

(٤) رواه أبو داود في الخراج بسند صالح (شرحہ).

(٥) رواه أبو داود في الخراج بسند صالح (شرحه).

عهوفی کوپی مالیک (خودای ئی رازی بێ) فهرمووی: پیڤغه مبهەر (دروودی خودای لهسهرین) که مفتە مائی بۆ دههات هەر ئهو رۆژه دابهشی دهکرد، دوو بهشی دهدا به خیزانداریهک بهشی دهدا به سهلت (د- سند صالح).

٦١) سه‌رگۆلی ئالانی هی پیڤغه مبه‌ره ^{دروودی خودای لهسهرین} باسی ئهو ماله‌ی له‌پاش

پیڤغه مبه‌ره ^{دروودی خودای لهسهرین} به‌جیماوه

صفایا النبی ﷺ وما ترکه

٤٥٠٩- عَنْ عُمَرَ (رضی الله عنه) قَالَ: كَانَتْ لِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثَلَاثُ صَفَايَا: بَنُو النَّضِيرِ وَخَيْبَرُ وَفَدَكُ: فَأَمَّا بَنُو النَّضِيرِ فَكَانَتْ حُبْسًا لِتَوَائِبِهِ وَأَمَّا فَدَكُ فَكَانَتْ حُبْسًا لِأَنْبَاءِ السَّبِيلِ وَأَمَّا خَيْبَرُ فَجَزَّأَهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ، جُزْءَيْنِ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ وَجُزْءًا نَفَقَةً أَهْلِهِ فَمَا فَضَلَ مِنْهُمْ جَعَلَهُ بَيْنَ فَقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(١):

عومه‌ر (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: هه‌زه‌ت خۆی (دروودی خودای له‌سهرین) سێ پشکی هه‌لبژاردی هه‌بوو: به‌نی نه‌ضیرو خه‌یبه‌رو فه‌ده‌ک بوون، ده‌سکه‌وتی و لا‌تی به‌نی نه‌ضیر ته‌رخان کرابوو بۆ دیوه‌خان و میوان و چه‌ک و تفا‌ق و لا‌خ و ده‌سگێڕۆده‌یی ئه‌م و ئه‌و، فه‌ده‌کیش ته‌رخان کرابوو (واته‌: وه‌قف کرابوو) بۆ کۆمه‌کی رێبواران، ده‌سته‌که‌وتی خه‌یبه‌ریش پیڤغه‌مبه‌ر خۆی (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌یکرد به‌م سێ به‌شه‌وه‌: دوو به‌شی ده‌به‌خشیه‌وه‌ به‌ ناو موسو‌لما‌ناندا و له‌و به‌شه‌که‌یشی ژێوارو ئازوخه‌ی خیزانه‌که‌ی ئی ده‌دا، وه‌چی له‌وان ده‌مایه‌وه‌ له‌م به‌شه‌ ده‌یدا به‌ هه‌ژارانی کۆچکاران (د- سند صالح).

٤٥١٠- → (ب- ٣ز- ١٠ل- ٢٤ف- ٢)^(٢).

^(١) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(٢) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/١٠/ برقم: ١٩٩٦.

لیږدهدا جیاوازییه‌کی هه‌یه به‌م جوړه‌یه: ئه‌وجا ئه‌بو به‌کر فهرمووی: ههرچیش پیڅه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ره‌فتاری پیکرد بی چاو له‌و ده‌که‌م و واز له‌ هیچی ناهینم، چونکه ده‌ترسم نه‌گهر خوا نه‌که‌ران په‌پره‌وی ته‌واوی ئه‌و نه‌که‌م له‌ ریځه‌ی راست لاده‌م و لاړی بگرم. فاتیمه (خودای ئی رازی بڼ) داوای به‌شی خو‌ی له‌ میراتی پیڅه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ده‌کرد، له‌هی ئه‌و خیرو صه‌ده‌قه‌یه‌ی پیڅه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) که له‌ مه‌دینه‌ بوو (که بریتی بوو له‌ به‌رو بوومه‌کانی به‌نی نه‌ضیر) وه‌ له‌هی خه‌یبه‌رو فه‌ده‌کیش، خیره‌که‌ی پیڅه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) که له‌ مه‌دینه‌ بوو، عومه‌ر (له‌کاتی جینشینی خویدا) دایه‌وه به‌ عه‌لی و عه‌بباس، وه‌لی عه‌لی له‌ عه‌بباسی داگیر کرد بو خو‌ی! به‌لام عومه‌ر خه‌یبه‌رو فه‌ده‌کی هیشته‌وه به‌ ده‌ست خو‌یه‌وه و فهرمووی: ئه‌م دوانه‌ خیرو صه‌ده‌قه‌ی پیڅه‌مبه‌ر خو‌ی بوون، داینابوون بو مه‌سره‌فو ریواری خیزان و میوانی و ده‌ست گیروده‌یی ریوارو لیقه‌وماوان و داماوانی پی ده‌کردن. له‌به‌ر ئه‌وه سهره‌و کاری ئه‌م دوانه به‌ ده‌ستی ئه‌و که‌سه‌یه که ده‌بی به‌ فه‌رمانږه‌وای موسولمانان. گوته‌ی: ئیستایش ئه‌م دوو شوینه هه‌تا ئه‌مړوکه‌یش هه‌ر به‌م جوړه‌ ماون (ش/د/ت).

۴۵۱۱- → (ب- ۳ز- ۱۰ل- ۲۴ف- ۲) (۳).

۴۵۱۲- وَ قَالَتْ عَائِشَةُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا): ثَوَّقِي رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَمَا فِي بَيْتِي مِنْ شَيْءٍ يَأْكُلُهُ دُو كَيْدٍ إِلَّا شَطْرُ شَعِيرٍ فِي رَفٍّ لِي فَأَكَلْتُ مِنْهُ حَتَّى طَالَ عَلَيَّ فَكَلْتُهُ فَفَنِيَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (۴).

عائیشه (همزای خودای گهره‌و مه‌زی له‌سهر بڼ) فهرمووی: حه‌زرت (دروودو سلاور میهره‌بانی خودای گهره‌ی ئی بڼ) کاتی کوچی دواپی کرد، ئه‌وه‌ی گیاندار پیی بژی له‌

(۳) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل/۱۰/ برقم: ۱۹۹۶ / ۲.

(۴) بخاري. فرض الخمس: ۳۰۹۷ ، ۶۴۵۱.

مالما نهبوو، ته نیا هه نئ جو نه بئ که له ره فهیه کی خۆما بوو، هه تا ماوه یه کی زۆر زۆر هه رلیم ده خواردو هه ر ته واو نه ده بوو، تا چووم پیوام ئیتر ته واو بوو.

→ (ب- ٤ ز- ١٠٦ ل- ٣٤٤ ف- ٤) + (ب- ٣ ز- ١٠ ل- ٢٤ ف- ١ + ٢ ز- ١١ ل- ٢٥ ف- ٢). راجع مجلد/ ٤ تسلسل/ ١٠٦ رقم/ ٣١٧٩ و مجلد/ ٣ تسلسل/ ١٠ رقم/ ١٩٩٥ ورقم/ ٢/ ١٩٩٦ و تسلسل/ ١١ رقم/ ٢/ ١٩٩٨.

٦٢) که سئ له غهزادا ناموسولمانئ بکوژئ تفاقو که لوبه له که ی رووت ده کاته وه و ده بیا بو خوی : (مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا فَلَهُ سَلْبُهُ)

٤٥١٣- عَنْ أَبِي قَتَادَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ حُتَيْنٍ فَلَمَّا اتَّقَيْنَا كَانَتْ لِلْمُسْلِمِينَ جَوْلَةٌ فَرَأَيْتُ رَجُلًا مِنَ الْمُشْرِكِينَ قَدْ عَلَا رَجُلًا مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَاسْتَدْرْتُ حَتَّى أَتَيْتُهُ مِنْ وَرَائِهِ فَضَرَبْتُهُ بِالسَّيْفِ عَلَى حَبْلِ عَاتِقِهِ فَأَقْبَلَ عَلَيَّ فَصَمْنِي صَمَّةً وَجَدْتُ مِنْهَا رِيحَ الْمَوْتِ ثُمَّ أَذْرَكُهُ الْمَوْتَ فَأَرْسَلَنِي فَلَحِقْتُ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ فَقَالَ: مَا لِلنَّاسِ (لَمْ يَنْهَزَمِ النَّاسُ)؟ فَقُلْتُ: أَمْرُ اللَّهِ (قضاء الله النافذ). ثُمَّ إِنَّ النَّاسَ رَجَعُوا وَجَلَسَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا لَهُ عَلَيْهِ بَيْنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ، فَقُمْتُ فَقُلْتُ مَنْ يَشْهَدُ لِي ثُمَّ جَلَسْتُ فَقَالَ مَنْ قَتَلَ قَتِيلًا لَهُ عَلَيْهِ بَيْنَةٌ فَلَهُ سَلْبُهُ، فَقُمْتُ فَقُلْتُ: مَنْ يَشْهَدُ لِي ثُمَّ جَلَسْتُ ثُمَّ قَالَ تِلْكَ الْمَقَالَةُ فَقَالَ رَجُلٌ: صَدَقَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَلْبُهُ عِنْدِي فَأَرْضِهِ عَنِّي فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): لَا هَا اللَّهُ إِذَا يَعْمِدُ إِلَى أَسَدٍ مِنْ أَسَدِ اللَّهِ يُقَاتِلُ عَنِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ يُعْطِيكَ سَلْبَهُ فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): صَدَقَ فَأَعْطَاهُ إِيَّاهُ. قَالَ فَأَعْطَانِي، فَبَغْتُ الدَّرْعَ فَأَبْتَعْتُ بِهِ مَخْرِفًا فِي بَنِي سَلَمَةَ فَإِنَّهُ لِأَوَّلِ مَالٍ تَأْكُلُهُ فِي الْإِسْلَامِ. رَوَاهُ الْأَرْبَعَةُ^(١):

ئهبو قه تاده (خۆشنوودی خودای گهرویی له سه ربئ) فه رمووی: له سائی غهزای حونه یندا، که له گه ل حه زه تدا (درویدی خودای له سه ربئ) ده رچووین، کاتئ

(١) بخاری، بیوع: ٢١٠٠، ٣١٤٢، ٤٣٣١، ٧١٧٠، مسلم، مغازی: ٤٥٤٣، ترمذی، سیر: ١٥٦٢.

به‌ره‌نگاری ناموسولمانه‌کان بووین له سه‌ره‌تاوه موسولمانه‌کان زال بوون و سه‌رئ دوان سه‌رکه‌وتن، پیاویکم دی (له بقیه‌رسته‌کان) پیاویکی موسولمانی دابوو به زه‌ویداو له سه‌ری دانیشتبوو، ده‌یویست بیکوژئ، منیش سووړیکم بۆ خواردو له پشتیه‌وه بۆی چووم و شمشیریکم مالی به‌سه‌ر نه‌په‌ی شانیدا گه‌یاندمه سه‌ر جیگه‌ی کاریگه‌ری، له‌گه‌ل ئه‌وه‌یشا په‌لاماری دام و باوه‌شی پیاما کردو به گۆشینیک و گۆشیمی مردن به چاوی خوّم دی، به‌لام ئیتر که‌وته گیانه‌لاو تلیسیایه‌وه منی به‌ردا. به‌ره‌به‌ره سوپای ئیسلام شکستیان تی که‌وت منیش رام کرد، له‌پڕ گه‌یشتم به عومهری کوپی خه‌ططاب (خودای لی رازی بی) فره‌مووی: ئه‌وه ئه‌و خه‌لکه چییانه بۆ وا شکان؟ گوتم: فره‌مانی خودا وابوو، چاره‌نووسی خودایی ره‌تبوونه‌وه‌ی نییه! له‌پاشدا خه‌لکه‌که گه‌رانه‌وه و شیرانه و مه‌ردانه تی هه‌لچوونه‌وه و له ده‌وری چه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) وهك شوورای پۆلایین ئاخله‌یان داو گوێ سه‌رکه‌وتنیان له مه‌یدانا (به هه‌لمه‌تی پالنه‌وانه‌یان) به دوژمن به‌جئ هیشت و، ئالای هه‌میشه سه‌ره‌به‌رزو سه‌رکه‌وتووی موچه‌مه‌دیان دیسانه‌وه له مه‌یدان شه‌کانه‌وه جا له‌پاش سه‌رکه‌وتن چه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) دانیشتم و فره‌مووی: که‌سئ له غه‌زادا ناموسولمانئ بکوژئ و به‌لگه‌ی هه‌بی له‌سه‌ر ئه‌وه که ئه‌و کۆشتووێه‌تی ئه‌وه رووتی بکاته‌وه بۆ خوێ و که‌لوپه‌ل و تفاقه‌که‌ی هی خوێه‌تی! گوتی: منیش هه‌لسام گوتم: کئ شایه‌تیم بۆ ده‌دا که من پالنه‌وانیک و اوام کۆشتوو، هه‌تا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) تفاقه‌که‌یم بداتئ؟ ئیتر دانیشتمه‌وه، چه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) سئ جار ناو به‌ناو ئه‌م فره‌مایشته‌ی فره‌موو، هه‌موو جاری منیش هه‌ل ده‌سام و ده‌مگوت کئ شایه‌تییه‌کی اوام بۆ ده‌دا هه‌تا پیاوئ گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ئه‌بو قه‌تاده راست ده‌کا، که‌لوپه‌له‌که‌یشی له‌لای منه، ده‌ی تو بفرموو ئه‌و له من رازی بکه. ئه‌بو به‌کریش هه‌لی دایه‌و فره‌مووی: نه‌به‌خوا شتی وا نییه، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) شتی وا ناکا بچئ په‌لاماری ده‌سکه‌وتی شیرئ له شیرانی خودا بداو

له‌وی بستینئ و بیدات به‌تۆ، ئەمه‌ له‌ کاتی‌کدا که‌ ئەو شیرە له‌ پیناوی خودا و پیغه‌مبەری خودادا جه‌نگ ده‌کا و ده‌ست به‌ قورگی شیردا ده‌کا!

پیغه‌مبەریش (دروودی خودای له‌سەرب) فه‌رمووی: ئەبو به‌کر راست ده‌کا و قسه‌که‌ی دروسته‌، که‌ وابوو که‌ لویه‌له‌که‌ بده‌روه‌ به‌ ئەبو قه‌تاده‌ گوتی: کابراکه‌یش که‌ لویه‌له‌که‌ی دایه‌وه‌ به‌ من، زریه‌که‌یم فروشت و به‌ پاره‌که‌ی له‌ ناوچه‌ی به‌نی سه‌لیمه‌ باخیکم پیتی کپی، وه‌ ئەو باخه‌ بوو به‌ بناخه‌ی مالدارێ کردنی سه‌رده‌می ئیسلامه‌تیم (ش/د/ت).

۴۵۱۴- ولأبي داود: قَضَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالسَّلْبِ لِلْقَاتِلِ وَلَمْ يُخْمَسِهِ^(۲):

ئەبو داوود (ره‌زای خودای ئی بن) ده‌گیڕێته‌وه‌: که‌ پیغه‌مبەر (دروودی خودای له‌سەرب) دایناوه‌ که‌ که‌ لویه‌ل و تفاقێ که‌رووت ده‌کرێته‌وه‌ له‌ کوژراو له‌ غه‌زادا هه‌مووی بۆ بکوژه‌که‌یه‌تی، پینج یه‌کیشی ئی جیا نا‌کرێته‌وه‌!

۶۲) ناموسولمانی جه‌نگی نابێ به‌ خاوه‌نی مالی موسولمان:

الْحَرْبِيُّ لَا يَمْلِكُ مَالُ الْمُسْلِمِ

۴۵۱۵- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: ذَهَبَ فَرَسٌ لَهُ فَأَخَذَهَا الْعَدُوُّ فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ فَرُدَّ عَلَيْهِ فِي زَمَنِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَبَقَ عَبْدٌ لَهُ فَلَحِقَ بِأَرْضِ الرُّومِ فَظَهَرَ عَلَيْهِمُ الْمُسْلِمُونَ فَرَدُّهُ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ بَعْدَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَابْنُ خَارِزِمٍ^(۱):

ئیبنو عومەر (خودایان ئی رازی بن) فه‌رمووی: ئەسپی‌کم هه‌بوو ته‌رابوو، دوژمن گرتیان بۆ خوێان، له‌ پاشدا که‌ سوپای موسولمانان سه‌رکه‌وتن به‌ سه‌ریاندا، ئەسپه‌که‌یان دایه‌وه‌ به‌ خۆم، ئەمه‌یش به‌ سه‌رینی پیغه‌مبەر

^(۲) سکت عن درجته‌ الشارح.

^(۱) بخاری. جه‌اد: ۲۰۶۷، ۲۰۶۸، ۲۰۶۹.

خوی بوو، له‌سه‌ر فه‌رمانی خو‌شی بوو، له‌پاش مه‌رگی پی‌غه‌مبه‌ریش (درو‌دی خودای له‌سهرین) به‌نده‌یه‌کی هه‌له‌هاتووی من رای‌کرده‌ ناو و‌لاتی رۆمه‌وه کاتی که موسو‌لمانان سه‌رکه‌وتن به‌سه‌ریاندا خالیدی کو‌ری وه‌لید که سه‌رکرده‌ی سو‌پای ئیسلام بوو له‌و سه‌رکه‌وتنه‌دا به‌نده‌که‌ی دایه‌وه به‌ خو‌م (د/ب).

٦٤) ژن و به‌نده له تالانی چکیکیان ده‌دریتى : (یرضخ للمراة والعبد)

٤٥١٦- عَنْ يَزِيدَ بْنِ هُرْمُزٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَجْدَةَ الْحُرُورِي كَتَبَتْ إِلَى ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) يَسْأَلُهُ عَنْ خُمْسٍ خِلَالٍ، فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَوْلَا أَنْ أَكْثَمَ عِلْمًا مَا كَتَبْتُ إِلَيْهِ. كَتَبَ نَجْدَةُ إِلَيْهِ: أَمَّا بَعْدُ فَأَخْبِرْنِي هَلْ كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْزُو بِالنِّسَاءِ؟ وَهَلْ كَانَ يُضْرَبُ لَهُنَّ بِسَهْمٍ؟ وَهَلْ كَانَ يَقْتُلُ الصَّبِيَّانِ؟ وَمَتَى يَنْقَضِي يَتِمُّ النِّتْمُ؟ وَعَنِ الْخُمْسِ لِمَنْ هُوَ؟ فَكَتَبَ إِلَيْهِ ابْنُ عَبَّاسٍ: كَتَبْتُ تَسْأَلُنِي هَلْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَغْزُو بِالنِّسَاءِ وَقَدْ كَانَ يَغْزُو بِهِنَّ فَيَذَّابِينَ الْجَرْحَى وَيُحْدِثِينَ مِنَ الْغَيْمَةِ وَأَمَّا بِسَهْمٍ فَلَا وَلَمْ يَكُنِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقْتُلُ الصَّبِيَّانِ وَأَلْتَ لَا تَقْتُلُهُمْ وَكَتَبْتُ تَسْأَلُنِي مَتَى يَنْقَضِي يَتِمُّ النِّتْمُ فَلَعَمْرِي إِنَّ الرَّجُلَ لَتَنْتَبِتَ لِحَيْتُهُ وَإِنَّهُ لَضَعِيفُ الْأَخْذِ لِنَفْسِهِ ضَعِيفُ الْعَطَاءِ مِنْهَا فَإِذَا أَخَذَ لِنَفْسِهِ مِنْ صَالِحٍ مَا يَأْخُذُ النَّاسُ فَقَدْ ذَهَبَ عَنْهُ الْيَتْمُ، وَكَتَبْتُ تَسْأَلُنِي عَنِ الْخُمْسِ لِمَنْ هُوَ وَإِنَّا كُنَّا نَقُولُ هُوَ لَنَا فَأَبَى عَلَيْنَا قَوْمُنَا ذَلِكَ. رَوَاهُ الْحَمْسَةُ إِلَّا الْبُخَارِيُّ. وَفِي رِوَايَةٍ لِمُسْلِمٍ: كَتَبَ لَهُ يَسْأَلُهُ عَنِ الْعَبْدِ وَالْمَرْأَةِ يَخْضِرَانِ الْمَغْنَمَ هَلْ يُقْسَمُ لَهُمَا؟ فَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ: لَوْلَا أَنْ يَقَعَ فِي أَحْمُقَةٍ مَا كَتَبْتُ إِلَيْهِ، ثُمَّ كَتَبَ لَهُ: لَيْسَ لَهُمَا شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يُحْدِثَا، وَقَالَ لَهُ فِي الْوِلْدَانِ: لَا تَقْتُلُهُمْ إِلَّا أَنْ تَعْلَمَ مِنْهُمْ مَا عِلِمَ صَاحِبُ مُوسَى مِنَ الْغُلَامِ الَّذِي قَتَلَهُ^(١):

یه‌زیدی کو‌ری هورمو‌ز (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: نه‌جده‌ی هه‌رووری نامه‌ی نووسی بو ئیبنو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بێ) پرسیارى ئەم پینچ شته‌ی

^(١) مسلم. مغازی: ٤٦٦١ — ٤٦٦٦. أبو داود. جهاد: ٢٧٢٧، ٢٧٢٨، ٢٩٨٢. ترمذی. سیر: ١٥٥٦. تحفة

لىى كرد. ئىبنو عەبباس (خودايان ئى رازى بى) فەرمووى: دەترسم بىى بە شاردنەوہى زانست و كەتمى عيلم ئەگينا وەلامم بۆى نہ دەنووسيئەوہ. نہجدە ئەمەى بۆى نووسيئەو: لەپاش سوپاس و ستايش، پىم بلئ: ئايا پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەربى) ئافرەتى دەبرد بۆ غەزا؟ وە ئايا پىشكى بۆى دادەنا لە حالەتى بردنيدا؟ وە ئايا لەكاتى جەنگو غەزا كردندا حەزرەت (درودى خوداى لەسەربى) مندا لانی دەكوشت؟ وەكەى ھەتىو لە ھەتىوى دەردەچى؟ وە پىنج يەك بۆ كىيە؟ ئىبنو عەبباسيش (خودايان ئى رازى بى) ئەم وەلامەيان بۆ نووسيئەوہ: نامەت بۆ من نووسيئەو پرسىارم ئى دەكەى: ئايا پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەربى) غەزاي بە ژن دەکرد يانا، بەلئ پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەربى) ژنانى دەبرد بۆ غەزا، ئەركيان ئەوہ بوو تىمارو دەرمانى زامارەكانيان دەکرد، لە تالانىش بەخشيشى دەدانئ، بەلام وەك پياوان پىشكان بۆ دانەدەنرا، پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەربى) مندا لى نەدەكوشت، وە تۆيش مەيكوژە، وە نامەيشت نووسيئەو بۆ من دەپرسىت لىم: كەى ھەتىو لە ھەتىوى دەردەچى بەگيانى خۆم پياو ھەيە ريشيشى دەردئ كەچى ھىشتا چاك و خراپى خۆى نافامئ، جا ھەر كاتئ وەك ئەو خەلكەى تر چاك و خراپى خۆى زانى ئەوا لە ھەتىوى دەردەچى، نووسيئەوئە بۆم دەپرسىت لىم: پىنج يەك ھى كىيە، ئىمە راما و ابوو كە پىنج يەك ھى ئىمەيە كە كەسوكارى پىغەمبەرىن بەلام ھۆزەكەمان لەمەدا مليان نەدا پىمان و بەوہ رازى نەبوون (د/ت/ن).

لە گىرآنەوہيەكى موسوليمدا: نہجدە نامەى نووسى بۆ ئىبنو عەبباس، پرسىارى لىكرد ئەگەر بەندەو ژن حازرى سەر تالانى بوون ئايا بەشيان بۆ دادەنرئ؟ ئىبنو عەبباس فەرمووى: مەبادا تووشى گەوجى بىى و خۆى گەوج بكا دەنا وەلامم نەدەدايەوہ، ئىنجا بۆى نووسى: بەشيان بۆ دانانرئ و ھىچيان ناكەوئ، مەكەر وەك بەخشيش بەخشيشيان پى بدرئ، لە بارەى كوشتنى مندا لانىشەوہ پىى گوت: مندا لى مەكوژە مەگەر تۆيش وەك خدرى زىندەى ھاوپىكەى موسا بزانى كە ئەو منالە شايانى كوشتنە، وەك ئەو مندا لى كە ئەو كوشتى، تۆيش قەت ئەوہ نازانى، كەواتە قەت لە شەردا مندا لى مەكوژە.

٦٥) خهلات کردنی نو موسولمان : (اعطاء المؤلفه قلوبهم)

٤٥١٧- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَسًا مِنَ الْأَنْصَارِ، قَالُوا يَوْمَ حُنَيْنٍ حِينَ أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَمْوَالِ هَوَازِنَ مَا أَفَاءَ، فَطَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُعْطِي رَجُلًا مِنْ قُرَيْشٍ الْمِائَةَ مِنَ الْإِبِلِ، فَقَالُوا: يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِ اللَّهِ يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَتْرُكُنَا وَسُيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ، فَسَمِعَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ قَوْلِهِمْ فَأَرْسَلَ إِلَى الْأَنْصَارِ فَجَمَعَهُمْ فِي قُبَّةٍ مِنْ أَدَمَ فَلَمَّا اجْتَمَعُوا جَاءَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا حَدِيثٌ بَلَغَنِي عَنْكُمْ؟ فَقَالَ لَهُ فَقَهَاءُ الْأَنْصَارِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمَا دَوُّو رَأْيَنَا فَلَمْ يَقُولُوا شَيْئًا وَأَمَّا أَنَسٌ مِنَّا حَدِيثُهُ أَسْتَأْذِنُهُمْ قَالُوا يَغْفِرُ اللَّهُ لِرَسُولِهِ يُعْطِي قُرَيْشًا وَيَتْرُكُنَا وَسُيُوفُنَا تَقْطُرُ مِنْ دِمَائِهِمْ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): فَإِنِّي أُعْطِي رَجُلًا حَدِيثِي عَهْدٍ بِكَفْرِ أَتَأْلَفُهُمْ أَفَلَا تُرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالْأَمْوَالِ وَتَرْجِعُونَ إِلَيَّ رَحَالَكُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ قَالُوا لَمَّا تَنْقَلِبُونَ بِهِ خَيْرٌ مِمَّا يَنْقَلِبُونَ بِهِ، فَقَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَدْ رَضِيَ قَالَ: فَإِنَّكُمْ سَتَجِدُونَ بَعْدِي أَثَرَةً شَدِيدَةً، فَاصْبِرُوا حَتَّى تَلْقُوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنِّي عَلَى الْحَوْضِ، قَالُوا: سَنَصْبِرُ^(١).

ئەنەس (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: روژی غه‌زای حونه‌ین، که خودا مالیکێ بێ ئاره‌قی مفتی ره‌خساند بو پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای گه‌ره‌ی له‌سه‌ربێ) له‌و مال‌ه‌ی که به‌ تالانی له‌ هوژی هه‌وازین گیرا، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربێ) ده‌ستی کرد به‌ به‌خشین لێ، وه‌ چه‌ند پیاوێ له‌ قورده‌یش یه‌کی سه‌رو سه‌د وشتری داپییان، جا چه‌ند که‌سی له‌ یاریده‌ده‌ران گوتیان: خودا له‌ پیغه‌مبه‌ر خوش بێ، ده‌چێ به‌شی قورده‌یشیه‌کان ده‌دات که هه‌تا دوینی بێ باوه‌ر بوون و به‌ره‌ه‌ستی ئیسلامیان ده‌کرد که‌چی به‌شی ئیمه‌ نادات که هیشتا خوینیان له‌ شمشیره‌کانمان ده‌تکێ و ئەوان له‌چاو ئیمه‌دا دوینی موسولمان بوون، ئیتر بو به‌شی ئەوان ده‌داو به‌شی ئیمه‌ نادات، پیغه‌مبه‌ریش (دروودی

(١) تجرید / ٥ / ٣٨ رقم: ٢٠٦١ ، ٦٧٦٢ ، ٣١٤٦ ، ٤٣٢٤ ، ٦٧٦١ . مسلم . زکاة: ٢٤٣٦ ، ٢٤٣٣ — ٢٤٣٧ .

ترمذی . مناقب: ٢٩٠١ . نسائی . زکاة: ٣٦١٠ .

خودای له‌سهرین) قسه‌که‌یانی به‌ر گوی که‌وته‌وه و ناردی به‌شوین یاریده‌ده‌راند او له‌ خێوه‌تیکی چه‌رمیندا کۆیکردنه‌وه و که‌ کۆبوونه‌وه خۆیشی چوو بۆ ناویان و فه‌رمووی: ئه‌و قسه‌یه‌ چیه‌ له‌ ئیوه‌وه پیم‌ که‌یشته‌وته‌وه؟! پیاوه‌ زانا و وریاکانی یاریده‌ده‌ران گوتیان: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! پیاو ماقولان و خاوه‌ن هۆش و گۆشه‌کانمان هیچیان نه‌گوتوه‌وه که‌ دلی تو‌ گهردی پی‌ بگری ئه‌وه‌نده‌ هه‌یه‌ چه‌ند که‌سیکی می‌رد منالمان، له‌ هه‌رزه‌ کاره‌کانمان له‌ روی نازه‌وه‌ گله‌ییان کردوه‌وه‌و گوتویه‌انه: خودا له‌ پیغه‌مبه‌ر خۆش بی، ده‌چی به‌شی نو‌ موسولمانه‌کان له‌ تالان ده‌دا، که‌چی به‌شی ئیمه‌ نادات، وه‌لحال ئه‌وان له‌م رۆژانه‌دا به‌ زه‌بری شمشیری ئیمه‌ موسولمان بوون! پیغه‌مبه‌ریش (دیوودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: به‌لێ ئه‌مه‌ وایه‌و وا ده‌بی که‌ من خه‌لاتی هه‌ندی پیاو ده‌که‌م، له‌به‌رئه‌وه‌ی که‌ نو‌ موسولمانن و تازه‌ له‌ کوفرو بی باوه‌ری دابراون، چونکه‌ ده‌مه‌وی دلایان رابگرم و دلنه‌واییان بکه‌م و هۆگری ئیسلامیان بکه‌م و به‌ باشی بیانکه‌مه‌ خۆم، به‌لام خۆ ئه‌مه‌ مه‌عنای وا نییه‌ که‌ من باوی ئه‌وانم داوه‌ به‌سه‌ر ئیوه‌دا، ده‌ی باشه‌ ئایا ئیوه‌ به‌شی خۆتان ده‌گۆرینه‌وه‌ به‌ به‌شی ئه‌و خه‌لکه‌، ده‌ی پیم‌ بلین ئایا ئیوه‌ به‌و به‌شه‌ رازی نابن که‌ خه‌لکی مال‌ و پڕو پیتی دنیا له‌گه‌ڵ خۆیان به‌نه‌وه‌ به‌لام ئیوه‌ له‌ جیاتی ئه‌وه‌ پیغه‌مبه‌ری خودا به‌نه‌وه‌ له‌گه‌ڵ خۆتان بۆ ماله‌وه‌تان، سا به‌و خودا گه‌وره‌یه‌ ئه‌م به‌شه‌ی ئیوه‌ که‌ ده‌یبه‌نه‌وه‌، که‌ بریتییه‌ له‌ خۆشه‌ویست و لی‌رازیبوونی خودا و پیغه‌مبه‌ری خودا گه‌ڵی گه‌ڵی باشترو گه‌وره‌تره‌ له‌و به‌شه‌ی که‌ ئه‌و خه‌لکه‌ی تر ده‌یبه‌نه‌وه‌ که‌ بریتییه‌ له‌ پڕو پیتی جیهان! گوتیان: به‌لێ، ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! رازی ده‌بین و پتریش. فه‌رمووی: ده‌ی بزائن که‌ ئیوه‌ له‌پاش من تووشی خۆ خۆیه‌کی سه‌خت ده‌بن، هه‌ندی که‌س و فه‌رمانه‌وه‌ی وا په‌یدا ده‌بن که‌ هه‌ر به‌لای خۆیاندا رایده‌کیشن و که‌سی تریان له‌بیر نییه‌، به‌لام ئیوه‌ خۆتان رابگرن و به‌ هیچ جو‌ری لایه‌نی هه‌ق و ئیسلام به‌رمه‌ده‌ن، هه‌تا ده‌مرن و له‌و دنیا ده‌چنه‌وه‌ به‌ر دیوانی خودا، وه‌ من خۆم له‌سه‌ر چه‌وزی که‌وسه‌ر چاوه‌پوانتان ده‌که‌م و ئه‌وانه‌ی که‌ ئارام ده‌گرن و له‌به‌ر هیچ

مه هانه و بیا نوویه که له خهتی ئیسلام لا نادهن خهلات و پاداشی باش و گه وره وهرده گرن. یاریده ده رانیش فهرموویان: ئیمهیش به ئینه و دهیدهین صهبر و نارام ده گرین (ش).

۴۵۱۸- وَعَنْهُ قَالَ جَمَعَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْأَنْصَارَ فَقَالَ: أَفِيكُمْ أَحَدٌ مِنْ غَيْرِكُمْ؟ فَقَالُوا: لَا إِلَّا ابْنُ أُخْتٍ لَنَا فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّ ابْنَ أُخْتِ الْقَوْمِ مِنْهُمْ فَقَالَ: إِنَّ قُرَيْشًا حَدِيثُ عَهْدٍ بِجَاهِلِيَّةٍ وَمُصَيِّبَةٍ، وَإِنِّي أَرَدْتُ أَنْ أَجْبِرَهُمْ وَأَتَأَلَّفَهُمْ أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَرْجِعَ النَّاسُ بِالدُّنْيَا وَتَرْجِعُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ إِلَى بُيُوتِكُمْ، لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَسَلَكْتُ شِعْبَ الْأَنْصَارِ^(۲).

دیسان ئه نهس (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: پیغه مبههر (دروود و ساوی خوی لهسهر بئ) دهسته یاریده ده رانی کو کرده وه و فهرمووی: که سیکی واتان تیدایه که له خوتان نه بئ؟ گوئیان: نه خهیر مه گهر خوشکه زای خومانمان له ناو دابئ، فهرمووی: خوشکه زای عه شرهت یه کیکه له خویان ئه و جا فهرمووی: هه موو ده زانین که هۆزی قورپهیش هه م نو موسولمانن و هه م تازه کوست که وتوون، جا بویه منیش ده مه وی تو له یان بو بکه مه وه و دلنه واییان بکه م، باشه ئه دی ئیوه به وه رازی نابن که خه لکی تر دینار و مه پرو مالآت ببنه وه له گه ل خویان، که ئه مانه مایه ی خوشی ئه م جیهانه بئ به قایه ن به لام ئیوه له باتی پرو پیتی دنیا پیغه مبههری خودا له گه ل خوتان ببنه وه بو ماله وه تان و ئه و له خوتان رازی بکه ن که ره زای ئه و مایه ی به خته وه ری هه ردوو ژیانه! بزانه ئه گهر خه لکی تر هه موویان له شارپوه برۆن به لام یاریده ده ران له باریکه ریوه برۆن، من له باریکه ری که ی ئه وانه وه له گه ل ئه وانه ده رووم ئه وه ندهم خوش دهوین له وان جیا نابه مه وه (ش).

(۲) بخاری. مناقب: ۳۵۲۸، ۶۷۶۲، ۳۱۴۶، ۴۳۳۴، ۶۷۶۱. مسلم. زکاة: ۲۴۳۶. ترمذی. مناقب: ۳۹۰۱.

۴۵۱۹- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا كَانَ يَوْمُ حُنَيْنٍ أَتَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) نَاسًا فِي الْقِسْمَةِ، فَأَعْطَى الْأَقْرَعَ بْنَ حَابِسٍ مِائَةَ مِنَ الْإِبِلِ وَأَعْطَى عُيَيْنَةَ مِثْلَ ذَلِكَ وَأَعْطَى أَنَسًا مِنْ أَشْرَافِ الْعَرَبِ وَآثَرَهُمْ يَوْمَئِذٍ فِي الْقِسْمَةِ. فَقَالَ رَجُلٌ: وَاللَّهِ إِنَّ هَذِهِ لِقِسْمَةٌ مَا عُدِلَ فِيهَا وَمَا أُرِيدَ فِيهَا وَجْهَ اللَّهِ. قَالَ: فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَاخْبِرَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَتَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا قَالَ، فَتَغَيَّرَ وَجْهُهُ حَتَّى كَانَ كَالصَّرْفِ، ثُمَّ قَالَ: فَمَنْ يَعْدِلُ إِنْ لَمْ يَعْدِلِ اللَّهُ وَرَسُولُهُ! ثُمَّ قَالَ: يَرْحَمُ اللَّهُ مُوسَى قَدْ أُوذِيَ بِأَكْثَرٍ مِنْ هَذَا فَصَبَرَ، فَقُلْتُ: لَا جَرَمَ لَا أَرْفَعُ إِلَيْهِ بَعْدَهَا حَدِيثًا. رَوَاهُ هَذِهِ الثَّلَاثَةُ مُسْلِمٌ فِي الزَّكَاةِ وَالْبُخَارِيُّ هُنَا^(۳):

عہدوللہ (خودای نازای بن) فہرمووی: کہ روژی غہزای حونہین رووی دا پیغہمبہر (درویدی خودای لہسہرین) لہ مائی تالانی جہنگ بہشی چہند کہسیکی زیاتردا، سہد وشتری دا بہ نہقرہعی کوپی حابییس و سہدیشی دا بہ عویہینہ و بہشی چہند کہسیکی تریشی لہ خانہدانہکانی عہرہبدا، لہو روژہدا نہوانہی لہبہش پیداندا جیاکردهوہ و بہشی زور باشی پیدان. پیاویکیش گوتی: بہو خودایہ نہم بہشکردنہ نہ بہ ہق و عدالت بوو، وہ نہ بو رہزای خودا بوو، گوتی: منیش گوتم: بہخودا دہبی بیگیرمہوہ بو پیغہمبہر (درویدی خودای لہسہرین) جا چووم بو خرمہتی و قسہکہی کابرام گیرایہوہ بو، رنگی حہزرت (درویدی خودای لہسہرین) وہک خوین سوور داگیرسا، لہپاشا فہرمووی: نہگہر خودا و پیغہمبہری خودا شت بہ ہق و دادگہری نہکەن نہی کئی دہیکا! دواپی فہرمووی: رھمہتی خودا لہ مووسا، لہ مہیش زیاتر نازاری درا بہلام ددانی بہخویدا گرت منیش گوتم: وای لی ہات! ئیتر ہتا ہتایہ دواپی نہمہ ہیچ قسہیہکی خراپی بو ناگیرمہوہ! (ش).

۴۵۲۰- عَنْ رَافِعِ بْنِ خَدِيجٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَبَا سُفْيَانَ بْنَ حَرْبٍ وَصَفْوَانَ بْنَ أُمَيَّةَ وَعُيَيْنَةَ بْنَ حِصْنٍ، وَالْأَقْرَعَ ابْنَ حَابِسٍ كُلَّ إِنْسَانٍ مِنْهُمْ مِائَةَ مِنَ الْإِبِلِ، وَأَعْطَى عَبَّاسَ بْنَ مِرْدَاسٍ دُونَ ذَلِكَ فَقَالَ عَبَّاسُ بْنُ مِرْدَاسٍ:

(۳) بخاری. فرض الخمس: ۳۱۵۰، ۳۴۰۵، ۴۳۳۵، ۴۳۳۶، ۴۳۳۷، ۶۰۵۹، ۶۱۰۰، ۶۱۹۱، ۶۳۳۶. مسلم. زکاة: ۲۴۴۴.

أَتَجْعَلُ نَهْیَ وَنَهْبَ الْعَبْدِ بَيْنَ عَيْنَةٍ وَالْأَقْرَعِ
فَمَا كَانَ بَذْرٌ وَلَا حَابِسٌ يَفُوقَانِ مِرْدَاسَ فِي الْمَجْمَعِ
وَمَا كُنْتُ دُونَ أَمْرٍ مِنْهُمَا وَمَنْ تَخْفِضُ الْيَوْمَ لَا يُرْفَعُ
قَالَ فَأَتَمَّ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِائَةً. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(۴):

رافيعی کوپی خه‌دیج (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیرودی خودای
که‌موره‌ی له‌سه‌ربین) هه‌ریه‌کی سه‌د وشتری دا به‌م زاتانه: به‌ئهو سو‌فیانی کوپی
حه‌رب و به‌سه‌فوانی کوپی ئومه‌یه‌و به‌عویه‌ینه‌ی کوپی حیصن و به‌
ئه‌قره‌عی کوپی حابییس، به‌لام له‌سه‌د وشت که‌متری دا به‌عه‌بباسی کوپی
میرداس، جا به‌م بوئه‌یه‌وه‌عه‌بباسی کوپی میرداس گوتی:

أَتَجْعَلُ نَهْیَ وَنَهْبَ الْعَبْدِ بَيْنَ عَيْنَةٍ وَالْأَقْرَعِ
فَمَا كَانَ بَذْرٌ وَلَا حَابِسٌ يَفُوقَانِ مِرْدَاسَ فِي الْمَجْمَعِ
وَمَا كُنْتُ دُونَ أَمْرٍ مِنْهُمَا وَمَنْ تَخْفِضُ الْيَوْمَ لَا يُرْفَعُ
به‌شيعر له‌به‌حه‌که‌ی خو‌ی که‌به‌حری موته‌قاربه‌واته:
له‌به‌رچی له‌تالان خه‌لاتیی منت وه‌ک

عویه‌ینه‌وو ئه‌قره‌ج به‌یه‌کسان نه‌داوه

نه‌خۆیان له‌خۆمو نه‌بابیان له‌بابم

له‌کن خه‌لکی ریزیان پتر لی گیراوه

ئه‌وه‌ی تو که‌نه‌مپۆ په‌سه‌ندی نه‌که‌ی قه‌ت

به‌سه‌ر به‌رزی ناژی هه‌تا وه‌کوو ماوه

فه‌رمووی: ئیتیر پیغه‌مبه‌ر (دیرودی خودای له‌سه‌ربین) بو‌ئهویشی کرد به‌سه‌د
وشتری ته‌واو. (موسلیم، ره‌زای خودای ئی بن)^(۴).

^(۴) مسلم، زکاة: ۲۴۴۰. تحفة الأشراف / ۲۵۶۲.

(١) پیاوه باشەکه مامۆستا مەلا رەشید بەگی بابان (رەزای خودای گەورە لئ بئ) لە بەرگی هەشتەمی (مجمع البحرين) هەکیدای لە دامینی لاپەرە (١٦٧) دا ئەم شەش شیعەرە ناسکەیی فەرمووە ، کە لە بەحرێ وافەرە، کە کودەکانی خۆمان پێی دەلێن هەزەجی مەحزووف، بەلام تاقە چوار هەلەیان بەهۆی گۆڕینی رێنووسەوه تیکەوتوو.

داخەکەم زوربەیی شیعری کوردی کۆن لەلایەن نووسەرانهوه پەر بووه لە هەلەیی عەرۆزی. وەك چۆن کەسێ عیلمی نەحوو صەرف نەزانئ ، کە عیبارەتێکی بئ سەر و بۆری عەرەبی دەخوینێتەوه دەیان ساتمەو هەلەیی تیا دەکا ، وەك زەمانەیی بئ باکی چەپگەرد سەدان مەخفوووس دەکا بە مەرفووع و هەزاران مەرفووع دەکا بە مەخفوووس ، ئەوەشی شیعری کۆنی کوردی بنووسی و ناگادارییەکی باشی لە عەرۆزی عەرەبی و کوردی نەبئ هەرودها. عەرۆز زان وەك نەحوزان هەست بەهەلەکە دەکا. لەم بابەتی عەرۆزی کوردییەوه خۆم گەلێ خەریک کردوو، سوپاس بۆ خودا بەرگی یەکەمی چاپ بوو، بەرگی دووهمیشی خوا یاربئ لە هەلیکا بڵاوی دەکەمەوه مامۆستا دەفەر موی:

خو! عەقووم بکە و رەحمەت ببێ پێم

لە ژێری سیبەری خۆتا بکەم جێم

لە رۆژیکاکە غەیری سیبەری تۆ

پەنا نابێ لە گەرمیی ناگەری تۆ!

حەسەین و من لەژێریا دابنیشین

لە فەزلی تۆوه هیچ زەحمەت نەکیشین

لەیکەتر نیستە هەرچەندەکە دوورین

بەسەر پەردی سیراتا رابووورین

وەکوو عەکااشە لەو حەفتا هەزارە

بچین داخڵ ببین بەو مێرغوزارە!

قەبوول کەم لێم خواپە نەم دوعاپە

بە فەزلی و رەحمەتت لەم دوو براپە

٦٦ سهرانه (جزیه): (الجزية)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ - صَدَقَ اللَّهُ الْعَظِيم - ٢٩/٩}.

واته: یهزدانی مهزن دهفه رموی: جهنگ بکهن له گه‌ل ئه‌و کهسانه‌دا که ئیمان و باوه‌ری ساخیان به خوداو به روژی دوا‌یی نییه، چونکه ئه‌وه‌ی که خوداو پیغه‌مبه‌ری خودا قه‌ده‌غه‌یان کردووه‌و به حهرامی داده‌نن ئه‌وان ئه‌وه به حه‌لال داده‌نن و به حهرامی نازانن و ره‌فتار ناکه‌ن به ره‌فتاریکی وا که‌پیکی یاسای خودایی بئ، ئه‌و کهسانه‌یش وه‌ک ئه‌و جووله‌که‌و گا‌ورانه که نامه‌ی ئاسمانیان بو‌هاتوه، به‌لام گو‌پ‌یویانه ده‌ی جهنگ بکهن له گه‌ل ئه‌مانه‌دا هه‌تا به ملکه‌چی به ده‌ستی خو‌یان سهرانه‌تان ده‌ده‌ن.

٤٥٢١- عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَوْفٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَخَذَ الْجَزْيَةَ مِنْ مَجُوسِ هَجَرَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ وَالرَّمْذِيُّ^(١).

ئه‌وره‌حمانی کو‌پی عه‌وف (خودای ئی‌رازی بئ) فه‌رمو‌وی: پیغه‌مبه‌ر خو‌ی (دبو‌دی خودای له‌سه‌ربئ) سهرانه‌ی له ئاگر په‌رسته‌کانی ولاتی هه‌جهر وهرده‌گرت (ب/د/ت).

٤٥٢٢- وَأَخَذَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْجَزْيَةَ مِنْ مَجُوسِ الْبَحْرَيْنِ، وَأَخَذَهَا عُمَرُ مِنْ فَارِسَ وَأَخَذَهَا عُثْمَانُ مِنَ الْفُرسِ أَوْ الْبَرْبَر. رَوَاهُ الرَّمْذِيُّ^(٢).

ئهم وشانه‌ ناوا به هه‌له نووسرا‌بوون ، راستم کردنه‌وه ، ئه‌مه‌یش به‌لگه‌یه‌کی تری بلیمه‌تی ئه‌و زاته‌یه ، که ئاگایه‌کی باشی له چۆن‌یتیی عه‌رووزی کوردی هه‌بووه: (هه‌رچه‌ند ، عه‌کاشه ، داخل بین ، دۆعایه) خودا ده‌ست به ته‌مه‌نی مامۆستا محمد علی قه‌ره‌داغی بگری که ئهم سامانه به‌نرخه ده‌خاته به‌رده‌ستمان. وه‌رگیز - ١٩٩٠/٩/٢٢ سلیمانی

^(١) بخاری. جزیه: ٣١٥٧.

^(٢) سکت عن درجته الشارح.

پیڤه‌مبه‌ر خو‌ی (درو‌دی خودای له‌سه‌رین) له‌ ئاگر په‌رسته‌کانی به‌حره‌ین سه‌رانه‌ی وه‌رده‌گرت، عومه‌ریش له‌ خه‌لکی ولاتی فارسی وه‌رده‌گرت "عوثمانیش له‌ فارسه‌کان و به‌ر په‌ره‌کانی وه‌رده‌گرت (ت).

۴۵۲۳- عَنْ عَمْرٍو بْنِ عَوْفٍ الْأَنْصَارِيِّ الْبَدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعَثَ أَبَا عُبَيْدَةَ بْنَ الْجَرَّاحِ إِلَى الْبَحْرَيْنِ يَأْتِي بِحِزْبَيْهَا وَكَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) صَالِحَ أَهْلِ الْبَحْرَيْنِ وَأَمَرَ عَلَيْهِمُ الْعَلَاءَ بْنَ الْحَضْرَمِيِّ، فَقَدِمَ أَبُو عُبَيْدَةَ بِمَالٍ مِنَ الْبَحْرَيْنِ فَسَمِعَتْ الْأَنْصَارُ بِقُدُومِ قَوَافَتِ صَلَاةِ الصُّبْحِ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمَّا صَلَّى بِهِمُ الصَّرَفَ فَتَعَرَّضُوا لَهُ فَتَبَسَّمَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حِينَ رَأَوْهُ وَقَالَ: أَظَنُّكُمْ قَدْ سَمِعْتُمْ أَنَّ أَبَا عُبَيْدَةَ قَدْ جَاءَ بِشَيْءٍ قَالُوا: أَجَلْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: فَأَبَشِرُوا وَأَمْلُوا مَا يَسْرُكُمُ فَإِنَّ اللَّهَ لَا الْفَقْرَ أَخْشَى عَلَيْكُمْ وَلَكِنْ أَخْشَى عَلَيْكُمْ أَنْ تُبْسَطَ عَلَيْكُمُ الدُّنْيَا كَمَا بُسِطَتْ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَتَنَافَسُوهَا كَمَا تَنَافَسُوهَا، وَتُهْلِكُكُمْ كَمَا أَهْلَكْتَهُمْ^(۲).

عه‌مری کو‌پی عه‌وفی ئه‌نصاری به‌دری (خودای ئی زانی بێ) فه‌رمو‌ی: پیڤه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌رین) ئه‌بو عوبه‌یده‌ی کو‌پی جه‌راحی نارد بو‌ به‌حره‌ین، که سه‌رانه‌ی ولاتی به‌حره‌ین بێنی، چونکه له‌وه‌به‌ر پیڤه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌رین) له‌گه‌ل خه‌لکی به‌حره‌یندا ریک که‌وتبوو، عه‌لانی کو‌پی هه‌ضره‌می کردبوو به‌ سه‌رداریان، که ئه‌بو عوبه‌یده هاته‌وه‌ مالیکی زۆری له‌ به‌حره‌ینه‌وه‌ هینابوو، یاریده‌ده‌رانیش بیستیانه‌وه‌ که ئه‌بو عوبه‌یده هاتۆته‌وه‌، ئیتر بو‌ نویژی به‌یانی هاتن بو‌ خزمه‌ت پیڤه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌رین) ئه‌ویش نویژی بو‌ کردن و گه‌رایه‌وه‌، جا یاریده‌ده‌ران له‌و کاته‌دا دا‌وای به‌شیان لیک‌کرد، پیڤه‌مبه‌ریش (درو‌دی خودای له‌سه‌رین) که بینینی بزه‌یه‌ک گرتی و فه‌رمو‌ی: وا ده‌زانم که ژنه‌وتوتانه‌ که ئه‌بو عوبه‌یده شتیکی هیناوه‌! عه‌رزیا‌ن کرد: به‌لێ وایه‌ ئه‌ی پیڤه‌مبه‌ری خودا! فه‌رمو‌ی: ده‌ له‌ ئیوه‌ مرده‌بی و خوشیتان ئی بێ، ده‌سا به‌ زاتی خودا له‌ هه‌ژاری لیتان ناترسم به‌لام

(۲) تجرید / ۳ / ۴۰۲ رقم: ۱۲۷۷ = ۳۱۵۸ ، ۴۰۱۵ ، ۶۴۲۵ . مسلم . زهد: ۷۲۵۱ . ترمذی . زهد: ۲۴۶۲ .

به پیچہ وانہ وہ مه ترسی ئوہم هہیہ که ئیوہش وک نہتہ وکانی پیش ئیوہ خوشی دنیا روتان تی بکا و ئیوہیش وک ئهوان به دست و دم په لاماری دنیا بدہن و باوہشی پیابکہن و تی وروکیں! جا ئه وکاتہ وک چوں ئهوانی لہنا و برد ئاوا ئیوہش لہنا و ببات (ب).

۴۵۲۴- عَنْ جُبَيْرِ بْنِ حَيَّةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ عُمَرُ النَّاسَ فِي أَقْصَاءِ الْأَمْصَارِ، يُقَاتِلُونَ الْمُشْرِكِينَ، فَاسْلَمَ الْهُرْمُزَانُ فَقَالَ: إِنِّي مُسْتَشِيرُكَ فِي مَعَارِي هَذِهِ، قَالَ: نَعَمْ، مِثْلَهَا وَمِثْلُ مَنْ فِيهَا مِنَ النَّاسِ مِنْ عَدُوِّ الْمُسْلِمِينَ مِثْلُ طَائِفٍ لَهُ رَأْسٌ وَجَنَاحَانِ وَرِجْلَانِ، فَإِنْ كُسِرَ أَحَدُ الْجَنَاحَيْنِ نَهَضَتِ الرَّجْلَانِ بِجَنَاحِ وَالرَّأْسِ، فَإِنْ كُسِرَ الْجَنَاحُ الْآخَرُ نَهَضَتِ الرَّجْلَانِ وَالرَّأْسُ، وَإِنْ شَدِخَ الرَّأْسُ ذَهَبَتِ الرَّجْلَانِ وَالْجَنَاحَانِ وَالرَّأْسُ، فَالرَّأْسُ كِسْرَى وَالْجَنَاحُ قَيْصَرُ وَالْجَنَاحُ الْآخَرُ فَارِسٌ، فَمَرُّ الْمُسْلِمِينَ فَلْيَنْفِرُوا إِلَى كِسْرَى. قَالَ: فَتَدَبَّنَا عُمَرُ وَأَمَرَ عَلَيْنَا الثُّغَمَانُ بْنُ مُقَرِّنٍ حَتَّى إِذَا كُنَّا بِأَرْضِ الْعَدُوِّ خَرَجَ عَلَيْنَا عَامِلٌ كِسْرَى فِي أَرْبَعِينَ أَلْفًا فَقَامَ تُرْجَمَانُ فَقَالَ: لِيَكَلِّمْنِي رَجُلٌ مِنْكُمْ فَقَالَ الْمُغِيرَةُ: سَلْ عَمَّا شِئْتَ قَالَ: مَا أَنْتُمْ؟ قَالَ: نَحْنُ أَنْاسٌ مِنَ الْعَرَبِ كُنَّا فِي شِقَاءٍ شَدِيدٍ وَبَلَاءٍ شَدِيدٍ، نَمَصُّ الْجِلْدَ وَالتَّوْبَى مِنَ الْجُوعِ وَنَلْبَسُ الْوَبْرَ وَالشُّعْرَ وَنَعْبُدُ الشُّجَرَ وَالْحَجَرَ فَبَيْنَا نَحْنُ كَذَلِكَ إِذْ بَعَثَ رَبُّ السَّمَوَاتِ وَرَبُّ الْأَرْضِينَ تَعَالَى ذِكْرَهُ وَجَلَّتْ عَظَمَتُهُ إِلَيْنَا نَبِيًّا مِنْ أَلْفَسِنَا نَعْرِفُ أَبَاهُ وَأُمَّهُ، فَأَمَرَنَا نَبِيُّنَا رَسُولُ رَبِّنَا أَنْ نَقَاتِلَكُمْ حَتَّى تَعْبُدُوا اللَّهَ وَحْدَهُ أَوْ تُؤَدُّوا الْجِزْيَةَ وَأَخْبَرَنَا نَبِيُّنَا (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ رَسُولِ رَبِّنَا أَنَّهُ مَنْ قُتِلَ مِثًا صَارَ إِلَى الْجَنَّةِ فِي نَعِيمٍ لَمْ يَرِ مِثْلَهَا قَطُّ وَمَنْ بَقِيَ مِنَّا مَلِكٌ رِقَابَكُمْ. رَوَاهُمَا البخاري (٤):

جوبهیری کوری حہیہ (خودای فی رازی بن) فہرموی: عومہر (خودای فی رازی بن) خہ لکی دہنارد لہنا و گہورہ شارہکانا کوشتاری بتپہرستانیان دہکرد لہوماوہیہدا ہورموزان (کہ سہرکردہی یہکی لہ سوپاکانی ولاتی فارس بوو، وہناوی رؤستہم بوو) موسولمان بوو، جا عومہر پیی گوت: من لہم

غه‌زه‌واتانه‌مدا پرس و راو راویژت پی ده‌که‌م، رای تو چۆنه پیم بلی؟ نه‌ویش گوتی: به‌لی باشه خه‌لکی ئەم ولاتانه که ئیستا دوژمنی موسولمانن، وه‌ک بالنده‌یه‌ک وان، که سهریک و دوو بال و دوو قاچی هه‌یه، بالنده‌که نه‌گهر بالیکی بشکی هه‌ردوو قاچه‌که‌ی له‌گه‌ل ئەو باله‌که‌ی تریدا به‌زه‌بری سهره‌که‌ی هه‌ل ده‌سنه‌وه، نه‌گهر باله‌که‌ی تریشی بشکی هه‌ردوو قاچه‌که‌ی و سهره‌که‌ی هه‌ل ده‌سنه‌وه، به‌لام نه‌گهر سهره‌که‌ی بشکی ئیتر هه‌م بال و هه‌م قاچ و هه‌م سهری هه‌موو تیا ده‌چن! له‌م په‌نده‌دا مه‌به‌ست له‌ سهره‌که‌کیسرای شای ئیرانه، مه‌به‌ست له‌ بالیکیان قه‌یسه‌ره، مه‌به‌ست له‌ باله‌که‌ی تریان فارسه‌جا ئەه‌ی خه‌لیفه‌! فه‌رمان بده به‌ موسولمانان که عیلاجاری لی بکه‌ن و ده‌رچن بۆسه‌ر کیسرا. گوتی: ئیتر عومه‌ریش به‌پیی کردین و نوعمانی کوپی موقه‌پینی کرد به‌ سهرکرده‌مان، رویشتین تا چوینه‌ خاکی دوژمن، له‌وئ سهرکاری کیسرا (به‌ چل هه‌زار که‌سه‌وه) پیشی لی گرتین، زمانزانه‌که‌یان هات گوتی: با پیاویکتان بی قسه‌م له‌گه‌ل بکا، موغیره‌یش پیی گوت: چی هه‌زه‌که‌ی بپرسه. گوتی: ئیوه‌ چین؟ فه‌رمووی: ئیمه‌ که‌سانیکین، له‌ عه‌ره‌ب، له‌مه‌ پیش له‌ به‌دبه‌ختیه‌کی نا‌هه‌موارو گرفتارییه‌کی دژواردا بووین، حالمان زۆر خراپ بوو، له‌ برسانا پیسته‌مان ده‌خوارد و ناوکه‌ خورمان ده‌مژێ و کۆلک و موومان له‌به‌رده‌کرد دارو به‌ردمان ده‌په‌رست، هه‌تا خودای هه‌موو ئاسمانه‌کان و هه‌موو زه‌مینه‌کان (هه‌میشه‌ ناو و یادی پایه‌دار بی و گه‌وره‌یی و شکۆمه‌ندی به‌رقه‌رار بی) له‌ناکا و پیغه‌مبه‌ریکی له‌ خۆمان بۆ ناردین، که ده‌زانین باوک و دایکی کین و کین و زۆر باش ره‌سه‌نی ده‌ناسین (که‌ هه‌تا بلی خانه‌دانه‌ و نا‌که‌س به‌چه‌ نییه‌) جا ئەم پیغه‌مبه‌ره‌ی ئیمه‌، که پیغه‌مبه‌ری راست و دروستی‌خودا خۆیه‌تی، فه‌رمانی پی کردوین که جه‌نگتان له‌گه‌ل بکه‌ین هه‌تا به‌یه‌کئ له‌م دوو شته‌ رازی ده‌بن: یا وه‌کی ئیمه‌ ئیسلام ده‌بن و خودای تاک و ته‌نیا خۆی ده‌په‌رستن، یا نه‌گهر به‌مه‌ رازی نابن ده‌بی سهرانه‌مان بده‌نئ، ئەم پیغه‌مبه‌ره‌ نازداره‌مان (له‌سه‌ر راسپییری په‌روه‌ر دگاران و له‌ زمانی ئەوه‌وه‌) هه‌والی به‌ ئیمه‌ داوه‌: که ئەوه‌ی له‌ ئیمه‌

ده‌کوژرئ ده‌چیتته به‌هه‌شت و ده‌که‌وئ به‌سه‌ر نازو خو‌شیداو ده‌که‌وئته نازو نیعمه‌تیکی واوه که هه‌رگیز شتی وای نه‌دیبن، ئه‌وه‌یشی له ئیمه‌ ماو نه‌کوژدا ئه‌وا زال ده‌بن به‌سه‌ر ئیوه‌داو ده‌بن به‌ئاغاتان (ب).

۴۵۲۵- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى أَكْبَدِرَ دُومَةَ فَجَاءُوا بِهِ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَحَقَّنَ دَمَهُ وَصَالَحَهُ عَلَى الْجَزِيَّةِ^(۵):

ئه‌نه‌س (ره‌زای خودای ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) خالیدی کوپی وه‌لیدی نارد بو سه‌ر شای دوومه، له‌شکره‌که‌ی خالید شای دوومه‌یان به‌دیل گرت و هی‌نایان بو خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سه‌ربن) ئامانی دایه‌و پیک هات له‌سه‌ر ئه‌وه که سه‌رانه‌ ب‌داو له‌سه‌ر و لا‌تی خو‌ی بمینیتته‌وه (د- سند صالح).

۴۵۲۶- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: صَالَحَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَهْلَ نَجْرَانَ عَلَى أَلْفِي حُلَّةٍ نَصْفُهَا فِي صَفَرٍ وَنَصْفُهَا الْآخَرُ فِي رَجَبٍ يُؤَدُّونَهَا إِلَى الْمُسْلِمِينَ وَعَارِيَةَ ثَلَاثِينَ دِرْعًا وَثَلَاثِينَ فَرَسًا وَثَلَاثِينَ بَعِيرًا مِنْ كُلِّ صِنْفٍ مِنْ أَصْنَافِ السَّلَاحِ يَغْزَوُ بِهَا الْمُسْلِمُونَ وَهُمْ ضَامِتُونَ لَهَا حَتَّى يَرُدُّوَهَا لَهُمْ إِنْ كَانَ بِالْيَمَنِ كَيْدٌ أَوْ غَدْرٌ، عَلَى الْأَثْمِ لَهُمْ بَيْعَةٌ وَلَا يُخْرَجُ لَهُمْ قَسٌّ وَلَا يُفْتَنُوا عَنْ دِينِهِمْ مَا لَمْ يُحْدِثُوا حَدًّا أَوْ يَأْكُلُوا الرِّبَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۶):

ئیب‌نو عه‌بباس (خۆشنودی خویان ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) له‌گه‌ل خه‌لکی نه‌جراندا له‌سه‌ر ئه‌م دوو شته‌ پیک هات: یه‌که‌م: دوو هه‌زار ده‌ست جل و به‌رگ ب‌ده‌ن به‌ موسولمانان، نیوه‌ی له‌ مانگی سه‌فه‌ردا ب‌ده‌ن و ئه‌و نیوه‌که‌ی تریشی له‌ مانگی ره‌جه‌ب‌دا ب‌ده‌ن.

^(۵) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۶) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

دووم: نه‌گهر له ولّاتی یه‌مه‌ن شه‌پو هه‌رای وا به‌رپا بوو که ببی به‌هوی په‌یمان شکاندن و فیل و گزی ده‌بی خه‌لکی نه‌جران به‌خواستهمه‌نی واته: به (عاریه) نه‌م شتانه‌ی تریش بده‌ن به‌موسولمانان: سیی زریه و سیی ماین و سیی و شترو له‌هه‌موو جوړیکی چه‌کیش سیی موسولمانان به‌م شتانه غه‌زا ده‌که‌ن و ده‌بن به‌زامنیا هه‌تا کاتی ده‌یاندنه‌وه پییان، نه‌مه به‌مه‌رجی که کلنسه‌کانیان نه‌رووخت و قه‌شه‌کانیان ده‌رنه‌کریت و له‌سه‌ر ثایینی خوین به‌گیریان نه‌هینن و نازار نه‌درین، وه نه‌وانیش نابی ئاژاوه به‌رپا بکه‌ن یا سوود بخون! (د- سند صالح).

۴۵۲۷- عَنْ مُعَاذٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَمَّا وَجَّهَهُ إِلَى الْيَمَنِ أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مِنَ الْمَعَاوِرِ. رَوَاهُ أَصْحَابُ السُّنَنِ^(۷):

موعاذ (خودای فی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سربین) کاتی منی نارد بو‌سه‌ر ولّاتی یه‌مه‌ن فه‌رمانی پیی کردم: که نه‌وه‌ی ره‌سیده بووه دیناری سه‌رانه‌ی فی وهرگرم یا بایی دیناری جلو به‌رگی مه‌عافیری فی وهرگرم (د/ت/ن- س/ح).

۴۵۲۸- به‌موجاهید (خودای فی رازی بن) گو‌ترا: له‌به‌ر چی خه‌لکی شام چوار دینار سه‌رانه‌یان له‌سه‌ر دانراوه، که‌چی خه‌لکی یه‌مه‌ن یه‌ک دینار سه‌رانه‌یان له‌سه‌ر دانراوه؟ فه‌رمووی: نه‌وه له‌به‌ر ده‌وله‌مه‌ندی و هه‌ژاری وادانراوه (ب)^(۸).

۶۷) سه‌ندنی ده‌یه‌ک: (عشور)

۴۵۲۹- عَنْ حَرْبِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنْ جَدِّهِ أَبِي أُمٍّ، عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا الْعُشُورُ عَلَى الْيَهُودِ وَالنَّصَارَى وَلَيْسَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ عُشُورٌ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۱):

^(۷) رواه أصحاب السنن بسند حسن (شرحه).

^(۸) رواه البخاري. جزية. تعليق قبل الرقم: ۳۱۵۶.

حه‌ربی کورپی عه‌بدوللا فه‌رمووی: باپیرم (باوکی دایکم) گوتی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: ده‌یه‌ک به‌س له‌ جووله‌که‌ و گاور وهرده‌گیرئ، موسولمان ده‌یه‌ک (عُشُور)ی له‌سه‌ر نییه‌! {ئهبو داوود (خودای ئی رازی بن) به‌ سه‌نه‌دیکی باش گئیراویه‌ته‌وه‌}.

٦٨ ده‌ستپیس‌ی و گزی و دزی و فزی له‌ تالانی ناره‌وایه‌: (الغلول هرام)
 قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ ثُمَّ ثَوْفِي كُلِّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ}. ته‌ماشای ئهم شوینانه‌ بکه‌: ته‌فسیری سوورته‌ی ئالی عمران، فه‌رموده‌ی ژماره‌ (٢٩). (ب- ٣ز- ١٠٩ا- ٢٩٨ف- ٣). برقم / ٣ / ٢٤٢٠.

٤٥٣٠- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: كَانَ عَلَى ثَقَلِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ كِرْكِرَةٌ فَمَاتَ، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هُوَ فِي النَّارِ فَلَمْ يَبْرَأْ يَنْظُرُونَ إِلَيْهِ فَوَجَدُوا عَبَاءَةً قَدْ غُلَّهَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(١):
 عه‌بدوللای کورپی عه‌مر (خودایان ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیاوی بوو ناوی که‌رکه‌ره‌ بوو، بارگه‌چی پیغه‌مبه‌ر بوو (دروودی خودای له‌سهرین) کاتی مرد پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: که‌رکه‌ره‌ له‌ ئاگری دۆزه‌خدایه‌ که‌ چوون ته‌ماشایان کرد بالا پۆشیکیان دۆزییه‌وه‌، که‌ که‌رکه‌ره‌ (خوا ره‌م به‌ حالی بکا) له‌ تالانی دزیبوی بو‌ خو‌ی! (ب).

٤٥٣١- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ خَيْبَرَ فَلَمْ نَعْنَمْ ذَهَبًا وَلَا وَرَقًا إِلَّا الْيَابَ وَالْمَتَاعَ وَالْأَمْوَالَ فَتَوَجَّهَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِنُحْوِ وَادِي الْقَرْيَةِ وَقَدْ أَهْدَى لَهُ عَبْدُ أَسْوَدَ يُسَمِّي مِدْعَمًا، فَبَيْنَمَا هُوَ يَحُطُّ رَحَلَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَصَابَهُ سَهْمٌ فَقَتَلَهُ فَقَالَ النَّاسُ: هَنِيئًا لَهُ الْجَنَّةُ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ):

^(١) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(١) بخاري. جهاد: ٢٠٧٤.

اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). كَلَّا وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّ الشَّمْلَةَ الَّتِي أَخَذَهَا يَوْمَ خَيْبَرَ مِنَ الْمَقَائِمِ لَمْ تُصِبْهَا الْمَقَاسِمُ لَتَشْتَعِلْ عَلَيْهِ نَارًا، فَلَمَّا سَمِعُوا ذَلِكَ جَاءَ الرَّجُلُ بِشِرَاكِ أَوْ شِرَاكَيْنِ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: شِرَاكِ أَوْ شِرَاكَانِ مِنْ نَارٍ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۲):

ئەبو ھورەیرە (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: سالی غەزای خەیبەر لە خزمەتی پیغەمبەردا (دروودی خودای لەسەربێ) دەرچووین بۆ خەیبەر، لەوێ جل و بەرگ و شتومەك و مالاتمان بە تالانی گرت، بەلام زیڤو زیومان دەست نەكەوت، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) بەرەو وادیلقورا کەوتەپێ، خولامیکی رەشی ھەبوو ناوی میدەم بوو، بە دیاری درابوو پیی خەریک بوو بارگەکە ی پیغەمبەری دادەگرت لەو حەلەدا تیری ھات بە ریکەوت کوشتی، خەلکەکەیش گوتیان: بەھەشتی پیروژ بێ و نوۆشی گیانی بێ، پیغەمبەریش (دروودی خودای لەسەربێ) فەرمووی: نەخیر وانییە، بەوکەسە کە گیانی منی وا لەدەسا، میدەم وا لەناو ئەو بالا پیچەدا کە لە تالانییەکە ی روژی خەیبەر بردبووی بۆ خوێ، بەرلەوہی دابەش بکری، بالا پۆشەکە لەبەریا گر گر دەسووتی! خەلکەکەیش کە گوئیان لەم قەسەیی حەزەرەت بوو، زۆر ترسان و زەندەقیان چوو، پیاوێ چوو قەیتانی یا دوو قەیتانی پیلاوی ھینا بۆ پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربێ) گوتی: ئەو پیغەمبەری خودا! ئەمەم لە روژی خەیبەردا دەست کەوتوو، فەرمووی (دروودی خودای لەسەربێ): قەیتانیکیە یا فەرمووی: دوو قەیتان لە ئاگر (ش/د).

٤٥٣٢- وَمَاتَ رَجُلٌ يَوْمَ خَيْبَرَ مِنَ الْأَصْحَابِ فَبَلَغَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: صَلُّوا عَلَيَّ صَاحِبِكُمْ فَتَغَيَّرَتْ وُجُوهُ النَّاسِ فَقَالَ: إِنَّ صَاحِبَكُمْ غَلٌّ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَفَتَشُّوا مَتَاعَهُ فَوَجَدُوا خَرَزًا مِنْ خَرَزِ يَهُودَ لَا يُسَاوِي دِرْهَمِينَ^(۳):

(۲) بخاری. مغازی: ۳۹۹۳، ۶۳۲۹. مسلم. ایمان: ۳۰۶. أبو داود. جهاد: ۲۷۱۱.

(۳) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

له‌روژی خه‌بهردا پیاوی له یاران‌ی پیغه‌مبهر (دروودی خودا له‌سهر خۆی و رمزای خودا له یاران‌ی) ده‌مری، کات‌ی پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) ئاگادار ده‌که‌ن، ده‌فه‌رموی: خۆتان له‌سهر هاوریکه‌تان نویژ بکه‌ن! ئیتر مه‌ردومه‌که ره‌نگیان تی‌کچوو“ ئه‌ویش هۆی ئه‌وه‌ی بۆیان روونکرده‌وه و فه‌رمووی: چونکه ئه‌م هاورپییه‌ی ئیوه ده‌س پیسی و ناپاکی له مائی تالانی غه‌زاکردوه! کات‌ی ناو که‌ل و پهل و شمه‌که‌که‌ی ده‌پشکنن و له شته دزراوه‌که ده‌گه‌رین، ملوانکه‌یه‌کی مووروو (له‌و ملوانکانه‌ی که جووله‌که‌کانی خه‌بهر له ملیان ده‌کرد) ده‌دۆزنه‌وه، که دوو دره‌می نه‌ده‌هینا! (د- س/صالح).

٤٥٣٣- → (ب- ٣ز- ١٠٩ل- ٢٩٥ف- ١+ ف- ٢+ ف- ٣) (٤):

لی‌ره‌دا ئاوايه: ئه‌بو مه‌سه‌عوود (خودای ئاززی بن) فه‌رمووی: حه‌زرت (دروودی خودای له‌سهرین) منی کرد به زه‌کاتکۆکه‌ره‌وه و ناردمی و فه‌رمووی: ئه‌ی باوکی مه‌سه‌عوود! بکه‌وه‌ره ری و برۆ، به‌لام ئامان ئاگات له‌خۆت بی و ده‌سپیسی نه‌که‌ی، با له‌ روژی قیامه‌تا نه‌تبینمه‌وه و شتریکی زه‌کاتت به‌ کۆله‌وه بی، له‌ زه‌کاته‌که دزییئت، و شتره‌که به‌ کۆله‌وه بقورپین، منیش گوتم: که‌وايه منیش ناچم، فه‌رمووی: ده‌ی منیش به‌ زۆر ناتنیرم. (د- س/صالح).

٤٥٣٤- قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ فُلَاكَ قَدِ اسْتَشْهَدَ قَالَ: كَلَّا قَدْ رَأَيْتُهُ فِي النَّارِ بِعَبَاءَةٍ قَدْ غَلَّهَا، ثُمَّ قَالَ: قُمْ يَا عُمَرُ فَتَادِ إِلَهُ لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ إِلَّا الْمُؤْمِنُونَ فَلَكَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَمُسْلِمٌ (٥):

عه‌رزى حه‌زرت (دروودی خودای گه‌ره‌ی له‌سهرین) کرا: ئه‌ی پیغه‌مبهری خودا! فیساره‌که‌س شه‌هید بوو، فه‌رمووی: نه‌خیر وانیه، من ئه‌وم دی، له‌ناو ئاگری دۆزه‌خدا بوو، له‌سهر ئه‌و بالا پۆشه‌که له‌مائی تالانییه‌که قوی دابوو

(٤) راجع مجلد ثالث. تسلسل/ ١٠٩ رقم: ٢٤٥٥ و ٢/ ٢٤٥٦ و ٣/ ٢٤٥٧.

(٥) مسلم. ایمان: ٢٠٥. ترمذی. سیر: ١٥٧٤.

بۆ خۆی! له دوااییدا فه‌رمووی: ئه‌ی عومه‌را! هه‌لسه‌ به‌ڕۆ سێ جار بانگه‌واز بکه‌: که‌ ئه‌وه‌ی موسوڵمان نه‌بی و باوه‌ردار نه‌بی ناچیتته‌ به‌هه‌شت! (ت/م- نو‌ق‌م‌ی لی‌شاوی می‌ه‌ره‌بانی خ‌ودا بن).

٦٩) س‌زای که‌سێ د‌زی له‌ م‌الی ت‌الانی ب‌کا: (ع‌ق‌وب‌ة الغ‌ال)

٤٥٣٥- عَنْ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِذَا وَجَدْتُمُ الرَّجُلَ قَدْ غَلَّ فَأَخْرِقُوا مَتَاعَهُ وَاضْرِبُوهُ قَالَ: فَوَجَدْنَا فِي مَتَاعِهِ مُصْحَفًا فَسَأَلْنَا سَائِلًا عَنْهُ، فَقَالَ: بَغْهَ وَتَصَدَّقْ بِمَنْهِ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(١):

عومه‌ر (خ‌ودای ئی‌زازی بێ) له‌ پی‌غ‌ه‌م‌به‌ره‌وه‌ (د‌ی‌و‌دی خ‌ودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رم‌و‌ی: ئه‌گه‌ر د‌یتان پ‌یاو‌ی د‌زی له‌ م‌الی ت‌الانی ک‌رد‌وه‌، که‌لوپه‌له‌که‌ی بس‌ووت‌ین‌ و لی‌شی ب‌ده‌ن. گو‌تی: جا‌ری ک‌ا‌برا‌یی له‌ م‌الی ت‌الانی د‌زی ک‌رد‌بو‌و ق‌ورئا‌نی‌ک‌مان له‌ناو ش‌ت‌ومه‌که‌که‌یدا د‌ۆزی‌یه‌وه‌، که‌ وی‌ست‌مان ش‌ته‌کانی بس‌ووت‌ین‌ بۆ ق‌ورئا‌نه‌که‌ له‌ سا‌لم پ‌رس‌یا‌رمان ک‌رد، فه‌رم‌و‌ی: بی‌ف‌رۆشه‌و به‌ها‌که‌ی ب‌که‌ به‌ خ‌یر. (د/ت- س‌ند غ‌ریب).

٤٥٣٦- عَنْ عُمَرَو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمْ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَبَا بَكْرٍ وَعُمَرُ حَرَّقُوا مَتَاعَ الْغَالِّ وَضَرَبُوهُ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(٢):

عه‌مری کو‌پی شو‌عه‌یب له‌ باوکی‌ه‌وه‌ له‌ با‌پ‌یری‌ه‌وه‌ (خ‌ودایان ئی‌زازی بێ) فه‌رم‌و‌ی: پی‌غ‌ه‌م‌به‌ر (د‌ی‌و‌دی خ‌ودای له‌سه‌ر بێ) و ئه‌بو به‌ک‌رو عومه‌ر ش‌ت‌ومه‌کی ئه‌و که‌سه‌یان ده‌سو‌وت‌اند، که‌ له‌ م‌الی ت‌الانی د‌زی ده‌ک‌رد، وه‌ سه‌ره‌پ‌ای ئه‌وه‌ لی‌شیان ده‌دا (د).

^(١) بس‌ند غ‌ریب (ش‌رحه‌).

^(٢) س‌کت عن درج‌ته‌ الش‌ارح.

(۷۰) باسی دییل: (الأسرى)

قال الله تعالى: {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّمَن فِي أَيْدِيكُمْ مِّنَ الْأَسْرَىٰ إِن يَغْلَمْ اللَّهُ فِي قُلُوبِكُمْ خَيْرًا يُّؤْتِكُمْ خَيْرًا مِّمَّا أُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرَ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَّحِيمٌ} (۷۰/۸) واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خو‌شه‌ویست! بفرموی به‌و دیلانه‌ی وان له‌به‌ر ده‌ستانا: نه‌گه‌ر ئیوه دلتان خیری تیدایی، ده‌بارهی ئیسلام و موسولمانان و زانستی خودا به‌وه وه ته‌عه‌للق ببه‌ستی خودا زورترو چاکتر له‌و ماله‌ی وه‌رگیراوه لیلتان ده‌داته‌وه پیلتان و به‌زیاده‌وه هه‌قتان بو ده‌کاته‌وه و له‌ تاوانه‌کانی له‌مه‌و به‌ریشان خوش ده‌بی، خودا تاوان پۆشه‌و به‌نده‌ به‌خشه‌و به‌به‌زه‌یی و میهره‌بانه‌.

۴۵۳۷- → (ب- ۶ز- ۴ل- ۸۱ف- ۱۹) (۱).

لی‌رده‌ا ده‌فه‌رموی: خودا ته‌عه‌ججوب ده‌کا و سه‌یری دی له‌ هۆزی که به‌ زنجیرو کوته‌وه ده‌چنه به‌هه‌شته‌وه. (ب/د- رمای خودایان ئی بن).

۴۵۳۸- وَعَنْهُ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَيْلًا قَبْلَ تَجْدِ فَجَاءَتْ بِرَجُلٍ مِنْ بَنِي حَنِيفَةَ يُقَالُ لَهُ ثُمَامَةُ بْنُ أَثَالٍ سَيِّدُ أَهْلِ الْيَمَامَةِ فَرَبَطُوهُ بِسَارِيَةٍ مِنْ سَوَارِي الْمَسْجِدِ فَخَرَجَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَاذَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ؟ فَقَالَ: عِنْدِي خَيْرٌ يَا مُحَمَّدُ إِنْ تَقْتُلْ تَقْتُلْ ذَا دَمٍ وَإِنْ تُنْعِمَ تُنْعِمَ عَلَيَّ شَاكِرٌ، وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلْ تُعْطَ مِنْهُ مَا شِئْتَ، فَتَرَكَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى كَانَ بَعْدَ الْعَدُ فَقَالَ: مَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ؟ قَالَ: مَا قُلْتُ لَكَ فَتَرَكَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَتَّى كَانَ مِنَ الْعَدُ فَقَالَ: مَاذَا عِنْدَكَ يَا ثُمَامَةُ؟ فَقَالَ: عِنْدِي مَا قُلْتُ لَكَ إِنْ تُنْعِمَ تُنْعِمَ عَلَيَّ شَاكِرٌ، إِنْ تَقْتُلْ تَقْتُلْ ذَا دَمٍ وَإِنْ كُنْتَ تُرِيدُ الْمَالَ فَسَلْ تُعْطَ مِنْهُ مَا شِئْتَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَطْلِقُوا ثُمَامَةَ فَذَهَبَ إِلَى نُخْلٍ قَرِيبٍ مِنَ الْمَسْجِدِ فَأَغْتَسَلَ ثُمَّ دَخَلَ الْمَسْجِدَ فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ. يَا مُحَمَّدُ وَاللَّهِ مَا كَانَ عَلَيَّ الْأَرْضِ وَجْهٌ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ وَجْهِكَ فَقَدْ أَصْبَحَ وَجْهَكَ أَحَبَّ الْوُجُوهِ كُلِّهَا إِلَيَّ. وَاللَّهِ مَا

(۱) بخاری. جهاد: ۳۰۱۰، ۴۵۵۷. تقدم في مجلد سادس. تسلسل/ ۴ رقم: ۳۷۷۲/۱۹.

كَانَ مِنْ دِينٍ أَبْغَضَ إِلَيَّ مِنْ دِينِكَ فَأَصْبَحَ دِينُكَ أَحَبَّ إِلَيَّ كُفَّهُ إِلَيَّ. وَاللَّهِ مَا كَانَ مِنْ بَلَدٍ أَبْغَضُ إِلَيَّ مِنْ بَلَدِكَ فَأَصْبَحَ بَلَدُكَ أَحَبَّ إِلَيَّ وَإِنْ خَيْلَكَ أَخَذْتَنِي وَأَنَا أُرِيدُ الْعُمْرَةَ فَمَاذَا تَرَى؟ فَبَشَّرَهُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَأَمَرَهُ أَنْ يَعْتَمِرَ، فَلَمَّا قَدِمَ مَكَّةَ قَالَ لَهُ قَائِلٌ: أَصَبَوْتَ؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنْ أَسَلَمْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَلَا وَاللَّهِ لَا يَأْتِيكُمْ مِنَ الْيَمَامَةِ حَبَّةٌ حِنْطَةٍ حَتَّى يَأْذَنَ فِيهَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ الثَّلاَثَةُ^(٢):

دیسان ئەبو هورەیره (رهزای خودای گهره‌ی ئی بن و خودا بکا له خاکوپای پیروزی ئەم زاتە موبارەکەدا خەشرو نەشر بکەین) فەرمووی: خەزەت (دروودی سلاری خودای گهره‌ی لەسەربین) بڕکەیی سواری بەره‌و نەجد نارد، کە هاتنەوه‌ پیاویکی بەنی حەنیفەییان دیل کردبوو، لەگەڵ خۆیان هینابوویان، ناوی ئوماه‌ی کوپی ئوئال بوو، سەر گەرە‌ی خەلکی یەمامە بوو، جا لەبەرئەوه‌ی لەسەر دەمی خەزەتدا بەندیخانەیان نەبوو (چونکە حوکمیان تا بلیی سادە‌و پڕ دادو عەدالەت بوو، پیوستیان بە پولیس و کەله‌پچه‌و زیندان نەبوو، لەبەرئەوه‌ پیاوه‌کیان بە کۆلەکەیی له‌ کۆلەکەکانی مژگەوتەوه‌ بەستەوه‌)، پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) چوو بۆ لای و فەرمووی: ئە‌ی ئوماه‌! لات وایە چیت ئی دەکەم؟ ئە‌ویش گوتی: ئە‌ی موحەممەد! ئومیدی خیرت ئی دەکەم: چونکە تۆ پیاویکی هەققانی، لەبەرئەوه‌ ئە‌وه‌ی تۆ بیکوژی شایانی کوشتنە، وه‌ ئە‌وه‌ی تۆ پیاوه‌تی دەربارەبکە‌ی مایه‌ی سوپاس و شانازییه‌ بۆی، خو ئە‌گەر پارە‌و مال‌یشت دەوئ چەندە‌ حەز دەکە‌ی داوا بکە دەتدە‌م، جا پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) وازی ئی هینا و بۆ دوو سبه‌ی فەرموویه‌وه‌: ئە‌ی ئوماه‌! لات وایە کە چیت ئی دەکەم؟ ئە‌ویش گوتی: هەر ئە‌وه‌یه‌ کە پیم گوتووی! پیغەمبەر (دروودی خودای لەسەربین) ئە‌و رۆژە‌یش وازی ئی هینایه‌وه‌ و بۆ سبه‌ینی فەرموویه‌وه‌: ئە‌ی ئوماه‌! لات وایە چیت ئی دەکەم؟ گوتی: هەر ئە‌وه‌یه‌ کە ئە‌و رۆژە‌ پیم گوتووی: ئومیدی خیرت ئی دەکەم: چونکە ئە‌وه‌ی تۆ دیکوژی شایانی کوشتنە وه‌ ئە‌وه‌ی تۆ پیاوه‌تی لەگەڵ دەکە‌ی مایه‌ی سوپاس کردنە، کەواتە

(٢) تجرید البخاری / ٤ / ٣٦٠ رقم: ١٦٠٧ = ٤٣٧٢ ، ٤٦٢٠ ، ٤٦٩ ، ٢٤٢٢ ، ٢٤٢٣ . مسلم . مغازی: ٤٥٦٤ .

بۇ منىش چ بمكوزيت و چ پياوۋەتيم لەگەل بکەى جيگەى خۇيەتى، خۇ ئەگەر دەتەوى بە پارەو مالىش بەرم بەدى چەندەت دەوى داواىکە دەيدەم پىت، پىغەمبەر (درودى خوداى لەسەرىن) فەرمووى: تومامە بەردەن تومامە رۆيشت لەناو باخە خورمايەکا، کە لە نزيكى مزگەوتەوۋە بوو لەوى خوى شوردو ھاتەوۋە بۇ مزگەوت و گوتى:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ:

شايەتى دەدەم کە ھەر خودا خودايەو ھىچ خودايەكى تر نييە، موخەممەدیش بەندەو پىغەمبەرى خودايە. ئەى موخەممەد! بە زاتى خودا لەمە و پىش کەس نەبوو لەسەر رووى زەوى کە بەقەد تۆ رقم لىي بى، بەلام ئىستاکە کەس نييە کە بەقەد تۆ خوشم بوى، ھەرۋەھا ئايينەکەت و ولاتەکەيشت، بەزاتى کە زاتى خودايە، دين نەبووۋە کە بەقەد دینەکەى تۆ رقم لىي بى، بەلام ئىستاکە دینەکەى تۆم لەھەموو دینىكى تر خوشتر دەوى، بە زاتى کە زاتى خودايە ولات نەبووۋە کە بەقەد ولاتەکەى تۆ رقم لىي بى، بەلام ئىستا ولاتەکەى تۆ خوشەويستەين ولاتە لەلام، من لەوکاتەدا کە سوارەکانى تۆ گرتميان دەمويست عەمرە بکەم، بۇ ئەمە چى دەفەرمووى؟ پىغەمبەريش (درودى خوداى لەسەرىن) مزگىنى دايەو فەرمانى پىکرد کە عەمرەکەى بکا، جا کە دەچى بۇ مەککە يەکى پىي دەلى: ئەوۋە لە دینى خوت وەرگەرپاويت و بوويت بە صوبى؟ گوتى: نەخىر نەبووم بە صوبى، بەلام موسولمان بووم و دینى پىغەمبەرى خودام وەرگرتوۋە دەسا بەزاتى خودا يەك دەنک گەنمتان لە يەمامەوۋە بۇ نايەت تا رەزاي پىغەمبەرى لەسەر نەبى! (ش/د).

٤٥٣٩- → (ب- ٣- ز- ٣٩- ل- ٩٠- ف- ٢) (٣).

٤٥٤٠- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّهُ فَرَّقَ بَيْنَ جَارِيَةٍ وَوَلَدِهَا، فَتَهَاةُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَنْ ذَلِكَ وَرَدَّ الْبَيْعَ. رَوَاهُمَا أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ (بِسَنَدٍ حَسَنٍ) وَلَفْظُهُ (عَلَى

ما جاء في الشرح: مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الْوَالِدَةِ وَلَدِهَا فَرَّقَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ أَحَبِّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ^(۴):

عه‌لی (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: که‌نیزه‌کیکم هه‌بوو، منالیکی هه‌بوو“
مناله‌که‌یم فروشت و له‌یه‌کم داب‌رین، پیغه‌مبه‌ر (دیوودی خودای له‌سهرین) که به‌مه‌ی
زانی نه‌یه‌یشت و فروشته‌که‌ی هه‌لوه‌شانه‌وه (د/ت- س/ح) گفته‌ی (ت):
هر که‌سی دایکه و به‌چه له‌یه‌کتری بکا و له‌یه‌کیان داب‌رئ، خودا له‌روژی
قیامه‌تا ئه‌ویش له‌دۆست و یارانی خو‌ی داب‌ر ده‌کا.

۷۱) فه‌رمانه‌وا بۆی هه‌یه که دیل به‌پیاوه‌تی نازادبکا، یا سه‌رانی ئی
وه‌ربگری، یا بیکۆژی: (لأُميرِ المَن والفداء والقتل)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {فَإِمَّا مَنَّا بَغْدًا وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّى تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا} (۴/۴۷):

واته: جا دوا ئه‌وه یا به‌منه‌ت و پیاوه‌تی به‌خۆپایی به‌ره‌لایان بکه‌ن،
یا بیانگۆڤنه‌وه له‌گه‌ڵ دیله‌کانی خۆتانا که له‌لای دۆژمنن، یا له‌تۆله‌ی
خۆیاندا ئه‌ندازه‌یی مانیان ئی وه‌ربگرن، تا باری قورسی جه‌نگ لاده‌چی و
جه‌نگ ته‌واو ده‌بی!

۴۵۴۱- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: إِنَّ جِبْرَائِيلَ
هَبَطَ عَلَيْهِ فَقَالَ لَهُ: خَيْرُ أَصْحَابِكَ فِي أَسَارَى بَذَرٍ: الْقَتْلُ أَوْ الْفِدَاءُ، عَلَى أَنْ يُقْتَلَ مِنْهُمْ
قَابِلٌ مِثْلُهُمْ قَالُوا: الْفِدَاءُ وَيُقْتَلَ مِثْلًا^(۱):

عه‌لی (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: چه‌زهره‌ت (دیوودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی:
جو‌برائیل هاته لام فه‌رمووی پیم: یارانی خۆت بکه به‌سه‌رپشک له‌باره‌ی
دیله‌کانی غه‌زای به‌درووه: یا ده‌بی بیانگۆژن، یا ئه‌گه‌ر بی‌تو به‌سه‌رانه

^(۴) بسند حسن (شرحه).

^(۱) رواه الترمذي بسند حسن (شرحه).

به‌ره‌لایان بکه‌ن ده‌بی له سالی ئایینده‌دا به‌قه‌د ئه‌وانیان ئی بکوژئی گوتی:
یاران گوتیان: سه‌رانه‌مان ده‌وی بالیمان بکوژئی! (ت-س/ح).

۴۵۴۲- عَنْ عِمْرَانَ بْنِ حُصَيْنٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَدَى رَجُلَيْنِ مِنَ الْمُسْلِمِينَ بِرَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ. رَوَاهُمَا التِّرْمِذِيُّ^(۲):

عیمرانی کوپی حوصه‌ین (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیوودی خودای له‌سه‌رین) له‌ تو‌له‌ی دوو پیاوی موسولماندا که دیل بوون له‌لای کافران پیاویکی کافری به‌ردا (ت-س/ص).

۴۵۴۳- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَعَلَ فِدَاءَ أَهْلِ الْجَاهِلِيَّةِ يَوْمَ بَدْرٍ أَرْبَعِمِائَةٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالنَّسَائِيُّ^(۳):

ئیبنو عه‌بباس (ره‌زای خودای که‌ره‌یان ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیوودی خودای له‌سه‌رین) بریاریدا که سه‌رانه‌ی هه‌ریه‌کی له‌ دیله‌ بی پرواکانی غه‌زای به‌در چوار سه‌د دره‌م بی که ده‌کاته هه‌زارو دوو سه‌د قیرشی میصری (د/ن- سند موثق).

۴۵۴۴- عَنْ مَرْوَانَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: جَاءَ وَفْدٌ هَوَازَنَ مُسْلِمِينَ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَسَأَلُوهُ أَنْ يَرُدَّ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَسَبْيَهُمْ فَقَالَ لَهُمْ: أَحَبُّ الْحَدِيثِ إِلَيَّ أَصْدَقُهُ فَأَخْتَارُوا إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ إِمَّا السَّبْيَ وَإِمَّا الْمَالَ وَقَدْ كُنْتُ اسْتَأْنَيْتُ بِهِمْ فَكَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اتَّظَرَ آخِرَهُمْ بَضْعَ عَشْرَةَ لَيْلَةً حِينَ قَفَلَ مِنَ الطَّائِفِ قَالُوا: إِنَّا نَخْتَارُ سَبْيَنَا فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي الْمُسْلِمِينَ فَأَتَى عَلَى اللَّهِ بِمَا هُوَ أَهْلُهُ ثُمَّ قَالَ: أَمَّا بَعْدُ فَإِنَّ إِخْوَانَكُمْ هَؤُلَاءِ قَدْ جَاءُوا تَائِبِينَ وَإِلَيَّ رَأَيْتُ أَنْ أَرُدَّ إِلَيْهِمْ سَبْيَهُمْ مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُطِيبَ فَلْيَفْعَلْ، وَمَنْ أَحَبَّ مِنْكُمْ أَنْ يَكُونَ عَلَى حَظِّهِ حَتَّى نُعْطِيَهُ إِيَّاهُ مِنْ أَوَّلِ مَا يُفِيءُ اللَّهُ عَلَيْنَا فَلْيَفْعَلْ فَقَالَ النَّاسُ: قَدْ طَبَّبْنَا ذَلِكَ لَهُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّا لَا نَدْرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ فِي ذَلِكَ مِمَّنْ لَمْ يَأْذَنَ فَارْجِعُوا

^(۲) رواه الترمذي بسند صحيح (شرحه).

^(۳) رواه أبو داود والنسائي بسند موثق (شرحه).

حَتَّى يَرْفَعُوا إِلَيْنَا عُرْفَاؤَكُمْ أَمَرَكُمْ فَرَجَعَ النَّاسُ فَكَلَّمَهُمْ عُرْفَاؤُهُمْ، ثُمَّ رَجَعُوا إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَخْبَرُوهُ أَنَّهُمْ قَدْ طَيَّبُوا وَأَذِنُوا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَ أَبُو دَاوُدَ^(۴):

مه‌پوان (خودای نازانی بن) فەرمووی: هۆزی هەوازین، لەپاش تەواو بوونی غەزای حونەین ئیسلام بوون و دەستەبەکیان هاتن بۆ لای پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربەن) داوایان لێی کرد کە مالا و ژن و خێزانە بەدیگراوەکانیان پێ بداتەو، ئەویش پێی فەرموون: من بەش بەحالی خۆم حەزم لە قەسە راستە، قەسە و گوشتوگۆ هەتا راستتر بێ خۆشەویستەرە لەلای من. کەوابوو یەکێ لەم دوو شتە هەلبژێرن: یا دیلەکانتان پێ بدەمەو، یا مالاکانتان. من گەلیکیش چاوەپوانیم کردن، سا بەشکوو ئێو ئیسلام ببن و بێن، هەتا شتەکانتان بدەمەو بەلام ئێو هەر نەهاتن بۆیە منیش شتەکانم دا بەش کرد، بەسەر جەنگاوەرەکانا. ئەوەبوو پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربەن) کە لە طائیف گەپایەو دە شەو پتر چاوەنواپی ئەوانی کرد، سا بەلکوو بچن بۆلای، وەفدەکەیش گوتیان: دیلەکانمان دەوێتەو، ئیتر پیڤەمبەر (دروودی خودای لەسەربەن) هەلسایەو لەناو موسولمانەکاندا وتاریکی داو سوپاس و ستایشیکی جوانی خودای گەورە کردو فەرمووی: لەپاش سوپاس و ستایشی خودا ئەم برادەرانی کە برای دینی ئێو کە نوێنەری هەوازین پەشیمان بوونەتەو لە کاری ناشیرینی خۆیان و ئیسلام بوون و هاتوون بۆلامان، منیش لەبەرئەو بپرێارم داو کە ژن و مالا بەدیل گراوەکانیان پێ بدەمەو، بەلام ئێو بە کەیفی خۆتان یەکێ لەم دوو ریگە یە هەلبژێرن: یەکەم هەرکامیکتان پێی خۆشە کە بە پیاوێتی بەشی خۆی رەت بکاتەو و بیداتەو پێیان ئەو زۆر باشە، دووهم هەرکامیکتان پێی خۆشە کە لەسەر بەشی خۆی بمینێ با بمینێ، بەلام ئیستا رەتی بکاتەو، تا لە یەکەم تالانی کە خودا دەیرەخسینێ بۆمان تۆلە ی ئەو ی بۆ دەکەینەو مەردومەکش عەزیزان کرد: قوربان! لەبەر خاتری تۆ هەموومان حەز دەکەین بە پیاوێتی، بەبی وەجەل بیان دەینەو،

(۴) بخاری. فرض الخمس: ۳۱۳۱، ۳۱۳۲.

پیغه‌مبهر (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: ئیمه نازانین بۆ ئه‌م مه‌سه‌له‌یه کۆ رازی بووه‌و کۆ رازی نه‌بووه، بپۆنه‌وه‌و له‌ دوا‌ییدا سه‌رکارو چاوه‌شه‌کانتان وه‌لامه‌کانی ئیوه‌مان به‌ بوون و نه‌بوون بۆ بی‌ننه‌وه خه‌لکه‌که‌ش رو‌یشتنه‌وه سه‌ر کاره‌کانیان یه‌که‌یه‌که‌ قسه‌یان له‌گه‌ل کردن هاتنه‌وه بۆ خزمه‌تی پیغه‌مبهر و عه‌رزیان کرد: که خه‌لکه‌که به‌ خۆشنوودی و ره‌زامه‌ندی خۆیان ده‌یاندنه‌وه پێیان (ب/د).

٧٢) هه‌رکاتێ به‌نده‌یی ئیسلام بوو، وه‌ هاته‌ ناو موسولمانانه‌وه ئیتر نادریته‌وه به‌ خاوه‌نی : (إذا أسلم الرقيق لا يرد)

٤٥٤٦- → (ب- ٥- ٥- ٩- ٦٧- ف- ١٠-)^(١).

لی‌رده‌ له‌ کۆتایی فه‌رمووده‌که‌دا ده‌لێ: ئیتر نه‌یدانه‌وه پێیان و فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین): ئه‌وانه ئازادکراوی خودای گه‌وره‌و مه‌زن.

٧٣) خواردنی شتی خواردنه‌مه‌نی له‌پیش دابه‌ش کردنا له‌خاکی دوژمندا بۆ هه‌موو شه‌رکه‌ری ره‌وایه : (إباحة الطعام في أرض العدو)

٤٥٤٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَصَبْتُ جِرَابًا مِنْ شَحْمِ يَوْمٍ خَيْرٍ فَالْتَزَمْتُهُ فَقُلْتُ: لَا أُعْطِي الْيَوْمَ أَحَدًا مِنْ هَذَا شَيْئًا قَالَ، فَالْتَفْتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ مُبَسِّمًا. رَوَاهُ الثَّلاَثَةُ^(١).

عه‌بدوللای کو‌ری موغه‌فهل (خودای ئی رازی بێ) فه‌رمووی: له‌ روژی غه‌زای خه‌یبه‌رده‌ هه‌مانه‌یی پیوم چنگ که‌وت، هه‌م گرت بۆ خۆم و گوتم: ئه‌مه‌ ئه‌مپۆ بۆ خۆم و به‌شی که‌سی تری ئی ناده‌م، گوتی: که‌ ئاوو‌پم دایه‌وه سه‌یرم کرد و

^(١) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ٩ رقم: ٣٢٩٧ / ١٠.

^(١) بخاري. فرض الخمس: ٣١٥٣ ، ٤٢١٤ ، ٥٥٠٨. مسلم. مغازي: ٤٥٨٠. أبو داود. جهاد: ٢٧٠٢. نسائي. ضحايا: ٤٤٤٧.

(۴) بسند حسن (شرحہ).

ئه‌گه‌ر هه‌رمیلیان نه‌دا مه‌گه‌ر به‌زۆر ئه‌وا له‌کاتی ناچاریدا به‌ زۆر شتیان ئی بستینن به‌ ئه‌ندازه‌ی پێویستی خۆتان و به‌س (ت- س/ح).

٧٤) دیاری له‌ فره‌خوا وه‌رنه‌گیرئ: (هدیه‌ المشرک مردوده‌)

٤٥٥١- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَبْلَ هَدِيَّةِ كِسْرَى وَأَنَّ الْمُلُوكَ أَهْدَوْا إِلَيْهِ فَقَبِلَ مِنْهُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ^(١):

عه‌لی (دروودی خودای له‌سه‌ربن) فره‌مووی: پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) دیاری له‌ کيسرا وه‌رگرت، چه‌ند پادشایێ دیارییان پێشکه‌شی پێغه‌مبه‌ر ده‌کرد، ئه‌ویش لێی وه‌رده‌گرتن. (ت- س/ص- د).

٤٥٥٢- عَنْ عِيَّاضِ بْنِ حِمَارٍ أَنَّهُ أَهْدَى لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) هَدِيَّةً أَوْ نَاقَةً، فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَسْلَمْتُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَإِنِّي نَهَيْتُ عَنْ زَبْدِ الْمُشْرِكِينَ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(٢):

عیاضی کوپی حیمار گوئی: دیارییه‌که‌م برد بۆ پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) یا گوئی: وشتره‌ مینگه‌یه‌که‌م به‌ دیاری برد بۆ پێغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربن) فره‌مووی: ئایا ئیسلام بووی؟ گوئی گوتم: نه‌ه، فره‌مووی: ده‌من ده‌سه‌نه‌ی هاوبه‌شپه‌یدا که‌راشم ئی قه‌ده‌غه‌کراوه‌ (ت- س/ص- د).

٧٥) له‌ ناودانی مائی کافران دروسته‌: (يجوز إتلاف مال الكفار)

٤٥٥٣- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَطَعَ نَخْلَ بَنِي النَّضِيرِ وَحَرَّقَ وَلَهَا يَقُولُ حَسَّانُ^(١):
وَهَانَ عَلَى سَرَاةِ بَنِي لُؤَيٍّ حَرِيقٌ بِالْبَوَيْرَةِ مُسْتَطِيرٌ

^(١) سنده‌ صحیح عند الترمذی.

^(٢) سنده‌ صحیح عند الترمذی (شرحه‌).

^(١) بخاری. جهاد: ٢٠٢١. مسلم. مغازی: ٤٥٢٨.

وَفِيهَا نَزَلَتْ (مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيْخَرِيَّ
الْفَاسِقِينَ). رَوَاهُ الشَّيْخَانُ وَالتِّرْمِذِيُّ.

ئەم فەرموودەییە لە بەرگی حەوتدا لە سوورەتی حەشردا رابوورد،
وەڵی لێرە ئەمەیی پێرە: بەم بوونەووە حەسسان (خودای ئازادی بین) فەرمووی:

وَهَٰذَا عَلَىٰ سَرَّاقِ بَنِي لُؤَيٍّ حَرِيقٌ بِالْبُيُوتِ مُسْتَطِيرٌ

واتە:

بەڵێسەن ناگەڕێن لە بوووەبەرە بەرزە سەرۆکی قووبەیشی پێی کەوتۆتە لەرزە!

سەبارەت بەم بابەتە ئەم نایەتە هاتە خوارێ: {مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْنَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً
عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيْخَرِيَّ الْفَاسِقِينَ}، لە تەفسیری سوورەتی حەشردا رابورد پێوانە
(بەرگی ۷/ زنجیرە/ ۴۲ رقم: ۴۱۲۲/۲).

۷۶) رێکەوتن و پێکھاتن (صولح و ھودنە: شەر راگرتن: شەر راوہستان):

الصلح والهدنة

٤٥٥٤- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَمَّا أُخْصِرَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عِنْدَ
النَّبِيتِ صَالِحَةَ أَهْلِ مَكَّةَ عَلَى أَنْ يَدْخُلَهَا فَيُقِيمَ بِهَا ثَلَاثًا وَلَا يَدْخُلَهَا إِلَّا بِجُلْبَانِ السَّلَاحِ
السَّيْفِ وَقِرَابِهِ وَلَا يَخْرُجَ بِأَحَدٍ مَعَهُ مِنْ أَهْلِهَا وَلَا يَمْنَعُ أَحَدًا يَمْكُثُ بِهَا مِمَّنْ كَانَ مَعَهُ
قَالَ لِعَلِيٍّ: اكْتُبِ الشَّرْطَ بَيْنَنَا بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ هَذَا مَا قَاضَى عَلَيْهِ مُحَمَّدٌ
رَسُولُ اللَّهِ فَقَالَ لَهُ الْمُشْرِكُونَ: لَوْ نَعْلَمُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ تَابَعْنَاكَ وَلَكِنْ اكْتُبْ مُحَمَّدُ بْنُ
عَبْدِ اللَّهِ، فَأَمَرَ عَلِيًّا أَنْ يَمْحَاها فَقَالَ: لَا وَاللَّهِ لَا أَمْحَاهَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ): أَرِنِي مَكَانَهَا فَأَرَاهُ مَكَانَهَا، فَمَحَاهَا، وَكَتَبَ ابْنُ عَبْدِ اللَّهِ، فَأَقَامَ بِهَا ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ فَلَمَّا
أَنَّ كَانَ الْيَوْمَ الثَّلَاثِ قَالُوا لِعَلِيٍّ: هَذَا آخِرُ يَوْمٍ مِنْ شَرَطِ صَاحِبِكَ فَأَمْرُهُ فَلْيَخْرُجْ فَأَخْبَرَهُ
بِذَلِكَ فَقَالَ: نَعَمْ فَخَرَجَ. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(۱):

(۱) تجریدی بوخاری/ ۳/ ۲۳۳ رقم: ۱۱۲۸ - ۲۶۹۹. مسلم. مغازی: ۴۶۰۵. أبو داود. مناسک: ۱۸۳۲.

بهراء (رمزای خودای مەزنی ئی بن) ده‌فه‌رمووی: سالی ریکه‌وتنی حوده‌یییه که ناموسولمانه‌کان ریکه‌ی پیغه‌مبه‌رو یارانیا نهدا که بچن بۆ کردنی عه‌مه‌، له نه‌جامدا خه‌لکی مه‌ککه‌ له‌گه‌ل پیغه‌مبه‌ردا (دروودی خودای له‌سهرین) ریکه‌وتن له‌سهر ئه‌مه‌: که پیغه‌مبه‌رو یارانی بچنه‌ ناو مه‌ککه‌وه‌ و سی رۆژ له‌وی بمیننه‌وه‌، به‌و مه‌رجه‌ که چه‌ک و شمشیره‌کانیا ن له‌ناو کیلاندای بی، وه که‌سیش له‌ خه‌لکی مه‌ککه‌ له‌گه‌ل خۆیدا نه‌با، وه ئه‌گه‌ر که‌سی له‌ یارانی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) ویستی له‌ مه‌ککه‌ بمینیتته‌وه‌ ریکه‌ی بدا. چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) به‌ عه‌لی فه‌رموو: مه‌رجه‌که‌ له‌ نیوانمانا له‌سهر ئه‌م شیویه‌ بنووسه‌: به‌ناوی یه‌زدانی به‌خشنده‌ی میهره‌بان ئه‌مه‌ ئه‌و ریکه‌وتن نامه‌یه‌یه‌ که موچه‌مه‌دی پیغه‌مبه‌ری خودا ریکه‌وتوو له‌سهری.. فره خودا‌کان گوتیان: ئیمه‌ ئه‌گه‌ر بزانی که تو پیغه‌مبه‌ری خودای ئیسلام ده‌بین و په‌یره‌ویت ده‌که‌ین، که‌واته‌ شتی وانابی، به‌لام بنووسه‌: موچه‌مه‌دی کوپی عه‌بدوللا، چه‌زهرت (دروودی خودای له‌سهرین) فه‌رمووی به‌ عه‌لی که وشه‌ی (پیغه‌مبه‌ری خودا) بکوژینیتته‌وه‌ و له‌ شوینی ئه‌وه‌ وشه‌ی (کوپی عه‌بدوللا) بنووسی. به‌لام عه‌لی (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: نا، به‌خودا نایسهرمه‌وه‌، فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سهرین): جیگه‌که‌یم پینیشان بده‌، من خۆم ده‌یکوژینمه‌وه‌ ئه‌ویش پئی نیشاندا، جا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) وشه‌ی (پیغه‌مبه‌ری خودا)ی کوژانه‌وه‌ و فه‌رمانی به‌ عه‌لی فه‌رموو نووسی: ئه‌مه‌ ئه‌وه‌یه‌ که موچه‌مه‌دی کوپی عه‌بدوللا له‌گه‌ل قوهریشدا له‌ سهری ریکه‌وتون. له‌سالی ئایینه‌دا به‌ پئی به‌نده‌کانی ئه‌م ریکه‌وتنه‌ پیغه‌مبه‌رو هاوریانی هاتنه‌وه‌ و عه‌مه‌ریان به‌جئ هیئاو سئ رۆژ له‌ناو مه‌ککه‌دا مانه‌وه‌، له‌سهری رۆژی سییه‌دا خه‌لکه‌که‌ به‌ عه‌لییان گوت: به‌ پئی مه‌رجه‌که‌ هاوریکه‌ت ئه‌مپۆ دوا رۆژه‌تی، ده‌ی پئی بلئ با بپوا، عه‌لیش پئی گوت، ئه‌ویش فه‌رمووی: به‌لئ باشه‌! ئینجا پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهرین) له‌شار ده‌رچوو (ش/د).

۴۵۵۵- عَنْ الْمِسْوَرِ بْنِ مَخْرَمَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَكْثَرُ أَصْطَلَحُوا عَلَى وَضْعِ الْحَرْبِ عَشْرَ سِنِينَ يَأْمَنُ فِيهِمُ النَّاسُ وَعَلَى أَنْ بَيْنَنَا عَيْبَةٌ مَكْفُوفَةٌ وَأَنَّهُ لَا إِسْلَالَ وَلَا إِغْلَالَ^(۲):

میسوهری کوپی مه‌خره‌مه (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: هه‌ردوو لا له ری‌که‌وتننامه‌که‌ی ری‌که‌وتنی حوده‌ییبه‌دا له‌سه‌ر ئه‌مه ری‌ک که‌وتن: که هه‌تا ده سال جه‌نگ و شه‌رو هه‌را نه‌می‌نی هه‌تا له‌و ماوه‌یه‌دا هه‌موو که‌سێ هیمن ببیته‌وه‌و له مال و حال و گیانی خو‌یان ئه‌مین بن و هه‌ردوولا له ئاستی یه‌ک دلیان ساف بی و سینه‌یان بی کینه‌بی و گزی و دزی و پیسی و ده‌سپییسی له‌گه‌ل یه‌کتری نه‌که‌ن! (د- سند صالح).

۴۵۵۶- قَالَ جُبَيْرِ بْنِ نُفَيْرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): أُلْطِقْنَا إِلَى ذِي مِخْبَرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فَسَأَلْتَاهُ عَنِ الْهُدْنَةِ فَقَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ: سَتُصَالِحُونَ الرُّومَ صَلَاحًا آمِنًا وَتَغْزُونَ أُنْتُمْ وَهُمْ عَدُوٌّ مِنْ وَرَائِكُمْ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(۳):

جوبه‌یری کوپی نوفه‌یر (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: رو‌یشتین بو‌ لای ذی می‌خبه‌ر (خودای ئی رازی بن) له باره‌ی پی‌که‌اتن (هودنه) که‌وه پرسیارمان ئی کرد، فه‌رمووی: به‌ گو‌یی خو‌م ژنه‌وتم له پی‌غه‌مبه‌ری خودا، ده‌یفه‌رموو (درو‌دی خودای له‌سه‌ری): رو‌ژێ دی ئی‌وه‌و رو‌م له‌ناو خو‌تانا ری‌ک که‌وتنی سازده‌دن، ری‌ک که‌وتنی‌کی هیمنی بی ترس، هه‌ردوولا له یه‌کتری دلیا ده‌بن، ئه‌وجا هه‌ردوو لاتان ئی‌وه‌و ئه‌وان له‌گه‌ل دو‌ژمنی‌کی خو‌تاندا شه‌ر ده‌که‌ن و هی‌رش ده‌به‌نه سه‌ری (د- سند صالح) = ئه‌بو داوود گی‌راویه‌ته‌وه به‌ رشته‌یه‌کی باش).

^(۲) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(۳) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

(۷۷) هه‌موو موسولمانی بۆی هه‌یه ئامان بدا به‌کی خۆی ئاره‌زوو ده‌کا:

المسلم يؤمن من يشاء

٤٥٥٧- عَنْ أُمِّ هَانِي بِنْتِ أَبِي طَالِبٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ زَعَمَ ابْنُ أُمِّي عَلِيُّ اللَّهِ قَاتِلَ رَجُلًا قَدْ أَجَرْتُهُ فَلَانَ بْنِ هُبَيْرَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): قَدْ أَجَرْنَا مَنْ أَجَرْتَ يَا أُمَّ هَانِي. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَ أَبُو دَاوُدَ وَ التِّرْمِذِيُّ لَفْظُهُ: أَجَرْتُ رَجُلَيْنِ مِنْ أَهْمَائِي، فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): قَدْ أَمَّنَّا مَنْ أَمَّنْتَ^(١):

ئوممو هانی کچی ئه‌بو طالیب (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: عه‌رزى
حه‌زهره‌تم کرد: قوربان! ئه‌ی پیغه‌مبه‌رى خودا! عه‌لى برام، که برای دایکى و
باوکیمه‌ ده‌یه‌وى ئه‌و پیاوه‌ بکوژى، منیش په‌ناى ئه‌وم داوه‌، پیاوه‌که
جه‌عه‌دى کوپى هوبه‌یره‌یه‌، که هه‌نه‌زای منه‌، پیغه‌مبه‌ریش (درودى خودای
له‌سهرین) فه‌رمووی: ئه‌ی دایکى هانی! په‌ناى ئه‌و که‌سه‌مان دا که تو په‌نايت
داوه‌! (ب/د/ت) گفته‌ی (ت): دوو پیاوی خزى شووه‌که‌م په‌نایان هی‌نابوو بۆ
من، منیش په‌نایانمدا، پیغه‌مبه‌ریش (درودى خودای له‌سهرین) فه‌رمووی: ئه‌وه‌ی تو
ئه‌مانى پى بده‌ی ئیغه‌میش ئه‌مانى پى ده‌ده‌ین!

٤٥٥٨- عَنْ عَلِيٍّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: ذِمَّةُ
الْمُسْلِمِينَ وَاحِدَةٌ يَسْقَى بِهَا أَذْنَاهُمْ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَ الْبُخَارِيُّ^(٢):

عه‌لى (ره‌زای خودای ئی بئ) له‌ پیغه‌مبه‌ره‌وه‌ (درودى خودای له‌سهرین) فه‌رمووی:
ئه‌ماندان و په‌یمانى موسولمانان یه‌که‌، هه‌ره‌ بچووکی موسولمانان ده‌توانى
ئامان و په‌یمان بدا به‌کی خۆی ئاره‌زوو ده‌کا (ت/ب).

٤٥٥٩- وَلِلْإِمَامِ أَحْمَدَ (عَلَى مَا جَاءَ فِي الشَّرْحِ) الْمُسْلِمُونَ تَكَافُأُ دِمَاؤُهُمْ وَهُمْ
يَدُّ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ يَسْقَى بِدِمَائِهِمْ أَذْنَاهُمْ^(٣):

(١) بخاری. جزیه: ٣١٧١.

(٢) تعلیق ترجم به البخاری الباب الرقم/ ١٠ من کتاب الجزية والموادعة قبل رقم: ٣١٧٢.

(٣) سکت عن درجته الشارح.

ئیمامی ئەحمەد (رحمەتی خودای ئی بێ) دەگپێتەوه، لەسەر فەمایشتی شەرحەکە‌ی تاج، دە‌لێ: پی‌غه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) فەرموویەتی: موسولمانان لەناو خۆیان‌ا کەسیان لە کەسیان زیاتر نییە و خوین و سەریان هاوتای یەکتەر، دە‌بێ ئەوان لەناو خۆیان‌ا یەک د‌ل و یەک دە‌ست ب‌ن و دە‌شێ پ‌شتی یەکتەری ب‌گرن و یاری دە‌ی یەکتەری ب‌دەن و لە د‌ژی ئەوانە‌ی کە لە میلەتی خۆیان نین یەک ب‌گرن!

لە هەمان کات‌ا: خوارینترینیان، مافی ئەو‌ی هەیه کە ئامان و پەیمان ب‌دا بەک‌ی کە خ‌وی ئارەزوو ب‌کا.

٧٨) نوێنەر (رەسوول: فرستاده) ناکۆژری: (الرسول لا تقتل)

٤٥٦٠- عَنْ نُعَيْمِ بْنِ مَسْعُودٍ الْأَشْجَعِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ لِرَسُولِي مُسَيْلِمَةَ حِينَ قَرَأَ كِتَابَهُ: مَا تَقُولَانِ أَتُتَمَّا؟ قَالَا: نَقُولُ كَمَا قَالَ، قَالَ: أَمَّا وَاللَّهِ لَوْلَا أَنَّ الرُّسُلَ لَا تُقْتَلُ لَصَرَبْتُ أَعْنَاقَكُمَا. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالْإِمَامُ أَحْمَدُ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)^(١):

نوعەیمی کۆپی مەسعوودی ئەشجەعی (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: کات‌ی پی‌غه‌مبەر (دروودی خودای لەسەربێ) نامەکە‌ی موسەیلەمە‌ی کە‌ذ‌ابی دروژنی خویندە‌وه، ب‌و خ‌ۆم گویم ئی ب‌وو بە دوو فرستادەکە‌ی موسەیلەمە‌ی فەرموو: ئە‌ی ئی‌وه دە‌لێن چی؟ گوتیان: ئە‌و چی دە‌لێ ئیمەیش هەروا دە‌لێن و باوە‌رمان بە داواکە‌ی هەیه!

فەرمووی (دروودی خودای لەسەربێ): ئە‌دی بە خودا رابەرو فرستادە ناکۆژری ئە‌گینا لە گە‌ردنی هەردوکتان دە‌دا (د/ئە - رە‌زای خودایان ئی بێ).

^(١) سکت عن درجته الشارح.

۷۹) سیخوړو خه‌فی ده‌کوژری: (الjasوس یقتل)

۴۵۶۱- عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْرَعِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: أَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَيْنٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَهُوَ فِي سَفَرٍ، فَجَلَسَ مَعَ أَصْحَابِهِ يَتَحَدَّثُ ثُمَّ انْفَلَتَ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): اظْلُبُوهُ فَأَقْتُلُوهُ قَالَ: فُقْتِلَهُ فَنُفِّلَنِي سَلْبَهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ^(۱):

سه‌له‌مه‌ی کوړی نه‌کوهد (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: له‌ سه‌فه‌ریکا سیخوړیکی بته‌رسته‌کان بو‌ خه‌فییه‌تی هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سربین) و له‌گه‌ل یارانیا دانیشته‌ و ده‌موو دووی تاقی کردنه‌وه‌ و له‌ ناکاویکا خوی دزییه‌وه‌ و فرته‌ی ئی کرد! چه‌رته‌ (درویدی خودای له‌سربین) فه‌رمووی: ئاده‌ی بگه‌رین بو‌ی و بیکوژن سه‌له‌مه‌ فه‌رمووی: من خوّم دو‌زیمه‌وه‌ و کوشتم، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سربین) که‌لوپه‌له‌که‌ی جاسووسه‌که‌ی به‌ به‌خشیش دا به‌خوّم (ب/د).

۴۵۶۲- عَنْ فُرَاتِ بْنِ حَيَّانٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَرَ بِقَتْلِهِ (وَكَانَ عِنْدُنَا ذَمِيًّا لَمْ يُسْلَمْ بَعْدَ - الْمَرْجَمِ) وَكَانَ عَيْنًا لِأَبِي سَفْيَانَ، وَكَانَ حَلِيفًا لِرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَمَرَّ بِحَلَقَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَالَ: إِنِّي مُسْلِمٌ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ يَقُولُ إِنِّي مُسْلِمٌ، فَقَالَ: إِنَّ مِنْكُمْ رَجُلًا لَا تُكَلِّمُهُمْ إِلَى إِعَانَتِهِمْ مِنْهُمْ فُرَاتُ بْنُ حَيَّانٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَاحِدٌ^(۲):

فوراتی کوړی چه‌ییان (ره‌زای خودای ئی بئ) فه‌رمووی: هیشتا په‌یماندار بووم، ئیسلام نه‌بووبووم، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سربین) فه‌رمانی ده‌رکرد بو‌ کوشتم، فورات له‌وه‌وبه‌ر خه‌فییه‌ی نه‌بو سوفیان ده‌بی، سویند خواری پیاوړیکیش ده‌بی له‌ یاریده‌ ده‌ران (ئه‌نصار)، گوته‌ی: جا له‌کن کوړیکی یاریده‌ده‌رانه‌وه‌ رته‌ بووم گوتم: من موسولمانم ئیتر بو‌ ده‌مکوژن، پیاوړیکی

^(۱) بخاری. جهاد: ۲۰۵۱. تجرید/ ۲ / ۳۶۷ رقم: ۱۲۴۴ = ۳۰۵۱ = مسلم جهاد وسیر: استحقاق القاتل

سلب القتیل/ ۱۷۵۴ (هامش).

^(۲) سکت عن درجته‌ الشارح.

یاریده‌ده‌ریش گوتی: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! ده‌لئ: من موسولمانم، فه‌رموی (دروودی خودای له‌سه‌ربین) هه‌ندی پیاوتان له‌ناودا هه‌یه هه‌واله‌ی دینی خویانیان ناکه‌ین و هه‌ر به‌وه‌نده که به‌دهم بلئ من موسولمانم بپوای پی ناکه‌ین، مه‌گه‌ر شایه‌ت و به‌لگه‌ی هه‌بن، یه‌کئ له‌وانه ئه‌م فوراتی کوپی هه‌ییانه‌یه! (د/ئه‌حمه‌د) هه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ربین) وازی ئی هیئا له‌دواییدا فورات موسولمانیکی زۆر جوانی ئی ده‌رچوو.

٨٠) خه‌فی ناردن په‌سه‌نده: (بعث العیون مطلوب)

٤٥٦٣- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بُسَيْسَةَ عَيْنًا يَنْظُرُ مَا فَعَلَتْ عَيْرُ أَبِي سُفْيَانَ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ^(١):

ئه‌نه‌س (خودای ئی وازی بن) فه‌رموی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربین) بوسه‌یسه‌ی (به‌خه‌فیتی) نارد، تا هه‌والی کاروانه‌که‌ی ئه‌بو سوفیانی بو بزانی. (د- سند صالح).

٤٥٦٤- → (ب- ه- ١٠- ٧٩ف- ٢+١)^(٢).

٨١) ده‌رکردنی ناموسولمانان له‌ دوورگه‌ی عه‌ره‌ب

إخراج الکفار من جزيرة العرب

٤٥٦٥- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا قَالَ: يَوْمَ الْخَمِيسِ وَمَا يَوْمُ الْخَمِيسِ، ثُمَّ بَكَى حَتَّى خَضَبَ دَمْعُهُ الْحَصْبَاءَ، فَقَالَ: اشْتَدَّ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَجَعُهُ يَوْمَ الْخَمِيسِ، فَقَالَ: ائْتُونِي بِكِتَابٍ أَكْتُبُ لَكُمْ كِتَابًا لَنْ تُضِلُّوا بَعْدَهُ أَبَدًا، فَتَنَازَعُوا وَلَا يَنْبَغِي عِنْدَ نَبِيِّ تَنَازُعٍ، فَقَالُوا: هَجَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: دَعُونِي فَإِلَّذَى أَنَا فِيهِ خَيْرٌ مِمَّا تَدْعُونِي إِلَيْهِ، وَأَوْصَى عِنْدَ مَوْتِهِ بِثَلَاثٍ: أَخْرِجُوا الْمُشْرِكِينَ مِنْ جَزِيرَةِ الْعَرَبِ، وَأَجِيزُوا الْوَفْدَ بِخَوِ مَا كُنْتُ أُجِيزُهُمْ، وَكَسَيْتُ الثَّالِثَةَ. رَوَاهُ الثَّالِثَةُ^(١):

^(١) رواه أبو داود بسند صالح (شرحه).

^(٢) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ١٠ رقم: / ٣٣١٢ و رقم: / ٢ / ٣٣١٣.

^(١) بخاري. جزية: ٣١٦٨.

ئیبینو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) فه‌رمووی: ئای له‌و روژی پینج شه‌ممیه چی روژی بوو! قسه‌ گێڤه‌وه‌ گوتی: ئیبینو عه‌بباس زۆرگیا هه‌تا به‌ فرمیسک زیخ و چه‌وی ته‌پرکرد، ئه‌وجا فه‌رمووی: له‌ روژی پینج شه‌ممه‌دا نه‌خۆشینه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) ته‌واو که‌شه‌نگ بوو، فه‌رمووی: نامه‌یه‌کم بۆ بیئن، هه‌تا نامه‌یه‌کتان بۆ بنووسم، ئیتر له‌پاش ئه‌و نامه‌یه‌ هه‌تا هه‌تایه‌ریگه‌ی راست وون ناکه‌ن و سه‌رتان ئی ناشیوی! به‌لام یاران له‌ناو خۆيانا بوو به‌هه‌رایان، خزمه‌تی پیغه‌مبه‌رانیش شوینی مشتومڕو بگه‌رو به‌رده‌و هه‌راو هوریا نییه‌و شتی وا نابێ له‌ خزمه‌تی ئه‌واندا روو بدا، ئه‌وه‌بوو هه‌ندی که‌س گوتیان: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) ده‌پرسکینی! هه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) فه‌رمووی: که‌واي ئی هات لیم گه‌رین با خه‌ریکی حالێ خۆم بم و خۆم ئاماده‌ بکه‌م بۆ شادبوون به‌ خزمه‌تی په‌روه‌ردگارم ئه‌م حاله‌ی خۆم گه‌ ئی باشترو چاکتره‌ له‌مه‌ی که‌ ئیوه‌ له‌ منتان ده‌وی! فه‌رمووی: هه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) له‌کاتی مردنیدا سێ راسپیڤری موسولمانانی کرد: فه‌رمووی (دروودی خودای له‌سه‌ربئ): فره‌ خواکان له‌ دوورگه‌ی عه‌ره‌ب ده‌رکه‌ن و وه‌ک خۆم به‌جوانی نوینه‌ر به‌پێ بکه‌ن.. گوتی: راسپیڤری سیه‌هه‌میانم له‌یاد نه‌ماوه‌ (ش/د) → (ب- ه- ٧٠- ٧١- ٧٢- ٧٣- ٧٤- ٧٥- ٧٦- ٧٧- ٧٨- ٧٩- ٨٠- ٨١- ٨٢- ٨٣- ٨٤- ٨٥- ٨٦- ٨٧- ٨٨- ٨٩- ٩٠- ٩١- ٩٢- ٩٣- ٩٤- ٩٥- ٩٦- ٩٧- ٩٨- ٩٩- ١٠٠).

٤٥٦٦- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رضي الله عنه) قَالَ: بَيَّتْنَا نَحْنُ فِي الْمَسْجِدِ خَرَجَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: اطْلُقُوا إِلَيَّ يَهُودَ فَخَرَجْنَا حَتَّى جِئْنَا الْمَذْرَاسَ فَقَالَ: أَسْلِمُوا تَسْلَمُوا وَاعْلَمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُجْلِيَكُمْ مِنْ هَذِهِ الْأَرْضِ فَمَنْ يَجِدْ مِنْكُمْ بِمَالِهِ شَيْئًا فَلْيَبِعْهُ، وَإِلَّا فَاغْلَمُوا أَنَّ الْأَرْضَ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ وَ أَبُو دَاوُدَ^(٢):

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: جارێ له‌ مزگه‌وت بووین هه‌زرت (دروودی خودای له‌سه‌ربئ) هات بۆ ناومان و فه‌رمووی: ئاده‌ی با بپوین، بۆلای جووله‌که‌کان جا له‌ خزمه‌تیا رویشتین و چووینه‌ مالی مالومه‌که‌یان،

(٢) بخاري. جزية: ٣٦٨. مسلم. مغازي: ٤٥٦٦. أبو داود. خراج: ٣٠٠٣.

خەزىرەت (درودى خۇداى لەسەرىن) فەرموۋى: ئەى كۆمەلەى جوولەكە موسولمان بىن سەر ئاسوودەو سەلامەت دەبن، بشزانن كە ئەم خاكە ھى خۇداو پىغەمبەرى ئەوہو مافى ئىۋەى پىۋە نىيە من دەمەۋى ئەم ولاتەتان پى چۆل بكام، لەبەرئەوہ ئەگەر مالى، شتىكتان ھەيە ساخى بكامەوہو بىفرۇشن و بە خۇشى بپۇن و ئىرە چۆل كەن و سەرى خۇتان بە لايەكا دەر كەن! ئەگىنا باش باش لىتان روون بى كە ئەم ولاتە خاكى خۇداو پىغەمبەرى خۇدايە و فېرى ئىۋەى بە سەرەوہ نىيە و ئەگەر بە خۇشى خۇتان نەپۇن بە زەبرى شىرو تىر پىتان چۆل دەكام و ئەوسا تەواو حالتان شېر دەبى (ب/م/د).

۴۵۶۷- → (ب- ۵- - ۷۰ل- ۲۴۹ف- ۶+ ۷+ ۸) (۱) (۳).

(۱) كاتى نووسىنى ئەم فەرموودانە:

ھىجاز جەمەى دىن لەم نامەردانە
فەرتەنەيىن وا سەك خاۋەنى خۇى
نەناسىن ھاكا سەرى ھەلدا بۇى
لەنەتى خۇداو فرىشتە و خۇمان
لەو كەسانە بىن ھىنايان بۇمان ،
پاشاى خۇپەرست زانائى چاۋ لە دەست
بۇ دۇژمن بوۋنە كۈتەك و داردەست
قەبرى پىغەمبەر كەبەيى نازدار
دەفرۇشن لەبۇ نارەق و قورار
كەلى نىسلەيش بەيدەس كراۋە
بە دەستى دۇستى پابەس كراۋە ،
تەسلىم بە دەستى ناكەس كراۋە
ھىچ كارۋ بارى بە دەس نەماۋە
وەك كەۋ لە ناخى قەفەس كراۋە
رېگەى باى بالى بەرەس كراۋە

۸۲) نازاردان و جهوساندنه‌وی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهری)

له‌لایه‌نی ناموسولمانه‌کانه‌وه

اضطهاد المشركين للنبي (صلى الله عليه وسلم)

۴۵۶۸- عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَيَّتَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يُصَلِّي عِنْدَ الْكَعْبَةِ وَأَبُو جَهْلٍ وَأَصْحَابٌ لَهُ جُلُوسٌ وَقَدْ نُحِرَتْ جَزُورٌ بِالْأَمْسِ فَقَالَ أَبُو جَهْلٍ: أَيُّكُمْ يَقُومُ إِلَى سَلَا جَزُورِ بَنِي فَلَانٍ فَيَأْخُذُهُ فَيَضَعُهُ فِي كَيْفِي مُحَمَّدٍ إِذَا سَجَدَ فَاتَّبَعْتُ أَشَقَى الْقَوْمِ فَأَخَذَهُ فَلَمَّا سَجَدَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَضَعَهُ بَيْنَ كَتِفَيْهِ، قَالَ: فَاسْتَضَحَّكُوا وَجَعَلَ بَعْضُهُمْ يَمِيلُ عَلَى بَعْضٍ وَأَنَا قَائِمٌ أَنْظُرُ لَوْ كَانَتْ لِي مَنَعَةٌ لَطَرَحْتُهُ عَنْ ظَهْرِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ سَاجِدٌ مَا يَرْفَعُ رَأْسَهُ، انْطَلَقَ إِنْسَانٌ فَأَخْبَرَ فَاطِمَةَ فَجَاءَتْ وَهِيَ جُوزِيَّةٌ فَطَرَحْتُهُ عَنْهُ ثُمَّ أَقْبَلَتْ عَلَيْهِمْ تَشْتِمُهُمْ، فَلَمَّا قَضَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) صَلَاتَهُ رَفَعَ صَوْتَهُ، ثُمَّ دَعَا عَلَيْهِمْ، وَكَانَ إِذَا دَعَا ثَلَاكًا وَإِذَا سَأَلَ سَأَلَ ثَلَاكًا، ثُمَّ قَالَ: اللَّهُمَّ عَلَيْكَ يَا أَبَى جَهْلٍ بَنِي هِشَامٍ وَعُتْبَةَ بَنِي رَبِيعَةَ وَشَيْبَةَ بَنِي رَبِيعَةَ وَالْوَلِيدَ بَنِي عُقْبَةَ وَأُمَيَّةَ بَنِي خَلْفٍ وَعُقْبَةَ بَنِي أَبِي مُعَيْطٍ، وَذَكَرَ السَّابِعَ وَلَمْ أَحْفَظْهُ فَوَالَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِالْحَقِّ لَقَدْ رَأَيْتُ الَّذِينَ سَمَّاهُمْ صَرَغَى يَوْمَ بَذْرِ، ثُمَّ سَحَبُوا إِلَى الْقَلِيبِ قَلِيبَ بَذْرِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۱):

ئيبنو مه‌سعوود (خودای ئی‌رازی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهری) جاری له‌لای که‌عبه‌ نویشی ده‌کرد، ئه‌بو جه‌هل و چه‌ند هاو‌پ‌یه‌کی له‌وی دانیشتبوون، روژی پیشوو تریش وشتی سهر‌پ‌را بوو ئه‌بو جه‌هل گوئی: کامتان ده‌چی پ‌رزانگی ئه‌و وشت‌ره سهر‌پ‌راوه که‌ دوینی ئه‌و ماله سهر‌یان بریوه، کاتی که‌ موجه‌مه‌د سهر‌ داده‌نی له‌ کو‌پ‌نووشدا ئه‌و پ‌رزانگه له‌سهر‌ بوته‌قه‌ی ملی دابنی، به‌دترین که‌سی کو‌مه‌له‌که‌ ده‌رپه‌ری و چوو پ‌رزانگه‌که‌ی هی‌نا و کاتی پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سهری) کو‌پ‌نووشی برد له‌ناو

^(۲) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۷۰ رقم: ۶ / ۲۵۶۲ ورقم: ۷ / ۲۵۶۴ ورقم: ۸ / ۲۵۶۵.

^(۱) تجريد البخاري / ۱ / ۱۹۰ رقم: ۱۷۲ = ۲۴۰ ، ۲۹۲۴ ، ۵۲۰ ، ۲۱۸۵ ، ۳۶۶۰ ، ۳۸۵۴ ، ۳۹۶۰ . مسلم.

شانیدا داینا گوتی: ئیتر کردیان به فشه و پیکه‌نین و لال و پال که وتن به‌سه‌ر یه‌کتردا! منیش هر سه‌یرم ده‌کردو ده‌سه‌لاتی هیچیشم نه‌بوو ئه‌گینا پرزانگه‌که‌م له‌سه‌ر پشتی فیه‌ ده‌دا، چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سه‌ری) له‌سه‌ر ئه‌و حاله‌ له‌ سه‌جده‌دا مایه‌وه‌و سه‌ری هه‌ل نه‌بری، تا مروقی چوو به‌ فاتیمه‌ی گوت، فاتیمه‌ ئه‌وکاته‌ منالکار بوو، که‌ هات فیری داو ده‌ستی کرد به‌ جنیودان پییان، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ری) کاتی نویره‌که‌ی ته‌واو کرد ده‌نگی هه‌ل‌بری و نزای شه‌ری ئی کردن، ده‌ستووری چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سه‌ری) وابوو که‌ نزایه‌کی ده‌کرد سی جار نزاکی دووباره‌ ده‌کرده‌وه‌، که‌شتیکیشی له‌ خودا داوا ده‌کرد سی جار داوا کردنه‌که‌ی دووباره‌ ده‌کرده‌وه‌. جا چه‌زهرت (درویدی خودای له‌سه‌ری) سی جار له‌سه‌ر یه‌ک به‌ ده‌نگی به‌رز فهرمووی: خودایه‌! قوره‌یشم هه‌واله‌ی قین و قاری تو کرد! ئه‌وانیش که‌ گویان له‌مه‌ بوو له‌ پیکه‌نین که‌ وتن و زور له‌ نزاو سکاڵاکه‌ی ترسان، دوا ئه‌وه‌ فهرمووی: خودایه‌! ئه‌م زه‌لامانه‌م هه‌واله‌ به‌خشم و قاری تو کرد: ئه‌بو جه‌هلی کوپی هیشام و عوتبه‌ی کوپی ره‌بیعه‌ و شه‌یبه‌ی کوپی ره‌بیعه‌ و وه‌لیدی کوپی عوقبه‌ و ئومه‌ییه‌ی کوپی خه‌له‌ف و عوقبه‌ی کوپی ئه‌بو موعه‌یط.. فهرمووی: ئه‌و چه‌وته‌میشی ژمارد به‌لام من ناوی چه‌وته‌میانم له‌به‌ر نه‌ماوه‌ چه‌وته‌م عه‌ماره‌ی کوپی وه‌لید بوو ده‌ی به‌و خودایه‌ی که‌ به‌حه‌ق پیغه‌مبه‌ری ره‌وانه‌ کردوه‌ ئه‌و به‌دبه‌ختانه‌ی که‌ پیغه‌مبه‌ر یه‌که‌ یه‌که‌ ناوی هینان و ئه‌و نزای شه‌ری ئی کردن به‌ چاوی خۆم چاوم پییان که‌وت له‌ روژی به‌دردا کوژرابوون، له‌ ئه‌نجاما که‌ لاکه‌کانیان به‌ کیش کردن و توو‌ریان دانه‌ ناو بیره‌که‌ی به‌دره‌وه‌! (ش).

٤٥٦٩- → ئه‌م فهرمووده‌یه‌ له‌ سه‌ره‌تای سووره‌تی مؤمنینه‌وه‌ رابوورد: یه‌که‌م فهرمووده‌که‌ ده‌فهرمووی: (بَيْنَمَا رَسُولُ اللَّهِ يُصَلِّي بِغَنَاءِ الْكُفَّةِ)^(٢).

(٢) تقدم في بداية سورة المؤمن. الحديث الرقم: ١. مجلد سابق.

٤٥٧٠- عَنْ عَائِشَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا) قَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ أَتَى عَلَيْكَ يَوْمٌ أَشَدَّ مِنْ يَوْمِ أُحُدٍ فَقَالَ: لَقَدْ لَقِيتُ مِنْ قَوْمِكَ وَكَانَ أَشَدُّ مَا لَقِيتُ مِنْهُمْ يَوْمَ الْعَقَبَةِ إِذْ عَرَضْتُ نَفْسِي عَلَى ابْنِ عَبْدِ يَالِيلَ بْنِ عَبْدِ كَلَالٍ فَلَمْ يُجِنِّبْنِي إِلَى مَا أَرَدْتُ فَأُتِلَقْتُ وَأَنَا مَهْمُومٌ عَلَى وَجْهِ فَلَمْ أَسْتَفِقْ إِلَّا وَأَنَا بِقَرْنِ الثَّعَالِبِ فَرَفَعْتُ رَأْسِي فَإِذَا أَنَا بِسَحَابَةٍ قَدْ أَظْلَنَتْنِي فَتَطَرْتُ فَإِذَا فِيهَا جَبْرِيلُ فَنَادَانِي فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَمَا رَدُّوا عَلَيْكَ، وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكُ الْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ، قَالَ: فَنَادَانِي مَلَكُ الْجِبَالِ وَسَلَّمْ عَلَيَّ ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ وَأَنَا مَلَكُ الْجِبَالِ وَقَدْ بَعَثَنِي رَبُّكَ إِلَيْكَ لِتَأْمُرَنِي بِأَمْرِكَ فَمَا شِئْتَ إِنْ شِئْتَ أَنْ أَطِيقَ عَلَيْهِمُ الْأَخَشِيِّينَ، فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ وَخَدَهُ لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(٣).

عائیشه (رهزای خودای نبی) ده‌فهرموئ: عه‌رزى حه‌زده‌تم کرد: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! هیچ روژیکت به‌سه‌ردا هاتووه که له روژى ئوحوود سه‌ختتر بئ؟ فهرموئ: له‌م هوژه‌ی تووه “تووشی ده‌ردی سه‌ری و ئیش و ئازاریکی ئیجگار زور بووم، به‌ تایبه‌تی له‌ روژه‌که‌ی عه‌قه‌به‌دا ته‌واو سه‌خله‌تیان کردم، مه‌به‌ستم ئه‌و روژه‌یه‌ که له‌ عه‌قه‌به‌ی مینادا خووم پی‌ش که‌شی عه‌بدو یالیلی برای عه‌بدو کولال کردو له‌ پاشا چووم بو لایان بو طائیف، له‌ویش دیسان داوام له‌ خووی و له‌ هوژی ته‌قیف کرد که ئیسلام ببن و ببن به‌ پشت و په‌نای ئیسلام به‌لام مرازمیان نه‌دا^(١) ئیتر منیش (به‌ خه‌مباری) که‌وتمه‌ ری و به‌بئ ئاگا ریگه‌م گرت‌ه به‌رو رویشتم، کاتئ هوشم هاته‌وه و به‌ ئاگا هاته‌وه ته‌ماشام کرد وام له‌ قه‌رنولته‌عالیب، که‌ سه‌رم هه‌لپری ته‌ماشام کرد وا په‌له‌یین هه‌ور به‌پا سه‌رمه‌وه وه‌ستاوه بووه‌به‌ سیبه‌ر بووم، که‌ سه‌رنجم دا جو‌برائیل له‌

^(٣) تجرید البخاری=مختصر صحیح البخاری/٣/٤٣٤ رقم: ١٣٠٣، ٣٢٣١، ٧٣٨٩. مسلم. مغازی: ٤٦٢٩.

^(١) له‌ فۆلكولۆری کوردیدا ده‌ئ:

(خوا مرازم بدا) باخم به‌ربیتن

خۆت شووبک‌ه‌ی به‌خۆم، براک‌ه‌ت ژن بیتن (وه‌رگێر)

ناویا بینی، جو برائیل بانگی کردم و فەرمووی: یەزدانی هیژاو سەرورەر ئاگای ئی بوو کە ھۆزەکەت چییان پی گوتیت و چۆنیان وەلام دایتەو، ئەو فریشتەیی کیوانی بو ناردوویت، چی فەرمانیکت ھەبە پیی بفەرموو، چۆن تو ھەزەدەکی ئاویان ئی دەکا، جا فریشتەیی کیوانیش بانگی کردم و سلاوی ئی کردم و فەرمووی: ئەو موحەممەد! خوا گوئی ئی بوو کە ھۆزەکەت چۆن بە ناشیرینی وەلامیان دایتەو، ئەو من فریشتەیی سەرکاری سەر چیاکانم و ھەموو کیو چیاکان بە دەستی من، ئەگەر ئارەزوو دەکی ھەردوو کیو کە تەبەخ دەکەم بە سەریاندا، کیوی ئەبو قوبەیس و کیوی قەیقوعان کە شاری مەککە دەکەوێتە نیوانیانەو دەدەم بە یەکا! ھەزەت دەفەرموئ: خەیر! چونکە من ئومید دەکەم کە خوا لە پەشتی ئەمانە نەوہی بختەو کە ئەوان خودا بپەرستن و بە تاک و تەنیای بزائن و ھیچ ھاوبەشی بو دانەنین! (ش).

۴۵۷۱- تەماشای یەکەم فەرموودەیی سوورەتی موئمین بکە^(۴).

۸۳) باسی ھەوتەم: باسی غەزوات

الباب السابع: في الغزوات

۴۵۷۲- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: خَيْرُ الصَّحَابَةِ أَرْبَعَةٌ وَخَيْرُ السَّرَايَا أَرْبَعُمَائَةٍ، وَخَيْرُ الْجُيُوشِ أَرْبَعَةُ آلَافٍ وَلَكِنْ يُغْلَبُ اثْنَا عَشَرَ أَلْفًا مِنْ قَلَّةٍ. رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ وَالتِّرْمِذِيُّ^(۵):

ئەبنو عەبباس (رەزای خودایان ئی بن) فەرمووی: پیغەمبەری خودا فەرمووی (دروودی خودای لەسەربن): باشترین دەستە ھاوپی ئەوہیە کە چوار کەس بن، باشترین لق (سەرییە) ئەوہیە کە چوار سەد کەس بن، باشترین سوپا ئەوہیە کە چوار

^(۴) راجع الحديث الأول من سورة المؤمن. مجلد سابع.

^(۵) بسند حسن (شرحه).

ههزار کهس بن، ژمارهی سوپاش که گه‌یشته دوازده ههزار ئیتر له‌به‌ر که‌می نابەزین ئه‌گه‌ر به‌زین له‌به‌ر که‌می نییه له‌به‌ر شتیکی تره (د/ت- س/ح).

٤٥٧٣- عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ قَالَ: لَقِيتُ زَيْدَ بْنِ أَرْقَمَ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) فَقُلْتُ لَهُ: كَمْ غَزَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)؟ قَالَ: سَبْعَ عَشْرَةَ، فَقُلْتُ: كَمْ غَزَوْتَ مَعَهُ؟ قَالَ: سَبْعَ عَشْرَةَ، فَقُلْتُ: فَمَا أَوَّلُ غَزْوَةٍ غَزَاهَا؟ قَالَ: ذَاتُ الْعُسَيْرِ أَوِ الْعُسَيْرِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ وَابْنُ خَرِيقٍ وَالتِّرْمِذِيُّ (٢).

ئهبو ئیسحاق فه‌رمووی: تووشی زهیدی کۆپی ئه‌رقه‌م بووم (خودای ئی رازی بن) عه‌رم کرد: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ربن) چهند غه‌زای کردووه؟ فه‌رمووی: نۆزده غه‌زا، گوتم: له‌ چهند غه‌زایانا تو له‌گه‌لیا بووی؟ فه‌رمووی: له‌ حه‌قده غه‌زایاندا گوتم: کامه‌یان یه‌که‌م غه‌زای بوو؟ فه‌رمووی: غه‌زای ذاتولعوسه‌یر، یا فه‌رمووی: غه‌زای ذاتولعوشه‌یر (ش/ت).

٤٥٧٤- وَقَالَ بُرَيْدَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): غَزَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَبْعَ عَشْرَةَ غَزْوَةً قَاتِلٌ فِي ثَمَانٍ مِنْهُنَّ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ (٣).

بو‌ره‌یده (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سه‌ربن) نۆزده غه‌زای کردووه“ به‌لام له‌ هه‌شت غه‌زایانا جه‌نگی کردووه (م).

(٨٤) غه‌زای به‌در: (غزوة بدر)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُشْكُرُونَ} (١٢٣/٣).

واته: ییربکه‌نه‌وه له‌وه که به‌راستی خودای گه‌وره نه‌صره‌ت و یارمه‌تی ئیوه‌ی دا له‌ جه‌نگی به‌دردا وه‌لحال ئه‌وکاته ئیوه کۆمه‌لیکی کزو بئی نموودو بئی ژماره‌و بئی مایه‌و که‌م چه‌ک بوون، ده‌ی که‌واته ئیستا ئیوه له‌ خودا

(٢) بخاری. استسقاء: ١٠٢٣ مسلم. مغازی: ٤٦٦٩.

(٣) مسلم. مغازی: ٤٦٧٢، ٤٦٧٣.

بترسن و ھەر لە خودا بترسن و ھەر لە خودا بپارێنەو، سا بەشکوو خودای گەورە لە کۆمەلى سوپاسگوزارتان بژمىرى.

٤٥٧٥- → (ب- ٦ز- ٩ل- ١٨٢ف- ٤) (١).

٤٥٧٦- عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: شَهِدْتُ مِنَ الْمِقْدَادِ بْنِ الْأَسْوَدِ مَشْهَدًا لِأَنَّهُ أَكُونَ صَاحِبَهُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا عُدِلَ بِهِ، أَتَى النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَهُوَ يَدْعُو عَلَى الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ: لَا تَقُولُ كَمَا قَالَ قَوْمُ مُوسَى إِذْ هَبَّ أُنْتُ وَرَبُّكَ فَقَاتِلًا، وَلَكِنَّا لُقَاتِلٌ عَنْ يَمِينِكَ وَعَنْ شِمَالِكَ وَبَيْنَ يَدَيْكَ وَخَلْفَكَ، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَشْرَقَ وَجْهُهُ وَسِرَّهُ قَوْلُهُ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (٢).

ئىبنو مەسعوود (خودای ئازى بى) فەرمووی: ھەلۆستىكى مەردانەم لە مىقدادى كوپى ئەسود دىو، ھەز دەكەم كە من خاوەنى ئەو ھەلۆستە پیاوانە بوومايە، بە ھەرچى شتى كە بە بەھا گران بى و بە كىش سووك بى، جارى پىغەمبەر (درودى خودای لەسەرى) خەرىك بوو نزای شەپى لە فرەخواكان دەكرد، مىقداد ھات بەسەردا، عەرزى كرد: قوربان! ئىمە ھەك گەلى موسا ناكەين، كە بە موساىان گوت:

{فَاذْهَبْ أَنْتَ وَرَبُّكَ فَقَاتِلًا إِنْ هَا هُنَا قَاعِدُونَ - ٢٤/٥}.

واتە: ئەى موسا! ئىمە بەھىچ جوړى ناچىن بۆ غەزا بۆ سەر ئەم ھۆزە ملھورە زەبەللانە كەوان لە خاكى پىروزی بەیتولمەقدىسدا، ھەتا ئەوان لەوى بن ئىمە سەرى پیاكانەين، ئەو بۆ خۆت و خواكەت دوو بەدوو ناچن بۆ ئەم شەپەى كە خۆت دەلىی، ئىمەيش ئا لیڕەدا بۆ خۆمان دادەنیشین، دەى فەرموون بپۆن ئىمەيش والیڕەدا چاوەنوارتان دەكەين! عەرزى كرد: قوربان! حاشا ئىمە ھەلەى وا گەورە ناكەين، بەلام ئىمە لەھەر چوار لاتەو بۆت دەبین بە شوورای پۆلايين، لە راستەو، لە چەپتەو، لەبەر دەمتەو، لە پشتتەو

(١) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ٩ رقم: ٢٨٧٨.

(٢) تجريد البخاري / ٤ / ٢٤٩ رقم: ١٥٢٤ = ٣٩٥٢ ، ٤٦٠٩.

جهنگ ده‌کەین و بەری هی‌رشی دوژمن ده‌گرین، که ئەو وای فەرموو تەماشام کرد رووی پی‌غەمبەر (درویدی خودای لەسەربین) لەم قەسانە‌ی ئەم وەك گول گەشایەو و ئەو‌ه‌ی زۆر پی‌ خوش بوو! (ب).

۴۵۷۷- لەسەر باسی (اضطهاد المشركين للنبي) دا رابورد فەرموودە‌ی یەكەم. لی‌رەدا ئەمە‌ی پترە: سویندم بە یەزدانی پاك لاشە‌ی ئەمانەم لە روژی بە‌دردا بە چاوی خۆم دی لەو ناو‌ەدا لال و پال كەوتبوون، لەبەرئەو‌ه‌ی گە‌لی گەرم بوو تاوی هەتاو‌ەكە گە‌ناندبوونی و بو‌گە‌نیان کردبوو (ش)^(۳).

۴۵۷۸- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) شَاوَرَ حِينَ بَلَغَهُ إِقْبَالُ أَبِي سُفْيَانَ فَتَكَلَّمَ أَبُو بَكْرٍ فَأَعْرَضَ عَنْهُ ثُمَّ تَكَلَّمَ عُمَرُ فَأَعْرَضَ عَنْهُ فَقَامَ سَعْدُ بْنُ عُبَادَةَ فَقَالَ: إِنَّا نَأْتِيكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نُخِيضَهَا الْبَحْرَ لَأَخْضَتْنَاهَا وَلَوْ أَمَرْتَنَا أَنْ نَضْرِبَ أَكْبَادَهَا إِلَى بَرَكِ الْغِمَادِ لَفَعَلْنَا فَتَدَبَّ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) النَّاسَ فَانْطَلَقُوا حَتَّى نَزَلُوا بَذْرًا وَوَرَدَتْ عَلَيْهِمْ رَوَايَا فَرِيشٍ وَفِيهِمْ غُلَامٌ أَسْوَدٌ لَبِنِي الْحَجَّاجِ فَأَخَذَهُ أَصْحَابُ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَكَانُوا يَسْأَلُونَهُ عَنْ أَبِي سُفْيَانَ وَأَصْحَابِهِ فَيَقُولُ: مَا لِي عِلْمٌ بِأَبِي سُفْيَانَ وَلَكِنْ هَذَا أَبُو جَهْلٍ وَعُتْبَةُ وَهُيَّةُ وَأُمَيَّةُ بْنُ خَلْفٍ فَإِذَا قَالَ ذَلِكَ ضَرَبُوهُ، فَقَالَ: نَعَمْ أَنَا أَخْبَرْتُكُمْ هَذَا أَبُو سُفْيَانَ. فَإِذَا تَرَكُوهُ فَسَأَلُوهُ قَالَ: مَا لِي عِلْمٌ بِهِ وَلَكِنْ هَذَا أَبُو جَهْلٍ وَعُتْبَةُ وَأُمَيَّةُ فِي النَّاسِ فَإِذَا قَالَ هَذَا أَيْضًا ضَرَبُوهُ، وَرَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَائِمٌ يُصَلِّي فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ انْصَرَفَ قَالَ: وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَضْرِبُوهُ إِذَا صَدَقْتُكُمْ وَتَرَكُوهُ إِذَا كَذَبْتُكُمْ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): هَذَا مَصْرَعُ فُلَانٍ وَيَضَعُ يَدَهُ عَلَى الْأَرْضِ هَا هُنَا وَهَا هُنَا، قَالَ: فَمَا مَاطَ أَحَدُهُمْ عَنْ مَوْضِعٍ يَدِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)^(۴).

ئەنەس (خۆش‌نوو‌دی خودای ئی‌بن) فەرموو‌ی: کات‌ی پی‌غەمبەر (درویدی خودای لەسەربین) ژنەوتی کەوا ئەبو سوفيان، بە زەوار‌ی‌کی گەورە‌ی بازەرگانییەو‌ە لە

(۳) تقدم في بحث اضطهاد المشركين للنبي (صلى عليه وسلم) الحديث الأول.

(۴) مسلم. مغازي: ۴۵۹۷.

شامهوه دهگه پیتهوه بۆ مهککه، پرس و راویژری به یارانی کرد، ئایا برۆین بۆیان یانا، له پێشدا ئه‌بو به‌کر قسه‌ی فهرموو، وه‌ی پێغه‌مبهر (بروودی خودای له‌سهرین) به‌ قسه‌که‌ی ئه‌و قنیاتی نه‌کرد، دوائه‌و عومه‌ر قسه‌ی فهرموو، دیسان به‌ قسه‌ی ئه‌ویش فهرامۆشی بۆ نه‌هات، جا سه‌عدی کوپی عوباده‌هه‌لسایه‌وه فهرمووی: قوربان! ئه‌ی پێغه‌مبهری خودا! دیاره‌“ رووی ده‌مت له‌ ئیمه‌یه‌و له‌م راویژه‌ مه‌به‌ستت ئه‌وه‌یه‌ ده‌موودووی ئیمه‌ تا‌قی بکه‌یته‌وه، ده‌ی به‌وه‌که‌سه‌ که‌ گیانی منی وا له‌ده‌سا ئه‌گه‌ر تۆ بفهرمووی که‌ به‌ولاخه‌کانمانه‌وه‌ تاو بده‌ینه‌ ناو نی‌رینه‌ی ئاوی ده‌ریا به‌بێ چه‌ندو چون تاو بده‌ینه‌ ناوی و مادام فهرمانی تۆی له‌سهر بێ کۆ له‌ هیچ ناکه‌ینه‌وه، یا ئه‌گه‌ر تۆ بفهرمووی که‌ هه‌تا بنعیز، یا هه‌تا بنی دنیا ماین و ئه‌سپ و ولاخه‌کانمان به‌ دوا‌ی دوژمندا غاربده‌ین، ئه‌وا به‌بێ سیی و دووکردن به‌ چوارناله‌ تا ئه‌وێ غاریان ده‌ده‌ین و به‌بێ په‌روا دوژمن له‌هه‌ر کوێ بێ ده‌چینه‌ ویزه‌ی، بزانه‌ ئیمه‌ سه‌رمان له‌ ریتایه‌! ئه‌ی پێغه‌مبهری خودا! ئه‌ی خوشه‌ویست! دڵ له‌ دڵ نه‌ده‌ی، له‌تۆ فهرمان و له‌ ئیمه‌ به‌جیه‌ینان! گو‌تی: ئیتیر پێغه‌مبهر (بروودی خودای له‌سهرین) تیزری کردینه‌وه‌ و تیزی کردین، هه‌تا که‌وتینه‌ ری و رویشتین هه‌تا له‌شکره‌که‌مان گه‌یشته‌ به‌درو له‌وێ لایاندا، له‌وێ ئا و کیشه‌کانی قورده‌یش هاتن بۆ ئا و بردن، خولا‌میکی ره‌شیان تیا‌بوو هی خیل‌ی به‌نی حه‌ججاج بوو، هاو‌ریکانی پێغه‌مبهر (بروودی خودای له‌سهرین) گرتیان و پرسیا‌ری ئه‌بو سوفیان و کاروانه‌که‌یان لێ کرد، گو‌تی: ئاگام له‌ ئه‌بو سوفیان نی‌یه‌، به‌لام ئا ئه‌وه‌ ئه‌بو جه‌هل و عوتبه‌ و شه‌یبه‌ و ئومه‌یه‌ی کوپی خه‌له‌فه‌ له‌گه‌ڵ خه‌لکیکی زۆردا هاتوون بۆ جه‌نگ له‌ گه‌لتانا، که‌وا‌ی ده‌گوت، له‌وان وابوو که‌ ده‌یه‌وێ چه‌واشه‌یان بکا، له‌به‌رئه‌وه‌ ده‌ستیان کرد به‌ لێدانی، ئه‌ویش له‌تاواندا ده‌یگوت: باشه‌ راستتان پێ ده‌لیم ئه‌وه‌ ئه‌بو سوفیانه‌، به‌لام که‌ وازیان لێ هینا و لێیان ده‌پرسییه‌وه‌ هه‌مان قسه‌ی پێشووی خۆی دووباره‌ ده‌کرده‌وه‌، ئیتیر هه‌روه‌ها، له‌و کاته‌دا پێغه‌مبهر (بروودی خودای له‌سهرین) راوه‌ستا‌بوو نو‌یژری ده‌کرد، که‌ چاوی به‌م حا‌له‌ که‌وت سلا‌وی نو‌یژه‌که‌ی دایه‌وه‌ و فهرمو‌ی: به‌و که‌سه‌ که‌ گیانی منی به‌ده‌سه‌، که‌

یهزدانی مهزنه، ئەم خولامه که قسهی راستان بۆدهکا، ئیوه لیی دهن و که درویشان بۆ دهکا وازی ئی دینن له پاشا فهرمووی (دروودی خودای لهسهرین): ئەمه شوینی کوشتنی فیساره کهسیانه و ئەوهیش شوینی ئەوه و ئەوهی تریانه چهزهرت (دروودی خودای لهسهرین) به دهستی لهسهر رووی عهردهکه لیرو لهوئ جیگهی توپینی یه که بهیهکی ئەو توپیوانهی دیاری کرد، ئەههس فهرمووی: هیچ کامیکیان لهو شوینهی که پیغهمبهر (دروودی خودای لهسهرین) دهستی لهسهر دانا و دیاری کرد بۆ جیی کوژانیان ههلیان نهباردو ههرکهسهیان له جیگهی دیاری کراوی خویدا کوژا! (م).

٤٥٧٩- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَيْنَمَا رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ يَوْمَئِذٍ يَشْتَدُّ فِي أَثَرِ رَجُلٍ مِنَ الْمُشْرِكِينَ أَمَامَهُ إِذْ سَمِعَ ضَرْبَةً بِالسُّوْطِ فَوَقَّهَ وَصَوَّتَ الْفَارِسُ يَقُولُ: أَقْدِمْ حَيْزُومُ، فَنَظَرَ إِلَى الْمُشْرِكِ فَخَرُّ مُسْتَلْقِيًا فَنَظَرَ إِلَيْهِ فَإِذَا هُوَ قَدْ خُطِمَ أُنْفُهُ وَشَقَّ وَجْهُهُ كَضَرْبَةِ السُّوْطِ فَأَخْضَرَ ذَلِكَ أَجْمَعُ، فَجَاءَ الْأَنْصَارِيُّ، فَحَدَّثَ بِذَلِكَ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: صَدَقْتَ، ذَلِكَ مِنْ مَدَدِ السَّمَاءِ الثَّالِثَةِ، فَفَتَّلُوا يَوْمَئِذٍ سَبْعِينَ وَأَسْرَوْا سَبْعِينَ. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ^(٥):

عهبدوللای کورێ عهعباس، که بهناو بانگه به ئیبنو عهعباس، که ههق ئاموزای پیغهمبهره (دروودی خودا لهسهر پیغهمبهرو رهزای خودا لهوان بن) دهفهرموئ: له روژی بهدردا پیاویکی موسولمان دهنیشیته سهه پیاویکی فرهخوا، لهوکاتهدا کهوا خهریکه راوی دهئی، لهپر له ژوور سههریهوه لهلای ئاسمانهوه شهققهی قههچێ و دهنگی تیخوپینی سواری دهبیستی که له ماینهکهی ژیری دهخوپئ که ناوی ههیزووم دهبی و یای ئی دهکا و تیئ دهخوپئ: ئەهی ههیزووم! پیشکهوه. موسولمانهکه تهماشه دهکا واکابرای بتههرست بهبی ئەوهی ئەم ههچێ ئی بکا له خویهوه به پشتا دهکهوئ و لهسهر گازههری پشت دهتلیسیتهوه و دهمرئ و سارد دهبیتهوه، که سههرنجی دهدا دهروانی و لووتی

(٥) مسلم، مغازی: ٤٥٦٣. أبو داود، جهاد: ٢٦٩٠. ترمذی، تفسیر القرآن: ٣٨١.

کابرا دابراوه و روومه تی به قەد جیگهی قەمچی فريشته که شەق بووه و جیگهی قەمچییه که به لووت و روومه تیهوه وهك خەتێ خوینی تیزاوه و شین هەلگهراوه. پیاوه موسولمانه که ئەنصاری بوو هاته خزمه تی چه زهت (دروودی خودای له سهرین) و ئەم داستانه ی عەرزى کرد، فەرمووی (دروودی خودای له سهرین): راست دهکەى! ئەو فريشته یه لهو هیزه یه که له ئاسمانی سییه مه وه هاتوون بو یارمه تی ئیوه! ئەو رۆژه موسولمانه کان چه فتا که سیان له ناموسولمانه کان کوشت و چه فتا که سیشیان ئی یه خسیر کردن (م).

٤٥٨٠- عَنْ أَبِي طَلْحَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَمَرَ يَوْمَ بَدْرٍ بِأَرْبَعَةِ وَعَشْرِينَ رَجُلًا مِنْ صَنَادِيدِ قُرَيْشٍ فَقَذَفُوا فِي طَوِيٍّ مِنْ أَطْوَاءِ بَدْرِ خَيْبٍ مُخْبِتٍ إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعَرَصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ فَلَمَّا كَانَ يَبْدُرُ الْيَوْمَ الثَّلَاثِ أَمَرَ بِرَاحِلَتِهِ فَشَدَّ عَلَيْهَا رَحْلَهَا ثُمَّ مَشَى وَاتَّبَعَهُ أَصْحَابُهُ وَقَالُوا: مَا يَنْطَلِقُ إِلَّا لِبَعْضِ حَاجَتِهِ حَتَّى قَامَ عَلَى شَفَةِ الرُّكِيِّ فَجَعَلَ يُنَادِيهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ، وَيَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ أَيْسُرْكُمْ أَلَكُمْ أَطَعْتُمُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَإِنَّا قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدْنَا رَبَّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَكُمْ رَبُّكُمْ حَقًّا فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا تُكَلِّمُ مِنْ أَجْسَادٍ لَا أَرْوَاحَ لَهَا، فَقَالَ: وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ مَا أَلْتُمْ بِأَسْمَاعٍ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَاحِدٌ^(٦):

ئەبو طه لحه (خودای ئی رازی بن) فەرمووی: پیغه مبه ر (دروودی خودای له سهرین) له رۆژی به دردا، فەرمانی فەرموو لاشە ی بیست و چوار که سیان له گه وه پیاوانی قورده یش به ردایه ناو بیرئ له بیره کانی به دره وه که به به رد هەلچنرابوو، به راستی تا بلیی بیریکی پیس وچه په ل بوو“ پیغه مبه ر (دروودی خودای له سهرین) دهستووری وابوو که خودا سه ری ده خست به سه ر هۆزیکا سئ شه و له ومه یدانه دا، له دهشتایی به ر مالا ندا ده مایه وه له غه زای به دریشدا له رۆژی سییه می زال بوونیدا فەرمانی فەرموو وشتره که یان بو کۆپان کرد،

(٦) بخاري. مغازي: ٣٩٧٦.

ئەوسا سواربوو رویشت و یارانێ شویانی کهوتن و گوتیان: ببی و نهبی بۆ کارێکی تایبهتی خۆی دهچێ، چهزهرت (دروودی خودای لهسهری) رویشت تاجووه سهر لیواری بیرهکه و لهوێ راوهستا و دهستی کرد به بانگ کردنی کافره کوژراوهکانی ناو بیرهکه و یهکه یهکه بهناوی خۆیان و بهناوی باوکیانهوه بانگی دهکردن و دهیغهرموو: ئەهێ فیساری کوپی فیسارا! ئەهێ ئەوه و ئەهێ ئەوه! ئایا پهشیمانیتان حاسل کردو ئیستا خۆزگه دهخوازن که ئەم پهندهتان به خۆتان نهدايه و له دنیا دا موسولمان ببوونایه و له فهرمانی خودا و پیغه مبهری خودا دهر نه چوونایه و ئەم روژی رهشهتان به سهر خۆتان نه هیانیه، دهی بزائن ئەهێ ئیمه له سایه ی خوداوه به ئاواتی خۆمان گهیشتهین و ئەهێ مژده و بهلینه ی که خودای خۆمان واده ی پێ دابووین دهستمان کهوت و به چاوی خۆمان دیمان، دیاره ئیوهیش به تۆله ی سهختی کاری بهدی خۆتان گهیشتهوون و ئەهێ هه ره شه و ئیش و ئازاره ی که خودا واده ی ئەوه ی پێ دابوو به چاوی خۆتان دیتان، عومهر (خودای ئاززی بێ) فهرمووی: قوربان! قسه ی چی له گه ل بێ گیاندا ده که ی فهرمووی: سویند به و که سه که رهوانی منی و له ده سا ئه وانیش وه ک ئیوه ئاوا گوێیان له م قسانه ی منه، وه لێ ئه وه نده هه یه ئه وان ناتوانن وه لام بده نه وه. (ب/ ئەحمه د).

٤٥٨١- ته ماشای فهرمووده ی بیست و شه شه می سوورته ی ئالی عیمران بکه. لیڤه دا ده فهرمووی: له م غه زایه دا ناموسولمانه کان زیانی هه فتا که سیان له ئیمه دا، له روژی غه زای به دردا پیغه مبه ر (دروودی خودای له سهری) و یارانێ زیانی سه دو چل که سیان له وان دابوو، هه فتایان دیل و هه فتایان کوژراو بوو. ئەهێ سوفیان بانگی کرد له دووره وه گوتی: ئەمروژه له جیات ی روژه که ی به در، جه نگیش دوو به ختییه و هاتو نه هاته و سه رکه وتن و ژیرکه وتن له شه ردا وه ک سه تلی سه ر بیر وایه هه رساته ی به ده ست که سیکه وه یه^(٧).

^(٧) راجع الحديث الرقم (٢٦) من تفسير سورة آل عمران من مجلد سادس.

۸۵) گه‌وره‌یی یارانی غه‌زای به‌درو ژماره‌یان چه‌ند که‌س بووه:

فضل اهل بدر و عدددهم

۴۵۸۲- عَنْ رِفَاعَةَ الزُّرْقِيِّ (رضي الله تعالى عنه) وَكَانَ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا قَالَ: جَاءَ جِبْرِيلُ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: مَا تُعَدُّونَ أَهْلَ بَدْرٍ فَيْكُمْ؟ قَالَ: مِنْ أَفْضَلِ الْمُسْلِمِينَ أَوْ كَلِمَةً نَحْوَهَا، قَالَ: وَكَذَلِكَ مَنْ شَهِدَ بَدْرًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(۱):

ریفاعه‌ی زوره‌قی (خودای ئی رازی بئ) که‌ خۆی یه‌کیک بوو له‌وانه‌ی که‌ به‌شداری غه‌زای به‌در بوو فهرمووی: جوبرائیل (درودی خودای له‌سهر بئ) هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سهر بئ) پیی فهرموو: ئیوه‌ له‌ناو خۆتانان هه‌وانه‌ی که‌ له‌ غه‌زای به‌دردا به‌شدارییان کردووو چی پایه‌یه‌کیان بو‌ داده‌نین؟ فهرمووی (درودی خودای له‌سهر بئ): له‌ ریزی هه‌ره‌ باشی موسولمانانیاں حلیب ده‌که‌ین یا چه‌زهرت فهرمایشتیکی وای فهرموو. جوبرائیلیش فهرمووی: هه‌روه‌ها ئیمه‌یش له‌ناو خۆماندا هه‌و فریشته‌یه‌ی به‌شداری کردبئ له‌م جه‌نگه‌دا له‌ ریزی فریشته‌ هه‌ره‌باشه‌کانی داده‌نین! (ب).

حه‌دیث و فهرمایشتی چه‌زهرت (درودی خودای له‌سهر بئ) وه‌کوو ئایه‌تی قورئان وایه‌، هه‌گه‌ر موسولمانئ روانی واهه‌له‌یه‌کی تیکه‌وتوو، یا خوا نه‌خواسته‌ تووشی بئ ریزییه‌که‌ بووه‌، وه‌ک هه‌وه‌ که‌وتوته‌ ژیر پی، ده‌بئ (به‌پی ته‌وانا) هه‌و هه‌له‌یه‌ راست بکاته‌وه‌، یا هه‌و بئ ریزییه‌ چاره‌سه‌ر بکا.

له‌به‌رگی چواره‌می (اقتران النیرین) ده‌که‌ی مامۆستا مه‌لا ره‌شید به‌گی باباندا له‌ لاپه‌ره‌ (۳۴۰) دا، ده‌فهرموئ: ریفاعه‌ی کوپی رافیع له‌ باوکیه‌وه‌ (رضي الله تعالى عنه) ریوایه‌ت ده‌کا، باوکی له‌ هه‌له‌ی به‌در بوو... قسه‌که‌ی مامۆستا ره‌شید (ره‌زای خودای ئی بئ) ته‌واو، به‌لام هه‌له‌یه‌کی تیا‌دایه‌ واهه‌پی عه‌ینی (خودای ئی رازی بئ) راستی ده‌که‌مه‌وه‌، له‌ عه‌ینیدا له‌ باسی (بَابُ شُهُودِ الْمَلَائِكَةِ بَدْرًا) دا ده‌فهرموئ: قَوْلُهُ (وَكَانَ أَبُوهُ) أَيُّ أَبُو مُعَاذٍ هُوَ رِفَاعَةُ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ.

(۱) بخاری. مغازی: ۲۹۹۲، ۲۹۹۴ تجرید/ ۴/ ۲۵۳ رقم: ۱۵۲۸.

هەر لهم باسه‌دا له سه‌حیحی بوخاری شه‌ریفدا ده‌فه‌رموئ: (حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ يَحْيَى عَنْ مُعَاذِ بْنِ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ، وَكَانَ رِفَاعَةُ مِنْ أَهْلِ بَدْرٍ، وَكَانَ رَافِعٌ مِنْ أَهْلِ الْعُقَبَةِ، فَكَانَ يَقُولُ لِأَبْنِهِ: مَا يَسْرُنِي أَلَّنِي شَهِدْتُ بَدْرًا بِالْعُقَبَةِ، قَالَ سَأَلَ جَبْرِيلُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بِهَذَا).

واته: شیخی بوخاری (ره‌زای خودای ئا بئ) ده‌فه‌رموئ: سوله‌یمانی کوپی حه‌رب ئەم فه‌رمایشته‌ی پیمان فه‌رموو، له‌ هه‌ممه‌ده‌وه، له‌ یه‌حیاوه، له‌ موعاذی کوپی ریفاعه‌ی کوپی رافیه‌وه، ریفاعه‌ له‌ یارانی غه‌زای به‌در بوو، له‌وه‌ غه‌زا پیروژه‌دا به‌شداری کردبوو، به‌لام رافیه‌ی باوکی له‌ یارانی به‌یتولعه‌قه‌به‌ بوو، له‌وه‌ به‌یعه‌ته‌ فه‌رداره‌دا به‌شداری کردبوو، گه‌ ئی جار به‌ ریفاعه‌ی کوپی خوئی ده‌فه‌رموو: گه‌رچی ئەم پرسیارو وه‌لامه‌ی که‌ بوئۆم گێڕایه‌وه‌ له‌باره‌ی گه‌وره‌ی غه‌زای به‌دره‌وه، له‌نیوانی پیغه‌مبه‌رو جوهرائیلدا رووی داوه، وه‌ ئی من به‌ش به‌حالی خۆم، له‌ دلاو باوه‌ری خۆما خیرو گه‌وره‌ی ئەم په‌یمانی له‌یله‌تولعه‌قه‌به‌یه‌ ناگۆرمه‌وه‌ به‌ فه‌زلی حازربوونی غه‌زای به‌در. که‌واته: ریفاعه‌ خوئی به‌دری بووه، نه‌ک باوکی، به‌لکوو باوکی عه‌قه‌به‌یی بووه، له‌سه‌ر قسه‌ی خوئی، و له‌سه‌ر فه‌رمایشتی عه‌لامه‌ی عه‌ینی (خودای ئا رازی بئ) که‌ هه‌ر له‌وه‌ شوینه‌دا ده‌فه‌رموئ: ریفاعه‌ خوئی به‌بئ خیلای به‌دری بووه، به‌لام رافیه‌ی باوکی یه‌کئ بووه‌ له‌ دوانزه‌ نه‌قیبه‌کانی شه‌وه‌که‌ی په‌یمانی عه‌قه‌به‌ی یه‌که‌م و له‌ په‌یمانی عه‌قه‌به‌ی دووه‌میشدا که‌ هه‌فتا که‌س بوون دیسان ئاماده‌ بووه، وه‌ به‌شداری له‌ غه‌زای به‌دردا نه‌کردوه‌ گه‌رچی له‌وه‌دا که‌ رافیه‌ به‌دریه‌ یا نا فه‌رایشستی زاناکان یه‌ک نییه‌.

لی‌ره‌دا به‌نده‌ قسه‌یه‌که‌م هه‌یه‌ وا بوئ هه‌لی ئیختصاص و پسپوڕانی خوئی تو‌ماری ده‌که‌م، چونکه‌ ئومید ده‌که‌م له‌ قاپی ره‌حمه‌تی خودا که‌ ئەم دیینی موچه‌مه‌ده‌ (درودی خودای ئا بئ و سه‌رو مال و منال و هه‌ست و نه‌ست به‌قوریانی گه‌ردی به‌ر ئاستانه‌ی گۆبی پیروزی بئ) هه‌روا بئ نازو بئ ریز نه‌بئ و به‌ زوویی، وه‌ک جاری جاران بیته‌وه‌ به‌ هه‌وینی ژین و به‌ گیانی ژیا‌نی هه‌ردوو جیهانمان“ جا

ئەوسا بەخىرو خۆشى رۆژى ئەم بابەتانەى ئىمەيش دىتەو، قسەكەشم ئەمەيە: داخەكەم ئىستاكە ئەم جۆرە كىتبانە كە بە كوردى دەنوسرىن ئەم دوو كۆسپە گەرەيان لەپرى دايە، يەكەم مامۇستا ئايىنىيەكانمان ھەتا ەرەبى ەستا بى بەلای كوردیدا كەتر دەچن، جارى مامۇستا مەلا ەلى فەتوحوئلا لە كەركوك، مەدحى تەرجمە كوردىيەكەى تاجول ئوصولى كرد، لەسەر قسەى مەلا ەبدوئلا ناوى، منىش ەرزىم كرد: قوربان! چەند بەرگىكى چاپ كراو ەا بۆت بىنم، فەرموى: نە، مەيھنە، بەخوا من ەزم لە ەرەبىيەكە پترە، ئەمەى من ەرزتانى دەكەم دەقى قسەى مەلایەكى كوردى مەردى موسولمانى چاكى پاكە، دەبى بەم پىيە بى زۆلە كوردىكى نامەردى بەناو موسولمان چى بلى!

بۆيە دەلىم بۆ ئەھلى ئىختىصاص، چونكە مامۇستا مەلا ەبدول كەرىمى بيارە، كە دىن و عىلم و فەضل و ەنەر و خزمەتى بۆ ئىسلام و بۆ كورد لە ەالم ديارە، كە لە ەزەرتى شىخ ەبدولقادر (خوداى ئازى بى) چومە خزمەتى گلەيى ئى كردم و فەرموى: بى مەنا بۆچى تاجت بۆ من نەناردوو، خۆم زەلامىكم ناردوو بەرگى يەكەمى بە پىنج دىنار بۆ كرىوم، منىش ەرزىم كرد خوا ياربى بەزووى بۆتى دەنىرم، پىش ئەوھى تاجەكە بە دەستى مامۇستا بگا، بۆ تەئكىد ئەم نامەيەى لە پىشتى (ارشاد الانام) (كە دانراوى خۆيەتى و بە ديارى بۆ ئەم فەقى بى مەنا و بى ەفایەى خۆى ناردبوو) نووسىبوو:

چاوەكەم نوورى گيان سەلامت ئى ئەكەم جواب بنىرە بۆ كاك محمود لە تەرجمەى تاجەكەت بى بەشمان نەكا. تاجى اصول شرفى وصولى نەبەخشى. برات عبدالكریم مدرس. ۱۹۹۰/۷/۲۵ - ۲ محرم ۱۴۱۱.

دەمى بوو گرى بوو لە دۇما كە بچمە خزمەتى مامۇستا و بۆ موبارەكى ئىجازە نامەيەكى مەلایەتى ئى ەربگرم، ئەوا خودا و راسان خودا لە بەرەكەتى

تاجەوہ رەخساندی و وەك حەزەرەتی رافیع (رەزای خودای ئابن) فەرمووی منیش دەلیم: ما یسرنی انی اخذت الاجازة العلمية بهذه الرسالة المباركة.

دووهم كۆسپ لەبەردەم ئەم جوړه كتيبانەدا زوربهی ئەوانەى كه دەیان خویننه‌وه ئەوەنده دەربەستى ئەم وورده‌كارییه نین و بگره تیشی ناگەن، ئەو كه مەترخەمى و گىرو گرت و كیشەى چاپكردنى كتيبى كوردی لەوئى بوەستى، من بەش بەحالى خۆم لە دهقه عەرەبىيەكەى تاجدا، لەهەر پینچ بەرگەكەیدا باوەرناكەم پینچ هەلەى چاپم دیبى! وەلى لەوەرگەرپراو كوردیيەكەیدا كەم حەدیث هەیه هەلەى دوانى تیا نەبى ئەویش (خودا شایەتە) خەتای منى تیا دا نییه، من بەهیچ جوړى، بەكەم و زۆر هەقم بەسەر لایەنى چاپكردنەو نییه، چونكه كتيب هەروا بە ئاسانى چاپ ناكړى، ئەرکی گەرگە، پارەى گەرگە، هاموشوى دائرەو چاپخانەى دەوئ، كاغەز پەیداكردنى دەوئ، ساخكردنەو كتيبەكەى لە بازاردا گەرگە، وەلحاصل گىرەو كیشەى زۆر ئەو بەمن ناكړى، خودا كارى مامۆستا مەحمود ئەحمەد محمد راست بكا، كه بەخیرى خوئ ئەو لایەنانەى هەموو لە كۆل بەنده كردۆتەو، خودا لەهەردوو جیهاندا چاكەى چاكى بداتەو بەهوى ئەم كتيبە پیرۆزەو خیرو بیرى زۆرى هەردوو دنیای برژى بەسەردا و تووشى زیانى سامانى و گیانى نەبى.. ئامین.

٤٥٨٣- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّ أَصْحَابَ بَدْرٍ أَلْحَدِيثُ → (ب- ٦ز- ٩ل- ١٨١ف- ٢) (٢):

لیرەدا ئەمەى پترە: رواه البخارى والترمذى ولفظه ثلاثمائة وثلاثة عشر رجلا: بوخارى و تيرميدى ريوایه تيان کردووه، گفتهى (ت) ئاوايه: سئ سەدو سیازدە پیاو بوون.

٤٥٨٤- وَعَنْهُ قَالَ: اسْتُصْغِرْتُ أَنَا وَابْنُ عُمَرَ يَوْمَ بَذْرِ وَكَانَ الْمُهَاجِرُونَ يَوْمَ بَذْرِ يُفَيِّفًا عَلَى سِتِّينَ وَالْأَنْصَارُ يُفَيِّفًا وَأَرْبَعِينَ وَمِائَتَيْنِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(٣):

دیسان به‌راء (رمزای خودای ئی بن) ده‌فه‌رموئ: روژی به‌در من و عه‌بدوللای کوپی عومه‌ر خو‌مان هه‌ل‌خان که بچین بو غه‌زا به‌لام به‌گچکه دانراین و پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بن) که ته‌ماشای کردین به‌گه‌ندی نه‌کردین و ئایه‌خی کردین. ژماره‌ی کوچکارانیش (له‌ روژی به‌دردا) له‌ نیوانی شه‌ست و حه‌فتادا بوون، ژماره‌ی یاریده‌ده‌رانیش له‌ نیوانی دوو سه‌دو چل و دوو سه‌دو په‌نجادا بوون (ب).

٤٥٨٥- → ته‌ماشای سووره‌تی مه‌مه‌ته‌حینه، فه‌رمووده‌ی یه‌که‌م بکه، که ده‌فه‌رموئ: {لعل الله (عز وجل) اطلع على أهل بدر فقال أعلّموا ما شئتم فقد غفرت لكم}. ئه‌مه له شه‌رحه‌که وه‌رگیراوه^(٤). (وه‌رگیر)

٨٦) کوشتنی نه‌بو جه‌هل: (قتل ابي جهل)

٤٥٨٦- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: مَنْ يَنْظُرُ لَنَا مَا صَنَعَ أَبُو جَهْلٍ، فَإِنَّا نَطْلُقُ ابْنَ مَسْعُودٍ فَوَجَدَهُ قَدْ ضَرَبَهُ ابْنَا عَفْرَاءَ حَتَّى بَرَدَ، فَأَخَذَ بِلَحْيَتِهِ فَقَالَ: أَلَيْتَ أَبُو جَهْلٍ؟ فَقَالَ: وَهَلْ فَوْقَ رَجُلٍ قَتَلْتُمُوهُ أَوْ قَالَ قَتَلَهُ قَوْمُهُ، فَلَوْ غَيْرُ أَكْثَرٍ قَتَلْنِي. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ: نَسَّالَ اللَّهُ التَّوْفِيقَ وَكَامِلَ الْيَقِينَ. آمِينَ^(١):

ئه‌نه‌س (خودای ئی رازی بن) ده‌فه‌رموئ: پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بن) فه‌رمووی: کئ ده‌چئ بزانی که نه‌بو جه‌هل ماوه یا کوژراوه؟ ئیبنو مه‌سه‌عوود ده‌چئ، ته‌ماشای ده‌کا و دوو کوپه‌که‌ی عه‌فرا که ناویان مه‌عاذو موعه‌وویند بوو لییان داوه‌و له‌ په‌ل و پویان خسته‌وو و خه‌ریکه سارد ده‌بیته‌وه‌و ده‌مرئ،

(٣) بخاری. مغازی: ٣٩٥٥.

(٤) راجع تفسیر سورة المتحنه فی المجلد السابع الحدیث الأول.

(١) تجرید البخاری / ٤ / ٢٥١ رقم: ١٥٢٦ = ٣٩٦٢ ، ٣٩٦٣ ، ٤٠٢٠. مسلم. مغازی: ٤٦٢٨.

جا ئیبنو مه‌سعوود (خودای ئی رازی بن) ریشی ده‌گری و ده‌لی: تو ئه‌بو جه‌لیت؟ ده‌لی: به‌لی ئه‌وم، جا چی تیایه، پیاوی ئیوه بیکۆژن نه‌بو ئه‌و شووره‌یییه و نه‌بو ئیوه شانازییه، یا ده‌لی: چی تیا دایه پیاو هۆزی خۆی بیکۆژی، به‌لام خۆزیا (پیاویکی پیاوانه بیکۆشتمایه‌و) به‌ده‌ستی وه‌زیرو سه‌پان نه‌کۆژامایه به‌ ئیبنو مه‌سعوود ده‌لی (له‌وکاته‌دا که پی ده‌نیته سه‌ر بو ته‌قه‌ی لاملی تا سه‌ری له‌لاشه‌ی بکاته‌وه): ئه‌ی شوانه بچکۆله‌ی ران! ئه‌ی به‌رخه‌له‌وان! چوویته سه‌ر جیگه‌یه‌کی به‌ری سه‌خت: دواتر ئیبنو مه‌سعوود هه‌ندی قسه‌ی تری له‌گه‌ل ده‌کا و ئه‌وجا به‌ ته‌واوی ده‌یکۆژی و به‌ دۆزه‌خی شاد ده‌کا و سه‌ره‌که‌ی ئی ده‌کاته‌وه و ده‌یه‌ینی بو خزمه‌تی هه‌زرت (ش).

٨٧) غه‌زای ئوحد: (غزوة اُحد)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذْ عَدَوْتَ مِنْ أَهْلِكَ تُبَوِّئُ الْمُؤْمِنِينَ مَقَاعِدَ لِلْقِتَالِ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ إِذْ هَمَّتْ طَّائِفَتَانِ مِنْكُمْ أَنْ تَفْشَلَا وَاللَّهُ وَلِيَهُمَا وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ} (١٢١/٣) (١٢٢).

واته: ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خۆشه‌ویست! باسی ئه‌وکاته بکه که ده‌رچوویت له‌لای خیزانی خۆت بو مه‌یدانی جه‌نگ له‌ نزیکای ئوحد داو موسوڵمانه‌کانت داده‌مه‌زانده‌ له‌ شوینی خۆیاندا بو جه‌نگ کردن له‌گه‌ل ناموسوڵمانه‌کاندا خودای گه‌وره و تازی ئیوه‌ی ده‌بیست و زانا بو به‌ نیازی دلتان.. باقی مه‌نده‌ی ته‌فسیره‌که له‌م شوینه‌دا رابوورد → (ب- ٦ز- ٤ل- ٨٢ف- برقم / ٢١ / ٣١٧٤).

٤٥٨٧- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَقِينَا الْمُشْرِكِينَ يَوْمَ أُحُدٍ وَأَجْلَسَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) جَيْشًا عَلَى الرِّمَاءِ وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ وَقَالَ: لَا تَبْرَحُوا إِنْ رَأَيْتُمُونَا ظَهَرْنَا عَلَيْهِمْ فَلَا تَبْرَحُوا وَإِنْ رَأَيْتُمُوهُمْ ظَهَرُوا عَلَيْنَا فَلَا تُعِينُونَا، فَلَمَّا لَقِينَاهُمْ هَرَبُوا حَتَّى رَأَيْتُ النِّسَاءَ يَشْتَدِدْنَ فِي الْجَبَلِ، يَرْفَعْنَ عَنْ سُقُوقِهِنَّ قَدْ بَدَتْ خِلَافُهُنَّ فَأَخَذُوا يَقُولُونَ الْغَنِيمَةَ، فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جُبَيْرٍ: عَهْدٌ إِلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَلَّا

تَبَرَّحُوا فَأَبَوْا فَلَمَّا أَبَوْا صُرِفَ وَجُوهُهُمْ فَأَصِيبَ سَبْعُونَ قَبِيلًا وَأَشْرَفَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ: أَفَى الْقَوْمِ مُحَمَّدٌ؟ فَقَالَ: لَا تُجِيبُوهُ فَقَالَ: أَفَى الْقَوْمِ ابْنُ أَبِي قُحَافَةَ؟ قَالَ: لَا تُجِيبُوهُ، فَقَالَ: أَفَى الْقَوْمِ ابْنُ الْخَطَّابِ؟ فَقَالَ: إِنَّ هَؤُلَاءِ قُتِلُوا فَلَوْ كَانُوا أَحْيَاءَ لَأَجَابُوا فَلَمْ يَمْلِكْ عُمَرُ نَفْسَهُ فَقَالَ: كَذَبْتَ يَا عَدُوَّ اللَّهِ أَبْقَى اللَّهُ عَلَيْكَ مَا يُخْزِيكَ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: أُعْلِلُ هُبْلًا. فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَجِيبُوهُ، قَالُوا: مَا نَقُولُ؟ قَالَ: قُولُوا اللَّهُ أَغْلَى وَأَجَلُّ، قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: لَنَا الْعَزَى وَلَا عَزَى لَكُمْ فَقَالَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَجِيبُوهُ، قَالُوا: مَا نَقُولُ؟ قَالَ: قُولُوا اللَّهُ مَوْلَانَا وَلَا مَوْلَى لَكُمْ. قَالَ أَبُو سُفْيَانَ: يَوْمَ يَوْمٍ بَدْرٍ وَالْحَرْبُ سِجَالٌ وَسَتَجِدُونَ مُثْلَهُ لَمْ أَمُرْ بِهَا وَلَمْ تَسْؤُنِي^(١):

→ (ب- ٦ز- ٤ل- ٨٥ف- ٢٦) لَیْره‌دا ده‌فه‌رموئ: به‌رائی کوپی عازیب (خودای نازای بن) فه‌رموئ: له‌ روژێ رووداوی ئوحوودا له‌ پێش ئه‌وه‌دا که‌ تووشی ناموسولمانه‌کان بیه‌ین، پێغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بن) عه‌بدو للای کوپی جوبه‌یری کرد به‌ سه‌رکرده‌ی پیاده‌کان که‌ په‌نجا پیای تیره‌اویر بوون، پێی فه‌رموون: ئه‌گه‌ر دیتان وا ئیمه‌ زالبوین به‌سه‌ریاندا ئیوه‌ له‌ جێی خۆتان مه‌بزوین هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر به‌ چاوی خۆتان ئیمه‌تان دی له‌و ناوه‌دا کوژراوین و لاشه‌مان که‌وتوو و مه‌ل و مۆرو جانه‌وه‌ر ده‌مان خۆن ئیوه‌ له‌م شوینه‌ی خۆتان مه‌جوولین و به‌ناوی یاریده‌دانی ئیمه‌وه‌ پشتمان چۆل مه‌که‌ن، به‌لام جه‌نگاوه‌ره‌ پیاده‌کان فه‌رمانه‌که‌ی پێغه‌مبه‌ریان شکاند، له‌سه‌ره‌تای شه‌ره‌که‌وه‌ که‌ دییان ئه‌وا له‌شکری ئیسلام سه‌رکه‌وتن شوینه‌که‌ی خۆیانیا به‌جێ هیشت و چوون بو تالانی کوک‌ردنه‌وه‌، له‌سه‌ره‌تای پیکه‌ه‌لپه‌رژانه‌که‌وه‌ بێ بپرواکان و اشکان نه‌بیته‌وه‌ ته‌نانه‌ت و اشکان به‌چاوی خۆم دیم ژنه‌کانیا قولیان هه‌لمائی بوو پاوانه‌کانیا ده‌رکه‌وتبوو، به‌ کێوه‌که‌دا به‌په‌له‌ پرووزه‌ هه‌رایان ده‌کرد هه‌تا خۆیان ده‌ریاز بکه‌ن! ئه‌م ژنانه‌ له‌پێشدا و سوور بوون له‌سه‌ر شه‌رکردن به‌ ده‌فلیدان و به‌ سه‌روود خویندنه‌وه‌ هانی می‌رده‌کانیا ده‌دا له‌سه‌ر شه‌رو ده‌یانگوت:

(١) تقدم في مجلد سادس. تسلسل/ ٤ رقم: ٢٦ / ٣٧٧٩.

نحن بنات طارق نمشی علی النمارق
ان تقبلوا نعانق و تدبروا نفارق
فراق غیر وامق

واته:

کچی ئه‌ستیره‌ی سوورین په‌روه‌ده‌ی سه‌ر مافوورین
عاشق به‌ شیرۆ شوورین له‌ پیاوی کوونی دوورین!
یاری لاوی جه‌سوورین

به‌م شیوه‌یه‌ش ته‌رجه‌مه‌ ده‌کری، که له‌ گیانی هه‌لبه‌سته‌کان و
داستانه‌که‌وه‌ نزیک‌تره‌:

کچی ئه‌ستیره‌و مانگین به‌نازو شوخ و شه‌نگین
ئاشق به‌ شیرۆ جه‌نگین ئه‌و گوله‌ و ئیمه‌ هه‌نگین
له‌ هه‌له‌اتوو دله‌ته‌نگین^(۱)

جا هاوړیکانی عه‌بدوللā که دییان وا دوژمن شکان، بانگی یه‌کتریان
ده‌کرد: خزمینه‌! فریاکه‌ون، ئاده‌ی تالانه‌ تالā! هه‌رچه‌ند عه‌بدوللā (خودای ئی رازی بئ)
فه‌رمووی: شتی وا مه‌که‌ن، چونکه‌ پیغه‌مبه‌ر (درو‌ی خودای له‌سه‌ر بئ) فه‌رمانی کردووه
به‌من که ئیوه‌ لی‌ره‌ نه‌جوولین، به‌لام به‌گو‌ییان نه‌کردو چون بو تالāن کو‌کردنه‌وه
(به‌س عه‌بدوللāو چه‌ن که‌سی له‌وی مانه‌وه، ئه‌وانیش شه‌هید بوون) ئیتر بویه
له‌دوایدا خو‌شییان ئی بوو به‌ ناخو‌شی، ئه‌وه‌بوو هه‌فتاکه‌س له‌ ئیمه‌ کوژران.
ئه‌بو سوفیان کردیه‌ سه‌ر به‌رزاییه‌ک و بانگی کرد: ئایا موحه‌مه‌د ماوه‌ یا
کوژراوه‌؟ پیغه‌مبه‌ر (درو‌ی خودای له‌سه‌ر بئ) فه‌رمووی: وه‌لامی مه‌ده‌نه‌وه‌ دیسان

^(۱) شوور: شیرۆ برنده‌ (ف. خال) واته‌: شه‌یدای پاله‌وانی ئازاین، که هه‌میشه‌ وه‌ک شیرۆ نه‌ر
به‌ شمشیره‌وه‌ له‌ مه‌یدانا وه‌ستای، ئه‌مه‌ش وا ده‌خو‌ینری‌ته‌وه‌ (کچی ئه‌ستیره‌و مه‌نگین).

(ومرگێر)

گوتی: ئە‌ی ئە‌بو بە‌کر ماوه‌ یا کوژراوه‌؟ فهرمووی (درودی خودای لسه‌ربن): وه‌رامی مه‌ده‌نه‌وه‌ ئینجا گوتی: ئە‌ی عومه‌ری کوپی خه‌ططاب ماوه‌ یا ئە‌ویش کوژراوه‌؟ جا که روانی که‌س وه‌لامی ناداته‌وه‌ گوتی: دیاره‌ که‌ ئە‌مانه‌ هه‌موویان کوژراون، ئە‌گینا ئە‌گەر زیندوو بوونایه‌ وه‌لامیان ده‌دایه‌وه‌، عومه‌ریش خو‌ی پی‌ نه‌گیرا فهرمووی: درۆت کرد، ئە‌ی دوژمنی خودا! خودا مایه‌ی خه‌م و خه‌فته‌ی بو‌ تو هیشته‌وه‌ته‌وه‌ که‌ پی‌ی بته‌قی! (له‌ سایه‌ی خوداوه‌ ئە‌م سێ کۆله‌که‌ی ئیسلامه‌ ماون، خوا خه‌زکا به‌ زوویی شاییت لی ده‌که‌ن به‌شین)، دواتر ئە‌بو سوفیان گوتی: ئە‌ی هوبه‌ل! بژی به‌سه‌ر به‌رزی. پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای لسه‌ربن) فهرمووی: ئاده‌ی وه‌لامی بده‌نه‌وه‌ عه‌رزیا‌ن کرد: بلێن چی؟ فهرمووی: بلێن: گه‌وره‌یی و سه‌ر به‌رزی هه‌ر بو‌ دینی خودایه‌، که‌وایان گوت، ئە‌بو سوفیان گوتی: ئیمه‌ خودایه‌کی تریشمان هه‌یه‌ که‌ ناوی عه‌وزایه‌ و ئیوه‌ خودای عه‌وزا ناوتان نییه‌! پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای لسه‌ربن) فهرمووی: ئاده‌ی وه‌لامی بده‌نه‌وه‌ گوتیا‌ن: چی بلێن؟ فهرمووی: بلێن: ئیمه‌ خودای گه‌وره‌ و سه‌روه‌ر گه‌وره‌ و سه‌روه‌رمانه‌، ئیوه‌ گه‌وره‌ و سه‌روه‌رتان نییه‌. ئە‌بو سوفیان گوتی: ئە‌مه‌روژه‌ به‌ روژه‌که‌ی به‌در، بزانی شه‌پیش به‌ نو‌ره‌ و سه‌ره‌یه‌، هه‌ر جاره‌ی که‌سێ ده‌یباته‌وه‌، له‌ناو کوژراوه‌کاناندا ده‌بینین که‌ هه‌ندیکیان ئە‌تک کراون و له‌ج و لیو کراون و لووت و گو‌ی کراون، ئە‌وه‌ هه‌رچه‌ند به‌ فه‌رمانی من نه‌بووه‌، به‌لام پی‌شم ناخۆش نییه‌! (ب).

٤٥٨٨- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ عَمَّهُ غَابَ عَنْ بَدْرٍ فَقَالَ: غِبْتُ عَنْ أَوَّلِ قِتَالِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَعِنَ اللَّهُ مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَعَيْنَ اللَّهُ مَا أَجِدُ. فَجَاهَدَ يَوْمَ أُحُدٍ فَهَزِمَ النَّاسُ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَعْتَذِرُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ الْمُسْلِمِينَ وَأُبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا جَاءَ بِهِ الْمُشْرِكُونَ فَتَقَدَّمَ بِسَيْفِهِ فَلَقِيَ سَعْدَ بْنَ مُعَاذٍ فَقَالَ: أَيْنَ يَا سَعْدُ إِنِّي أَجِدُ رِيحَ الْجَنَّةِ دُونَ أُحُدٍ فَمَضَى فَقُتِلَ فَمَا عُرِفَ حَتَّى عَرَفَتْهُ أُخْتُهُ بِشَامَةِ أَوْ بَنَانِهِ وَبِهِ بَضْعٌ وَكَمَاثُونَ مِنْ طُعْنَةٍ وَضَرْبَةٍ وَرَمِيَةٍ بِهِمْ. رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ^(٢):

^(٢) راجع سورة الأحزاب في المجلد السابع.

ئەنەس (ره‌زای خودای گهره‌ی ئی بن) فه‌رمووی: ده‌قی ئەم فه‌رمووده‌یه له سووره‌تی ئەحزابدا رابوو.

٤٥٨٩- وَعَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَفْرَدَ يَوْمَ أُحُدٍ فِي سَبْعَةٍ مِنَ الْأَنْصَارِ وَرَجُلَيْنِ مِنْ قُرَيْشٍ فَلَمَّا رَهَقُوهُ قَالَ: مَنْ يَرُدُّهُمْ عَنَّا وَلَهُ الْجَنَّةُ أَوْ هُوَ رَفِيقِي فِي الْجَنَّةِ فَتَقَدَّمَ رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ فَقَاتَلَ حَتَّى قُتِلَ فَلَمْ يَزَلْ كَذَلِكَ حَتَّى قُتِلَ السَّبْعَةُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لِمَصَاحِبِيهِ مَا أُلْصَقْنَا أَصْحَابَنَا. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(٣).

دیسان فه‌رمووی: له روژی ئوحووددا ناموسولمانه‌کان پیغه‌مبه‌رو چه‌وت که‌س له یاریده‌ده‌ران و دوو که‌س له کوچکاران له کو‌مه‌ل داب‌ده‌که‌ن و ئاب‌لو‌قه‌یان ده‌ده‌ن، که‌ ته‌نگیان پێ هه‌ل‌ده‌چنن پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رمووی: ئەوه‌ی به‌ریان بگرێ به‌ه‌شت بو‌ئەو، یا ده‌فه‌رمووی: هاو‌پێ خۆم ده‌بێ له‌ به‌ه‌شتدا پیاوێ له‌ یاریده‌ده‌ره‌کان بو‌یان ده‌چیته‌، پێشه‌وه‌و له‌گه‌لیانا شه‌ر ده‌کا هه‌تا یاریده‌ده‌ره‌کان هه‌ر چه‌وتیان سه‌ر پاک ده‌کوژین پیغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) به‌ دوو هاو‌پێ کوچکاره‌کانی خۆی ده‌فه‌رمووی: بێ ویزدان‌یانمان له‌گه‌ل ئەم هاو‌پێ یانه‌ماندا کرد! (م).

٤٥٩٠- عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ يَوْمَ أُحُدٍ (صَوَابُهُ يَوْمَ بَدْرٍ - شَرْحُهُ): هَذَا جِبْرِيلُ أَخَذَ بِرَأْسِ فَرَسِهِ عَلَيْهِ أَذَاهُ الْحَرْبِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(٤).

ئیب‌نو عه‌بباس (خودایان ئی رازی بێ) ده‌فه‌رمووی: روژی ئوحوود چه‌زهره‌ت (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) ده‌فه‌رمووی: ئەوه‌ جو‌برائیله‌، جله‌وی ئەسه‌په‌که‌ی خۆی گرتووه‌و تفاق‌ی جه‌نگ‌ی پۆشیوه‌ (ب) دانه‌ر (ره‌زای خودای ئی بن) له‌ شه‌رحه‌که‌دا ده‌فه‌رمووی: روژی ئوحوود هه‌له‌یه‌، راسته‌که‌ی روژی به‌دره‌، شیخی عه‌ینیش (خودای ئی رازی بێ) هه‌روا ده‌فه‌رمووی، له‌ شه‌رحه‌که‌و له‌ عه‌نیندا ده‌فه‌رمووی: ئیب‌نو

^(٣) مسلم. مغازي: ٤٦١٧.

^(٤) بخاري. مغازي: ٢٩٩٥ ، ٤٠٤١.

عه‌بباس (خودایان ئی رازی بئ) له ئه‌بو به‌کروهه (خودای ئی رازی بئ) ده‌گیریتته‌وه ده‌فه‌رموی: له رۆژی به‌دردا هه‌زه‌ت (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) وه‌نه‌وزی دهاو خه‌به‌ری ده‌بیته‌وه و ده‌فه‌رموی: ئه‌ی ئه‌بو به‌کرا! موژده‌ت ئی بئ، ئه‌وه جو‌برائیل بوو، (درودی له‌سه‌ر بئ)، جله‌وی ئه‌سه‌په‌که‌ی خۆی گرتوووه و به‌ کی‌شی ده‌کا، قه‌پۆزو چوار په‌لی له‌به‌ر ته‌پ و تو‌ز دیارنن!

٤٥٩١- عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ أَحُدٍ مَعَهُ رَجُلَانِ يُقَاتِلَانِ عَنْهُمَا عَلَيْهِمَا نِيبَابٌ بَيْضٌ كَأَشَدِّ الْقِتَالِ مَا رَأَيْتُهُمَا قَبْلُ وَلَا بَعْدُ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(٥):

سه‌عدی کو‌پی ئه‌بو وه‌ققاس (هم‌زای خودای ئی بئ) فه‌رموی: رۆژی غه‌زای ئو‌حود دوو پیاوی به‌رگ سه‌پیم دی، له‌لای راست و لای چه‌پی پی‌غه‌مبه‌ره‌وه بوون، شه‌پێکی زۆر گه‌رمیان به‌ ده‌وری هه‌زه‌تدا ده‌کردو ئا‌گادارییان ده‌کرد، نه‌ له‌وه‌پێش ئه‌وانه‌م دی‌بوو، نه‌ له‌وه‌پاش دی‌منه‌وه، ئه‌و دوو پیاوه‌ هه‌زه‌تی جو‌برائیل و می‌کائیل بوون (ش).

٤٥٩٢- وَعَنْهُ قَالَ: نَثَل لِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) كِنَائَتَهُ يَوْمَ أَحُدٍ فَقَالَ: اِزْمِ فِدَاكَ أَبِي وَأُمِّي: → (ب- ٥ز- ١٢ل- ٨٦ف- ١)^(٦):

لی‌زه‌دا ده‌فه‌رموی: رۆژی غه‌زای ئو‌حود پی‌غه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) تیردانه‌که‌ی خۆی بۆ هه‌ل‌پ‌شتم و فه‌رموی: تێگه‌رو تیر به‌اوی‌ژه، باوک و دایکم به‌سه‌ر گه‌ردانت بن (ب).

٤٥٩٣- → (ب- ٥ز- ٤٩ل- ١٧٩ف- ١)^(٧).

٤٥٩٤- → (ب- ٤ز- ٧٠ل- ٢١١ف- ١) + (ب- ٦ز- ٤ل- ٨٤ف- ٢٤)^(٨).

^(٥) تجرید / ٤ / ٢٨١ رقم / ١٥٤٣ = ٤٠٥٤ مسلم: ٥٩٦٠ تجرید / ٤ / ٢٨١ رقم: ١٥٤٣ = ٤٠٥٤.

^(٦) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ١٢ رقم: ٣٣٢٦.

^(٧) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ٤٩ رقم: ٣٤٧٨.

۴۵۹۵- → (ب- ۶ز- ۴ل- ۸۴ف- ۲۴) ^(۹).

۴۵۹۶- قَالَ عَبْدُ اللَّهِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ): كَأَنِّي أَنْظَرُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَخْكِي كَبِيًّا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ ضَرْبَهُ قَوْمُهُ وَهُوَ يَمْسَحُ الدَّمَ عَنْ وَجْهِهِ، وَيَقُولُ: رَبِّ اغْفِرْ لِقَوْمِي فَإِنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ^(۱۰).

عه‌بدوللا (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: ده‌لئی ئیستایه، هه‌روا له به‌رچاوم که چۆن پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌س‌ر بئ) لاسایی یه‌کئ له پیغه‌مبه‌ره‌کانی ده‌کرده‌وه که گه‌له‌که‌ی لییان دابوو، سه‌ریان شکاند بوو، خوینه‌که به‌ده‌م و چاویا هاتبو خواره‌وه، پیغه‌مبه‌ره‌که له‌وکاته‌دا که خوینه‌که‌ی له ریشی ده‌س‌ری ده‌یفه‌رموو: په‌روه‌ردگاری من! نه‌ی خودایه! لییان مه‌گه‌رو له‌م گه‌له‌ی من خوش به چونکه نه‌مانه نه‌فامن و نازانن (م) ئیمامی نه‌وه‌وی (په‌م‌خ‌زی پیم‌زی له‌ن‌وید بئ) له شه‌رحی سه‌حیحی موس‌لیم‌دا له‌باسی غه‌زای ئو‌حوود‌دا، له راقه‌ی نه‌م فه‌رموو‌ده‌یه‌دا ده‌فه‌رموئ: له روژێ غه‌زای ئو‌حوود‌دا وینه‌ی نه‌م داستانه‌و نه‌م چه‌وسه‌له‌و پارانه‌وه‌یه له پیغه‌مبه‌ری خوشمانه‌وه (درودی خودای له‌س‌ر بئ) رویی داوه.

۴۵۹۷- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) عَنِ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: اشْتَدَّ غَضَبُ اللَّهِ عَلَى رَجُلٍ يَقْتُلُهُ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) ^(۱۱).

ئه‌بو هوره‌یره (خودای ئی رازی بئ) له پیغه‌مبه‌ره‌وه (درودی خودای له‌س‌ر بئ) ده‌فه‌رموئ: کووره‌ی رق و قین و قاری خودا جو‌ش ده‌سه‌نیت له ئاستی ئه‌و پیاوه‌ی که پیغه‌مبه‌رئ له پیغه‌مبه‌رانی خودا له غه‌زادا، له پیناوی یارمه‌تی ئایینی خودادا به ده‌ستی خو‌ی بیکوژئ (ش) ئوبه‌یی‌یه‌ی کو‌پی خه‌له‌ف له

^(۸) تقدم في مجلد رابع. تسلسل / ۷۰ رقم: ۳۰۱۳.

^(۹) تقدم في مجلد سادس. تسلسل ۴ رقم: ۳۷۷۷ / ۲۴.

^(۱۰) مسلم. مغازی: ۴۶۲۲. تجرید / ۴ / ۷۴ رقم: ۱۳۸۷ = ۳۴۷۷ ، ۶۹۲۹.

^(۱۱) تجرید / ۴ / ۲۸۸ رقم: ۱۵۴۸ = ۴۰۷۳ فتحز مسلم. مغازی: ۴۶۲۴.

غه‌زای ئو خوددا په‌لاماری پیغه‌مبه‌ری دا که بیکۆژی پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای لسه‌ر بئ) نیزه‌یه‌کی لیډاو کۆشتی، جا چه‌زهرت (درودی خودای لسه‌ر بئ) به‌م بۆنه‌یه‌وه ئه‌مه‌ی فهرموو. (وه‌رگیڤ)

۴۵۹۸- ته‌ماشای فهرمووده‌ی دووه‌می سووره‌تی (ضوحا) بکه^(۱۲).

۴۵۹۹- → (ب- ۴ز- ۱۱۳ل- ۳۶۸ف- ۱)^(۱۳).

۴۶۰۰- → (ب- ۶ز- ۴ل- ۸۳ف- ۲۲+۲۷+۲۸+۳۰+۳۲)^(۱۴).

۸۸) غه‌زای خه‌نده‌ق: (غزوة الخندق)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَّمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا} (۹/۳۳).

خودای گه‌وره فهرموویه‌تی: ئه‌ی که‌سانێ که‌ خاوه‌نی باوه‌پن! باسی ئه‌و به‌هره‌ گه‌وره‌ی خودای گه‌وره‌ بکه‌ن که‌ له‌ غه‌زای خه‌نده‌قا خودا رژاندى به‌سه‌رتانا، به‌ تايبه‌تی هینی ئه‌وکاته‌ که‌ سوپای دوژمنه‌کان گه‌له‌کۆمه‌یان لی کردن و هاتن بۆ سه‌رتان، به‌ نیازی ئه‌وه‌ی که‌ به‌یه‌کجار ریشه‌که‌نتان بکه‌ن ئه‌وه‌بوو ئیمه‌ سوپای بای سه‌خت و ساردمان بۆ ناردن، چراو ئاگره‌کانی کوژاندنه‌وه‌و چادرو ده‌واره‌کانی شپرو ووپ کردن، هه‌روه‌ها سوپایه‌کی تریشمان له‌ فریشته‌ی ئاسمان نارد بۆ سه‌ریان که‌ ئیوه‌ نه‌تان ده‌بینن، خودا خۆی ئاگای له‌ حال و کارو کرده‌وه‌تانه‌.

۴۶۰۱- → (ب- ۱ز- ۵۱ل- ۲۰۷ف- ۲)^(۱).

۴۶۰۲- → (ب- ۵ز- ۴۴ل- ۱۷۲ف- ۱۷)^(۲).

(۱۲) راجع الحديث الثاني من سورة الضحى.

(۱۳) تقدم في مجلد رابع. تسلسل/ ۱۱۳ رقم: ۱/ ۳۱۹۴.

(۱۴) تقدم في مجلد سادس. تسلسل/ ۴ رقم: ۲۲/ ۳۷۷۵ + ۲۷/ ۳۷۸۰ + ۲۸/ ۳۷۸۱ + ۳۰/ ۳۷۸۳ + ۳۲/ ۳۷۸۵.

(۱) تقدم في مجلد الأول. تسلسل/ ۵۱ رقم: ۲/ ۳۷۹.

٤٦٠٣- عَنْ الْبَرَاءِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كَانَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْأَخْزَابِ يَنْقُلُ مَعَنَا التُّرَابَ وَلَقَدْ وَارَى التُّرَابُ بَيَاضَ بَطْنِهِ وَهُوَ يَقُولُ:

وَاللَّهِ لَوْلَا اللَّهُ مَا اهْتَدَيْنَا

وَلَا نَصَدَّقُنَا وَلَا صَلَّيْنَا

فَأَنْزَلَنَّا سَكِينَةً عَلَيْنَا

وَكُتِبَتِ الْأَقْدَامُ إِنَّ لَاقِيَنَا

إِنَّ الْأَلَى قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا

وَإِنْ أَرَادُوا فِتْنَةً أَيْنَا

وَيَرْفَعُ بِهَا صَوْتَهُ أَيْنَا أَيْنَا

رَوَاهُمَا الشَّيْخَانُ^(٣):

به‌راء (خودای ئی رازی بن) فه‌رمووی: له‌ روژی غه‌زای خه‌نده‌قا، پیغه‌مبه‌ر (درویدی خودای له‌سهر بن) خووشی له‌گه‌ل ئیعه‌دا به‌ کوڵ خوولی ده‌گواسته‌وه، خوڵ و ته‌پ و توژ سپیایی س‌ک و سهر سینگی داپۆشیبوو، له‌و حاله‌دا هه‌زه‌ت (درویدی خودای له‌سهر بن) به‌ سوژه‌وه ده‌یفه‌رموو:

وَاللَّهِ لَوْلَا أَلَّتْ مَا اهْتَدَيْنَا

وَلَا نَصَدَّقُنَا وَلَا صَلَّيْنَا

فَأَنْزَلَنَّا سَكِينَةً عَلَيْنَا

وَكُتِبَتِ الْأَقْدَامُ إِنَّ لَاقِيَنَا

إِنَّ الْأَلَى (هُمْ) قَدْ بَغَوْا عَلَيْنَا

إِذْ أَرَادُوا فِتْنَةً أَيْنَا

^(٣) تقدم في مجلد الخامس. تسلسل/ ٤٤ رقم: ١٧/ ٣٤٦٤.

^(٢) تجريد/ ٣/ ٣٦٤ رقم: ١٣٤٠ = ٣٠٤١ ، ٤١٩٤. مسلم. مغازي: ٤٦٥٣ ، ٤٦٥٤.

به شیعر له به‌حره‌که‌ی خۆی که ره‌جه‌زه واته:

خودا به‌تۆ قه‌سه‌م له قه‌زلی تۆیه‌ و!

نیژۆ ره‌کات و خێر ده‌که‌ین وریس ره‌و!

ده‌گرینه‌ به‌ر، که بوو به‌شه‌ر ناسایشت

بکه‌ینه‌ به‌ر، وه‌کوو سوپه‌ر، یا سه‌ره‌که‌و!

قه‌ت نایه‌لین، قین له دلی ناژاوه‌گیژ

دوو به‌ره‌کی به‌رپا بکا له ناوا!

به‌راء (خودای ئی رازی بئ) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌نگی له‌م رسته‌یه‌ به‌رز ده‌کرده‌وه‌و خوش خوش ده‌یفه‌رموو: (بينا.. ابينا: قه‌ت نایه‌لین.. قه‌ت نایه‌لین.. (ش).

٤٦٠٤- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: إِذَا يَوْمَ الْخَنْدَقِ كُفِرُ فَعَرَضَتْ كُدَيْةٌ شَدِيدَةً فَجَاءُوا النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالُوا: هَذِهِ كُدَيْةٌ عَرَضَتْ فِي الْخَنْدَقِ فَقَالَ أَنَا نَازِلٌ، ثُمَّ قَامَ وَبَطْنُهُ مَغْصُوبٌ بِحَجَرٍ وَلَكِنَّا ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ لَا نَذُوقُ ذَوْاقًا، فَتَنَاولَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الْمِعْوَلَ فَضْرَبَ، فَعَادَ كَيْبًا أَهْيَلًا أَوْ أَهْمِمَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(٤):

جایی (ره‌زای خودای ئی بئ) فه‌رمووی: روژی غه‌زای خه‌نه‌ک که خه‌نده‌که‌که‌مان هه‌ل ده‌که‌ن، ته‌مه‌مێ هاته‌ ریی، چوونه‌ لای هه‌زه‌ت (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) گوتیان: قوربان خه‌نده‌که‌که‌ ته‌مه‌میکی هاتۆته‌ به‌ر، فه‌رمووی: واخۆم ده‌چمه‌ خواره‌وه‌ بو‌ی هه‌زه‌ت که هه‌لسا له‌به‌ر برسیتی سکی خۆی به‌ به‌ردی جه‌راندبوو! چونکه‌ سێ روژ بوو ئه‌وه‌ی پیی بگوتری نان و ئاو چه‌شکه‌مان نه‌کردبوو، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بئ) ده‌ستی دایه‌ پاچه‌که‌و

^(٤) تجرید / ٤ / ٢٩٠ رقم: ١٥٥٠ = ٤١٠١. {ریاض الصالحین / ٢ / ٨٧ رقم: ٣٠ / ٥٢٠ = بوخاری: ٤١٠١ و مسلم: ٢٠٣٩}.

مالی به تاویره‌که‌دا ئیتیر گابه‌رده‌که وردو خاش بوو بوو به خاک و خوّل
(بوخاری، رحمت له خزی و که‌سوکاری).

٤٦٠٥- → (له سووره‌تی ئەحقافدا رابوورد، فهرموده‌ی سییه‌م)^(٥).

٤٦٠٦- عَنْ حُدَيْفَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَيْلَةَ الْأَحْزَابِ وَأَخَذْتُنَا رِيحٌ شَدِيدَةٌ وَقُرْتُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): أَلَا رَجُلٌ يَأْتِينِي بِخَبَرِ الْقَوْمِ جَعَلَهُ اللَّهُ مَعِيَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَلَمْ يُجِبْنِي مِنَّا أَحَدٌ ثُمَّ قَالَهَا ثَلَاثًا وَكُحْنُ نُسُكْتُ ثُمَّ قَالَ: قُمْ يَا حُدَيْفَةُ فَأَتِنَا بِخَبَرِ الْقَوْمِ فَلَمَّا دَعَانِي بِاسْمِي لَمْ أَجِدْ بُدًّا إِذْ دَعَانِي بِاسْمِي أَنْ أَقُومَ فَقُمْتُ، قَالَ: اذْهَبْ فَأَتِنِي بِخَبَرِ الْقَوْمِ وَلَا تَذَعْرَهُمْ عَلَيَّ فَلَمَّا وُلِّيتُ مِنْ عِنْدِهِ كَأَنَّمَا أُمْشِي فِي حَمَّامٍ حَتَّى أَتَيْتُهُمْ فَرَأَيْتُ أَبَا سَفْيَانَ يَصْلِي ظَهْرَهُ بِالنَّارِ فَوَضَعْتُ سَهْمًا فِي كَبِدِ الْقَوْسِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَرْمِيَهُ فَذَكَرْتُ قَوْلَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَا تَذَعْرَهُمْ، وَلَوْ رَمَيْتُهُ لَأَصَبْتُهُ فَرَجَعْتُ وَأَنَا أُمْشِي فِي مِثْلِ الْحَمَّامِ فَلَمَّا أَتَيْتُهُ فَأَخْبَرْتُهُ بِخَبَرِ الْقَوْمِ قُرَرْتُ، فَأَلْبَسَنِي النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مِنْ فَضْلِ عَبَاءَةٍ كَانَتْ عَلَيْهِ يُصَلِّي فِيهَا فَلَمْ أَزَلْ نَائِمًا حَتَّى أَصْبَحْتُ فَقَالَ: قُمْ يَا نَوْمَانُ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ^(٦).

حوزه‌یغه (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: له شه‌وی ئەحزابدا، له خزمه‌تی
حه‌زه‌تدا بووین، کردی به‌باو توفی مه‌پرسه، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سرب) فهرمووی: ئای بو پیاوی هه‌والی دوژمنم بو بیئ، له روژی قیامه‌تدا خودا
له‌گه‌ل مندا له به‌هه‌شتا دایده‌نی گوتی: یاران هه‌موو بی ده‌نگ بوون و
که‌سمان وه‌لامیمان نه‌دایه‌وه، هه‌تا سی جار وایفه‌رموو، بو‌یه به‌منی فهرموو:
ئه‌ی حوزه‌یغه! تو هه‌لسه‌ برۆ ده‌نگ و باسی له‌شکری ئه‌و هۆزی گه‌له‌کو‌مه‌یه‌م
بو بیئ، جا له‌به‌ره‌وه‌ی که به‌ناوی خۆم بانگی کردم و منی دیاری کرد بو ئه‌م
ئه‌رکه‌ ئیتیر چارم نه‌ما و هه‌ستام برۆم، فهرمووی: ده‌ی برۆ هه‌والیکی ئه‌و
هۆزی ناحه‌زه‌م بو بیئهره‌وه به‌لام مه‌یان ئالۆزینه‌ لی‌م که له‌لای ئه‌و پشتم

^(٥) تقدم في مجلد السابع في تفسير سورة الأحقاف.

^(٦) مسلم. مغازي: ٤٦١٦.

هەلکرد، ئىتر ھىچ ھەستم بەسەرما نەکرد، دەتگوت بەناو گەرماودا رى دەكەم، تا چوومە ئەوئ، روانىم وا ئەبو سوفيان پشتى خۆى بەئاگر سوور دەكاتەو، جا تىرىكم خستە ناو عەمارى كەوانەكەو و ويستم تىيى بگرم، بەلام يادى فەرمودەكەى پىغەمبەرم كەوتەو كە فەرمووى: مەيان ئالۇزىنە لىم ئىتر تىيم نەرگت، ئەگەر تىم بگرتايە دەيم پىكا، ئەوجا گەرماو، لە گەرپانەو شىدا ھەر دەتگوت بەناو گەرماودا دەپۇم تا چوومەو خزمەتى پىغەمبەر و ھەوالى ئەو ھۆزە ناحەزەم بۇ بردەو، كەچى ديسان سەرمام بۆو، پىغەمبەر (دردى خوداى لەسەر بى) عابايەكى لەبەردا بوو، نويزى پىو دەکرد، بەو عابايە دايپۇشىم، ئىتر تا بەيانى خەوتم، ھەزەرت (دردى خوداى لەسەر بى) فەرمووى: ھەستە ئەى خەوالو! (م).

۸۹) غەزای بەنى نەضىرو بەنى قورەيزە : (غزوة بني النضير وقريضة)

۶۰۷ھ - ۴ - → (ب - ۵ - ز - ۴۵ - ل - ۱۷۵ - ف - ۴) (۱):

لىرەدا ئاوايە: عائىشە (خوداى ئى رازى بى) فەرمووى: لە غەزای خەندەكا، سەعدى كوپى موعاد زامار بوو، ئىبنولعەرەقە ناوئ، لە قورەيش، تىرىكى دابوو لە شادەمارى بالى، كە بە عەرەبى پىي دەلئىن (أكحل: عرق الحياة) بە كوردىش پىي دەلئىن: رەگى ھەيات، يا رەگى ژيان، ھەزەرت (دردى خوداى لەسەر بى) لەناو نويزگا كەدا چاتۇلىكى بۇ ھەلدابوو، لە پەناو زوو زوو سەرى ئى دەدا كاتى ھەزەرت (دردى خوداى لەسەر بى) لە خەندەق گەرپايەو بۇ ناو شارى مەدىنە، چەكى داناو خۆى شۆرد، كەچى جوبرائىل (دردى خوداى لەسەر بى) تەشرىفى ھاتە خزمەتى تەپو تۆزى لەسەر چاوى خۆى دەتەكان، فەرمووى: ديارە تۇ چەكت داناو، دەى بەخودا ئىمە كە كۆمەلەى فرىشتەين ھىشتا چەكمان دانەناو، زوبە برۇ بۇ سەريان ھەزەرت (دردى خوداى لەسەر بى)

(۱) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۴۵ رقم: ۳۴۶۹.

دهفهرموئ: بچم بۆسهه کئ؟ ئه ویش بهنی قوره یضه ی پئ نیشان ده داو
دهفهرموئ بچۆ بۆسهه ئه م بی په یمانانه، جا هه زهت (درو دی خودای له سه ربئ) به
خۆی و له شکره که یه وه ده چئ ده وریان ده گری.. تاد.

۴۶۰۸- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ
يَوْمَ الْأَحْزَابِ: لَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدُ الْعَصْرِ إِلَّا فِي بَنِي قُرَيْظَةَ فَأَذْرَكَ بَعْضُهُمُ الْعَصَرَ فِي الطَّرِيقِ
فَقَالَ بَعْضُهُمْ: لَا نُصَلِّي حَتَّى نَأْتِيَهَا، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ نُصَلِّي لَمْ يُرَدْ مِنَّا ذَلِكَ، فَذَكَرَ
لِلنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمْ يُعْنَفْ وَاحِدًا مِنْهُمْ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانُ^(۲):

ئیبنو عومهه (خودایان ئی رازی بئ) دهفهرموئ: له روژی غهزای خهندهکا،
کاتئ ناموسولمانهکان به نا ئومیدی گه پانه وه و هه زهت و یارانی گه پانه وه بۆ
ماله وه، فهرموئ: خو دیتان ئه م جووله که نامهردانه ی هوژی نه وه ی قوره یزه
چی نامه ر دییه کیان له گه ل کر دین و چۆن له م کاته ناسکه دا دهستیان خسته
ناو دهستی دوژمنی سه رو مال و دینی ئیمه وه و په یمانی نیوانی ئیمه و
خویان شکاند، که واته که س نوێژی عه صر نه کا هه تا نه چینه خاکی بهنی
قوره یزه و نه دهین به سه ریاندا. دهسته یئ له یاران، له پئ نوێژیان ئی ده بی،
دهین به دوو دهسته وه، لایه کیان ده لئین: ئیمه نوێژ ناکه یان تا نه چینه ئه وئ،
لاکه ی تر ده لئین: ئیمه نوێژی خو مان ده که یان، چونکه مه به سستی پیغه مبهه
(درو دی خودای له سه ربئ) له و قسه یه ئه مه نه بوو که نوێژ نه که یان تا نه چینه ئه وئ
به لکوو مه به سستی ئه وه بوو که ده ست و برد که یان و زوو به روین بۆ سه ریان جا
کاتئ که ئه مه یان بۆ پیغه مبهه (درو دی خودای له سه ربئ) گێرا یه وه سه رزه نشتی
که سیانی نه کرد (ش).

۴۶۰۹- وَعَنْهُ قَالَ: حَارَبَتِ النَّصِيرُ وَقُرَيْظَةُ فَأَجَلَى بَنِي النَّصِيرِ وَأَقْرَ قُرَيْظَةَ وَمَنْ
عَلَيْهِمْ حَتَّى حَارَبَتْ قُرَيْظَةَ، فَقَتَلَ رِجَالَهُمْ وَقَسَمَ نِسَاءَهُمْ وَأَوْلَادَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بَيْنَ
الْمُسْلِمِينَ إِلَّا بَعْضَهُمْ لِحَقِّوَا بِالنَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَمَنَهُمْ وَأَسْلَمُوا وَأَجَلَى يَهُودَ الْمَدِينَةِ

^(۲) تجريد البخاري / ۱ / ۴۷۴ رقم: ۴۹۷ - ۹۴۶ ، ۴۱۹ فتح الباري. مسلم. مغازي: ۴۵۷۷.

كُلُّهُمْ بَنِي قَيْنَقَاعَ وَيَهُودَ بَنِي حَارِثَةَ وَكُلَّ يَهُودِ الْمَدِينَةِ. (رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ وَمُسْلِمٌ - المترجم)^(۳):

دیسان له‌وه‌وه فه‌رمووی: هۆزی نه‌وه‌ی نه‌ضیرو هۆزی نه‌وه‌ی قوره‌یظه له‌ دژی پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌س‌ر بێ) شه‌ریان ده‌کرد، له‌ ئەنجاما پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌س‌ر بێ) مه‌دینه‌ی به‌نه‌وه‌ی نه‌ضیر چۆل کردو نه‌وه‌ی قوره‌یظه‌ی له‌شوینی خویان له‌وئ هیشته‌وه‌و هیچی ئی نه‌سه‌ندن و کردی به‌ پیاوه‌تی به‌سه‌ریان‌ه‌وه‌، به‌لام دووباره‌ به‌نی قوره‌یزه‌ ده‌ستیان کرده‌وه‌ به‌ شه‌رو په‌یمان‌ه‌که‌یان‌یان شکان، بۆیه پیغه‌مبه‌ریش (درودی خودای له‌س‌ر بێ) له‌سه‌ر ئەوه‌ پیاوه‌ جه‌نگاوه‌ره‌کانی کوشتن و ژن و مندال و مالیشیانی به‌سه‌ر موسولماناندا دابه‌ش کرد، وه‌ئ هۆزه‌که‌ی عه‌بدوللای کوری سه‌لام هاتنه‌ لای پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌س‌ر بێ) ئەویش ئامانیدان و ئەوانیش موسولمان بوون، دواتر پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌س‌ر بێ) مه‌دینه‌ی چۆل کرد، به‌هه‌موو جووله‌که‌یی، وه‌ک به‌نی قه‌ینوقاع و به‌نی حاریته‌و جووله‌که‌کانی تری مه‌دینه (ب + م).

٤٦١٠ -> (ب - ٥ - ٤٥ - ١٧٥ - ف - ٤) (٤):

لێره‌دا ده‌لێ: گه‌ته‌ی (ت) ئاوايه: له‌ رۆژی غه‌زای خه‌نده‌کا تیری دای له‌ بالی سه‌عدی کوری موعاذ، ره‌گی حه‌ياتی ب‌ری، یا گوتی: شا ده‌ماری بالی پ‌چ‌ری، ئەو ره‌گه‌ش که‌ خوینی به‌ربوو ناوه‌ستیت‌ه‌وه‌، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌س‌ر بێ) زامی ره‌گه‌که‌ی به‌ ئاگر داخ کرد، که‌چی ده‌ستی په‌نه‌ما، ئیت‌ر وازی ئی هینا، دووباره‌ خوینی بالی به‌ربۆوه‌وه‌ دیسان ده‌می زامه‌که‌ی به‌ ئاگر داخ کرده‌وه‌ دیسان‌ه‌وه‌ ده‌ستی ئاوسایه‌وه‌ جا سه‌عدیش که‌دی وایه‌ فه‌رمووی: خودایه‌! گیانم نه‌کیشتی هه‌تا داخی دلێ خۆم به‌ به‌نی قوره‌یزه‌ ده‌رێژم، ئیت‌ر

(۳) تجرید البخاری / ٤ / ٢٧٢ رقم: ١٥٢٧ = ٤٠٢٨ فتح الباری ، شرح صحیح البخاری. مسلم. مغازی:

رەگەكەى بالى خويىنى گىرسايەو و يەك دلوپ خويىنى ترى لى نەھات ھەتا ھۆزى بەنى قورەيزە خويان دا بەدەستەو، لەسەر ئەو سەعد ھەكەم و فەرانرەوايى و ھەر بىريارى بدا لە بارەى ئەوانەو ھەردوولا پيى رازى بن (بۆيەش بە بىريارى سەعد رازى بوون، چونكە لەسەردەمى پيش ئيسلامدا ئەوان ھاوسويىندى ھۆزى ئەوس بوون، كە سەعد ئاغاي ئەوان بوو) جا سەعد بىريارى دا: كە پياوھكانيان بكوژرين و مال و ژن و منداليان بمينن و دابەش بكرين بەسەر موسولمانەكاندا. پيغەمبەر (درودى خوداي لەسەر بى) فەرمووى: ئەم بىريارە توژىكى فەرمان (ھوكم)ى خوداي گەرەبوو لەبارەى ئەم نامەردو و پەيمان شكىنانەو پياوھ شەركەرەكانيان چوارسەد كەس بوون، كاتى لە كوشتنيان بوونەو “دەمارەكەى بالى سەعد ديسان پچرايەو، ئيتىر مردو بە رەحمەتى خودا چوو!

۹۰ غەزاي خەيبەر: (غزوة خيبر)

۶۱۱ع → (ب- ۵ز- ۹ل- ۹۵ف- ۱+ ف- ۲+ ف- ۳) (۱):

ليژەدا ئەم گىرەنەو ھەي پترە: كاتى گەيشتنە خەيبەر مەرحەبى پادشايان ھاتە مەيدان و بازى بە شمشيرەكەى دەكردو بەخوى دەنازى و بە كەش و فشيكەو دەيگوت:

قد علمت خيبر أنى مرحب

شاكى السلام بطل مجرب

إذا الحروب أقبلت تلهب

واته:

خەيبەر! باشى بزانە

مەرحەب شىيرى مەيدانە

(۱) تقدم في مجلد الخامس. تسلسل / ۹ رقم: ۱ / ۲۲۸۸ + ۲ / ۲۲۸۹ + ۳ / ۲۲۹۰.

پېر چهكو پالەوانه

بو شهپر بهووری به یانه!

عهلیش بوی چووه مهیدان و بهم شیعرانه وهلامی دایه وه:

أنا الذی سمتنی أمی حیدر کلیث غابات کریه المنظره

أو فیهمو بالصاع کیل الصندره

واته:

دایکم ناوی ناوم شیروکو شیرینی بیتشم به سامو سو

بن رهزایه دیمه نی شیر که دهپیوون کوشتن بو میر!

گوتی: جا علی شیریکی مالی به که للهی مهرحه بداو کوشتی!

نیتر له سهر دهستی عهلیدا فهتخی خهیه بهر کراو سوپای ئیسلام قه لای
خهیه بهریان گرت (م). شیعره کهی مهرحب به په خشان واته: هه موو خهیه بهر
زور باش دهزانن که من شامه رحه بوم به ناو بانگم و پیاویکی پر چهكو و
پالەوانیکی لیها تووم، به تایبهت کاتی که شهپر گهرم ده بی، شیعره کهی
ئیمامی علی (رهزای خودای ئی بن) واته: من هه ره له کاتی له دایک بوونمدا، دایکم به
فیراسهت و بو نوقلانهی باش ناوی ناوم حهیده ره، یا ناوی ناوم نه سه د،
حهیده ره نه سه د به واتای شیرن، وهك شیرینی بی شه لآنم، له شیرینی شه ره زهیش
به سامو بی ره زاترم، له جهنگه ی جهنگا به بارو بهتا، به ربه و به ته غار مهرگ
دهپیوم بو دوژمن و قریان تی دهخه م (وهرگیپ) میر: پیاوی ئازا (ف. خال).

٤٦١٢- ته ماشای (تجوز الإغارة على الكفار بعد دعوتهم) بکه،

فهرمووده ی دووهم. که خهیه بهر دهگرن^(٧).

^(٧) تقدم في مبحث (تجوز الإغارة على الكفار بعد دعوتهم ، الحديث الثاني) من هذا المجلد.

٤٦١٣- ته‌ماشای هه‌مان شوینی پێشوو له (تَجُوزُ الاغارة) بکه لی‌ره‌دا ده‌فه‌رموئ: پێغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بێ) له‌ نزیک‌ی خه‌یبه‌ردا به‌ تاریک‌ولێله‌ که‌ نوێژی به‌یانی کرد، ئه‌وجا فه‌رمووی: **اللَّهُ أَكْبَرُ خَرَبَتْ خَيْرٌ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْدَرِينَ** جا جووله‌که‌کانی خه‌یبه‌ر وه‌ده‌رکه‌وتن، به‌ناو کۆلان و کوچه‌کاندا غاریان ده‌دا، پێغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بێ) جه‌نگاوه‌ره‌کانی کوشتن و خاوو خیزانی یه‌خسیر کردن و دابه‌شی کردن به‌سه‌ر موسوڵمانه‌کاندا، سه‌فیه‌ی هاوسه‌ری پێغه‌مبه‌ریش (درودی خودا له‌ پێغه‌مبه‌رو ره‌زای خودا له‌ بێ) یه‌کیک بوو له‌و یه‌خسیرانه‌، کاتێ ژنه‌ تالانییه‌کان دابه‌ش ده‌کری‌ن سه‌فیه‌ به‌ر ده‌حیه‌ی که‌لبی ده‌که‌وئ، به‌لام له‌پاشا ده‌بی به‌هی پێغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سه‌ر بێ) ئازادی کردو ماره‌ی کرد بو‌ خو‌ی و له‌باتی ماره‌یه‌که‌ی ئازادی کرد (ب) → (ب- ٣ز- ٣٤ل- ٨٢ف- ٢. راجع مجلد / ٣ رقم / ٢ / ٢٠٦٥ تسلسل / ٣٤).^(٣)

٤٦١٤- **قَالَ يَزِيدُ بْنُ أَبِي عُبَيْدٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا): رَأَيْتُ أَثَرَ ضَرْبَةٍ فِي سَاقِ سَلَمَةَ بْنِ الْأَكْوَعِ فَقُلْتُ: يَا أَبَا مُسْلِمٍ مَا هَذِهِ الضَّرْبَةُ؟ فَقَالَ: هَذِهِ ضَرْبَةُ أَصَابَتْنِي يَوْمَ خَيْبَرَ، فَقَالَ النَّاسُ أُصِيبَ سَلَمَةُ، فَأَتَيْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَتَفَتَّ فِيهِ ثَلَاثُ كَفَاتٍ فَمَا اشْتَكَيْتُهَا حَتَّى السَّاعَةِ. رَوَاهُمَا الْبُخَارِيُّ:**

یه‌زیدی کوپی عوبه‌ید (ره‌زای خودای ئی‌بێ) فه‌رمووی: شوین زامیکم به‌لاقی سه‌له‌مه‌ی کوپی ئه‌که‌وه‌وه‌ دی گوتم: ئه‌ی ئه‌بو موسلیم! ئه‌م کۆنه‌ زامه‌ هی که‌یه؟ فه‌رمووی: هینی رۆژی خه‌یبه‌ره‌، جی ده‌می شیرێ ئه‌وکاته‌یه‌، خه‌لک گوتیان: سه‌له‌مه‌ پیکرا، چوومه‌ خزمه‌ت چه‌زه‌ت (درودی خودای له‌سه‌ر بێ) سێ پفی به‌ته‌رایێ ده‌می ئی کرد، ئیتر یه‌کسه‌ر چاک بووه‌ هه‌تا ئیستا ئیشم ئی نه‌بینیوه‌! (ب).

^(٣) راجع تسلسل / ٤٦ من هذا المجلد. الحديث الثاني أيضا.

۹۱) غه‌زای ذاتوورریقاع: (غزوة ذات الرقاع)

۴۶۱۵- عَنْ أَبِي مُوسَى (رضی الله عنه) قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزَاةٍ وَكُنْ سِتَّةُ نَفَرٍ بَيْنَنَا بَعِيرٌ نَعْتَقِبُهُ قَالَ: فَتَقَبَّتْ أَقْدَامُنَا، فَتَقَبَّتْ قَدَمَايَ: وَسَقَطَتْ أَظْفَارِي فَكُنَّا نَلْفُ عَلَى أَقْدَامِنَا الْخِرْقَ فُسِمَّتْ غَزْوَةُ ذَاتِ الرَّقَاعِ لِمَا كُنَّا نَعَصِبُ عَلَى أَرْجُلِنَا مِنَ الْخِرْقِ. رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۱):

ئەبو موسا (خودای ئی رازی بێ) فەرمووی: لە خزمەتی حەزەرەدا (بریدی خودای لەسەر بێ) چووین بۆ غەزایی، تاقمەکە ی من شەش کەس بووین، تاقە وشتریکمان بەرکەوتبوو، هەر شەشمان بەسەرە بەرو دوا سواری دەبووین، گوتی: ئەوەندە بە پێی ریگەمان بێ بە پێی پەتی پێمان کوتراو توێخی بەردا، منیش قاچەکانم توێکیان بەردا و نینۆکەکانم کەوتن، لە تاواندا لەبەر بێ پیلاوی و لەبەر گەرما پەرۆمان بە قاچمانەو دەپیچا، بۆیە ئەو غەزایە ناونا غەزای ذاتوورریقاع (واتە: غەزا پەرۆینە) چونکە لەبەر پیخاوسی پەرۆ پالمان دەتالان لە قاچمانەو (ش).

۴۶۱۶- → (ب- ۱- ز- ۱۵۳- ل- ۴۴۳- ف- ۲) (۲)^(۲).

۹۲) غه‌زای بنی موصطه‌لیق: (غزوة بنی المصطلق)

۴۶۱۷- → (ب- ۳- ز- ۴۳- ل- ۱۰۰- ف- ۸) (۱)^(۱).

۴۶۱۸- → لەسەر باسی (تجوز الاغارة على الكفار) دا رابورد، فەرمووده‌ی

یە کەم، کە دەفەر موی: (کتبت إلى نافع...) الحدیث^(۲).

(۱) تجريد البخاري / ٤ / ٢٩٤ رقم: ١٥٥٥ = ٤١٢٨ فتح. مسلم. مغازي: ٤٦٧٦.

(۲) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ١٥٣ رقم: ٨٨٥.

(۱) تقدم في مجلد ثالث. تسلسل / ٤٣ رقم: ٢١٣٧.

(۲) تقدم في: (تجوز الإغارة. تسلسل / ٤٦ حديث الأول. رقم: ٤٤٦٢ من هذا المجلد).

۹۳) غه‌زای ئه‌نمار: (غزوة أنمار)

۶۱۹هـ → (ب- ۱ز- ۵۴هـ - ۲۱۴ف - ۱+۲+۳)^(۱):

لیڤه‌دا ده‌فه‌رمووی: جابیر (خودای ئی‌رازی بئ) فه‌رمووی: له‌ غه‌زای ئه‌نماردا پیڤه‌مبه‌رم دی، به‌سواری و لاخه‌که‌ی ده‌رویششت و به‌ره‌و خۆر هه‌لات نوێژی سوننه‌تی ده‌کرد (ب).

۹۴) غه‌زای حوده‌یبیه: (غزوة الحديبية)

ئایه‌تی سه‌ره‌تای ئه‌م باسه‌ له‌م جیڤه‌دا رابوورد، سووره‌تی فه‌تح، حه‌دیثی چواره‌م، ئایه‌تی: {لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ...} تا کۆتایی ئایه‌ت.
۶۲۰هـ → (ب- ۴ز- ۱۰۵هـ - ۳۳۶ف - ۱)^(۱):

لیڤه‌دا ئه‌مه‌ی پتره: (تعدون أنتم الفتح فتح مكة وقد كان فتح مكة فتحا، ونحن نعد الفتح بيعة الرضوان يوم الحديبية): ئیوه‌ هه‌ر فه‌تخی مه‌که‌که‌ داده‌نن به‌ فه‌تح، به‌ئێ به‌پێی ئایه‌تی: {إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا} ئه‌مه‌ وایه‌و به‌پراستی فه‌تخی مه‌که‌که‌ داده‌نری به‌ فه‌تح، به‌لام ئیمه‌ به‌یعه‌تولپریضوان (په‌یمانی خو‌شنوودی)ش داده‌نن به‌ فه‌تخی گه‌وره‌، چونکه‌ ئه‌و بووبه‌ ریخۆشکه‌ره‌ی گرتنی مه‌که‌که‌و هۆی خو‌شنوودی خودا.

۶۲۱هـ- عَنْ جَابِرٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: قَالَ لَنَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ: أَلْتُمُ خَيْرَ أَهْلِ الْأَرْضِ وَكُنَّا أَلْفًا وَأَرْبَعِمِائَةٍ، وَلَوْ كُنْتُ أَبْصِرُ الْيَوْمَ لَأَرَيْتُكُمْ مَكَانَ الشَّجَرَةِ. رَوَاهُمَا الشَّيْخَانُ^(۲):

جابیر (خودای ئی‌رازی بئ) فه‌رمووی: روژی حوده‌یبیه پیڤه‌مبه‌ر (سووی خودای له‌سه‌ر بئ) پێی فه‌رمووی: ئیستا ئیوه‌ چاترینی هه‌موو خه‌لکی سه‌ر رووی

^(۱) تقدم في مجلد اول. تسلسل/ ۵۴ رقم: ۱/ ۳۹۳ و ۲/ ۳۹۴ و ۳/ ۳۹۵.

^(۱) تقدم في مجلد رابع. تسلسل/ ۱۰۵ رقم: ۱/ ل: ۳۱۷۴.

^(۲) تقدم في مبحث الصلح ، كما تقدم في تفسير سورة الفتح المجلد السابع.

سەرزه‌مینن فەرمووی: ئەو حەلە لەو غەزایەدا هەزارو چوار سەد کەس بووین، ئەگەر ئەمێستا چاوم ببینایە جیگەی درەختی پەیمانی خوشنوویدیم پی نیشان دەدان، کە بەیعه‌تولریضوانی لەژێردا کرا (ش).

٤٦٢٢- بۆ باسی ئەم غەزایە تەماشای ئەم جیگایانەیش بکە: (الصلح والهدنة) فەرمووده‌ی یەكەم و دووهم. سوورەتی فەتح، فەرمووده‌ی دووهم و چوارەم. → (ب- ٢ ز- ١٠٩ ل- ٢١٤ ف ١ / ١٦٠٣) + (١١٨ ل- ٢٤٢ ف ١ - ١٦٣٨) + (١١٩ ل- ٢٤٣ ف ١ - ١٦٣٩ / ٥ ف ١٦٣٤) + (١٢٣ ل- ٢٥١ ف ١ - ١٦٥٤) + (١٢٥ ل- ٢٥٣ ف ١ - ١٦٥٦) + (١٢٧ ل- ٢٥٧ ف ٣ - ١٦٥٩)^(٣).

٩٥) غەزای فەتخی مەككە: (غزوة الفتح)

بۆ نایەتەكە تەماشای فەرمووده‌ی یەكەم و دووهمی سوورەتی نەصر بکە.

٤٦٢٣- → (ب- ٢ ز- ٤٦ ل- ١٠٧ ف ١ - ١)^(١).

لە گیرانەوه‌ی ئێره‌دا ئەم دوو زیاده‌مه‌علوماته‌ی تیا‌دا‌یه: لەپاش هەشت ساڵ و نیو لەپاش كۆچکردنی بۆ مەدینه‌ چوون بۆ ئەم فەتخە، ژمارە‌ی سوپاکە‌ی دەه‌زار کەس بووه‌.

٤٦٢٤- عَنْ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) قَالَ: لَمَّا سَارَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَامَ الْفَتْحِ قَبْلَ قُرَيْشًا خَرَجَ أَبُو سُفْيَانَ بْنُ حَرْبٍ وَحَكِيمُ بْنُ حِزَامٍ وَبُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ يَلْتَمِسُونَ الْخَبَرَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَقْبَلُوا يَسِيرُونَ حَتَّى أَتَوْا مَرَّ الظُّهْرَانَ فَإِذَا هُمْ بِبِرَّانٍ كَأَنَّهَا بِرَّانُ عَرْفَةَ، فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: مَا هَذِهِ لَكَأَنَّهَا بِرَّانُ عَرْفَةَ، فَقَالَ بُدَيْلُ بْنُ وَرْقَاءَ: بِرَّانُ بَنِي عَمْرِو فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: عَمَرُوا أَقْلٌ مِنْ ذَلِكَ فَرَأَاهُمْ نَاسٌ مِنْ حَرَسِ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَذْرَكُوهُمْ فَأَخَذُوهُمْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ

^(٣) تقدم جملة من الأحاديث حول هذه الغزوة ، في مبحث (الصلح والهدنة) وفي تفسير (سورة الفتح).

^(١) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ٤٦ رقم: ١ / ١٣٧٤.

(صلى الله عليه وسلم) فَأَسْلَمَ أَبُو سُفْيَانَ فَلَمَّا سَارَ قَالَ لِلْعَبَّاسِ: أَحْسِنْ أَبَا سُفْيَانَ عِنْدَ حَظْمِ الْحَيْلِ حَتَّى يَنْظُرَ إِلَى الْمُسْلِمِينَ فَحَبَسَهُ الْعَبَّاسُ فَجَعَلَتِ الْقَبَائِلُ تَمُرُّ مَعَ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) كَتِيبَةً كَتِيبَةً عَلَى أَبِي سُفْيَانَ فَمَرَّتْ كَتِيبَةٌ فَقَالَ: يَا عَبَّاسُ مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: هَذِهِ غِفَارُ، قَالَ: مَا لِي وَغِفَارٍ. ثُمَّ مَرَّتْ جُهَيْنَةُ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ ثُمَّ مَرَّتْ سَعْدُ بْنُ هُدَيْمٍ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ وَمَرَّتْ سُلَيْمٌ فَقَالَ مِثْلَ ذَلِكَ حَتَّى أَقْبَلَتْ كَتِيبَةٌ لَمْ يَرِ مِثْلَهَا قَالَ: مَنْ هَذِهِ؟ قَالَ: هَؤُلَاءِ الْأَنْصَارُ عَلَيْهِمْ سَعْدُ بْنُ عَبَادَةَ مَعَهُ الرَّايَةُ فَقَالَ سَعْدُ يَا أَبَا سُفْيَانَ الْيَوْمَ يَوْمَ الْمَلْحَمَةِ الْيَوْمَ تُسْتَحَلُّ الْكَعْبَةُ فَقَالَ أَبُو سُفْيَانَ: يَا عَبَّاسُ حَبِّدَا يَوْمَ الدِّمَارِ، ثُمَّ جَاءَتْ كَتِيبَةٌ وَهِيَ أَقْلُ الْكُتَائِبِ فِيهِمْ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) وَأَصْحَابُهُ وَرَايَةُ النَّبِيِّ (صلى الله عليه وسلم) مَعَ الزُّبَيْرِ بْنِ الْعَوَّامِ فَلَمَّا مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) بِأَبِي سُفْيَانَ قَالَ: أَلَمْ تَعْلَمْ مَا قَالَ سَعْدُ بْنُ عَبَادَةَ؟ قَالَ: مَا قَالَ؟ قَالَ: كَذَا وَكَذَا فَقَالَ: كَذَبَ سَعْدُ وَلَكِنْ هَذَا يَوْمَ يُعْظَمُ اللَّهُ فِيهِ الْكَعْبَةُ وَيَوْمَ تُكْسَى فِيهِ الْكَعْبَةُ قَالَ: وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) أَنْ تُرَكِّزَ رَايَتُهُ بِالْحَجَّوْنَ. وَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وسلم) يَوْمَئِذٍ خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ أَنْ يَدْخُلَ مِنْ أَعْلَى مَكَّةَ مِنْ كَدَاءٍ وَدَخَلَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وسلم) مِنْ كَدَاءٍ، فَقُتِلَ مِنْ خَيْلِ خَالِدٍ يَوْمَئِذٍ رَجُلَانِ: حُبَيْشُ بْنُ الْأَشْعَرِ وَكَرُزُ بْنُ جَابِرٍ الْفَهْرِيُّ^(۲):

عوروهی کوپی زوبهیر (خودایان لای رازی بن) دهفهرموی: سالی گرتنی مهککه، پیغهمبهر (درویدی خودای لسهربن) کهوته ری بهرهو مهککه، کاتی بنی برواکانی قورپهیش بهمه دهزانن ئهبو سوفیانی کوپی حهرب و حهکیمی کوپی حیزام و بودهیلی کوپی وهرقاء له مهککه دهردهچنو دین بهرهو ئهوان ههتا سووسهی ههوالی حهزرت بکهن، ملی ری دهگرن تا دهگهنه مهرو ظههران لهوی دهروانن وایزه ئاگریکی زور زور، وهک ئاگری شهوی عهرهفه ئاوا زور دهگری و دیارهو دهلیی چراخانه، ئهبو سوفیان دهلی: ئهم ههمهکه ئاگره چییه، دهلیی چراخانی شهوی عهرهفهیه، بودهیل دهلی: ئاگری بهنی عهره، ئهبو سوفیان دهلی: لهکوی بهنی عهرهئوهنده دهن، چهند کهسی له

(۲) تجرید / ۴ / ۲۲۵ رقم: ۱۵۸۵ + ۴۲۸۰ = رقم: ۱۲۱۸ = بهرگی / ۳ - ۳۴۲.

پاسەوانانى پىڭەمبەر (درودى خوداى لەسەر بى) ئەم زەلامانە دەبينن و دەچن بۇيان و دەيانگرن و دەيانبەن بۇلاى پىڭەمبەر (درودى خوداى لەسەر بى) لەوى ئەبو سوفيان موسولمان دەبى، پىڭەمبەر (درودى خوداى لەسەر بى) كە دەكەويته رى بە عەبباس دەفەرموى: لەكويدا رىگەكە تەنگبەر دەبىتەو و سوارەكان كەلەكە دەبەستن ئا لەويدا ئەبو سوفيان رابگرە ھەتا بەچاوى خوى بەباشى سوپاي ئىسلام ببىنى و بزائى كە لەوزەى ئەودا نىيە و ئىتر خەيالى بەرابەر وەستانى لەشكرى ئىسلام لە كەللەى خوى دەرگا، عەبباس لەويدا رايدەگرى، ھۆزەكان پۇل پۇل لە خزمەتى پىڭەمبەردا (درودى خوداى لەسەر بى) رىزبوون و دەستيان كرد بە رۇيشتن و پۇل لەدوا پۇل بەسەر ئەبو سوفياندا تى دەپەن، دەستە سوارى لەلایەو وە رەت بوون، گوتى: عەبباس! ئەمانە كىن؟ فەرموى: لەشكرى ھۆزى غىفارن، گوتى: من لەمانەم چى كەى ئەمانە ناھەزى من بوون (وا ئىستا ھاتوون بۇ سەرم)؟ ئەمجا ھۆزى جوھەينە رابووردن، ھەروا ھۆزى سەعدى كوپى ھوزەيم و ھۆزى سولەيم، يەكە يەكە ئەبو سوفيان دەپىرسى و عەبباس وەلامى دەدايەو و ئەويش واى دەگوتەو، تا دەستە سوارى دىن، وینەى ئەوانى نەدىبوو، گوتى: عەبباس! ئەمانە كىن؟ فەرموى: لەشكرى ياريدەدەرانن، سەعدى كوپى عوبادە سەركردەيانە، ئالاکە بەو بوو، سەعد گوتى: ئەى ئەبو سوفيان! ئەمپۇ رۇژى كوشت و كوشتارە، ئەمپۇ كوشت و كوشتار لەناو بەست و ھەرەم و كابەدا ھەلەل دەبى و قەد خەيتە ناو ناموسولمانەكانى مەككە، بە تايبەتى گەورە پياوھەكانيان، وەك ئەبو سوفيان، ئەبو سوفيان گوتى: ئەى عەبباس! خۆزگەم بە مردن ئاى بۇ كەلەمىردىكى مەرد پەناى بداینايە! لەپاشا دەستە سوارىكى تر ھاتن (بە ژمارە لەھەموو دەستە سوارەكانى تر كەمتر بوون) ئەوانە پۇلى پىڭەمبەر و يارانى بوون، ئالاکەى پىڭەمبەر (درودى خوداى لەسەر بى) بە زوبەيرى كوپى عەووام دەبى، كاتى پىڭەمبەر (درودى خوداى لەسەر بى) لەلاى ئەبو سوفيانەو رادەبوورى عەرزى دەكا: قوربان! دەزانىت كە سەعدى كوپى عوبادە چى دەلى؟ فەرموى: دەلى چى؟ گوتى واوا دەلى ئەمپۇ كوشت و كوشتار لەناو كەعبەدا رەوا دەبينرى!

فہرمووی (دردی خودای لہسر بن): سہ عد درو دہکات، لہخویہوہ قسہی وا دہکات، بہلکوو بہ پیچہوانہوہ ئہمرو ئہو روژہیہ کہ کہعبہ پوشتہ و پہرداخ دہکریتہوہ! گوتی: حہزرت (دردی خودای لہسر بن) فہمانیدا کہ ئالاکہی خوئی لہ حہجون ہہلبکری، ئہو روژہیش فہرمانی کرد بہ خالیدی کوپی وہلید کہ لہلای سہرووی مہککہوہ لہ کہدائہوہ بجیتہ ناو شاری مہککہوہ پیغہمبہر (دردی خودای لہسر بن) خوئی لہکوداوہ، لہ دامیننی شارہوہ رویشٹہ ناو شارہوہ. ئہو روژہ لہ سوارہی خالید دوو کہس کوژران: حوبہیشی کوپی ئہشعرو، کورزی کوپی جابیری فیہری. (ب-خ).

۴۶۲۵- → (ب- ۳ز- ۲ل- ۴ف- ۱) (۳):

لیرہدا ئاواہ: ئوسامہی کوپی زہید (رمزای خودایان فی بن) فہرمووی: لہکاتی گرتنی مہککہدا گوتم: ئہی پیغہمبہری خودا! سبہیننی لہکوئی دادہبہزی (ئایا بارگہکەت لہ خانوہکەہی مہککەتا) دہخەیت و ئہوئی دہکەہی بہ بارہگای خوٹ؟ فہرمووی: جا بوچی عقیل ہیچ خانوو بہرہی بو ئیمہ ہیشتوتہوہ؟ ئہوجا فہرمووی: نہ موسولمان کہلہپوور لہ ناموسولمان وەردہگری، وە نہ ناموسولمان کہلہپوور لہ موسولمان وەردہگری، ہیچیان کہلہپوور لہ ہیچ کامیان وەرناگرن بہ زوہرییان گوت: ئہی کی کہلہپوورو میراتہکەہی ئہبو طالیبی برد بو خوئی؟ فہرمووی: عقیل و طالیب بردیان و بوو بہمیراتی ئہوان (ب).

۴۶۲۶- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ الْفَتْحِ فَجَعَلَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ عَلَى الْمُجَنَّبَةِ الْيُمْنَى وَجَعَلَ الزُّبَيْرُ عَلَى الْمُجَنَّبَةِ الْيُسْرَى وَجَعَلَ أَبَا عُبَيْدَةَ عَلَى الْبَيَازِقَةِ وَبَطْنِ الْوَادِي فَقَالَ: يَا أَبَا هُرَيْرَةَ ادْعُ لِي الْأَنْصَارَ فَدَعَوْتُهُمْ فَجَاءُوا يُهْرَوُلُونَ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ هَلْ تَرَوْنَ أَوْبَاشَ قُرَيْشٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: انْظُرُوا إِذَا لَقِيتُمُوهُمْ غَدًا أَنْ تَخْصِدُوهُمْ حَصْدًا وَأَخْفَى يَدَيْهِ وَوَضَعَ يَمِينَهُ عَلَى

شِمَالِهِ وَقَالَ: مَوْعِدُكُمْ الصُّفَا قَالَ: فَمَا أَشْرَفَ لَهُمْ أَحَدٌ يَوْمَئِذٍ إِلَّا أَنَاوُهُ، وَصَعِدَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) الصُّفَا فَجَاءَتِ الْأَنْصَارُ فَأَطَافُوا بِالصُّفَا، فَجَاءَ أَبُو سُفْيَانَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أُبَيِدْتَ خَضِرَاءَ قُرَيْشٍ لَا قُرَيْشَ بَعْدَ الْيَوْمِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): مَنْ دَخَلَ دَارَ أَبِي سُفْيَانَ فَهُوَ آمِنٌ، وَمَنْ أَلْقَى السِّلَاحَ فَهُوَ آمِنٌ، وَمَنْ أَغْلَقَ بَابَهُ فَهُوَ آمِنٌ، فَقَالَتِ الْأَنْصَارُ: أَمَّا الرَّجُلُ فَقَدْ أَخَذْتُهُ رَافَةً بِعَشِيرَتِهِ وَرَغْبَةً فِي قَرَّتِهِ وَكَرَلَ الْوَحْيُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) قَالَ: قُلْتُمْ أَمَّا الرَّجُلُ فَقَدْ أَخَذْتُهُ رَافَةً بِعَشِيرَتِهِ وَرَغْبَةً فِي قَرَّتِهِ أَلَا فَمَا اسْمِي إِذَا أَنَا مُحَمَّدٌ عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ، هَاجَرْتُ إِلَى اللَّهِ وَإِلَيْكُمْ فَالْمَحْيَا مَحْيَاكُمْ وَالْمَمَاتُ مَمَاتُكُمْ، قَالُوا: وَاللَّهِ مَا قُلْنَا ذَلِكَ إِلَّا ضِنًّا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ قَالَ: فَإِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُصَدِّقَانِكُمْ وَيَعْدِرَانِكُمْ^(٤):

ئەبو ھورەیرە (رمزای خودای گەورە ئی بن) ھەرمووی: لە رۆژی گرتنی شاری مەککەدا، لە خزمەتی پیغەمبەردا بووین (درودی خودای لەسەر بێ) بۆ ئەم ھەتھە خالییدی کوپی وەلییدی کرد بەسەرکردەیی لای راستی لەشکرەکە و زوبەیریشی کرد بەسەرکردەیی دەستە چەپی و ئەبو عوبەیدەیشی کرد بەسەرکردەیی پیادە و بێ زریەکان کە لەناو شیوەکەدا بوون و لە کەوانەیی دوۆلی مەککەو بوون، خۆیشی لەناو دەستەیکەدا بوو ھەرمووی: ئەبو ھورەیرە! یاریدەدەرەکانم بۆ بانگ بکە منیش چووم بانگم کردن، بەھەرپرکردن ھاتن، ھەرمووی: ئەو کۆمەلەی یاریدەدەران! ئەو گەلی براینە! خۆ ئەم ھەرچی و پەرچی و لەشکرە تیکەل و پیکەل و بێ سەر و پایەیی قوڵەیش دەبینن کە بەخەیاڵی خاوی خۆیان بۆ بەرامبەرکردنی ئێمە کوێان کردوونەتەو؟ گوێیان: بەئێ، چۆن دەھەرمووی وایە، ھەرمووی: بتان بینم، سبەینێ کە تووشیان دەبن، چۆن وەک بەری درو و پا کوێان دەدەن! دەستی راستیشی لەسەر دەستی چەپی خۆی دانا و بەھێما تێی گەیاندن کە ئاوا متیان بکەن و قەڵاچۆیان تێ بخەن. ھەرمووشی: وادەمان سەرکیوی صەفا بێ و لەشکرەکان لەوێ یەک دەگرینەو. گوئی: ئێتر ئەو رۆژە ئەوێ لەوان

(٤) مسلم. مغازی: ٤٦٠٠، ٤٥٩٨.

سەری بەرزکردهوه و لاملی کردو بەرەهەوێلمان کەوت لە ملیان داو لال و پالمان خست، لەدوا سەرکەوتن لە روژی دوایدا هەزەت (درودی خودای لەسەر بێ) لەسەر بەلێنەکەیی خۆی سەرکەوتە سەر گردی صەفا و یاریدەدەرانیش وەک خەرمانەیی مانگ بەگردی صەفا دا ئاخیەیان لێدا^(١). جا ئەبو سوڤیان هاتە خزمەتی عەززی کرد: قوربان! ئەی پیغەمبەری خودا! زەردو سووری قورەیش بەرباد کراو یافتی قورەیشیان بێ، خو ئەگەر واپروا قورەیش نامینی تا سبەینی! هەزەت (درودی خودای لەسەر بێ) فەرمووی: جارێدن: ئەوەی بچیتە مالی ئەبو سوڤیان لەخۆی ئەمێن بێ و ترسی نەبێ، ئەوەی چەک فری بداو شەڕ نەکا لەخۆی ئەمێن بێ ترسی نەبێ. یاریدەدەران لەناو خۆیاندا دەلێن: وا دیارە پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) دلێ دەسووتی بە هۆزو خزمانی خۆی و مەیلی تازەبۆتەوه بۆ شارو نیشتمانەکەیی خۆی ئیتەر رەنگ بێ بگەریتەوه بۆ ئێرەو ناو ئیمە بەجێ بهێلی جا سرووش هات بۆ پیغەمبەر و خودا خەبەری داپیی کە یاریدەدەران و اوا دەلێن، فەرمووی: ئێوه دەلێن: پیغەمبەر (درودی خودای لەسەر بێ) دلێ دەسووتی بە هۆزو خزمانی خۆی و مەیلی تازە بۆتەوه بۆ شارەکەیی خۆی ئیتەر رەنگ بێ بگەریتەوه بۆ مەککە و مەدینە بەجێ بهێلی، راستە کە من دلێ دەسووتی بە خزمانی خۆم و هەمیشە دلێ لی دەدا بۆ مەککەیی پیروژ، کە زیدمە و جیگەیی خرۆشانی میهرەبانی خودایە و کابەیی نازداری لەناودایە، ئەمە راستە وایە و زیادیی هەیه و کەمی نییه، بەلام ئەوەی کە گوتووتانە دەگەریمەوه بۆ ئێرەو ئێوه بەجێ دەهێلم شتی وا نییه و

(١)

خۆره یا مانگە خەرمانەیی داوه

یا صەفا بەبای صەفا نەخشاو

رحمەت بارانە لەهەر شەش لاوه

فریشتە و پەرس دەوری لێ داوه!

(وەرگێڕ)

ئەمەیان لەمنەوہ دوورہ بۆچی من ناوم چییە و من کیم پئی دەلین، من ناوی خۆم بەخۆمەوہیە سئی جار وایفەرموو، ئەوجا فەرموو: من ناوم موخەممەدە (بەپیتی ناوہکەم دەبئی کارئ نەکەم کەببئی بەهۆی ئەوہ شایستەئ ئەو ناوہ نەبم، کە بە مەعنا پەسەندو ستایش کراوہ)، کەواتە: ئەگەر دڵم بە کەسوکاری خۆم بسووتئ جیئ خۆیەتی، وەلئ ئەگەر ئیوہ بەجئ بهیڵم ئەوہیان لە رەفتاری منەوہ دوورہ، چونکە وەک گوتم: من ناوم موخەممەدەو بەندەو پیغەمبەری خودام و ئەوہی دەیلیم راستەو ئەوہی دەیکەم دروستەو هەقەو درۆو چاوپاوو بئی ئەمەکی و بی وەفایی لەمنەوہ دوورہ زۆر زۆر، چ لەگەل ئیوہدا، چ لەگەل خزمان و هۆزی خۆمدا، من یەکجار گوتوومەو دەیلیم کۆچەو کردوومە بۆلای خودا و بۆلای ئیوہی خۆشەویست لەبەر رەزای خودا وە هەرگیز لە بریاری خۆم پەشیمان نابمەوہ. ئیتەر من ژیانم ژیانئ ئیوہیەو مردنم مردنئ ئیوہیە ژیان و مردنم لەگەل ژیان و مردنئ ئیوہیە! یاریدەدەرانیشت بە گریانەوہ گوتیان: قوربان! بەخودا ئیمە بۆیە ئەمەمان گوتووە چونکە حەزناکەین لە رحمتی خودا و لە فەیزو بەرەکەتی ووجوودی تۆ بە دووربین و حەزەکەین هەمیشە لە خزمەتتا بین، ئیمە خەمی ئەمەمانە. فەرموو (دروە خودای لەسەربئ): راست دەکەن و خودا و پیغەمبەری خودا بۆ ئەم قەسەیان باوەرتان پئی دەکەن و عوزرو بەهانەتان قەبوول دەکەن! (م).

٤٦٢٧- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُطِيعٍ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا) عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ لَا يُقْتَلُ قُرَشِيٌّ صَبْرًا بَعْدَ هَذَا الْيَوْمِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُمَا مُسْلِمٌ^(٥):

عەبدوللای کۆپی موطیع (رەزای خودایان ئی بن) لە بابیەوہ دەفەرموئ: روژی گرتنی شاری مەککە گویم ئی بوو پیغەمبەر (دروە خودای لەسەربئ) دەیفەرموو: لەمڕۆ بەدواوہ هەتا روژی قیامت ئیتەر قورەیشی بەکووت و زنجیرەوہ حەپس

(٥) مسلم. مغازي: ٤٦٠٣.

ناکری بۆ کوشتن له سه‌ر ئه‌وه‌ی که له‌دین وه‌ربگه‌ڕێته‌وه به‌لام له‌سه‌ر
تۆله‌سه‌ندن و شتی وا ئه‌وه جیا به (م).

٤٦٢٨- → (ب- ٦ز- ١٨ل- ٢٧٥ف- ١٨) (٦).

٤٦٢٩- → (ب- ٢ز- ١٣٥ل- ٢٧١ف- ١) (٧).

٤٦٣٠- → (ب- ٢ز- ١٣٥ل- ٢٧٢ف- ٢) (٨).

له‌گه‌ردا ده‌فه‌رموئ: ئیبنو عومه‌ر (ره‌زای خودایان ئی) ده‌فه‌رموئ:
پێغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) له‌ روژی گرتنی مه‌که‌دا، له‌ که‌وانه‌ی مه‌که‌وه
به‌ سواری و لا‌خ هاته‌ ناو شاره‌وه‌ ئوسامه‌ی به‌ پاشکۆوه‌ بوو، بیلال و عوتمان
کو‌پی طه‌له‌حی له‌ خزمه‌تدا بوون عوتمان خۆی له‌ کلێلداره‌کانی کابه‌ بوو،
حه‌ززه‌ت رویشته‌ هه‌تا چوو له‌ناو مزگه‌وته‌که‌دا و وشتره‌که‌ی ییخدا، فه‌رمانی
کرد به‌ عوتمان کلێله‌که‌ی هی‌ناو ده‌رگا‌که‌ی کرده‌وه‌و پێغه‌مبه‌رو ئوسامه‌و
بیلال و عوتمان چوونه‌ ناوما‌لی که‌عه‌وه‌و دنیا روژ بوو، تاوێکی باش
له‌ناویدا مانه‌وه‌“ ئه‌وجا هه‌ززه‌ت (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) هاته‌ ده‌ره‌وه‌، خه‌لکه‌که‌
هه‌رکه‌سه‌ی ده‌یویست خۆی زووتر بچێته‌ ژووره‌وه‌، ئیبنو عومه‌ر یه‌که‌م که‌س
ده‌بی که‌ ده‌چێته‌ ژووره‌وه‌، ده‌پوانی هیشتا بیلال و له‌ ژووره‌وه‌ راوه‌ستاوه‌،
له‌پشت ده‌رگا‌که‌وه‌، لی‌ی ده‌پرسی: ئایا پێغه‌مبه‌ر (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) له‌کویدا
نوێژی کرد؟ ئه‌ویش ئه‌و جیگه‌یه‌ی پێ نیشانداده‌دا که‌ هه‌ززه‌ت نوێژی تیا‌دا
کردبوو، ئیبنو عومه‌ر فه‌رمووی: به‌لام له‌بیرم نه‌بوو له‌ بیلال پیرسم که‌
هه‌ززه‌ت (درو‌دی خودای له‌سه‌ر بێ) چه‌ند رکات نوێژی کرد (ش/د/ت/ن).

٤٦٣١- → (ت- ١ز- ١٥٥ل- ٤٤٧ف- ٢) (٩).

(٦) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ١٨ رقم: ٣٩٦٨ / ١٨.

(٧) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ٢٧ رقم: ١٣٠٦ / ١.

(٨) تقدم في مجلد ثاني. تسلسل / ١٣٥ رقم: ١٧١٧ / ٢.

(٩) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ١٥٥ رقم: ٨٩٠ / ٢.

۴۶۳۲- → (ت- ۱ز- ۱۵۵ل- ۴۴۷ف- ۳) (۱۰).

۴۶۳۳- عَنْ الْحَارِثِ بْنِ مَالِكٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَقُولُ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ: لَا تُغْزَى هَذِهِ بَعْدَ الْيَوْمِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ بِسَنَدٍ صَحِيحٍ^(۱۱):

حاریثی کوپی مالیک (خودای ئی رازی بئ) فهرمووی: روژی گرتنی شاری مه‌ککه گویم لیبوو پیغه‌مبهر (درودی خودای له‌سهر بئ) ده‌یفه‌رموو: ئیتر له‌مرو به‌دواوه مه‌تا روژی قیامت جاریکی تر ئەم شاره غه‌زا نا‌کری و مه‌تا ئیسلام بمینێ خه‌لکی ئەم شاره ئیسلام ده‌بن، که‌واته له‌سهر ناموسولمانه‌تی غه‌زا نا‌کری (ت- س/ص= ئیمامی تیرمیذی (خودای ئی رازی بئ) له کتیبی جامع التیرمیذیدا، به سه‌نه‌دیکی سه‌حیح ئەم فه‌رمووده‌یه‌ی گێراوه‌ته‌وه).

۹۶ غه‌زای حونه‌ین: (غَزْوَةُ حُنَيْنِ)

قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاعَتْ عَلَيْكُمْ الْأَرْضُ بِمَا رَحَبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ثُمَّ أَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ (صدق الله العظيم)} { (۲۵/۹):

واته: ئەه‌ی که‌لی ئیسلام! ده‌شێ فه‌رمانی خودا به‌جێ بێنن و مه‌موو کاتێ سوپاسی زۆری بکه‌ن له‌سهر نیعمه‌تی ئیسلام و له‌سهر ئەوه که له‌گه‌ڵی کاتاو له‌ چه‌ن ره‌زمگای ئاگریندا ده‌ستی ئیوه‌ی گرت و زالی کردن به‌سهر دوژمندا به‌ تاییبه‌تی له‌روژی رووداوی حونه‌یندا، له‌وکاته سه‌خت و دیژوارهدا یارمه‌تی دان، له‌وکاته‌دا که زۆری ژماره‌ی سه‌رو زۆری مال به‌کاری هیچ نه‌هات و ئیوه‌ی بێ نیاز نه‌کرد به‌هیچ جوړی و گوێ زه‌وی و سه‌ر زه‌مین به‌و

(۱۰) تقدم في مجلد أول. تسلسل / ۱۵۵ رقم: ۲ / ۸۹۱.

(۱۱) رواه الترمذي بسند صحيح.

حه‌مکه پان و به‌ر‌فر‌اوانییه‌ی خۆ‌ی لی‌تان بوو به‌ چنگی‌ک و سه‌ری دنیا‌تان
لی‌ ها‌ته‌وه‌ یه‌ک، ئه‌وه‌بوو سه‌ره‌نجام شکان و هه‌له‌هاتن و راتان کرد، هه‌تا له‌پاشا
خودا به‌ به‌خششی خۆ‌ی و به‌ به‌ره‌که‌تی و وجودی پی‌غه‌مبه‌ری خۆ‌ی
فه‌رامۆشی دان و ئاسایشی داباران به‌سه‌رتانا و دلی ئه‌ستوور کردن و
سه‌کینه و ئارامی دلی له‌ لایه‌ی خۆیه‌وه‌ نارده‌ خواره‌وه‌ بۆ‌سه‌ر پی‌غه‌مبه‌رو
موسولمانه‌کان و سوپایه‌کی فریشته‌ی له‌ غه‌یبه‌وه‌ بۆ‌ پشتیوانی ئیوه‌ نارد، که
ئه‌وکاته‌ ئیوه‌ نه‌تان‌بینین، ئه‌وه‌بوو خودا بۆ‌خۆ‌ی سزایه‌کی چاکی
ناموسولمانه‌کانیدا، که به‌راستی سزایی له‌ خوداوه‌ بۆ‌ و بۆ‌سه‌ر ناموسولمان
بۆ‌ هه‌روا ده‌بی.

۴۶۴- عَنْ الْعَبَّاسِ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَوْمَ حُنَيْنٍ فَلَزِمْتُ أَنَا وَأَبُو سُفْيَانَ ابْنَ الْحَارِثِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَلَمْ يُفَارِقْهُ وَهُوَ عَلَى بَغْلَةٍ لَهُ بَيْضَاءُ أَهْدَاهَا لَهُ فَرْوَةٌ بَنُ نَعَامَةِ الْجُدَامِيِّ فَلَمَّا اتَّقَى الْمُسْلِمُونَ وَالْكَفَّارُ وَلَّى الْمُسْلِمُونَ مُدْبِرِينَ فَطَفِقَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَرْكُضُ بَغْلَتَهُ قَبْلَ الْكَفَّارِ وَأَنَا آخِذٌ بِلِجَامِهَا أَكْفُهَا لئَلَّا تُسْرَعَ وَأَبُو سُفْيَانَ آخِذٌ بِرِكَابِهِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَيُّ عَبَّاسٍ نَادِ أَصْحَابَ السُّمُرَةِ. قَالَ: فَوَاللَّهِ لَكَأَنَّ عَطْفَتَهُمْ حِينَ سَمِعُوا صَوْتِي عَطْفَةً الْبَقْرِ عَلَى أَوْلَادِهَا، فَقَالُوا: يَا لَبِيبُكَ يَا لَبِيبُكَ يَا لَبِيبُكَ فَأَقْتَتَلُوا وَالْكَفَّارُ وَلَدَعْوَةً فِي فَنَادَتِ الْأَلْصَارُ يَقُولُونَ يَا مَعْشَرَ الْأَلْصَارِ يَا مَعْشَرَ الْأَلْصَارِ، ثُمَّ قَصَرَتِ الدَّعْوَةُ عَلَى بَنِي الْحَارِثِ بْنِ الْخَزْرَجِ يَا بَنِي الْحَارِثِ يَا بَنِي الْحَارِثِ، يَا بَنِي الْحَارِثِ فَنَظَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) إِلَى قِتَالِهِمْ وَهُوَ عَلَى بَغْلَتِهِ وَقَالَ: هَذَا حِينَ حَمَى الْوَطِيسُ، ثُمَّ أَخَذَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) حَصِيَّاتٍ فَرَمَى بِهِنَّ وَجُوهَ الْكَفَّارِ ثُمَّ قَالَ: ائْهَازُوا وَرَبُّ مُحَمَّدٍ قَالَ: فَذَهَبْتُ أَنْظُرُ فَإِذَا الْقِتَالُ عَلَى هَيْئَتِهِ فِيمَا أَرَى قَالَ: فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ رَمَاهُمْ بِحَصِيَّاتِهِ فَمَا زِلْتُ أَرَى حَدَّهُمْ كَلِيلًا وَأَمْرَهُمْ مُدْبِرًا. وَفِي رِوَايَةٍ: رَمَاهُمْ بِقَبْضَةٍ مِنَ الثَّرَابِ وَقَالَ: شَاهَتِ الْوُجُوهُ فَمَا بَقِيَ مِنْهُمْ إِنْسَانٌ إِلَّا أَمْتَلَأَتْ عَيْنَاهُ فَرَلُّوا مُدْبِرِينَ وَانْهَازُوا وَقَسَمَتْ غَنَائِمُهُمْ بَيْنَ الْمُسْلِمِينَ. وَلَفْظُ الْبَخَارِيِّ: لَمَّا كَانَ يَوْمَ حُنَيْنٍ اتَّقَى هَوَازِلُ وَمَعَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَشْرَةَ آلَافٍ وَالطَّلَاءُ، فَأَذْبَرُوا قَالَ:

يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ قَالُوا: لَبَّيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَسَعْدَيْكَ، لَبَّيْكَ نَحْنُ بَيْنَ يَدَيْكَ، فَنَزَلَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَقَالَ: أَنَا عَبْدُ اللَّهِ وَرَسُولُهُ فَأَنْهَزَمَ الْمُشْرِكُونَ، فَأَعْطَى الطَّلَقَاءَ وَالْمُهَاجِرِينَ وَلَمْ يُعْطِ الْأَنْصَارَ شَيْئًا، فَقَالُوا فِي ذَلِكَ، فَدَعَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَدْخَلَهُمْ فِي قُبَّةٍ فَقَالَ: أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ يَذْهَبَ النَّاسُ بِالشَّاقِ وَالْبُعِيرِ وَتَذْهَبُونَ بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَوْ سَلَكَ النَّاسُ وَادِيًا وَسَلَكَتِ الْأَنْصَارُ شِعْبًا لَأَخْتَرْتُ الْأَنْصَارَ. زَادَ فِي رَوَايَةٍ: قَالَ: كُنَّا إِذَا أَحْمَرَّ النَّبَأُ نَتَقَى بِرَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَإِنَّ الشُّجَاعَ مِنَّا لِلَّذِي يُحَازِيهِ. رَوَاهُ هَذِهِ الثَّلَاثَةُ الشَّيْخَانُ^(۱):

عه‌بباس (خۆشنودی خودای ئی بن) ده‌فه‌رموی: له‌ خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ردا (درودی خودای له‌سەر بێ) ئاماده‌ی غه‌زای حونه‌ین بووم، من و ئه‌بو سوفیانی کوپی حاریشی کوپی عه‌بدولموططه‌لیب له‌خزمه‌تی دابووین و لێی جوئی نه‌ده‌بووینه‌وه، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سەر بێ) به‌سواری ئه‌و هیستهره‌ سپیییه‌ی خۆی بوو که فه‌روه‌ی کوپی نوافاته‌ی جوذامی به‌دیاری بۆی هیئابوو، جا کاتی موسولمانان و ناموسولمانان دایان به‌یه‌کا موسولمانه‌کان له‌سه‌ره‌تاوه‌ شکان و به‌ره‌ودوا هه‌له‌هاتن، به‌لام پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سەر بێ) ئیستهره‌که‌ی خۆی غاره‌دا که به‌ره‌و کافره‌کان هه‌لمه‌ت به‌ری، منیش لغاوی هیستهره‌که‌م توند گرتبوو، نه‌م ده‌هیشت خیرا بپوا، ئه‌بو سوفیانی‌ش ئاوزه‌نگییه‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری گرتبوو، پیغه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سەر بێ) فه‌رمووی: ئه‌ی عه‌بباس! بانگ که ئه‌ی ده‌سته‌ی به‌یعه‌تولپریضوان! ئه‌ی ئه‌و کوومه‌له‌ی که له‌روژی حوده‌یبیه‌دا له‌ژێر دار مۆزه‌که‌دا له‌گه‌ڵ پیغه‌مبه‌ری خودادا په‌یمانتان به‌ست له‌سه‌ر ئه‌وه که له‌به‌ر کافر هه‌لنه‌یه‌ن. جا منیش به‌هه‌موو ده‌نگی خۆم، به‌و ده‌نگه‌ گه‌وره‌ی خۆم هه‌تا هی‌زم تیا‌دا بوو بانگم کرد: پی‌اوان و یارانی به‌یعه‌تولپریضوان له‌کوین که خودای گه‌وره له‌ شانیاندا فه‌رموویه‌تی:

{لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ} {١٨/٤٨}؟

(۱) مسلم. مغازی: ۴۵۸۸. بخاری. جهاد: ۲۹۲۰.

بەخودایە ھەرئەوھندە کە گوئیان لەدەنگی من بوو ھەموو بەپەلە
 بۆلای ھەزەرەت بایان دایەو، وە کە چون گاکە ئی بەچکە ئی ئی جیمایی کە گوئی
 لەدەنگی بی بەھەرپاکردن دەگەرپیتەوہ بۆسەری ئاوا، لەھەر چوار لاوہ بەیەک
 دەنگ دەیانگوت: بەسەر سەر، بەسەر سەر، واهاتین، واهاتین، ئیتەر لەگەڵ
 ناموسولمانەکاندا پیک ھەلپەرژان، خوش خوش بانگەواز ھەر بەردەوام بوو،
 لەسەرەتاوہ بانگی یاریدەدەران دەکراو دەیانگوت: ئەی کۆمەلە
 یاریدەدەران! ئەی کۆمەلە یاریدەدەران! ئەی مەردینە! رۆژیکە و ئەمڕۆ،
 لەدەستی نەدەن! ئینجا بانگەواز بەتایبەت لەنەوہی حاریشی کورپی خەزەرەج
 دەکراو دەیانگوت: ئەی نەوہی حاریش! ئەی نەوہی حاریش! ھەزەرەت (دروہی
 خودای گەرەمەزنی ئی بێ) بەسەر پشنتی ھێستەرەکە ی خۆیەوہ سەرەنجیکی شەرپو
 کوشتارەکە ی داو فەرمووی: وا تەندوور تاوی سەند، بەپراستی شەرپ
 گەرمبوون ئاوا دەبی! ئەوجا ھەزەرەت (دروہی سلاو سەلات و سەلامی خودای گەرەمەزنی لە
 خۆی و کەسوکار و یاران بێ) مەشتی چەو ی ھەلگرت و وەشانندی بەپرووی
 ناموسولمانەکاندا و فەرمووی: بەخودای موحەممەد واشکان! منیش چووم
 تەماشام کرد، بەلام لەبەرچاوی من ھیشتا کوشتار وە ک خۆی گەرم بوو.
 گوتی: کەچی ھەرئەوھندە بوو کە چنگە چەوہکە ی فرەدا بۆیان، ئیتەر چاوم ئی
 بوو بەرەبەرە ناموسولمانەکان کول دەبوون و گولۆلەیان دەکەوتە لیژی. لە
 گێرانی وەیەکا: مەشتی خاک و خۆلی بۆ فرەدان و فەرمووی: شاھت الوجوہ:
 روویان داوہشی و چاویان کوێرو مزمەعیل بێ، ئیتەر بەفەرمانی خودا
 ھەموویان، یەک بەیەک پەرچاویان بوو لە خۆل و بەرەودوا ھەلیان تیزان و
 شکان ئیتەر ئەوہو بوو مال و منال و خاوو خیزان و سامانیان بە تالانی گیراو
 دابەش کرا بەسەر سوپای ئیسلامدا (ش) گفتمە (ب) ئاویە: کە رۆژی
 حونەین روویدا لەشکری ھۆزی ھەوازین و سوپای پیغەمبەر (دروہی خودای لەسەر
 بێ) بەرامبەری یەکتەری راوہستان، سوپاکە ی پیغەمبەر (دروہی خودای لەسەر بێ)
 (بیجگە لەو نۆ موسولمانانە ی کە لەکاتی گرتنی مەککەدا ئیسلام بوو بوون)
 دەھزار کەس بوون، جا لەسەرەتاوہ لەشکرەکە ی پیغەمبەر (دروہی خودای لەسەر

بىن) شىكىستيان ھىنا وەك لەسەر باسى خۇپاگرتن و ورەبەرزى و نەبەزىن لەكاتى روودانى شەپدا پىۋىستە لە فەرموودەى يەكەمدا ئەم باسە رابوورد. پىڭەمبەر (دروى خوداى لەسەر بىن) بانگى يارىدەدەرانى كردوو فەرمووى: ئەى كۆمەلەى يارىدەدەران! ئەوانىش (رەزاي خودايان ئى بىن) يەكسەر ھۇشيان ھاتەو و كەوتنەو و خۇيان و عەرزىان كرد. ئەى پىڭەمبەر! خودا! ئەمەتايىن واين لەخزمەتقا، فەرموو بفرموو سەرمان لە رىتايە! ئەوكاتە حەزەرت (دروى خوداى لەسەر بىن) لە ولاخەكەى دابەزى، كەناوى دولدول بوو، فەرمووى: مەن بەندەو پىڭەمبەر خودام و درۆزن و جادوو بازنىم و قسەى مەن راست و دروستەو سەرکەوتن ھەر بو ئىمەيە ئىتر بو وورە بەردەدەن و نوشوست دەھىنن. ئىتر لەشكرى ناموسولمانەكان شكا و ھەلىان تۇپاندا. پىڭەمبەر (دروى خوداى لەسەر بىن) تالانىيەكەى ئەوانى دابەش كرد بەسەر ئازادكراوكانى فەتھى مەككەداو بەسەر كۆچكارەكاندا، ھىچ بەشى يارىدەدەرانى ئى نەدا، ئەو بوو يارىدەدەرانىش لەسەر ئەمە گلەييان لىكرد جا پىڭەمبەر (دروى خوداى لەسەر بىن)... تاد. باقى مەندەى فەرموودەكە لەباسى: (اعطاء المؤلف قلوبهم) دا رۆيشت، فەرموودەى يەكەم و دووھم و سىيەم و چوارەم.

۶۲۵- → (بۆ ئەم باسە تەماشاي ئەم باسانەيش بکە: مەن قتل قتيلا فلە سلبە ف- ۱) + (فەرمانرەوا بۆى ھەيە كە دىل بە پىاوھتى ئازاد بکا...) + (ب- ۵- ۶۳- ل- ۲۲۵- ف- ۲)^(۱).

۹۷ غەزاي ئەوتاس: (غزوة أوطاس)

۶۲۶- → (ب- ۵- ۶۳- ل- ۲۲۵- ف- ۲)^(۱):

^(۱) راجع مبحث (من قتل قتيلا فلە سلبە).

^(۱) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۶۳ رقم: ۲ / ۲۵۲۸.

لیرهدا ئەم پترییەهی هەیه: لە شەپەکه‌دا کابرایەکی بەنی جەشەمی تیریکی لە کەشکە ئەژنۆی ئەبو عامیردا، کە چوومه سەری پیم گوت: مامە کێ بوو ئەم تیرەیی لێدای؟ ئەویش بەهێما نیشانی دام ئا ئەوێه کە کوشتمی و تیرەکەیی پیوه‌نام، منیش نیشتمە سەری و گرتەوه‌، کەمنی بینی واگەیمە سەری هەلەات، منیش شوینی کەوتم و تانەم لێداو دەمگوت: ئەو شەرم ناکەیی رادەکەیی! ئەگەر مەردی خۆت بگرە بۆم: ئەویش راوه‌ستا، سەرو شمشیرمان بۆیه‌کتر داوه‌شان من ئەوم کوشت ئەوسا گەرامه‌وه‌ بۆلای ئەبو عامیر... تاد.

(۹۸) غەزای طائیف: (غزوة الطائف)

۴۶۳۷- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رضي الله تعالى عنهما) قَالَ: حَاصَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَهْلَ الطَّائِفِ فَلَمْ يَلَمْ مِنْهُمْ شَيْئًا فَقَالَ: إِنَّا قَافِلُونَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، قَالَ أَصْحَابُهُ: تَرْجِعْ وَلَمْ تَفْتَحْهُ فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) اغْدُوا عَلَى الْقِتَالِ فَغَدَوْا عَلَيْهِ فَأَصَابَهُمْ جِرَاحٌ فَقَالَ لَهُمُ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّا قَافِلُونَ غَدًا قَالَ: فَأَعْجَبَهُمْ ذَلِكَ فَضَحِكَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ). رَوَاهُ الشَّيْخَانُ^(۱)

عەبدوللای کورێ عەمر (خودا لێیان رازی بێ) دەفەرمووی: لەپاش غەزای حونەین و ئەوتاس پیغه‌مبەر (دودی خودای لەسەر بێ) دەورەیی خەلکی قەلای تائیفی دا، بەلام زەبەری پێ نەبردن، فەرمووی: خودا حەزکا دەگەرپێنەوه‌ یارانیش (غەزای خودایان ئی بێ) لەبەریان گران بوو، فەرموویان: چۆن دەگەرپێتەوه‌ خۆتۆ هێشتا قەلاکەت نەگرتوو؟ فەرمووی: دەسبەینێ سەر لەبەیانەکی بپۆن بۆ شەپ لەگەلیان جا بۆ سبەینێ کە چوون بۆ شەپ لەسەر لیواری شوورەکەوه‌ بە دوورەتەر هەندیکیان ئی زامار بوو، وه‌ هیچیشیان پێ نەکردن، پیغه‌مبەر (دودی خودای لەسەر بێ) پێی فەرموون: سبەینێ دەگەرپێنەوه‌! گوتی: کەچی ئەمجا

(۱) تجريد البخاري / ٤ / ٣٣٨ رقم: ١٥٩٢ = ٤٣٢٥ ، ٦٠٨٦ ، ٧٤٨٠ . مسلم . مغازي: ٤٥٩٦.

گەپانەوہیان بەدل بوو، پیغەمبەر (دروى خودای لەسەر بێ) کەدى واراىان گوڤرى و ئەوانیش لەپاش تاقىکردنەوہ هاتنە سەر قسەکەى ئەو، ئەویش پیکەنى (ئش - خودایان ئى رازى بێ).

٩٩) غەزای تەبووک: (غزوة تبوك)

٤٦٣٨- → (ب- ٥ز- ٩ل- ٦٢ف- ٤)^(١).

٤٦٣٩- → (ب- ٦ز- ١٠ل- ٢١٦ف- ٢٤)^(٢).

١٠٠) غەزای مۆتە لە وولاتى شام

٤٦٤٠- عَنْ ابْنِ عُمَرَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فِي غَزْوَةِ مَوْتَةَ زَيْدُ بْنُ حَارِثَةَ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنَّ قُتَيْلَ زَيْدٍ فَجَعَفَرٌ وَإِنْ قُتِلَ جَعَفَرٌ فَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ رَوَاحَةَ، قَالَ ابْنُ عُمَرَ: فَالْتَمَسْنَا جَعْفَرَ بْنَ أَبِي طَالِبٍ فَوَجَدْنَاهُ فِي الْقَتْلَى وَوَجَدْنَا فِي جَسَدِهِ بَضْعًا وَتِسْعِينَ مِنْ طَعْنَةٍ وَرَمِيَةٍ^(١).

ئيبنو عومەر (رمزای خودا لەخۆى و بابى) فەرمووى: لە غەزای مۆتەدا حەزەرەت (دروى خودای لەسەر بێ) زەیدى کوڤرى حارىسى کرد بەسەرکردەى سوپاکە، لەپاشا فەرمووى: ئەگەر زەید کوژرا ئەوا جەعفەر لەشوینى ئەو سەرکردەى، ئەگەر جەعفەرىش کوژرا عەبدوللای کوڤرى رەواحە سەرکردەى. ئيبنو عومەر (خودایان ئى رازى بێ) فەرمووى: کە گەپان بۆ تەرمەکەى جەعفەرى کوڤرى ئەبو طالیب کاتى کە دۆزیمانەوہ، لەناو کوژراوەکاندا، زیاتر لە نەوەت سەرە پەم و دەمەشیرو تیرى پیوہ بوو (ب).

^(١) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ٩ رقم: ٣٢٩١ / ٤.

^(٢) تقدم في مجلد سادس. تسلسل / ١٠ = ٢٤ / ٣٩١٥.

^(١) بخاري. مغازي: ٤٢٦٢.

۴۶۴۱- → (ب- ۵- ز- ۲۲- ل- ۱۴۳- ف- ۱) + (ب- ۱- ز- ۱۹۷- ل- ۵۳۰- ف- ۳)^(۲).

۴۶۴۲- عَنِ الثُّعْمَانَ بْنِ بَشِيرٍ الْأَنْصَارِيِّ (رضى الله عنهما) قَالَ: أَغْمِيَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ رَوَاحَةَ، فَجَعَلَتْ أُخْتُهُ عَمْرَةَ تُبْكِي وَاجْبِلَاةً وَاكْدًا وَاكْدًا تُعَدِّدُ عَلَيْهِ فَقَالَ حِينَ أَفَاقَ: مَا قُلْتَ شَيْئًا إِلَّا قِيلَ لِي آتَتْ كَذَلِكَ. رَوَاهُ هَذِهِ الثَّلَاثَةُ الْبُخَارِيُّ^(۳):

نوعمانى كوپرى به شيرى نه نصارى (خوداى ئى رازى بىن) فهرموى: جارى عهبدوللاى كوپرى ره واحه زور نه خوش دهبى، كه شەنگ دهبى، له هوش خوى دهچى، عهمرهى خوشكيشى دهست دهكا به شين و شه پوپرو ده يلاويڻيته وه دهلى: ئاى كيوه كه م رو، نه مه م رو نه وه م رو، جا كاتى عهبدوللا ديته وه سه ره هوش دهلى: هه موو جارى كه تو منت دهلاوانده وه به سهر مندا هه لت دهدا دهگوترا پيم: نه رى راسته تو وايت وهك عهمرهى خوشكت دهلى؟ (ب) له شه ره كه دهده ده فره موى: له م نه خوشينه دا هه زرهت (ديرودى خوداى له سهر بىن) دهچى بو سهر داني، ده پروانى كفته و بوورا وه ته وه ده فره موى: (اللهم ان كان اجله قد حضر فيسر عليه والا فاشفه): په روه ردگارى من! نه گهر ئاكامى هاتووه نه وا كارى سه ره مه رگى بو ئاسان بفرموو، ده نا چارى بفرموو). دهلى: جا خودا تو زى بارى له شى سووك دهكا و هوشى ديته وه ده فره موى: وهك بلئى فريشته يى گورزيكى ئاسنين راست بكاته وه ليم و بلئى: جا نه مه راسته تو ئاوايت؟ نه گهر بمگوتبايه: ئا، به وه دايد ه پلؤستم.

^(۲) تقدم في مجلد خامس. تسلسل / ۲۳ رقم: ۱ / ۲۳۸۶.

^(۳) راجع مجلد اول. تسلسل / ۱۹۶ رقم: ۴ / ۱۰۳۴.

۱۰۱) دواکوته لهم باسه‌دا، باسی ناردنی نیرده‌کان (البعوث) ناردنی عاصیم و خویه‌یب و براده‌ره‌کانیان:

خاتمة في البعوث: بعث عاصم وحبيب وأصحابهما

٤٦٤٣- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) سَرِيَّةً عَيْنًا وَأَمَرَ عَلَيْهِمْ عَاصِمَ بْنَ ثَابِتٍ، فَأُتِلَقُوا حَتَّى إِذَا كَانُوا بَيْنَ عُسْفَانَ وَمَكَّةَ ذُكِرُوا لِحَيٍّ مِنْ هُدَيْلٍ يُقَالُ لَهُمْ بَنُو لِحْيَانَ فَتَبِعُوهُمْ بِقَرِيبٍ مِنْ مِائَةِ رَامٍ، فَاتَّبَعُوا آثَارَهُمْ حَتَّى أَتَوْا مَنْزِلًا نَزَلُوا فَوَجَدُوا فِيهِ نَوَى ثَمَرِ تَزْوَدُوهُ مِنْ ثَمَرِ الْمَدِينَةِ فَقَالُوا: هَذَا ثَمَرٌ يَشْرَبُ فَتَبِعُوا آثَارَهُمْ حَتَّى لَحِقُوهُمْ فَلَجَّأُوا عَاصِمَ وَأَصْحَابَهُ إِلَى فِدْقٍ فَأَحَاطَ بِهِمُ الْقَوْمُ وَقَالُوا: لَكُمْ الْعَهْدُ وَالْمِيثَاقُ إِنْ نَزَلْتُمْ إِلَّا نَقُتِلَ مِنْكُمْ رَجُلًا فَقَالَ عَاصِمٌ: أَمَا أَنَا فَلَا أَنْزِلُ فِي ذِمَّةِ كَافِرٍ، اللَّهُمَّ أَخِيرْ عَنَّا رَسُولَكَ فَرَمَوْهُمْ حَتَّى قَتَلُوا عَاصِمًا فِي سَبْعَةِ نَفَرٍ بِالنَّبْلِ وَبَقِيَ خُبَيْبٌ وَزَيْدٌ وَرَجُلٌ آخَرُ فَأَعْطَوْهُمْ الْعَهْدَ وَالْمِيثَاقَ فَنَزَلُوا إِلَيْهِمْ فَلَمَّا اسْتَمَكُّوا مِنْهُمْ حَلَّوْا أَوْتَارَ قِسِيَّهِمْ فَرَبَطُوهُمْ بِهَا، فَقَالَ الرَّجُلُ الثَّالِثُ: هَذَا أَوَّلُ الْقَدَرِ فَأَبَى أَنْ يَصْحَبَهُمْ فَجَرُّوهُ وَعَالَجُوهُ فَلَمْ يَمُتْهُمْ فَتَقَلَّبُوا وَاطَّلَقُوا بِخُبَيْبٍ وَزَيْدٍ حَتَّى بَاغَوْهُمَا لِأَهْلِ مَكَّةَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (قَالَ فِي الشَّرْحِ: بَقِيَّةُ الْحَدِيثِ: وَكَانَ خُبَيْبٌ قَتَلَ الْحَارِثَ بْنَ عَامِرٍ بْنِ نَوْفَلٍ يَوْمَ بَدْرٍ فَاشْتَرَاهُ بَنُو الْحَارِثِ فَمَكَثَ عِنْدَهُمْ زَمَنًا أَسِيرًا فَكَانَتْ بَيْتُهُ تَقُولُ: مَا رَأَيْتُ أَسِيرًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ خُبَيْبٍ، لَقَدْ رَأَيْتُهُ يَأْكُلُ مِنْ قِطْفِ عِنَبٍ وَهُوَ مُوْتَقٍ فِي الْحَدِيدِ وَلَيْسَ بِمَكَّةَ يَوْمَئِذٍ ثَمَرَةٌ، فَمَا كَانَ إِلَّا رَزَقَ رَزَقَهُ اللَّهُ تَعَالَى، فَلَمَّا أَجْمَعُوا عَلَى قَتْلِهِ خَرَجُوا بِهِ مِنَ الْحَرَمِ لِيَقْتُلُوهُ خَارِجَهُ فَقَالَ: دَعُونِي أَصِلْ رَكْعَتَيْنِ فَصَلَّيْتُ ثُمَّ قَالَ لَهُمْ: لَوْلَا أَنْ تَرَوْا مَا بِي جَزَعٌ مِنَ الْمَوْتِ لَزِدْتُ فِي عِبَادَةِ رَبِّي، فَكَانَ هُوَ أَوَّلُ مَنْ سَنَّ الرُّكْعَتَيْنِ عِنْدَ الْقَتْلِ، ثُمَّ قَالَ اللَّهُمَّ أَحْصِهِمْ عَدَدًا. ثُمَّ قَالَ: وَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أُقْتَلُ مُسْلِمًا

عَلَى أَى شَيْءٍ كَانَ فِي اللَّهِ مَضَرَعِي

وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَاءُ

يُبَارِكُ عَلَى أَوْصَالِ شَيْلٍ مُمَزَّعٍ^(۱):

(۱) بخاري. جهاد: ۲۰۴۵، ۳۹۸۹، ۴۰۸۶، ۷۴۰۲.

ئهو هوره‌یره (خودای ئی خوشنود بئ) فهرمووی: پیځه‌مبه‌ر (درودی خودای له‌سهر بئ) لقیځکی نارد، ده‌کس بوون، بو سووسه‌کردن و چاو گپړان و دزینی هه‌والی دوژمن، عاصیمی کوږی ثابتی کرد به‌سهرپه‌لیان، ده‌رؤن تا ده‌گه‌نه هه‌دنه، که جیگه‌یه‌که له‌نیوانی عوسفان و مه‌ککه‌دا، له‌وی خیلې به‌نی له‌حیان (که ده‌چنه‌وه سهر هوژی هوزه‌یل) هه‌ستیان پی ده‌کن، جا نزیکه‌ی سه‌د پیاوی تیره‌نداز شوینیان ده‌که‌ون و شوینه‌وارو شوین پیان هه‌ل ده‌گرن، تا ده‌چنه سهر شوین هه‌واری، ده‌روانن و ناوکه‌ خورمای ئی که‌وتوه، که موسولمانه‌کان له‌باتی تیښوو له‌مه‌دینه‌وه له‌گه‌ل خویان هینا‌بوویانن ده‌لین: ببئ و نه‌بئ ئه‌مه خورمای مه‌دینه‌یه، ئیتر شوینیان هه‌ل ده‌گرن هه‌تا ده‌یان گرته‌وه. جا عاصیم و هاورپیکانی خویان ده‌گه‌یه‌ننه گردئ و له‌وی خویان قایم ده‌کن، ناموسولمانه‌کان ئابلوقه‌یان ده‌دن و ده‌لین: ئامان و په‌یمان‌تان ده‌دینئ ئه‌گر خوتان به‌ده‌سته‌وه بده‌ن که‌ستان ناکوژین، عاصیم ده‌فهرموئ: من به‌ش به‌حالی خوم به‌ ئامان و په‌یمانی کافر ته‌فره‌ ناخوم و خوم نادم به‌ده‌سته‌وه! ئه‌ی خودایه! هه‌والی ئیمه‌ بگه‌یه‌نه به‌ پیځه‌مبه‌ری خوت ئینجا کافره‌کان ده‌سپړځیان ئی ده‌کن و به‌ تیره‌باران دایان ده‌گرن و به‌ عاصیمه‌وه حه‌وت که‌سیان ئی ده‌کوژن. خوه‌یب و زه‌یدو پیاویکی تریان ده‌میننه‌وه و دیسان به‌لین و په‌یمانیان ده‌دنه‌ئ و ئه‌وانیش خویان ده‌دن به‌ده‌سته‌وه، جا که چنگیان لیان گیرده‌بئ و ده‌که‌ونه به‌ر هه‌ویلایان گورج ژئی که‌وانه‌کانیان ده‌که‌نه‌وه و به‌ژئی که‌وانه‌کانی خویان توند ده‌یان به‌سته‌وه، پیاوه‌که‌ی سییه‌م که‌ناوی عه‌بدوللای کوږی طاریق ده‌بی ده‌فهرموئ: ئه‌مه نیشانه‌ی بئ په‌یمانی و نیشانه‌ی ئه‌وه‌یه که‌ گزی و ناپاکیمان له‌گه‌ل ده‌کن، ئه‌گینا بووامان ئی ده‌کن به‌خودا من له‌گه‌لتان نایه‌م، من له‌و حه‌وت هاورپیانه زیاتر نیم، که‌ شه‌هیدکران جا هر هه‌ول ده‌دن که‌ له‌گه‌لیان ب‌روات ناروات و گه‌لې خه‌ریک ده‌بن که‌ به‌ کیښی بکه‌ن و ئازاری بده‌ن به‌لام ئه‌و به‌گوځیان ناکا و ملیان ناداتی، ئیتر ده‌یکوژن خوه‌یب و زه‌یدیش دیل ده‌کن و ده‌یان‌به‌ن و ده‌یان‌فرۆشن به‌ کافره‌کانی خه‌لکی مه‌ککه‌ تا له‌باتی که‌سوکاری خویان که‌ له‌

به‌دردا به‌دهستی ئه‌و دوو که‌سه کوژرا بوون بیان کوژنه‌وه! (ب) باقی مهنده‌ی ئه‌م فهرموده‌یه به‌پیی شه‌رحه‌که ئاوايه: خوبه‌یب (رمزای خودای ئی بئ) له رۆژی به‌دردا حاریشی کوپی عامیری کوپی نه‌وفه‌لی کوشتبوو، له‌به‌رنه‌وه کوپه‌کانی حاریث بکوژه‌که‌ی باوکیان ده‌کپنه‌وه، دیلی ده‌که‌ن و ماوه‌یه‌کی که‌م له‌لایان ده‌می‌نیته‌وه که مانگه به‌ریزه‌کان (ئه‌شه‌ورو الحوروم) رابوردن بریاریاندا که بیکوژن، خوبه‌یب (خودای ئی رازی بئ) داوای گوێزانیکی له‌ زه‌ینه‌بی کچی حاریث کرد، که به‌ری خویی پی بتاشی، زه‌ینه‌ب گوێزانه‌که‌ی ده‌دات. زه‌ینه‌ب ده‌لی: ئاگام له‌خۆم نه‌بوو، کوپیکی منالم هه‌بوو چووبوو بۆ لای، خوبه‌یب گوێزانه رووته‌که‌ی به‌ده‌سته‌وه بوو، کوپه‌که‌می له‌سه‌ر رانی خۆی دانا‌بوو منیش راجه‌نیم و ره‌نگم برسکا، خوبه‌یب فهرمووی: مه‌ترسه له‌تۆ وایه کوپه‌که‌ت ده‌کوژم، من شتی وا نا‌ره‌وا ناکه‌م زه‌ینه‌ب (رمزای خودای ئی بئ) ده‌فهرموی: به‌زاتی که‌ زاتی خودایه‌ قه‌ت یه‌خسیری وه‌ک خوبه‌یبم ئاوا باش نه‌دیوه، من به‌چاوی خۆم که‌راماتم ئی ده‌دی، رۆژی چاوم ئی بوو بۆلئ تری به‌ده‌سته‌وه بوو ده‌یخوارد، توند به‌ زنجیر شه‌ته‌ک درابوو، له‌وکاته‌دا ئه‌وه‌ی پی بگوترئ میوه له‌ مه‌که‌دا نه‌بوو، چونکه‌ کاتی به‌سه‌رچوو بوو، دیاربوو ئه‌وه که‌رامه‌ت بوو، رزق و رۆژییه‌ک بوو خودای گه‌وره‌ خۆی بۆی ره‌خساندبوو له‌و بابته‌ بوو که‌ خودا له‌ قورئاندا له‌سه‌ر ئه‌م شیوه‌یه باسی ده‌فهرموی:

{كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا، قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا؟ قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ} (۳۷/۳).

هه‌موو جارێ حه‌زهرتی زه‌که‌رییا که‌ده‌چوو بۆ سه‌ردانی حه‌زهرتی مه‌ریه‌م رۆژی نایابی له‌لابوو، وه‌ک میوه‌ی زستانه له‌ هاوینا و میوه‌ی هاوینه له‌ زستانا، پی فهرموو: ئه‌ی مه‌ریه‌م! تۆ له‌نا و ئه‌م خه‌لوه‌ خانه‌دايت و نه‌که‌س دی بۆلات و نه‌ ده‌چی بۆلای که‌س و ده‌رگا له‌سه‌ر ده‌رگا له‌سه‌ت داخراوه، که‌واته ئه‌م نان و ناوه‌ جوانانه و ئه‌م میوه‌ی ناوه‌خته‌ت له‌کوێ بوو؟

مهریه‌م فهرمووی: ئەمە لە گەنجینه‌ی غەیبی خوداوه‌یه، په‌یوه‌ندی به‌هۆو کات و شوینه‌وه نییه، که‌واته به‌ دووری مه‌زانه‌و بۆ خودا چی تی ده‌چی، خودا ئەگەر مه‌یلی له‌سه‌ر بێ به‌بێ شومار رزق و رۆژی ده‌دا به‌هر که‌سی که‌ خوێ مه‌یلی له‌سه‌ری هه‌بێ. هه‌دیث ده‌فه‌رموێ: که‌ له‌خاکی به‌ست (هه‌رم)ی مه‌ککه‌ خوبه‌یبییان برده‌ ده‌ره‌وه، تا له‌خاکی نابه‌ست (ئه‌رزی حیلل)دا شه‌هیدی بکه‌ن، فهرمووی: مۆله‌تم بدن دوو رکات نویژی سوننه‌ت به‌م بۆنه‌یه‌وه بکه‌م، مۆله‌تیان دا ته‌نیا دوو رکاتی کرد، که‌ سلّوی دایه‌وه فهرمووی: له‌به‌رئه‌وه نه‌بێ که‌ئێوه‌ی دنیا په‌رست و بێ ئاگا له‌ ژیا‌نی لای خودا، وا بزائن که‌ بۆیه نویژی پتر ده‌که‌م چونکه‌ له‌ مردن ده‌ترسم، ده‌نا هه‌زم ده‌کرد که‌ له‌م حا‌له‌مدا به‌نده‌یی و عیباده‌تیکی زۆر بۆ خودای خۆم بکه‌م، له‌ دوا‌یدا فهرمووی: خودایه‌! تاقیان ئی بپه‌ر، ده‌فه‌رموێ: خوبه‌یب یه‌که‌م که‌س بوو له‌ ئیسلامدا که‌ ئەم دووره‌کاته نویژی سه‌لاتوصه‌بره‌ی کرد به‌ سوننه‌ت، وه‌بوو به‌سه‌ر مه‌شق بۆ ئەو موسو‌لمانانه‌ی که‌ له‌ به‌ندییدا چاوه‌پروانی کوشتنی خو‌یان ده‌که‌ن، دوو رکات نویژی سوننه‌تی سه‌ره‌مه‌رگ بکه‌ن، له‌پاشدا فهرمووی:

وَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أُقْتَلُ مُسْلِمًا

عَلَى أَى شَيْءٍ كَانَ فِي اللَّهِ مَضَرَعِي

وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَأْ

يُبَارِكْ عَلَى أَوْصَالِ شَيْلِي مُمَزَّعٍ^(۱):

وه‌ك له‌ عه‌ینیدا ده‌فه‌رموێ، ئەم دوو شیعه‌ره‌ له‌م چامه‌یه‌یه که‌ ده‌فه‌رموێ:

لَقَدْ جَمَعَ الْأَحْزَابَ حَوْلِي وَأَلْبَسُوا

قُبَانِلَهُمْ وَأَسْتَجْمَعُوا كُلَّ مَجْمَعٍ

(۱) بخاری. جهاد: ۲۰۴۵، ۳۹۸۹، ۴۰۸۶، ۷۴۰۲.

وقد قربوا أبناءهم ونساءهم
 وقربت من جزع طويل ممنع
 وكلهمو يبدى العداوة جاهدا
 على لآنى فى وثاق بمضجع
 إلى الله أشكو غربتى بعد كربتى
 وما جمع الأحزاب عند مصرع،
 يذا العرش صبرنى على ما أصابنى
 وقد بضعوا لحمى وقد قل مطمع
 وذلك فى ذات الإله وان يشأ
 يبارك على أوصال شلو ممزع
 وقد عرضوا بالكفر والموت دونه
 وقد ذرفت عيناى من غير مدمع
 وما بى حذار الموت أنى لميت
 ولكن حذارى حر نار تلفع!
 فليست بمبد للعدو تخشعا
 ولا جزعاً أنى إلى الله مرجع
 ولست أبالى حين أقتل مسلما
 على أن شق كان لله مضجع!!

واته:

دهستو پام به كوت له له شم باره
 بۆم هه لخواوه پهتى سبيداره!
 دوژمن له دهووم به بن شوواره

لیۆه کرۆژهی چون فیشکەیی ماره
 خاوه خیزانی نهو گورگه هاره
 هاتوون بو سهیری منی بیچاره!
 کەسی بن کەسان خوئی ناگاداره
 لهحالی دڵم چەندە زاماره،
 بوۆ خوۆم غەریبم لەم دووره شاره
 نه لھام بینینی روۆخساری یاره!
 هەمیشە دڵم لای کەسوکاره
 دڵم لە زۆری زۆردار بیزاره!!
 وەلن نەهاتم لـه زارا ژاره
 لەجیتی رووی نازیز چارهیی بەدکاره!
 سکاڵام لەلای خواي کردگارە
 تۆلەم بـه سینتی لەچی زۆر داره
 عەرشە تۆ خودا قیبلەیی هەژاره
 تاقە روانگەیی بەندەیی بیچاره!
 بیچارەیی من لە عالم دیاره
 جەستەم پـر لەخار دڵ پرچەخاره
 تەمام نەههوه بەم ژینە تاره
 صەبرو نارام بەدە نەهجاره
 نەهههه ناوی تۆی لەناوی زاره
 لەسەرە مەرگا شادو رزگارە
 بوۆ رهزای تۆیبه وانەم نازاره
 دەکیشم، باکم نیه لەم باره!
 نه گەر مهیلت بن گۆلکو گۆلزاره
 کەلاوه کۆنیش کوشکو تەلاره!

دەلەین: کافر بە، سەرت قوتارە
 گەر وایێ مردن دەکەم بەپارە
 چاوم بەوینەس هەوێس بەهەرە
 خۆنچەس گۆل بەدەم شەونم لە زارە^(١)
 لەهەرگ سڵ ناکەم مردن یەكجارە
 ترسم لە ناگەس سووێس گەردارە
 گەر دوژمن جەرگم کا پارە پارە
 سەرم شۆڕناکەم بۆ ئەو خۆینخوازە!
 مەدەم بۆ نیسلا مەدەن لەم دارە
 بەپێس خۆم دەچمە بەرپێس قەپارە!

بە پەخشانیشت واتە:

گەلی دوژمن لە دەورم گەلەکۆمەیان کردوو، خاوە خێزانی خۆی
 میناوە بۆ تەماشای لە دەردانی من. داری سێدارەکەم وا بەبەرچاومەوه،
 داریکی درێژی بێ رەزایە، خێلی دوژمن دەوری داوم هەموو لیوێ کرۆژەم ئی
 دەکەن، دەست و پێم بە گۆت شەتەك دراوه، ئومیدی مانم نەماوه، هەوار بۆکێ
 بەرم کە هەق و تۆلەم لەم نامەردانە بستیینی جگە لە خودا، ئەو خودای
 خاوەنی عەرش! تۆ دەزانی لەسەر ئەم غەریبی و ئاوەرەییەدا، تووشی ئەم
 کۆستە گەورەییەش بووم، سەرەپای ئەم دووبارە گەورەییەش پێخۆشبوون و
 لیوێ کرۆژەم دوژمنیش لەوێ بوەستی، لەم سەرەمەرگەیشدا لەباتی رووی
 ئازیزان چارەم بێ رەزای ناخەزی بەدکار وەك چقڵ لەناو چاوم هەل

(١) واتە: چاوم ئەوەندە ئەشکی زۆری سوێری هەلپژاندوو، فرمیسکی پی نەماوه، کالانە
 چاوم سووتاومەوه لەبەر گریان، بۆری فرمیسکی کوێر بۆتەوه، دەق دەلێی خۆنچەیهکی
 سوورە کە خەریک بێ دەم بکاتەوه و قەترەیی شەونمی لە دەما بێ، نەمیش ئاوهە دا دتۆپ
 ئەشکی سوورو سوێری لەناو قەتیس ماوه. (وەرگێڕ)

ده‌چه‌قئ، به‌ده‌ستی دوژمن گشت له‌شم به‌باره، گوشت و پۆستی به‌نه‌شته‌ر
پاره‌پاره کردوو، ئه‌ی خاوه‌نی عه‌رش! قاپی تو ده‌رووی ئومیدی بیچاره‌و
هه‌ژارانه، روژیکه‌و ئه‌مپو، ته‌مام به‌مان نه‌ماوه، روزهردی باره‌گای خۆتم
مه‌که، به‌دادو فوغان و بئ ئارامی پاداش و مزم به‌تال مه‌که‌ره‌وه، سه‌برو
ئارام بده‌ری، با روو زهردی سه‌ره‌مه‌رگ نه‌بم و بمکه به‌پیشه‌نگو
سه‌رمه‌شق بۆ شه‌هیدانی دواي خۆم. ئه‌مه‌یشی که به‌سه‌رم هاتوو (له
سایه‌ی خوداوه) هه‌مووی له‌به‌ر ره‌زای خودایه، خودا بۆ خۆی ته‌وانایه،
ئه‌گه‌ر ئاره‌زوو بکا ئه‌م جه‌سته په‌ل په‌له‌ی من ده‌کا به‌مایه‌ی خێرو خۆشی و
سه‌رکه‌وتن بۆ گه‌لی ئیسلام!

دوژمن له‌م کاتی گیانه‌لایه‌دا ده‌یه‌وی به‌به‌رتیل کافرمان بکا، پێشنیار
ده‌کا و ده‌لئ: ئه‌گه‌ر له‌ ئیسلام وه‌رگه‌ڕێیت و بیته‌وه سه‌ردینی خۆمان ئازادت
ده‌که‌ین، به‌لام مردن گه‌لی خۆشته‌ره له‌کوفر، یا ئیسلام یا نه‌مان! یا مردن یا
قورئان!!

ئه‌وه‌نده گریاوم له‌به‌ر کولۆلی و که‌ساسی و بئ که‌سی خۆم و له‌ترسی
ئاگری سووری بلیسه‌داری دۆزه‌خ، چاوم وه‌ک گۆمی خوینی لی‌هاتوو،
فرمیسکم وشک بووه، چاوه‌کانم پرۆشای بووه، به‌لام له‌ترسی مردن ناگریم،
مردن هه‌قه‌و یه‌که‌جاره هه‌ر ده‌بی ببئ، به‌لئ باکم نییه له‌مردن، چونکه ده‌زانم
ده‌چمه‌وه به‌رده‌ستی خودا، مردن هه‌رچۆنئ ببئ، له‌سه‌ر پووی خاک ببئ، یا
له‌سه‌ر ته‌ختی پادشایی ببئ، له‌سه‌ر ئه‌م لابی یا له‌سه‌ر ئه‌ولابی، ماده‌م بۆ
ره‌زای خودایی و له‌سه‌ر ئیمان و ئیسلام ببئ خۆم ده‌چم به‌ پیری‌ه‌وه و هیچ باکم
نییه لی‌ی کئ ببئ شه‌هیدبوونی پئ خۆش نه‌بئ^(١)؟! (وه‌رگێڕ).

١٠٢) هه ناردنی هه فتا که سه قورنان خۆینه کان : (بعث القراء السبعين)

٤٦٤٤- عَنْ أَنَسٍ (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) أَنَّ رِغْلًا وَذَكَوَانًا وَعُصِيَّةً اسْتَمَدُوا رَسُولَ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَمَدَّهُمْ بِسَبْعِينَ مِنَ الْقُرَاءِ كُنَّا نُسَمِّيهِمُ الْقُرَاءَ فِي زَمَانِهِمْ كَانُوا يَحْتَطِبُونَ بِالنَّهَارِ وَيُصَلُّونَ حَتَّى كَانُوا يَبْشُرُ مَعُونَةَ غَدَرُوا بِهِمْ وَقَتْلُوهُمْ قَبْلَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَفَقَتْنَا شَهْرًا يَدْعُو فِي الصُّبْحِ عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ عَلَى رِغْلٍ وَذَكَوَانٍ وَعُصِيَّةٍ وَبَنَى لَحْيَانًا. قَالَ أَنَسٌ: فَقَرَأْنَا فِيهِمْ قُرْآنًا ثُمَّ رُفِعَ بَلَّغُوا عَنَّا قَوْمَنَا أَنَّا لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا. رَوَاهُ الثَّلَاثَةُ^(١):

ئەنەس (رمزای خودای گەردی ئی بێ) دەفه رموی: ئەم خیلانە که ناویان بهنی ریعلو بهنی زهکوان و بهنی عوصه ییه بوو، داوای یارمه تییان له پیغه مبهه کرد (دیوودی خودای گەردی له سه ربێ) که یارمه تییان بدا به سهه دوژمنی خۆیاندا، پیغه مبهه ریش (دیوودی خودای له سه ربێ) هه فتا قورنان خۆینی چاکی به کۆمه کی بو ناردن، که ئەه وسایش له کاتی ژیا نی خۆیاندا هه ر پیمان دهگوتن قورنان خۆینه کان و ناویان به قورنان خۆینه کان دهکردبوو، ئەمانه کاریان ئەهه بوو به روژ داریان دهکردو به کۆل کۆیان دهکرده وه به شهو هه ر شهو نوێژیان دهکرد، جا پیکه وه دهکه ونه ری و ده پۆن تا دهگه نه بیرى مه عوونه له وێ به نامه ردی دهیانکوژن، جا کاتی ئەم هه واله دلتە زینه گه یشته وه به پیغه مبهه (دیوودی خودای گەردی له سه ربێ) تا ماوه ی مانگیکی ره به ق له نوێژی به یادی دا نرای قونوتی دهخویندو نه فرین و دوعای شه پی له م خیله عه ره بانه دهکرد: له خیلێ بهنی ریعلو و خیلێ بهنی زکوان و خیلێ بهنی عوصه ییه. ئەنەس (خودای

ده پۆن له ده یدهم وه که تاوی به هه ر

له یۆ که ساسیی خوبه یی بی نازار!

(١) مسلم. صلاة: ١٥٤٣. تجریدی بوخاری بالكوردی/ ١/ ٤٨٨ رقم: ٥١٥/ آ = ١٠٠١، ١٠٠٢، ١٠٠٣،

١٣٠٠، ٢٨٠١، ٢٨١٤، ٣٠٦٤، ٣١٧٠، ٤٠٨٨، ٤٠٨٩، ٤٠٩٠، ٤٠٩١، ٤٠٩٢، ٤٠٩٤، ٤٠٩٥، ٤٠٩٦، ٦٣٩٤، ٧٣٤١.

ن‌رازی بئ) فه‌رمووی: له‌شانی داستانی ئەم قورئان خوینانەدا ئەمە له‌ قورئاندا هاته‌ خوارەوه‌، تا ماوه‌یه‌ک له‌ناو قورئاندا ده‌مانخویند، به‌لام له‌پاشدا نه‌ماو نه‌سخه‌وه‌ بوو، ده‌یفه‌رموو: بلغوا عنا قومنا انا لقينا ربنا فرضی عنا وأرضانا: له‌باتی ئی‌مه‌ ب‌لین به‌گه‌لی ئی‌مه‌ که‌ گه‌لی ئی‌سلامه‌، که‌وا ئی‌مه‌ به‌دیداری خودای خو‌مان شادبووین، ئەو له‌ ئی‌مه‌ رازی بوو، ئی‌مه‌یشی له‌خۆی رازی کرد. {ش/د= بوخاری و موس‌لیم و تیرمیدزی. (ره‌زای خودایان ن‌بئ) }.

٤٦٤٥- وَعَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَعَثَ خَالَهٗ حَرَامَ بْنَ مَلْحَانَ فِي سَبْعِينَ رَاكِبًا إِلَى بَنِي عَامِرٍ، وَكَانَ رَأْسُهُمْ قَبْلَ هَذَا (وَهُوَ عَامِرُ بْنُ الطَّفِيلِي) خَيْرَ النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ ثَلَاثِ خِصَالٍ فَقَالَ: يَكُونُ لَكَ أَهْلُ السَّهْلِ وَلِي أَهْلُ الْمَدَرِ، أَوْ أَكُونُ خَلِيفَتَكَ أَوْ أَغْزُوكَ بِأَهْلِ غَطَفَانَ بِالْفِ، وَالْفِ، فَأَبَى النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَقَالَ: اللَّهُمَّ اكْفِنِي عَامِرًا، فَانْطَلَقَ إِلَيْهِمْ حَرَامٌ وَمَعَهُ رَجُلَانِ أَحَدُهُمَا أَعْرَجُ فَقَالَ حَرَامٌ لِصَاحِبِيهِ لَمَّا دَلُّوا مِنْهُمْ: كُونَا قَرِيبًا مَعِيَ حَتَّى آتِيَهُمْ فَإِنْ آمَنُونِي كُنْتُمْ قَرِيبًا مِنِّي وَإِنْ قَتَلُونِي أَتَيْتُمْ أَصْحَابَكُمْ فَذَهَبَ لَهُمْ حَرَامٌ فَقَالَ: أَتُؤْمِنُونِي أَبْلُغَ رِسَالَةَ رَسُولِ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَجَعَلَ يُحَدِّثُهُمْ وَأَوْمَرُوا إِلَى رَجُلٍ فَأَتَاهُ مِنْ خَلْفِهِ فَطَعَنَهُ، قَالَ حَرَامٌ: اللَّهُ أَكْبَرُ، فُزْتُ وَرَبُّ الْكَعْبَةِ ثُمَّ لَحِقُوا بِمَنْ كَانُوا مَعَهُ فَقَتَلُوهُمْ إِلَّا رَجُلًا أَعْرَجَ كَانَ فِي رَأْسِ جَبَلٍ، ثُمَّ أُنْزِلَ اللَّهُ عَلَيْنَا ثُمَّ كَانَ مِنَ الْمُنْسُوحِ: إِنَّا قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(٢):

دیسان ئەو (خودای ن‌رازی بئ) فه‌رمووی: عامیری کوپی توفه‌یل (که‌ سه‌روکی هۆزی به‌نی عامیر بوو) هاته‌ لای پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) به‌ پیغه‌مبه‌ری گوت: خو‌ت سه‌رپشک به‌ له‌نیوانی یه‌کێ له‌م سییه‌دا: یا ده‌شته‌کییه‌کان بو‌ تو‌و شاریه‌یه‌کان بو‌ من، یا ئەگه‌ر به‌مه‌ قاییل نابیت، له‌پاش خو‌ت من ده‌بم به‌جێ نشینت، یا به‌دوو هه‌زار سواری شی و کویته‌وه‌، له‌هۆزی غه‌ته‌فان دیم بو‌ سه‌رت بو‌ جه‌نگ. پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بئ) هه‌ی دیی لی

^(٢) بخاری. غازی: ٤٠٩٠ ← ٤٠٩٢.

کردو فەرمووی: خودایە! بۆ خۆت چۆنی بەباش دەزانی ئاوا عامیرم بۆ چاریکەو لە کۆلمی بخەرەو! لەو دەوا حەزەرەت (درویدی خودای لەسەر بێ) حەرامی کوپی میلحانی خالۆمی بەحەفتا سوارەووە نارد بۆ لایان لەگەڵ نامە یەکدا، بۆ عامیری سەرۆکیان کاتێ نیزیکی دەبنەووە لییان خالۆم دوو پیاو لەگەڵ خۆی دەبا، کە یەکیکیان شەل دەبێ، وەبەم دوو ھاورییەیی خۆی دەفەرموێ: ئێوہ لە نزیکەوہ بن وامن دەچم بۆلایان، جا ئەگەر ئامانیان دامی ئەوہ ئێوہ لە نزیکەوہ دەبن و ئەگەر دنیا بوو منیان کوشت ئەوا ئێوہ بپۆنەوہ بۆلای ھاوریکانتان، ئەوجا حەرام خۆی دەچێ بۆلایان و دەلی: ئایا ئامانم دەدەنی تا پەيامی پیغەمبەری خواتان پی رابگە یەنم، وە دەست دەکا بە فەرماشت فەرموون بۆیان! ئەوانیش بەدزییەوہ ووشت لە پیاوی لەخویان دەکەن، کابراکە لە پشتمەوہ بۆی دەچێ و رمیکی ئی دەداو دەیکوژێ حەرام لە خوشیانا دەفەرموێ: ئەللاھو ئەکبەر! گەرەیی ھەر بۆ خودایە، بەخواوەنی کەعبە، بە خودای مەزن شاد بووم بەشەھید بوون و گەیشتم بە ئاواتی خۆم و پیروژ بووم. ئەوجا ھۆزی بەنی عامیر دەنیشنە سەر تاقمەکەیی حەرام و ھەر حەفتایان دەکوژن، تەنیا پیاویکی شەلیان نەبێ کە بە لووتکەیی کێوہکەوہ دەبێ، بەم بۆنە یەوہ خودا ئەمەیی ناردە خوارەوہ کە دەفەرموێ: (إِنَّا قَدْ لَقِينَا رَبَّنَا فَرَضِيَ عَنَّا وَأَرْضَانَا) بەلام لەدوا ییدا ئەم فەرماشتەسپرایەوہ و نەسخ بۆوہ، بەلام مەعناکەیی جیی خۆی گرت (ب).

١٠٣) ناردنی خالیدی کوپی وەلید بۆسەر بەنی جەذیمە

بعث خالد بن الوليد إلى بني جذيمة

٤٦٤٦- عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو (رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا) قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) خَالِدَ بْنَ الْوَلِيدِ إِلَى بَنِي جَذِيمَةَ فَدَعَاهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَلَمْ يُخْسِنُوا أَنْ يَقُولُوا أَسْلَمْنَا فَجَعَلُوا يَقُولُونَ صَبَّأْنَا صَبَّأْنَا فَجَعَلَ خَالِدٌ يَقْتُلُ مِنْهُمْ وَيَأْسِرُ وَدَفَعَ إِلَى كُلِّ رَجُلٍ مِّنَّا أَسِيرَهُ حَتَّى إِذَا كَانَ يَوْمَ أَمَرَ خَالِدٌ أَنْ يَقْتُلَ كُلَّ رَجُلٍ مِّنَّا أَسِيرَهُ فَقُلْتُ: وَاللَّهِ لَا أَقْتُلُ أَسِيرِي وَلَا

يَقْتُلُ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِي أُسِيرَهُ حَتَّى قَدِمْنَا عَلَى النَّبِيِّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَأَخْبَرَنَاهُ فَرَفَعَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) يَدَهُ فَقَالَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَبْرَأُ إِلَيْكَ مِمَّا صَنَعَ خَالِدٌ مَرَّتَيْنِ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(١).

عه‌بدوللای کوپی عومەر (ره‌زای خودا له‌خۆی و بابی) ده‌فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دیوودی خودای له‌سه‌ر بێ) خالییدی کوپی وه‌لییدی کرد به‌سه‌ر کرده و له‌گه‌ل سوپایه‌کا ناردی بۆسه‌ر هۆزی به‌نی جه‌ذیمه‌ خالید بانگیانده‌کا بۆسه‌ر ئیسلامه‌تی و ده‌لی: وه‌رن موسولمان ببن، ئه‌وانیش له‌به‌ره‌وه‌ی نازانن به‌جوانی و به‌ریک و پیکی بلین: باشه‌ وایسلام بووین، له‌باتی ئه‌وه‌ ده‌لین: باشه‌ وای وه‌رگه‌راین واته‌: له‌ بقیه‌رستییه‌وه‌ بۆسه‌ر ئیسلامه‌تی و بووین به‌ صابیئی چونکه‌ له‌سه‌ره‌تای بلا‌وبوونه‌وه‌ی ئیسلامه‌وه‌ که‌سی که‌ ئیسلام ده‌بوو پییان ده‌گوت صابیئی، واته‌: له‌دینی باباپیری وه‌رگه‌راوه‌ و چووه‌ته‌ سه‌ر دینیکی تازه‌ خالیدییش وای ده‌زانن که‌ ئه‌مانه‌ نایانه‌وئ ئیسلام ببن و ده‌ست ده‌کا به‌ کوشتارو به‌دیل کردن لییان، له‌دواییدا که‌ شه‌ر ته‌واو بوو، هه‌ر پیاوئ له‌ ئیمه‌ خالید دیلی خۆی دایه‌ ده‌ستی، هه‌تا روژئ خالید فه‌رمانی داو فه‌رمووی: هه‌ر که‌سه‌ی دیلی خۆی بکوژئ، منیش گوتم: به‌خودا نه‌خۆم دیلی خۆم ده‌کوژم و نه‌ ده‌شه‌یلم که‌ که‌س له‌ هاوپیانی من دیلی خۆی بکوژئ، کاتئ چووینه‌وه‌ خزمه‌تی چه‌زهره‌ت (دیوودی خودای له‌سه‌ر بێ) ئه‌م باسه‌مان بۆیگی‌پرایه‌وه‌، ئه‌ویش هه‌ردوو ده‌ستی خۆی به‌رز کرده‌وه‌ و دوو جار فه‌رمووی: خودایه‌! من به‌ریم له‌مه‌ که‌ خالید کردوویه‌تی و من له‌شتی وای به‌دوورم به‌ شایه‌تی تو!

(بوخاری، ره‌حمه‌ت له‌خۆی و که‌سوکاری).

(١) بخاری. جزیه. ذکره‌ تعلیق بین الرقمین: ٣١٧٢، ٣١٧٣ + مغازی: ٤٣٣٩.

١٠٤) هه ناردنی ئه بو مووسا و موعاڤ (رهزای خودایان لی بن) بو سهر ولاتی یه مهن

بعث ابي موسى ومعاذ إلى اليمن (رضی الله عنهما)

٤٦٤٧- عَنْ أَبِي بُرْدَةَ (رضي الله تعالى عنه) قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) أَبَا مُوسَى وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ وَبَعَثَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى مِخْلَافٍ ثُمَّ قَالَ: يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا وَبَشِّرَا وَلَا تُنْفِرَا، فَأَنْطَلَقَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِلَى عَمَلِهِ وَكَانَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِذَا سَارَ فِي أَرْضِهِ كَانَ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ فَسَارَ مُعَاذٌ فِي أَرْضِهِ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ أَبِي مُوسَى فَجَاءَ يَسِيرٌ عَلَى بَغْلَتِهِ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِ فَبَادَا هُوَ جَالِسٌ وَقَدْ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ وَإِذَا رَجُلٌ عِنْدَهُ قَدْ جُمِعَتْ يَدَاهُ إِلَى عُنْقِهِ فَقَالَ مُعَاذٌ: يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ أَيْمَ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا رَجُلٌ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلَامِهِ قَالَ: لَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ قَالَ: إِنَّمَا جِيءَ بِهِ لِدَلِّكَ فَانْزِلْ قَالَ: مَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ فَأَمَرَ بِهِ فَقُتِلَ ثُمَّ نَزَلَ فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ قَالَ: أَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقًا، فَقَالَ: فَكَيْفَ تَقْرَأُ أَلْتَ يَا مُعَاذُ؟ قَالَ: أَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ فَأَقُومُ وَقَدْ قَضَيْتُ جُزْئِي مِنَ التَّوَمِّ فَأَقْرَأُ مَا كَتَبَ اللَّهُ لِي فَأَحْتَسِبُ تَوْمَتِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمَتِي. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ^(١).

ئه بو بورده (خۆشنودی خودای گهردی له سهر بن) قهر مووی: پیغه مبههر (دروودی خودای گهردی له سهر بن) ئه بو مووسای باوكم و موعاڤی کوپی جه بهل ده نیڕی بو ولاتی یه مهن، ههریه کی له م دوو کهسه دهکا به سه روکی ناوچه یی له دوو ناوچه که ی سه روو خوارووی یه مهنن پییان ده فهرموئ: تا ده توانن کار بو خه لک ئاسان بکه ن و باریان گران مه که ن، هه میشه ده متان خیر بینئ و مژده ی خو ش به مه ردوم بده ن و به هه ره شه و گو په شه ی زۆر خه لک له خو تان و له دین ته رame که ن! ئینجا هه ردو وکیان رو یشتن به لای کاری خو یانه وه، ده ستووریشیان واده یی ئه گه ر یه کیکیان سه ری له قه له مه ره وه که ی خو ی بدایه و له هاوړیکه یه وه نزیک ببوا یه ته وه ده چوو بو لای و سلای لی ده کردو هه والی ده پرسى. جا جارئ موعاڤ به قه له مه ره وى خویدا ده سووړیته وه که

(١) بخاري. مغازي. ٤٣٤١، ٤٣٤٢، ٤٣٤٥.

لەئەبو موسای ھاوړپى نزيك دەبیتەوہ بەسوارى قاترى دەچى بۆلای،
 دەروانى وا ئەبو موسا دانىشتووہ و خەلک دەورەيان ئى داوہ و پياويکيش وا
 لەلايدا، ھەردو دەستى بەکوۆت و زنجير شەتەك دراوہ و کراوہتە ملى. موغان
 دەلى: ئەى عەبدوللای کوړى قەيس! ئەم پياوہ چييه بۆوا کوۆت و زنجير
 کراوہ؟ دەلى: ئەوہ لەدينى ئيسلام ھەلگەراوہتەوہ و موسولمان بووہ و
 کافر بوۆتەوہ، موغان دەفەرموى: دانابەزم ھەتا نەکوۆرى، دەلى: دەتۆ دابەزە،
 خوۆشمان بۆ ئەوہ مان ھيئاوہ کە بيکوۆرين، دەلى: خەير، دانابەزم تا نەکوۆرى
 جا ئەبو موسا فەرمان دەدا و پياوہ کە دەکوۆرى، ئەوجا موغان دادەبەزى و
 دەفەرموى: ئەى عەبدوللای! لەسەرچى شيۆھيى دەورى قورئان دەکەيتەوہ و
 چۆن چۆنى قورئان دەخويىنى؟ فەرموى: وەك وشترى ژەم لەدوا ژەم
 بيدۆشيت، ئاوا بەرودوا ھەر جارەى بەپيى تەوانا چەندەم بۆلوا ئەوہندە
 دەوردەکەمەوہ، گوتى: ئەى تۆ چۆنى دەوردەکەيتەوہ؟ موغان فەرموى: من
 لەسەرەتاي شەوہوہ بەشى خۆم دەخەوم ئەوجا ھەل دەستم، چەندەى خودا
 بۆى نووسيبم ئەوہندە دەوردەکەمەوہ، ئيتر بەتەماى ئەوہم کەخودا ئەو
 خەوتنەيشم (وەك شەو نويزو قورئان خويندەنەكەم کە لەخەو ھەل دەستم
 بۆى) ئەوہيشم ئاوا بە طاعەت و بەندەيى بۆم حليب دەکا. بوخارى
 گىراوہتەوہ، (رەزاي خوداي ئى بن).

۱۰۵) ناردنى عەلى و خاليدى کوړى وەليد بۆ ولاتى يەمەن (رەزاي خودايان ئى بن)

بعث علي و خالد بن الوليد (رضى الله عنهما) إلى اليمن

٤٦٤٨- عَنْ الْبَرَاءِ (رضى الله عنه) قَالَ: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) مَعَ
 خَالِدِ بْنِ الْوَلِيدِ إِلَى الْيَمَنِ، قَالَ: ثُمَّ بَعَثَ عَلِيًّا بَعْدَ ذَلِكَ مَكَانَهُ فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى
 عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) لَعَلِّي: مُرْ أَصْحَابَ خَالِدٍ مَنْ شَاءَ مِنْهُمْ أَنْ يُعَقِّبَ مَعَكَ فَلْيُعَقِّبْ، وَمَنْ شَاءَ
 فَلْيُقْبِلْ فَكُنْتُ فِيمَنْ عَقَّبَ مَعَهُ فَغَنِمْتُ أَوَاقٍ ذَوَاتِ عَدَدٍ^(۱):

(۱) بخاري، مغازي، ٤٣٤٩.

به‌راء (رمزای خودای ئی بن) فه‌رمووی: پیغه‌مبه‌ر (دوود و سلّاو و سه‌لام و صه‌لات و ره‌حمه‌ت و به‌ره‌که‌تی خودای گه‌وره و مه‌زنی له‌سه‌ر بی و سه‌و مال و منال و روّح و گیان هه‌مووی به‌قوربانی گه‌ردی سه‌ر گوپی پیروزی بی) له‌گه‌ل خالیدی کوپی وه‌لیددا ناریدینی بو‌یه‌مه‌ن. فه‌رمووی: به‌لام له‌دواییدا عه‌لی نارد له‌شوینی خالید، وه‌به‌عه‌لی ده‌فه‌رمووی: به‌هاوپیکانی خالید بلی: ئه‌وه‌ی چه‌زده‌کا له‌گه‌ل خالیددا بگه‌رپه‌ته‌وه‌ ئه‌وه‌ که‌یفی خو‌یه‌تی، ئه‌وه‌یشی که‌ چه‌زده‌کا له‌گه‌ل تو‌دا بعمینیه‌وه‌ و له‌پاشدا له‌گه‌ل تو‌دا بیته‌وه‌ ئه‌ویش هه‌ر که‌یفی خو‌یه‌تی من خوّم یه‌کیک بووم له‌وانه‌ی که‌ له‌گه‌ل عه‌لیدا گه‌راینه‌وه‌ بو‌ یه‌مه‌ن و له‌گه‌لیا ماینه‌وه‌ له‌و، جا ئه‌ندازه‌یه‌کی باش پاره‌و پوولم، له‌تالان ده‌ست که‌وت! (بوخاری: رمزای خودای گه‌ردی ئی بن).

٤٦٤٩- عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) قَالَ: بَعَثَ عَلِيُّ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) مِنَ الْيَمَنِ بَدْهِيَّةَ فِي أَدِيمٍ مَقْرُوظٍ لَمْ تَحْصَلْ مِنْ ثَرَابِهَا فَقَسَمَهَا النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) بَيْنَ أَرْبَعَةِ نَفَرٍ بَيْنَ عَيْشَةَ بْنِ يَدْرِ وَأَقْرَعَ بْنِ حَابِسٍ وَزَيْدِ الْخَيْلِ، وَالرَّابِعَ إِمَّا عَلْقَمَةَ بْنِ غُلَامَةٍ وَإِمَّا عَامِرُ بْنُ الطَّفِيلِ فَقَالَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِهِ: كُنَّا نَحْنُ أَحَقُّ بِهَذَا مِنْ هَؤُلَاءِ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) فَقَالَ: أَلَا تَأْمُرُونِي وَأَنَا أَمِينُ مَنْ فِي السَّمَاءِ يَأْتِينِي خَبَرُ السَّمَاءِ صَبَاحًا وَمَسَاءً قَالَ: فَقَامَ رَجُلٌ غَائِرُ الْعَيْنَيْنِ مُشْرِفُ الْوَجْتَيْنِ نَاشِزُ الْجَبْهَةِ كَثُ اللَّحْيَةِ مَخْلُوقُ الرَّأْسِ مُشَمَّرُ الْإِزَارِ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ اتَّقِ اللَّهَ قَالَ: وَتِلْكَ أَوْلَسْتُ أَحَقُّ أَهْلَ الْأَرْضِ أَنْ يَتَّقِيَ اللَّهَ، قَالَ: ثُمَّ وَلَّى الرَّجُلُ قَالَ خَالِدُ بْنُ الْوَلِيدِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَلَا أَضْرِبُ عُنُقَهُ، قَالَ: لَا لَعَلَّهُ أَنْ يَكُونَ يُصَلِّي، قَالَ خَالِدٌ: وَكَمْ مِنْ مُصَلٍّ يَقُولُ بِلِسَانِهِ مَا لَيْسَ فِي قَلْبِهِ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ): إِنِّي لَمْ أَمُرْ أَنْ أَلْقُبَ عَنْ قُلُوبِ النَّاسِ وَلَا أَشَقُّ بَطُونَهُمْ قَالَ: ثُمَّ نَظَرَ إِلَيْهِ وَهُوَ مُقَفٌّ فَقَالَ: إِنَّهُ يَخْرُجُ مِنْ ضِئْضِي هَذَا قَوْمٌ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ رَطْبًا لَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمِرُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمِرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَةِ وَأَظْنُهُ قَالَ: لَئِنْ أَذْرَكْتُهُمْ لَأَقْتُلَنَّهُمْ قَتْلَ مُوَدٍّ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ. نَسَأَلُ اللَّهَ السَّلَامَةَ وَالتَّوْفِيقَ لِمَا يَجِبُهُ وَيَرْضَاهُ آمِينَ^(٧).

^(٧) بخاري. مغازي. ٤٢٥١.

ئەبو سه‌عیدی کوپی خودری (ره‌زای خودای گه‌وره‌ی ئی بێ) فه‌رمووی: عه‌لی، له‌یه‌مه‌نه‌وه پارچۆله‌یی زێری پوخته نه‌کراوی له‌مالی تالانی نارد بۆ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای مه‌زنی له‌سه‌ر بێ) زێره‌که‌ی له‌ پارچه‌ قایشیکا بوو به‌گلاسه‌له‌م (قورظ) خوشه‌ کرابوو، هیشتا خاك و خۆلی ناوکانه‌که‌ی پیوه‌ بوو، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) دابه‌شی کرد به‌سه‌ر ئەم چوار که‌سه‌دا: به‌سه‌ر عوبه‌ینه‌ی کوپی به‌درو ئه‌قره‌عی کوپی حابیس و زه‌یدی خه‌یل و چواره‌میشیان یا عه‌لقه‌مه‌ی کوپی عولاسه‌بوو یا عامیری کوپی طوفه‌یل بوو، پیا‌یکیش له‌یارانی گوتی: ئیمه‌ شایسته‌ تر بووین به‌م سامانه‌ که‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) دای به‌مانه‌! ئەم قسه‌یه‌ گه‌یشته‌وه به‌ پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: من که‌ ئه‌مینه‌داری خودای ئه‌رزو ئاسمانم و ئیواره‌و به‌یانی له‌ ئاسمانه‌وه وه‌حی و سرووشم بۆ دێ، که‌چی هیشتا ئیوه‌ متمانه‌م پی ناکه‌ن و ئه‌وه‌تان هه‌ندیکتان به‌قای پیم نییه‌و ره‌خنه‌م ئی ده‌گری! فه‌رمووی: جا کابرایه‌کی چاو به‌قولا چووی، سه‌رکوڵم ده‌ره‌په‌ریوی، گوناه‌قی، ناوچاوان قووقزی، ریش پری، سه‌رتاشراوی، چاک به‌لادا کردوو، پیاویکی له‌م حاله‌و له‌م ره‌نگه هه‌لسا گوتی: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! له‌خودا بترسه‌و شه‌رم و شکۆیی له‌خودا بکه‌!! حه‌زه‌ت (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: به‌دبه‌خت خۆت! ئە‌ی مال وێران! بۆ که‌س هه‌یه‌ له‌سه‌ر رووی زه‌وی که‌ ئاوا وه‌ک من له‌خودا بترسی و ئه‌وه‌نده‌ی من شه‌رم و شکۆ له‌خودا بکا! گوتی: ئه‌وجا کابراکه‌ رویشت، خالیدی کوپی وه‌لیدیش فه‌رمووی: ئە‌ی پیغه‌مبه‌ری خودا! بۆ نه‌ده‌م له‌گه‌ردنی؟ فه‌رمووی: نا، شتی وا مه‌که‌ به‌شکم نوێژکه‌ر بێ خالید فه‌رمووی: زۆر نوێژکه‌ری واهه‌یه‌ زمان و دلی یه‌ک نین و سه‌ری زمانێ شیرینه‌ و بنی زمانێ ژه‌هرینه‌ پیغه‌مبه‌ریش (دروود و مه‌لات و سه‌لام و رحمه‌ت و به‌ره‌که‌تی خودای گه‌وره‌و مه‌زنی له‌سه‌ر بێ) فه‌رمووی: من خودا نه‌یفه‌رموه‌و پیم که‌ناو دلی خه‌لک بپشکنم، یا ناوسکیان هه‌ل بدم. گوتی: که‌ کاتێ پیاوه‌که‌ پشتی هه‌لکرد، پیغه‌مبه‌ر (دروودی خودای له‌سه‌ر بێ) سه‌رنجی داو فه‌رمووی: له‌نه‌وه‌ی ئە‌مه هۆزێ ده‌که‌ونه‌وه، به‌زمانی پاراو نامه‌ی خودا قورئانی پیروز ده‌ورده‌که‌نه‌وه، به‌لام له‌ گه‌روویان

رهت نابئی و ناچیتته ناو دلیانه‌وه، ئەوانه وا له ئایین به‌له‌سه ده‌بن و وا له ئایینی ئیسلام به‌په‌له ده‌رده‌چن وهك چۆن تیری كه‌بدا له نیچیری خیرا گورج ده‌یسمی و لیی ده‌رده‌په‌رئ ئەوانیش ئاوا فه‌رمووده گی‌په‌وه واته: (راوی) ده‌فه‌رموی: وا ده‌زانم چه‌زهرت (دروود و سلوو مه‌لات و رحمه‌ت و به‌رمه‌تی خودای گه‌روه و مه‌زنی له‌سه‌رب) فه‌رمووشی: ئەگه‌ر خۆم فریای ئەو هۆزو وه‌چه‌یه بکه‌وم و له چه‌رخێ مندا كه‌سی له‌وانه په‌یدا ببئی وهك چۆن خودا یافتی هۆزی سه‌موودی برییه‌وه منیش ئاوا یافتی ئەوان ده‌برمه‌وه و هه‌موویان ده‌كوژم! {بوخاری (په‌گۆبی پیمۆزی له‌ نوودی رحمه‌تی خودا بئ) ئەم فه‌رمووده پیرۆزه‌یه‌ی له‌ کتیبی سه‌حیحی بوخاریدا (که‌ دانراوی خۆیه‌تی) گی‌په‌وه‌ته‌وه}.

يقول المؤلف (رضوان الله تعالى عليه): ثم بتوفيق الله تعالى الجزء الرابع من كتاب التاج وعدد أحاديثه ألف وخمسة وسبعون حديثاً. نسأل الله أن تكون خالصةً لوجهه الكريم آمين. ويليهِ (إن شاء الله تعالى) الجزء الخامس وأوله كتاب الأخلاق. نسأل الله التوفيق لإتمامه:

جه‌نابی مامۆستا مه‌لا مه‌نصور عه‌لی ناصیف كه‌ دانهری ئەم تاجه‌ پیرۆزه‌یه، (په‌گۆبی پیمۆزی له‌ نوودی خودا بئ) لی‌ره‌دا ده‌فه‌رموی: له‌سایه‌ی خودای گه‌وره‌وه به‌رگی چواره‌می تاج ته‌واوبوو، ژماره‌ی فه‌رمووده‌کانی ئەم به‌رگه‌ ته‌نیا هه‌زارو چه‌فتا و پینج فه‌رمووده‌ن و به‌س، له‌ خودا داوا ده‌که‌م كه‌ ئەم هه‌ول‌ه‌ی من مه‌حز بۆ ره‌زای خودابئی، خوا یاربئی به‌دوای ئەم به‌رگه‌دا به‌رگی پینجه‌میش ته‌شریفی دئی و شه‌ره‌فی قودووم ده‌به‌خشئ. سه‌ره‌تاكه‌ی نامه‌ی ره‌ووشته (کتاب الاخلاق). داوا له‌خودا ده‌که‌م یارمه‌تیمان بدا بۆ ته‌واوکردنی و به‌ئه‌نجام گه‌یاندنی. ئامین خودایه، نزامان گیرا که‌ی.

به‌نده‌ی دو‌عاگو‌ی ئیوه‌ی خۆشه‌ویست و نازدار، لی‌ره‌دا عه‌رزتان

ده‌که‌م:

له‌سایه‌ی خوداوه ته‌رجه‌مه‌ی ئەم به‌رگه‌م به‌ ئەنجام گه‌یاندو کردم به‌ کوردی له‌ کارئیر ده‌ونیوی سه‌ر له‌به‌یانی رۆژی ١٩٧٧/٨/٣١، ریکه‌وتی

۱۶ى رەمەزانى سالى ۱۳۹۷ى كۆچى، لەھۆدەكەى خۇمدا لەنەخۇشخانەى سەربازىي كەركوك، لەشارى كەركوكى خۇشەويست و نازدار، خودا پىمانى بەيلى. ئومىد دەكەم لەخوداى گەورەو مېھرەبان كەفرەتەم بدا ئەم نامە پىرۆزى بەنرخە (بەھەموو بەرگەكانىەو) بەشيوەيەكى جوان و شيرين، بە كوردىيەكى پەتى، بە زمانە شيرينەكەى خۇمان پيشكەش بكەم بەگەلى كوردى خۇم بەپراستى كارى وا گەورەو پىرۆز (ئەگەر ساخ بۆرەزاي خودا بى) مايەى سەربەرزى و شانازى ھەردوو جىھانە، خودا بەرەھمەتى خۇى بەنصيبمان بكا، ھەروەھا لەھەمان ھۆدەو ھەمان شوپىندا لەپاكنووسى ئەم بەرگە بوومەو لە ۱۹۸۶/۱/۲۹دا بەراوردى جىمادولئولاي سالى ۱۴۰۶ى كۆچى. ژمارەى ھەدەتەكان لەسەرەتاي تاجەو تائىرە (۴۹۷۵) ھەدەتە، بگرە بترىش، چونكە ھى شەرەكەشى تىادايە. ئىستاكەيش كە بەدەستى خۇم لە نووسىنى جارى سىيەمى ئەم بەرگە دەبەو، كە ئەمجارەيان دەقى مەتنى ھەدەتەكانىش بە ەرەبى لەپىش تەرەمە كوردىيەكەو نووسىوۋتەو، لىرانەدا ەرەزى ئىوۋەى ئازىزى بەرزى بەرىز دەكەم:

ئەم كىتبە پىرۆزەيە مانەندى مەجلىسى رەسولەللايە“ لەبەرئەو ھىچ گومانى تىادا نىيە كە جىگەى خورۇشانى رەھمەتى خودايە، ئومىد دەكەم بۆ ھەموومان بىي بە باشتىن سەرمايە و دەسمايە، خوا ياربى لە ھەرماللىكا بى وەك باخى بەھەشت وايە خوا ھەزكا بۆ ھەر موسولمانى كە ھەبىي رۇشنى دىن و دىنايە سوپىندەم بەخودا ئەم دىنا تەنگ و تارىكەم بۆيە پى خۇشە چونكە خزمەتى ئەم تاجەى بۆ من تىايە، ھەر لەم روانگەيەو كەجارو بار بۆ پىرۆزى ناوى ناودارانى خۇمان دەنووسم لە رووپەرەى ئەم كىتبە پىرۆزەيە، مەبەستم ئەوانەيانە كە خزمەتلىكى گەورەى دىن و دىناى ئەم گەلى كوردى مەردى موسولمانى پاكى چاكەيان كىردوۋ، بە ئومىدى ئەوۋى كە موسولمانان دوغايەكى خىريان بۆ بكەن، يا رەھمەتى، يا فاتىحايىكيان بۆ بنىن، بۆ ئەمەيش بەلگەى ئايەت و ھەدەت زۆرە، خودا دەفەرموى: {ذَكَرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدُ زَكِرِيَّا} يا دەفەرموى: {وَاذْكُرْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ}. كىتابى

فه‌ضائیلش باسیکی سه‌ربه‌خۆیه، له‌گه‌ئێ له‌کتیبه‌ ئایینییه‌کاندا هه‌یه. جا به‌نیازی پیروژ بوون به‌ به‌ره‌که‌تی ئه‌م کتیبه‌ ده‌لیم: به‌یارمه‌تی خودا ئه‌م به‌رگه‌م ئه‌مجاره‌ ته‌واوکرد له‌ رۆژی ٢٣/١٠/١٩٩٠ به‌رپێکه‌وتی ٤ربیع الثانی (١٤١١ی کۆچی له‌مالی خۆمان، له‌ گه‌ره‌کی مامۆستایان، له‌ سلیمانی، له‌شاری دین و دنیا له‌شاره‌ سه‌ربه‌رزو سه‌رفرازه‌که‌ی کوردستان، له‌ ولاتی عێراقی خوشه‌ویست، له‌شاره‌ ناوداره‌که‌ی حاجی کاکه‌ ئه‌حمه‌دی شیخ و شیخ مافی نویدی و شیخ عومه‌ری ئیبنو لقه‌ره‌داغی و مه‌لا عه‌بدو په‌حمانی پینجوینی و مه‌ولانا خالید و مه‌وله‌وی و مه‌حوی و نالی و پیره‌میرو و قانیع و گۆران و کامه‌ران موکری و کاکه‌ی فه‌لاح و هه‌ردی و زیوه‌رو بیخود. له‌شاره‌ نه‌شمیله‌که‌ی شیخ مه‌حمودی حه‌فید و شیخ حه‌سه‌نی گله‌زه‌رده‌و حه‌پسه‌خانی نه‌قیب و پیته‌ختی به‌به‌کانی بابان، له‌شاره‌ جوانه‌که‌ی شیخ موچه‌مه‌دی خاڵ که‌چاوی رۆشنی هه‌ر دوو جیهانی میله‌تی کورد بوو، له‌شاری مه‌له‌به‌ندی فه‌قییه‌تی عه‌له‌ه‌ددین سه‌ججادی، له‌شاری ساداتی به‌رزنجه‌ و که‌سه‌نه‌زان و که‌ره‌بچه‌و گله‌ زه‌رده‌و شیخانی بیاره‌و ته‌ویله‌و عه‌بابه‌یلی و هه‌ورامان، له‌شاری گردی سه‌یوان و گردی شیخ محی الدین و گردی مامه‌یاره‌و گردی شه‌هیدان، به‌راستی شاری وا پیروژو موباره‌ک، پر له‌هه‌ولیا و شیخ و مشایه‌خ و مه‌لا و صوفی و ده‌رویش و مزگه‌وت و مناره‌و ته‌کیه‌و خانه‌قاو پیت و به‌ره‌که‌تی دین و دنیا له‌م ولاته‌ی خۆماندا به‌پێی زانستی من مه‌گه‌ر به‌غدا و نه‌جه‌ف و که‌ربه‌لا و که‌رکووک و هه‌ولێر و ابی، خودا به‌ره‌حه‌تی خۆی هه‌موو لایێ پیاڕیزێ، وه‌ هه‌تا رۆژی قیامه‌ت ئه‌م کوردستانه‌ی خۆمان گوند به‌ گوند و شار به‌شارو بست به‌بستی له‌په‌نای قورئانی پیروژدا په‌نابدا و خوشی و خوشبه‌ختی و خوشگوزهرانی و ئه‌من و ئاسایش بال بکیشتی به‌سه‌ر هه‌موو کون و قوژبنیکیا، خوایه‌! هه‌رچی باریکمان ئێ ده‌نییت، له‌ ئیش و ئازاری دنیا له‌سه‌ر سه‌رو چاو و رۆح و دلمانه‌، ماده‌م بارباری تویه‌و ئیمه‌یش به‌نده‌ی تۆین به‌که‌م و به‌زۆر له‌ل ناکه‌ین، به‌لام خودایه‌! هه‌تا دنیا دنیا به‌ کوردستان له‌ نووری قورئان، له‌ حوکی سه‌روکی

عادلێ به‌داد بئی به‌ش نه‌که‌ی، خودایه! به‌ته‌وانایی خۆت ده‌ستی زۆرداری لی کۆتاکه‌ی، ره‌حمی به‌حالی دانیشتوانی بکه‌ی، له‌گه‌ل هه‌موو شوینیکی تری خاکی ئیسلامدا.

وه‌ك عه‌رزم كردن، خوا یاربئی، ئەم كتیبه‌ پیرۆزانه‌ جیی خروشانێ ره‌حمه‌تی خودایه‌، به‌وینه‌ی ئەم كتیبانه‌ و به‌ فهرمووده‌ و ئامۆژگاری مامۆستا ئایینییه‌كان ولات ئاوه‌دان ده‌بی و كوفرو بئی دینی (كه‌ ولاتیان پئی وێران ده‌بی) ته‌فرو تونا ده‌بن! براینه‌! بزانی له‌سایه‌ی خوداوه‌ دین هیشتا په‌یره‌وانی زۆر زۆرماوه‌، له‌هه‌رلا سه‌رنج ده‌ده‌ی موسوڵمانان ده‌ستی یارمه‌تی درێژ ده‌كه‌ن بۆ برای موسوڵمانی لیقه‌وماوی فه‌له‌سطینی له‌ سه‌رانسه‌ری ولاتی ئیسلامدا له‌هه‌ر كۆی بئی وه‌ك نیشتمانی خۆی وایه‌، شاره‌ دیڕینه‌كه‌ی كورده‌واری خوشمان، هه‌ولیری خوشه‌ویست و موسوڵمان له‌م سالانه‌ی دوااییدا، موسوڵمانانه‌ و مه‌ردانه‌ چه‌رخێ سه‌رده‌می هیجره‌تیان زیندوو كرده‌وه‌ و ئیلهامیان له‌ ره‌وشی جوانی موهاجیرین و ئەنصار و هه‌رگرت و ره‌فتاری شیرینی ئەو زاتانه‌یان كرد به‌سه‌ر مه‌شق و ده‌ستی یارمه‌تی و كۆمه‌کیان درێژ كرد بۆ ئەو لیقه‌وماوو هه‌ژارو داماوو ره‌وکه‌رانه‌ی كه‌ له‌به‌ر بئی ده‌ره‌تانی روویان كردبووه‌ شاره‌كه‌یان، به‌پاستی به‌م كاره‌ شیرینه‌یان ته‌فسیریکی عه‌مه‌لییان به‌كرده‌وه‌ نه‌ك به‌ قسه‌ی روت بۆ ئەم ئایه‌ته‌ پیرۆزه‌یه‌ كرد كه‌ ده‌فه‌رموی:

{وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِّمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ. وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ} → به‌ئێ موسوڵمانه‌ مه‌رده‌كاني شاری هه‌ولێر به‌كرده‌وه‌ چه‌سپانديان كه‌دين له‌دنیا به‌هێزتره‌، كه‌ له‌ سایه‌ی خوداوه‌ ده‌ماری مه‌ردایه‌تی و برایه‌تی و موسوڵمانه‌تی له‌دلی ئۆمه‌تی موحه‌مه‌ددا (دروودی خودای له‌سه‌ر بئی) هه‌رماوه‌ و

زىندوو و نه مردوو، ئاخ! بەچاوى عەقل چاوم لىيە كە بازى پەرۇ بەسەرى
وہك من لەھىچ تى نہگەيشتوو، لەلاوہ خىسەم لى دہكەن و دہلین: ئەمە قىياسى
كەشكە لە مەشك بۇ؟ برا! ئەمانە موسولمان نین، ئۆمەتى موخەممەد نین، ھەر
لەبەرئەوہى كوردن دەبى خىرو ئەجریشیان بەخىرو ئەجر حلیب نہكرین،
پەككو لەم حەلاماتەى! ئەمەيە كە دہلین: خزم لای خزم قەدرى نىيە.

مامۇستايىنە! مەلا بەرپزەكان! ئىوہ پىشەواى ئايىنى ئەو مىللەتەن،
رىگەى ژین و دىنيای بۇ رووشن دہكەنەوہ، دەى خوا نہخواست ئەگەر كەسى
لە ئىوہ بە چاوى ریزەوہ تەماشای وىژەو زمان و خاك و ھەستى ئەو مىللەتە
نەكا، دەبى خۆى بەمەلاى كى بزانی؟! من رادەم ناكەوئى كە زەمى مەلاكائمان
بكەم، مەلاكائمان نوورى چاوى ئەو مىللەتەن، خوئى خوراك، ھەمزەى
وہصلی نیوانى ژین و دینن، رەحمەت لەو كەسەى لە مەدحى ئەوانا
گوتووئەتى:

مەلا گولئى مەجلىسە، دركى دالى نىبلىسە

ھەر خەرىكى تەدریسە، دوور لە شتانى پيسە

گولئى خوايە و رواوہ لەناو مینبەر و مىحراب؟

فەرمایشتى بەنرخە، وەككو ئالتوونى تىزاب

بەسام و بەشكۆيە، سەلار و لەسەر خۆيە

مامۇستای چاكەى تۆيە، گولئى بەرەنگو بۆيە

خوایە! لەگەل مەلايان حەشرم بكەى لە سەيوان

گۆرم لەگەل گۆريان بى لەبن چلن نەرخەوان!

كاتى لە كەركوك بووم، دۇستى خوشەويستە مامۇستا مەلا خەلیل
سەعید، ناو بەناو لەگەل تاقمى گەنجى صوفى مەشرەب تەگبیريان دەكردو
دەچوون بۇ ھەولیر بۇ خزمەتى خودا لى خوش بوو: شیخ موصطەفاى
نەقشبەندى ھەولیری، كەخوشى وەفاتى كرد دەچوون بۆلاى كۆپەكانى لە

خانہ قاکہی خوی لہ ہولیر، کاتی بہوئی ئەوانہوہو بہوئی کتیبی (النجم الزاهر) ہوہ، کہ دانراوی عہ قید نہ کتہل یونس کہ شموولہیہ (خودا پاداشی باشی بداتہوہ) کاتی لہ حال و پایہی شیخ ناگادار بووم، ئەم چامہیہم لہ مہدحی راست و دروستی شیخ و ئەو کۆمہلہ لاوہدا دانا، وا لیڑہدا بو پەسنی شیخ و شارہکەہی پەخشی دہکەمہوہ، گرنگ ئەوہیہ ئەوہی کہ دہینووسین لہ ہیئی خزمەتی ئیسلام دہرنہچی و مہبەست لیی رەزای خودا بی و بەدلی جہماوہری موسولمانان بی و دوور لہ ہہواو ہہوہسہوہ بی:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أستغفر الله، سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ. (ئەم زیکرە بە شیعر):

أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَالِمِ

مَنْ شَرَّ مَا خَلَقَ، وَشَرَّ ظَالِمٍ

إِذَا ظَلَمَ، إِذَا غَشَمَ، إِذَا بَغَى

إِذَا بَدَأَ، إِذَا عَدَا، إِذَا طَغَى

أَعُوذُ بِاللَّهِ الَّذِي يَسْمَعُنَا

مَنْ شَرَّ مَا مِنْ شَأْنِهِ أَنْ يُلْعَنَا

أَشْكُرُهُ مُبْسِلًا مَحْمُودًا

مُصَلِّيًا، مُسَلِّمًا، مُسَبِّحًا

مُكَبِّرًا مُبْتَهِلًا مَذْهُوقًا

مُسْتَغْفِرًا، مُسْتَرْحِمًا، مُهَلِّلًا،

أَحْمَدُهُ مُسْتَغْفِرًا مُسَبِّحًا

مُهَلِّلًا، مُكَبِّرًا، مَذْهُوقًا!

دییاجتہ الوجہود امر الله

وزینۃ العباد ذکر اللہ
 ونشوة الفؤاد شکر اللہ
 وشمعة السجود نور اللہ
 فرطین فاک بیا إلهی
 إن كنت طالب الهدی یالاهی!
 یا عاشقا لحاقۃ الأذکار
 أبشر لقد أحطت بالأسرار
 منها جوار زمرة الأبرار
 منها جلاء عمه الأبصار!
 جالس وجاور نسمة الأخیار
 وأستنشقن رائحة الأزهار
 وجاهد النفس بهذي الدار
 إن كنت لا تطيق مس النار!
 وفر من مجالس الأشرار
 فرار ظیبي من أذى الضواری
 عدوی شرورهم كلصق القار
 ألحذر خذ، من نار هذا العار!!
 إن كنت عاشقا لتاج النار
 خذ السلوك من رفاق النار،
 والزم بباب حيدر الکرار
 المرتضى علي أبي الأحرار!
 واهو هو کیلان خیر الجار!
 بغداد زر، ذي قبلة الأنظار

وأعلن الإخلاء بالجہار
 لِسَادَةِ الطُّرَاقِ الْكِبَارِ!!
 قَدْ فَاخَ عَطْرُ مَنْ دِيَارِ أَرْبِلَ
 وَلَاخَ فَجَبْرُ هَيِّجِ الْبِلْبِلِ
 وَنَارِ نَوْرٍ جَذَبَ الْعِنَادِلَ
 بِوَهْجِهِ قَدْ كَسَفَ الْقِنَادِلَ
 نَجْمٌ بَدَأَ، زَهْرٌ زَهَا، نُورٌ ظَهَرَ
 مَا عَجَبَ النُّجْمُ الَّذِي فَاقَ الْقَمَرَ!
 نُورَتْنَا يَا نَجْمُنَا يَا مَنْ جَنَسَ
 جَنَسَ جَنَانِ الْمُصْطَفَى، وَمَا جَنَسَ!!
 قَدْ كُنْتَ شَيْخًا عَالِمًا وَعَامِلًا
 مَنْ اهْتَدَى بِسَمْتِكُمْ حَازَ الْعُلَى
 قَدْ فَاتَنَى مَحْيَاكُمْ الْمُبَارَكُ
 بِغَفْلَةٍ مَنِّي فَلَا تُدَارِكُ!
 بِفَقْدِكُمْ فَقَدْتُ بَدْرًا كَامِلًا
 وَعَالِمًا بِالْعِلْمِ كَانَ عَامِلًا
 مَا لِلْبَلَابِلِ الْغَوَانِي لَا تَنْبِي
 عَنْ صَدْحِهَا تَشْدُو بِزَهْوٍ فَاتِنِ
 افْتَرَشْتَ عِوَالِي الْغُصُونِ
 اِنتَخَبْتَ غِوَالِي الْقُنُونِ
 تَخْتَارُ مَا يَغْنِيكَ مِنْ شُؤُونِ
 تُبْعِدُ مَا يُغْرِيكَ بِالشُّجُونِ
 مَحْجُولَةٌ تَحْجُلُ فِي الْغُصُونِ

مَسْرُورَةٌ بِصَوْتِهَا الذُّنُونُ
 تَجْمَلُ كَالْمَلَائِكَةِ فِي الْعِيُونِ
 تُجْمَلُ الْفُنُونُ بِصَوْتِ الْفُنُونِ
 هَلْ تَقْتَدِي فِي فَنِّهَا الْجَمِيلِ
 أَوْ تَهْتَدِي فِي لَحْنِهَا الْأَصِيلِ
 بِقَوْمِنَا فِي قَوْلِهِمْ: خَلِيلِي
 إِلَى مَتَى نَبْقِي بِلا دَلِيلِ
 هِيََا بِنَا نَعُدُّ لِلرَّحِيلِ
 إِلَى حُضُورِ شَيْخِنَا الْوَكِيلِ
 لِشَيْخِهِ: وَاللَّهِ النَّزِيلِ
 فِي دَارِ حَقِّهِ لَدَى الْجَلِيلِ
 هُمْ فَتِيَّةٌ قَدْ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ
 إِلَى رِضَانِهِ الرَّجَا يَحْدُو بِهِمْ،
 قَدْ طَلَّقُوا الْهَوَى وَحِطَّ نَفْسُهُمْ
 وَحَاسَبُوا النَّفْسَ عَلَى أَنْفَاسِهِمْ
 بِشَرِّ لَهْمٍ! مِنْ رَفَقَةٍ تَمَاسَكُوا
 وَتَابَعُوا مَا فَاتَهُمْ فَدَارَكُوا
 هُمْ صَوْتٌ مُخْتَارٌ مُتَازَهُ
 إِلَى جَنَابِ خَالِدٍ مُنْعَازِهِ
 هُمْ فَتِيَّةٌ إِذَا رَوَّاهُ اللَّهُ ذَكَرُ
 وَلَعَنَ الشَّيْطَانُ شَيْخَ مَنْ أَشْرَ
 تَصَوَّفُوا حَتَّى صَفَتْ قُلُوبُهُمْ
 ثُمَّ اخْتَفَتْ مِنْ قُورِهِمْ عُيُوبُهُمْ

نَذکُرُوا، تَفکِّرُوا، تَدبِّرُوا
 وَعَالُوا، وَأَسْتَغْفِرُوا وَكَبِّرُوا
 حَتَّى غَدَا بِلَابِلٍ تَغْرَدُ
 بِذِكْرِ رَبِّهَا الْجَوَى تُبْرَدُ!
 كَأَنَّهُمْ فِي ذِكْرِهِمْ وَفَكْرِهِمْ
 غَوَّاصٌ دَرَّ سَابِقُوا بِبِحْرِهِمْ
 يَوْمُهُمْ شَيْخٌ جَلِيلٌ عَالِمٌ
 كَأَنَّهُ فِيهِمْ خَلِيلٌ سَالِمٌ
 لِسَانُ حَالِ شَيْخِهِمْ ذَكُورٌ
 وَقَلْبُهُ كَقَلْبِهِمْ طَهُورٌ!
 وَصَدْرُهُ الْمَشْرُوحُ قَدْ يَفُورُ
 مِنْ وَجْدِهِ كَأَنَّهُ التَّنُّورُ،
 مَجْلِسُهُمْ نُورٌ عَلَيْهِ نُورٌ
 رَوْحٌ وَرِيحَانٌ بِهِمْ يَدُورُ
 بِرُكْنِ ضَوْءٍ حَوْلَهُمْ يَثُورُ
 يُنِيرُ دَرْبَ مَنْ لَهُمْ يَزُورُ!
 هُوَ الْمَنَادِي فِي وَقَارِ مُشْعَرٍ
 بَنَصَحِ شَيْخٍ نَاصِحٍ مُسْتَبْشِرٍ:
 إِخْوَتِنَا! يَا أَهْلَنَا! إِلَى هُنَا
 لِهَهْنَا يَدْعُوكُمْ إِلَيْنَا!
 فَتَيْتِنَا! فَأَوُوا إِلَى كَهْفِ الرُّشْدِ
 أَعْنِي بِهِ بَيْتَ إِلَهِنَا الصُّمْدِ
 يَنْشُرُ عَلَيْكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ فَضْلِهِ

یغفر لکم من ذنبکم بعدلہ
 ینشر علینا ربُّنا من عندہ
 مرحمۃً مرَّجُوۃً لِعِبَادہ!
 نقشُ بدا من نقش نقشبندنا
 علی جہاہم: بریق من سنا!
 سیماہمُو فی وجہہم نور الہدی
 وسمًا لمن صلی علی مہمدا!
 صلیٰ إلهنا علیہ دائماً
 ما دام ذکر اللہ حقاً قائماً،
 اہل الصفا! اہل الوفا! فاستبشروا
 بیعکم، فإنکم لن تُکفروا
 وربکم فی ہہنا ستُحبروا
 کذا إذا ما تُقبروا أو تحشروا
 یا حاسداً لمن حماہم ربُّہم
 نور التَّقوی لأنہ أحبُّہم!“
 لا تُکثرن علی الإلہ فضلہ
 اقلعِ ألا تخاف أن تُسألہ!!
 یا مُصطفی! یا حبَّ طہ المُصطفی
 أنت الشِّفاء، أنت الصِّفا، أنت الوفا
 درویشکم نورِی اتی لبابکم
 حاجاً لحاجاتِ لدی جنابکم!
 حطَّ الرجال فی دمی رحابکم
 حلُّمکمُو أعفاه من عتابکم!!

یرجو الشَّقَّ لَدَرِن الْقَلْبِ السَّقِیمِ
 معَ الْجَلِّ لِأَعینِ الْقَلْبِ السَّلِیمِ
 یرجو رَواحاً مُنْعِشاً لِرُوحِهِ
 معَ دَوائِنِ بَلِسمِ لُجُرحِهِ !
 ما مات مِن فِی اللَّهِ مات بِل رَحَل
 مِن دارِنّا لِدَارِ حَقِّهِ انْتَقَلَ !
 فَالسَّافُ الصَّالِحُ هُم خَیرُ الْأَمَلِ
 لِلْخَلْفِ الصَّالِحِ قُلْ ذَا بِالْمِثْلِ !
 هُم الشُّمُوعُ هَهُنَا وَهَهُم هُنَا
 لَكَ السُّمُوسُ نَوَّرَتْ مَاحِولِنَا
 فَشِیخُنَا الْعَزِیزُ مِنْهُمْ حَقّاً
 لِلْقَلْبِ مِن ذِکْرِهِ أَلْقَى دَفَقاً
 یَا مُنْکِراً تُلَوِّسُنِی فِی حُبِّهِ
 هَلْ ضَارَ لَوْحُ یُوسُفَ فِی جُبِّهِ ؟ !
 هَلْ شَرَفَ الشَّرِیفُ بِالزَّمانِ
 أَوْ شَرَفَ الْمَکِینُ بِالْمَکانِ ؟
 بَلْ شَرَفَ الْإِنْسَانُ بِالرَّحْمَانِ
 فَمَوْتُهِ وَعیِشُهُ سَیِّئَانِ !
 وَرَبَّوَّةٌ لِلوَحْشِ کانت وَکِراً
 صارت مَزاراً مِنْذُ صارت قَبْراً !!
 کَم رَوْضَةٍ لِلزَّهْرِ کانت بَحرّاً
 صارت وَجَاراً مِنْذُ صارت قَفْراً !!
 یَعْنِی الْمَکِینُ أَیْنُ کَانَ کَانَ ذَا

تہ، فلا دخل لأین أو اذا!
 یا شیخنا یا نور عین قلبنا
 آمَن علی دعائنا لرَبِّنا،
 یا رَبِّنا بالمصطفیٰ ومصطفیٰ
 بجاههم، وجاء کلّ من صفا،
 اغفر لنا یا رَبِّنا ذنوبنا
 ونوِّن عیوننا، قلوبنا،
 استاذنا! یا روحنا، یا من شفی
 ثری ضریحه لمن به اشتفی!
 خادمکم نورِی اُتِی لبابکم
 خلیکم جاء لدی جنابکم!
 یُقْبَلان قبرک المبارکا
 وصادقاً فی ودّکم وشارکا،
 یا راحلاً میمماً إلهنا
 ألا رحمت حال من بقی هُنا،
 ترکتنا فی هُنا کأننا
 من بحر نورکم ورائکم سنا!
 خادم العلماء والمشاخ
 نورِی فارس حمہ خان حسن

فهرس المواضيع

زنجيره	پېرسنی سهره باسه کان	لا پهره
۱	نامه‌ی گه‌وره‌یی قورئانی پیرۆز	۳
۲	باسی یه‌که‌م: گه‌ورمی قورئان و قورئان خوینه‌کان و ماموستای فیرکردنی قورئانی پیرۆز	۳
۳	هه‌ره‌شه‌کردن له هه‌رامۆشکردنی قورئان	۱۴
۴	باسی دووهم: باسی ئادابو ده‌ستووره‌کانی قورئان خویندن و ده‌ورکردنه‌وه‌ی	۱۶
۵	ده‌شی به هۆش و گۆشه‌وه گوی بۆ خویندنی قورئان شل بکړئ	۲۳
۶	له‌کاتی خویندنی قورئانا سه‌کینه‌و فریشته‌ی رحمة دینه‌خواره‌وه	۲۴
۷	باسی سێهه‌م: باسی گه‌ورمی چه‌ن سوورته‌ی	۲۴
۸	باسی گه‌ورمی سوورته‌ی فاتح‌او سوورته‌ی به‌قه‌ره‌و سوورته‌ی ئالی عیمران	۲۵
۹	گه‌ورمی نایه‌ته‌لکورسی و کلکه‌ی به‌قه‌ره	۳۰
۱۰	گه‌ورمی سوورته‌ی ئیسراو سوورته‌ی زومه‌ر	۳۹
۱۱	گه‌ورمی سوورته‌ی که‌هف	۳۹
۱۲	گه‌ورمی سوورته‌ی یاسین و سوورته‌ی دوخان	۴۰
۱۳	گه‌ورمی سوورته‌ی فه‌تح	۴۲
۱۴	گه‌ورمی موسه‌بیحاته‌کان و سوورته‌ی حه‌شر	۴۳
۱۵	گه‌ورمی سوورته‌ی ته‌باره‌ک	۴۴
۱۶	گه‌ورمی سوورته‌ی زه‌لزله‌و سوورته‌ی کافیره‌ونه‌و سوورته‌ی نه‌صر	۴۶
۱۷	گه‌ورمی (قل هو الله احد) = سوورته‌ی ئیخلاص	۴۷
۱۸	گه‌ورمی (قل اعوذ) و مه‌کان	۵۲
۱۹	باسی چواره‌م: باسی پیاوانی قورئان و شیوه‌کانی خویندنه‌وه‌ی قورئان	۵۵
۲۰	قورئان به‌حه‌وت شیوه‌ خویندنه‌وه‌ی جوان هاتۆته‌ خواره‌وه‌ بۆ پېغه‌مبه‌ر (د.خ)	۵۶
۲۱	پاشه‌کی (باسی کۆکردنه‌وه‌ی قورئان له سه‌رده‌می خوله‌های راشیدییدا) (خ)	۶۲
۲۲	نامه‌ی ته‌فسیره‌ی رافه‌کردنی قورئانی پیرۆز.	۷۵
۲۳	خۆپاراستن و سل کۆکردن له‌رافه‌کردن و واته‌ لیكدانه‌وه‌ی قورئان به‌....	۷۵
۲۴	ئه‌وه‌ی له‌رافه‌ی سوورته‌ی فاتح‌ادا هاتوو	۷۵
۲۵	ئه‌وه‌ی له‌باره‌ی سوورته‌ی به‌قه‌ره‌وه‌ هاتوو	۷۶
۲۶	سوورته‌ی ئالی عیمران	۱۳۲
۲۷	سوورته‌ی نيساء	۱۶۶
۲۸	سوورته‌ی مائیده	۱۸۸

لا پهره	پښتني سهره باسه كان	زنجيره
۲۱۲	سورمتي نه نعام	۲۹
۲۲۶	سورمتي نه عراف	۳۰
۲۳۷	سورمتي نه نفال	۳۱
۲۵۰	سورمتي ته وبه	۳۲
۲۸۶	سورمتي يونس (دروودي خوداي له سهر بڼ)	۳۳
۲۸۹	سورمتي هوډ (دروودي خوداي له سهر بڼ)	۳۴
۲۹۵	سورمتي يوسف (دروودي خوداي له سهر بڼ)	۳۵
۳۰۱	سورمتي رمعد	۳۶
۳۰۲	سورمتي نيراهيم (دروودي خوداي له سهر بڼ)	۳۷
۳۰۵	سورمتي حيجر	۳۸
۳۱۱	سورمتي نه حل	۳۹
۳۱۳	سورمتي نيسرا	۴۰
۳۳۹	سوورمتي كه هف	۴۱
۳۵۳	سوورمتي ماريه م	۴۲
۳۶۱	سوورمتي طاها	۴۳
۳۶۲	سوورمتي نه نبيا	۴۴
۳۶۳	سوورمتي حه ج	۴۵
۳۷۰	سوورمتي مونمينون	۴۶
۳۷۶	سوورمتي نوور	۴۷
۴۰۱	سوورمتي فورقان	۴۸
۴۰۲	سوورمتي شوعه را	۴۹
۴۰۴	سوورمتي نه مل	۵۰
۴۰۶	سوورمتي قه صه ص	۵۱
۴۰۷	سوورمتي عه نكه بووت	۵۲
۴۰۸	سوورمتي روم	۵۳
۴۱۱	سوورمتي لوقمان	۵۴
۴۱۲	سوورمتي سه جده	۵۵
۴۱۶	سوورمتي نه حزاب	۵۶

لا پهره	پېړستی سهره باسه کان	زنجیره
۴۳۰	سوورمتی سه بهاء	۵۷
۴۳۹	سوورمتی فاطیر	۵۸
۴۳۹	سوورمتی یاسین	۵۹
۴۴۳	سوورمتی صافات	۶۰
۴۴۵	سوورمتی ص	۶۱
۴۴۷	سوورمتی زومهر	۶۲
۴۵۴	سوورمتی مؤمنین	۶۳
۴۵۵	سوورمتی فوصلت	۶۴
۴۵۶	سوورمتی شوورا	۶۵
۴۶۰	سوورمتی زو خروف	۶۶
۴۶۱	سوورمتی دو خان	۶۷
۴۶۲	سوورمتی جائیه	۶۸
۴۶۳	سوورمتی نه حقاف	۶۹
۴۶۸	سوورمتی موحه ممد	۷۰
۴۷۰	سوورمتی فته تح	۷۱
۴۷۴	سوورمتی حوجرات	۷۲
۴۸۲	سوورمتی قاف	۷۳
۴۸۵	سوورمتی ذاریات	۷۴
۴۸۷	سوورمتی طوور	۷۵
۴۸۸	سوورمتی نه جم	۷۶
۴۹۴	سوورمتی قه مهر	۷۷
۴۹۸	سوورمتی رحمان	۷۸
۵۰۰	سوورمتی واقیعه	۷۹
۵۰۳	سوورمتی جه دید	۸۰
۵۰۵	سوورمتی موحاده له	۸۱
۵۱۱	سوورمتی حه شر	۸۲
۵۱۴	سوورمتی مومته حینه	۸۳
۵۱۸	سوورمتی صف	۸۴

لا پهره	پېړستی سهره باسه کان	زنجیره
۵۱۹	سوورمتی جومعه	۸۵
۵۲۱	سوورمتی مونافیقوون	۸۶
۵۲۶	سوورمتی ته غابون	۸۷
۵۲۷	سوورمتی ته لاق	۸۸
۵۲۸	سوورمتی ته حریم	۸۹
۵۳۲	سوورمتی ته بارهك	۹۰
۵۳۳	سوورمتی نون	۹۱
۵۳۴	سوورمتی نه لحاقه	۹۲
۵۴۰	سوورمتی مه عاریج	۹۳
۵۴۲	سوورمتی نووح	۹۴
۵۴۳	سوورمتی جین	۹۵
۵۴۵	سوورمتی موزه میل	۹۶
۵۴۷	سوورمتی مدثر	۹۷
۵۴۹	سوورمتی قیامت	۹۸
۵۵۲	سوورمتی ههل نه تا	۹۹
۵۵۴	سوورمتی مورسه لات	۱۰۰
۵۵۵	سوورمتی عه مه	۱۰۱
۵۵۵	سوورمتی نازيعات	۱۰۲
۵۵۶	سوورمتی عه به سه	۱۰۳
۵۵۷	سوورمتی ته گویر	۱۰۴
۵۵۸	سوورمتی ئینفیطار	۱۰۵
۵۵۸	سوورمتی موطه ففیفین	۱۰۶
۵۵۹	سوورمتی ئینشيقاق	۱۰۷
۵۶۰	سوورمتی بورووج	۱۰۸
۵۶۷	سوورمتی طاریق	۱۰۹
۵۶۷	سوورمتی نه علا	۱۱۰
۵۶۸	سوورمتی غاشیبه	۱۱۱
۵۶۹	سوورمتی فه جر	۱۱۲

لا پاره	پښتني سهره باسه كان	زنجيره
۵۷۰	سوورمتي به له د	۱۱۳
۵۷۰	سوورمتي شه مس	۱۱۴
۵۷۱	سوورمتي له يل	۱۱۵
۵۷۳	سوورمتي ضوحا	۱۱۶
۵۷۴	سوورمتي شهر ح	۱۱۷
۵۷۵	سوورمتي تين	۱۱۸
۵۷۵	سوورمتي عه له ق	۱۱۹
۵۷۸	سوورمتي قه در	۱۲۰
۵۸۰	سوورمتي به بينه	۱۲۱
۵۸۰	سوورمتي زه لزه له	۱۲۲
۵۸۱	سوورمتي عادييات	۱۲۳
۵۸۱	سوورمتي ته كا نور	۱۲۴
۵۸۳	سوورمتي عه صرو سوورمتي هومزه و سوورمتي فيل و سوورمتي قورديش و	۱۲۵
	سوورمتي ماعوون	
۵۸۳	سوورمتي كه و نه ر	۱۲۶
۵۸۵	سوورمتي كا هرون	۱۲۷
۵۸۵	سوورمتي نه صر	۱۲۸
۵۸۷	سوورمتي مه سه د	۱۲۹
۵۸۹	سوورمتي ني خلاص	۱۳۰
۵۹۱	سوورمتي قه له ق	۱۳۱
۵۹۱	سوورمتي ناس	۱۳۲
۶۰۵	نامه ي خه ون و په ندو وينه هينانه وه	۱۳۳
۶۰۵	به شي يه كه م: باسي به شه كاني خه ون و خه و بينين، كه سي خه ون ده بيني چي...	۱۳۴
۶۰۸	خه ون هه ركه خه ون په رزيڼ كرا نيتړ ديته دي	۱۳۵
۶۱۱	له خه ون گيړانه وه دا درؤ دروست نيه	۱۳۶
۶۱۲	به شي دووم: نه و خه ونانه ي كه پيغه مبه ر (د.خ) خؤي ديوني	۱۳۷
۶۱۷	نه و خه ونانه ي كه پيغه مبه ر (د.خ) خؤي ديوني و هه رخؤشي خه و په رزيڼي...	۱۳۸
۶۱۹	به شي سييه م: نه و خه ونانه ي كه پيغه مبه ر (د.خ) خؤي خه و په رزيڼي كردوون	۱۳۹

لا پره	پښتني سهره باسه كان	زنجيره
۶۳۳	ديتنی پيغه مېهر (دروودی خودای له سهرې) به خه و	۱۴۰
۶۳۴	به شي چوارم: له باره دی ده ستورو نه ریتو دوعا و نژای نوو ستنه وه	۱۴۱
۶۳۴	وشه ی کاتی له خه و هه ستان	۱۴۲
۶۳۶	پاشه کی باسی په ندو نمونه کان	۱۴۳
۶۴۳	نامه ی خه بات و تیکو شان و غه زاکان	۱۴۴
۶۴۳	باسی یه که م: باسی گه وره یی خه بات و تیکو شان له ریگای خودا	۱۴۵
۶۵۶	باسی دووهم: باسی شه هیدو گه وره یی و پایهو پله ی شه هید	۱۴۶
۶۶۳	شه هید بو خه لکیکی زور تکا ده کا	۱۴۷
۶۶۴	به هره ی پاسه وانه کانی سهر سنوورو پاسدارانی ریگه ی خودا	۱۴۸
۶۶۶	گه وره یی دارایی به خت کردن له ریگه ی خودای گه وره	۱۴۹
۶۶۸	خیری یارممتی دانی غه زاکمر	۱۵۰
۶۶۹	باسی سینه م: نیازی پاک و قهستی خیر و مدهستی رهوا له غه زادا مهرجه، حوکمی غه ز چیه؟ فهرزه یا سوننه ته، یا چیی؟	۱۵۱
۶۷۰	نه وه ی به کرئ بجی بو خه بات (واته: کریگرته) پاداشتی بو نییه	۱۵۲
۶۷۲	تیکو شان (غه زاک کردن) فهرزی کیفاییه	۱۵۳
۶۷۴	خاوه ن عوزرو به هانه ی رهوا نه گمر نه شچی بو غه زاک گوناهی له سهر نییه	۱۵۴
۶۷۶	به یمان به ستن له سهر غه زاک کردن	۱۵۵
۶۷۷	ناهرمتانیش له گهل پیاواندا ده چن بو غه زاک	۱۵۶
۶۷۸	هیجرمت و رهو کردن بو ولاتی نیسلام سوننه ته	۱۵۷
۶۸۲	باسی چوارم: سه فهر و ولاخ و که ره سه و تفاق تیکو شان له ریگه ی خودا	۱۵۸
۶۸۵	به ری کردن و پیشوازی خه بات گیران	۱۵۹
۶۸۶	باشی و نیشانه ی ره سهنی و لاخی به رزه	۱۶۰
۶۹۱	نابی ماین له گهر چاک بکری	۱۶۱
۶۹۲	به شهردانی نازهل (وهک شه ره که له شیرو شه ره که وو شه ره به ران و.....)	۱۶۲
۶۹۳	دروست نییه ژبی که وان و زهنگ بکرینه ملی نازهل و ولاخ	۱۶۳
۶۹۳	دروسته ولاخ ناوبنری	۱۶۴
۶۹۴	ناگاداری و چاودیری ولاخ پیویسته	۱۶۵
۶۹۷	ده ستوره کانی سواری	۱۶۶
۷۰۰	پیشبرکی به ولاخ له سهر مال	۱۶۷

لا پهره	پېړستی سهره باسه كان	زنجيره
۷۰۳	تير نه ندازی	۱۶۸
۷۰۵	داوای سهرکه وتن له خودا به خاتری زه بوونه گان	۱۶۹
۷۰۶	داوای کومه کی له بته پرست ناکرئ	۱۷۰
۷۰۷	ناميرو چه ک و تفاقى چهنگ	۱۷۱
۷۰۷	زريه و رم	۱۷۲
۷۰۸	شمشير	۱۷۳
۷۰۹	خوودهی ناسن و کلاو زری	۱۷۴
۷۰۹	نالاو بهیداخ	۱۷۵
۷۱۰	باسی پینجه م؛ باسی مهبهستی سهرگی له تیکوشان و خه بات، سهرشته ی...	۱۷۶
۷۱۱	خه بات و غزا دهی له بته رتدا له پیناوی ناییندا بی	۱۷۷
۷۱۳	بانگه وازی پیش دهست پی کردنی شهر پیویسته	۱۷۸
۷۱۵	راسپیری (وه صیه ت) ی پیغه مبه ر (د.خ) بو سهر کرده گانی سوپاکان	۱۷۹
۷۱۷	له پاش بانگ کردنی بی پروایان بو سهر فهرمانی نیسلام نه گهر قه بوو لیان نه کرد	۱۸۰
	دروسته بدرئ به سهر یاندا	
۷۱۹	کات و دهمی شهر خوش بوون!	۱۸۱
۷۲۰	له دمه دهمی گهر مه ی جهنگدا پارانه وه په سهنده	۱۸۲
۷۲۲	خوړاگرتن و وره بهرزی و نه به زین له کاتی روودانی شهر دا پیویسته	۱۸۳
۷۲۵	شوینه گومک له شهر دا په سهنده و شهر به فیل دهریته وه	۱۸۴
۷۲۶	نیشانه و دروشمی یه کتر ناسینه وه له جهنگدا	۱۸۵
۷۲۷	ژن و مندا ل و پیره میړدو بهنده ناکوژرین	۱۸۶
۷۲۸	نازاردان به ناگر بهس بو خودا دروسته	۱۸۷
۷۲۸	لج و لیو کردن و نه تک کردن کوژراو نارپه وایه	۱۸۸
۷۲۹	په یمان شکاندن و بی نیمانی زور نارپه وایه	۱۸۹
۷۳۰	باسی شه شه م؛ باسی دهست که وتنی جهنگ و باسی چونیته تی دابهش کردنی	۱۹۰
۷۳۴	نهفل (واته؛ مائی تالانی که له ناموسو لمانان و ده دست دمکه وئ)	۱۹۱
۷۳۶	سهر بهش دهی له پاش جیا کردنه وه ی پینج یه ک بی	۱۹۲
۷۳۶	پیشه و (سهر وکی موسو لمانان) خو ی سهره وکاری دابهش کردنی پینجیه کی..	۱۹۳
۷۴۰	هیا (فیئ؛ واته؛ مفته مال)	۱۹۴
۷۴۲	سهر گولی تالانی هی پیغه مبه ر (د.خ) باسی نه و مالهی له پاش پیغه مبه ر...	۱۹۵

لا پهره	پښتني سهره باسه كان	زنجيره
۷۴۴	كه سي له غه زادا ناموسولمانې بكوژئ تفاقو كه لويه له كه ي روت دهكاته وه..	۱۹۶
۷۴۶	ناموسولمانې جهنگي نابې به خاوهن مالي موسولمان	۱۹۷
۷۴۷	ژنو بهنده له تالاني چكيكيان دهرتت	۱۹۸
۷۴۹	خيلات كردني نو موسولمان	۱۹۹
۷۵۵	سهرانه (جزيه)	۲۰۰
۷۶۰	سهندني دهيهك	۲۰۱
۷۶۱	دهستبيسي و گزي و دزي و فزي له تالاني نارپوايه	۲۰۲
۷۶۴	سزاي كه سي دزي له مالي تالاني بكا	۲۰۳
۷۶۵	باسي دييل	۲۰۴
۷۶۸	فهرمانرپوا بوې ههيه كه ديل به پياوړتي نازاد بكا، يا سهرانه ي لي...	۲۰۵
۷۷۱	هركاتي بهنده يي نيسلام بوو، وه هاته ناو موسولمانانه وه نيت....	۲۰۶
۷۷۱	خواردني شتي خوارددهمهي له پيش دابهش كردنا له خاكي دوژمندا....	۲۰۷
۷۷۳	دياري له فره خوا (مشرک) وهرناگيري	۲۰۸
۷۷۳	له ناوداني مالي كافران دروسته	۲۰۹
۷۷۴	ريكه و تن و پيکها تن (صوتج و هودنه: شهر راگرتن: شهر راوستان)	۲۱۰
۷۷۷	هموو موسولمانې بوې ههيه نامان بدا بهكي خوي نارمزوو دهكات	۲۱۱
۷۷۸	نوښهر (رهسول: فروستاده) ناکوژري	۲۱۲
۷۷۹	سيخوپرو خهفي دهكوژري	۲۱۳
۷۸۰	خهفي ناردن په سهنده	۲۱۴
۷۸۰	دهرکردني ناموسولمانان له دوورگهي عهرمب	۲۱۵
۷۸۳	نازاردان و چهوسانه وه ي پيغه مبر (دروودي خوداي له سهرين) له لايهن ناموسولمانه گانه وه	۲۱۶
۷۸۶	باسي جهوتهم: باسي غه زوات	۲۱۷
۷۸۷	غه زاي بهدر	۲۱۸
۷۹۴	گه وره يي ياراني غه زاي بهدرو ژمارميان چهند كهس بووه	۲۱۹
۷۹۸	كوشتني نه بو جهل	۲۲۰
۷۹۹	غه زاي ثوحود	۲۲۱
۸۰۶	غه زاي خهندهق	۲۲۲
۸۱۰	غه زاي بهني نه ضيرو بهني قورموزه	۲۲۳

زنجيره	پښتني سهره باسه كان	لا پهره
۲۲۴	غەزای خه بېهر	۸۱۳
۲۲۵	غەزای زاتوور ريقاع	۸۱۶
۲۲۶	غەزای بهنی موصطه ليق	۸۱۶
۲۲۷	غەزای نهنمار	۸۱۷
۲۲۸	غەزای حوده ييبه	۸۱۷
۲۲۹	غەزای فته تي مه ككه	۸۱۸
۲۳۰	غەزای حونه ين	۸۲۶
۲۳۱	غەزای نه وتاس	۸۳۰
۲۳۲	غەزای طانيف	۸۳۱
۲۳۳	غەزای ته بووك	۸۳۲
۲۳۴	غەزای مؤته له وولاتي شام	۸۷۱
۲۳۵	دوا گوته له م باسه دا، باسي ناردني نيرده كان ناردني عاصيم و خوبه ييب...	۸۳۴
۲۳۶	هه ناردني هه فتا كه سه قورنان خوينه كان	۸۴۲
۲۳۷	ناردني خاليدى كوري وه ليد بو سهر بهني جه زيمه	۸۴۴
۲۳۸	هه ناردني نه بو مووساو موعاذ (رمزاي خودا يانېن) بو سهر ولاتي يه مهن	۸۴۶
۲۳۹	ناردني عه لو خاليدى كوري وه ليد بو ولاتي يه مهن (رمزاي خوداي ليبي)	۸۴۷

به پشتيواني خوا بهرگي چوارهم ته واو بوو

بهرگي پينجه م به (كتاب الاخلاق والفضليات) ده ست پنده كات